MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BlueBlackSea
InternationalCongress

VI.INTERNATIONAL BLUE BLACK SEA CONGRESS
INTERNATIONAL RELATIONS
&
THE NEW WORLD ORDER

FULL TEXT BOOK

VI. ULUSLARARASI MAVİ KARADENİZ KONGRESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
VE
YENİ DÜNYA DÜZENİ

TAM METİN KİTABI

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marmara University Press: No.858

INTERNATIONAL RELATIONS & THE NEW WORLD ORDER

VI.INTERNATIONAL BLUE BLACK SEA CONGRESS FULL TEXT BOOK

Editor: Dr. Öğr. Gör. Meral BALCI , Dr. Öğr. Gör. Arzu AL

Arrangement: Ar. Gör. Ferit BELDER , Ar. Gör. Gökhan KATITAŞ
Design: Semra KARİP

All rights reserved © Marmara University Press, 2018. No part of this book may be reduced in any form or by any electronic or mechanical means including information storage without permission in writing from the publisher, except by a reviewer who may quote brief passages in a review.

ISBN: 978-975-400-419-9
Semtember, 2018

Marmara Üniversitesi Yayınları: No.858

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE YENİ DÜNYA DÜZENİ

VI. ULUSLARARASI MAVİ KARADENİZ KONGRESİ TAM METİN KİTABI

Editör: Dr. Öğr. Gör. Meral BALCI , Dr. Öğr. Gör. Arzu AL

Sayfa Düzeni: Ar. Gör. Ferit BELDER , Ar. Gör. Gökhan KATITAŞ
Tasarım: Semra KARİP

Yayın hakları Marmara Üniversitesi Yayınevi'ne aittir. Bu eserin tüm hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılan kısa alıntılar hariç yayınevinden izin alınmaksızın alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ISBN: 978-975-400-419-9
Eylül, 2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Address: Göztepe Kampüsü, Kadıköy 34722 İstanbul
Phone: +90 216 348 43 79 Fax: +90 216 348 43 79
E-mail: yayinevi@marmara.edu.tr
Web: http://kutuphane.marmara.edu.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BlueBlackSea
InternationalCongress

VI. ULUSLARARASI MAVİ KARADENİZ KONGRESİ ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE YENİ DÜNYA DÜZENİ

TAM METİN KİTABI

EDİTÖRLER: Dr. Öğr. Gör. Meral BALCI , Dr. Öğr. Gör. Arzu AL

6. Uluslararası Mavi Karadeniz Kongresi, 27-28 Eylül 2018 tarihlerinde Marmara Üniversitesi ev sahipliğinde Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü tarafından düzenlenmiştir.

Kongre Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (BAPKO) tarafından desteklenmiştir.
BAPKO Proje No: SOS-L-200318-0130

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Onursal Başkan				
Erol	ÖZVAR	Prof. Dr.	Marmara Üniversitesi	Rektör
Düzenleme Kurulu				
Alaeddin	YALÇINKAYA	Prof. Dr.	Marmara Üniversitesi	Kongre Başkanı
Meral	BALCI	Dr. Öğr. Üy.	Marmara Üniversitesi	Kongre Yürütücüsü
Cengiz	TOMAR	Prof. Dr.	Marmara Üniversitesi	Genel Koordinatör
Arzu	AL	Dr. Öğr. Üy.	Marmara Üniversitesi	Genel Koordinatör
Hakan	MEHMETCİK	Dr. Öğr. Üy.	Marmara Üniversitesi	Genel Koordinatör
Hasan	KORKUT	Doç. Dr.	Marmara Üniversitesi	Kurul Üyesi
İmam Bakır	KANLI	Doç. Dr.	Marmara Üniversitesi	Kurul Üyesi
İmran	DEMİR	Dr. Öğr. Üy.	Marmara Üniversitesi	Kurul Üyesi
Şükrü	YAZGAN	Dr. Öğr. Üy.	Marmara Üniversitesi	Kurul Üyesi
Ali Murat	KURŞUN	Arş. Gör.	Marmara Üniversitesi	Sekretarya
Ferit	BELDER	Arş. Gör.	Marmara Üniversitesi	Sekretarya
Gökhan	KATITAŞ	Arş. Gör.	Marmara Üniversitesi	Sekretarya

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Bilim ve Danışma Kurulu			
Erol	Özvar	Prof. Dr.	Rektör, Marmara Üniversitesi, Türkiye
Cengiz	Tomar	Prof. Dr.	SBF Dekanı, Marmara Üniversitesi, Türkiye
Mustafa	Kurt	Prof. Dr.	Rektör Yard., Marmara Üniversitesi, Türkiye
Mustafa	Çelen	Prof. Dr.	Rektör Yard., Marmara Üniversitesi, Türkiye
Alaeddin	Yalçınkaya	Prof. Dr.	Marmara Üniversitesi, Türkiye
Abdulrahim	Abuhusayn	Prof. Dr.	Lübnan Beyrut Amerikan Üniversitesi
Abderrahim	Benhadda	Prof. Dr.	Katar Üniversitesi
Muhammad	Al-Arnaut	Prof. Dr.	Ürdün Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Şükrü	Hanioğlu	Prof. Dr.	Princeton Üniversitesi , USA
Sergey	N.Sylvesterov	Prof. Dr.	Russian Academy of Science, RF
Ömer	Faruk Gençkaya	Prof. Dr.	Marmara Üniversitesi, Türkiye
Tayyar	Arı	Prof. Dr.	Uludağ Üniversitesi, Türkiye
Fuat	Keyman	Prof. Dr.	Sabancı Üniversitesi, Türkiye
Ahmet	Nohutçu	Prof. Dr.	Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Mehmet	Özkan	Prof. Dr.	Marmara Üniversitesi, Türkiye
Esra	Hatipoğlu	Prof. Dr.	Rektör, Nişantaşı Üniversitesi
Sergey	Barisoviç Drujulovski	Prof. Dr.	Moscow State Institute of International Relations, RF
Elman	Nasırov	Prof. Dr.	Azerbaijan State Üniversitesi, Azerbaijan
Recep	Bozlağan	Prof. Dr.	Marmara Üniversitesi, Türkiye
Yusuf	Şahin	Prof. Dr.	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
Ensar	Nişancı	Prof. Dr.	Namık Kemal Üniversitesi, Türkiye
Hüseyin	Emiroğlu	Prof. Dr.	Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye
Nejat	Doğan	Prof. Dr.	Erciyes Üniversitesi, Türkiye
Mert	Bilgin	Prof. Dr.	İstanbul Medipol Üniversitesi, Türkiye
Roin	Kavrelişvili	Prof. Dr.	Türk Akademisi Başkanı Kazakistan
Stephen	Larrabee	Prof. Dr.	RAND, USA
Erhan	Doğan	Doç. Dr.	Marmara Üniversitesi, Türkiye
Lenore	G. Martin	Doç. Dr.	Harvard Üniversitesi, USA
Natalya	Ulçenko	Doç. Dr.	Russian Academy of Science, Rusya
Seçil	Paçacı Elitok	Doç. Dr.	Koç Üniversitesi, Türkiye
Elif	Hatun Kılıçbeyli	Doç. Dr.	Çukurova Üniversitesi, Türkiye
Giray	Saynur Derman	Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi, Türkiye
Kenan	Dağcı	Doç. Dr.	Yalova Üniversitesi, Türkiye
Nihal	Ekin Erkan	Doç. Dr.	Marmara Üniversitesi, Türkiye
Recep	Rehimli	Doç. Dr.	Azerbaijan State Administration Academy, Azerbaycan
Yüksel	Demirkaya	Prof.. Dr.	Marmara Üniversitesi, Türkiye
Sergey	Zhiltsov	Doç. Dr.	Russian Academy of Sciences, Rusya
Gregory	Simons	Doç. Dr.	Uppsala Centre for Russian and Eurasian Studies, İsveç
Emel	Parlar Dal	Doç.Dr.	SBF, Marmara Üniversitesi
Gonca	Oğuz Gök	Doç. Dr.	SBF, Marmara Üniversitesi
Behlül	Özkan	Doç. Dr.	SBF, Marmara Üniversitesi
Aynur	Can	Dr. Öğr. Üy.	Marmara Üniversitesi, Türkiye
Nesrin	Kenar	Dr. Öğr. Üy.	Sakarya Üniversitesi, Türkiye
Hatice	Yazgan	Dr. Öğr. Üy.	Karatekin Üniversitesi, Türkiye
Ela	Özkan Canbolat	Dr. Öğr. Üy.	Karatekin Üniversitesi, Türkiye
Araz	Aslanlı	Dr. Öğr. Üy.	Hazar Üniversitesi
Leila	Aliyeva	Dr.	Director of the Black Sea- Caspian Region Center for Information and Analysis, Rusya
Senada	Selo Sabic	Dr.	Institute for International Relations, Zagreb, Hırvatistan
Boian	Koulov	Dr	Institute of Geography, Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaristan
Eduard	Popov	Dr	Director of Black Sea-Caspian Region Center for Information and Analysis, Rusya
Elkhan	Mehdiev	Dr	Azerbaycan
Nazim	Caferov	Dr.	Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Hatem	Cabbarlı	Dr.	Avrasya Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı
Sergei	Konoplyov		Harvard Black Sea Security Program , Harvard Üniversitesi, USA
Roy	Allison		The London School of Economics and Political Science, UK
Sergei	Goncharenko		Ministry of Foreign Affairs, Rusya
Dimitrios	Triantaphyllou		International Center for Black Sea Studies (ICBSS), Yunanistan
Leonid	Savin		Director of International Eurasian Movement, Rusya
Sultanov	Bulat Kiliçbayeviç		Kazakhstan Strategic Research Institute, Kazakistan
Hakkı	Atun		Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

FACULTY OF
POLITICAL SCIENCE
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İçindekiler

Abdullahi Nur Heyle....9
Alaeddin Yalçınkaya....19
Amir İmani....39
Amir İmani....67
Arzu Al ve Esra Deniz....106
Arzu AL ve Serkan Yavuz....120
Fatma Aslı Kelkitli....131
Aytaç Kadıoğlu....150
Beyza Gülin Güney....172
Burcu Taşkın....192
Cenk Özgen....228
Ceyda Durgun....239
Deniz Giz ve Evren Şen....254
Dila Algan Tezcan....272
Emre Erşen....291
Erkan Okalan....302
Fazlı Doğan....323
Ferit Belder....343
Furkan Yıldız....353
Hakan Mehmetcik ve Galip Yüksel....367
Gökhan Katıtaş....379
Hakan Mehmetcik....390
Halit Ahmet Kahraman....407
Meltem İrteş Gülşen....420
Meral Balcı ve Atakan Büyükdağ....436
Meral Balcı ve Yeşim Karadeniz....451
Merve Aksu....464
Murat Önsoy....473
Murat Özler....483
Nurlan Muminov....488
Nurmurad Mommayev....502

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ömer Faruk Gençkaya ve Emine Yanar **517**
Patrycja Karlowska **530**
Pınar Eldemir **550**
Selim Kurt **562**
Zeynep Erhan, Sezai Özçelik ve Ayşegül Bostan **588**
Suna Gülfer Ihlamur-Öner **597**
Şükrü Yazğan **618**
Turan Çağlar **653**
Zeynep Elif Koç **671**
Abbas Karaağaçlı **684**

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SOMALI'DE DEVLET İNŞA SÜRECİNDE TÜRKİYENİN RÖLÜ

Abdullahi Nur Heyle*

ÖZET

1991 yılında SSCB'nin dağılması ile birlikte dünya düzeni değişmeye başlamıştır. Dengelerin değişmesi sonucunda birçok ülkede iç savaşlar baş göstermiştir. 1990'larda Somali'de meydana gelen iç savaşı yakın dünya tarihinin en uzun süren iç savaşlardan biri olmuştur. Uzun süren iç savaş nedeniyle Somali'de devlet düzeni kaybolmuştur. Son zamanlarda Somali yıkılan devlet kurumlarını yeniden inşa etmeye çalışmaktadır. Somali'de yıkılan devlet kurumlarının yeniden faaliyete geçirilmesi için uluslararası desteğe ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye, Somali devletinin yeniden inşa edilmesi için birçok açıdan destek sağlamaktadır. Son 7 yılda Türkiye'nin Somali'ye verdiği çeşitli yardımlar, uluslararası ilişkilerde önemli çalışma konusu olmuştur. Bu çalışmada, Türkiye'nin Somali devlet kurumlarının yeniden faaliyete geçirilmesi için verdiği çabalar anlatılmaya çalışılacaktır.

Giriş

1991 yılında SSCB'nin dağılması ve iki kutuplu dünya sisteminin sona ermesi köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Çift kutuplu sistemin çökmesi, soğuk savaş yılarında, ABD ve SSCB çekişmesinden yardım sağlayan üçüncü dünya ülkelerinde, düzensizlik ve iç savaş hâkim olmaya başlamıştır. Bu iç savaşların en acı örnekleri Balkanlarda ve Afrika'da vuku bulmuştur. Meydana gelen iç karışıklıkların bazıları BM'nin müdahalesiyle sona erdirilmiştir. Ancak Somali'de meydana gelen iç savaş, dünyada en uzun süren iç savaşlardan biri olmuş ve halen çözüm üretilememiştir.1980'ların ilk yılları bazı aşiret militanlarının askeri rejime karşı yaptıkları ayaklanmalar ile başlayan Somali iç savaşı, 1991 yılında şiddetlenmiş ve rejimin yıkılmasına neden olmuştur. Rejimi deviren gruplar ülke yönetimi üzerinde anlaşamamaları sonrasında aralarında yoğun çatışmalar çıkmıştır. Savaşın şiddetlenmesi ve insani şartların kötüleşmesi sonucunda, BM Somali'ye müdahale edilmesini kararlaştırdı. BM ve ABD tarafından yapılan askeri müdahale savaşı durdurma konusunda başarılı olamamıştır. Otuz yıla yakın gerek uluslararası toplumdan

* Yüksel Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı abdullahinurheyle@gmail.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gerekse Somali içinden gelen çabalar ülkenin siyasal istikrara kavuşması için yeterli olamamıştır.

Somali, yirmi yıldır devam eden savaş, tekrarlanan insani felaketler, terörizm ve devletsizlikle mücadele etmektedir[1]. Bu sorunlar Somali'de devlet kurumlarının işlevsiz hale gelmesine neden olmuştur. Şu anda devlet inşası aşamasında olan Somali, uluslararası desteğe ihtiyaç duymaktadır. Ancak uluslararası toplum Somali için vaatlerde bulunsa da bu vaatleri gerçekleştirdiği söylenmez. Somalililerin büyük bir kısmı, BM ve Batı devletlerini, Somali'nin gelişmesini istemeyen yeni sömürgeci aktörler olarak görmektedir.

2011 yılından bu yana Somali'de aktif bir aktör haline gelen Türkiye'nin, bu ülkeye yönelik vizyonu oldukça yapıcı bir karaktere sahiptir. Ülkede yaşanan insani dram sonlandırılmaya çalışılırken, gıda krizlerinin tekrar yaşanmaması için de kalıcı çözüm arayışına girişilmiştir Bu minvalde, insani alanda sağlanan büyük desteğin yanında altyapı projelerine hız verildi [2]. 19 Ağustos 2011 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan geniş heyetle birlikte Somali'yi ziyaret etti. Somali'nin başkenti Mogadişu, dünyanın en tehlikeli yerlerinden biri olduğu algısı yaygın olmasına rağmen Erdoğan şehirdeki mülteci kamplarını ziyaret etmeye cesaret etmiştir. Bu ziyaret, zamanlama açısından çok önemliydi. O dönemde Somali, bir yandan Eş-şebab terör örgütü saldırılarına maruz kalırken, diğer yandan elli yılın en acı kıtlığı ile karşı karşıya kalmaktaydı. BM bu acı insani duruma hiç müdahale edememiş, bunun aksine felaket raporu ve istatistikleri yayınlamakla yetinmişti. Kısacası o dönem Somali izole edilmiş bir ülke konumundaydı.

Başbakan Erdoğan'ın ziyareti Somali için birçok açıdan önemli fırsatlar sunmaktaydı. İlk olarak, Türkiye'den Somali'ye büyük bir insani yardım gelmeye başlamıştır. Bu adım Türkiye'nin Somali'deki varlığı veya daha geniş bir şekilde Türkiye'nin Afrika'daki varlığının ilk adımı olarak değerlendirilebilir. İkincisi, kıtlık etkisi azaldıktan sonra Türkiye, Somali'de kalkınma projeleri uygulamaya başlamıştır. TİKA, Kızılay, AFAD ve DSİ gibi

[1] Abdihakim Aynte, **Türkiye's İncreasing Role in Somalia: an Emerging Donor?** Aljezeera Center for Studies, March 2012, s. 2. http://studies.Aljezeere.net (erişim: 20.09.2017).

[2] Haber Türk, Analiz- Somali 26 yıllık istikrar arayışı http://www.haberturk.com/yerel-haberler/14261604-analiz-somali-26-yillik-istikrar-arayisi (Erişim Tarihi: 3.6.2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
devlet kuruluşlar insani yardımın yanında kalıcı projeleri faaliyete geçirmiştir. Aynı şekilde İHH, Beşir Derneği ve Yardım Eli gibi hükümet dışı yardım kuruluşları da benzer projelere imza atmıştır. Bu projeler altyapı çalışmalarından sağlık hizmetlerine, su kuyusu açmadan balıkçılık alanına kadar geniş bir alanı kapsamaktaydı. Üçüncüsü, Türkiye-Somali ticari ilişkileri gelişmeye başlamıştır. Türk Hava yolları Somali'ye uçuş yapan ilk ve tek uluslararası firma olmuştur. Avrupa ve Amerika'da yaşayan Somalililer rahat bir şekilde ülkelerine ziyaret edebilirler. Bir anlamda THY aracığıyla Somali, Dünya ile entegre olmaktadır. Buna ilave olarak, Mogadişu havalimanı ve Mogadişu limanının işletilmesini de Türk şirketler üstlenmiştir. İki ülke arasında artan ticari ilişkiler sonucunda Türkiye'nin Somali'ye yaptığı ihracatı artış göstermiştir. Dördüncü ve konumuz ile yakından ilişkisi olan fırsatı ise, Somali, Türkiye ile diplomatik ilişki kurmuştur ve Türkiye, Somali'ye devlet kurumlarının yerleşmesi konusunda destek olmaktadır. Somali, uzun zaman devam eden iç savaştan çıkmış, yeniden devletleşme sürecinde olan bir ülkedir. Türkiye ise, İslam ülkeleri arasında en güçlü ve en gelişmiş ülke olarak görülmektedir. Böylece, Somali, devlet inşası konusunda Türkiye'yi örnek alabilir.

Türkiye, son yıllarda, iç savaş nedeniyle yıkılan Somali kurumlarını tekrar faaliyete geçirmek için büyük bir çaba sarf etmektedir. Türkiye'nin Somali'deki devlet kurumlarını yeniden inşa etme çabaları farklı alanları da kapsamaktadır. Türkiye'nin Somali'de desteklediği en kilit alanlarından biri güvenlik alanıdır. Güvenlik, Somali'nin en büyük sorununu teşkil etmektedir. Somali'yi güvenlik alanında destekleyen batı donörler Somali'de sonuç getirmeyen yanlış güvenlik stratejileri izlemeye devam etmektedir. Batılı aktörler, yabancı askerlerin Somali'de barış getireceğini düşünmektedirler. AB, ABD ve İngiltere on yıldır sonuç getirmeyen Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISON) askerlerine yüksek miktarda para ödemektedirler. Ancak Somali ordusunun yapılanması için finans sağlamakta son derece isteksizdirler. Buna karşı Türkiye, Somali'nin güvenlik sorununun çözülmesi için farklı bir strateji izlemektedir. Türkiye, Somali'de güvenli ve istikrarlı bir ortamın oluşturulmasının ancak Somali'nin ordusu ve polis teşkilatının güçlendirilmesi ile mümkün olacağı görüşündedir. 2012 yılında Türkiye, Somali ordusu ve polisine ülkesinde eğitim vermeye başlamıştır. 2017 yılında, Türkiye, Somali ordusunun eğitilmesi için Mogadişu'da askeri eğitim üssü kurmuştur.

Türkiye-Somali ilişkileri son dönemlerde gündeme gelen bir konudur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İki ülke arasındaki artan ilişkiler, yazarlar, medya ve siyasi çevrelerin ilgisini uyandırmıştır. Türkiye-Somali ilişkileri Osmanlı dönemine kadar geri götürülebilir. Cumhuriyet döneminde, iki ülke arasında çok önemli bir ilişki bulunmamakla birlikte, Türkiye 1979 yılında Mogadişu'da büyükelçi açmış ancak 1991 iç savaşı nedeniyle kapatılmıştır[3]. Türkiye'nin Somali büyükelçiliği 2011 yılında yeniden açılmıştır. 2011 yılından bu yana Türkiye, Somali siyasetinde en önemli aktörlerden biri ve güvenilir bir partner konumuna gelmiştir. Türkiye'nin Somali'de uyguladığı diplomasi, hem gelişmiş Batı ülkelerinden hem de gelişmekte olan doğu ülkelerden çok farklıdır. Türkiye'nin Somali ile olan ilişkisi, yardımlar üzerine kurulmuştur. 19 Eylül 2011'de zamanın Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Somali ziyareti iki ülke arasındaki ilişkinin önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu ziyaret, Somali'nin çok acı kuraklıkla karşı karşıya kaldığı ve dünya'nın sessiz kaldığı zamana denk gelmiştir. Erdoğan'ın ziyareti Somali kaderini de değiştiren bir olay olmuştur. Eski Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmut sözüyle, Erdoğan'ın Somali ziyareti, Somali'deki gelişmeler açısından kesinlikle oyunun kaderini değiştiren bir eylemdi[4]. 2011 sonrasında Somali'de görülen pozitif değişimlerde Türkiye'nin rolü oldukça büyüktür.

Türkiye-Somali ilişkileri ilk olarak düşük politika (low politics) olarak nitelendirilen acil insani yardım ve kalkınma yardımları ile başlamıştır. Daha sonra, buna diplomatik ilişkiler takip etti. Türkiye, Somali siyasi grupları arasında arabuluculuk rolü üstlenerek düşük politikadan yüksek politikaya geçiş yapmıştır. Son olarak Türkiye 1 Eylül 2017'de Somali'de askeri üs açarak, Somali'nin en hassas konusu olan güvenlik alanına dahil olmuştur. Türkiye'nin Somali'deki varlığı, 1998 yılında ortaya konulan Türkiye'nin Afrika açılım politikasından bağımsız değildir. Oysa Somali, Türkiye'nin Afrika'yı giriş kapısı ve açılımın ilk durağını teşkil etmektedir.

---

[3] T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Somali İlişkileri, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-somali-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 10.04.2018).

[4] TIKA (2016) Somali Cumhurbaşkanı ile Görüşmesi. Ayrıca Bkz TRT WORLD Why Turkey Launching a New Military Training Camp in Somalia https://www.trtworld.com/mea/why-is-turkeys-launching-a-new-military-training-camp-in-somalia-326407 (erişim: 12.08.2018)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

4.1. Türkiye'nin Afrika Açılım Politikası ve Somali'nin Önemi

Türkler'in Afrika ile olan ilişkisi Mısırda kurulan ilk Türk-İslam devleti olan Tolunoğulları'na kadar geri götürülebilir. Ancak, Türkiye-Afrika ilişkisi gerçek anlamda Osmanlı'nın 16. yy.'da kuzey Afrika ve doğu Afrika sahillerine yayılması ile başlamıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan soğuk savaşın sona ermesine kadarki dönemde Türkiye, Afrika kıtası ile düşük seviyede ilişkili bir dış politika izlemiştir. Bu dönemde, soğuk savaşın belirlediği politikalar ve Türkiye'nin siyasi ve ekonomik imkânlarının el vermeyişi nedeniyle Afrika ülkeleriyle olan ilişkiler alt seviyede kalmıştır. Soğuk savaş şartlarının ortadan kalkmasından sonra Türkiye, dış politikasında çok kutuplu sisteme ayak uydurma ihtiyacı duymuştur. Bu bağlamda, Türkiye tarafından 1998 yılında, Afrika açılım politikası çerçevesinde Afrika eylem planı kabul edilmiştir. 2010 yılında Afrika'ya açılım planı tamamlanmış ve bölge ülkeleri işbirliğine geçilmiştir. 2014 yılında taraflar arasındaki işbirliği yerini stratejik ortaklığa bırakmıştır.

Osmanlı'dan bugüne kadar Afrika ile Türkiye ilişkilerin dört aşamadan geçtiğini söyleyebiliriz. **Birinci aşama** Osmanlı'nın 1517 yılında Mısır'ı ele geçirmesi ile başlamış ve 1923 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönem içeresinde, Osmanlı kuzey Afrika'nın tümüne ve Sahra altı Afrika'nın bazı bölgelerinde hüküm sürmüştür**. İkinci aşama** ise, 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1998 **Afrika Eylem Planının** kabul edilmesine kadar devam etmiştir. Bu aşama, Türkiye'nin Afrika'ya yönelik ilişkilerinin en alt düzeyde olduğu zamandır. **Üçüncü aşaması**, 1998-2011 yılları arasında kalan döneme tekabül etmektedir. Bu dönem, açılım politikası ile Türkiye'nin Afrika'ya yönelik ilgi artmış, ticaret hacminin artırılmasını teminen yeni teşvikler ve tedbirler uygulanmaya başlanmıştır[5]. Bu dönem kendi içeresinde üç ayrı safhadan oluşmaktadır. Birinci safha, 1998 açılım politikasının ortaya koyulmasından 2005 yılı Afrika yılı ilan edilmesine kadarki dönemdir. Bu safhada, Türkiye, Afrika ile olan ilişkisini geliştirmek amacıyla diplomatik alt yapısını kurmak için çok enerji sarf etmiştir. Türkiye, açılım politikasının ikinci safhası olan 2005-2011 döneminde Afrika ile olan ilişkisini derinleştirmiş ve yeni büyükelçilikleri açmıştır. Bunun sayesinde, Türkiye 2008'de Afrika Birliği (AU) ile stratejik partner olmuştur. Aynı yıl içeresinde

[5] T.C. Dışişleri Bakanlığı http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi:13.04.2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Afrika-Türkiye işbirliği zirvesi düzenlenmiştir[6]. Açılım politikasının son safhası ise 2011 yılında Türkiye'nin Somali'ye müdahale etmesi olarak değerlendirilebilir. Bu sayede Türkiye, Afrika'da stratejik bir partner ve popular bir aktör haline geldi. 2011 sonrası dönemde, daha önce kabul edilen "Afrika stratejik belgesinin" uygulamaya başlamışıyla, Türkiye'nin Afrika açılımın tamamlandığı ve ilişkilerin her alanda derinleşmeye ve çeşitlenmeye başlandığı, **"Türkiye- Afrika Ortaklığı"** şeklinde tanımlanabilecek **dördüncü döneme** girmiştir. Türkiye ve Afrika Ortaklığının temel amacı şöyle tanımlanmıştır:

- *Afrika kıtasında barış ve istikrarın tesisine katkıda bulunmak;*
- *Afrika ülkelerinin, siyasi, ekonomik ve sosyal kalkınmalarına yardımda bulunmak;*
- *Bu amaçla, insani yardımı yeniden yapılandırmak, güvenlik, kamu diplomasisi ve arabuluculuk alanlarında karşılıksız yardımda bulunmak;*
- *Afrika'nın kaynaklarının Afrikalıları yarar sağlayacak şekilde geliştirilmesine katkı sunmak;*
- *İkili ilişkileri eşit ortaklık ve karşılıklı fayda temelinde geliştirme olarak sıralanabilir*

Son yıllarda Türkiye ile Afrika arasında yapılan üst düzey siyasi temaslar ve diplomatik ilişkiler yoğunluk kazanmıştır. Erdoğan hem başbakanlık dönemi hem de cumhurbaşkanlığı döneminde Afrika ülkelerini ziyaret etmiştir. Buna paralel olarak, Türkiye'nin Afrika'da açtığı büyükelçilik sayısı da artmıştır. 2009 yılında Türkiye'nin Afrika'da bulunan büyükelçilik sayısı 12'deyken 2016 bu sayı 39'a çıktı. Buna karşılık olarak, Afrika devlet başkanlarının Türkiye'yi ziyaretleri arttırmış. 2018 itibarıyla 33 Afrikalı devletin Ankara'da büyükelçiliği bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak Afrika ile Türkiye arasındaki ticaret dramatik bir şekilde artış gösterdi. 2003 yılında Türkiye ile Afrika ticaret hacmi 5,4 milyar dolar iken, 2016 yılında bu sayı 17,6 milyar dolara çıktı. THY yolları ise, hâlihazırda Afrika'da 32 ülkede 51

[6] Mehmet Özkan ve Serhat Orakçı*:* "Viewpoint: Turkey As Political Actor in Africa: An Assessment of Turkish Involvement in Somalia", **Journal of Eastern African Studies**, Vol. 9, No.2, s. 344.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

noktaya safer düzenlemektedir[7].

Afrika açılım politikası, soğuk savaş sonrası dönemde Türkiye'nin çok kutuplu dünya sistemi içinde etkisini artırma isteği ile yakından alakalıdır. AKP döneminde dış politikanın mimarı sayılabilecek Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik eserinde bu durumu şöyle ifade etmektedir: "Bir ülkenin gücü sadece kendi çevresindeki fiili gücü ile değil, değişik havzalarındaki ekonomik, kültürel ve diplomatik etkinliği ile değer bulacaktır. Türkiye küresel bir güç olmak istiyorsa Afrika gibi yerlere daha çok ilgi göstermelidir".[8] Bugün, Türkiye, açılım politikası ile Afrika sahasında faaliyet gösteren önemli aktörlerden biri olmayı başardı. Şüphesiz, Türkiye-Afrika ilişkilerinden bahsedildiği zaman akla ilk gelecek ülke Somali'dir. Türkiye'nin Somali'de varlığını iyi bir şekilde anlamak için Türkiye'nin Somali politikasının değerlendirilmesi gerekmektedir.

2010'larda Somali'de birkaç yıl boyunca yağmur yağmaması ve devam eden çatışmalar, ülkenin en ağır kıtlıkla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. 25,000 kişinin hayatını kaybettiği bu insani drama BM başta olmak üzere uluslararası toplum, yardım etme konusunda başarısız olmuştur. Türkiye, zamanın Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, 19 Ağustos 2011 tarihinde, dünyanın en tehlikeli yerlerden biri olarak algılanan Mogadişu'ya geniş heyet eşliğinde ziyaret etti. Erdoğan mülteci kapmalarına giderek insanların yaşadığı acıları gördü. Erdoğan ziyareti sonrası, Türkiye'nin resmî ve insani yardım kuruluşları Somali'de yoğun bir yardım kampanyası başlatmıştır. Aynı şekilde, Türkiye, uluslararası topluma Somali'ye yardım edilmesi için çağrıda bulunmuştur. Başbakan Erdoğan BM Genel Kurulu konuşmasını Somali'de yaşanan insani felaketi anlatmıştır. Türk yardımları sonucunda, 2012'de BM Somali'de kuraklığın sona erdiğini açıkladı[9]. Türkiye, Somali'de büyükelçiliğini açarak Somali ile olan ilişkisini daha da geliştirerek kalkınma projelerini uygulamaya başladı. Türkiye tarafından, Somali'de hastaneler, yollar, su kuyuları ve okullar açıldı. Türk firmalar, Mogadişu havalimanı ve liman işletmesini üstlendi.

---

[7] T.C. Dışişleri bakanlığı, Türkiye Afrika İlişkiler http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi:13.04.2018).

[8] Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, 10. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2002, s. 208.

[9] BM: Somali'de Kuraklık Bitti https://www.aksam.com.tr/dunya/bm-somalide-kuraklik-bitti--96596h/haber-96596 (Erişim Tarihi: 16.05.2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye, Somali'de kalkınma yardımlarıyla kalmayıp Somali siyasetine aktif katılmaya başladı. Türkiye, farklı Somali siyasi grupları arasında konsensüs sağlanması için onları, Ankara ve İstanbul'da bir araya getirerek arabuluculuk yapmıştır. Dahası, Türkiye Somali devlet kurumlarının yeniden faaliyete geçirilmesi için çok büyük çaba sarf etmektedir. Türkiye, Somali için kritik öneme sahip olan güvenlik, eğitim ve sağlık kurumlarını yeniden inşa etmeye çalışmaktadır. Türkiye'nin Somali'de en fazla önem verdiği alan güvenlik sektörüdür. Son otuz yılda, güvenlik meselesi Somali'nin en büyük sorunu olmuştur. Buna çözüm üretmek için, Türkiye, Somali'de eğitim üssü kurarak, Somali askerlerini eğitmektedir. Eş-şebab terör örgütünün mağlup edilmesi için nitelikli Somali ordusu bulunması şarttır. Somali için önemli olan diğer alanlardan biri sağlık sektörüdür. Türkiye, Somalilerin kendi ülkelerinde ücretsiz ve kaliteli sağlık hizmeti bulmaları için modern hastaneler inşa etmiştir. Recep Tayyip Erdoğan Hastanesi ve Yardımeli Doğum Hastanesi buna birer örnektir. Ayrıca, Türkiye Somali'de eğitim kurumlarını yeniden inşa etmektedir. Klasik okulların yanında sağlık alanında, tarım ve hayvancılık alanında, balıkçılık alanında eğitim veren mesleki okulları da inşa etti. Aynı zamanda, Türkiye tarafından inşa edilen üniversite de faaliyettedir. Bu alanlar, Somali'nin kalkınması için önemlidir.

Ayrıca Türkiye, Somali iç savaşında yıkılan devlet binalarını yeniden inşa etmektedir ve gereken ekipmanı sağlamaktadır. Geçen yıl, Türkiye, Somali'nin senato binasını da inşa ederek hizmete açmıştır. Bu yıl içinde, Somali Parlamento inşasının tamamlanması beklenmektedir. Ayrıca TİKA, Somali Ulaştırma Bakanlığına bağlı faaliyet gösteren Somali Sivil Havacılık ve Meteoroloji Otoritesi (SCAMA) tarafından kullanılmak üzere sivil havacılık uygulamalı eğitim merkezi kurdu.

Türkiye'nin Somali'deki varlığının, arkasındaki en büyük nedeni, ekonomik veya siyasi değildir. Türkiye'nin Somali'ye yardım etmesinin ana nedeni din olsa da bu yardım nedeniyle uluslararası alanda da saygınlık kazanmaktır. Son yıllarda, insani yardım Türk dış politikasının önemli bir aracı haline geldi. Türkiye, kendisini dünyada yükselen bir güç olarak göstermeye çalışmaktadır. Bununla birlikte, AKP yönetimi, eski Osmanlı topraklarına tekrar açılmak ve tekrar Müslüman liderliğini üstelenmek yönünde stratejiler uygulamaktadır. Daha önemlisi, Somali, Afrika ve Ortadoğu'yu birbirine bağlayan önemli bir stratejik konumdadır. Bundan dolayı, Somali, Türkiye'nin

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Afrika açılımı politikası için önemlidir. Bu nedenlerden dolayı Türkiye Somali ile yakından ilgilenmektedir.

Türkiye, son 7 yılda hiçbir ülkenin Somali'de otuz yılda başaramadığı başarılar elde etti. Bu başarının devam etmesi için, Türkiye Somali'nin iç dinamikleri ve dış ülkelerin ülkedeki faaliyetlerini dikkatli bir şekilde anlaması gerekmektedir. Bazı ülkeler, Türkiye'nin Somali'de yaptığı faaliyetlerden memnun değildir. Bu ülkeler, Somali'nin zafiyetinden yararlanarak Türkiye ile Somali arasında genişleyen ilişkiyi engellemeye çalışabilir.

Somali hükümeti, Türkiye ile olan ilişkisinin daha da geliştirilmesi ve iki ülke arasındaki işbirliğinin yeni alanlara taşınması için çalışmalıdır. Aynı zamanda, Somali hükümeti ve bölgesel yönetimlerin güvenliği ve siyasi istikrarı sağlanmalıdır. Güvenlik şartları iyileştirilmeden kalkınmanın yakalanması mümkün değildir.

Kaynakça

Abdihakim Aynte, **Türkiye's İncreasing Role in Somalia: an Emerging Donor?** Aljezeera Center for Studies, March 2012, s. 2. http://studies.Aljezeere.net (erişim: 20.09.2017).

Haber Türk, Analiz- Somali 26 yıllık istikrar arayışı http://www.haberturk.com/yerel-haberler/14261604-analiz-somali-26-yillik-istikrar-arayisi (Erişim Tarihi: 3.6.2018).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Somali İlişkileri, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-somali-siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 10.04.2018).

TIKA (2016) Somali Cumhurbaşkanı ile Görüşmesi. Ayrıca Bkz TRT WORLD Why Turkey Launching a New Military Training Camp in Somalia https://www.trtworld.com/mea/why-is-turkeys-launching-a-new-military-training-camp-in-somalia-326407

T.C. Dışişleri Bakanlığı http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi:13.04.2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mehmet Özkan ve Serhat Orakçı: "Viewpoint: Turkey As Political Actor in Africa: An Assessment of Turkish Involvement in Somalia", **Journal of Eastern African Studies**, Vol. 9, No.2, s. 344.

T.C. Dışişleri bakanlığı, Türkiye Afrika İlişkiler http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi:13.04.2018).

Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, 10. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2002, s. 208.

BM: Somali'de Kuraklık Bitti https://www.aksam.com.tr/dunya/bm-somalide-kuraklik-bitti--96596h/haber-96596 (Erişim Tarihi: 16.05.2018).

Summary

After dissolution of USSR in 1991 the World order had been started to change. With the resul of the changing power balance, civil war was emerged in many countries. Somali civil war became one of the longest sivil war in the recent history. Due to prolonged civil war, Somali lost law and order. Recently, Somali is trying to re-establish govermental institutions of the country. However, Somali is needed international support to bring it's public institutions functional again. İn accordance with this purpose, Turkey is supporting Somali in different sides. The last 7 years Turkey's various aid toward Somalia has became important research field in the international relation studies. This study will try to provide iforormation about Turkish-Somali relations with focus on the Turkey's efforts to bring Somali public institutions.

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KÜRESEL GÜÇLERİN TÜRK BOĞAZLARINA YÖNELİK STRATEJİLERİ

Alaeddin Yalçınkaya*

ÖZET

Türk Boğazları olarak bilinen İstanbul ve Çanakkale Boğazları Ortaçağdan günümüze her dönemde büyük güçlerin rekabet alanı olmuştur. Çanakkale Savaşları, I.Dünya Savaşı'nın en önemli cephelerinden kabul edilirken, II.Dünya Savaşı'nın başlangıcından önce imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile boğazlar üzerinde Türkiye'nin mutlak egemenliği yeniden tanınmıştır. Bu sözleşme kapsamında Türkiye ile birlikte Karadeniz kıyıdaşı ülkelere diğerlerine göre ilave kazanımlar sözkonusu olmuştur. Soğuk Savaş sonrasından günümüze Boğazlar konusunu iki alt dönemde ele almak gerekir: 1990-2001 ve 2001'den günümüze. 1990lar boyunca Boğazlarda artan tanker trafiğine karşı Türkiye Montreux'nün ilgili maddelerinin hukuksal yorumuyla yeni tüzük hazırlamıştır. Buna göre Boğazlardan geçişte İstanbul'un güvenliği esas alınarak zaman zaman Boğaz girişinde gemiler günlerce beklemek zorunda kalmıştır. Bu dönemdeki uygulamalardan rahatsız olan Rusya 1936 Montreux Sözleşmesi'nin çağını doldurduğunu savunmuştur. 2005'de Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının devreye girmesiyle tanker trafiği azalmış, Rusya'nın Bakü petrolleri üzerindeki kontrolü de kalkmıştır. ABD'nin Karadeniz'de askeri güç bulunduramaması, özellikle 11 Eylül 2001 sonrasında Montrö'yü yeniden tartışma zeminine getirmiş ve bu süreçte Rusya 1936 sözleşmesinin önde gelen savunucularından olmuştur. Tebliğde bu süreçte yaşananlar ile küresel güçlerin bu süreçte çıkarları ve temel politikaları ele alınmaktadır

ANAHTAR KELİMELER: Türk Boğazları, Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Lozan Boğazlar Sözleşmesi, ABD-Türkiye İlişkileri, Rusya-Türkiye İlişkileri

GİRİŞ

İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı'ndan oluşup Karadeniz'i Ege ve Akdeniz'e bağlayan uluslararası su yoluna kısaca "Türk Boğazları" denmektedir. Boğazlar ile Marmara denizindeki güzergâh,

* Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü alaeddinyalcinkaya@gmail.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Uluslararası Hukuk kaynağı olarak sözleşmelerle belirlendiği üzere Türkiye'nin egemenlik bölgesinde olup Karadeniz kıyıdaşı ülkeleri açık denizlere bağlayan yol "uluslararası" niteliktedir. Bununla beraber bu güzergâhta da Türkiye'nin 1936 Montrö (Montreux) Sözleşmesi'nden kaynaklanan önemli hakları, yetkileri ve görevleri bulunmaktadır. Boğazların her iki tarafının da Türkiye'nin kara ülkesi olması gerçeği, sözkonusu egemenliği güçlendirmektedir. Bununla beraber konjonktürel gelişmelere göre bu yetkilerin kullanımından çıkarları zedelenen güçler yürürlükteki en eski anlaşmalardan kabul edilen 1936 Montrö Sözleşmesi'nin güncellenmesi gerektiğini dile getirirken Türkiye'nin devreye girmesi beklenmeden başka güçler buna karşı çıkmıştır.

Gerek Karadeniz kıyıdaşı ülkelerin hakları ve güvenliği gerekse diğer küresel güçlerin çıkarları zaman zaman Montrö zemininde karşı karşıya gelmiştir. Deniz Hukuku'nun oluşturan sözleşmeler ve teamüllerin temelini öncelikle kıyıdaş ülkelerin güvenliği ve refahı oluşturduğu halde diğer ülkelerin de gerek seyrüsefer gerekse deniz kaynaklarından istifadesi yolunda dengeler gözetilmiştir. Yarı kapalı deniz durumundaki Karadeniz kıyıdaşı ülkelerin güvenliği konusunda önemli düzenlemeler getiren Montrö'ye karşı saldırılar, Soğuk Savaş sonrasında dönem dönem ilginç merhaleler geçirmiştir. Sözkonusu çıkarlar ve güvenlik bağlamında öncelikle Türkiye'nin, arkasından kıyıdaş ülke Gürcistan ile Azerbaycan'ın, nihayet Rusya'nın çıkarları ve güvenliği açısından tehditler ve fırsatlar "Montrö Dengesi"ni güçlendirmiştir. Diğer kıyıdaş ülkeler için de bu denge kapsamında tehditler ve fırsatlar zaman zaman gündeme gelmiştir.

1990'lar boyunca Boğazlarda artan tanker trafiği, başta İstanbul olmak üzere sahildar yerleşim yerleri ile bizzat bu yolu kullanan gemiler açısından önemli riskleri gündeme gelmiştir. Buna karşı Türkiye'nin yaptığı düzenlemeleri Rusya tepkiyle karşılamış, Montrö'nün çağını doldurduğunu ileri sürmüştür. Alınan tedbirler üzerine boğazlardan geçişin zorlaşması, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattının inşasının fiziki gerekçesini oluşturmuştur. Azerbaycan petrolleri üzerindeki Moskova'nın kontrolünü kaldıracağı kaygısıyla Rusya, bu dönemde Montrö'yü hedef almıştır. Başta Azerbaycan olmak üzere diğer eski Sovyet cumhuriyetleri kaynakları üzerindeki Rus etkisinin zayıflamasından yana olan başta ABD olmak üzere diğer batılı güçler Türkiye'nin yanında Montrö'yü savunmuşlardır. Bu bağlamda BTC'nin kurucu sözleşmesinin, üç kurucu ülke Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye ile sistemin gelecekteki katılımcıları Türkmenistan ve Kazakistan devlet veya hükümet başkanları

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tarafından 18 Kasım 1999'da, İstanbul'da ABD Başkanı Bill Clinton'ın nezaretinde imzalanmasının anlamı önemlidir.[1]

BTC'nin faaliyete geçmesinden sonra Rusya, bu hattan kaynaklanan çıkar düzenini kabul etmek zorunda kalmıştır. Nitekim Türkiye'nin daha önce batı hattından (Ukrayna, Romanya üzerinden) aldığı Rus doğalgazı yanında Karadeniz'in altından Mavi Akım yoluyla gaz alımına başlaması, Moskova'yı Türkiye'ye karşı daha yapıcı politikalar izlemesine yol açmıştır. Özellikle 2000'lerde yaşanan gelişmeler, ABD'yi Karadeniz'de daha büyük ve sürekli donanma bulundurma, çıkarları gerektikçe Boğazlardan savaş gemisi geçirebilme yolunda heveslendirmiştir. Bununla beraber Montrö'nün bu konudaki düzenlemeleri özellikle kıyıdaş olmayan devletler açısından son derece önemlidir. Belirtmek gerekir ki 2018 itibariyle ABD'nin savaş gemisi bulunduramadığı bu çaptaki tek deniz, Karadeniz olup Montrö'ye göre değil savaş gemisi bulundurmak böyle bir geminin boğazlardan geçişi dahi mümkün değildir.[2] Dolayısıyla 2000'ler ABD'nin Montrö'yü güncelleme baskıları ile geçerken Rusya, Türkiye'nin yanında yer almıştır.

Jeopolitik temelli yaklaşımlar, "jeopolitiğin alın yazısı" olduğunu vurguladığı halde, yönetim değişikliği ile aynı ülkenin son derece önemli bir güç haline gelebildiği veya dünyanın en zayıf gücü haline gelebildiğinin birçok örneği vardır. Bununla beraber jeopolitik bakımdan önemsiz bir ülkenin son derece başarılı bir lideri olması, sözkonusu ülkenin süper güç haline geldiğinin örneğine pek rastlanmaz. Burada jeopolitiğin kader olması, jeopolitik gerçeklerin ülke politikalarındaki ağırlığını vurgulaması anlamında olup dış politikayı etkileyen veya yönlendiren diğer unsurları yok sayma anlamında değildir. Bu bağlamda Boğazlara hakim Türkiye'nin jeostratejik açıdan son derece önemli bu varlığını savunma çerçevesinde Montrö şartlarını koruyabilmesinde, şartlara göre global güçler dengesi son derece önemlidir.

---

[1] Baku-Tbilisi-Ceyhan Oil Pipeline Named after Heydar Aliyev, http://www.azerbaijan.az/portal/Economy/OilStrategy/oilStrategy_06_e.html 11.08.2018

[2] Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Ukrayna, limanında kalan Varyag adlı Uçak gemisini Çin'e sattığı halde Montrö'ye göre bunun Boğazlar'dan geçmesi mümkün değildi. Bu hukuk sorunu, sözkonusu uçak gemisinin eski olduğu ve yüzen kumarhane yapmak üzere Çin'e satıldığı bildirilmiş, hatta Boğazlardan geçiş izni karşılığında bu gemi ile her yıl Türkiye'ye bir milyon turist getirme sözü verilmiştir. Bu müzakereler sonucu 2001'de geçiş mümkün olmuştur. Bununla beraber Çin, daha sonra Varyag'ı uçak gemisi olarak modernize edip 2012'de donanmasına katmıştır. Ayşe Sorucu, "Kumarhane Artık Uçak Gemisi", *Milliyet*, 26.09.2012, http://www.milliyet.com.tr/-kumarhane--artik-ucak-gemisi--gundem-1602269/ 11.08.2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tebliğde, 2018 itibariyle Montrö, global güçler açısından ciddi bir tartışma konusu olmamakla birlikte, Çin'in "Tek Kuşak, Tek Yol" projesinin Türk Boğazlar açısından sonuçları, Kanal İstanbul ile Montrö açısından sözkonusu olabilecek tartışmalar ve diğer güçlerin bu süreçteki stratejileri, ele alınmaktadır.

TÜRK BOĞAZLARININ TARİHİ SEYRİ

Başta İstanbul'un iki yakası olmak üzere Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan deniz yolu, kıyıdaş ve hinterland ülkeler yanında uluslararası güçler açısından hemen her dönemde rekâbet alanı olmuştur. Antik çağlardan Bizans'a Osmanlı'nın İmparatorluk döneminden dünya savaşlarına Boğazlar temelli stratejiler çatışması, gündemden düşmemiştir. Dünyanın jeopolitik gerçekleri açısından İstanbul doğudan batıya olduğu gibi kuzeyden güneye de bir kesişim odağı, merkez olma özelliğini korumuştur. İstanbul'u, "Şarkın ve Garbın hazinelerinin anahtarı" olarak tanımlayan Çar I. Petro (Büyük, Deli) bu gerçeği kısaca şöyle ifade etmektedir:[3]

"...

8. Rusya devletinin hududu Avrupa'nın şimalinden Baltık denizine, güneyde ise Karadeniz'e kadar olmalıdır. Bu durumu korumak ve Rus serhaddini genişletmek evlatlarımın vazifeleridir.

9. Rusya devletini, dünya devleti yapabilmek için, onun başkentinin, Asya ve Avrupa hazinelerinin anahtarı olan İstanbul olması lazımdır. Bu maksadın hedefine ulaşabilmesi için, daima Türkiye ve İran arasına fitne-fesat tohumları ekmeli, kavga ve savaş çıkarılmalıdır. Bu iş için Sünni ve Şii mezhepleri arasındaki ihtilaflar en keskin silah ve yenilmez ordudur....Hindistan'ın anahtarı Türkiye'nin payitahtıdır...."

Karadeniz, İstanbul ve Boğazalar ile ilgili jeopolitik gerçekleri ve izlenmesi gereken Rus stratejisini özetleyen, önemli ölçüde uygulanan bu vasiyet, jeopolitik gerçeklerle uzun vadeli stratejilerin bir bakıma bileşkesi durumundadır. Bu gerçekten hareketle Osmanlı yönetimi, Boğazlar ve Karadeniz konusunda son derece hassasiyet göstermiştir. Çar I. Petro'nun bir diplomatının tespitine göre "hiç kimsenin el sürme hakkına sahip olamayacağı erdem ve ari bir genç kız gibi koruyor, Karadeniz'i, Bab-ı Âli. Öyle ki, bir yabancının kendi özel dairesine girmesine belki katlanabilir de Osmanlı padişahı, yabancı bir geminin Karadeniz'e girmesine katiyen göz yumamaz ve izin vermez. Böyle bir şey ancak Türk İmparatorluğunun altüst olmasıyla

[3] Can Mehmet, "Rus Çarı I. Petro'nun 1725 Yılında Yazdığı Vasiyetinin Türklerle ve NATO ile Olan İlgisi" http://blog.milliyet.com.tr/rus-cari-i-petro-nun-1725-yilinda-yazdigi-vasiyetinin-turklerle-ve-nato-ile-olan-ilgisi/Blog/?BlogNo=355966 10.08.2018

olanak kazanabilir"[4]

Boğazlar konusunda Osmanlı politikaları genel olarak iki dönemde ele alınır: 1453 İstanbul'un fethinden kısmen 1774 Küçük Kaynarca ile 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi'ne kadar olan Osmanlının mutlak hâkimiyet dönemi; 1841'den I. Dünya Savaşı'na kadar olan ikili anlaşmalara konu olan dönem.

Belirtmek gerekir ki Boğazlar ile Karadeniz'in statüsü arasında doğrusal ilişki son derece önemlidir. İstanbul'un 1453'de fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed'in Trabzon ve Kırım'ı alması, aynı zamanda İstanbul'daki egemenliğin jeopolitik gereklerindendir. Güneyde ise Boğazönü adaları olarak 1456'da İmroz-Semadirek-Tavşan, 1462'de Midilli, 1479'da Limni'nin alınması da sözkonusu güvenlik kaygısının parçasıdır.[5] Boğazlar ve Karadeniz bağlamında, aşağıda ele alınacağı üzere halen yürürlükte olan Montrö Sözleşmesi, Boğazlarda Türkiye'nin tam egemenliğini tescille birlikte Karadeniz kıyıdaşı ülkelere önemli ayrıcalıklar vermiştir.

1923 Lozan Antlaşması'nın 23. Maddesi ile bu antlaşmaya ek Boğazlar Sözleşmesi, Osmanlı-Türkiye tarihinde Boğazlar üzerindeki hakların en alt seviyeye indirildiği antlaşmadır. 1936 Montrö ise Türkiye ile birlikte Karadeniz kıyıdaşı ülke haklarının önemli kazanımlar elde ettiği bir mutabakattır. 2018 itibariyle Montrö Boğazlar Sözleşmesi, tartışmasız olarak yürürlüktedir.

Belirtmek gerekir ki bazı araştırmacıların en kötü dönem olarak Sevr-Lozan arasını zikretmeleri, Uluslararası Hukuk anlamında büyük yanlışın ötesinde Türkiye'ye karşı muhtemel hukuksuzluklara zemin hazırlamak demektir. Çünkü Sevr imzalandığı halde Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı tarafından onaylanmamış, "antlaşma" haline gelmemiş, bu arada Misak-ı Milli kararı alınmış, dolayısıyla hiçbir hüküm ifade etmeyen bir belge olarak tarihteki yerini almıştır. Bir metin imzalanmasından sonra onaylanma/onayın reddi sürecinde "sözleşme taslağı" durumundadır. Delegeler tarafından imzalanmış taslak, taraf ülkelerin onay merciinden geçtikten sonra yürürlüğe girer, antlaşma vasfını kazanır. Eğer reddedilir veya bir şekilde gündemden düşerse artık bu belge için sözleşme taslağı vasfı dahi sözkonusu olamaz. 2009'da

[4] Vladimir Potyemkin ve diğerleri, *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, çev.: Attila Tokatlı, C.I, İstanbul: May Yayınları, 1997; s.318.

[5] Mesut Hakkı Caşın, "Dünya Deniz Ulaşımında Marmara Denizi ve Türk Boğazlarının XXI. Yüzyılda Değişen Stratejik Vizyonu", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, 3. Baskı, ed.: İdris Bal, Ankara: Global Araştırmalar Merkezi, 2006; s.990.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ermenistan ile imzalanan fakat onaylanmadığı için yürürlüğe girmeyen protokoller benzeri birçok belge vardır. Esasen Sevr mutabakatının son maddesi (433) de "... Andlaşma, bir yandan Türkiye ile, öte yandan başlıca müttefik devlerden üçünce onaylanır onaylanmaz, onama belgelerinin bir ilk sunuş tutanağı düzenlenecektir. Bu tutanak tarihinden başlayarak, Andlaşma, onu böyle onaylamış olan bağıtlı yüksek taraflar arasında yürürlüğe girecektir.."[6] hükmünü getirmektedir. Buna göre mutabakatın yürürlüğü için öncelikle Türkiye ile birlikte üç imzacı tarafın onayı gerekmektedir. Türkiye'den onay gelmeyince Sevri metni, diğer ülkelerin gündemine dahi gelmemiştir. İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Belçika, Yunanistan, Hicaz Krallığı, Portekiz, Romanya, Ermenistan, Polonya, Sırp-Hırvat Cumhuriyet ve Çekoslovakya ile Osmanlı arasında imzalanan belge, sadece Yunanistan tarafından onaylanmıştır. Ancak zikredilen madde gereği, Yunanistan tarafından onaylanması, bu ülke açısından dahi yürürlüğe girmesine yetmemektedir. Bu arada bazı maddelerin fiilen uygulanması "fiilî" durum olup hukuken geçersizdir. Esasen bir takım işgaller zaten Sevr belgesinin imzalanmasından önce başlamış olup, bunlar Sevr'in kısmen uygulandığı demek değildir.

Lozan imzalandığı zaman geçerli olan şartlar ise Balkan Savaşları sonrasında imzalanan ve yürürlüğe giren mutabakatlar ile yürürlüğü devam eden daha önceki belgelerdir. Bu anlamda Lozan'da yeri olmayan veya şartların değişmesi (rebus sic stantibus) halinde dönülecek hukuki şartlar (status quo ante) kesinlikle Sevr değildir. Zaman zaman Türkiye üzerinde yayılmacı hesapları olan Ermenistan veya Yunanistan'ın Sevr şartlarına başvurması anlaşılabilir, çünkü uluslararası ilişkilerde hukuk yerine oldu-bittilerle sonuca ulaşmak isteyenlerle her zaman karşılaşılabilir. Ancak Lozan'ın kıymetini artırmak sâikiyle Sevr'e antlaşma kıymetinde hukuksal bir değer yüklemek, öncelikle Lozan ile kurulan Cumhuriyet açısından da tehdit oluşturmaktadır.

I.Dünya Savaşı'nın en önemli cephelerinden Çanakkale Savaşlarına yol açan süreç Osmanlı'nın Boğazları savaş gemilerine kapatma yetkisini kullanmasıyla başlamıştır. Osmanlı'nın son dönemindeki mutabakatlara göre genel kural ticaret gemilerine açıklık, savaş gemilerine ise kapalılık olduğu halde Osmanlı'nın taraf olduğu bir savaş durumu dikkate alınarak, sözkonusu yetkisini kullanmasında hiçbir kısıtlama uygulanmamıştır.[7] Her ne kadar başta

[6] Müttefik ve Ortak Devletlerle Türkiye Arasında 10 Ağustos 1920'de Sevres'de İmzalanan Barış Andlaşması http://www.omurokur.com/wp-content/uploads/sevr.pdf 12.08.2018

[7] Cemil Bilsel, *Türk Boğazları*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1948; ss.32-34.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İngiltere olmak üzere müttefikler, Çanakkale'de büyük mağlubiyete uğramışlarsa da Osmanlı müttefiklerinin yenilmesi sonucu Kurtuluş Savaşı'na giden işgaller başlamıştır. Genellikle savaşlardan sonra galipler mağlupları cezalandırırken savaş sürecindeki hukuksuzluk kalemleri abartılarak dikkate alınır, bundan hareketler istekler maksimize edilir. Ancak Lozan'da Türkiye'nin halefi Osmanlının Boğazları kapatmasının hukuksuzluk olduğuna dair bir müzakere bilinmemektedir.

LOZAN VE MONTRÖ'NÜN GÜNÜMÜZDEKİ ÖNEMİ

İmzalanmış, onaylanmış ve yürürlüğe girmiş bir Uluslararası Hukuk kaynağı olarak 1923 Lozan Antlaşması'nın 23. maddesi ile bu sözleşmeye ek Boğazlar Sözleşmesi, 1936 Montrö Sözleşmesi'ne kadar Osmanlıdan itibaren Türklerin egemenlik haklarının en gerilediği dönemi tespit eder. Türkiye ile birlikte İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve Sovyetler Birliği'nin taraf olduğu Lozan Antlaşması'na göre, Boğazlardan geçişte ticaret gemileri için tam serbestlik sözkonusu iken Savaş gemilerinde önemli kısıtlamalar vardır. Daha çok uluslararası deniz hukuku teamüllerinden kaynaklanan bu rejim, bazı değişikliklerle Montrö'de de aynen kalmıştır. Bununla beraber Lozan'a göre İstanbul ve Çanakkale Boğazları çevresindeki arazinin özelliğine göre 5-15 kilometrelik şerit ve su yolu olarak belirlenen bölge gayr-i askeri hale getirilmiştir. Bu bağlamda Boğazlar bölgesindeki tersaneler kaldırılmış, sözkonusu şeritte sadece asayişi sağlayacak birimler, binalar ve elemanlar bulundurulabilmiştir. Örneğin Selimiye Kışlası, askeri bir bina olma vasfını kaybetmiş, idari veya iç asayiş birimi mekanı olmuştur. Sözleşme ile oluşturulan ve Türkiye'nin temsilcisinin de aralarında bulunduğu Boğazlar Komisyonu, egemenlik kapsamındaki birçok yetkinin sahibi olmuştur. Lozan'a göre barışta ve savaşta Boğazlardan tam geçiş serbestisi getirilmiştir.[8]

Almanya, İtalya ve Japonya'nın revizyonist çıkışları sonucu yeni büyük savaşın ayak seslerinin duyulması ile birlikte Ortadoğu ve Bakü petrolleri açısından İstanbul'un önemini gören sözleşmeci taraflar ile birlikte Türkiye'nin girişimleri sonucu, Boğazların savunulması bağlamında askerileştirilmesi gereğini kabul edilmiştir. 1930'ların ortaları itibariyle yaklaştığı hissedilen yeni dünya savaşı tehlikesine karşı tedbir olarak Türkiye,

[8] Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, 5. Bası, İstanbul: BETA, 2003; ss.472-479.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türk Boğazlarının hukuki rejimi için yeni bir antlaşma düzenlenmesi için girişimler de bulunmuştur.[9] Belirtmek gerekir ki Hitler'in Bakü ve Ortadoğu petrollerin hedefinden rahatsız olan bazı Balkan ülkelerinin de Boğazların savunması garanti etmek üzere Türkiye lehine yeni düzenleme hazırlanmasında önemli katkıları olmuştur.

Bu şartlar altında İtalya dışındaki Lozan Antlaşması taraflarının imzaladıkları Montrö'ye göre Boğazlarda Türkiye'nin hakimiyeti tanınırken, İstanbul ve kıyı yerleşimlerinin güvenliği ve sağlığı açısından önemli yetkiler de verilmiştir. Örneğin 1990'larda geçiş güvenliğini düzenleyen tüzük için Montrö'deki salgın hastalıklara karşı Türkiye'nin tedbir alma yetkileri hukuksal zemin kabul edilmiştir. Montrö'ye göre ticaret gemileri için tam serbestlik sözkonusu olduğu halde klavuz kaptan ve römorkör ihtiyari olmuştur. Günümüzde de tartışma konusu olan ve Kanal İstanbul'un açıklanmayan gerekçesini oluşturan ücretsiz geçiş (klavuz kaptan ve/veya römorkör olmaması halinde) aslında yerleşmiş bir Uluslararası Deniz Hukuku teamüllerinden olup Türkiye imzalamasa da 1982 BM Deniz Hukuku Sözlşemesi ile kodifiye edilen düzenlemelerdendir.

1936 Montrö Sözleşmesi ile savaş veya yakın savaş şartlarında Türkiye'ye önemli yetkiler verilmiş, istediği geminin geçip geçmemesine izin verme konusunda serbest bırakılmıştır. Bu şartlar altında ticaret gemileri için de Türkiye'nin savaştaki pozisyonu ile geçmek isteyen ülkenin düşman, taraf veya onlara müzahir olmasına göre son söz Boğazların sahibine bırakılmıştır. Barış zamanında ise savaş gemilerinin geçişi konusunda önemli tonaj ve miktar sınırlamaları getirilmiş olup yukarıda işaret edildiği üzere uçak gemisinin geçişi bu çerçevede imkansız hale gelmiştir. Yine sözleşmeye göre savaş gemilerinin geçişi konusunda Karadeniz kıyıdaşı ülkeler ile kıyıdaş olmayan ülkeler ayırımı önemlidir. Buna göre boğazdan geçecek savaş gemisinin ülkesi eğer bir Karadeniz kıyıdaşı ise 8 gün, değilse 15 gün önceden diplomatik tarik ile Türkiye'ye bilgi vermesi gerekmektedir.[10] Kıyıdaş olmayan ülkeler için iki katı süre önceden bilgilendirme zorunluluğu örneğin Ağustos 2008'de Rusya'nın Gürcistan'a saldırılarına karşı ABD yardımını önemli ölçüde imkansız kılmıştır. Öte yandan yine sözleşmeye göre tonaj ve miktar bakımından Boğazlardan geçmesine engel olmadığı halde Karadeniz'e giren bir savaş gemisinin burada kalması, eğer sözkonusu gemi kıyıdaş

[9] İlyas Doğan, *Devletler Hukuku*, 3. Baskı, Ankara: Astana Yayınları, 2016, s.327.

[10] Aslan Gündüz, a.g.e.; ss.479-487.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olmayan bir ülkeye ait ise en fazla 21 gün ile sınırlandırılmıştır. Böylece kıyıdaş ülkeler için son derece önemli güvenceler, sözleşme kapsamına alınmıştır.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE BOĞAZLAR

II. Dünya Savaşı şartlarından Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar geçen sürede, Rusya'nın Boğazları ortak savunma talebini içeren notalar, sadece Boğazlar rejimin değil Türkiye'nin NATO üyeliği dahil Uluslararası Politikayı belirleyen tek taraflı hukuki işlemlerdir. İlginçtir ki Montrö'ye, dolayısıyla Türkiye'nin egemenliğine karşı ilk nota 2 Kasım 1945'de ABD'den gelmiştir. Bu nota ile Boğazlardan geçişte tam serbestlik talep edilmiştir. Diğer imzacı ülkelerin daha önce de bir bakıma Lozan'a dönüş benzeri talepleri olmuştur. 8 Ağustos 1946 tarihli Rus notasında ise tam serbestlik yanında Boğazlardan geçiş rejiminde Karadeniz sahildarı ülkelerin yetkili olması, ayrıca Boğazların Türkiye ve Sovyetler Birliği tarafından ortak savunulması talep edilmiştir.

Belirtmek gerekir ki Montrö'ye cephe alan ilk ülke ABD olduğu halde yakın dönemde bu sorgulanmamış veya tehlikeli bulunmamıştır. Buna karşın Rus notalarının tam serbestlik yanında ortak savunma talebi, Boğazlar'da üs istemek olarak kayıtlara geçmiştir. Yaygın bir şekilde hemen bütün siyasi tarih kaynaklarında yer alan Rusya'nın Türkiye'den Kars ve Ardahan ile Boğazlar'da üs talebine dair bir nota bilinmemektedir. İlgili kaynaklarda böyle bir belge yoktur. Türkiye'yi NATO üyesi yapmaya zorlayan bu haberlerin kaynağında ise İngiltere Başbakanı Churchill'in Stalin ile tartışması bulunmaktadır ki bütün kaynaklarda yer aldığı üzere bu ifadeler de Churchill veya diğer İngiliz görevlilerden menkuldür.[11] Bu süreçte başta ABD olmak üzere birçok batılı ülke ile Türk medyası dahil ulusal ve uluslararası kamuoyunda, Rusların diplomatik zemindeki görüşleri tehdit, baskı ve işgal öncesi aşama olarak yansıtıldı, bu süreçte Türkiye'nin askeri ve ekonomik olduğu gibi kimlik yönüyle de batı bloku içinde yer alması sağlandı. Belirtmek gerekir ki Rusya'nın Doğu Anadolu'dan vilayet talepleri Moskova ve Kars antlaşmalarından sonra da zaman zaman dile getirilmiş, ancak NATO'ya giriş öncesinde oluşturulan kamuoyu baskısı gündeme gelmemiştir.[12]

---

[11] Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000; s.724.

[12] Behlül Özkan, *From the Abode of Islam to the Turkish Vatan: The Making of a National Homeland in Turkey*, New Haven and London: Yale University Press, 2012; pp.165-186

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ABD Başkanı Johnson'ın 5 Haziran 1964'de Türkiye'yi tehdit eden mektubu Sovyetler ile yakınlaşmaya sebep olmuş 1960'lar boyunca petrol alımı yanında önemli sanayi tesisleri Rusya tarafından kurulmuştur. Günümüz ABD-Türkiye-Rusya ilişkileri açısından da önemli bir gerçek, Türk sanayii ve ekonomisinin gelişiminde ABD'nin bir katkısı olmadığı gibi örneğin Marshall yardımı veya haşhaş ekimi yasağı gibi uygulamalarla zeytinlikler kesilmiş, tarımsal üretim büyük zarar görmüştür. 2000'lerden itibaren Dünya Bankası üzerinden fındıklıkların kesilmesi veya Amerikan mısırını işleyerek elde edilen Nişasta Bazlı Şeker için piyasayı genişletmek amacıyla pancar üretiminin kısıtlanması/yasaklanması, pancar işleyen şeker fabrikalarının üretiminin sınırlandırılması/kapatılması/özelleştirilmesi de ABD üzerinde Türk ekonomisine vurulan darbelerdendir.

1970'lerde yoğunlaşan tanker trafiği Boğazlarda sık sık kazalara neden olmuş, 15 Kasım 1979'da yaşanan kaza sonucu gerçekleşen patlamada İstanbul'da binlerce evin camları kırılmış, alev alan tankerdeki yangın aylarca söndürülememiştir. Benzer kazalarda sadece Boğaz kıyısındaki evler değil aynı zamanda geçiş yapan gemiler açısından da büyük riskler yaşanmıştır. 1990'lar, tanker geçişlerinin zirve yaptığı dönem olup, yaşanan kazalara karşı Türkiye Boğazlar Tüzüğü'nü yürürlüğe koymuştur.

1990'LARDA RUSYA'NIN BOĞAZLAR POLİTİKASI

Yukarıda temas edildiği üzere Rus yöneticiler açısından, İstanbul ve Boğazlar üzerinde hâkimiyet Deli Petro'nun işaret ettiği bir anlamda kutsal bir görevdir. Öncelikle Karadeniz kıyılarına ulaşmak, bu kıyılarda olabildiğince daha fazla toprak elde etmek, nihayet Boğazlar üzerinden Akdeniz, Basra Körfezi ve Hindistan'a ulaşmak tarihi Rus stratejisinin temelini oluşturmaktadır. Bununla beraber I. Dünya Savaşı şartlarında olduğu gibi Yunanistan örneğinde bölge ülkelerinin veya daha sonra diğer küresel ve bölgesel güçlerin Türk Boğazlarındaki etkinliğini Moskova daime endişeyle karşılamış, her fırsatta Türkiye'nin yanında yer almıştır. Nitekim 1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra TBMM hükümetiyle diplomatik ilişki kuran Moskova yönetimi, bundan sonraki süreçte de Boğazlar konusunda Türkiye'nin yanında yer almıştır. Lozan Konferansı'nda Çiçerin'in şu görüşleri günümüz Rus politikalarıyla da paralellik göstermektedir:

"Çarlık tarafından tanzim edilen İstanbul'un cebren işgali andlaşması yırtılmış atılmıştır. Sovyet Rus Cumhuriyetleri memleketlerinizin zorla işgalini red ile ilan eder ki İstanbul Müslümanların elinde kalacaktır. Türkiye'nin taksimine ve Türk topraklarında bir Ermenistan

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

teşkiline dair olan andlaşma yırtılmış ve yok edilmiştir."[13]

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Türkiye'nin öncülüğünde oluşan Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), aynı zamanda Boğazlar üzerinden uluslararası sulara açılabilen Karadeniz kıyıdaşı ve hinterlandı ülkeler arasında kurulmuş bir örgüttür. Eski Sovyet cumhuriyetlerini, ekonomik, sosyal ve siyasal bakımdan liberal düzene adapte etme amaçlı bu örgütün kuruluşunda batının da önemli teşvik ve desteği olmuştur. 1992'de başalayan kuruluş süreci 1998 belgesi ile tamamlanmıştır. Bu yıllar aynı zamanda Boğazlar'daki gemi trafiğine karşı Türkiye'nin Boğazlar Tüzüğü'nü yürürlüğe koyduğu dönemdir. Sözkonusu tüzük önce 24 Kasım 1994'de yürürlüğe girmiştir. Tüzük, Kasım 1995'de Uluslararası Denizcilik Örgütü'nün (IMO) 19. Genel Kurulu'nda da görüşülmüş, Rusya, Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan'ın muhalefetine karşın kabul edilerek uluslararası geçerlik kazanmıştır.[14]

1997'de, Rusya tarafından Türkiye aleyhine düzenlemeler içeren yeni tüzük teklifi ise ilginçtir ki ABD'nin devreye girmesi ve Yunanistan dışında Rusya'ya başka bir ülkenin destek vermemesi nedeniyle geri çekilmiştir. Buna karşın ABD tarafından Türkiye'nin çıkarlarına halel getirmeden muhalif ülkelerin makul isteklerini de dikkate alan yeni bir tüzük hazırlandı ve 6 Kasım 1998'de yürürlüğe girdi. "Türk Boğazları" tamlaması, ilk defa bu tüzükte kullanılmış oldu.[15] 1.maddeye göre "Bu tüzük, Türk Boğazları'nda seyir, can, mal ve çevre güvenliğini sağlamak amacıyla deniz trafik düzenlemesini gerçekleştirmek için hazırlanmış olup Türk Boğazları'nda seyir yapacak tüm gemileri kapsar."[16] Tüzük, Montrö'nün temel hükümleri çerçevesinde kaldığı halde, amaç maddesinde de belirtildiği üzere Montrö'de yer almayan güvenlik kapsamındaki tedbirleri, değişen trafik yoğunluğu ve teknolojik şartlar kapsamında düzenlemektedir. Bu bağlamda Montrö Sözleşmesi'nin 3. Madde 2. Paragrafında düzenlenen

"İçinde veba, kolera, sarıhumma, lekelihumma veya çiçek vakaları bulunan veyahut içinde yedi günden az bir zaman evvel bu hastalıklar bulunmuş olan gemilerle bulaşık bir limanı beş defa 24 saatten az bir zamandan beri terketmiş olan gemiler Türk makamlarının tayin edebilecekleri sıhhat zabıta memurlarını irkâb etmek üzere bundan evvelki fıkrada tasrih edilen

[13] Cemil Bilsel, a.g.e., s.18.

[14] Rifat Uçarol, a.g.e.; s.931.

[15] Rifat Uçarol, a.g.e.; ss.932-933.

[16] Aslan Gündüz, a.g.e.; ss.492-507.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sıhhat merkezinde tevakkuf edeceklerdir."[17]

1936 şartlarında İstanbul halkının sağlığı açısından son derece önemli olan bu düzenleme ile gemilerin belirli bir süre denetleme ve bekletilme uygulaması, 1990'lardaki şartlarda yine İstanbul halkının gemi kazalarına karşı güvenliğini sağlamak üzere sözkonusu tüzük uygulamaya geçirilmiştir. Belirtmek gerekir ki yaşanan kazalar dikkate alındığında bu tüzük aynı zaman Boğazlardan geçiş yapan gemilerin de can ve mal güvenliği açısından son derece önemlidir.

ABD'NİN MONTRÖ RAHATSIZLIĞI

Türkiye ile ABD arasındaki diplomatik ilişkiler 1830'da imzalanan Ticaret ve Seyrüsefain Antlaşması ile ilk defa hukuksal çerçevede tesis edilmiştir. Bu antlaşma ile ABD'ye "En Fazla Müsamahaya Mazhar Ülke" statüsü verilmiş, Avrupalı tacirlere sağlanan imtiyazlar Amerikan tacirlerine de verilmiş, bu bağlamda ABD gemilerinin Boğazlardan geçerek Karadeniz'e açılabilecekleri kabul edilmiştir.[18] II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmeler ve nihayet NATO üyeliği sürecine kadar ilişkiler daha çok ticari seviyede kalmıştır. ABD'nin zaman zaman Monrö Doktrini'nden sapma kabul edilen örneğin Amerikan kolejleri açma ve Ermenileri Protestanlaştırma yoluyla Osmanlı'nın iç işlerine müdahalesi sayılmazsa ticaretin konusu genellikle emtia, zaman zaman da silah satışı olmuştur.

NATO üyeliği öncesinde ise Rusya'nın Boğazlarla ilgili talepleri ittifak aşamasına gelen süreci başlatmıştır. Kars ve Ardahan ile Boğazlar konusunda tartışmalı taleplerin Türkiye'yi aynı zamanda NATO üyeliğine zorladığı da önemli bir gerçektir. ABD'den Türkiye'ye Truman ve Marshall programları çerçevesinde yapıldığı bilinen yardımlardan sonra 1950'lerin ilk yarısında oldukça olumlu geçen ilişkiler, daha sonra dış yardımlarda iç işlerine müdahale, Kıbrıs, Ege ve Yunanistan politikalarındaki uyuşmazlıklar gibi sebeplerle zikzaklar çizmiştir. Özellikle 1964 Johnson mektubu ile yaşanan gerginlik süreci, günümüzde de Rusya ile ilişkileri güçlendiren sürecin bir bakıma başlangıcını oluşturmuştur. Her ne kadar Osmanlı döneminde de Rusya ile ilişkilerin dostluk ve işbirliği yönünün ağırlıkta olduğu dönemler bulunsa da ABD tehdidine (bir anlamda ihanetine) karşı Türkiye'nin Rusya'ya yaklaşması konusunda sözkonusu mektup, milat kabul edilebilir.

---

[17] Aslan Gündüz, a.g.e.; s.481.

[18] Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara: İmge, 2001.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Soğuk Savaş sonrasında Türkiye-ABD ilişkilerinde Montrö kapsamındaki önemli gelişme, Rusya'nın Ağustos 2008'de Gürcistan'a müdahalesi ile yaşanmıştır. Gürcistan yönetiminin Abhazya ve Güney Osetya'daki egemenlik hakları kapsamındaki girişimlerine Rusya, askeri müdahale ile cevap vermiş, ülkeyi fiilen işgal etmiştir. Eski Sovyet cumhuriyetleri içinde ABD yanlısı GUAM (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova) grubunda yer alan Gürcistan'a yardım için Washington, Karadeniz'e donanma gemilerini göndermek için Türkiye'den geçiş izni istedi. Türkiye'nin iki ABD hastane gemisine izin vermemesi ise, Heritage Vakfı uzmanı Ariel Cohen tarafından 1 Mart tezkeresine benzetildi. ABD'den "Türkiye, NATO müttefikimiz olarak daha destekleyici bir tutum almalı" eleştirisi geldi. ABD'ye göre gemiler her ne kadar askeri sınıftan ise de fonksiyonları insani yardım amaçlı olduğundan Montrö'nün savaş gemileri düzenlemelerine konu olmaması gerekirdi. Bu süreçte ABD yetkilileri insani yardım amaçlı donanma gemilerini göndermek için farklı yöntemlere başvurmuşsa da istediği sonucu alamamıştır.[19] Birçok girişimlerden sonra ancak yoğun denetim şartıyla üç gemi Gürcistan'a bir takım insani malzeme götürebilmiştir.[20]

2008'de yaşanan bu kriz üzerine Montrö'nün ABD istekleri doğrultusunda revize edilmesi gündeme gelmiş, fakat özellikle Donanma Komutanlığı bünyesindeki subay ve amiraller buna şiddetle karşı çıkmıştır. CIA destekli FETÖ kumpası olduğu tescil edilen Ergenekon ve Balyoz davalarında yargılanan TSK mensuplarının çoğunun donanma mensubu olmasının temelinde, Montrö'yü revize etmeye direnme olduğuna dair görüşlerin önemli dayanağı sözkonusudur. Belirtilen davalar kapsamındaki tutuklamaların tam da bu dönemde başladığı dikkate alındığında, Montrö'yü savunmanın cezalandırıldığı görüşü haklılık kazanmaktadır. Bu süreçte tutuklanarak yıllarca yargılanmadan hapsedilen komutanların aynı zamanda Karadeniz kıyıdaşı ülkeler arasında oluşturulan ve Karadeniz'i bir istikrar ve barış bölgesi haline getirmeyi hedefleyen BLACKSEAFOR ve Karadeniz Uyumu Hareketi ile Karadeniz Sahil Güvenlik İşbirliği Forumu olmak üzere birçok girişimin fikir babaları veya uygulayıcıları olmaları tesadüfi değildir.[21] ABD, ise

[19] Türk-ABD İlişkisini Zora Sokacak Talep, Hürriyet, 19 Ağustos 2008, https://www.haberler.com/abd-den-turkiye-yi-zora-sokacak-istek-haberi/ 12.08.2018

[20] Zeynep Gürcanlı, "Türkiye, Montrö'ye Uydu, Sadece 3 ABD Yardım Gemisinin Geçişine İzin Verdi", 21.08.2008, https://www.turkishnews.com/tr/content/2008/08/20/turkiye-montroye-uydu-sadece-3-abd-yardim-gemisinin-gecisine-izin-verdi/ 07.08.2018

[21] Cem Gürdeniz, Deniz Kuvvetleri Neden Hedefte, 06.21.2012, https://odatv.com/deniz-kuvvetleri-neden-hadefte-0612121200.html 12.08.2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

özellikle 11 Eylül sonrasında bu tür ilişkilerin ancak kendi kontrolü altında ve izin verdiği ölçülerde olmasını uygun görmektedir.

2018 İTİBARİYLE TÜRKİYE AÇISINDAN FIRSATLAR VE TEHDİTLER

Tarih boyunca hemen her dönemde bölge ülkeleri ve küresel güçlerin ilgi odağında yer alan Türk Boğazları, Osmanlı-Türkiye egemenliğinde son derece önemli bir denge unsuru olmuştur. Örneğin Yunanistan'ın "Megali İdea"sının son hedefi İstanbul'u Yunanistan'a katmak olduğu halde, I. Dünya Savaşı şartlarında Rusya, bu endişeyle Osmanlı'nın yanında yer almıştır. Savaş şartlarında gizli pazarlıklar sürerken Yunanistan'ın Trakya ve Boğazlar konusundaki teklifleri, İstanbul'un Yunan Krallığı'nın eline geçmesi endişesiyle Rus Genelkurmayı tarafından reddedilmiştir. Buradaki Rusya açısından stratejik tehlike, Boğazlara hâkim olabilecek bir Yunan Krallığı'na güvensizliktir.[22] Rusya'nın Ortodoks Yunan Krallığı'ndan çok Müslüman Osmanlı'ya (günümüzde Türkiye'ye) güvenmesi, Boğazlar üzerindeki egemenliğin hakkının verildiğini göstermektedir.

Ukrayna olayları ile başlayan süreçte yeniden Montrö gündeme gelmiştir. Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov, Montrö Söözleşmesi'nin gereklerini yerine getirmediği gerekçesiyle 3 Nisan 2014'de Türkiye'yi uyarma ihtiyacı duymuştur. Bu uyarı ve Türkiye'nin cevabı belki de diplomatik soğukluğundan dolayı gazetelerin iç sayfalarında yer bulabilmiştir. Nitekim Lavrov basın toplantısında şöyle demiştir:

"Son dönemde Türkiye Boğazları üzerinden Karadeniz'e açılan Amerikan savaş gemilerinin burada bulunma sürelerinin anlaşmalara aykırı biçimde birkaç defa uzatıldığına şahit olduk. ABD tarafına olduğu gibi Boğazların sahibi Türkiye'ye de altına imza attığı Montö Antlaşması şartlarına sadık kalmasını tavsiye ediyoruz".

Belirtmek gerekir ki yürürlükte olan 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne göre Boğazlardan geçecek savaş gemileri önceden Türkiye'yi haberdar etmek zorundadır. Yukarıda belirtildiği gibi bu süre Karadeniz sahildarı devletler için 8, sahildar olmayan devletler için 15 gündür. Öte yandan sahildar olmayan devletlerin Karadeniz'deki toplam kalış süresi ile gemilerin sayısı ve tonajı da sınırlanmıştır. Buna göre sahildar olamayan bir ülkenin gemisi Karadeniz'de en fazla 21 gün kalabilecektir.

[22] Mesut Hakkı Caşın, a.g.e.; s.998.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Lavrov'un bu çıkışı üzerine Dışişleri Bakanlığı hemen cevap vererek sözleşmeye aykırı bir durum olmadığını belirtmiştir. Lavrov'un endişelerine cevap verirken Dışişleri Bakanlığı, Rusya'nın konuyu ısrarla gündemde tutmasını yadırgadığını belirtme gereği duymuştur ki bizce asıl önemli olan da konunun bu yönüdür. Türk Dışişleri Bakanlığı, ABD savaş gemilerinin son dönemde iki kez sözleşmeye aykırı olarak Karadeniz'de kalış süresini uzattığına dair Rus iddialarına karşı şu açıklamayı yapmıştır:

USS Taylor adlı geminin Karadeniz'de 21 günden fazla kaldığı doğrudur. Ancak adı geçen gemi, Samsun Limanı'na girişi sırasında pervanesinde meydana gelen hasar nedeniyle hareketsiz kalmış, tamir çabalarından sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine gemi römorkör vasıtasıyla çekilerek Karadeniz ve Boğazlar yoluyla Ege'ye çıkarılmıştır. Bir arıza yüzünden sürenin geçmesi ise Uluslararası Hukuk'taki temel kavramlardan zorunlu sebebi (force majeura) gündeme getirmiştir. Bu durumda her türlü sözleşme hükmü yer ve zaman bakımında rafa kaldırılabilir. Bakanlık açıklamasında bu arıza ile süre uzamasının Rusya Federasyonu ile diğer imzacı taraflara zamanında haber verildiğini de belirtmiştir. Diğer ABD gemisi USS Truxtun ise Karadeniz'e girdikten sonra Boğazlardan geri dönüş tarihini değiştirmiştir. Ancak bu süre toplam 21 günü geçmemiş ve sözleşme hiçbir şekilde ihlal edilmemiştir. Türkiye'nin her iki gemi ile ilgili açıklaması ve Rusya'nın tutumunu yadırgadığı beyanı resmi yollardan olduğu gibi basın toplantısı ile duyurulmuştur. Buna karşı Lavrov, açıklamanın yeterli olduğunu, konunun gündemden düştüğünü söylemiştir.[23]

Örnek olarak ele aldığımız bu olayda önemli olan, Rus Dışişleri Bakanlığı'nın, iki gemi ile ilgili ayrıntıları çok iyi bildiği halde neden kamuoyu nezdinde gündeme getirmesidir. Yeni Soğuk Savaş habercileri Kırım'ın ilhakı, Ukrayna'da bölünme yönündeki karışıklıklar, Moldova'da Transdinyester sorunun kabarması ve diğerleri ile birlikte Moskova çevreye yeni mesajlar verme ihtiyacı duymaktadır. Netice itibariyle Rusya, Türkiye'yi uyarmış ve Türkiye bunu yadırgamıştır. 2008 Gürcistan savaşından itibaren eski nüfuz bölgeleri üzerinde Rusya'nın yeni hamleleri dikkat çekmektedir. Karadeniz'de Türkiye'nin dışında Romanya ve Bulgaristan da NATO üyeleridir. Buna karşın Boğazların kontrolü Türkiye'dedir. Lavrov bu uyarısıyla Moskova'nın, ABD'nin bölgedeki askeri varlığına karşı tek engel durumundaki Montrö

[23] Rusya Dışişlerinden Ankara'ya Yanıt, 11 Nisan 2014, http://haberrus.com/politics/2014/04/10/rusya-disislerinden-ankaraya-yanit-montroye-uymaniz-gerekiyor.html 12.08.2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sözleşmesi'ni titizlikle izlediğini, buna aykırı hiçbir harekete müsamaha göstermeyeceğini kamuoyu nezdinde duyurmuştur. Yeni gelişmeler ışığında Türkiye'yi ikaz etme ihtiyacı duyan Moskova, Kırım veya Ukrayna yüzünden Rusya'ya karşı askeri müdahaleye de bir bakıma gözdağı vermiştir.

Bu mesaj teatisinin Türkiye açısından olumlu bir sonucu daha vardır: 11 Eylül sonrasında ve özellikle de 2008 Rusya-Gürcistan savaşı günlerinde ABD, Montrö şartlarını zorlamak istemiştir. Ukrayna krizi aşamalarında da müttefiklerden bu tür talepler gündeme gelebilirdi. Bunlar doğal olarak Türkiye'yi zor durumda bırakabilirdi. Ancak bakanlık Rusya'ya cevabında Montrö Sözleşmesi'nin 78 yıldır yürürlükte olduğunu ve bunu titizlikle uygulamaya devam edeceğini eklerken aynı zamanda ABD'ye de mesaj vererek muhtemel baskılara karşı Lavrov'un sunduğu fırsat değerlendirilmiş, Montrö Sözleşmesi bir anlamda tahkim edilmiştir.[24]

Belirtmek gerekir ki Boğazlar konusu dolayısıyla Montrö Sözleşmesi, Türkiye ile sadece Rusya-ABD rekabeti çerçevesinde bir denge unsuru olmayıp başta AB, Çin olmak üzere diğer küresel veya yükselen güçler açısından da gündemi zaman zaman meşgul etmektedir, edecektir. Türkiye'nin bugün aldığı kararların uzun vadede öncelikle kendi çıkarları, daha sonra bölgesel güçler ve uluslararası barış açısından önemi büyüktür. Uluslararası Hukuk'a uygun olup aynı zamanda Türkiye'nin çıkarlarını önceleyen stratejiler son derece önemli olup Montrö'yü tehlikeye atacak girişimlerden kaçınmak gerekmektedir. Bu bağlamda Kanal İstanbul projesi, Montrö açısından savunulması zor olduğu kadar ekonomik, çevre ve Uluslararası Hukuk açısından da sorunlar yumağı olmaya aday olup sözkonusu açılardan yeniden değerlendirilmesi gerekli bir girişimdir.[25]

Belirtmek gerekir ki Boğazlar konusunda 19. Yüzyıldan itibaren Boğazlar konusundaki her gelişmeyi İngiltere dikkatle takip ederken günümüzde Rusya ve ABD'nin dışında başta AB ve Çin olmak üzere diğer bölgesel ve küresel güçlerin bu konuda ilgisiz kalması mümkün değildir. Polonya'dan Kırgızistan'a bir AB projesi olup merkezi Bakü'de bulunan TRACECA'nın aynı zamanda Boğazlar ve Karadeniz'in rejimi ile ilgisi sözkonusudur. Çin'in

[24] Alaeddin Yalçınkaya, "Ukrayna Krizinden Montrö'ye", Turkishnews, https://www.turkishnews.com/tr/content/2014/04/30/ukrayna-krizinden-montroye/ 07.08.2018

[25] Alaeddin Yalçınkaya, "Gemi Kazasından Montrö'ye Saldırı", 24 Nisan 2018, http://www.ozelburoistihbarat.com/analiz-arastirma-dosyalari/analiz-alaeddin-yalcinkaya-gemi-kazasindan-montroye-saldiri-6865 07.08.2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Tek Kuşak Tek Yol" projesi, önemli ölçüde Boğazları by-pass ettiği halde sözkonusu proje ile Boğazlar rejimi arasında derin ilişkiler sözkonusu olacaktır. Proje hayata geçtikçe sorunlar ve fırsatlar netleşecektir. Bazı tahminlerin aksine bu projenin Boğazları önemsizleştirmesi jeopolitik gerçeklere aykırı olduğu halde sözkonusu proje, Boğazların trafiğinin çok artmayacağının garantisi olabilir.

SONUÇ

Gerek Soğuk Savaş sonrası şartlar gerekse 11 Eylül, Arap Baharı, nihayet Ukrayna-Kırım sürecinde yaşananlar, Türk Boğazları'nın sürekli gündemde kalmasına yol açmıştır. Bu anlamda Boğazlar, "Avrupa Güvenlik Mimarisi içinde, büyük devletlerin güvenliklerini yakından ilgilendiren ve kaleleri sürekli değişen nitelikteki 'Satranç Tahtası'nı oluşturmuştur."[26]

Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna'ya müdahalesi sürecinde yaşananlar Montrö'yü yeniden gündeme getirmiştir. Tıpkı 1956'da Montrö karşıtı girişimlerin sonuçsuz kaldığı gibi Rusya'nın Uluslararası Hukuk açısından tasvip edilmeyen iki eski Sovyet cumhuriyetine müdahalesi üzerine ABD yardım programı, Montrö engeline takılmıştır. Bununla beraber bu süreçten de sözleşme güçlenerek çıkmıştır.[27]

Rusya'nın 2008 Gürcistan müdahalesi sürecinde izlendiği üzere, ABD Gürcistan'a yardım göndermek istemiş, fakat Türkiye Montrö Sözleşmesi'ni ihlal gerekçesiyle buna izin vermemiştir. ABD'li yetkililer sözkonusu donanma gemilerinin insani yardım amacıyla gönderileceği, bunun savaş gemisi prosedüründe değerlendirilmemesi konusunda ciddi temaslar yapmıştır. Tam da bu süreçte Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattına, Erzurum sınırları dahilinde PKK teröristlerince saldırı düzenlenmiş, patlama sonrasında tonlarca petrol araziye akmış ve boru hattı bir süre çalışmamıştır. PKK'nın ilk ve son defa BTC boru hattına yönelik düzenlediği bu saldırının, birçok terör örgütü için sözkonusu olduğu üzere, Gürcistan konusunda dikkatli olması konusunda Türkiye'ye uyarı için "sipariş edildiği" görülmüştür.[28]

---

[26] Mesut Hakkı Caşın, a.g.e.; s.988.

[27] Şahap Osman Aras, "Montrö Boğazlar Sözleşmesi Yirmi Yıl Uzatıldı", https://www.turkishnews.com/tr/content/2016/08/23/montro-bogazlar-sozlesmesi-20-yil-uzatildi/ 12.08.2018

[28] Bakü-Tiflis- Ceyhan Boru Hattında Yangın, 6 Ağustos 2008, https://www.haberler.com/baku-tiflis-ceyhan-boru-hattinda-yangin-haberi/ 12.08.2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye-ABD ilişkilerindeki önemli krizlerden biri, 2008'de Montrö kapsamındaki engelden kaynaklanmıştır. 2018'de yaşananların da bu süreçten etkilenmediği söylenemez. Bununla beraber, sözkonusu gelişmeler, Montrö Sözleşmesi'nin imzalandığı tarihten günümüze önemini ve geçerliliğini koruyan az sayıdaki çok taraflı sözleşmelerden biri olduğu gerçeğini teyit etmiştir.[29]

Karadeniz sahildarı olmadığı halde Soğuk Savaş sonrasının tek süper gücü vasfını koruma arzusuyla ABD'nin Montrö'yü delme girişimlerine karşı Türkiye'nin Uluslararası Hukuk hak ve yetkilerine sahiplenmesi son derece önemlidir. 2008'deki süreçte Uluslararası Hukuk uzmanı Hüseyin Pazarcı'nın tespitiyle "ABD, sağlık malzemesi v.s.. der ve bunun yarattığı muğlaklıktan yararlanmak ister. Bunlar deneme girişimleridir. Bu formülle Boğazları açmaya ve bu yolu da genişletmeye çalışır… Türkiye'nin bu durumda yapması gereken kitabi davranıp [Sözleşme hükümlerini uygulayıp] kuralları uygulamaktan başka bir seçeneği olmaz.. Aksi takdirde Karadeniz'de dengeler bozulur ve bundan en çok zarar gören ülke de Türkiye olur".[30]

Sonuç itibariyle Boğazlar, her dönemde bölgesel ve küresel güçlerin önemli rekâbet alanlarından birini oluşturduğu halde 1936 Montrö, Türkiye ve Karadeniz kıyıdaşı ülkelerin güvenlikleri kapsamında önemli düzenlemeler getirmiştir. Bununla beraber sahildar olmayan ülkelerin ticari ilişkileri açısından engel sözkonusu değildir. Bu dengeye karşın en uzun ömürlü sözleşmeler arasındaki yerini alan Montrö'nün öncelikle Türkiye'nin hakları ve yetkileri kapsamındaki saldırılara karşı önemli küresel savunucuları olmuştur, bundan sonra da olacaktır.

MARMARA POLITICAL SCIENCE ÜNİVERSİTESİ FACULTY OF

KAYNAKLAR

Aras, Şahap Osman, "Montrö Boğazlar Sözleşmesi Yirmi Yıl Uzatıldı", https://www.turkishnews.com/tr/content/2016/08/23/montro-bogazlar-sozlesmesi-20-yil-uzatildi/ 12.08.2018

Baku-Tbilisi-Ceyhan Oil Pipeline Named after Heydar Aliyev, http://www.azerbaijan.az/portal/Economy/OilStrategy/oilStrategy_06_e.html, 11.08.2018

[29] Hasan Kanbolat, "Güney Osetya Savaşı Sonrası Montrö Sözleşmesi", Hürriyet, 19 Ağustos 2008, http://www.hurriyet.com.tr/dunya/guney-osetya-savasi-sonrasi-montro-sozlesmesi-9696224 12.08.2018

[30] Zeynep Gürcanlı, a.g.m.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattında Yangın, 6 Ağustos 2008, https://www.haberler.com/baku-tiflis-ceyhan-boru-hattinda-yangin-haberi/ 12.08.2018Bilsel, Cemil Bilsel, *Türk Boğazları*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1948.

Caşın, Mesut Hakkı, "Dünya Deniz Ulaşımında Marmara Denizi ve Türk Boğazlarının XXI. Yüzyılda Değişen Stratejik Vizyonu", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, 3. Baskı, ed.: İdris Bal, Ankara: Global Araştırmalar Merkezi, 2006; ss. 987-1014.

Doğan, İlyas, *Devletler Hukuku*, 3. Baskı, Ankara: Astana Yayınları, 2016.

Erhan, Çağrı, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara: İmge, 2001.

Gündüz, Aslan, *Milletlerarası Hukuk*, 5. Bası, İstanbul: BETA, 2003.

Gürcanlı, Zeynep, "Türkiye, Montrö'ye Uydu, Sadece 3 ABD Yardım Gemisinin Geçişine İzin Verdi", 21.08.2008, https://www.turkishnews.com/tr/content/2008/08/20/turkiye-montroye-uydu-sadece-3-abd-yardim-gemisinin-gecisine-izin-verdi/ 07.08.2018

Kanbolat, Hasan, "Güney Osetya Savaşı Sonrası Montrö Sözleşmesi", Hürriyet, 19 Ağustos 2008, http://www.hurriyet.com.tr/dunya/guney-osetya-savasi-sonrasi-montro-sozlesmesi-9696224 12.08.2018

Müttefik ve Ortak Devletlerle Türkiye Arasında 10 Ağustos 1920'de Sevres'de İmzalanan Barış Andlaşması http://www.omurokur.com/wp-content/uploads/sevr.pdf 12.08.2018

Özkan, Behlül, *From the Abode of Islam to the Turkish Vatan: The Making of a National Homeland in Turkey*, New Haven and London: Yale University Press, 2012.

Potyemkin, Vladimir ve diğerleri, *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, çev.: Attila Tokatlı, C.I, İstanbul: May Yayınları, 1997.

Rusya Dışişlerinden Ankara'ya Yanıt, 11 Nisan 2014, http://haberrus.com/politics/2014/04/10/rusya-disislerinden-ankaraya-yanit-montroye-uymaniz-gerekiyor.html 12.08.2018

Türk-ABD İlişkisini Zora Sokacak Talep, Hürriyet, 19 Ağustos 2008, https://www.haberler.com/abd-den-turkiye-yi-zora-sokacak-istek-haberi/ 12.08.2018

Sorucu, Ayşe, "Kumarhane Artık Uçak Gemisi", *Milliyet*, 26.09.2012, http://www.milliyet.com.tr/-kumarhane--artik-ucak-gemisi--gundem-1602269/ 11.08.2018

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000.

Yalçınkaya, Alaeddin, "Gemi Kazasından Montrö'ye Saldırı", 24 Nisan 2018,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

http://www.ozelburoistihbarat.com/analiz-arastirma-dosyalari/analiz-alaeddin-yalcinkaya-gemi-kazasindan-montroye-saldiri-6865 07.08.2018

Alaeddin Yalçınkaya, "Ukrayna Krizinden Montrö'ye", Turkishnews, https://www.turkishnews.com/tr/content/2014/04/30/ukrayna-krizinden-montroye/ 07.08.2018

ABSTRACT

The Straits of Istanbul and the Dardanelles, known as the Turkish Straits, have been a source of competition for the great powers from the Middle Ages to today. The Gallipoli Wars are considered the most important fronts of World War I. By Montreux Straits Convention, signed before the start of Worl War II, Turkey's sovereignty on these straits was recognized again. With this convention, along with Turkey, the Black Sea riparian countries has gained additional privileges. After the Cold War, the issue of the Straits should be addressed in two sub-periods: 1990-2001 and 2001-today. During the 1990s, in the face of increased tanker traffic in the Bosphorus, Turkey prepared a new regulations with the legal interpretation of the relevant articles of the Convention. According to this, based on the safety of Istanbul, from time to time the ships at the entrance of the Bosphorus had to wait for days. In this process Russia argued that the 1936 Convention had no validity. In 2005, the Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline became active and tanker traffic decreased and Russia's control over Baku's petroleum was removed. After 9-11, the US's inability to have military power in the Black Sea has brought Montreux back into the discussion, and in this process Russia has become one of the foremost advocates of the 1936 Treaty. In this presentation, the interests and basic policies of this period and the global powers are discussed.

KEYWORDS: Turkish Straits, Montreux Straits Convention, Lausanne Straits Convention, USA-Turkey Relations, Russia-Turkey Relations

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Suriye krizinde Aktörlerin, Uluslararası Hukuk Çerçevesinde olan, Güvenlik, Koruma Sorumluluğu ve İnsani Müdahale Doktrinlerden Algıları

Amir İmani*

Özet

Bugünkü mevcut yüzyıl, uluslararası insani krizleri çevreleyen yeni kaygılar ve zorluklar nedeniyle, artan küresel beklentilere uygun sorumluluk için, geçtiğimiz yüzyıla göre daha dramatik değişikliklere tanık olmuştur. İnsan hakları kavramının büyük güçler tarafından araç olarak kullanması, güvenlik konularında insani müdahale tartışmasının önemine sebep olmuştur. Bu bağlamda, büyük güçler tarafından milli hedef ve çıkarları karşılamak için diğer devletlerin iç işlerine, uluslararası toplum tarafından nasıl, ne zaman müdahale etme ve askeri müdahalenin meşruiyet hakkında derin ve ciddi anlaşmazlıklar, kuruma sorumluluğu ve insani müdahale gibi kavramların gündeme gelmesine neden oldu. Koruma sorumluluğu gibi kavramın 2005 de BM tarafından bir norm olarak kabul edilmesi, bu yolda önemli bir adım idi.

2011 yılın başlangıcından bu yana, Suriye'deki çatışmanın maliyeti 250 bin 'in üzerinde, Suriye'nin 4 milyondan fazlası, başta Türkiye, Mısır, Ürdün, Irak ve Lübnan olmak üzere komşu ülkeler ve ayrıca Avrupa'da, güvenlik aramayı zorladı. Suriye'de 7 milyon kişi yerinden edilmesi ve Da'esh ve diğer cihat gruplarının yükselişi bu durumu şiddetlendirdi. Bu İnsani ve güvenlik krizine rağmen, BM çatışmanın siyasi çözüm yönünde müzakereleri, çoğunlukla Başar Esad'ın geleceği konusundaki anlaşmazlık yüzünden yavaş ilerledi. Bununla birlikte, Libya krizinde bu doktrinlerinin pratik testi ve bunu yeniden Suriye'de tekrarlama, hem büyük güçler hem de güvenlik konseyinin 'koruma sorumluluk doktrin' üzerinde eylem için izin verme yetkili otorite olmasını eleştirdi. Ayrıca, aktörler, müdahalelerini, İnsani yardım, bölgesel kaçakların önlenmesi, terörle mücadele etme üzere üç temel direğe dayanan Suriye ve Irak bölgesel stratejisinde Da'esh tehdidine yanıt verme gibi amaçların olmasını söylemektedir. Bu araştırma, insan haklarında olan Suriye ile ilgili doktrinleri inceleyerek, Suriye krizinin seyri, bölgesel ve küresel aktörlerin müdahalede bulunmaları, güvenlik konseyinde olan ülkelerin bu doktrinleri tanımlamaları, insani ve hukuki olup olmadığını yanıtlayıp sonuçlarını değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suriye krizi, kuruma sorumluluğu, İnsani müdahale,

* PHD Student, Marmara University, E-Mail: Amirimani4@gmail.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Giriş:

Suriye krizi sadece Suriye ile sınırlı kalmamış, bölgesel ve küresel ölçekte bir anlaşmazlık meydana getirmiştir. Esed rejiminin reform talebiyle gösteri düzenleyen halka ateş açmasıyla iç savaşa dönüşen Suriye krizi, bölgeyi ve bölge aktörler özelikle İran ve Türkiye'yi doğrudan ve dolaylı olarak derinden etkilemektedir. Suriye'deki istikrarsızlığın sürmesi, şiddetli iç savaş durumunun devamı, sadece bu ülkeleri değil, buna koşut olarak ABD, Rusya, Çin gibi büyük güçlerin bölgeye yönelik politikaları da değişmekte, güncellenmektedir. Günümüzde değişen çatışma türleri ile birlikte sivillerin korunması uluslararası hukukun öncelikli meselesi haline gelmiştir. Bu bağlamda devletlerin egemenliklerini bir hak olarak değil, bir sorumluluk olarak tanımlamaları gerekmektedir. İnsan hakları ve uluslararası ceza hukukundaki gelişmelere koşut olarak bireyler de uluslararası hukukun bir süjesi olarak varlık bulmuştur. Bireylerin uluslararası hukukta bu şekilde varlık bulmalarının akabinde, devletlerin egemenlikleri bireylere karşı yüklendikleri sorumluluk dâhilinde şekillenmiştir. Gelinen bu aşamada ortaya çıkan eksikliği gidermek adına *koruma sorumluluğu* kavramı karşımıza çıkmaktadır. Devlet Egemenliği ve Müdahale Uluslararası Komisyonu (ICISS) tarafından 2001 yılında yaratılan koruma sorumluluğu, 2005 yılında Birleşmiş Milletler 'in Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde (138 ve 139. Paragraflar) oybirliği ile kabul edilmiştir. Gelişmekte olan bir hukuk normu niteliğindeki koruma sorumluluğu, sadece egemen devletlerin vatandaşlarını kitlesel mezalimden koruması değil, aynı zamanda uluslararası topluluğun da bu kişileri koruma sorumluluğunu içermektedir.

Bu makalenin yanıtlanması gereken soruları: İnsani müdahale ve Libya'da bulunan 'koruma sorumluluğu' hareket, Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin yaklaşımlarına göre, Suriye'de yayılması mümkün mü?

Bu soruyu cevaplamak için, öncelikle kullandığımız teorik çerçeve, sonra, bu doktrinlerin oluşumun arka planı, Güvenlik Konseyin daimi üyelerinin yaklaşımlarına göre, Suriye krizin gözden geçirerek, incelenmektedir.

Teori çerçevesi:

Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin 'koruma sorumluluk' yaklaşımlarını dikkatli ve bilinçli analiz yapmak için, bu güçlerin durumlarını ve davranışlarını uluslararasında değerlendirilme için, güçlü bir açıklayıcı teori kullanmamız gerekir.

İnsani müdahale, egemenlik, müdahale edilme ve kuvvet kullanmama

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ilkeleri üzerine inşa edilmiş uluslararası bir toplum için zor bir test oluşturmaktadır. Soykırımdan hemen sonra, devletler topluluğu, soykırım yapılmasını yasaklayan, sivillerin kötü muamele görmesini yasaklayan ve temel insan haklarını tanıyan yasalar çıkardı. Bu insancıl ilkeler, çoğunlukla egemenlik ve müdahale ilkeleri ile çelişir. Egemen devletlerin vatandaşlarının güvenliğini koruyucusu olarak davranmaları bekleniyor ancak devletler egemenliğini öldürme ruhsatı olarak kendi halklarına karşı suçlu olarak davranırsa ne olur? Devletler egemenlik haklarını kaybetmeli ve vatandaşlarını kötüye kullandıkları veya koruyamadığı takdirde meşru müdahaleye maruz kalmalı mı?

Bununla ilgili olarak, diğer devletler veya kurumlar insan haklarının normlarını hükümetlere kitlesel olarak ihlal edenlere karşı hangi zorunlulukları yerine getirmek zorundadır?

Hukuksal boyuttan Silahlı çatışma nedir?

Suriye'de söz konusu olan iç çatışmanın her şeyden evvel silahlı çatışmalar hukuku açısından tetkik edilmesi gerekmektedir. Uluslararası hukuk açısından silahlı çatışma türleri uluslararası silahlı çatışmalar (UASÇ) ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalar (UAOSÇ) olarak ikiye ayrılır. Devletlerarası silahlı çatışmalar da kendi arasında savaş ve savaşa varmayan sınırlı nitelikteki silahlı çatışmalar ve eylemler olarak ikiye ayrılmaktadır.[1]

Uluslararası hukukun genel kaidelerine göre ülke içerisinde kurulu hükümet ile ona tabi olan vatandaşlar arasında silahlı kuvvetlerin harekete geçmesine neden olacak bir kuvvet kullanımına veya silahlı isyana sebebiyet veren silahlı çatışma durumudur. Bu silahlı çatışma birey ya da küçük çeteler bazında değil, büyük ölçekli bir savaş şeklinde olmalıdır.[2] 1949 tarihli Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nin 3. Maddesinde "Milletlerarası

Mahiyette Olmayan İhtilaflar" düzenlenmiştir. Bu hükümde böyle bir çatışmada doğacak yükümlülükler belirtilmiştir. "Yüksek Akit Taraflardan birinin toprağında çıkacak fakat beynelmilel bir mahiyet arz etmeyecek olan silahlı bir ihtilâf takdirinde ihtilâf halinde bulunacak taraflardan her biri hiç değilse aşağıdaki hükümleri tatbik etmekle mükellef bulunacaktır:" diyerek bir takım yükümlülükler getirmektedir. Bu maddedeki önemli bir unsur anlaşmaya taraf olan devletlere bir yükümlülük getirilmesidir. Ülkede teşkilatlanmış silahlı grupların varlığı söz konusu silahlı grupların ülkenin belli kısımlarını

[1] Selman, Öğüt, uluslararası hukuk açısından Suriye, dünya bülteni araştırma masası, dubam yayınları, 2013 NİSAN, p: 8

[2] Yusuf Şeker, Silahlı Çatışma Hukuku, Askeri Adalet Dergisi, Sayı 116, Ocak 2003, s.45.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kontrol edebilecek düzeyde hâkimiyet kurmuş olması, askeri merkezlere ve birliklere planlı ve aralıklı olsa da sürekli saldırılar gerçekleştirebilmeleri hükümete bağlı güvenlik birimlerinin çatışmalardan dolayı düzeni ve güvenliği sağlamada yetersiz kalması, olağanüstü hal veya sıkıyönetim gibi uygulamalara başvurulması, o ülkede uluslararası mahiyette olsun veya olmasın bir silahlı çatışmanın varlığına hükmedilebilir.[3]

Solis'e göre, silahlı çatışma hukukunun temel ilkeleri, ayırt etme (distinction), askeri gereklilik (military necessity), gereksiz acıya sebebiyet vermeme (unnecessary suffering) ve orantılılıktır (proportionality).[4]

Uluslararası ceza hukuku ve silahlı çatışma hukuku için en önemli referansı oluşturan ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) tarafından verilen Tadiç Kararı'ndaki (The Prosecutor v. Dusko Tadic) tespitlere göre karar verilmektedir.

Suriye'deki çatışmaların özellikleri, süregelen bu şiddetin 'uluslararası nitelikte olmayan silahlı' çatışma olarak tanımlanabileceğini göstermektedir. Bu yargı resmi olarak ilk defa BM İnsan Hakları Konseyi'nin (United Nations Human Rights Council, UNHRC) Kasım 2011 tarihli raporunda dile getirilmiştir. UNHRC, Suriye Arap Cumhuriyeti'nde sürmekte olan silahlı şiddetin bir 'iç silahlı çatışma 'ya dönüşme riski taşıdığını öne sürmüş, savaşın bu şekilde tanımlanması durumunda uluslararası hukuka göre silahlı çatışma hukukunun uygulanacağını belirtmiştir. [5]

İnsan hakları Dönüşümü ve "İnsancıl Müdahale" Kavramı: :

Amerika'nın Kurtuluş Savaşı ve Fransız Devrimi, insan hakları ilkelerinin başlangıç zaferi ve biçimsel kurulması ve kademeli olarak Küresel hale geçmesi idi. Ama uluslararası kurumlar ve uluslararası hukuk âleminde bu kavram, 19. yüzyılın ortalarından itibaren uluslararası örgütler dikkatine alındı.

Küresel arenada insan hakları kavramların kurumsallaşması ve bu kavramların uluslararası uygulamalar da bulunması, Birleşmiş Milletler kurulduğundan beri meydana geldi. Prensip olarak, Birleşmiş Milletlerin taşı, İnsan hakları kavramının kabulüne dayanarak kurulmuştur.[6]

Genel olarak, uluslararası ilişkilerde insan haklarının fikir nesilim, dört

---

[3] Feyzullah, Yeşil, İnsancıl Hukuk Açısından Suriye İç Savaşı, , TBMM Dış İlişkiler ve Protokol Başkanlığı, p:103-114

[4] Gary D. Solis, Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War, Cambridge University Press, New York, 2010, pp. 250-284.

[5] Şener Çelik, Suriye İç Savaşı'nda Silahlı Çatışma Hukuku İhlalleri, İGÜSBD Cilt: 1 Sayı: 2 Ekim / October 2014, p: 41

[6] Hossein, Salimi, Kültürel relativism, küreselleşme ve insan hakları, Tahran: Siyasi ve Uluslararası Çalışmalar Ofisi, 1379 Guneş yıl- 2000 M, pp: 357- 358

nesille ayrılabilir:

- İlk nesil insan hakları, medeni haklar ve siyasi niteliği dâhil.
- İkinci nesil İnsan hakları, sosyal ve ekonomik haklar alanlara uzatıldı. Bu haklar, 1966 tarihindeki, sosyal, ekonomik ve Kültür haklar Sözleşmede, tanındı.
- Üçüncü nesil insan hakları, toplu özelliği dâhil olmak üzere haklar.
- Dördüncü nesil, Biyo-Etik yasalardır ve burada amaç bilimin kötüye kullanımına karşı insan onurunu korumaktır.

Çünkü bireylerin doğal hakları, toplum ve devlet çıkarlarına bir önceliktir, bu yüzden, İnsan hakları, hükümetin meşru eylem kapsamını sınırlayıp ülkenin iç işlerinde müdahaleye neden olabilir.[7]

Güç Kullanma Yasağına Meşru İnsani Müdahale İstisnası:

Genel anlamda müdahale, devletlerarasındaki ilişkilerde uluslararası hukuk tarafından yasaklanmış eylem ve işlemlere karşılık gelir. Müdahale zorlayıcı (coercive) nitelik de taşıyabilir. Bu tür müdahaleyi yukarıda sözü edilenlerden ayıran en önemli yön, müdahalenin silahlı kuvvet kullanımına varabilen zorlayıcı önlemler içermesi ve müdahale edilen devletin müdahaleye rıza gösterip göstermediğidir.[8] Diğerleri yine her türden zorlayıcı eylemi - askeri harekât değil, fiili veya tehdit altındaki siyasi ve ekonomik yaptırımlar, ablukanlar, diplomatik ve askeri tehditler ve uluslararası cezaiye kovuşturmalar - hepsi de bu terim içerisine dâhil edildi. Ancak diğerleri askeri kuvvette kullanımını sınırlarlar. Burada endişelendiğimiz müdahale türü, insancıl veya koruyucu olduğu iddia edilen amaçlar için, bir devlet liderlerine karşı veya rızası olmadan alınan önlemdir.[9]

Stowell, insancıl müdahaleyi, "bir devletin kendi vatandaşlarına karşı egemenliğinin sınırlarını aşarak gerçekleştirdiği keyfi ve sürekli kötü muameleleri önlemek için haklı bir güç kullanımı" olarak tanımlamaktadır.[10] İnsani müdahalenin en belirgin ve tartışma götürmez yönü müdahalenin mutlaka devletler ya da uluslararası örgütler tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğidir.

Uluslararası Bağımsız Kosova Komisyonu Başkanı Richard Goldstone,

---

[7] Jack, Donnelly, Human Rights, Democracy, and Development, Human Rights Quarterly, Vol. 21, No. 3 (Aug. 1999), pp. 608-632

[8] Yıldıray, Sak, Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler, Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği, cil 11, sayı 44, p: 121- 153

[9] The Responsibility To Protect, Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty december 2001, p: 8

[10] Yıldıray, Sak,ibd, p: 123

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

raporunda, NATO'nun Kosova müdahalesinin teknik olarak hukuka aykırı ama meşru olduğunu yazmıştır.

İnsani müdahalenin meşruluğunun sağlanması için gerçekleşmesi gereken bu koşullara bakıldığında, öğretide, genel olarak bir silahlı çatışmada uyulması gereken kurallara yollama yapıldığı görülmektedir.[11]

Devletlerin iç işlerine müdahalede bulunmama ilkesiyle ilgili BM 7. bölüm 2. Maddesi, bir devletin iç işlerine BM müdahalesini açıkça yasaklamaktadır. Ancak, VII. Bölümde öngörülen zorlayıcı önlemlerin uygulanmasının bu ilkeden etkilenmeyeceği de belirlenmektedir. [12] Müdahale ve egemenlik ilkesi, vatandaşların baskılarını meşrulaştırmaya bir barınak olamadığından dolayı, artık insanların haklarını savunmak için müdahale önlemek için, bu ilkelere dayanma mümkün değil. [13]

Öte yandan, soğuk savaş sonra dönemi Irak, Somali, Libya gibi ülkelerde insan haklarının korunmasında, 1995 yılında Srebrenitsa'da soykırım, Ruanda 1994 ün Korkunç katliamında, BM'nin yetersizliği ispat edildi. Sonuç olarak, "koruma sorumluluğu" ilkesi, ICISS Komisyonu tarafından ortaya çıktı ve "ulusal güvenlik" karşısında "insan güvenliği" söyleminde daha öncelik kazandı.

Koruma sorumluluğu:

1990'lı yıllarda önce Ruanda ve ardından Srebrenitsa'da gerçekleşen mezalim, 1999 da Kosova'ya yönelik BM'nin rızası olmaksızın gerçekleştirilen NATO müdahalesi, 2003'te benzer şekilde bazı devletlerin BM'nin onayı olmaksızın Irak'a operasyon düzenlemesi, BM ortak güvenlik sistemini yoğun eleştirilere maruz bırakmıştır.[14]

Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu'nun (ICISS) 2001 de yayımladığı rapora göre, devletlerin öncelikli sorumluluğu vatandaşlarını etnik temizlik, soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardan korumaktır. Burada devlete yönelik içsel ve dışsal olmak üzere iki sorumluluk söz konusudur. İçsel sorumluluk, bahsedildiği gibi vatandaşlarının insan haklarının korunmasını üstlenmek, dışsal sorumluluk ise devletlerin diğer devletlerin egemenlik haklarına saygı göstermesidir. Devletlere getirilen son sorumluluk ise, bu konuda başarısız devletlere yönelik (failed state) belirlenen hesap verme sorumluluğudur. 2001 de ICISS'in hazırladığı koruma

---

[11] Yıldary, arsak, p: 18

[12] Hasan, Duran, BM ve Müdahale, süleyman Demirel Üniversitesi, 2001, c.6, pp: 131- 142

[13] Pease, Kelly - Forsyth, Daivid " Human Rights, Humanitarian International and World Politics", Human Rights Quartely, 1993, p. 308.

[14] Ülkü, Halatçı ulusoy, uluslararası hukuk açısından libya ve suriye örneğinde koruma sorumluluğu, TAAD, Yıl:4, Sayı:14 (Temmuz 2013), pp: 271- 297

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sorumluluğuna yönelik rapor, 2005'te BM Dünya Zirvesi'nde son halini alarak oylamaya sunulmuş ve devletler tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir. [15]

Koruma sorumluluğunda uygulamalar ve Açmazlar:

Koruma sorumluluğundan önce var olan insani müdahalelerin en çok eleştirilme nedenlerinden biri, Somali, Bosna ve Kosova'ya müdahale edilirken Ruanda'ya müdahale edilmemesinin anılan müdahalelerin gerçekten insani koruma amaçlı olup olmadığı konusunda belirsizliklere yol açtığı için hangi durumlarda müdahale edilirse egemenlik hakkının ihlali olmayacağına bir netlik kazandırmak istenmiştir. Kuşkusuz, koruma sorumluluğu konusunda devletlerin en önemli çekincesi, BM Antlaşması'nın 2/1. Maddesi'nde de güvence altına alınmış olan "devletlerin egemen eşitliği" ilkesinin dönüşümü konusunda olmasıdır.[16]

Koruma sorumluluğu; önleyici sorumluluk, reaksiyon verme sorumluluğu ve yeniden inşa sorumluluğu olmak üzere üç temel unsur üzerin inşa edilmiştir. "Reaksiyon sorumluluğu", harekete geçme anlamında kullanılmakta olup uluslararası yargılama ve askeri müdahaleyi içermektedir. Reaksiyon sorumluluğu kapsamında ICISS raporunda zorunlu müdahale için gerekli altı ölçüt belirlenmiştir.[17]

Koruma sorumluluğu doktrinin geliştirilmesi konusunda devletlerin en önemli tereddütleri "devletlerin egemen eşitliği" ilkesinden kaynaklanmaktadır. Bu hareket, BM Anlaşması 41. Maddesi'nin gereği olan, kuvvet kullanımına varmayan yaptırımlar olabileceği gibi, uluslararası yargılama ve belli ölçütlerle askerî müdahaleyi de içerebilecektir.[18] Koruma sorumluluğu kapsamında yer alan suçlar aynı zamanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünde de yer almaktadır.

İnsan hakları ilkesini savunanlar:

İnsani müdahale, çağdaş uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde, en başta liberal düşünce tarafından savunulmaya devam etmektedir. Bu bağlamda yapılan en önemli çalışmalar arasında, Fernando R. Teson'un geliştirmiş olduğu savlar öne çıkmaktadır.

Teson'a göre insani müdahale, gerekli durumlarda, ahlaki olarak doğrudur. Bu görüş, liberal düşüncenin temel önermesine, yani devletin en önde gelen

---

[15] Merve, Aksoy, **6.**yılında suriye iç savaşı ve "koruma sorumluluğu"nun başarısızlığı, İNSAMER İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İstanbul: Mayıs 2016, http://rsm/files/6inci-yilinda-suriye-ic-savasi-ve-koruma-sorumlulugunun-basarisizligi.pdf, pp: 1-13

[16] http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20report.pdf. pp:1-3

[17] Ülkü, Halatçı ulusoy, p:275

[18] Merve, aksoy, p: 2

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sorumluluğunu, bireylerin -insan olmaları hasebiyle- doğal olarak sahip oldukları hak ve özgürlükleri korumak olduğuna dayanmaktadır. Bu hakları ihlal eden devletler uluslararası hukuk tarafından korunmamalı ve dolayısıyla egemenlik haklarının arkasına sığınmamalıdır.[19] Hukuk bilim adamları arasında bile, egemenlik kavramı, insani kriz ve toplu insan hakları ihlalleri durumunda yabancılar tarafından müdahale edilmesine izin veren hatta bunları gerektiren anlayışları dâhil etmek için baskı altına giriyor.[20]

Liberal görüş devlet zorbalığı veya sınırsız anarşinin bireylere karşı uygulanan ciddi birer haksızlık olduğunu ve bu duruma son vermek amacıyla gerçekleştirilen dış kaynaklı müdahalenin meşru olduğunu ileri sürmektedir. Bu tip müdahalelere, insanlığa karşı işlenen suçlar, ağır savaş suçları, kitlesel katliam, soykırım, yaygın işkence ve sosyal düzenin topyekûn çökmesinden kaynaklanan anarşi ortama yol açmaktadır. Bir başka değişle, insani müdahale, siyasi özgürlük ilkesini siyasi baskı ölçeğinin her iki aşırı ucundan (zorbalık ve anarşi) Kantçı merkeze doğru çekmek için kullanılan bir araçtır.[21]

İnsani müdahale, çağdaş siyasette eşi görülmemiş bir güce sahip olan çok uluslu insan hakları normları tarafından desteklenebilir. Kendi kaderini tayin etme gibi diğer değerlerle sıklıkla gerginlik yaşar ve askeri güçle birleştiğinde, bu gerilimler büyük ölçüde alevlenir. Egemenliğin bu devrile bilirliğinin temelini oluşturan iki temel norm daha temel ve daha güçlü olduğunu iddia edebiliriz. Bunlardan biri yukarıda tartışılan insan hakları ve diğeri ise, insan haklarıyla yakından bağlantılı hale gelen kendi kaderini tayin hakkına sahip olma normlardır.

Yukarıda tasvir ettiğimiz ikilemler sadece belirli bir etik perspektiften gelen ikilemlerdir, bunlardan birisi gevşek bir şekilde kozmopolit veya liberal diyebiliriz. [22]

Evrenselcilik/Kültürel rölativizm Çelişkisine baktığımızda, İnsan haklarının evrensel niteliktedir. Dolayıyla, yeryüzündeki tüm insanların aynı hak ve özgürlüğe sahip olduğu düşüncesi ile her kültürün, kendine has özellikler nedeni ile başka kültürlerce hak ve özgürlük olarak görülenleri reddetme hakkına sahip olduğu düşüncesi "insan hakları" davasının en önemli sorunlarından biri olduğu özelliği koruyor. [23]

---

[19] Selim, Kurt, İnsani Müdahale ve Suriye Örneği, KSBD, 2014-Bahar, y. 6, S. 10, s. 39-64

[20] Martha, Fınnemore AND Rıchard, m. Prıce, Paradoxes in humanitarian intervention, 1997, P: 205

[21] Selim, Kurt, 2014-, s. 39-64

[22] Martha, Fınnemore, p: 218

[23] Cenap, Çakmak, Uluslararası Politikada Güncel İnsan Hakları Sorunlar, Turkiye Asiya araştırma merkezi TASAM, Yayın Tarihi: 22.10.2004

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Karşı-kısıtlayıcılar, BM Sözleşmesi ve uluslararası teamül hukukunun yorumlarına dayanan bir insani müdahale hakkından yana olduğunu savunuyorlar.

Just War teorisinin savunucuları, ihtiyaç sahibi kişilere yardım sunma yükümlülüğünün evrensel olduğunu savunuyorlar. [24]

İnsan haklar ilkesini eleştirenler:

Realistler birkaç çeşit gelirler, ancak genel olarak kozmopolit insancılıkla ilgili sınırların ötesinde etik görevlerin varlığını inkâr ederler. Vatandaş olmayan insanlar adına işlem yapılmasını gerektiren herhangi bir evrensel insan hakları kavramına şüphe duyarlar. Realistler, ulusal topluluk ve ahlak konusunda, içe odaklanır. George Kenan söylediği gibi, "Hükümetin asli yükümlülüğü, temsil ettiği ulusal toplumun çıkarlarıdır". [25] Devletlere müdahale etmek için ahlaki bir izin vermek, olası istismarın kapılarını açar: Devletler, neredeyse her zaman müdahale için karışık sebeplere sahiptirler ve kendi askerlerini bunu yapmak için kendi kendine neden olan nedenleri olmadıkları sürece kendi askerlerini feda etmeye nadiren hazırlar. [26]

Realistler, yalnızca devletlerin insan amaçlı müdahalede bulunmadığını iddia etmekle kalmıyor; Onların devletçi söylemleri ve devletlerin bu şekilde davranmamaları gerektiğini iddia ediyor. Özellikle güneydeki devletler, insani müdahalenin bir "Truva atı" olduğu endişesini sürdürdü: güçlülerin zayıfların olaylarıyla etkileşimini meşrulaştırmak için tasarlanmış söylem olduğunu açıklıyor.

Sonuçta, Realist çözümleme, ulus-devletin, çıkarlarını maksimize etmesini öngörür. Bu açıdan bakıldığında, ulus-devletlerin insan haklarına yaklaşımlarının insan-merkezli olmaktan ziyade çıkar-merkezli olduğu görülür. Realistlere göre savaş, diplomasi, anlaşmalar vb. high politiksin konuları iken, insan hakları, çevre sorunları vb. İse low politikte yer almaktadır. Bu ayırımın neye göre yapıldığı belli değildir. Belli olan, devlet-merkezli yaklaşımın insan hakları sorunlarını önemsemediğidir.[27]

Saldırgan Realizm ve insan hakları:

---

[24] Alex J. Bellamy and Nicholas, Wheeler, Humanitarian Intervention in World Politics,14 December 2014, p:6

[25] Martha, Fınnemore, p: 218

[26] Alex J. Bellamy and Nicholas, Wheeler, Humanitarian Intervention in World Politics,14 December 2014, p:6

[27] Cenap, Çakmak,Uluslararası Politikada Güncel İnsan Hakları Sorunlar,Turkiye Asiya araştırma merkezi TASAM, Yayın Tarihi : 22.10.2004

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kendi kendine yardım dünyasında faaliyet gösteren devletler neredeyse daima kendi menfaatlerine göre hareket eder ve çıkarlarını diğer devletlerin çıkarlarına veya sözde uluslararası topluluğun menfaatlerine boyun eğmezler.

Saldırgan realizm bileşenlerine dayalı olarak, büyük güçler dört temel amaca ulaşmak için çaba harcamaktalar, bu dört amaç: Bölgesel bir hegemonya olma, askeri gücün temeli olarak ekonomik gücün artışı, Kara güç dengesin üstün tutma ve askeri gücün azami payını alabilmesi hedefi, nihayet rakipleri karşısında, nükleer üstünlüktür. [28]

Dördüncü varsayım, devletin ana hedefinin hayatta kalması olduğudur. Refah ve insan haklarını koruma gibi diğer hedefleri takip edebilirler, ancak bu amaçlar hayatta kalmak için her zaman bir sırt çantasını taşımalıdır; çünkü eğer bir devlet hayatta kalamazsa, diğer hedefleri sürdüremez.[29]

Bahsedilen ilkeler Amerika ve Rusya dâhil, Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi oldukça içermektedir. Dolayısıyla, Amerika ve Rusya gibi büyük güçler her zaman kendi aralarında, Küresel güç paylarını maksimize etme için, güç dağılımına önem vermişlerdir. Onlar son yıllarda, dünyanın farklı yerlerinde özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da ortaya çıkan krizlerden, güç dengesini değiştirmek için bir fırsat olarak kullanmaktalar. Büyük güçlerin, her biri kendi lehine güç dengesini değiştirmek için, ekonomik, siyasi ve askeri tesisi farklı araçlar olarak kullanması, hatta diğer hükümetleri kendileriyle düşman yapsa da bile, bu yaklaşımı yansıtır. Beş büyük güçler, hayatta kalması ve ya küresel gücünü artırmak için, güvenlik amacıyla yanı sıra, bir dizi güvenlikle olmayan amaçlarla ilgili, iç refahı arttırma, insan hakları değerlerini ve normlarını teşvik ve dünyada Batı ideolojisini yayma gibi politikalar izlemekteler. [30] NATO, bu amacı temsil eden kuramlardan birisidir.

Koruma sorumluluğu, insani Müdahale ve çıkar çatışması:

Realist bir bakıştan insani müdahale gibi kavramları değerlendirdiğimizde, 19. yüzyılda gelişen insani müdahale doktrinin uygulamada insancıl değerlerin korumasıyla bir ilgisi yoktur, tam tersine emperyalizmin yayılmasına hizmet eden bir araç işlevini görmüştür. 1. Dünya savaş dönemi, yeni bağımsız

[28] J, Mearsheimer, Hayatta kalmak için Stratejiler: Dünya politikası hakkında görüşler, çevri: Alireza Tayyeb, Tahran: Kültürel ve Bilimsel Yayıncılık Şirketi, pp:115-119

[29] Mearsheimer, John J. (2006), "Structural Realism", Retrieved August 25, 2014, p: 74, available at: http://johnmearsheimer.uchicago.edu/pdfs/Structural2.pdf

[30] J, Mearsheimer, *The tragedy of great power politics.* New York: W.W. Norton & Company, 2001.p: 52-56

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

devletler kurulması, Asıya ve Afrika'daki sömürge alanlarının genişletilmesine, Latin Amerika'nın da ABD'nin arka bahçesi haline gelmesine hizmet etmişti.

Soğuk savaş dönemi ise, ABD ve Sovyetler Birliği'nin çevrelerine yönelik gerçekleştirdikleri askeri müdahalenin başlıca nedeni ise, nüfuz alanları genişletmek ya da daralmasının önüne geçmesi olmuştur. ABD'nin 1950 de Kore ve 1965 teki Vietnam müdahalesi, bu bağlamdadır. Üçüncü ülkelerde askeri darbeler, ABD'nin ekonomik, politik yeni-sömürgecilik ve hegemonik alanını genişletmek içindir. Yeni dönemlerde de askeri müdahaleyi *vekâlet* yoluyla yürütmeyi tercih etmiştir. Örneğin Angola'daki bağımsızlık savaşında, ABD desteğindeki harekete (UNITA) karşı Marksist ulusal kurtuluş hareketine (MPLA) askeri yardım etmekle yetinmemiş, öte yandan Küba'nın Angola'ya askeri birlikler göndermesini teşvik etmiştir. [31]Aynı politikayı Suriye'de, Türkiye ile bir koalisyon iddiasında bulunmasına rağmen, YPG ve PYD'ye askeri destekler vermektedir.

Soğuk savaş sonrası yeniçağda insan haklarına dayalı yeni bir müdahaleciliği de beraberinde getirmiştir. Ancak 1990'larda Carter yönetiminin 70'lerdeki insan hakları atağını, Reagan'ın 80'lerdeki "Demokrasi cihadını" bir üst düzeye sıçramaktadır. İnsan hakları nedeniyle müdahale Hakkı'nı yeni stratejik kavram ile (1999) NATO'nun bu konuda ilk tohumları attığı söylenebilir. Bu gelişmeler, insan hakları kavramında 19. Yüzyılın insani müdahalesini yeniden hayatta bulunduğunu göstermektedir. ABD'nin 1989 da Panama işgali, 1990 Kuveyt girişi ve "yenidünya düzen" ilan etmesi ve 1998 Kosova örneğinde BM yerine NATO'nun devreye girmesi, hegemonyasını kurma ve Çin ile Rusya gibi veto hakkı olan güçleri devre dışı bırakılması anlamına gelmektedir.[32]

Aslında, Rusya ve Çin, NATO'nun diğer krizlerde askeri müdahalede bulunması ve bunun ardından, Amerika ve müttefikleri arka bahçesine girme endişesi vardır.

Bu yüzden, Çin ve Rusya, Suriye'de krizinde, Uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditler üzerine Güvenlik Konseyi karar almasını önlediler ve Suriye'ye karşı zorlayıcı tedbirlerin alınmasını şiddetle karşı çıktığını dile getirdiler. Hatta Rusya uluslararası toplumun tarafından "uluslararası hukuk normlarına" ciddi saygı göstermeleri isteğinde bulundu. Rusya, Ortadoğu ve

[31] Yasemin Özbek, Uluslararası Politika ve İnsan Hakları: Eleştirel Bakışlar, Öteki Yayınevi, 2. Bölüm: "İnsani Müdahale: Emperyalist Yayılmanın Etik Mazereti, 2000, pp: 65-99.

[32] Yasemin Özbek, 2000, pp: 65-99

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Akdeniz'de ABD ile Stratejik güç dengesinin korumasını takip etmektedir. Çünkü Suriye'yi elden vermek, bu bölgede etkisini kaybetmek demektir.

Uluslararası Hukukça, Suriye devleti "Başarısız Devlet" mi?

İyi yönetişim, genellikle hesap verebilirlik, şeffaflık, kuralın talep edilmesine neden olur. Aslında, "iyi yönetişim" terimi gittikçe demokrasi ve seçimleri kapsayacak şekilde tanımlanmıştır. Demokrasinin resmi unsurlarına, örneğin seçimler yapma gibi, devletlerin üye olması yönündeki güçlü normatif baskılar var. Bununla birlikte, devlet başarısızlıkları yaygın şiddet ile sonuçlandığında, devletler, kamuoyları ve GÇ'ler güçlü tepkiler aramaya başlar ve giderek artan bir şekilde bu talepler, bu devletlere müdahale eden militanlar tarafından uygulanan güçle karşılanır.[33]

Uluslararası hukuku ilgilendiren meselelerde yaygın şekilde kullanılmaya başlanan aciz "başarısız devlet" "failed state" kavramı da Suriye örneği çerçevesinde sorgulanmalıdır. Muhtelif özellikleri bulunan aciz devlet kavramı, devletin kendi toprakları üzerinde zayıf ya da etkisiz kontrolünün olması, temel kamu hizmetlerinin sağlanamaması, suç oranlarının yüksek olması, rüşvetin yaygınlığı, nüfusun zorla ikamet yerini değiştirmek hatta ülkeyi terk etmek zorunda kalması ve ağır ekonomik düşüşler söz konusu olduğunda ortaya çıkmaktadır. Suriye'deki mevcut durumunun sayılan problemlerin hemen hemen hepsini barındırdığını söylememiz hiç de zor olmayacaktır. ABD'li düşünce kuruluşu "Fund for Peace"in 2012 listesine göre Suriye aciz devletler kategorisindedir. BM Güvenlik Konseyi'nin 794 sayılı kararı 1988 yılında patlak veren Somali iç savaşını konu edinmiştir.[34]

Suriye krizinin ortaya çıkması:

Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da bazı ülkelerde silahlı çatışma ve şiddet salgını ardından, geniş protestolar da Suriye'nin farklı şehirlerinde Mart 2011 de gerçekleşti. Suriye ordusu ile muhalefet arasındaki şiddetli çatışmalar, güvensizlik, istikrarsızlık ve kriz nedenleri sağladı. Suriye'de çok sayıda İç faktörler protestolar oluşumunda ve bunun krize dönüşümünde katkıda bulunmuştu. Zayıf bir ekonomi ve uluslararası ekonomik krizin insanların hayatlarını farklı bölümlerinde olumsuz etkisi, düşük düzeyde refah, yaygın yolsuzluk, genç kuşağın beklentilerini göz ardı edilmesi, siyasi reform için halkın taleplerini düzgün şekilde karşılamak için başarısızlık, düzenleyici ve yasal açmaz, demokrasi yanlısı dikkat eksikliği, protestolar kötü yönetimi

[33] Martha, Fınnemore, p: 205

[34] Selman, Öğüt, uluslararası hukuk açısından Suriye dünya bülteni araştırma masası, DÜBAM Yayınları, Küresel İletişim Merkezi, 2013 Nisan, p: 15

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

krizin genişlenmesi konular arasındadır.[35]

Suriye'deki duruma baktığımızda, bir iç çatışmanın uluslararası alana çatışma hukukunun değerleriyle taşınması için devletin, hükümetine karşı silahlı mücadele veren güçlere muharip statüsünde tanıması gerekiyor. Bu tanıma sonucunda Cenevre Sözleşmeler hükümleri işletilmeye başlatılabilir. Ülke içinde yaşanan çatışmanın, çatışma hukuku açısından iç savaş olarak değerlendirilebilmesinin yolu Başar Esad yönetiminin savaşan muhaliflerin muharip ve savaşan statüsünü tanıması gerekmektedir. Oysa Esad yönetiminin her platformda "terörist" olarak nitelendirdiği muhaliflere bu statüyü tanıması yakın zamanda gerçekleşecek gibi görünmemektedir. Savaşı iç savaş haline getirerek uluslararası hukuk ve çatışma hukuku sahasına çekecek olan bu kapı şimdilik kapalı olduğu için ikinci yol olan dış müdahale seçeneği gündemde tutulmaktadır.[36]

Suriye'de insan haklarının ihlali ve BM'nin karar alma durumu:

Suriye'de son dört yıl boyunca milyonlarca insan hakları ihlalleri yaşanırken uluslararası camia neden müdahalede bulunmamakta sorusu karşımıza çıkıyor.

Libya'ya insani amaçlarla yapılan müdahaleyi bariz bir örnek olay olarak gösterebiliriz. Libya'da 16 Şubat 2011 tarihinden itibaren Kaddafi rejimine karşı başlayan halk hareketler sonucu, neticede önce 26 Şubat 2011 tarihinde şiddete son verilmesini ve halkın meşru taleplerinin yerine getirilmesini içeren 1970 sayılı karar, sonra ölümlerin devam etmesi üzerine, 17 Mart 2011 tarihinde sivilleri korumak amacıyla gerekli tüm önlemler alındı. Uçuşa yasak bölge oluşturulmasını içeren 1973 sayılı karar da dâhil edildi.

Dikkat edince, Libya'da olayların başlamasından itibaren takriben bir aylık süre içinde etkin tedbirler alan BMGK, Suriye'de 4 yıldır çok daha vahim olaylara rağmen, etkin bir karar alamamış. Karar alınamamasının temelinde bir tarafta Rusya ve Çin'in diğer tarafta ABD, İngiltere ve Fransa'nın olmak üzere aralarındaki rekabetin yattığı görülmektedir. Arap Birliğinin Ekim 2011 sonrasında yaptığı girişimler Suriye'nin üyeliğinin askıya alınması, ekonomik yaptırımlar uygulanması ve çözüm planı hazırlanarak BM'ye götürülmesi

---

[35] Arimatsu, Louise (2014), "The Legal Classification of the Armed Conflicts in Syria, Yemen and Libya", Chatham House, Retrieved March 25, 2014, p: 7
available at: http://www.gulfinthemedia.com/files/article_en/694940.pdf

[36] Feyzullah, Yeşil, İnsancıl Hukuk Açısından Suriye İç Savaşı, p: 108- ve Selman, Öğüt, Uluslararası Hukuk Açısından Suriye, Dünya Bülteni Araştırma Masası, Nisan 2013, p.9, (http://media.dunyabulteni.net/file/2013/suriyede-iccatismalar. pdf, Erişim Tarihi: Haziran 2013).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Suriye krizinin bölgeselleşmesi ve uluslar arasılaşmasında etkili olmuştur. [37] Ancak karar taslağının yanlı bir şekilde Başar Esad'ı sorumlu tuttuğunu ileri süren Çin ve Rusya, 04 Şubat 2012 tarihinde yapılan BM oylamasında Suriye'ye yönelik BM Güvenlik Konseyi karar taslağını veto etmişlerdir.

25 Mayıs 2011 de Suriye'deki duruma ilişkin olarak Fransa, Almanya, Portekiz ve İngiltere Güvenlik Konseyi'ne bir karar tasarısı sunmuş, tasarıda Suriye Hükümeti'nin "ülke içindeki sivilleri "koruma sorumluluğu" olduğu ifade etmişlerdir. 21 Temmuz 2011 de, BM in Soykırım ve Koruma Sorumluluğu konusunda görevlendirdiği özel danışmanlarının yaptığı bir açıklamada Suriye'de gerçekleştirilen insan hakları ihlallerinin "insanlığa karşı suç" boyutuna ulaştığı ifade edilmiştir. [38] BM Güvenlik Konseyi önüne gelmiş; 21 Nisan 2012 de oybirliği ile alınan 2042 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile Annan Planı onaylanmış, ateşkesin gözlemlenmesi amacı ile 30 kişilik silahsız askeri bir grup görevlendirilmiştir. Ayrıca kararda, Suriye'de insan hakları ihlalleri gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Rusya ve Çin'in vetoları nedeniyle daha sonra konuya ilişkin getirilen karar tasarıları kabul edilmemiştir.

Suriye krizinin uzatılmasında, Aktörlerin kutuplaşma etkisi:

Uluslararası ilişkilerde ülkelere dış müdahale konusunda iki farklı trendin ön plana çıktığı, bu trendlerin Suriye krizinin küresel düzeyde bir anlaşmazlık haline gelmesinde etkili olduğu ifade edilebilir. Rusya ve Çin gibi ülkeler tarafından benimsenen birinci eğilim, Vestfalyan egemenliği savunmakta, devletlerin iç işlerine müdahaleye itiraz etmektedir. Batılı ülkeler tarafından geliştirilen ikinci eğilim ise devletlerin egemenlik ilkesini tanımakla birlikte planlı insan hakları ihlallerinin büyük boyutlara ulaşması durumunda dış müdahalenin gerçekleştirilebileceği görüşünü savunmaktadır.

Suriye krizi ayrıca, Orta Doğu'da Şii-Sünni gerilimine yol açarken, dünyada demokratikleşme hareketlerini destekleyen aktörler ile otoriter yönetimleri destekleyen devletlerarasında mücadeleye neden olmuştur. Bunun sonucunda da Suriye konusunda ağır insan hakları ihlalleri karşısında "koruma sorumluluğu" nu devreye sokmak isteyen devletler ile "devletlerin mutlak egemenliğini" savunan ve dış müdahalelere karşı çıkan devletler karşı karşıya gelmiştir.

Aslında, Suriye'deki çatışmaya kalıcı çözüm getirilmesi yönünde çalışan

[37] Selami, Cinbat, ikinci geleneksel yıllık uluslararası hukuk, ekonomi ve politika konferansı bildirisi , (Oxford Üniversitesi, Oxford, İngiltere), September 14-16 2015, p: 15-17

[38] Ülkü Halatçı, Ulusoy, p: 283

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

iki ana zorluk var. Birincisi, Amerika, AB, Türkiye ve başta Körfez ülkeleri Arap dünyası dâhil olmak üzere, Suriye'de Esad'ı iktidardan uzaklaştırmak isteyenler ve rejimin hayatta kalmasını bölgedeki kendi menfaatlerine çok önemli gören Rusya, İran, Irak ve Lübnan'daki Hizbullah Esad iktidarının ayakta kalması yönünde irade gösterir.

İkincisi ve belki de daha da zor olan Suriye'deki ihtilafın çözümü, hükümet yanlısı güçlerin ve yüzlerce hükümet karşıtı grubun farklı görüşlerini geniş bir yelpazede çözüme kavuşturmaya yönelik bir süreç hazırlamasını gerektiriyor.[39]

Suriye krizine müdahale, Küresel aktör olarak ABD'nin tutumu:

ABD'nin özellikle BM Güvenlik Konseyi'nde Rusya ve Çin'in Suriye politikalarını aşamaması, Washington'da belirli bir politika değişikliğine yol açmıştır. Çünkü ABD, Soğuk Savaş dönemin sonrasında, Rusya'yla güçlü ilişkileri bulunan Suriye'nin, Akdeniz'deki tek üssü olan Tartus limanı nedeniyle, Moskova açısından stratejik önemde olduğunun farkındadır.

Suriye'nin Rusya ile siyasi ve ticari bağlarının yanında, sıkı askeri bağlarını da muhafaza ediyor. İran ile stratejik ittifak düzeyinde ilişkilere sahip olan Suriye, rejimin değişmesinin İran'ı çevreleyip, kuşatıp, yalnızlaştıracağını görüyor. İran'ın gerektiğinde Şii kartını, gerektiğinde de Fars kimliğini kullandığını bilen ABD (örneğin İran; Irak ve Bahreyn'de Şiiliği, Tacikistan'da Fars dili ve kültürünü öne çıkarmaktadır), Tahran'ın bölgedeki etkisinden rahatsızdır. Özellikle Bahreyn'de artan İran etkisine karşı, ABD'nin bölgedeki önemli bir müttefiki olan Suudi Arabistan silahlı güçle devreye girmiştir. Suudi Arabistan, Bahreyn'de ayaklanan Şiilere karşı çok sert önlemler almıştır. [40]

ABD açısından, Esad yönetimi, İran'a olan desteği, Suriye'yi İran'ın nüfuzuna itmesidir. Hamas'ın yurt dışı karargâhına ev sahipliği yapması, Hizbullah'a silah temin etmesi, İsrail karşıtlığı ve Suriye'yi Ortadoğu'da sorun yaratan bir devlet haline dönüştürmesi gibi nedenlerden dolayı kesinlikle istenmemektedir. Bu açıdan Suriye, ABD değerlerinin Rusya ile çakıştığı bir konu olarak ön plana çıkmaktadır. [41]

Obama yönetimi herkesin beklentisinin aksine Suriye konusunda bölgesel girişimler geliştirilmesini ve diplomatik çabalara öncelik verilmesini desteklemiştir. Bölgede Suriye yerine, kendi çıkarları için daha ciddi bir tehdit

[39] Patryk, Pawlak, Conflict in Syria Trigger factors and the EU response, EPRS | European Parliamentary Research Service Briefing January 2016, p: 3

[40] Barış, Doster, Suriye'deki İstikrarsızlık ve Ülkelerin Değişen Siyasetleri, ortadoğu analiz, cilt 5, sayı: 55, 2013, p: 35

[41] Taşkın Deniz, Suriye'nin durumu, ABD - Rusya ve Türkiye'nin tutumu, Marmara Coğrafya Dergisi, sayı: 27, Ocak - 2013, p. 314-332

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kaynağı olarak gördüğü İran'a karşı, daha sert önlemler alınmasını savunup ve Ortadoğu'daki temel amaçları olan, İran'ın gücünün zayıflatmaktır. Ayrıca İran'ın Lübnan'a kadar uzanan bölgedeki gücünden ciddi bir kırılma duyuyordu. Bu nedenle, 2012 başından beri İran'a yönelik artan ABD, AB ve İsrail desteği İran'ın nükleer bomba üretmesini engellemek kadar, İran'ın Suriye'ye yönelik desteğini kesmeyi de amaçlıyorlar. Ancak her iki konuda da ABD'nin karşısına en büyük engel olarak BM Güvenlik Konseyi'ndeki Rusya ve Çin'in ikili vetosu çıkmaktadır.

Obama, Suriye konusunda "bazılarının önerdiği gibi, ABD'nin tek taraflı askeri harekât düzenlemesini yanlış bulduğunu" belirtti ve durumun Libya'dakinden çok farklı olduğunu vurguladı. Obama: "Libya konusunda biz uluslararası toplumu harekete geçirdik, BM Güvenlik Konseyi'nin onayını aldık" açıklamasında bulundu ve Suriye'deki insan hakları ihlallerinin askeri bir müdahaleyi gerektirdiği konusunda karşı çıkmamakla birlikte, kendi doktrinlerine sadık kalmayı söyledi. [42]

Suriye krizine müdahale, Bölgesel aktör olarak Türkiye'nin tutumu:

Türkiye, Suriye halkının demokratik ve ekonomik hak ve özgürlük taleplerini destekleyip Baas iktidarının tekeline son verilmesi gerektiğini beyan etmektedir. Erdoğan'ın "Suriye iç meselemiz" ifadesinden bu yana her gün geçtikçe askeri çözüme doğru evirilen ve gittikçe sertleşen söylemler, Türkiye'nin "soft power" olmaktan vazgeçip "hard power" olmaya gittiği mi sorgulanmasına da sebebiyet vermektedir.[43]

Türkiye, BM Güvenlik Konseyi'nden çıkabilecek Suriye sınırları içerisinde bir tampon bölge oluşturulması ve uçuşa yasak bölge ilan edilmesi gibi kararlarla karşı karşıyadır. Ancak böylesine bir karar alınmasını Rusya ve Çin'in engelleyeceği de şüphesizdir. Bu nedenle Türkiye, ABD-AB desteği ile Suriye'de yaşananlar üzerinde daha etkili olmaya çalışmaktadır.[44]

Viyana'nın Suriye konulu müzakerelerde, Türkiye Başar Esad'ı da içeren herhangi bir çözüm üzerinde karara varmadı. Aynı zamanda, Kürt milislerinin elini güçlendirecek her türlü düzenlemeye karşıdır. [45] Suriye'nin siyasi istikrarı ve toprak bütünlüğü Türkiye için önem taşımaktadır. Türkiye'nin sınırlarında herhangi bir sorun istememesi, kurulabilecek otonom bölgenin ve terör örgütünün varlığından rahatsızlık duyacak olması ve yaşanabilecek mülteci

[42]Birol, Akgün, ABD'nin Suriye Politikası, SDE Uluslararası İlişkiler Programı Koordinatörlüğü 2012, p: 10

[43] Murat, Çemrek, Türk Dış Politikasında Suriye Dönüşümü: Güvenliğe Geri Dönüş, SDE Uluslararası İlişkiler Programı Koordinatörlüğü, 2012, p: 64

[44] Taşkın, Deniz, 2013, p. 314-332

[45] Philip'e Per hoc,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sorununda önemli rol oynayacaktır. Aynı zamanda bu sahada yer alan petrol kaynaklarının tekrar paylaşımını gündeme getirecektir. Bu durum, Türkiye'nin sınırlarında enerji kaynaklarının paylaşımına yönelik çatışmaların belki de savaşın yaşanmasına neden olabilir. Ama Türkiye Suriye müdahalesi hangi sonuçlara neden olabilir?

Çomak'ın da (2012) görüşleri göz önüne alındığında bu soru şekilde cevaplandırılabilir: Suriye ile savaşıyor olmak, Türkiye'ye İslam dünyasında itibar kayıp edebilir. Olası bir müdahalede yer almak Türkiye'nin ekonomik istikrarını bozar. İran ve Rusya ile olan ilişkileri gerilir ve daha ciddi sorunlarla boğuşmak zorunda kalabilir ve son olarak sıfır sorun politikası uygulanabilirlik açısından imkânsız hale gelir.

Suriye krizinde müdahaleye karşı, Rusya'nın tutumu:

Rusya, Suriye'de yaşanan olayları ilişkilerinin sahip olduğu tarihsel derinlik ve karşılıklı menfaatler çerçevesinde Suriye hususunda daha etkin bir politika izlemiştir, bunun nedenleri Suriye'nin coğrafi açıdan sahip olduğu öneme ek olarak Rusya'nın bölgede sahip olduğu ticari üstünlük ve Suriye'de ki Çerkez Diasporasını da unutmamak gerekir. Suriye'ye yönelik bir dış müdahale istemediği için BM çatısı altında 4 Şubat 2012 de alınan ambargo kararını veto etmiş ve sorunu Esad yönetiminin çözmesi gerektiğini söylemiştir.[46] Aslında, Rusya, diplomasisinde jeopolitik temelli hareket etmektedir. [47] Rusya açısından Suriye'nin önemi tartışılmaz. Bunun nedenleri şu şekilde sıralanabilir;

1. uluslararası platformda 'Rusya olmadan, Suriye sorunu çözülemez' düşüncesini kabul ettirmek istiyor.

2. Doğu Akdeniz'de kendisi için en uygun askeri liman konumundaki Tarsus Limanı'nı kullanmak istiyor. Bu liman, Rusya için Suriye'yi Ortadoğu'ya açılan bir kapı durumuna getirmektedir.

3. günümüzde Suriye silahlı kuvvetlerine kayıtlı silahların yaklaşık % 90 ı Rus yapımı ve Rusya bu silahların modernizasyonunu da gerçekleştirmek istiyor.

4. Rusya, ulusal politikaları gereğince hem ABD hem de AB'nin Ortadoğu'daki varlığından rahatsızlık duyuyor. Bu nedenle en başından itibaren, Esad yönetimine, küresel bir güç olduğunu ispatlamak isteyen Çin ile birlikte destek çıkıyor.

5. Rusya, Libya'da yaşanan olaylardaki pasif durumunu Suriye konusunda

[46] Âmine, Yazıcı, Türk Dış Politikasında Suriye Dönüşümü: Güvenliğe Geri Dönüş, SDE Uluslararası İlişkiler Programı Koordinatörlüğü, 2012, p: 40- 44

[47] Barış, Doster, 2013, p: 36

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tekrarlamak istemiyor. Bu nedenle, Suriye açıklarında yer alan deniz gücünü çekmeme konusunda ısrarını sürdürmektedir. Sonuç olarak Rusya kendi çıkarları doğrultusunda faydacı bir siyaset izlemektedir.

Suriye krizinde müdahaleye karşı, Bölgesel aktör olarak İran'ın tutumu:

İran, Suriye politikasında başından beri aynı çizgiyi korumaktadır. İran, Batı'nın Suriye'deki rejimi değiştirme çabalarını büyük jeopolitik oyunun parçası olarak görmektedir. Asıl büyük hedefin kendisi olduğunun farkındadır. Tahran'a göre, bu oyunun içinde ABD, NATO, AB ülkelerinin bazıları, kimi Arap ülkeleri, İsrail vardır. Suriye'deki Özgür Suriye Ordusu'nun, terör örgütü bilen İran'a göre, Türkiye, Suudi Arabistan, Katar ve ABD, Suriye yönelik bir dış müdahalenin zeminini oluşturmak için bu ülkedeki şiddet olayların tırmanmasına çalışıyor.[48] İran, Esad yönetiminin kendi şehirlerini kuşatması, halkına saldırması ve binlerce vatandaşının ölümüne neden olması karşısında herhangi bir tepki vermemektedir. Bu yüzden, İran'ın Suriye olan tutumu da ABD'yi rahatsız etmektedir. Aksine Suriye'de yaşananlara tepki gösteren Türkiye ve ABD'yi eleştirip Suriye'nin içişlerine müdahale edilmesine karşı çıkmaktadır. Bu tutumun temelinde, Şii bağlantılı Nusayrilerin Suriye'de iktidarda olması ve İran'la yakın ilişki içinde bulunması yatmaktadır.[49]

İran, Ocak 2012 de Suriye'nin BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine alınmasına şiddetle karşı çıkmış ve Güvenlik Konseyi'nde Suriye aleyhine düzenlenen karar tasarısının Çin ve Rusya tarafından veto edilmesini memnuniyetle karşılamıştır.[50] Tahran, uluslararası platformlarda Suriye için dış müdahaleye karşı çıkmış, Suriye krizinin Güvenlik Konseyi'ne taşınmasına itiraz etmiştir. Son olarak, İran'ın diğer bölgesel aktörlerle Suriye krizinin çözümüne ilişkin perspektiflerinin uyuşmaması bölgesel işbirliği imkânını ortadan kaldırmıştır.

Suriye'de son durum:

İdlib'in kaderi, terör gruplarının ve Suriye hükümetinin silahlı kuvvetlerinin mevcudiyetinin son üssü olarak, 21. yüzyılın bugünlerindeki en büyük küresel krizinin en önemli sorunları haline geldi. Bunun nedeni, bu eyaletin Denklemlerinin Suriye'nin geleceği ve savaş sahnesine ilgi duyan yabancı aktörlerin farklı ve çelişkili çıkarlarının nasıl olacağının belirlenmesindeki belirleyici rolünden kaynaklanmaktadır.

---

[48] Barış, Doster, 2013, p: 7

[49] Taşkın, Deniz, 2013, p. 314-322

[50] Bayram, Sinkaya, arap baharı sürecinde iran'ın suriye politikası, SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı | www.setav.org, Sayı: 53 Nisan 2012, p: 12-18

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Nitekim Nitekim İdlib Operasyonunun siyasi karmaşıklığının en önemli sebebi, Şam muhalefetinin Suriye krizinin sona ermesiyle gelecekteki Suriye denklemleri için pazarlık yapma kabiliyetlerinin en aza indirilme korkusu idi.

Suriye'nin tamamen geri alınması, Avrasya'nın yeniden Bölgesel Planlama Projesinin, gelecekte Batı'nın stratejik çıkarlarını korumak için (bölgenin enerji kaynaklarının ve İslami ekseninin zayıflaması ile İsrail'in güvenliği) ABD hükümeti tarafından Avrasya'ya bir eksen oyuncu ya da yeniden dengeleme politikasının duyurulmasının ardından tam başarısızlığı anlamına gelir. Bu politika Obama döneminde ön plana çıkmış ve bunu Tramp döneminde müttefiklerin savunulması için maliyet ve sorumluluk azaltma politikası ile izlemektedir.

Bu nedenle, Batılı ülkeler, Suriye ve onun müttefiklerinin Idlib'i işgal etmelerini engellemek için bir bahane arayıp Suriye ordusunun insani bir felaket veya kimyasal saldırı durumunda askeri müdahalede bulunacakları tehditler ifade ediyorlar. Ancak, Nisan 2018 füze saldırıları gibi Suriye'ye yönelik Batı saldırıları, Duma'daki kimyasal silahların kanıtlanmamış iddiasından sonra denklemi değiştirmedi. Ancak, Nisan 2018 Duma'daki kanıtlanmamış kimyasal silahların füze saldırıları iddiasından sonra Suriye'ye yönelik Batı saldırıları, denklemi değiştirmedi.

Idlib'in geleceği ve İran, Türkiye ve Rusya ülkelerin yaklaşımı:

Türkiye'nin İdlib konusundaki çıkarları ve arzuları, Erdoğan için İran-Rusya ekseniyle işbirliğine doğru bir dönüşün ardından, Astana ve Soçi'nin mekanizmaları aracılığıyla ortaya çıkan Suriye denklemlerinin gelecekteki statüsünün korunması gibi, daha genel meselelerle Türkiye'nin çıkarları ve arzuları, bazen karşı karşıyadır. Nitekim Türkiye, bir yanda Kuzey Suriye'deki askeri varlığı ve Batı'yla artan gerginlikler karşısında, Tahran-Moskova eksenindeki ilerici işbirliğinin devam etmesi de dâhil olmak üzere, kendi ittifakındaki silahlı grupları desteklemeye devam etmektedir. Öte yandan Türkiye, İdlip'te olası bir saldırı olursa güvenlik tehditlerine ek olarak, göç dalgasının ve büyük olasılıkla çok sayıda yabancı teröristin kendi sınırlarına kaçışına yol açacağını endişe ediyor.[51]

Astana Müzakeresi:

Astana müzakeresi, üç ülke yani, İran-Türkiye Rusya işbirliği içinde yapılan, Suriye krizinin siyasi çözümünde en önemli faktörlerden biridir. Kazakistan'ın başkentinde başlayan ve üçlü zirvelerle Soçi ve Ankara'da devam eden bu müzakereler, iki büyük başarı ile takip edildi. Bir diğer başarı

[51] Mohammad Reza Raouf Sheibani, Eski İran'ın Suriye Büyükelçisi, Tahran Üçlü Zirvesi'nin Boyutları ve Sonuçları, Online Stratejik Konsey

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ise, Suriye'nin bazı bölgelerinde üç Türkiye-İran-Rusya liderliğindeki ateşkesin incelenmesine yönelik çatışmaların olmadığı alanların oluşturulmasıydı. İdlib, Türkiye'nin bölgedeki ateşkesin denetimini yaptığı ihtilafsız alanlardan biriydi. Türkiye şimdiye kadar bu stratejik alanda ateşkesin izlenmesi için 12 askeri merkez oluşturmuştur. Türkiye, İdlib 'deki kapsamlı askeri operasyonlar fikrine tamamen karşıdır. Tahran'ın üçlü toplantısı, Soçi ve Ankara'nın üçlü toplantılarını takiben böyle bir arka plana sahipti. [52]

Üçlü Tahran zirvesi:

Tahran'daki İran, Türkiye ve Rusya üç ülkenin üçüncü zirvesi aslında Suriye krizini yönetmek için politik bir çözüm bulmaktır. Tahran zirvesinde, Astana görüşmeleri çerçevesinde siyasi süreç ve ortak çabalar da değerlendiriliyor.[53] Bu Toplantıda Suriye'yi temizleme, mültecileri geri alma ve son olarak Suriye Ulusal Kongresi'nin kaderini belirlemeye yardımcı olma süreci, ülke için yeni bir anayasanın oluşturulması ve Suriye'deki ülkelerin varlığının devam etmesini konularda ilerledi.[54]

Türkiye'nin Tahran zirvesinde İdlib için yaptığı öneriler:

Türkiye toplantıda sunduğu hassas noktalar:

- İdlid'de ve Suriye genelinde çatışmasızlık ortamının korunması ve Astana sürecine bağlı kalınması.
- Suriye rejiminin, İdlib 'de sivil hassasiyetini hiçe sayan saldırılarına son verilmesi.
- Dikkatler İdlib'e odaklanmışken Fırat'ın doğusundaki Suriye'ye ait enerji ve su kaynaklarının bulunduğu bölgeye yerleşen YPG terör unsurlarının yaratacağı risklerin bertaraf edilmesi.[55]
- HTŞ'nin dağıtılmasıyla birlikte 12 silahlı grup kalacak.
- Bir güvenlik koridoru boyunca silahlarını ÖSO'ya verecek savaşçılar bir tampon bölgeye alınması.
- Yabancı savaşçılar eğer isterlerse ülkelerine dönebilmesi.

[52] Mohammad Sharifi Kourjan, İdlib, Türk diplomasisi için harika bir sınav, Yayınlanma tarihi: Çarşamba 21 Eylül 2018 saat: 10:53, http://www.kurdpress.com/details.aspx?id=41964

[53] http://parstoday.com/fa/asia-i146743

[54] Tahran'ın Üçlü Toplantısı Suriye Krizinin Son İstasyonu Olacak mı? http://rahbordemoaser.ir/fa/news/ ,Yayın Tarihi: 16:05 - - 2018 Eylül 06, Haber Kodu: 555

[55] Başkan Erdoğan, Tahran Zirvesi'nde 3 Maddelik İdlib Önerisi Sunacak, www.haberler.com, 7 Eylül 2018 ,Cuma 07:36

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Tahliye edilmeye direnen gruplar terör karşıtı operasyonların hedefi haline gelmesi.
- Türkiye, Afrin ve Kuzey Suriye'de yaptığı gibi güvenliği sağlamak için yeni bir asi güç eğitmesi.
- Plan aynı zamanda Lataika'daki Rus üssünü ve oradaki madenleri de korunması.

Alt bir seviyede, İran herhangi bir silahlı muhalefete inanmıyor ve onun görüşüne göre, silahlı grupların silahsızlanması ve ortadan kaldırılması, Türkiye ise Suriye muhalif gruplarının maddi ve manevi çıkarlarını desteklerken, diğer yandan Rusya'nın meseleye öznelik bir bakışı var. Rusya, silahlı muhalif grupların varlığını potansiyel bir tehdit olarak görüyor ve bir taraftan da Suriye'deki siyasi süreçte bulunmadıkları süreçte, çatışmanın devam etmesinin bir nedeni olarak düşünüyor.

Ilımlı düzede, 2015 sonrası Suriye'deki Türk-Rus ilişkileri saf bir taktik durumdan, Türkiye'nin Rusya'dan S 400 füze savunma sistemini satın almasının beklendiği geniş bir politik, ekonomik ve güvenlik ilişkisine dönüştü. Erdoğan, ara bir konumda, Doğu ile Batı arasındaki yapısal düzen ve iktidar dengesini sürdürmeye çalışsa da, Amerikan rahibi ve Türk lirasının değer kaybetmesi, Rusya ile daha fazla ilişki kurmayı neden gerektirdi. Bu arada, İran'ın nükleer meseleler ve yaptırımlar gibi daha önemli konularla uğraşması nedeniyle, zamanının çoğunu ekonomik sorunlar ve Avrupa ülkeleriyle görüşmek için pazarlık yapmaya harcadığı için, İdlib 'in konumundan uzaklaşmıştır ya da arkasında, İran'ın arzusuna rağmen, Rus ve Türk tarafları İran'ın daha ciddi bir rol oynamayı yasaklama niyetindeler.

Öte yandan, Rusya ve İran ilişkilerini stratejik olarak tanımlasalar da, son Rus petrol operasyonları ve OPEC'in ABD ve Suudi Arabistan ile İran'daki petrol kıtlığını telafi etme meselesi, yaptırımların baskın durumunda İran'a darbe oluşturuyor. Bu sorun, Rusya'nın İran'a yönelik çoklu ve belirsiz politikalarını yansıtıyor. Ayrıca, Rusya'nın Suriye'deki Batı ve İsrail askeri saldırılarına karşı duyduğu sessizlik, İran'ın arkasına bakmak için anlamlı mesajlar içeriyor.[56]

İran, Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkinin dönüm noktası Tahran'ın zirvesiydi. Tahran toplantısında, İdlib'deki askeri operasyonları yürütmek için karar verildi, Ancak Erdoğan şiddetli bir yüzleşmeyle karşı karşıya kaldı ve Soçi diyalogu, Adlib meselesiyle ilgili başka bir eksen açtı. Astana

[56] Kürt basın açıklaması, Idlab, bir adım önde iki adım geri, Çıkış: 2 Eylül 2018 Perşembe: 14:54, http://www.kurdpress.com/details.aspx?id=42381

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

müzakerenin ruhu ne olursa olsun, İran'ın varlığının gerekli görmeyen, Rusya ve Türkiye, İdlib konusunda bir anlaşmaya vardılar.

Türkiye ve Rusya Soçi zirvesi:

Erdoğan- Putin, Soçi zirvesi son bir aydır yürütülen " İdlib diplomasisinin" en önemli ayaklarından birini oluşturuyor. Tahran'da Türkiye, Rusya ve İran'ın katılımıyla gerçekleştirilen ancak İdlib'e operasyonun önlenmesi açısından somut bir sonuç yaratmayan zirveden sadece 10 gün sonra gerçekleşen Soçi görüşmesinin en önemli konu başlığı ateşkesin sağlanıp sağlanamayacağı oldu. Türkiye'nin İdlib 'de birinci hedefi ateşkes. Bu olamıyorsa, en azından Türk ve Rus istihbarat yetkililerinin 'teröristler ile ılımlı muhalefeti ayrıştırmak' için yürüttüğü çalışmalar tamamlanana kadar Suriye ordusunun operasyonunu ötelemek.

Tahran Zirvesi sonrasında yaşanan yoğun diplomatik trafiğinin ardından gerçekleşecek Soçi zirvesinde Türkiye'nin bir kez daha masaya koyacağı, 'tüm tarafları kapsayacak ateşkes' çağrısının temelinde İdlib 'deki statünün korunması isteği var. Bunun birinci sebebi, insani krizin yaşanmaması. [57]

Türkiye'nin İdlib 'de statünün korunmasını istemesinin ikinci sebebi ise oradaki Türk askeri varlığı. Ankara, askerlerin güvenliğinin tehlike atılmasını istemiyor.

Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Rusya'nın "terörist" olarak nitelendirdiği gruplara ait silah üretim merkezlerini bombalamayı sürdüreceğini kaydederken, İdlib 'deki sivillerin bu bölgeden çıkartılması için insani koridorlar açılabileceğini belirtti.

Erdoğan ve Putin arasında imzalanan 'İdlib Mutabakat Metni" de bu konular yer almaktadır:
1. İdlib gerginliği azaltma bölgesi korunacak. Türkiye gözlem noktaları güçlendirilecek 2. Rusya Federasyonu, İdlib 'de askeri operasyonlar ve saldırılardan kaçınılması için gerekli önlemleri alacak ve mevcut mevcut durum korunacak. 3. Silahsızlandırma bölgesi oluşturulacak ve bölge 15 - 20 km olacak. 4. Silahsızlandırma bölgesinin sınırları sahadaki çalışmalarla belirlenecek. 5. Tüm radikal terörist gruplar silahlasızlandırma bölgesinden 15 Ekim'e kadar çıkarılacak. 6. Çatışan taraflara ait tüm tanklar, çok namlulu roketatarlar, toplar ve havanların da aralarında olduğu ağır silahlar 10 Ekim'de İdlib 'deki silahsızlandırma bölgesinden çekilecek. 7. Silahsızlandırma bölgelerindeki denetimler Türk ve Rus askerleri tarafından yapılacak.

[57] BM'den Erdoğan-Putin görüşmesine ilk yorum, BM'den Erdoğan-Putin görüşmesine ilk yorum, 17.09.2018 21:35, http://www.yenicaggazetesi.com.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Denetimler insansız hava araçlarıyla havadan da yapılacak. 8. M4 - M5 otoyolu güvenliği yılsonuna kadar sağlanacak ve trafiğe açılacak. 9. İdlib 'de sürdürülebilir ateşkes rejiminin sağlanabilmesi için etkili önlemler alınacak. İran, Türkiye, Rusya ortak koordinasyon merkezi geliştirecek. 10. İki taraf her türlü tezahürde Suriye'deki terörizmle mücadele konusunda kararlılıklarını yineledi.

Ankara, bir yandan Moskova ile yakın işbirliğini devam ettirerek sahadaki gelişmeleri kontrol altında tutmak diğer yandan da uluslararası toplumun İdlib konusundaki duyarlılık ve farkındalığı artırmaya dönük diplomasi hamlelerini devam ettirmek istiyor.

Dujarric, günlük basın brifinginde, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Soçi'de yaptıkları görüşme ve liderlerin İdlib 'de silahlardan arındırılmış bir bölge oluşturulması kararına ilişkin değerlendirmede bulundu.[58]

Sonuç:

Bölgesel ve küresel aktörler ve Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin Suriye'deki bakışlarını karşılaştırmalı yaklaşımla değerlendirmek için, hedefler ve ulusal çıkarlar göreceli gücü ve hayatta kalma arayışı gibi bileşenlerin rolünü hedef ülkelerde müdahaleci devletlerin müdahalesini etkileyen faktörler, görmezden geçmek mümkün değil. Bu yaklaşımın değerlendirilmesi ve uluslararası müdahale ile ilişkisi, özellikle "koruma sorumluluğu" doktrini ve "müdahale etmeme" ilkesinin şeklinde, devletler realist davranışını ve insani müdahale arasında izlenim, makul eşleşme eksikliği olduğuna ilişkin kanıtlardır. Savaş suçları, soykırım ve etnik temizliği gibi suçlara karşı olarak ve diğer devletlerin vatandaşlarını destekleyecek askeri hareket olmakla birlikte insani müdahale doktrin şeklinde tanımlanan ilkeler karşısında, saldırgan realizm vardır. Bu teoriye göre, hedef ve ulusal çıkarlarını karşılamak ve hayatta kalma amacıyla güç elde etmek için herhangi güç ve askeri müdahale kullanımını mümkün olduğunu savunmaktadır. Büyük güçler tarafından böyle bir yaklaşım benimsenmesi sonucunda, insani müdahalenin seçici bir yaklaşım olduğu ve kötüye kullanma, belli bir hedefleri ve çok özel çıkarlarını gerçekleştirmek olasılığını göz ardı edilemez. Suriye ve Libya krizlere ilgili olarak belirtmek gerekir ki, büyük

[58] Erdoğan-Putin görüşmesi, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-erdogan-putin-gorusmesi-cok-onemli/1257322, 17.09.2018,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
güçlerin stratejik kaygıları ve milli çıkarları, Güvenlik Konseyi İstişareleri ve müzakerelere şekillenmesinde ve geleceğine ilişkin her karar alınmasında çok önemli bir rolü olduğunu görüyoruz.

Stratejik ve askeri durum açısından, Libya rejiminin Suriye'den daha zayıf olduğunu görebiliriz. Libya askeri kaynakların kısıtlı olduğu için, Ordu birliklerinin kırma ve kaçması, Kaddafi'nin Şiddete desteği, rejimin bölgedeki izolasyonu, rejimin savunmasında Libya komşularının hafif Savaşa girme şansı, Güvenlik Konseyi askeri müdahale ile karşılandı. Buna karşılık, Suriye, önemli askeri kaynaklardan faydalanarak, askeri komutanlar dayanışması, Suriye güvenlik ve istihbarat servislerinin Esad rejimini aktif desteklemesi, Agresif askeri baskının bir sonucu olarak muhalefet zafer dağılımı, ülkede askeri müdahale Güvenlik Konseyi kararına bazı daimi üyelerin direnç nedeniyle, karşı oldu.

Libya örneği "Koruma sorumluluk" doktrinin pratik bir testi olarak hatırlanması, BM Güvenlik Konseyi faaliyetlerinin tarihinde, hızlı yanıt ve karar vermesi için önemli bir dönüm noktasıdır. Pek çok kararlar özelikle de 1973 sayısı VII Bölümün Şartı altında sivilleri korumak adı altında ülkeye karşı müdahalede bulunmuşlardır. NATO kuvvetlerinin askeri Harekâtı, son olarak, Kaddafi rejiminin düşüşü, diğer insani krizler ve Batı ile paralel olamayan diğer ülkelerin iç işlerine, bu ilkenin gelecekte yeni bir uygulamaya dönüştürerek olasılığı rahatsız edici olabilirdi.

İlk kez bir pratik testi benimseyerek bu doktrin uygulanması, dünya reaksiyonları değerlendirmekti. Petrol zengini Libya üzerinde tahakküm, ayrıca, bölgesel ve küresel güç ve nüfuzunu artırma ve eski rakiplerin yani Çin ve Rusya'nı, küresel denklemlerde pazarlık gücün azaltma gibi önemli hedeflerini elde ettiler. Büyük güçler arasındaki ilişkilerde en önemli olan, ulusal çıkarları ve hedefleri sağlamaktır. Bu askeri gücün temeli olarak ekonomik güç elde etmekle daha da gerçekle bilir. Krizin başından itibaren Suriye, Joe-stratejik ve jeopolitik konumu nedeniyle, büyük güçlerin, özellikle Amerika ve Batılı müttefikler tarafından çok özel reaksiyonla karşı karşıya kalmıştır. Ancak, Libya senaryosunun Suriye'de tekrarlanmadı. Amerika ve müttefikleri, Güvenlik Konseyinin kararları ve uluslararası askeri eylemlerini, sivil koruma adı altında geniş yorumlanması, dünyanın çeşitli yerlerinde mülteci seli olarak, etnik ve dinsel temizlik Ortadoğu'da İstikrarsızlıklara neden olabilirdi. Suriye'ye askeri müdahaleye karşı olanları kışkırtılması ve savaşa girme olasılığı, stratejik etki alanlarında bir güç dengesi oluşturmak için küresel ve bölgesel rakipleri uyarırlar ve daha talihsiz sonuçları olunup en kötüsü, bölgede sınır deformasyonuna neden olabilir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

En son durumda, NATO'nun müdahale istemesi, Rusya'nın "bu Avrupa-Atlantik" bölgesinde savaşa neden olabilir" diye sert yanıtlaması, ülkeler için çıkarlarının daha önemli olduğunu, en azından iyimser olarak insan haklarından daha öncelik taşımasını göstermektedir.

Rusya tarihine baktığımızda ve sömürge yapan Avrupa, hiç zaman kendi çıkarları dışı başka ülkelere önem verip insan haklarına yönelik bir eylem de bulunmamaktadır. Yani göreceli olarak eğer her ülkenin kendi için bir özel tarihi varsa, demek ki uluslararası ilişkileri bir uluslararası toplum yapmak, yazara göre sadece bunu isteyen ülkelerin amacına hizmet edebilir. Çünkü eleştirel ve Hegemonya teorisinden baktığımızda, çevre ve yarım çevre ülkeler her zaman büyük güçlere çıkar çatışmasını önleyip çıkar alanı olarak kullanılmaktadır.

Kaynakça

Alex J. Bellamy and Nicholas, Wheeler, Humanitarian Intervention in World Politics,14 December 2014, p:6

Âmine, Yazıcı, Türk Dış Politikasında Suriye Dönüşümü: Güvenliğe Geri Dönüş, SDE Uluslararası İlişkiler Programı Koordinatörlüğü, 2012, p: 40-44

Arimatsu, Louise, 2014, "The Legal Classification of the Armed Conflicts in Syria, Yemen and Libya", Chatham House, Retrieved March 25, 2014, p: 7
available at: http://www.gulfinthemedia.com/files/article_en/694940.pdf

Barış, Doster, Suriye'deki İstikrarsızlık ve Ülkelerin Değişen Siyasetleri, ortadoğu analiz, cilt 5, sayı: 55, 2013, p: 35

Bayram, Sinkaya, Arap baharı sürecinde İran'ın Suriye politikası, SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı | www.setav.org, Sayı: 53 Nisan 2012, p: 12-18

Birol, Akgün, ABD'nin Suriye Politikası, SDE Uluslararası İlişkiler Programı Koordinatörlüğü 2012, p: 10

Cenap, Çakmak, Uluslararası Politikada Güncel İnsan Hakları Sorunlar, Türkiye Asiya araştırma merkezi

Cenap, Çakmak,Uluslararası Politikada Güncel İnsan Hakları Sorunlar,Turkiye Asiya araştırma merkezi, Cilt: 1 Sayı: 2 Ekim / October 2014, p: 41

Feyzullah, Yeşil, İnsancıl Hukuk Açısından Suriye İç Savaşı, , TBMM Dış İlişkiler ve Protokol Başkanlığı, p:103-114

Feyzullah, Yeşil, İnsancıl Hukuk Açısından Suriye İç Savaşı, p: 108- ve Selman, Öğüt, Uluslararası Hukuk Açısından Suriye, Dünya Bülteni Araştırma Masası, Nisan 2013, p.9,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
http://media.dunyabulteni.net/file/2013/suriyede-iccatismalar. pdf, Erişim Tarihi: Haziran 2013.

Gary D. Solis, Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War, Cambridge University Press, New York, 2010, pp. 250-284.

Hasan, Duran,BM ve Müdahale, süleyman Demirel Üniversitesi, 2001, c.6, pp: 131- 142

Hossein, Salimi, Kültürel relativism, küreselleşme ve insan hakları, Tahran: Siyasi ve Uluslararası Çalışmalar Ofisi, 1379 Guneş yıl- 2000 M, pp: 357-358

http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20report.pdf. pp:1-3

İNSAMER İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İstanbul: Mayıs 2016, http://rsm/files/6inci-yilinda-suriye-ic-savasi-ve-koruma-sorumlulugunun-basarisizligi.pdf, pp: 1-13

J, Mearsheimer, Hayatta kalmak için Stratejiler: Dünya politikası hakkında görüşler, çevri: Alireza Tayyeb, Tahran: Kültürel ve Bilimsel Yayıncılık Şirketi, pp:115-119

J, Mearsheimer, The tragedy of great power politics. New York: W.W. Norton & Company, 2001.p: 52-56

Jack, Donnelly, Human Rights, Democracy, and Development, Human Rights Quarterly, Vol. 21, No. 3, Aug. 1999, pp. 608-632

Martha, Fınnemore AND, Rıchard, m. Prıce, Paradoxes in humanitarian intervention, 1997, P: 205

Mearsheimer, John J. 2006, "Structural Realism", Retrieved August 25, 2014, p: 74, available at: http://johnmearsheimer.uchicago.edu/pdfs/Structural2.pdf

Merve, Aksoy, **6.**yılında suriye iç savaşı ve "koruma sorumluluğu"nun başarısızlığı,

Murat, Çemrek, Türk Dış Politikasında Suriye Dönüşümü: Güvenliğe Geri Dönüş, SDE Uluslararası İlişkiler Programı Koordinatörlüğü, 2012, p: 64

Patryk, Pawlak, Conflict in Syria Trigger factors and the EU response, EPRS | European Parliamentary Research Service Briefing January 2016, p: 3

Pease, Kelly - Forsyth, Daivid " Human Rights, Humanitarian International and World Politics", Human Rights Quartely, 1993, p. 308.

Selami, Cinbat, ikinci geleneksel yıllık uluslararası hukuk, ekonomi ve politika konferansı bildirisi , (Oxford Üniversitesi, Oxford, İngiltere), September 14-16 2015, p: 15-17

Selim, Kurt, İnsani Müdahale ve Suriye Örneği, KSBD, 2014-Bahar, y. 6, S. 10, s. 39-64

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Selman, Öğüt, uluslararası hukuk açısından Suriye dünya bülteni araştırma masası, DÜBAM Yayınları, Küresel İletişim Merkezi, 2013, p: 15

Selman, Öğüt, uluslararası hukuk açısından suriye, dünya bülteni araştırma masası, dübam yayınları, 2013 NİSAN, p: 8

Şener Çelik, Suriye İç Savaşı'nda Silahlı Çatışma Hukuku İhlalleri, İGÜSBD

Taşkın Deniz, Suriye'nin durumu, ABD - Rusya ve Türkiye'nin tutumu, Marmara Coğrafya Dergisi, sayı: 27, Ocak - 2013, p. 314-332

The Responsibility To Protect, Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty december 2001, p: 8

Ülkü, Halatçı ulusoy, uluslararası hukuk açısından libya ve suriye örneğinde koruma sorumluluğu, TAAD, Yıl:4, Sayı:14 (Temmuz 2013), pp: 271- 297

Yasemin Özbek, Uluslararası Politika ve İnsan Hakları: Eleştirel Bakışlar, Öteki Yayınevi, 2. Bölüm: "İnsani Müdahale: Emperyalist Yayılmanın Etik Mazereti, 2000, pp: 65-99.

Yıldıray, Sak, Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler, Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği, cil 11, sayı 44, p: 121- 153

Yusuf Şeker, Silahlı Çatışma Hukuku, Askeri Adalet Dergisi, Sayı 116, Ocak 2003, s.

Siteler:

Başkan Erdoğan, Tahran Zirvesi'nde 3 Maddelik İdlib Önerisi Sunacak, www.haberler.com, 7 Eylül 2018 ,Cuma 07:36

BM'den Erdoğan-Putin görüşmesine ilk yorum, BM'den Erdoğan-Putin görüşmesine ilk yorum, 17.09.2018 21:35, http://www.yenicaggazetesi.com.tr

Erdoğan-Putin görüşmesi, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-erdogan-putin-gorusmesi-cok-onemli/1257322, 17.09.2018,

http://parstoday.com/fa/asia-i146743

Kürt basın açıklaması, Idlab, bir adım önde iki adım geri, Çıkış: 2 Eylül 2018 Perşembe: 14:54, http://www.kurdpress.com/details.aspx?id=42381

Mohammad Reza Raouf Sheibani, Eski İran'ın Suriye Büyükelçisi, Tahran Üçlü Zirvesi'nin Boyutları ve Sonuçları, Online Stratejik Konsey/

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mohammad Sharifi Kourjan, İdlib, Türk diplomasisi için harika bir sınav, Yayınlanma tarihi: Çarşamba 21 Eylül 2018 saat: 10.53, http://www.kurdpress.com/details.aspx?id=41964

Tahran'ın Üçlü Toplantısı Suriye Krizinin Son İstasyonu Olacak mı? http://rahbordemoaser.ir/fa/news/ ,Yayın Tarihi: 16.05 - - 2018 Eylül 06, Haber Kodu: 555

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye'nin makro enerji stratejisindeki Basra Körfez'in konumu ve İran ile olan ilişkilerine etkisi

Amir İmani*

Öz

Son on yıllarda Joe-stratejik söylemin Joe-ekonomik söyleme dönüşmesi ve küresel ekonomik ilişkilerde öncü bir rol oynamasıyla birlikte, enerji ve onun güvenlik jeopolitiği, uluslararası ilişkilerde daha yüksek bir statüye sahip olmuştur. Bu nedenle, sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler, enerji kaynaklarını güvenceye almak ve onun güvenliğini sağlamak için çalışıyorlar. Bu bağlamda, enerji kaynakları ve transit güzergâhları üzerindeki kontrol bir güç araçları olarak, Petrol ve doğal gaz ihraç eden ülkelerin konumunu daha önemli bir hale getirdi. Bu büyük yarışmanın ana aktörleri ABD, Çin, Rusya ve Avrupa'dır. Yanı sıra İran, Türkiye, Hindistan ve İsrail bölgedeki nüfuzlarını artırmaya çalışmaktalar. Dünya ülkelerinin enerji ithalatı üzerindeki baskın bağımlılığı göz önüne alındığında, Basra Körfezi'nden Hazar Denizi'ne ve Sibirya'nın kuzeybatısında bulunan "stratejik enerji oval" alanı, enerji arzının güvenliği için fazla önem taşımaktadır. 11 Eylül terörist saldırılarının ardından, Afganistan ve Irak'taki ABD askeri müdahaleler ve Orta Doğu'daki gerginliklerin uzaması, Rusya'nın küresel enerji piyasasında önemli bir aktör olarak ortaya çıkması, ABD'nin İran transit yollarını görmezden gelmesi, bu alanın özelliklede Basra körfezinin enerji kaynaklarının önemini artırmaya başladı.

Bu arada, Türkiye bu ülkelerin kaynaklarını tüketici pazarları özellikle sanayileşmiş ülkelerine aktarması için en uygun coğrafi konumda görünmektedir. Batı ve Amerikan endüstrilerinin Basra Körfez petrol ve doğal gazına bağımlılığı, onların bu bölgedeki varlıkları, zamanın bir parçası olmayacağı, bu varlığın bölgesel devletlerin statüsünü, ulusal güvenliğini ve enerji transferinin güvenliğini etkileneceği fikrini doğrulamaktadır.

Bu nedenle Türkiye, ekonomik ve politik stratejisini doğru bir şekilde ortaya koyarak, bu konuda bir rol oynamak için İran ve Rusya ile rekabet etmektedir. Dünyanın ilk ve ikinci nesil gaz rezervlerinin yanı sıra stratejik enerji ovalının sahibi olan komşu İran ve Basra Körfezi, Türkiye'nin bu

* Ph.D. student, Marmara University, International Relations, E-Mail: Amirimani4@gmail.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ülkelerle rekabet edebilmesi için iyi bir pozisyon oluşturdu.

Bu çalışma tanımlayıcı - analitik ve istatistiksel yöntem kullanılarak iki kısımda, önce Basra Körfezi rezervlerinin durumunu inceler, ikinci kısımda, Basra Körfezi ile ilgili olarak Türkiye'nin enerji transferinde Joe-ekonomik konumunu analiz etmektedir.

Anahtar kelime: Basra Körfezi, Türkiye, Enerji Güvenliği, Jeopolitik Güvenlik, Stratejik Enerji Oval

Giriş:

Uluslararası ilişkiler uzmanları, "hegemonya temelli istikrar" teorisine dayanarak herhangi bir çağda hegemonik gücün temel göstergelerinden birisini, kaynakların boru hatlarının ve enerji iletim yollarının kontrolünü ele almasını düşünmektedir.[1] Bu gerçek, günümüzde enerjiyi hem bir güç aracına hem de bir güç hedefine dönüştürdü.

Öte yandan, uluslararası ilişkilerin mantığı içinde, işbirlik, bölgeselcilik ve yakınsama gibi ilkelerin kabul edilmesiyle birlikte, uluslararası barış ve istikrarın yaratılmasında ve ekonomik büyüme ve kalkınmanın getirilmesinde önemli bir faktör olarak düşünülebilir.[2]

Bu dönemde enerji, özellikle petrol konusu, enerji güvenliğinde, bölgesel ve uluslararası çatışmalarda daha büyük bir rol oynuyor. Bu nedenle, enerji güvenliği, enerji rezervleri, petrol kaynakları, petrol ve doğalgaz nakil hatları, üreticileri ve tüketicileri gibi kavramlar güvenlik okulları arasında özel bir statü bulmuştur.[3]

Enerji, yirmi birinci yüzyılda dünyanın en acil ihtiyacıdır ve rekabet, tüm hidrokarbon enerji kaynaklarına yayılacaktır. Dünya enerjisinin jeopolitiği, başlıca petrol ve doğal gaz üreticilerinin, özellikle Rusya'nın enerji kaynaklarını politik bir araç olarak kullanması yaklaşımı, başta Avrupa Birliği olmak üzere tüketici ülkelerini bir takım zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır.

Dünyanın hidrokarbon kaynaklarına olan ekonomik bağımlılığı, Orta Doğu'daki artan gerilimler ve Rusya'nın küresel enerji piyasasında önemli

[1] Gilpin, Robert (2001), **Global Political Economy: Understanding the International Economic Order**, Princeton: Princeton University Press.

[2] Plano, Jack and Roy Olton (1982), **the International Relations Dictionary**, Western Michigan University Press. Pp:309-310

[3] Hussein Mokhtari Hashi (2010), İran'ın Energy Güvenliği ve Jeo-Enerji Durumu, Jeopolitik 3 aylık. Altıncı yıl İkinci sayı 2, pp: 95-124

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bir aktör olarak ortaya çıkması, Hazar Denizi ve Basra Körfezi'nin kaynaklarının tüketici pazarlarına iletim yolları, Büyük sanayi güçlerin dikkatini bu bölgeye arttırmaktadır. Basra Körfezi'nden Hazar Denizi'ne ve Sibirya'nın kuzeybatısında bulunan "stratejik enerji oval" alanı, enerji arzının güvenliği için fazla önem taşımaktadır. Buna bağlı olarak, Türkiye bu konuda doğru ekonomik ve politik strateji yürütmekle birlikte önemli bir rol oynamaya çalışmaktadır.[4] Bu argümana dayanarak, Türkiye'nin siyasetinde, petrol ve doğalgaz boru hatlarını inşa ve sonra transfer etmesi tahmin edilmektedir. Ayrıca, bölgesel ülkelerle iyi komşuluk ve işbirliği, ana dış politika stratejilerinden biri olarak öngörülmektedir.

Bu çalışma tanımlayıcı - analitik ve istatistiksel yöntem kullanılarak iki kısımda, önce Basra Körfezi rezervlerinin durumunu inceler, ikinci kısımda, Basra Körfezi ile ilgili olarak Türkiye'nin enerji transferinde Joe-ekonomik konumunu analiz eder.

Bunun için bu soruları yanıtlamayı amaçlamaktadır:

Joe-ekonomik çağda Enerji güvenliği kavramı nedir? Türkiye'nin Joe-ekonomik durumu ve yetenekleri nedir? Ve Bara körfezi özellikle İran bu durumu nasıl etkileyebilir?

Bu soruları cevaplamak için aşağıdaki varsayımlar sunulmakta ve değerlendirilmektedir:

- Joe-ekonomik dönemde enerji güvenliği, makul fiyatlarla sürdürülebilir ve güvenilir enerji sağlamak anlamına gelmektedir. Bu, enerji üretici, tüketici ve bunun aktarma yollarına sahip olan ülkelerin karşılıklı işbirliğini gerektirir.
- Türkiye, dünyanın sanayileşmiş ülkelerinin enerji ihtiyacını yanı sıra, Rusya ve Basra körfez ülkeleri özellikle İran gibi bölgedeki enerji aktarım yollarını elde etme konusundaki rekabeti göz önünde bulundurarak, potansiyelinden yararlanmaya çalışıyor. Bu yaklaşımın amacı, tüketici (Avrupa Birliği) ve üretici ülkeler (Rusya, Orta Asya ve Kafkaslar, Orta Doğu) arasında, Enerji alışverişi için bir merkez olmak ve sonuç olarak bölgesel ve uluslararası statüyü geliştirmek için uygun coğrafi konumunu kullanmaktır.

Teorik çerçeve:

[4] . İtaat, Javad ve Nosrati, Hamid Rıza (2009), İran ve Hazar Havzası Enerji İletim Boruları, Orta Avrasya Çalışmaları, Tahran, 2009 (Sayı 3).

Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle, jeopolitik kavram bağlamında büyük değişiklikler meydana geldi. Soğuk Savaş sonrası dünyanın yeni jeopolitik sınıflandırmasında, ekonomi esas alındı.[5] Aslında, küresel sistemin serbest piyasa ekonomisi ya da küresel sistemin küreselleşmesi yönünde yeni bir deneyime girmiş olduğunu söyleyebiliriz. Bunun temeli Edward Lottoac tarafından sunulan argümandır. Lottoac, Joe-ekonomik çağda, çatışmanın araç ve nedenlerinin ekonomik olduğunu ve ekonomik araçların askeri hedeflerin yerini aldığını inanmaktadır.[6] Bu açıdan, enerji kaynakları ve iletim yolları büyük önem taşımaktadır.

Bunu takiben, 21. yüzyılda uluslararası ilişkiler ve devletlerin dış politika stratejileri açısından ana belirleyici unsurlardan birisi de enerji kaynaklarıdır. Enerjiye bağımlılık, ülkelerin dış güvenlik yaklaşımlarının şekillendiricilerinden biridir. Bu bağlamda ülkelerin uluslararası hamle ve aksiyonlarını, enerjiye sahip olma, enerji lojistiğinin güvenliğini sağlama ve dünya enerji kaynakları üzerinde denetim kurma dürtüsü ile belirledikleri söylenebilir. Son yüzyıldaki jeopolitik gelişmeler Avrasya'nın kenar kuşağı üzerinde mücadeleler şeklinde olmuştur. Zengin enerji kaynaklarına sahip Avrasya ve Ortadoğu ile bu kaynakları satın alabilecek ekonomik güce sahip Batı ülkeleri söz konusu jeopolitik mücadelenin merkezinde yer almışlardır.[7]

Enerji jeopolitiği:

Enerji jeopolitiğinin birincil basamağı kaynak coğrafyasıdır. Kaynaklar, küresel ölçekte farklı bölgelerde bulunmaktadır. Ancak enerji jeopolitiği açısından önem arz eden kaynak coğrafyası, küresel düzeydeki talebi karşılama kapasitesine sahip rezerv büyüklüklerinden oluşmaktadır. Yeni rezervler devreye girdikçe söz konusu rezervlerin devreye girdikleri bölgelere göre enerji jeopolitiği de güncellenmektedir. Bu sebeple, enerji jeopolitiği ağırlıklı olarak petrol, kömür doğal gaz rezerv bölgeleri, söz konusu kaynakların taşınmasında kullanılan transport coğrafyası ve ilgili enerji kaynaklarının talep coğrafyasına odaklanmaktadır. Enerji

[5] Mojtahedzade, Pirooz (2000), Jeopolitik fikirler ve İran gerçekleri, Taharan, Ney yayıncılık, p: 89

[6] Hafez Nia, Mohammad Reza (2006),Jeopolitik prensipler ve kavramlar, Mashhad Astan Quds Razavi Yayınevi, p: 61

[7] Dursun Yildiz, **Yeni Enerji Jeopolitiği ve LNG,** *RAPOR NO: 13,* eylül 2013, p: 4

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

jeopolitiğinde, temel olarak, kaynak coğrafyasındaki ülkeler talebi, talep coğrafyasındaki ülkelerde kaynağı çeşitlendirmeyi hedeflemektedirler. Enerji jeopolitiği, sadece enerji kaynaklarının bulunduğu alanları değil, enerji ile ilgili arz-talep ilişkisinin çevrelediği tüm coğrafi unsurları kapsamaktadır. Bu nedenle enerji jeopolitiği, küresel jeopolitiğin tüm gelişmelerini de içermektedir.[8] Genel olarak Jeopolitik değişimlerin en fazla yaşandığı alan enerji jeopolitiğidir. Bunun en önemli sebebi enerji kaynaklarının rezerv durumuyla ilgili gelişmeler, enerji oyunundaki büyük oyuncuların enerji taleplerindeki hızlı değişimler ve yeni enerji teknolojileridir.

Joe-ekonomi, yatırımcı-tüketici tercihlerini arttırmaktadır. Ulusal mekân sınırları içindeki jeopolitik merkezlerin aksine, Joe-ekonomi, iletişim ağlarının ve hareket hızının avantajlarından bahsetmektedir. Prensip olarak, Joe-ekonominin önemi, uluslararası odaklı politikalar yerine, uluslararası ortaklıklar yaratmaktır ve bu, radikalizm, anarşizm ve düzensizlik politik tehditlerine karşı aykırı olarak, homojenliği, verimliliği, ekonomik gücü ve ulusların büyümesini arttırmaktadır.[9]

Joe-ekonomik açıdan dünyanın enerji durumu:

Jeopolitik ve dolayısıyla enerji jeopolitiği kavramının enerji politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasındaki önemi artarak sürecektir. Önümüzdeki 20 ile 30 yıl içinde mevcut enerji paradigmasında bir değişim yaşanmaması halinde küresel enerji talebinde %50 oranında bir artış olacağı öngörülmektedir.

2008 yılı itibariyle küresel enerji ihtiyacının % 34,6'sını karşılayan petrolün, Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) göre, 2030 yılında toplam enerji tüketimindeki oranının % 33 olması beklenmektedir. Son yıllarda doğalgaz talebindeki yoğun artış sürerken, petrol talebinde dikkat çekici bir artış beklenmediği, ancak kömür tüketiminde doğalgazınkine benzer bir artış beklendiği ileri sürülmektedir.

[8] Cenk Sevim, 2012, küresel enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği global energy jeopolitics and energy security, Journal of Yasar University 2012, 26(7) 4378 - 4391

[9] Veli Gholizadeh Ali, 2009, İran'ın jeopolitik ve Joe-ekonomik konumunu SIC ülkeler için araştırmak ve analiz etmek, Jeopolitik üç aylık, Dördüncü Baskı, Sayı 3, Sonbahar 2009, s. 21-56

Tablo 1: üretim ve tüketim ana blokları

Kaynak: Cenk Sevim, 2012

Enerji tüketimi, Yüksek ve Düşük Ekonomik Büyüme vakaları tarafından sınırlandırılmıştır. Uluslararası Enerji Ajansı'nın "Dünya Enerji Görünümü: 2017 Raporunda" 2017 ile 2050 arasında, GDP yıllık %2,0 oranında artarken, öngörülen enerji tüketimi yılık % 0,4 artarak 2017 tepe noktasını 2033 yılına kadar aşmaktadır. Yüksek Ekonomik Büyüme vakasında GDP, 2017 den 2050 ye kadar yılda %2,6 artarken, enerji tüketimi %0,7 oranında büyümüştür. GDP'nin yılda % 1,5 büyüdüğü Düşük Ekonomik Büyüme vakasında, enerji tüketimi esas olarak sabit durumdadır.[10]
2050 yılına kadar, Yüksek Ekonomik Büyüme % 10'dan daha fazla artacağı öngörülmektedir.

Tablo 2: Energy consumption is bounded by the High and Low Economic Growth cases

[10] US. Energy inforrmation Aiondministration, , 2018, p: 11 www.eia.gov/aeo

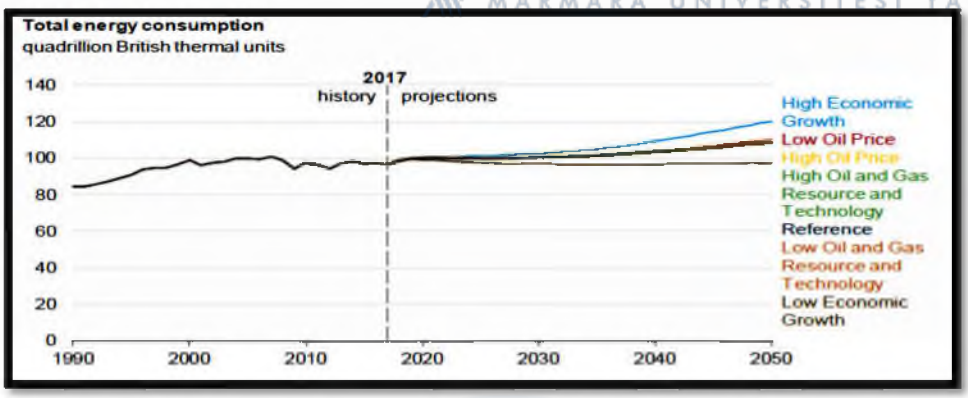

Kaynak: US. Energy IEnnfoerrmgayti Annual Energy Outlook 2018

21. yüzyılda enerji teknolojilerindeki gelişmenin yanı sıra özellikle doğal gaza olan talebin giderek artması sonucu yeni jeopolitik gelişmeler ve uluslararası düzeyde yeni gruplar oluşacaktır. Son dönemde Petrol ve LNG tüketimi ve üretimi merkezlerindeki hareketlenme ve yeni pazarda pay kapma mücadelesi bu grup oluşumuna yeni bir örnek olacaktır.

Dünyanın enerji talebi:

Petrol rezervinin 100 milyar tonu (yüzde 62) Orta Doğu ülkelerinde, 16,7 milyar tonu (yüzde 10) Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu BDT ülkelerinde, 14,9 milyar tonu Afrika'da % 9 bulunmaktadır.[11] OPEC'in son tahminlerine göre, 2017 yılında küresel petrol arzı 2016 yılına göre günde 800.000 varil artarak 96,6 milyon varile çıktı. Küresel petrol arzının önümüzdeki yıllarda artmaya devam etmesi bekleniyor.[12] ABD Enerji Bilgi İdaresi tarafından Mayıs 2018 tarihli bir rapora göre, 2018 deki küresel petrol talebi, 2017 ye kıyasla günde 100,3 milyon varil olmak üzere, günde 1,8 milyon varil olacak. Çin ve Hindistan ülkeleri bölgedeki en yüksek tüketim oranına sahip olacak ülkelerdir. Ayrıca, Orta Doğu'daki talep artışı 2018 ve 2019 da sırasıyla 140 ve 170 bin varil olacaktır.[13] Uluslararası Enerji Ajansıda, 2018 yılına kadar günde 1,4 milyon varil olan küresel petrol talebi artışını açıkladı. Talep büyümesinin büyük kısmı aynı zamanda OECD dışındaki ülkeler

[11] T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Raporları, Petrol, 'Erişim', http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=petrol&bn=222&hn=&nm=384&id=406- 25.08.2018

[12] OPEC, Petrol pazarının aylık dergisi, Mey 2018, p: 9

[13] International Energy Agency - Oil Market Report, 2018, p: 4

olacaktır.[14]

OPEC Ülkeleri Ve Dünya Petrol Teminini:

2018 yılında OPEC dışındaki ülkelerden gelen petrol arzı, OPEC'in gaz sıvılarıyla birlikte, güne 110.000 varil artışla, güne 56 milyon varile yükseldi. Bu, geçen yılın aynı dönemine göre, günde 2,25 milyon varil arttığını göstermektedir. Bunun başlıca nedeni ABD, İngiltere, Brezilya, Çin'in artan üretiminin ve OPEC ülkelerinde artan gaz üretiminin, Kanada, Gana ve Kazakistan'daki üretiminin geçen yıllardaki düşüşünü telafi edebilmesinden kaynaklanmaktadır. OPEC'in dünya petrol üretimindeki payı % 32,6 idi ve bu rakam geçen aydan değişmedi.

OPEC Dışı Petrol Temini:

Mayıs 2018 de, petrol dışı üretim günde 43.310 milyon varil seviyesine çıkarak, günde 10.000 varil ve 2017 yılında ortalama üretimin 1.150 milyon varil üzerinde artmıştır. 2017 den bu yana eğilim yükselme halindedir.[15]

Tablo3: 2017-18 yıllarında petrol talebinin en son tahminleri üçlü kaynaklar tarafından-

Per barrel per day	2017	2016 ya göre artış	2018	2017 ye göre artış
US Energy Information Administration	98,52	1,6	100,28	1,76
International Energy Agency	97,7	1,6	99,2	1,4
OPEC	97,2	1,65	98,5	1,65

Tablo 4: Global Oil Demand Growth

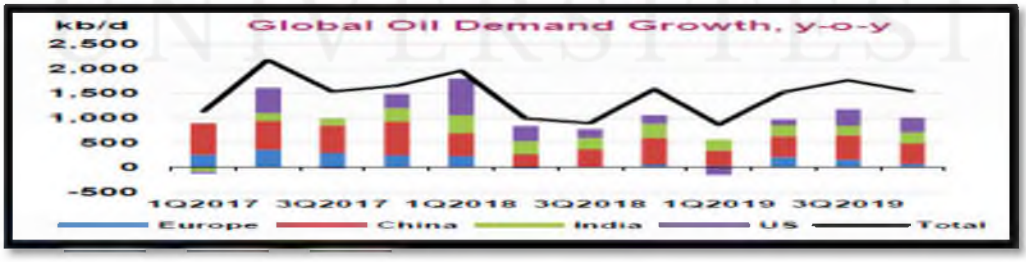

Kaynak: IEA, 2018, P: 4

[14] OPEC ve Enerji dernekleri, Petrol Piyasası Çalışmaları Ofisi, Petrol ve Gaz Haftalık, Mayıs 2018, p: 2

[15] OPEC, aylık enerji raporu, mayis 2018,

Tablo 5: Global Oil Demand (2017-2019)

Global Oil Demand (2017-2019)

(million barrels per day)*

	1Q17	2Q17	3Q17	4Q17	2017	1Q18	2Q18	3Q18	4Q18	2018	1Q19	2Q19	3Q19	4Q19	2019
Africa	4.4	4.3	4.2	4.3	4.3	4.4	4.4	4.3	4.4	4.4	4.5	4.5	4.4	4.5	4.5
Americas	30.9	31.5	31.6	31.6	31.4	31.6	31.8	31.7	31.9	31.7	31.5	32.0	32.2	32.3	32.0
Asia/Pacific	34.0	33.9	33.3	34.5	33.9	35.0	34.4	33.8	35.4	34.6	35.6	35.3	34.7	36.2	35.4
Europe	14.6	15.0	15.5	15.2	15.1	14.8	15.0	15.5	15.3	15.2	14.9	15.3	15.7	15.4	15.3
FSU	4.5	4.7	5.0	4.8	4.7	4.6	4.8	5.0	4.9	4.8	4.6	4.8	5.1	5.0	4.9
Middle East	8.1	8.5	8.7	8.0	8.3	7.9	8.6	8.9	8.2	8.4	8.1	8.6	9.0	8.3	8.5
World	**96.4**	**97.9**	**98.3**	**98.5**	**97.8**	**98.4**	**98.9**	**99.2**	**100.1**	**99.1**	**99.2**	**100.4**	**100.9**	**101.6**	**100.6**
Annual Chg (%)	1.2	2.3	1.6	1.7	1.7	2.0	1.0	0.9	1.6	1.4	0.9	1.5	1.8	1.5	1.4
Annual Chg (mb/d)	1.1	2.2	1.5	1.7	1.6	2.0	1.0	0.9	1.6	1.4	0.9	1.5	1.8	1.5	1.4
Changes from last OMR (mb/d)	0.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.2	-0.2	-0.1	-0.1	0.0	-	-	-	-	-

Kaynak: IEA, 2018, P: 4

Bu tabelada, 2019 da ilk kez, 2018 de aynı seviyeyi izleyerek, 1,4 MB/Delik bir büyüme gösteren talep görünümümüzü yayınladık.

Küresel enerji talebinde Gazın katkısı:

Birincil doğal gaz talebi, 2002 den 2030 a kadarki dönemde diğer enerji kaynakları arasındaki en yüksek büyüme olan yüzde 3,2 'lük büyümeyi göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, 2030 yılına kadar doğal gaz tüketimi 2002 den yaklaşık % 96 daha fazladır. Dünyadaki birincil enerjide gazın payı 2002 de % 21 iken 2030 da % 25 e yükselecektir.[16]

Doğal gaz üretimi, 2017 den 2020 ye kadar yılda % 6 büyür; bu, 2005 ten 2015 e kadar yıllık % 4 olan ortalama büyüme oranından daha yüksektir. 2020 den sonra, Düşük Yağ ve Gaz Kaynak ve Teknoloji davası haricinde üretim, tüm durumlarda tüketimden daha yüksek bir oranda büyümektedir.[17] Mayıs 2018 de OPEC gaz sıvılarının üretimi, geçen yılı göre ortalama 80.000 varil artışla günde 5.927 milyon varil olarak tahmin edildi. [18] Dünyanın LNG ithal eden ülkeleri arasında Katar % 31 pay ile başı çekiyor ve onu, Malezya, Endonezya,

[16] International Energy Agency (IEA), 2012, p: 130

[17] Annual Energy Outlook 2018 with projections to 2050, Office of Energy Analysis U.S. Department of Energy Washington, DC 20585, February 2018, p: 61

[18] OPEC, Gaz sıvılarının üretimi, mayıs 2018 Raporu, p: 6

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Nijerya ve Avustralya izliyor.[19] Bölgesel değişikliklerin küresel talebi 2035 yılına kadar üçte bir oranında artırması bekleniyor. Çin, Hindistan ve Orta Doğu, büyümenin yüzde 60 ını oluşturuyor. Ancak OECD üyesi ülkelerde talep daha az büyüyecek.

Tablo 6: doğal Gaz tüketimi 2017- 2023

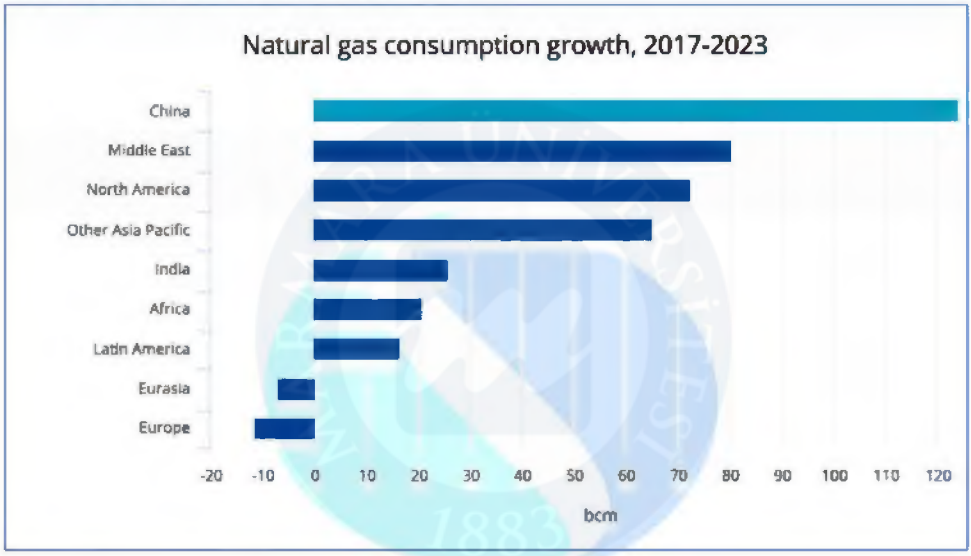

Kaynak: Market Report Series: Gaz 2018

Tablo 7: Küresel gaz talebi (milyarlarca metreküp)

	2002	2010	2030	Yıllık artış
Gelişmiş ülkeler	1380	1624	2154	6/1
Gelişmekte olan ülkeler	597	864	1753	9/3
Ortadoğu	219	290	470	8/2
Asya ülkeleri	109	166	313	8/3
Afrika	69	102	276	1/5
Çin	36	59	157	4/5
Hint	28	45	110	5
Dünya	2622	3225	4900	3/2

Kaynak: IEA,2018:130

[19] Dursun Yildiz, 2013, p: 8

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Doğal gaz talebinin, talebin ana motoru olarak gelişmekte olan Asya pazarlarıyla önümüzdeki 5 yılda ortalama % 1,6 oranında artacağı tahmin edilmektedir.[20]

Güneydoğu Asya, Hindistan ve Çin'den daha önemli olan önemli bir tüketim pazarıdır. Güney ve Güneydoğu Asya'daki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, 2010 yılında zirveye çıkan Körfez havzasında doğal gaz rezervlerine en fazla talepte bulunacaklardır. 2010 dan bu yana, Körfez gazı için AB talebi başladı ve ikinci talepte bulunan bölge olarak göründü.

Basra Körfez'in Jeopolitiği ve enerji açıdan önemi:

Uluslararası sistemi yöneten yeni koşullarda, dünyanın başlıca ekonomi kutupları arasında ekonomik piyasa kaynakları üzerinde kontrol için rekabet yoğunlaşmıştır. Jeffrey Hart'a göre, kaynakları kontrol ettiğinde, başka aktörleri kontrol ediyor ve aktörleri kontrol eden aktör oyunun sonuçlarını belirliyor.[21]

Basra Körfezi, İran ve Arap topraklarının iki egemen olduğu jeopolitik ve uluslararası ilişkilerin en önemli yer çekim merkezlerinden biridir. İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, 8 ülkeden oluşan Basra Körfez bölgesi, küreselleşmenin tüm yönelimleri ve işlevlerinde olduğu kadar jeopolitik ve çağdaş Joe-ekonomik haritaların oluşturulması bağlamında da önemli bir konuma sahiptir. Bu bölge, dünya petrol rezervlerinin yüzde 61,5 ini elinde bulundurmaktadır. Bu arada % 22 ile Suudi Arabistan ve % 11,5 ile İran en yüksek paya sahiptir. Basra Körfezi'nde yeni bir gaz sahalarının keşfi, dünyada artan petrol fiyatları, petrol rezervlerini azaltma, Kyoto anlaşmasının gereksinimi (temiz yakıt) ve doğal Gaz'ın çevreye daha fazla uyumluluğu, yirminci yüzyılın son on yılında, Basra Körfezi, küresel Joe-ekonomik ilişkilerin odak nokta haline getirmiş.

Bu nedenle, bu bölge, diğer bölgelere göre daha fazla yabancıların müdahalesine maruz kalmaktadır.[22] Öbürü taraftan, Rusya'nın (Avrupa gaz tedarikçisi olarak) Avrupa ile jeopolitik sorunları ve kışın Kuzey Avrupa ve Ukrayna doğalgaz boru hatlarının Rusya tarafından kesilmesi petrol piyasasının oynaklığı AB ülkelerinin Körfez gaz rezervlerine dikkat etmesine neden oldu.

---

[20] Gas 2018 Analysis and forecasts to 2023, http://www.iea.org/gas2018/

[21] James D. Doherty, Robert Faltzgraph, 2004, Uluslararası İlişkiler Üzerindeki Çelişkili Kuramlar, Çeviri: Vahid Bozorghi ve Alireza Tayeb, Tahran: Ghomes yayınları, Üçüncü Basım, 2004, p: 151

[22] Morad Kaviani ve Hadi Vaisi, İran'ın Güney ve Güneydoğu Asya'ya Gaz İletimi (Fırsatlar ve Tehditler), Tahran: İran Jeopolitikleri Derneği 2. Kongresi, 2005, p. 298.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu bölge, Küresel enerji piyasalarındaki etkileyici varlığına rağmen, bölge henüz potansiyeli ile orantılı bir yer bulmamıştır. Bölgedeki ülkeler, 2004 yılında dünyanın kanıtlanmış ham petrol rezervlerinin % 63 ünden fazlasını oluşturuyordu. Ancak küresel üretimin sadece % 27 si ve ham petrol ihracatının % 41 i bu ülkelerden geldi.

Petrol için küresel talep 2010 dan 2025 e kadar yılda % 1,9 artarak, 2010 da günlük 94,4 milyon varil 'den 2025 te günlük 119,2 milyon varile yükselecek. Özellikle petrol ve doğal gaz sektöründeki bu enerji talebini karşılamak için Körfez bölgesinin stratejik önemi önümüzdeki 20 yıl içerisinde daha da artacaktır.

Bu statiklere baktığımızda, Basra Körfezi, iki önemli yönden uluslararası güçlerin ön saflarındadır. Birincisi, küresel ekonomide önemli rolünü sürdüren enerji, önümüzdeki 40 yıl içinde rolünü sürdürmeye devam ediyor. İkincisi, Basra Körfezi coğrafyasını dünyanın iletişim koridorlarının ağırlık merkezi haline getiren olağanüstü iletişim pozisyonudur.[23]

Dünyanın en önemli depolardan ve en büyük hidrokarbon deposundan biri, bölgedeki petrol rezervlerinin yaklaşık üçte ikisini ve küresel doğal gaz rezervlerinin üçte birini sağlayan Basra Körfezi'dir. Hazar Denizi'nin enerji rezervlerini Körfez enerji rezervlerine eklediğimiz takdirde, dünyadaki sabit edilmiş dünya petrol rezervlerinin % 70 i ve doğal gaz kaynaklarının %40 dan fazlası Rusya ve Kazakistan'ın güneyinden Suudi Arabistan'a ve Birleşik Arap Emirlikleri kadar yumurta şeklinde bir alanda yer alıyor. Geoffry Kemp bu elipsoidal bölgeye "stratejik enerji oval" bölgesi adlandırıyor.[24]

Stratejik enerji ovalı ve Basra Körfez bölgesinin jeopolitiğine etkisi:

Bu bölgenin büyük petrol ve doğal gaz kaynaklarının, Doğu'daki Hindistan, Çin, Japonya, Asya kaplanları (Singapur, Malezya, Hong Kong, Tayvan) ve Batı'daki Avrupa sanayi ülkeleri gibi sanayileşmiş ülkeler tarafından kuşatıldığı unutulmamalıdır. Önemli olan, Güney ve Güney Doğu Asya'nın uluslararası arenada güçlü hale gelmesi ve küresel arenada güçlü oyuncular olarak gelişmesidir. Bu nedenle, Hindistan ve Çin ülkelerinin İran başta olmak üzere Basra Körfezi enerji merkezlerine kolay erişimi, giderek daha fazla endişe kaynağı olmuştur. Dünya enerji sepetindeki büyüyen doğal gaz, Basra

[23] Majid, Younesian ,2005, Avrupa Birliği ile GCC ticaret ilişkileri - iki yönlü anlaşma, Orta Doğu kitabı, 4 Tahran: Abrar Çağdaş Tahran Kültür Araştırmaları Araştırma Enstitüsü, Eylül 2005, p: 92

[24] Jeffrey Camp, Robert Harquay, 2004, Orta Doğu Stratejik Coğrafyası, Seyyed Mehdi Hosseini Matin tercümasi,, Tahran: Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2004, pp. 13-14.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Körfezi'nin rolü, her zamankinden daha fazla dünyanın jeopolitik ve Joe-ekonomik ilişkilerinin merkezindedir. Bunun bir nedeni de, Kafkasya bölgesindeki Rusya ve Batı'nın, özellikle Gürcistan ve Doğu Avrupa'nın jeopolitik (Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nde ABD füze kalkanı dağıtımı ve Bela Rus'ta Rus füze kalkanlarının konuşlandırılması konusunda) zorluklarıdır. Bu, Rusya'dan Avrupa'ya gaz boru hatlarının güvenliğini tehdit etti.

Stratejik ovalın gaz rezervleri:

Oval bölgenin önemine baktığımızda içeresindeki ülkelerden üçü yani Rusya, İran ve Katar, küresel gaz rezervlerinin yüzde 55 ini elinde tutuyor. Orta Doğu, %40 bir oranla Basra Körfezi bölgesinde yer alan küresel rezervlerin % 40,5 ini elinde tutuyor. Bu durum, son yıllarda İran ve Suudi Arabistan'daki gaz tablolarının keşfi ile birlikte artan bir eğilim gösteriyor. Buna göre, Körfez havzası dünyanın en büyük merkezi gaz rezervleri olarak kabul edilir. Öte yandan, dünya petrol rezervlerinin 28.18 trilyon metreküp (%15,5) ile İran, bölgedeki ülkeler arasında en büyük rezervler arasında ve Rusya'dan sonra dünyanın ikinci büyük ülkesi arasında yer alıyor. 25.36 trilyon metreküp ve dünya gaz rezervlerinin % 14 üne sahip olan Katar, dünyanın üçüncü büyük doğal gaz tedarikçisi konumundadır. Basra Körfezi'nde, "Güney Pars Gaz Sahası", İran ve Katar arasındaki ortak sınırda yer alan ve İran'ın güney sahiline 100 km uzaklıkta bulunan, bölgenin ve dünyanın en büyük gaz rezervuarıdır.

Tablo 8: ispat edilmiş doğal Gaz ve Rezerveler

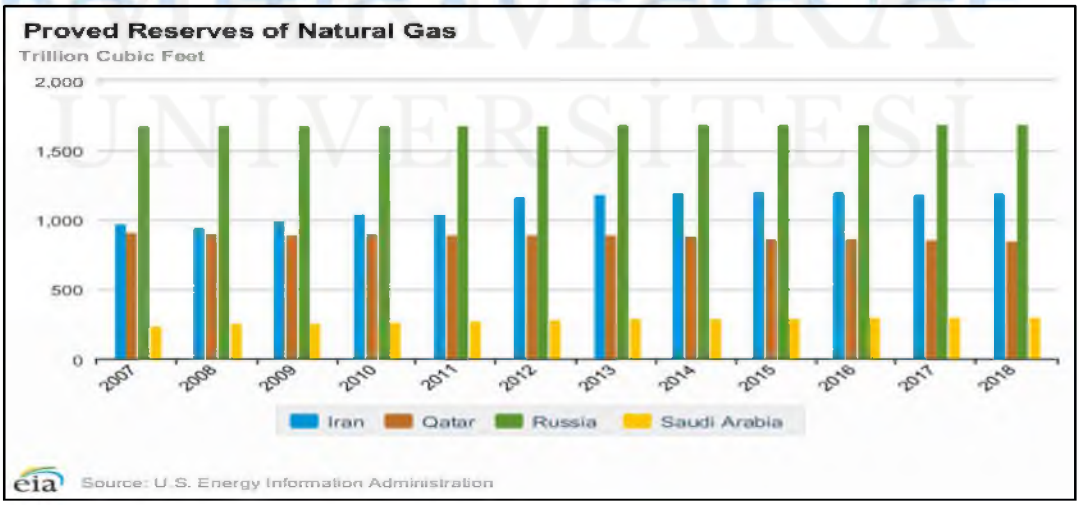

Doğal Gaz ve Basra Körfez için Beklentiler:

Dünyanın en büyük gaz havzaları üç bölgeye ayrılabilir: 1. Basra Körfezi 2. Batı Sibirya 3. Orta Asya (Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan), sırayla, 40 (64 trilyon metreküp), 6,24 (22 trilyon metreküp) ve 3,4 trilyon (7,7 trilyon metreküp) ile toplam %68,9 yani 59 trilyon metreküp dünya doğal gaz rezervlerine sahiptir.

Bu üç büyük gaz rezervuarı, İran ve Orta Asya merkezli bir Ovalın Avrasya kuzey-güney ekseninde (Rusya'nın kuzeyinden Basra Körfezi'nin güneyine doğru) yer almaktadır. Bu eliptik alan, dünya gazının% 68,9 unu temsil etmektedir. Bu devasa gaz rezervleri, AB, Güney ve Güney-Doğu Asya'daki iki büyük pazar arasında yer almaktadır.

Uluslararası Enerji Ajansı tahminlerine göre, 2015 yılında dünya doğal gaz rezervlerinin hacmi, son 20 yılda ikiye katlanan 181 trilyon metreküpten (6405 milyar metreküp) daha fazladır ve bu miktar dünya pazarına gelecek 66 yıllığına kadar cevap verebilecektir. Doğal gaz için küresel talebin yıllık % 2,3 lük bir artışla artacağını varsayarsak, bu rezervler önümüzdeki 40 yıl için küresel piyasa talebini karşılayacaktır.[25]

Tablo 9: Basra Körfez'inde Petrol Ve Gaz Rezerv Oranı- 2018

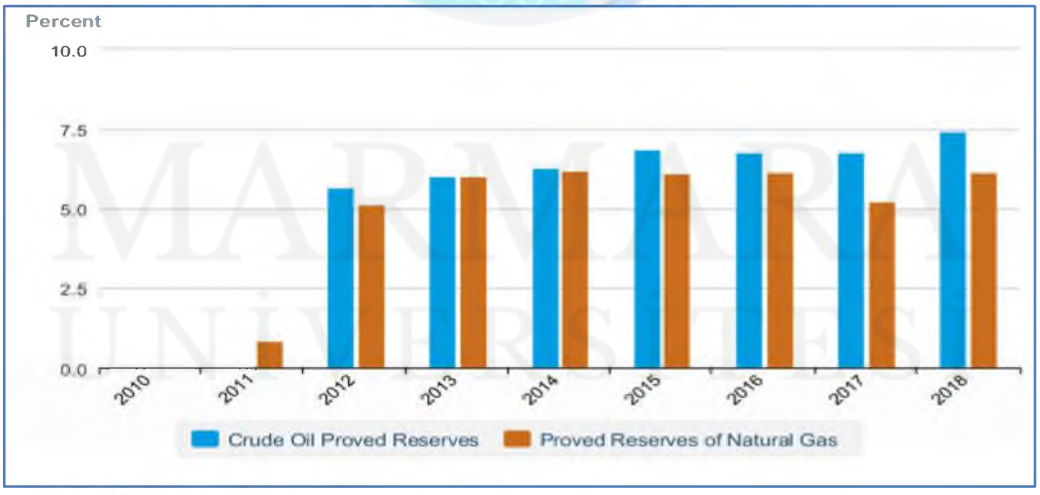

Kaynak: www.eia.gov

Tablo 10: Basra Körfezi'nin Enerji İhracat Oranı

[25] International Energy Agency(IEA), World energy outlook, (Paris: OESD, 2004), p: 135

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

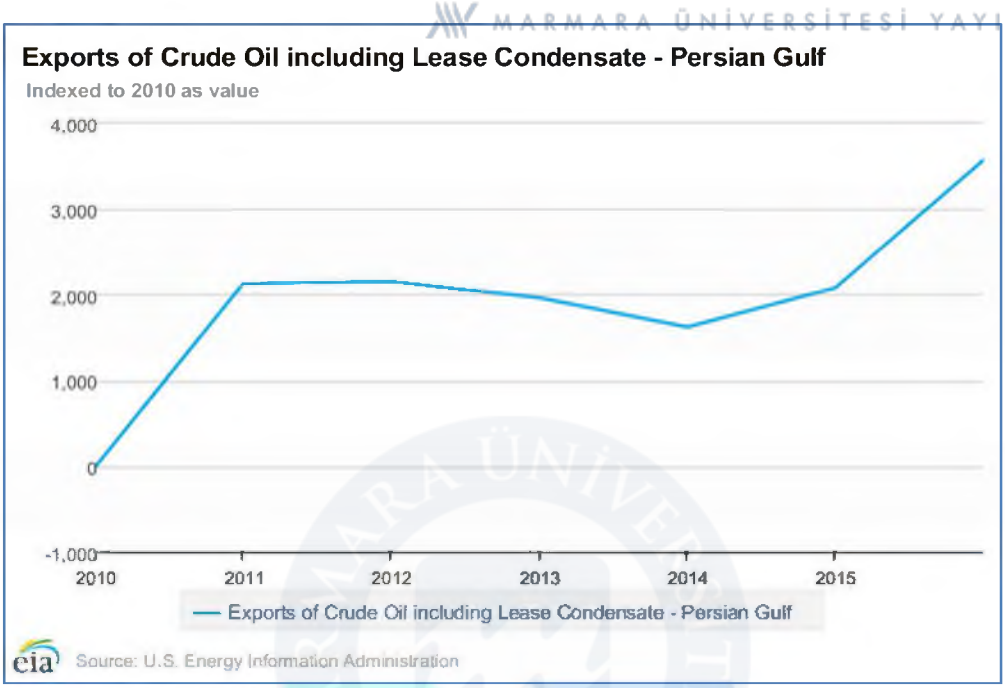

Kaynak: EIA, 2018

Basra Körfezi bölgesi, dünyadaki doğal gaz rezervlerinin % 40 ına sahip olmasına rağmen, dünya üretiminin sadece% 34,3 ünü oluşturmaktadır. İran'ın dünya üretiminin üçte biri olmasına rağmen, bu üretiminin çoğu iç pazara gidiyor. Güney Pars havzasının aşamalarını tamamlayarak, küresel pazarların Basra Körfezi ve İran'ın gaz enerjisine talebinin artırması bekleniyor.

Dünya tüketim pazarlarında Basra Körfezi'nin doğal gaz payı:
İran Körfezi 2030 da en büyük gaz ihracatçısı olacak ve 2002 de 30 milyar metreküpten 2030 da, 304 milyar metreküpe varacağı beklenmektedir ve bu dönemde % 4,2 oranında büyüyecek. Doğal gaz ihracatının toplam küresel üretimden aldığı pay, 2002 yılında % 14 iken, 2030 yılında % 42 ye ulaşacaktır.[26] Hindistan ve Pakistan'ın, Çin ve Japonya, yanı sıra Avrupa Birliği'nin Basra Körfezi'nden, özellikle, İran'ın boru hatları ve LNG sinden doğal gaz ithal etmek için yaptıkları görüşmelerin ardından, Basra Körfezi doğal gaz sektöründeki tahminleri ve küresel istatistikleri etkilemiştir.

Dünya enerji taşımacılığında Basra körfezi ve Hürmüz Boğazı'nın önemi:
Petrolün deniz taşımacılığı için dünyadaki chokepointlar ya trafik noktaları

[26] International Energy Agency (IEA), 2004, p: 131

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

(Trafik veya başka bir hareketin kolaylıkla bloke edilebildiği bir nokta) küresel enerji güvenliğinin kritik bir parçasıdır. Dünya petrol ve diğer sıvı üretimlerinin yaklaşık % 61 i 2015 yılında deniz yollarından taşınmıştır.[27]

ABD Enerji Enformasyon İdaresi (EIA), Dünya deniz trafik noktalarını, yaygın olarak kullanılan küresel deniz rotaları boyunca dar kanallar olarak tanımlamaktadır, bazıları o kadar dardır ki, aralarında gezinebilen geminin boyutuna kısıtlamalar getirilmiştir. 2015 yılında, dünya petrol ve diğer sıvı tedariki günde 96,7 milyon varil (B/D) oldu. EIA, bu miktarın yaklaşık% 61 inin (58,9 milyon B/D) deniz ticareti yoluyla gerçekleştiğini tahmin etmektedir. Buna bağlı olarak, uluslararası enerji piyasaları güvenilir ulaşım yollarına bağlıdır. Bir taşımacılık yolu geçici olarak olsa da onu engellemek, toplam enerji maliyetlerinde ve dünya enerji fiyatlarında önemli artışlara yol açabilir.

Chokepoint ayrıca petrol tankerlerini Korsanlar tarafından hırsızlıklar, terörist saldırılar, savaşlar veya düşmanlıklar şeklinde siyasi huzursuzluk ve petrol sızıntılarına yol açabilecek kazalara karşı savunmasız bırakıyor.

Yedi önemli chokepoint noktası, küresel deniz yoluyla taşınan petrol taşımacılığı için başlıca ticaret yollarının bir parçasıdır. Petrol geçişinin hacmine göre, Basra Körfezi'nden çıkan Hürmüz Boğazı ve Malaga Boğazı (Hint ve Pasifik Okyanuslarını birbirine bağlayan) dünyanın en önemli stratejik noktalarındandır.

Umman ve İran arasında bulunan Hürmüz Boğazı, Basra Körfezi'ni Umman Körfezi ve Arap Denizi ile birleştirir. Hürmüz Boğazı, dünyanın en önemli, petrol geçiş noktasıdır, çünkü 2015 yılında günde 17 milyon varil olan günlük petrol akışı, tüm deniz yoluyla işlem gören ham petrol ve diğer sıvıların %30 unu oluşturuyor. Bu hayati chokepoint'den geçen hacim 2016 yılında 18,5 milyon B/D seviyesine yükseldi. BP'nin 2016 Dünya Enerji İstatistikleri İncelemesine göre Katar, 2016 da Hürmüz Boğazı'ndan yılda 3,7 trilyon metreküplük sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) ihraç etti.[28]

[27] U.S. Energy Information Administration analysis based on United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD/RMT/2016), *Review of Maritime Transport 2016*, table 1.4a, page 8

[28] BP, Statistical Review of World Energy 2017 (June 2017).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 11: Volume of Enerji products transported through world chokepoints, 2011-16 (million B/D)

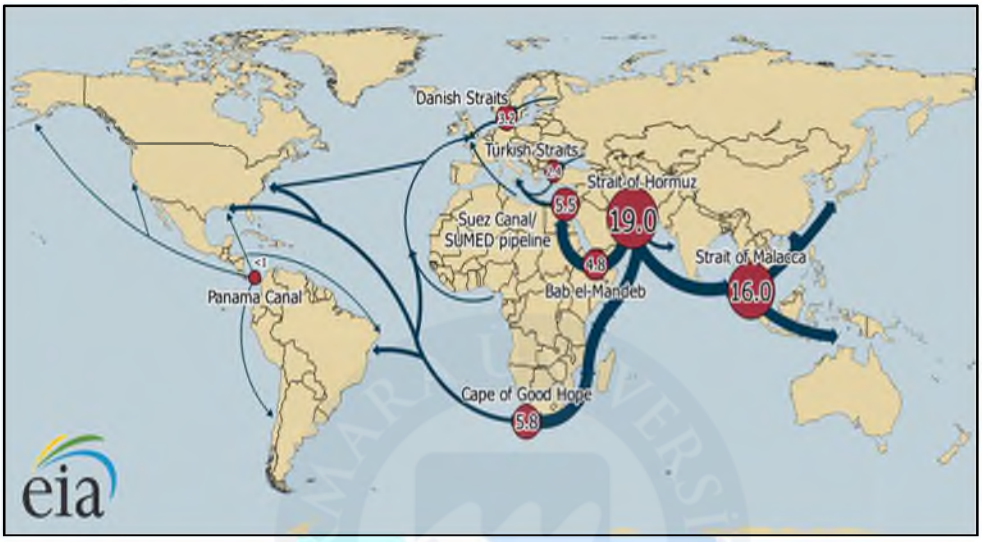

Location	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Strait of Hormuz	17.0	16.8	16.6	16.9	17.0	18.5
Strait of Malacca	14.5	15.1	15.4	15.5	15.5	16.0
Suez Canal and SUMED Pipeline	3.8	4.5	4.6	5.2	5.4	5.5
Bab el-Mandeb	3.3	3.6	3.8	4.3	4.7	4.8
Danish Straits	3.0	3.3	3.1	3.0	3.2	3.2
Turkish Straits	2.9	2.7	2.6	2.6	2.4	2.4
Panama Canal	0.8	0.8	0.8	0.9	1.0	0.9
Cape of Good Hope	4.7	5.4	5.1	4.9	5.1	5.8
World maritime oil trade	**55.5**	**56.4**	**56.5**	**56.4**	**58.9**	**n/a**
World total oil supply	**88.8**	**90.8**	**91.3**	**93.8**	**96.7**	**97.2**

Note: Data for Panama Canal are by fiscal year.

Sources: U.S. Energy Information Administration analysis based on Lloyd's List Intelligence, Panama Canal Authority, Argus FSU, Global Trade Tracker, BP Statistical Review of World Energy, IHS Waterborne, Oil and Gas Journal, Suez Canal Authority, and UNCTAD, using EIA conversion factors [4]

Kaynak: EIA

Baypas seçenekleri olarak mevcut boru hatları:

Hürmüz Boğazı'nı baypas etmek için en olası seçenekler şu anda çalışmıyor. Sadece Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Basra Körfezi dışında ham petrol gönderebilecek ve Hürmüz Boğazı'nı aşmak için ilave boru hattı kapasitesine sahip boru hatlarına sahiptir. Suudi Arabistan, Suudi Arabistan'ı Abqaiq kompleksinden Kızıl Deniz'e kadar uzanan Doğu-Batı Boru

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hattı olarak da bilinen 746 millik Petrolüne sahiptir. Suudi Arabistan'ın Hürmüz Boğazı'nı 1 milyon B/ D'den 2,8 milyon b / Gün'e geçmesi için yedek boru hattının kapasitesini artırdı, ancak bu hacim sadece sistem tam isim plakası kapasitesinde çalışıyorsa elde edilebilir. Suudi Arabistan, aynı zamanda 290.000 B/D kapasiteli Abqaiq-Yanbu doğal gaz sıvı boru hattını da işletiyor. BAE, Habshan'dan Umman Körfezi'ndeki Fujairah limanına giden ve Ham Petrol gönderilerinin Hürmüz Boğazı'nı aşmasına izin veren Abu Dabi Ham Petrol Boru Hattı'nı (1,5 milyon B/D) işletiyor.

Suudi Arabistan'da (IPSA) 1.65 milyon b / d, Irak Petrol Boru Hattı (Benzinine paralel olarak çalışan Benzin istasyonuna) (Petrolüne akan 11 pompa istasyonu) Suudi Yanbu'nın hemen güneyinde bulunan Mu'ajjiz limanına Arabistan, Irak'tan Kızıldeniz'e 1,65 milyon b / d ham petrol taşımak için 1989 yılında inşa edildi. 2001 yılının Haziran ayında, Suudi Arabistan, IPSA'nın mülkiyetini Irak'ın borçları için tazminat olarak ele geçirdi ve enerji santrallerine doğal gazı nakletmeye dönüştürdü. Suudi Arabistan'daki Qaisumah'dan Lübnan'daki Sidon'a veya Irak ile Türkiye arasındaki stratejik bir petrol boru hattından geçen Trans-Arabistan Boru Hattı (TAPLINE) gibi diğer boru hatları, savaş hasarı, kullanım dışı bırakma veya siyasi anlaşmazlıklar nedeniyle yıllarca hizmet dışı bırakılmıştır.[29]

Tablo 12: Hürmüz Boğazı Haritası

kaynak: US. Departman of State, 2018

[29] EIA, World Oil Transit Chokepoints, July 25, 2017, P: 5

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 13: Basra körfez'in LPG

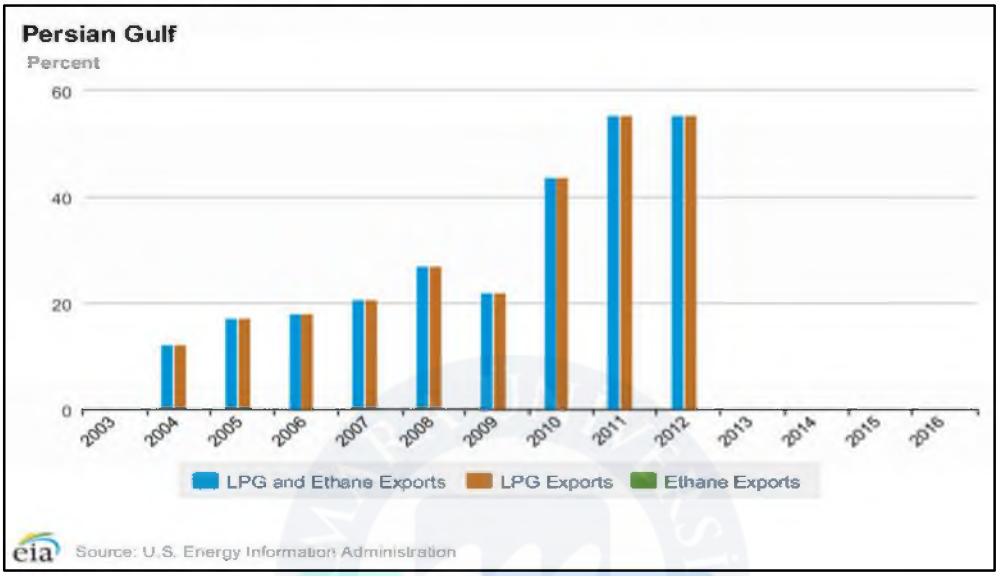

Kaynak: EIA, 2018

Türkiye'nin Enerji Güdümlü Diş Politikasında, Ortadoğu:

Irak'ın İran ve daha sonra Kuveyt ile olan savaşı, Basra Körfezi bölgesinde artan askeri varlık, nihayet Amerika'nın Irak işgali, hepsi dünya ve bölge ülkelerinin enerji ihtiyacına dayanıyordu.

Bu arada, Türkiye, petrol ve doğal gaz kaynakları bakımından zengin ülkelere ve bölgelere bitişik olması nedeniyle, son yıllarda aktif enerji diplomasisi peşinde koştu ve dünya petrol ve doğal gaz kaynaklarının transit ve tüketim ekseni olma yolunda ilerliyor. Türkiye önemli petrol ve doğalgaz kaynaklarından yoksundur, ancak İran, Irak ve Suriye gibi petrol ve doğal gaz komşu ülkeler yanında bulunmaktadır. Bu yüzden Orta Asya (Türkmenistan ve Kazakistan), Kafkasya (Azerbaycan Cumhuriyeti) ve Rusya'da petrol ve doğalgaz kaynaklarının Avrupa'daki tüketici pazarlarına aktarılması için en iyi ve uygun maliyetli yollardan biridir.

2008 yılında, Türk Dışişleri Bakanlığı ulusal enerji stratejisini yayınladı. Bu belgede Türkiye'nin Orta Asya, Kafkaslar, Orta Doğu, Balkanlar ve Rusya'nın enerji iletim merkezi haline dönüşümü üzerinde duruldu.[30]

Bu enerji odaklı dış politikanın faydaları çeşitli şekillerdedir. İlk sebep, Türkiye'nin artan petrol ve doğal gaz ekonomisine olan talebidir. Bu şekilde,

[30] Shoaib Bahman, Bölgesel enerji merkezi, Türkiye'nin büyük isteği, http://alwaght.com/fa/News/20968/, site izlenme tarihi: 11:10:25 Perşembe, 15 Eylül 2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
ülkenin enerjiye bağımlılığının genişlemesi engelleniyor. İkinci neden, Türkiye'nin Avrasya enerji politikalarında ağırlık kazanma arzusudur ve böylece Washington ve Brüksel'deki konumunu artırabilir.
Türkiye'nin yeni dış politikasında bir diğer amaç, başta İran ve Rusya olmak üzere bölgesel güçlerin desteğiyle, çevrelerinde ekonomik refah ve politik istikrar yaratmakta ve mevcut gelişmelere ilk tepkisi, izolasyoncı dış politika ilkelerini terk etme hedefi ile Irak, İran ve Rusya dâhil olmak üzere komşularıyla olan ilişkisini arttırmaktır. Bunla birlikte, Türkiye, Rusya ve İran'ı Avrasya Enerji Ticaret Döngüsü içinde kalmaya desteklemektedir.

Türkiye'nin makro enerji politikasında' Basra Körfezi:
Türkiye ideolojik ve Joe-stratejik ihtiyaçlar nedeniyle, bölgesel ve küresel rolünü artırmaya çalışmaktadır. Türkiye'nin yeni dış politika tasarımcısı Davutoğlu, Türkiye, Cumhuriyeti'nin 100. yıldönümü olan 2023 yılına kadar, dünyanın önde gelen on ve en gelişmiş ülkelerinden biri olması gerektiğini söyledi ve bu hedefe ulaşmak için ABD, Avrupa Birliği ve İslam dünyası ile iyi ve yapıcı ilişkiler kurmak esastır.[31] Aslında, bu görüşe göre, yeni devlet, Türkiye'ye yeni bir kimlik kazandırdı ve Ortadoğu'ya bakışını genişletti.
AB'nin Türkiye'nin bu birliğe katılımına olan muhalefetinin devam etmesi, ayrıca, bölgedeki büyük siyasi güvenlik gelişmelerinin ortaya çıkma nedeniyle, Türkiye'nin dış politika stratejisi, Basra Körfezi, Güney Asya, Yakın Doğu, Filistin, Lübnan ve Orta Asya ve Kafkaslar gibi bölgelerde politik ve ekonomik konumunu artırmayı hedeflemektedir.
Bu alanlar, enerji ve politik güvenlik konularının coğrafyası nedeniyle AB için önemlidir. Bu stratejinin amaçlarından biri de, bu politikanın uygulanmasıyla, Avrupa Birliği'nin başta enerji güvenliği olmak üzere çok çeşitli konularda Türkiye ile daha fazla işbirliğine ilerleyeceğidir. Davutoğlu, AB'nin Türkiye olmadan eski ve pasif bir oyuncu olarak kalacağına inanıyor.
Bu nedenle, Avrupa'yı doğuya bağlayan tek nokta Türkiye olabilir. Türkiye'nin varlığıyla Doğu'nun enerjisi Basra Körfezi ve İran üzerinden Avrupa'ya aktarılacak ve küresel denklemlerde Avrupa Birliği'nin rolü artacaktır.[32]
Türkiye, Rusya, Hazar bölgesi ve Orta Doğu'dan Avrupa'ya gaz ve petrol

[31] Loannis N. Grigoriadis, 2010, "Matching Ambitions with Realities: Turkish Foreign Policy in the Middle East," ELIAMEP - Middle Eastern Studies Programmed, December 2010, p.7, available at: http://www.eliamep.gr/en/wp-content/uploads/2010/12
[32] Kayhan Barzegar ,2009, "İran ve Türkiye Arasındaki Stratejik İlişkiler", IRNA ile Röportaj, İran İslam Haber Ajansı, 27 Şubat 2009.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ihracatının merkez olmasını planlamaktadır. Ankara'nın hedefi, gaz ve petrol üreten bölgeler ile Avrupa pazarları arasındaki geçişin ana odak noktası olmaktır. Dolayısıyla, Türkiye'de çok sayıda gaz ve petrol boru hattı olmasına rağmen, Ankara bu hatların sayısını artırmak istiyor. Bu nedenle, her birinin durumu, Türk hükümetinin izlediği planlarla birlikte önemlidir.

Türkiye'nin enerji sektöründeki konumu:

1 Ocak 2016 itibariyle, Petrol ve Gaz Dergisi (OGJ) Türkiye'nin ülkenin güneydoğu bölgesinde yer alan 312 milyon varil petrol rezervlerini tahmin etmiştir. Türkiye'nin petrol ve diğer sıvı üretimi, 1991 yılında günde 85.000 varil (B/ D) seviyesinde zirveye çıktı, ancak her yıl üretim azaldı ve 2004 te 43.000 b / d seviyesine indi. Türkiye'nin 2004 yılından bu yana sıvı yakıt üretimi artmasına rağmen, ülkenin üretimi her yıl tükettiği miktardan çok daha azdır.[33]

Tablo 14: Turkey's petrol consumption in 2015

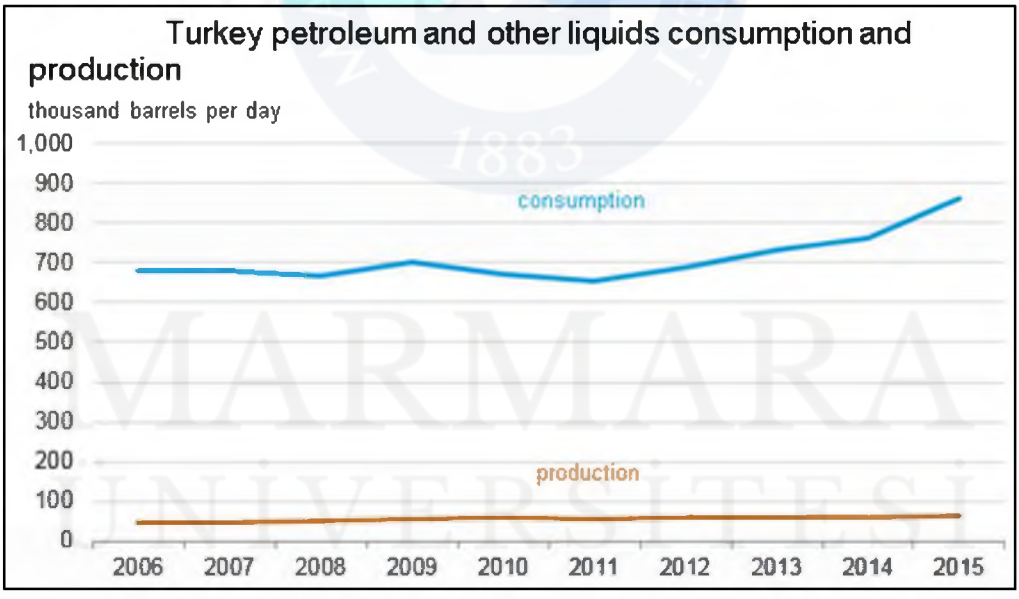

Kaynak: EIA, 2017, p: 4

Türkiye'nin petrol Tüketimi ve ithalatı:

2015 yılında Türkiye'nin toplam sıvı yakıt tüketimi ortalaması yaklaşık 860.000 b / d olmuştur. Toplam sıvı yakıtların % 90 ından fazlası ithalattan

[33] *Oil & Gas Journal*, "Worldwide Look at Reserves and Production," (December 7, 2015) p. 22.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

geldi. 2015 yılında Türkiye'nin ham petrol ithalatının çoğu Irak ve İran'dan geldi. Bu, ülkenin ham petrolünün % 60 ından biraz daha fazlasını temin etti. Türkiye'nin ham petrolünün en büyük kaynak ülkesi olan Rus ham petrolü, Asya pazarlarına giderek gittikçe azaldı.[34]

Türkiye'nin gaz Tüketimi ve ithalatı:

Türkiye'de doğal gaz tüketimi geçtiğimiz on yılda hızla artmış ve 2014 yılında 1,7 trilyon küp yüksekliğe Tcf ulaşmıştır. 2015 yılında tüketim de 2014 seviyesinden 0,1 Tcf'nin altına düşerek 1,7 Tcf seviyesinde gerçekleşmiştir. Sanayi sektörü büyümesi ve artan elektrik tüketiminin talebi artırmaya devam etmesiyle tüketim büyümesinin güçlü seyretmesi beklenmektedir.[35] 2015 yılında, Türkiye toplam doğal gaz arzının% 99 unu oluşturan 1,7 Tcf doğal gaz ithal etmiştir. LNG ve çoklu boru hattı bağlantıları sayesinde, Türkiye makul çeşitlilikte bir tedarik karışımına sahiptir. Ancak, Rusya'nın Gazpromu, 2015 yılında Türkiye'nin toplam doğalgaz arzının % 56 sını oluşturan en büyük tek tedarikçidir.[36] Türkiye, Rusya'nın Almanya'dan sonra en büyük ikinci doğal gaz ihracat pazarıdır. 2015 yılında BOTAŞ, sadece 22 Bcf doğalgaz ihraç etmiştir.[37]

Türkiye'de doğal gaz tüketimi ve Türkiye'nin ihracatı da arz kesintilerine karşı oldukça savunmasızdır. Türkiye'ye doğal gaz ithalatı, Türkiye'ye ihraç edilen ülkelerde ithal boru hatlarına veya soğuk hava koşullarına karşı yapılan isyancı saldırılar nedeniyle sıklıkla azaltılmış veya geçici olarak askıya alınmıştır. Rusya, birçok kez gerektiğinde Türkiye'ye ekstra doğal gaz göndermiştir.

Tablo 15: 2016 yılında doğal Gaz ithalatı

	Rusya	Iran	Azerbaycan	Algeria	Nigeria	Spot LNG	Total
BCM	24.5	7.7	6.5	4.3	1.2	2.1	46.4
%	53	17	14	9	3	5	100

Kaynak: G. Rzayeva, Research Associate OIES, April 2018, p: 2

[34] IEA, Monthly Oil Data Service, accessed Last Updated: February 2, 2017
[35] International Energy Agency, World Energy Balances, 2016 Preliminary Edition, accessed August 24, 2016.
[36] Cedigaz, Natural Gas Statistical Database, accessed August 25, 2016
[37] BOTAŞ, Natural Gas Export, accessed August 24, 2016.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 16: Türkiye'nin Gaz tedarikçileri

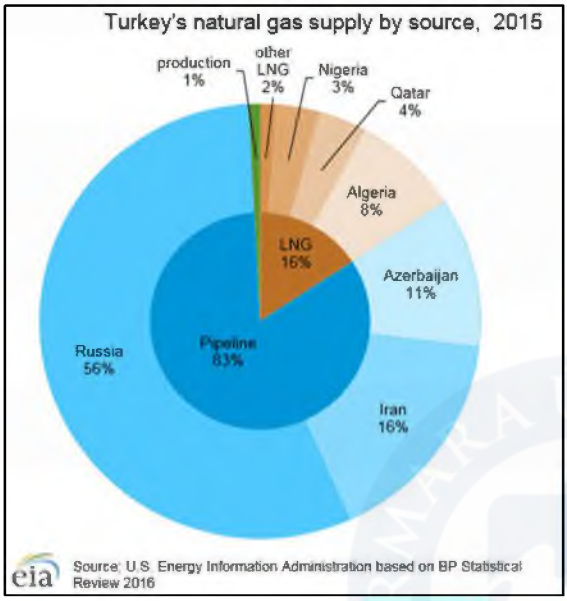

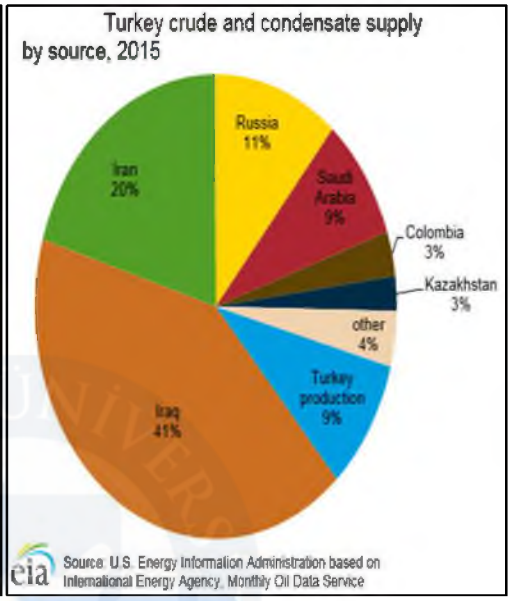

Tablo 17: Turkey's Natural gaz and petrol Reserves in 2018

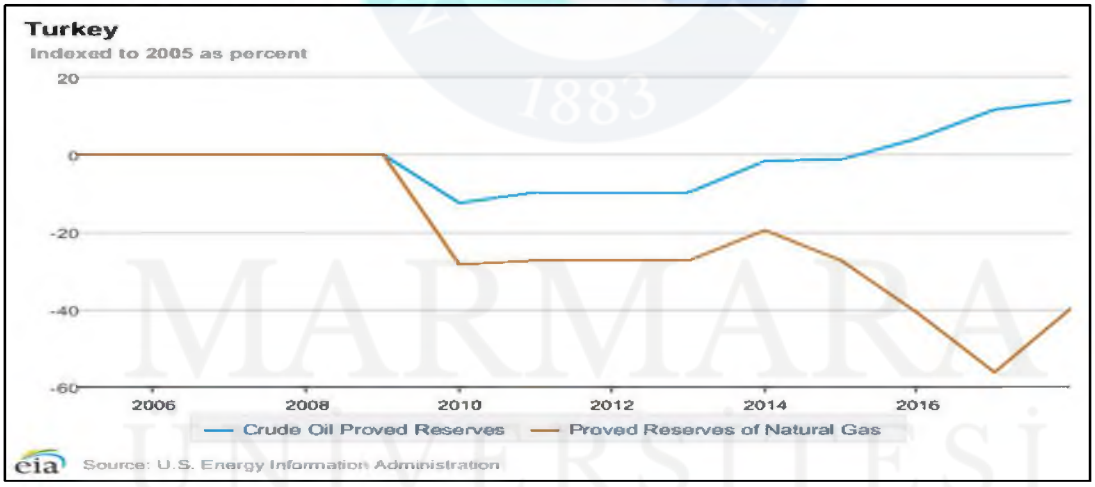

Kaynak: EIA: 2018

Türkiye ve Enerji Merkezine dönüşme stratejisi:

Bir ülke enerji merkezi olması için, en az, Fiziksel bir enerji merkezi, önemli enerji altyapısı, boru hatları ve rafineriler, depolama birimleri, terminaller, petrokimyasal fabrikalar, gaz sıvılaştırma tesisleri gibi tesislerin olması gerekmektedir.

4646 (2001) sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu, tedarikçiler için gaz arz

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
güvenliği standardını belirlemektedir. Gaz ithalatçıları (spot LNG ithalatçıları hariç), yıllık doğal gaz ithalatının % 10 una karşılık gelen gaz depolama kapasitesine sahip olmak zorundadır, ancak depolarda bu miktarda doğal gaz bulundurmaları zorunlu değildir. Bu kanunun ışığında, iletim sistemi işletmecisinin (BOTAŞ Şanzıman bölümü) ve doğalgaz arzındaki sıkıntılarda dağıtıcı ve ithalatçı gibi şirketlerin faaliyetlerini düzenlemek üzere İletim Şebekesi Çalışma Prensipleri (Network Code) Enerji Market Regülatör Authority (EMRA) tarafından onaylanmıştır. Kurallara göre, BOTAŞ İletim bölümü, EMRA'nın denetimi altında arz kesintisi sırasında öncülük edecektir. EMRA ve General Direktöre of Petrolüm Affairs (GDPA) sekretarya olarak koordine edilir ve Türkiye Ulusal Acil Durum Stratejik Organizasyonunun (NESO) temelini oluşturur. Petrol Piyasası Kanunu, NESO'nun kurulması için yasal dayanak sağlar.[38]

MENER[39] tarafından hazırlanan 2010-2014 dönemini kapsayan Türkiye için Stratejik Plan, 2015 yılına kadar Akdeniz'in Ceyhan limanını tamamen entegre bir merkez haline gelebileceğini kaydetti.[40] Fiziksel bir enerji merkezi haline gelen bir devlet için stratejik, politik ve ekonomik faydalar vardır.

Türkiye'nin büyük bir Avrasya enerji merkezi haline gelme hedefi vardır. 2016 yılında inşaat halindeki birkaç boru hattı ile Türkiye, artan doğal gaz tüketimini daha iyi karşılamak ve Avrupalı tüketicilere daha fazla doğal gaz taşımak için boru hattı sistemini genişletmektedir. Uluslararası ve bölgesel politika, sınırları aşan herhangi bir boru hattında rol oynamaktadır.[41] Rusya-Ukrayna ilişkileri, Rusya-AB ilişkileri ve Rusya-Türkiye ilişkileri, Gazprom'un planlanan Türkiye akış hattında önemli bir role sahip oldu. Türkiye, Kürt Bölgesel Yönetimi ve Irak merkezi hükümeti arasındaki ilişkiler, muhtemelen Kuzey Irak'tan Türkiye'ye bir boru hattı inşa etme planlarını etkileyecektir. Türkiye, boru hatları ile taşınan petrol ve doğal gaz için önemli bir merkez olma potansiyeline sahiptir. Bazı önemli bağlantılar zaten mevcut:

- Rus gazı için Blue Stream: 2003 yılında açılan Blue Stream, 2007 yılında 10 milyar metreküp gaz teslim edeceği ve 2010 yılında 16 milyar metreküp kapasiteye ulaşacağın planlandı.

- Hazar petrol ve gazı için BTC: Türkiye'nin enerji merkezine dönme potansiyeli, 2006'nın Mayıs ayında Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol

[38] International Energy Agency, Oil And Gaz Security Türkey, OECD/IEA, 2013, p: 16
[39] the Ministry of Energy and Natural Resources (MENR)
[40] Strategic Plan (2010-2014), op cit. p. 31.
[41] Gazprom, Gas pipelines; GazpromExport, Turkey, Transportation, and Projects; Natural Gas Europe, Turkey's Role as a Mega Energy Hub (December 22, 2014), accessed June 8, 2015

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

boru hattının açılmasıyla önemli ölçüde arttı. BTC, Azerbaycan'dan günde bir milyon varil petrolü Gürcistan üzerinden Ceyhan Türk limanına taşıyabilir.

- Nabucco: Avrupalılar, Rusya'ya güvenmeden Orta Asya ve Hazar enerjisine erişim için çeşitli seçenekler araştırıyorlar. Türkiye-Yunanistan ara bağlayıcısı küçük bir ilk adımdır. Ancak Avrupa'nın enerji güvenliğine ve Türkiye'nin bir enerji merkezi rolünden daha büyük bir fark yaratabilecek olan proje Nobuo'dur. Bu 3,300 kilometrelik boru hattı Türkiye'den Bulgaristan, Romanya ve Macaristan üzerinden Avusturya'ya geçecek. Tam kapasiteye ulaştığında, AB'ye her yıl 31 milyar metreküp gaz taşıyabilir. Nabucco gazı başlangıçta Azerbaycan'dan, yani Hazar Denizi'ndeki dev Şah Deniz sahasından geliyordu.[42] Ayrıca, Ülkenin doğu sınırında yer alan Türk gözü, Azerbaycan'dan toplam 19,1 mcm / d kapasiteli doğalgaz kabul ediyor. Bazargan'da Gürbulak, İran'dan gelen gazın toplam 28,6 mcm / d olduğu teslim ediliyor. BOTAŞ, Türkiye'nin doğu kesimine Azerbaycan ve İran'dan yaklaşık 14 bcm / yıl gaz ithal etmektedir.

Tabela 15: Turkey's major natural Gaz pipelines

Tesis	Durumu	Kapasite (Tcf)	Toplam uzunluk (mil)	Tedarik bölgeleri	Piyasalar
Tabriz-Dogubayazit	Operating	0.5	1,600	Iran	Turkey
Iraq-Turkey	Proposed	0.4 - 0.7	-	northern Iraq	Turkey and southeast Europe
Arab Gas Pipeline (AGP)	Idled	0.4	630	Egypt	Jordan, Lebanon, and Syria
Interconnector Turkey-Greece-Italy	operating (Turkey-Greece)	0.4	180	Azerbaijan, Russia, and Iran	Greece
Petroline (East-West Pipeline)	Operating	4.		Saudi Arabia	Red Sea-Greece
Abu Dabi	operating	1.5	-	Emirates	
Iraqi Pipeline in Saudi Arabia (IPSA)	Converted to natural gas	0	0	Saudi Arabia	Iraq and Turkey

Sources: US. Energji Information Administration based on Gazprom, GazpromExport, Natural Gas Europe, BP, Edison, 2018

Türkiye'nin enerji koridorları:

[42] Katinka Barysch, Turkey's role in European energy security, Centre for European Reform, December 2007, p:7

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye, 2017 yılından itibaren Azerbaycan, İran ve Rusya'dan doğal gaz ithal ettiği 146,9 mcm / d (52,9 bcm / yıl) 14 adet teknik ithalat kapasitesine sahip dört adet uluslararası gaz ithalat hattına sahiptir.[43]

Türkiye Enerji Stratejik Planı'na (2010-2014) göre, coğrafi olarak, Ortadoğu, Rusya, Kuzey Afrika, Hazar bölgesi ve Orta Asya'da bulunan dünya petrol ve gaz rezervlerinin üçte ikisine (yüzde 72) yakındır.[44] Türkiye, dünyadaki kanıtlanmış doğal gaz rezervlerine Doğu ve Batı arasında bir enerji koridoru (ya da muhtemel bir merkez) olması için bu Joe-stratejik yakınlığı kullanarak, kendi enerji güvenliğini artırıyor, ayıca, AB'nin enerji güvenliğine katkıda bulunabilir. Gelecekte, Irak'tan ve Akdeniz'den gelen gaz da bağlanabilir.

Genel olarak, Türkiye'den boru hattı iki gruba ayrılabilir: İlk olarak, doğu-batı koridorunda bulunan ve Hazar Denizi'nden ya da Basra Körfezi'nden petrol ve doğal gaz taşıyan hatlar. İkincisi, Rus petrol ve gazını taşıyan Kuzey-Güney koridorudur. Bu bağlamda, Türkiye'nin gaz şebekesini iç tüketim, depolama ve ihracat için bir enerji terminali haline getirmesi gerekiyor.[45] Ayrıca ülkenin dokuz ithal noktası bulunmaktadır: 4 nokta uluslararası boru hatları, 2 LNG terminali, 2 yerli üretim alanı ve bir depolama tesisi.[46]

Devlet şirketi BOTAŞ aracılığıyla Türkiye, uluslararası ortaklarla birlikte iki yeni uluslararası boru hattı projesini gerçekleştiriyor - TANAP ve Türk Stream. Her iki yeni boru hattı projesi, Türkiye'nin arz güvenliğine katkıda bulunacak ve BOTAŞ'ın sistemiyle ekstra gazı almasına ve iletmesine ve gerektiğinde talep artışlarını karşılamasına yardımcı olacaktır. İran-Türkiye boru hattı Blue Stream'in kapasitesini genişletmek için bir plan yok. Azerbaycan'dan olası ek hacimler büyük olasılıkla TANAP üzerinden sağlanacaktır.[47]

Hem yurtiçinde hem de Türkiye'nin çevresindeki komşularda istikrarlı bir siyasi ve ekonomik durum gereklidir. Bunlar "iyi" bir enerji transit durumu için de önemli koşullardır. Türkiye, tedarikçilerin ve tüketicilerin açık, şeffaf ve iyi düzenlenmiş bir rekabetçi pazarda, ticaret yaptığı gerçek bir ticari merkez haline gelebilmesi için gerekli fiziki altyapı kuruması gerekiyor.

Türkiye, 2017 yılından itibaren Azerbaycan, İran ve Rusya'dan doğal gaz ithal ettiği 146,9 mcm/d (52,9 bcm / yıl) toplam teknik ithalat kapasitesine sahip

---

[43] G. Rzayeva, 2017, Turkey's gas demand decline: reasons and consequences, OIES, Research Associate OIES, April 2017, p: 7

[44] Turkish Ministry of Energy and Natural Resources, *Strategic Plan (2010-2014)*, April 2010, p. 29, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar_EN/ETKB_2010_2014_ Stratejik_Plani_

[45] Word bank, 2006, gas storage for turkey December 2007, p: 4

[46] International Energy Agency, Oil And Gas Security Turkey, OECD/IEA, 2013, p: 16

[47] G. Rzayeva, 2017, p: 6

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dört adet uluslararası gaz ithalat hattına sahiptir. Doğal gaz piyasa yasası 4646'nın (NGML 2001) gaz piyasasının serbestleştirilmesine ilişkin hükmüne rağmen, BOTAŞ'ın ülkeye gaz ithalatındaki hâkimiyeti en az 2026 yılına kadar değişmeden kalacaktır.

Güney Batı Enerji Koridoru: İran ve Irak ile bağlantılar

Türkiye'nin AB Enerji Transfer Merkezi haline gelme planlarından bir diğeri, Arap ülkelerinden Avrupa'ya gazı transfer etme girişimidir. Bu çabalar, 2009 yılından bu yana Ürdün ve Suriye üzerinden Mısır gazının Türkiye'ye ve Avrupa Birliği'nden Avrupa Birliği'ne gönderilmesi için bir Arap boru hattının inşasını içermektedir.[48]

İran ve Irak'a bağlantılar: Türkiye, Irak'tan petrol ve İran'dan gelen gazı ithal etmek için daha küçük boru hatlarına sahiptir. Cezayir ve Nijerya'dan Türkiye'nin Akdeniz kıyısındaki bir LNG terminali ile sınırlı miktarda gaz geliyor. Hâlihazırda tartışılan tüm petrol ve doğalgaz boru hatları inşa edilmişse, Türkiye küresel petrol ihracatının % 10 unu ve küresel boru hattı doğalgaz dağıtımlarının yüzde 15 ini kendi topraklarından geçiyordu.[49]

Türkiye'nin enerji sektöründe olan stratejisindeki sınırları:

Türkiye'nin bölgedeki enerji alanında bir rol oynamaya yönelik ilk çabaları, Sovyet çöküşü ve Orta Asya ülkelerinin bağımsızlığı ve dolayısıyla bu alanlarda önemli petrol ve doğal gaz rezervlerinin bulunmasıdır. Türkiye, kayda değer büyüklüğü ayrıca petrol zengini, gaz ve uranyum madenlerinin rezervlerine sahip ülkelere yakınlığına baktığında, önemli enerji kaynaklarından yoksundur. Türkiye'nin ekonomisi, ağırlıklı olarak enerji ve ilgili teknolojilerin ithalatına bağımlıdır. Türkiye % 100 doğalgaza ve % 91 ine bağımlıdır. Bazı petrol analistlerine göre, 2025 yılına kadar enerji sektöründe petrol ve gaz en yüksek talebe sahip olacak ve Türkiye, önümüzdeki yıllarda bölgenin en büyük yakıt kullanıcılarından biri olacağına inanıyorlar.

Hâlihazırda, Türkiye'nin doğal gazının% 65 i Rusya üzerinden tedarik edilmekte ve bir kaynağa olan bağımlılığı ve Türkiye'nin fiyat kontrollerinin eksikliği, önemli stratejik riskler yaratmaktadır. Son yıllarda enerji sektöründe

[48] Gareth Windrow, Realization of Turkey's Energy Aspirations Pipe Dreams or Real Projects?, The Center of the United States and Europe at Brookings — Turkey project, policy paper Number 4, April 2014, p:11

[49] John Roberts, 'Testimony concerning Russia, the Caspian and the EU from an energy security perspective' for the House of Commons foreign affairs committee enquiry into 'Global security: Russia', May 2007. P:4

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
bu ülkenin politikalarından birinin, Rus gazına bağımlılığı azaltmak ve gaz kaynaklarını çeşitlendirmek olduğu sonucuna varılabilir.
Türkiye, fosil yakıt kaynaklarının fakirliği nedeniyle hidrokarbon ithalatına büyük ölçüde bağımlıdır. Günümüzde Türkiye'nin toplam enerji ihtiyacının% 75 ini, özellikle petrol, doğal gaz ve kömür, yabancı kaynaklardan temin edilmektedir.
Türkiye, iç talebi karşılamak için neredeyse sadece gaz ithalatına bağımlıdır ve bu enerji kaynağının kullanımı 2001 ile 2011 arasında üç katına çıkmıştır ve doğal gaz kullanımının 2030 yılına kadar neredeyse iki katına çıkması beklenmektedir. Türkiye'nin enerji tüketimi karmasında doğal gaz tüketimi petrol tüketimini aştı.[50]

Türkiye'nin enerji açıdan Jeopolitik ve Güvenlik Endişeleri:
Türkiye'nin önemli bir enerji geçiş merkezi olması için, ülke içinde ve yakın çevrede bir derece istikrar ve güvenlik olmalıdır. Güvenli ve kesintisiz enerji akışı, enerji güvenliğinin önemli bir bileşenidir. Teröristlerden sabotaj tehdidi veya bölgedeki çatışmanın ortaya çıkma olasılığı, yatırımcıların boru hattı inşaatını finanse etmekten vazgeçirebilir.
2008 yılında Rusya ve Gürcistan arasındaki çatışma,(Güney Kafkasya Boru Hattı) SCP'nin kısa süreli kapatılması ve Bakü'nün Gürcistan Supsa limanına bağlanan petrol boru hattının üç ay boyunca kapatılmasıyla sonuçlandı. Bunlar, Kafkasya'nın oldukça uçucu bir bölge olarak kalmasına neden oldu.[51]
Azerbaycan ve Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasındaki anlaşmazlık hala çözülmedi.
Uluslararası Kriz Grubu, bölgedeki yenilenen mücadelenin BTC boru hattına ve SCP'ye karşı grevlere yol açabileceğini gözlemledi.
Doğu Akdeniz'deki Joe-stratejik kaygılar, Türkiye'nin enerji geçişi haline gelme emelleri üzerinde en azından sınırlı bir etkiye sahip olabilir. 2011 de geçtiğimiz günlerde Amerikan şirketi Nobel Energy'nin Kıbrıslı Rumlar için kapalı bir kıyı şeridinde sondaj yapmaya başladığı sırada yükselen petrol ve gaz arama hakları üzerindeki Lefkoşa ve Ankara arasındaki gerilim arttı.[52]
Türkiye'yi, İran ve Irak ile birleştiren petrol ve doğal gaz boru hatları, Bağdat'taki merkezi hükümete karşı Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) güçleri ve

[50] The US. Energy Information Administration,2013
[51] International Crisis Group, *Nagorno-Karabakh: Risking War*, Europe Report 187 (Tbilisi and Brussels: International Crisis Group, 2007), p. 14.
[52] Michael Emerson, *Fishing for Gas and More in Cypriot Waters* (July 24, 2012), p. 4, retrieved November 15, 2012, from http://www.ceps.eu/book/fishing-gas-and-more-cypriot-waters.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
isyancılar tarafından defalarca sabote edildi.
Arap Gaz Boru Hattı inşaatının tamamlanmasını Mısır, Tahran'la nükleer programı üzerindeki gerginliği ve Suriye'deki ihtilafla birlikte önledikten sonra kesintiye uğradı.
Türkmenistan ve İran'dan ilave gaz gelebilir ancak her ikisi de potansiyel tedarikçiler olarak büyük sorunlara sahiptir. 2007 yılında, BOTAŞ, Tahran ile Güney Pars denilen dev bir gaz sahasında 3,5 milyar dolara kadar yatırım yapmak ve İran üzerinden Türkmen gazını Türkiye'ye göndermek için bir mutabakat anlaşması imzaladı. ABD yönetimi, Washington'un İran'a iddia ettiği nükleer silah programına devam etmesini önlemek için İran'a uyguladığı ekonomik yaptırımları sıkılaştırdığı bir dönemde bu hareketi "akılsızca" olarak nitelendirdi.[53]

Türkiye-İran enerji ihracatında olan işbirliği:

1996 yılında, Türk devleti yılda 10 milyar metreküp için İran ile uzun vadeli bir enerji anlaşması imzaladı. Erbakan tarafından imzalanan bir anlaşma. Birkaç gecikmeden sonra 2002 yılında Tebriz'den Ankara'ya giden bir boru hattı tamamlandı. İran doğalgazı 2001 yılında Tebriz-Erzurum boru hattının tamamlanmasını takiben ve 25 yıllık bir süre zarfında 10 bcm/ y'ye kadar teslimata ilişkin 1996 anlaşması doğrultusunda Türkiye pazarına girmiştir.[54]
Geçtiğimiz yıllarda AKP hükümeti, Batılı şirketlerin yaptırımlara giremediği alanlarda sermaye yetersizliğine yatırım yapma fırsatını kullanmayı planlıyor. 2007 ve 2008 de, Türkiye ve İran, İran Pars Alanı'nın gelişimi konusunda bir mutabakat imzaladı. Anlaşmaya göre, Türkiye'nin TPAO, yıllık 35 milyar metreküp ihracat kapasitesine ulaşmak için bu alanı genişletmeli, bu da İran'ın arzına ek olarak İran'ın gazını taşıma kapasitesini artıracak. Ankara, bunun bir parçası olarak, İran'dan Türkiye'ye ve Avrupa'ya, Turing Transit Şirketine gaz taşımacılığına yönelik bir boru hattının inşasına izin verdi. Ancak, İran'ın Avrupa'nın sıkı bir boykotuyla çatışması, gaz için bir hedef bulmayı zorlaştırıyor. Kronik iş sürtüşmesi de ilişkiyi etkiledi. İran'ın mevcut İran boru hattının inşası, her iki taraftaki engeller nedeniyle üç yıldan fazla bir süredir ertelenmiştir. Ancak İran'ın doğalgaz boru hatlarının kesinleşmesiyle, beklenenden daha az güvenilir olduğu kanıtlandı. 2006 yılında, İran kaynakları iç talepleri karşılamak için kesildi. 2007 ve 2008 yıllarında, Türkmenistan'dan gelen arz kesintileri nedeniyle, arz tekrar durduruldu. PKK'nın sabotajı da ani

[53] Katinka Barysch, 2007, p: 7
[54] Gareth Windrow, 2014, p: 7

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bir çöküşün sonucuydu.

Türkiye, Katar ve Cezayir'den daha fazla LNG tedariki sağlamak için çaba harcıyor, Rusya'dan daha yüksek miktarlarda gaz sipariş ediyor ve kömür üretim kapasitesini artırıyor. Son zamanlarda Ankara, görünüşünü, doğu Akdeniz'in keşfedilen yeni kaynaklarına aynı zamanda bir arz kaynağı olarak kuzey Irak'a kaydırdı.[55]

Türkiye'nin enerji iletimindeki İran boru hatlarının konumu:

Ukrayna konusunda Rusya ile Batı arasındaki çatışmanın derinleşmesiyle, Avrupa Birliği, Rusya'nın Avrupa gaz pazarındaki tekel gücünü azaltma seçeneklerini inceliyor. Uluslararası bir değişim ortamında, İran'ın Avrupa'ya gaz geçişindeki rolü, Avrupa enerji piyasasını çeşitlendirilmeye, özellikle Kasım 2013 te Tahran'ın nükleer faaliyetlerini durdurmak için yapılan geçici bir anlaşma sonrasından ve bazı uluslararası yaptırımların askıya alınması ardından, potansiyel bir alternatiftir. BP istatistiklerine göre dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerinde (33,6 trilyon metreküp) birinci sırada yer alan İran, , enerji sektöründe daha fazla yabancı şirket çekmeye hedefliyor.

Ortadoğu'nun özellikle Irak'ta istikrarsızlaşması, Avrupa Birliği için önerilen gazın güney koridorunu oluşturan TANAP, TAP, IAP, IGB ve IBR projeleri de dahil olmak üzere planlanan boru hatları, Türkiye'nin İran gazını Avrupa pazarlarına yönlendirme yolunun önemi artmaktadır.

Kuzey Doğu Avrupa ve Ukrayna'yı tedarik eden Rus gaz boru hattının akışı kesilirse, sadece Doğu Avrupa değil, aynı zamanda Türkiye'nin doğu kesimi de gaz sıkıntısı ile karşı karşıya kalabilir. Ankara, İran ile Güney Pars doğalgaz sahasından üç blokun ve Yunanistan'a 5.000 kilometre ve buradan da Almanya'ya ulaşacak olan İran-Türkiye-Avrupa (ITE) boru hattının geliştirileceği konusunda İran ile anlaştı ama İran'a karşı uluslararası yaptırımlar projeyi durdurdu. Ayrıca, Ankara'nın Tahran'ın Türkmen gazını Türkiye'den geçmesine izin vermesi gerekiyor.

İran, Türkiye üzerinden AB'ye gaz ihraç etmek için iyi bir konumdadır. Bu ihracat, Türkiye, Yunanistan ve Arnavutluk tarafından ITE aracılığıyla İtalya ve Orta Avrupa'ya ya da 2013 yılında planlanan TANAP ve TAP boru hatlarına ve aynı zamanda Yunan-Bulgar rotasına (GBI) ve İyonya-Adriyatik boru hattına (IAP) ya da bağımsız bir boru hattının inşa edilmesiyle, Güneydoğu Avrupa'ya, yapılabilir. İlginç bir şekilde, Suriye ve Beşar Esad

[55] Soner Cagaptay, 2015, Turkey's energy policy and the future of natural gas: james a. Baker, institute for public policy rice university, Pp: 22-26

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

rejiminde istikrarsızlık yaratarak Batı ve Körfez ülkeleri tarafından durdurulmuş olan İran-Irak-Suriye boru hattında ikinci seçenek başlamıştı.

Ayrıca BP'ye göre, 2013 te İran'dan İran'a yapılan ithalatlar, Tebriz-doğu Beyazıt boru hattı ile gerçekleştirilen 8,7 milyar metreküp (günde 22,5 milyon metreküp) olarak bildirildi. Bu miktar tümüyle, merkezi Türk boru hattı ağına enjekte edildi ve bunun üzerinden dağıtıldı.[56]

Şu anda, İran gazının Avrupa'ya ihracatına yönelik iki potansiyel rota dikkate alınabilir.

Her birinin kendine özgü özellikleri vardır. İlk rota Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Slovakya'dan, sonunda ülkeye Avusturya biter. İkinci güzergahta, İran'ın Avrupa'ya ulaşacak doğal gaz boru hattının Azerbaycan'dan Ya da Ermenistan, Gürcistan ve Ukrayna olması gerekiyor. Ancak, Türkiye'den geçen boru hattının önemi nedeniyle Bu boru hatlarını inceliyoruz. Rusya ve Türkiye arasındaki Aralık 2014 anlaşmasının sonucu, Avrupa ve Orta Doğu'daki enerji alanında olan güç dengesini değiştirdi. Blue Stream'in genişlemesi, Washington-Brüksel destekli iki projeyi ortadan kaldırdı. 2013 yılında Nabucco kapatıldı, ancak fikri tamamen unutulmadı. TAMPA (Trans Anadolu İletim Gazı Boru Hattı), Azerbaycan'ın doğal gazını Türkiye'den Avrupa'ya taşıyor. İran'ın Basra körfezinde bulunan Güney Pars gaz sahası, Tahran'ın Avrupa'ya gaz satmayı planladığı Blue Stream planının bir parçası olabilir.[57]

İran gazını Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Slovakya'ya üzerinden Avrupa'ya taşıyacak olan boru hattının uzunluğu, 4710 kilometre olacaktır. Bu boru hattı, İran'ın Bushehr'deki Asalouyeh bölgesini Slovakya'ya bağlamaktadır. Bu boru hattının yaşam beklentisi 30 yıl ve Yılda 32 milyar metreküp doğal gaz aktarma yeteneğine sahiptir.[58]

İran'ın 2017 enerji bilançosuna göre, dünyanın 33,8 trilyon metreküplük ilk gaz rezervine sahiptir.[59] Muhtemelen ikinci kanıtlanmış doğal gaz rezervleriyle, İran Türkiye'nin arzında umut verici bir çeşitlilik kaynağı olarak görünmektedir.

İran ve Hürümüz boğazının ithalattaki konumu:

İran'ın güneydoğusundaki Hürmüz Boğazı, İran ve diğer Basra Körfezi

[56] BP, Statistical Review of World Energy 2017 (June 2017).

[57] Donetsky, Alexander, Russia – Turkey Relations Change Balance of Forces in Europe and Middle-East- Strategic Culture Foundation - 04.12.**2014** 00.00

[58] İran Enerji Dergisi, Yıl 10, Sayı 26, Ağustos 2014, p: 9

[59] İran 2017 enerji bilançosu ve Enerji Dengesi, Planlama ve Enerji Makroekonomi Genel Müdürlüğü: p: 28

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
ülkelerinin petrol ihracatında önemli bir yoldur. En dar noktasında, Hürmüz Boğazı 21 mil genişliğindedir, ancak 2016 yılında yaklaşık 18,5 milyon b / d ham petrol ve rafine edilmiş ürün akmıştır (tüm deniz yoluyla işlem gören petrolün yaklaşık % 30 u ve toplam petrolün yaklaşık% 20 si) küresel olarak üretilmiştir. Sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) hacimleri de Hürmüz Boğazı boyunca akar. 2016 yılında, Katar'dan yaklaşık 3,7 Tcf LNG Hürmüz Boğazı üzerinden nakledildi. Bu yani, Küresel LNG ticaretinin % 30 undan fazlası.

İran'ın bol miktarda rezervine rağmen, İran petrol ihracatını hedef alan nükleer-bağlantılı uluslararası yaptırımlar hem petrol hem de doğalgaz projelerine yapılan yukarı yönlü yatırımları etkileyerek İran'ın enerji sektörünü hedef alan nükleerden kaynaklanan uluslararası yaptırımlar olarak 2012 ve 2016 arasında durdu ve hatta geriledi. Bunun nedeni, 2011 in sonunda, ABD ve Avrupa Birliği (AB), İran'ın nükleer faaliyetlerinin bir sonucu olarak yaptırımlar uygulaması idi. Petrol sektörü ve bankacılık yaptırımları Ocak 2016 da Ortak Kapsamlı Eylem Planı'nda (JCPOA) belirtildiği gibi kaldırıldığından, İran ham petrol ve kondense üretimi ve ihracatı 2012 öncesi seviyelere yükselmiştir.

İran'ın JCPOA anlaşma sonrası enerji ihracatında, Türkiye:

İran'ın ham petrol ve kondense ihracatı 2016 yılında keskin bir artış gösterdi ve 2017 yılında 2,5 milyon b / d'den fazla ortalama değer kazandı. İran ham petrol ve kondensenin 2017 deki en büyük alıcıları Çin, Hindistan, Türkiye ve Güney Kore idi. İran'ın ana petrol müşterileri JCPOA'nın uygulanmasından bu yana önemli ölçüde değişmedi. Çin ve Hindistan, 2017 yılında tüm İran ihracatlarının yaklaşık % 43 ünü oluştururken, Türkiye ve Güney Kore yıl boyunca önemli miktarlarda yer aldı. İran ham petrol ve konidensin yanı sıra petrol ürünleri de ihraç ediyor. Facts Global Energy'ye (FGE) göre İran ham petrol ve kondensen yanı sıra petrol ürünleri de ihraç ediyor. İran'ın benzin hariç tüm petrol ürünleri için arz fazlası var.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tabela 17: Iran petrol ve kondense ihracatı

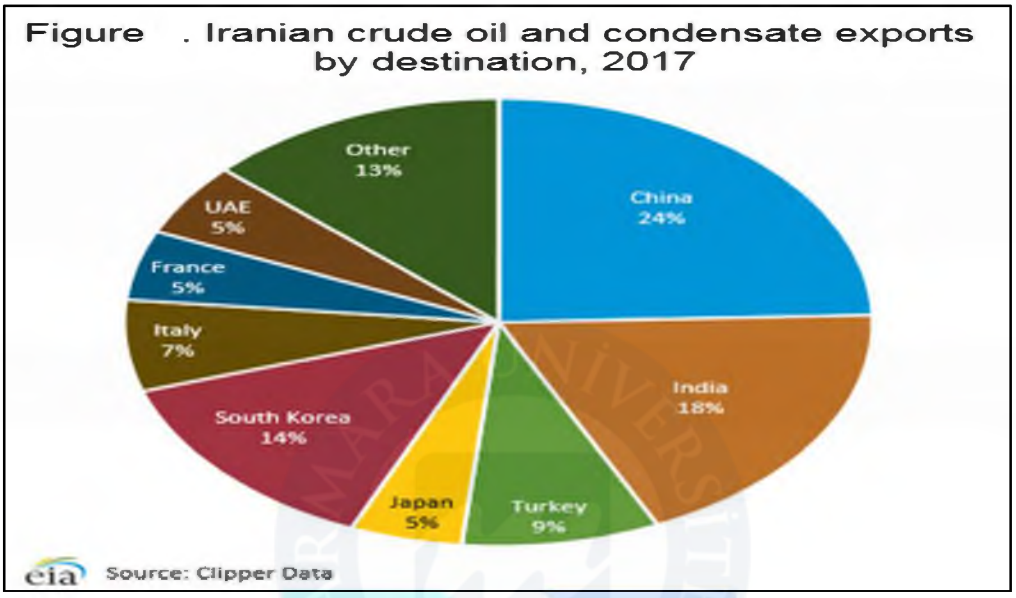

Kaynak: EIA, 2017

İran'ın gelecekteki planları arasında İran'daki Körfez Yıldızı (PGS) rafinerisinden İran'a benzin taşıyacak yeni bir hat dâhil olmak üzere üç ilave petrol ürünü boru hattının inşası yer alıyor.

İran'ın Güney pars gaz sahası ve Türkiye'ye gaz ithalatı:

İran'ın en büyük doğal gaz sahası, Basra Körfezi'nde kıyıdan uzakta bulunan bir gaz sahası olan Güney Pars'tır. İran ve Katar'ın toprak sularını kuran ve Katar'da Kuzey Alanı olarak adlandırılan daha büyük bir gaz yapısının bir parçasıdır. Güney Pars rezervleri, İran'ın toplam doğal gaz rezervlerinin yaklaşık% 40 ını oluşturmaktadır. 2017 yılında üretilen 7,3 Tcf kuru doğal gaz ile İran, Amerika ve Rusya'nın ardından dünyanın üçüncü büyük üreticisi oldu. Güney Pars, üretim hacmiyle İran'ın en büyük alanıdır ve İran'ın bu alandaki üretiminin yaklaşık % 55 i vardır.[60]

İran, boru hatları aracılığıyla bölgesel olarak nispeten küçük hacimlerde doğalgaz ticareti yapmaktadır. 2017 yılında, İran'ın tüm ithalatı Türkmenistan'dan geldi ve İran'ın ihracatının% 73 ünden fazlası Türkiye'ye gitti. İran doğalgazını boru hattıyla Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan ve Irak'a ihraç ediyor ve Türkmenistan'dan ithalat alıyor. Toplam ihracatı 2017 yılında doğal gazın günde 1,2 milyar Bcf olup, bunun yaklaşık % 73 ü Türkiye için

[60] https://www.eia.gov/beta/international/analysis.php?iso=IRN, 2018, p: 16

olmuştur.[61]

Tabela 19: İran Güney pars Gaz Sahası

Kaynak: Enerji Bilançosu 2017 - (Günde milyon metreküp başına)

Genel Değerlendirme:

Bir yandan Körfez ülkeleri ile İran arasındaki anlaşmazlıkların varlığı ve diğer yandan İran'ın Batı tarafından boykot edilmesi, ayrıca, ülkelerin enerji politikasında, enerji iletim yollarının çeşitlendirilmesine yönelimi, Türkiye'nin jeopolitik konumunu kullanmasına ve bu yolda enerji iletim merkezine dönüşmesine, büyük bir fırsat sağladı.

Bu fırsat, İran ile Batı arasındaki anlaşmazlıklar ve ABD'nin İran ve Rusya'yı Enerji transfer yollarından çıkarması, Batı'nın teknik, mali ve politik desteklerinden yararlandı. Rusya-Ukrayna çatışmalarının yoğunlaşması gibi diğer etkenler, Rusya'nın Avrupa Birliği'ne doğalgaz arzının bozulmasına yol açtı ve Türkiye'nin iletim yollarının önemini, AB enerji tedarik yollarının çeşitlendirme stratejisi çerçevesinde ikiye katladı. Bu durumda, Türkiye, bu jeopolitik fırsattan yararlanarak ve Doğu-Batı Koridoru, Kuzey-Güney Koridoru gibi projelerin takibiyle, kendi ülkesini bölgedeki ve Orta Doğu ülkelerinin, Avrupa tüketici pazarlarına Enerji Transit Merkezi olarak tanımlamaya çalıştı. Ancak bu stratejinin gerçekleştirilme biçiminde önemli caydırıcı faktörler olduğu görülmektedir.

[61] Facts Global Energy, *Iran Oil and Gas Monthly January 2017*, Data File (February 2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Güney Akım boru hattı Nabucco boru hattının rakibi olarak başarısının olasılığı, Trans-Hazar boru hattı inşaatının hukuki sorunları, Enerji konusundaki yerel Kürdistan hükümeti ile Irak merkezi hükümeti arasındaki anlaşmazlıklar, Suriye krizi, Arap gaz boru hattının Türkiye'ye yayılmasının ertelenmesi gibi sorunlarla karşı karşıyadır.
İran'a karşı AB yaptırımları ve İran'dan doğal gaz ithalatı yasağı, Türk iç güvenlik sorunları ve Kürt azınlığı ile artan memnuniyetsizlik ve en önemlisi artan iç enerji tüketimi gibi faktörler, Türkiye'nin enerji stratejisinde bir Doğu-Batı enerji iletim merkezi haline gelmesi için en önemli var olan engellerdir.

Öneriler:

- Türkiye, üretici ve tüketici ülkeleriyle bir koridor oluşturmak için coğrafi ve Joe-stratejik konumunu kullanmalıdır.

- Türkiye petrol ürünleri ihracatçılarından biridir. Mevcut enerji tüketimi biçiminde, iç talebi karşılamak için kendi petrol rafinerilerini geliştirmelidir.

- Türkiye'nin petrol ve doğal gaz için transit bir ülke olarak oynadığı rol, doğu illeri gibi azgelişmiş bölgelerde genişleme ve yatırım fırsatları yaratılmasını sağlamaktadır.

- Artık doğal gazı depolamak ve ithalatçıların zararlarını ödemelerini önlemek için altyapı oluşturmak.

- Doğal gaz gibi temiz yakıtların geliştirilmesi ve kömür tüketimini için azaltmak tarifelerinin kaldırılması.

- Yasal yakıt ithalatçılarını korumak için yakıt kaçakçılığını önleme.

Sonuç:

Enerji ve onun iletim yollarındaki boru hatları üzerinde savaş ve hangi ülke üzerinden geçmesi için rekabet hala devam etmektedir. Bu büyük yarışmanın ana aktörleri ABD, Çin, Rusya ve Avrupa'dır. Yanı sıra İran, Türkiye,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Hindistan ve İsrail bölgedeki nüfuzlarını artırmaya çalışmaktalar. Bu arada, Türkiye bu ülkelerin kaynaklarını tüketici pazarları aktarması için en uygun coğrafi konumda görünmektedir. Türkiye'nin bir enerji aktarma merkezi haline gelmesi, bir dizi hükümetler arası, ticari ve bölgesel anlaşmaya bağlı olacaktır. Türkiye'nin, Hazar Denizi'nde Rusya ve Basra Körfezi'nde İran'ın çabalarıyla eşzamanlı olarak nüfuzunu genişletmesi, Türkiye'nin gelecekte bir enerji nakil merkezi olamasın belirleyecek.

Türkiye'yi bölgede enerji için bir koridor olarak görmek isteyenlerin çoğu, aynı anda Rus enerjisine alternatifler geliştirmek istiyor. Batı, durdurulan Nabucco boru hattının ve aslında bütün Güney Koridorun Rusya'nın Avrupa'ya ihraç ettiği gaz ihracatına uymadığını fark ettikten sonra Güney Koridorunun inşaatı durduruldu ve hızlıca Basra Körfezi'nden kaynaklarla değiştirmeye çalıştı. Suriye, zincirde kilit bir halka rolünü İran ile Rusya için bıraktı. Bu nedenle, Batılı ülkelerde rejimin değişeceğine karar verildi.

Aynı şey Kuzey Irak ve Kürt bölgesel yönetiminde de oldu. Washington'un Sünni aşırılıkçı saldırılara karşı Kürt peşmergelerini desteklemeye yönelik insani müdahalesi olduğu yerde, İran'ın doğal gazını Türkiye ve Avrupa pazarlarına geçiş yolunu güvence altına aldı.

Brzezinski'nin Avrasya Balkanlar'ı olarak adlandırdığı geniş bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının akışı ile bağlantılı olarak ABD ve Rusya arasında büyük bir rekabet var ve İran ile Türkiye gibi bölgesel güçler Orta Doğu'da bunun için zar atmaktalar. Fakat Avrupalıların bakış açısına göre, İran ve Irak'ın doğal gazı Avrupa Birliği'nin Türkiye üzerinden ihtiyaç duyduğu yakıtı karşılayacak olursa, Brüksel, sonunda siyasi anlaşmazlıkların olduğu Rusya'yı bir kenara bırakma riskiyle karşı karşıya gelecek ve hidrokarbonları Türkiye ile Avrupa'ya ihraç etme politikasını düzenleyecektir.

Böylelikle, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin münhasır ekonomik bölgesinin (EEZ) sürekli olarak ihlal etmesini göz önüne aldığında, Rusya ve Türkiye arasındaki seçimdeki hassasiyet, Avrupa enerji güvenliği için özel bir önem taşımaktadır.

İran doğalgazı AB'ye LNG şeklinde ihraç edebilir, Türkiye bu amaç için en iyi yoldur.

Kaynakça

Annual Energy Outlook 2018 with projections to 2050, Office of Energy Analysis U.S. Department of Energy Washington, DC 20585, February 2018, p: 61

BOTAŞ, Natural Gas Export, accessed August 24, 2016.

BP, Statistical Review of World Energy 2017 (June 2017).

Cedigaz, Natural Gas Statistical Database, accessed August 25, 2016

Cenk Sevim, 2012, küresel enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği global energy jeopolitics and energy security, Journal of Yasar University 2012, 26(7) 4378 - 4391

Donetsky, Alexander, Russia – Turkey Relations Change Balance of Forces in Europe and Middle-East- Strategic Culture Foundation - 04.12.2014, 00.00

Dursun Yildiz, Yeni Enerji Jeopolitiği ve LNG, RAPOR NO: 13, eylül 2013, p: 4

EIA, World Oil Transit Chokepoints, July 25, 2017, P: 5

Facts Global Energy, Iran Oil and Gas Monthly January 2017, Data File (February 2018).

G. Rzayeva, 2017, Turkey's gas demand decline: reasons and consequences, OIES, Research Associate OIES, April 2017, p: 7

Gareth Windrow, Realization of Turkey's Energy Aspirations Pipe Dreams or Real Projects?, The Center of the United States and Europe at Brookings — Turkey project, policy paper Number 4, April 2014, p:11

Gas 2018 Analysis and forecasts to 2023, http://www.iea.org/gas2018/

Gazprom, Gas pipelines; GazpromExport, Turkey, Transportation, and Projects; Natural Gas Europe, Turkey's Role as a Mega Energy Hub (December 22, 2014), accessed June 8, 2015

Gilpin, Robert, 2001, Global Political Economy: Understanding the International Economic Order, Princeton: Princeton University Press.

Hafez Nia, Mohammad Reza, 2006,Jeopolitik prensipler ve kavramlar, Mashhad Astan Quds Razavi Yayınevi, p: 61

http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=petrol&bn=222&hn=&nm=384&id=406- 25.08.2018

Hussein Mokhtari Hashi, 2010, İran'ın Energy Güvenliği ve Jeo-Enerji Durumu, Jeopolitik 3 aylık. Altıncı yıl İkinci sayı 2, pp: 95-124

IEA, Monthly Oil Data Service, accessed Last Updated: February 2, 2017

International Crisis Group, Nagorno-Karabakh: Risking War, Europe Report 187 (Tbilisi and Brussels: International Crisis Group, 2007, p. 14.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
International Energy Agency - Oil Market Report, 2018, p: 4
International Energy Agency (IEA), 2004, p: 131
International Energy Agency (IEA), 2012, p: 130
International Energy Agency(IEA), World energy outlook, Paris: OESD, 2004, p: 135
International Energy Agency, Oil And Gas Security Turkey, OECD/IEA, 2013, p: 16
International Energy Agency, Oil And Gaz Security Türkey, OECD/IEA, 2013, p: 16
International Energy Agency, World Energy Balances, 2016 Preliminary Edition, accessed August 24, 2016.
İran 2017 enerji bilançosu ve Enerji Dengesi, Planlama ve Enerji Makroekonomi Genel Müdürlüğü: p: 28
https://www.eia.gov/beta/international/analysis.php?iso=IRN, 2018, p: 16
İran Enerji Dergisi, Yıl 10, Sayı 26, Ağustos 2014, p: 9
İtaat, Javad ve Nosrati, Hamid Rıza (2009), İran ve Hazar Havzası Enerji İletim Boruları, Orta Avrasya Çalışmaları, Tahran, 2009, Sayı 3
James D. Doherty, Robert Faltzgraph, 2004, Uluslararası İlişkiler Üzerindeki Çelişkili Kuramlar, Çeviri: Vahid Bozorghi ve Alireza Tayeb, Tahran: Ghomes yayınları, Üçüncü Basım, 2004, p: 151
Jeffrey Camp, Robert Harquay, 2004, Orta Doğu Stratejik Coğrafyası, Seyyed Mehdi Hosseini Matin tercümasi,, Tahran: Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2004, pp. 13-14.
John Roberts, 'Testimony concerning Russia, the Caspian and the EU from an energy security perspective' for the House of Commons foreign affairs committee enquiry into 'Global security: Russia', May 2007. P:4
Katinka Barysch, Turkey's role in European energy security, Centre for European Reform, December 2007, p:7
Kayhan Barzegar ,2009, "İran ve Türkiye Arasındaki Stratejik İlişkiler", IRNA ile Röportaj, İran İslam Haber Ajansı, 27 Şubat 2009.
Loannis N. Grigoriadis, 2010, "Matching Ambitions with Realities: Turkish Foreign Policy in the Middle East," ELIAMEP - Middle Eastern Studies Programmed, December 2010, p.7, available at: http://www.eliamep.gr/en/wp-content/uploads/2010/12
Majid, Younesian ,2005, Avrupa Birliği ile GCC ticaret ilişkileri - iki yönlü anlaşma, Orta Doğu kitabı, 4 Tahran: Abrar Çağdaş Tahran Kültür Araştırmaları Araştırma Enstitüsü, Eylül 2005, p: 92

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Michael Emerson, Fishing for Gas and More in Cypriot Waters (July 24, 2012), p. 4, retrieved November 15, 2012, from http://www.ceps.eu/book/fishing-gas-and-more-cypriot-waters.
Mojtahedzade, Pirooz, 2000, Jeopolitik fikirler ve İran gerçekleri, Taharan, Ney yayıncılık, p: 89
Morad Kaviani ve Hadi Vaisi, İran'ın Güney ve Güneydoğu Asya'ya Gaz İletimi (Fırsatlar ve Tehditler), Tahran: İran Jeopolitikleri Derneği 2. Kongresi, 2005, p. 298.
Oil & Gas Journal, "Worldwide Look at Reserves and Production, December 7, 2015, p. 22.
OPEC ve Enerji dernekleri, Petrol Piyasası Çalışmaları Ofisi, Petrol ve Gaz Haftalık, Mayıs 2018, p: 2
OPEC, aylık enerji raporu, Mayis 2018,
OPEC, Gaz sıvılarının üretimi, Mayıs 2018 Raporu, p: 6
OPEC, Petrol pazarının aylık dergisi, Mey 2018, p: 9
Plano, Jack and Roy Olton (1982), the International Relations Dictionary, Western Michigan University Press. Pp:309-310
Shoaib Bahman, Bölgesel enerji merkezi, Türkiye'nin büyük isteği, http://alwaght.com/fa/News/20968/, site izlenme tarihi: 11:10:25 Perşembe, 15 Eylül 2018
Soner Cagaptay, 2015, Turkey's energy policy and the future of natural gas: james a. Baker, institute for public policy rice university, Pp: 22-26
T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Raporları, Petrol, 'Erişim'
The US. Energy Information Administration, 2013
Turkish Ministry of Energy and Natural Resources, Strategic Plan (2010-2014), April 2010, p. 29, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar_EN/ETKB_2010_2014_Stratejik_Plani_
U.S. Energy Information Administration analysis based on United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD/RMT/2016), Review of Maritime Transport 2016, table 1.4a, page 8
US. Energy inforrmation Aiondministration, , 2018, p: 11 www.eia.gov/aeo
Veli Gholizadeh, Ali, 2009, İran'ın jeopolitik ve Joe-ekonomik konumunu SIC ülkeler için araştırmak ve analiz etmek, Jeopolitik üç aylık, Dördüncü Baskı, Sayı 3, Sonbahar 2009, s. 21-56
Word bank, 2006, gas storage for turkey December 2007, p: 4

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İZOLASYON ÇAĞI: BREXİT İLE BÖLGESELCİLİĞİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Arzu AL[*]

Esra DENİZ[**]

ÖZ

Avrupa Birliği (AB), bölgeselci yaklaşımda "ortak kimlik inşası" nedeniyle ikamesi olmayan bir modeldir. Birliğin inşa etmeye çalıştığı "Avrupalılık kimliği"; Küresel Mali Kriz ve Avro Bölgesi krizinden sonra, ekonomik travmalar nedeniyle zayıflamıştır. Aynı zamanda Politik travma olarak da 2010 yılında Arap Baharıyla başlayan ve 2011 Suriye iç savaşı ile yükselişe geçen göçmen sorunu ile birlikte "ulusal sınırların güvenliği" kaygısı üzerinden birlik içerisindeki ülkelerin çoğunda sağ partilerin popülaritesi artmıştır. Yaşanan ekonomik ve politik travmalardan sonra Birlik içinde izolasyonun yaşanmaya başladığını somut olarak gösteren olay ise Birleşik Krallık' ın 2016 yılında Avrupa Birliği'nden ayrılma kararı almasıdır. BREXIT ile birlikte ayrılık seslerinin Avusturya, Fransa, İtalya gibi ülkelerde de yükselmeye başladığı görülmektedir. Birleşik Krallık Başbakanı Theresa May'in BREXIT Referandum sürecinde söylemlerinde sıkça karşılaşılan "Avrupalılık" kimliğine karşı "İngilizlik" kimliği vurgusunun yanı sıra göçmen karşıtı anlatıları bahsi geçen diğer Birlik ülkelerinde de etkili olmuştur. Avusturya'da sağcı partilerin cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki etkinliği ile 2017 yılında, Fransa'nın başkanlığı için yarışan sağ parti lideri Marine Le Pen'in çok sayıda hayran kazanmasındaki ortak nokta ise iki ülkede de seçim kampanyalarında sıklıkla kullanılan AB'den ayrılma söylemleri ve göçmen karşıtlığı olmaktadır. Mülteci sorunu ile birlikte devletlerin başkalarına karşı duvar inşa etmeye geri döndükleri açıkça görülebilirken son yıllarda uluslararası ilişkiler literatüründe etkili çalışma alanı olan bölgeselciliğin BREXIT ile yeniden düşünülmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada da incelenmek istenen Bölgeselciliğin çıkış noktası olan "güvenlik kaygısının" yine BREXIT ve ayrılma kampanyalarında da görülen "güvensizlik kaygısıyla" yaşadığı ulusallaşma dönüşümü olmaktadır. Çalışmada ilk olarak "güvenlik" ve "ortak kimlik" kavramları Bölgeselcilik ve AB üzerinden yorumlanacak ve son aşamada ise İngiltere'nin ayrılma kararı

[*] Dr. Öğr. Üyesi Marmara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı Başkanı, arzu.al@marmara.edu.tr

[**] Marmara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, denizesra35@gmail.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
referandum kampanyalarında kullanılan söylemler ışığında analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: BREXIT, Bölgeselcilik, Güvenlik, Ortak Kimlik.

BÖLGESELCİLİĞİN YÜKSELİŞİ: ÇOK KUTUPLU SİSTEMİN İŞ BİRLİĞİ İHTİYACI

Bölgeselciliğin ne olduğu konusunda uzlaşılmış bir tanım bulunmamaktadır. 'Bölge'nin coğrafi olarak nerede başlayıp nerede bittiği muğlak iken bölgeselciliğin de zor tanımlanmasına şaşırmamak gerekir. Bölgeselcilik politik bir koordinasyon sürecidir.[1] Soğuk Savaş dönemindeki çift kutuplu düzenden uluslararası sistemin kutupsuzluğa evrildiği mevcut düzene kadar aktörlerin temel motivasyonu olan 'güvenlik endişesi' etrafında birleştiği koordinasyon sağlayabilme kabiliyetine genel olarak Bölgeselcilik denmektedir. Soğuk Savaş döneminde gözlemlenmiş; çift kutuptan birini tercih etme veya üçüncü bir kutup oluşturarak var olan çift kutupluluğu reddetme durumu, bölgeselciliğin 'zaruri şartlar altında güvenliklerini sağlayabilmek için aktörlerin kendilerini konumlandırma' hali olarak ifade edilmektedir.[2] İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki bu bölgeselcilik deneyimleri 'eski bölgeselleşme' olarak incelenmektedir. Beraberinde kurumsallaşmayı ve anlaşmaları getiren bölgeselleşme, özellikle Avrupa kıtasında 'fonksiyonel' bir işlev görmektedir.[3] Soğuk Savaşın bitişi uluslararası sistemde sadece dengeleri değiştirmekle kalmayarak aynı zamanda mevcut alışılmış uluslararası ilişkiler kavramlarına yeni anlamlar da kazandırmıştır. ABD, SSCB ile yarıştığı 'Uluslararası Hâkimiyetin Tacını Kazanma' yarışında galip gelerek dünyada tek kutuplu sistemi de aynı zamanda başlatmıştır. Soğuk Savaşta bölgeselciliğin bloklaşmadan öteye gidememe durumu Soğuk Savaştan sonra değişerek; ABD, dolayısıyla kapitalizmin hâkim olduğu bir dünyada girilen küreselleşme dönemiyle 'yeni-bölgeselleşme' olarak da ifade edilen açılım olarak 'iş birliği' ekseninde şekil alan mevcut vücudunu oluşturmaktadır. Küreselleşme ile birlikte bölgeselciliğin itici güçleri arasında sıralama değişmiştir. Soğuk Savaşın yumuşama dönemine girmesinden itibaren güvenlik kaygısı yerini ekonomik kaygılara bırakmaya başlamıştır. Ekonomik kaygılar da elbette çok kutuplu ya da kutupsuz dünyada işbirliği ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

---

[1] Edward D. Mansfield ve Etel Solingen, "Regionalism", The Annual Review of Political Science, Feb. 2010, s. 146.

[2] Can Donduran, Uluslararası Dinamiklerin Bir Ürünü: Bölgeselcilik, syf.4-5. https://www.academia.edu/33268692/Uluslararas%C4%B1_Dinamiklerin_Bir_%C3%9Cr%C3%BCn%C3%BC_B%C3%B6lgeselcilik . Erişim Tarihi: 09.10.2018.

[3] Frederick Söderbaum, "Old, New and Comparative Regionalism", Oxford Handbook of Comparative Regionalism,Tanja Börzel and Thomas Risse (Ed)., Oxford University Press, 2016, s. 20-21

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ekonomik karşılıklı bağımlılık ve bölge içi artan ticaret ilişkileri bölgeselciliğin aktörler arasındaki ilişkileri analiz etme hususunda göz ardı edilmemesi gereken en temel faktör olmaktadır. [4] Bölgeselciliğin yükselişinin ve uluslararası ilişkiler literatüründe hak ettiği önemi kazanmaya başlamasının başlıca sebebi esasen Soğuk Savaştan sonra gözlemlenen uluslararası arenada aktör çeşitliğinin artması olmaktadır. Bugünkü uluslararası sistemde güç olgusu tek bir aktör üzerinde toplanamayacak kadar dağınıktır ve aktörler, uluslararası sistemde ortaya çıkan problemleri çözebilmek için birbirleriyle işbirliği halinde olmaları gerektiğinin farkındadırlar.[5] Artan işbirliği ihtiyacının oluşturduğu bölgesel örgütlenme yapısı, çok kutuplu dünyada aktörlere 'dışarda kalma kaygısı'da kazandırarak uluslararası sistemin bir parçası olma isteği halini bölgeselciliğin yükselişinde temel dürtülerden biri haline getirmektedir. Örnek vermek gerekirse; İngiltere'nin Avrupa Birliği(AB)'ne giriş sürecinde bahsi geçen bu temel dürtünün başlıca etken olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır. [6]

Yukarıda da anlatıldığı üzere bölgeselciliğin Soğuk Savaş'ın yumuşama döneminden itibaren hem dünya siyasetinde hem de uluslararası ilişkiler literatüründe yükselişe geçmesinin üç temel sacayağı açıklanmaya çalışılmıştır. Özetle aktörler, Küreselleşmenin başlangıç noktası ile çeşitlilik kazanarak uluslararası sistemin bir parçası haline gelebilmek için işbirliği bilinciyle hareket etmişler ve küresel yükleri paylaşabilmek adına artan ticari ilişkilerin de etkisiyle dışarda kalmak istememelerin bölgeselleşmeye hız kazandırmışlardır. [7]

AB'DE 'BÖLGESELCİLİĞİN' 'BÜTÜNLEŞMEYE' DÖNÜŞMESİ SÜRECİ

Avrupa Birliğinin, bölgeselciliğin açıklanırken ve örneklenmek istenirken en çok tercih edilen ve ikamesi olmayan bir model olmasının en temel sebebi başlangıçta birliğin, Bölgeselcilik çerçevesi çizerken bütünleşmeye doğru

---

[4] Arzu AL, Hakan MEHMETÇİK, Economic Regionalization And Black Sea İn A Comparative Perspective, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi,C.5, 2017, Syf. 18.

[5] Meral BALCI, Esra DENİZ, Küreselleşmenin Getirdiği İstikrar: G-7'den G-20'ye Aktörlerin İşbirliği Süreci, (Ed.Arzu AL, Meral BALCI), Uluslararası İlişkilerde Güncel Çalışmalar 1, Academia Yayınevi, Kütahya, 2018, Syf.68.

[6] Detaylı Bilgi İçin bkz. Can Donduran, a.g.e, syf. 13-14. https://www.academia.edu/33268692/Uluslararas%C4%B1_Dinamiklerin_Bir_%C3%9Cr%C3%BCn%C3%BC_B%C3%B6lgeselcilik. Erişim Tarihi: 05.10.2018.

[7] Stéphane Dees, Filippo di Mauro, Warwick J. McKibbin, "International Linkages in the Context of Global and Regional Integration", (ed.) Filippo di Mauro, Stéphane Dees ve WArwick J. McKibbin, Globalisation, Regionalism and Economic Interdependence, Cambridge, Cambridge University Press, 2008, s.6.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

rotasını çevirmiş olmasıdır. AB'nin sui generis (kendine özgü) yapısı kendisine hareket kolaylığı ve çeşitliliği sağlamaktadır. Özellikle Avrupa Parlamentosu, AB'den başka hiç bir örgütte olmayan bir biçimde bağlayıcı ve örgütün kendisinden bağımsız kararlar alabilen bir mekanizma olarak [8] AB'nin işleyişini devlet çıkarlarından ayrı kılmaktadır. Avrupa'da bölgeselciliğin 'güvenlik' endişesiyle oluştuğu bilinmekle birlikte 'güvenlik endişesinin' temel dürtüsü de kuşkusuz iki büyük ve trajik dünya savaşlarının başlangıç noktası olmasından kaynaklanmaktadır. Bir taraftan Sovyetler Birliği tehdidi altında olan diğer taraftan ise kıta içindeki "savaş makinesi" Almanya'yı dizginlemek isteyen Avrupa ülkeleri, daha sonra NATO'ya evrilecek olan Batı Savunma Birliği Örgütü'nü kurmuştur.[9] Konvansiyonel güvenlik örgütünün yanı sıra, Kıtada kalıcı barışı sağlayabilmek adına ekonomik ilişkiler birleştirici unsur kabul edilerek Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu oluşturulmuştur. Bölgeselciliğin en önemli motivasyonlarından olan 'bölgede ticari ilişkilerin geliştirilmesi' durumu birliğin başlangıç noktasında, Bölgeselcilik esasında yola çıktığını da kanıtlar niteliktedir. Ancak kalıcı barışın sadece ekonomik ilişkilerin yoğunlaştırılması ve birbirine iç içe geçirilmesiyle tam olarak sağlanamayacağı düşüncesi Birliği, siyasi birleşmeyi sağlayabilmek için 'kolektif kimlik' inşa etmeye yöneltmiştir.[10]

Bütünleşmenin, bölgeselcilikten ayrılan en kritik çizgisi, hiç kuşkusuz bölgesel yapılan ekonomik işbirliklerinin iç içe geçmiş mevcudiyetini siyasal birleşmeye dönüştürebilmek ve dolayısıyla aktörlerin 'egemenlik' kaygılarının yerini 'ulus üstü' kaygılara bırakabilmesi şeklinde tanımlanabilmektedir. AB'nin Bölgeselcilik serüveninin yerini bütünleşme serüvenine bıraktığı temel eşik, Roma Antlaşması olmaktadır. Roma Anlaşması ile birlikte 'sınırlar üstü' yaklaşımı kabul ediyor olmak aktörler için aynı zamanda malların, işgücünün, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaştığı bir ortak pazarı dolayısıyla siyasi bütünleşmenin esaslarını benimsemek anlamına gelmektedir.[11] 'sınırlar üstü' bir yapının esasları elbette ortak bir Pazar ile ekonomik temelin devamlılığına

[8] Kemal İnat ve Filiz Cicioğlu "Avrupa Birliği", Uluslararası İlişkilere Giriş, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.) içinde. Küre Yayınları, 2014, s. 642 – 643.

[9] Sinem Akgül Açıkmeşe ve Cihan Dizdaroğlu, NATO – AB İlişkileri İşbirliği ve Çatışma Dinamikleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Güvenlik Çalışmaları 10, Kasım 2010, s. 10-11.

[10] Sosyal inşacı teorisyen Alexander Wendt kolektif kimliği "oluştuğu ve yaygınlaştığında 'dost ilişkisi' yaratabilecek kritik bir eşik olarak tanımlamıştır. Detaylı Bilgi İçin bkz. Bahar Rumelili, Bölgeselcilik ve İnşacılık: Kazanımlar ve Vaatler, Uluslararası İlişkiler, C. 12, S. 46, 174-175.

[11] Ayhan Kaya, Senem Aydın Düzgit, Yaprak Gürsoy, Özge Onursal Beşgül, Avrupa Birliği'ne Giriş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mart, 2016, syf.5.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dayandırılmamalı diğer yandan siyasi bütünleşmenin en temel yapıtaşı olarak 'ortak kimlik' veya 'kolektif kimlik' gerekliliği de göz ardı edilmemelidir. 1980'lere gelindiğinde diğer bir deyişle Soğuk Savaşın yumuşama döneminde uluslararası sistemden yavaş yavaş çekilmeye başlayan süper güç baskısı birliğin bütünleşme sürecine girmesini hızlandırmıştır. Nitekim başlangıçta 6 ülkeden oluşan bölgesel birlik, üye sayısını iki katına çıkartarak bir sonraki süreçte oluşturacağı 'Avrupalılık Kimliği' için kıtaya yayılma başlamıştır. İlk olarak güvenlik kaygısı ile bir araya gelen aktörler değişen uluslararası koşullara göre hareket ederek birliğin dönüm noktası olarak ifade edilebilen Maastricht Antlaşması'nı imzalamıştır. Şubat 1992'de imzalanan bu anlaşmanın bir diğer adının Avrupa Birliği anlaşması olması, Birliğin resmiyetini ve kıtasal bütünleşmesini esas gören prensibi açıklar nitelikte olmuştur.[12] Son olarak 13 Aralık 2007'de imzalanan ve 1 Aralık 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile AB, kurumsal birliğini ve yönetişim mekanizmasını değiştirmiştir. Parlamentoya ve konseye verilen yeni rollerle üye ülkelerin bazı yetkileri tamamen AB'ye devredilmiş bazı yetkileri ise ortaklaştırılmıştır. [13] Buna bağlı olarak da AB ulus-üstü (supranational) bir örgüt olarak bölgesel bütünleşmenin ulaşabileceği en üst noktaya gelmiştir.

Berlin Duvarı'nın yıkılması yıllardır Soğuk Savaşın bitişinin sembolü haline gelmiş olsa da gözden kaçırılan Avrupa kıtası özelinde Berlin Duvarı'nın yıkılması siyasi bütünleşmenin önünde engel kalmadığı inancının da sembolü niteliğinde olmaktadır. Birliğin Bölgeselcilik çerçevesinden bütünleşmeye doğru rota değiştirmesi, anlaşmanın içeriğini oluşturan üç temel husus ile anlaşılabilmektedir. Ekonomik ve Parasal Birliğin oluşturularak 'ortak' para birimine[14] geçilmesi, 'ortak' kimlik oluşumu esasıyla Avrupa vatandaşlığının oluşturulması ve son olarak da 'ortak' güvenlik kaygısı ile dış güvenlik – adalet - içişleri meselelerinde 'ortak' politikaların geliştirilmesi ön plana çıkmaktadır. Aktörlerin otoritelerini bir üst otoriteye teslim ederek ulus üstü bir yapıyı benimsiyor olması bölgeselciliğin yerini bütünleşmeye bıraktığını

[12] Ayhan Kaya, Senem Aydın Düzgit, Yaprak Gürsoy, Özge Onursal Beşgül, a.g.e, syf. 8-9.

[13] Treaty of Lisbon, Article 10 A – 10B, 2007, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=ES (Erişim Tarihi: 9.10.2018).

[14] Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliğin gerçekleşmesinde üçüncü ve son aşama olan ortak para birimi 'euro' nun kullanımı için Maastricht Anlaşması gereği şu şekildedir; 1999 'a kadar birliğe üye ülkeler bir seçenek olarak Euro'yu kullanabilmekteyken ancak 2002 yılı itibariyle Euro bütün üye ülkelerde dolaşımda yer alacaktır. Ayrıca Finansal Ve Ticari İşlemlerde De Kullanılacaktır. Detaylı Bilgi İçin Bkz. S. Rıdvan Karluk, Özgür Tonus, Avrupa Para Birliği, Euro Ve Geleceği, Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: XIV, Sayı:1-2, 1998,Eskişehir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kanıtlamaktadır. [15]

Teorik olarak Avrupa'da bütünleşme sürecine girildiği ve pratikte uygulanmaya çalışıldığı bilinmekle birlikte ne derece başarılı olunabildiği literatürde incelenmeye devam etmektedir. Brexit örneği ile birlik içinde son yıllarda yaşanan aktörlerin 'ulus üstü' kaygılarının yerini 'egemenlik' kaygısının alması ise bütünleşme sürecinde yapılan hataları veya birliğin bütünleşme sürecine ihtiyacı olup olmadığı sorunsalını yeniden gündeme getirmektedir. Çalışmanın bu bölümünde literatürdeki tartışmalara katılarak bütünleşme sürecinde yapılan en temel hatanın, sosyal etkileşimlerin göz ardı edilerek ekonomik kaygılara odaklanıldığı gerçeği ile bütünleşmenin kilit noktası olan 'ortak kimlik' inşasının kıtada tam anlamıyla sağlanamadığı argümanını ortaya koymaktır. Ayrıca çalışmanın argümanını destekleyen vaka ise son yıllarda yükselen 'milliyetçilik' akımı ile karşımıza çıkan ayrılma seslerinin yükselişi ve 2016'da İngiltere'den referandum ile çıkan ayrılma kararı olmaktadır.

EKONOMİK VE POLİTİK TRAVMALAR: 2008 KRİZİ - SURİYE GÖÇMEN KRİZİ

Avrupa Bütünleşmesinin kırılma noktası olarak kabul edilen biri politik diğeri ekonomik travmatik iki uluslararası gelişme, bu çalışmada örnek vaka olarak ele alınmıştır. Brexit süreci, başta Avrupa olmak üzere dünyada İzolasyon döneminin yaşandığını somut olarak örnekleyebilen tarihi bir olay niteliğindedir. Küreselleşmenin yarattığı ve bu çalışmada da esas alınmış olan politik ve ekonomik travmalar dünyanın tekrar kabuğuna çekilmek istemesine neden olmaktadır.[16] Brexit için analiz yapılmak istendiğinde İngiltere'ye baktığımız merceğin boyutunu biraz daha büyüterek Avrupa Birliğine, biraz daha açımızı genişlettiğimizde Avrupa kıtasına ve son olarak tüm bu yaşanan izolasyonun kaynağını bulmak istediğimizde hem merceğimizin boyutunu hem de açısını genişlettiğimizde ise uluslararası sisteme ulaşmamıza yardımcı olmaktadır. Bugün Aktörler, uluslararası sistemde yaşanan krizlerden derinden etkilenmektedirler ki bu etkilenmenin temel sebebi küreselleşmenin yarattığı

[15] Oral Erdoğan, (der. Ayhan Kaya, Senem Aydın Düzgit, Yaprak Gürsoy, Özge Onursal Beşgül), Avrupa Birliği'ne Giriş,syf.96.

[16] Ziya Öniş The Age of Anxiety: The Crisis of Liberal Democracy in a Post-Hegemonic Global Order adlı makalesinde, bu çalışmada da belirlenen 2008 krizi ve Arap Baharıyla ortaya çıkan Suriye iç savaşı krizi gibi küresel çıkmazları liberalleşme sürecinin yaşadığı kriz olarak açıklayarak, Brexit ve Trump'ın politikaları örnekleminde dünyanın 'endişe çağı' içinde olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bkz. Ziya Öniş The Age of Anxiety: The Crisis of Liberal Democracy in a Post-Hegemonic Global Order, The International Spectator,c.52,s.3,2017.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sınırları aşan ekonomik ve politik iç içe geçmişlik hali olmaktadır. Avrupa Birliği sınırları reddeden bir bütünleşmeye Bölgeselcilik çerçevesinden çıkarak ilerlerken, dünyada yaşanan iki büyük kriz, birlik içindeki birçok devlette ulusal sınırların önemini yükseltmiştir.[17]

EKONOMİK TRAVMA: 2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİ

Küresel yönetişimde aktör çeşitliliği ve iş birliği ihtiyacının kanıtı olarak ortaya çıkan[18] ve başlangıç noktasının ABD'nin "serbestleştir, özelleştir, başıboş" bırak[19] politikası olduğu 2008 küresel ekonomik kriz; işletmelerin, piyasaların, devletlerin dolayısıyla tüm uluslararası sistemin üzerine sis gibi çökmüştür.[20] Küreselleşmenin etkisiyle de ABD merkezli çıkan 2008 ekonomik krizi, tüm dünyaya domino taşı gibi yayılarak dünya ticaretindeki gelişmeleri sadece Avrupa özelinde değil tüm uluslararası arenada gözle görülür bir şekilde durgunlaştırmıştır. [21] Küresel ekonominin 1929 büyük buhranından sonraki en büyük daralmasını 2008 kriziyle yaşayarak tüm dünyaya yayılması sürecinde ABD'den sonraki ilk noktası Avrupa olmuştur. Büyük mali krizin ilk belirtilerini kıtada Portekiz ve İrlanda vermiştir. AB'nin karşılaştığı ekonomik sıkıntılara karşı aldığı önlemler yeterli olmadığı için Yunanistan ve İspanya da krizle karşı karşıya kalmıştır. Her ne kadar İspanya kendi içinde aldığı önlemler ile küresel krizin etkisini azaltmayı başarabilmiş olsa da Yunanistan o kadar şanslı olamayarak krize tamamen teslim olmuştur[22] ve bugün dahi 2008'in etkilediği ekonomik bunalımının izlerini taşımaya devam etmektedir.

---

[17] Sadece Brexit ile Britanya'da değil Fransa'nın son seçimlerinde muhafazakar milliyetçi ve AB karşıtı olduğu bilinen Le Pen'in Macron'a karşı yenilmesine rağmen güçlü bir destek aldığı bilinmektedir. Mark Burgess , French elections: what to expect should Le Pen prevail, Leaders' Perspectives,Mart,2017.

[18] Meral Balcı, Esra Deniz, Küreselleşmenin Getirdiği İstikrar: G-7'den G-20'ye Aktörlerin İşbirliği Süreci, (Ed.Arzu Al, Meral Balcı), Uluslararası İlişkilerde Güncel Çalışmalar 1, Academia Yayınevi, Kütahya, 2018,syf.67.

[19] Fırat Demir, Büyük İstikrar Döneminden Büyük Durgunluk Dönemine: Krizdeki Kapitalizm Veya Kriz Kapitalizmi, ed.(Fikret Şenses, Ziya Öniş, Caner Bakır), Küresel kriz ve yeni ekonomik düzen, iletişim, İstanbul,2013,syf.179.

[20] Arzu AL, Ekonomik (Finansal) Krizin Kavramsal Çerçevesinin Küresel Yönetişim Açısından Değerlendirilmesi, (ed.Arzu AL) Uluslararası Politik Ekonomi Ekonomik Krizler Ve Türkiye, Babıali Kültür Yayınevi, İstanbul, 2016,syf. 14.

[21] Arzu Al, Büşra Kılıç, Çok Taraflılık İlkesinin İmtihanı: G20 Ve Ticaret Savaşları, Standard Dergisi, Ağustos, 2018,syf.36.

[22] Gülçin GÜREŞÇİ, Ahmet OĞUZ, 2008 KÜRESEL KRİZİ SÜRECİNDE AVRUPA BİRLİĞİ EKONOMİ POLİTİKALARININ KOORDİNASYON SORUNU, (Ed.Arzu AL, Meral BALCI), Uluslararası İlişkilerde Güncel Çalışmalar 1, Academia Yayınevi, Kütahya, 2018, SYF.105.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Krizin İtalya'ya da sıçramasının ardından Euro bölgesi tehlike altına girerek birlik içinde merkez ve çevre grubu arasındaki ekonomik uçurumu derinleştirmiştir.[23] Krizin çözülebilmesi için AB kendi içinde önlemler almaya çalışırken Euro bölgesinin yapısal sorunu krizle birlikte gün yüzüne çıkmıştır. 'Birbirini suçlama yarışına' giren merkez ve çevre grubu[24] birliğin ekonomik bütünleşmesini sorgulatmıştır. Almanya'nın başta olduğu merkez grubu ülkeleri Fransa, Belçika, Avusturya, Çevre grubu ülkelerini ekonomik sorumluluklarını yerine getirmemek ile suçlarken, Çevre grubu içinde yer alan Yunanistan, Portekiz, İtalya ve İspanya, Merkez grubunu ekonomik bütünleşmenin gerekliliğini oluşturan 'birlik dayanışmasını' yerine getirmemek ile suçlamıştır. [25]

Euro bölgesinde olmayan İngiltere'nin ABD'den sonra kurtarma paketini açıklayan ikinci ülke olması[26] aynı zamanda özellikle çevre ülkelerince Euro bölgesinde olmanın kriz ile birlikte tekrar 'avantaj mı dezavantaj mı?' şeklinde sorgulanması AB'nin bütünleşmeye doğru giden yolunda önüne çıkan ilk engel olmuştur.

POLİTİK TRAVMA: SURİYE GÖÇMEN KRİZİ

Ulusal ekonominin dolayısıyla ulusal seslerin yükselişinin ilk travmatik olayı olan 2008 küresel krizi bu çalışmada esas alınıyor olsa da Brexit sürecine ve İzolasyon Çağını Avrupa içinde sorgulatmaya yöneltecek asıl politik travma, Suriye İç Savaşıyla başlayan göçmen krizi olmaktadır. Birliğin içinde milliyetçiliğin yükselerek sınırların ulusallaşması temelde 'ben - öteki' ayrışmasını barındırdığı için 'göçmen krizi' izolasyon çağını yorumlayabilmek adına hayati önem taşımaktadır. [27]

[23] Ziya ÖNİŞ, Mustafa KUTLAY, Ekonomik Bütünleşme/Siyasal Parçalanmışlık Paradoksu: Avro Krizi ve Avrupa Birliğinin Geleceği, Uluslararası İlişkiler Dergisi, c.9, s.33, bahar, 2012, syf.5.

[24] Ziya ÖNİŞ ve Mustafa KUTLAY'ın Ekonomik bütünleşmenin eşitsiz dağılımını Almanya'nın cari açık veren ülkelerin neredeyse toplamı kadar cari fazlası vermesi üzerinden ayrıntılı açıklayan ve sayısal verilerle destekleyen çalışmasına Ayrıca Bkz. Ekonomik Bütünleşme/Siyasal Parçalanmışlık Paradoksu: Avro Krizi ve Avrupa Birliğinin Geleceği, Uluslararası İlişkiler Dergisi, c.9, s.33, bahar, 2012.

[25] Öniş ve KUTLAY, a.g.e, syf. 5.

[26] Gülçin GÜREŞÇİ, Ahmet OĞUZ, a.g.e, 107.

[27] Bölgeselciliğin küresel yönetişimdeki avantaj durumunu sorgulatan göçmen krizi, Avrupa Birliği'nin ortak göç politikasının başarısız olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Büşra KILIÇ, European Union Enlargement Challenges After the Lisbon Treaty: Case of Turkey, thegeopolitics, Mayıs, 2018. https://thegeopolitics.com/european-union-enlargement-challenges-after-the-lisbon-treaty-case-of-turkey/

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ortadoğu'da, 18 Aralık 2010'da Tunus'ta otoriter rejime karşı çıkarak ayaklanan halkın hareketi, 2008 küresel krizin yarattığı etki ile domino taşı gibi neredeyse tüm bölgeye yayılmıştır.[28] 2011'de Suriye'ye sıçrayan eşitlik, özgürlük arayışı, bölgede mezhepsel bir boyuta ulaşarak iç savaşa sebebiyet vermiş ve yaşanan çatışmaların yoğunluğu ile tüm dünyayı etkisi altına almıştır.[29] AB'nin iç savaşın ilk yıllarında Suriye'ye karşı politikası, birliğin kabul ettiği 'normatif çatı' altında gelişirken evlerini terk etmek zorunda kalan ve insancıl koşullarda yaşamak isteyen göçmenlerin rotasını Türkiye üzerinden Avrupa'ya çevirmesiyle birlikte dönüşüme uğramıştır.[30] Türkiye'nin kayıtlı olarak 3 milyondan fazla Suriyeli mülteciyi sınırlarından içeriye almasının yanında Avrupa Birliğinde 2017 yılı itibariyle sadece kayıtlı yaklaşık 1 milyon Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Savaşın bilançosu ise 13 milyondan fazla Suriyelinin evlerini terk ettiği gerçeğidir.[31] Avrupa'da aşırı sağ hükümetlerin ülkelerinde popülaritesini arttırması, yaşanan göçmen kriziyle paralel ilerlemiştir. 23 Haziran 2016'da Britanya'da yapılan referandumun arkasındaki en temel sebep ise Brexit kampanyalarında sıkça görüldüğü üzere 'İngilizlilik' kimliğinin[32] ve 'ulusal sınırların mültecilere karşı korunacağı sözünün' baskınlığı[33] olmaktadır.

---

[28] Gerardo Otero, Efe Can Gürcan, The Arab Spring and the Syrian refugee crisis, MONITOR : Canadian Centre for Policy Alternatives, c.22,s.5, Ocak-Şubat,2016,syf. 16.

[29] Suriye iç savaşının Arap Baharından ayrılarak farklı bir mezhepsel çatışma boyutuna ulaştığını, uluslararası bir sosyal medya platformu üzerinden analiz eden çalışmanın detaylarına bakmak için. Marc Lynch, Deen Freelon, Sean Aday, Syria in the Arab Spring: The integration of Syria's conflict with the Arab uprisings,2011–2013, Research and Politics, Ekim- Aralık, c.1, s.7, 2014, syf.2.

[30] AB, kabul ettiği barış, insan haklarının üstünlüğü gibi normatif değerleriyle uluslararası sistemde güvenli bir sığınak olarak dururken, göçmenlerin AB ülkelerini tercih etmesiyle bu değerleri pratiğe dökemediği gözlemlenmektedir. CHRISTIANE FRÖHLICH, The European Response to the Syrian War: Pathologies Uncovered, E-International Relations, Temmuz, 2016. https://www.e-ir.info/2016/07/08/the-european-response-to-the-syrian-war-pathologies-uncovered/

[31] Sayısal verilerin kaynağı için bkz. www.umhd.org.tr (Erişim Tarihi: 09.10.2018)

[32] Referandum sonuçları %52 ayrılma, %48 kalma kararı ile sonuçlanmıştır. Referandum sürecinde ayrılma kampanyalarında sıkça rastlanan Egemenlik vurgusu ve 'kendi' politikalarımız 'kendi' bütçemiz söylemi kimlik üzerinden milliyetçiliğin de yükselmesine neden olmuştur. Detaylı Bilgi İçin Bkz. Christoph Schewe, Davids Lipsens, From EFTA to EC/EU and Back to EFTA? The European Economic Area (EEA) As a Possible Scenario for the UK-EU Relations After Brexit, (ed. David Ramiro Troitiño, Tanel Kerikmäe, Archil Chochia), Brexit : History, Reasoning and Perspectives, Springer, 2018, syf. 215.

[33] Kampanyaların detaylı bilgisi için bkz. http://www.voteleavetakecontrol.org/why_vote_leave.html (Erişim Tarihi: 07.10.2018)

Şekil 1: Ayrılma Kampanyası

Kaynak: www.voteleavetakecontrol.org

Brexit'i destekleyen bir kampanya sitesinin 'Neden ayrılmaya oy verelim?'[34] sorusuna verdiği cevaplardan biri de görselden de anlaşılacağı üzere AB'nin bütünleşme sürecinde yaşadığı genişleme politikası sonrası sıranın Türkiye'ye geldiğini ve bu yüzden Ortadoğu ile komşu olunarak İngiltere'nin sınırlarından daha fazla göçmen gireceği inancıdır. İzolasyona adım adım giden bu inanç esasen büyük bir korkudur. 2008 Küresel Ekonomik Krizden sonra yaşanan Suriye göçmen krizi birliğin içindeki korkuyu daha da arttırarak 2008 Ekonomik Krizinde Merkez ve Çevre ülkeleri arasında yaşanan 'birbirini suçlama yarışı' sahnesini tekrarlatmaya başlamıştır. İspanya, İtalya ve Yunanistan kaçak yollarla gelen ve kontrolü mümkün olmayan mültecilerle ilgili merkez ülkelerini suçlarken merkez ülkeleri ise çevre ülkelerini özellikle kıtanın güneyinde kalan ve kıtaya en çok yasal olmayan göçlerin yaşandığı ülkeleri suçlamaktadır.[35] Birliğin bütünleşmenin temellerine oturttuğu 'Avrupalılık' kimliği endişe ve korku içine giren birçok üye ülke tarafından 'milliyetçiliğin' yükselişi ile zedelenmeye başlamaktadır. Ayrıca bütünleşmenin bir diğer temeli olan 'egemenlik' kaygısının yerini 'ulus üstü' kaygıya bırakma durumu yer değiştirerek yükselen 'egemenlik' söylemi göz ardı edilememektedir.

[34] Detaylı araştırma için bkz. http://www.voteleavetakecontrol.org/why_vote_leave.html (Erişim Tarihi: 07.10.2018)

[35] Detaylı inceleme için bkz. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44638764 (Erişim Tarihi: 07.10.2018)

SONUÇ

AB'yi bir araya getiren güvenlik motivasyonu bugün parçalanma tehlikesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgeselciliğin, uluslararası sistemde bütünleşmeye evrilerek ikamesi olmayan bir modeli haline gelen AB, uluslararası sistemin küresel politik ve ekonomik krizlerden sonra bölgesel işbirliklerinin verebileceği tepkileri anlayabilmek adına da ikamesi olmayan bir modele dönüşmektedir. Brexit ile başlayan ve ulusal sınırların güvenlik kaygısıyla yükselen izolasyon döneminin birlik içinde ayrılıklara devam edip etmeyeceği merak konusudur. Bölgeselcilik, sadece Avrupa'da değil uluslararası sistemin girdiği küresel krizlerle tüm dünyada büyük bir sınav vermektedir. Brexit hamlesi, Birlik içerisinde ilk kez gerçekleşen bir olgu olarak belirsizliklerle dolu bir süreci başlatmıştır. AB ve İngiltere arasında devam eden müzakerelerde, bölgeselciliğin ekonomik getirilerinden kolaylıkla vazgeçemediği gözlemlenen İngiltere, gittikçe iç içe girmiş uluslararası düzende politik bağımsızlığın bedelinin ne olduğunu tüm dünyaya gösterecek bir örnek olacaktır. Öte yandan AB için de Londra gibi bir finans merkezini kaybetmenin önemli bir maliyeti olacaktır. Ayrıca Brexit fenomeninin diğer ülkelerde başlattığı "exit" (çıkış) senaryolarının söylemsel düzeyde artışı, AB'nin siyasi imajını zedelemektedir.

Bölgeselciliğin en başarılı ve en bilinen örneği olan AB'nin kendi içerisinde yaşadığı çelişkiler tüm dünyaya mal olmaktadır. AB özelinde başlayan izolasyon dönemi diğer bölgesel örgütlerin de geleceğini sorgulatmaktadır. Bu durumda Bölgeselcilik teorisi ve hatta liberal düzenin kendisi bir revizyona gitme ihtiyacı hissedebilecektir.

Bölgeselciliğin izolasyon ile sınandığı mevcut dönemde görülmesi gereken en temel hususu ise "Ulus devletler, her ne kadar küreselleşmenin etkisiyle iş birliği için sınırlarını açsalar da kendilerini tedirgin hissettikleri an duvarlarını yükseltmekten çekinmezler." olmaktadır.

KAYNAKÇA

AÇIKMEŞE Sinem Akgül ve **DİZDAROĞLU** Cihan, NATO – AB İlişkileri İşbirliği ve Çatışma Dinamikleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Güvenlik Çalışmaları 10, Kasım 2010.

AL Arzu, Ekonomik (Finansal) Krizin Kavramsal Çerçevesinin Küresel Yönetişim Açısından Değerlendirilmesi, (ed.Arzu AL) U LUSL A R A R A SI POLİTİK EKONOMİ EKONOMİK KRİZLER VE TÜRKİYE, Babıali Kültür Yayınevi, İstanbul, 2016.

AL Arzu, **KILIÇ** Büşra, ÇOK TARAFLILIK İLKESİNİN İMTİHANI: G20 VE TİCARET SAVAŞLARI, Standard Dergisi, Ağustos, 2018.

AL Arzu, **MEHMETÇİK** Hakan, Economic Regionalization And Black Sea İn A Comparative Perspective, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi,C.5, 2017.

BALCI Meral, **DENİZ** Esra, Küreselleşmenin Getirdiği İstikrar: G-7'den G-20'ye Aktörlerin İşbirliği Süreci, (Ed.Arzu AL, Meral BALCI), Uluslararası İlişkilerde Güncel Çalışmalar 1, Academia Yayınevi, Kütahya, 2018.

BURGESS Mark, French elections: what to expect should Le Pen prevail, Leaders' Perspectives,Mart,2017.

DEES Stéphane, **MAURO** Filippo di, **MCKIBBIN** Warwick J., "International Linkages in the Context of Global and Regional Integration", (ed.) Filippo di Mauro, Stéphane Dees ve WArwick J. McKibbin, Globalisation, Regionalism and Economic Interdependence, Cambridge, Cambridge University Press, 2008.

DEMİR Fırat, büyük istikrar döneminden büyük durgunluk dönemine: krizdeki kapitalizm veya kriz kapitalizmi, ed.(fikret şenses, ziya öniş, Caner bakır), küresel kriz ve yeni ekonomik düzen, iletişim, İstanbul,2013.

DONDURAN Can, Uluslararası Dinamiklerin Bir Ürünü: Bölgeselcilik.

ERDOĞAN Oral, (der. Ayhan Kaya, Senem Aydın Düzgit, Yaprak Gürsoy, Özge Onursal Beşgül), Avrupa Birliği'ne Giriş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mart, 2016.

FRÖHLICH Christiane, The European Response to the Syrian War: Pathologies Uncovered, E-International Relations, Temmuz, 2016.

GÜREŞÇİ Gülçin, **OĞUZ** Ahmet, 2008 KÜRESEL KRİZİ SÜRECİNDE AVRUPA BİRLİĞİ EKONOMİ POLİTİKALARININ KOORDİNASYON SORUNU, (Ed.Arzu AL, Meral BALCI), Uluslararası İlişkilerde Güncel Çalışmalar 1, Academia Yayınevi, Kütahya, 2018.

İNAT Kemal ve **CİCİOĞLU** Filiz "Avrupa Birliği", Uluslararası İlişkilere Giriş, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.) içinde. Küre Yayınları, 2014.

KARLUK S. Rıdvan, TONUS Özgür, AVRUPA PARA BİRLİĞİ, EURO VE GELECEĞİ, Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi, ,Eskişehir, c. 14, s.1-2, 1998.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KAYA Ayhan, **DÜZGİT** Senem Aydın, **GÜRSOY** Yaprak, **BEŞGÜL** Özge Onursal, Avrupa Birliği'ne Giriş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mart, 2016.

KILIÇ Büşra, European Union Enlargement Challenges After the Lisbon Treaty: Case of Turkey, thegeopolitics, Mayıs, 2018.

LYNCH Marc, **FREELON** Deen, **ADAY** Sean, Syria in the Arab Spring: The integration of Syria's conflict with the Arab uprisings,2011–2013, Research and Politics, Ekim- Aralık, c.1, s.7, 2014.

MANSFIELD Edward D. ve **SOLINGEN** Etel, "Regionalism", The Annual Review of Political Science, Feb. 2010.

OTERO Gerardo, **GÜRCAN** Efe Can, The Arab Spring and the Syrian refugee crisis, MONITOR : Canadian Centre for Policy Alternatives, c.22,s.5, Ocak-Şubat,2016.

ÖNİŞ Ziya, **KUTLAY** Mustafa, Ekonomik Bütünleşme/Siyasal Parçalanmışlık Paradoksu: Avro Krizi ve Avrupa Birliğinin Geleceği, Uluslararası İlişkiler Dergisi, c.9, s.33, bahar, 2012.

ÖNİŞ Ziya The Age of Anxiety: The Crisis of Liberal Democracy in a Post-Hegemonic Global Order, The International Spectator,c.52,s.3,2017.

RUMELİLİ Bahar, Bölgeselcilik ve İnşacılık: Kazanımlar ve Vaatler, Uluslararası İlişkiler, C. 12, S. 46.

SCHEWE Christoph, LIPSENS Davids, From EFTA to EC/EU and Back to EFTA? The European Economic Area (EEA) As a Possible Scenario for the UK-EU Relations After
Brexit, (ed. David Ramiro Troitiño, Tanel Kerikmäe, Archil Chochia), Brexit : History, Reasoning and Perspectives, Springer, 2018.

SÖDERBAUM Frederick, "Old, New and Comparative Regionalism", Oxford Handbook of Comparative Regionalism,Tanja Börzel and Thomas Risse (Ed)., Oxford University Press, 2016.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.voteleavetakecontrol.org/why_vote_leave.html

https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44638764

www.umhd.org.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

https://thegeopolitics.com/european-union-enlargement-challenges-after-the-lisbon-treaty-case-of-turkey/
https://www.e-ir.info/2016/07/08/the-european-response-to-the-syrian-war-pathologies-uncovered/
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=ES
https://www.academia.edu/33268692/Uluslararas%C4%B1_Dinamiklerin_Bir_%C3%9Cr%C3%BCn%C3%BC_B%C3%B6lgeselcilik

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İNOVASYON GÖSTERGELERİ IŞIĞINDA TÜRKİYE-GÜNEY KORE KARŞILAŞTIRILMASI

Arzu AL[*]

Serkan YAVUZ[**]

Öz

Son yıllarda teknolojinin ve buna bağlı olarak inovasyonun iktisadi kalkınmanın en önemli bileşenlerinden biri olduğu kabul görmektedir. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren küresel ticaretin genişlemeye başlaması ile birlikte ülkeler arasındaki rekabet ortamı, "inovasyon" yapmayı zorunluluk haline getirmektedir. Nitekim, küreselleşen dünyada inovatif faaliyetlerini etkin bir şekilde yürüten ülkelerin, küresel piyasalarda önemli rekabet avantajı elde ettikleri görülmektedir. Türkiye ve Güney Kore; kendi kalkınma süreçlerine aynı dönemlerde girmiştir. Ancak, günümüze gelindiğinde aynı dönemde kalkınma sürecine giren bu iki ülke arasında inovasyon göstergeleri açısından ciddi farklılıklar olduğu görülmektedir. Güney Kore; inovasyon faaliyetlerinin önemini erken dönemde fark etmiş ve kalkınma sürecinin en başından itibaren uygulamaya koymuştur. Türkiye ise inovasyon faaliyetleri açısından yakın zamana kadar sürekli yaşanan siyasi ve ekonomik hareketlilikler nedeniyle Güney Kore kadar etkin bir politika belirleyememiş ve istenilen seviyeye gelememiştir. Bu durum ise inovasyonun en önemli göstergelerinden biri olan Araştırma-Geliştirme(Ar-Ge) harcamalarına da yansımıştır. Ayrıca bilimsel yayın sayısı ve patent göstergeleri açısından da Güney Kore'nin Türkiye'ye oranla daha ileri seviyede olduğu görülmektedir. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı inovasyonun, Türkiye ve Güney Kore'yi ne ölçüde etkilediğinin gösterilmesi olmuştur, Nitekim, bu duruma bağlı olarak iki ülkenin ekonomik ve uluslararası ticaret göstergeleri karşılaştırılmış ve inovasyon faaliyetlerinin bu göstergelere olan katkısı gösterilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnovasyon, Kalkınma, Türkiye, Güney Kore, Uluslararası Politik Ekonomi

Giriş

Günümüzde iktisadi kalkınmanın en önemli bileşenlerden birinin inovasyon

[*] Dr. Öğr. Üyesi , Marmara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı Başkanı, arzu.al@marmara.edu.tr

[**] Marmara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, s.yavuz534@gmail.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olduğu kabul görmektedir. İnovasyon ortaya çıkarılan bir yeniliğin ticarileştirilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde inovasyon daha önemli hale gelmektedir. Uluslararası ticaret hacminin ve küresel rekabet ortamının sürekli olarak artması inovasyonu oldukça önemli hale getirmektedir.

Türkiye ve Güney Kore, 1960'lı yıllarda kalkınma sürecine girmiş ve bu doğrultuda bilim ve teknoloji politikaları üretmiştir. Nitekim, aynı dönemde kalkınma sürecine giren iki ülke arasında önemli farklılıklar oluşmuştur. Bu farklılıkların oluşmasında da inovasyon faaliyetlerinin etkisi oldukça fazladır.

AR-GE harcamaları açısından Türkiye ve Güney Kore Karşılaştırılması

Sürdürülebilir kalkınmanın en önemli gerekliliklerinden biri AR-GE faaliyetleridir. AR-GE faaliyetleri ile firmalar ve ülkeler rekabet gücü elde etmektedir.[1] Bu duruma bağlı olarak AR-GE faaliyetleri bir ülkenin gelişmişlik seviyesinde bilgi edinilmesi açısından oldukça önemlidir.[2] AR-GE faaliyetleri yeni bir ürünün ya da üretim yönetiminin geliştirilmesine katkı sağlayan en önemli bileşenler arasında yer almaktadır.[3] Nitekim, dünyada gelişmiş ülkelerin AR-GE faaliyetleri incelendiğinde oldukça yoğun olduğu görülmektedir.

Türkiye ile Güney Kore'nin toplam AR-GE harcamaları kıyaslandığında, Güney Kore'nin Türkiye'ye göre daha fazla AR-GE harcaması yaptığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi Türkiye'nin 2016 yılındaki toplam AR-GE harcaması 17331 milyon dolar iken, Güney Kore'nin aynı yıl 75929 milyon dolar olmuştur. Türkiye ile Güney Kore'nin toplam AR-GE harcamaları kıyaslandığında Türkiye, Güney Kore'nin 1993 yılında toplam AR-GE harcamalarına 2012 yılı itibariyle ulaştığı görülmektedir.

Tablo 1: Türkiye ve Güney Kore'nin Yıllar İtibariyle AR-GE harcamaları

Yıllar	**Türkiye'nin AR-GE Harcaması (milyon $)**	**Güney Kore'nin AR-GE Harcaması (milyon $)**
1993	2211	12399
1996	2446	18187
1999	3644	18528
2002	4371	24934

[1] Vedat Kaya ve Süleyman Uğurlu, AR-GE Harcamaları ile İhracat Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, 1990-2011" **Ekev Akademi Dergisi,** S. 57, 2013, s.272.

[2] Targan Ünal ve Nisa Seçilmiş, "AR-Ge Göstergeleri Açısından Türkiye ve Gelişmiş Ülkelerle Kıyaslaması", **İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi,** C.1, S.1, 2013. S.14.

[3] Simla Güzel, "AR-GE Harcamaları ve Vergi Teşvikleri: Belirli Ülkeler Karşısında Türkiye'nin Durumu", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,** C.4, S.2, 2009, s.31.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2005	6124	31316
2008	8456	43839
2010	1079	52173
2011	11213	58427
2012	12224	64268
2013	13040	68149
2014	14427	72807
2015	15673	73587
2016	17331	75929

Kaynak: OECD Data, https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm, (E.T:26.0.9.2018)

AR-GE Yoğunluğu Açısından Türkiye ve Güney Kore Karşılaştırılması

AR-GE harcamalarının toplam Gayri Safi Yurtiçi Hasıla oranına AR-GE yoğunluğu denmektedir.[4] AR-GE yoğunluğu bir ülkedeki AR-GE faaliyetlerini ölçen en önemli göstergelerden biridir. Türkiye ve Güney Kore'deki AR-GE yoğunluğu aşağıdaki grafiklerde gösterilmiştir.

Grafik 1 : Türkiye'nin Yıllar itibari ile GSYİH içindeki ARGE harcamalarının payı

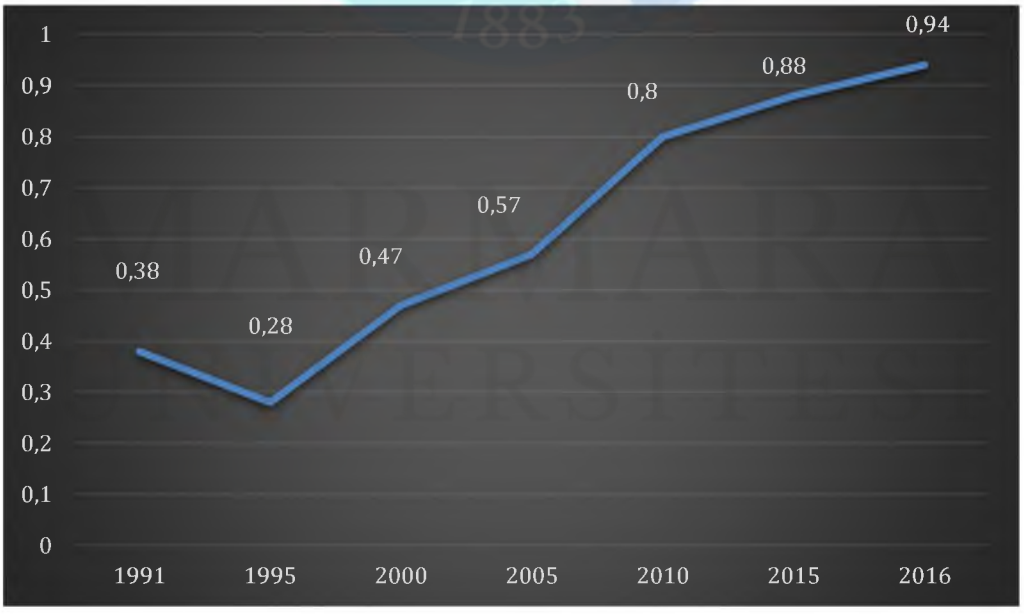

Kaynak: OECD Data , https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm (E.T. 26.09.2018)

[4] Funda Rana Adaçay, "Bilgi Ekonomisine İlişkin Temel Göstergeler Açısından Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Karşılaştırılması", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** S.19, 2007, s.188.

Grafik incelendiğinde Türkiye'nin 1991 yılında toplam GSYH'nın %0,38'ini AR-GE'ye harcadığı görülmektedir. Bununla birlikte 2016 yılına gelindiğinde AR-GE harcamalarının GSYH'ya oranı %0.94 olmuştur. Aynı yılda OECD ülkelerinin ortalamasının 2.34[5] olduğu düşünüldüğünde Türkiye'nin AR-GE yoğunluğunun yetersiz olduğu görülmektedir.

Güney Kore ise AR-GE faaliyetlerine kalkınma dönemlerinin başından itibaren gereken önemi vermiş ve AR-GE faaliyetlerini etkin bir şekilde yürüterek kalkınma sürecini desteklemiştir. 1970 yılında, AR-GE harcamalarının GSYH'ya oranı %0,38'den 1980'de %0.54'e çıkartılmıştır. 1990 yılına gelindiğinde ise AR-GE yoğunluğu %1.68'e ulaşmıştır.[6]

Grafik 2: Güney Kore'nin Yıllar itibari ile GSYİH içindeki ARGE harcamalarının payı

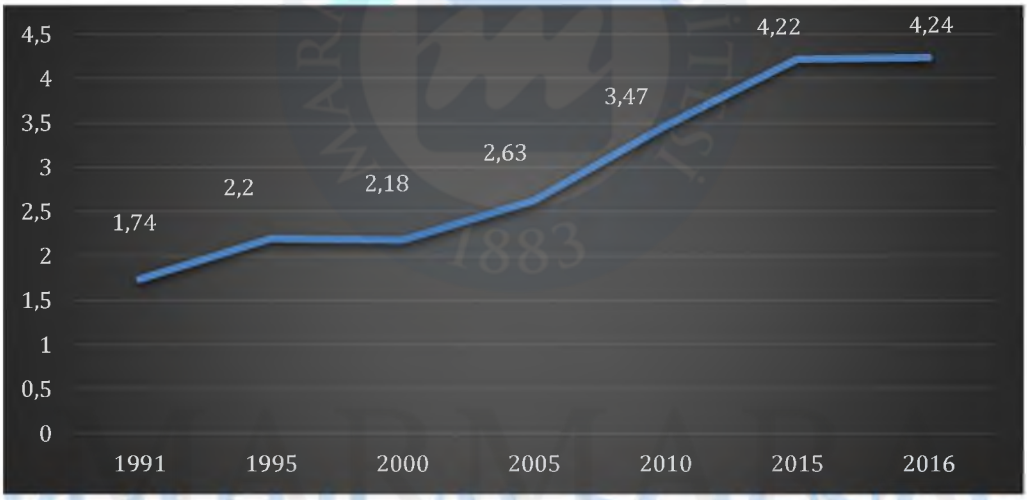

Kaynak: OECD Data , https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm (E.T. 26.09.2018)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Güney Kore'de AR-GE yoğunluğu yıllar itibariyle artmış ve 2016 yılına gelindiğinde %4.24'e ulaşmıştır. Güney Kore, OECD ortalamasından oldukça fazla AR-GE harcamaları yapmaktadır ve bu durum da küresel piyasalarda Güney Kore'nin rekabet avantajı elde etmesini sağlamaktadır.

[5] OECD Data, https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm,

[6] Umut Çakmak, "Güney Kore'nin Ekonomik Kalkınmasının Temel Dinamikleri (1960-1990)" **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** C.21, S.1, 2016, s.151.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AR-GE Personeli İstihdamı Açısından Karşılaştırma

AR-GE faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülebilmesi için insan kaynağı oldukça önemlidir. Araştırmacılar, AR-GE faaliyetlerini yürüterek bilginin ve ürünün geliştirilmesine olana sağlamaktadır.[7] Nitekim, küresel ticarette rekabet avantajı elde etmek isteyen ülkelerin de AR-GE personelini en üst seviyeye çıkarması gerekmektedir.[8]

Grafik 3: Türkiye'de 1000 çalışan başına düşen Araştırmacı Sayısı

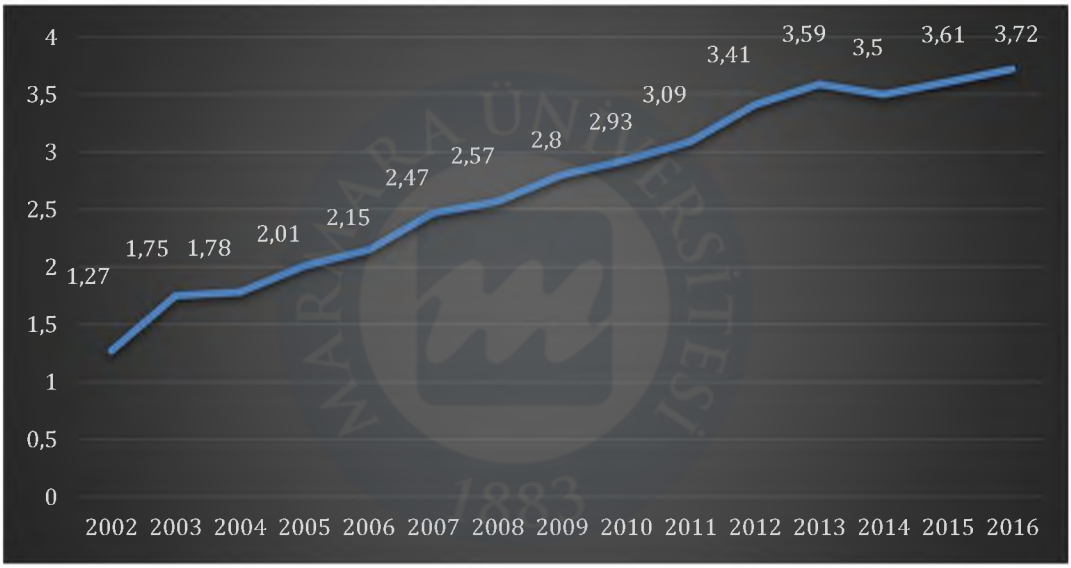

Kaynak: OECD Data, https://data.oecd.org/rd/researchers.htm#indicator-chart, (E.T.:27.09.2018)

Yukarıdaki grafik de görüldüğü gibi Türkiye'nin araştırmacı sayısı sürekli olarak artmaktadır. 2002 yılında 1000 çalışan başına düşen araştırmacı sayısı 1,27 iken, bu rakam 2016 yılına gelindiğinde 3,72'ye ulaşmıştır. Güney Kore'de ise Türkiye'den çok daha fazla araştırmacı istihdam edildiği görülmektedir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi 2002 yılında her bin çalışan sayısına düşen araştırmacı sayısı 6,4'ten, 2016 yılında 13,8'e çıkmıştır.

[7] Nihat Işık ve Efe Can Kılınç, " Bölgesel Kalkınma'da AR-GE ve İnovasyonun Önemi: Karşılaştırmalı Bir Analiz", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.6 S.2, 2011, s.38.

[8] Fatih Zabun, " Gelişimin İtici Gücü: AR-GE (3) Türkiye'de AR-GE Harcamaları Bağlamında İstihdam Edilen Araştırmacı Sayısı ve Bilimsel Yayın Göstergeleri", **Anahtar Dergisi**, S.315, 2015, s.38.

Grafik 4: Güney Kore'de 1000 çalışan başına düşen Araştırmacı Sayısı

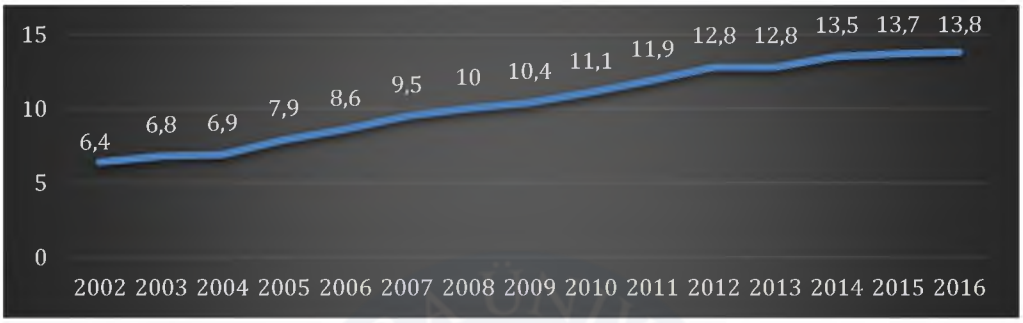

Kaynak: OECD Data, https://data.oecd.org/rd/researchers.htm#indicator-chart, (E.T.:27.09.2018)

Patent Göstergeleri Açısından Karşılaştırma

Patent, buluş sahibini üçüncü kişilerin söz konusu buluşup üretip satması ihtimaline karşı korumaktadır. Patent korunması sağlandığı durumlarda, patente sahip kişi ürünlerine istediği fiyatı koyabilmektedir.[9] Patent korumasındaki amaç buluş sahiplerinin korunmasıdır. Patent koruması, kişileri ya da kurumları inovasyon yapmaya iten en önemli etkenlerden biridir. Ayrıca, patent başvuruları inovasyonun en önemli çıktısı olarak değerlendirilmektedir. Aşağıdaki tabloda Türkiye ve Güney Kore'de yıllar itibariyle patent başvuruları gösterilmiştir.

Tablo 2: Türkiye ve Güney Kore'de patent Başvuruları

Yıllar	Türkiye	Güney Kore
1990	138	9082
1995	170	59228
2000	277	72831
2005	928	122188
2010	3180	131805
2011	3885	138034
2012	4434	148136
2013	4392	159978

[9] Murat Karaöz ve Mesut Albeni, "Türkiye'de Teknoloji Çabalarına İlişkin Bir Değerlendirme: Türkiye'de Patent Aktivitesi", http://www.inovasyon.org/pdf/MuratKaraoz_Bildiri.pdf, s.3. (E.T.:11.04.2018)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2014	4766	164073
2015	5352	167275
2016	6230	163424

Kaynak: World Bank Data, World Development Indicators, http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=IP.PAT.RESD&country#, (E.T.:27.09.2018)

Tabloda da görüldüğü gibi iki ülkedeki AR-GE harcamaları ve AR-GE personeli sayısının farklı oluşu patent başvurularına net bir şekilde yansımaktadır. 1990 yılında Türkiye 'de sadece 138 patent başvurusu yapılmış iken, bu rakam 2016 yılında 6230'a çıkartılabilmiştir. Güney Kore'de ise 1990 yılında toplam patent sayısı 9082 iken, 2016 yılında 163424'e ulaşmıştır. Türkiye'de patent başvuru sayısı sürekli olarak artma eğiliminde olmasına rağmen Güney Kore ile kıyaslandığında yeterli seviyeye ulaşamadığı görülmüştür. Türkiye 2016 yılında, Güney Kore'nin 1990 yılında ulaşmış olduğu patent başvurusuna dahi henüz ulaşamamıştır.

Patent başvuru sayısının istenilen seviyede olmaması, Türkiye'nin bilgi üretme ve yayma kapasitesinin yeterli olmamasından kaynaklanmaktadır. Nitekim, bu durum inovatif faaliyetlerin ekonomik büyümeye istenilen katkı sağlamadığını göstermektedir.[10]

Küresel İnovasyon Endeksi Açısından Türkiye ve Güney Kore

Küresel İnovasyon endeksi; Cornell Üniversitesi ve Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) tarafından her yıl yayımlanmakta ve ülkelerin inovasyon kapasitelerini göstermektedir. Bu endekse ile 141 ülkenin raporu detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.[11] Bu rapor ülkelerin inovasyon yapıları hakkında önemli bilgiler vermektedir. 2017 yılında yayımlanan raporda ülkelerin küresel inovasyon endeksleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Küresel İnovasyon Endeks Sıralaması

Sıralama	Ülkeler	Puan
1	İsviçre	67.69
2	İsveç	63.82

[10] Adem Kalça ve Yeşim Atasoy, "Ekonomik Büyüme Aracı Olarak Bilgi Yayılımları ve İnovasyon", **Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi,** C.3, S.2, 2008, s.102.

[11] Yasemin Hancıoğlu, " Küresel İnovasyon Endeksini Oluşturan İnovasyon Girdi ve Çıktı Göstergeleri Arasındaki İlişkinin Kanonik Korelasyon Analizi ile İncelenmesi: OECD Örneği", **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.16, S.4, 2016, s.138-139.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3	Hollanda	63.36
4	ABD	61.40
5	Birleşik Krallık	60.89
6	Danimarka	58.70
7	Singapur	58.69
8	Finlandiya	58.49
9	Almanya	58.39
10	İrlanda	58.13
11	Güney Kore	57.70
12	Lüksemburg	56.40
13	İzlanda	55.76
14	Japonya	54.42
15	Fransa	54.18
43	Türkiye	38.90

Kaynak: Cornel University and Insead,World Intellectual Property Organization (WIPO),http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf, (E.T.:27.09.2018)

AR-GE ve Patent başvuruları açısından istenilen sonuçlara ulaşamayan Türkiye, 2017 yılında Küresel inovasyon endeksi sıralamasında kendisine 43. sırada yer bulabilmiştir. Güney Kore ise aynı yılda Japonya ve Fransa gibi ülkeleri de geride bırakarak 11. sırada yer almıştır.

Türkiye ve Güney Kore'de Yüksek Teknolojili İhracat

Bir ülkedeki toplam ihracat içerisindeki yüksek teknolojili ürün ihracatının payı, o ülkenin AR-GE faaliyetleri sonucu gerçekleşen inovasyonun en önemli göstergelerinden biridir.[12] Bir başka deyişle, bir ülkedeki yüksek teknolojili ihracat miktarı o ülkenin teknik anlamdaki kapasitesini göstermektedir. Bununla birlikte, yüksek teknolojili ihracat, küresel ticaretin her geçen gün arttığı dünyada ülkelerin rekabet gücünü de yansıtmaktadır.[13] Aşağıdaki tabloda Türkiye ve Güney Kore'nin toplam imalat sanayi içerisindeki yüksek teknolojili ürünlerin payı gösterilmiştir.

[12] Murat Çetin, **Yenilikler, AR-GE Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi,** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Yay., 2009, s.12.

[13]Targan Ünal ve Nisa Seçilmiş, "AR-Ge Göstergeleri Açısından Türkiye ve Gelişmiş Ülkelerle Kıyaslaması", **İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi,** C.1, S.1, 2013. S.14.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 4: Türkiye ve Güney Kore'nin Toplam Sanayi Ürünleri İhracatında Yıllar İtibariyle Yüksek Teknolojili Ürünlerin %Payı

Yıllar	Türkiye	Güney Kore
1990	1.2	18
1996	1.6	24.1
2000	4.8	35.1
2001	3.9	29.8
2004	1.9	32.9
2007	1.9	30.5
2010	1.9	29.5
2013	1.9	27.1
2014	1.9	26.9
2015	2.2	26.8
2016	2.0	26.6

Kaynak: World Bank Data, World Development Indicators, http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators , (E.T.:27.09.2018)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Türkiye'nin yüksek teknolojili ihracat seviyesi oldukça düşük düzeydedir. Türkiye'nin 1990'lardan 2000'li yıllara kadar yüksek teknolojili ihracat payını sürekli olarak artırdığı görülmektedir. Ancak ilerleyen süreçte yüksek teknolojili ihracatın payı yeniden düşüş eğilimine girmiştir.

Güney Kore'nin toplam sanayi içerisindeki ileri teknolojili ihracat payının Türkiye'ye göre yüksek olduğu görülmektedir. Güney Kore'de yüksek teknolojili ürün ihracatının 1990'lı yıllardaki payı %18 iken, bu rakam 2000'li yıllarda %35'e kadar ulaşmıştır.2016 yılında ise % 26.6 olduğu görülmektedir. Bu durum, Güney Kore ekonomisine ciddi katkı sağlamaktadır.[14]

Sonuç

Küreselleşme ile birlikte küresel ticaret hacminin sürekli olarak artması ve bu duruma bağlı olarak küresel rekabet ortamının artması ülkeleri inovasyon yapmaya zorlamaktadır. Nitekim, inovasyon faaliyetlerini etkin bir şekilde yürütebilen ülkeler küresel ekonomide rekabet gücünü elde etmektedir. Bu

[14] Bekir Sami Oğuztürk ve Ferhat Özbay, Ceren Pehlivan, "Güney Kore'nin Büyüme Sürecinde İnovasyonun Rolü: Ekonometrik Bir Analiz 1984-2015", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.22, S.24, 2017, s.1210 .

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
durum, kalkınma sürecinin en başından itibaren inovasyon faaliyetlerini etkin bir şekilde yürüten Güney Kore ile inovatif faaliyetlerini istenilen şekilde yürütemeyen Türkiye'nin karşılaştırılmasında görülmektedir.

Türkiye ve Güney Kore aynı dönemde kalkınma sürecine girmiş olmasına rağmen iki ülke arasında ekonomik anlamda ciddi farklılıklar oluşmuştur. İnovatif faaliyetleri etkin bir şekilde yürüten Güney Kore, katma değeri yüksek ürün ihracatçısı olabilmiş iken, Türkiye ise inovasyon politikalarını etkin bir şekilde yürütemediği için katma değeri düşük ülke ihracatçısı olmuştur. Buna bağlı olarak da bu çalışmada, Türkiye'nin küresel rekabet ortamında rekabet gücünü artırabilmek için, Güney gibi inovatif faaliyetleri önceleyerek kalkınma politikası belirlemesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

Adaçay, Funda Rana, "Bilgi Ekonomisine İlişkin Temel Göstergeler Açısından Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Karşılaştırılması", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** S.19, 2007, ss.185-204.

Çetin, Murat, **Yenilikler, AR-GE Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi,** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Yay., 2009.

Güzel Simla, "AR-GE Harcamaları ve Vergi Teşvikleri: Belirli Ülkeler Karşısında Türkiye'nin Durumu", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,** C.4, S.2, 2009, ss. 29-48.

Hancıoğlu, Yasemin, " Küresel İnovasyon Endeksini Oluşturan İnovasyon Girdi ve Çıktı Göstergeleri Arasındaki İlişkinin Kanonik Korelasyon Analizi ile İncelenmesi: OECD Örneği", **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.16, S.4, 2016, ss.131-157.

Işık, Nihat ve Kılınç Efe Can, " Bölgesel Kalkınma'da AR-GE ve İnovasyonun Önemi: Karşılaştırmalı Bir Analiz", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, C.6 S.2, 2011, ss. 9-54.

Kalça Adem ve Atasoy Yeşim, "Ekonomik Büyüme Aracı Olarak Bilgi Yayılımları ve İnovasyon", **Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi,** C.3, S.2, 2008, ss.95-110.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Karaöz, Murat ve Albeni, Mesut, "Ekonomik Kalkınma ve Modern Yenilik Teorisi", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.8, S.3, 2003, ss. 27-48.

Kaya Vedat ve Uğurlu, Süleyman, "AR-GE Harcamaları ile İhracat Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, 1990-2011" **Ekev Akademi Dergisi,** S. 57, 2013, ss.269-282.

OECD Data, https://data.oecd.org/rd/researchers.htm#indicator-chart

Oğuztürk Bekir Sami ve Özbay Ferhat, Pehlivan Ceren, "Güney Kore'nin Büyüme Sürecinde İnovasyonun Rolü: Ekonometrik Bir Analiz 1984-2015", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.22, S.24, 2017, ss.1203-1222.

Umut Çakmak, "Güney Kore'nin Ekonomik Kalkınmasının Temel Dinamikleri (1960-1990)" **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** C.21, S.1, 2016, ss.151-171.

Ünal Targan ve Seçilmiş Nisa, "AR-Ge Göstergeleri Açısından Türkiye ve Gelişmiş Ülkelerle Kıyaslaması", **İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi,** C.1, S.1, 2013, ss.12-25.

Ünal Targan ve Seçilmiş Nisa, "AR-Ge Göstergeleri Açısından Türkiye ve Gelişmiş Ülkelerle Kıyaslaması", **İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi,** C.1, S.1, 2013, ss.12-25.

Zabun, Fatih " Gelişimin İtici Gücü: AR-GE (3) Türkiye'de AR-GE Harcamaları Bağlamında İstihdam Edilen Araştırmacı Sayısı ve Bilimsel Yayın Göstergeleri", **Anahtar Dergisi**, S.315, 2015, ss. 38-41.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

RUSSIA'S RISING PROFILE IN THE MIDDLE EAST: ENDEAVOR TO ESTABLISH A POLYCENTRIC ORDER IN THE REGION

Fatma Aslı Kelkitli*

Abstract

Russia declared its aim of being one of the influential centers of an evolving multipolar world in the late 1990s. This objective appeared to be much more realizable in mid-2000s thanks to the political stability, economic growth and military resurgence attained under the leadership of Vladimir Putin. This renewed morale buttressed by growing capacity led the country to show much more interest in some regions such as the Middle East which had received scant attention from Russian foreign policy makers in the immediate post-Cold War period. Russia became one of the members of the Middle East Quartet that was set up to mediate the Israeli-Palestinian peace process, worked together with the UN Security Council members and Germany to find a political settlement to the nuclear program of Iran and participated actively to the Geneva peace talks that were organized to find a way out of the civil war in Syria. This paper claims that Russia contributes to these multilateral efforts in the Middle East in order to come to an understanding with the USA and the EU which will also strengthen its hand concerning the other international matters especially with the ones pertaining to the Eurasia.

Keywords: Post-Cold War period, Russia, multipolarity, Middle East, multilateralism

Özet

Rusya, 1990'ların sonlarında dönüşmekte olan çokkutuplu bir dünyanın etkili merkezlerden biri olma hedefini ilan etti. Bu hedef, Vladimir Putin'in liderliği altında ulaşılan siyasal istikrar, ekonomik büyüme ve askeri güçlenme sayesinde 2000'lerin ortalarında çok daha gerçekleşebilir görünmüştür. Artan kapasite ile desteklenen bu yenilenmiş moral ülkenin Soğuk Savaş'ın hemen

*Dr., Faculty Member, Istanbul Arel University, Department of Political Science and Public Administration. The author could be reached at aslikelkitli@arel.edu.tr or kelkitlikongur@yahoo.com.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ertesi döneminde Rus dış politika yapıcılarının dikkatini az çekmiş bazı bölgelere örneğin Ortadoğu'ya daha fazla ilgi göstermesine neden olmuştur. Rusya, İsrail-Filistin barış sürecine arabuluculuk etmek için kurulan Ortadoğu Dörtlüsü'nün üyelerinden biri olmuş, BM Güvenlik Konseyi üyeleri ve Almanya ile İran'ın nükleer programına siyasi bir çözüm bulmak için çalışmış ve Suriye'deki iç savaştan bir çıkış yolu bulmak için organize edilen Cenevre barış görüşmelerine aktif bir şekilde katılmıştır. Bu çalışma Rusya'nın Ortadoğu'daki bu çok taraflı çabalara ABD ve AB ile uluslararası meselelerde özellikle Avrasya ile ilgili olanlarda elini güçlendirecek bir anlayışa ulaşmak için katkı sağladığını iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Soğuk Savaş sonrası dönem, Rusya, çokkutupluluk, Ortadoğu, çoktaraflılık

Introduction

The early 1990s witnessed the struggle of Russia to seek out a respectable place for itself in the international system in the midst of political crises, economic hardships and social breakdown. Being the successor state of the once almighty and assertive Soviet Union, it was difficult for the Russian statehood to adapt to a new environment which was dominated by the United States of America (USA) in political, economic, military and technological realms.

Following a brief period of hesitation and introspection and shortly after the inauguration of Yevgeny Primakov as the new Foreign Minister in January 1996[1], Russia came to the conclusion that the unbridled power of the USA could only be evened out with the formation of a multipolar world that would be based on equal partnership of the great powers.[2] In line with this new reasoning, Russia decided to pursue a multi-vector foreign policy line and to concentrate on the somewhat neglected Eastern dimension of its foreign policy. Moscow and Beijing signed an agreement in April 1996 with the participation of Kazakhstan, Kyrgyzstan and Tajikistan that included military confidence-building measures along the former Sino-Soviet border which ruled out

[1] Primakov acted as Foreign Minister of Russia until September 1998. After then he served as Prime Minister until May 1999.

[2] The Russian National Security Blueprint which was approved by the President Boris Yeltsin in December 1997 named the USA, the EU, China, Japan and India as great powers. See "Russian National Security Blueprint," *Federation of American Scientists*, last modified December 17, 1997, https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/blueprint.html.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

attacking each other or carrying out military exercises against one another.[3] Russia and China also penned the "Joint Declaration on a Multipolar World and the Establishment of a New International Order" on 23 April 1997 which rejected hegemony and monopolization in international affairs.[4] Primakov tried to bring in India to this coupling as well. In December 1998, on a state visit to New Delhi, he stated that the establishment of a "strategic triangle" among India, Russia and China would secure peace and stability in the world.[5] However, neither China nor India embraced this notion of a strategic triangle. Furthermore, the Russian financial crisis of August 1998 and the ailing performance of economy threw cold water on Primakov's ambitious plans.

Russia declared again its desire to be part of a multipolar world order which would ensure collective resolution of key problems of the international community in the new Foreign Policy Concept which was approved by the new President Vladimir Putin in June 2000.[6] Yet, Putin opted for a low profile foreign policy in his first term and gave weight to the economic recovery and strengthening of institutional mechanisms. He was eager to cooperate with the USA in the fight against global terrorism in Central Asia in the post 9/11 period although Washington unilaterally withdrew from the Anti-Ballistic Missile (ABM) Treaty in December 2001 to build its national defense system and North Atlantic Treaty Organization (NATO) 's expansion to the east continued unabated. Russia opposed the 2003 American invasion of Iraq which took place without a mandate from the United Nations Security Council (UNSC). This political stance was backed up by France and Germany but the other European Union (EU) countries were in no way willing to break ranks with the USA by coalescing around Russia.

Russia demonstrated a much more assertive and firm attitude with regard to the regional and international matters of concern in Putin's second period thanks to the increasing material capabilities of the country. Moscow came out strongly against the color revolutions which brought forth successive changes of government in the former Soviet states of Georgia, Ukraine and

---

[3] Andrea Koppel, "China, Russia Sign Treaty Easing Tension on Border", *CNN*, 26 April 1996.

[4] "Russian-Chinese Joint Declaration on a Multipolar World and the Establishment of a New International Order, adopted in Moscow on 23 April 1997", *United Nations General Assembly*, last modified January 10, 2000, http://www.un.org/documents/ga/docs/52/plenary/a52-153.htm.

[5] "Russia Favours 'Strategic Triangle' among India, Russia and China", *UNI*, 21 December 1998.

[6] "The Foreign Policy Concept of the Russian Federation," *Federation of American Scientists*, accessed July 23, 2018, https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kyrgyzstan. Russia also announced its unease concerning the American plan to deploy a new missile defense system close to its borders, in Poland and the Czech Republic. Yet, despite the disagreement with the Western world, specifically the USA over myriad issues, Russia was ready to be part of a global orchestra of the leading powers which would be instrumental for the resolution of global problems.[7] The Foreign Policy Concept of January 2008 also underlined Russia's interest in continuing dialogue with the USA on foreign policy, security and strategical stability issues.[8]

The August 2008 War between Russia and Georgia and the subsequent Russian victory while ending Georgia's dream for NATO membership became the final nail in the coffin of the unipolar world according to some Russian foreign policy makers.[9] The new American President Barack Obama's decision to install the anti-missile system in Romania, instead of Poland and the Czech Republic, the signing of the New Strategic Arms Reduction Treaty (START) between Obama and the Russian President Dmitry Medvedev in April 2010 and increasing Russian involvement in Afghanistan led Russia to consider that a controversy management culture based on pragmatism and observance of balance of interests between the two countries were on the way to development as emphasized in the Foreign Policy Concept of February 2013.[10]

Russia's scheme of a Concert of Europe-type global management among the leading foci of power which would tolerate the formation of regional spheres of privileged interests hit the wall with the EU's decision to hammer out an association agreement with Ukraine. This triggered a series of events which led to the downfall of the Russian-leaning President of Ukraine who had called off the signing of the agreement and Moscow's incorporation of Crimea into Russian territory in March 2014. The straining of Moscow's relations with Washington and Brussels especially after the imposition of sanctions on Russia following the Crimean incident engendered a more active Russian role in the Middle East as revealed by the Russian military

---

[7] Sergey Lavrov, "The Rise of Asia, and the Eastern Vector of Russia's Foreign Policy", *Russia in Global Affairs* 4, no. 3 (July-September 2006), last modified July 12, 2016, http://eng.globalaffairs.ru/number/n_6865.

[8] "The Foreign Policy Concept of the Russian Federation," *President of Russia*, last modified January 12, 2008, http://en.kremlin.ru/supplement/4116.

[9] Andrei Makarychev, "The Medvedev Presidency: Russia's Changing Profile", *CIDOB International Yearbook* (2010): 167.

[10] "Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation," *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*, last modified February 18, 2013, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/122186.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

intervention in Syria in September 2015.

Russia still wants to establish a great power management system as defined by Hedley Bull in which leading nations of the world are endowed with special rights and duties which will assist them playing significant roles regarding matters that will affect the peace and security of the international system as a whole.[11] Such a system will permit creation of spheres of influence, interest or responsibility among the great powers based on informal discussions, negotiations and eventual consensus. Russia expedited its efforts to set up an archetype of this system in the Middle East in the wake of its engagement with the vagaries of the Syrian Civil War.

It is possible however, to trace the origins of Russia's renewed interest in the Middle Eastern affairs back to the early 2000s which came on the scene concomitant to the enhancing political clout and economic capacity of the country. This study will start with the examination of Russia's first experience in a multilateral structure in the post-Cold War Middle East that was initiated to pull through the Israeli-Palestinian conundrum, it will then move on to Russia's contribution to the European endeavor to find a diplomatic solution to Iran's nuclear dossier and will finalize with Russia's international efforts to end the Syrian Civil War. The paper claims that Russia's involvement in all these international structures could be explained with its desire to be part of great power multilateralism comprising of leading power of foci such as the USA, the EU and China. Russia acts as a collaborative and responsible great power to control and end crises in the Middle East and in return expects from the other great powers to accept Eurasia as its legitimate zone of influence.

Russia's Participation to the Middle East Quartet: Utilizing the Membership for Enhancing Regional Stature

The Middle East Quartet came into being as an offshoot of a crisis meeting that took place in Madrid in April 2002 amidst increasing skirmishes between the Israelis and Palestinians in the West Bank. It was set up by the UN, EU, USA and Russia with the aim of assisting the mediation of the Middle East Peace Process and supporting the state-building efforts of the Palestinian side.[12]

---

[11] Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* (London: Macmillan Press, 1995), 196.

[12] "The Quartet", *Office of the Quartet*, accessed August 12, 2018, http://www.quartetoffice.org/page.php?id=4e3e7y320487Y4e3e7.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Russia was one of the permanent members of the UNSC. It had served as the Co-Chairman of the Madrid Peace Process of 1991 along with the USA and enjoyed amicable relations with the Palestinians since the Cold War years. Moreover, Moscow's strong ties with Syria, another important actor of the Middle East Peace Process, was considered valuable by the other three parties which had run into problems with Damascus from time to time. For Russia on the other hand, being invited to an international gathering regarding a significant issue in one of the critical regions of the world meant acknowledgement of its great power status by the USA and the EU. This was deemed substantial by Moscow as the invitation had come at a time when the country was still recovering from repercussions of the serious financial crisis of 1998. Moscow chose to act with calmness, caution and moderation within the Quartet and stayed away from sharp criticisms and hard-hitting remarks in the event of divergence of opinions with the other members, particularly with the USA.

Russia fell into disagreement with its Quartet partners mostly about dealing with the leadership of the Palestinian Authority (PA) as well as composition and functioning of the peace process. Starting with the early days of 2002 up until his death in November 2004, the USA had pursued a policy of isolating PA President Yasser Arafat on the grounds that he had leanings to the terrorist circles.[13] Russia came out against this move and many Russian officials drew attention to Arafat's importance in the Arab world and his being the elected leader of the Palestinian people.[14] Yet, Russia acquiesced to the creation of the post of prime minister at the instigation of the USA which would undertake some of the tasks of the Arafat, thereby would reduce his power within the framework of a Palestinian Reform program endorsed also by the EU.[15]

Another PA leadership matter that pitted Russia against the other members of the Quartet came to the open following the landslide victory of Hamas in January 2006 parliamentary election. Hamas was listed as a terrorist organization by the USA and the EU due to its non-recognition of Israel's right to exist and the targeting of Israeli civilians by its military wing. Russian

[13] Kris Arthur Bauman, "The Middle East Quartet of Mediators: Understanding Multiparty Mediation in the Middle East Peace Process" (ph.D. thesis, University of Denver, 2009), 142-143.

[14] Andrej Kreutz, *Russia in the Middle East: Friend or Foe?* (Westport: Praeger Security International, 2007), 73-74.

[15] Nathalie Tocci, "The Middle East Quartet and (In)effective Multilateralism, *Middle East Journal* 67, no. 1 (Winter 2012): 32.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

President Putin evaluated the election triumph of Hamas as a big blow to American diplomacy and added that Russia did not designate Hamas as a terrorist grouping.[16] Even so, Russia put its signature on the Quartet statement that was released five days after the election and laid down commitment to nonviolence, recognition of Israel, and acceptance of previous agreements and obligations as a condition for the prospective Palestinian government to receive aid.[17]

Russia spent time and effort to engage Hamas in a dialogue to ensure that it would abide by the Quartet's conditions. Russia had some practice talking Fatah into recognizing Israel's right to exist in the 1970s and 1980s.[18] Drawing on this past experience and being the only Quartet member that was on speaking terms with the organization, Russia figured out that bringing in Hamas to the negotiation table would not only make a significant contribution to the peace process but would also enhance its regional standing remarkably. As per this reasoning, a delegation of Hamas led by politburo chief Khaled Mashal was received in Moscow on 3 March 2006 by the Foreign Minister Sergey Lavrov. Lavrov conveyed to Hamas the position of the Quartet and advocated Mashal to transform the organization into a real political party by incorporating its military units in PA security structures.[19] However, when the new Palestinian government eschewed from recognition of Israel and denunciation of terrorist methods in its program, the primary donors of Palestine, namely the EU and the USA decided to impose a financial boycott to which Moscow had to hew.

The increasing political rivalry between Fatah and Hamas exacerbated with the precarious economic conditions brought out a violent split in the summer of 2007. While Hamas clung to its power base in the Gaza Strip, Fatah initiated a new government in the West Bank. This severe division in the Palestinian leadership, which undermined the position of PA vis-à-vis Israel

---

[16] "Russia Does Not Accuse Hamas of Terrorism - Putin", *Kuwait News Agency (KUNA)*, 31 January 2006.

[17] "Quartet Statement January 30, 2006", *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*, last modified January 31, 2006, http://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/international_safety/conflicts/-/asset_publisher/xIEMTQ3OvzcA/content/id/414650.

[18] Malath Alagha, "Identity and Foreign-Policy Making: A Comparative Analysis of Self-Other Perceptions in EU and Russian Peace-Making towards the Palestinian Statehood, 2000-2012" (ph.D. thesis, University of Exeter, 2014), 179.

[19] "Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov's Interview with Arab Media, Moscow, March 15, 2006", *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*, last modified March 21, 2006, http://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/409358.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

and created further imbalances in the Israeli-Palestinian confrontation induced Moscow to intervene in order to reconcile the warring factions. Russian officials met with representatives from Fatah and Hamas on separate occasions and also hosted a joint meeting with officials from both of the sides to reach a settlement.[20] All in all, although Russian attempts to include Hamas in the political process via taming of its sharp rhetoric and convincing it to form a unity government with Fatah achieved meager results at the best, this mediation endeavor elevated Moscow's position in the Middle East and equipped it with additional leverage in its dealings with the USA and the EU.

The Russian views diverged from those of the USA' when it came to the composition and execution of the peace process as well. Russia, along with the EU embraced the Arab Initiative of March 2002 which proposed normalization of Arab-Israeli relations in exchange for Israel's withdrawal from the occupied territories and fair settlement of the refugee problem.[21] The USA, however, preferred rooting for Israel's Disengagement Plan in February 2004 which encapsulated its withdrawal from the Gaza Strip and limited areas of the West Bank. Although Russia tried to bridle this American unilateralism via sponsoring of a UN resolution which granted the Security Council a role in monitoring Israeli and Palestinian compliance with the Roadmap, the initiative failed and Russia along with the EU and the UN gave its approval to Israel's Plan in May 2004.[22] Russia also supported the Annapolis Conference which was organized by the USA in November 2007 to revive the Israeli-Palestinian negotiations for a two-state solution. The Conference did not produce any concrete results and Russia's attempt to seize the moment and gain the upper hand in the peace process was nipped in the bud when Israel and the USA discountenanced repeated offers made by Putin and Lavrov to host a follow-up meeting in Moscow. Russia then tried to expand the composition of the Quartet by bringing in the Arab League as a new participant.[23] The League might balance the impact of Israel in the Quartet and put forth new ideas and approaches to the resolution of the impasse. Although the EU and the UN responded positively to the offer, the USA did not demonstrate any indication

[20] Alagha, 181.

[21] Robert O. Freedman, "Russia, Israel and the Arab-Israeli Conflict: The Putin Years", *Middle East Policy* 17, no. 3 (Fall 2010): 59.

[22] Khaled Elgindy, "The Middle East Quartet: A Post-Mortem", *Analysis Paper-The Saban Center for Middle East Policy at Brookings*, no. 25 (February 2012): 17.

[23] "Remarks by Foreign Minister Sergey Lavrov at the Second Session of the Russian-Arab Cooperation Forum, Khartoum, 3 December 2014," *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*, last modified December 3, 2014, http://www.mid.ru/en/web/guest/liga-arabskih-gosudarstv-lag-/-/asset_publisher/0vP3hQoCPRg5/content/id/806359.

of embracing the idea.

The partaking of Russia in the Middle East Quartet was considered as a significant opportunity by the Russian foreign policy makers to make a comeback to an erstwhile important region which had been put on the back burner in the early post-Cold War period. Russia pursued a calm and collected and constructive policy line in the Quartet and tried to position itself as a balancer, facilitator and mediator between the discordant parties. However, Moscow's weak material and bargaining position vis-à-vis the USA which elicited a backpedaling behavior most of the time, along with Hamas' reluctance to accept the Quartet's conditions and its incessant rift with Fatah kept Russia's efforts down. Moreover, the USA's recognition of Jerusalem as Israel's capital following the inauguration of the Trump administration while becoming another sign of American unilateralism in the Middle East further knocked the bottom out of Quartet's Israeli-Palestinian peace process plans.

Russia's Involvement in the P5+1: Playing the Dual-Roles of Exhorter and Facilitator

The controversy surrounding the Iranian nuclear program in which Russia would also play an important role throughout the years came on the scene in August 2002 with the revelation of a uranium enrichment complex at Natanz and heavy water facility at Arak which were constructed by the Iranian authorities without the knowledge of the International Atomic Energy Agency (IAEA). The IAEA started to investigate the Iranian nuclear activities in these two units shortly after the disclosure and released a resolution in September 2003 that called on Iran to cooperate with the Agency in full transparency and to suspend all uranium enrichment-related activities.[24] The three leading members of the EU (France, Germany and the United Kingdom (UK)) decided to take the matter into their own hands in October 2003 to hinder further escalation and clinched a deal with Tehran that encompassed Iran's stopping of uranium enrichment temporarily, signing the additional protocol (which it did on 18 December 2003) and informing the IAEA of its past nuclear activities in exchange for a promise of high-tech cooperation.[25] Another agreement

[24] "Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran", *International Atomic Energy Agency*, last modified September 12, 2003, https://www.iaea.org/sites/default/files/gov2003-69.pdf.

[25] Robert O. Freedman, "Putin, Iran, and the Nuclear Weapons Issue", *Problems of Post-Communism* 53, no. 2 (March/April 2006): 45.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

between Iran and the EU-3 came into being in November 2004 with which the Iranian side suspended its uranium enrichment activities on a voluntary basis. The USA which had stood away from the negotiations till then due to its clouded relationship with Iran also entered the fray in March 2005 and offered economic incentives to Iran in case the former dismantled its nuclear program.[26] However, coming to power of hard-liner Mahmoud Ahmadinejad as the new President of Iran in the wake of August 2005 election complicated the Iranian deal with the EU-3 as Iran restarted uranium enrichment at the Isfahan plant soon afterward his inauguration.

Russia's playing a more active role in the efforts toward political settlement of the Iranian nuclear issue through new plans of action took place amidst growing divergence between Iran and the EU-3 in the last months of 2005. Moscow enjoyed close political and military-technical ties with Tehran. As a matter of fact, Russia had completed the Bushehr nuclear power plant in October 2004 and signed an agreement with Iran to provide nuclear fuel for the reactor on the condition that the spent nuclear fuel would be sent back to Russia. Russia felt uncomfortable with the possibility that the Iranian administration with which it retained multiple ties might be exposed to a military attack because of its nuclear program and be replaced by a new regime which would be more eager to concoct political, economic and security bonds with the West. On the other hand, Moscow was reluctant to welcome Tehran as a member of the nuclear club as Iran in possession of nuclear weapons might pose danger for its southern borders and complicate matters for Russia in the South Caucasus and Central Asia. So, Russia while contributing to the joint efforts and collective measures to sustain the global nuclear nonproliferation regime also tried its best to shield Iran from tough economic and military-technical sanctions which would imperil the survival of the regime.

Russia came up with its first proposal for peaceful resolution of the Iranian nuclear stalemate which was backed up by the USA and the EU in December 2005. The proposal anticipated the Iranian-produced uranium to be enriched in Russia, in a joint Iranian-Russian centrifuge plant and the resumption of negotiations between the EU-3 and Iran.[27] The offer received a lukewarm response from Iran which insisted on enriching some uranium inside the country. A second Russian proposal which was put forth in May 2006 and suggested the establishment of an international joint venture in Russia for

[26] Ibid., 46.

[27] Paul Kerr, "Russia Joins Diplomatic Push on Iran", *Arms Control Today* 35, no. 10 (December 2005): 31.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

uranium enrichment was rejected by Tehran that sought the facility to be located on its territory.[28]

The Iranian file had been transferred to the UNSC in March 2006 and the negotiations were taking place among Iran and five permanent members of the UNSC (China, France, Russia, the UK, and the USA) plus Germany. Disappointed and frustrated by the absence of a positive response from Iran as expressed by Lavrov, Russia decided to support the UNSC Resolution 1696 in July 2006, 1737 in December 2006, 1747 in March 2007 and 1803 in March 2008 which required Iran to halt uranium enrichment activities[29], imposed a ban on the supply of nuclear-related technology and materials to the country, froze assets on key individuals and companies related to the enrichment program[30], enacted two-way arms embargo on Iran[31] and called on Tehran to stop any research and development associated with centrifuges and uranium enrichment.[32] Yet, Russia was not happy about the USA's additional unilateral sanctions on Iran as they were perceived against the spirit of partner-like approach among the P5+1.

The Russian reset policy of the USA under the presidency of Obama introduced in March 2009 which encapsulated the renouncement of the deployment of missile defense system in Poland and the Czech Republic in exchange for more convergence of the Russian position to the American one regarding the Iranian nuclear issue, revelation of the existence of a second Iranian uranium enrichment facility in September 2009 unknown to the IAEA and Iran's rejection of sending some 75% of its low-enriched uranium to Russia and France, where it would be turned into fuel for a Tehran medical research reactor in November 2009[33] led Russia to take tougher line against Iran and Moscow gave its backing to the UNSC Resolution 1929 in June 2010 which prohibited heavy weapon exports to Tehran.[34] In accordance with the resolution Russia also declared that it had suspended shipping the S-300 air

[28] Mark Katz, "Russian-Iranian Relations in the Ahmadinejad Era", *Middle East Journal* 62, no. 2 (Spring 2008): 206.

[29] "S/RES/1696 (2006)", *United Nations Security Council Subsidiary Organs*, last modified July 31, 2006, https://www.un.org/sc/suborg/en/s/res/1696-%282006%29.

[30] "S/RES/1737 (2006)", *United Nations Security Council Subsidiary Organs*, last modified December 23, 2006, https://www.un.org/sc/suborg/en/s/res/1737-%282006%29.

[31] "S/RES/1747 (2007)", *United Nations Security Council Subsidiary Organs*, last modified March 24, 2007, https://www.un.org/sc/suborg/en/s/res/1747-%282007%29.

[32] "S/RES/1803 (2008)", *United Nations Security Council Subsidiary Organs*, last modified March 3, 2008, https://www.un.org/sc/suborg/en/s/res/1803-%282008%29.

[33] "Iran Rejects Talk of Sanctions Over Nuclear Fuel Deal", *Reuters*, 19 November 2009.

[34] "S/RES/1929 (2010)", *United Nations Security Council Subsidiary Organs*, last modified June 9, 2010, https://www.un.org/sc/suborg/en/s/res/1929-%282010%29.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

defense missile systems to Iran in October 2010.

Russia, however, still came out against the additional unilateral sanctions imposed by the USA and the EU on Iran. Discomfited by the potential adverse impact of these sanctions on Russian businesses, Russia underlined that their unilateral character contradicted the common systemic approach taken in P5+1 and the UNSC.[35] Moscow also continued to come up with new proposals to find a way out of the crisis. In September 2011, Russia suggested Iran to take steps to increase cooperation with the IAEA which would be responded by easing of the sanctions gradually.[36] The November 2013 deal reached between Iran and the P5+1 by which Iran agreed to curb its nuclear program in exchange for limited sanctions relief was appraised as a revised version of September 2011 plan by Russian foreign ministry officials and indicated the extent of Russia's contribution to the resolution of the Iranian nuclear saga.[37] However, Moscow's linking of Iranian nuclear program with the USA's missile defense system plan in Europe by asking Washington to cancel the latter due to the removal of the threat from the former did not engender a positive response from Washington.

Russia regarded its helping out to the resolution of the Iranian nuclear standoff through diplomatic means as a proper move which would raise its profile in the international area strikingly. However, this time Russian national interests were more at stake compared to the Israeli-Palestinian issue as Russia retained close political and military-technical ties with Tehran. Russia pursued a two-pronged policy regarding the issue. On the one hand, it brought forward many proposals for the peaceful settlement of the matter and used its membership in the UNSC to de-escalate the crisis. On the other hand, it approved the UNSC resolutions which would urge Tehran to cooperate more whole-heartedly with the IAEA. All these efforts which were crowned with the Joint Comprehensive Plan of Action for the Iranian nuclear program in July 2015 were faced with the danger of coming to naught however, following the USA's withdrawal from the nuclear deal in May 2018.

---

[35] "Comments by Russian MFA Spokesman Andrei Nesterenko on the Approval by EU Foreign Affairs Council of Additional Sanctions against Iran," *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*, last modified July 27, 2010, http://www.mid.ru/en/web/guest/maps/ir/-/asset_publisher/HUPBmpXjn4Ob/content/id/240368.

[36] Peter Crail, "Iran Welcomes Russian Nuclear Proposal", *Arms Control Today* 41, no. 7 (September 2011): 26.

[37] Moritz Pieper, "Between the Democratisation of International Relations and Status Quo Politics: Russia's Foreign Policy towards the Iranian Nuclear Programme", *International Politics* 52, no. 5 (2015): 576.

Russia's Engagement in the Syrian Civil War: Strengthening the Regional Profile via Diplomacy and Military Intervention

The Syrian Civil War which had begun in March 2011 and had incurred huge losses on the infrastructure, material well-being and human capital of the Syrian state has not come to an end yet despite the launch of many peace initiatives throughout the years. Russia proved to be one of the crucial actors in the unfolding crisis owing to utilization of its veto power in the UNSC in favor of the Syrian regime, its presentation of the Syrian chemical weapons elimination framework, its active support to the Syrian regime's military operations and finally its involvement in peace process negotiations. All these efforts beefed up Russia's position in the Middle East and led the other important players especially the USA to take more heed of Russian views regarding the region.

The protests mounted against the authoritarian and repressive rule of Bashar al-Assad grew into an armed rebellion in the summer of 2011 and were reciprocated by a harsh military crackdown. The three members of the UNSC, the USA, the UK and France imputed the turmoil in Syria mostly to the maltreatment of the opposition forces at the hands of the Syrian security units and wanted to enact resolutions in the UNSC which would impose diplomatic and economic sanctions on the Syrian government unless it ceased to use force against civilians. However, Russia along with China vetoed these resolutions[38] because they did not want to experience the repetition of the Libyan scenario. The Chinese and Russian implied assent to a similar UNSC resolution regarding Libya by abstaining from voting had paved the way for the NATO operation in March 2011 which brought the downfall of the Gaddafi regime and resulted in considerable economic losses for the two countries. Therefore, both of the countries underlined the need to give priority to the diplomatic tools and backed up the cease-fire plan prepared by Kofi Annan, the UN and Arab League Envoy to Syria in March 2012.[39] Three months later UNSC

[38] "Security Council Fails to Adopt Draft Resolution Condemning Syria's Crackdown on Anti-Government Protestors, Owing to Veto by Russian Federation, China", *United Nations*, last modified October 4, 2011, https://www.un.org/press/en/2011/sc10403.doc.htm and "Security Council Fails to Adopt Draft Resolution on Syria as Russian Federation, China Veto Text Supporting Arab League's Proposed Peace Plan", *United Nations*, last modified February 4, 2012, https://www.un.org/press/en/2012/sc10536.doc.htm.

[39] Esmira Jafarova, "Solving the Syrian Knot Dynamics within the UN Security Council and Challenges to its Effectiveness", *Connections* 13, no. 2 (Spring 2014): 29.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

members along with regional states such as Iraq, Kuwait, Turkey and Qatar gathered in Geneva and started to work on solutions that would end the internecine fighting. The communiqué, co-drafted by Lavrov and the US Secretary of State Hillary Clinton envisaged the establishment of a transitional governing body with full executive powers, commencement of a national-dialogue process encompassing all segments of the Syrian society, review of the constitutional order and holding of free and fair multi-party elections.[40] Yet, the controversy resurfaced between Russia and the USA concerning the political future of al-Assad prevented the achievement of further progress in the Geneva Process.

The incessant warfare whipped up in Syria with interference of regional powers and participation of many foreign fighters from all around the world transformed into a scathing phase with the use of chemical weapons in the country starting from December 2012.[41] The chemical assaults culminated in August 2013 when more than 1,000 people lost their lives as a result of an attack carried out in Ghouta, suburban area of Damascus.[42] While the Western countries and the opposition groups put the blame on the Syrian government, al- Assad denied the allegations. It became the Russian proposal of September 9, 2013, which anticipated the elimination of Syrian chemical weapon arsenal within a strict time-frame that ended the crisis situation. Russia and the USA signed the Framework for Elimination of Syrian Chemical Weapons on 14 September 2013 which set down the procedures for swift destruction[43] and by October 2014 nearly 98% of the declared stockpile had been destroyed.[44]

The rise of the Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL), the radical Islamic armed group in early 2014 and its capture of large chunks of territory in western Iraq and eastern Syria coupled with the Syrian opposition's victories on the battlefield against the regime forces had reduced the zeal for peace negotiations by summer 2015. It became again Russia that turned the tide with its successful air campaign kicked off on 30 September 2015 against ISIL and anti-regime military units that breathed life into the Syrian regime. The

---

[40] "Action Group for Syria Final Communiqué", *United Nations*, last modified June 30, 2012, http://www.un.org/News/dh/infocus/Syria/FinalCommuniqueActionGroupforSyria.pdf.

[41] Daryl Kimball and Kelsey Davenport, "Timeline of Syrian Chemical Weapons Activity, 2012-2018", *Arms Control Association*, last modified August 17, 2018, https://www.armscontrol.org/factsheets/Timeline-of-Syrian-Chemical-Weapons-Activity.

[42] Ibid.

[43] "Framework for Elimination of Syrian Chemical Weapons", *U.S. Department of State*, last modified September 14, 2013, https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/09/214247.htm.

[44] Paul F. Walker, "Syrian Chemical Weapons Destruction: Taking Stock and Looking Ahead", *Arms Control Today* 44, no. 10 (December 2014): 8.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
reversal on the combat zone expedited the renewal of diplomatic traffic and a peace initiative was launched in Vienna in October 2015. The talks eventuated in the formation of the International Syrian Support Group, a multilateral diplomatic body co-chaired by Russia and the USA with the aim of achieving a cease-fire and starting a political transition process. A cessation of hostilities agreement was put into action in February 2016 under the supervision of Moscow and Washington by exerting their leverage on their respective allies and proxies. However, the cease-fire process was punctured many times by both the regime and opposition military forces and strained the political interaction between Russia and the USA. Russia then in late 2016 decided to start a new format of talks in Astana on a parallel basis to the UN-led Geneva Process that was resumed in March 2016 which brought in Iran and Turkey, the two regional powers which retained control and influence on some powerful armed groups in Syria to the negotiation table. The creation of de-escalation zones in May 2017 following the discussions between the three countries and re-launch of a cease-fire in December 2017 has become a glimmer of hope for the end of the Syrian Civil War although all the relevant parties to the conflict are aware that it is a tall order.

Russia played a controversial, yet critical role in the Syrian Civil War which altered the course of the fighting. Moscow's utilization of the veto card in the UNSC along with China despite sharp criticisms from the international community ruled out the military option against the Syrian regime and its military intervention in the war helped the Syrian government to recover from severe territorial losses. Russia also emerged as a substantial partner in the diplomatic process when one took into account its contribution to the Syrian chemical weapon dismantlement procedure, Geneva Process and Astana Peace Platform. So, Russia appeared as an indispensable actor in settlement of the crisis situation and brought its status in the Syrian predicament closer to an equal footing with the USA.

Conclusion

Russia has been making steady and consistent efforts towards establishing a multipolar world order or a great power management system since mid-2000s in which leading powers of the world, principally the USA, Russia, China, the EU, Japan and India would respect each other's zone of influence, take joint actions to avoid or at least to contain wars and crises and decide on requisite measures to deal with major global issues.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

The Middle East has served as a useful testing area where Moscow could experiment the viability of such a polycentric international system since 2002. Russia became one of the members of the Middle East Quartet which tried to mediate the intractable Israeli-Palestinian peace process, contributed considerably to the multilateral efforts that sought a peaceful solution to the controversy surrounding the Iranian nuclear weapon program and supported actively, even spearheaded the peace talks which were organized to end the Syrian Civil War.

It could be said that Russia's track record regarding the formation of a multipolar system in the Middle East revealed mixed results. Both the Middle East Peace Process and the Joint Comprehensive Plan of Action for the Iranian nuclear program have encountered major stumbling blocks following the inauguration of the Trump administration in the USA and none of the other great powers, including Russia seemed to equip with the capacity to induce Washington to retreat to a conciliatory position. The Syrian case however, proved to be a different story. Russia's diplomatic maneuvers along with its military propping up of the regime changed the course of the events in the war and persuaded the USA to bring in Russia as an equal partner to the bargaining table that would decide the future of the country.

Russia's contribution to the multilateral attempts to resolve the Middle Eastern problems neither relieved the tension with the West over Crimea and Eastern Ukraine nor ended the sanctions imposed. Furthermore, the USA did not demonstrate any willingness to cancel the deployment of the new missile system in Europe. The Western world rejects the Russian linkage schemes and remains aloof to the idea of formation of exclusive zones of influence around the world. So although Russia has raised its profile in the Middle East dramatically since the mid-2000s, it is still a long way away from building up a polycentric order on a global basis which necessitates the endorsement and collaboration of other great powers.

Bibliography

"Action Group for Syria Final Communiqué". *United Nations*. Last modified June 30, 2012. http://www.un.org/News/dh/infocus/Syria/FinalCommuniqueActionGroupforSyria.pdf.

Alagha, Malath. "Identity and Foreign-Policy Making: A Comparative Analysis of Self-Other Perceptions in EU and Russian Peace-Making towards the Palestinian Statehood, 2000-2012". Ph.D. thesis, University of Exeter,

2014.
Bauman, Kris Arthur. "The Middle East Quartet of Mediators: Understanding Multiparty Mediation in the Middle East Peace Process". Ph.D. thesis, University of Denver, 2009.
Bull, Hedley. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. London: Macmillan Press, 1995.
"Comments by Russian MFA Spokesman Andrei Nesterenko on the Approval by EU Foreign Affairs Council of Additional Sanctions against Iran." *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*. Last modified July 27, 2010. http://www.mid.ru/en/web/guest/maps/ir/-/asset_publisher/HUPBmpXjn4Ob/content/id/240368.
"Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation." *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*. Last modified February 18, 2013. http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/122186.
Crail, Peter. "Iran Welcomes Russian Nuclear Proposal". *Arms Control Today* 41, no. 7 (September 2011): 26-27.
Elgindy, Khaled. "The Middle East Quartet: A Post-Mortem". *Analysis Paper-The Saban Center for Middle East Policy at Brookings*, no. 25 (February 2012): 1-65.
"Framework for Elimination of Syrian Chemical Weapons". *U.S. Department of State*. Last modified September 14, 2013. https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/09/214247.htm.
Freedman, Robert O. "Putin, Iran, and the Nuclear Weapons Issue". *Problems of Post-Communism* 53, no. 2 (March/April 2006): 39-48.
Freedman, Robert O. "Russia, Israel and the Arab-Israeli Conflict: The Putin Years". *Middle East Policy* 17, no. 3 (Fall 2010): 51-63.
"Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran". *International Atomic Energy Agency*. Last modified September 12, 2003. https://www.iaea.org/sites/default/files/gov2003-69.pdf.
"Iran Rejects Talk of Sanctions Over Nuclear Fuel Deal". *Reuters*, 19 November 2009.
Jafarova, Esmira. "Solving the Syrian Knot Dynamics within the UN Security Council and Challenges to its Effectiveness". *Connections* 13, no. 2 (Spring 2014): 25-50.
Katz, Mark. "Russian-Iranian Relations in the Ahmadinejad Era". *Middle East Journal* 62, no. 2 (Spring 2008): 202-216.
Kerr, Paul. "Russia Joins Diplomatic Push on Iran". *Arms Control Today* 35,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
no. 10 (December 2005): 30-32.
Kimball, Daryl and Kelsey Davenport. "Timeline of Syrian Chemical Weapons Activity, 2012-2018". *Arms Control Association*. Last modified August 17, 2018. https://www.armscontrol.org/factsheets/Timeline-of-Syrian-Chemical-Weapons-Activity.
Koppel, Andrea. "China, Russia Sign Treaty Easing Tension on Border". *CNN*, 26 April 1996.
Kreutz, Andrej. *Russia in the Middle East: Friend or Foe?* Westport: Praeger Security International, 2007.
Lavrov, Sergey. "The Rise of Asia, and the Eastern Vector of Russia's Foreign Policy". *Russia in Global Affairs* 4, no. 3 (July-September 2006). Last modified July 12, 2016, http://eng.globalaffairs.ru/number/n_6865.
Makarychev, Andrei. "The Medvedev Presidency: Russia's Changing Profile". *CIDOB International Yearbook* (2010): 165-171.
Pieper, Moritz. "Between the Democratisation of International Relations and Status Quo Politics: Russia's Foreign Policy towards the Iranian Nuclear Programme". *International Politics* 52, no. 5 (2015): 567-588.
"Quartet Statement January 30, 2006". *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*. Last modified January 31, 2006. http://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/international_safety/conflicts/-/asset_publisher/xIEMTQ3OvzcA/content/id/414650.
"Remarks by Foreign Minister Sergey Lavrov at the Second Session of the Russian-Arab Cooperation Forum, Khartoum, 3 December 2014". *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*. Last modified December 3, 2014. http://www.mid.ru/en/web/guest/liga-arabskih-gosudarstv-lag-/-/asset_publisher/0vP3hQoCPRg5/content/id/806359.
"Russia Does Not Accuse Hamas of Terrorism - Putin". *Kuwait News Agency (KUNA)*, 31 January 2006.
"Russia Favours 'Strategic Triangle' among India, Russia and China". *UNI*, 21 December 1998.
"Russian-Chinese Joint Declaration on a Multipolar World and the Establishment of a New International Order, adopted in Moscow on 23 April 1997". *United Nations General Assembly*. Last modified January 10, 2000. http://www.un.org/documents/ga/docs/52/plenary/a52-153.htm.
"Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov's Interview with Arab Media, Moscow, March 15, 2006". *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*. Last modified March 21, 2006. http://www.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/news/-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/409358.
"Russian National Security Blueprint." *Federation of American Scientists*. Last modified December 17, 1997. https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/blueprint.html.
"S/RES/1696 (2006)". *United Nations Security Council Subsidiary Organs*. Last modified July 31, 2006. https://www.un.org/sc/suborg/en/s/res/1696-%282006%29.
"S/RES/1737 (2006)". *United Nations Security Council Subsidiary Organs*. Last modified December 23, 2006. https://www.un.org/sc/suborg/en/s/res/1737-%282006%29.
"S/RES/1747 (2007)". *United Nations Security Council Subsidiary Organs*. Last modified March 24, 2007. https://www.un.org/sc/suborg/en/s/res/1747-%282007%29.
"S/RES/1803 (2008)". *United Nations Security Council Subsidiary Organs*. Last modified March 3, 2008. https://www.un.org/sc/suborg/en/s/res/1803-%282008%29.
"S/RES/1929 (2010)", *United Nations Security Council Subsidiary Organs*. Last modified June 9, 2010. https://www.un.org/sc/suborg/en/s/res/1929-%282010%29.
"Security Council Fails to Adopt Draft Resolution Condemning Syria's Crackdown on Anti-Government Protestors, Owing to Veto by Russian Federation, China". *United Nations*. Last modified October 4, 2011. https://www.un.org/press/en/2011/sc10403.doc.htm.
"Security Council Fails to Adopt Draft Resolution on Syria as Russian Federation, China Veto Text Supporting Arab League's Proposed Peace Plan". *United Nations*. Last modified February 4, 2012. https://www.un.org/press/en/2012/sc10536.doc.htm.
"The Foreign Policy Concept of the Russian Federation". *Federation of American Scientists*. Accessed July 23, 2018. https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm.
"The Foreign Policy Concept of the Russian Federation." *President of Russia.* Last modified January 12, 2008. http://en.kremlin.ru/supplement/4116.
"The Quartet". *Office of the Quartet*. Accessed August 12, 2018. http://www.quartetoffice.org/page.php?id=4e3e7y320487Y4e3e7.
Tocci, Nathalie. "The Middle East Quartet and (In)effective Multilateralism. *Middle East Journal* 67, no. 1 (Winter 2012): 29-44.
Walker, Paul F. "Syrian Chemical Weapons Destruction: Taking Stock and Looking Ahead". *Arms Control Today* 44, no. 10 (December 2014): 8-17.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Peacemakers in Action: The Secret Role of Intermediaries in the Northern Ireland Peace Process

İ. Aytaç Kadıoğlu*

Abstract

This paper assesses the Northern Ireland conflict, which is one of the most comprehensive ethno-nationalist conflicts and conflict resolution processes in contemporary world, through the analysis of the role of the British government, the IRA and its political wing, and independent third parties. The paper argues that while official negotiations between governments and political wings of sub-state armed groups is a fundamental element of peacemaking, this method is not sufficient to understand non-violent, political resolution efforts towards ending sub-state terrorism. Hence, backchannel communication channels are a significant aspect of conflict resolution processes with regards to exchange information and trust-building measures between parties in conflict, and to comprehend the credibility and flexibility of covert talks. This paper aims to expand the framework of peace efforts by including independent third parties, namely intermediaries and so to help reconsidering the scope of conflict resolution field. It argues that the covert negotiations initiated by third parties in the Northern Ireland peace process reduced the trust and reliability concerns of conflicting parties and so facilitated official negotiations. The paper analyses backchannel communications through declassified archival material.

Keywords: backchannel communications, intermediaries, peacemakers, conflict resolution and Northern Ireland.

Öz

Bu çalışma günümüzdeki en kapsamlı ve karmaşık etnik-ulusal temelli çatışmalardan ve çatışma çözümü süreçlerinden biri olan Kuzey İrlanda sorununu analiz etmektedir. Bu analiz yalnızca çatışmanın tarafları olan İngiliz Hükümeti ve İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu (IRA) ile onun siyasi kanadını değil, üçüncü tarafları da kapsamaktadır. Hükümetler ve silahlı örgütlerin

* Dr. Öğr. Üyesi İ. Aytaç Kadıoğlu is an assistant professor of Politics and International Relations at the Adıyaman University. He holds a Ph.D. in the School of Politics and International Relations at the University of Nottingham and an MA in the School of Politics and International Relations at the University of Leicester. To contact the author, please e-mail: aytac@aytackadioglu.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
siyasi kanatları arasındaki resmi görüşmeler çözüm için temel olsa da, terörizmi sona erdirmede şiddet içermeyen siyasi çözüm yollarını tam anlamıyla anlayabilmek için bu yöntem yeterli değildir. Bu yüzden, arka planda yürütülen iletişim; fikir alışverişi, çatışmanın tarafları arasında güven inşası ve iletişimin esnekliğinin sağlanması bakımından çatışma çözümü süreçlerinin önemli bir bileşeni olarak görülmelidir. Bu araştırma, bağımsız üçüncü tarafların rolüne odaklanarak, barış süreçleri çalışmalarında çatışma çözümü ve yönetimi alanına katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu çalışmanın iddiası, Kuzey İrlanda barış sürecinde bağımsız ve uluslararası üçüncü tarafların, sorunun tarafları arasındaki güven sorununu gidermede önemli bir rol oynadıkları yönündedir. Çalışmanın sonucu, bağımsız üçüncü tarafların barış süreçlerinde resmi görüşmeleri gerçekleştirmeyi kolaylaştırdıklarıdır. Çalışma; arka plan iletişimini çatışmanın taraflarının gizli görüşmelerini içeren arşiv analiziyle incelemektedir.
Anahtar Kelimeler: arka plan görüşmeleri, arabulucular, barış elçileri, çatışma çözümü ve Kuzey İrlanda.

Introduction

This paper assesses the role of intermediaries in the backchannels in the Northern Ireland peace process. The reason for choosing backchannels as one of the three major aspects of the analysis is their role in initiating a peace process and forming the pre-negotiation stage of a conflict resolution process. The article examines the secret channels which were opened to make contact between the British government and republican movement that included both SF and the IRA. These channels were active for more than twenty years in both conflicts.

Ethno-nationalist conflict has taken place in Northern Ireland since the early 1920s (Bell, 1973, p. 398). However, this paper has a specific timeframe that involves the latest Northern Irish conflict between the beginning of the Troubles in 1969 and the Good Friday Agreement (GFA) of 1998. This conflict has mostly been shaped by the British government on the one hand, and the republican movement on the other. The reason for the selection of the Northern Ireland case is due to the fact that this conflict embodies very comprehensive peace efforts including secret negotiations conducted by not only conflicting parties, but also independent third parties. It also contains various resolution methods, settlement strategies, involvement of national and international third parties and the approaches of the officials of the British government. Therefore, the investigation of the insight of this peace process help understanding the role of intermediaries as independent third parties

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

towards ending this conflict.

The article argues that secret communication channels in Northern Ireland reduced the concerns of disputing parties about trust and reliability. Therefore, they facilitated a level of understanding when it was not possible to meet officially. The article states that indirect backchannels made it possible to carry out official negotiations and played a significant role towards de-escalating the conflict in Northern Ireland. These talks enable a discussion of conflicting parties' demands in a flexible environment which do not require any preconditions to come together (Wanis-St John, 2004). There is relatively little exploration of both cases about the influence of independent third parties in this conflict resolution process (Dochartaigh, 2011b; Mumford, 2011). There is also little interest in how these secret initiatives defined the nature of official negotiations. The article asks the following question to explore these initiatives: 'How did intermediaries play a role in the Northern Ireland peace processes during the pre-negotiation stage?'

To answer this question, the article assesses recently available archival sources in the National Archive (TNA) of London and official reports, as they are the only available sources to examine the influence of intermediaries in Northern Ireland due to the timeframe of the research (1969-1998). The article is organised as follows: The article firstly describes the evolution of the Northern Ireland conflict which is followed by the discussion on the theoretical assumptions about the secret talks. It frames backchannel communications within a wider theoretical framework and brings an explanation to the under-explored pre-negotiation stage of conflict resolution. It then assesses the impact of indirect secret talks in the Northern Irish peace process. Their impact is described through the role of intermediaries in building trust and exchanging information between the two conflicting parties.

The Background of the Northern Ireland Conflict

The Troubles in Northern Ireland began in the late 1960s, subsequently almost 3,500 people died as a result of the political violence until 1999 (Archick, 2014, pp.1-2; Lavery, 2002). Both Catholic and Protestant communities caused violence during the civil rights marches in the mid-1960s. The reason for violence was the conflict between the Catholic and Protestant communities over the future of Northern Ireland regarding the reunification of the whole island or Northern Ireland remaining part of the UK. The British government applied two major methods to bring the Troubles to an end. The first method was the military intervention of British forces in Northern Ireland which created different expectations on the unionist and nationalist sides. The

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Catholic community initially welcomed the British troops as it halted Protestant attacks on their communities. However, the IRA militants blamed their leaders for their inability to secure Catholics and Republicans in Northern Ireland. The division of the IRA stemmed from another group within the IRA which sought to participate in the political system instead of organising violent attacks (Copeland, 2001). This dissidence led to a division within the IRA. While the new group named itself the Provisional IRA (PIRA or Provos), the original IRA became known as the Official IRA. The dissidence emerged over decisions on maintaining the armed campaign or appealing to the political struggle. While the Official IRA was inclined to declare a ceasefire in 1972, the PIRA (henceforth: IRA) began its violent campaign in 1970 (Little, 2006, p.60).

The violent campaign of the IRA was dominated by bombings, murders and violent protests. The marches were brought to an end by the British Army in 1969 (Little, 2006, p.59). However, the intensity of the violence did not decline because of the belief of the British government and republicans that they could defeat their respective enemies through military mean. One of the worst disasters in the conflict was the day when British troops interfered in a march on January 30, 1972 a day that became known as 'Bloody Sunday' as thirteen unarmed Catholics were killed by British soldiers (Little, 2006, p.60). This disaster deteriorated the situation. For example, an Official IRA bombing caused three civilian deaths, this was followed by an attempt to assassinate a Northern Ireland government minister. Immediately after this attack, British PM Edward Heath, introduced the 'direct rule' system from Westminster. Although the purpose was to bring violence to an end, it was dramatically increased following the events of July 21, 1972, known as 'Bloody Friday' when nine civilians were killed and 130 people injured by IRA bombings across Belfast. Direct rule would be maintained until the GFA (Little, 2006, p.61).

The second method was political intervention. In August 1969, the British government was suspicious about the Stormont administration and hence, established the Office of the UKREP to pay attention to Stormont's reform programme led by three officials: Oliver Wright, Ronnie Burroughs and Howard Smith. The purpose of the UKREP was to gather political intelligence and to begin discussions about Northern Ireland politics. Wright obtained information by creating a 'backdoor' channel to talk to the IRA which was completely separate from the Northern Ireland government sources (Craig, 2012, p.101). These backchannels were initiated by intermediaries during the

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

period of intense violence since the early Troubles. For example, Tom Caldwell, a former British Army officer, was the first intermediary between the British government and IRA whose personal intention helped the declaration of the first IRA ceasefire in March. It is an important question why the British applied to secret communication channels. Arguably, it was because of the difficulty to initiate official talks due to the on-going violence. While the aim of the British government to attend these talks was to stop violence, potential outcry in the society against talking to the enemy was the reason for confidentiality.

With the participation of Whitelaw, the Sunningdale Agreement was signed. At Sunningdale, the Irish government recognised Northern Ireland for the first time (McDaid, 2013, p.25). Nevertheless, the Agreement collapsed in 1974 that resulted in a change of the approach to talking to armed groups. James Allan of the Foreign and Commonwealth Office (FCO) and Michael Oatley followed a low-level discussion strategy and organised meetings with loyalists instead of republicans. As Craig (2012, p.108) notes, Allan and Oatley played an important role in talks by communicating with loyalist paramilitaries within the Ulster Workers' Council (UWC) before and after the UWC strike in relation to prisoners and community politics. As these talks were achieved within the unionist bloc, their influence in changing the nature of the conflict and reducing the level of violence was limited.

Secret talks between the representatives of the British government and the republican movement were not the only resolution attempts. Constitutional reforms were also applied to facilitate the peace process. For example, the White Paper published in March 1973 by the Callaghan government and entitled the Northern Ireland Constitutional Proposals determined the specific issues such as direct rule, ethnic divisions and civil violence since 1969. Although the Paper was published through a majority of votes, there was strong opposition from the Ulster Unionist Party (UUP) and Ulster Unionist Council (UUC) (Arthur, 1984). These constitutional changes could not contribute to progress as a majority of the constitutional reforms were only put into action after the GFA.

Another important issue in the conflict was the change of the status of political prisoners in 1976. Since then, they no longer had the same status as prisoners of war. Thus, the prisoners organised two 'hunger strikes': The first was in the Maze Prison on 27 October 1980, led by an IRA member, Brendan Hughes, the second was organised by Bobby Sands, another leading IRA member, in 1981. Although these strikes helped to increase the popularity of

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
the IRA and SF, British PM Thatcher refused to step back. Thatcher's position was that of not treating terrorists differently than other prisoners (Mallie & McKittrick, 1997, p.20). After ten prisoners died in the hunger strikes, other strikers' families accepted medical support which followed by the prisoners to declare an end to the strike on 3 October 1981 and Thatcher made concessions to their requests (Little, 2006, p.66).

The hunger strikes led to the 'New Ireland Forum' (NIF) in 1983 along with the attendance of all major nationalist parties from both north and south. It was because of SF's policy change from rejecting any political initiatives to participating in elections. The reason for this policy change was the belief amongst republicans that it could be possible to reach their aim through political campaign. The NIF helped to think of alternative ways to move forward beyond merely Irish unification such as the rights and interests of Northern Catholics/nationalists (Boyle & Hadden, 1995, p.274). The NIF also opened the way to an agreement that was followed by Thatcher and Taoiseach[1] Charles Haughey's assignment of a commission to work on the future of the UK, Republic of Ireland and Northern Ireland. The commission's reports on the future of Northern Ireland had an influence on the later talks between the two governments. After discussions, the Anglo-Irish Agreement (AIA) of 1985 was signed by the declaration of Britain and Ireland on the possible change of Northern Ireland's status if only the majority demanded it.

The DSD (the Joint Declaration) was signed between PM John Major and Taoiseach Albert Reynolds on December 15, 1993, affirming the right of self-determination for Northern Ireland citizens. It also affirmed that 'Northern Ireland would be transferred to the Republic of Ireland if the majority of the island's population favoured this move; and parties associated with paramilitaries could play a role with the governments in seeking a peaceful solution, if they renounced violence' (Little, 2006, p.77). By August 1994, the IRA declared a ceasefire in the hope that it would lead to an agreement. However, the loyalist paramilitary groups did not announce a ceasefire due to the lack of trust in the IRA's ceasefire. The Combined Loyalist Military Command eventually declared a ceasefire six weeks later. The peace environment lasted eighteen months until the IRA declared the end of the ceasefire in February 1996, blaming the British government for not stepping forward in negotiations, but helped decrease the level of violence. Fortunately, this ceasefire facilitated to improve the relationship between loyalists and

[1] Taoiseach is the Gaelic name of the prime minister of the Republic of Ireland.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

republicans and led to the Good Friday Agreement (the Belfast Agreement, GFA) (Little, 2006, pp.79-80).

During the ceasefire, the international mediation of the US stepped into the process through the Clinton administration's granting of a visa to Gerry Adams to attend a conference in 1994. Irish commentator Deaglen de Breadun perceived this moment as a fundamental change in the US policy as it had a great influence on advancing the peace process (De Breadun, 2001, p.11). However, British diplomats were affronted by the granting of a visa to Adams which caused a rupture in Anglo-American relations and caused Clinton-Major relations to become 'frosty' (Lynch, 2003). Fortunately, this confrontation did not bring the peace attempts to an end in Northern Ireland.

Official and high-level secret talks between the British government and SF were maintained during 1995. Nevertheless, there was no significant success in these negotiations. The end of the IRA's ceasefire in February 1996 interrupted the peace process. However, it was not a long-term interruption since multilateral peace efforts coincided with the beginning of all-party meetings with the declaration of the Irish and British governments. All parties who wanted to attend negotiations had to sing the Mitchell Principles of democracy and non-violence which were the key element of negotiations indicating an obligation to move forward politically. Michael suggested that all-party negotiations must declare their agreement to the principles for 'democratic and exclusively peaceful means of resolving political issues' (Michael, 1996, quoted in Knox, 2002, p.170).

The multi-party talks could not reach an agreement in the first year. In the UK general election of 1997, the Labour government was elected and the election created a perception particularly among nationalists regarding the change of the British government's approach to Northern Ireland. The IRA therefore renewed the ceasefire and SF signed up to the Mitchell Principles. Therefore, it can be said that two expectations had primary importance in changing the perceptions of both sides: the prospect of the republicans regarding the British government to include SF in the official negotiations, and the expectation of the British government related to SF to force the IRA to accept disarmament. Then, the party was permitted to join the multi-party talks at Stormont which resulted in the UUP and the Democratic Unionist Party (DUP) leaving the talks. Intensive negotiations took place for more than six months among the British and Irish governments, and eight Northern Irish parties resulting in the GFA (Knox, 2002; Powell, 2008; Wolff, 2002, p.55).

Finally, the GFA was conducted by President Bill Clinton, PM Tony

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Blair, Senator Mitchell and Taoiseach Bertie Ahern created a semi-autonomous government body in Northern Ireland (Hammer, 2009). The GFA has brought various changes. Firstly, the GFA recognised ethno-national cultures, accepting nationalists as nationalists not simply as Catholics (Evans & Tonge, 2013; McGarry & O'Leary, 2009, p.34). Secondly, the Agreement declared that Northern Ireland citizens should decide their constitutional future. For this purpose, the Agreement was voted both in Northern Ireland and in the Republic of Ireland in 1998 (Little, 2006, p.81). Thirdly, the GFA contained the transfer of power from London to Belfast through the Northern Ireland Assembly and Executive Committee. Fourthly, the GFA also addressed questions related to decommissioning, policing, disarmament, human rights, the UK's demilitarisation in Northern Ireland and the status of prisoners in terms of being war criminals (Archick, 2014; Galtung & Duffy, 2000). Lastly, the Agreement created two councils; a North-South Ministerial Council which enables the northern and southern leaders to consult on cross-border issues, and a British-Irish Council which allows the examination of regional issues by the representatives of the two governments, the devolved governments of Scotland, Wales, the Channel Islands, the Isle of Man and Northern Ireland (Archick, 2014, pp.1-2).

Locating Backchannels and Indirect Communications into Conflict Resolution Processes

Backchannel communications are the major initiatives to resolve a conflict in a non-violent way when it is not possible to achieve discussions openly during the pre-negotiation stage of conflict resolution processes. These communications are assessed as secret negotiations between the main armed protagonists who are state officials and the leadership of sub-state armed groups (Pruitt, 2008). The pre-negotiation stage of a conflict resolution process occurs during the period when the resolution of a conflict begins and explores the right conditions for moving conflicting parties to the negotiating table (Kelman, 2010, p.394). The pre-negotiation stage began during the early 1970s and lasted until the early 1990s when the Northern Irish parties and British government commenced official negotiations.

The existing literature on backchannel negotiations encompasses several analyses of talking to terrorist groups regarding concessions, stalemate and psychological approaches. Although these interpretations have partial insights, they do not offer a comprehensive framework on talking to terrorists. In contrast, track 1.5 diplomacy, and Pruitt (2006) and Wanis-St John's (2006) classifications on different types on backchannel communications present a

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

detailed understanding, including not only disputing parties, but also intermediaries and different communication chains.

Track 1.5 diplomacy explains backchannel communications as unofficial diplomatic initiatives between representatives of conflicting parties, and which are facilitated by unofficial groups or actors (Nan, 2003; 2005, p.165). The major characteristic of track 1.5 is that while the official parties are represented in the secret talks, the communication channels are initiated by independent groups acting as third parties. Track 1.5 diplomacy is significant as it builds a bridge between official negotiations (track-one) and informal conflict resolution initiatives (track-two), hence, it is called 'hybrid diplomacy' (Mapendere, 2005, p.77). It is stated that track 1.5 initiatives enable the outcome of these meetings to be transferred to the official negotiation process (Nan, 2004, p.62).

Indirect communications are achieved through communication chains which are built by one or more intermediaries. The role of the intermediaries can be to pass messages between disputing parties, including their desires and claims (Pruitt, 2006, p.382). These intermediaries can be a third party - someone unofficial - who makes contact between conflicting parties, acts as a messenger engaging in officially sanctioned diplomatic efforts or defines the agenda to facilitate de-escalation of the conflict (Wanis-St John, 2006, p.121). Intermediaries in the Northern Ireland conflict played a role as unofficial, individual agents who did not represent any of the conflicting parties. Besides, the influence of intermediaries depends not only on their position as key influencers, but also as independent actors (Princen, 1992, p.6). For instance, Tom Caldwell and Brendan Duddy were unofficial and individual intermediaries whose mediation was accepted by both the British government and republican movement.

It is difficult to reveal these channels as there is no physical contact between the conflicting parties. Lieberfeld (2007) states that governments are more likely to engage with intermediaries than talk directly to rebels as they have concerns about talking to armed groups due to the potential result of legitimising these groups. Furthermore, these channels can be built between different actors, but this article focuses only on the talks which have had direct influence on peace processes. Therefore, the secret talks between the nationalist or unionist parties are not the topic of this article. For example, although Father Alec Reid played a role in secret initiatives, his primary aim was to create a pan-nationalist approach by bringing both nationalist parties together and creating a shared democratic strategy (Alonso, 2004; Rafter,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
2003; RPM, 1988). Even though these efforts were significant, they did not affect the peace process directly, so they are not the focus of this article.

Indirect communications between conflicting parties are provided by one or more chains and by personal and collective attempts. Pruitt (2006) identifies these channels through the length of communication channels: whether a communication channel is built by a single or more than one intermediary. Although more than one intermediary's involvement is common in complicated issues, it is assumed that they might create 'messy, difficult and even chaotic' results if they are not well-organised (Crocker et al., 1999, p.4). However, a single intermediary can also create problems in a backchannel initiative as it is hard to be sure whether he is talking to the appropriate people in a terrorist group when he builds the channel (Pruitt, 2006, p.385). These two issues are investigated in the Northern Ireland case as these conflicts witnessed the involvement of more than one intermediary.

The role of intermediaries is also a significant aspect that determines the success of secret negotiations. The role of intermediaries has two aspects: weak and powerful third parties. Weak intermediaries are the people who transmit messages between disputing parties and coordinate concession making, whereas powerful intermediaries help parties in a conflict by planning the process and recommending attainable solutions or putting pressure on these parties to reach a political settlement (Pruitt, 2006, p.385). The role of third parties determines the success of backchannel communications as they initiate the dialogue between warring parties, define the strength or looseness of the channel, dominate or facilitate the two groups' discussions and help to gradually move towards official negotiations. This article examines the consequences of weak and powerful intermediary efforts in order to understand whether they were useful for closing the gaps between states and sub-state armed groups in the Northern Irish conflict.

A significant question regarding the nature of backchannels is: How and why do conflicting parties engage in indirect dialogue? There are three major factors which define the parties' involvement in a peace process: invitation by one party or both sides, demands of other concerned outsiders to a specific group or actor to involve themselves in the process, and the personal intention of third parties (Mapendere, 2005, p.72). Zartman (2000) and Pruitt's (1997) 'ripe moment' term will be investigated to investigate the reasons for the application of backchannel communications. Ripeness is a predictive tool which describes whether a specific time for negotiation is a ripe moment or not depends on if a dispute has successfully been resolved (O'Kane, 2006). The

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

question of engaging in these talks is investigated through indirect communications led by intermediaries.

Indirect Communications in Northern Ireland

The Northern Ireland peace process was initially started with a dialogue between the SDLP and SF in the mid-1980s (Spencer, 2005). However, when the secret contact between the British government and republican movement through the intermediaries was revealed after the archival sources had been investigated, the peace process needed to be examined in a greater context. This section aims to reveal the secret contact between the British government and republican movement. Thus, it gives the opportunity to assess the role of backchannels in the whole peace process.

In the early 1970s, an anonymous letter written on behalf of the Northern Ireland Office revealed that British authorities rejected contact with the IRA by claiming 'there was not any one man or group in the IRA who were both willing and able to deliver an efficient and lasting ceasefire' (TNA-PREM/15/1016, 1972). Therefore, they initially tested each other's authority on minor issues such as releasing hostages or the transfer of prisoners. These minor issues in the early 1970s helped to establish an understanding that both sides had the authority to deliver their promises. Indirect communications initiated secret contact between the British government and republican movement through intermediaries.

The first intermediary in the Northern Irish peace process was Tom Caldwell, a former British Army officer. Although his contact with the republican movement began at the Dublin Horse Show when he bumped into a senior Provisional in 1971 where they 'exchanged pleasantries but nothing more', the nature of these talks changed after the Abercorn explosion on March 4, 1972, which killed two women and injured more than a hundred people (Taylor, 1998, p.131). This explosion triggered Caldwell's initiation of secret dialogue. The structure and consequence of Caldwell's initiatives are crucial for understanding the impact of the first covert peace effort. Regarding the structure, as Caldwell states, it was his own intention to make contact with SF leader Ruairi O'Bradaigh, but not a negotiation on behalf of anyone (Caldwell, 1972, cited in Fortnight, 1972). However, the information was being passed on to British officials. Therefore, there was no binding discussion between the two sides, but it was still helpful in understanding both sides' demands. His contact with the IRA was only known by Harold Wilson, leader of the opposition, not the British government (Taylor, 2002). Although Caldwell was the only intermediary for this channel, his mediation was supported by Wilson, which

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

demonstrates that it was a collective attempt between an unofficial intermediary and a British politician. However, it was not supported by the British government, and this affected the result.

The efforts at indirect contact by Caldwell helped to bring the British government and senior republicans together (Guardian, 2008). Prime Minister's Office noted that their first meeting was on 20 June 1972 between the IRA representatives David O'Connell and Gerry Adams on the one hand, and officials from William Whitelaw's office; Sir Phillip Woodfield and Frank Steele on the other (TNA-PREM/15/1009, 1972). It was a step towards the meeting with Whitelaw. As a result of Steele's initiatives, William Whitelaw, Secretary of State for Northern Ireland, had a meeting with six IRA leaders on 7 July 1972. This talk was offered by a public IRA statement for Whitelaw, with the group inviting him to Londonderry on 13 June 1972 through the republican media. Although the invitation was officially refused by Whitelaw, John Hume, the leader of the SDLP, and a senior member of the SDLP, Paddy Devlin, convinced the government that the offer was genuine (Taylor, 1998, p.136). Hence, Whitelaw accepted to meet the republicans secretly.

Trust between disputing parties is one of the most salient aspects of a successful negotiation process (Babbitt & Hampson, 2011). Due to the lack of trust, there were many disagreements during the meeting such as over self-determination and the withdrawal of British troops. However, there was minor progress in the form of an agreement between the two sides on a week-long bilateral ceasefire with immediate action and on arranging another set of negotiations after this ceasefire. According to an anonymous meeting note of the Northern Ireland Office of the British government, after the Whitelaw talks had come into effect, the ceasefire was immediately announced, but lasted only two days (TNA-CJ/4/1456, 1972). Fortunately, the intensive discussions between warring parties is a sign that these talks provided a flexible environment by encouraging informality and discussions about both sides' fears, aims and proposals (Pruitt, 2006, 2008). Even though this initiative was unsuccessful, it illustrated the British government's intention to conduct political resolution efforts, as Whitelaw defended secret negotiations by saying that 'a refusal to talk would leave the political initiative in the hands of the IRA' (Whitelaw, 1989, p.100). Overall, it was a constructive effort to reach a mutual understanding.

After the ceasefire ended and the level of violence dramatically increased, the British government sent in troops and carried out the largest military operation in the entire history of the Troubles, called Operation

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Motorman. Fortunately, the Operation on 31 July 1972 did not result in a cessation of secret talks as the former General Officer Commanding (GOC) Northern Ireland, General Sir John Hackett, contacted the Provisional IRA Army Council member David O'Connell after this incident. It was a personal initiative and the communication channel was built only by one intermediary, just like Caldwell's attempt. The letters between Whitelaw and Hackett illustrated that Whitelaw was reluctant to talk to O'Connell and was unhappy about Hackett's dialogue with him; he said that Hackett's contact with an IRA member was very damaging and dangerous (TNA-CJ/4/319, 1973). There is an important question here: although the existing backchannel literature (Wanis-St John, 2006) assumes that there is no cost of entry to indirect communications, why was the British government reluctant to engage in these initiatives?

The failure of Hackett's efforts stemmed from two factors. Firstly, these initiatives were achieved immediately after unsuccessful talks undertaken by Whitelaw himself. Thus, the British government was reluctant to carry out another covert initiative immediately. The disagreement between Whitelaw and senior republicans made it difficult to organise another set of meetings in a short time period. Therefore, it was not a ripe moment to start dialogue between the conflicting parties even though it was initiated by a mediator. As Zartman (2000, p.227) argues, even if communication is commenced by a third party, it cannot be turned into negotiations if parties in a conflict are not in favour of a non-violent resolution. Secondly, although on-going violence did not cease covert initiatives, they created mistrust between the parties. This situation could only be overcome by an intermediary who was accepted by both sides (Princen, 1992, p.10). Hackett's mediation was clearly not accepted by the British side.

The last indirect communications were built by Brendan Duddy[2], a Londonderry businessperson. Duddy's intermediary role began when he was asked by Steele and Oatley, senior Secret Intelligence Service (SIS) officers, to make contact with O'Bradaigh (Taylor, 2002). As Duddy personally knew O'Bradaigh, he played a key role in passing the messages between the British and republican sides (Dochartaigh, 2011, p.217). Therefore, even though Duddy was the only intermediary between the two sides, the communication channel was initiated by the SIS officers, Frank Steele and Michael Oatley. It

[2] Brendan Duddy was an intermediary between the British government and IRA between the mid-1970s and 1993. The Brendan Duddy papers were archived at the James Hardiman Library Archives, National University of Ireland in the Republic of Ireland.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

was a clear sign of the demand of the British officials to communicate with the republican movement. However, it was not only the British government's intention, but also that of the republicans as the collapse of the political arrangements of Sunningdale aroused the 'dovish' component of the republican movement (Mumford, 2012, p.103; Taylor, 2002, p.170). Duddy's intermediary efforts can be examined in three periods: the mid-1970s, early 1980s and early 1990s.

Firstly, his personal archive acknowledges that 'the contact'[3] played a key role in extending the 1975 IRA ceasefire since he acted as both a messenger and an intermediary between Wilson, Oatley and the IRA Army Council by hosting several meetings in his home (Craig, 2012). The importance of Duddy's role was explained by Oatley later on, as the primary problem for him was 'how to begin a dialogue and then contact with the IRA leadership without doing so directly. If there were to be negotiations at some stage, the ground had to be prepared' (Oatley, 1975, quoted in Taylor, 2002, p.170). It was also essential for the IRA leadership to feel that there was an on-going and a secure contact with the government. It is evident through the statement of Frank Cooper, a senior British official in Northern Ireland, that it was necessary for 'O'Bradaigh and, to some extent, O'Connell to feel that they were in contact with part of the British government which might, at some stage, help them to move in a political direction' (Cooper, 1975, quoted in Taylor, 2002, p.170). However, it was still very risky for the government to contact the IRA directly. Even Whitelaw was not informed about these talks (Taylor, 2002). Therefore, it can be said that the reason for the secrecy of these meetings was the difficulty to consider it government policy during the early stage of the conflict. As Pruitt (2006) indicates, secrecy might help disputing sides to discuss their demands without any precondition. It could have been harder to conduct covert negotiations by including or informing a government representative. Therefore, this initiative provided a twofold advantage to making progress: It, firstly, reduced uncertainty on both sides as both parties were feeling that they were in contact with their opponents. It was also successful on the government's side, as it did not mean that they gave *de facto* legitimacy to the IRA.

Concerning the content of the discussions, he put pressure on the British government to make concessions that would help the IRA leaders who

[3] Jonathan Powell (2008), one of the key architects of the GFA revealed that Duddy was the key in the secret talks and was called 'the contact' during the secret initiatives.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
took a pro-ceasefire position. In that time, Billy McKee, Commander of the Belfast IRA was in the position of declaring a unilateral ceasefire. Duddy told his British contact:

Be generous, give McKee a chance. Consider his position; he needs help... He is not a miracle worker... Pull out some mar[ine] comm[andos]. Release his buddy from Purdysburn. Release nineteen internees on Tuesday; give the names to McKee... We are all in this together (NUI-POL/35/4/62, 1975).

Even though Duddy's intention was not successful in bringing the British closer, it was clear evidence of Duddy's active role as a powerful intermediary in the secret negotiations. However, this initiative demonstrates that despite the credibility, powerful mediation and reduction in uncertainty, it did not provide a clear outcome towards peace. Therefore, this research reveals that the success of backchannels is not reliant only on the inclusiveness of the initiative, but also the intentions of disputing parties. It can be said that these negotiations were not 'serious' talks in order to lead the discussion to a broader level by discussing the underlying causes of the conflict. It was because the British government's intention to use this dialogue as an opportunity to defeat the IRA by declaring a ceasefire which proved that it was a 'false' motive for a ripe moment (Zartman, 2003). Although the secrecy of these talks secured them from the effect of wider and external issues, for instance national and international politics, it also created an environment in which the intention of the parties were difficult to understand by each other.

Duddy's second major initiative was during the republican hunger strikes in 1980 and 1981. The Duddy papers reveal an intense and accelerating series of phone calls between Duddy and an anonymous representative of the British government. He met the strikers several times in the Maze Prison and forwarded their messages to his contact in the British government. According to the records, Duddy insisted on a negotiated settlement of the hunger strikes. In response to his claim, the British officials stated that 'the British government is prepared to issue a statement only if there is an immediate end to the hunger strike' (NUI-POL/35/166/2, 1981). However, the hunger strikers made a number of demands from the government to end the strike: civilian clothing, the right of the prisoners to decide what work should be done and visits for prisoners (NUI-POL/35/166/3, 1981). While the backchannel communications were being conducted, PM Thatcher refused to negotiate with the strikers as her position was that of not treating terrorists differently to other prisoners (Thatcher, 1993, p.389). Hence, there was nothing to discuss with the republican strikers. However, while the government continued its opposition in

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
public, the secret negotiations helped to pursue ways to weaken the conflict behind the scenes. This is in parallel with Wanis-St John's (2006) assumption which is that backchannels make it possible to maintain the governments' opposition to talking to terrorists while they are talking to them behind the scenes. This situation helped both sides to understand each other's major demands which also hindered any potential spoilers to destroy this channel.

Duddy's last intermediary attempt was in the early 1990s which led to the 1994 IRA ceasefire. When Duddy's mediation between John Major's government and the IRA was leaked to the media in 1993, it caused a political storm (Spencer, 2000). Although maintaining the backchannel initiatives was threatened, these secret talks led to the IRA's 1994 ceasefire. It can be said that a sufficient dialogue was built between the British government and republican movement that facilitated official negotiations. A similar situation emerged in Turkey when the secret Oslo talks were leaked to the press. Fortunately, none of these incidents caused an interruption to conflict resolution efforts. The reaction in the wider society was because of the content of the meetings as Duddy pointed out that there was an agreement during the discussions between the two sides:

Walter's [IRA representative] position has been accepted and a new draft British paper has been formulated and approved by Mayhew [when he was Secretary of State for Northern Ireland] which is to be put in a special meeting on Tuesday May 18th 1993 to Mr Major in Downing Street (NUI-POL/35/266/1, 1993).

These covert negotiations resulted in finding common ground which was evident through the message of the British representative Robert McLarnon to Duddy to facilitate peace efforts: 'We are appalled at the present mess. We are trying to think of questions that you could put that will give you all the assurance of our goodwill and good intentions that you need' (NUI-POL/35/9/279, 1993). Although the message did not find an immediate response from the government's side, the process brought about the IRA's 1994 ceasefire after protracted negotiations. Together with these attempts, Duddy's efforts contributed to an understanding between the main armed protagonists.

Peacemakers in Action: Analysis and Conclusion

The secret communications between the British government and IRA are as old as the history of this conflict. The backchannels in Northern Ireland were determined by the contact of the intermediaries in indirect dialogue. The success of these channels depended upon different factors, including: the

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
desires of disputing parties, the influence of the spoilers, whether a violent conflict exists and these parties keeping their promises.

The Northern Ireland conflict embodied personal and official actions to make contact between the main armed protagonists. The first backchannel aimed to decrease the level of violence. Caldwell's intermediary work was his personal initiative, but was known by Wilson. It resulted in the armed groups' ceasefires to show their intention for a political resolution. Which was important was that neither side gave promises to each other, including to lay down arms on the part of the IRA, nor an immediate political reform by the British government. It can be said that the lack of the British government's intention to make progress and information prevented a better outcome. However, it was still significant that this contact was sufficient to make direct contact. Therefore, this article reveals that when the officials of the governments initiate a communication channel, these talks can be more successful than the channels provided by independent third parties with regards to moving towards official negotiations and conflict de-escalation. However, this contact was conducted as personal initiatives, but not the policy of the British government. It was because of the anger of the society regarding any attempts towards political resolution. This anger demonstrated that these were not ripe moments for resolution.

General Sir John Hackett was the second intermediary who established the contact between the IRA Army Council members and the British government as discussed earlier. However, the negative reaction by the British government against this communication channel prevented an outcome towards a peace initiative. The secret letters between Hackett and Whitelaw revealed that the political environment was not suitable to open a communication channel with the IRA. It can be said that this was related to the high-level of violence and number of casualties during the initiation of this channel. Therefore, this contact was an unsuccessful attempt to contribute peacemaking efforts.

Brendand Duddy was another intermediary who made direct contact with leaders of the republican movement. Duddy was asked by the SIS officers to make contact with the IRA (NUI-POL/35/69, 1975). This secret mediation played a more extensive role than only exchanging messages because of the consent of the conflicting parties. Duddy's facilitating role turned into encouraging action to make progress when he put pressure on his British contact to give a chance to McKee to de-escalate the conflict by pulling out some of the British troops from Northern Ireland (NUI-POL/35/4/62, 1975).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

This was also due to both sides' implicit consent for Duddy's mediation. Although Steele and Oatley forwarded the messages to British officials, their role was to represent the British government during the secret talks.

Duddy was not only a messenger, but also a facilitator, as he was involved in the discussions and aimed to keep the communication channels open. However, this was not always possible since the perception of the governments and armed groups were not always in favour of political resolution. For example, the 1975 ceasefire was used as an opportunity by the British government to weaken the IRA. It was evident through Rees's statement during a secret Cabinet discussion: 'The importance of a ceasefire is that it offers us the opportunity to create the conditions in which the Provisionals' "military" organisation and structure may be weakened' (TNA-CAB/134/3921, 1975). Hence, this initiative does not witness a ripe moment for resolution.

To sum up, this article has argued that the indirect communication channels opened by independent third parties helped to overcome trust and reliability issues through the personal effort of intermediaries. It has found that these peacemakers were influential in encouraging both the representatives of the British government on the one hand, and the IRA on the other. The article has demonstrated that the indirect talks in the Northern Ireland conflict were used for the sake of interrupting violence first. This condition gave space to both conflicting parties to discuss their demands in a more peaceful environment without the pressure of violent conflict. Therefore, the declassified secret archival material demonstrates that while the intermediaries formed the basis of communication, the direct talks were built upon these indirect dialogues.

Bibliography

Alonso, R. (2004). Pathways out of Terrorism in Northern Ireland and the Basque Country: The Misrepresentation of the Irish Model. *Terrorism and Political Violence,* 16 (4), pp. 695-713.

Archick, K. (2014). *Northern Ireland: The Peace Process*. Washington: Library of Congress Congressional Research Service.

Arthur, P. (1984). *Government and Politics of Northern Ireland.* London: Longman.

Boyle, K., & Hadden, T. (1995). The Peace Process in Northern Ireland. *International Affairs,* 71 (2), pp. 269-283.

Copeland, T. (2001). Is the "New Terrorism" Really New?: An Analysis of the New Paradigm for Terrorism. *Journal of Conflict Studies,* 21 (2).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Craig, T. (2012). From Backdoors and Back Lanes to Backchannels: Reappraising British Talks with the Provisional IRA, 1970-1974. *Contemporary British History,* 26 (1), pp. 97-117.
Crocker, C. A., Hampson, F. O., & Aall, P. (1999). Introduction. In C. A. Crocker, F. O. Hampson, & P. Aall (Eds.), *Herding cats: Multiparty mediation in a complex world* (pp. 3-18). Washington: United States Institute of Peace.
De Breadun, D. (2001). *The Far Side of Revenge: Making Peace in Northern Ireland*. Cork: Collins.
Dochartaigh, N. O. (2011). 'Everyone Trying', the IRA Ceasefire, 1975: A Missed Opportunity for Peace? *Field Day Review,* 7, pp. 50-77.
Dochartaigh, N. O. (2011b). The Role of an Intermediary in Back-channel Negotiation: Evidence from the Brendan Duddy Papers. *Dynamics of Asymmetric Conflict,* 4 (3), pp. 214-225.
Evans, J., & Tonge, J. (2013). Catholic, Irish and Nationalist: Evaluating the Importance of Ethno-national and Ethno-religious Variables in Determining Nationalist Political Allegiance in Northern Ireland. *Nations and Nationalism,* 19 (2), pp. 357-375.
Fortnight. (1972). Tom Caldwell's Initiative. *Fortnight,* 36, pp. 5-6.
Galtung, J., & Duffy, T. (2000). Northern Ireland: Further Steps in the Dialogue. *The Furrow,* 51 (11), pp. 602-609.
Guardian. (2008, March 18). Talking to the Enemy: the Secret Intermediaries Who Contacted the IRA. *Guardian.* 19 March 2016. Retrieved from http://www.theguardian.com/politics/2008/mar/18/northernireland.northernireland
Hammer, J. (2009,01/03). In Northern Ireland, Getting Past the Troubles. Retrieved from http://www.smithsonianmag.com/people-places/in-northern-ireland-getting-past-the-troubles-52862004/?no-ist on 16/07/2013.
Kelman, H. C. (2010). Interactive Problem Solving: Changing Political Culture in the Pursuit of Conflict Resolution. *Peace and Conflict,* 16, pp. 389-413.
Knox, C. (2002). See No Evil, Hear No Evil. *British Journal of Criminology,* 42 (1), pp. 164-185.
Lavery, B. (2002,17/07). I.R.A. Apologizes for Civilian Deaths in Its 30-Year Campaign. *The New York Times.* Retrieved from http://www.nytimes.com/2002/07/17/world/ira-apologizes-for-civilian-deaths-in-its-30-year-campaign.html on 16/07/2013
Lieberfeld, D. (2007). Promoting Tractability in South Africa and Israel/Palestine: The Role of Semiofficial Meetings. *American Behavioral Scientist,* 50 (11), pp. 1542-1562.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Lynch, T. J. (2003). The Gerry Adams Visa in Anglo-American Relations. *Irish Studies in International Affairs,* 14 (1), pp. 33-44.
Little, D. (2006). *Peacemakers in Action: Profiles of Religion in Conflict Resolution*. Cambridge: Cambridge University Press.
Mallie, E., & McKittrick, D. (1997). *The Fight for Peace: The Secret Story Behind the Irish Peace Process*. London: Reed International.
Mapendere, J. (2005). Track One and a Half Diplomacy and the Complementarity of Tracks. *Culture of Peace Online Journal,* 2 (1), pp. 66-81.
McDaid, S. (2013). *Template for Peace, Northern Ireland, 1972-75*. Manchester: Manchester University Press.
McGarry, J., & O'Leary, B. (2009). Power Shared After the Deaths of Thousands. In R. Taylor (Ed.), *Consociational Theory* (pp. 15-84). Oxon: Routledge.
Mumford, A. (2011). Covert Peacemaking: Clandestine Negotiations and Backchannels with the Provisional IRA during the Early 'Troubles', 1972-1976. *The Journal of Imperial and Commonwealth History, 39* (4), pp. 633-648.
Mumford, A. (2012). *The Counter-insurgency Myth: The British Experience of Irregular Warfare*. Oxford: Routledge.
Nan, S. A. (2003, June). Track I Diplomacy. 1 November 2011. Retrieved from http://www.beyondintractability.org/essay/track1-diplomacy
Nan, S. A. (2004). Track One and a Half Diplomacy: Searching for Political Agreement in the Caucasus. In M. Fitzduff & C. Church (Eds.), *NGOs at the Table: Strategies for Influencing Policies in Areas of Conflict* (pp. 57-76). Oxford: Rowman & Littlefield.
Nan, S. A. (2005). Track One-and-a-Half Diplomacy: Contributions to Georgia-South Ossetian Peacemaking. In R. J. Fisher (Ed.), *Paving the Way* (pp. 161-173). Lanham: Lexington Books.
NUI POL 35/4/62. (1975). *Duddy Papers*. 1 June 1975.
NUI POL 35/9/279. (1993). *Robert McLarnon's Message to Brendan Duddy*. May 1993.
NUI POL 35/69. (1975). *The Gardiner Report*. August 1975.
NUI POL 35/166/3. (1981). *The Red Book*. 6 July 1981.
NUI POL 35/266/1. (1993). *IRA Ceasefire Offer*. 14 May 1993.
NUI POL/35/166/2. (1981). *The Red Book*. 6 July 1981.
O'Kane, E. (2006). When Can Conflicts be Resolved? A Critique of Ripeness. *Civil Wars, 8* (3-4), pp. 268-284.
Powell, J. (2008). *Great Hatred, Little Room: Making Peace in Northern*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Ireland. London: The Bodley Head.
Princen, T. (1992). *Intermediaries in International Conflict*. Oxford: Princeton University Press.
Pruitt, D. G. (1997). Ripeness Theory and the Oslo Talks. *International Negotiation,* 2, pp. 237-250.
Pruitt, D. G. (2006). Negotiation with Terrorists. *International Negotiation,* 11 (2), pp. 374-394.
Pruitt, D. G. (2008). Back-channel Communication in the Settlement of Conflict. *International Negotiation,* 13 (1), pp. 37-54.
Rafter, K. (2003). Priests and Peace: The Role of the Redemptorist Order in the Northern Ireland Peace Process. *Etudes Irlandaises,* 28 (1), pp. 159-176.
RPM. (1988). *The Mission Statement of the Peace Ministry*. The Redemptorist Peace Ministry. Belfast.
Spencer, G. (2000). Negotiating Peace: Politics, Television News and the Northern Ireland Peace Process. *Irish Studies Review,* 8 (2), pp. 217-231.
Spencer, G. (2005). The Northern Ireland Peace Process. In G. Spencer (Ed.), *The Media and Peace* (pp. 123-141). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
Taylor, P. (1998). *Provos: The IRA and Sinn Fein*. London: Bloomsbury.
Taylor, P. (2002). *Brits: The War against the IRA*. London: Bloomsbury.
Thatcher, M. (1993). *The Downing Street Years*. London: Harper Collins Publishers.
TNA CAB 134/3921. (1975). *Memo on IRA ceasefire from Merlyn Rees to IRN (75), Cabinet Committee on Northern Ireland*. 18 February 1975.
TNA CJ 4/319. (1973). *From the Principal Sir John Hackett to O'Connell*. 15 October 1973.
TNA CJ 4/1456. (1972). *The IRA Truce 26 June - 10 July 1972*. 10 July 1972.
TNA PREM 15/1009. (1972). *Note of a Meeting with Representatives of the Provisional IRA*. 21 June 1972.
TNA PREM 15/1016. (1972). *Frank Steele, IRA and Peace: From UKREP Belfast to Priority Dublin Tel No. 027*. 28 November 1972.
Wanis-St. John, A. (2004). *Back Channel Diplomacy-Implications for Practice and Theory*. Paper presented at the IACM 17th Annual Conference, Washington.
Wanis-St. John, A. (2006). Back-Channel Negotiation: International Bargaining in the Shadows. *Negotiation Journal,* 22 (2), pp. 119-144.
Whitelaw, W. (1989). *The Whitelaw Memoirs*. London: Aurum Press.
Wolff, S. (2002). Conflict Management in Northern Ireland. *International Journal on Multicultural Societies,* 4 (1), pp. 41-73.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Zartman, I. W. (2000). Ripeness: The Hurting Stalemate and Beyond. In P. C. Stern & D. Druckman (Eds.), *International Conflict Resolution after the Cold War* (pp. 225-250). Washington: National Academy Press.
Zartman, I. W. (2003). The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments. In J. Darby & R. MacGinty (Eds.), *Contemporary Peacemaking: Conflict, Violence and Peace Processes* (pp. 19-29). London: Palgrave Macmillan.
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI SİSTEMDEKİ KONUMUNUN DÖNÜŞÜMÜNÜ YABANCI DİPLOMATLARIN ANILARINDAN OKUMAK

Beyza Gülin Güney*

ÖZET

Bu çalışma Türkiye'nin uluslararası sistemdeki konumunu tartışmaya açan üç temel kırılma noktası olduğunu ileri sürmektedir: Rusya/Doğu ile Münasebetler, Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Müdahalesi, AB Üyelik Süreci. Bu çalışma Türkiye ile ilgili anılarını kitaplaştırmış yabancı diplomatların çalışmalarında Türk dış politikasını kimlik krizine sokan bu kırılma noktalarının izlerini arayacaktır. İlgili dönemlere denk gelen kitaplar üzerinden karşılaştırmalı ve yorumlayıcı bir analiz ile bu dört tema çerçevesinde Türkiye'nin konumunun yabancı diplomatların hafızasına nasıl yansıdığı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu arka plan çerçevesinde bu çalışma üç bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde bu çalışma diplomatların anı yazma geleneklerine ve bunların dış politika çalışmalarında nasıl kullanıldığına değinecek ve buradan hareketle Türkiye'de görev yapmış ve anılarını yayınlanmış diplomatlar ve eserleri hakkında genel bilgi verecektir. İkinci bölümde bu çalışma Türk dış politikasının kimlik krizlerini anlayabilmek için en uygun üç tema olarak ortaya koyduğu süreçleri açıklayacak ve bunların Türkiye'nin uluslararası sistemdeki konumunu nasıl etkilediğini tartışacaktır. Üçüncü bölümde ise ortaya koyduğu bu üç temel temanın yabancı diplomatların anılarına nasıl yansıdığını karşılaştırmalı olarak yorumlayacak ve girişte ortaya koyduğu araştırma soruları çerçevesinde karşılaştırmalı bir analiz yapmaya çalışacaktır. Nihayet sonuç kısmında bu çalışma Türkiye'de görev yapmış diplomatların Türkiye'nin uluslararası sistemdeki konumuna dair hafızasının karşılaştırmalı analizinden hareketle diplomatların hafızasındaki Türkiye'ye dair genel eğilimleri ortaya koyacaktır.

Anahtar Kelimeler: diplomat anıları, hafıza çalışmaları, uluslararası sistem, Türk dış politikası

* İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doktor Adayı, phd.guney@gmail.com

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da genişlemesinden, Paris Anlaşması ile Avrupa Devletler Topluluğu'na kabul edilmesine; Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından, NATO'ya dahil edilmesine ve AB sürecine ve nihayet de Astana süreci ile ortaya çıkan Türkiye-İran-Rusya yakınlaşmasına kadar Türkiye'nin uluslararası sistemdeki konumu hep tartışmalı olmuştur. Coğrafi konumu ve siyasi manevraları ile doğu-batı arasında net bir kimlik ile nitelendirilemeyen Türkiye Cumhuriyeti bilhassa 2000'lerden sonra bu kimlik bunalımını karşılaştığı dış politika krizlerinde artan bir şiddetle hisseder olmuştur. Bu dönüşüm özellikle dış politika analizi ile uluslararası sistemde Türkiye'nin konumunu inceleyen çalışmalara da yansımıştır. Ancak bu çalışmaların neredeyse tamamı Türkiye'nin uluslararası sistemdeki dış politika tercihlerinin ve "kimliğinin" dönüşümünü içeriden perspektifler ile okumaya çalışmıştır. Yani bu minvalde yapılan çalışmalar Türkiye'nin maddi güç unsurlarındaki değişimleri, bunları kullanma tercihlerini ve bunları kullanırken kimler ile ortaklık ettiği üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak literatürde bu dönüşümün uluslararası toplum tarafından nasıl algılandığı meselesi çalışılmamış bir araştırma konusu olarak varlığını korumaktadır.

Bu boşluktan hareketle bu çalışma Türkiye'nin geçmişten günümüze yaşadığı "kimlik" krizinin ve dış politika tercihleri ile uluslararası sistemde nasıl konumlandığının analizini yabancı diplomatların hafızası üzerinden karşılaştırmalı bir şekilde yapmayı hedeflemektedir. Zira Türk dış politikasındaki dönüşümü ve Türkiye'nin uluslararası sistemdeki konumunun değişimini sadece maddi unsurlar üzerinden ve Türkiye merkezli perspektiflerden okumak yerine Türkiye'de görev yapmış ve hem Türkiye'yi içeriden tanıyan hem de uluslararası sistem içerisinde faaliyet gösteren diplomatların anıları üzerinden karşılaştırmalı olarak anlamak bu çalışmalara farklı bir çerçeve sunacaktır. Bu doğrultuda bu çalışma şu temel araştırma sorusuna cevap aramaktadır: Türkiye'de görev yapmış ve sonrasında Türkiye ile ilgili anılarını yazmış diplomatlar Türkiye'nin uluslararası sistemdeki konumunu ve dış politika kimliğini nasıl görmektedir? Bu temel araştırma sorusuna cevap ararken bu çalışma şu alt araştırma sorularına da cevaplar bulmaya çalışacaktır: Türkiye'nin uluslararası sistemdeki kimliğinin tartışılmasına sebep olan temel kırılma noktaları nelerdir? Türkiye'de görev yapan yabancı diplomatlar bu kırılma noktalarını nasıl analiz etmişlerdir? Yabancı diplomatların hafızasındaki Türk dış politikası kimliği dönemsel değişiklikler göstermekte midir? Uluslararası sistemdeki Türkiye kimliği batılı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
ve doğulu diplomat hafızalarında farklı mı varlık göstermektedir?

Bu soruları cevaplamak için bu çalışmada tarihsel bir bakış açısı ile yorumlayıcı bir metot takip edilerek karşılaştırmalı bir analiz ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda bu çalışma Türkiye'nin uluslararası sistemdeki konumunu tartışmaya açan dört temel kırılma noktası olduğunu ileri sürmektedir: Rusya/Doğu ile Münasebetler, Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Müdahalesi, AB Üyelik Süreci. Bu çalışma Türkiye ile ilgili anılarını kitaplaştırmış yabancı diplomatların çalışmalarında Türk dış politikasını kimlik krizine sokan bu kırılma noktalarının izlerini arayacaktır. İlgili dönemlere denk gelen kitaplar üzerinden karşılaştırmalı ve yorumlayıcı bir analiz ile bu dört tema çerçevesinde Türkiye'nin konumunun yabancı diplomatların hafızasına nasıl yansıdığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Bu arka plan çerçevesinde bu çalışma üç bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde bu çalışma diplomatların anı yazma geleneklerine ve bunların dış politika çalışmalarında nasıl kullanıldığına değinecek ve buradan hareketle Türkiye'de görev yapmış ve anılarını yayınlanmış diplomatlar ve eserleri hakkında genel bilgi verecektir. İkinci bölümde bu çalışma Türk dış politikasının kimlik krizlerini anlayabilmek için en uygun üç tema olarak ortaya koyduğu süreçleri açıklayacak ve bunların Türkiye'nin uluslararası sistemdeki konumunu nasıl etkilediğini tartışacaktır. Üçüncü bölümde ise ortaya koyduğu bu üç temel temanın yabancı diplomatların anılarına nasıl yansıdığını karşılaştırmalı olarak yorumlayacak ve girişte ortaya koyduğu araştırma soruları çerçevesinde karşılaştırmalı bir analiz yapmaya çalışacaktır. Nihayet sonuç kısmında bu çalışma Türkiye'de görev yapmış diplomatların Türkiye'nin uluslararası sistemdeki konumuna dair hafızasının karşılaştırmalı analizinden hareketle diplomatların hafızasındaki Türkiye'ye dair genel eğilimleri ortaya koyacaktır.

1. Diplomatların Anı Yazma Geleneği, Dış Politika Analizindeki Yeri ve Türkiye'de Görev Yapmış Yabancı Diplomatların Anı Geleneği

Bir rüya analizinden yola çıkarak hafızanın, geçmişe ait dönemlerin bireysel olarak muhafazası değil, bunların bir yeniden üretimi olduğunu ifade eden Halbwachs; geçmişin, yaşanan an içerisinde, bireyin ait olduğu gruplara bağlı toplumsal çerçevelerin yardımıyla yeniden üretildiğini ortaya koymayı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

hedeflemiştir. (Hirsch 2016, 12–13) Hafızaların yeniden inşa edilmelerini sağlayan bu çerçevelerin doğası nedir? sorusuyla yola çıkan Halbwachs bu çerçeveler bizzat anılar olduğunu, bu anıların yalnız basit bir metafor değil söz konusu anıların sahibi toplumsal gruba has kolektif anılar olduğu vurgulanmıştır. (Hirsch 2016, 13) Her toplumun, toplumsal grupların birleşimi olduğu ve diğer yandan da her bireyin bireysel özgüllüğü, nihai olarak farklı gruplarda eş zamanlı ya da art arda gelen aidiyetleriyle açıklanabilecek bir çelişkiyi barındırdığı iddia edilmektedir. (Halbwachs 2016, 165)

Tarihsel bir olayı kendi gerçekliği içine yerleştirmek için, tüm aktör ve tanıkları hatırlatarak unutulmaktan kurtarmak gerekir. (Halbwachs 2016, 124–25) Ribot'a göre bir anıyı hatırlamak, onu işaret noktaları arasına yerleştirmektir. İşaret noktası bir olayı zamandaki konumunu iyi bildiğimiz bir bilinç durumunu yani diğer uzaklıkları ölçmemize yarayan mevcut ana mesafedir. Bu işaret noktaları, yoğunlukları aracılığıyla unutmaya karşı diğerlerinden daha iyi mücadele veren ya da karmaşıklıkları aracılığıyla doğaları gereği pek çok ilişkiye yol açan, yeniden canlanma şanslarını arttıran bilinç durumlarıdır. Yani keyfi olarak seçilmezler, bize dayatılırlar. (Halbwachs 2016, 165)

Geçmişte yaşanan olayların, her birimizin içinde yarattığı yankıları hesaba katmak gerekir. Bazen tamamen içsel olaylar da hafızamızda birinci sıraya yerleşip yaşamımızın temel bölünme çizgileri ve keskin dönemeçlerine işaret eden parlak ya da karanlık işaretler olarak kalır gözümüzde. Her grup kendi değişiminden bahsederken olayın gerçekleştiği tarihi tam olarak belirtir ve bunların gerçekleştiği yeri hatırlar. Böyle olayların hafızamıza kazınmış olması, olayın duygusal yönünden ziyade dışsal sebeplerden kaynaklanmaktadır. Gerçekten de örneğin; kimliğimizde derin bir dönüşümün işareti olmuş olan bir olay yaşanmış olabilir. Ancak arkadaşlarımız ve diğer insanlar tutumlarımızdaki değişikliklerle söz konusu olayın bizde yarattığı etkiden haberdar olurlar. Böylece bu durum, onlar için de bizimle olan ilişkilerinin tarihi açısından önemli bir güne dönüşür; bu noktada sahip oldukları yargı bizim anılarımızı etkiler ve onlara bir değişmezlik ile bu yargı olmadan sahip olamayacakları bir tür nesnellik iletir. Genel olarak, bu türden içsel bir olay ancak onu grup için işaret noktası olan dönem ya da yerlerle ilişkilendirdiğimiz ölçüde bizim için de bir işaret noktası olur. (Halbwachs 2016, 166–67) Bazıları tamamen bireysel bir karaktere sahip olan işaret noktalarının bazıları da bir aile, küçük bir topluluk ya da bir ulus için ortaktır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Günlük kaygılar, ailevi olaylar, mesleki kaygılar ya da bilimsel araştırmalar vb. olaylar sadece bizim için değil aynı zamanda çeşitli gruplardaki başka kimseler için de söz konusudur. Bir grubun üyeleri olarak kendimizi kendi gözümüzün önüne getiririz ve başvurduğumuz işaret noktalarının çoğu, yaşamlarımızın göze çarpan olaylarından ibarettir. (Halbwachs 2016, 166)

Anılarımız kaybolduktan sonra onları yeniden oluşturmamıza olanak tanıyan söz konusu çerçeveler, tamamen bireysel değildir. Bu çerçeveler aynı grubun üyesi insanlar için ortaktırlar.(Halbwachs 2016, 171) En son gördüğümüz insanlar ve nesneler, etrafımızı çevreleyenler, doğrudan çevremizde yaşayan ve bulunanlar; bizimle birlikte en azından geçici bir toplum oluştururlar. Bizim üzerimizde etkide bulunurlar ya da bulunabilirler, biz de aynı şekilde onların hafızalarına etkide bulunuruz ya da bulunabiliriz. Toplumsal yaşamın sürekliliğini bölen beklenmedik denge kırılmalarına ve ani yön değişikliklerine rağmen en yakın geçmişi bu kadar iyi hatırlarız. Bir ailede cenazenin, bir ülkede savaş ilanının ertesi günü, düşünce ve düşünme biçimlerimiz zamanla değişikliğe uğrar ama yine de, önceki günlerin imgelerini hatırlayabilir ve birinden diğerine kesintisiz bir biçimde geçebiliriz. (Halbwachs 2016, 178)

Geçmişe ait olayların, birikimlerin, tecrübelerin tanığı olan yazılı belgeler imgeleri hatırlamamızı kolaylaştırır ve bize tarihi anlatırlar. Bu yazılı malzemelerin korunması, saklanması, çevrilmesi ve aktarılması yazıldığı dönemin tarihi ve uluslararası ilişkilerine dair bir arşiv niteliği taşır. (Küçük 2013, 1215) ''Devletlerin hafızası'' olan diplomat anıları da devletlerin ve kişilerin haklarını koruyup, bir konuyu açıklığa kavuşturmanın yanı sıra kendimizi ve başkalarını ''geçmişe'' dayanarak tanımamızı sağlayarak kimliğimize ve ötekine ilişkin geleceğe yönelik çıkarımlar yapmamızda stratejik bir karar verme aracı olmaktadır. Kolektif bir ulus inşa etme tasavvuruna derinden bağlı bir gelenektir anıları kaleme almak. Sully'den De Gaulle'e Richelieu'den Napolyon'a iktidarın, devletin, zaferlerin ya da yenilgilerin ve geçmişte kalan olayların somutlaşmasına katkı sunan anılar inşa edilen tarihin önemli bir kesitini sunmaktadır. Anılarda tercih edilen temalardan ilki; devlete karşı ve devlet için kahramanlık anılarıdır, ikincisi; saray anıları, imparator ve imparatorluğun yüceltilmesi; üçüncüsü, ulus devletin iç ve dış düşmana karşı birleşerek ulusal birlik ve bütünlüğünü koruduğu ''ötekine'' karşı ''seçilmiş zaferler''idir.

Her anıda bireye ya da topluluğa özgü özelliğin silinmesine ya da

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
abartılmasına rastlanabilir. Hepsi bir anı tarzını kabul ettiren ve hatırlatmak ya da örtbas etmek istediği şeyin seçimini yazara bırakan geleneksel bir türe bağlıdırlar: fikirler kitabı ya da emeklilik kitabı, belge ya kanıt anıları, aklayan anılar ya da itiraf-anılar, vasiyet anı ya da sonuçlandırıcı anılar; öte yandan bunların birçoğu bu özel türün çoğunu bir arada kullanır. ''Yukarıdan gelen'' anılar ise, bütün kategorileri aşar ve etkili bir ilkenin meşruluğundan yararlanır. Olayların dış anlatımı herkes tarafından bilinir, esas mesele içerden anlatımdır. Bu nedenle anıların içerden anlatımı kolektif ulus tasavvuru, dost-düşman ve idealize edilmiş imgelere zarar vermeden titizlikle kaleme alınmalıdır. (Nora 2006, 138–39) İşte bu nedenle ''yukarıdan gelen'' anılar olarak ifade edilen devlet anıları; sistem olarak deşifre edilmesi gerekli olan bir bütün oluşturmaktadırlar. (Nora 2006, 149) Ayrı ayrı ele alındıklarında tarih için değersiz ve etkisiz olan anıların bir araya gelmesi çağın eksiksiz bir tablosunu sunmaktadır. (Nora 2006, 110) Bu nedenle Nora ve arkadaşları ''Hafıza Mekanları'' adlı 3 ciltlik çalışmalarında Fransa'nın kodlarını bütüncül bir perspektiften incelemiş ve Fransa'da devlet hafızası kurumsal ve kümülatif değil; ''söz konusu gruba özgü ve toplumsaldır'' sonucuna varmışlardır. ''Gerçeğin gerçeğini'' aktardıkları kabul edilen devlet anıları bilgi edinmek için değil, devlet adamlarının/diplomatların önemli anlarında devletlere özdeşliğini teyit etmek için okunmalıdır. Bu anılarda çok gizli devlet sırlarını öğrenmek mümkün değildir ancak bize belirli ipuçları verecek belirli bir üslupla karşılaşırız ve bir imgeyi buluruz. Buradan hareketle bir genellemeye varabilir ve devlet hafızasının kodlarını çıkarabiliriz.

Devlet geleneğinin eskiliği, edebi gelenek ile siyasi gelenek arasındaki hayati bağ; tarihi gelenekte iktidarın özünün yoğun bir şekilde kişisel oluşu: Sürekliliği ve çeşitliliği sonsuz bir anılar üretimi işte bu üç ulusal özelliğin çakışması noktasında düzene girer. Anılar; yorumladığı ve değerlendirdiği iktidar ile devlet arasındaki ilişkileri resmetmektedir. (Nora 2006, 107) Günümüzde anıların anlatmak isteyip de anlatamadıklarını çözmek için yeni bir okuma gereklidir. XIX. yüzyılda tarihimizin devlet sırlarını anılarda bulmuştuk, şimdi devlet hafızamızın gizli tarihini de orada bulabiliriz. Zira bilinçaltına girmenin en iyi yolu düşlerse, demek ki anıları da sırf anlatıdan oluşan marjinal bir tür olarak değil, bizi ulusal kimliğimize götürecek bir araç olarak görmek gerekir. (Nora 2006, 152) Bu anılar sayesinde tarihimizde köklü bir kimlik saptaması gerçekleşebilir. (Nora 2006, 120–22)

Bizi ilgilendiren geçmiş olayların yerini, onları kolektif hafızanın çerçeveleri içinde bulmak koşuluyla hatırlayabiliriz. Bir anı, esasen birbirleriyle kesişen,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kısmen birbirlerini kapsayan çok sayıda çerçevenin karşılaşma noktasında ortaya çıktığı ölçüde zengindir. Unutmak ya da anılarımızın bazılarının bozulması bu çerçevelerin bir dönemden diğerine değişmesiyle açıklanır. Toplum, koşullara ve zamana göre, geçmişi çeşitli biçimlerde gözünde canlandırır ve o güne ait uzlaşılar ya da çatışmalar yön değiştirir. Uzlaşılara genel olarak uyulduğu için, toplumun üyelerinin her biri, anılarının yönünü kolektif hafızanın evrildiği yöne doğru çevirir. Toplum içinde yaşayan insanlar, anlamını anladıkları kelimeleri kullanırlar. Kolektif düşüncenin şartı budur. Bu düşünceyle beraber anlaşılan her kelime, anılara eşlik eder ve kelimelere karşılık gelmeyen bir anı da yoktur. Anılarımızı canlandırmadan önce onlarla konuşuruz; burada birbirine bağlı olan, her an geçmişimizi yeniden inşa etmemize olanak tanıyan dil, üslup ve imgelerdir. (Halbwachs 2016, 346)

2. Türk Dış Politikasında Dönüşümün Temel Unsurlarını Tespit Etmek

Türkiye'de görev yapmış diplomatların anıları üzerinden Türk Dış Politikası hafızasını değerlendirmeden önce Türk Dış Politikasının tarih içerisindeki seyrinin temel unsurlarını tespit etmek yerinde olacaktır. Zira böylesine bir çaba politikada hali hazırda vuku bulan realitelerin diplomat hafızasına nasıl yansıdığını ölçmek açısından önemli bir analiz düzeyi sunacaktır. Bu çalışmanın amaçları doğrultusunda tespit edilen Türk dış politikasında değişimi taşıyan üç ana unsuru/analiz düzeyini şunlar oluşturmaktadır: Rusya/Doğu ile Münasebetler, Türk- Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Müdahalesi, AB Üyelik Süreci.

a. Rusya/Doğu ile Münasebetler

Türk Dış Politikasının temel dönüşüm unsurlarından bir tanesini henüz kuruluş yıllarından itibaren genel manada Doğu ile olan ancak özel olarak da Rusya ile olan münasebetler teşkil etmektedir. Tarihsel bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde kimi zaman dengeleyici bir alternatif olarak ileri sürülen kimi zaman ise pragmatik işbirliklerinin temelini oluşturan bu ilişkiler bütünü Türkiye'nin dış ilişkilerinin belirleyici unsurlarından biri olmuştur. Henüz TBMM hükümeti döneminden itibaren Rusya ile ilişkilerin münasebetlerinin geliştirilmeye başlandığı bilinmektedir. Tarihsel olarak Türk Dış Politikasının temelinde Rusya ile olan münasebetlerin öncelikle Batı ile mücadele ekseninde şekillendiği ifade edilmelidir. Anadolu hareketinin başladığı dönemden itibaren ve sonrası için Ankara'ya verilebilecek muhtemelen askeri ve mali

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yardımlar bu ilişkilerin geliştirilmesindeki en önemli motivasyon kaynaklarından biri olmuştur. (Oran 2013, 161) İki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin ilk seyri Gümrü Anlaşması, Moskova Anlaşması, Kars ve Ankara Anlaşmaları ve 1925 Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması gibi diplomatik belgeler ile çizilmiştir. 1930'lar ile birlikte bu ilişkiler yumağı daha da gelişmeye başlamış hatta İsmet İnönü Moskova'ya bir ziyarette bulunarak Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üye olmasının da yolunu açmıştı. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki gelişmeler ise Türkiye ve SSCB ilişkilerini zorlu bir sürece sokmuştu zira bu dönemde SSCB 1925 anlaşmasını uzatmayacağını belirtmiş ve boğazlar ve toprak konuları üzerinden Türkiye'yi sıkıştırmaya başlamıştı.

Ancak 1950'ler ile birlikte Sovyetlerin attığı adımlar ile ilişkiler tekrar normalleşmeye başladı ve başbakan Menderes'in Moskova'ya bir ziyarette bulunma ihtimali gündeme geldi. 1960'lardan 1980'lere kadar iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler ivme kazandı ve hatta 1978 yılında İyi Komşuluk anlaşması imzalandı. 1990'lar ile birlikte Sovyetlerin dağılması ve Rusya Federasyonu'nun ortaya çıkması süreci ikili ilişkileri özellikle Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya üzerinden çeşitli ayrışma noktalarına sürüklemişti. Ancak takip eden yıllardaki ekonomik ilişkiler, Mavi Akım, Akkuyu Nükleer Santral projesi gibi projeler ve çeşitli temaslar 2000'lere kadar Türkiye ve Rusya ilişkilerinin genel pragmatik çerçevesini çizdi. Sonraki dönem boyunca özellikle Suriye krizine kadar ilişkilerin çerçevesini 2001 yılındaki Avrasya Eylem Planı belirledi ve ilişkileri ortaklık çerçevesinde şekillendirdi. Bahsi geçen krize kadar ilişkilerin ekonomik boyutu çok öne çıkmıştı; öyle ki 2011'de bile Türk yatırımcıların Rusya'da gerçekleştirdikleri projelerin değeri 3,4 milyar doları buluyordu. (Öniş & Yılmaz 2016, 78)Suriye krizi süresince farklı tercihler ile ikili ilişkiler tekrar krize girmişti ancak sonrasında Astana süreci ile birlikte iki taraf birbirleri ile bölgesel politikalarda karşılıklı anlayışa yöneldiler. Tüm bu süreç Türk-Rus ilişkilerinin geçmişine yönelik şu çıkarımı yapmamıza olanak sağlamaktadır: Türk-Rus ilişkileri dönemsel olarak rekabet ve ortaklık boyutlarına ulaşmış ve özellikle bölgesel krizler ve Batı ile olan ilişkiler üzerinden hem alternatif hem de tamamlayıcı bir ilişki çerçevesi olarak süregelmiştir.

b. Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Müdahalesi

Türk-Yunan İlişkileri ve bu çerçevede gelişen Kıbrıs Müdahalesi meselesi de Türkiye'nin uluslararası sistemdeki konumu açısından önemli belirleyici unsurlardan bir tanesidir. Genel olarak Türkiye ve Yunanistan arasındaki

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
ilişkilerin seyri değerlendirildiğinde bu ilişki biçiminin genellikle çatışma dinamikleri çerçevesinde şekillendiği söylenebilir. Zira daha başından itibaren Anadolu'daki kurtuluş mücadelesi ağırlıklı olarak Yunan güçlerine karşı verilmişti. Bu da tabii olarak ilişkilerin temel çerçevesini oluşturmuştu. Her ne kadar Türk-Yunan ilişkileri Lozan ile başka bir boyuta evrilmişse de mübadele meselesi, azınlıklar sorunu, Patrikhane meselesi gibi sorunlar Türkiye ve Yunanistan arasındaki erken dönem ilişkilerin temel meseleleri olarak gündemde kalmıştı. (Bılgıç 2015, 3)Benzeri sorunları çözmek üzere girişilen 1925 Ankara ve 1926 Atina anlaşmalarını takip eden yıllarda ve özellikle 1940'lı yıllara kadar gerginliklerin en alt düzeye indirgendiği bir ilişki biçimi oluşturulmuştur. Bu durum özellikle 1950'li yılların ilk dönemlerinde kendini daha da hissettirmiş ve tabii ki 1952 yılında Türkiye'nin NATO'ya üye olmuş olması da bu ilişkileri seyrini olumlu etkilemiştir.

Ancak ilerideki yılların temel çerçevesini belirleyecek olan ise temelleri bu dönemde atılan Kıbrıs sorunu idi. Buradaki temel nokta Kıbrıs sorununun uluslararası bir problem haline gelmesi idi ki özellikle Enosis talepleri çerçevesine meselenin boyutları bir kriz algısını ortaya koyuyordu. Burada krizin detaylarına girmek yerine uluslararası sistem ve Türkiye'nin konumlanması çerçevesinde Kıbrıs meselesini okumak yerinde olacaktır. Böyle bir bakış açısı çerçevesinde ileri sürülebilecek ilk argüman 1960'da kurulan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin aslında uluslararası sistemin etkisi ve desteği sayesinde bir çözüm olarak kabul edildiği gerçeğidir. Dönemin koşullarında yeniden çok boyutlu hale gelebilecek bir Türk-Yunan çatışmasından çekinen ABD'nin hem Atina'da hem de Ankara'da girişimlerde bulunduğu bilinmektedir. (Oran 2013, 607) Ancak özellikle 1963 yılındaki Kanlı Noel'den sonra bu modelin işlevselliği de geçerliliğini yitirmiş ve 1974 yılına kadar sürecek olan yeni bir çatışma dönemine girilmiştir. Enosis ideali ışığında EOKA'nın yaptığı saldırılar sonucunda oluşan etnik çatışmalara karşı Türkiye de zorlayıcı diplomasi mantığıyla hareket etmiş ancak nihayet 1974'te garantörlük haklarına binaen Türkiye adada askeri müdahalede bulunmuştur ki bu da yıllar sonra Türk ve Yunan kuvvetlerinin tekrar karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. (Aksu 2010, 480)Takip eden yıllarda Türk-Yunan ilişkilerinde özellikle Ege'deki egemenlik hakları ile ilgili ciddi problemler gün yüzüne çıkmış olsa da bu çalışmanın amaçları açısından Türkiye'nin uluslararası sistemdeki konumunu etkileyen ve diplomatik hafızalarda okunması amaçlanan en önemli kırılma noktası olarak Kıbrıs meselesi karşımıza çıkmaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

c. AB Üyelik Süreci

Yukarıda özetlenen unsurların ötesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası sistemdeki konumunu en ciddi şekilde etkilemiş olan ve esasında son döneme kadar Türk Dış Politikası'nın ana eksenini oluşturan boyut olarak AB Üyelik süreci ve Avrupa ile olan ilişkiler karşımıza çıkmaktadır. Esasında imparatorluk döneminden itibaren bir öteki olan Avrupa ile ilk ciddi bütünleşmenin Kırım Savaşı sonrasında Osmanlı'nın Avrupa Devletler Konseyi'ne dahil edilmesi ile gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bu dönemden itibaren ve özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte Avrupa fikri sadece bir işbirliği aktörü değil aynı zamanda bir model olarak da Türkiye'nin önündeki en önemli aktör olarak varlığını sürdürmüştür. Bu durum 1963'te Avrupa Ekonomik Topluluğu ile imzalanan ortaklık anlaşması ile başka bir boyuta evrilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin de modern Avrupa yapılanması ile birlikte hareket edebilme fikri pratikte de bir karşılığını bulmaya başlamıştır. Ancak sürecin resmi üyelik başvurusuna evrilmesi ise 1987 yılında olabilmişti ve nihayet 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi ile birlikte AB, Türkiye'nin aday ülke konumunda olduğunu ifade etmişti. Sonraki süreçte yol haritalarının çizilmesi ve reform süreçlerinin başlaması nihayetinde 2004 yılında Brüksel Zirvesi ile birlikte AB, Türkiye ile müzakereleri başlatma kararı almıştı ve ancak 2005 yılında tam üyelik müzakereleri başlatılabilmişti. Her ne kadar bir blok olsa da AB içerisinde de Türkiye'nin üyeliğine karşı farklı tavırlar sergilenmektedir: Örneğin Almanya, Avusturya ve Belçika zaman zaman Türkiye'nin üyelik sürecinin sona erdirilmesi gerektiğini dile getirirken; İtalya ve İspanya gibi ülkeler bu sürece olumlu yaklaşmaktaydı. (Schuster 2017)Günümüz itibariyle bu sürecin -her ne kadar göçmenler üzerinden pazarlıklar ve görüşmeler sürse de- pratik olarak donduğunu söylemek mümkündür.

Genel hatları itibariyle değerlendirildiğinde Türkiye ve AB ilişkilerinin hem normatif hem de pragmatik boyutlarda karşılıklı çıkarlara dayandığını söylemek mümkündür. AB, sınırındaki Türkiye ile ilişkilerini kopartmadan belli bir dengede götürerek daha uzak coğrafyalardaki politikaları açısından kendisine bir köprü kurmaya ve sınırlarını güvenli tutmaya çalışırken, Türkiye de uluslararası sistemdeki konumunu pekiştirebilmek adına son yıllara kadar bu kurumsal ilişkileri hep canlı tutmaya çalışmıştır. Bu çalışmanın amaçları doğrultusunda yapılacak en önemli tespitlerden bir tanesi Türkiye'nin özellikle geçtiğimiz birkaç yıl öncesine kadar uluslararası toplumda ele alınışının çoğunlukla AB müzakereleri ve AB ile ilişkileri üzerinden yapılagelmiş

olmasıdır. (Tocci 2014)

3. Yabancı Diplomatların Anılarından Türk Dış Politikasının Kırılma Noktalarını Anlamak

Bireysel hafızanın kolektif hafızaya dair bir bakışı vardır. Bu hafızanın ideoloji, savaş deneyimleri, mensubu bulunulan aile, dini grup ve sosyal çevre ile şekillenir. Yanı sıra diplomat anılarında da görüldüğü üzere, Türkiye'de görev yapan diplomatların kolektif kimliklerine dair yanlarında getirdikleri hafıza, toplumdaki rolleri ve başka çevrelerle ilişkileri geliştikçe rasyonaliteye uygun olarak değişikliğe uğramış ya da değişmeden kalmıştır. (Mah 2010) Hafıza ve hatırlama eylemlerinde tanık olan diplomatların anılarından söz konusu ülkenin dost-düşman imgeleri, hatırlanan ve muhafaza edilen geçmişin hatıraları ve geleceğe dair umutlarına yönelik çıkarımlar yapmak mümkündür.

Diplomat anılarında Türk dış politikasına ilişkin aktörlerinin geçmişinin yanı sıra önde gelen gazeteci, bilim adam ve yazarlarına dair bilgiler bulmak da mümkündür. Bu anılarda halkın siyasete ilişkin fikirlerinden devlet büyükleriyle görüşmelerden, ajanlardan toplanan bilgiler ve diplomatların şahsı değerlendirmelerine kadar geniş yelpazede çok ayrıntılı bilgilere rastlamak mümkündür. II. Dünya Savaşı yıllarından itibaren yabancı diplomatların Türkiye'yi çok dikkatli bir şekilde takip ettikleri gözlenmektedir. Türkiye'nin sadece dış politika faaliyetleri değil ülke içinde meydana gelen ve olması muhtemel iç siyasete yönelik konularda titizlikle incelenmiştir.

Türkiye'de mevcut sorunlara ilişkin önemli kişiler, akademisyenler, sanayiciler ve iş adamları hakkında ayrıntılı bilgi edinildiği gözlenmektedir. Yanı sıra Türk dış politikasına ilişkin Boğazlar, Sovyetler Birliği'nin toprak talepleri, Türk-Rus, Türk-Ermeni, Türk-Kürt ve Türk-Yunan ilişkileri, Türk-Batı ilişkilerini oluşturan AB, NATO ile ilişkiler ve Kıbrıs meselesi gibi spesifik alanlarda Türk kimliğinin dost ve düşman imgeleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Türk dış politikasına ilişkin kırılma noktaları tespit edilirken yalnız Türkiye perspektifinden ve temsil edilen ülke üzerinden bir değerlendirme yerine mevcut ilişkilerin incelendiği Ortadoğu, Avrupa, Orta Asya, Uzak Doğu ve İskandinavlara ilişkin bakış açılarıyla ilgili önemli belgeler aracılığıyla hatırlatmalar yapılarak iç ve dış aktörlerin pozisyonları uluslararası sisteme ilişkin ''ortak hafıza'' perspektifinden yorumlanmıştır.

Diplomatların temsil ettikleri ülkelere ilişkin hafızanın yukarıdan aşağıya doğru şekillendiği ulusun kolektif hafızasının (Alpan 2013) yansıtıldığı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

anılarda hatırlanması gereken konuları öne çıkararak hatırlatan ve bireysel anıları manipüle edecek biçimde olayı devletin resmi kayıtlarının dışına çıkararak kırılma noktaları olarak adlandırdığımız Sovyetler Birliği ile ilişkiler ve doğu yakınlaşması, Kıbrıs Müdahalesi ve Türk- Yunan ilişkileri ve AB üyelik sürecinde yaşananları farklı bir düzleme taşıyarak anlaşılmasını sağlayacak şekilde siyasi tarih ve hafıza arasındaki ilişki gözler önüne serilmiştir.

En genel ifadeyle diplomatların kırılma noktalarına ilişkin hatırlayış biçimleri zıt yönde seyir etmiştir. Bu durumun en temel nedeni ise, ulus-devlet olmanın gerektirdiği ulusal birliği sağlamak ve korumak için yeni nesillerin hafızasında kırılma noktalarını seçerek ayıklamak ya da ön plana çıkarmak kısacası kendi kimliğini oluştururken başka kimliklere yönelik ortak bir ülküde buluşulacak dost ve düşman imgelerini ve olayları hatırlama ve unutma noktalarını inşa ederek anılaştırma yoluna gidilmiştir.

Tablo 1. Yabancı Diplomatların Anılarında Türk Dış Politikası Hafızası Özet Tablosu

Rusya/Doğu ile Münasebetler	**Türk/Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Müdahalesi**	**AB Üyelik Süreci**
SSCB hem Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı döneminde emperyalistlere karşı verdiği mücadelenin destekçisi olmuş hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin inşasına yönelik katkılar sunan bir dost ülke olarak resmediliyor. Türkiye'nin de bağımsızlık sonrası Batı destekli küçük ayaklanmalar da bile başvurduğu sadık dostun SSCB olduğu imajı resmediliyor.	Britanya sömürgeciliği Kıbrıs sorununun tetikleyicisi olarak görülüyor. Kıbrıslı Rumlar'a karşı Türkiye'nin artığı olan Kıbrıslı Türkler İngiltere tarafından müttefik olarak seçilmiş ve etnik bir çatışmanın tetiklenmesinde "kullanışlı bir unsur" olarak resmedilmiştir.	Türkiye AB'ye sunacağı katkıları dile getirmek ve sunmak da başarısız. Batı savunmasında Türkiye jeopolitik önemiyle öne çıkmalı. Aksi takdirde mevcut sorunlar Ermeni, Kürt meseleleri bazı Avrupa ülkeleri tarafından vurgulamakta Türkiye kendini tanıtmak konusunda sıkılgan bir tavır sergiliyor.
İlişkilerin yön değiştirmesinde Atatürk	Türkler Kıbrıs meselesine siyasal ve diplomatik	Türkiye'de insan hakları konusundaki eleştirileri

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sonrası iktidarlar sorumlu görülüyor.	yollardan karşılık vermede zayıf	Türk yetkililer/diplomatlar kişiselleştiriyor.
Atatürk dönemi sonrası Batı maşası Türkiye imajı hâkim	Türk tarafı hem uluslararası (BM, AB) hem de ulusal kamuoyuna Türk yorumunu kabul ettirmekte Yunanlılara göre başarısız kalmıştır.	Türkiye, Batı ile yaşadığı problemlerde Rusya'ya yüzünü dönüyor ancak bu durum Rusya'nın neo-emperyalist isteklerine hizmet ediyor ve Rusya çevresinde istikrarsız bir Türkiye istiyor.
Kendi karar alma gücünden yoksun ve bağımsızlığını kendi elleriyle Batı'ya teslim etmiş Türkiye imajı	Kıbrıs tarihinin dayanakları zayıf ve ''kanlı'' bir Türk askeri müdahalesi imajı hâkim	AB, Türkiye'nin savrulmuşluğuna rehberlik edecek bir kurumdur.

1. Yabancı Diplomatların Anılarında Rusya/Doğu ile Münasebetler

Aralov'un gözünden Sovyetler Birliği, Türkiye'nin batılı güçler tarafından sömürülmesine engel olan bir güç imgesi olarak resmedilmiştir. Yanı sıra Türkiye toprak bütünlüğü Sovyet Rusya'nın desteğiyle korumuş ve bağımsız bir ulus-devlet olarak tanınmasını, Osmanlı Devleti sonrası egemen eşit bir güç olabilmesini Sovyet desteğini borçlu olduğu *"Türkiye'nin en ağır günlerinde Lenin'in emriyle Türkiye'ye yapılan silah, cephane, altın gibi maddi yardımlar, Türk ordusunun düşmanlarına karşı zafer sağlamasında önemli bir rol oynamıştır. Sovyet Rusya'nın yardım ve desteği genç Türkiye'ye, topraklarını işgal ordularından kurtarmak, kapitülasyonları kaldırmak, Türkiye'nin bağımsızlığını bütün uluslara kabul ettirmek, bağımsızlığı yok edici Sevr Antlaşması'nı yırtıp atmak, Osmanlı borçlarının ödenmesinde bazı kolaylıklar sağlamak olanağını vermiştir."* (Aralov 2014, 228)şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca Sovyetler'in Türkiye'nin yanında olduğu imajı şu sözlerle ifade edilmiştir: *"Yeni Türkiye için en tehlikeli aşamalardan biri, 1925 yılında İngilizlerin örgütledikleri doğu illerindeki ayaklanmaydı. Türk hükümeti yine, 1920-1921 yıllarında olduğu gibi yardım için Sovyetler Birliği'ne başvurdu. SSCB yine Türkiye'yi destekledi. Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış durumunu kuvvetlendiren yeni bir Sovyet-Türk dostluk ve tarafsızlık antlaşması imzalandı. Bütün bunlar birer gerçektir ve hiçbir emperyalist propogandası Türkiye Cumhuriyet'nin bu ölüm kalım yıllarında, Sovyetler Birliği'nin hiçbir karşılık beklemeden yaptığı yardımları Türk halkının belleğinden*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

silemez."(Aralov 2014, 228) Aynı şekilde Aralov'un anılarında ülkenin kurucu lideri üzerinden duygusal bir bağ kurulmaya çalışılmaktadır. Kötü gün dostu SSCB imajı anıların tamamı boyunca gözlenmektedir ve SSCB'nin hem Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı döneminde emperyalistlere karşı verdiği mücadelenin destekçisi olduğu hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin inşasına yönelik katkılar sunan dost bir ülke olarak resmedilmiştir. Ayrıca ikili ilişkiler sürekli birileri tarafından hedef alınıyormuş şeklinde resmedilmiştir: *''Emperyalistlerin ve Türk gericilerinin bütün çabalarına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet Rusya arasındaki dostça ilişkileri bozmayı başaramamışlardı.''*(Aralov 2014, 170) İlişkilerin yön değiştirmesinde Atatürk sonrası iktidarlar sorumlu görülmüş ve Atatürk dönemi sonrası Türkiye, ''Batı'nın maşası olduğu şu sözlerle vurgulanmıştır: *"Türkiye yavaş yavaş yine kendi karar alma gücünden ve ulusal bağımsızlığından yoksun kaldı. Türkiye'yi yönetenler bir ABD, Fransa, İngiltere tarafına, bir Almanya tarafına meylettiler. İngiltere ve Almanya'dan alınan borçlar silahlanmaya, savaş hazırlığına gitti."* (Aralov 2014, 235) Kısacası Soğuk Savaşın etkisiyle Batı ittifakını tercih eden Türkiye imgesi, bir Sovyet diplomatının hafızasında ''düşman Batı'' ile ittifak kuran yani kendi karar alma gücünden yoksun ve bağımsızlığını kendi elleriyle Batı'ya teslim etmiş ve bir anlamda kuruluş döneminde en büyük destekçisi olan SSCB'ye ihanet eden Türkiye imgesi resmedilmiştir.

İngiltere Büyükelçisi Knatchbul-Hugessen 'in gözünde Türkiye'nin İslam ülkelerine nüfuz etme kapasitesi şu şekilde ifade bulmuştur: ''Bugün Türkiye'de, politika ve kamu hayatında İslam'ın hiçbir şey ifade etmediği birçok kişi varsa da birçok kişi de dini kurallara uygun olarak oruç tutup, iftar daveti yapmaktadılar. Dikkat çekilmesi önemli bir konu da Atatürk'ün İslami yönetime karşı yaptıklarına rağmen İslam ülkelerinin gözünde Türkiye'nin gayet nüfuzlu bir yeri olmasıdır.'' (Knatchbul-Hugessen 2017, 108) Bir diğer ifade de ise 1.Dünya Savaşı ittifak düzenini hatırlatan bir yaklaşımla Türkiye-İngiltere ilişkilerinin Almanya üzerinden şekillendiği şu sözlerle ifade edilmektedir: ''Türkiye ne kadar Almanya'ya karşı tavır alırsa bizimle ilişkileri de o oranda düzeliyordu. Türkiye'nin Almanya'ya savaş ilanı en sonunda 23 Şubat 1945 tarihinde gerçekleşti. O zamana kadar bizim ittifakımız, tümüyle yeniden hayata geçirilmişti.''(Knatchbul-Hugessen 2017, 168) Bu ittifak düzeninin tam tersi ise, bir Batılı güç olan Almanya'ya karşı ittifakın bir Bir Batılı güç İngiltere& bir Doğulu güç SSCB ile ittifak kurularak dengeleme yoluna gidilmesi ise şu şekilde ifade bulmaktadır: ''Türkiye'nin adı savaş için

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
ne zaman gündeme gelse, bu her zaman bir kumar unsuru olma riski taşıdı. Diğer taraftan, genel olarak Türkiye, duygularını açıkça ifade ediyor olması ve savaş boyunca Almanya'nın Irak ve Suriye'yi işgal etme çabasına karşı blok direniş göstermesiyle, birinci sınıf öneme haiz bir katkı sağlamış oldu. Bu koruyucu tampon sayesindedir ki, zaman zaman ordularımızı Kuzey Afrika'ya kaydırma imkânı bulduk, aksi takdirde bu güçler başka bir bölgede muhtemel bir Alman şaşırtma harekatına karşı atıl olarak kalacaklardı. Türkiye bu açıdan, bizim yükümlülüklerimizi arttıracak herhangi bir şeyden kaçınarak çok değerli bir rol oynamıştır. Bu görüş Sovyet basınında da yer almış ve her ne kadar Türkiye'nin hareketsiz kalmasına tepki göstermeye eğilimli olsalar da, Türkiye'nin tarafsız kalarak müttefikler için pozitif bir yarar sağladığında hem fikir olmuşlardı. (Knatchbul-Hugessen 2017, 170) Yanı sıra bir diğer önemli nokta ise doğulu ve batılı iki farklı gücün birbirinden farklı çıkarları bulunmasına rağmen Türkiye her iki güce eşit mesafede olduğu ölçüde pozitif bir katkı sağladığı mesajı verilmektedir.

2. Yabancı Diplomatların Anılarında Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Müdahalesi

İsveç Büyükelçisi Henrik Liljegren'in gözünde Kıbrıs sorununun özünün Britanya sömürgeciliğinden kaynaklandığı şu sözlerle vurgulanmaktadır: *"Kıbrıs Rumları'nın gerilla örgütü EOKA-B Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını zorlamak için 1955 ve 1959 yılları arasında terör ve tehdite başvurdu. EOKA Britanya vatandaşlarını olduğu kadar Kıbrıs Türklerini ve Kıbrıslı Rumları da katletti…Britanya sömürge yönetimi bu durumdan yararlanarak, EOKA'ya karşı savaşında Kıbrıslı Türklerden müttefik olarak yararlanmak istedi. …….Kıbrıslı Rumların 1931 ayaklanmasında Britanya valisinin ikametgahıyla bazı resmi daireler ateşe verildi. Bu olaylardan sonra Britanyalılar Kıbrıslı Türkleri jandarma ve hapishane gardiyanı olarak kullanıp Britanya üniforması giymiş Kıbrıs Türklerinin Rum asilerin peşine düşmesi gibi bir gelişmeye neden oldular…. Bir süre sonra, Kıbrıslı Türklerle Rumlar birbirine düşman gözüyle bakmaya başladı. Britanya sömürge yöneticileri eski "böl ve yönet" kuralını uygulamaya koyup, Kıbrıs Türkleri için azınlık statüsü oluşturmaya çalıştı."*(Liljegren 2006, 85–86) Bu noktada bu bölünme öncesinde Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin barış içinde yaşadığı ifade edilerek temel sorunun dış aktörlere karşı ulusal bir birlik oluşturamayan ve ortak düşmana karşı birleşemeyen tarafların böl-yönet politikasına yenik düştüğü vurgulanmıştır. Yanı sıra Kıbrıslı Türkler özelinde İngiltere tarafından ''kullanışlı unsur'' olarak müttefik seçilmeleri adada azınlık statüsünde

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kalmalarının gerekçesi olarak gösterilmiştir. Kıbrıs sorununa ilişkin Türk tarafının tarih tezlerinin ve iddialarının dayanakları zayıf bulunmuş ve Kıbrıs müdahalesinin ''kanlı'' bir Türk askeri müdahalesi imajını verdiğine değinilmiştir. Yunanistan'ın Kıbrıs sorununa ilişkin objektif gerçeklerin farkında olmasına karşın ''ulusal gerçekleri'' ön plana çıkararak güvenlik ve tehdit argümanlarını kullandıkları vurgulanmıştır. Türkler'in ise Kıbrıs meselesine siyasal ve diplomatik yollardan karşılık vermede zayıf kaldığı şu şekilde vurgulanmıştır: ''*Kıbrıs meselesi ve genel olarak Yunanistan ile ilgili olarak: Türklerin bu girişimlere siyasal ve diplomatik yollardan karşılık vermeden güçlük çektikleri bilinmektedir.*" (Liljegren 2006, 293) Aynı anıda Yunanistan ve Türkiye'nin diplomasiyi etkin kullanmadaki stratejik farklılıklarına ilişkin ayrımlar da dikkatlice incelenmiştir, buna göre: *"Yunanistan hedeflerine akıllı politikalarla, Türkler ise bazen kaslarını şişirerek varmaya çalışır."* (Liljegren 2006, 292)

3. Yabancı Diplomatların Anılarında AB Üyelik Süreci

İsveç Büyükelçisi Henrik Liljegren'in gözünde AB üyelik sürecinde Türkiye'nin içinde bulunduğu iç siyasetin belirsizliğinin dış siyasete de olumsuz bir etki edeceği endişesi şu sözlerle ifade edilmektedir: *''Türkiye'de cevabı verilmemiş en önemli iç sorun, gelecekte dinin nasıl bir rol oynayacağıdır.... Tarihi ve Cumhuriyetin kurulmasından bu yana gelişen ulusal kimliği Türkiye'yi komşularından çok farklı kılar. Bir zamanlar Atatürk'ün belirttiği gibi Türk sadece Türk'e benzer. Bu yüzden son tahlilde pragmatizmin üstün geleceğini ve bir gün Türkiye'nin halkının büyük çoğunluğunun İslami inanışıyla hem devlet işlerinin etkin yapılması hem de Batı'yla başarılı bir ilişki için gerekli laik yapıyı bir arada yaşatmanın yolunu bulacağına inanıyorum...''*(Liljegren 2006, 358)Yanı sıra AB üyeliği süreci ve reformlar tam bir üyelik gerçekleşmese dahi Türkiye'nin savrulmuşluğuna rehberlik edecektir vurgusu yapılmaktadır: *"Boğaziçi, Türkiye'nin bugünkü durumunu temsil eder. Kısalmış görüş mesafesi, dikkatsizlik ve doğru rotayı tutturamamak ülke için felaket olacak sonuçlar doğurabilir. Mevcut yönetim ilerideki anaforlu sularda rehberlik etmesi için Avrupa Birliği'ni görevlendirmekle bilgece davranmıştır."* (Liljegren 2006, 284) Jeopolitik konum, komşuluk ve karşılıklı güvenlik stratejisi her ne kadar gerekli görülse de Türkiye- AB ilişkileri açısından Türkiye, uzun süreli bir müttefik olarak algılanmamakta ve güncel politika malzemesi olarak Kıbrıs, Ermeni ve Kürt sorunu gibi meseleler kullanışlı gündem maddeleri olmaktadır. Bu durum İsveç Büyükelçisi'nin anılarında şu şekilde anlatılmaktadır: *''Avrupa Birliği'nin*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

güvenlik stratejisini ve komşuluk politikasını desteklemek Türkiye'nin önemli jeo-politik konumundan en iyi biçimde yararlanmak anlamına gelir... Uzun dönem açısından, doğrudan üyelik ölçütlerinden olmamakla birlikte Kıbrıs,Ermeni ve Kürt sorunları genel politik yaklaşım nedeniyle gündeme gelecektir.....Bazıları Türkiye ne kadar çok ödün verirse versin, bu tavizlerin yeterli görünmeyeceğinden, tam tersine, Kıbrıs Rumlarının, Ermenilerin, Kürtlerin ve onların AB ülkeleri içindeki destekçilerinin yeni isteklerde bulunacaklarından kaygılanmaktadır.....'' Bir diğer önemli husus ise, Türkiye'ye yönelik insan hakları konusundaki eleştirilerin Türk yetkililer/diplomatlar tarafından kişiselleştirilmesidir. Bu şu şekilde anlatılmaktadır: *"İsveç kamuoyunun yıllardan beri Türkiye'deki insan hakları ortamına kuşku içinde yaklaştığı bilindiğinden, Stockholm hep güç bir görev yeri olarak görülmüştür.Bu yüzden Türk büyükelçilerin Stockholm'de geleneksel olarak fazla göze çarpmamaya çalıştıkları söylenebilir.....* (Liljegren 2006, 303,306) AB üyelik sürecine yönelik yürütülecek ilişkiler ABD yönetimiyle yürütülecek olumlu ilişkilerden bağımsız görülmemektedir. *''Mevcut Amerikan yönetimiyle yapıcı ilişkileri korumak tıpkı Türkiye'nin AB üyelik amacı kadar öncelikli bir dış politika hedefi olmalıdır. Her iki çabanın da hedefi Türkiye'yi Batı'ya demirlemektir.''* (Liljegren 2006, 350) Son olarak da Batı/ AB ve diğer Batılı kurumlarla yaşadığı her problemde Rusya'ya yüzünü dönen Türkiye imgesi resmedilmiş ancak bu durumun Rusya'nın neo-emperyalist isteklerine hizmet ettiği ve Rusya'nın ''yakın uzaktaki'' hükümetleri güçsüzleştirmek hedefiyle Türkiye'ye yakınlaştığı ve istikrarsız bir Türkiye'nin Rusya'nın temel çıkarlarına uygun olduğu dile getirilmiştir.

Sonuç

Diplomat anıları incelendiğinde, kendini ve ''öteki''yi geçmişe dayanarak tanımlama, tarihi reddetmek yerine kişiselleştirmek, tarihi ''kendi bilincinde'' yorumlamanın şekillendirdiği bir anlatı gözlenmektedir. Diplomat hafızalarının kökeninin kişisel değil, sosyal bir bağlam içinde sosyal bir sınıfın içinde ortaya çıktığı görülmektedir. Kişisel hatıralar, yaşanılan sosyal çevrede biçim, boyut, mekân ve yer kazanmış ve anılar temsil edilen ulusun kolektif hafızasının bir parçası haline gelmiştir. Kısacası diplomat hafızası ait olduğu ve ait olmuş bulunduğu toplumun tüm maddi ve manevi unsurlarıyla içiçe geçmiştir. Temsil edilen dönemin hâkim toplumsal düşünme biçimine uygun olarak Türkiye'ye ilişkin geçmişin imajı o günün koşullarına göre yeniden inşa edilmiştir. İncelenen anılarda söz konusu olaylar dün ya da yüzyıl öncesinde gerçekleşmiş olsa da bugünkü Türk kimliği resmedilirken geçmişe atıf yapıldığı, "işaret

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

noktaları" aracılığıyla zamanın kategorize edildiği gözlenmektedir. Diplomatların bizzat tecrübeleriyle edindikleri bireysel hafızalarının ağırlığı geliştirilen işbirliği ve ilişkiler sonucunda her ne kadar artmış olsa da bir diplomatın yerel siyasetten, manipülasyondan ya da konjonktürel yani günün koşullarına uygun olarak değişikliğe uğramayan, temsil edilen devletin resmi hafıza politikalarından sıyrılmış ve sosyal olarak inşa edilmeyen bir hafızası olduğunu söylemek güçtür. Tüm bunların yanında, bu kısıtlı çalışmanın ötesine geçecek çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır zira Türkiye'de görev yapmış ve anılarını yayınlamış diplomatların hatıraları ve gözlemleri hala bütüncül bir şekilde karşılaştırmalı olarak analiz edilmeyi beklemektedir.

Kaynakça

Aksu, Fuat. 2010. "Kuvvet Kullanma Tehditine Dayalı Dış Politika Krizlerinde Güvenlik Kavramı". Içinde *Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, editör Evren Balta ve İsmet Akça, İstanbul, 475-502. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Alpan, Aytek Soner. 2013. "But the Memory Remains: History, Memory and the 1923 Greco-Turkish Population Exchange". *The Historical Review/La Revue Historique* 9 (Ocak): 199. doi:10.12681/hr.295.

Aralov, Semyon İvanoviç. 2014. *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları-1922-1923*. Çeviren Hasan Âli Ediz. 4. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Bılgıç, Bestami S. 2015. "Atatürk Döneminde Türkiye-Yunanistan İlişkileri, 1923-1938". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* XXXI (91): 28.

Halbwachs, Maurice. 1976. *Les cadres sociaux de la mémoire:* Berlin, New York: DE GRUYTER MOUTON. doi:10.1515/9783110869439.

———. 2016. *Hafızanın Toplumsal Çerçeveleri*. Çeviren Büşra Uçar. Heretik Yayınları.

Halbwachs, Maurice, ve Lewis A. Coser. 1992. *On Collective Memory*. The Heritage of Sociology. Chicago: University of Chicago Press.

Hirsch, Thomas. 2016. "Hafızanın Toplum Çerçeveleri'ne Takdim". Içinde *Hafızanın Toplumsal Çerçeveleri*, çeviren Büşra Uçar. Heretik Yayınları.

Knatchbul-Hugessen, Sir Hughe. 2017. *Barışta ve savaşta bir diplomat: Büyük*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Britanya'nın Türkiye büyükelçisi Sir Hughe Knatchbull Hugessen'in Anıları. Çeviren Ahmet Özgiray. İzmir: Er Yayıncılık.

Küçük, Evren. 2013. "Türk Dış Politikası Çalışmalarında Arşivler (Türk-İngiliz-Fin)". *Turkish Studies* 8: 21.

Liljegren, Henrik. 2006. *Tallinn'den Türkiye'ye Bir Diplomatın Anıları*. Çeviren Ali Cevat Akkoyunlu. İstanbul: Merkez Kitapları.

Mah, Alice. 2010. "Memory, Uncertainty and Industrial Ruination: Walker Riverside, Newcastle upon Tyne". *International Journal of Urban and Regional Research* 34 (2): 398-413. doi:10.1111/j.1468-2427.2010.00898.x.

Nora, Pierre. 2006. *Hafıza Mekânları*. Çeviren Mehmet Emin Özcan. Ankara: Dost Kitabevi.

Oran, Baskın. 2013. "Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği". Içinde *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I 1919-1980*, 18. bs. İstanbul: İletişim Yayınları.

Öniş, Ziya ve Şuhnaz Yılmaz. 2016. "Turkey and Russia in a Shifting Global Order: Cooperation, Conflict and Asymmetric Interdependence in a Turbulent Region". *Third World Quarterly* 37 (1): 71-95. doi:10.1080/01436597.2015.1086638.

Schuster, Kathleen. 2017. "Turkey-EU relations: Which countries are for or against Turkish accession?" *Deutsche Welle*. Eylül 6. https://www.dw.com/en/turkey-eu-relations-which-countries-are-for-or-against-turkish-accession/a-40381533.

Tocci, Nathalie. 2014. "Turkey and the European Union: A Journey in the Unknown". Policy Paper 5. Turkey Project Policy Paper Series. The Center on the United States and Europe at Brookings Turkey Project: The Brookings Institution. https://www.brookings.edu/research/turkey-and-the-european-union-a-journey-in-the-unknown/.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ABSTRACT:

DECODING THE TRANSFORMATION OF TURKEY'S POSITION IN THE INTERNATIONAL SYSTEM THROUGH THE MEMOIRS OF FOREIGN DIPLOMATS

This study asserts three principal breaking points with regards to the contradictory position of Turkey in the international system: Turkey's Relations with Russia and the East, Turkish-Greek Relations and the Cyprus Issue, and Turkey's Accession Process to the European Union. Based on this, this study will track down these breaking points that threw Turkish foreign policy into identity crisis in the memoirs written by foreign diplomats about Turkey. Thus, drawing on a comparative and interpretative methodology, this study will try to understand how Turkey's position was reflected in the memoirs of foreign diplomats within the framework of three chosen themes. This study is constructed of three parts: First, diplomatic tradition of memoir keeping and how these memoirs have been used in foreign policy analysis will be explained and an overview of foreign diplomats who published their memoirs about Turkey will be given. Second, this study will introduce its three-leveled analytical framework to understand the identity crises of Turkish foreign policy and will explain how these levels affected Turkey's position in the international system. Third, this study will compare and explain how these three themes have been reflected in the memoirs of foreign diplomats and will give a comparative analysis within the scope of the research questions asked in the introduction. Finally, this study will reveal the general trends about Turkey in the memories of foreign diplomats from a comparative perspective based on its comparative analysis.

Keywords: diplomat memoirs, memory studies, international system, Turkish foreign policy

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

FROM AN EXTERNAL THREAT TO AN ENERGY ROUTE SECURING NEIGHBOR: IMAGE OF GREECE IN TURKISH PARTY'S ELECTORAL CAMPAIGNS (1999-2008)

Burcu Taşkın*

Abstract

Following the 1999 national elections the government program of the coalition refers to Greece by stating: "preconditions for improving relations with Greece [is, it] should stop supporting terror acts in Turkey; Greece should accept dialogue for the resolution of bilateral conflicts; the shadow of EU should not be put on our relations." When it comes to 2007 national elections it was observed that none of the political parties perceived Greece as a country supporting neither terrorism in Turkey nor an indirect threat to its territorial integrity and sovereignty. Since 2007, the incumbent party JDP (AKP) refers to Greece only as a neighbor sharing the energy route of Trans Adriatic Pipeline. In the early 2000s, not only the bilateral cooperation between two countries enhanced by radically changing the foreign policy of each country towards each other, but also contributed to the improvement of the literature on the Greek-Turkish relations. Greece, even though it does not have a territory on Blacksea coast, is one of the most important regional members of BSEC, for being a gateway of EU to the Black Sea, having cultural proximity with Turkey and also linking Turkey to the EU. Many researches have been conducted relating to the influence of public opinion, on the debated issues (namely Aegean and Cyprus) and about the EU objective of Turkey on Greek-Turkish interactions, mainly within the field of international relations, security politics and conflict resolution. However, the role of the real decision-makers on Greek-Turkish relations in other words the effect of the political parties on the foreign policy change has been ignored. This study indicates that as electoral manifesto substantially applied in the government programs, for bilateral relations 'elites' framing' is very crucial to influence foreign policy and public opinion. While foreign policy remains as a secondary or indifferent factor in the manifesto of the parties unless the party played a more active role in the previous ruling term, it is linked to national security issues, and parties intended to follow the status quo as the opponent parties can use any clear decision as a threat against them.

* Istanbul Medeniyet University, E-Mail: burcu.taskin@medeniyet.edu.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Introduction

The coalition government program of DSP-MHP-ANAP government which was formed after 18 April 1999 national elections refers to Greece by stating: "preconditions for improving relations with Greece [is, it] should stop supporting terror acts in Turkey; Greece should accept dialogue for the resolution of bilateral conflicts; the shadow of EU should not be put on our relations." Turkish parties and winner pro-Islamist party AKP government's (Justice and Development Party/JDP) perception of Greece highly moderated in 2002 elections, as the party emphasized 'mutual economic interests with Greece' rather than long-lasting frozen problems or 'its supporting activities to terrorism in Turkey'. It was observed that in 2007 national electoral campaigns none of the political parties perceived Greece as a country supporting terrorism in Turkey nor an indirect threat to its territorial integrity and sovereignty.Moreover, since the establishment of Turkey-Greece natural gas pipeline in 2007, the incumbent party AKP mentions Greece only as a neighbor sharing the energy route of Trans Adriatic Pipeline (TAP).

The era of détente for Greek-Turkish relations that remarked the 21st century, and 1999 Helsinki Summit that granted Turkey European Union candidacy after Greece's removal of its long-standing veto on Turkey's candidacy embarked the most crucial point of this rapprochement. In the early 2000s, not only the bilateral cooperation between two countries enhanced by radically changing the foreign policy of each country towards each other, but also contributed to the improvement of the literature on the Greek-Turkish relations. Many researches have been conducted relating to the influence of public opinion, on the debated issues (namely Aegean and Cyprus) and about the EU objective of Turkey on Greek-Turkish interactions, mainly within the field of international relations, security politics and conflict resolution.[1]

[1] *Greek-Turkish relations in an era of détente*, editors Ali Çarkoğlu and Barry Rubin, (Routledge: London, 2005); *The Greek-Turkish Conflict in the 1990s*, ed. by Dimitri Costas, (Mac Millan: London, 1991); *Greek-Turkish relations in the era of globalization*, edited by Dimitris Keridis and Dimitris Triantafyllou (Dulles, VA : Brassey's, 2001); "Turkish policy toward Greece" by Tozun Bahcheli , "Turkey and the Cyprus question" by Clement H. Dodd, "Turkey and the European Union" by Atila Eralp in *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean*, edited by Mustafa Aydın, Kostas Ifantis, (London And New York: Routledge, 2004);
Alan Makovsky and Sabri Sayari, *Turkey's new world : changing dynamics in Turkish foreign policy*, (Washington, DC : Washington Institute for Near East Policy, 2000); Nicholas Sambaris and Michael Doyle, "International Peacebuilding: A theoretical and Quantitative Analysis", American Political Science Review, Vol. 94, No.4, (Dec.2000), 779-801; James Fearon, "Domestic Political Audiences and the Escalation of International Disputes", American Political Science Review, vol.88, no.3, 1994; Robert Putnam, "Diplomacy and domestic politics,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

However, the role of the real decision-makers on Greek-Turkish relations in other words the effect of the political parties on the foreign policy change has been ignored.

In Turkey, because of the three military coups (in 1960, 1970 and 1980) which caused high level of volatility and fragmentation in the party systems; the political culture, electoral results and foreign policy change are intensively bound to each other and compose crucial parts of the behavior of the political parties. This political culture that positions the military in Turkey as the protector of secularism and democracy, and in terms of the Greek-Turkish relations the main decision-maker on the nationally interested issues such as Aegean and Cyprus, started to display a substantial change after Turkey's approaching to the European Union which brought new reforms on the civil-military relations in Turkey and diminished the influence of the military on politics. Again due to the decadal occurred military coups, especially after the 1980 military coup with the banning of the political parties and leaders, not only p*olitical socialization*[2] in the Turkish political system is destructed, but also Turkey experienced unsuccessful coalition governments until 2002 elections as well despite its high national threshold.[3] In addition to the weak coalition governments that failed to make substantial foreign policy changes, the high level of volatility and fragmentation avoided the ruling and opponent parties to have a clear stance on their foreign policies in order to widen their vote spectrum and not to loose the potential votes. Therefore, related to the political culture in Turkey, in the electoral manifesto and electoral campaign of the political parties, foreign policy remained as the secondary or indifferent factor unless these parties played an active role and made a step that broke the status quo in the foreign policies.

This study aims to examine the role of political parties on the Greek-Turkish relations, mainly by evaluating the perspective and position of the effective incumbent and opponent parties related to the debated Greek-Turkish issues after and before the Helsinki Summit (December, 1999), with the intention to analyze the changes and continuities of the parties' stance after granting EU candidacy.

---

the logic of two-level games", International Organization, vol.42, no.3, 1988.

[2] Political Socialization is the process whereby individuals become aware of tenets of political culture, political facts, and political values. It happens through the influence of parents, the media, friends, employment and a variety of other stimuli.

[3] The national threshold was increased to 10% with the 1982 Constitution which was adopted after the 1980 military coup. The high threshold aimed to solve the problem of weak coalitions and mainly to prevent the political participation of the pro-Kurdish parties.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Therefore, the study mainly questions the hypotheses that:

1) Can mutual cooperation in trade, energy, security and tourism create a bridge to overcome the 'living history' to solve the frozen problems?
2) Turkey's foreign policy towards Greece and the debated issues has been changed after 1999 Helsinki Summit, which has been followed by 2002 Copenhagen Summit that put pressure and conditioned good-neighboring and achiving a settelement in Cyprus problem to Turkey as the membership criteria.
3) Single party government of AKP that came to power with 3 November 2002 national elections displayed a more active role in foreign policy compared to the coalition government of DSP-MHP-ANAP which was formed after 18 April 1999 national elections. However, it returned back to status-qou line of Turkish state following the international and domestic challenges occurred in 2007.
4) Turkish-Greek relations despite the criticizing of Turkish side is highly related to Turkey's EU relations, hence motivations for good neighborhood varies depending on its proximity to EU accession process
5) In Turkish electoral campaigns, foreign policy is linked to national security issues, and parties intended to follow the status quo as the opponent parties can use any clear decision as a threat against them. Therefore 'collective support' by the other parties, at elite-level and from public opinion is crucial for the solution of bilateral and domestic problematic issues.
6) Foreign policy remains as a secondary or indifferent factor in the manifesto of the parties unless the party played a more active role in the previous ruling term.

Beside these arguments related to government's foreign policy changes and incentives, the study also aims to understand first whether Greece which is a NATO, EU and BSEC members hence also Turkey's gateway to Europe should be such underestimated to only trade and energy relations. Secondly, whether Turkey's trade and energy volume with Greece is significant to emphasize by the incumbent party?

In order to scrutinize these arguments, this paper utilized a panel comparative method and examine the party programs, electoral manifestos and announced government programs of the effective political parties that managed to pass the national threshold from 1999 to 2018 period (1999; 2002; 2007; 2011; 2015 and 2018) national elections. On the other hand, because the

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

incumbent party of 2002, Adalet ve Kalkınma Partisi [*Justice and Development Party*-AKP], also became the leading party in 22 July 2007 elections, and Cumhuriyet Halk Partisi [*Republican People's Party*-CHP] continues to be the main opponent party, the electoral manifesto of these parties during 2007 electoral campaign will be also evaluated in order to indicate how foreign policy changes can be used as an electoral tool, and why parties are backing to make a crucial step if they do not have the sufficient electoral support. Moreover, as it is an advantage to observe the alternation at the approach of the far rightist Milliyetçi Halk Partisi [*Nationalist Movement Party*-MHP] which had took place at the coalition government of 1999 elections when Greek-Turkish rapprochement was first initiated, and after its failure in 2002 national elections managed to get into the Parliament with the 2007 elections, the paper also encompasses the new party program and electoral manifesto of MHP into its research area.[4]

Within this framework, the paper will examine 5 periods of government and effective opposition parties[5]:

1. 57th Government of Turkey (18 April 1999 election): DSP-MHP-ANAP Coalition.
2. 58th Government of Turkey (3 November 2002 election): AKP single-party government under the presidency of Abdullah Gul, main opposition party is secular social-democrat CHP.
3. 59th Government of Turkey (14 March 2003 Siirt election): AKP single-party government under the presidency of Recep Tayyip Erdoğan, main opposition party is CHP.
4. 60th Government of Turkey (22 July 2007): AKP single-party government under the presidency of Recep Tayyip Erdoğan, main opposition parties are CHP, MHP, and DTP.

[4] As the methodology, mainly a comparative qualitative research is applied to control the hypotheses. The party programs of the effective parties are taken from their own websites. For the electoral manifesto of the parties, the data is derived from www.belgenet.com. It should be noted that except the website of AKP, the other parties were lack of presenting an adequate documentation, only the electoral manifesto of the last 2007 elections were put on the website and most of the documents were given in Turkish. The text used for this thesis is translated by the author and she has the whole responsibility for the translation. In order to display the role of volatility and fragmentation in the Turkish politics and its influence on the foreign policy change, the electoral results of the 1999, 2002 and 2007 national elections will be also utilized. The data is taken from www.secimsonucu.com.

[5] DSP (Democratic Left Party): center-left social democrat party; MHP (Nationalist Movement Party): nationalist party; ANAP (Mainland Party): liberal center-right party; AKP (Justice and Development Party): pro-Islamist and rightist party; CHP (Republican People's Party): center-left social democrat party. DTP-BDP-HDP line: pro-Kurdish and left-wing.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

5. 61st-66th Government of Turkey (2011-2018): AKP single-party government under the lidership of Recep Tayyip Erdoğan, main opposition parties are CHP, MHP, and (DTP-BDP-HDP)

The analysis shall begin with the brief introduction to the history of the debated issues between Greece and Turkey, Aegean and Cyprus conflicts, which will be followed by Turkey's accession path to the European Union towards late 1990s and early 2000s. Then, 57th government of Turkey (18 April 1999- 3 November 2002) which is formed by DSP-MHP-ANAP coalition will be analyzed by focusing on their attitudes towards Greek-Turkish relations, which will utilized the government program of the coalition and electoral manifesto of the parties. Third part will examine the ruling period of the first AKP term until 2007 (3 November 2002- 22 July 2007), question whether there are continuities or ruptures between the single-party AKP government and the preceding DSP-MHP-ANAP coalition government in their foreign policy towards Greece. The last part which includes AKP's governing period between 2007-2018 is crucial to understand whether the party's approach to Greece has changed after the global economic crisis and disappointments regarding EU relations and Cyprus's accession to EU. Therefore, findings will develop a model to summarize the foreign policy change and differences between the preceding DSP-MHP-ANAP coalition government and single party AKP government, and also within AKP government.

1. Literature Review : Greek-Turkish and Turkey-EU Relations

Turkey and Greece, although they have not make war against each other since the 1920s and they have been involved in the common alliance (NATO) since 1952, are two countries that do not manage to establish good neighboring. As the former Turkish Minister of Foreign Affairs declare "among the obstacles that prevent not only the solution but even the discussion of the 'real' problems is the distrust between the two nations created by their living history".[6] Moreover, both Turkey and Greece constructed their nation-state identity as a result of their struggle they made against each other and the process of their mutual interaction.[7] Since 1974, Greek-Turkish relations have been frustrated mainly by two sets of issues: Cyprus and Aegean.

[6] Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri, 1821-1993* (Turkish-Greek Relations in Historical Context, 1821-1993), (Ankara: Ümit, 1993), p.10.

[7] Leften.S.Stavrianos, *The Balkans Since 1453*, (London : Hurst & Company, 2000).

1.1 Aegean Problem

Although these two issues seems to be linked to each other, it can be said that of the two, the dispute over the Aegean is more challenging because, unlike the Cyprus issue, it touches more directly on essential national interests concerning national security and territorial sovereignty for both countries. The Aegean conflict is composed of a set of four separate issues. These include: 1. delimitation of the maritime boundaries and continental shelf; 2. breadth of territorial waters; 3. control of the air space beyond the territorial waters; 4. Greek militarization of eastern Aegean islands.[8] Operational control of the Aegean can also be added as the fifth issue.[9]

The dispute over the breadth of territorial waters emerges on Greece's claim to extend its to 12-mile territorial sea (currently operating 6-miles limit) both for its mainland and for its islands in the Aegean by referring to the international law "the Law of Sea" (1982), which would increase Greek sovereignty and virtually would restrict all passage to high seas from Turkish Aegean and Black Sea ports through areas under Greek sovereignty and jurisdiction if the 12-mile limit be implemented.[10] Greece's insists on stating her rights to extend its territorial waters is perceived by the Turkish side as an attempt to turn the Aegean into a Greek lake and hence the Turkish governments have repeatedly declared that if Greece goes ahead with the unilateral adoption of 12-mile territorial waters in the Aegean, it would represent a *casus belli.*[11]

Since the 1924 Lousanne Treaty, Greece and Turkey have never had delimitation agreement regarding maritime boundaries in the Aegean, therefore the continental shelf dispute also originates tension in Aegean time to time. The Greeks argue that most of the Aegean continental shelf belonged to them with an assisting economic zone because of the numerous Greek islands, and

---

[8] Mustafa Aydın, "Contemporary Turkish-Greek Relations: Constraints and Oppurtunities", *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean*, edited by Mustafa Aydın, Kostas Ifantis, (London And New York: Routledge, 2004), p.27-32.

[9] Thanos M. Veremis, *Greeks and Turks in War and Peace*, (Athens News, 2007), p.180.

[10] Under the present 6-mile limit, Greece holds approximately 43.5% of the Aegean Sea and Turkey 7.7%, the remaining 49% being high seas. Should the 12-mile limit be applied, Greek territorial waters in the Aegean will increase to 71.5% whereas Turkey's share will increase to 8.7%, and the area of high seas will be drastically reduced to 19.7%, which will also be fragmented due to the existence of Greek islands. See Aydın, "Contemporary Turkish-Greek Relations: Constraints and Oppurtunities", p. 27.

[11] Ahmet O. Evin, "Changing Greek Perspectives on Turkey: An Assessment of the post-Earthquake Rapprochement", *Greek-Turkish relations in an era of détente* / editors Ali Çarkoğlu, Barry Rubin, (Routledge: London, 2005).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

reject any Turkish right in areas to the west of the Greek islands since this, according to Greece, would constitute a threat to its sovereignty. The Turks, on the other hand, have argued that much of the Aegean continental shelf is geologically an extension of the Anatolian mainland, or that it should be delimited on an equitable basis.

The conflict over the airspace is also related to dispute on territorial waters, in which Greece claims that "the width of the territorial waters concerning issues of air force and its policing, at ten miles", by referring to the 1944 Chicago Convention on Civil Aviation declaring that the width of the territorial seas determines the air-space.[12] Turkey disputes this and frequently exercises 'its right' to fly over international airspace of the Aegean up to a distance of 6 miles to the Greek mainland, thus inciting regular protests from Greece on the ground that Turkey, yet again, violated Greek national airspace. Operational control of the Aegean became a dispute since 1974 Cyprus intervention, when Greece insisted on to use its Flight Information Region (FIR) to monitor Turkish movements over the Aegean.

The settlement of these issues[13] seems to be difficult because Greece suggests solving the issues individually, while Turkey considers all the five issues linked to each other; Greece demands the involvement of the international authorities as a mediator (traditionally International Court of Justice), while Turkey successfully avoids such an involvement where Greece would be advantaged. Moreover, the pressure coming from the public opinion and from the opponent parties composed the biggest obstacle for the settlement as according to Aydın, each of these issues is entangled with the general mistrust between the two nations and with their attempts to gain political advantage in settling outstanding differences.[14]

1.2 Cyprus Problem

Beside the disagreements in the Aegean, the issue over Cyprus also

[12] Greece claims a 10-mile national airspace over its current 6-mile territorial waters. Incidentally, Greece's 10-mile airspace is not recognized by other states; including NATO countries which often 'violate' Greek airspace during NATO exercises in the Aegean.

[13] This thesis only represent overall looking to these issues, for the detail information on them and Cyprus issue the sources given below in reference 8 & 9 and *Greek-Turkish relations in an era of détente*, editors Ali Çarkoğlu, Barry Rubin, (Routledge: London, 2005) which are written by Turkish and Greek scholars and reflect the opinions of the both sides would be very useful.

[14] Aydın, "Contemporary Turkish-Greek Relations: Constraints and Oppurtunities", p. 27.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

constructs another handicap for the Greek-Turkish relations[15] that it may act as a catalyst for broader conflict, such as 6-7 September Events of 1955.[16] The condition that the two communities living in the island identify themselves as Greek and Turk also includes Greece and Turkey as parts to the problem. Moreover, Cyprus Crisis in 1963-64 and in 1973-74, also caused major eruptions in Turkey's Western oriented foreign policy.[17] Before the Turkish intervention and the division of the island in 1974, the issue was based on the representative rights of the Cypriots Turks in the Cyprus state and Turkey's objection on the attempts of the Greek side to unite the island with Greece. After the intervention of 1974, it can be said that Turkey aimed to continue the status quo which favors the total division of the island, whereas the Greek side demanded the unification of the island by rejecting the demands for a federation composed of two communicates and equal representative rights as a result of declaring itself the only representative of the whole island. Therefore as Veremis argues, in the Aegean and the Cyprus problem, Turkish and Greek sides follow differing strategies, in which for Aegean issue, Greece tries to pursue the status quo and Turkey aims to change the legal status, however regarding Cyprus, the Greek strategy aimed at overturning the fait accompli and, therefore the status quo that emerged as a result of the 1974 intervention[18].

As Tozun Bahceli predicted[19], the issue of Cyprus' EU membership yet created lasting difficulties for both Turkish-Greek and Turkish-EU relations as no settlement of the island' dispute proved attainable when Cyprus (in effect, the Greek-Cypriot controlled territory) joined the EU in 2004. Furthermore, it again caused tension for Turkey's Western oriented foreign policy as before losing the elections on 3 November 2002, the coalition government led by Bulent Ecevit took a hard line on the Cyprus issue, warning that Turkey might annex the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) and close the doors permanently to any hope of re-unifying the island if Greek Cypriot accession is allowed prior to a settlement. On the other hand, after the elections of 3

---

[15] As a detailed discussion of the Cyprus issue is beyond the scope of this thesis, for a comprahensive political and historical overlook to the Cyprus problem see Murat M. Hakkı, *The Cyprus Issue: a documentary history, 1878-2006*, (London: I. B. Tauris, 2007).

[16] Veremis, *Greeks and Turks in War and Peace*, p. 144.

[17] Yasemin Çelik, *Contemporary Turkish Foreign Policy*, (Westport: Praeger Publishers, 1999), pp.48-51.

[18] Veremis, *Greeks and Turks in War and Peace*, p. 212.

[19] Tozun Bahceli, "Turning a New Page in Turkey's Relations with Greece?: The Challanging of Reconciling Vital Interests",in *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean*, edited by Mustafa Aydın, Kostas Ifantis, (London And New York: Routledge, 2004).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

November 2002, the elected Justice and Development Party have considered the UN plan of 11 November 2002, as acceptable as a basis for negotiations. Leader Tayyip Erdoğan, and other senior members of the government, have encouraged Turkish Cypriot leader Denktaş to strive to reach a settlement before Cyprus is admitted as an EU member in May 2004. As many scholars declare, this represents a vital departure from the hard-line policy of former Prime Minister Bülent Ecevit who took a major role in the 1974 Turkish intervention and championed separate Turkish Cypriot statehood and even stated that the Cyprus issue was resolved in 1974 when Turkey's intervention partitioned the island. Unlike its predecessors, the Justice and Development Party appears committed to pursue a reformist agenda and to secure Turkish entry into the EU, and furthermore, to remove the Cyprus issue as an impediment to Turkish accession.

1.3 Turkey-EU Relations: 1999 Helsinki Summit

During the Cold War period, due to the threat of an expansionist Soviet Union and security concerns of the Western states, a favorable geo-political environment created the opportunity for Turkey to join to several European organizations.[20] Moreover, two years after the Rome Treaty asserting "any European country can apply to become a member", in 1959 also 16 days after the Greek application[21], Turkey applied for an Association with EEC and became the Associate member of the EC with the Ankara Treaty[22] in 1963. With the end of Cold War during the 1980s, due to internal chaos and rupture from democracy in Turkey and international level crisis with Greece, EU-Turkey[23] relations was frozen and unstable almost for two decades, until in 1987 after the recovery of democracy, Turkey applied for full membership in

[20] In 1948 Turkey joined to the Organization for European Economic Cooperation; in 1949 it joined the Council of Europe; in 1952 it joined NATO; in 1959 applied for an Association with EEC, and in 1963 became the Associate member of the EC with Ankara Agreement. For the chronology (Meltem Müftüler Baç, "Turkey's Political Reforms and the Impact of the European Union", South European Society & Politics, Vol. 10, No.1, April 2005,p.19.)

[21] Another important factor in Turkey's application for associate membership was, of course, Greece's application for associate member status. Traditionally, Turkish policy has been to balance Greece in international organizations and platforms.

[22] Article 28 of the Ankara Treaty stipulates that Turkey's full membership would be possible when both the EC and the Turkish political elite find that Turkey would be able to meet the obligations of membership.

[23] In order to avoid the confusion, through out this study I will use EU-Turkey relations although in the mentioned time EC might be used instead of EU.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

the EC. In 1995, when it signed the Custom Union[24], it was (and still) the only country sign this agreement without being an EU member state. However, despite the positive milieu emerged with the Custom Union agreement, the 1997 Luxembourg Summit caused a crisis for the EU-Turkey relations when EC decided not to include Turkey among the list of candidate countries. It should be noted that due to the Ankara Treaty, the EU cannot rule out Turkey's membership application based on eligibility; however Luxembourg Summit was suggesting a clear rejection.

However, two years later then this application rejection, in 1999 Helsinki Summit Turkey is granted the status of a "candidate state destined to join the Union on the basis of the same criteria as applied to the other candidate states".[25] As this was the first time that Turkey was given a clear perspective for membership, this in turn increased the impact of the EU on Turkey's political Europeanization process, and as the Turkish government had a strong incentive for its democratization and political reforms in terms of distinct possibility for full membership of the EU if it fulfilled the latter's political conditions, from 2001 to 2004 (despite the big economic crisis experienced in February, 2001) various political reform packages[26] were adopted in order to fulfill the Copenhagen criteria[27] that resulted in deepening Turkey's Europeanization process.

For the conclusion of negotiations with Turkey, beside the three Copenhagen criteria such as the prevalence of democracy, human rights and the protection of minorities; the existence of a 'functioning market economy' capable of competing within the EU; and the administrative and institutional capacity to implement EU rules and regulations; three more criteria are given as conditionality for Turkey. These are Turkey's 'unequivocal commitment to

[24] An economic association of states based on an agreement to eliminate tariffs and other obstacles to trade, and which also includes a common trade policy vis-a-vis third countries, usually by establishing a common external tariff on goods imported into the union.

[25] The Council of the European Union, Luxembourg *Presidency Conclusions*, Dec. 12–13, 1997, http://www.europa.eu.int/council/off/conclu/dec97.htm; The Council of the European Union, Helsinki *Presidency Conclusions*, Dec., 1999, http://www.europa.eu.int/council/off/conclu/dec99.htm.

[26] These reforms can be summarized under the broader headings of increased legal protection of social, cultural and political rights of all Turkish citizens irrespective of religious and ethnic origin, the role of military in Turkish politics, and freedom of expression in Turkey. Baç, "Turkey's Political Reforms", pp.22-23

[27] 1993 Copenhagen Summit states that the stability of democratic institutions and respect for human rights are essential pre-conditions for candidacy status as well as for opening accession negotiations. (Fadi Hakura, "Partnership is No Privilege: The Alternative to EU Membership is No Turkish Delight", European Programme, Chatham House, September 2005, pp.2-3)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

good neighborly relations' an indirect reference to Greece and Armenia; continued support for a comprehensive resolution of the Cyprus problem within the UN framework and in line with Union principles, and normalization of relations with Greek Cyprus; and the fulfillment of obligations under the 1963 EU-Turkey Association Agreement, including the Additional Protocol extending the Agreement and Custom Union to the 10 new member states, including Greek Cyprus.

Because Copenhagen criteria imposed good neighboring and the solution to Cyprus problem as preconditions for negotiations, it can be said that Turkey's own interest in advancing towards EU membership has created a strong incentive to solve the Aegean issue and to help achieve a settlement in Cyprus. On the other hand, Greek-Turkish rapprochement also initiated the improvements in Turkey-EU relations. With the mutual aids during the earthquakes energizing bilateral dialogue, Greece lifted its veto on Turkey's candidacy for EU membership at the EU's Helsinki Summit in December 1999. Since 1999, bilateral meetings between Turkish and Greek officials have yielded more than a dozen agreements on largely non-controversial issues related to economic and cultural ties, border security, terrorism and cross-border crime.

In sum, Turkey's EU candidacy not only created incentives for Turkey to change its foreign policy towards Greece and its approach to Cyprus problem, but as Nicolacopoulas points out the Greek decision to support the offer of EU candidacy to Turkey at the December 1999 Helsinki summit – although emphasizing particular conditions favorable to Greek interests- reflected a new, strategic approach to the future of relations with Ankara, and it represents a major step towards dampening the sources of unintended spirals.[28]

2. Change In Turkish-Greek Relations between 1999-2002 and Its Reflections on Electoral Campaigns

The 57th Government of Turkey came to power with the 18 April 1999 national elections. According to the election results, Demokratik Sol Parti [*Democratic Left Party*- DSP] became the first party by gaining 22.17% of the votes, followed by Milliyetçi Hareket Partisi [*Nationalist Movement Party*- MHP] with a vote ratio of 17.89%, Fazilet Partisi [*Virtue Party*- FP] with

[28] Ilias Nicolacopoulas, "Elections and Voters, 1974-2004: Old Cleavages and New Issues", in Special Issues on *The Challenge of Modernisation: Politics and Policy in Greece*, West European Politics, (ed.) by Kevin Featherstone, Vol. 28 No.2, (March 2005).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

15.39%, Anavatan Partisi [*Motherland Party*-ANAP] with 13.22% and Doğru Yol Partisi [*True Path Party*-DYP] with 12.03%.[29] The coalition government is formed under the Prime Minister Bülent Ecevit was composed of DSP, MHP, and ANAP in which Devlet Bahçeli from MHP and Mesut Yılmaz from ANAP became Deputy Prime Ministers. The Ministery of Foreign Affairs was run by İsmail Cem and later for a short time by Şükrü Sina Gürel from DSP. Mesut Yılmaz also received the position as the general secretary for EU.[30] The 57th Government of Turkey remained in office until 18 November 2002, following the 3 November 2002 elections.

2.1 Party Programs and Campaign of DSP, MHP and ANAP and 57th Government Program

Before analyzing DSP's party program related to Greek-Turkish relations and foreign policy, it must be noted that its party leader Bülent Ecevit was the Prime Minister of Turkey during the 1974 Cyprus events, and he led the intervention which granted him the position as a 'hero', and that determined the stance of the party on Cyprus issue.[31] After the landing of the Turkish troops to the island (Ecevit names the operation as "peace intervention"), on 20 July 1974 Ecevit declared that "We infact go to the Island not for war but for peace, and we go to bring peace not only for the Turks but also to the Greeks as well. We were constrained to this decision after trying all the diplomatic, political ways".[32] Ecevit's speech he made at the "National Solidarity" Meeting on 12 January 2003, displays the continuity of his and his party's approach to the Cyprus issue almost after 30 years. In his speech, after giving a brief history of Cyprus, Ecevit asserted that "Cyprus is not a Greek land" and referring to 1974 intervention he declared that "the solution at Cyprus is achieved" in other words "in Cyprus,

[29] CHP Cumhuriyet Halk Partisi [Republican People's Party] and HADEP Halkın Demokrasi Partisi [People's Democracy Party] couldnot enter the Parliament due to the 10% threshold. www.secimsonucu.com

[30] http://www.byegm.gov.tr/hukumetler/57hukumet/gorev-dagilimi/gorev-dagilimi-yeni.htm

[31] After the closing of Mustafa Kemal Atatürk's party Republican People's Party (CHP) after 1980 military coup, DSP also emerged as the party within CHP's cadre, so identified itself close to Kemalism, and legitimized itself as the protector of Atatürk's reforms. As a social-democratic party, DSP emphasizes the slogan for 'just order' in which everyone has the right and opportunity to live free and in peace.

[32] Bülent Ecevit, *Kıbrıs Gerçeği ve Irak Sorunu* (Cyprus Truth and Iraq Problem), Booklet, DSP General President Bülent Ecevit's Speech at the "National Solidarity Meeting" on 12 January 2003, DSP Headquarters.

Note: Ecevit made this speech after 3 November 2002 elections in which his party could not pass 10% threshold and AKP was the single-party government.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Turks are free".[33] With regard to Turkey-EU relations and the effect of Cyprus problem on Turkey's membership path, Ecevit pointed out that "even Turkey accepted the Annan report with its all means, EU would not open its doors to Turkey", which implies that for EU membership, Cyprus issue should not be perceived as a condition.

After positioning that Democratic Left thinking showed the concrete examples of success and leadership of its "national foreign policy" in 1970s at the Aegean and Cyprus, DSP criticized ANAP's policy at late 1980s which with "Davos soul" ignored Turkey's vital national problem and encouraged Greece to use all its international support against Turkey and to aspire new gains that threatens Turkey's national rights and security at the Aegean. In its electoral manifesto, DSP does not explain Turkey's "national rights" explicitly, however it continues to remark that DSP will revive the "national rights" by a peaceful approach, and will present an effective struggle in the international area against the pressures targeting the Turks at the Western Thrace. According to the party program, positioning Atatürk's "Peace at home, peace in the world" principle as its source for inspiration and strength, and emphasizing the role of Turkish Armed Forces as the founder of the Turkish Republic who's power should be protected considering the geopolitical situation of Turkey, DSP supports to enlarge Turkey's regional-centered foreign policy through which a balance was planned to be build between Turkey's relations with Russia, European Union (EU) and United States of America (USA). DSP argues that, Turkey cannot only be contented with EU membership; this would lead Turkey be a captive of EU and 'globalization'. In terms of Cyprus conflict, DSP asserts that the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) is indispensable part of Turkey that TRNC's security is necessary for Turkey's security. In this framework, DSP declares that on contrary to some sayings, the strategic importance of the Northern Cyprus is increased and it should not be involved in some international games. For this issue, DSP will always show its sensitivities and continue its struggle.

In terms of Turkey-EU relations, it is seen that DSP approaches to the membership and democratization from security and protection of national sensitivities. According to the party program, DSP aims to foster the path to EU, and democratization, because if Turkey gets far away from democracy, this will weaken its relations with Western Europe which not only decrease Turkey's regional power and its influence, but also creates difficulties for it to

[33] Ibid. pp.46-47.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
solve some foreign problems such as to provide its national rights in Aegean, and to protect the rights of Turkish Cypriots. Moreover, by benefitting from Turkey's sliding towards its effecting zone, USA can force Turkey to make sacrifice on the issues such as Aegean and Cyprus conflict. In sum, DSP's foreign policy is highly associated with national security. Its support for EU membership is not because of the democratic values and reforms such as more human and minority rights the union demands or a social democratic party would seek-for, but because EU membership would bring a balance to Turkey's relations with USA and strengthen its hand on Aegean and Cyprus conflicts. Regarding the Turkey-EU relations, in the electoral manifesto, it is noted that DSP refused to treat Cyprus problem related to the European Union. DSP believes that EU's doors by itself will be opened to a democratic Turkey which is strengthening and becoming a leader in its region and without a necessity of a concession or to supplicate.

Similar to DSP, MHP also supports full membership to European Union which is noted to be state policy, however emphasizing the importance of "principled" foreign policy, the party demands mutual cooperation and understanding in Turkey-EU relations. According to the party's program the essence of Turkey's foreign policy should be providing peace in the region and the world and the continuity of international cooperation. However, the perception of peace and compromising should not be seen as surrendering and national benefits must be regarded over everything. In its program, MHP does not refer directly to Greek-Turkish relations and Aegean conflict, but it asserts that the Cyprus problem can be solved through bilateral trust and compromise which will establish humanitarian and permanent peace. Therefore, compared to DSP, it should be noted that MHP mentions and seeks for a solution for Cyprus conflict; however it avoids explaining how it will be achieved. MHP evaluates the Cyprus issue in a special subheading, where the party utters that the struggle of the Turkish Republic of Northern Cyprus –which is considered as "little/baby land" in the eyes of Turkish nation-to exist has a vital and strategic importance for Turkey. Therefore, the Cyprus issue is a national case not only for the Cypriot brothers but also for the Republic of Turkey. Moreover, MHP finds EU's approach to Greek Cypriot community as one-sided, coercive and unacceptable. MHP declares that the party embraces "full membership target" as the principle which also became the state policy. However, EU has to abandon its policy towards Turkey in Cyprus and PKK issues and change its attitude which is gradually presenting a hostile approach. As an interesting point, according to MHP, a strong and modern Turkish

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Armed Forces is an indispensible condition for an effective foreign policy, as the obligations of Turkey's geopolitical location, history and cultural heritage entail Turkey to establish and manage a strong and sufficient "national defense system" .

ANAP's party program which has not been changed since the year it is founded (1983), similar to DSP and MHP asserts that the essence of Turkey's foreign policy is to provide the continuity of peace in the region and in the world. As a liberal rightist party, ANAP points out the importance of economical power to possess strong defense power for mainly national security. On the contrary to DSP and MHP, in its party program, ANAP does not mention about Greek-Turkish relations, Cyprus and Aegean conflicts.

The 57th Government of Turkey

The Program of the 57th Government[34] did not mention any commitments concerning foreign policy, however according to the Coalition Protocol[35] the government declares that it aims Turkey to become an active party in bilateral and multilateral international relations, while protecting Turkey's rights, interests and sensitivities. Hence, it can be said that the conditions given in the Coalition Protocol reflect DSP's and MHP's foreign policy concerns. Here are the titles in the Protocol related to Greek-Turkish and Turkey-EU relations.

- The first condition for conducting relations with any foreign country or international institution: no support to the secessionist terror in Turkey.
- Turkey's full membership to EU is a natural right derived from history, geography, and agreements. Turkey's goal to be a full member with equal rights and status to other members will be sought but in return, there would be no compromises of national rights or interest.
- Continuation of policies protecting and improving the already gained rights of Turkish Republic of Northern Cyprus.
- Preconditions for improving relations with Greece: Greece should stop supporting terror acts in Turkey; Greece should accept dialogue for the resolution of bilateral conflicts; the shadow of EU should not be put on our relations.

The Government Protocol displays that for Turkey foreign policy is highly negotiated with national security and territorial sovereignty where even for EU-membership "there would be no compromises of national rights or

[34] http://www.belgenet.com/hukumet/program/57-1.html
[35] http://www.belgenet.com/hukumet/57hprotokol.html

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

interest". Here, Greece plays a significant role for these sensitive points for Turkey due to the two tensions occurred before 1999 April elections. After Greece's veto on Turkey's EU candidacy in 1997 Luxembourg Summit, and considering the secret entry in Athens of the Kurdish leader of the Kurdistan Worker's Party (PKK) Abdullah Öcalan in February 1999[36], and his not so secret transfer to the Greek embassy in Kenya and his capture by Turkish authorities, that seriously aggravating Greek-Turkish relations, Greece had been seem as a country constructs major threat to national sovereignty and that blocking its path to EU. Referring to Greece's closing the bilateral talks on Aegean conflict and its strategy to continue the status quo, the government protocol also demands Greece to accept dialogue for the resolution of bilateral conflicts (but sure first it has to stop its support to the secessionist terror in Turkey).

However, this frustrating tension between Greece and Turkey began to change through summer 1999, when they both alerted against the Kosovo Liberation Army following the bombing of the Federal Republic of Yugoslavia by NATO on May and June 1999, that Turkish Minister of Foreign Affairs Ismail Cem send a letter to his Greek counterpart George Papandreou (who replaced Pangalos after the Öcalan scandal) in May 1999 proposing cooperation with Greece jointly combat terrorism.[37] Meanwhile, Greece continued to block any large EU steps towards Turkey at the 3-4 June 1999 Cologne European Council, so that the then 15-member bloc appealed to Turkey to continue with economic and political reforms until the Union took up Turkey's case in six months at the Helsinki Summit. Prime Minister Bülent Ecevit criticized the EU for using Greece as an excuse to block Turkey's entrance into the Union.[38]

On the other hand, after the two devastating earthquakes that hit Turkey and Greece on August and September respectively, the support that each side

[36] Turkish Daily News. Elections Over: Back to Foreign Policy Agenda. 18.4.1999. http://www.turkishdailynews.com.tr/oldeditions.php?dir=04_18_99&d=probe&fn=FOREIGN2.HTM

[37] Cem precautiously underlined that the cooperation proposal he had recently extented to Greece should not be seen as an indication of a retreat from Ankara's position, and that any improvement in bilateral ties depended on Greece's termination of its support fort he terrorist PKK organization. Turkish Daily News. The Week in Perspective. 6.6.1999. http://www.turkishdailynews.com.tr/oldeditions.php?dir=06_06_99&d=probe&fn=DOM2.HTM

[38] Turkish Daily News. The Week in Perspective. 13.6.1999. http://www.turkishdailynews.com.tr/oldeditions.php?dir=06_13_99&d=probe&fn=DOM2.HTM

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

displayed for the adversity of the other opened up a new channel of communication. This rapprochement not only broke the intense criticism that both Ismail Cem and George Papandreou received at home from opposition parties and the media, but also gave signals of a potential change in Greek foreign policy declaring that Greece was ready to let Turkey into the 15-nation union. What Greece was seeking in Helsinki was the confirmation by her European partners that the entry of Cyprus would not, in any way, be linked to the solution of the chronic Cyprus problem. George Papandreaou declared that there could be no final rapprochement with Turkey until there was a settlement regarding Cyprus, whereas Turkish President Süleyman Demirel warned Greece that the recently improved relations could worsen again, if Greece objected to Turkey's submission for the European Union.[39]

Greece's favorable position towards Turkey at the Helsinki conference- where Turkey's candidacy for membership of the EU was decided- became subject of intense debate between Greek political parties, that many believed that Greece should have received something substantial in exchange for her support, while others thought that Turkey's candidacy would provide Greece a negotiating hand that would, in the long run, force Turkey to adapt to the standards of behavior expected from an EU member states. As a result, at the Helsinki European Council (10-11 December 1999), Greece did not object to Turkey's candidacy and Turkey was finally granted candidate status by the EU.

On the other hand, even though since 1999, a significant Greek-Turkish rapprochement was achieved, these were mostly bilateral meetings between Turkish and Greek officials that have yielded more than a dozen agreements on largely non-controversial issues related to economic and cultural ties, border security, terrorism and cross-border crime, however not on the main debated problems between the two countries. Therefore, Turkey's EU candidacy and 1999 December Helsinki Summit is very crucial considering this candidacy opened the discussions on Aegean and Cyprus issues as well.

2.2 Analysis of 57th and 58th AKP Governments[40] (3 November 2002

[39] Turkish Daily News. The Week in Perspective. 12.12.1999. http://www.turkishdailynews.com.tr/oldeditions.php?dir=12_12_99&d=probe&fn=DOM2.HTM

[40] Since he served four months of a 10 month jail sentence for Islamist sedition in the late 1990s, AKP's party leader Recep Tayyip Erdoğan was banned from the parliament and not allowed to run for 3 November 2002 elections as a parliamentary candidate. Therefore, the 58th Government of Turkey is formed under the Prime Minister Abdullah Gül until Erdoğan

elections)

Adalet ve Kalkınma Partisi [*Justice and Welfare Party*- AKP] declared its remarkable electoral victory after the 3 November 2002 national elections, in which it gained 34.25% of the total votes and received 363 of 550 seats in the Parliament that enabled it to form the new government as a single party, after the instable and problematic coalition governments of 1990s. Cumhuriyet Halk Partisi [*Republican People's Party*- CHP] followed AKP as the second party with its 19.39% of votes and 178 deputies in the Parliament. As mentioned above, DSP-MHP-ANAP coalition was successful in their foreign policy regarding their government protocol; however its failure in to be organized and act during the devastating 1999 August earthquake and the major February 2001 economic crisis which caused a great discontent in public became the real reasons for the punishment of these parties in the following election. Moreover, because the previous and old-established parties failed to pass the 10% threshold, for the first time, 89% of the parliamentary seats were replaced with 490 newly elected MPs pointing out the high volatility and de-alignment ratio in Turkey.[41] This signified the relationship between the electoral system and party systems in Turkey.

Between the period of the 58th and 59th Government of Turkey (23 Kasım 2002- 19 Mart 2003) major international and domestic factors occurred to affect Turkey's foreign policy. First, after the announcement of the 58th Government formed under the Prime Minister Abdullah Gül, Turkey-EU relations entered a new phase with the "Copenhagen European Council" decisions of 12 December 2002 confirming that "The European Union encourages Turkey to pursue energetically its reform process. If the European Council in December 2004, on the basis of a report and a recommendation from the Commission, decides that Turkey fulfills the Copenhagen political criteria, the European Union will open accession negotiations with Turkey without delay". This decision made Prime Minister Abdullah Gül and the then unofficial leader of Turkey Recep Tayyip Erdoğan to emerge from Copenhagen disenchanted and with the domestic support it created the result encouraged them to apply the reform package. As an important and related international factor to shape Turkey's foreign policy, the EU Summit in Copenhagen (13 December 2002) also decided that Cyprus should become a

---

could enter the Parliament through the 9 March 2003 Parliamentary Renewal elections of Siirt, a small city in Southeastern Turkey. After this election, Abdullah Gül resigned and left his Prime Minister seat for Erdoğan, who established the 59th Government of Turkey.

[41] www.secimsonucu.com.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
member, together with nine other candidate countries.

Before 2002 elections, foreign policy encompasses an important part in party's program and it is presented under the same title with national security. Within this framework, CHP first asserts on political violence and terrorism that became a vital obstacle on Turkey and its democracy, and points out the necessity of powerful internal and external security through the institutions such as police and Turkish Armed Forces (which contributes to world peace and defends national liberty and security). After criticizing the passive and reactive Turkish foreign policy during Cold War, and its failure in targeting independent and permanent influence in international political processes, CHP asserts that only exception in this period was the party's Cyprus policy during 1970s. Regarding to its role on Cyprus events, CHP declares that the only solution for Cyprus issue is the protection of the granted rights of Northern Cyprus public and of Turkish Republic of Northern Cyprus, the transformation of the bilateral relations of the two communities to friendship, solidarity and permanent peace through the above understanding. CHP asserted that Turkey which would reach to the "modern civilization level" by applying EU's criteria, would gain an important prestige both in the West and in the East and would accomplish its historical mission of being a bridge of culture and accordance between the two civilizations. Turkey is a part of Europe with its history and geography.

In terms of Greek-Turkish relations, CHP aimed to continue sensible dialogue with Greece in order to solve the bilateral problems. Moreover, repeating its claim in their party program, CHP did not mention about a solution to Cyprus problem but pointed out its policy on protecting the granted rights of Northern Cypriots and providing a permanent peace between the two communities.

AKP constructs the liberal and more moderate wing of the pro-Islamist RP *Refah Partisi* [Welfare Party] which was forced to resign from the power in 28 February 1997 when National Security Council gave a "civil note" to the DYP-RP coalition government by accusing RP for involving radical religious actions in political life. Therefore, realizing the threat of military against its power, since it is founded, AKP has followed the discourse for democratization, freedom to speech and liberties by asserting statements like "the fundamental human rights and freedoms are acquisitions obtained by humanity after struggles lasting for centuries. Freedoms constitute the foundation of democracy". Through these discourses, it can be claimed that AKP perceived the European Union as the institution that can minimize the

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
role of military in Turkish politics and be a quarantor to its survival. Moreover, it should be noted that the party program and the electoral manifesto had been prepared before Cyprus had been granted EU membership, thus they also represent Turkey's and AKP's concerns about Cyprus issue which constitutes a big obstacle on Turkey's path to EU membership. Similar to other parties AKP also positions the continuation of the relations with European nations at the top of the list in Turkey's foreign policy agenda, and again with the same discourse of the other political parties given above declares "Turkey has been in close relation with Europe both geographically and historically".

Related to Greek-Turkish relations, AKP asserts that relations with Turkey's neighbor Greece based on mutual economic interests shall be maintained increasingly and thanks to the environment of security provided by these relations, the ground will be prepared for the solution of more complex political problems. For Cyprus conflict, it is obviously seen that AKP is following an active and solution-prefered approach compared to the previous parties as it says that "it believes that the solution in Cyprus must be based on an agreement between the two States present on the island and that admission of the Greek Cypriot Section into the European Union before the solution of this problem will make this problem more complex". However, considering the public pressure on such a sensitive issues, AKP also adds that "it is of the view that in the solution of the Cyprus issue, the presence of the Turkish population on the island, its identity and its right for self-determination cannot be ignored" and cannot avoid to stress on the similar statement of the other parties that were examined in this thesis.

In its electoral campaign, AKP criticizes the groups which are opponent to Turkey's integration with Europe and defer the application of Copenhagen Criteria due to their ideological approaches on the issues of national sovereignty, national security, national interest, and national and local culture. In other words, in its electoral manifesto, AKP signals that it will not pursue the bureaucratic statist governance and aims necessary chances in the foreign policy especially for the EU membership.

As an interesting point, compared to the program of 57th Government of Turkey and the period before Greek-Turkish rapprochement, it is observed that the political parties do not perceive Greece as a country supporting terrorism in Turkey and an indirect threat to its territorial integrity and sovereignty. Here, related to Greek-Turkish relations, AKP asserts the significance of the continuation of relations with Turkey's neighbor Greece based on mutual economic interests, and by creating a security environment through these

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

relations, building ground for the resolution of more complicated political conflicts.

Comparing the electoral manifesto of the effective political parties raced in 1999 and 2002 national elections, it can be said that AKP is the first party stating that it believes in the necessity for finding a solution to the Cyprus conflict absolutely. AKP continues that in this solution, it is certain that the existence, identity and right for self-determination of the Turkish community in the island will not be ignored. Very interestingly, again first time AKP explains the way for the solution, by saying "it is in the advantage of the both sides to establish a state governance composed of both sovereign communities as it is in Belgium". According to AKP, Cyprus membership to EU before the Cyprus conflict is solved will make the issue more complicated.

As the 58th AKP Government was formed after the Sept. 11th attacks, the program of the government mentions about its support to international cooperation against terrorism, and signifies Turkey's historical accumulation that based on cultural pluralism and dialogue through which the government will make active efforts for decreasing the tensions between religious and cultures that escalated by the attacks. Moreover, it is observed that after 1999 Helsinki summit that granted EU candidacy to Turkey, the relations with European countries, EU and fulfillment of the Copenhagen criteria were highlighted intensively in the program.

Generally it is seen that the program of the 58th Government of Turkey highly overlaps with the party's electoral manifesto on foreign policy, except here regarding the Cyprus issue, AKP avoids to make a reference to the Belgium model and instead declares that Turkey welcomes the peace initiative made (on 11 November 2002) by UN Secretary General Kofi Annan.[42] However, regarding Turkey's relations with Greece, the bilateral agreements continued however no process was succeeded for the Aegean issue.

USA's intervention to Iraq in 2003, changed AKP's and Turkey's foreign policy direction from EU to the Middle-East. Hence, AKP Government mentioned that Turkey will take more initiatives in nearby crisis areas and attempt to contribute to the resolution of these crises in a more concrete way, where the approach developed by the first AKP Government concerning the

[42] The plan for the solution of the Cyprus issue that Annan submitted on 11 November 2002, aimed to obliging the leaders of both communities to reach a solution to allow the two parts of the island to become members of the EU. The main points of reference were the single sovereignty of the new state and the powers of its two constituent entities, the Greek and the Turkish Cypriots.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

crisis in Iraq succeeded to be a serious model for the world and appreciated. With regard to the war in Iraq, after declaring that the party supports US' war against global terrorism, the government emphasized its concern about the confusion and methodological mistakes arising regarding the issue, such that the AKP government is in favor of ending uncertainty in Iraq, hopes that the conflict in Iraq will be resolved under UN framework and attributes special importance to the preservation of Iraq's territorial integrity and political unity.

In March 2003, Cyprus peace talks collapsed after an inconclusive meeting in the Hague between Greek and Turkish Cypriots when 10 March, Denktaş simply refused any referendum on the plan while newly elected president of the Southern Cyprus Tassos Papadopoulos, who was distinctly less enthusiastic about the Annan Plan than previous president Glafkos Clerides, adopted a more moderate attitude by accepting the referendum. UN Secretary-General Kofi Annan announced the end of efforts to reunite Greek and Turkish Cypriots before the island signed an accession treaty to the European Union. European Commission warned Turkey that its bid to join the EU could suffer after the failure of UN-brokered talks to reunite Cyprus. Signing the treaty boosted the status of the Southern Cyprus and created the conditions for a resumption of the efforts to solve the Cyprus issue on the basis of the Annan Plan, while Turkish Cypriot leader Denktaş commented that the signing of an EU accession treaty by the Greek Cypriots sealed Cyprus's partition and reunification was only possible with Turkey's entry into the bloc.[43] In the following time, in December 2003 elections, Turkish Cypriots voted for the Mehmet Ali Talat's pro-EU Republican Turkish Party (CTP), which formed a coalition with Serdar Denktaş's Democratic Party (DP).

With the referendum of 24 April 2004, the Greek Cypriots rejected the Annan Plan by a majority of 76%, while the Turkish Cypriots voted in favor by 65%. The accession of Cyprus to the EU on 1 May 2004 offered the Cypriot government a serious advantage, while the Turkish Cypriots continued to be deprived of an internationally recognized state entity. However, the notion that the Greek Cypriots favor seeing the Cyprus problems solved while the Turkish Cypriots are opposed to any proposal for a solution, has since been reversed. Turkish Cypriots leadership started to advocate in US and EU capitals an end to the isolation of Northern Cyprus based on their strong 'yes' in the referendum.

2007 electoral campaign and AKP's party program signifies a sharp

[43] Turkish Daily News. The week in perspective. 20.4.2003
http:/www.turkishdailynews.com.tr/oldeditions.php?dir=04_20_03&fn=dom2.htm

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

change in AKP's foreign policy regarding Turkish-Greek and EU relations. First, despite efforts and taken risk at Cyprus issue for a solution, facing with disappointments at the international affairs began to make a change in AKP's foreign policy approach; because when the party chose solution-preferred perspective rather than status-quo, it became more open to criticizations by the domestic actors for 'selling the national interests and case'. The second AKP government ended with the decision for earlier elections when on 27 April 2007, TSK declared that it gave a "civil note" to AKP for dragging the country into tension in the period of presidential selection.

3. Back to the Status-quo: 60th AKP Government (22 July 2007 elections)

In the 22 July 2007 national elections, AKP became the first party by gaining 46,58% of the votes, and again came to power as the single party with 341 seats under Recep Tayyip Erdoğan's leadership. AKP was followed by CHP with its 20,88% of votes and 112 deputies in the Parliament, and became the main opponent party. MHP with 14,7% voter share became the second opponent party. Lastly, 26 independent candidates were elected as deputies, and 21 of them are gathered under the pro-Kurdish Demokratik Toplum Partisi [*Democratic Society Party*- DTP]. The former Ministery of Foreign Affairs Abdullah Gül was elected as the President of Turkey, and his place was taken by the former Ministery of Economy, Ali Babacan.

In general, compared to the electoral campaigns run in the previous elections, for the 22 July 2007 elections, it is observed that foreign policy encompasses more significant place in parties' electoral manifesto. While AKP tries to defense its foreign policy during the 58th and 59th Government of Turkey, the other parties try to display the mistakes in these policies that perceived to threaten Turkey's national interests and they criticize AKP's attitudes mainly in Cyprus issue and Turkey's bid to join to EU.

In its manifesto, CHP depicts a pessimistic air for Turkey, where the Republic is at the most difficult and dangerous period of its history due to terrorism that targeted national integrity. According to CHP, previous AKP government is responsible for this by signing the agreement that deters Turkish troops from entering the Northern Iraq, by presenting a surrendered foreign policy and by bringing the 1 March memorandum to the Parliament that can drag Turkey into the war in Iraq. Generally, CHP accuses AKP for giving away Turkey's fundamental interests in order to gain foreign support in domestic politics. According to CHP, by approving open accession

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

negotiations with the EU, Turkey gave the impression that it can accept a status another than full-membership. Moreover, related to Cyprus issue, CHP asserts that the government could not resist the foreign pressures and signed the additional protocol that ensures the legitimization and recognition of the South Cyprus Greek Governance, as a result the government could not avoid Turkey's negotiation process with EU to be bond to Cyprus. Meanwhile, EU granted membership to the Greek Cypriots that rejected Kofi Annan's plan, however continued its embargo to the Northern Cyprus Turkish Governance by pursuing its policy to punish the Turkish Cypriots who accepted the Plan. According to CHP, the government's attempts regarding the applied embargo were ineffective, and although AKP made a unilateral sacrifice by accepting the Greek Cypriot ships and planes to enter to Turkish ports, due to CHP's reaction it could not present the protocol to the Parliament for the approval. CHP declares that the party will try to solve the problems with Greece, by establishing dialogue and by guarding a balance of mutual interests. The party asserts, it will pursue active politics especially for the protection of the rights and interests of Turkey's cognates living in the Western Thrace based on Lausanne Agreement and other international agreements.

Compared to CHP's electoral manifesto, it is seen that the Nationalist Movement Party depicts a more pessimistic and dark condition for Turkey, however it does not accuse the previous AKP government for the "bankrupt of the foreign policy and for the dark picture" as much as CHP does. Referring to the previous AKP governance, MHP remarks that inconsistency, instability and disorganization dominated the last five years of the foreign policy. Such that, Turkey's national interests are treated as a bargaining subject, its national cases are seen as a burden, and they are sacrificed to give-and-break away mentality.

Although, MHP was one of the coalition parties of the 57th Government of Turkey that initiated Turkey-EU relations by approving the various political reform packages[44] in order to fulfill the Copenhagen criteria that resulted in deepening Turkey's Europeanization process, in its 2007 electoral campaign, the party announces that Turkey is not doomed to, dependent to and convicted to be dragged along the EU's orbit. Furthermore, after defining the Turkey-EU relations as a morbid body which can lead to gangrene in the future, MHP demands from the EU to be clear on its conditions regarding Turkey's national

[44] These reforms can be summarized under the broader headings of increased legal protection of social, cultural and political rights of all Turkish citizens irrespective of religious and ethnic origin, the role of military in Turkish politics, and freedom of expression in Turkey. Baç, "Turkey's Political Reforms", pp.22-23.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
integrity and solidarity, on terrorism, on Cyprus, Greece and Armenia issues.

For the 22 July 2007 electoral campaign, AKP tries to explain and defend its foreign policy approach during its governance since 2002. AKP asserts that when it came to power, it was said there were no possibility to produce an alternative policy on foreign policy area especially on EU, Iraq and Cyprus issues. In AKP's electoral manifesto, foreign policy regarding Turkey's relation with Greece is not given, only the party mentions about the mutual visit and communications between Turkish and Greek General Staff that became regular as an example for AKP's "zero problems with the neighbor countries" principle that forms the backbone of the party's policy towards the neighbor countries. AKP asserts that in its previous governance, the party abandoned the reactive attitudes for Cyprus and developed new initiatives, while it grounded its research on EU membership process to a realistic program. The manifesto continues by uttering on the other hand, with the active diplomacy exhibited at Cyprus, which is Turkey's national case that lasting more than half century, an advantage has been granted and eventually at the 17 December 2004 Summit the beginning of the accession negotiations with the EU is decided. AKP defines Turkey's two main strategic targets in its Cyprus policy as the improvement of the international activity of the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) for ensuring the security and welfare of the Turkish Cypriots and the protection of balance and stability at Eastern Mediterranean.

In contrast to CHP's and MHP's statements that accuse AKP's policy on Cyprus as a concession from the national interests, here AKP declares that with its dynamic policy while Turkey gained a big psychological advantage, it also improved TRNC's international legitimacy and activity. According to AKP, in respect of 2002, through this dynamic policy, without giving any compromise from its national interests, without withdrawing soldiers, and without giving a square-meter territory, Turkey eluded from the international pressure. As a result, the pressing policy of the Greek lobby which has the power to effect the Turkey-USA relations by reasoning Cyprus, totally lost its effectiveness. Moreover, a significant increase is observed in TRNC's international communications, such that while before the President could only contacts with UN authorities, first time he visited Pakistan as the official guest of the President of Pakistan, and made official meetings with EU Commission President, and the Minister of Foreign Affairs of USA, UK, Russia, Germany, France and Holland.

For the first year of its governance, AKP government is occupied with

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

domestic events more than the international developments. The secular-religious cleavage which leaded to early elections due to AKP's suggestion to appoint Abdullah Gül as the President of Turkish Republic, became more apparent when AKP again got the majority of the votes in 22 July 2007 elections and nominated Gül as the President again. With the support of DTP and MHP, the votes approving Gül's Presidency exceeded 367 votes in the Parliament and Gül is appointed as the President.

In March 2008, Turkish politics is paralyzed with the indictment of the court that accused the governing party of trying to turn Turkey, a secular democracy, into an Islamic state, and the case had moved Turkey to a final confrontation between religious and secular Turks about who would govern. In July, the Constitutional Court fell just one vote short of closing down the AKP, but cut the party's state funding by half in response to charges that it had threatened the secular regime during its six years in power.

For the Greek-Turkish Relations, a small-scale tension which is not related to Aegean or Cyprus conflict emerged when in the Bucharest NATO Summit (3 April 2008)[45], an invitation to Former Yugoslavia Republic of Macedonia (FYROM) for the alliance is not granted and extended as soon as a mutually acceptable solution to the name issue with Greece has been reached, while Turkey announced that it recognizes the Republic of Macedonia with its constitutional name. Interestingly, despite the declaration of independence of Kosovo, South Oseatia and Ahbazia in 2008, and Greek Cypriots' membership to the EU, still not a division but a reunification was emphasized by both Greece, Turkey and also by the Greek and Turkish Cypriots as well.

4. Greece as the Energy Route Securing Neighbor? 61st- 66 AKP Governments (2011-2018)

In November 2007, Turkey-Greece Natural Gas Pipeline which started in 2005 was completed. The Turkey–Greece pipeline is a 296 kilometres (184 mi) natural gas pipeline, which connects Turkish and Greek gas grids. The pipeline begins in Karacabey in Turkey and runs to Komotini in Greece. The Interconnector Turkey–Greece–Italy (ITGI) is a natural gas transportation project proposed in the framework of the Southern Gas Corridor. It was proposed for the transportation of natural gas from Azerbaijan's Shah Deniz

[45] Article 20, Bucharest Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008, http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-049e.html.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
gas field Phase II to markets in Europe via Greece and Italy. Although, the Turkey–Greece pipeline was completed in 2007, the future of the Greece–Italy pipeline project is unclear due to the competing Trans Adriatic Pipeline (TAP). Since it will enhance energy security and diversify gas supplies for several European markets, the TAP project is supported by the European institutions and seen as a "Project of Common Interest" and a part of the Southern Gas Corridor. Southern Gas Corridor will contribute to Economic Growth in Transit Countries, boost the countries' roles as energy hubs in the region, directly contribute to GDP through taxes, direct and indirect employment during construction and operation, procurement of goods and services via eligible local suppliers, social and environmental investments (community investment programs), spillover effects: news skills and expertise for companies and workers. Compared to whole South Caucasus Corridor Project, TAP consists a very short part of the transaction and it is expected to benefit Albania more than Turkey.

Therefore although Turkish-Greek pipeline is crucial to base these two countries relations to an internationally important energy relation, it is interesting to reduce Turkish-Greek relations mainly on two energy route and trade interactions. As both Greece and EU countries had deep economic crisis during 2008, the party program and electoral campaign of AKP in 2011 compares economic indicators of them with Turkey. Meanwhile, political, economic and cultural cooperation with neighbors (including Greece) was highlighted. Similarly in the 2015 electoral campaign party declares that "Turkey began to export gas to Greece"; signed agreements to start project TransAnatolia Natural Gas Project (TANAP) and planning Trans Adriatic Project (TAP) which will carry the gas to Italy via Greece and Albania, which emphasizes that "Turkey became a transmission hub".

When we came to 2018 national elections, AKP which had initiated the peace talks at Cyprus during the early 2000s, mentions only with some sentences about its policy for the island under the title 'things we had done and will make in' saying they will continue to support Turkish people's rights for a permanent and fair peace in Cyprus.

Due to 2015 abortive coup, intensive bomb attacks in Turkey and planned regime change from parliamentary system to presidential system during 2015-2016 period, it is clear that AKP focused more on the domestic politics rather than foreign policy. Moreover, not Europe nor Greece, but Middle East, crisis in Syria and terrorist threats (ISIS-FETÖ-YPG) were at its

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

agenda.[46] Interestingly, although Greece granted asylum to 8 commandos accused to be involved in 2016 coup attempt, it has not pictured as a country supporting terrorism or instability in Turkey by any parties.

From 2011 to 2018, while electoral campaigns of the opposition parties also focused highly on domestic concerns and especially EU became less important, CHP began to have a more active and solution-preferred discourse regarding Cyprus and Aegean problems. The party states a similar diplomacy that achieved with Greece can be conducted with Armenia in order to moderate relations. In its 2015 campaigns stressed to improve relations with Greece based on good neighborhood and friendship, where it is believed "Aegean sea will not divide but unite our people". Moreover, Greek side's approach is adopted by saying "if mutual agreement is sustained, we can take the frozen conflicts to international court". However, this active discourse left its place to silence in 2018 elections, where the campaign did not mention Greece nor Cyprus.

Within all this term, whether it is an opposition to AKP or an electoral ally, MHP has not changed and continued its rigid foreign policy statements regarding EU, Cyprus and Aegean issues. In its 2011 party campaign, MHP declares it will support continuation of negotiation process with the EU on condition that its approach to terrorism, separatism, Cyprus, Greece and Armenia issues will not harm our interests on Turkey's unity and solidarity. Regarding Cyprus issue which is mentioned as the most important national case of Turkey, MHP states "we will not let extermination of Turkishness under the name of political resolution" and our party believes the only realist resolution is a common structure with two regions, two nations and two states. It is electoral campaign in 2015, MHP displays similar expressions but also highlights 'the occupation of new Aegean islands by Greece» as new threat. However when it comes to 2018, although similar statements are given for Cyprus and the EU, the electoral manifesto does include no words on Greece and its occupation of islands.

Pro-Kurdish parties which are also adopted leftist ideology, namely DTP-BDP-HDP line, perceive foreign and domestic politics not at state-level but on people-level as 'exploited or suppressed vs. exploiters or imperialist". Although the party is pro-EU for its principals such as human rights, local democracy, separation of powers, rule of law, it is also critical to international organizations for their neo-liberal and 'imperialist' activities during Greece's

[46] In the ehe electoral campaigns Gülenist organization 'FETÖ' took place for 20 times.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

economic crisis and Syrian migration problem. As electoral promise, HDP mentions a similar diplomacy made by Greece will be initiated with Armenia and embargo will be lifted. The party declares that "we will continue to support solution proposals and attempts made by Turkish and Greek Cypriot communities to end division of the Island" which signifies that the pro-Kurdish party finds solution to regional problems on democratic unification but not in division.

Question is can we reduce Greek-Turkish relations mainly on energy route and trade interactions as the incumbent party AKP does in its electoral campaigns since 2007? In terms of trade volume and economic interactions between two countries, until 2011 since the announcement of Turkey's candidacy to the EU, foreign direct investment flew was significant to create rapid growth in the country. Based on the good neighborhood, Greece became the third investing country (after US and Holland) in Turkey until 2007 economic crisis. Between the period 2002-2008, trade volume increased more than 6 billion dollars, however it remained at 5,6 billion dollars in 2015. Foreign trade volume between them during the period 2000-2008 multiplied 10 times and reached to 2.315 millon euros, and again due to the global crisis in 2008, deduced 18%. However, still it should be noted that Greece is not among the first 15 countries that Turkey exports or imports. Hence although improving since Greek-Turkish rapprochement started on early 2000s, these numbers are insignificant compared to Turkish-German trade volume.

5. Findings and Conclusion

This paper tried to examine, discuss and answer the six crucial and related questions which in general declares that the role of the political parties present in the governments of Turkey is significant to determine Turkey's foreign policy regarding Greek-Turkish relations, and as a crucial regional factor, EU-membership opportunity initiated the good relations with Greece, and the alternation of the governments' attitude towards more sensitive policy areas. Although Aegean conflict is more crucial for Turkey's sovereignty rights and national interests, it is not mentioned in the electoral campaigns as much as Cyprus issue.

While foreign policy remains as a secondary or indifferent factor in the manifesto of the parties unless the party played a more active role in the previous ruling term, it is linked to national security issues, and parties intended to follow the status quo as the opponent parties can use any clear decision as a threat against them. Since 2011 AKP's foreign policy converted

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
from active role to status-quo in Turkey's relation with Greece and EU.

The paper stated that compared to Turkey's other neighbors and partners energy and trade relations, the volume with Greece are more limited. The bilateral agreements and cooperation on soft areas continued however no process was succeeded for the Aegean issue. Yet, the soldier crisis occurred since 2016 abortive coup indicated that both parties prefer to solve tensions in diplomatic ways, and deter to lose the good-neighborhood bridge they launched since the early 2000s. Hence, for bilateral relations 'elites' framing' is very crucial to influence foreign policy and public opinion. In the electoral campaigns after 2007, more than Greece and the EU, the new threats are given as USA and Middle East problems- especially related to YPG. During the 1990s Ankara used rely on the American Jewish community will help ease the problems it encounters in the U.S. congress from pro-Greek, pro-Armenian, pro-Kurdish, and human rights lobbies. EU had taken the place for the American Jewish community in order to balance Turkey's relations with the big powers. This power is seem to be lost during the AKP government's Islamist foreign policy.

Conclusion

In the comparison of DSP-MHP-ANAP coalition government and 2 electoral terms of AKP government, several important facts regarding Turkish political parties and their role on foreign policy structuring Greek-Turkish relations has been situated. It can be said that, beside these parties' orientation to foreign policy, the party's leadership dynamics or their incentives in shaping their approach to Greek-Turkish relations, main regional developments had also played an important role in Turkey's foreign policy change.

Greek-Turkish relations started to go on a positive path during the DSP-MHP-ANAP coalition government period, and it continued to improve during AKP's governance, whereas no settlement had been achieved on most debated Aegean issue. Again the positive impact on Turkey-EU relations achieved through the coalition government term with the 1999 Helsinki Summit, reached to a more welcoming level during AKP's governance with 2002 Copenhagen Summit. Lastly, while due to its leader, Bülent Ecevit, DSP has a negative stance on the Cyprus conflict; AKP governance established a positive impact on this issue.

On the other hand, despite its positive impact on Cyprus issue and Turkey-EU relations, during its governance years of AKP, the long-standing Cyprus and Aegean issues between Greece and Turkey had not been solved. As

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Veremis noted, on the Aegean problem, Greece has been the part preferring to continue the "status quo" policy, therefore a comparative work studying on the Greek political parties and their attitudes towards Greek-Turkish relations is necessary to draw a more comprehensive picture to observe the foreign policy change cycle that Hagan and Rosati mentioned.

Regarding the Cyprus conflict, through 2007-2008 with the alternation of the leaders in both Turkish and Greek side of Cyprus (Mehmet Ali Talat in 2005 and Dimitrios Christofias in 2008) a new phase of negotiations for a solution in Cyprus started. However considering that Turkish and Greek Cypriots perceive the Cyprus problem very differently and they even ground the beginning of the issue on different dates[47], a consistent and stable peaceful settlement does not look easy in short-run period.

CHRONOLOGY of EVENTS

- **12-13 December 1997** *Luxembourg Summit*: EC decided not to include Turkey among the list of candidate countries
- **16 February 1999**: Capture of Abdullah Öcalan by the Turkish authorities at the Greek embassy in Kenya
- **18 April 1999** *National Elections in Turkey*: 57th Government of Turkey (DSP-MHP-ANAP coalition government) is formed.
- **May- June 1999**: Bombing of Federal Republic of Yugoslavia by NATO.
- **May 1999**: Turkish Minister of Foreign Affairs Ismail Cem sent a letter to his Greek counterpart George Papandreou proposing cooperation with Greece jointly combat terrorism.
- **17 August 1999:** Earthquake happened in the Marmara region of Turkey with 7.4 magnitudes.
- **7 September 1999**: Earthquake hit Athens, Greece with 5.9 magnitudes.
- **10-11 December 1999** *Helsinki Summit*: Greece did not object to Turkey's candidacy and Turkey granted EU candidate status.

[47] For the Turkish side the Cyprus problem dates back to 1963 when Greek Cypriots started their attacks in the island. For the Greek Cypriots, the problem started in 1974 when Turkey "invaded" the island. This contradiction on the ground of the problem makes it more difficult to achieve a solution that satisfies both parties.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- **3 November 2002** National Elections in Turkey: 58th Government of Turkey (AKP single-party government) is formed.
- **11 November 2002**: UN Secretary General Kofi Annan announced the Peace Plan.
- **23 November 2002**: AKP welcomed the peace initiative made by Kofi Annan.
- **12-13 December 2002** *Copenhagen Summit*: The European Council announced that in December 2004, if Turkey fulfills the Copenhagen political criteria, the European Union will open accession negotiations with Turkey without delay.
- **25 February 2003**: The "1 March memorandum" that secures American bases and airports and agrees to a Turkish military presence in Iraq is rejected.
- **9 March 2003** Parliamentary Renewal elections of Siirt: 59th Government of Turkey (AKP single-Party government) is formed under Recep Tayyip Erdoğan's leadership.
- **March 2003**: Cyprus peace talks collapsed.
- **16 April 2003**: The EU summit signed the treaty of accession with Greek Cypriots.
- **24 April 2004** *Referendum for Annan Plan*: The Greek Cypriots rejected the Annan Plan by a majority of 76%, while the Turkish Cypriots voted in favor by 65%.
- **1 May 2004**: The accession of Cyprus to the EU.
- **16-17 December 2004** *Brussels European Council*: Turkey and the EU sealed an agreement to open membership talks on 3 October 2005.
- **1 May 2005**: Mehmet Ali Talat became the new President of the Turkish Republic of Northern Cyprus
- **27 April 2007**: The note given by the Turkish Armed Forces on to the pro-Islamist incumbent party AKP.
- **22 July 2007** *National Elections in Turkey*: AKP came to power again as single-party government
- **17 February 2008**: Kosovo declared its independence.
- **24 February 2008**: Pro-reunification leader Dimitrios Christofias became the new President of Cyprus (Greek).
- **December 2008:** Economic crisis and upheavals in Greece

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- **2010-2013:** Syrian Refugee Flux to Greece from Turkey
- **15 July 2016:** Abortive Coup attempt made by the Gulenist fraction within the Turkish Army. 8 commondos flight to Greece and seek for asylum.
- **March 2018 – August 2018:** Turkey arrested two Greek soldiers on illegally entry and released them on August.

BIBLIOGRAPHY

Aydın Mustafa, "Contemporary Turkish-Greek Relations: Constraints and Oppurtunities", *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean*, edited by Mustafa Aydın, Kostas Ifantis, London And New York: Routledge, 2004.

Bahcheli Tozun, "Turkish policy toward Greece", *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean*, edited by Mustafa Aydın, Kostas Ifantis, London And New York: Routledge, 2004.

Costas Dimitris, *The Greek-Turkish Conflict in the 1990s*, Mac Millan: London, 1991.

Çarkoğlu Ali and Kalaycıoğlu Ersin, *Turkish Democracy Today: Elections, Protest and Stability in an Islamic Society*, I.B.Taurus: New York, 2007.

Çarkoğlu Ali and Rubin Barry, *Greek-Turkish relations in an era of détente*, Routledge: London.

Çelik Yasemin, *Contemporary Turkish Foreign Policy*, Westport: Praeger Publishers, 1999.

Dodd Clement H., "Turkey and the Cyprus question", *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean*, edited by Mustafa Aydın, Kostas Ifantis, London And New York: Routledge, 2004.

Ecevit Bülent, *Kıbrıs Gerçeği ve Irak Sorunu* (Cyprus Truth and Iraq Problem), Booklet, DSP General President Bülent Ecevit's Speech at the "National Solidarity Meeting" on 12 January 2003, DSP Headquarters.

Eralp Atila, "Turkey and the European Union", *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean*, edited by Mustafa Aydın, Kostas Ifantis, London And New York: Routledge, 2004.

Evin Ahmet O., "Changing Greek Perspectives on Turkey: An Assessment of the post-Earthquake Rapprochement", *Greek-Turkish relations in an era of détente*, (ed. by) Ali Çarkoğlu, Barry Rubin, (Routledge: London, 2005.

Fearon James, "Domestic Political Audiences and the Escalation of International Disputes", American Political Science Review, vol.88, no.3, 1994.

Goldmann, K. 1988. Change and Stability in Foreign Policy: the Problems and Possibilities of Détente. Princeton: Princeton University Press.

Gürel Şükrü Sina, *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri, 1821-1993* (Turkish-Greek Relations in Historical Context, 1821-1993), Ankara: Ümit, 1993.

Hagan, J. D. and Rosati, J. A. "Emerging Issues in Research on Foreign Policy Restructuring" in Rosati, A.J., Hagan, J.D., and Sampson III, M.W. (ed.). Foreign Policy Restructuring, How Governments Respond to Global Change, Columbia: University of South Carolina Press.

Hale, W. 2000. Turkish Foreign Policy, 1774-2000. London, Portland: Frank Cass Publishers.

Hakura Fadi, "Partnership is No Privilege: The Alternative to EU Membership is No Turkish Delight", European Programme, Chatham House, September 2005.

Keridis Dimitris and Triantafyllou Dimitris, *Greek-Turkish relations in the era of globalization*, edited by Dulles, VA : Brassey's, 2001.

Makovsky Alan and Sayari Sabri , *Turkey's new world : changing dynamics in Turkish foreign policy* , Washington, DC : Washington Institute for Near East Policy, 2000.

Nicolacopoulas Ilias, "Elections and Voters, 1974-2004: Old Cleavages and New Issues", in Special Issues on *The Challenge of Modernisation: Politics and Policy in Greece*, West European Politics, (ed.) by Kevin Featherstone, Vol. 28 No.2, March 2005.

Powell Bingham G., *Contemporary Democracies: participation, stability and violence*, Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1982.

Putnam Robert, "Diplomacy and Domestic Politics, the Logic of Two-level Games", International Organization, vol.42, no.3, 1988.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sambaris Nicholas and Doyle Michael, "International Peacebuilding: A theoretical and Quantitative Analysis", American Political Science Review, Vol. 94, No.4, Dec.2000.

Stavrianos Leften.S., *The Balkans Since 1453*, London : Hurst & Company, 2000.

Veremis Thanos M., *Greeks and Turks in War and Peace*, Athens News, 2007.

Electronic Resources

www.dsp.org.tr
www.mhp.org.tr
www.anavatan.org.tr
www.akparti.org.tr
www.chp.org.tr.
www.hdp.org.tr
http://www.belgenet.com/parti/program/anap-2.html
http://www.chp.org.tr/index.php?module=chpmain&page=list_party_info&info_id=108&pid=146
http://www.chp.org.tr/index.php?module=chpmain&page=list_party_info&pid=148
http://www.mhp.org.tr/beyaname/beyan0.php
http://www.akparti.org.tr/beyanname.asp
http://belgenet.com/secim/bildirge/chp2002-4.html
http://www.europa.eu.int/council/off/conclu/dec97.htm
http://www.europa.eu.int/council/off/conclu/dec99.htm
http://www.belgenet.com/hukumet/program/58-3.html
http://www.belgenet.com/secim/secim1999.html
http://www.byegm.gov.tr/hukumetler/57hukumet/gorev-dagilimi/gorev-dagilimiyeni.htm
http://www.belgenet.com/hukumet/57hprotokol.html
http://www.belgenet.com/hukumet/program/57-1.html
www.secimsonucu.com.
http://www.turkishdailynews.com.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

RUSYA'NIN KARADENİZ'DEKİ "A2/AD STRATEJİSİ

Cenk ÖZGEN*

Özet

Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya'nın Karadeniz'deki askeri varlığı "dramatik" biçimde azalmıştır. Ancak 2000'li yılların başından itibaren durum değişmeye başlamış, özellikle Ukrayna ve Kırım'daki gelişmeler sonrasında tablo tamamen tersine dönmüştür. Bugün Rusya, başta Kırım Yarımadası olmak üzere Karadeniz Havzası'nda yaptığı askeri yığınakla dikkat çekmektedir. Kara konuşlu uçak ve füze sistemleri bölgedeki yığınağın en kritik unsurlarındandır. Karadeniz Filosu bünyesinde yer alan suüstü ve sualtı platformları da yine kritik unsurlar arasındadır. Karadeniz Havzası'ndaki askeri yetenekleri göz önünde bulundurulduğunda Rusya'nın, hasmın belli bir bölgeye erişiminin ve orada harekât icra etmesinin engellenmesine yönelik uygulanan taktik, teknik ve usuller bütünü olarak tanımlanabilecek A2/AD Stratejisi'ni esas aldığı değerlendirilmektedir. Rusya'nın hedefleri arasında 1990'lı yıllarda Karadeniz'de Türkiye'ye karşı kaybedilen askeri üstünlüğü geri almanın olduğuna şüphe yoktur. Ancak asıl hedef ABD'nin Karadeniz'de artan askeri varlığına karşı caydırıcılığı sağlamaktır. Bu çalışmanın amacı Rusya'nın Karadeniz'de uyguladığı A2/AD Stratejisi'ni ele almaktır.

Anahtar Kelimeler: A2/AD, Karadeniz Filosu, Rusya, Ukrayna, Kırım Yarımadası.

Giriş

Bu çalışmada Rusya'nın Karadeniz'de uyguladığı A2/AD Stratejisi'nin incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma, üç ana bölüm olarak planlanmıştır. Buna göre ilk olarak ana hatlarıyla A2/AD Stratejisi ele alınacaktır. Daha sonra Rusya'nın Karadeniz'deki A2/AD yeteneklerine odaklanılacaktır. Son olarak ise Rusya'nın A2/AD yetenekleri üzerinden Karadeniz özelinde ki askeri hedefleri masaya yatırılacaktır.

A2/AD Stratejisi

A2/AD'nin açılımı *Anti Access and Area Denial*'dır. Türkçe'ye Erişimi Engelleme ve Alan Hâkimiyeti olarak tercüme edilebilir. A2/AD, hasmın belli bir bölgeye erişiminin ve orada harekât icra etmesinin engellenmesine yönelik uygulanan taktik, teknik ve usuller bütünü olarak tanımlanabilir. Aslına bakılırsa kavram askeri literatüre yakın dönemde girmiştir. Ancak

* Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-mail: cenk.ozgen@giresun.edu.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

donanmaların geleneksel görev türleri arasında yer alan ve seçilmiş bir deniz alanında ve sınırlı bir süre ile hasmın harekât serbestîsinin sekteye uğratılmasına karşılık gelen Denizlerin Serbestçe Kullanımının Engellenmesi (*Sea Denial*) uygulamasının,[1] hava ve uzay boyutunu da kapsayacak şekilde genişletilmiş uyarlaması şeklinde değerlendirmek daha doğru olacaktır.

A2/AD kapsamında Erişimi Engelleme yetenekleri, ilerleyen hasmın belli bir alana girmesinin önlenmesi ya da azaltılması için tasarlanmış uzun menzilli silah sistemlerine dayanırken; Alan Hâkimiyeti yetenekleri, hasmın belli bir harekât alanındaki hareket serbestîsinin sınırlandırılmasına yönelik geliştirilmiş çözümler üzerine kuruludur.[2] Bu çerçevede A2/AD'nin etkin şekilde uygulanmasının askeri-teknik alanda belli yeteneklerin kazanılmasına bağlı olduğu aşikârdır. Bugün A2/AD altında öne çıkan yetenekler; hava savunma füze sistemleri, kıyı konuşlu gemisavar seyir füzeleri (*anti-ship cruise missiles/ASCMs*), gemisavar balistik füzeler (*anti-ship ballistic missiles/ASBMs*), hücum denizaltıları, deniz mayınları, elektronik harp sistemleri ve insansız/otonom sistemlerdir. Şüphesiz sıralanan yeteneklerin tamamı asimetriktir. Genellikle de sınırlarına yakın bölgelerde harekât icra etmeyi avantaja dönüştürmek isteyen ve muhtemel rakipleri ile karşılaştırıldığında zayıf durumda olan devletler tarafından tercih edildiklerini not düşmek gerekir.[3]

Her ne kadar A2/AD askeri literatüre yeni girmiş bir kavram olsa da bu kapsamdaki uygulamalara daha eski zamanlarda da rastlanmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Ordusu'nun gerek denize mayın döşeme ve engel koyma gerekse karada konuşlu topçu ve piyade destek silahları vasıtasıyla hasım savaş gemilerini ateş altına alma şeklindeki uygulamalarıyla Çanakkale Boğazı'nı İtilaf Devletleri'nin birleşik donanmasının geçişine kapatması tarihte A2/AD'nin en başarılı örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yine İkinci Dünya Savaşı'nda Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin Birleşik Krallık'ın hava sahasını Alman savaş uçaklarına kapattığı Britanya Muharebesi de A2/AD'nin bir diğer başarılı örneği olarak gösterilmektedir.[4]

Günümüzde A2/AD denildiğinde öne çıkan iki ülke bulunmaktadır: Çin

---

[1] "Sea Power," Global Security, erişim 29 Eylül 2018, https://www.globalsecurity.org/military/ops/sea.htm.

[2] "Analyses of Anti-Access Area Denial (A2/AD)," NATO, erişim 29 Eylül 2018, https://www.sto.nato.int/ SitePages/newsitem.aspx?ID=3546.

[3] Tomasz Smura, "Russian Anti-Access Area Denial (A2AD) Capabilities - Implications for NATO," Casimir Pulaski Foundation, erişim 29 Eylül 2018, https://pulaski.pl/en/russian-anti-access-area-denial-a2ad-capabilities-implications-for-nato/.

[4] Mahir Tan, "Savaşın Yeni Yüzü; A2/AD," Londra Postası, erişim 29 Eylül 2018, http://www.londraposta.com/ savasin-yeni-yuzu-a2-ad/.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ve Rusya. A2/AD'nin Doğu Asya'daki uygulamasına geçmeden önce literatürde yer alan coğrafi bir tasavvuru açıklamak gerekir. Çinli stratejler ülkelerinin denizden savunmasını İki Ada Zinciri (*Two Islands Chain*) olarak tasavvur ettikleri bir coğrafi temele dayandırmaktadırlar. Bu tasavvura göre Birinci Ada Zinciri (*First Island Chain*), kuzeyden güneye; Aleut Adaları, Kuril Adaları, Japonya, Ryukyu Adaları, Tayvan, Filipinler ve Borneo Adası şeklinde uzanmaktadır.[5] Çin kıyılarından 700 deniz mili mesafeye kadar uzanan Birinci Ada Zinciri içerisinde;[6] Sarı Deniz, Doğu Çin Denizi ve Güney Çin Denizi yer almaktadır. İkinci Ada Zinciri (*Second Island Chain*) ise kuzeyden güneye; Bonin Adaları, Mariana Adaları, Guam ve Caroline Adaları şeklinde uzanmaktadır.[7] Çin kıyılarından 1.800 deniz mili mesafeye kadar uzayan İkinci Ada Zinciri;[8] Japon Denizi'ni, Filipinler Denizi'ni ve Endonezya Denizi'ni kapsamaktadır.[9] Harita-1'de İki Ada Zinciri'nin sınırları gösterilmektedir.

Harita-1 İki Ada Zinciri[10]

[5] "People's Liberation Navy - Offshore Defense", Global Security, erişim 29 Eylül 2018, https://www.globalsecurity.org/military/world/china/plan-doctrine-offshore.htm.
[6] David Bennett, "An Analysis of the China's Offshore Active Defense and the People's Liberation Army Navy," *Global Security Studies*, 1, 1 (2010): 128-129.
[7] "People's Liberation."
[8] Bennett, "An Analysis," 129.
[9] "People's Liberation."
[10] "People's Liberation."

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1980'lerin ikinci yarısından sonra Çin, daha ziyade çevre denizlerdeki deniz alaka ve menfaatlerinin korunmasına yönelik yeteneklerin kazanılmasına dayanan yeni donanma stratejisini uygulamaya geçirmiştir. Yeni strateji, Kıyı Ötesi Savunma (*Offshore Defence*) olarak tanımlanmaktadır.[11] Batı literatüründe ise Kıyı Ötesi Savunma, A2/AD'nin tipik bir örneği olarak değerlendirilmektedir.[12]

Günümüzde A2/AD yetenekleri sayesinde Çin'in çevre denizleri kapsayan Birinci Ada Zinciri içerisinde tesis ettiği deniz üstünlüğü hususunda artık tüm uzmanlar hem fikirdir. Bu bağlamda ABD'nin, Birinci Ada Zinciri içerisine rakip deniz gücü sokmamayı hedefleyen ve silahlanmasını da buna uygun şekilde yapan Çin ile Asya kıyılarına yakın sularda bir deniz savaşına girmesinin büyük riskler taşıdığı belirtilmektedir.[13] Şimdilerde Çin'in bu üstünlüğü İkinci Ada Zinciri'ne taşımaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

A2/AD alanında öne çıkan bir diğer ülke olan Rusya ise son yıllarda bu kapsamdaki yeteneklerini birçok bölgede geliştirmektedir. NATO'nun tespitlerine göre bu bölgelerin en önemlileri kuzeyden güneye doğru; Barents Denizi, Baltık Denizi, Karadeniz ve Doğu Akdeniz'dir.[14] Harita-2'de S-300 ve S-400 hava savunma füze sistemlerinin konuşlandırıldığı yerler ve etkili menzilleri belirtilmek suretiyle Rusya'nın A2/AD Stratejisi'ni uyguladığı bölgeler gösterilmektedir.

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

[11] "The People's Liberation Army Navy: A Modern Navy with Chinese Characteristics," Office of Naval Intelligence, 5, erişim 29 Eylül 2018, https://fas.org/irp/agency/oni/pla-navy.pdf.

[12] Michael McDevitt ve Frederic Velluci Jr. "The Evolution of the People's Liberation Army Navy: The Twin Missions of Area-Denial and Peacetime Operations," içinde *Sea Power and the Asia-Pacific: The Triumph of Neptune?*, ed. Geoffrey Till ve Patrick C. Bratton (Abingdon ve New York: Routledge, 2012), 76.

[13] Cem Gürdeniz, "Çin Deniz Gücünün Önlenemez Yükselişi," erişim 29 Eylül 2018, https://www.aydinlik.com. tr/cin-deniz-gucunun-onlenemez-yukselisi.

[14] "Analyses of."

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Harita-2 A2/AD Bölgeleri[15]

Karadeniz'deki A2/AD Yetenekleri

Bir önceki bölümde de belirtildiği üzere NATO, Karadeniz'i A2/AD Stratejisi'nin uygulandığı öncelikli bölgeler arasında değerlendirmektedir. Gerçektende Rusya, son yıllarda başta Kırım Yarımadası olmak üzere Karadeniz Havzası'na yoğun askeri yığınak yapmaktadır. Bölgeye konuşlandırılan silah ve sensör sistemlerine bakıldığında Karadeniz'in adeta tecrit edilmiş bir sahaya dönüştürülmeye çalışıldığı, bunun da tam olarak A2/AD mantığı ile örtüştüğü görülmektedir. Aslında Rusya, bu yöndeki girişimlerini Kırım'ın ilhakından çok önce başlatmıştır. Ancak Karadeniz özelindeki jeostratejik konumundan ötürü Kırım'ın uygulamada kilit rolü bulunmaktadır.

Rusya'nın Karadeniz'de kullanabileceği A2/AD yetenekleri arasında; S-300 PM, S-400 Triumph, BUK ve Pantsir hava savunma füze sistemleri, K-300P Bastion-P kıyı konuşlu gemisavar füze sistemi, SS-N-27 gemisavar seyir füzeleri, SS-N-30A Kalibr seyir füzeleri, 9K720 Iskander kısa menzilli balistik füze sistemi ve Krasukha-4 elektronik harp sistemi sayılabilir.[16] Ayrıca bunlara gemisavar seyir füzeleri taşıyan kara konuşlu savaş uçakları ile Rus Karadeniz Filosu'na bağlı unsurların da destek vermesi beklenebilir.

Elbette yukarıda sıralanan sistemlerin hepsi farklı yetenekler

[15] Kathleen Weinberger, "Russian Anti-Access and Area Denial (A2/AD) Range: August 2016," Institute for the Study of War, erişim 29 Eylül 2018, http://iswresearch.blogspot.com/2016/08/russian-anti-access-and-area-denial.html.

[16] Jonathan Wade, "Russia's A2/AD in Crimea," Conflict Observer, erişim 30 Eylül 2018, http://conflictobserver.com/russias-a2ad-crimea/.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sunmaktadır. Ancak medyada sıklıkla gündeme gelmeleri nedeniyle; S-400, K-300P, Iskander ve Krasukha-4 sistemleri üzerinde ayrıca durulacaktır. Buna göre Türkiye'nin de tedarik girişimlerinde bulunduğu S-400 Triumph hava savunma füze sistemi (NATO kodu: SA-21 Growler), 400 km menzil ve 30 km irtifa sınırı içerisinde, aralarında uçak, insansız hava aracı (İHA), seyir ve balistik füzelerin olduğu her türlü hedefi etkisiz hale getirebilmektedir.[17] Suüstü savaş gemilerine karşı tasarlanan K-300P Bastion-P, mobil yapısı sayesinde yüksek hareket yeteneği haiz bir kıyı konuşlu gemisavar füze sistemidir. Her bir Bastion-P fırlatma aracında kanister içerisinde iki adet 300 km menzilli P-800 Oniks (NATO Kodu: SS-N-26 Strobile) gemisavar seyir füzesi taşınmakta olup, söz konusu füzeler 200-250 kg harp başlığına sahiptir.[18] Taktik tekerlekli araçlar üzerine şekillendirilen 9K720 Iskander (NATO kodu: SS-26 Stone), düşman topraklarının derinliklerindeki değerli hedefleri imha etmek üzere geliştirilmiş bir kısa menzilli balistik füze sistemidir. Konvansiyonel veya nükleer harp başlığı ile donatılabilen ve CEP değeri 2-7 metre olarak verilen Iskander-M modelinin menzili 400 km'dir.[19] 150 ila 300 km menzile sahip olduğu belirtilen Krasukha-4 elektronik harp sistemi ise radar, havadan erken ihbar ve kontrol uçakları ile alçak yörünge uydularını karıştırabilmektedir.[20]

Rusya'nın bölgede çok güçlü bir A2/AD varlığı oluşturduğuna vurgu yapan NATO kaynakları, gemisavar seyir füzelerinin menzillerinin Karadeniz'in tamamını, hava savunma füzelerinin menzillerinin ise neredeyse yarısını içine aldığını belirtmektedirler.[21] Şurası açıktır ki 2000'li yıllardan ve

[17] "S-400 Triumph Air Defence Missile System," Army Technology, erişim 30 eylül 2018, https://www.army-technology.com/projects/s-400-triumph-air-defence-missile-system/.

[18] "Bastion-P: Coastal Defense Missile System," Military-Today, erişim 30 Eylül 2018, http://www.military-today.com/missiles/bastion_p.htm.

[19] "Iskander-M Iskander SS-26 Stone 9M72 9P-78-1," Army Recognition, erişim 30 Eylül 2018, https://www.armyrecognition.com/russia_russian_missile_system_vehicle_uk/iskander_iskander-m_missile_9k720_9p78e_ 9t250e_ss-26_stone_tactical_ballistic_missile_russian_army.html.

[20] "1RL257 Krasukha-4 Broadband Multifunctional Jamming Station," Army Recognition, erişim 30 Eylül 2018, https://www.armyrecognition.com/russia_russian_military_field_equipment/krasukha-4_1rl257_broadband_ multifunctional_jamming_station_electronic_warfare_system_technical_data_sheet_pictures_video_10610156.html.

[21] Thomas Gibbons-Neff, "Top NATO General: Russians Starting to Build Air Defense Bubble Over Syria," The Washington Post, erişim 30 Eylül 2018, https://www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2015/09/29/top-nato-general-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bilhassa Ukrayna ve Kırım'daki gelişmelerden sonra Rusya'nın Karadeniz'deki askeri varlığı hem nitelik hem de nicelik açısından artmış bulunmaktadır. Bunun kriz ve savaş dönemlerinde Rusya'ya avantaj sağlayacağını söylemek ise "malumun ilanı" ile eşdeğerdir.

Askeri Hedefler

Askeri açıdan Rusya'nın Karadeniz'de uyguladığı A2/AD Stratejisi'nin biri tali, diğeri asli olmak üzere iki hedefe odaklandığı değerlendirilmektedir. Öncelikle tali hedeften bahsedilecek olursa, Soğuk Savaş döneminde askeri açıdan Sovyetler Birliği'nin Karadeniz'de tartışmasız hâkimiyeti söz konusudur. Ne var ki Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında bu hâkimiyet devam ettirilememiş ve Rus Karadeniz Filosu'nun çekilmesi sonucu ortaya çıkan boşluğu Türk Donanması doldurmuştur. İşte Rusya, A2/AD Stratejisi altında yaptığı askeri yığınakla güç dengesini lehine çevirmeye ve 1990'larda Türkiye'ye bıraktığı konumu geri almaya çalışmaktadır.

Bu tespitin ardından son yıllarda Rusya'nın Karadeniz'de başat askeri güç konumunu geri alma yolunda önemli mesafe kat ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Moskova'dan gelen resmi açıklamalar da bunu doğrulmaktadır. Örneğin Güney Askeri Bölge Komutanlığı tarafından icra edilen Kafkasya 2016 Tatbikatı'nın sonuçlarının değerlendirildiği bir toplantıda konuşan Rusya Genelkurmay Başkanı Valeriy Gerasimov, "Bundan birkaç yıl önce Rus (Karadeniz) Filosu'nun askeri kapasitesi Türk Deniz Kuvvetleri'ninkiyle kontrast halindeydi. O zamanlar Türkiye'nin neredeyse Karadeniz'in efendisi olduğu söyleniyordu [ama] artık her şey değişti"[22] şeklindeki sözleriyle bölgedeki güç dengelerinin değiştiğine dikkat çekmiştir.

Rusya'nın Karadeniz'deki asli hedefine gelinecek olursa, Soğuk Savaş döneminde NATO ve ABD'nin Karadeniz'deki askeri varlığı sınırlı düzeyde kalmıştır. Hiç şüphesiz bunda NATO'nun Karadeniz'e kıyıdaş tek üyesi durumundaki Türkiye'nin izlediği denge politikasının da büyük katkısı olmuştur. Öyle ki Soğuk Savaş'ın en kritik safhalarında dahi Türkiye, kıyıdaş olmayan devletlerin Karadeniz'de bulundurabileceği donanma varlığına sınırlandırmalar getiren Montrö Sözleşmesi hükümlerinin uygulanmasına özen göstermiş, bu minvalde NATO savaş gemilerinin Karadeniz'e asgari sayı ve sürelerde çıkmasını istediği gibi onları cesaretlendirici tutum takınmamaya da

---

russians-starting-to-build-air-defense-bubble-over-syria/?noredirect=on&utm_term=.7372a3933af 6.

[22] "Rusya Genelkurmayı: Türkiye Artık Karadeniz'in Efendisi Değil," Sputnik Türkiye, erişim 30 Eylül 2018, https://tr.sputniknews.com/rusya/201609141024832161-rusya-genelkurmay-turkiye-karadeniz/.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dikkat etmiştir. Yine Türkiye'nin Soğuk Savaş boyunca Karadeniz'de kendi ev sahipliğinde NATO'nun tatbikat düzenlemesine izin vermediğini de belirtmek gerekir.[23]

Öte yandan Soğuk Savaş sonrası dönemde durum süratle değişmeye başlamış, özellikle 2004 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın NATO'ya üye olmasıyla tablo tamamen tersine dönmüştür. Soğuk Savaş'tan farklı olarak bugün ABD'nin Bulgaristan ve Romanya'da daimi üsleri bulunmaktadır. Üstelik yeni yatırımlarla söz konusu üslerin modernize edilmesi de planlanmaktadır.[24] Bunun dışında ABD, NATO Füze Kalkanı Projesi'nin sacayaklarından biri olan Romanya'ya balistik füzeleri atmosfer dışı önleme yeteneği haiz SM-3 füzeleri konuşlandırmıştır. Nitekim 800 milyon dolar harcanarak inşa edilen kara konuşlu füze savunma üssü, 12 Mayıs 2016 tarihinde gerçekleştirilen törenle operasyonel hale getirilmiştir.[25]

Ukrayna ve Kırım'daki gelişmelerin de etkisiyle Karadeniz, NATO ve ABD'nin daha fazla ilgisini çekmeye başlamış, Batılı ülkelerin bölgedeki askeri varlığında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Bu bağlamda son yıllarda ABD keşif uçaklarının istihbarat toplama amacıyla Kırım Yarımadası yakınlarında gerçekleştirdiği uçuşlar basında sıklıkla yer almaktadır.[26] Keza, NATO ve ABD savaş gemilerinin Karadeniz'e çıkışlarında da artış vardır ki burada eskiye nazaran üç misli bir donanma varlığından söz edilmektedir.[27] Gerçi Montrö Sözleşmesi, NATO ve ABD'nin Karadeniz'de büyük miktarda kuvvet bulundurmasına mani olmaktadır. Buna rağmen İttifak'ın bölgedeki askeri varlığının Soğuk Savaş dönemi ile kıyaslanamayacak boyutta olduğu da bir gerçektir.

Sonuç olarak Rusya, NATO ve ABD'nin Karadeniz'deki artan askeri varlığından rahatsızlık duymaktadır. A2/AD Stratejisi altında yaptığı askeri yığınağın asli hedefinin de NATO ve özellikle ABD'ye karşı caydırıcılığı sağlama olduğuna şüphe yoktur. Gelinen noktada söz konusu hedefe büyük

---

[23] Cem Gürdeniz, *Hedefteki Donanma* (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2013), 111.

[24] "US Plans to Upgrade Military Bases in Romania, Bulgaria," Sofia News Agency, erişim 30 Eylül 2018, https://www.novinite.com/articles/191672/US+Plans+to+Upgrade+Military+Bases+in+Romania%2C+Bulgaria.

[25] "US Activates $800m Missile Shield Base in Romania," BBC News, erişim 30 Eylül 2018, https://www.bbc.com/news/world-europe-36272686.

[26] "Kırım Yakınında ABD'ye Ait P-8A Poseidon Tipi Casus Uçağı Tespit Edildi," Sputnik Türkiye, erişim 30 Eylül 2018, https://tr.sputniknews.com/rusya/201801081031721131-kirim-yakininda-abdye-ait-casus-ucagi-tespit-edildi/.

[27] Murat Yetkin, "Türkiye'ye Yeni NATO Görevleri," Hürriyet, erişim 30 Eylül 2018, http://www.hurriyet.com. tr/dunya/turkiyeye-yeni-nato-gorevleri-40880745.

oranda ulaşıldığı söylenebilir.

Sonuç

Son yıllarda geliştirdiği A2/AD yetenekleri sayesinde Rusya'nın Karadeniz'deki askeri etkinliğinin önemli ölçüde arttığı ortadadır. Bu bağlamda 1990'lı yıllarda Türkiye karşısında yaşanan gerilemenin telafi edildiği, ayrıca NATO ve özellikle ABD'nin artan askeri varlığına karşı caydırıcı bir güç oluşturulduğu değerlendirilmektedir. Güç dengeleri açısından bakıldığından Karadeniz, bundan 20 sene öncesine göre çok farklı bir görünüme sahiptir. Mevcut koşullarda bölgede Rusya'yı görmezden gelerek adım atılması mümkün görünmediği gibi gerçekçi de değildir.

Kaynakça

Army Recognition. "1RL257 Krasukha-4 Broadband Multifunctional Jamming Station." Erişim 30 Eylül 2018. https://www.armyrecognition.com/russia_russian_military_field_equipment/krasukha-4_1rl257_broadband_multifunctional_jamming_station_electronic_warfare_system_technical_data_sheet_pictures_video_10610156.html.

Army Recognition. "Iskander-M Iskander SS-26 Stone 9M72 9P-78-1." Erişim 30 Eylül 2018. https://www.armyrecognition.com/russia_russian_missile_system_vehicle_uk/ iskander_iskander-m_missile_9k720_9p78e_9t250e_ss-26_stone_tactical_ballistic_missile_ russian_army.html.

Army Technology. "S-400 Triumph Air Defence Missile System." Erişim 30 Eylül 2018. https://www.army-technology.com/projects/s-400-triumph-air-defence-missile-system/.

BBC News. "US Activates $800m Missile Shield Base in Romania." Erişim 30 Eylül 2018. https://www.bbc.com/news/world-europe-36272686.

Bennett, David. "An Analysis of the China's Offshore Active Defense and the People's Liberation Army Navy." *Global Security Studies*. 1, 1 (2010): 126-141.

Gibbons-Neff, Thomas. "Top NATO General: Russians Starting to Build Air Defense Bubble Over Syria." The Washington Post. Erişim 30 Eylül 2018. https://www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2015/09/29/top-nato-general-russians-starting-to-build-air-defense-bubble-over-syria/?noredirect=on&utm_term=.7372a3933af6.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Global Security. "People's Liberation Navy - Offshore Defense." Erişim 29 Eylül 2018. https://www.globalsecurity.org/military/world/china/plan-doctrine-offshore.htm.

Global Security. "Sea Power." Erişim 29 Eylül 2018, https://www.globalsecurity.org/military/ops/sea.htm.

Gürdeniz, Cem. "Çin Deniz Gücünün Önlenemez Yükselişi." Erişim 29 Eylül 2018. https://www.aydinlik.com. tr/cin-deniz-gucunun-onlenemez-yukselisi.

Gürdeniz, Cem. *Hedefteki Donanma*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2013.

McDevitt, Michael. ve Velluci Jr., Frederic. "The Evolution of the People's Liberation Army Navy: The Twin Missions of Area-Denial and Peacetime Operations." İçinde *Sea Power and the Asia-Pacific: The Triumph of Neptune?*. Ed. Geoffrey Till ve Patrick C. Bratton. Abingdon ve New York: Routledge, 2012, 75-92

Military-Today. "Bastion-P: Coastal Defense Missile System." Erişim 30 Eylül 2018. http://www.military-today.com/missiles/bastion_p.htm.

NATO. "Analyses of Anti-Access Area Denial (A2/AD)." Erişim 29 Eylül 2018. https://www.sto.nato.int/SitePages/newsitem.aspx?ID=3546.

Office of Naval Intelligence. "The People's Liberation Army Navy: A Modern Navy with Chinese Characteristics." Erişim 29 Eylül 2018. https://fas.org/irp/agency/oni/pla-navy.pdf.

Smura, Tomasz. "Russian Anti-Access Area Denial (A2AD) Capabilities - Implications for NATO." Casimir Pulaski Foundation. Erişim 29 Eylül 2018. https://pulaski.pl/en/russian-anti-access-area-denial-a2ad-capabilities-implications-for-nato/.

Sofia News Agency. "US Plans to Upgrade Military Bases in Romania, Bulgaria." Erişim 30 Eylül 2018. https://www.novinite.com/articles/191672/US+Plans+to+Upgrade+Military+Bases+in+Romania%2C+Bulgaria.

Sputnik Türkiye. "Kırım Yakınında ABD'ye Ait P-8A Poseidon Tipi Casus Uçağı Tespit Edildi." Erişim 30 Eylül 2018. https://tr.sputniknews.com/rusya/ 201801081031721131-kirim-yakininda-abdye-ait-casus-ucagi-tespit-edildi/.

Sputnik Türkiye. "Rusya Genelkurmayı: Türkiye Artık Karadeniz'in Efendisi Değil." Erişim 30 Eylül 2018.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

https://tr.sputniknews.com/rusya/201609141024832161-rusya-genelkurmay-turkiye-karadeniz/.

Tan, Mahir. "Savaşın Yeni Yüzü; A2/AD." Londra Postası. Erişim 29 Eylül 2018. http://www.londraposta.com/ savasin-yeni-yuzu-a2-ad/.

Wade, Jonathan. "Russia's A2/AD in Crimea." Conflict Observer. Erişim 30 Eylül 2018. http://conflictobserver.com/russias-a2ad-crimea/.

Weinberger, Kathleen. "Russian Anti-Access and Area Denial (A2/AD) Range: August 2016." Institute for the Study of War. Erişim 29 Eylül 2018. http://iswresearch.blogspot.com/2016/08/russian-anti-access-and-area-denial.html.

Yetkin, Murat. "Türkiye'ye Yeni NATO Görevleri." Hürriyet. Erişim 30 Eylül 2018. http://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkiyeye-yeni-nato-gorevleri-40880745.

Russia's "A2/AD" Strategy in the Black Sea

Abstract

Russia's military presence in the Black Sea has been "dramatically" decreased in the post-Cold War era. However, since the beginning of the 2000s, the situation has begun to change, especially after the developments in Ukraine and Crimea. Today, Russia stands out with the intensive military deployment in the Black Sea Basin, particularly the Crimean Peninsula. Land-based aircraft and missile systems are the most critical elements of the deployment in the region. The surface and underwater platforms within the Black Sea Fleet are also among the critical elements in the region. Considering the military capabilities in the Black Sea Basin, it is evaluated that Russia has implemented the A2/AD Strategy, which can be defined as the body of tactics, methods and procedures and aims to inhibit the access of the hostile elements to a certain area and to prevent any hostile operations in the aforementioned area. Restoration of military supremacy in the Black Sea is among the targets of Russia that lost against Turkey in the 1990s. On the other hand, the main target is to deter USA, which has expanded its military presence in the Black Sea. The aim of this study is to examine the A2/AD Strategy, implemented by Russia in the Black Sea.

Keywords: A2/AD, Black Sea Fleet, Russia, Ukraine, Crimean Peninsula.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÇEVRE ADALETİ BAĞLAMINDA TEHLİKELİ ATIKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ceyda Durgun

Giriş

Özellikle tehlikeli atıklar ve beraberinde getirdiği çok boyutlu problemler giderek artmakta ve önlenmesi zor bir hale gelmektedir. Ülkeler ekonomik büyüme oranlarını yükseltmeye çalışırken çoğunlukla bunun çevreye olan negatif etkilerini göz ardı etmektedirler. Bir genelleme yapılacak olursa ülkelerin çoğu ilk önce ekonomilerini geliştirip, refah düzeylerini arttırdıktan sonra çevre problemleriyle ilgilenilmesi gerektiği düşüncesindedir. Fakat bu sürecin bir sonu olmadığından dolayı, yıllardır tam anlamıyla, düzenli olarak çevre sorunlarıyla mücadele etme süreci ertelenmektedir. Aslında bu bağlamda pek çok toplantı, görüşme, zirve ve konferanslar düzenlenmekte ve bunların sonucunda tüm dünya devletlerini ilgilendirecek kararlar alınmaktadır. Bu kararlar genelde bağlayıcı nitelikte olmadıkların dolayı, başarısız olarak sonuçlanmaktadır.

Ülkeler büyüme amacıyla çevreye verdikleri zararı, aslında kendilerine vermektedirler. Ekosistem bir döngü olduğun dolayı, dünya sanayisinde liderlik için yarışırken verdikleri zarar uzun vadede düşük tarımsal üretkenliğe, suların kirlenmesine, insan sağlığının ve ekonomik kalkınmanın olumsuz etkilenmesine sebebiyet vermektedir. Kısacası, çevreye verilen zarar hem daha şiddetli hem de çok boyutlu olarak ülkelere geri dönmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında kaynaklara erişim (eğitim, sağlık, barınma vb.), nüfus, ortalama yaşam süresi gibi farklılıklar mevcuttur ve bu farklılıkların sonucu oluşan adaletsiz dağılımlar çevre konusunda da kendini göstermektedir. Ülkelerin adeta birbirleriyle yarıştığı küresel düzende "tehlikeli atık" üretimi de günden güne artmaktadır. Üretim ve tüketimin gittikçe artması "tehlikeli atıkların da paralel olarak artması anlamına gelmektedir. Peki tehlikeli atık nedir? Neler tehlikeli atık kategorisine girerler? Ülkeler sahip oldukları bu atıklardan nasıl "kurtulurlar"? Gelişmiş Kuzey ülkeleri maliyetleri düşürmek adına bir takım yollarla bu tehlikeli atıkları Güney ülkelerine ihraç etmektedir. Bu yolla atıklardan kurtulmuş olmanın yanında, çok daha ucuza bu işlemi gerçekleştirmiş olmaktadırlar. Bu durum "zehirli atık kaçakçılığı" oluşmasına sebebiyet vermiştir. Güney ülkelerine gönderilen bu zehirli atıklar pek çok insanın sağlığının bozulmasına, zehirlenmesine ve hatta ölümüne neden olmaktadır. Güney ülkelerdeki toplumsal eylemler ve dünya çapında artan sivil toplum örgütlerinin rolü sayesinde uluslararası anlaşmalar imzalanmıştır. 1992 yılındaki Basel

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Konvansiyonu (Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Tasınması ve Bertarafının Kontrolü) bu alandaki öncü anlaşma olarak kabul edilmektedir. Daha sonra 2001 yılında imzalanan Kalıcı Organik Kirleticiler (KOK'lar) hakkındaki Stockholm Konvansiyonu ve 2004'te kabul edilen Önceden Bilgilendirilmiş Onaylama hakkındaki Rotterdam Konvansiyonu tehlikeli atıkların uluslararası alandaki durumunu kontrol altına almada önem taşımaktadır. Bu çalışmada, öncelikle tehlikeli atığın ne olduğu, daha sonra bu bağlamda yapılan Kuzey-Güney ticaretine değinilerek, gerek medyada gerek uluslararası alanda dikkat çekmiş olaylara yer verilecektir. En sondaki bölümde ise bu bağlamda yapılan çalışmalardan ve anlaşmalardan bahsedilecektir. Bu çalışmanın amacı uluslararası boyutta "tehlikeli atıkların" önemine dikkat çekmek ve Kuzey-Güney çevre adaleti bağlamında konuyu değerlendirmektir.

Tehlikeli Atıklar

1970'de çalışmaya başlayan insan sağlığı ve çevre koruma kurumu olan Amerika Birleşik Devletleri Çevre Koruma Ajansı (*United States Environmental Protection Agency-EPA*) tehlikeli atıkları; yanıcı, çürütücü, tepki gösteren ve toksik atık olarak tanımlamaktadır. Tehlikeli atıkları üreten, depolayan ya da uzaklaştırma işiyle ilgilenen tesisler Kaynak Tasarruf ve Kurtarma Yasası (*Resource Conservation and Recovery Act- RCRA)* uyarınca Çevre Koruma Ajansı'na kaydolurlar ve genellikle nakliye formları veya düzenli anketler yoluyla miktar ve veriler düzenlenir. Ayrıca, Çevre Koruma Ajansı'nın tehlikeli atık programından elde edilen bilgiler, potansiyel risklerin demografik gruplar arasında nasıl dağıtıldığını da incelemek için kullanılmaktadır.[1] Kısacası, tehlikeli atık yönetiminde düzenleyici mekanizmalar ve kontrol sistemleri oldukça önem taşımaktadır.

Tehlikeli atıklar; imalat, tarım, inşaat, otomotiv garajları, laboratuarlar, şehir septik sistemleri, hastaneler ve diğer endüstrilerin zehirli yan ürünleridir. Bu atıklar sıvı katı ya da çamur şeklinde olabileceği gibi, ağır metaller, radyasyon, tehlikeli patojen ve diğer toksinleri de içermektedir. Evlerde bile piller, bilgisayar parçaları, artık boyalar ve böcek ilaçları gibi daha pek çok alanda tehlikeli atıklar üretilmektedir. Eğer bu toksik atıklar yer altına gömülürse ve akarsu akıntılarıyla veya içme suyu sağlayan yer altı sularıyla karşılaşırsa bu atıklar insanlar, hayvanlar ve bitkiler üzerinde ciddi hasarlara sebep olurlar. Örnek vermek gerekirse cıva gibi bazı toksinler çevre içinde

[1] James Hamilton, *Environmental Equity and the Siting of Hazardous Waste Facilities in OECD Countries : Evidence and Policies*, Workshop on The Distribution of Benefits and Costs of Environmental Policies : Analysis , Evidence and Policy Issues.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kalıp, birikirler. İnsanlar veya hayvanlar genellikle balık yediklerinde onları absorbe etmiş olurlar. Tehlikeli atıkların gerek insanlar gerek çevre gerekse özellikle gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkileri uzun vadede kendini daha iyi göstermektedir. Tehlikeli atıkların uzun vadede olan etkileri; insan sağlığının kötüye gitmesi, besin zincirinin ve yer altı suyunun kirlenmesi, arazilerin tarımsal üretkenliklerinin azalması ve biyoçeşitliliğe zarar vermesi olarak sıralanabilir.[2] Tüm bunlar uzun vadede hem yoksulluğu hem de çevresel bozulma döngüsünü devam ettiren faktörlerdir.

Kimyasal madde kullanımlarında artışların meydana gelmesi, tehlikeli atık miktarının da artmasına neden olmuştur. Özellikle tarım ilaçları ve temizlik maddelerinde olmak üzere kimyasal maddeler çok çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Her ne kadar kimyasal ve tehlikeli atıklar insan sağlığı açısından risk oluştursa da dünyada yedi milyon civarı kimyasal madde tanımlanmıştır ve bu da insanların kullanımına her sekiz saatte bir yeni bir kimyasal madde sunulması demektir. Tehlikeli atıklar, sanayi yan ürünü ya da evsel kökenli zararlı maddeler olan, üreten ve tüketen tarafından değersiz olarak sınıflandırılan maddelerdir. Tehlikeli atıkların yaklaşık olarak %90'ı sanayi kaynaklıdır. Bir ülkede endüstriyel atıkların ne kadarının kimyasal bazlı olduğuna Türkiye'den bir örnek verilecek olunursa; Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı'nın 1996 yılı İmalat Sanayi Atık Envanteri Anketine göre 3073 iş yerinin ürettiği toplam endüstriyel katı atık miktarı yaklaşık olarak 14 milyon tonken, bunun 5.6 milyonu kimyasal esaslı atıktır. Türkiye'de yıllık üretilen tehlikeli atık miktarı ise 300.000 tondur ve GSYİH olarak bakıldığında her 1.000 dolarlık bölümü için yaklaşık 1.6 kg tehlikeli atık üretildiği verilerde saptanmıştır. Genel olarak OECD ortalamasına bakıldığında (15,8 kg), bu ortalamanın hemen hemen on katı kadar az olduğu da göze çarpmaktadır.[3]

Tehlikeli atıklar 1980'den beri ulusal sınırları aşarak uluslararası piyasalarda kendisini göstermektedir. Bu atıkların kontrolsüz sınır hareketleri pek çok gelişmekte olan ülkeyi, çevrecileri ve uluslararası topluluğun üyelerini telaşlandırmaktadır. Aksine bunların dışında (genelde gelişmiş olan ülkelerde olan ekonomik ve atık bertaraf endüstrisi), toksik atıkların uluslararası ticaretini normal bulmaktadır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'nün 1985 yılındaki verilerine göre, her yıl dünyada yaklaşık 350

---

[2] Jennifer Clapp, "The Linkages Toxic and Waste Trade with Countries : Political Alliances," *Third World Quarterly 15*, sy. 3 (1994): 505–18.

[3] T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, *Rotterdam Sözleşmesi*, http://www.csb.gov.tr/projeler/kimyasallar/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=14717 (1.08.2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

milyon ton tehlikeli atık üretilmektedir ve bunların yüzde 90'ının sanayileşmiş ülkelerde üretildiğini hesaplamıştır. Üretilen bu atıkların yüzde 5 ile 10'u muhtemelen ulusal sınırların dışarısına çıkartılmıştır. Atıkların sınır dışı gönderimine en az 50 ülke katılmıştır. 1986-1990 yılları arasındaki dönemde 163 milyon ton atık ulusal sınırlardan gemilerle taşınmıştır.[4] ABD Çevre Koruma Ajansı'nın 1998 yılındaki verilerine göre ABD'de üretilen tehlikeli atık miktarı net olmasa da 270 milyon ton civarındadır. Buna karşılık Tayland'da 1990 yılında 1.9 milyon ton tehlikeli atık üretimi gerçekleştirilmiştir.[5] OECD'nin 1994 yılındaki verilerine göre OECD ülkelerinde üretilen tehlikeli atık miktarı 258 milyon tonken, 1997 yılında bu rakamlar 323 milyona çıkmıştır bu miktar göreli düşük bir oranla da olsa artmıştır.[6] OECD'nin 2008 yılında yayınladığı *"Environmental Outlook to 2030"* raporuna göre ise OECD ülkelerinin atık yönetimi konusunda geleceğe dair iyi gelişmeler yaşanacağına yeşil ışık yakarken, tehlikeli atıkların taşınması konusunda daha da kötü olacağı ve bu konuya ilginin aciliyeti kırmızı ışık bölmesinde yer verilerek anlatılmaya çalışılmıştır.[7]

Ülkelerin tehlikeli atık üretim miktarlarına ve örgütlerin bu bağlamdaki gelecek tahminlerine bakıldığında üzerinde durulması gereken ve uluslararası çapta bir yönetişimle üstesinden gelinebilecek bir sorun olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu konuyla ilgili yıl bazlı verilere bakıldığında atık üretiminin zaman geçtikçe arttığı görülmektedir. Atıklar, kontrollerin yapıldığı kuruluşların kuralları çerçevesinde hareket ettirilmezlerse, hem işlenmeleri hem de sınır ötesi taşınımları sırasında önemli çevre ve sağlık problemlerine sebebiyet vermektedir. Tehlikeli atıkların yanlış yönetimi hem insan sağlığında hem de çevresel olarak geri döndürülemez zararların oluşmasına neden olmaktadır. Eğer bu atıklar yer altı suyuna, nehirlere, okyanuslara, toprağa ve atmosfere sızarsa etkisi yüzyıllar boyu sürecektir.[8] Bu atıklarının yüksek miktarlarda üretiminden kaynaklanan sorunların yanında sınır ötesi taşınma faaliyetlerinin yarattığı sonuçlar çevre adaleti bağlamında tartışılması gereken bir konudur. Tehlikeli atıkların giderek ticari bir mal ve gelir kaynağı olarak

---

[4] Roy W. Shin ve Laura A. Strohm. "Policy Regimes for the International Waste Trade," *Review of Policy Research 12*, sy. 3–4 (1993): 226–43. https://doi.org/10.1111/j.1541-1338.1993.tb00562.x.

[5] Jonathan Krueger, "What's to Become of Trade in Hazardous Wastes?: The Basel Convention One Decade Later," *Environment* 41, sy. 9 (1999): 13. https://doi.org/10.1080/00139159909605534.

[6] O'Neill, and Kate O Neill. "Management : From Brown to Green ?," (2002):3.

[7] OECD, "Environment at a Glance 2013: OECD Indicators", *OECD Publishing*, (2013).. http://dx.doi.org/10.1787/9789264185715-en

[8] O'Neill, . "Management : From Brown to Green ?," 3.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

görülmesi, küresel alanda ithalat ve ihracatını arttırmaktadır. Gelişmiş ülkeler bağlamında tehlikeli atıkların sınır ötesi taşınımı hem cazip hem de maliyet yönünden makul bir seçenektir. Fakat bu transfer sırasında oluşabilecek kaza riskinin yanında gönderilen Güney ülkelerinde uygun işletme ve bertaraf olanaklarının yokluğu bu konuya verilmesi gereken önemi arttırmaktadır.[9]

Ülkelerin farklı tehlikeli atık tanımlarına sahip olması, ithalat ve ihracatta farklı kayıt sistemleri kullanmaları sebebiyle atık transferinin net miktarları ve yönü hakkında kesin bilgilere erişmek oldukça zor bir hal almıştır. OECD ülkelerinden gelişmekte olan ülkelere metal hurda *(metal scrap)* ihracatı 1993 yılında 2.9 milyar dolarken, bu rakam dünya ticaretinde 1980 yılında yüzde 5.2 iken 1993 yılında yüzde 29'a çıkarak dramatik bir şekilde artmıştır. Fakat ticaret istatistikî verileri içerisinde tehlikeli-tehlikesiz hurda farkı ayırt edilmediğinden, tehlikeli maddelerin transferinde ne kadar büyük bir atışın meydana geldiğini söylemek zordur.[10] Tehlikeli atık transferlerinin büyük bir çoğunluğunun da yasa dışı yollardan yapıldığı gerçeği de göz önünde bulundurulduğunda elde edilen verilerin gerçeğin çok daha altında olduğu da yadsınamaz. Her ne kadar katı atıkların kontrollü bir şekilde yönetilmesi gerekiyorsa da tehlikeli atıkların özelliklerin dolayı çok sıkı prensiplere uygun şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Tehlikeli atıkların imha edileceği tesislerin hem yatırım hem de işletme giderlerinin yüksek seviyelerde olması nedeniyle kaynaklarda tehlikeli atıkların en aza indirilmesi makul olacaktır. Buna ek olarak, tehlikeli kimyasal maddelerin alternatiflerinin de kullanılması yine maliyeti azaltıcı bir yöntemdir. Tüm bunlar bir çözüm yolu olsa da, Kuzey ülkeleri yüksek üretimin çıktıları olan bu tehlikeli atıkları Güney ülkelerine bir takım yasal ya da yasal olmayan yollarla transfer ederek kendi ulusal sınırlarının dışına çıkarmakta yani bir nevi sorumluluktan "kurtulmaktadırlar."

Tehlikeli Atıkların Kuzey'den Güneye Transferi

Yoksul kesimler, göçmenler, azınlıklar, marjinal kesimler, etnik gruplar ve azınlıklar gibi özel güçlüklerle yaşayan gruplar çevredeki bozulma ve kirlenme gibi problemlerden daha fazla etkilenmektedir. Çünkü bu kesimlerin, bu tür problemlerin çözümüne ilişkin hareket etme olanakları, itici güçleri ve imkanları daha azdır. Genelde bu kesimler çevrelerinin uğradıkları zarara katlanmak, yaşadıkları yeri terk etmek ya da tehlikeli çevre koşulları içerisinde

---

[9] Yasemin Kaya, "Çok Taraflı Çevre Anlaşmalarının Uygulanabilirliği : Basel Sözleşmes i , Türk iye." (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2010), 73.

[10] Krueger, "What's to Become of Trade in Hazardous Wastes?: The Basel Convention One Decade Later," 14-15.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kendi hayatlarını uyarlayıp yaşamlarını devam ettirmek zorundalardır. Küresel çapta bakıldığında ise, Kuzey-Güney arasındaki farklılıkların çevresel anlamda bir ayrımcılığa yol açtığı açıkça görülmektedir. Kuzey ülkelerden Güney'e tehlikeli atık ihracı ya da zehirli atıkların bu bölgelere boşaltımı bu duruma verilecek güzel bir örnektir. Tüm bunlar gelişmekte olan ülkeler için ağır ve telafisi mümkün olmayan insan hakları ihlalleriyle sonuçlanmaktadır.[11]

"Dünya ekonomisinin" ve "küresel çevrenin" birbiriyle ilişkisinin kuvvetli olduğu çıkarımını da yapmak yanlış olmaz. 1980'lerden bu yana daha az sanayileşmiş ülkelere tehlikeli atık ihracatı artmış ve aynı zamanda bunu gerçekleştiren işletmelerin de sayısında hayli artış gözlenmiştir. Gelişmiş ülkeler kendi ekonomik büyümelerini ve refahlarını arttırmak adına sanayileşmeye devam ederken, gelişmekte olan ülkeleri toksik endüstriyel yan ürünleri boşaltmak için ucuz bir yer olarak görmektedirler. Gelişmişte olan ülkeler de gelir yaratma düşüncesiyle Kuzey'deki toksik atıkları kabul etmektedirler. Fakat bu atıkları imha ederken insanların sağlığını ve çevreyi koruyacak donanıma sahip olmadıklarından dolayı çok çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar.[12]

Gelişmekte olan ülke borçları, tehlikeli atıkların bertaraf edilmesi için gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki maliyet farklılıklarına çok fazla bağlıydı ve böylelikle bu durum Kuzeyden Güney'e atık hareket yönünü etkilemişti. En yoksul ve en zayıf ülkeler, uluslararası borçlar, açlık ve savaş gibi diğer sorunlarla uğraştıklarından dolayı dövize muhtaç haldelerdi ve ne yolla gelirse gelsin sorgusuz kabul ediyorlardı. Sonuç olarak atık ticareti yapanlar yüklerini boşaltmak için ucuz ve kolay yerler olarak görmekteydi. Her ne kadar geçmiş zaman kipi kullanılsa da "tehlikeli atık ticareti" hala devam etmektedir fakat imzalanan bazı anlaşmalar neticesinde geçmişteki kadar aleni şekilde yapılamamaktadır. 1980'lerde Güney'in büyük bölümünde ekonomik kriz yaşanırken, toksik atık ticareti kısa sürede sanayileşmemiş dünyanın neredeyse her köşesine ulaştı. Örneğin "ölüm gemileri" olarak nitelendirilen "Khian Sea" ve "Karin B" gibi zehirli yük taşıyan kargo gemileri yüklerini boşaltmak için denizlerde şüphe çekmeyecek ülkeler aramalarıyla şimdilerde efsane olmuşlardır. Detayına girilecek olunursa; Karin B gemisi İtalya'dan Nijerya'ya klorlu çözücüler, poliklorlu bifeniller (PCB'ler) içeren 6.000 varil bırakmıştır. Yine aynı şekilde Khian Sea gemisi de ABD'den aldığı 2.000 ton arsenik, alüminyum, nikel içeren tehlikeli ve zehirli endüstriyel atığı

[11] Jorge Daniel Taillant, "Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Çevresel Ayrımcılık," (2000): 2–3.
[12] Jennifer Clapp, "The linkages toxic and waste *trade with countries : political alliances,"* 505–506.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Haiti'ye bırakmıştır. Daha sonra olay ortaya çıkınca gemi Asya limanında yeni adı "Pelicano" ismiyle bu çalışmalarına devam etmiştir.[13] Bunlar gibi daha yüzlerce, binlerce örnek mevcuttur. Fakat bu örneklerinin her birinin ortak noktası atıkların gelişmiş Kuzey'den alınıp gelişmekte olan yoksul Güney'e bırakılmasıdır.

Atık ticaret şirketleri tarafından, atığın kabulü için yüksek miktarda döviz bazen bir hükümete, fakat çoğunlukla bir kişiye sunularak gelişmekte olan ülkelerde atık ticaret anlaşmaları sağlanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere tehlikeli atıklar karşılığında verilen bu döviz miktarları her ne kadar onlara göre yüksek gelse de, sanayileşmiş ülkelerdeki atıkları bertaraf etme maliyetlerine kıyasla çok çok azdır. Buna örnek vermek gerekirse; 1980'lerde ABD'de ton başına tehlikeli atık bertarafı maliyeti 250 doların üzerindeyken, Afrika'da atıklar, ton başına 2.50 dolar kadar az miktarlarda boşaltılıyordu.[14] Döviz talebinin aşırı yüksek olması nedeniyle Afrika kıtası, 1980'lerin ortalarında atık ticareti yapanların hedefi olmuştu. Çünkü hem nakliye maliyetleri hem de boşaltım ücretleri yüksek değildi. 1990'a kadar bu kıtadaki ülkelerin yarısından fazlasına tehlikeli atıklar kabul edilmiştir. Daha sonra 1980'lerin sonlarına doğru Güney Pasifik, Karayipler ve Latin Amerika da atık ticaretinin yapıldığı bölgeler arasına girmiştir. 1990'lı yılların başında bu bölgelerden gelen atık ticaretine karşılık olarak; Asya, Doğu ve Orta Avrupa, atık ticareti yapanların hedefi haline gelmeye başlamıştır.[15] 1989-1994 yılları arasında Doğu ve Orta Avrupa'da bilinen 299 damping vakası yaşanırken, Asya'da bu rakam 239; buna karşın Latin Amerika ve Karayipler'de 148, Afrika'da 30 ve Pasifik'te 12 atık vakası gerçekleştirilmiştir.[16] Atık ticaretinin bu kadar yayılmasındaki ve günden güne artmasındaki en önemli sebeplerden biri ise OECD üyelerinin dışında Çin, Hindistan, Brezilya gibi yükselen güçler olarak adlandırılan ülkelerde meydana gelen ekonomik büyüme oranları, nüfus artışı ve hızlı kentleşme gibi faktörlerdeki değişimlerdir.[17] Bu durumda dünya genelinde tehlikeli atık üretiminin arttığı ve yoksul ülkelerinin yanı sıra verilerle de doğrulandığı üzere diğer ülkelere de transferlerin yayıldığı çıkarımı yapmak yanlış olmaz. Fakat yoksul ve çaresiz olan ülkelerin bu atıkların

[13] Daniela Wehlend "Improving Compliance Mechanisms of the International Waste Trade Regime by" sy. 16 (2012): 401.

[14] Brian Wynne, "The Toxic Waste Trade: International Regulatory Issues and Options," *Third World Quarterly*, sy.11 (1989), 121. http://www.jstor.org/stable/3992622.

[15] Jay Puckett, "Disposing of the waste trade - Closing the recycling loophole," *The Ecologist*, sy. 24 (1994): 54.

[16] Clapp, "The linkages toxic and waste *trade with countries : political alliances,"* 507.

[17] Kaya, "Çok Taraflı Çevre Anlaşmalarının Uygulanabilirliği : Basel Sözleşmes i , Türk iye,", 72-73.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yönetimiyle ilgili bir kapasiteye sahip olmadıklarından dolayı, hem insanlara hem de çevreye çok ciddi zararlar verilmektedir. Bir sonraki bölümde de bu durum örneklerle anlatılmaya çalışılacaktır.

Dünya Çapında Öne Çıkmış Tehlikeli Atık Vakaları

Uluslararası alanda "zehirli atık mafyaları" olarak adlandırılan gruplar çevreye verdikleri kalıcı zararların yanında pek çok insanın sağlığının kötüye gitmesine ve hatta ölümlerine sebep olmuştur. Örnek vermek gerekirse İtalya'nın Casal di Princip bölgesi de bu durumdan oldukça muzdariptir. Camorra adıyla anılan Napoli mafyası (suç örgütü), toksik endüstriyel yapı malzemesi çöpleri ve tıbbi atıkları para karşılığı alarak herhangi bir yok etme prosedürü kullanmadan çevreye bırakmıştır. Yeraltına gömülen atıklar yüzünden bölgenin yer altı suyu da kirlenmiştir. Artık "yer altı çöplükleri" olarak adlandırılmasına yol açan bu durumun nedeni ise 1980'lerden beri endüstriyel atığa Camorra tarafında maruz bırakılmasıdır. Yaşanılan bu durumlar nedeniyle son 20 yılda, Napoli ve Campania bölgeleri "Zehirli Ülkeler", "Ölüm Üçgeni", "Yangın Arazisi" gibi yeni isimlerle anılmaktadır.[18]

Her ne kadar kanser vakalarıyla çevre kirlenmesi arasında nedensel bağlantıları kanıtlamak için yeterli analizler bulunmasa da bu bölgelerde meydana gelen doğum kusurları Avrupa ortalamasının yüzde 80 üzerindedir ve araştırmacılar, bölgedeki göğüs kanseri oranlarının ulusal ortalamanın yüzde 47 üzerinde olduğunu da tespit etmişlerdir. İtalyan Sağlık Enstitüsü'nün yaptığı araştırmaya göre de bu bölgelerde görülen mesane, karaciğer, mide kanserleri, beyin tümörü ve lösemi vakaları diğer bölgelerle kıyaslandığında ortalamanın çok üzerinde olduğu görülmektedir.[19] Bir zamanlar verimli arazilerle kaplıyken, toksik atığın su kaynaklarına sızdığı bir yere dönüşmüştür. Suç örgütleri endüstriyel atıkları yakarak ortadan kaldırmaya çalışmışlardır fakat bu durumun sonucu olarak sadece geçen yıl 2 bin 500'den fazla yangın meydana gelmiştir. Yine paralel olarak yanan çöp yığınlarından çıkan zehirli siyah dumanlar (zift içerdiğinden yakılan ateşler günler boyu devam ediyor) yerel popülasyonlarda akciğer kanseri riskinin artmasını tetiklemiştir. Yine Napoli yakınlarında Caivano bölgesi de Camorra tarafından kontrol edildiğinden bu bölgede de çevresel bozulmaların sonucu olarak insan

[18] Jim Yardley, "A Mafia Legacy Taints the Earth in Southern Italy," *The New York Times*, (2012) https://www.nytimes.com/2014/01/30/world/europe/beneath-southern-italy-a-deadly-mob-legacy.html (3.11.2017).

[19] Akif Altundaş, "Zehirli atık mafyası çevreyi ve insanları tahrip ediyor," *Euronews*, (2015) http://tr.euronews.com/2015/07/10/zehirli-atik-mafyasi-cevreyi-ve-insanlari-tahripediyor, (01.11.2017).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sağlığı derin şekilde etkilenmiştir.[20] Bir sivil toplum kuruluşunun verilerine göre son 20 yılda, 400 binden fazla kamyonun taşıdığı 10 milyon tonun üzerindeki tehlikeli endüstriyel atığı bu bölgelere bırakmıştır. Avrupa'nın en büyük tehlikeli kaçak atık çöplüğü olarak anılan İtalya'nın Caserta şehrinin sanayi bölgesi olarak geçen Calvi Risorta'da 25 hektarın üzerinde 2 milyon metreküp civarında çöp yığını ortaya çıkmıştır ve bu çöplüğün zeminin zehirli çözücüler ve kimyasal varillerle kaplı olduğu da tespit edilmiştir. Europol'un verilerine göre günümüzde özellikle Kuzey Batı ülkelerinden, Batı Afrika ve Asya'ya tehlikeli atık kaçakçığında artış gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak ise zehirli atık yüklü bir konteynırın yasal yollardan atılma maliyeti 60 bin euro iken yasa dışı yollardan 6 bin euroya mal edilmesi olarak gösterilebilir.[21] 5 Eylül 1986 yılında, ABD'nin Philadelphia şehrinden alınıp *Khian Sea* gemisine yüklenen 14,855 ton zehirli külün taşınımı ve sonrasında gelişen olaylar bu konuya verilecek çarpıcı örneklerden biridir. Philadelphia hükümeti daha önce komşu bu atıklardan kurtulmak adına para karşılığında teklif sunmuştur fakat bir takım krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Daha sonra, Bahamalar'da bu tehlikeli atığı almayı kabul eden Amalgamated Shipping Company'ye doğru gemi yola çıkmıştır. Fakat adalara giden yolda, Bahamalar hükümeti geçiş izni vermeyi reddetmiştir.[22] Böylece atıkları boşaltmak adına gemi Porto Riko, Dominik Cumhuriyeti, Honduras, Jamaica, Panama, Kolombiya, Gine Bissau ve Hollanda Antilleri'ni dolaştı ama hiç biri bu atıkların zehirli olduklarını düşündüklerinden kabul etmemişlerdir.[23] Umutları kesilmeye başlayınca, gemi mürettebatı yüklerin inşaat ya da dolgu malzemesi olduğunu söylemeye başlamıştı fakat çevreci aktivistler geminin bir adım önündelerdi ve gerçekte o külün ne içerdiğini tüm ülkelere duyurmuşlardı. Birleşik Devletler Çevre Koruma Ajansı'nın raporuna göre taşınan bu kül alüminyum, arsenik, krom, bakır, kurşun, cıva, nikel, çinko ve

---

[20] Daniel Newcomer, "Coping With Naples' Toxic Waste Crisis, Earth Island Journal", (2015) http://www.earthisland.org/journal/index.php/elist/eListRead/coping_with_naples_toxic_waste_crisis/, (3.11.2017).

[21] Altundaş, "Zehirli atık mafyası çevreyi ve insanları tahrip ediyor," (01.11.2017).

[22] Alex Santoso, "World's Most Unwanted Garbage: Cargo of the Khian Sea. Neatorama", (2007) http://www.neatorama.com/2007/08/15/worlds-most-unwanted-garbage-cargo-of-the-khian-sea/, (1.11.2017).

[23] Anderson ve Spear, "The Khıan Sea's Curıous Voyage", *The Washington Post*, (1988) https://www.washingtonpost.com/archive/business/1988/08/18/the-khian-seas-curious-voyage/da04eef4-24cc-4350-8e2e-559ba24d1be5/?utm_term=.18789bd1849e, (2.11.2017).

toksik dioksinlerden oluşuyordu.[24]

Gemi, Haiti'ye geldiğinde "gübre *(fertilizer)*" adını alan kül ülkeye kabul edilmiştir ve 4.000 ton kül Haiti'nin Gonaives kasabasının sahiline bırakılmıştır. Bu noktada Haiti hükümeti bu külün ülkeye girmesinde kendilerinin izinleri olmadığını söyleyerek kendilerini savunmaya çalıştılar. Fakat muhalefet gazeteleri, geminin, Haiti askeri liderleri tarafından para karşılığı verilen boşaltım izninin olduğu açıklamasını yaptılar.[25] Daha sonra, tüm itirazlar sonucunda Haiti görevlileri gübreyi alamayacaklarını söylemek durumunda kaldılar ve atığın gemiye yüklenmesi kararı verildi. Fakat Khian Sea çoktan ülkeyi terk etmişti.[26] Gemi, iki yıl boyunca gezerek 11 ülke, 4 kıta gezerek kalan 10.000 ton külü boşaltmaya çalışmıştır. Fakat hiçbir ülke bunu kabul etmemişti. Hatta tanınmamak için bu süre içerisinde ismini defalarca değiştiren gemi *(Felicia- Pelicano)*, Kasım 1988'de Singapur'a geldiğinde küllerinden kurtulmuş boş bir şekilde yakalanmıştır.[27] Daha sonra mürettebattan bir kişi atığın çoğunun Hint okyanusuna döküldüğünü itiraf etmesiyle gerçekler ortaya çıkmıştır. Yıllarca süren bu olaylar silsilesinin sonucu olarak davadaki sorumlular hakkında yasal işlem uygulanırken, 2 bin ton kül de Philadelphia'daki atık sahasına gönderilmiştir.[28]

Uluslararası yankı uyandıran bir diğer örnek ise 19 Ağustos 2006 yılında Fildişi Sahilindeki Abidjan bölgesinde meydana gelmiştir. Yerel halk gazetelere verdikleri röportajlarda sabah çok kötü bir kokuyla uyandıklarını ve gün içerisinde göz yanmaları ve burun akıntısı gibi şikayetlerin meydana geldiğini aktarmışlardır. Daha sonra bu olayların sonucu olarak 15-17 insan yaşamını yitirmiş, binlercesi sağlık kuruluşlarına kaldırılmış ve çocuklarda pek çok problemler baş göstermiştir. Bu insani güvenlik probleminin nedenin ise Abidjan bölgesinin 18 farklı yerine tankerle bırakılan zehirli atıklar olduğu saptanmıştır. *Proba Koala* adlı bu gemi Fildişi Sahiline bu zehirli atıkları Amsterdam'dan getirmiştir. *Trafigura* adlı küresel ticaret şirket tarafından

---

[24] The New York Times- AP, "After 2 Years, Ship Dumps Toxic Ash," (1988), http://www.nytimes.com/1988/11/28/us/after-2-years-ship-dumps-toxic-ash.html, (1.11.2017).

[25] The New York Times-Reuters, "Haiti Says Philadelphia Garbage Was Dumped by Ship on Its Beach," (1988) http://www.nytimes.com/1988/02/08/us/haiti-says-philadelphia-garbage-was-dumped-by-ship-on-its-beach.html, (3.11.2017).

[26] Henrik Harjula, "Hazardous Waste: Recognition of the Problem and Response." *Annals of the New York Academy of Sciences* 1076 (2006): 463. https://doi.org/10.1196/annals.1371.062.

[27] Michael Jaffe, "Garbage Barge (Khian Sea)", *The Encyclopedia of Greater Philadelphia*, (2016) http://philadelphiaencyclopedia.org/archive/garbage-barge-khian-sea/, (3.11.2017).

[28] Jeff Conant ve Pam Fadem, "A Community Guide to Environmental Health Program," (2008): 465.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ayarlanan bu durum Amsterdam'daki petrokimyasal atıkların taşınmasını planlamıştır. Trafigura, gerçek anlamda uluslararası bir şirkettir ve sınırların ötesinde en az kırk dört ülkede fiziksel bir varlıkla çalışmaktadır.[29]

Trafigura tarafından Fildişi Sahilindeki yetkililere geminin zehirli atık taşıdığı söylenmiştir ve bu bağlamda uyarılmışlardır. Buna istinaden yine de tehlikeli atıkları boşaltım iznini almışlardır. Fakat hem şirket yetkilileri hem de hükümet bu atıkların yok edecek tesislerinin olmadığını farkındaydılar. Buna rağmen kabul işlemleri gerçekleşmiş ve gece Abidjan'ın on sekiz ayrı yerine atıklar bırakılmıştır.[30] Görünen o ki hem bu atıkların transferini sağlayan şirketler hem de yerel hükümetler pek çok gerekçeyle insanların sağlıklarını, hayatlarını tehlikeye atmaktadırlar. Hiçbir gerekçe, canlılara ve çevreye verilen zararı açıklayamaz. Ülkeler zehirli atıkları, oradan oraya taşırken aslında kısa vadede çözüm bulmaktadırlar. Uzun vadede Kuzey'in Güney'e döktükleri atıklar onları da etkileyecektir. Tehlikeli atık problemi çok boyutlu bir sorundur ve çözümü de ancak küresel yönetişim ile sağlanabilir. Bu bağlamda diğer bölümde de anlatacağı üzere görüşmeler ve anlaşmalar yapılarak bu soruna çözüm bulmak amaçlanmıştır.

Tehlikeli Atıkların Bertaraf Edilmesiyle İlgili Yapılan Çalışmalar/ Anlaşmalar

Çevre konusu her ülkeyi ilgilendiren bir alan olduğundan, çevreyle ilgili alınan ve alınacak olan kararların hepsi uluslararası boyutlara sahiptir. 1962 Stockholm İnsan Hakları Konferansı'ndan bu yana çevre konusunda uluslararası işbirliği kapsamı genişlemektedir. 1970'lerin sonunda tehlikeli atık idaresi konusu uluslararası foruma alınmıştır ve ana temalardan biri de bu atıkların "sınır aşan hareketleriydi". 1988 yılında Kuzeyden Güneye doğru tehlikeli atık trafiğini kontrol etmek için yasal olarak bağlayıcı küresel araçların eksikliğine dikkat çekilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kuzey'den Güney'e yapılan tehlikeli atık transferleri, Birleşmiş Milletler Çevre Programı himayesinde gerçekleşen küresel görüşme müzakerelerinde ivme kazanmıştır.[31] Görünen o ki, tehlikeli atık problemi zaman zaman uluslararası arenada gündeme gelmiş fakat bu durum düzeltilmesine ilişkin çalışmalar yapılmamıştır. Bu konuyla ilgili çalışmalar çok yakın zamanda başlamıştır.

---

[29] Thomas Macmanus, "Toxic Waste Dumping in Abidjan," (2012) http://www.statecrime.org/testimonyproject/ivorycoast, (1.11.2017).

[30] Steven Lamy, "The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations", *Contemporary Mainstream Appraches: Neo-realism and Neoliberalism* içinde, der. John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens (Oxford University Press, 2010), 137.

[31] Susanne Rublack, "Controlling Transboundary Movements of Hazardous Waste: The Evolution of a Global Convention." *Fletcher Forum for World Affairs* 13 (1989): 113.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Uzun yıllardır gerek şirketler gerekse kalkınma ajansları, devletlerin birbirlerine para karşılığı verdikleri bu tehlikeli atıkları yeni bir gelir kapısı olarak görülmesi gerektiğinin üzerinde durdular. Fakat tehlikeli atıkların yan etkileri görülmeye başladığında, hem bilim adamları hem de yerel halklar bu atıkların yararından çok zarar getirdiğinin farkına vardılar. Ancak sorun şu ki, on yıllardır alınan onca atıktan nasıl ve hangi yollarla kurtulunacaktı? Ayrıca, bu iş güvenli olarak nasıl yapılacaktı? Afrika ülkelerinde 50 bin tonun üzerinde tehlikeli atık sızdırılan kaplarda saklanmakta ve bertarafı için çözüm yolları beklemektedir. Bu tehlikeli atıkları temizlemek, sızdırılmalarına çözüm yolları bulmak ve daha fazla zehirli atığın çevreye yayılmasını önlemek adına hükümet ajanları ve uluslararası örgütler tarafından *Africa Stockpiles Programme* (ASP)- Afrika Depolama Programı oluşturulmuştur. Bu program oluşturulurken amaçlanan; depolanmış pestisitleri ve zehirli atıkları çevreye zarar vermeyecek bir şekilde temizlemek, ileride bu atıkların birikmesini artmasını önleyecek tedbirlerin alınmasını sağlamak, önemli kimyasallarla ilgili konularda kapasite inşası geliştirmek ve kurumsal güçlendirme sağlamak, güçlü bir kamu-özel STK ortaklığı kurmaktır.[32]

Programda P1 ülkeleri olarak adlandırılan yani çalışmanın kapsadığı ilk ülkeler grubu Etiyopya, Mali, Fas, Nijerya, Güney Afrika, Tanzanya, Tunus'dan oluşmaktadır. Küresel Çevre Fonu (Global Environment Facility), Dünya Bankası ve bilateral donors (ikili bağışçılar) bu çalışmanın bağışçıları, destekleyicileri olarak yer almaktadırlar. Bu programın uygulanmasının sonucundaki çıktılar ise; yaklaşık olarak 5.000 ton pestisit ve atığın envanteri yapılmış, toplum temelli sağlık ve çevresel etkilerin gözlenmesi, atık bertaraf hizmetlerinin tedariki, ulusal iletişim stratejileri vb. durumlar için kitler ve rehber dokümanların geliştirilmesi, geniş bir farkındalık ve sosyal destek programı oluşturulmuş olması, pestisit yönetim uygulamaları ve böcek öldürücü yönetmeliklerin gözden geçirilmesi, yeni mevzuat taslağının hazırlanması, zehirli ilaçlar için inşa edilmiş / geliştirilmiş uzun süreli depolama tesislerinin oluşturulması olarak sıralandırılabilir.[33]

Zehirli atıkların bertarafı ile ilgili yapılan uluslararası anlaşmalar da mevcuttur. 1992 yılında Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınması ve Bertarafının Kontrolü Hakkında Basel Konvansiyonu tehlikeli atıkların

---

[32] BM, "Sustainable Development Programme, Africa Stockpiles Programme," https://sustainabledevelopment.un.org/content/dsd/susdevtopics/sdt_pdfs/meetings/ws1209/presentations/ASP-overview.pdf.

[33] World Bank, "Africa - Stockpiles Programme - Project 1. Washington," *DC: World Bank Group* (2014), http://documents.worldbank.org/curated/en/473051475116090014/Africa-Stockpiles-Programme-Project-1.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

uluslararası taşınımı ve bertarafı konusunda küresel düzeydeki ilk kapsamlı uluslararası anlaşmadır.[34] Bu anlaşmanın ortaya çıkmasındaki ana sebep küresel bir sorun olmasının yanında özellikle gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere gelişigüzel zararlı atıkların yasa dışı yollarla boşaltılmasıdır. Bu konuyla ilgili kapsamlı bir düzenlemenin olmaması, tehlikeli atıkların transferi sırasında yaşanabilecek kazalar ve atık transferinin günden güne artması sebebiyle küresel alandan bu konvansiyonun oluşmasına ihtiyaç doğmuştur.

Basel Konvansiyonu'nun imzalayan devletler tehlikeli atıkları başka ülkeler transfer etmek yerine oluştuğu yere en yakın noktada işlenmesi, bertaraf edilmesi ve yeniden kullanılması konularında anlamışlardır.[35] Ancak, tehlikeli atıkların sınır ötesi hareketleri ve bertarafı ile ilgili olan Basel anlaşmasının başarılı sonuçlar elde ettiği söylenemez. Tehlikeli atık problemi küresel boyutta bir sorun olduğundan dolayısıyla bunun çözülebilmesi için de küresel işbirliğine ihtiyaç vardır. Fakat ülkelerin farklı sosyo-ekonomik ve kültürel yapılara sahip olmaları, birlikte sağlam bir işbirliği içinde olmalarını ve uyumlu bir şekilde ilerlemelerini engellemektedir. Buna ek olarak, bu problemin çözülmesi doğrudan ülkelerin ekonomik çıkarlarını etkilemektedir. Bu da ülkelerin istekli olarak destek vereceği bir durum değildir. Örnek vermek gerekirse atık üretiminde önemli payı olan ABD, sözleşmeyi imzalamamıştır. Aynı zamanda, tehlikeli atıkların sebep olduğu sorunlar bilimsel belirsizliğe sahiptir. Bu probleme neden sonuç çerçevesinden bakıldığında net veriler elde edilememekte ve bu durumun gelecekte gerek çevre gerek sağlık konularında ne gibi sonuçlar doğuracağı net bir şekilde bilinememektedir. Bu nedenlere, tehlikeli atıkların transferiyle ilgili güvenilir verilere ulaşmanın zorluğu da eklenince bu konunun çözümünün oldukça zor olduğu görülmektedir. Basel Sözleşmesi'nin yasal açıdan zayıf bir niteliğe sahip olması uyum sorununun ortaya çıkmasını tetiklemiştir.[36] Her ne kadar Basel anlaşmasında uyum problemi gibi bir takım eksiklikler ve tartışılan alanlar olsa da, en azından uluslararası alanda bu konuyla ilgili atılan ilk kapsamlı anlaşma olmasından dolayı önem arz etmektedir.

2001 yılında ise 92 ülke tarafından Kalıcı Organik Kirleticiler (KOK) *(Persistent Organic Pollutants)* hakkında Stockholm Konvansiyonu

---

[34] Kummer, Katharina. "THE INTERNATIONAL REGULATION OF TRANSBOUNDARY TRAFFIC IN HAZARDOUS WASTES : THE 1989 BASEL CONVENTION IN Response to the Growing Worldwide Awareness of the Problem of International Traffic in Hazardous Wastes , the Basel Convention on the Control of Trans,"(2017): 530.

[35] Jeff Conant ve Pam Fadem, "A Community Guide to Environmental Health Program," 465.

[36] Kaya, "Çok Taraflı Çevre Anlaşmalarının Uygulanabilirliği : Basel Sözleşmes i , Türk iye,", 149-151.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

imzalanmıştır. KOK'lar çevrede kalıcı özelliği olan kimyasal maddeler olup, insan sağlığına ve doğal yaşama karşı tehdit unsuru olarak kabul edilmektedirler. Çünkü kanser, immun sistem bozuklukları ve doğumsal anomaliler gibi ciddi sağlık problemlerine yol açabilmektedirler. Dolayısıyla üzerinde durulması gereken ve bir takım önlemler alınması gereken bir alandır. Bu doğrultuda insan ve çevre sağlığını KOK'lardan korumayı hedefleyen Stockholm Konvansiyonun temel amacı KOK'ların üretimine, kullanılmasına, ithalat ve ihracatına yasaklama veya sınırlama getirmektir. Sözleşme gelecekte yeni KOK'ların geliştirilmesinin önlenmesine ilişkin kuralları da içerdiğinden, tüm canlılar için büyük öneme sahiptir.[37]

Bir diğer önemli uluslararası anlaşma ise 2004 yılında kabul edilen Bazı Tehlikeli Kimyasallar ve Pestisitlerin Uluslararası Ticaretinde Ön Bildirimli Kabul Usulüne Dair Rotterdam Sözleşmesidir. Bu anlaşmaya göre bir ülke başka bir ülkeden tehlikeli kimyasallar ithal etmek istediğinde bunu bildirmesi ve izin alması gerekmektedir.[38] 1998 yılında imzaya açılan sözleşmeye bugün itibariyle 154 ülke imza atmıştır. Bu sözleşmenin amacı, bilgi alışverişini kolaylaştırmak, taraf devletler arasında sorumluluğu paylaştırarak işbirliği çerçevesinde tehlikeli kimyasalların çevre ve insan sağlığına verebilecek zararlardan korumaktır.[39]

Sonuç

Küresel düzende ülkelerin birbirleriyle rakip olmasından dolayı, üretimlerini ve dolayısıyla ekonomik büyümelerini arttırmaya çalışmaktadırlar. Artık sadece gelişmiş ülkeler değil bunların yanında yükselen güçler olarak adlandırılan Brezilya, Rusya gibi ülkeler de üretimlerini arttırmak adına yüksek çaba göstermektedirler. Fakat ülkeler kendi ekonomik büyümelerini arttırmak adına yaptıkları üretimler sonucu "tehlikeli atıkların" oluşumuna sebebiyet vermektedirler. Tüm bu tehlikeli atıklar da yüksek oranda yoksul, gelişmekte olan bölgelere para karşılığında gönderilmektedir. Atıkların yasal yollarla olan bertarafı yüksek maliyetler içerdiğinden, özellikle Kuzey'den Güney'e çok daha ucuza bu atıklar gönderilerek kısa vadede çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Fakat gönderilen bölgelerde ortaya çıkan problemler ülkeleri uluslararası boyutta çözüm yolları arayışına itmiştir. Atıkların gönderildikleri

[37] Hakan İstanbulluoğlu ve Ömer Faruk Tekbaş, "Kalıcı Organik Kirleticiler (KOK) Persistent Organic Pollutants (POPs)" 70, sy. 3 (2013): 163–164.

[38] Conant ve Fadem, "A Community Guide to Environmental Health Program," 467.

[39] T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, "Rotterdam Sözleşmesi," http://www.csb.gov.tr/projeler/kimyasallar/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=14717.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
bölgelerde kanser vakaları, ölümler ve kalıcı hastalıklar baş göstermiş ve bu durum hem yerel halkların hem de sivil toplum kuruluşlarının ayaklanmasına neden olmuştur.

Kamuoyunun ve çevre örgütlerinin bu bağlamdaki çalışmaları ses getirmiş ve tehlikeli atıklar hakkında ülkeler arasında bir takım projeler oluşturulmuş ve bu bağlamda anlaşmalar imzalanmıştır. Basel konvansiyonu tehlikeli atıkların bertarafı konusunda küresel düzeydeki ilk kapsamlı uluslararası anlaşmadır. Bu yüzden önemi büyüktür. Fakat hem ülkelerin ekonomik çıkarlarını zedelediğinden hem de ülkeler arasında bir takım sosyo-ekonomik ve kültürel farklar sebebiyle bir uyum probleminin olduğu gerçeği de yadsınamaz. Bu da anlaşmanın başarı derecesini azaltmaktadır. Ancak anlaşma üzerinde yeni stratejiler belirlenerek bu durum aşılabilir. Kısacası, tehlikeli atık problemi çevresel bir sorun olduğundan ülkelerin tek başına değil, küresel işbirlikleriyle halletmesi gereken bir problemdir. Dolayısıyla bu alanda yapılan anlaşmalar yeniden düzenlenmeli, yeni anlaşmalar ya da görüşmelerle de pekiştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Altundaş, Akif. "Zehirli atık mafyası çevreyi ve insanları tahrip ediyor." *Euronews,* http://tr.euronews.com/2015/07/10/zehirli-atik-mafyasi-cevreyi-ve-insanlari- tahripediyor, (2015) (01.11.2017).

Anderson, J. ve Spear, J. "The Khıan Sea's Curıous Voyage." *The Washington Post*, (1988) https://www.washingtonpost.com/archive/business/1988/08/18/the-khian-seas-curious- voyage/da04eef4-24cc-4350-8e2e-559ba24d1be5/?utm_term=.18789bd1849e, (2.11.2017).

BM, Sustainable Development Programme, *Africa Stockpiles Programme,* https://sustainabledevelopment.un.org/content/dsd/susdevtopics/sdt_pdfs/meetings/ws 1209/presentations/ASP-overview.pdf.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Globalleşen Dünyada Ticari Ambargolarin Enerji, Ekonomi Alanında Etkinliği ve Gelişen Yeni Anlaşmalar Üzerinde Etkisi

Deniz Giz*

Evren Şen**

Küreselleşme, sürdürülebilir küresel yönetişime duyulan ihtiyacı tetiklemektedir, çok yönlü uluslararası çözümler, ülkeler arasındaki çok taraflı anlaşmalar için talep, yeni ticaret müzakereleri gerektirirken, ticaret savaşları, riski ve etkili olmayan ticaret yaptırımlarının dezavantajlarıyla karşı karşıya kalmaktadır.

Ülkeler herhangi bir politik riski olmayan bir ülkeyle asgari fiyatla ticaret yapmak ve asgari nakliye bedeli ödemek istemektedir. Birçok ülke ticaret ambargoları nedeniyle daha yüksek maliyetler ödemektedir.

Uygulanan ticaret yaptırımları, gelişmekte olan ülkeler, globalleşme ve Türkiye'nin enerji tedarik kaynaklarını etkilemekte ve ekonomik büyümeyi negatif olarak etkilemekte, ülkenin genişletmekte olan yeni alanlardaki açılımlarını yavaşlatmaktadır ve yeni iş alanları yaratılamadığı için işsizliğin artmasını tetiklemektedir.

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye, Rusya ve Avrupa ile enerji ticaretinde tercih edilen bir ortak olarak yeni bir döneme giriyor. Türkiye'nin enerji ithalatı, 2012 ve 2017 enerji ithalat rakamlarını karşılaştırılması ve artış oranları görülmektedir.

MARMARA POLITICAL SCIENCE ÜNİVERSİTESİ

* Doç.Dr., İstanbul Universitesi / İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, E-Posta: denizgiz@yahoo.com

** İstanbul Universitesi / Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği, E-Posta: universevi@yahoo.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Eneji Türleri Ticaret Dengesi	Birim	2.012	2.017	değişim%
Petrol ticaret dengesi	kbl	245.272	334.952	37%
Petrol ithalatı	kbl	305.238	392.049	28%
Petrol ihracatı	kbl	59.967	57.097	-5%
Ham petrol, NGL sıvı doğalgaz ticaret dengesi	kbl	141.781	188.328	33%
Ham petrol, NGL sıvı doğalgaz ithalatı	kbl	144.519	190.676	32%
Ham petrol, NGL sıvı doğalgaz ihracatı	kbl	2.738	2.347	-14%
Petrol ürünleri ticaret dengesi	kbl	103.491	146.624	42%
Petrol ürünleri ithalatı	kbl	160.719	201.373	25%
Petrol ürünleri ihracatı	kbl	57.229	54.749	-4%
Dizel ve ısıtma yağı ticaret dengesi	kbl	80.635	107.578	33%
Dizel ve ısıtma yağı ithalatı	kbl	82.329	109.316	33%
Dizel ve ısıtma yağı ihracatı	kbl	1.693	1.738	3%
Doğalgaz ticaret dengesi	mcm	45.307	54.466	20%
Doğalgaz ithalatı	mcm	45.922	55.097	20%
Doğalgaz ihracatı	mcm	615	631	3%
LPG Sıvı petrol gazı ticaret dengesi	kbl	33.698	35.999	7%
LPG Sıvı petrol gazı ithalatı	kbl	34.719	39.278	13%
LPG Sıvı petrol gazı ihracatı	kbl	1.021	3.279	221%
Naphtha Neft petrol türevi ticaret dengesi	kbl	12.264	13.683	12%
Naphtha Neft petrol türevi ithalatı	kbl	12.540	14.172	13%
Naphtha Neft petrol türevi ihracatı	kbl	276	490	77%
Kömür ve Linyit ticaret dengesi	Mt	29	39	31%
Kömür ve Linyit ithalatı	Mt	30	39	32%
Kömür ve Linyit ihracatı	Mt	0,0940	0,3207	241%
LNG sıvı doğal gaz ticaret dengesi	mcm	7.864	9.046	15%
LNG sıvı doğal gaz ithalatı	mcm	7.864	9.046	15%
LNG sıvı doğal gaz ihracatı	mcm	-	-	
Heavy fuel oil ağır ham petrol ticaret dengesi	kbl	- 1.877	5.094	-371%
Heavy fuel oil ağır ham petrol ithalatı	kbl	5.889	14.790	151%
Heavy fuel oil ağır ham petrol ihracatı	kbl	7.766	9.696	25%
Jet yakıtları ticaret dengesi	kbl	- 14.562	- 919	-94%
Jet yakıtları ticaret ihracatı	kbl	4.641	1.538	-67%
Jet yakıtları ticaret ithalatı	kbl	19.204	2.458	-87%
Elektrik ticaret dengesi	GWh	2.873	- 571	-120%
Elektrik ithalatı	GWh	5.827	2.729	-53%
Elektrik ihracatı	GWh	2.954	3.300	12%
Rafineri hammadde ticaret dengesi	kbl	- 2.738	- 2.347	-14%
Rafineri hammadde ithalatı	kbl	-	-	
Rafineri hammadde ihracatı	kbl	2.738	2.347	-14%
Motor gasoline motor benzini ticaret dengesi	kbl	- 21.826	- 26.819	23%
Motor gasoline motor benzini ithalatı	kbl	406	-	-100%
Motor gasoline motor benzini ihracatı	kbl	22.232	26.819	21%
Bitumen bitüm ticaret dengesi	kbl	675	n.a.	
Bitumen bitüm ithalatı	kbl	766	n.a.	
Bitumen bitüm ihracatı	kbl	91	n.a.	
Lubricants gres yağı ticaret dengesi	kbl	5.559	n.a.	
Lubricants gres yağı ithalatı	kbl	6.778	n.a.	
Lubricants gres yağı ihracatı	kbl	1.219	n.a.	

Tablo 1: Türkiye 2012 - 2017 Enerji İthalat & İhracat & % değişim verileri (birim: thousand barrels(kbl).
Kaynak: Enerdata.

- Türkiye petrol ithalatı 5 yılda %28 artmış.
- Doğal gaz ithalatı 5 yılda %20 artmış.
- Ham petrol, NGL sıvı doğalgaz ithalatı 5 yılda %32 artmış.
- Türkiye Doğalgaz net ithalatında 2013'de 5. sırada,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Türkiye Petrol Net ithalatında 13. sırada.
- Türkiyenin Toplam Tüm Enerji Ürünleri net ithalatı 11. sırada.

Dünya Enerji Raporu 2017'ye göre; " Türkiye, küresel gaz piyasasında yeni politika senaryolarını başlatacak önemli enerji projelerine katılacak.

Yeni doğalgaz sıvılaşma tesisleri Endonezya, Malezya ve inşaat sürecine girecek, LNG pazarındaki bu gelişmeler uzun zamandır beklenenlerle tamamlanacak. Dünya sıvı doğalgaz piyasasında Endonezya, Malezya Kamerun'da yeni sıvılaştırma tesisleri inşaat sürecinde.

Dünya sıvı doğalgaz LNG piyasasında önümüzdeki beş yıl içerisinde faaliyete geçmeyi bekliyen yeni boru hattı koridorları: Güney Kafkasya (SCP), Hazar Denizi, Şah Denizi 2, Azerbaycan, Trans Anadolu Gaz boru hattı Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleri arasında ‘‘TANAP boru hatları projesi’’ ve Trans Adriyatik ‘‘TAP boru hatları projesi’’ ve Rus gaz sahalarını Çin pazarına bağlayan “Sibirya Gücü” boru hattı ile genişletilmiş bir bağlantı sağlanacaktır. Kaynak:IEA, 2017.

Türkiye'ye Karadeniz üzerinden Rus gazı tedarik etmeyi amaçlayan bir boru hattı olan ‘‘Turkstream’’ Türk Akım (Rusya Apa – Kıyıköy Lüleburgaz) 1. Hat 04.2018’de inşaatı bitt, 2. Hat yapımı devam ediyor %62’si tamamlandı. Rusya'nın ayrıca, dört ana arter (Ukrayna, Beyaz Rusya, doğrudan Almanya'ya ‘‘Nordstream’’ ‘‘Kuzey Akım’’ ve doğrudan Türkiye ‘‘Bluestream’’ (Rusya Beregomaya – Samsun) üzerinden Avrupa'ya yeterli boru hattı kapasitesi de bulunuyor. ‘‘Southstream’’ Karadeniz altından geçen açık deniz kısmı. Faydası doğalgaz ithalatı ve doğrudan taşına sağlayan boru hattı, gaz arzı güvenliği, kesintisiz doğalgaz akış güvencesi, Türkiye üzerinde rezerv tutma avantajı bulunmaktadır.

Ticari ambargolar tehtit unsurlarıyla yaptırımları asıl amacına ulaşmaz iken, ticaret savaşlarında karşılıklı vergilendirme ve çeşitli ek ambargolar baş göstermeye başlamıştır. ABD Rusya, İran, Kuzey Kore daha pek çok ülkeye mal grupları, ticaret parametreleri açısından ambargo uygulamakatadır, Türkiye Birleşmiş Milletler üyesi bir ülke olduğu için İran’a petrol ve doğalgaz açısından ambargo uygulamıyor fakat Ağustos 2018 tarihinde ABD İran ile ticaret yapan ülkelere de sert ambargo öngörüsünde bulundu, Türkiye ambargo uygulamasa bile sektörde bulunan sermayedar ilişkisi sebebiyle risk kabul poltikaları açısından bazı sektörlerde indirek olarak ticareti sınırlayan ürünlerle dolaylı yoldan ticari sınırlamalara alt sektörlerde uygulamalara gidilmektedir.

ABD Çin’i İran’dan petrol ithal etmemesi için ikna edemedi, Çin önlem olarak emtea ithalat tarifelerinde %25-10 aralığında artışlara gitti 08.2018 itibariyle.

OPEC ülkeleri çelik vergilelerinden negative etkilendi. Çelik ve aliminyum

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
tarifelerindeki artışlar petrol şirketleri yatırım maliyetlerini arttırdı.
OPEC ülkeleri petrol üretimini arttırarak petrol fiyatlarında indirime gideceklerini açıkladılar.
OPEC Çin market hissesini ABD petrol üreticilerine kaptırdı. OPEC petrol tarife savaşları kısa dönemde kazanç getirse de uzun vadede sıkıntı yaşanacaktır.
Petrol tarifeleri WTI, Brent, OPEC olarak üç farklı kaltitede ve fiyatta oluşmakta. Doğal gaz ticaretinde her ülke kendi fiyatını belirlemektedir.
Bağımsız bir ekonomi için bağımsız bir enerjiye ihtiyaç vardır. Enerjide dışa bağımlı olmamak gerekmektedir.

Ekonominin sürdürülebilir büyümesi ve üretim için bağımsız enerjiye ihtiyaç duyulan günümüzde cari açık ile mücadelede ithalat, ihracat kalemlerini dengelemek gerekmektedir.

Ekonominin her alanında büyüyerek, enerji ithalinden bağımsız bir ekonomi nasıl yaratırız; potansiyel insan iş gücümüzle istihdamı arttırarak, doğal kaynaklarımızdan ve jeo lokasyon avantajımızdan faydalanarak optimum ekonomi düzeyine erişebiliriz.

Mevcutta elektrik santralleri doğal gaz ve fuel oil ile çalışmaktadır. Yurtdışından petrol ve doğalgaz ithali cari açığı olumsuz etkilemektedir. Doğal gazı İran, Rusya ve Azerbaycan'dan temin etmekteyiz ayrıca jeo lokasyon olarak ülkeler arası doğalgaz bağlantı hatları üzerinde bulunuyoruz.

Cari açığı oluşturan kalemlerden bir kaçı enerji (doğal gaz, ham petrol), ara mal ithali.

Bu durumda bağımsız ve en ucuz enerji kaynağı olarak güvenilir nükleer enerjiye geçmek gerekmektedir, gelişmiş ülkeler bu yöntemi kullanmış ekonomilerini geliştirmiş ve artık dışa enerji bağımlılıklarından kurtulmuş, daha sonra yenilenebilir enerji kaynaklarının aktif kullanımına geçmişlerdir.

Petrole bağımlık yerine elektrikli araç üretimine geçmeliyiz, Avrupa 2040 yılında tamamen elektrikli araca geçiş yapacaktır.

Elektriği ise nükleer ve doğalgaz ile ürettikten sonra diğer yenilenebilir enerji kaynaklarından optimum düzeyde faydalanacak aksiyonları almalıyız. Güneş Enerjisi – yıllık ortalama 1.311 kWh/m2 ortalama güneş enerjisi potansiyeli. Türkiyenin brüt güneş enerjisi potansiyeli 87,5 milyon ton eşdeğer pertoldür. Ülkemiz bu potansiyelin yüz binde ikisinden yararlanmaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ayrıca ekonomide yabancı sermayeyi çekmek için ve cazip hale getirmek için, hukuk, iş mahkemeleri, patent ve ekonomik ve politik stabilizasyonu sağlayıcı adımları hükümetler yüzyıllar boyu devam ettirebilir şekilde stratejik rekabet için biçimlendirmeli.

Yabancı Sermaye için vergi avantajları sağlanmalı ve yabancı yatırımcı risk iştahını arttırmalıyız. Ekonomik gelişim atakları için Güney Kore örneğine bakabiliriz.

Ara mal ithalini düşürmek ve kendi ülkemizde üretmek için lokasyon olarak yakın pazar avantajını kullanmalıyız, yüksek kaliteli ara mal imalatında Çin ile rekabet için hızlı, zamanında tedarik edilen, az bulunan piyasalara penetre ederek tercih edilir, ara mallar, fason mallar üretmeliyiz. Yüksek kalitede markalara hizmet edecek hedefler belirlemeliyiz. Ar-Ge ve az bulunan ara mal piyasa araştırmaları için piyasa teşvik paketleri sağlamalıyız, bu konuda tekel olan firmalar veya kredi kurumları küçük ve orta işletme kobiler veya büyük kobilerde bilinç arttırmak ve faaliyete geçebilmeleri için desteklemeli. Kamu ve özel sektör ve üniversiteler koordineli çalışarak dünya çapında patentli ödüllü projeler üretmeli.

Ara mal üretiminin yurt içi tedarik edilmesi için teknolojik atılımlar yapılması, mevcut eğitim sisteminde geliştirilmesi gereken meslek yüksek okulu mezunlarının desteklenmesi, iş temini sağlanması ve üretime katkısının arttırılması, mühendislerin ve tüm ana bilim dallarındaki bilim adamlarının daha aktif ortak kamu ve özel sektör projelerinde çalışma alanlarının arttırılması gerekmektedir.

Yeni ekonomi planında açıklandığı üzere;

Cari açığın düşürülmesi için ilaç, petrokimya, enerji, makine/teçhizat, kimya, teknoloji, ilaç, yedek parça ikame üretimi, bioteknoloji, arge ve yazılım gibi sektörlerdeki yatırım projelerine verilecek desteklere öncelik verileceği de hedefler arasında yer aldı. Yeni ekonomi planında cari açığın düşürülmesi için ihracata verilen önem kapsamında "ihracat teşvik sistemi" nin yeniden yapılandırılacağı da olumlu sayılabilecek hedefler arasında yer aldı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

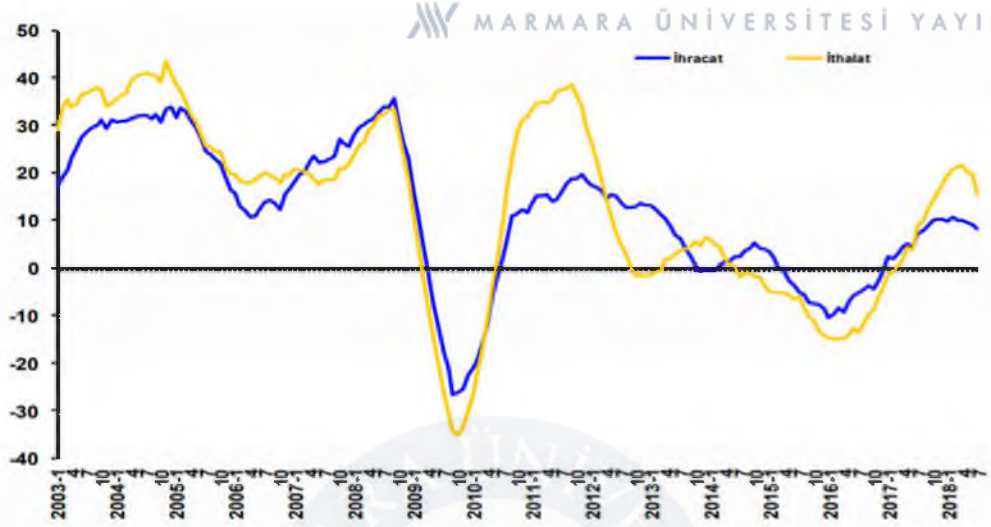

Tablo2: İhracat ve İthalat Büyüme Oranları (Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre Yıllıklandırılmış Yüzde Değişim) Kaynak: Hazine Ekonomi Raporu

Ocak-Ağustos dönemi ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 68,8.

Türkiye'nin Komşuları ile Ticaret İlişkileri – Rusya

TÜİK dış ticaret verileri üzerinden değerlendirdik. 2006-2015 yılları arasında Türkiye'nin en çok ihracat ve ithalat yaptığı ülkeler incelendiğinde, ihracat alanında en çok ihracat yapılan ilk beş ülke Almanya, İngiltere, Irak, İtalya ve ABD olduğu görülüyor. Rusya ise 2015 ihracat verilerine göre 11'inci sırada yer alıyor. 2015'te en çok ithalat yapılan beş ülke ise sırasıyla Çin, Almanya, Rusya ve ABD olmuş. (birim: milyar usd).

Rusya Federal Gümrük Servisi'nden yapılan açıklamada "Rusya-Türkiye arasındaki dış ticaret hacmi, Ocak-Mayıs 2018 döneminde yıllık bazda yüzde 46,2 oranında artarak 11,3 milyar dolara ulaşmıştır." denildi.

Ancak Rusya, iki ülke arasındaki ticaret hacminde payın büyük kısmını almaya devam ediyor.

Rusya'dan Türkiye'ye ihracat geçtiğimiz yılın aynı dönemine oranla yüzde 44,6 yükselerek 9 milyar 731 milyon dolara yükselirken, Türkiye'den Rusya'ya ihracat ise 1,6 kat artarak 1 milyar 656 milyon dolarda kaldı.

Rusya'nın dış ticaretinde Türkiye'nin payı da geçen yıla oranla yüzde 3,5'ten 4,2'ye yükseldi.

Rusya; Çin, Azerbeycan ve Türkiye ile ticaret hacmini arttırarak yerel para ile ticaret yapma kararı aldı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

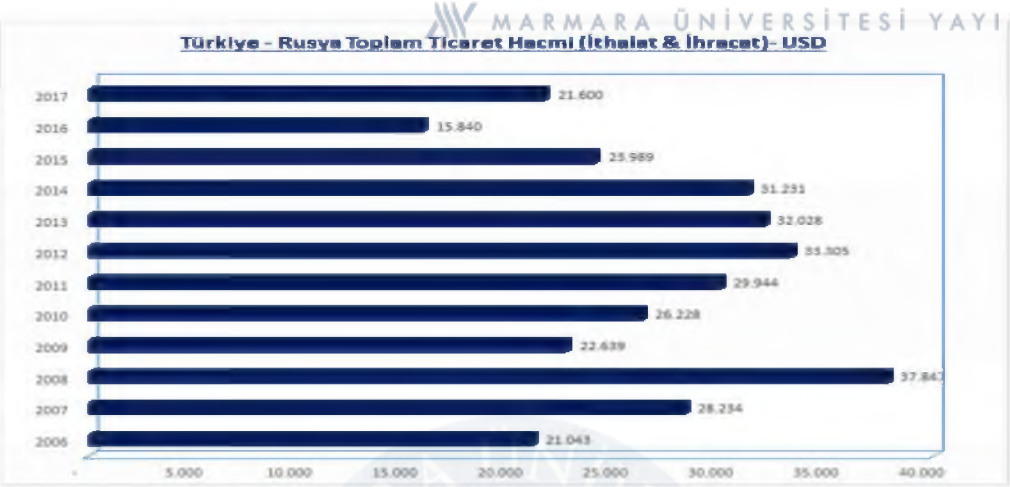

Tablo 3: Rusya – Türkiye 2006-2017 Ticaret Hacmi

Türkiye'nin Komşuları ile Ticaret İlişkileri – İran

- İran ile ticaret hacmi 07.2018 itibariyle; Şu anda yıllık 12 milyar dolarında ticaret var. Hedefimiz ise 30 milyar dolar gibi rakamdır. Ticaret hacmimiz 2012-2016 aralığında 4 yılda %56 azalma göstermiştir.

- Başlıca ihraç ürünlerimiz: Altın, çelik profil, lif levha ve otomotiv yan sanayi ürünleri.

- Başlıca ithalat ürünlerimiz: Petrol ve petrol ürünleri, doğalgaz. Kaynak: Dışişleri Bakanlığı

- Türkiye'nin en çok ham petrol ithal ettiği ülkeler arasında; İran, Irak, Rusya, Suudi Arabistan, Kuveyt bulunmaktadır. (birim: milyar usd).

Türkiye - İran İthalat ve İhracat Rakamları					
	2012	2013	2014	2015	2016
İhracat	9,92	4,19	3,88	3,67	4,96
İthalat	11,97	10,38	9,83	6,1	4,69
Hacim	21,89	14,57	13,71	9,77	9,65
Denge	-2,05	-6,19	-5,95	-2,43	0,266

Kaynak: TÜİK (Milyar ABD Doları)

Tablo 4: İran – Türkiye 2012-2016 Ticaret Hacmi

ABD'nin İran ile Batı dünyası arasındaki nükleer anlaşmadan çekilmesi Ağustos 2018, ve İran'a yeniden sert bir ekonomik ambargo uygulanacağını açıklaması, Türkiye'nin sınır komşusu İran ile yaptığı milyarlarca dolarlık ticaretin geleceğini tehdit ediyor.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
İlk aşamada ABD İran'ın dolar alımları, altın ve değerli metal ticareti, diğer metaller, kömür ve sanayi ekipmanı yazılımı ticaretine yaptırımları tekrar devreye alacak.
ABD İran'dan petrol alan ülkelerin Kasım başından itibaren ithalata son vermelerini istiyor ve aksi takdirde yaptırımlarla karşılacaklarını belirtiyor. Türkiye petrolünün yüzde 30'unu İran'dan alıyor.
Türkiye ile İran arasındaki dış ticaret hacmi yaklaşık 10 milyar dolar seviyesinde. TÜİK'in 2017 sonu verilerine göre bu rakamın 2,3 milyar dolarını Türkiye'nin ihracatı oluştururken, geri kalan kısmını Türkiye'nin İran'dan ithalatı oluşturuyor.
Ağustos ayında İran'a yeni ekonomik yaptırımlar getiren ABD, yaptırımlara uymayan bütün firmaları tehdit etmişti.
Kasım ayından itibaren uygulanması planlanan yaptırımlarla ise İran'ın petrol ihracatının engellenmesi öngörülüyor. AB'nin yanı sıra Rusya ve Çin ise anlaşmaya uymayı sürdürüyor.
AB'den İran ile ticaret yapan Avrupalı şirketleri korumak için hazırlanan 1996 tarihli "Engelleme Mevzuatı'nın" uygulanmasını talep eden Zarif, "ABD yaptırımları nedeniyle İran ile ticari ilişkilere son veren şirketlere" ceza verilmesini önerdi.
AB – İran arasında Eylül 2018 itibariyle meşru finans ticareti için özel amaçlı araç tüzel kişilik kurulacak.

Enflasyonu etkileyen Petrol Piyasası Üretim ve 2020 Fiyat Tahminleri

West Texas Intermediate (WTI) ve Brent Crude (Kuzey Denizi Petrolleri) petrol fiyatlandırmasında birincil kriterlerdir. Farklı lokasyonlarda üretilse de, WTI ve Brent benzer kalitede olup benzer amaçlarla kullanılmaktadır. Petrol piyasası küreselleşme varsayımı altında (Weiner, 1991), aynı kalitede ham petrol fiyatları her zaman birlikte yakından hareket etmelidir.
OPEC Basket Fiyat Cezayir, Endonezya, Nijerya, Suudi Arabistan, Dubai, Venezuela ve Meksika'da petrol fiyatlarının ortalamasıdır. OPEC, dünya petrol piyasası koşullarını izlemek için bu sepetin fiyatını kullanır. Petrol İhraç Eden Devletler (OPEC) her gün kartelin 'sepet fiyatını' belirler. Aralarında Suudi Arabistan, Kuveyt ve Nijerya'nın da bulunduğu kartel üyeleri kendi fiyatlarını merkeze bildirir ve merkez de 13 üyenin fiyatlarından ortalama bir fiyat çıkarır.
EIA , OPEC ham petrol üretiminin 2017 yılında ortalama 32,5 milyon b / d (Barrels per day), 2016 seviyelerinden 0,2 milyon b / d düşüş gösterdiğini tahmin ediyor.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2017 yılında ham petrol üretim kesintilerini kabul eden OPEC dışı ülkeler de, 2018 yılı sonuna kadar üretimi sınırlamaya devam etmeyi kabul ettiler.

Kuzey Denizi'ndeki bir boru hattı kesintisi, Brent-WTI yayılmasını daha da genişleterek Aralık ayında Brent ham petrol fiyatlarının yükselmesine katkıda bulundu.

(EIA) en son tahminine göre, Brent ham petrol fiyatları 2018 yılında varil başına 63.4 $ 'lık ortalama ve 2019'da varil başına 62.7 dolara düşecektir. Bu, geçen ayki Outlook'a kıyasla 2018 ÇED tahmini için 2.5 $ / varil yukarı yönlü bir revizyon yansıtır.

OECD Ekonomik Görünüm, Mayıs 2018 itibariyle, Brent Brent'in varil fiyatını, yani enflasyona göre ayarlanan fiyatın 2018 yılında 69,4 dolar / varil seviyesine çekmesini sağladı.

2020 yılına bakıldığında, IMF'nin Temmuz ayında yayımladığı Birincil Emtia Fiyatları Projeksiyonlarında, 2018'deki mütevazı büyümenin ardından Brent ham petrolünün nominal fiyatının 2020 yılına kadar 51.8 $ / varil ve West Texas Intermediate'in 50.4 $ / varil seviyesine çıkacağı belirtildi.

Dünya Bankası, başlıca üç petrol fiyatı Brent, WTI ve Dubai'nin 2020'den sonra 2030'da varil başına 70 dolara yükselmeye devam edeceğini tahmin ediyor.

Petrol fiyat tahminleri uluslararası piyasalarda petrol arz ve talebi arasındaki etkileşime bağlıdır. Fiyat beklentileri üzerinde en önemli arz yönlü faktörler arasında ABD petrolü üretimi, ABD ham petrol stokları ve OPEC petrol arzları yer almaktadır.

Dünya Petrol Piyasası – WTI - ABD Petrol Piyasası Durumu

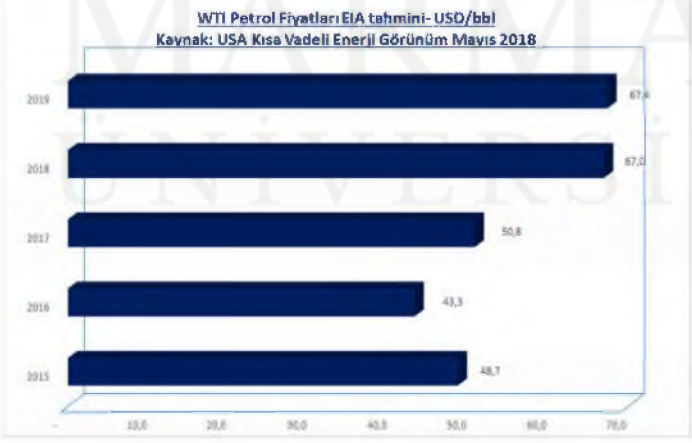

2015	48,7
2016	43,3
2017	50,8
2018	67,0
2019	67,4

Tablo 5: WTI Teksas Petrolleri 2019 Fiyat Tahminleri

Dünya Petrol Piyasası – Brent – Kuzey Denizi Petrol Piyasası Durumu

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

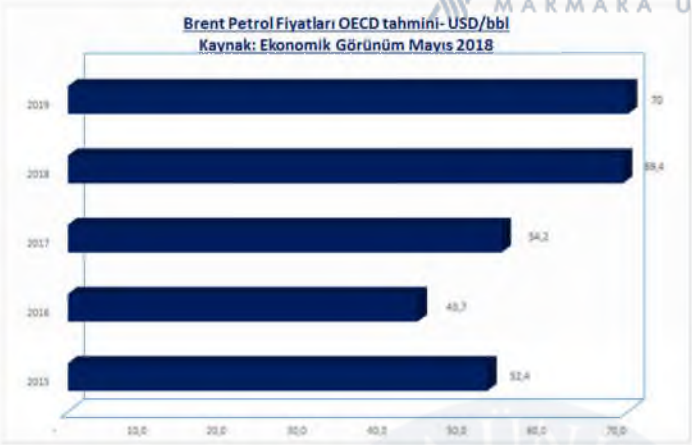

2015	52,4
2016	43,7
2017	54,2
2018	69,4
2019	70

Tablo 6: Brent (Kuzey Denizi) Petrolleri 2019 Fiyat Tahminleri

Dünya Petrol ve Doğalgaz Gereksinimleri - 2025 Tahminleri – OPE ve LNG Üretim Hacmi

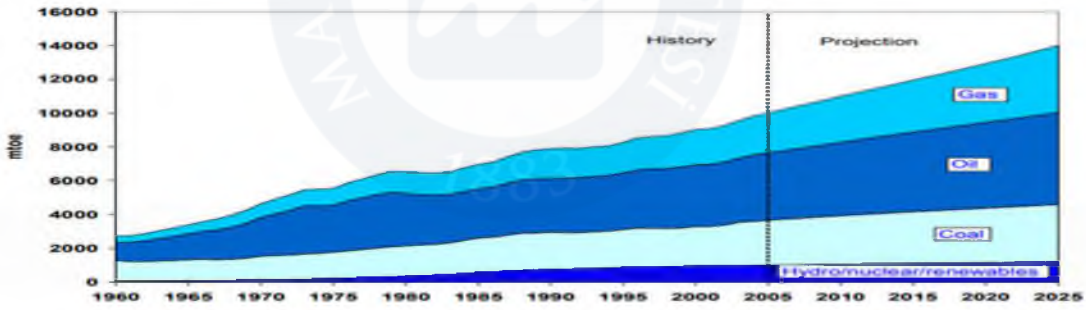

Tablo 7: OPEC 2025 Dünya Enerji İhtiyaçları

OPEC 2018'de OPEC petrol üretiminin 32.4 milyon b / d, Kaynak : OPEC ABD petrol üretiminin 2018'de ortalama 10.79 milyon b / d, 2019'da ise 11,76 milyon b / d seviyesinde olduğunu varsayıyoruz. Kaynak: EIA

LNG: Sıvı Doğalgaz Piyasası:

Son yıllardaki istikrarlı büyümeden sonra, 2017 yılında küresel LNG ticareti 293,1 milyon tona (MT) ulaştı - 2016'dan bu yana% 12'lik bir artış (35.2 MT), sektör için art arda üçüncü rekor kıran yıl ve 2010'dan bu yana en yüksek yıllık büyüme. Bu ticaretin 88.3 MT'si uzun vadede, 2016'da 16 MT'lık bir artış ve toplam LNG ticaretinin önemli bir% 30'unu oluşturuyordu. Kaynak: IGU.

Satın Alma Gücü Paritesine Göre GSYIH, Trilyon USD 2018

• Dünya ticaret ticaret hacmi 2018 yılında% 3.9, 2019'da %3,7 büyümesi bekleniyor, küresel GSYIH büyümesi 2018 % 3,1, 2019 %2,9.

• Yükselen ticaret gerilimleri, para politikaları, finansal volatilite de istikrarı, ticaret hacmini bozabilir. İhracat siparişleri endeksi zayıfladı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İhracatta en hızlı büyüyen Kuzey Amerika ve 2018'in ilk yarısında Asya en güçlü ithalat artışı yaptı, dış kaynak tabanlı ekonomiler hala sıkıntı yaşamakta. Kaynak : IMF 07.2018

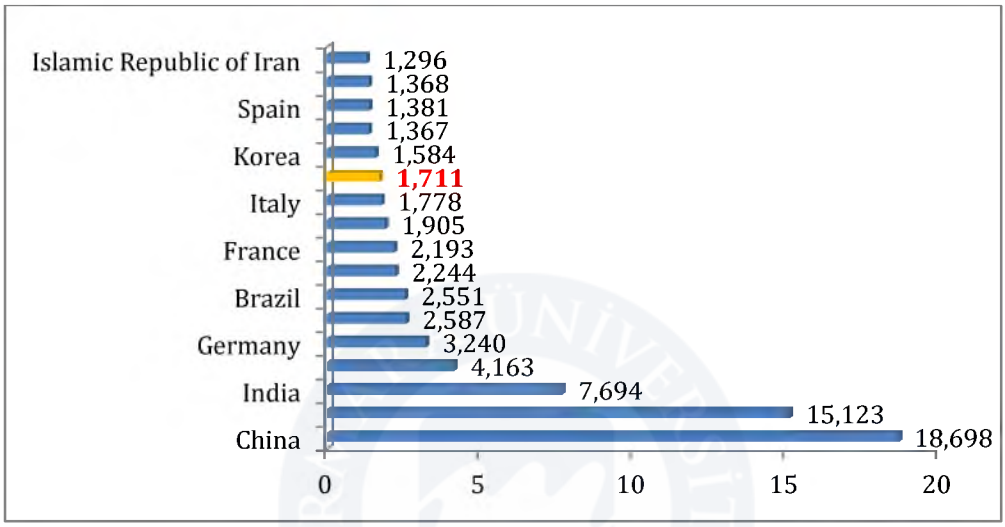

Tablo 8: Dünya Satın alma gücü paritesine göre GSYIH 07.2018

2018 GSYIH Nominal, Cari Fiyatlar

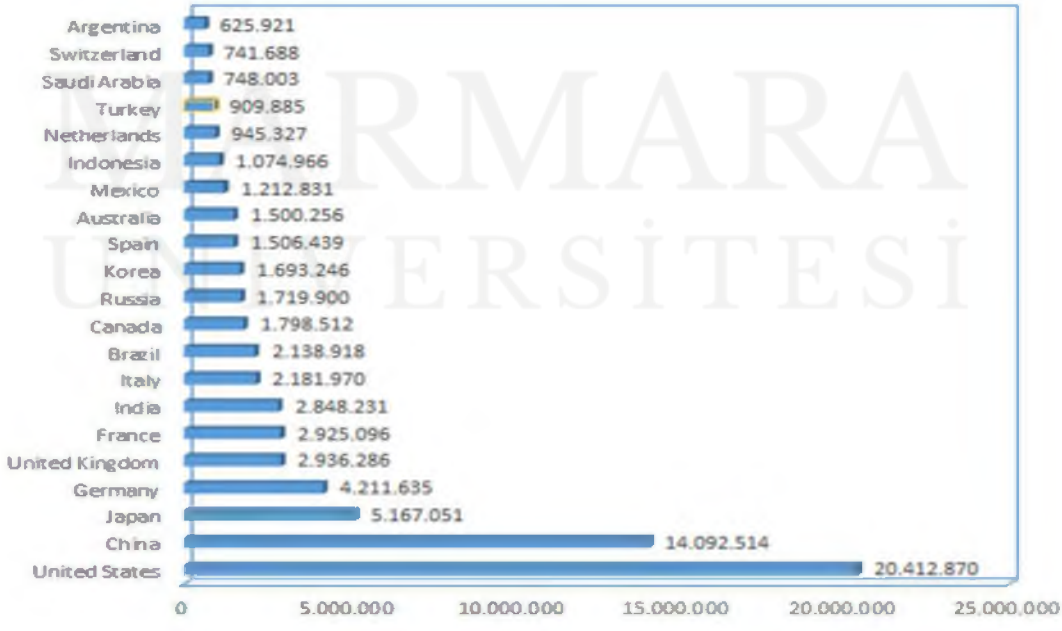

Tablo 9: Dünya Nominal Cari Fiyatlar GSYIH 07.2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Gelişmekte olan piyasalarda finansal koşullar; Arjantin, Hindistan, Endonezya, Meksika ve Türkiye dahil olmak üzere, gelişmekte olan piyasa ekonomilerindeki merkez bankaları, politika faizlerini artırmış, enflasyon ve döviz kuru baskılarına tepki vermiştir.

ABD pek çok ülke ile tarifelerini arttırdı, ve anlaşmalarını değiştirdi, böylece küresel tedarik zincirleri bozulabilir.

Türkiye Enflasyon ve Büyüme Hedefleri - 2018 – 2021 YEP Tahminleri

YEP	Büyüme Hedefi	Enflasyon Hedefi
2018	3,80%	20,80%
2019	2,30%	15,90%
2020	3,50%	9,80%
2021	5,00%	6,00%

Tablo 10: YEP Büyüme & Enflasyon Hedefleri 20.09.2018

Petrol fiyatlarında düşüş yaşandığında; enflasyon üzerinde etkisinin kalıcı olabilmesi için emtianın dolarla fiyatlanması nedeniyle dolardaki değer kazancının da sınırlı olması gerekmektedir.

2017 yılında Türkiye %7,4 büyürken, 2018 Q1 %7,4, Q2 %5,2 büyüdü,

İnşaat sektörü Q1-Q2 2017 %7,8 büyürken, 2018'de %0,8 büyüdü.

Q3 2018 banka kredi büyümesi maksimum %1-2, banka CDS fiyatları %10 arttı.

Türkiye Enflasyon Birleşenleri ve Dünya Mal Fiyatları 2014-2018 Trend

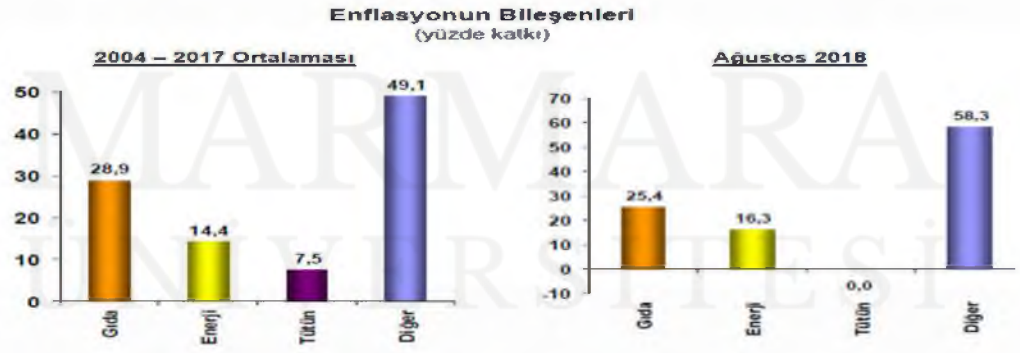

Tablo 11: Enflasyon Bileşenleri 08.2018 - Kaynak: Hazine Ekonomi Raporu

Enflasyon Bileşenlerinden diğer kalemi %49 – 58 aralığında, burada yan sanayilerdeki fiyat artışları pek çok sektörü etkilemektedir. ÜFE rakamları ise %32 civarında olup, yan sanayi masraflarını arttıran kalemleri oluşturmaktadır. Artacak olan petrol fiyatları da enflasyon artış sebeplerindendir. Kaynak: Hazine Ekonomi Sunumu 17.09.2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

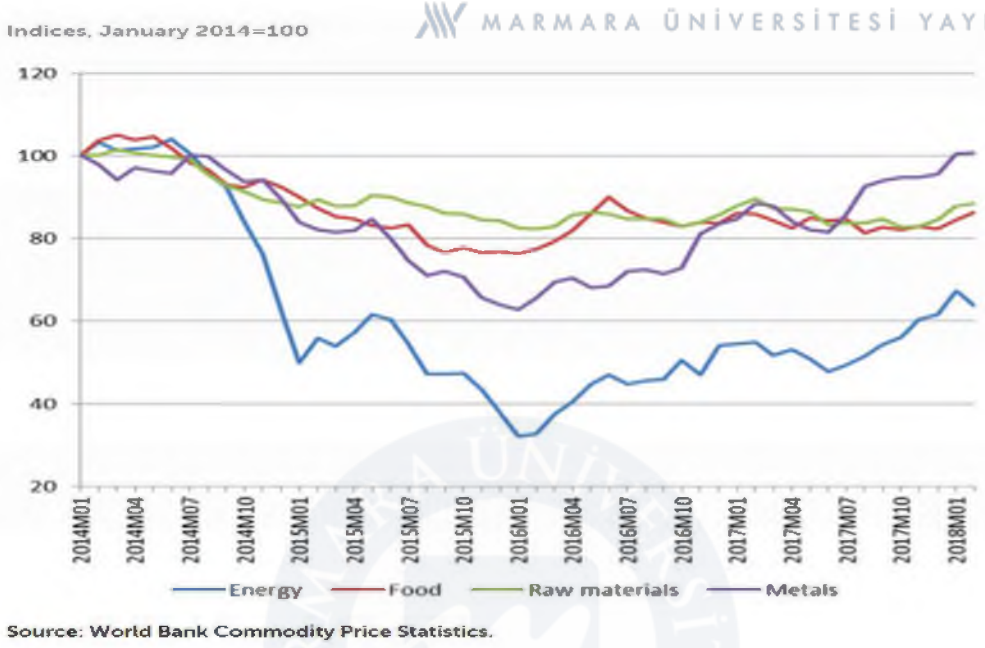

Tablo 9: Dünya Mal Fiyatları 2014-2018 aralığındaki durumu göstermektedir. Kaynak : Dünya Bankası

Türkiye'nin Uluslararası Patent Başvuruları - Kaynak: WIPO, World Intellectual Property Indicators

Tablo 10: Türkiye patent başvuruları 2002-2016 az oranlarda artış olduğu görülmektedir. Kaynak: TUIK 2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye Enerji Üretimi 2016-2017, Enerji İthalat & İhracat Rakamları *(GWh)*

Turkey (TR) (tur)	Unit	2.016	2.017
Electricity production	GWh	274.407	295.510
Hydroelectric production	GWh	67.231	58.450
Nuclear electricity production	GWh	-	-
Thermal electricity production	GWh	185.225	209.849
Wind electricity production	GWh	15.516	18.863
Solar electricity production	GWh	1.027	2.103
Geothermal electricity production	GWh	4.818	5.656
Electricity imports	GWh	6.330	2.729
Electricity exports	GWh	1.452	3.302
Electricity domestic consumption	GWh	229.430	242.289
Natural gas production	mcm	367	358
Natural gas imports	mcm	46.332	55.113
Natural gas exports	mcm	675	652
Natural gas domestic consumption	mcm	46.331	53.451
Crude oil, NGL production	kt	2.999	2.981
Crude oil, NGL exports	kt	453	321
Crude oil production	kt	2.999	2.970
Crude oil imports	kt	24.958	26.474
Oil products exports	kt	6.493	6.925
Oil products domestic consumption	kt	40.382	43.169

Tablo 11: Türkiye Enerji Üretimleri 2016-2017 Kaynak: Enerdata

Türkiye elektrik üretiminde 2016-2017 geçişinde %8 büyümüştür.

Global Elektrik ÜretimiTotal (GWh) - İlk 25 Şirket Pazar Payı Sıralaması 2015 - *(Nükleer hariç)*

Country Ranking	Electricity Production Total (GWh)	Total Sum of 2015	Market Share%
	Grand Total	23.940.770	100,00%
1	China	5.695.982	23,79%
2	United States	4.332.612	18,10%
3	India	1.359.530	5,68%
4	Russia	1.065.932	4,45%
5	Japan	1.014.931	4,24%
6	Canada	658.415	2,75%
7	Germany	651.899	2,72%
8	Brazil	581.575	2,43%
9	France	568.180	2,37%
10	South Korea	548.693	2,29%
11	United Kingdom	339.848	1,42%
12	Saudi Arabia	324.909	1,36%
13	Mexico	307.419	1,28%
14	Iran	282.061	1,18%
15	Italy	282.038	1,18%
16	Spain	280.480	1,17%
17	Turkey	259.690	1,08%
18	Taiwan	258.070	1,08%
19	Australia	252.361	1,05%
20	South Africa	247.611	1,03%
21	Indonesia	233.982	0,98%
22	Egypt	185.064	0,77%
23	Thailand	177.639	0,74%
24	Poland	164.563	0,69%
25	Ukraine	164.031	0,69%

Tablo 12: Dünya Elektrik Üretimleri 2015 Kaynak: Enerdata

Türkiye'nin elektrik ürtetiminde dünyadaki Pazar payı %1.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Global Hidro Elektirk Üretimi - İlk 25 Şirket Pazar Payı Sıralaması – 2016

Country Ranking	Hydro Electricity Production Total (GWh) Grand Total	Total Sum of 2016 3.919.177	Market Share% 100,00%
1	China	1.117.555	28,52%
2	Canada	377.583	9,63%
3	Brazil	359.743	9,18%
4	United States	272.627	6,96%
5	Russia	169.589	4,33%
6	Norway	139.014	3,55%
7	India	123.594	3,15%
8	Japan	91.187	2,33%
9	Venezuela	90.081	2,30%
10	Sweden	75.444	1,92%
11	**Turkey**	**66.903**	**1,71%**
12	Vietnam	62.272	1,59%
13	Colombia	61.501	1,57%
14	France	59.884	1,53%
15	Paraguay	55.742	1,42%
16	Italy	45.263	1,15%
17	Argentina	42.165	1,08%
18	Austria	40.557	1,03%
19	Switzerland	39.881	1,02%
20	Pakistan	32.149	0,82%
21	Spain	31.157	0,79%
22	Mexico	30.839	0,79%
23	Germany	24.897	0,64%
24	New Zealand	24.526	0,63%
25	Peru	23.715	0,61%

Tablo 13: Dünya Hidro-Elektrik Üretimleri 2015 Kaynak: Enerdata

Türkiye'nin hidro-elektrik ürtetiminde dünyadaki Pazar payı %1,7.

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Global Yenilenebilir Elektrik Üretimi (GWh) - İlk 25 Şirket Pazar Payı Sıralaması – 2015

Country Ranking	Renewables Electricity Production Total (GWh)	Total Sum of 2015	Market Share%
	Grand Total	1.202.382	100%
1	United States	254.779	21,19%
2	China	234.680	19,52%
3	Germany	128.830	10,71%
4	Spain	63.213	5,26%
5	India	48.870	4,06%
6	United Kingdom	47.954	3,99%
7	Italy	47.037	3,91%
8	Japan	43.811	3,64%
9	Canada	35.013	2,91%
10	France	29.609	2,46%
11	Brazil	21.622	1,80%
12	Australia	17.436	1,45%
13	Sweden	16.385	1,36%
14	**Turkey**	**15.329**	**1,27%**
15	Denmark	14.737	1,23%
16	Mexico	14.437	1,20%
17	Portugal	12.611	1,05%
18	Philippines	11.815	0,98%
19	Romania	11.727	0,98%
20	Poland	10.971	0,91%
21	New Zealand	10.300	0,86%
22	Indonesia	10.275	0,85%
23	Netherlands	8.691	0,72%
24	Belgium	8.522	0,71%
25	Greece	8.267	0,69%

Tablo 14: Dünya Yenilenebilir Enerji - Elektrik Üretimleri 2015 Kaynak: Enerdata

Türkiye'nin yenilenebilir enerji-elektrik ürtetiminde dünyadaki Pazar payı %1,27.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Global Nükleer Elektrik Üretimi Total (GWh) - İlk 25 Şirket Pazar Payı Sıralaması 2015 - 2016 – 2017

Nuclear electricity production					
Country Ranking	Top 25 Countries	Unit	2015	2016	2017
1	United States	GWh	830.289	839.137	838.362
2	France	GWh	437.428	403.018	398.167
3	China	GWh	170.789	212.729	247.404
4	South Korea	GWh	164.762	161.995	148.427
5	Canada	GWh	101.423	100.760	98.656
6	Germany	GWh	91.786	84.587	76.288
7	United Kingdom	GWh	70.345	71.726	70.336
8	Sweden	GWh	55.348	62.771	64.093
9	Spain	GWh	57.305	58.619	56.611
10	Belgium	GWh	28.103	43.856	42.055
11	India	GWh	37.413	37.563	37.213
12	Czech Rep	GWh	26.841	24.104	28.742
13	Japan	GWh	9.437	18.060	26.853
14	Finland	GWh	23.245	23.197	22.458
15	Taiwan	GWh	36.471	31.661	22.445
16	Switzerland	GWh	23.089	21.146	19.493
17	Bulgaria	GWh	15.383	15.779	16.267
18	Hungary	GWh	15.834	16.054	15.775
19	Slovakia	GWh	15.145	14.773	15.193
20	Romania	GWh	11.640	11.286	11.691
21	Mexico	GWh	11.577	10.572	10.382
22	Slovenia	GWh	5.648	5.715	6.146
23	Netherlands	GWh	4.077	3.959	3.132
	Turkey	GWh	-	-	-

Tablo 15: Dünya Nükleer Elektrik Üretimleri 2015-2016-2017 Kaynak: Enerdata

Temmuz 2018 itibariyle, 31 ülkede 453 nükleer reaktör işletmede, 17 ülkede 57 adet nükleer reaktörde inşa halindedir.

Nükleer Güç Santrallerinde üretilen elektrik dünya elektrik arzının %11'ine denk gelmektedir. Ülke bazında bakılırsa Fransa elektrik talebinin yaklaşık %72'sini, Ukrayna %55'ini, Belçika %50'sini, İsveç %40'ını, Güney Kore %27'sini, Avrupa Birliği % 30 ve ABD %20'sini nükleer enerjiden karşılamaktadır.

İnşa halindeki nükleer reaktörlerin 15'i Çin'de, 7'si Hindistan'da, 6'sı ise Rusya'dadır. Bunun yanında ABD'de 2, Birleşik Arap Emirlikleri'nde 4, Güney Kore'de 4, Fransa ve Türkiye'de 1'er nükleer reaktör inşa halindedir.

English Summary:

In the 2025 New Policies Scenario, the next ten years are characterised by the gradual rebalancing of the gas market. The United States, the world's largest gas producer, increases production more than any other country over this period, accounting for 40% of global output growth. US gas exports become central to the developing global gas market: over half of nearly 140 billion cubic metres (bcm) of global liquefaction capacity currently under construction

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

is in the United States and it becomes the largest LNG exporting country by the mid 2020s. Major additions of liquefaction capacity also come from four Australian projects and Novatek's Yamal LNG project in Russia, and further additions from new liquefaction plants that Indonesia, Malaysia and Cameroon are currently in the process of building. These developments in the LNG market are complemented by two long-awaited new pipeline corridors anticipated to start operation in the next five years: an expanded connection between Azerbaijan, Turkey and European Union countries via the TANAP and TAP pipelines, and the "Power of Siberia" pipeline that links Russian gas fields to the Chinese market (IEA, 2017). Turkstream 1, a pipeline aimed at supplying Turkey with Russian gas via the Black Sea, has also just started construction.

In the era of Global Trade Sanctions period, countries are making new treaties to balance their energy and economy for new opportunities.

Key Words: Globalization, global governance, trade sanctions, energy market, economic developments,

Jel Codes: B17 International Trade and Finance, Q4 Energy, F15 International Conflicts, Negotiations, Sanctions, F6 Economic Impacts of Globalization

Kaynakça:

Hazineve Maliye Bakanlığı, Ekonomi Sunumu, 09,2018, https://www.hazine.gov.tr/ekonomi-sunumu?type=sub

World Energy Outlook 2017 Report, The International Energy Agency (IEA), www.iea.org

Dünya Enerji/Elektrik Üretim Raporları, https://www.enerdata.net

IMF Country Report, https://www.imf.org/en/data

Opec Energy Review, Petrol Fiyatları Karşılaştırması, https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/opec.12117

World Bank Commodity Prices, www.worldbank.org/en/research/commodity-markets

Opec 2025 Oil Outlook Report, https://www.opec.org/opec_web/en/1091.htm

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

UNDERSTANDING THE CONCEPT OF ENVIRONMENTAL JUSTICE THROUGH AIR POLLUTION IN TURKEY

Dila Algan Tezcan*

Abstract

During the transition process from primitive communities period to modern communities period, the domination and the determinism of nature on human converted into domination of human on nature as a result of the development of human activities. Differentiation of natural environmental balance by human activities called as environmental issues. Air pollution, water pollution, waste management, climate change, biodiversity and systems under danger like food security are some global environmental issues. These issues are not only related to physical environment but they are also a result of the economic, political and social process and the field where environmental injustices take place. Unnaturally shaping of nature by modern communities does not only generate global environmental issues but also prevents the equal benefiting from the same environmental conditions. In this unequal situation, environmental rights which declare human rights and a healthy, safe and sustainable environment are whole become prominent. Benefiting of all from environmental rights equitably and equally is possible with the provision of environmental justice or in other words, with the minimization of environmental injustices. This study aims to discuss the concept of environmental justice via air pollution in the context of environment and human rights. The study concretizes violation of human rights by environmental inequalities via air pollution, discusses inequalities engendered by air pollution in Turkey.

Key words: environmental justice, air pollution, inequality

ÇEVRESEL ADALET KAVRAMINI TÜRKİYE'DEKİ HAVA KİRLİLİĞİ ÜZERİNDEN ANLAMAK

Özet

İlkel topluluk dönemlerinden modern topluluk dönemine geçiş sürecinde çevrenin insan üzerindeki baskınlığı ve belirlenimciliği insan faaliyetlerinin gelişmesi sonucunda insanın çevre üzerinde söz sahibi olmasına ve ona hükmetmesine dönüşmüştür. Doğal çevre dengesinin insan faaliyetleri sonucu farklılaştırılması günümüzde çevre sorunları olarak adlandırılmaktadır. Hava kirliliği, su kirliliği, atık yönetimi, iklim değişikliği, biyoçeşitlilik ve gıda güvenliği gibi tehlike altında olan sistemler küresel çaptaki çevre sorunlarından bazılarıdır. Bu çevre sorunları sadece fiziksel çevreyle ilişkilendirilebilecek sorunlar olmamakla birlikte ekonomik, politik ve sosyal süreçlerin bir sonucu, çevresel adaletsizliklerin ise en çok cereyan ettiği

* Marmara Üniversitesi Doktora Öğrencisi, dila_algan@hotmail.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

alandır. Modern toplulukların içinde yaşadıkları çevreyi doğal akışın dışında şekillendirebilmesi sadece küresel çevre meselelerini oluşturmakla kalmayıp aynı zamanda bireylerin eşit bir şekilde aynı çevre koşullarından yararlanmasına da engel olmaktadır. Bu eşitsizlik durumunda insan hakları ile sağlıklı, güvenilir ve sürdürülebilir çevre koşullarına sahip olmanın bir bütün olduğunu ileri süren çevre hakkı öne çıkmaktadır. Çevre hakkından herkesin adil ve eşit bir düzeyde istifade etmesi çevresel adaletin sağlanmasıyla veya bir diğer deyişle çevresel adaletsizliklerin en aza indirgenmesiyle mümkündür. Bu çalışma çevre ve insan hakları bağlamında çevresel adalet kavramını hava kirliliği üzerinden ele almayı amaçlamaktadır. Çalışma çevresel adalet kavramına değindikten sonra insan haklarının çevresel eşitsizliklerle ihlal edilmesini hava kirliliği üzerinden somutlaştırmakta, Türkiye'deki hava kirliliğinin yarattığı eşitsizlikleri ele almaktadır.

Anahtar kelimeler: çevresel adalet, hava kirliliği, eşitsizlik

İlkel topluluk döneminden modern topluluk dönemine geçiş sürecinde çevrenin insan üzerindeki determinizmi insan faaliyetlerinin gelişmesi sonucunda insanın çevre üzerinde baskın bir şekilde söz sahibi olması haline dönüşmüştür. Modern topluluklar içinde bulundukları çevreyle bir arada yaşarken ona hükmetmenin de yollarını geliştirmişlerdir. Doğal çevre dengesinin insan faaliyetleri sonucu farklılaştırılması günümüz modern toplumunda çevre sorunları olarak adlandırılmakla birlikte bu sorunlar aslında insanın çevreyi doğal olmayan bir hale getirmesinin kaçınılmaz sonuçlarıdır. Hava kirliliği, su kirliliği, atık yönetimi, iklim değişikliği, biyoçeşitlilik ve gıda güvenliği gibi tehlike altında olan sistemler küresel çaptaki çevre sorunlarından bazılarıdır.

Çevreyi korumak ve çevre problemleriyle yüzleşmek için insan, doğa ve toplum arasındaki ilişki gözden geçirilmelidir. Bu yüzden çevre sorunları sadece fiziksel çevreyle ilişkilendirilebilecek sorunlar olmamakla birlikte aynı zamanda ekonomik, politik ve sosyal süreçlerin de sonucudur. Günümüz toplumlarında herkesin çevre hakkından eşit bir şekilde yararlanabilmesi durumu çevresel adaletin konusunu oluşturmaktadır. Ancak toplumlardaki sosyal eşitsizlikler beraberinde çevresel adaletsizlikleri de getirmektedir.

Bu yazı çevresel adalet kavramına kısaca değindikten sonra toplumların önemli sorunlarından biri olan hava kirliliği üzerinden çevresel adaletsizliği somutlaştıracak ve bu adaletsizliklerin anlaşılır olabilmesi için Türkiye'deki hava

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kirliliğinin yarattığı eşitsizlikleri ele alacaktır.

1. Çevresel Adalet Kavramı

Birleşmiş Milletler Çevre Koruma Ajansı'na göre çevresel adalet ırk, renk, ulusal köken ya da gelir durumu fark etmeksizin tüm insanların çevre kanunlarının, düzenlemelerinin ve politikalarının geliştirilmesine, uygulanmasına ve yürütülmesine ilişkin olarak adil muamele görmesi ve bu süreçlere dâhil olmaları şeklinde tanımlanmaktadır.[1] Çevresel adalet sadece çevrenin korunmasıyla ilgili meseleleri değil insan ve çevre arasındaki ilişkiden kaynaklanan sorumluluk, yükümlülük, şehir hakkı, katılım hakkı gibi meseleleri de kapsamaktadır. 1970'li yıllarda çevresel adalet kavramının doğmasına yol açacak birtakım sosyo-politik olaylar 1980'li yıllarda bu kavramın akademik literatüre girmesini sağlamıştır. 1982 yılında ABD'nin Kuzey Carolina eyaletinin en yoksul ve aynı zamanda nüfusunun %65'ini Afrikalı Amerikanlıların oluşturduğu Warren County bölgesine devlet, tehlikeli atık depolama sahası kurmaya karar vermişti. Bunu protesto etmek için örgütlenen Warren County halkının ulusal medyadan ve birkaç sivil toplum kuruluşundan destek görmesi dışlanmış toplulukların çevre konularında maruz kaldığı eşitsizliklerin görünür olmasını sağladı. Dolayısıyla insan hakları, sosyal adalet, çevre meselesi konularının bir arada düşünülmesi durumu ekosistem ve insanlık arasındaki ilişki hakkında literatürde "çevresel adalet" olarak yerini alacak yeni bir düşünce biçiminin ortaya çıkmasına vesile oldu.[2]

Sosyolog Robert Bullard 1990 yılında yayınladığı kitabında ırksal ve sınıfsal farklılıkların, çevresel adaletsizliklerin ardında yatan gerçek sebepler olduğunu ileri sürdü.[3] Çevresel adalet paradigması her ne kadar 20. yüzyılın son çeyreğinin ürünü olsa da aslında çevre adaletsizliklerinin kökleri beyaz adamın kendinden olmayanı medenileştirme misyonunu gerçekleştirdiği kolonizasyon dönemine dayanmaktadır. Sanayi devrimiyle birlikte büyümeye başlayan devletler iş gücü ve hammadde aradıkları topraklarda aynı zamanda ekolojik ortak kaynakları da kendi çıkarları doğrultusunda kullandılar. Avrupa kolonizasyonu, ekonomik sömürünün gerçekleştirilmesi için insanların ve toprakların dışarıdan gelen kültürle, sosyal yapıyla, yasa ve kurumlarla, teknolojiyle, üretim sistemleriyle hâkimiyet altına alınmasını sağladı.[4] Sömürgeci devletler iş gücü ve hammadde kaynaklarının

---

[1] "Birleşmiş Milletler Çevre Koruma Ajansı" web sitesi.
Erişim tarihi: 02.09.2018. <https://www.epa.gov/environmentaljustice>

[2] Paul G. Harris, *Routledge Handbook of Global Environmental Politics* (New York: Routledge, 2014), 309.

[3] Robert Bullard, *Dumping in Dixie* (Colorado: Westview Press, 2000), 58.

[4] John Byrne vd., *Environmental Justice: Discourses in International Political Economy* (New Jersey: Transaction Publishers, 2009), 9-11.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yanında yerli ekolojik sistemleri otlaklara, tarlalara dönüştürerek, ormanlık arazileri ve madenleri kullanarak, suları özelleştirerek çevresel sömürgecilik de gerçekleştirdi. Dolayısıyla Avrupa kolonizasyonu döneminde toprak kullanımı ve toprak yönetimi uygulamaları sömürge devletlere entegre edilerek ekolojik emperyalizmi günümüze kadar sürdürecek olan bir dönüşüm de başlatıldı. Dolayısıyla Bullard'ın 1990 yılında ileri sürdüğü argümanlar, 19. yüzyıl çevresel kolonizasyon ve ekolojik emperyalizm olgularıyla birlikte düşünülmelidir.

Warren County halk hareketi yeni bir sosyal örgütlenmenin sembolü olmakla birlikte aynı zamanda çevresel adalet çalışmalarına Amerika Birleşik Devletleri'nin öncülük etmesine sebep olmuştur. 1983 yılında ABD Genel Muhasebe Dairesi –*U.S. General Accounting Office*– ve 1987 yılında Birleşik İsa Kilisesi –*United Church of Christ*– tarafından ırksal farklılıklar ve atık depolama alanları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar ABD'de çevresel ırkçılıkla ilgili önemli bir farkındalığa neden oldu. Akabinde Robert Bullard, Bunyan Bryant, Paul Mohai gibi sosyal bilimcilerin araştırmaları sayesinde 1990'lı yıllarda çevresel adalet çalışmaları hızla arttı.[5] Çevresel adaletsizliklerin küreselleşmeyle birlikte artmaya devam ettiği bu yıllarda halk hareketlerinin de etkisiyle araştırmacılar bu sosyal problemin arkasında yatan temel sebepleri incelemek için çalıştılar. Neticede çevresel adalet kavramı Amerika Birleşik Devletleri sınırlarını aşarak Avrupa, Avustralya, Kanada gibi birçok ülkeye ve bölgeye yayıldı. Böylece ABD üzerine yoğunlaşan çalışmalar artık küresel çaptaki eşitsizlikleri de duyurmaya başladı.[6] Sonuç olarak çevresel adalet kavramı da odaklandığı farklı sosyal eşitsizliklere göre farklı şekillerde tanımlanmaya başlandı. Örneğin, Bullard çevresel adaleti, "tüm insanların ve toplulukların çevre ve kamu sağlığı yasalarının eşit koruması altında oldukları prensibine" göre ifade etmiştir.[7] Paul Mohai ise, "çevresel adalet çalışmaları araştırmacıların, çevre kirliliğinin farklı sosyal sınıflar ve ırksal/etnik gruplar üzerinde eşit olmayan etkilerini belgelendirdiği disiplinler arası bir alan yazını olarak ortaya çıktı" şeklinde yorumlamıştır.[8]

Çevresel adaletin sadece çevre meseleleriyle ilgili olmayan politik bir olgu olduğunu kavrayabilmek için çevresel adaletsizliklerin sebeplerini farklı perspektiflerden ele almak gerekir. Yapılan nitel ve nicel araştırmalara göre birçok faktör çevresel eşitsizliğe neden olabilir: nitel araştırmaların üzerinde durduğu sınıf,

---

[5] Paul Mohai vd., "Environmental Justice," *Annual Review of Environment and Resource* 34 (2009): 406-407.

[6] Paul G. Harris, 310.

[7] Aslı Erbil, "Benefiting From the Environmental Justice Paradigm as a Conceptual Framework in Turkey," *Planlama TMMOB* 24 (2014): 68.

[8] A.g.e.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ırk, arazi kullanım politikaları veya ekonomik kalkınma arasındaki etkileşim veya nicel araştırmaların saptadığı çevresel olarak tehlike altında olan türlerin, mekânların istatistikî bilgisi gibi. 1990'larda çevresel adaletsizliğin nedeni ilk olarak çevresel ırkçılıkla ilişkilendirilse de yapılan araştırmalardan sonra bu nedenler ekonomik, sosyo-politik ve ırksal olarak üç grupta incelenebilecek şekilde genişlemiştir.[9] Ekonomik açıdan sanayi işletmelerinin arazi bedeli ve işletme masrafı düşük olan yerlerde yeni tesisler kurarak üretim maliyetlerini en aza indirme isteğinden bahsedilebilir. Bu yerler tesadüfen düşük gelir gruplarının veya azınlıkların yaşadığı yerler olabilir ya da tam tersi tesisin kurulduğu yerde yaşam kalitesinin düşmesi sonucu beyazlar ve yüksek gelir grupları buradan ayrılabilir ve fakir/beyaz olmayan gruplar buraya yerleşebilir. Sosyo-politik açıdan topluluklar arasındaki sosyal sermaye ve politik güç dengesizliği dikkat çekicidir. Haksızlığa uğrayan yoksul topluluklar veya azınlıklar örgütlenmek için daha az kaynağa sahiptirler ve siyasal olarak karar vericilere ulaşma imkânları varlıklı topluluklara göre kısıtlıdır. Dolayısıyla karar vericiler tarafından haksızlığa uğramışsa da tepkisini dile getiremeyen dışlanmış topluluklar sosyal olarak da mekânsal ayrışmaya maruz kalmaktadır. Irksal açıdan baktığımızda ise azınlıkta olan insanlar toplum içinde zaten sosyal olarak dışlandıkları için karar vericiler -kasti olsun veya olmasın- herhangi bir aksiyonlarında kolay yol olarak azınlıkların yaşadığı yerleri seçerler veya bu yerler hakkında daha kolay politikalar üretebilirler. Ekonomik, sosyo-politik ve ırksal faktörlerin çevresel adaletsizliğe yol açan sebepler olarak gösterilmesi çevre adaletinin insan-çevre etkileşiminin yarattığı orantısız tehlikeleri göz önüne almamız gerektiğini vurgulamanın yanı sıra insan-çevre etkileşiminden kaynaklanan sorunların çözümünde güç ilişkilerinin yer aldığını, karar verici mekanizmaların yeterince halk tabanında karşılık bulamadığını ve demokratik katılım süreçlerinin eksik kaldığını da ifade etmektedir.

Herkes için sağlıklı bir çevreye eşit ulaşım, müşterek ortaklara (yeşil alan, su, enerji gibi) eşit erişim, çevresel zararlardan eşit korunma ve çevresel karar verme süreçlerine eşit katılma gibi prensiplerin yerel, bölgesel, ulusal ve küresel ölçekte incelenmesi çevresel adaletin unsurlarıdır. Çevresel adalet kapsamında yer alan hava kirliliği, iklim değişikliği, enerji, gıda, su, atıklar, sürdürülebilirlik, cinsiyet gibi konular ile sağlığın önemi arasında da sıkı bir ilişki vardır. 1986 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından organize edilen sağlığın önemi üzerine ilk uluslararası konferansta sunulan Ottawa Şartı, sağlığın önemi çerçevesinde çevresel adaletin unsurlarına da değinmektedir. Ottawa Şartı, sadece hastalıkların önlenmesini değil sağlıklı statüsüne erişilebilmesi için sürdürülebilirliğin sağlanmasını ve bireylerin,

[9] Paul Mohai ve Robin Saha, "Racial Inequality in the Distribution of Hazardous Waste: A National-Level Reassessment," *Social Problems* 54, sy. 3 (2007): 345.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

toplumların ve devletlerin çevreyi koruma konusundaki sorumluluklarını ve yükümlülüklerini yerine getirmelerini belirtmiştir.[10] Bir çevre meselesi olarak hava kirliliği ile sağlık arasında yadsınamaz derecede önemli bir ilişki vardır. Hava kirliliğine maruz kalınması her zaman her yerde aynı düzeyde gerçekleşmemektedir. Bu sebeple bir sonraki bölümde hava kirliliği, çevresel adaletle olan ilişkisi üzerinden ele alınacaktır.

2. Hava kirliliği ve çevresel adalet

Hava kirliliği öncelikli çevre sorunları arasında ilk sıralarda yer almakta olup özellikle modern toplumlarda aşılması gereken ciddi zorluklardan biridir. Hava kirliliği insan sağlığı başta olma üzere hayvanlar ve ekosistemler üzerinde olumsuz etkiler yaratmanın yanı sıra sera gazı etkisinin artması, asit yağmurları ve ozon tabakasının incelmesi gibi küresel çevre problemlerinden kaynaklanan iklim değişikliğinin de sebebidir. Birleşmiş Milletler Çevre Koruma Ajansı hava kirliliğini "insan sağlığına veya refahına engel olan atık veya kirletici maddelerin havada var olması" şeklinde tanımlamaktadır.[11] Dünya Sağlık Örgütü tarafından ise hava kirliliği "atmosferin doğal niteliklerini değiştiren kimyasal, fiziksel ya da biyolojik faktörler tarafından kapalı veya açık alandaki havanın kirletilmesi" olarak ifade edilmektedir.[12]

Hava kirliliğine neden olan en yaygın kaynaklar arasında özellikle evsel ısıtma sistemleri, motorlu araçlar, endüstriyel tesisler ve orman yangınları sayılabilir. Hava kirliliği kapalı alan ve açık alan olmak üzere iki şekilde incelenmelidir. Kapalı alan hava kirliliği, bina içindeki havanın kimyasal, biyolojik ya da fiziksel kirleticiler barındırmasıdır. Kapalı alan hava kirliliğine neden olan faktörler arasında inşaat yapı malzemeleri, merkezi ısıtma ve soğutma sistemleri, evsel temizlik ürünleri, boya malzemeleri, solventler, ısınma için gaz ve kömür kullanımı, sigara dumanı ve günlük yaşamda kullanılan diğer birçok ürün sayılabilir.[13] Ancak bu kirleticilerin içinde en büyük pay sahibi ısınma ve yemek pişirme için kullanılan kömür ve biyokütledir. Kömür ve biyokütle yakıt kullanımı

---

[10] "Ottowa Charter for Health Promotion", 1986, 1-5. Erişim tarihi: 02.09.2018 <http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/129532/Ottawa_Charter.pdf>

[11] United States Environmental Protection Agency Office, *Terms Of Environment: Glossary, Abbreviations And Acronyms* (1997): 2.

[12] "World Health Organisation" web sitesi.
Erişim tarihi: 02.09.2018 <http://www.who.int/topics/air_pollution>

[13] Anastasia Dimitrou ve Vasilia Christidou, "Causes and Consequences of Air Pollution and Environmental Injustice as Critical Issues for Science and Environmental Education," The Impact of Air Pollution on Health, Economy, Environment and Agricultural Sources içinde, der. Mohammed Khallaf (Londra: Intech, 2011), 219.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sonucu açığa çıkan duman hane içindeki hava kirliliğine neden olmakla birlikte yakinen bu dumanın solunmasına neden olur. Kapalı alan hava kirliliğinin yarattığı hastalık semptomları sağlık literatüründe 1970'lerden itibaren "hasta bina sendromu" ile ifade edilmiştir.[14] Bina içi kirleticilerine, hava sıcaklığına ve nemlilik oranına dikkat edilmemesi durumlarında kapalı alan hava kirliliği, açık alan hava kirliliğinden bile tehdit edici olabilmektedir.

Açık alan hava kirliliği, yaşayan organizmaların sağlığını tehdit eden ve çevresel sistemin fonksiyonunu bozan hava kirletici çeşitli maddelerin (kükürt dioksit, partikül madde, nitrojen oksitleri ve ozon gibi) atmosferde salınımıdır. Hava kirleticiler katı, sıvı, gaz şeklinde olabilir ve insan aktiviteleri veya doğal süreçler sonucu oluşabilir. Hava kirleticilerin doğal süreçler sonucu oluşması volkanik aktivitelerin, orman yangınlarının, organik bozulmaların rüzgârla havaya karışmasıdır. İnsan aktiviteleri sonucu oluşan kirlilikler ise motorlu araçlarla ulaşım, fosil yakıtların kullanılması, sanayi, tarımda kimyasalların kullanımı, enerji santralleri, çöp yakma, atık depolama sahaları gibi unsurlardan meydana gelir.[15] Açık alan hava kirliliği özellikle fazla nüfusun yoğunlaştığı kentsel alanlarda büyük sorun teşkil eder. Artan nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması için aynı oranda ulaşım, inşaat, sanayi üretimi ve enerji tüketimi de artmakta, dolayısıyla kentsel alanlarda açık alan hava kirliliği önem arz etmektedir.

Kapalı ve açık alan hava kirliliği insanlar ve çevre üzerinde olumsuz etkiler doğurmaktadır. Havada yoğun halde bulunan kimyasal partiküllerin asit yağmurlarıyla yeryüzüne geri dönmesi insanlar ve diğer canlıların kimyevi zararlara maruz kalmasına yol açmaktadır. Aynı şekilde sera gazlarının havaya karışması küresel ısınmaya ve iklim değişikliğine neden olmaktadır. Hava kalitesinin bozulmasıyla birlikte solunum, kalp ve damar yolu hastalıkları, astım ve akciğer kanseri görülmektedir. Hava kirliliğinin insan sağlığı üzerindeki bu etkileri, 1934 yılında Belçika Meuse Vadisinde, 1947 yılında ABD Donora'da ve 1952 yılında Londra'da yoğun sis ve hava kirliliğine maruz kalan birçok kişinin hastalanarak bir aydan kısa sürede ölmesi olaylarından sonra araştırılmaya başlanmış ve ilk kez Londra'da kömür kullanımına sınırlamalar getirilmiştir.[16]

Hava kirliliğinin önlenmesi için son yıllarda çeşitli uluslararası sözleşmeler hazırlanmakta olup hava kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla ulusal ölçeklerde hava kalitesi indeksi kullanılmaktadır. Belirli bir yerdeki hava kalitesini ölçmek için kullanılan hava kalitesi indeksi hava kirliliğinin ne kadar düşük ya da yoğun olduğunu ifade etmek için, ülkeden ülkeye değişebilen, belli risk aralıkları ve

[14] A.g.e., 220.
[15] A.g.e., 218.
[16] Daniel A. Vallero, *Fundamentals of Air Pollution* (Londra: Elsevier, 2008), 43.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

renkler kullanır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 103 ülkeden alınan hava kalitesi verilerini kullanarak 2016 yılında hazırladığı rapora göre 2011 yılında 1.100 yerleşim yerinden hava kalitesi verisi alınırken bu sayı 2016 yılında 3.000'e çıkmış; yani artan hava kirliliğiyle ilgili farkındalık da artmıştır.[17] Elde edilen veriler doğrultusunda 2008-2013 yılları arasında hava kirliliği seviyesindeki küresel artışın %8 olduğu tespit edilmiştir.[18] Diğer yandan 2005 yılında açık alan hava kirliliğine bağlı yaklaşık 3 milyon ölüm gerçekleşirken 2012 yılında 6.5 milyon ölümün sebebi kapalı ve açık alan hava kirliliği ile ilişkilendirilmiştir.[19]

Hava kalitesi herkes için önemlidir. Ancak hava kalitesinin her yerde aynı olmaması birçok sosyal problemi de beraberinde getirmektedir. Çevresel farkındalık 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmeye başlamış, bu farkındalık neticesinde insanların dile getirdiği çevre sorunlarına çare bulmak için siyasi mekanizmalar devreye girmiştir. Bir çevre sorunu olarak hava kirliliğine karşı ulusal ve uluslararası çapta birçok girişim gerçekleşmiş olsa da meselenin sosyal boyutu yıllar geçtikçe önemini arttırmaktadır. Çünkü karar verme mekanizmalarına ulaşabilen ve ekonomik faaliyetlerin merkezinde bulunan yüksek gelirli gruplar ile bu imkânı olmayan düşük gelirli gruplar arasındaki sosyal adaletsizlikler sadece toplumsal, kültürel, ekonomik, politik süreçlerde değil hava kirliliği gibi çevre meselelerinde de yer almakta ve çevresel adaletin konusunu oluşturmaktadır. Örneğin az önce ayrımını yaptığımız kapalı alan hava kirliliği meselesindeki çevre adaletsizliğini ucuz konutlarda kullanılan kalitesiz yapı malzemelerinde görebiliriz. Kalitesiz yapı malzemeleri kapalı alanın nem oranını etkileyerek ya da alerjik reaksiyona sebep olarak solunum yolu sorunlarına neden olabilir ve bundan en çok ucuz konut kullanmak zorunda olan düşük gelirli gruplar etkilenir. Kalitesiz yapı malzemesi sadece sağlığı etkilemekle kalmaz, ölümlerle de yol açabilir. İngiltere'de Haziran 2017'de sosyal konutlarda çıkan bir yangın kalitesiz yapı malzemesi kullanıldığı için kısa sürede tüm binayı sarıp 79 kişinin ölümüne sebep olmuştu.[20] Diğer yandan açık alan hava kirliliği, iş olanaklarının fazla olduğu büyük şehirlere göçle gelen nüfus artışıyla birlikte motorlu taşıt kullanımının artması veya konut inşaatlarının artmasıyla yeşil alanların azalması söz konusu olacak ve dolayısıyla açık alan hava kirliliğinin sebep olduğu hastalıklardan en çok etkilenenler sağlık hizmetlerine ulaşmakta zorluk çeken düşük gelirli gruplar olacaktır.

---

[17] World Health Organization, *Ambient air pollution: A global assessment of exposure and burden of disease* (Cenevre: Publications of WHO, 2016), 31.

[18] A.g.e.

[19] "World Health Organization" web sitesi. Erişim tarihi: 02.09.2018.
<http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2016/air-pollution-estimates/en/>

[20] "BBC" web sitesi. Erişim tarihi: 02.09.2018
<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40379867>

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hava kirliliği mekânsal ayrışma fark etmeksizin her ölçekte insan sağlığını tehdit eden bir unsurdur. Hava kirliliği motorlu araç kullanımı, sanayi emisyonları ve ısınma için fosil yakıt yakma gibi sebepler yüzünden hem kırsal hem de kentsel alanlarda mevcuttur. Havası kirli kırsal ve kentsel alanların ortak noktası ise bundan en çok çevresel adaletsizliğin görülmesini sağlayan düşük gelirli grupların etkileniyor olmasıdır. Çünkü daha yüksek gelirli gruplar, düşük gelirli grupların hayat kalitesi üzerinde söz sahibi olmaktadır. Sermayeyi elinde bulunduran yatırımcılar düşük maliyetli üretim yapmak için yaşam standartlarının düşük olduğu yerlerde tesislerini kurarlar ve bu yerler özellikle tesislerin kurulmasına itiraz etme gücü olmayan, örgütlenip siyasi mekanizmalara seslerini duyurabilecek güçte olmayan yerlerdir. Yüksek gelirli gruplar zaten sosyo-mekânsal olarak ayrışmış şehirlerin bu bölünmüşlüğünü kullanarak düşük gelirli grupların yaşam kalitesinin daha da düşmesine sebep olurlar. Sadece üretim tesislerinin değil, aşağı yukarı tüm büyük şehirlerde atık depolama sahalarının, biyolojik artıma tesislerinin, otobanların, elektrik santrallerinin kısacası hava kirliliğine neden olabilecek bütün unsurların özel sektör veya devlet müdahalesiyle düşük gelirli grupların ikamet ettiği banliyölerde kurulmuş olduğunu görebiliriz. Diğer bir deyişle, zenginin fakir üzerindeki belirleyici rolünün sadece gelir eşitsizliğinde değil solunan havada dahi hissedildiği söyleyebiliriz. Çevresel adaletsizlik sadece kırsal ve kentsel yerleşim yerleri arasında değil gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında da tespit edilebilir. Gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere göre daha fazla odun ve kömür kullanmaları, buna bağlı olarak ortaya çıkan hastalıkların tedavisinde zayıf kalmaları ve daha çok sağlık harcaması yapmaları, dolayısıyla hava kirliliğine bağlı ölümlerin artması veya bu ülkelerde hava kirliliğinin azaltılmasına dair politikaların bir gereklilik olarak görülmemesi, bütçe ayrılmaması gibi durumlar ülkeler arasında da farklılıklara yol açmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) 2016 yılında yayınladığı bazı verilere göre[21] kentsel alanlarda yaşayan insanların %80'inden fazlası DSÖ'nün hava kalitesi limitlerinin aşıldığı kirli bir havaya maruz kalıyor. 2016 yılında derlenen kentsel hava kalitesi verilerine göre, düşük ve orta gelirli ülkelerdeki şehirlerin %98'i DSÖ'nün hava kalitesi prensiplerini karşılayamıyor.[22] Buna karşılık yüksek gelirli ülkelerdeki şehirlerde bu prensipleri karşılayamama oranı %56'ya inmiş

[21] Bu paragraftaki tüm veriler Dünya Sağlık Örgütü'nün 2016 yılında yayınladığı rapordan alınmıştır.

[22] Dünya Sağlık Örgütü'nün hava kalitesi prensipleri için bkz.
World Health Organization, Air quality guidelines for particulate matter, ozone, nitrogen dioxide and sulfur dioxide, 2005.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

durumda.[23] 2008-2013 yılları arasında hava kirliliğindeki %8 küresel artışa istinaden Amerika, Avrupa, Batı Pasifik gibi yüksek gelirli bölgelerde hava kirliliği azalırken, dünyanın geri kalanında hava kirliliği artış gösteriyor. Yüksek gelirli bölgelerdeki düşüş hesaba katılmadığı takdirde küresel çapta gerçek hava kirliliği artışının çok daha yüksek olduğunu söylenmelidir. Çevre adaletsizliğinin açık alan hava kirliliğine bağlı ölümlerdeki rolünde ise DSÖ'nün 2012 yılı verilerine göre düşük gelirli ülkelerde (Güney Doğu Asya ve Batı Pasifik ülkeleri) yaklaşık 1,5 milyon ölüm gerçekleşmişken yüksek gelirli ülkelerde bu sayı yaklaşık 400 bindir. Diğer yandan hava kalitesi indeksini uygulayan ülkeler arasında da eşitsizlik tespit edilebilir. Son yıllarda hava kalitesi ölçümü yapan istasyonların sayısı yüksek gelirli ülkelerde iki katına çıkmış; buna karşılık düşük ve orta gelirli ülkelerde artış %50 civarında kalmıştır. Bu durum düşük ve orta gelirli ülkelerin hava kirliliği ölçümlerinin yapılmasını bir öncelik olarak görmemesinden, buraya ayıracağı kaynağı başka sektörlere aktarmasından kaynaklanmaktadır.

Hava kirliliğinin ve sonuçlarının dünya üzerinde eşitsiz dağılımını gösteren en çarpıcı örneklerden biri hava kirliliğine bağlı prematüre bebek ölümleridir. OECD'nin 2016 yılı raporuna göre 2010 yılında 3 milyon prematüre bebek ölümü açık alan hava kirliliğiyle ilişkilendirilmiş ve 2060 yılında bu sayının 6 ile 9 milyon arasında olacağı tahmin edilmektedir.[24] 2010 yılında gerçekleşen prematüre ölümleri OECD ülkelerinde 430 bin iken OECD dışındaki ülkelerde 2,5 milyondur; aynı şekilde 2060 yılı tahminlerinde de OECD ülkelerinde bu sayının 500-600 bin arasında olacağı tahmin edilirken OECD dışındaki ülkelerde 5,5 – 8,5 milyon arasında olacağı öngörülmektedir. OECD dışındaki ülkeler arasında dikkat çeken Hindistan, Çin, Güney ve Güney Doğu Asya bölgeleri aynı zamanda Dünya Sağlık Örgütü tarafından da düşük ve orta gelirli ülkeler arasında nitelendirilen nüfusun ve hava kirliliği yoğunluğunun hızla arttığı bölgelerdir.

Hava kirliliği ve sonuçları göz önünde bulundurulduğunda bunun sadece bir çevre sorunu olmaktan çıkıp yerel ve küresel ölçekte sosyal eşitsizliğin ve çevresel adaletin meselesi olduğu görülmektedir. Bir sonraki bölümde düşük ve orta gelirli ülkeler arasında üst orta gelirli ülke kabul edilen Türkiye'deki hava kirliliğine bağlı çevresel adaletsizlikler incelenecektir.

---

[23] Düşük ve orta gelirli şehirler: Sao Paulo, Mexico City, Bogota, Beyrut, Tahran, Kahire, Bükreş, Belgrad, Sofya, İstanbul, Manila, Beijing…

Yüksek gelirli şehirler: Toronto, Buenos Aires, Abu Dhabi, Doha, Riyad, Madrid, Londra, Berlin Roma, Sydney, Singapur, Seul…

World Health Organization, Ambient air pollution: A global assessment of exposure and burden of disease, 2016.

[24] OECD, *The Economic Consequences of Outdoor Air Pollution* (Paris: OECD Publishing, 2016), 68-69.

3. Türkiye'de hava kirliliği kapsamında çevresel adaletsizlik örnekleri

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2016 yılında hazırlanan Türkiye Çevre Durum Raporu'na göre Türkiye'nin çevre meseleleri hava, iklim değişikliği, su ve atıksu yönetimi, atık, kimyasalların yönetimi, doğa koruma ve biyolojik çeşitlilik, arazi kullanımı başlıkları altında incelenmiştir.[25] Türkiye'nin üzerinde çalıştığı birçok çevre sorununun içinde hava kirliliği meselesi 1950'lerden itibaren etkisini hissettirmeye başlamıştır. Cumhuriyetle birlikte gelen ekonomik kalkınma hamleleriyle birçok fabrikanın temelleri atılmış ve akabinde sanayi kaynaklı çevre sorunları baş göstermeye başlamıştır.[26] Dolayısıyla bir çevre sorunu olarak hava kirliliği Türkiye'de kentleşme, ulaşım ve sanayileşme olgularının birbirlerini etkilemesiyle yaygınlaşmıştır. Sanayileşme sürecinde kırsal mekanlarda endüstriyel tarım uygulamaları kırsal işsizliği arttırmış ve bu durum köyden kente göçü hızlandırmıştır.[27] Göç alan kentlerin nüfusunun artmasıyla birlikte şehirleşme de gelişmiş ve bununla doğru orantılı olarak yerleşim alanları, ısınma ihtiyacı artmış, ulaşım ağı genişlemiştir. Üç faktörün birbirini tetikler vaziyette bir arada bulunması Türkiye'de hava kirliliğinin birincil sebebini oluşturmuştur.

Dünya Sağlık Örgütü, BM Çevre Koruma Ajansı ve Avrupa Birliği tarafından havanın doğal dengesini bozan kirleticilerin ölçülmesi gerekliliği teşvik edilmiştir. Türkiye'de de 2007 yılında başlatılan Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı projesi Birleşmiş Milletler Çevre Koruma Ajansı'nın hava kalitesi indeksi esas alınarak hava kalitesiyle ilgili ulusal mevzuat ve sınır değerleri oluşturulmuştur. Projenin amacı kükürt dioksit, azot dioksit, azot oksitleri, partikül madde, karbon monoksit, ozon gibi kirleticilerin ölçülmesi ve değerlendirilmesidir. Türkiye'de hava kalitesi 5 temel kirletici için hesaplanmaktadır. Bunlar; partikül maddeler (PM_{10}), karbon monoksit (CO), kükürt dioksit (SO_2), azot dioksit (NO_2) ve ozondur (O_3). Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı *"bir ulusun hava kalitesinin iyileştirilmesi konusundaki başarısı, yerel ve ulusal hava kirliliği problemleri ve kirlilik azaltmadaki gelişmeler konusunda doğru ve iyi bilgilendirilmiş vatandaşların desteğine bağlıdır. [...] vatandaşa hava kirliliği seviyesi hakkında doğru ve anlaşılabilir şekilde bilgi sağlarken, aynı zamanda ilgili otoritelerin toplum sağlığını korumak için önlem almaları konusunda kullanılabilir olmalıdır. Bu*

[25] T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, *Türkiye Çevre Durum Raporu* (Ankara, 2016), XIII-XIX.

[26] Gülizar Çakır Sümer, "Hava kirliği kontrolü: Türkiye'de hava kirliliğini önlemeye yönelik yasal düzenlemelerin ve örgütlenmelerin incelenmesi," *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* 7, sy. 13 (2014): 40-42

[27] Temiz Hava Platformu, *Türkiye'de Hava Kirliliği: Kara rapor*, 2016, 5. Erişim tarihi: 04.09.2018. <temizhavaplatformu.org>

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

amaçla, geliştirilen standart değerler gerek uyarıcı ve anlaşılabilir olması gerekse de kullanımı açısından yaygın olarak bir indekse çevrilerek sunulabilmektedir. Belli bir bölgedeki hava kalitesinin karakterize edilmesi için ülkelerin kendi sınır değerlerine göre dönüştürdükleri ve kirlilik sınıflandırmasının yapıldığı bu indekse Hava Kalitesi İndeksi (HKİ) (Air Quality Index/AQI) adı verilmektedir[28]" diyerek Türkiye'de hava kirliliğiyle ilgili toplumsal düzeyde farkındalık yaratmak ve siyasi olarak gerekli politikaların işlerliliğini sağlamayı hedeflemiştir.

Hava kalitesinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi neticesinde alınabilecek önlemlerin ötesinde Türkiye'de hava kirliliği ile çevresel adaletsizlik arasında sıkı bir bağ olduğunu söyleyebiliriz. Günlük yaşantımızda sıradanlaşan birçok olay aslında bizim çevre hakkımızı gasp etmektedir. Türkiye'de son dönemde İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa gibi büyük şehirlerde aşırı kentleşme, otoyol, havaalanı inşaatı gibi faaliyetler sebebiyle yeşil alanlar gitgide azalmaktadır. Aynı şekilde inşaata açılan alanlarda sıcaklık enverziyonuna rastlanılması söz konusudur. Sıcaklık enverziyonu, havanın normal koşullarda yerden yükseldikçe soğuması yerine hava koridorlarının kapatılması sebebiyle yerden yükselen havanın ısınması, dolayısıyla kirleticilerin yükselememesi durumudur.[29] Sıcaklık enverziyonuyla kirli havanın dağılamaması plansız ve kontrolsüz bir şekilde alanların imara açılması ve hava koridorlarının önüne bina yapılmasından kaynaklanmaktadır. Günlük hayatta maruz kaldığımız birçok çevresel müdahale söz konusudur. Bu gibi başka durumların yarattığı çevresel adaletsizlikleri daha ayrıntılı olarak hava kalite indeksi, enerji ve termik santral örnekleri üzerinden incelemek mümkündür.

i. Hava kalitesi indeksi:

Hava kalitesi indeksi dünyanın birçok ülkesinde ölçülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü daha sağlıklı bir havanın oluşması için ölçümlerden çıkan sonuçların değerlendirilmesinde belli standartlar tavsiye etmektedir. Ölçüm yapan ülkeler ise kendi hava kalite indeksini oluştururken DSÖ'nün standartlarını baz alarak kendi değerlerini ve sınırlarını belirlemektedir. Hava kirleticilerinden partikül maddenin[30] limiti üzerinden yapacağımız bir karşılaştırma neticesinde Türkiye'ye, Avrupa

[28] "Hava Kalitesi İzleme Ağı" web sitesi. Erişim tarihi: 02.09.2018. <http://www.havaizleme.gov.tr/Default.ltr.aspx>

[29] Baran Bozoğlu, *Hava Kirliliği Raporu 2016*, TMMOB Çevre Mühendisleri Odası, 2017, s. 6.

[30] Partikül madde; 2.5µm'dan ($PM_{2.5}$) veya 10 µm'dan (PM_{10}) daha küçük parçacıkların kütle konsantrasyonu ve çok daha ince parçacıklar veya kimyasal bileşikler (örneğin siyah karbon, organik bileşikler ve ağır metaller) olarak nitelendirilebilir.PM_{10} çapı 10 mikrondan küçük toz, polen, küf vb. parçacıklar olarak tanımlanabilir.
Dünya Sağlık Örgütü, Avrupa Ofisi, Hava Kirliliği Sağlık Risk Değerlendirmesi, 2016.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Birliği'ne ve DSÖ'ne göre Türkiye'deki havanın kirli olup olmadığını şu şekilde görebiliriz:[31]

(2015 yılında)	Dünya Sağlık Örgütü	Avrupa Birliği	Türkiye
PM_{10} limiti	20 $\mu g/m^3$	40 $\mu g/m^3$	56 $\mu g/m^3$

Türkiye'nin partikül madde limiti 56 $\mu g/m^3$'tür, buna göre 2015 yılında Türkiye'de 81 ilden 43'ü normal limitin altındadır ve uygun bir hava kalitesine sahiptir. Avrupa Birliği'nin 40 $\mu g/m^3$'lük standardına göre Türkiye'de 81 ilden 19'u limitlerin altında uygun bir hava kalitesine sahipken; Dünya Sağlık Örgütü'nün 20 $\mu g/m^3$'lük standardına göre ise Türkiye'de yalnızca 1 il (Çankırı) normal limitin altında uygun hava kalitesine sahiptir. Diğer bir deyişle Türkiye'de 1 milyondan fazla nüfusa sahip illerin tamamı kalitesiz hava solumaktadır.

Hava kalitesi izleme istasyonları 81 ilde bulunmasına rağmen teknik sıkıntılardan dolayı her ilde aynı kirleticiler aynı zamanlarda ve aynı yoğunlukta ölçülmemektedir. İstasyonların bulundukları konum nedeniyle de kentteki hava kirliliği net bir şekilde ölçülememektedir. Örneğin Düzce'de, karbon monoksit, kurşun, kadminyum, ozon ve arsenik oranları yüksek olmasına karşın bu ilde sadece PM_{10} ve kükürt dioksit ölçümü yapılmaktadır.[32]

Hava kalite indeksi sayesinde havanın dengesini bozan kirleticileri ölçmek ve değerlendirmek hava kirliliğiyle mücadelede çok önemli olsa da Türkiye'deki ölçümler beraberinde adaletsiz uygulamaları da getirmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından havadaki PM_{10} miktarının Dünya Sağlık Örgütü'nün tavsiye ettiği sınırdan neredeyse 3 kat daha fazla belirlenmesi ve 2019'a kadar ancak AB limit değerine ulaşılacak olması bu adaletsizliği örneklemektedir. PM_{10} limiti 2009 yılında 150 $\mu g/m^3$ iken her geçen yıl daha düşük seviyede sınırlandırılmış[33] olsa da gerçekte ülkenin yarısından fazlası kalitesiz havaya maruz kalmakta ve sağlık sorunlarıyla mücadele etmektedir.

ii. Enerji adaletsizliği:

Yakıt ihtiyacı karşılanırken kullanılan enerji kaynaklarıyla ilgili adaletsizlikleri fosil yakıtlar (kömür, petrol, doğalgaz) ve yenilenebilir enerji

[31] Sağlık ve Çevre Birliği (HEAL), *Türkiye'de Hava Kirliliği ve Sağlık Gerçekler, Veriler ve Öneriler*, 2015.

[32] Bozoğlu, s.5.

[33] 2010 = 132 µg/m3, 2011 = 114 µg/m3, 2012 = 96 µg/m3, 2013 = 78 µg/m3, 2014 = 60 µg/m3
Kaynak: <https://cevrekoruma.ibb.gov.tr/Dokumanlar/hava/limitdegerler.pdf>
Erişim tarihi :01.09.2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

üzerinden ele alabiliriz. Türkiye'de uzun yıllar ısınma ihtiyacının giderilmesi için kömür kullanımına başvurulmuş ve özellikle kış aylarında ciddi hava kirliliklerine rastlanılmıştır. Özellikle 1970'li yıllarda sanayileşmenin ve kentleşmenin iyice artmasıyla İstanbul ve Ankara'da halk sağlığını tehdit edecek düzeyde hava kirliliği görülmüştür.[34] Türkiye'de 1976 yılında doğalgaz kullanımı başladıktan sonra doğalgazın diğer yakıt türlerine göre daha az kirletici olması sebebiyle özellikle büyük şehirlerde iyileşmeler görülmüştür. 2011 yılında 81 ilin 62'sinde fiilen doğalgaz kullanılırken 2016 yılında bu sayı 76'ya çıkmıştır. Doğalgazın fiilen kullanılmadığı 5 il ise Ağrı, Artvin, Hakkâri, Şırnak ve Tunceli'dir. Doğalgazın illerin sınırına kadar getirilmiş ancak kullanılamıyor olmasının sebebi özel sektörün bu bölgeleri karlı görmemesi ve doğalgazın dağıtımı için herhangi bir yatırımda bulunmamasıdır. Karşılıklı olarak devlet de yatırımcıya doğalgaz fiyatını garanti edemediği için yatırımcı kömür santrallerine yönelmekte; sonuçta doğalgaza ulaşamayan, belki ulaşsa da tesisat ve yakıt bedeli sebebiyle kullanma imkânı bulamayacak düşük gelir gruplar hem yakıt olarak kömür kullanmaya devam etmekte hem de kömür santrallerinden gelen hava kirliliğine maruz bırakılmaktadır.

Türkiye'nin doğusundaki illere doğalgaz ulaştırılsa ve dağıtımı özel sektör tarafından sağlansa dahi çoğu ilde kömür kullanımı iki sebeple devam edecektir: birincisi devletin kış başlarken yoksul kesimlere yapacağı "kömür yardımları" sebebiyle; ikincisi doğalgaz yerine "ucuz kömür" tercih edileceği için. Güncellenen son mevzuata göre yoksul ailelere 500 kg "Isınmadan Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği"ne uygun kömür yardımı yapılmaktadır. Yoksul aileleri kömür kullanmaya teşvik eden bu sistem aynı zamanda onları hava kirliliğiyle birlikte yaşamaya da davet etmektedir. Bu adaletsizliği gidermek ve hava kalitesini arttırmak 2017 yılında adına Bursa Belediyesi kömür yardımı yerine "doğalgaz yardımı" projesini başlatmıştır. Yakıt dönüşümünü hedefleyen proje, kömür yerine doğalgaz kullanımını teşvik etmek için doğalgaz tesisat bedeli, güvence bedeli, fatura katkı payı gibi kalemlerle 1800 konuta 2.500 TL destekte bulunacaktır.[35] Bu teşvik ile hem düşük gelir grupları desteklenmiş olacak hem de hava kalitesi arttırılmış olacaktır.

Türkiye'de 2018 yılı Temmuz ayı sonu itibariyle elektrik üretiminin, %37'si doğalgazdan, %33'ü kömürden, %20'si hidrolik enerjiden, %6'sı rüzgârdan, %2'si jeotermal enerjiden ve %2'si diğer kaynaklardan elde edilmiştir.[36] Son yıllarda

---

[34] Sümer, 42-43.

[35] "Bursa Büyükşehir Belediyesi" web sitesi. Erişim tarihi: 02.09.2018. <http://www.bursa.bel.tr/hava-kalitesi-buyuksehir-le-artiyor/haber/24215/>

[36] "T.C. Enerji Bakanlığı" web sitesi. Erişim tarihi: 02.09.2018. <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Elektrik>

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye doğalgaz ithal ettiği Rusya'ya olan bağımlılığından kurtulmak için yerli kaynak olan kömür kullanımını teşvik ederek termik santrallerin kurulmasını sağlamıştır. Ancak kömür kullanımı enerji bütçesine katkı yapıyor gibi görünse de sağlık tarafında harcamalar gün geçtikçe artmaktadır. Elektrik üretim kaynaklarının dağılımına bakıldığında ise yenilenebilir enerji kaynakları içinde güneş enerjisinin kendine ait bir yüzdesi bile bulunmadığı görülmektedir. Coğrafi olarak güneş enerjisi kullanımına uygun bir ülke olan Türkiye'nin 2023 yılına kadar güneşten elde edeceği elektrik hedefi %5 olarak belirlenmiş durumdadır.[37] Güneş enerjisi potansiyelinin göz ardı edilerek ve güneş enerjisi santralleri üzerinde çalışmalar yapılmayarak termik santral yatırımlarına teşvik sağlanması, ithal ekipman alımında gümrük vergisi muafiyeti uygulanması yatırımcıları doğal olarak kömüre yönlendirmektedir. Devletin enerji politikalarındaki bu tutumu ucuza enerji mal ediyor gibi görünse de kömürün uzun yıllarca sürecek tahribatının maliyeti ileriki yıllarda onu çok daha pahalı hale getirecektir.

iii. Termik santrallerle birlikte inşa edilen adaletsizlikler: Çatalağzı örneği

Türkiye genelinde 38 kömür ve linyit yakıtlı termik santral bulunmakta, ilaveten 10 santral yapım aşamasında olup 20 santral de lisans alma veya planlanma sürecindedir. Enerji üretiminin %31'ini karşılayan 38 termik santralin 24'ünde tam olarak kömürleşmemiş, daha az ısı veren, yüzeye yakın olduğu için kolay çıkartılan ve işletilen, içeriğindeki fazla kükürt sebebiyle aşırı hava kirliliğine neden olan linyit kullanılmaktadır.[38]

Zonguldak zengin taş kömürü yataklarıyla bilinen bir şehir olmakta birlikte 1940'larda inşa edilen ilk kömür yakıtlı termik santrale de ev sahipliği yapmaktadır. Zonguldak'ın Kilimli ilçesine bağlı Çatalağzı beldesi 2004 yılında hazırlanan imar planıyla "termik santral bölgesi" ilan edilmiştir. Bu tarihten sonra Çatalağzı beldesine art arda termik santraller inşa edilmiş ve bugün 7.000 nüfuslu beldenin 700 metrelik alanında 7 üniteden oluşan 3 termik santral faaliyet göstermekte, 8. ünitenin kurulması için de çalışmalar devam etmektedir.[39] Santrallerde her gün 30 bin ton kömür yakmak için 350 milyon m^3 oksijen kullanılmakta, açığa çıkan 10 bin

[37] Damian Carrington, "Türkiye'de kömür atağını durdurmak için çok mu geç?," *The Guardian International*, 14 Ekim 2015. Erişim tarihi: 02.09.2018
<https://www.theguardian.com/environment/2015/oct/14/turkiyede-komur-atagn-durdurmak-icin-cok-mu-gec>

[38] "Enerji Enstitüsü" web sitesi. Erişim tarihi: 02.09.2018
<http://enerjienstitusu.com/santraller/>

[39] "Hürriyet Gazetesi" web sitesi. Erişim tarihi: 02.09.2018
< http://www.hurriyet.com.tr/7-bin-nufuslu-beldede-termik-santral-tepkisi-40599923>

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ton kül ve 450 milyon m^3 zehirli gaz ise havaya karışmaktadır. Diğer yandan santralleri soğutmak için denizden saatte 320 bin m^3 su çekilmekte ve soğutma amacıyla kullanıldıktan sonra ısınan sular tekrar denize verilmektedir. Yanan kömürlerden açığa çıkan küller için kül tepesi oluşturulmuş, zamanla küllerin üzerine tarım toprağı atılmaktadır. Ancak külleri taşıma sürecinde küller rüzgârla havaya, suya karışmakta, belde sakinlerinin evlerine girmektedir.

Çatalağzı belde sakinleriyle yapılan görüşmelerde termik santraller yapılırken bölge insanlarının termik santrallerde çalışmak için alternatifsiz bırakıldığı anlaşılmaktadır. Termik santralleri inşa eden özel sektör firmaları beldeye okul açarak ve işsizlere istihdam sağlayarak yoksul kesimin beldenin kalkındığına inandırılması amaçlamıştır.[40] Ancak kalkınma bir yana belde kanser hastalarıyla dolmuştur. 7.000 nüfuslu bir beldeyi termik santraller içine hapsetmek ve havanın kalitesini bozarak toplum sağlığını tehdit etmek sadece çevresel adaletsizlik olarak adlandırılamayacağı gibi aynı zamanda tüm bireylerin sağlıklı yaşama hakkı olan anayasal hakkın da ihlal edilmesi demektir. Çatalağzı ve Zonguldak sağlık kurumları tarafından resmi kanser vakalarının sayıları net bir şekilde açıklanmamakla birlikte 2010 yılında Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Çocuk Onkoloji Bölümü'nün hizmet vermeye başlamış olması sağlık sorunlarının ne denli ciddi olduğunu gösterir niteliktedir.

Sonuç

Her türlü canlının sağlığı ve ekosistemlerin denge içinde işlemesi ile bunlara engel olan çevre sorunları arasında inkar edilemez bir ilişki vardır. Politik, ekonomik ve sosyal faktörlerden dolayı çevrenin yaşanılabilir standartlarda olmaması durumu çevresel adaletsizliklerin temel sebebidir. Çevresel adaletsizlik sorununa çözüm getirilmesi sadece fiziksel çevrenin korunmasından değil sosyo-ekonomik adaletsizliklerin giderilmesinden ve politik mekanizmaların toplumun her kesimini gözeterek adil bir şekilde siyaset üretmesinden geçmektedir.

Hava kirliliği günlük yaşantımızda çoğu kez farkında olmadan en çok maruz kaldığımız sorunlardan biridir. Hava kirliliğinin çözümü ekonomik açıdan sadece sürdürülebilir kalkınma prensipleriyle hava kalitesinin iyileştirilmesiyle değil aynı zamanda sosyal toplum alışkanlıklarının dönüştürülmesi ve dolayısıyla adil bir politika anlayışının ürünü olacaktır. Bu duruma Türkiye özelinde baktığımızda, tıpkı dünya genelinde de olduğu gibi, gelir adaletsizliğinin mağdur ettiği yoksul toplulukların hava kirliliğine en çok maruz kalan ve sağlık hizmetlerine de sınırlı

[40] Nur Banu Kocaaslan, "Arka bahçenizde termik santral hayal edin: Çatalağzı'na hoş geldiniz," *Diken Haber Sitesi*, 17 Kasım 2015. Erişim tarihi: 02.09.2018. <http://www.diken.com.tr/arka-bahcenizde-termik-santral-hayal-edin-catalagzina-hosgeldiniz>

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

erişebilen kesim olduğu tespit edilebilecektir.

Çevresel adaletin bir toplumda sağlanabilmesi sadece çevre sorunlarının giderilmesiyle ve çevrenin korunmasıyla doğrudan bağlantılı olmamalıdır. Çevresel adaletin tesis edilmesi ekonomik, politik ve sosyal olarak adil bir anlayışın ürünü olmalıdır. Aksi şekilde sürdürülen çevre politikaları günü kurtarmaya yönelik olacağı gibi aynı zamanda uzun vadede çevresel adaletsizliklerin, sosyal eşitsizliklerle paralel olarak artmasına da neden olacaktır.

Summary

Environmental justice is a combination of human rights, social justice, and environmental issues. This concept has entered the literature after a movement of socially excluded people of Warren County in 1982. When the state decided to use Warren County area as a landfill, this case triggered the studies of the environmental injustice of the communities spatially and environmentally excluded by the center. Today environmental justice studies are generally due to economic, sociopolitical and racial reasons. This paper aims to interpret the environmental justice with the air pollution. World Health Organisation defines air pollution as a contamination of the outdoor and indoor environment by chemical, physical or biological components which modify the natural characteristics of the air. The injustices that the air pollution composes can be determined in different levels. These levels may be between center and periphery in big cities, or between high-income groups and low-income groups, or between developed countries and developing countries. In any case, the one who causes the air pollution or the one who exposes to the air pollution becomes always a part of the environmental injustice. Turkey is an appropriate example to show environmental injustices. The paper takes three examples which are air quality index, energy injustices, and coal-fired thermal power plants. Air quality index shows injustices between limit values of contaminant regarding World Health Organisation, European Union and Turkey. Energy injustices try to emphasize the pollution created by coal utilization which addresses to low-income groups in Turkey. And finally, injustices created by coal-fired thermal power plants demonstrate that how small towns' air becomes precariously unhealthy. The relation between environment and human is not just a physical or spatial relation but it is a result of economic, social and politic process. Equal access to a healthy environment, equal access to commons, equal protection from environmental harms and equal participation to environmental decision-making process are the components of the environmental justice. And the realization of these components may offer to each individual a justice and equal benefit of environmental rights.

KAYNAKÇA

Kitaplar, makaleler ve raporlar

Bozoğlu, Baran. "Hava Kirliliği Raporu 2016." *TMMOB Çevre Mühendisleri Odası*, (2017).

Bullard, Robert. *Dumping in Dixie*, Colorado: Westview Press, 2000.

Byrne, John vd. Environmental Justice: Discourses in International Political Economy, New Jersey: Transaction Publishers, 2009.

Erbil, Aslı. "Benefiting From the Environmental Justice Paradigm as a Conceptual Framework in Turkey." *Planlama TMMOB* 24, (2014).

Dünya Sağlık Örgütü. Avrupa Ofisi, *Hava Kirliliği Sağlık Risk Değerlendirmesi*, 2016.

Harris, Paul G. *Routledge Handbook of Global Environmental Politics*, New York: Routledge, 2014.

Khallaf, Mohammed. *The Impact of Air Pollution on Health, Economy, Environment and Agricultural Sources*, Londra: Intech, 2011.

Mohai, Paul vd. "Environmental Justice." *Annual Review of Environment and Resource* 34, (2009).

Mohai, Paul ve Saha, Robin. "Racial Inequality in the Distribution of Hazardous Waste: A National-Level Reassessment." *Social Problems* 54, sy. 3, (2007).

OECD. *The Economic Consequences of Outdoor Air Pollution*, Paris: OECD Publishing, 2016.

Sümer, Gülizar Çakır. "Hava kirliği kontrolü: Türkiye'de hava kirliliğini önlemeye yönelik yasal düzenlemelerin ve örgütlenmelerin incelenmesi." *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* 7, sy. 13 (2014).

Sağlık ve Çevre Birliği (HEAL), *Türkiye'de Hava Kirliliği ve Sağlık Gerçekler, Veriler ve Öneriler*, 2015.

Temiz Hava Platformu, *Türkiye'de Hava Kirliliği: Kara rapor*, 2016.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, *Türkiye Çevre Durum Raporu*, Ankara: 2016, s. XIII-XIX.

United States Environmental Protection Agency Office, *Terms Of Environment: Glossary, Abbreviations And Acronyms*, 1997.

Vallero, Daniel A., *Fundamentals of Air Pollution*, Londra: Elsevier, 2008.

World Health Organization, *Ambient air pollution: A global assessment of exposure and burden of disease*, 2016.

World Health Organization, *Air quality guidelines for particulate matter, ozone, nitrogen dioxide and sulfur dioxide*, 2005.

İnternet siteleri

BBC web sitesi. Erişim tarihi: 02.09.2018. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40379867>

Birleşmiş Milletler Çevre Koruma Ajansı web sitesi. Erişim tarihi: 02.09.2018. <https://www.epa.gov/environmentaljustice>

Bursa Büyükşehir Belediyesi web sitesi. Erişim tarihi: 02.09.2018. <http://www.bursa.bel.tr/hava-kalitesi-buyuksehir-le-artiyor/haber/24215/>

Carrington, Damian, Türkiye'de kömür atağını durdurmak için çok mu geç?, The Guardian International, 14 Ekim 2015. Erişim tarihi: 02.09.2018 <https://www.theguardian.com/environment/2015/oct/14/turkiyede-komur-atagn-durdurmak-icin-cok-mu-gec>

Dünya Bankası web sitesi. Erişim tarihi: 02.09.2018. <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>

Enerji Enstitüsü web sitesi. Erişim tarihi: 02.09.2018. <http://enerjienstitusu.com/santraller/>

Hava Kalitesi İzleme Ağı web sitesi. Erişim tarihi: 02.09.2018. <http://www.havaizleme.gov.tr/Default.ltr.aspx>

Hürriyet Gazetesi web sitesi. Erişim tarihi: 02.09.2018. < http://www.hurriyet.com.tr/7-bin-nufuslu-beldede-termik-santral-tepkisi-40599923>

KOCAASLAN, Nur Banu, Arka bahçenizde termik santral hayal edin: Çatalağzı'na hoş geldiniz, Diken Haber Sitesi, 17 Kasım 2015. Erişim tarihi: 02.09.2018. <http://www.diken.com.tr/arka-bahcenizde-termik-santral-hayal-edin-catalagzina-hosgeldiniz>

Ottowa Charter for Health Promotion, 1986. Erişim tarihi: 02.09.2018. <http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/129532/Ottawa_Charter.pdf>

World Health Organisation web sitesi. Erişim tarihi: 02.09.2018. <http://www.who.int/topics/air_pollution>

T.C. Enerji Bakanlığı web sitesi. Erişim tarihi: 02.09.2018. <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Elektrik>

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE TÜRK-RUS İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİNDE ENERJİNİN ROLÜ

Emre Erşen*

Giriş

Enerji meselesi Türkiye ve Rusya arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişimine yön veren en önemli meselelerden birisi olmaya devam etmektedir. Türkiye büyüyen bir ekonomi olarak giderek daha fazla enerjiye ihtiyaç duymakta iken, Rusya dünyanın en önemli petrol ve doğalgaz ihracatçılarından birisi haline gelmiştir. Bu durum iki ülke arasında enerji konusu özelinde bir tür karşılıklı bağımlılık ilişkisi yaratmaktadır. Fakat Ankara ve Moskova arasındaki enerji ilişkisinin genel olarak iki ülkenin bölgesel sorunlara yönelik yaklaşımlarındaki farklılıklardan da yoğun biçimde etkilendiğinin göz ardı edilmemesi gerekir.

Bu çalışmanın amacı enerji meselesinin Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye-Rusya ilişkilerinin gelişimi açısından önemini tartışmaktır. Bu çerçevede iki ülke arasındaki enerji ilişkisinin tarihsel boyutu kısaca ele alındıktan sonra Ankara ve Moskova'nın enerji alanında örtüşen ve çatışan çıkarlarını analiz edebilmek için özellikle iki önemli konu üzerinde durulacaktır. Birinci konu iki ülkenin birbirleriyle olan yoğun enerji ilişkisinin ekonomik kazanç ve maliyetlerini nasıl yorumladıklarıyla ilgilidir. İkinci konu ise son dönemde hız kazanan çeşitli petrol ve doğalgaz boru hattı projeleri konusunda iki ülke arasındaki çatışma ve işbirliği dinamikleridir.

Tarihsel Süreç

Türkiye ve Rusya arasında enerji alanındaki ilk önemli temaslar Sovyet döneminin sonuna doğru 1980'li yıllarda başlamıştır. Eylül 1984'te Türkiye'nin Rusya'dan doğalgaz satın almasına yönelik imzalanan anlaşmayı takiben Şubat 1986'da yine aynı konuda ikinci bir anlaşma daha imzalanmıştır. Bu anlaşmalar sayesinde iki ülke arasındaki ilk doğalgaz boru hattı olan ve Trans-Balkan ya da Batı hattı olarak da bilinen boru hattı inşa edilmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ise Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ilişkisi daha da yoğunlaşmıştır. Nitekim 1998 itibariyle 3.5 milyar doları aşan ikili ticaret hacminin gelişiminde Türkiye'nin Rusya'dan artan

* Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, E-posta: eersen@marmara.edu.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

miktarlarda ithal ettiği doğalgaz ve petrol ürünlerinin oldukça önemli bir payı bulunmaktadır.[1] Bu duruma bağlı olarak 1997 yılında iki ülke ilave olarak yıllık 16 milyar metreküp Rus doğalgazının 25 yıl boyunca Türkiye'ye taşınmasını öngören yeni bir anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşma uyarınca 2002'de tamamlanan "Mavi Akım" doğalgaz boru hattı ise iki ülkeyi Karadeniz'in altından doğrudan birbirine bağlayan ilk boru hattı olarak tarihe geçmiştir.[2]

Mavi Akım hattının açılmasından sonra Rusya'nın Türkiye'nin doğalgaz ithalatındaki payı hızla artmış ve 2005 itibariyle yüzde 65'e ulaşmıştır. Enerji alanında iki ülke arasında hız kazanan işbirliğine bağlı olarak ise Samsun-Ceyhan projesiyle ilgili olarak girişimler öne çıkmıştır. Rus petrolünün Samsun ve Ceyhan arasında inşa edilecek yeni bir boru hattıyla Türkiye üzerinden taşınmasını ve bu şekilde Türk Boğazlarındaki tanker trafiğinin büyük ölçüde rahatlatılmasını esas alan bu proje ile ilgili çerçeve anlaşması 2009 yılında iki ülke yetkilileri tarafından imzalanmıştır.[3]

Bu dönemde öne çıkan bir başka proje de Rusya tarafından 2007 yılında AB'nin Nabucco projesine karşı başlatılan "Güney Akım" projesidir. Rusya'nın 2006 yılında Ukrayna ile yaşadığı gerginlik nedeniyle Avrupa'nın pek çok ülkesine doğalgaz akımının kesintiye uğraması nedeniyle AB ülkeleri Rusya dışındaki kaynaklardan doğalgaz ithal etmek için Nabucco projesine hız vermişlerdir. Azerbaycan ve Ortadoğu'dan doğalgaz temin etmek üzere hayata geçirilen bu projede Türkiye de ana ortaklardan birisi olmuştur. Ancak Ankara buna rağmen Rusya'nın Ukrayna güzergâhını tamamen devre dışı bırakmak için Nabucco'ya alternatif olarak geliştirdiği Güney Akım hattının Türkiye'nin Karadeniz'deki münhasır ekonomik bölgesinden geçmesi için 2009 yılında onay vermiştir.

Ankara ve Moskova ayrıca nükleer enerji alanında da işbirliğini derinleştirmişlerdir. 2010 yılında imzalanan anlaşma ile Türkiye'nin ilk nükleer enerji santralinin Rus devlet şirketi Rosatom tarafından Akkuyu'da inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. 2014 yılında ise Ukrayna ve Kırım'da yaşanan krizin ertesinde Rusya Güney Akım projesinin yerine doğrudan Türkiye'ye

---

[1] "Türkiye ile Ticaret," *T.C. Ekonomi Bakanlığı*, https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Rusya%20Federasyonu/html (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2018).

[2] A. Necdet Pamir, "Mavi Akım Projesi Nedir, Ne Değildir?," *Avrasya Kültürel ve Toplumsal Gelişme Derneği*, Temmuz 2003, http://www.avrasyatr.org/e-analiz_TR/e-analiz_1.html (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2018).

[3] "Russia Backtracks on Black Sea Oil Exports, Because the Real Market is in Asia," *Business Insider*, 13 May 2010, http://www.businessinsider.com/russia-is-backtracking-on-black-sea-oil-exports-because-the-money-market-is-in-asia-2010-5 (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

doğru inşa edilecek yeni bir boru hattı olarak "Türk Akımı" projesini gündeme getirmiştir. Ekim 2016'da imzalanan hükümetler arası anlaşma ile hayata geçen Türk Akımı projesinin birbirine paralel olarak inşa edilecek dört hattan meydana gelmesi planlanmış, ilk hattın doğrudan Türkiye'ye doğalgaz taşıması ve bu şekilde Trans-Balkan hattının yerini alması hedeflenirken, diğer üç hattın ise doğrudan AB ülkelerine doğalgaz ihracatı için kullanılacağı ilan edilmiştir.

Ekonomik Endişeler

Türkiye'nin enerji tüketimi 1990'lardan bu yana hızla artmaya devam etmektedir. Sadece geçtiğimiz on yıl içinde enerji talebinin yılda yaklaşık yüzde 6 olarak arttığı tahmin edilmektedir.[4] Türkiye enerjide dışa bağımlı bir ülke olduğu için de makul fiyatlarda ve kesinti riski olmayacak biçimde enerji ithal etmesi gerekmektedir. Nitekim sadece 2017 yılının ilk yarısında Türkiye'nin petrolde dışa bağımlılığı yüzde 92 civarında seyrederken, bu oran doğalgazda yüzde 99 civarında gerçekleşmiştir.[5] Hâlihazırda Türkiye'nin temel enerji ihtiyacının yüzde 75'i petrol ve doğalgazdan karşılanmaktadır.[6] Özellikle doğalgaz ithalatı 1992 ile 2002 yılları arasında neredeyse on kat artmıştır.[7] 2018 yılında Türkiye'nin doğalgaz tüketiminin 54 milyar metreküpe yaklaşacağı tahmin edilmektedir.[8] Bu doğalgazın yaklaşık olarak üçte birinin elektrik üretiminde kullanıldığı düşünülecek olursa bu konunun Türkiye açısından ne kadar hassas olduğu anlaşılabilir.

Türkiye kullandığı doğalgazın yüzde 58'ini Rusya'dan, yüzde 17'sini İran'dan ve yüzde 12'sini Azerbaycan'dan ithal etmektedir. Bu üç ülkeden doğalgaz ithal etmek için kullanılan dört boru hattının yıllık kapasitesi 46 milyar metreküp civarındadır. Türkiye'nin doğalgaz ithalatının geri kalan yüzde 13'lük bölümü ise Cezayir, Katar ve Nijerya'dan sıvılaştırılmış doğalgaz yani

---

[4] Pınar İpek, "The Role of Energy Security in Turkish Foreign Policy (2004-2016)," Pınar Gözen Ercan (der.), *Turkish Foreign Policy: International Relations, Legality and Global Reach*, Cham: Springer, 2017, s. 174.

[5] "Petrol," *T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı*, http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol (Erişim Tarihi: 1 Şubat 2018).

[6] *Türkiye Petrolleri Ham Petrol ve Doğalgaz Sektör Raporu*, Mayıs 2016, http://www.tpao.gov.tr/tp5/docs/rapor/sektorrapor3105.pdf, ss. 25-28 (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2018).

[7] Gareth Winrow, "Realization of Turkey's Energy Aspirations: Pipe Dreams or Real Projects?," *Brookings CUSE Turkey Project Policy Paper*, No. 4, 2014, s. 4.

[8] "2018 Yılı Ulusal Doğal Gaz Tüketim Tahminine İlişkin Duyuru," *T.C. Enerji Piyasası Denetleme Kurulu*, 8 Ocak 2018, http://www.epdk.org.tr/tr/duyurular/2212 (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

LNG olarak karşılanmaktadır.[9] Ham petrol ithalatında ise Türkiye'nin en önemli tedarikçileri yüzde 50 ile İran, yüzde 22 ile Irak ve yüzde 10 ile Rusya'dır.[10]

Doğalgaz ve ham petrol ile ilgili tüm bu veriler Rusya'nın Türkiye'nin enerji stratejisinde oynadığı rolü gözler önüne sermektedir. Fakat Türkiye'nin de Rusya'nın enerji ihracatı için çok önemli bir pazar olduğunu unutmamak gerekir. Nitekim 2000'ler sonunda Türkiye Gazprom'un Almanya'dan sonra Avrupa'daki en önemli ikinci müşterisi haline gelmiştir. Rusya'nın doğalgaz ihracatının yüzde 60'ını ve doğalgaz ihracatının da yüzde 75'ini Avrupa ülkelerine gerçekleştirdiği ve bu ürünlerin satışının Rus ekonomisinde oldukça büyük bir paya sahip olduğu düşünüldüğünde Türkiye'nin Rusya için artan önemi daha iyi anlaşılmaktadır.[11]

Türkiye ayrıca Rusya'nın dünyanın pek çok ülkesinde yeni nükleer enerji santralleri inşa etme stratejisi açısından da önemli bir rol üstlenmektedir. Hâlihazırda Rosatom'un 12 ülkede devam eden toplam 34 adet nükleer santral projesi bulunmaktadır.[12] Akkuyu santralinin bu projeler arasında özel bir önemi bulunmaktadır, zira Rosatom Akkuyu'da ilk kez üçüncü nesil VVER-1200 reaktörlerini hayata geçirecektir. Akkuyu projesi ayrıca Rusya'nın Ortadoğu'daki bazı ülkelerle yürüttüğü müzakerelerde de model olarak sunulmaktadır. Bu noktada Rusya'nın en son olarak Mısır'la imzaladığı nükleer santral anlaşması da pek çok açıdan Türkiye ile yapılan anlaşmayı anımsatmaktadır.

Türkiye ve Rusya arasındaki bu yakın enerji ilişkisine rağmen bu ilişkinin çoğu zaman "asimetrik karşılıklı bağımlılık" olarak tanımlandığına dikkat çekmek gerekir.[13] Bunun temel nedeni Türkiye'nin enerjide Rusya'ya yüksek orandaki bağımlılığı ve pek çok anlaşmada Rusya'ya tanınan önemli avantajlardır. Örneğin Türkiye yıllarca doğalgaz satın almak için Rusya'ya Avrupa

---

[9] *Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu*, Ankara: T.C. Enerji Piyasası Denetleme Kurulu, Ekim 2017, http://www.epdk.org.tr/TR/Dokuman/8957 (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2018), s. 7.

[10] *Petrol Piyasası Sektör Raporu*, Ankara: T.C. Enerji Piyasası Denetleme Kurulu, Ekim 2017, http://www.epdk.org.tr/TR/Dokuman/8954 (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2018), s. 4.

[11] "Russia: Overview", *U.S. Energy Information Administration*, https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS (Erişim Tarihi: 28 Ocak 2018).

[12] "Investment Strategies and Financing of Nuclear Facilities Discussed at ATOMEXPO-2017," *Rosatom*, 20 Haziran 2017, https://rosatom.ru/en/press-centre/news/investment-strategies-and-financing-of-nuclear-facilities-discussed-at-atomexpo-2017 (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2018).

[13] Ziya Öniş & Şuhnaz Yılmaz, "Turkey and Russia in a Shifting Global Order: Cooperation, Conflict and Asymmetric Interdependence in a Turbulent Region," *Third World Quarterly*, Vol. 37, No. 1, 2016, ss. 71-95.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ortalamasından daha yüksek bir fiyat ödemiştir. Yine Akkuyu santralinden üretilecek elektriğin kilovat/saat ücreti olarak Rusya'ya ödenmesi kararlaştırılan 12.35 cent hâlihazırda dünya ortalamasından neredeyse üç kat pahalıdır.[14] Ayrıca Ankara geçtiğimiz aylarda Akkuyu projesine stratejik yatırım statüsü vermeyi uygun görmüştür. Bu şekilde Rosatom'a önemli vergi indirimleri ve muafiyetler sağlanacaktır.

Tüm bu unsurlara rağmen Rusya'nın enerji konusunda Ankara tarafından tercih edilen bir tedarikçi olmasının en önemli nedenlerinden birisi Moskova'nın bugüne kadar enerji teminini güvenli ve kesintisiz olarak yapmaya devam etmiş olmasıdır. Bu durum özellikle kış aylarında sık sık kendi ihtiyaçlarını gerekçe göstererek Türkiye'ye doğalgaz akışını kesintiye uğratan İran'la kıyaslandığında oldukça önemlidir. Öte yandan Türkiye'nin enerjide ithalata bağımlılığını azalmak için büyük önem atfettiği Akkuyu projesine baştan beri en büyük ilgiyi gösteren şirketin de Rosatom olduğunu unutmamak gerekir.[15]

Ancak pek çok uzman Akkuyu santralinin Türkiye'nin enerjide Rusya'ya olan bağımlılığını daha da arttıracağı konusunda uyarıda bulunmaktadır.[16] Akkuyu santrali yap-sahiplen-işlet (build-own-operate) modeliyle inşa edileceği için yönetimi ve işletmesi 60 yıllık hizmet ömrünün sonuna kadar Rusya'ya ait olacaktır. Proje aynı zamanda ortaya çıkaracağı çevresel riskler açısından da eleştirilmektedir. Özellikle kullanılmış nükleer yakıtın ve radyoaktif atıkların yeniden işlenmek üzere Rusya'ya gönderilecek olması bu konudaki endişeleri attırmaktadır.[17]

Akkuyu projesi konusunda çözülmesi gereken bir başka mesele de finansman sorunudur. 20 milyar doları aşan bir yatırım ile hayata geçmesi planlanan santralin hisselerinin yüzde 49'unun yabancı yatırımcılara satılması konusunda Rosatom'un bugüne kadar sürdürdüğü girişimler sonuçsuz kalmıştır. Mevcut koşullar altında ve özellikle de son dönemde Rus ekonomisinde yaşanan

---

[14] Metin Gürcan, "Turkey's Nuclear Power Plant Project Gets Second Chance," *Al-Monitor*, 22 Mart 2018, https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/03/turkey-russia-nuclear-power-plant-project.html (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2018).

[15] *2015-2019 Stratejik Planı*, Ankara: T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Aralık 2014, http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fStratejik%20Plan%2fETKB%202015-2019%20Stratejik%20Plani.pdf, p. 25 (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2018).

[16] "Türk-Rus İlişkilerinde Akkuyu Dönemi," *Deutsche Welle*, 2 Nisan 2018, http://www.dw.com/tr/türk-rus-ilişkilerinde-akkuyu-dönemi/a-43224459 (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2018).

[17] "Huge Mistake: Akkuyu Nuclear Power Plant," *TEMA Foundation*, http://tema.org.tr/web_14966-2_2/entitialfocus.aspx?primary_id=1341&target=categorial1&type=2&detail=single (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sıkıntılar düşünüldüğünde bu santralin planlandığı gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü kuruluş yıldönümüne yetiştirilmesi oldukça zor görünmektedir. Türkiye ve Rusya arasında ayrıca yıllardır doğalgaz fiyatının konusunda da çeşitli anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Hatta BOTAŞ yetkilileri 2015 yılında Gazprom'a karşı uluslararası tahkime başvurmuş ve satılan doğalgazın fiyatında yüzde 10 tutarında bir indirim talep etmişlerdir. [18] Yaklaşık üç yıl boyunca devam eden bu anlaşmazlık Mayıs 2018'de Moskova'nın gaz fiyatında indirim yapmayı kabul etmesi üzerine çözülmüş gibi görünmektedir. Ancak Rusya'nın bu indirimi sadece 2015-2016 dönemi için yaptığına yönelik yorumlar da bulunmaktadır. Bu durumda doğalgaz fiyatının önümüzdeki dönemde yeniden iki ülke ilişkilerini olumsuz olarak etkilemesi muhtemel görünmektedir.[19]

Jeopolitik Riskler

Ekonomik endişelere ilave olarak Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ilişkilerinin gelişiminde jeopolitik konuların da önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Örneğin Kasım 2015'te Türk savaş uçaklarının Türkiye-Suriye sınırına yakın bir bölgede bir Rus savaş uçağını düşürmesiyle tırmanan kriz iki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilere büyük bir darbe vurmuştur. Her ne kadar Haziran 2016'dan itibaren Türkiye-Rusya ilişkileri yeniden gelişmeye başlamışsa da aradaki yaklaşık yedi ay boyunca hem Türk Akımı, hem de Akkuyu santrali projeleri askıya alınmıştır.[20]

Aslında jeopolitik dinamiklerin Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ilişkileri söz konusu olduğunda her zaman çatışmaya neden olmadığının altını çizmek gerekir. Hatta iki ülkenin enerji konusunda ortak hareket etmesini gerektirecek önemli jeopolitik unsurlar olduğunu da söylemek mümkündür. Örneğin Rus petrol tankerleri açısından İstanbul ve Çanakkale Boğazları oldukça önemli bir rota olarak jeopolitik önemini korumaktadır. Nitekim sadece 2016 yılı içinde dünyadaki petrol ihracatının yaklaşık olarak yüzde 3'ünün Türk Boğazları üzerinden taşındığı tahmin edilmektedir.[21]

---

[18] "Turkey Takes Russia to Arbitration over Gas Price Dispute," *Hürriyet Daily News*, 27 Ekim 2015, http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-takes-russia-to-arbitration-over-gas-price-dispute-90391 (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2018).

[19] "'Turetskiy Potok' Obognul Raznoglasiya," *Kommersant*, 28 Mayıs 2018, https://www.kommersant.ru/doc/3642523 (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2018).

[20] Emre Erşen, "Evaluating the Fighter Jet Crisis in Turkish-Russian Relations," *Insight Turkey*, Vol. 19, No. 4, 2017, ss. 85-103.

[21] *Energy Policies of IEA Countries: Turkey*, Paris: International Energy Agency, 2016, https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/EnergyPoliciesofIEACountriesTurkey.pdf, s. 81 (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye'nin Avrupa ve Asya arasındaki stratejik coğrafi konumu da Rusya açısından oldukça önemlidir. Özellikle 2014 yılından itibaren Ukrayna güzergâhını tamamen devre dışı bırakacak alternatif güzergâh arayışında olan Moskova için Türkiye önemli bir transit ülke olarak öne çıkmaktadır. Hâlihazırda Rusya'nın Avrupa'ya doğalgaz ihracatının yaklaşık olarak yarısı Ukrayna üzerinden geçen boru hatlarıyla gerçekleşmektedir. Moskova ve Kiev arasındaki transit anlaşmalarının 2019 yılının sonunda dolacak olduğu düşünüldüğünde Rusya açısından Türk Akımı projesinin en erken şekilde hayata geçirilmesinin ne kadar önemli olduğu açıktır.

Türk Akımı aynı zamanda Ankara için de son derece önemli bir projedir. Özellikle Türkiye'nin Avrasya'da gerçek bir enerji merkezi olma hedefine ulaşması için bu projeye büyük önem atfedilmektedir. Her ne kadar Türk Akımı projesi ve AB tarafından geliştirilen Güney Gaz Koridoru inisiyatifi birbirine rakip olarak algılanmaktaysa da Türk yetkililer bu iki projenin birbirine alternatif olmadığını ve nihai amacın Türkiye'yi doğu-batı ve kuzey-güney istikametinde inşa edilecek boru hatları aracılığıyla bölgede bir "enerji merkezi" olarak konumlandırmak olduğunu ifade etmektedirler.[22] Ancak bir ülkenin enerji merkezi olabilmesi için sadece bir transit veya koridor olmasının yeterli olmadığını vurgulamak gerekir. Bu iddialı hedefe ulaşmak için Türkiye'nin aynı zamanda alıcı ve satıcıları buluşturan ve enerji fiyatının da belirlendiği bir aktör olarak görülmesi son derece önemlidir.[23]

Türkiye'nin enerji konusunda Rusya'yla yoğunlaşan işbirliğini aynı zamanda Ankara'nın 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen başarısız darbe girişimi sonrasında ABD ve AB ülkeleriyle yaşadığı sorunlar ışığında da değerlendirmek mümkündür. Söz konusu darbe girişiminde Washington ve Brüksel'den gelen tepkiler oldukça zayıf kalırken, Rusya Devlet Başkanı Putin ile İran Cumhurbaşkanı Ruhani bu süreçte Türkiye'ye açık destek beyan etmişlerdir. Türkiye'nin NATO müttefikleriyle ilişkileri ise 2016'nın ikinci yarısında daha da gerginleşmiştir. Özellikle Suriye konusunda ABD ile yaşanan derin görüş ayrılıkları Ankara'nın bu konuda Rusya-İran eksenine yakınlaşmasına vesile olmuştur. Nitekim Moskova ve Tahran'la başlayan bu yeni işbirliği süreci sayesinde Türkiye "Fırat Kalkanı" ve "Zeytin Dalı" adı

[22] Ahmet Davutoğlu, "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assesment of 2007," *Insight Turkey*, Vol. 10, No. 1, 2008, s. 92.

[23] Bkz. Neyyire Nilgün Öner Tangör & Mirja Schröder, "'Turkey as a Future Energy Hub' – A Comparative Analysis of the Hub Narratives in Turkey and in the EU," Marc Schröder, Marc Oliver Bettzüge & Wolfgang Wessels (der.), *Turkey as an Energy Hub? Contributions on Turkey's Role in EU's Energy Supply*, Baden-Baden: Nomos, 2017, ss. 185-186.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
verilen iki başarılı sınır ötesi askeri operasyon gerçekleştirmiş ve Suriye'deki askeri ve siyasi süreçte önemli bir aktör haline gelmiştir.

Türkiye'nin Rusya ve İran'la yakınlaşma sürecini değerlendirirken bu iki ülkenin de aynı Ankara gibi son dönemde Batı ile ilişkilerinde önemli sorunlar yaşadığını vurgulamak gerekir. Rusya 2014'ten bu yana Ukrayna ve Kırım meselesindeki tutumu nedeniyle ABD ve AB ülkelerinin ekonomik yaptırımları altındadır. İran ise Trump döneminde ABD'nin hızla değişen Ortadoğu politikası nedeniyle Batı'yla yeni gerginlikler yaşamaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin ABD ve AB ile 15 Temmuz sonrasında yaşadığı sorunlar hem Moskova, hem de Tahran tarafından yakından izlenmektedir. Özellikle Rusya için küresel siyasetteki en önemli rakibi olarak gördüğü ABD'nin hâkimiyetindeki NATO ittifakında çatlak yaratmak önemli bir hedeftir.[24] Hem Türk Akımı'nın, hem de Akkuyu santralinin 2016'nın ikinci yarısından itibaren hız kazanmasını bu gelişmeler bağlamında ele almakta fayda vardır.

Öte yandan Türkiye ve Rusya'nın enerji alanındaki jeopolitik çıkarlarının tamamen uyumlu olmadığının da vurgulanması gerekir. Ankara 1990'ların başından bu yana Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı (BTC) ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattı (BTE) gibi önemli projelerde Batı ülkeleri ile beraber hareket etmiştir. Bu projelerin ABD ve AB tarafından desteklenmesinin en önemli nedeni ise Rusya'nın Kafkasya, Orta Asya ve Hazar bölgesindeki nüfuzunu zayıflatmaktır. Daha önce de bahsedildiği gibi Türkiye aynı zamanda AB'nin benzer bir amaç taşıyan Nabucco projesinin de kilit aktörlerinden birisi olmuştur. Her ne kadar bu proje 2013 yılında finansman zorluğu nedeniyle rafa kaldırılmışsa da Türkiye bu sefer de Azerbaycan ile Trans Anadolu boru hattını (TANAP) hayata geçirmeye karar vermiştir.

2018 yılında inşaatı tamamlanan TANAP Türkiye'ye yıllık 6 milyar metreküp doğalgaz taşıyacak iken, Avrupa'ya da ilk aşamada yıllık 10 milyar metreküp doğalgaz taşıyacaktır. Yunanistan, Arnavutluk ve İtalya güzergâhında hala inşaatı devam eden Trans-Adriyatik boru hattına (TAP) bağlanacak olan TANAP Avrupa ülkelerinin Rusya dışı kaynaklardan doğalgaz temin edebilmesi için son derece önemli bir proje olarak görülmektedir. TANAP ve TAP bu açıdan Nabucco sonrasında AB'nin Güney Gaz Koridoru inisiyatifinin de merkezine yerleşmiş durumdadır. Her ne kadar bu güzergâhtan taşınacak

[24] "Russia Jumps for Joy over Wedge between Turkey, NATO," *The Washington Times*, 11 Ağustos 2016, http://www.washingtontimes.com/news/2016/aug/11/russia-jumps-for-joy-over-wedge-between-turkey-nat (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

doğalgazın miktarı AB ülkelerinin hâlihazırda Rusya'dan ithal ettikleri miktarın çok altında kalacaksa da TANAP ve TAP'ın yine de Rusya'nın Avrupa enerji pazarındaki hâkimiyetini sürdürme planlarına karşı bir tehdit oluşturduğu söylenebilir.

Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ilişkisini etkileyen bir başka jeopolitik unsur ise iki ülkenin Ortadoğu, Kafkasya ve Karadeniz'deki bölgesel krizlere ilişkin yaklaşımlarındaki derin farklılıklardır. Son dönemde diplomatik ve askeri konularda Ankara ve Moskova arasında yakın bir işbirliğine sahne olan Suriye'de bile iki ülkenin arasındaki ilişkinin gerçek bir stratejik ortaklıktan ziyade pragmatik çıkarları esas alan bir "zorunlu birliktelik" olarak görülmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.[25] Özellikle Türkiye'nin PKK'dan farklı bir oluşum olarak görmediği PYD-YPG'nin Suriye'de oynayacağı rol ve yine Ankara tarafından meşru görülmeyen Esad rejiminin geleceği gibi önemli konularda Türkiye ve Rusya arasında derin fikir ayrılıkları olduğu görülmektedir. Örneğin Rusya Türkiye'nin ısrarlarına rağmen halen PKK, PYD ve YPG'yi terör örgütü olarak tanımlamamaktadır.

Eski Sovyet coğrafyasındaki Kırım, Dağlık Karabağ, Güney Osetya ve Abhazya gibi çözülmemiş bölgesel meselelerin de Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ilişkilerini olumsuz etkilemesi mümkündür. Kırım'ın Rusya tarafından ilhakını tanımayan Türkiye hâlihazırda Kafkasya'da Azerbaycan ve Gürcistan ile üçlü bir stratejik işbirliği mekanizması kurmuş durumdadır. Ankara ayrıca son dönemde Ukrayna ile siyasi ve askeri ilişkilerini de geliştirmeye devam etmektedir. Rusya ise buna karşın Ermenistan, Abhazya ve Güney Osetya üzerindeki askeri nüfuzunu hızla güçlendirmekte ve Kırım'a en gelişmiş silah sistemlerini yerleştirmek suretiyle Karadeniz'deki hassas stratejik dengeyi kendi lehine çevirmeye çalışmaktadır.

Son olarak Rusya'nın ABD ve AB ile ilişkilerinde yaşamakta olduğu sıkıntılara da özellikle dikkat çekmek gerekir. Her ne kadar Ankara bugüne kadar Batı ülkeleri tarafından Rusya'ya karşı uygulanan ekonomik yaptırımlara katılmamış olsa da bu yaptırımların Rus ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle Türk Akımı ve Akkuyu santrali gibi büyük projelerin finansmanında sorunlar yaşanabilmektedir. Nitekim Rosatom'un Akkuyu santrali projesinin yüzde 49'unu Türk şirketlerine satmak istemesini de bu bağlamda

[25] Bkz. Mehmet Öğütçü & Dimitar Bechev, "Will Turkey and Russia Become 'Strategic Allies' or Sustain a 'Marriage of Convenience'?," *Hürriyet Daily News*, 16 Şubat 2018, http://www.hurriyetdailynews.com/opinion/mehmet-ogutcu/will-turkey-and-russia-become-strategic-allies-or-sustain-a-marriage-of-convenience-127392 (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

değerlendirmek mümkündür. İnşasına devam edilen Türk Akımı ile ilgili olarak ise AB ülkelerinin bugüne kadar bu hattan taşınacak olan doğalgazı satın alacakları yönünde güçlü bir irade beyanında bulunmadıklarını vurgulamak gerekir. Hatta sırf bu nedenden dolayı Gazprom 2015 yılında Türk Akımı'nın başta planlandığı gibi dört hat yerine, iki hat olarak inşa edileceğini açıklamıştır. Bu değişikliğe rağmen Rus doğalgazını doğrudan Avrupa pazarına taşıması hedeflenen ikinci hattın geleceği Rusya'nın Batı ile ilişkilerinde yaşanacak gelişmelere bağlı olarak şekillenecektir.

Sonuç

Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ilişkilerinin sadece ekonomik faktörler tarafından belirlenmediği açıktır. Her iki ülke de derinleşen enerji ilişkilerini Batı'ya karşı etkili bir siyasi koz olarak kullanmaya çalışmaktadırlar. Özellikle Türkiye'nin bir NATO üyesi olarak Rusya ile enerji ve diğer alanlarda hızla gelişen ilişkileri ABD ve AB tarafından yakından takip edilmektedir. Dolayısıyla Türk Akımı ve Akkuyu nükleer santrali gibi dev projeler sadece ekonomik yansımaları bakımından değil, aynı zamanda Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinin geleceği açısından da önemli mesajlar taşımaktadır.

Ancak 2015'te Türkiye ve Rusya arasında vuku bulan savaş uçağı krizinin de gösterdiği gibi iki ülke arasındaki enerji ilişkileri çoğunlukla siyasi ve bölgesel sorunların gölgesinde kalmaktadır. Uçak krizin devam ettiği yedi ay boyunca Rusya'nın ekonomik yaptırımları nedeniyle Türkiye'nin 9-11 milyar dolar kaybetmesi de enerji konusunun siyasi sorunlardan bağımsız değerlendirilemeyeceğini göstermektedir.[26] Her ne kadar mevcut koşularda iki ülke arasında böyle bir krizin yeniden yaşanması olasılığı düşük görünmekteyse de Türkiye'nin NATO üyesi bir ülke olması ve Ankara ile Moskova arasında Ortadoğu, Karadeniz ve Kafkasya'daki meselelere ilişkin devam eden görüş ayrılıkları nedeniyle Türkiye-Rusya enerji ilişkilerinde yeni gerginlikler yaşanması muhtemel görünmektedir.

[26] "Rusya ile Krizin Maliyeti En Az 11 Milyar Dolar," *NTV*, 25 Ocak 2016, http://www.ntv.com.tr/ekonomi/rusya-ile-krizin-maliyeti-en-az-11-milyar-dolar,FPbktLfoeEuJ3nHMrOS10A (Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2018).

THE ROLE OF ENERGY IN THE EVOLUTION OF TURKISH-RUSSIAN RELATIONS IN THE POST-COLD WAR PERIOD

Abstract

This paper aims to discuss the implications of the energy issue on the evolution of Turkish-Russian relations in the post-Cold War period. In addition to providing an overview of the historical development of the energy ties between Turkey and Russia particularly in the last three decades, it will focus on two important questions in order to explore Ankara and Moscow's converging and diverging interests in the energy sphere. The first question is about how the two countries perceive the economic benefits and costs of their deepening energy relationship. It is particularly important to understand the implications of Turkey's increasing energy dependence on Russia in light of its rapidly growing domestic demand as well as Russia's interest in maintaining its strong influence in the lucrative Turkish energy market. The second question is closely related with the dynamics of cooperation and competition between the two countries in the sphere of energy pipelines. Apart from the "EU vs Russia" or the "Southern Gas Corridor vs Turkish Stream" geopolitical rivalry, this question is significant in order to evaluate whether it is possible to reconcile Turkey's desire to become a regional energy hub in Eurasia with Russia's own geopolitical agenda particularly in the aftermath of the crisis in Ukraine.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÇİFT YÖNLÜ BİR RADİKALLEŞME UNSURU: SURİYE KRİZİNDEKİ YABANCI SAVAŞÇILAR

Erkan Okalan*

Özet

Son yıllarda, özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyasındaki çatışmalarda etki artıran radikal örgütlere katılan yabancı savaşçılar meselesi, uluslararası toplumun küresel terörizm bağlamındaki başlıca endişesi haline gelmiştir. Bu bağlamda, bilhassa 1980-sonrası Afganistan örneğiyle ele alınmaya başlanan yabancı savaşçı sorunsalı, kavramsal açıdan zamanla Selefi-aşırılıkçı akımlarla birlikte anılır olmuştur. Öyle ki, 11 Eylül-sonrası sıklıkla İslam Dünyasındaki aşırılıkçı örgütlere atıfla gündem oluşturmaya başlayan yabancı savaşçı sorunsalı, bugün Suriye'de 2011 yılından beri süren çatışmada Irak'ı da kapsayacak şekilde güçlenen radikal örgütlere yönelik cihat-güdümlü katılımla neredeyse eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. 2012 sonlarındaki saldırılarıyla ses getirmeye başlayan Nusra Cephesi'nin kısa sürede binlerle ifade edilen bir tabana ulaşması Suriye'de yükselen ulus-aşırı terörü gündeme taşırken, 2013'te ortaya çıkan IŞİD'in dünya çapından savaşçı katılımıyla artırdığı gücünü Irak'a genişletmesi ise Suriye krizinin yabancı savaşçı sorunsalıyla birlikte anılmasını getirmiştir. Suriye'deki muhalif saflara yönelik yabancı savaşçı katılımının esasında çok daha fazlası rejim safında çatışmanın başından itibaren söz konusu olmasına rağmen, uluslararası toplumun gündeminde bu konu yalnızca el-Kaide merkezli bir tehdit algısıyla güvenlikleştirilmektedir. Bu çalışma, Suriye krizindeki yabancı savaşçı sorunsalını hem rejim safına, hem de muhalif saflara katılım bağlamında analiz ederek, radikalleşmenin sahada çift-yönlü şekilde kendini beslemesine karşı alınması gereken önlemleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Giriş

Mart 2011'de Dera'da patlak veren hükümet-karşıtı sivil protestolara Esad rejiminin güç kullanımıyla karşılık vermesi sonucunda ordudan ayrılan askeri personelin katılımıyla silahlanan muhalefetin Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) altında seküler bir bütünlük sağlayamaması, birbirinden bağımsız çok sayıda silahlı muhalif grupların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu süreçte yabancı radikal örgütlerin sahaya angajmanı ise zor olmamış, rejim kuvvetlerinin artan saldırıları karşısında uluslararası toplumun tepkisizliğinin yarattığı güç

* Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doktora Adayı, E-Posta: erkanokalan@hotmail.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

boşluğundan faydalanan aşırılıkçılar, muhalif gruplar arasında kısa sürede destek bulmaya başlamışlardır.[1] 2012 sonlarında artan saldırılarıyla ses getirmeye başlayan El-Kaide bağlantılı Nusra Cephesi'nin kısa sürede binlerle ifade edilen bir tabana ulaşması Suriye'de yükselen ulus-aşırı terörü gündeme taşırken, 2013'te ortaya çıkan IŞİD'in dünya çapından savaşçı katılımıyla artırdığı gücünü Irak'a genişletmesi Suriye krizinin yabancı savaşçı sorunsalıyla birlikte anılmasını getirmiştir. Ancak, Suriye krizindeki yabancı savaşçılar meselesi salt el-Kaide merkezli bir oluşumdan çok daha fazlasını niteleyen çok-taraflı bir sorunsaldır. Suriye krizindeki yabancı savaşçı katılımını yalnızca muhalif saflardaki el-Kaide bağlantılı katılım ile sınırlandırmayıp, çok taraflı şekilde analiz etmeyi hedefleyen bu çalışma, ilk bölümde yabancı savaşçı kavramının literatürdeki yerine değinecektir. İkinci bölümde Suriye krizindeki yabancı savaşçılar meselesinin medyada nasıl yansıtıldığını inceleyecek olan çatışmanın üçüncü bölümünde çatışmanın rejim safındaki yabancı savaşçı katılımı ele alınacaktır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Suriye krizindeki yabancı savaşçılar sorunsalının uluslararası toplumda tek taraflı olarak yorumlanmasının etkileri çatışmadaki radikalleşme dinamiklerine etkileri tartışılacaktır.

1. Literatürde "Yabancı Savaşçı" Kavramı

Herhangi bir çatışmadaki yerel ayaklanmacılar ile ulus-aşırı terör örgütleri arasında tartışmalı bir "ara-kategoriyi" temsil eden yabancı savaşçı olgusuna yönelik Eylül 2014'teki 2178 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararı öncesinde genel kabul görmüş hukuki bir tanımın olmayışına dayalı kavramsal belirsizlik, yabancı savaşçı sorunsalının disiplinde kapsamlı bir çalışma olarak ele alınmasını güçleştirmiştir.[2] En genel haliyle "*yabancı bir ülkedeki çatışmaya katılmak üzere ülkesinden ayrılan gönüllü kişiler*"[3] olarak tanımlanabilen yabancı savaşçı kavramı, bazı kaynaklarda "*kendi ülkesi dışında bir çatışmaya dahil olan, çatışma devletinin vatandaşı olmayan, çatışma devletinin resmi ordusuyla herhangi bir bağlantısı bulunmayan ve*

[1] Ufuk Ulutaş, Kılıç Buğra Kanat ve Can Acun, "Sınırları Aşan Kriz: Suriye," *SETA*, 120 (Mart 2015): 7-9, Erişim: 25.09.2018, http://file.setav.org/Files/Pdf/20150402160617_sinirlari-asan-kriz-suriye-pdf.pdf.

[2] Thomas Hegghammer, "The Foreign Fighter Phenomenon: Islam and Transnational Militancy," *Belfer Center for Science and International Affairs,Policy Brief* (Ocak 2011), Erişim: 20.09.2018, http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/Hegghammer_policy_brief_feb_2011.pdf.

[3] David Malet, "Why Foreign Fighters? Historical Perspectives And Solutions," *Orbis Journal of Foreign Affairs*, 54:1 (2010): 97, 109, Erişim: 20.09.2018, http://davidmalet.com/uploads/Why_Foreign_Fighters_Malet.pdf.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

maddi çıkar gütmeyen kişiler"[4] şeklinde detaylandırılabilmiştir.

Nihayetinde, Eylül 2014'te alınan BMGK 2178 sayılı kararında, "*terörist faaliyetlerde bulunma, planlama, hazırlama veya bu faaliyetlere katılma, ya da terör eğitimi verme veya alma amacıyla vatandaşı olduğu ülkeden başka bir ülkeye giden bireyler*", "yabancı terörist savaşçılar" olarak ifade edilmiştir.[5] Ancak söz konusu karar, başta IŞİD olmak üzere, el-Kaide bağlantılı örgütlere katılımla mücadeleye yönelik alındığından, Suriye krizindeki el-Kaide bağlantılı olmayan diğer radikal gruplara, ÖSO'ya, PKK bağlantılı PYD'nin silahlı kolu YPG'ye ve rejim safına olan yabancı savaşçı katılımını kapsamamaktadır. Dolayısıyla, Suriye'deki çatışmanın tüm saflarına olan yabancı savaşçı katılımını analiz etmeyi planlayan bu çalışmada, söz konusu BMGK kararının hukuki bağlayıcılığı kabul edilmekle birlikte, terminolojik olarak "yabancı savaşçılar" kavramı kullanılmaktadır.

Yabancı savaşçılar sorunsalı bugün sıklıkla İslam Dünyası'nda 1980'lerden itibaren etki artıran Selefi akımlara yönelik dini/mezhepsel referanslı katılım ile nitelendirilmekteyse de, yabancı savaşçı kavramı ne yeni, ne de İslam Dünyası'na özgü bir meseledir. Aksine, yabancı savaşçılar meselesi, Roma lejyonundaki paralı askerlerden Fransız yabancılar lejyonuna, İngiliz ordularındaki Nepalli Gurkalar'dan Vatikan'daki İsviçreli muhafızlara kadar siyasi tarihte çok sayıda örneği bulunan bir olgudur.[6] Esasında, herhangi bir ülkede patlak veren toplumsal bir ayaklanmaya ülke dışından bireylerin katılımının teşvik edilmesinde, 1835'teki İspanyol iç savaşından bugün Suriye ve Irak'ta yaşanan çatışmaya kadar, geçmişten beri tek bir ortak strateji kullanılmaktadır. İlk aşamada, yabancı bir ülkede etnik, dini ya da ideolojik kimliği açısından toplumsal veya siyasal dışlanmaya konu olan potansiyel bir kesim hedef alınmaktadır. İkinci aşamada, mevcut ayaklanmanın sosyal olarak yaratılan ve potansiyel hedef ile ilişkilendirilen bir ulus-aşırı topluluk kimliğine tehdit olarak lanse edilmesi yoluyla çatışmaya katılım teşvik edilmektedir. Katılımın rasyonelleştirilmesi için ise, hedef kesimin bekasını çatışmada tehdit altında gösterilen bu ulus-aşırı topluluk kimliğinin savunulmasına bağlayan bir söylem aracılığıyla tüm katılımcıların çıkarına

---

[4] Hegghammer, "The Rise Of Muslim Foreign Fighters: Islam And The Globalization Of Cihad," *International Security*, 35:3, (2010-2011 Kış): 57-59, Erişim: 18.09.2018, http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/The_Rise_of_Muslim_Foreign_Fighters.pdf.

[5] United Nations, Security Council, *UN Security Council Resolution 2178 on Foreign Terrorist Fighters*, 24.09.2014, S/RES/2178 (2014), Erişim: 17.09.2018, https://www.un.org/sc/suborg/en/s/res/2178-%282014%29.

[6] Çakıl Güç, "Savaş Müteahhitleri", *Akademik Ortadoğu*, 2:4 (2008): 122-129, Erişim: 15.09.2018, http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu4%20makale/cakil_guc.pdf.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tasarlanan bir zafer doğrultusunda "savunmacı seferberlik çağrısı" yapılmaktadır.[7]

2. Suriye Krizindeki Yabancı Savaşçılar Sorunsalı

Amerikan Merkez İstihbarat Teşkilatı (CIA) ve diğer Batılı istihbarat kurumlarının değerlendirmelerine göre, Suriye'de Mart 2011'de patlak veren krizin ilk üç yılında rejim kuvvetlerine karşı savaşmak üzere çatışmaya 80'den fazla ülkeden yaklaşık 15,000 civarında yabancı savaşçı katılımı olduğu öne sürülmüştür.[8] Katılımın çoğunluğunu Arap Dünyası'ndan gelen yabancı savaşçılar oluşturmakla birlikte, yaklaşık %25'inin başta Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkeler olmak üzere ABD ve Kanada gibi Batılı ülkelerden, yüzlercesinin ise Rusya'dan olduğu ileri sürülmüştür.[9] Katılımın çoğunluğunu bölge genelinden gelen Arap Müslümanların oluşturması her ne kadar Suriye krizine yönelik ortak bir coğrafyaya dayalı –sabit profilde- bir yabancı savaşçı katılımı algısı yaratmışsa da, katılımın önemli bir bölümünü Batılı ülkelerden gelen savaşçıların oluşturması ve hatta bunların kayda değer bir kısmının da katılım sürecinde din değiştirerek Müslümanlığı seçen Hıristiyanlardan oluşması, bu algının sorgulanmasını getirmiştir.[10] Bununla birlikte, çatışmaya katılan yabancı savaşçıların büyük çoğunluğunun önceden herhangi bir çatışma tecrübesi edinmemiş genç kesimden oluşması, sıradan bir bireyi şiddeti desteklemeye veya uygulamaya yönelten radikalleşme sürecinin anlaşılması gerekliliğini ortaya koymuştur.[11]

Suriye'deki çatışmaya katılmak üzere ülkelerinden ayrılan yabancı savaşçıların radikalleşme süreçlerinde, yerel düzeyde radikal örgütlere bağlı eleman toplayıcılar (recruiters) tarafından yürütülen savunmacı seferberlik propagandaları, internet ve sosyal medya ağları aracılığıyla kolaylıkla ve hızlıca küresel düzeye erişebilmektedir. Örgütlerin savunmacı seferberlik çağrılarında kullandığı propaganda araçları, "İslam Ümmetini dinden sapan

---

[7] Malet, "Why Foreign Fighters? Historical Perspectives And Solutions," 99-110, 112-114.

[8] Gene Thorp, Julie Tate ve Swati Sharma, "Foreign Fighters Flow to Syria," *The Washington Post*, 11.10.2014, Erişim: 09.09.2018, http://www.washingtonpost.com/world/foreign-fighters-flow-to-syria/2014/10/11/3d2549fa-5195-11e4-8c24-487e92bc997b_graphic.html.

[9] Richard Barrett, "Foreign Fighters In Syria," *The Soufan Group*, (Haziran 2014): 9, 17, Erişim: 10.09.2018, http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2014/06/TSG-Foreign-Fighters-in-Syria.pdf.

[10] Tuncay Kardaş ve Ömer Behram Özdemir, "Avrupalı Yabancı Savaşçılar," *SETA*, 115 (Şubat 2015): 12, Erişim: 11.09.2018, http://setav.org/tr/avrupali-yabanci-savascilar/analiz/18237.

[11] Sarah Ladbury, "Testing Hypotheses On Radicalisation In Afghanistan," *Department Of International Development*, 14 (August 2009): 9, Erişim: 20.09.2018, http://d.yimg.com/kq/groups/23852819/1968355965/name/Drivers%20of%20Radicalisation%20in%20Afghanistan%20Sep%2009.pdf.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

diğer mezhebe karşı savunma" söylemine dayalı mezhepsel motivasyondan, uluslararası toplumun (özel olarak Batının) tepkisizliği altında saldırıya maruz sivilleri savunma söylemine dayalı Batı-karşıtı ideolojik motivasyona kadar çok çeşitli süreçleri içerebilmektedir.[12] Bununla birlikte, çatışmadaki örgütlenmeler veya çatışmayı vekalet savaşı olarak gören başka ülkelerce sağlanan maddi yardımlara dayalı ekonomik motivasyon ile çatışmadaki zafer ve kahramanlık fırsatına vurgu yapan psikolojik motivasyonun da, Suriye'deki çatışmaya yabancı katılımın teşvik edilmesinde kullanılan yöntemlerden olduğu bilinmektedir.[13]

Nitekim, bu çok çeşitli motivasyon türleriyle açıklanabilen radikalleşme süreçleri neticesinde Suriye krizinde varılan yabancı savaşçı katılımı, IŞİD'in 2014 Haziran'ındaki "sözde" Halifelik ilanı ardından büyük bir ivme kaydetmiş ve Şubat 2015 itibariyle 20,000'e ulaştığı duyurulmuştur. Ancak bu noktada, söz konusu rakamların oldukça kısıtlı bir değerlendirmeye dayalı olduğu gerçeği teslim edilmelidir. Zira mevcut çatışma ortamının herhangi bir saha araştırmasını mümkün kılmadığı, katılımın çoğunluğunu oluşturan Arap ülkelerinin uluslararası istihbrat paylaşımına kapalı rejimler olmaları, duyurulan datanın yalnızca el-Kaide kökenli veya bağlantılı örgütlere katılıma yönelik oluşturulması ve bu veriler medyada tekrarlanırken katılımın da sürmekte olduğu gibi faktörlerin hesaba katılması, çatışmadaki esas yabancı savaşçı katılımının çok daha fazla olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.[14]

Nitekim Nisan 2015 itibariyle Birleşmiş Milletler (BM) tarafından Suriye ve Irak'taki toplam yabancı savaşçı katılımının 100 farklı ülkeden olmak üzere 22,000'e ulaştığı bildirilirken, Eylül 2015'te Amerikalı istihbarat yetkilileri tarafından bu rakamın 33,000'i aştığı duyurulmuştur.[15] Ayrıca, IŞİD, Nusra Cephesi ve Ahrar El-Şam gibi El-Kaide bağlantılı/kökenli örgütlere olan yoğun katılım nedeniyle Suriye krizindeki yabancı savaşçı sorunsalına yönelik medyada ağırlıklı olarak bu örgütlere yer verilse de, muhalefetteki diğer grupların da -hatta seküler yapılanma ÖSO'nun dahi- yabancı savaşçı içerdiğinin belirtilmesi önemlidir. Bununla birlikte, küresel cihat hedefindeki

---

[12] Kardaş ve Özdemir, "Avrupalı Yabancı Savaşçılar," 13-14.

[13] Oktay Bingöl, "Suriye İç Savaşında Yabancı Savaşçılar," *Merkez Strateji Enstitüsü*, 013 (Mart 2016): 2-4, Erişim: 01.09.2018, http://merkezstrateji.com/assets/media/160323-rp-13-yabanci-savascilar-s2_2.pdf ; Skidmore, "Foreign Fighter Involvement in Syria," 14-16, 53.

[14] Haldun Yalçınkaya, "Yabancı Terörist Savaşçılara karşı Uluslararası İşbirliği: Türkiye'nin Tecrübesi", *ORSAM*, 22 (Şubat 2015): 2-3, 8-10, Erişim: 18.09.2018, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201533_policybrief22tur.pdf.

[15] Gedalyah Reback, "UN: 22,000 Fighters From 100 Countries In Syria And Iraq," *The Times of Israel*, 28.05.2015, Erişim: 02.09.2018, http://www.timesofisrael.com/un-over-22000-foreign-fighters-in-syria-and-iraq/

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

radikal örgütlere yönelik uluslararası toplumda artan tehdit algısı dolayısıyla Batılı istihbarat kurumlarınca salt muhalefet-odaklı yapılan bu değerlendirmelerin rejim safındaki yabancı savaşçıları içermemesi, toplam katılımın gerçekte çok daha fazla olduğunun bir başka göstergesidir.[16]

3. Suriye Krizinde Rejim Safındaki Yabancı Savaşçılar

Suriye krizindeki yabancı savaşçı meselesini inceleyen çalışmaların çoğunda, yabancı savaşçı kavramı Sünni muhalifler arasında yükselen IŞİD ve Nusra Cephesi gibi radikal örgütlere katılım bağlamında ele alınmaktadır. Ancak ayaklanmanın silahlı iç çatışmaya döndüğü ilk aşamadan itibaren, Tahran'ın desteğiyle Şii çoğunluklu binlerce yabancı savaşçı başta İran, Lübnan, Irak ve Afganistan olmak üzere dünyanın birçok yerinden Suriye'deki çatışmaya Esad rejimi safında katılmak üzere seferber edilmekte, çatışmakta ve kayıp vermektedir.[17] Ayrıca, 2015'in son çeyreğindeki rejim-lehine askeri müdahalesi öncesinde de rejime desteğini sürdüren Rusya'ya bağlı unsurlar ile kuzeydeki kazanımlarını rejimle tam anlamıyla karşı-karşıya gelmeden elde etmesi ve IŞİD'le mücadeleye katılımı neticesinde çatışma dengelerinin rejim lehine seyretmesine dolaylı katkı sağlayan PKK-bağlantılı PYD'nin silahlı gücü YPG'ye katılan yabancı unsurların hesaba katılması, Suriye krizindeki yabancı savaşçı sorunsalının muhalif saflardan ibaret olmadığını ortaya koymaktadır.

Esad rejiminin 2011'de siyasi reform talepleriyle patlak veren sivil protestolara güç kullanımıyla karşılık vermesi, çeşitli rütbelerden binlerce askeri mensubun düzenli ordudan ayrılarak muhalefete katılmasına sebep olmuş ve rejim kuvvetlerinde insan gücü bakımından kayda değer bir zayıflama gerçekleşmiştir. Temmuz 2012'den itibaren, farklı bölgelerde eş-zamanlı olarak çatışma cepheleri açması sonucunda rejim kuvvetleri başkent Şam'a kadar sıkıştırılmıştır. Aralık 2012 itibariyle rejimin düzenli ordudan ayrılan askeri kuvvetlerinin sayısı 100,000'in üzerine çıkarken, çatışmalarda verilen kayıp sayısı 10,000'e yaklaşmıştır. Buna bir de çatışmalarda yaralanarak muharebe yeterliliğini kaybeden 22,000 civarındaki düzenli ordu personelinin eklenmesi, Esad rejimi kuvvetlerinin 2012 sonu itibariyle insan-gücü bakımından verdiği firenin toplamda 130,000'i aştığını ortaya koymuştur. Nitekim, karadan mücadeleyi sürdürme kapasitesi azalan rejimin 2012 yılı

[16] Barrett, "Foreign Fighters In Syria," 11.

[17] Ruth Sherlock, "Iran Boosts Support to Syria," *The Telegraph*, 21.02.2014, Erişim: 20.09.2018, http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/10654144/Iran-boosts-support-to-Syria.html.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sonlarında hava bombardımanı ve uzaktan top atışı gibi saldırı yöntemlerine başvurması, rejim kuvvetlerinde verilen insan-gücü kaybının olası bir sonucu olarak görülmüş ve 2013 başlangıcı itibariyle rejimin devrileceği beklentilerinin artmasına yol açmıştır.[18] Böyle bir ortamda, Beşar Esad'ın "herhangi bir siyasi girişimin kabul edilmeyeceği ve terörist unsurların yer aldığı muhalefete yönelik direnişin gereken her türlü saldırı yöntemine başvurarak sürdürüleceği" şeklindeki açıklaması başlangıçta şaşırtıcı olmuşsa da, rejimin askeri kuvvetlerinde verilen kaybı yabancı savaşçı desteğiyle telafi etmeye başladığı kısa süre içinde anlaşılmıştır.[19]

Suriye'deki krizin başlangıcından beri Tahran yönetiminin aşamalı olarak artar şekilde sürdürdüğü desteğiyle binlerce yabancı savaşçı Esad rejimi safında savaşmak üzere Suriye'ye gönderilmektedir. İran'ın Esad rejimine yönelik bu desteğinin açıklanmasında medyada sıklıkla ideolojik ve mezhepsel referanslara atıfta bulunulsa da, pan-Arap ideolojideki laik-sosyalist Suriye rejimi ile teokratik İran İslami rejimi arasında ideolojik bir bağlantı olamayacağı gibi, Esad rejiminin Nusayri kimliğiyle İran Caferiliğinin bir tutulması ise hatalı bir çıkarım sunmaktadır.[20] Bunun yerine, Tahran'ın bölgedeki İran-karşıtı Sünni blok ve İsrail karşısındaki caydırıcı gücünün ve bölgedeki diğer Şii topluluklara erişiminin sürdürülmesinde hayati rol üstlenen Lübnan'daki Hizbullah örgütüyle bağlantısını Suriye üzerinden sağladığı hesaba katılmalıdır. Dolayısıyla, İran'ın Esad rejimine olan desteğinin arkasındaki esas dinamiğin ideolojik ya da mezhepsel faktörler değil, reel-politik çıkarlar olduğu teslim edilmelidir.

Suriye'deki çatışmanın başlangıcından beri İran İslami Devrim Muhafızları Ordusu'na bağlı düzenli kuvvetler ve paramiliter güçler, Esad rejiminin İran uyruklu yabancı savaşçı kaynağını oluşturmaktadır. 2003-sonrası Irak'taki Amerikan kuvvetlerine karşı Iraklı milisleri örgütlemede üstlendiği aktif rolüyle bilinen Kudüs Kuvvetleri Komutanı General Kasım Süleymani komutasında seferber edilen İranlı unsurların Esad rejimi safındaki varlığı Suriye'deki çatışmanın başlangıcından beri muhaliflerce çok kez

---

[18] Conal Urquhart, "Syrian Government Forces Shell Rebel Positions Around Damascus," *The Guardian*. 15.12.2012, Erişim: 09.09.2018, https://www.theguardian.com/world/2012/dec/15/syrian-forces-rebel-damascus.

[19] Spencer, Richard, "Syrian President Bashar al-Assad Denounces Opposition As Armed, Murderous Criminals," *The Telegraph*, 06.01.2013, Erişim: 09.09.2018. https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/9783570/Syrian-president-Bashar-al-Assad-denounces-opposition-as-armed-murderous-criminals.html.

[20] Phillip Smyth, "The Shiite Jihad In Syria And Its Regional Effects," *The Washington Institute*, 138 (Şubat 2015): 1-2, Erişim: 23.08.2018, http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus138-v3.pdf.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

duyurulmuşsa da, Tahran yönetimi tarafından uzun süre inkar edilmiştir. 2014'ün son çeyreğinde ABD öncülüğünde oluşturulan uluslararası koalisyonun IŞİD'le mücadelede müttefik olarak kabul ettiği yerel unsurlardan sayılmasıyla beraber İranlı unsurların Suriye'deki varlığında belirgin bir artış yaşanmıştır. Nitekim, Esad rejimi safındaki İranlı yabancı savaşçıların sayısının 2016 sonlarında 15,000'in üzerinde olduğu belirtilirken, Devrim Muhafızları'nın Suriye'de verdiği kayıpların 2018 itibariyle 500'ü aştığı bildirilmiştir.[21]

Suriye'deki çatışmada Esad rejimi safındaki İran-destekli en etkili yabancı savaşçı kaynağını ise Lübnan-merkezli Hizbullah örgütü unsurları oluşturmaktadır. Hizbullah'ın özellikle Mayıs-Haziran 2013'teki Kuseyr çatışmasındaki aktif rolü, krizin gidişatında önemli bir kırılma noktası yaratmış ve muhaliflerin 2012 süresince kontrol kazandığı Humus ve Halep gibi çok sayıda bölgenin geri alınmasını sağlayarak, çatışma dengelerinin tekrar rejim-lehine çevrilmesine katkıda bulunmuştur.[22] 2006 yılında İsrail ile savaşta bizzat çatışma tecrübesi kazanmış olan Hizbullah unsurları Suriye'de özellikle piyade gücü, askeri keşif ve keskin nişancılık konularında Esad rejiminin düzenli birliklerine "tamamlayıcı güç" olarak destek verdiği bilinmektedir.[23] 2017 itibariyle, Suriye'de bulunan Hizbullah unsurlarının 5,000 ile 8,000 arasında olduğu ve Esad rejimi safında katıldığı çatışmalarda verdiği kayıpların ise 2018 itibariyle 1,200'ün üzerinde olduğu kaydedilmiştir.[24]

Esad rejiminin Hizbullah'tan sonra en etkili İran-destekli yabancı savaşçı kaynağını ise Irak-merkezli Şii milis gruplar oluşturmaktadır. Operasyonel düzeyde Hizbullah kadar profesyonel olmasalar da, Iraklı Şii milisler Suriye'deki muhaliflere karşı siper oluşturmakta ve rejim kuvvetlerine

[21] Rafizadeh, Majid, "Iranian Soldiers in Syria," *Gatestone Institute*, (Kasım 2016), Erişim: 21.08.2018, https://www.gatestoneinstitute.org/9406/iran-soldiers-syria.; Tehran: 2,100 Iranian Soldiers Killed In Syria and Iraq. *Middle East Monitor*. 07.03.2018. Erişim: 16.09.2018. https://www.middleeastmonitor.com/20180307-tehran-2100-iranian-soldiers-killed-in-syria-and-iraq/.

[22] Loveday Morris, "In Syria, Hezbollah Forces Mass Around Aleppo to Aid Assad," *The Washington Post*, 02.06.2013, Erişim: 09.09.2018, https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/hezbollah-boosting-assads-forces-in-northern-syria/2013/06/02/3bb59c7e-cb9e-11e2-8f6b-67f40e176f03_story.html?utm_term=.add907bca4bd.

[23] Ahmad Majidyar, "More Than 10,000 Afghans Sent By Iran To Syria Reported Killed And Injured," *Middle East Institute*, 08.01.2018, Erişim: 09.09.2018, http://www.mei.edu/content/io/more-10000-afghan-shiites-sent-iran-syria-reported-killed-and-injured.

[24] Ali Alfoneh, "Hezbollah Battlefield Deaths Defending Assad Mount Up," *Newsweek*, 21.04.2017, Erişim: 09.09.2018, https://www.newsweek.com/hezbollah-battlefield-deaths-defending-assad-mount-586320.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

cephede taze kan sağlamaktadırlar. Aralarında 2003-sonrası Irak'taki Amerikan kuvvetlerine karşı çatışma tecrübesi kazanmış Iraklı Şii milisler, Suriye-merkezli Ebu-Fadıl el-Abbas Tugayı altında toplanmaktadırlar. 2014 yazından itibaren IŞİD'le çatışmaları kapsamında Iraklı Şii unsurların Suriye-Irak arasındaki çift-yönlü geçişlerinin artması nedeniyle Suriye'deki sayıları sürekli değişmekle birlikte, 2015 itibariyle 5,000 ile 10,000 civarında oldukları ve Suriye'de verdikleri kayıpların ise 110'u aştığı bildirilmiştir.[25]

Suriye rejiminin İran destekli üçüncü yabancı savaşçı kaynağını ise Afgan Şii savaşçılar oluşturmaktadır. Çoğunluğu Kabil'in kuzeybatısında yer alan Bamyan şehri merkezli Hazara aşiretine mensup olan Afgan Şiiler, Esad rejimi safındaki en önemli Arap-olmayan yabancı savaşçı kaynağıdır. Öyle ki, tıpkı İranlılar gibi Oniki-imamcı Şiiliğe mensup olan ve Hümeyni'nin velayet-i fakıh ideolojisine bağlı Hazarlar'ın, Mayıs-Haziran 2013'te savaş dengelerinin rejim lehine değişmesinde dönüm noktası olarak kabul edilen Kuseyr savaşında, cephedeki Hizbullah ve Iraklı Şii milisler ile birlikte önemli rol oynadığı bilinmektedir.[26] Kasım 2013 itibariyle İran-destekli kurulmuş olan Fatimiyun Tugayı altında örgütlenmeye başlayan Afgan Hazaraların Suriye'deki mevcudiyetinin 2018 itibariyle 10,000 civarına ulaştığı, çatışmalarda verdikleri kayıpların ise 2,000 civarında olduğu kaydedilmiştir.[27]

Tahran'ın Suriye'deki çatışmaya rejim safında katılmaya yönelik seferberlik alanı İran, Lübnan, Irak ve Afganistan ile sınırlı kalmamakta, Yemenli Husilerden, Bahreyn ve Kuveyt'teki Şiilere, hatta Somali ve Fildişi Sahili'nden Afrikalı Şii seferberliğine kadar çok geniş bir coğrafyaya yayılmaktadır.[28]

Esad rejiminin önemli bir yabancı savaşçı kaynağını da, 2015'in son çeyreğinde başlattığı müdahalesi öncesinde Suriye'deki askeri varlığını inkar eden Rusya'nın gizli desteğiyle çatışmanın ilk aşamalarından itibaren Esad rejimi safında "Slav Kolordusu" altında örgütlenen ve çoğunluğu emekli Rus

[25] Alfoneh. "Tehran's Shia Foreign Legions." *Carnegie Endowment For International Peace*. 30.01.2018. Erişim: 01.09.2019. http://carnegieendowment.org/2018/01/30/tehran-s-shia-foreign-legions-pub-75387.

[26] Phillip Smyth, "Hizballah Cavalcade: The Lion Of Damascus, And Afghans, And Africans! Oh My!: Fighters From Exotic Locales In Syria's Shia Militias," *Jihadology*. 30.07.2013, Erişim: 15.09.2018, http://jihadology.net/2013/07/30/hizballah-cavalcade-the-lion-of-damascus-and-afghans-and-africans-oh-my-fighters-from-exotic-locales-in-syrias-shia-militias/.

[27] Ahmad Majidyar, "More Than 10,000 Afghans Sent By Iran To Syria Reported Killed And Injured"

[28] Smyth, "Hizballah Cavalcade: The Lion Of Damascus, And Afghans, And Africans! Oh My!: Fighters From Exotic Locales In Syria's Shia Militias,"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

askeri unsurlar ile disiplin suçu dolayısıyla görevden alınmış güvenlik güçlerinden oluşan Rus-uyruklu yabancı savaşçılar oluşturmaktadır. Suriye'deki çatışmada Rus unsurların rejim safındaki varlığı Rusya tarafından uzun süre inkar edildiyse de, 2013 sonlarında muhaliflerce yakalanan Rus paralı askerlerin Moskova'nın desteğiyle rejim safında savaşmak üzere görevlendirildiklerini itiraf etmeleri muhalif kaynakların iddialarının ispatı niteliğinde olmuştur. Rusya'nın Esad rejimine olan üstü-örtülü askeri kuvvet desteği, 2015 sonunda askeri müdahalesini ilan etmesinin ardından artar şekilde devam etmiştir.[29]

Suriye'deki rejim kuvvetlerinin arkasındaki şaşırtıcı bir yabancı savaşçı kaynağını ise Türkiye'deki terör eylemleri dolayısıyla birçok ülkenin terörist yapılanma olarak ilan ettiği Devrimci Halk Kurtuluş Partisi'nin silahlı kanadı olan DHKP-C unsurları oluşturmaktadır. Terörist yapılanmaya bağlı çok sayıda Alevi militanın, eski THKP-C liderlerinden Mihraç Ural öncülüğünde kurulan "Suriye Mukavemeti" bünyesinde Esad rejimine cephe desteği vermek amacıyla Lazkiye'nin kuzeyindeki askeri kamplarda çatışma eğitimi aldığı ve silahlandırıldığı bilinmektedir.[30]

Suriye'de 2011 yılından beri süren çatışmada, ülkenin kuzeyindeki kazanımlarını elde etme sürecinde Esad rejimiyle tam anlamıyla karşı kaşıya gelmediği hatta zaman zaman muhaliflere yönelik saldırılarında ve özellikle IŞİD'le mücadele sürecine katkılarında rejime avantaj sağladığı dolayısıyla belki de çatışmanın üçüncü bir tarafı olarak görülmesi daha uygun olan PKK-bağlantılı PYD'nin silahlı kolu YPG'ye yönelik katılım ise Suriye krizindeki yabancı savaşçı sorunsalının bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. 2015 itibariyle örgüte katılan yabancı savaşçıların 400 civarında olduğu ve "Rojava Aslanları" isimli birlik altında örgütlendiği bilinmektedir. Kadın savaşçıların "YPJ" isimli ayrı bir örgütlenmesinin dahi olduğu PYD'nin yabancı unsurlarının katılım süreçlerindeki temel motivasyonun "kendi devleti olmayan ve ötekileştirilen Kürtleri savunma" söylemine dayalı olduğu bilinmektedir.[31]

---

[29]Maria Antonova, "Russian Mercenaries, A Secretive Weapon In Syria," *The Times of Israel*, 17.02.2018, Erişim: 15.09.2018, https://www.timesofisrael.com/russian-mercenaries-a-discrete-weapon-in-syria/.

[30] İsmail Umut Arabacı, "İşte DHKP-C'nin Suriye Üssü," *Sabah*, 31.03.2013, Erişim: 10.09.2018, https://www.sabah.com.tr/gundem/2013/03/31/iste-dhkpcnin-suriye-ussu.

[31]Adam Taylor, "How western Foreign Fighters Are Being Recruited Online To Join Kurds Against Islamic State," *The Washington Post*, 24.11.2014, Erişim: 09.09.2018, https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/11/24/how-western-foreign-fighters-are-being-recruited-online-to-join-kurds-against-islamic-state/?utm_term=.1ef4389c3990 ; 3 Kıtadan Geldiler: PYD'li Teröristler Bakın Nereden, *A*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

4. Sahadaki Çift-Yönlü Radikalleşme Tehdidi

En genel anlamda, çatışmanın uzaması ve Suriye sınırlarını aşması açısından tehdit arz eden yabancı savaşçı sorunsalına yönelik bugün uluslararası toplumdaki en büyük kaygı, Suriye ve Irak'ta çatışmaya katılan yabancı savaşçıların ülkelerine geri döndüklerinde terör saldırısı düzenleme ihtimalleridir.[32] Bu noktada, yabancı savaşçı hareketliliğinin teşkil ettiği olası tehditlere yönelik Uluslararası Terörle Mücadele Merkezi (ICCT) tarafından oluşturulan model, Suriye ve Irak'taki çatışmaya katılan yabancı savaşçıların izlediği bu karmaşık sürecin anlaşılmasında oldukça açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Buna göre, herhangi bir ülkedeki çatışmaya katılan yabancı savaşçılar, çatışmada hayatlarını kaybetmedikleri sürece, çatışma devletinde kalmayı veya ayrılmayı tercih edebilmektedirler. Çatışma devletinde kalmayı tercih eden yabancı savaşçılar sahada tekrar saldırı faaliyetlerini sürdürme potansiyeline sahipken, çatışma bölgesinden ayrılmayı seçenler ise kendi ülkelerine geri dönmeyi veya başka üçüncü bir ülkeye gitmeyi tercih edebilmektedirler. Böylece, çatışma bölgesinden ayrılan yabancı savaşçılar anavatanlarında veya üçüncü bir ülkede terör eylemi düzenleme tehdidini sürdürürken, tekrar aynı veya başka bir ülkedeki çatışmaya katılmaya da karar verebilmektedirler.[33] Herhangi bir ülkedeki çatışmaya katılan yabancı savaşçıların izledikleri süreçteki bu çok-boyutlu olasılık ağına rağmen, IŞİD'in Brüksel'deki Mayıs 2014 tarihli Yahudi müzesi saldırısı ve Ocak 2015'teki Paris saldırıları ile başlattığı bölge-dışı terör ihracı süreci, uluslararası toplumda Suriye ve Irak'taki çatışmaya katılıp ülkelerine geri dönen yabancı savaşçılardan kaynaklı güvenlik endişelerinin artmasına neden olmuştur.[34]

Nitekim, IŞİD'e katılan Batılı savaşçıların ülkelerine geri dönerek saldırı düzenlemelerine yönelik artan Avrupalı endişe, Avrupa Birliği düzeyinde terörist faaliyetlerin önlenmesi amacıyla 2011 yılı sonlarında kurulmuş olan Radikalleşme Farkındalık Ağı'nın yetersiz işlediği düşüncesiyle, tek-tek Avrupalı hükümetlerin yabancı terörist savaşçıların giriş-çıkış veya transit geçişlerinin engellenmesine yönelik sınır denetimlerini artırmaları ve katılımın caydırılmasına yönelik yasal düzenlemelerde

---

Haber, 01.03.2018, Erişim: 10.09.2018, https://www.ahaber.com.tr/gundem/2018/03/01/3-kitadan-geldiler-pydli-teroristler-bakin-hangi-ulkeden.

[32] Kardaş ve Özdemir, "Avrupalı Yabancı Savaşçılar," 8-9; Skidmore, "Foreign Fighter Involvement in Syria," 7.

[33] Jeanine De Roy Van Zuijdevin ve Edwin Bakker, "Returning Western Foreign Fighters: The Case of Afghanistan, Bosnia and Somalia," *International Centre for Counter-Terrorism* (June 2014): 1-12, Erişim: 10.09.2018, http://www.icct.nl/download/file/ICCT-De-Roy-van-Zuijdewijn-Bakker-Returning-Western-Foreign-Fighters-June-2014.pdf.

[34] Barrett, "Foreign Fighters In Syria," 21-23

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bulunmalarıyla sonuçlanmıştır.[35] Ocak 2015'teki 16 kişinin ölümüyle sonuçlanan Paris saldırıları ise, 2178 sayılı BMGK kararı uyarınca Eylül 2014'ten itibaren yürürlüğe sokulan önlemlerin, "seyahatlerin daha yakından izlenmesi", "şüpheli pasaportlara el konulması" ve hatta "yakalananların vatandaşlıktan çıkartılması" gibi daha sıkı yasal düzenlemelerle artırılmasını getirmiştir.[36]

Suriye'deki çatışmanın başlangıcından itibaren sahada tırmanan radikalleşmeye yönelik açık bir pozisyon almaktan çekinen ABD'yi harekete geçiren ise, 2014 sonunda Suriye'de bulunan Amerikan vatandaşlarının IŞİD tarafından katledildiğinin duyulması ve örgütün Irak'taki ilerlemeleri neticesinde Erbil sınırına dayanarak Iraklı Kürtleri tehdit etmeye başlaması olmuştur. Nitekim, IŞİD'e katılımı engellemeye yönelik BMGK düzeyinde alınan kararlarla başlatılan yasal mücadele, örgütün yok edilmesine yönelik ABD öncülüğünde kurulan uluslararası koalisyonun hava saldırılarına dayanan askeri mücadele ile desteklenmiştir.[37] Gelinen noktada, Temmuz 2017'de örgütün Musul'dan tasfiyesi ve Rakka ile Deyrizor'un geri alınması neticesinde, Suriye ve Irak'taki kontrol alanı oldukça daraltılmıştır. Askeri yenilgilere bağlı olarak, örgüte yönelik yabancı savaşçı katılımında da kayda değer bir yavaşlama yaşanmaya başlamıştır. Ne var ki, IŞİD'e katılımdaki bu yavaşlama, örgütün militan sayısında bir azalma gerçekleştiği anlamına gelmemektedir. Güncel olarak, IŞİD'in Suriye ve Irak'taki mevcut militan miktarına yönelik araştırma yapan BM Uzman Heyeti'nin Güvenlik Konseyi'ne sunduğu Ağustos 2018 tarihli raporda, örgütün 2017 sonundaki askeri yenilgilerine rağmen iki ülkedeki güncel militan sayısının yaklaşık olarak 20,000 ile 30,000 aralığında olduğuna yer verilmiştir. Rapordaki bir diğer dikkat çeken nokta da, Suriye ve Irak'ta çatışmaya katıldıktan sonra ülkelerine geri dönen yabancı savaşçıların miktarının ve teşkil ettiği tehdidin, bu kişilere yönelik uluslararası toplumda yükselen endişeyi karşılamadığına yönelik çıkarım olmuştur. Bu anlamda, Soufan Grup'un geçen yıl yayınladığı rapor, 2017 itibariyle Suriye ve Irak'ta çatışmaya katılıp ülkelerine geri dönen yabancı savaşçıların sayısının 33 ülkeden yaklaşık olarak 5,600 civarında

---

[35] United Nations, Security Council, "*Security Council Unanimously Adopts Resolution Condemning Violent Extremism, Underscoring Need To Prevent Travel, Support For Foreign Terrorist Fighters,*" 24.09.2014, Erişim: 05.09.2018, http://www.un.org/press/en/2014/sc11580.doc.htm.

[36] Kardaş ve Özdemir, "Avrupalı Yabancı Savaşçılar," 9-10.

[37] Ferhat Pirinççi, Oytun Orhan ve Bilgay Duman, "ABD'nin IŞİD Stratejisi Ve Irak İle Suriye'ye Olası Yansımaları," *ORSAM,* 191 (Eylül 2014): 7, 10-11, Erişim: 09.09.2018, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2014924_rapor191tur.pdf.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olduğu ve büyük çoğunluğunun hapse mahkum ettirildiği veya vatandaşlıktan çıkartılıp sınır-dışı edildiğini bildirmektedir.[38]

Katılımın caydırılmasına yönelik ulusal düzeylerde alınan damgalama veya vatandaşlıktan çıkarma gibi yasal önlemler, toplumsal yabancılaşmayı besleyerek katılımı teşvik edici sonuçlar doğurma potansiyeline sahiptir. Bu, 1980-sonrası Afganistan örneğinde tecrübe edilmiştir. Zira Sovyetlere karşı savaşmak için Afganistan'a giden "mücahitlerin" çoğunluğunun vatandaşlıktan çıkarılarak anavatanlarına geri dönmelerinin yasaklanması veya damgalama ile ağır hapis cezalarına mahkûm edilerek ülkelerine dönüşlerinin caydırılması, Selefi aşırılıkçıların Afganistan'da destek bulmasını kolaylaştıran en önemli faktör olmuştur. Kızıl Ordu'nun geri çekilmesi sahadaki radikalleşmeyi sonlandırmaya yetmemiş, devletsiz kalarak yeniden örgütlenme arayışına giren mücahitler kısa süre sonra Bosna ve Çeçenistan'da patlak veren çatışmalara katılım için aşırılıkçı örgütlerin savunmacı seferberlik çağrılarına yanıt verecek olan birincil hedefi teşkil etmişlerdir. 11 Eylül saldırıları sonrasında, "uluslararası terörle mücadele" adı altında İslam Dünyası'na karşı ABD öncülüğünde başlatılan küresel savaş ise aşırılıkçı hareketlerin Batı-karşıtı söyleme dayalı ulus-aşırı seferberlik çağrılarının destek bulmasını kolaylaştırmış ve radikalizmin bölgede özellikle 2001 yılından itibaren kazandığı ivmenin başlıca sebebi olmuştur. ABD'nin Afganistan ve Irak operasyonları çerçevesinde yürütülen etnik ve dini yapıları göz-ardı eden politikalar, Afganistan-merkezli El-Kaide radikalizminin 2001 yılından itibaren önce Pakistan'da, 2003 sonrasında ise Irak'ta destek bulmasını getirmiştir.[39]

Öte yandan, IŞİD'in hava saldırılarıyla tasfiye edilmesine yönelik uluslararası düzeyde yürütülen bire-bir askeri mücadelenin ise yeni katılımları önlemekten uzak olduğunun belirtilmesi önemlidir. Bu noktada, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Anthony Blinken'ın Haziran 2015 tarihli açıklamasında uluslararası koalisyonunun hava operasyonları sonucunda 10,000'den fazla IŞİD militanının öldürüldüğünü duyurmasının ardından, Amerikan istihbaratının örgüte katılan yabancı savaşçılara ilişkin rakamın Eylül 2015 itibariyle 30,000'i aştığını bildirmesi açıklayıcıdır. Dolayısıyla, katılımı

[38] Barrett, "Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees," *The Soufan Center*, (Ekim 2017): 1-9, Erişim: 10.09.2018, http://thesoufancenter.org/wp-content/uploads/2017/11/Beyond-the-Caliphate-Foreign-Fighters-and-the-Threat-of-Returnees-TSC-Report-October-2017-v3.pdf.

[39] Derya Kap, "AB ve Türkiye'nin IŞİD ve Yabancı Savaşçılarla Mücadele Politikası," *İktisadi Kalkınma Vakfı*, 108 (Ocak 2015): 4-5, http://www.ikv.org.tr/images/files/Degerlendirme%20108(1).pdf.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

durdurmaya yönelik ulusal düzeylerde alınan cezalandırıcı önlemler ve örgütün sahada tasfiye edilmesine yönelik girişilen bire-bir askeri mücadelenin yeterli olmadığı göz önüne alınmalı, sahadaki radikalleşmeyi besleyen siyasi, toplumsal ve sosyal faktörlerin de hesaba katıldığı çok-boyutlu bir yaklaşım geliştirilmelidir. Zira kökeni Irak'ta 2010 itibariyle yok olmak üzere olan El-Kaide bağlantılı Irak İslam Devleti (İİD) örgütüne dayanan IŞİD'in, Suriye ve Irak'ta yaşanan siyasi boşluktan faydalanarak arttırdığı gücünü, yabancı ülkelerdeki toplumsal açıkları kullanarak giriştiği savaşçı toplama faaliyetleriyle desteklemesi sonucunda bugün dünyanın en tehlikeli terör örgütü konumuna ulaştığı unutulmamalıdır.

IŞİD'in bire-bir askeri yöntemlerle tasfiye edilmesine dayalı mücadele sahadaki radikalleşmenin ortadan kaldırılmasına yönelik bir çözümü içermemektedir. Örgütün tavsiye edilmesi durumunda sahadaki radikal Şii milis kuvvetlere bağlı unsurlar ile IŞİD'e bağlı yönetimde radikal görüş ve çatışma tecrübesi kazanmış Sünnilerin bir arada varlığının barışçıl bir şekilde nasıl sağlanacağı sorgulanmalıdır. Özellikle edinilen çatışma tecrübesi ve radikal görüş doğrultusunda birbirine karşı şiddet-yanlısı tutumları keskinleşmiş iki mezhepsel kimlik arasındaki karşılıklı gerilimin sahada radikalleşmeyi besleyen temel unsur olduğu gözardı edilmemelidir. Bu durum, 2003-sonrası Irak'ta tecrübe edilmiş, oluşturulan yeni siyasi yapıdan dışlanan Sünni kesimlerin 2007'den itibaren sisteme tekrar-entegrasyonuna yönelik ABD-destekli girişimlerle radikalizmin yükselişinin önüne geçilmeye çalışılmışsa da, Amerikan kuvvetlerinin 2011 yılında ülkeden çekilmesiyle birlikte merkezi yönetimin tekrar bu kesimlere yönelik dışlayıcı politikalara başvurması, radikal örgütlerin "Şii-ağırlıklı Bağdat yönetimine karşı Sünni kimliğin savunulmasına" dayalı seferberlik çağrılarının yeniden destek bulmasına yol açmıştır. Aynı yıl, Suriye'de patlak veren kriz ise yabancı Şii kuvvet-destekli rejimin artan saldırıları karşısında uluslararası toplumun Sünni çoğunluktaki Suriyeli muhalifleri savunmadaki isteksizliği dolayısıyla radikal örgütlerin "saldırgan Şiiler ve tepkisiz Batı'ya karşı" savunmacı seferberlik çağrılarının destek bulabileceği yeni bir oyun sahasını temsil etmiş ve bugün Irak'ı da içine alarak tırmanan çatışmanın temelini oluşturmuştur.[40]

Tabloya bir de kuzeyde PYD öncülüğündeki Kürtlerin ilan ettiği "de facto" yönetimin eklenmesi, Suriye'deki güvenliksiz durumun çözümünün salt el-Kaide merkezli bir mücadeleyle mümkün olmadığı savını güçlendirmektedir. Çatışmanın hiçbir safının maddi ve manevi maliyetine

[40] Sinan Hatahet, "Suriye'de IŞİD," *ORSAM*, 20 (Şubat 2015): 3-5, Erişim: 03.09.2018, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2015225_policybrief20tur.pdf.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
katlandığı kazanımlarından vazgeçmeye veya kayıplarının tazmin edilmemesine ikna olmasının imkansız olduğu açıktır. Dolayısıyla, Suriye'deki yabancı savaşçı sorunsalından kaynaklı radikalizmle mücadele önce sahadaki tüm kesimlerin çıkarlarının gözetildiği sosyal ve siyasal dönüşüme odaklanmalıdır. Bu dönüşümün rejimin devamıyla sağlanmasının mümkün olmadığı artık net bir şekilde ortada olduğundan, uluslararası toplumun meseleyi Suriye üzerinden çıkar-odaklı rekabet politikalarından arınarak uluslararası örgütlenmeler ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde somut politikalar geliştirerek ele alması gerekmektedir. Suriye krizindeki yabancı savaşçı katılımını teşvik eden radikalleşmenin tek dinamiği geri-dönen yabancı savaşçılar olmamakla birlikte, uluslararası toplumda bu kişilere yönelik yerleşmiş olan küresel endişe kaynaklı mücadele ağır hapis cezalarına çarptırma veya vatandaşlıktan çıkarma gibi yöntemler yerine, bu kişileri topluma tekrar kazandırmaya odaklanmalıdır. Bu yöntem, bir yandan çatışma ortamındaki şiddet dolayısıyla pişman olup anavatanına dönmek isteyenlerin oluşturduğu "barışçıl dönüşün" teşvik edilmesinde, diğer yandan ise geri-dönenlerin tecrübelerinden fayda üretip radikalleşme sürecini terse çevirecek politikalar geliştirilmesinde kullanışlı olma potansiyeline sahiptir. Geri-dönen yabancı savaşçıların topluma tekrar entegrasyonunun sağlanmasında radikal görüşlerden arındırıcı sosyal rehabilitasyon programlarının desteklenmesi ve istihdamı artırmaya yönelik politikalar geliştirilmesi faydalı olabileceği gibi, radikal örgütlerin seferberlik çağrılarında kullandıkları ulus-aşırı bir toplumsal kimliğin savunulması söylemine karşı ulusal kimlik ve vatandaşlık bağlarını güçlendiren şiddet-karşıtı söylemler üretilmesi de kullanışlı bir yöntem olarak görünmektedir.

SONUÇ YERİNE

Suriye krizindeki yabancı savaşçı sorunsalı bugün her ne kadar özellikle IŞİD'in bölge-dışı saldırıları dolayısıyla el-Kaide merkezli bir tehdit algısıyla güvenlikleştirilmekteyse de, çatışmanın en başından beri sahada rejim safında aktif muharebe desteği veren Şii-çoğunluklu yabancı radikal unsurlar bulunmaktadır. Meseleye yönelik uluslararası toplumdaki el-Kaide merkezli tehdit algısı nedeniyle gerek çatışmanın rejim safındaki İran ve Rusya destekli katılım, gerekse çatışmanın üçüncü bir tarafı olarak görülebilen PKK-bağlantılı YPG'ye olan katılım, Suriye krizindeki yabancı savaşçılar sorunsalıyla mücadelede göz ardı edilen bir boyut olarak kalmaktadır. Aslında sürecin en başında el-Kaide bağlantılı unsurların çatışmadaki varlığı yok denecek kadar az olduğu ve yabancı savaşçı katılımının daha ziyade Arap Baharı olarak adlandırılan süreçteki devrim romantizmine dayalı olarak Suriye'de siyasi bir

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
dönüşüm yaşanacağı inancıyla Mısır, Tunus ve Libya'dan gelen ve herhangi bir radikal akıma mensup olmayan savaşçılardan ibaret olduğu unutulmamalıdır. Ancak, Suriye'deki çatışmaya yönelik uluslararası toplum hareketsiz kaldıkça ve Esad rejimine bağlı kuvvetlerin içinde sivillerin de bulunduğu muhalefete yönelik saldırıları arttıkça, muhalifler arasında oluşan güç boşluğunu fırsata çeviren el-Kaide bağlantılı unsurların da çatışmaya katılımı söz konusu olmuştur. Dolayısıyla, Suriye krizindeki yabancı savaşçı katılımının önlenmesine yönelik mücadele yalnızca askeri yöntemlerle olmamalı, radikalleşmenin sahadaki motivasyonunu oluşturan sosyal ve siyasal faktörler de hesaba katılmalıdır. IŞİD-karşıtı uluslararası koalisyon öncülüğünde düzenlenen operasyonlar neticesinde bugün örgütün sözde hilafetinin sınırları önemli ölçüde daraltılmışsa da, katılıma izin veren koşullar devam ettiği sürece sahadaki radikalleşmenin süreceği ve söz konusu örgütün ortadan kaldırılması durumunda dahi yerini benzer bir oluşumun alacağı ihtimali yüksektir. Çözüm, radikalleşmeyle mücadelenin sosyal ve siyasi boyutlarının da hesaba katıldığı bir yaklaşımla, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde alınacak ek önlemleri içeren çok taraflı bir stratejiye dayandırılmalıdır.

SUMMARY

In recent years, the issue of foreign fighters particularly those involved in radical organizations that have increased their influence in conflicts in the Middle Eastern and North African geography, has become the main concern of the international community in the context of global terrorism. In this sense, the issue which was started to be addressed especially with the example of post-1980 Afghanistan, has been associated conceptually with the Salafi-extremist movements over time. Such that the problem of foreign fighters which started to form an agenda with the extremist organizations in the Islamic World after 9/11, is almost mentioned synonymous with the jihad-guided participation to the radical groups in Syria and Iraq today. The rise of al-Nusra Front to a base expressed in thousands in a short time immediately after its massive attacks at the end of 2012, has brought transnational terrorism to the international agenda. Invasion of Iraq by ISIS which enhanced its military power in Syria since 2013 by attracting recruits from around the world, led the Syrian crisis associated with the problem of foreign fighters. Despite there are much more foreigners on the regime side since the beginning of the Syrian conflict, the issue is securitized by the al-Qaeda-based threat perception in the international community. From the first stage of the armed conflict in Syria, thousands of Shiite foreign fighters from many countries, notably Iran, Iraq,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Lebanon and Afghanistan have been joined to the conflict alongside the regime forces. This study aims to analyze foreign fighter involvement in the Syrian conflict in the context of the participation not only the opposition side, but also the regime side in order to reveal the precautions that must be taken against dually self-feeding radicalization in the field. The study, which tries to handle the foreign fighter involvement in Syrian crisis as a many-sided phenomenon, will try to discuss the possible effects of only al-Qaeda-centered interpretation of the issue by the international community.

KAYNAKÇA

3 Kıtadan Geldiler: PYD'li Teröristler Bakın Nereden. *A Haber*. 01.03.2018. Erişim: 10.09.2018. https://www.ahaber.com.tr/gundem/2018/03/01/3-kitadan-geldiler-pydli-teroristler-bakin-hangi-ulkeden.

Adam Taylor. "How Western Foreign Fighters Are Being Recruited Online To Join Kurds Against Islamic State." *The Washington Post*. 24.11.2014. Erişim: 09.09.2018. https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/11/24/how-western-foreign-fighters-are-being-recruited-online-to-join-kurds-against-islamic-state/?utm_term=.1ef4389c3990

Alfoneh, Ali. "Hezbollah Battlefield Deaths Defending Assad Mount Up." *Newsweek*. 21.04.2017. Erişim: 09.09.2018. https://www.newsweek.com/hezbollah-battlefield-deaths-defending-assad-mount-586320.

Alfoneh, Ali. "Tehran's Shia Foreign Legions." *Carnegie Endowment For International Peace*. 30.01.2018. Erişim: 01.09.2019. http://carnegieendowment.org/2018/01/30/tehran-s-shia-foreign-legions-pub-75387.

Antonova, Maria. "Russian Mercenaries, A Secretive Weapon In Syria." *The Times of Israel*, 17.02.2018. Erişim: 15.09.2018. https://www.timesofisrael.com/russian-mercenaries-a-discrete-weapon-in-syria/.

Bakker, Edwin ve Mark Singleton. "Foreign Fighters in the Syria and Iraq Conflict: Statistics and Characteristics Of A Rapidly Growing Phenomenon." Foreign Fighters Under International Law And Beyond. Eds., Andrea De Guttry, Francesca Capone ve Christophe Paulussen. 9-25. The Hague: Asser Press.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Barrett, Richard. "Foreign Fighters In Syria." *The Soufan Group*. (Haziran 2014): 1-34. Erişim: 10.09.2018. http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2014/06/TSG-Foreign-Fighters-in-Syria.pdf.

Bingöl, Oktay. "Suriye İç Savaşında Yabancı Savaşçılar." *Merkez Strateji Enstitüsü*. 013 (Mart 2016): 1-25. Erişim: 01.09.2018. http://merkezstrateji.com/assets/media/160323-rp-13-yabanci-savascilar-s2_2.pdf.

Derya Kap. "AB ve Türkiye'nin IŞİD ve Yabancı Savaşçılarla Mücadele Politikası." *İktisadi Kalkınma Vakfı*. 108 (Ocak 2015): 1-17. http://www.ikv.org.tr/images/files/Degerlendirme%20108(1).pdf.

Hegghammer, Thomas . "The Foreign Fighter Phenomenon: Islam and Transnational Militancy." *Belfer Center for Science and International Affairs. Policy Brief.* (Ocak 2011). Erişim: 20.09.2018, http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/Hegghammer_policy_brief_feb_2011.pdf.

Hegghammer, Thomas. "The Rise Of Muslim Foreign Fighters: Islam And The Globalization Of Cihad." *International Security*. 35:3 (2010-2011 Kış). 53-94. Erişim: 18.09.2018. http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/The_Rise_of_Muslim_Foreign_Fighters.pdf.

İsmail Umut Arabacı. "İşte DHKP-C'nin Suriye Üssü." *Sabah*. 31.03.2013. Erişim: 10.09.2018. https://www.sabah.com.tr/gundem/2013/03/31/iste-dhkpcnin-suriye-ussu.

Jeanine De Roy Van Zuijdevin ve Edwin Bakker. "Returning Western Foreign Fighters: The Case of Afghanistan, Bosnia and Somalia." *International Centre for Counter-Terrorism* (June 2014): 1-12. Erişim: 10.09.2018. http://www.icct.nl/download/file/ICCT-De-Roy-van-Zuijdewijn-Bakker-Returning-Western-Foreign-Fighters-June-2014.pdf.

Kardaş, Tuncay ve Ömer Behram Özdemir. "Avrupalı Yabancı Savaşçılar." *SETA*. 115 (Şubat 2015): 1-24. Erişim: 11.09.2018. http://file.setav.org/Files/Pdf/20150203185528_avrupali-yabanci-savascilar-pdf.pdf.

Ladbury, Sarah. "Testing Hypotheses On Radicalisation In Afghanistan." *Department Of International Development*. 14 (August 2009): 1-64. Erişim:

20.09.2018.
http://d.yimg.com/kq/groups/23852819/1968355965/name/Drivers%20of%20Radicalisation%20in%20Afghanistan%20Sep%2009.pdf.

Majidyar, Ahmad. "More Than 10,000 Afghans Sent By Iran To Syria Reported Killed And Injured." *Middle East Institute*. 08.01.2018. Erişim: 09.09.2018. http://www.mei.edu/content/io/more-10000-afghan-shiites-sent-iran-syria-reported-killed-and-injured.

Malet, David. "Why Foreign Fighters? Historical Perspectives And Solutions." *Orbis Journal of Foreign Affairs*. 54:1 (2010): 97-114. Erişim: 20.09.2018. http://davidmalet.com/uploads/Why_Foreign_Fighters_Malet.pdf.

Morris, Loveday. "In Syria, Hezbollah Forces Mass Around Aleppo to Aid Assad." *The Washington Post*. 02.06.2013. Erişim: 09.09.2018. https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/hezbollah-boosting-assads-forces-in-northern-syria/2013/06/02/3bb59c7e-cb9e-11e2-8f6b-67f40e176f03_story.html?utm_term=.add907bca4bd.

Pirinççi, Ferhat, Oytun Orhan ve Bilgay Duman. "ABD'nin IŞİD Stratejisi Ve Irak İle Suriye'ye Olası Yansımaları." *ORSAM*. 191 (Eylül 2014): 1-20. Erişim: 09.09.2018. http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2014924_rapor191tur.pdf.

Rafizadeh, Majid. "Iranian Soldiers in Syria." *Gatestone Institute*. (Kasım 2016). Erişim: 21.08.2018. https://www.gatestoneinstitute.org/9406/iran-soldiers-syria.

Reback, Gedalyah. "UN: 22,000 Fighters From 100 Countries In Syria And Iraq." *The Times of Israel*. 28.05.2015. Erişim: 02.09.2018. http://www.timesofisrael.com/un-over-22000-foreign-fighters-in-syria-and-iraq/.

Richard Barrett. "Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees." *The Soufan Center*. (Ekim 2017): 1-40. Erişim: 10.09.2018. http://thesoufancenter.org/wp-content/uploads/2017/11/Beyond-the-Caliphate-Foreign-Fighters-and-the-Threat-of-Returnees-TSC-Report-October-2017-v3.pdf.

Sherlock, Ruth. "Iran Boosts Support to Syria." *The Telegraph*. 21.02.2014. Erişim: 20.09.2018.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/10654144/Iran-boosts-support-to-Syria.html.

Sinan Hatahet. "Suriye'de IŞİD." *ORSAM*, 20 (Şubat 2015): 1-12. Erişim: 03.09.2018. http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2015225_policybrief20tur.pdf.

Skidmore, J. "Foreign Fighter Involvement in Syria." *International Institute For Counter-Terrorism*. (Ocak 2014): 1-72. Erişim: 11.09.2018. http://i-hls.com/wp-content/uploads/2014/01/Foreign-Fighter-Involvement-in-Syria.pdf.

Smyth, Phillip. "Hizballah Cavalcade: The Lion Of Damascus, And Afghans, And Africans! Oh My!: Fighters From Exotic Locales In Syria's Shia Militias." *Jihadology*. 30.07.2013. Erişim: 15.09.2018. http://jihadology.net/2013/07/30/hizballah-cavalcade-the-lion-of-damascus-and-afghans-and-africans-oh-my-fighters-from-exotic-locales-in-syrias-shia-militias/.

Smyth, Phillip. "The Shiite Jihad In Syria And Its Regional Effects." *The Washington Institute*. 138 (Şubat 2015): 1-80. Erişim: 23.08.2018. http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus138-v3.pdf.

Spencer, Richard. "Syrian President Bashar al-Assad Denounces Opposition As Armed, Murderous Criminals." *The Telegraph*. 06.01.2013. Erişim: 09.09.2018. https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/9783570/Syrian-president-Bashar-al-Assad-denounces-opposition-as-armed-murderous-criminals.html

Tehran: 2,100 Iranian Soldiers Killed In Syria and Iraq. *Middle East Monitor*. 07.03.2018. Erişim: 16.09.2018. https://www.middleeastmonitor.com/20180307-tehran-2100-iranian-soldiers-killed-in-syria-and-iraq/.

Thorp, Gene, Julie Tate ve Swati Sharma. "Foreign Fighters Flow to Syria." *The Washington Post*. 11.10.2014. Erişim: 09.09.2018. http://www.washingtonpost.com/world/foreign-fighters-flow-to-syria/2014/10/11/3d2549fa-5195-11e4-8c24-487e92bc997b_graphic.html.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ulutaş, Ufuk, Kılıç Buğra Kanat ve Can Acun. "Sınırları Aşan Kriz: Suriye." *SETA*. 120 (2015 Mart): 1-40. Erişim: 25.09.2018. http://file.setav.org/Files/Pdf/20150402160617_sinirlari-asan-kriz-suriye-pdf.pdf.

United Nations, Security Council. *UN Security Council Resolution 2178 on Foreign Terrorist Fighters*. 24.09.2014. S/RES/2178 (2014). Erişim: 17.09.2018. https://www.un.org/sc/suborg/en/s/res/2178-%282014%29.

United Nations. Security Council. "*Security Council Unanimously Adopts Resolution Condemning Violent Extremism, Underscoring Need To Prevent Travel, Support For Foreign Terrorist Fighters.*" 24.09.2014. Erişim: 05.09.2018. http://www.un.org/press/en/2014/sc11580.doc.htm.

Urquhart, Conal. "Syrian Government Forces Shell Rebel Positions Around Damascus." *The Guardian*. 15.12.2012. Erişim: 09.09.2018. https://www.theguardian.com/world/2012/dec/15/syrian-forces-rebel-damascus.

Yalçınkaya, Haldun. "Yabancı Terörist Savaşçılara karşı Uluslararası İşbirliği: Türkiye'nin Tecrübesi." *ORSAM*. 22 (Şubat 2015): 1-16. Erişim: 18.09.2018. http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201533_policybrief22tur.pdf.

Zuijdevin, Jeanine De Roy Van ve Edwin Bakker. "Returning Western Foreign Fighters: The Case of Afghanistan, Bosnia and Somalia." *International Centre for Counter-Terrorism* (June 2014): 1-12. Erişim: 10.09.2018. http://www.icct.nl/download/file/ICCT-De-Roy-van-Zuijdewijn-Bakker-Returning-Western-Foreign-Fighters-June-2014.pdf.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÇİN'İN HARMONİK DÜNYA POLİTİKASI VE DÜNYA DÜZENİ

Fazlı Doğan*

Özet

Son zamanlarda "harmoni" kelimesi Çin'in politik hayatında bir fenomen haline gelmiştir. Aynı zamanda harmoni, hem söylemsel hem de bir anlayış olarak antik Çin düşüncesinin merkezi kavramlarından birisidir. Konfüçyüsçü düşüncedeki ilahi olan ve dünyevi olan arasındaki doğal uyum günümüzdeki harmoni anlayışını etkilemektedir. Hu Jintao 2004'te Çin Komünist Partisi nezdinde "harmonik toplum" söylemini ve politikasını ilan ettiğinde harmoni hakkındaki akademik çalışmalar da artmaya başlamıştır. Çin öncelikle kendi için uyumlu toplumu kurmak için çaba harcama güdüsüne sahiptir. Bu bağlamda, anti-kolonyal, ulusçu, kalkınma odaklı, sosyalist ve harmoni içindeki sosyalist topluma dayanan demokratik yönetim gibi hayati konularda bir bütünlük sağlanmalıdır. Çin kolektif liderliği tepeden inme bir yöntemle harmonik toplum projesini sosyal, politik, ekonomik ve kültürel programlarla yürütmektedir. 2012'den beri Çin'in başkanlığını yapan Xi Jinping dünya düzeninin adil olmadığını ve Çin'in harmonik dünya için çalışması gerektiğini vurgulamaktadır. Büyük harmoni içinde dünyayı birleştirecek kurumsal uyum, güç dengesi gibi çalışacak ve barışı getirecek olan güç uyumu ve değerlerin uyumunu da içeren Çin istisnacılığının bir işareti olarak görülebilir. Bu hedefler aynı zamanda açıklık, egemen eşitlik ve farklı sosyal ve ekonomik modellere derinden saygıyı da barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çin Barışı, Büyük Harmoni, Harmonik Toplum, Harmonik Dünya

Giriş

Son zamanlarda uluslararası ilişkilerde Çin'in yükselişi en önemli konulardan birisi haline gelmeye başlamıştır. Çin'e ve Çin'in yükselişine duyulan ilginin artışında Amerikan hegemonyasının/düzeninin geldiği durum da etkili olmaktadır. Zira Soğuk Savaş'tan sonra ABD ve müttefiklerinin

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-Posta: fdogan@selcuk.edu.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ilişkileri SSCB tehdidi ortadan kalkmış olsa da gelişerek devam etmiştir.[1] Böylece Soğuk Savaş'ın sona erişi ile 1970'lerle birlikte moda haline gelen Amerikan düşüşü üzerine gelişen akım, zaman zaman ivme kazansa da[2] 2000'li yıllara kadar ortadan kalkmıştır. Amerikan tarihinde oldukça trajik olaylardan birisi olan 9/11 olaylarının hemen arkasından buna verilen cevap ve kısa bir sürede meydana gelen gelişmeler Amerikan düşüşü üzerine enerji harcayan insanları yeniden düşünmeye itmiştir.[3] ABD 2001'den sonra dünya politikasında militarizm ve terörle savaşı kullanarak[4] etkinliğini arttırma yoluna girmiştir. Militarizm dışında ekonomik küreselleşme konusu, aynı zamanda ABD'nin ulusal güvenlik ajandası olarak değerlendirilmelidir.[5] Ekonomik anlamda küresel sermeye birikimi ve akışı ile kendi sermayesini dominant halde tutmayı amaçlamıştır.[6] ABD'nin önünde yükselen rakipler, küresel terör, haydut devletlerle mücadele, ekonomik krizler, meşruiyet sorunu gibi çok sayıda üstesinden gelmesi gereken sorun vardır.[7] Bu bağlamda bütün bu değişkenler dikkate alındığında Çin önemli bir yerde durmaktadır.

Çin esasında Amerikan düzeninin nimetlerinden faydalanan ancak onun siyasi risklerine ve maliyetlerine katlanmadan gelişimini sürdürme gayretinde olmuştur. Diğer taraftan Amerikan hegemonyasının maliyetinin sadece Amerikan vatandaşları tarafından ödenmediği de bilinmelidir. Ticaret savaşları ile daha da açığa çıktığı gibi hala dünyanın rezerv parası dolardır. ABD bu bakımdan dünyaya hegemonyasının veya emperyalizminin maliyetini ödetmektedir.[8] 2000'li yıllarda birçok ülke aralarındaki ticaretlerinde milli paralarına geçme çalışmaları yapmaya başlamıştır. 2008 küresel krizinden çıkmak konusunda ABD'nin etkinliği aslında bu süreci zayıflatmıştır.

[1] G. John Ikenberry, "Institutions, Strategic Restraint, and the Persistence of American Postwar Order", *International Security*, Vol. 23, No. 3, 1998-1999, s. 43-78.

[2] Robert J. Lieber, "Falling Upwards: Declinism: The Box Set", *World Affairs*, Vol. 171, No. 1, 2008, s. 48-56.

[3] Michael Cox, "American Power before and after 11 September: Dizzy with Success?", *International Affairs*, Vol. 78, No. 2, 2002, s. 261-264.

[4] Philip S. Golub, "Imperial Politics, Imperial Will and the Crisis of US Hegemony", *Review of International Political Economy*, Vol. 11, No. 4, 2004, s. 763-786.

[5] Mark Beason and Richard Higgott, "Hegemony, Institutionalism and US Foreign Polcy: Theory and Practice in Comparative Historical Perspective", *Third World Quarterly,* Vol. 26, No. 7, 2005, s. 1176-1182.

[6] Spyros Sakellaropoulos and Panagiotis Sotiris, "American Foreign Policy as Modern Imperialism: From Armed Humanitarianism to Preemptive War", *Science & Society,* Vol. 72, No. 2, 2008, s. 208-235.

[7] William Pfaff, "The Question of Hegemony", *Foreign Affairs,* Vol. 80, No. 1, 2001, s. 221-232.

[8] Rohini Hensman and Marinella Correggia, "US Dollar Hegemony: The Soft Underbelly of Empire", *Economic and Political Weekly*, Vol. 40, No. 12, 2005, s. 1091-1095.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Günümüzde dünya genelinde anti-Amerikancılığın yükselişte olduğunu söylemek mümkündür. Amerikan liderliğinin düşüşü tartışmalarının bu şekilde yoğunlaştığı bir ortamda Çin'in bir alternatif olup olamayacağı da önemli tartışmalardan birisini oluşturmaktadır.

Bu çalışma, Çinli liderlerin 2004'te tanıttığı, 2006'da devreye soktuğu ve sonraki yıllarda da üzerine pratik politikalar geliştirdiği harmonik toplum ve harmonik dünya politikasının bir alternatif oluşturma çabası olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda ilk bölümde Amerikan düzeninin düşüşü konusu kısaca ele alınmıştır. İkinci bölümde Çin'i harmonik dünya politikasına iten sorunları ve motivasyonları tartışılmıştır. Üçüncü bölümde ise olası "Çin Düzeni" yani Pax Sinica'nın uygulama programı olan *harmonik dünya politikası* değerlendirilmiştir.

1. Amerikan Hegemonyasının Düşüşü

Bazı düşünürlere göre kapitalizm, işlerin yürümesi için sürekli olarak bir hegemonyaya ve dolayısı ile bir hegemona ihtiyaç duymaktadır. Modern anlamda bu süreci Britanya hegemonyası ile küresel alana yayılan bir süreç olarak görmek mümkündür. ABD ile kapitalist düzende üstünlük ve düzenin liderliği şeklinde yeni tip bir hegemonya ortaya çıkmıştır.[9] Hegemonya süreci Martrins ve Thompson'a göre, belli süreçlerden geçerek değişmekte veya dönüşmektedir. Bu bakımdan ilk aşamada bir devletin üretici, ticari, finansal, ideoloji, askeri gibi alanlarda uluslararası liderliği pekişir. İkinci aşamada liderliği ve sayılan alanlardaki üstünlüğü yavaş yavaş kötüleşmeye başlamakta ve aslında en son da askeri üstünlük son bulmaktadır.[10] Tarihsel olarak on dokuzuncu yüzyılın Britanya liderliğinde ve yirminci yüzyılın ise ABD liderliğinde şekillendiği söylenebilir.[11]

ABD'nin düşüşü konusunda yazanlar genellikle belli bir olay veya durum üzerinden genelleme yapma yoluna gitmektedir. Aslında ABD'nin dünyanın tamamı için kabul edilen bir hegemonya olabildiği bile tartışmalıdır. Örneğin Walker, Amerikan düzenin ticari düzene dayandığı ve bu bakımdan

[9] Christopher Chase-Dunn et al., "The Trajectory of the United Sates in the World-System: A Quantitative Reflection", *Sociological Perspectives,* Vol. 48, No. 2, 2005, s. 233-235.

[10] Carlos Eduardo Martins and Timothy Thompson, "The Impasses of U.S. Hegemony: Perspectives for the Twenty-first Century", *Latin American Perspectives,* Vol. 34, No. 1, 2007, s. 16-28.

[11] Takashi Inoguchi, "World Order Debates in the Twentieth Century: Through the Eyes of the Two-level Game and the Second Image (Reversed)", *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 3, 2010, s. 155–188.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bir rakibi olmadığını ileri sürmektedir.[12] Wilkinson'a göre, mevcut düzen bir hegemonya olmaktan ziyade bir tek kutuplu sistemdir. ABD bu sistemde en büyük süper güç olsa da Fransa, Britanya, Rusya, Çin ve Hindistan gibi bölgesel güçler de önemli oyunculardır.[13]

Amerikan düzeni dediğimiz süreç İkinci Dünya Savaşı sonrasında çeşitli uluslararası örgütler-rejimler ve kurumlarla desteklenerek küresel yönetişim[14] gibi çalışmaya devam etmektedir. Aslında en temelde ABD'nin düşüşü tartışmaları, *Amerikan Düzeni* olarak tanımlanan değerleri koruma noktasındaki sıkıntılarına ilişkindir. Düşüş konusu göreli olarak alındığı zaman anlamlıdır.[15] Düşüş tartışmalarına kaynaklık eden en önemli değişken, bu bakımdan genel anlamda diğerlerinin ve özelde de Çin'in yükselişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşüş tartışmalarının başladığı 1970'lerle birlikte ABD'nin ekonomik yardım, askeri yardım ve ticaret düzenlemelerinde üstlendiği rollerde öncesine göre düşüşler gözlenmiştir. Genel olarak bu durum Amerikan hegemonyasının gerilemesi[16] olarak kabul edilmiştir. Wallerstein'e göre Vietnam, Ortadoğu, Balkanlar ve 9/11 ve sonrası olaylarla düşüş emareleri sergilenmiştir. Ona göre, üzerinde durulması gereken şey çöküşün nasıl kurtarılabileceğinden ziyade en az hasarla nasıl atlatılacağıdır.[17]

9/11 sonrası ABD'nin tek taraflı girişimleri Amerikan hegemonyasına karşı endişeleri arttıran bir unsur olmuştur. Daha da ciddisi 2007 sonunda patlak veren 2008 yılında da etkisi artarak devam eden ekonomik kriz ve aynı dönemde Çin ve Hindistan'ın çift rakamlı büyüme oranları ve Rusya'nın yeniden uyanışı Amerikan hegemonyasının düşüşü şeklinde yorumlanmıştır.[18] Diğer taraftan Bush'un ikinci döneminde ABD imajı ciddi şekilde zarar görmüştür. Avrupa'da ve dünyanın her yerinde ABD'ye olan güven tarihin en düşük seviyesine inmiştir. Aynı şekilde anti-Amerikancılık da dünyanın her

---

[12] Martin Walker, "The New American Hegemony", *World Policy Journal*, Vol. 13, No. 2, 1996, s. 21.

[13] David Wilkinson, "Unipolarity without Hegemony", *International Studies Review,* Vol. 1, No. 2, 1999, s. 141-172.

[14] Qin Yaqing, "Rule, Rules, and Relations: Towards a Synthetic Approach to Governance", *The Chinese Journal of International Politics,* Vol. 4, 2011, s. 117–145.

[15] Joshua R. Itzkowitz Shifrinson and Michael Beckley, "Correspondence: Debating China's Rise and U.S. Decline", *International Security*, Vol. 37, No. 3, 2012, s. 172-181.

[16] Jonathon S. Zwingina, "The Crisis of Hegemonic Decline: US Disinterest in Africa", *Review of African Political Economy*, No. 38, 1987, s. 71-77.

[17] Immanuel Wallerstein, "The Eagle Has Crash Landed", *Foreign Policy*, No. 131, 2002, s. 60-68.

[18] Christopher Layne, "US Hegemony in a Unipolar World: Here to Stay or Sic Transit Gloria?", *International Studies Review,* Vol. 11, 2009,s. 784.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tarafında ciddi şekilde yükselmiştir.[19] Zira ABD birçok konuda önemli NATO müttefiklerinin bile desteğini alamamaktadır.[20] Aynı şekilde, ABD'nin agresif tutumları Amerikan düzeninin değerlerine yani barış, demokrasi ve sosyal gelişmeye engel teşkil etmektedir.[21]

2. **Çin'in Yükselişinin Temel Sorunları**

2000'li yıllara girildiği zaman Çin 1970'lerin sonlarından itibaren reformlar ile istikrarlı şekilde yüksek oranda büyüme oranları ile yükselişini sürdürmüştür. Gerek sahip olduğu rejim gerekse potansiyelleri nedeniyle uluslararası toplum tarafından bu yükselişe negatif anlamlar da yüklenmiştir. Çinliler bu yükselişi barışçıl yükseliş olarak adlandırma eğiliminde olmuştur. Çin'in hem barışçıl yükselişlerini sürdürmek konusunda hem de dünyaya yeni bir hikâye anlatabilmek için bazı temel sorunları vardır. Bu sorunları nüfusundan uluslararası piyasaların durumuna kadar geniş bir yelpazede ele almak mümkündür.

Çin sisteminde uygulamaların yasalardan daha anlamlı olduğu kabul edilebilir. Özerk bölgelerin durumunda, siyasi partiler konusunda aslında nerdeyse her konuda bu durum gözlenebilir. Bu bakımdan tek parti Çin Komünist Partisi (ÇKP) devlet aygıtı ile aynı anlama gelmektedir.[22] Çin'in en güçlü yönü olarak kabul edilen nüfusu veya insani sermayesi aynı zamanda temel bir sorunu olarak da görülebilir. Zira yaşlanma, nitelikli işgücü-düşük ücret ikilemi, emeklilik ödenekleri gibi gerçekler[23] Çin'in çözmesi gereken temel sorunları olarak ortada durmaktadır. Nüfus ile doğrudan ilişkili olarak toprağın aşırı kullanımı ve ağaçlanmanın azalması;[24] büyük nüfustaki gelir dağılımı adaletsizliği[25] gibi sorunlar da ortaya çıkmaktadır.

Hızlı büyümenin maliyeti elbette çevreye olmaktadır. 2007 yılı ile

---

[19] Clarence Lusane, ""We Must Lead the World:" The Obama Doctrine and the Re-branding of U.S. Hegemony", *The Black Scholar*, Vol. 38, No. 1, 2008, s. 34.

[20] William E. Odom, "American Hegemony: How to Use It, How to Lose It", Proceedings of the American Philosophical Society, Vol. 151, No. 4, 2007, s. 404-411.

[21] Samir Amin, "US Hegemony: Need to Reshape European Politics", *Economic and Political Weekly,* Vol. 34, No. 21, 1999, s. 1247-1248.

[22] Tony Saich, *Governance and politics of China*, New York: Palgrave Macmillan, 2004, s. 124-126.

[23] Chi Lo, *Understanding China's Growth: Forces that Drive China's Economic Future,* London: Palgrave Macmillan, 2007, s. 96-120.

[24] Mike Fullen et al., "Soil Erosion and Conservation on Subtropical Arable in Yunnan Province, South-west China, Terry Cannon (ed.), *China's Economic Growth The Impact on Regions, Migration and the Environment,* London: Macmillan Press, 2000, s. 279-291.

[25] Björn Gustafsson et al., "Why are Household Incomes more Unequally Distributed in China than in Russia?", *Cambridge Journal of Economics,* Vol. 35, 2011, s. 897–920.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

birlikte Çin en çok kirleten devlet de olmuştur. Çevreye verilen zarardan doğrudan veya dolaylı olarak en çok zararı da yine Çin'in göreceğinin farkına varılması[26] ile çevreci bir büyüme hedefi de kabul edilmiştir. Çin temiz enerji yatırımlarına 2010'lu yıllarda diğer ülkelere göre giderek artan oranda daha çok yatırım yapmaya da başlamıştır.[27] 2008 krizi sonrası daralan ekonomik alan Çin'e çevreci yatırımlar için fırsat da vermiştir.[28]

Çin'in en çok eleştirildiği veya hedef alındığı konuların başında belki de sorunlu olduğu insan hakları konusu gelmektedir. Çin'de komünist devrim sonrası insan hakları konusu hep bir emperyalist dayatma olarak görülmüştür.[29] Diğer taraftan Çin tarzı insan hakları doğal değildir; kanun tarafından belirlenir ve sınırlandırılır; self-determinasyon ve toplumsal haklar daha önceliklidir yani bireysel hakka inanılmaz; uluslararası değil yerel bir meseledir ve bu yönü ile de bir egemenlik konusudur.[30] Çin'de, son dönemlerde, Konfüçyüs yeniden keşfedilerek Konfüçyüs öğretileri üzerinden sorumluluklar daha önemli görülerek harmoni, çıkardan ziyade ahlak, bencillikten ziyade diğerkâmlık gibi değerler üzerinden tek tek bireyler yerine toplumun ve genelin hakları[31] daha çok öne çıkarılmaktadır. 2004'te insan haklarına saygılı olunacağı anayasaya girmiş ve çeşitli reformlar yapılmıştır.[32] Yine insan hakları ile ilişkili bir başka mesele de azınlık hakları konusunda, özerk bölgeler teorik olarak otonom olsa da Çin devletinin kültürel, ekonomik, siyasal kısaca her alanda sıkı bir kontrolü ve baskısı söz konusudur.[33] Dini ve etnik özgürlükler de sorunludur.[34] Fikri mülkiyetin korunması konusu Çin'in çözülmesi gereken meselelerden birisi

---

[26] Justin Y. Lin and Jintao Xu, "The Potential for Green Growth and Structural Transformation in China", *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 30, No. 3, 2014, s. 550–568.

[27] Roland Benedikter. "The Cry for Chinese Democratization: Between Idealism and Realism", Roland Benedikter, Verena Nowotny, *China's Road Ahead: Problems, Questions, Perspectives,* New York: Springer, 2014, s. 22.

[28] Mou Pu, "Green Market and Green Economy", Xiaoxi Li, Biliang Hu (ed.), *China's New Deal: The Development of China's Economy under the International Financial Crisis,* New York: Nova Science Publishers, 2011, s. 237-240.

[29] Phil C.W. Chan, "Human Rights and Democracy with Chinese Characteristics?", Human Rights Law Review, Vol. 13, No. 4, 2013, s. 645-689.

[30] Gerald Chan, *China's Compliance in Global Affairs: Trade, Arms Control, Environmental Protection, Human Rights*, Singapore: World Scientific Publishing, 2006, s. 182-183.

[31] Pinghua Sun, *Human Rights Protection System in China*, New York: Springer, 2014, s. 1-7.

[32] Surya P. Subedi, "China's Approach to Human Rights and the UN Human Rights Agenda", *Chinese Journal of International Law*, 2015, s. 437–464; Chen Dingding, "China's Participation in the International Human Rights Regime: A State Identity Perspective", *Chinese Journal of International Politics*, Vol. 2, 2009, s. 399–419.

[33] Xiaohui Wu, "From Assimilation to Autonomy: Realizing Ethnic Minority Rights in China's National Autonomous Regions", *Chinese Journal of International Law*, 2014, s. 55–90.

[34] Christopher Marsh, "Revisiting China's "Great Wall" of Separation: Religious Liberty in China Today", *Journal of Church and State*, Vol. 50, No. 2, 2008, s. 205-211.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olarak durmaktadır.[35] Çin, DTÖ üyeliğinden sonra çeşitli çalışmalardan sonra ancak uluslararası normlara uymak konusunda 2008'de anti-monopol yasasını çıkarabilmiştir.[36]

Çin'in büyümesi dış ticaret fazlasına dayalı olarak gerçekleşmektedir. 2008 ekonomik krizi bu anlamda hem olumlu hem de olumsuz olarak etki etmektedir. Olumlu açıdan ekonomiye devlet müdahalesi yaygınlaştığı için Çin kendi ekonomik modeli konusunda bir meşruiyet kazanmış oldu.[37] Olumsuz olarak ise ihracat yapacağı ülkelerdeki talep daralması ekonomik büyümesinin hızının azalması olarak karşımıza çıkmaktadır.[38] Yani aslında 2008 krizi ile birlikte Çin'in de ihracattaki hızı azalmış[39] ki bu durum da Çin'in gücünün veya barışçıl yükselişinin önünde bir engeldir.

Çin'in Mao'dan sonraki en güçlü başkanı olarak kabul edilen Xi Jinping'in döneminde bu sorunlar sınıflandırılmış ve çözüm için arayışlar artmıştır. Bunlardan içerdeki sorunlar giderek artan yolsuzluk vakalarının çözümü; ÇKP içindeki hizipçi kavgaları bertaraf etmek ve güçlü bir disiplin sağlamak; sosyal eşitsizlik sorunu; yanlış yönetim sorunu; Müslüman Uygurlar sorunu ile öne çıkan ancak geniş açıdan ele alınıp çözüm bulunması gereken bir etnik azınlık ve kültürel haklarına ilişkin sorunlar; politik, sosyal ve kültürel boyutları ve sonuçları olan ve giderek ciddiyeti artacak olan bir nesil açığı (nüfus) sorunu; bankacılık ve finansal sektör sorunları çözüm bekleyen sorunlar olarak görülmektedir.[40]

3. Çin'in Harmonik Toplum ve Harmonik Dünya Politikası

Çin, hızlı yükselişinin ve önereceği dünya düzeninin önündeki engelleri aşmak için 2000'li yıllarda Konfüçyüs'ü yeniden keşfetmiştir. Konfüçyüs hem değişen dünyadaki Çin imajına hem de kendi toplumunun dejenere olmasına

[35] Wenwei Guan, *Intellectual Property Theory and Practice: A Critical Examination of China's TRIPS Compliance and Beyond*, New York: Springer, 2014, s. 7-9.

[36] Dan Wei, "China's Anti-Monopoly Law and its Merger Enforcement: Convergence and Flexibility", *Journal of International Economic Law,* Vol. 14, No. 4, 2011, s. 808.

[37] Barry Naughton, "China's Response to the Global Crisis, and the Lessons Learned", Dali L. Yang (ed.), *The Global Recession and China's Political Economy,* New York: Palgrave Macmillan, 2012, s.15.

[38] Sarah Y. Tong, "Global Crisis and China's Trade Adjustment", Dali L. Yang (ed.), *The Global Recession and China's Political Economy,* New York: Palgrave Macmillan, 2012, s. 101-102.

[39] Ran Jing, "The Collapse Speed of China's Exports in the 2008–2009 Financial Crisis", *CESifo Economic Studies,* Vol. 58, No. 4, 2012, s. 650.

[40] Roland Benedikter, "Xi Jinping's China. The Motive behind China's Current Transition: Foreign Success is Changing Domestic Behavior", Roland Benedikter and Verena Nowotny (ed), *China's Road Ahead: Problems, Questions, Perspectives,* New York: Springer, 2014, s. 1-19.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

engel olacak bir aygıt olarak görülmüştür. Konfüçyüsçü düşünce veya Konfüçyüs, Çin için Soğuk Savaş sonrası barışçıl yükselişin ve kalkınmanın yumuşak güç yüzü olarak kabul görmüştür. Hem Tayvan hem de anakarada ortak kimlik olarak kabul görmekte ve tek Çin için veya Çin'in yeniden birleşmesi için bir araçtır. Aynı şekilde Konfüçyüsçü düşünce, hiyerarşik bir düzene dayanır ve komünist Çin'de zaten durum budur. Bu bakımdan, Konfüçyüs içerde otoriter rejimi ve sıkı düzeni meşrulaştırırken dışarıda iyilikçi bir Çin imajı oluşturulmasına ve yumuşak gücün artmasına hizmet etmektedir.[41] Harmoni söylemi veya politikası da bu bakımdan Konfüçyüsçü düşünceden uyarlanmıştır.

Yeni Çin stratejisi olarak da kabul edilebileceğimiz *Harmonik Dünya* veya *Büyük Harmoni* için kurumsal uyum olmalıdır ki dünyayı bütünleştirsin; güç uyumu olmalıdır ki bu da barış getirsin ve değerlerin uyumu olmalı ki bu da açıklık, eşit egemenlik ve farklı sosyal ve ekonomik modellere saygı gibi unsurlara dayanmaktadır. Büyük harmoni için öncelikle Çin güvenli bir çevre inşa edecektir. İkinci aşamada kendi bölgesi dışında da Çin çıkarlarını garantiye alacak (küresel) güvenli bir dünya inşa edilecek ve nihai aşamada ise, en büyük güç haline gelmiş olan Çin uluslararası toplumun kabul edeceği yeni bir politik ve ekonomik düzen kuracak ve yönetecektir.[42]

Harmoni içindeki toplum resmi bir program veya proje olarak Hu Jintao tarafından 2004 yılında ÇKP içinde söylemleştirilmiş ve 2006'da da olgunlaştırılmıştır. Bu projede ana hedef Çin halkını *harmonik* hale getirmek olmuştur. Bunun için toplumun kanuni yönetim, adalet ve açıklık, istikrar, düzen, birlik ve kardeşlik, insan ve doğa arasındaki uyum gibi ilkeler belirlenmiştir. Pratik anlamda ise gelirin yeniden dağıtımı, orta sınıfın gelişmesi, hızlı ekonomik büyümenin yarattığı eşitsizliklerin azaltılması, eğitim ve fırsat arayışının teşvik edilmesi gibi birçok adım planlanmıştır.[43] Akademik anlamda ise, Hu Jintao "harmonik toplum" söylemini ve politikasını duyurduktan sonra konuya ilişkin çalışmalar hızla artmaya başlamıştır.[44]

Harmoni projesini pratiğe dökmek için halkın zihninde kolay yer

---

[41] Kelvin C. K. Cheung, "Appropriating Confucianism: Soft Power, Primordial Sentiment, and Authoritarianism", Joseph Tse-Hei Lee et al. (ed.), *China's Rise to Power: Conceptions of State Governance,* New York: Palgrave Macmillan, 2012, s. 31-43.

[42] Daniel Lynch, "Chinese Thinking on the Future of International Relations: Realism as the *Ti*, Rationalism as the *Yong*?", *The China Quarterly*, Vol. 197, 2009, s. 87-107.

[43] Elena Caprioni, "The Harmonious Language of Young Hans in Urumqi, Xinjiang", Joseph Tse-Hei Lee et al. (ed.), *China's Rise to Power: Conceptions of State Governance,* New York: Palgrave Macmillan, 2012, s. 112.

[44] Peter Hays Gries, "Harmony, Hegemony, &U.S.-China Relations", *World Literature Today*, Vol. 81, No. 4, 2007, s. 44-47.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

edecek şekilde doğru ve yanlış listesi hazırlanmıştır. 2006'da duyurulan bu liste *Sekiz Yap Sekiz Yapma* veya *Sekiz Onur ve Yüzkarası* gibi isimlerle anılmakta ve vatanseverlik, dürüstlük, kendini kontrol ve kendini adama gibi harmoniyi oluşturacak şeylerin bir özetidir. [45] *1. Senin olan Ülkeni sev; Ona zarar verme. 2. Halka hizmet et; Onlara asla ihanet etme. 3. Bilime uy; hurafelerden kurtul. 4. Çalışkan ol; tembel olma. 5. Birlik kal ve birbirine yardım et; başkasının zararına kazanç sağlama. 6. Dürüst ve güvenilir ol; kar için etiği feda etme. 7. Disiplinli ve kanuna uyan ol; kaotik ve kanunsuz olma. 8. Planlı yaşa, sıkı çalış; lüks ve zevk içinde debelenme*

Parti tutanaklarında Harmonik sosyalist toplum, "kanun yönetimi altında demokratik bir toplum, eşitlik ve adalet üzerine kurulu bir toplum, dürüst ve müşfik bir toplum ve içinde insanların doğayla uyum içinde yaşadığı istikrarlı, güçlü ve düzenli bir toplum" olarak tanımlanmıştır. [46] Söylemsel bir bütünlük oluşturularak her platform harmonik sosyalist toplum için kullanılmıştır. Örneğin çeşitli eğlence ve anma programları, Olimpiyat oyunları, TV ve müzik programları gibi alanlarda harmonik toplumu anlatan ve kutsayan yayınların sayısı hızla artmış ve buna uygun semboller geliştirilmiştir.[47] İnternet denetimi *yeşil bariyer* adı ile toplumun korunması bağlamında işlenmiştir.[48] Sağlıklı toplum için harmoni projesi bağlamında sağlığa ayrılan bütçeler de arttırılmaya başlamıştır.[49]

Resmi dokümanlarda Harmonik Çin ve Harmonik Dünya olarak da isimlendirilen harmoni projesi için çeşitli hedefler ve söylemler belirlenmiştir. Harmonik dünya için "dünyayı harmoni için zorla" mottosu kullanılmaktadır. Öncelikle barış içinde bir arada yaşamanın beş ilkesi (egemenlik ve ülkesel bütünlüğe karşılıklı saygı, karşılıklı saldırmazlık ve karşılıklı iç işlerine karışmama, eşitlik, karşılıklı fayda ve barışçıl bir arada olma) üzerinden bir dış politika izlemek gerektiği vurgulanmaktadır. Dışarıya karşı da barışçıl kalkınma, kazan-kazan stratejisi ile ülkeyi dışarıya açmak ve barışı sürdürmek

[45] Caprioni, a.g.e., s. 113.

[46] Sharon R. Wesoky, "Harmony and Critique: Chinese Modernity, Harmonious Society, and Contemporary Chinese Feminist Perspectives", Joseph Tse-Hei Lee et al. (ed.), *China's Rise to Power: Conceptions of State Governance,* New York: Palgrave Macmillan, 2012, s. 51-64.

[47] Lauren Gorfinkel, "Promoting a Harmonious Society through CCTV's Music-Entertainment Television Programming", Joseph Tse-Hei Lee et al. (ed.), *China's Rise to Power: Conceptions of State Governance,* New York: Palgrave Macmillan, 2012, s. 71-85.

[48] Sidney Y. Liu, "Harmonious Online Society: The China Model in the Information Age", Joseph Tse-Hei Lee et al. (ed.), *China's Rise to Power: Conceptions of State Governance,* New York: Palgrave Macmillan, 2012, s. 91-106.

[49] Ka-che Yip, "Health Care in a Harmonious Society: Crises and Challenges in Post-1978 China", Joseph Tse-Hei Lee et al. (ed.), *China's Rise to Power: Conceptions of State Governance,* New York: Palgrave Macmillan, 2012, s. 181-200.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ve ortak refah için harmonik dünyanın inşası için çalışmak gerektiği üzerinde durulmaktadır.

Çinlilerin barışsever doğası ve Çin'in dünya barışının koruyucusu olarak çalışması harmonik dünyanın kuruluşuna hizmet edecektir. Çin bütün diğer devletlerin karşı küçük ya da büyük, güçlü ya da zayıf, zengin ya da fakir ayrımı yapmadan eşit olduğunda ısrar etmektedir. Çin bütün halkların kendi siyasal yöntemlerine, kalkınma modellerine derinden saygı duymaktadır. Çin kendi güvenlik politikasının savunma odaklı olduğunu deklare etmektedir. Diğer ülkelerin tehdit edilmesini kabul etmez. En temel vurgulardan birisi de Çin'in her türlü hegemonyacı ve güç politikasına karşı olmasınadır. Kendisi de asla bir hegemonyacı veya genişlemeci politika izlemeyeceğini söylemektedir. Gelişmekte olan ülkeler ile beş prensip bağlamında dostluk ve işbirliği yapacağını belirtirken gelişmiş ülkeler ile stratejik diyaloğu geliştireceği, karşılıklı güveni arttıracağı, işbirliğini derinleştireceği ve ikili ilişkileri de geliştireceğini ifade etmektedir. Çin komşularıyla kazan kazan ilkesi çerçevesinde bölgesel barış ve karşılıklı güvene dayanan samimi ilişkiler geliştireceğini ilan etmektedir. Yine çok taraflı organizasyonlar vasıtası ile üzerine düşen görevleri eksiksiz yapacağını vurgulamaktadır.

Çok taraflı sistemin sadık bir destekleyicisi olarak uluslararası ticaret konusunda da üzerine düşen sorumluluğu yapacağını belirtmektedir. 2001'de DTÖ üyesi olduktan sonra her türlü sorumluluğu yerine getirmiş olmasını örnek olarak sunmaktadır. Yine ticaret ve bölgesel güvenlik için bölgesel ekonomik örgütlere katılmaya devam edecektir. Diğer bölgelerdeki örgütlerle işbirliği yollarının aranması da bu minvalde ele alınmıştır. Çin BM Güvenlik Konseyi kararı ile alınan barış koruma operasyonlarına önemli ölçüde katılım göstermektedir. Ve bunu arttırarak sürdüreceğini ilan etmiştir. Aynı şekilde terörizm karşıtı uluslararası işbirliklerine katılım göstermektedir. Çin kendini gelişmekte olan bir ülke olarak görmekte ve küresel ekonomik krizlerin etkilerinden şikâyet etmektedir. Diğer ülkelerle ortak kalkınmanın başarılabilmesi için harmonik dünya politikasının başarılı olması gerektiği vurgulanmaktadır. Çin harmonik dünyanın herkesin hayrına bir şey olduğunu zira Çin ve diğer bütün ülkelerin aynı dünyada yaşadığı[50] vurgusu öne çıkarılmaktadır.

Resmi söylemler bir tarafa bırakılırsa Çin'in "barışçıl yükseliş" dediği eğilim hem bahsedilen sorunları çözme hem de ABD liderliğindeki düzenin

[50] Resmi söylemler için bakınız: __*General Review of China*, Ministry of Commerce of the People's Republic of China: China International Press, 2011, s. 162-180.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

meşruiyeti ve başarısına ve ABD-Çin ilişkilerinin seyrine bağlıdır.[51] Çin burada statükodan ayrılıp revizyonist bir politika mı izleyecek yoksa batı değerleri ile uyumlu bir yola mı girecek sorusu bu anlamda değerli durmaktadır. Batı değeri bireyci düşünce ile oluşmuşken Çin'in kolektivist değerler ile donatılmış olması ve programlarını buna göre yapıyor olması önemlidir. Çin, Amerikan düzeninin ortaya çıktığı koşullara kıyasla daha iyi oluşturulan kurum ve kuruluşlarla desteklenmiş bir uluslararası ortamda yükselmektedir. Amerikan yükselişi yeni bir uluslararası düzen kurma ve yönetme şeklindeyken Çin, mevcut statü ve düzene uyarak barışçıl yükselişini sürdürmektedir.[52] Çin bazı materyal unsurlarda ABD'yi geçmiş olsa da sofistike konular baz alındığında ciddi bir Amerikan üstünlüğü vardır. Çin'in en zayıf olduğu imaj konusunda yumuşak güç için yaptığı çalışmalar önemli olsa da söz konusu çalışmaların etkilerinin sınırlı olduğu ileri sürülebilir.[53] En kaba tabirle hegemonya veya bir düzen diğerlerinin rızası ile ilişkili olarak yönetici ilkeleri temsil eder. Yani Çin'in materyal güç bağlamında yükselişi otomatik olarak yeni bir düzenin ortaya çıktığı anlamına gelmez.[54] Hatta Denny Roy'un da ifade ettiği üzere Çin'in bölgesinde bile bir lider güç olabilmek için öncelikle çevresini veya komşularını ikna etmesi gerekir.[55]

Yükselen gücünün farkında olarak Çin'in henüz dünya liderliği için hazır olmadığı söylenebilir. Xi Jinping, dünya düzeninin adil olmadığından şikayet ederek dünyada harmoni için çalışmaları gerektiğini vurgulamaktadır.[56] Artık Çin dış politikasının daha girişken olarak değişmeye başladığı konusundaki kaygılar ve tartışmalar artmıştır.[57] Çin'in barışçıl yükselişinin bir savaşa dönüşmeyeceği ileri sürülmektedir. Buna dayanak olarak *Çin istisnacılığı* ortaya atılmaktadır. Çin istisnacılığı dediğimiz olgu dört

[51] Barry Buzan, "China in International Society: Is 'Peaceful Rise' Possible?", *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 3, 2010, s. 5–36.

[52] Barry Buzan, Michael Cox, "China and the US: Comparable Cases of 'Peaceful Rise'?", *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 6, 2013, s. 109-128.

[53] Joseph S. Nye Jr, "American and Chinese Power after the Financial Crisis", *The Washington Quarterly*, Vol. 33, No. 4, 2010, s. 143-153.

[54] Ian Clark, "China and the United States: A Succession of Hegemonies?", *International Affairs*, Vol. 87, No. 1, 2011, s. 13–28.

[55] Denny Roy, "The Foreign Policy of Great-Power China", *Contemporary Southeast Asia*, Vol. 19, No. 2, 1997, s. 121-135.

[56] Roland Benedikter, "China: The Road Ahead", Roland Benedikter, Verena Nowotny (ed.), *China's Road Ahead: Problems, Questions, Perspectives,* New York: Springer, 2014, s. 97.

[57] Alastair Iain Johnston, "How New and Assertive Is China's New Assertiveness?", *International Security*, Vol. 37, No. 4, 2013, s. 7-9. Ayrıca büyük güç kimliği ve girişken dış politika arayışı için bakınız: Shogo Suzuki, "Journey to the West: China Debates Its 'Great Power' Identity", *Millennium: Journal of International Studies,* Vol. 42, No. 3, 2014, s. 632–650.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bileşenden oluşmaktadır. Bunlar: Çin dışarıya yayılma geleneğine sahip değildir; Çin gücü barışçıl bir doğaya sahiptir; Büyük Çin Seddi'nin de sembolize ettiği gibi Çin önceliği savunmaya vermektedir; Çin dünya düzeni iyi huyludur ki bunu *Tabiiyet Sistemi* ispatlamıştır. Çinliler için Çin istisnacılığı barışçıl yükselişin teorisi olmanın yanında bir politika ve söylem olarak da işlev görmektedir.[58]

Çin istisnacılığı politika olarak hem ikili ilişkiler seviyesinde hem de kıtasal seviyede *karşılıklı fayda ve kazan-kazan*; büyük güç reformculuğu, iyilikçi barışseverlik ve harmonik katılımcılık özelliklerini barındırır. Çin istisnacılığı böylece mevcut uluslararası sistemin sorunlarına bir çözüm olarak sunulmaktadır.[59] Buradaki endişe aslında gelecekte Çin'in şu anda iddia ettiği şekilde davranıp davranmayacağıdır. Çin yükselişini sürdürdükçe daha saldırgan ve revizyonist davranacağı veya hatta şimdiden bazı gizli hegemonik planları olduğu yönünde endişeler vardır. Mevcut Çinli elitler Büyük Harmoni, barışçıl yükseliş gibi ilkelere vurgu yapıp buna inansalar bile dünyanın geçmişteki tecrübeleri bu kaygıları beslemektedir.[60] Avery Goldstein'e göre, 2010 yılından beri Çin girişimleri bu kaygıları haklı çıkarmaktadır.[61]

Çin'in yükselişine pozitif bakan görüşlere göre Çinlilerin başlattığı projeler ve söylemler ve Konfüçyüs gibi evrensel değerlerin referans alınması Çin'in önereceği düzen için normatif yumuşak güç olarak katkılar verebilir.[62] Barışçıl yükseliş ile Çin, çevresindeki ülkeler ile işbirliği, fırsat ve avantajlar yaratacak şekilde davranabilir ve bir tehdit olmaktan çıkar. Bu bakımdan, barışçıl yükseliş de tıpkı Çin istisnacılığı gibi, barış ve kalkınma; Çin asla bir hegemonya kurmayacağı ve herkes için bir kazan-kazan ilişkisine[63] dayanır.

Çin düzeni önerisi veya Pax Sinica Çin'in kadim birikiminden de fazlası ile faydalanmaktadır. *Tianxia* kavramının yeniden keşfi ve Tabiiyet Sistemi yani Çin dünya düzeni böylece yeniden ele alınmaya başlamıştır.

---

[58] Yuan-kang Wang, "The Myth of Chinese Exceptionalism: A Historical Perspective on China's Rise" Vinod K. Aggarwal, Sara A. Newland (ed.), *Responding to China's Rise: US and EU Strategies*, New York: Springer, 2015, s. 51-71.

[59] Çin istisnacılığının daha geniş ve karşılaştırmalı analizi için bakınız: Benjamin Ho, "Understanding Chinese Exceptionalism: China's Rise, Its Goodness, and Greatness", *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 39, No. 3, 2014, s. 164-176.

[60] Jeffrey W. Legro, "What China Will Want: The Future Intentions of a Rising Power", *Perspectives on Politics*, Vol. 5, No. 3, 2007, s. 515-534.

[61] Avery Goldstein, "First Things First: The Pressing Danger of Crisis Instability in U.S.-China Relations", *International Security*, Vol. 37, No. 4, 2013, s, 49-50.

[62] Mark Chou, "Projections of China's Normative Soft Power", *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 69, No. 1, 2015, s. 104-114.

[63] Alex Liebman, "Trickle-down Hegemony? China's "Peaceful Rise" and Dam Building on the Mekong", *Contemporary Southeast Asia,* Vol. 27, No. 2, 2005, s. 281-284.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Konfüçyüs temelli olarak kadim Çin düşüncesinde ilahi olan ile dünyevi olan arasında doğal bir harmoni olduğundan evren bütün olarak barışçıl ve harmoni içindedir. Sosyal ve kozmik harmoniyi ifade eden bu anlayış ile *Pax Sinica* merkezde Çin'in olduğu her anlamıyla Çin üstünlüğüne dayanan hiyerarşik düzeni anlatmaktadır.[64] Yani geleneksel Çin dünya düzeni, öncelikle Çin merkezli ve kültürel üstünlük üzerine kuruludur.[65] Tarihsel olarak da bahsedilen dünya düzenin uygulama adına *Tabiiyet Sistemi* denmektedir. Bu sistemin özü, aslında, asimetrik bir güç dağılımında imparatorun ilişkide olduğu diğer birimler üzerindeki hakimiyetini anlatan ve onların da hükmedene övgüde/saygıda bulunduğu ve vergi ödediği bir düzendir. Bu sistemi kullanan hanedanlıklar refah ve zenginliğin kontrolü ve yeniden dağıtımını[66] yaparak kendi meşruiyetlerini sağlamıştır.

Sonuç

Çin Mao'nun ölümünden sonra reform hareketlerine başlayarak önce yabancı sermayeye ülkeyi açarak ticari, ekonomik ve endüstriyel olarak dünya ile entegrasyonunu sağlamaya başlamıştır. İstikrarlı şekilde yüksek oranlı ekonomik büyüme ile dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline gelmeyi de başarmıştır. Çinliler bu süreci barışçıl yükseliş olarak değerlendirmektedir. Çin'in bu büyümesi önemli oranda Amerikan liderliğine dayanan mevcut dünya düzeninin çarkları içinde gerçekleşmiştir. Çinli politik ve akademik elitler dünyada Çin'in hakkettiği saygıyı almadığını ve bu durumun değişmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu bakımdan Çin Amerikan tek taraflı politikalarına da karşı çıkarak çok taraflılık üzerine politikalar geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu anlayış zamanla *beş prensip, barışçıl yükseliş, ortak kalkınma, dış politikada çok taraflılık, harmonik toplum, harmonik dünya* gibi söylem ve politikalar ile uygulama alanlarına da aktarılmaya çalışılmaktadır. Bu amaç için Konfüçyüs, tabiiyet sistemi, Çin Okulu, Pax Sinica gibi modern ve kadim birikimlerden de fayda umulmaktadır.

Olası bir Çin düzeninin önünde başta *insan hakları* konusu olmak üzere *demokratikleşme, gelir dağılımı adaletsizliği, çevresel sorunlar, küresel krizler ve pazarın daralması (2008 krizi gibi), bankacılık ve finans konusu, insani*

[64] Zhang Yongjin and Barry Buzan, "The Tributary System as International Society in Theory and Practice", *The Chinese Journal of International Politics,* Vol. 5, 2012, 4-36.
[65] Li Zhaojie (James Li), "Traditional Chinese World Order", *Chinese Journal of International Law*, 2002, s. 20-48.
[66] Peter Fibiger Bang, "Commanding and Consuming the World: Empire, Tribute, and Trade in Roman and Chinese History", Walter Scheidel (ed.), *Rome and China: Comparative Perspectives on Ancient World Empires,* Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 102-104.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sermaye (gelecekte temel bir sorun olacağı üzerinden), iç göç, Tayvan Sorunu (yakın uluslararası sorunlar da), politik yolsuzluklar, azınlık sorunları gibi çözmesi gereken ciddi sorunları da bulunmaktadır. Çin her yönü ile henüz tam olarak gelişmiş bir ülke değildir. Çin, bu sorunlarını çözdükçe ve kapasitesini geliştirdikçe önce kendi bölgesinde olmak üzere yeni bir düzenin oluşumunda rol oynayabilir.

CHINA'S HARMONIOUS WORLD POLICY AND WORLD ORDER

Abstract

Hu Jintao's call at the United Nations in 2005 for a "harmonious world" into a very different context. Harmonious society explained based upon "democracy and rule of law, justice and equality, trust and truthfulness, amity and vitality, order and stability, and a harmonious relations with nature". Theoretical work is on the rise for the Harmonious World or the Great Harmony, which is modernized from Confucian thought and can be regarded as the new Chinese strategy. For the Great Harmony, there must be institutional harmony so that it can integrate the world. On the other side, there must be power harmony, which brings peace. It works like a kind of power balance. The other is the harmony of the values, which also includes clarity, equal sovereignty and respect for different social and economic models. Some realist Chinese also theorize the future of China in three stages: First, China will build a safe environment. Secondly, a (globally) safe world will be built outside the region to guarantee Chinese interests. In the third stage, China will now become the greatest power and the task will be to plan and manage a new international economic and political order that will be accepted by the international community. Practicing the Harmony project has benefited from various slogans. They are formulated as Five Standards, Four Virtues and Three Love. Five standards: principles of conduct such as courtesy, decency, hygiene, discipline and morality; four virtues: points of beauty such as reason, language, behavior and environment; three love represents love with enthusiasm the party, the country and socialism.

China has three core interests such as political stability, namely, of the Communist Party of China (CPC) leadership and the socialist system; sovereign security, territorial integrity, and national unification; and sustainable economic and social development. As China has become the world's second-largest economy, her national interests have naturally expanded and become more specifically defined, and the pursuit of those interests has become more realistic and flexible. The increase of Chinese

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

economic and military capabilities has begun to enable the Beijing leadership to secure many widely defined core interests as a great power. China's long-term strategic goal is to catch up with developed countries in building "a prosperous and strong modern country" with a high degree of internal harmony. China's grand strategy is to achieve those fundamental core interests effectively and efficiently by catching up with the developed countries. With the Harmony policy, China has normatively taken a "soft power" instrument as well. Some scholars in China support Deng's "keeping a low profile" in order to "rise peacefully" and build "a harmonious world." Some strategists in China the rise of China will inevitably encounter American containment. China needs to become a world-class power. Additionally some believes that "peaceful rise" must include a military rise with Chinese characteristics that is defensive, peaceful, limited, necessary, important, and urgent. The rhetoric of harmonious society and harmonious world can be seen as the composition of the great power strategy for China.

Kaynakça

__*General Review of China*, Ministry of Commerce of the People's Republic of China: China International Press, 2011.

Amin, Samir, "US Hegemony: Need to Reshape European Politics", *Economic and Political Weekly,* Vol. 34, No. 21, 1999.

Bang, Peter Fibiger, "Commanding and Consuming the World: Empire, Tribute, and Trade in Roman and Chinese History", Walter Scheidel (ed.), *Rome and China: Comparative Perspectives on Ancient World Empires,* Oxford: Oxford University Press, 2009.

Beason, Mark and Richard Higgott, "Hegemony, Institutionalism and US Foreign Policy: Theory and Practice in Comparative Historical Perspective", *Third World Quarterly,* Vol. 26, No. 7.

Benedikter, Roland, "China: The Road Ahead", Roland Benedikter and Verena Nowotny (ed.), *China's Road Ahead: Problems, Questions, Perspectives,* New York: Springer, 2014.

Benedikter, Roland, "Xi Jinping's China. The Motive behind China's Current Transition: Foreign Success is Changing Domestic Behavior", Roland Benedikter and Verena Nowotny, *China's Road Ahead: Problems, Questions, Perspectives,* New York: Springer, 2014.

Benedikter, Roland. "The Cry for Chinese Democratization: Between Idealism

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

and Realism", Roland Benedikter and Verena Nowotny, *China's Road Ahead: Problems, Questions, Perspectives,* New York: Springer, 2014.

Buzan, Barry and Michael Cox, "China and the US: Comparable Cases of 'Peaceful Rise'?", *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 6, 2013.

Buzan, Barry, "China in International Society: Is 'Peaceful Rise' Possible?", *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 3, 2010.

Caprioni, Elena, "The Harmonious Language of Young Hans in Urumqi, Xinjiang", Joseph Tse-Hei Lee et al. (ed.), *China's Rise to Power: Conceptions of State Governance,* New York: Palgrave Macmillan, 2012.

Chan, Gerald, *China's Compliance in Global Affairs: Trade, Arms Control, Environmental Protection, Human Rights*, Singapore: World Scientific Publishing, 2006.

Chan, Phil C.W., "Human Rights and Democracy with Chinese Characteristics?", Human Rights Law Review, Vol. 13, No. 4, 2013.

Chase-Dunn, Christopher et al., "The Trajectory of the United Sates in the World-System: A Quantitative Reflection", *Sociological Perspectives,* Vol. 48, No. 2, 2005.

Cheung, Kelvin C. K., "Appropriating Confucianism: Soft Power, Primordial Sentiment, and Authoritarianism", Joseph Tse-Hei Lee et al. (ed.), *China's Rise to Power: Conceptions of State Governance,* New York: Palgrave Macmillan, 2012.

Chou, Mark, "Projections of China's Normative Soft Power", *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 69, No. 1, 2015.

Clark, Ian, "China and the United States: A Succession of Hegemonies?", *International Affairs*, Vol. 87, No. 1, 2011.

Cox, Michael, "American Power before and after 11 September: Dizzy with Success?", *International Affairs*, Vol. 78, No. 2, 2002.

Dingding, Chen, "China's Participation in the International Human Rights Regime: A State Identity Perspective", *Chinese Journal of International Politics*, Vol. 2, 2009.

Fullen, Mike et al., "Soil Erosion and Conservation on Subtropical Arable in

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yunnan Province, South-west China, Terry Cannon (ed.), *China's Economic Growth The Impact on Regions, Migration and the Environment,* London: Macmillan Press, 2000.

Goldstein, Avery, "First Things First: The Pressing Danger of Crisis Instability in U.S.-China Relations", *International Security*, Vol. 37, No. 4, 2013.

Golub, Philip S., "Imperial Politics, Imperial Will and the Crisis of US Hegemony", *Review of International Political Economy*, Vol. 11, No. 4, 2004.

Gorfinkel, Lauren, "Promoting a Harmonious Society through CCTV's Music-Entertainment Television Programming", Joseph Tse-Hei Lee et al. (ed.), *China's Rise to Power: Conceptions of State Governance,* New York: Palgrave Macmillan, 2012.

Gries, Peter Hays, "Harmony, Hegemony, &U.S.-China Relations", *World Literature Today*, Vol. 81, No. 4, 2007.

Guan, Wenwei, *Intellectual Property Theory and Practice: A Critical Examination of China's TRIPS Compliance and Beyond*, New York: Springer, 2014.

Gustafsson, Björn et al., "Why are Household Incomes more Unequally Distributed in China than in Russia?", *Cambridge Journal of Economics,* Vol. 35, 2011.

Hensman, Rohini and Marinella Correggia, "US Dollar Hegemony: The Soft Underbelly of Empire", *Economic and Political Weekly*, Vol. 40, No. 12, 2005.

Ho Benjamin, "Understanding Chinese Exceptionalism: China's Rise, Its Goodness, and Greatness", *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 39, No. 3, 2014.

Ikenberry, G. John, "Institutions, Strategic Restraint, and the Persistence of American Postwar Order", *International Security*, Vol. 23, No. 3, 1998-1999.

Inoguchi, Takashi, "World Order Debates in the Twentieth Century: Through the Eyes of the Two-level Game and the Second Image (Reversed)", *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 3, 2010.

Jing, Ran, "The Collapse Speed of China's Exports in the 2008–2009 Financial Crisis", *CESifo Economic Studies,* Vol. 58, No. 4, 2012.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Johnston, Alastair Iain, "How New and Assertive Is China's New Assertiveness?", *International Security*, Vol. 37, No. 4, 2013.

Layne, Christopher, "US Hegemony in a Unipolar World: Here to Stay or Sic Transit Gloria?", *International Studies Review,* Vol. 11, 2009.

Legro, Jeffrey W., "What China Will Want: The Future Intentions of a Rising Power", *Perspectives on Politics*, Vol. 5, No. 3, 2007.

Li, Zhaojie (James Li), "Traditional Chinese World Order", *Chinese Journal of International Law*, 2002.

Lieber, Robert J., "Falling Upwards: Declinism: The Box Set", *World Affairs*, Vol. 171, No. 1, 2008, s. 48-56.

Liebman, Alex, "Trickle-down Hegemony? China's "Peaceful Rise" and Dam Building on the Mekong", *Contemporary Southeast Asia,* Vol. 27, No. 2, 2005.

Lin, Justin Y. and Jintao Xu, "The Potential for Green Growth and Structural Transformation in China", *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 30, No. 3, 2014.

Liu, Sidney Y., "Harmonious Online Society: The China Model in the Information Age", Joseph Tse-Hei Lee et al. (ed.), *China's Rise to Power: Conceptions of State Governance,* New York: Palgrave Macmillan, 2012.

Lo, Chi, *Understanding China's Growth: Forces that Drive China's Economic Future,* London: Palgrave Macmillan, 2007.

Lusane, Clarence, ""We Must Lead the World:" The Obama Doctrine and the Re-branding of U.S. Hegemony", *The Black Scholar*, Vol. 38, No. 1, 2008.

Lynch, Daniel, "Chinese Thinking on the Future of International Relations: Realism as the *Ti*, Rationalism as the *Yong*?", *The China Quarterly*, Vol. 197, 2009.

Marsh, Christopher, "Revisiting China's "Great Wall" of Separation: Religious Liberty in China Today", *Journal of Church and State*, Vol. 50, No. 2, 2008.

Martins, Carlos Eduardo and Timothy Thompson, "The Impasses of U.S. Hegemony: Perspectives for the Twenty-first Century", *Latin American*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Perspectives, Vol. 34, No. 1, 2007.

Naughton, Barry, "China's Response to the Global Crisis, and the Lessons Learned", Dali L. Yang (ed.), *The Global Recession and China's Political Economy,* New York: Palgrave Macmillan, 2012.

Nye, Joseph S. Jr, "American and Chinese Power after the Financial Crisis", *The Washington Quarterly*, Vol. 33, No. 4, 2010.

Odom, William E., "American Hegemony: How to Use It, How to Lose It", Proceedings of the American Philosophical Society, Vol. 151, No. 4, 2007.

Pfaff, William, "The Question of Hegemony", *Foreign Affairs,* Vol. 80, No. 1, 2001.

Pu, Mou, "Green Market and Green Economy", Xiaoxi Li, Biliang Hu (ed.), *China's New Deal: The Development of China's Economy under the International Financial Crisis,* New York: Nova Science Publishers, 2011.

Roy, Denny, "The Foreign Policy of Great-Power China", *Contemporary Southeast Asia*, Vol. 19, No. 2, 1997.

Saich, Tony, *Governance and politics of China*, New York: Palgrave Macmillan, 2004.

Sakellaropoulos, Spyros and Panagiotis Sotiris, "American Foreign Policy as Modern Imperialism: From Armed Humanitarianism to Preemptive War", *Science & Society,* Vol. 72, No. 2, 2008, s. 208-235.

Shifrinson, Joshua R. Itzkowitz and Michael Beckley, "Correspondence: Debating China's Rise and U.S. Decline", *International Security*, Vol. 37, No. 3, 2012.

Subedi, Surya P., "China's Approach to Human Rights and the UN Human Rights Agenda", *Chinese Journal of International Law*, 2015.

Sun, Pinghua, *Human Rights Protection System in China*, New York: Springer, 2014.

Suzuki, Shogo, "Journey to the West: China Debates Its 'Great Power' Identity", *Millennium: Journal of International Studies,* Vol. 42, No. 3, 2014.

Tong, Sarah Y., "Global Crisis and China's Trade Adjustment", Dali L. Yang

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

(ed.), *The Global Recession and China's Political Economy,* New York: Palgrave Macmillan, 2012.

Walker, Martin, "The New American Hegemony", *World Policy Journal*, Vol. 13, No. 2, 1996.

Wallerstein, Immanuel, "The Eagle Has Crash Landed", *Foreign Policy*, No. 131, 2002.

Wang, Yuan-kang, "The Myth of Chinese Exceptionalism: A Historical Perspective on China's Rise", Vinod K. Aggarwal, Sara A. Newland (ed.), *Responding to China's Rise: US and EU Strategies*, New York: Springer, 2015.

Wei, Dan, "China's Anti-Monopoly Law and its Merger Enforcement: Convergence and Flexibility", *Journal of International Economic Law,* Vol. 14, No. 4, 2011.

Wesoky, Sharon R., "Harmony and Critique: Chinese Modernity, Harmonious Society, and Contemporary Chinese Feminist Perspectives", Joseph Tse-Hei Lee et al. (ed.), *China's Rise to Power: Conceptions of State Governance,* New York: Palgrave Macmillan, 2012.

Wilkinson, David, "Unipolarity without Hegemony", *International Studies Review,* Vol. 1, No. 2, 1999.

Wu, Xiaohui, "From Assimilation to Autonomy: Realizing Ethnic Minority Rights in China's National Autonomous Regions", *Chinese Journal of International Law*, 2014.

Yaqing, Qin, "Rule, Rules, and Relations: Towards a Synthetic Approach to Governance", *The Chinese Journal of International Politics,* Vol. 4, 2011.

Yip, Ka-che, "Health Care in a Harmonious Society: Crises and Challenges in Post-1978 China", Joseph Tse-Hei Lee et al. (ed.), *China's Rise to Power: Conceptions of State Governance,* New York: Palgrave Macmillan, 2012.

Yongjin, Zhang and Barry Buzan, "The Tributary System as International Society in Theory and Practice", *The Chinese Journal of International Politics,* Vol. 5, 2012.

Zwingina, Jonathon S., "The Crisis of Hegemonic Decline: US Disinterest in Africa", *Review of African Political Economy*, No. 38, 1987.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İsrail'de Ulusal Kimlik Tartışmaları: Ulus-Devlet Yasası ve Yansımaları

Ferit Belder*

Öz

İsrail'i Yahudi halkının ulus-devleti olarak tanıyan ve kamuoyunda ulus-devlet yasası olarak bilinen 'İsrail: Yahudilerin Ulus Devleti' isimli kanun 19 Temmuz 2018'de İsrail Parlamentosu olan Knesset'ten geçerek yarı anayasal statüye sahip İsrail'in 15. temel yasası haline gelmiştir. İsrail'de Arapça'nın statüsü, Batı Şeria'da yerleşimlerin durumu ve geçmiş temel yasalarla ilişkisi bağlamında birçok soru işaretini beraberinde getiren ulus-devlet yasası devletin Yahudi ve demokratik olma iddiasına da birtakım meydan okumalar getirmektedir. Bu çerçevede, çalışmamız ulus-devlet yasasının hem İsrail iç politikasındaki dengeler açısından etkisine hem de Filistin meselesi açısından yansımalarına odaklanmaktadır. Bu çerçevede ilk olarak ulus-devlet yasasını meydana getiren siyasal bağlam ortaya konularak hali hazırdaki iktidar koalisyonunun ideolojik ve siyasal yapısı tartışılacaktır. Ardından ulus-devlet yasasının iç ve dış politikada getirdiği yenilikler vurgulanarak yasanın temas ettiği siyasal ve toplumsal fay hatları özetlenecektir. Son bölümde ise yasanın hem İsrail ulusal kimliğine hem de İsrail-Filistin çatışmasına etkileri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: İsrail, Ulus-Devlet Yasası, Filistin, Yerleşimler, İsrailli Araplar

İsrail'de Ulusal Kimlik Tartışmaları: Ulus-Devlet Yasası ve Yansımaları

1. Giriş

İsrail Devleti'nin 1948 yılında bir Yahudi ulus-devleti olarak kurulmasına rağmen, bundan tam 70 yıl sonra 2018 yılında çıkarılarak İsrail'i Yahudi milletinin ulus-devleti olarak kabul eden 'İsrail: Yahudilerin Ulus Devleti' kanunu çeşitli tartışmaları beraberinde getirmiştir. Burada temel mesele İsrail'in Yahudi ulus devleti olarak tanınmasından ziyade, İsrail Devleti içerisinde yaşayan Yahudi olmayanların siyasal ve kültürel kimliklerinin durumu ve barış süreçlerinde olası bir Filistin Devleti'nin kurulmasının öngörüldüğü 1967 sınırlarının ötesindeki (Batı Şeria ya da Yehuda ve Şomron)

* Araştırma Görevlisi, Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-Posta: fbelder@yahoo.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Filistin toprakları üzerinde ortaya koyduğu yaklaşımlardır. Bilindiği üzere İsrail Devleti'nin bir anayasası yoktur ve bunun yerine temel yasalar olarak adlandırılan ve devletin ilk yıllarında çeşitli siyasal sebepler dolayısıyla ertelenen anayasa yapımına hazırlık oluşturması için hazırlanan ve diğer yasalardan hukuki ve siyasal olarak farklılıklar taşıyan özel yasaların yarı anayasal statüleri bulunmaktadır. Ulus-devlet yasası da bu bağlamda İsrail Devleti'nin 15. temel yasası haline gelmiştir.

1992 yılında kabul edilen 'İnsan Onuru ve Özgürlüğü' temel yasası ile pek çok noktada zıt argümanları ortaya koyan yeni yasa, güncel siyasal ve ideolojik iklimin bir ürünüdür. Yasa her şeyden önce İsrail iç siyasetinde kuruluştan beri var olan bir takım siyasal ve toplumsal hatlar üzerinde değişiklik önermiş ve devletin Yahudi kimliği hem İsrail içerisinde, hem Batı Şeria'daki yerleşimlerle kurulan bağlar aracılığıyla, hem de Diaspora Yahudileri ile ilişkilerde güçlü bir şekilde vurgulanmıştır. Ulus-devlet yasasını olanaklı kılan iktidar koalisyonunun kompozisyonu, hem Likud içerisinde hem de Likud ile Yahudi Evi partileri arasındaki sağ-muhafazakar seçmenlere yakınlaşma üzerindeki rekabet ile açıklanabilirken, genel manada yasanın ülkede iki devletli çözüme olan desteğin en alt düzeyde çıktığı[1] ve ABD Başkanı Donald Trump'ın Amerikan büyükelçiliğini Kudüs'e taşıma kararı ile eş zamanlı gitmesi ile açıklanabilir.

2. İsrail'de İktidar Koalisyonu ve Ulus-Devlet Yasası

İsrail hali hazırda sağ-dindar koalisyon tarafından yönetilmektedir. Bu koalisyon içerisinde 6 parti bulunmaktadır. Bu partileri bir arada tutan şey siyasal bir bağlılıktan ziyade pragmatik önceliklerin ağır basmasıdır. Bu sebeple iktidar koalisyonu içerisindeki partilerin zaman zaman şiddetli tartışmalar yaşadığı görülmektedir. Resmi dinlenme günü olan Şabat gününde çalışma izinlerinin düzenlenmesinden, Yeşiva öğrencilerinin askere alınma tartışmalarına veya eğitim kurumlarında müfredat tartışmalarına Haredi (ultra-ortodoks) partiler ile iktidarın en büyük partisi olan Likud arasındaki anlaşmazlıklar koalisyonun istikrarını ciddi şekilde tehdit etmiştir. Aynı şekilde seküler milliyetçi bir parti olan Yisrael Beitenu partisi lideri Avigdor Liberman'ın Savunma Bakanı unvanıyla askere alımlarda Haredilerin on yıllarca sahip oldukları ayrıcalıkları hedef alması neticesinde küçük ortaklar arasındaki çatışmalar da benzer şekilde iktidar koalisyonunun istikrarına zarar

[1] Times of Israel, Support for two-state solution at lowest in nearly 20 years — poll, 13 August, https://www.timesofisrael.com/support-for-two-state-solution-at-lowest-in-nearly-20-years-poll/

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

vermiştir. Bu koalisyonu bir arada tutan ise ortalama sağ, muhafazakar değerlerin birleştiriciliğidir. Bu birleştiriciliğin güçlü olmasından ziyade zayıf olması bir yanda koalisyonun bir arada tutulmasına müsaade etmekte diğer yanda ise bu ortalama değerleri aşırı uçlara çekebilmektedir. Bu bağlamda Likud milletvekili ve Likud'un efsanevi liderlerinden Menahem Begin'in oğlunun hazırladığı daha makul tanımlamalar öngören ulusal yasadan[2] ziyaden daha sert ifadeler içeren Avi Dichter'in yasası öne çıkarılması bu sağ, muhafazakar değerlerin uçlara çekilmesini örneklemektedir. Buna bir başka örnek ise ulus-devlet yasasının pek çok kez değişikliğe uğraması ve ilk önerildiği şeklinden oldukça yumuşatılmış olması gerçeğidir. İlk formun Yahudi din kanunu Halaha'nın etkinlik alanını artırdığı ve sadece Yahudilerden oluşan yerleşim yerlerinin kurulmasını kabul etmesi gibi maddeleri düşünüldüğünde, iktidar koalisyonunun siyasal tahayyülünün sertlik yönündeki esneklikleri dana net olarak görülmektedir. Cumhurbaşkanı Reuven Rivlin'in yasanın bu değiştirilen maddeleri üzerine getirdiği ciddi eleştiriler ise Likud'un bu sağ-muhafazakar değerleri ana akım siyasal ölçülerde tutma gücünü yitirdiğini göstermektedir.

İsrail Devleti'nin bir Yahudi ulus devleti olarak tanınması talepleri hiç de yeni değildir. Henüz Bağımsızlık Bildirgesinde dahi devletin üzerine kurulu olduğu torakların Yahudi atalarının toprakları olarak nitelendirilmiş, devlet ise bu topraklar üzerindeki dini, ruhani ve siyasal kimliğin bir ifadesi olarak resmedilmiş ve "*İsrail topraklarında (Eretz Israel) İsrail Devleti olarak Yahudi devletinin kuruluşu*" ilan edilmiştir.[3] Bu açıdan İsrail en başından itibaren bir Yahudi ulus devleti olarak kurulduğu söylenebilir. Ancak aynı bildirge İsrail Devleti içerisindeki Yahudi olmayan nüfusa da açıkça sesleniyordu. Buna göre İsrail Devleti Yahudi göçü ve sürgünden toplanmaya açık olduğu kadar "*...din, ırk ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin tüm sakinlerin siyasal ve sosyal haklarını tam eşitliğini sağlayacak; din, vicdan, dil, eğitim ve kültür özgürlüğünü garanti edecek, tüm dinlerin kutsal mekanları korunacak ve Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan prensiplere sadık kalacaktır*" taahhüdüne de sahipti.[4] Hem iç siyasal aktörlere (sadece Araplara yönelik değil aynı zamanda dindar Yahudilere de yönelik) hem de uluslararası kamuoyuna yönelik bu bağımsızlık deklarasyonu günün koşulları dikkate alındığında İsrail'in modern bir ulus-devlet olarak tasarlandığının en açık ifadesi

[2] Liberal Yeş Atid (Gelecek Var) partisi tarafından da desteklenmiştir.

[3] The Declaration of the Establishment of the State of Israel, https://www.knesset.gov.il/docs/eng/megilat_eng.htm

[4] Ibid.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olagelmiştir. Bu ulus-devlet hem Yahudilerin bir millet olarak iki bin yıllık sürgün hayatından bağımsız ve egemen bir devlet olarak yükselişini hem de uluslararası alanda henüz zafer kazanmış demokratik rejime bağlılığını ortaya koyuyordu. [5] Bu kapsamda devletin ismi, bayrağı ya da Şabat gününün resmi tatil günü ilan edilmesi gibi kriterler de açıkça devletin Yahudi karakterini ortaya koyuyordu.

Bağımsızlık Bildirgesinde açıkça belirtilen devletin Yahudi ulus devleti olma özelliği ile demokratik bağlılıklar tarihsel süreç içerisinde birtakım gerilimlerin yaşanmasına da sebep olmuştur. Bunun en önemli sebeplerinden bir tanesi BM'nin 1947 Taksim Kararı'nda öngörülmesine karşın Filistin'de bir Arap devletinin kurulamamış olması, buna karşın Arap-İsrail Savaşları'nda İsrail'in topraklarını işgal yoluyla genişleterek bu toprakları askeri ve/veya siyasal olarak hükmetmesinin getirdiği belirsizliklerdir. 1967 Savaşı sonrası Dindar Siyonizm fikrinin en önemli ideologlarından Haham Avraham Kook'un oğlu Zeev Kook'un başını çektiği ve Batı Şeria topraklarının kolonizasyonunu amaçlayan yerleşimci hareketin kurumsallaşmasından Kudüs'ün 1980 yılında İsrail'in ebedi başkenti ilan edilmesine, 1993 Oslo Barış süreciyle işgalin kurumsallaşmasından Batı Şeria'da İsrail askeri rejiminin demokratik olmayan yöntemlerle güvenlik arayışlarına kadar İsrail'in yanı sıra bağımsız ve egemen bir Filistin Devleti'nin kurulamamış olması İsrail'in demokratik olma ideasını her zaman kırılgan kılmaktadır. Buna karşın İsrail'in bölgede halen pek çok ülke tarafından tanınmıyor oluşu da Bağımsızlık Bildirgesinde altı çizilen Yahudi ulus devlet tanımlamasının temel bir yasa ile altının çizilmesinin gereği argümanının çeşitli dönemlerde ortaya çıkarmıştır. Netanyahu da benzer şekilde İsrail'in Yahudi ulus-devleti olarak yaşama hakkının Filistinlilerce tanınmıyor oluşunu ulus-devlet yasasının gerekliliğini vurgularken gündeme getirmiştir. Son olarak BDS (Boykot, Tecrit ve Yaptırım) ve benzeri hareketlerin özellikle Batı Avrupa ülkelerinde kazandıkları prestij ve siyasal etkinlik de İsrail'in Yahudi karakterinin vurgulanmasının meşrulaştırılması için kullanılagelmiştir. BDS hareketi İsrail işgaline karşı klasik iki devletli çözüm önerilerin ötesine geçerek İsrail'i yerleşimci kolonyal bir devlet olarak tanımlamakta ve çözümün ise bir tek devlet olarak İsrail'in hali hazırdaki siyasal ve askeri rejiminin bir bütün olarak sorunsallaştırmasında görmektedir. Buna göre tarihte hiçbir zaman İsrail ve Filistin yan yana yaşayan iki devlet olmamıştır. Bu manada İsrail devletinde bir de-kolonizasyon savunulmaktadırlar[6].

[5] Buna rağmen bağımsızlık bildirgesinde demokrasi kelimesi geçmiyordu.
[6] Ilan Pappe and Noam Chomsky. (2015). *On Palestine*. (F. Barat, Ed.). Penguin.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu bağlamda İsrail'de iki uluslu bir devlet tahayyülüne karşı çıkmak ve İsrail'in Yahudi karakterinin vurgulanması için çıkarılan ulus-devlet yasasının tarihi de 2011 yılında bugünkü yasanın mimarı Likud milletvekili Avi Dichter'in o zamanlarda Kadima milletvekili iken yaptığı öneriye dayanmaktadır. 2014 yılında yasa tekrar gündeme gelmiş ancak hem sert muhalefet hem de parti (Likud) içerisindeki liberal kanadın muhalefeti nedeniyle askıya alınmıştır. 2017 Kasım ayında kurulan komisyonun 2018 Mart ayında taslağı onaylamasıyla yasa parlamentoya gelmiştir. İsrail siyasal-toplumsal yapısı açısından kadim görülen sorunlara çözüm getirmekten ziyade hali hazırdaki siyasal düzeni Yahudi kimliği üzerinden yeniden tanımlama yoluna giderek İsrail'in iki uluslu tek devlet olması yolunun önüne geçilmiştir. Yasanın geçmesinin ardından Avi Dichter bu meselenin çözüme kavuşturulmuş olduğunu ve "*İsrail'i tüm vatandaşlarının ülkesi haline getirecek*"[7] en ufak bir düşüncenin önüne geçildiğini vurgulamıştır.

3. Ulus-Devlet Yasasının İçeriği

Bağımsızlık Bildirgesiyle karşılaştırıldığında, ulus-devlet yasasının devletin Yahudi kimliğine yaptığı vurguya karşın demokrasinin altının çizilmemiş olması noktasında bir benzerlik görülebilir. Buna karşın Bağımsızlık Bildirgesinde tüm vatandaşların siyasal ve sosyal haklarına vurgu yapılmış ancak ulus-devlet yasasında böylesi bir vurgu yapılmamıştır. Benzer şekilde Bağımsızlık Bildirgesinde de Yahudi halkının kendi devletlerini kurma hakkına vurgu yapılsa da ulus devlet yasasında bu hakkın sadece Yahudilere özgü olduğunu altı çizilme ihtiyacı duyulmuştur. Böylece genişleyen ve gelecekte muhtemel İsrail toprakları içerisine girecek Filistinli Arap nüfusun siyasal haklarının ulusal self-determinasyonu noktasında evrilmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Bunun dışında devletin ismi (İsrail), sembolleri (her iki yanında zeytin yaprakları olan yedi kollu şamdan ve altında İsrail yazısı), bayrağı (beyaz ve alt ve üst kenarlara yakın açık mavi şeriler ve ortasında yine mavi Davut Yıldızı) ve ulusal marşı (umut) gibi devletin Yahudi kimliğine vurgu yapan ve hali hazırda kullanımda olan unsurların altı çizilmiştir. Bu motiflerin devletin kuruluşundan beri var olması ve siyasal tartışmaların doğrudan içinde olmamasına rağmen yeniden tanımlanması yasanın Yahudi kimliğini güçlendirme amacıyla bağdaşmaktadır. Buna karşın Kudüs'ün birleşmiş ve

[7] The Conversation, Israel's new nation-state law restates the obvious, http://theconversation.com/israels-new-nation-state-law-restates-the-obvious-100310

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
bütün bir şekilde İsrail'in başkenti olarak tanınmasının ulus-devlet yasası içerisinde yer alması da özellikle ABD Başkanı Donald Trump'ın Amerikan Büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşımasının getirdiği uluslararası alanda sağlanan güçle daha kolay hale gelmiştir. Hatırlanacağı üzere 1980'de İsrail Kudüs'ü tam ve birleşik bir şekilde ebedi başkenti ilan etmesinin hemen ardından pek çok ülke büyükelçiliklerini Tel Aviv'e taşıma kararı almıştı.

Yasa İsrail'in tüm dünyadaki Yahudilerin anavatanı olarak kabulünün altını bir defa daha çizerek devletin sürgünden toplanmaya açık olduğunu vurgulamıştır. Buna ek olarak devlet, hem İsrail'de hem de Diasporada Yahudilerin refahını korumayı taahhüt etmektedir. Devlet ile Diasporadaki Yahudi toplumu arasındaki bağların ve Yahudi toplumunu kültürel, dini ve tarihsel mirasının Diasporada korunması görevini vermektedir. Burada özellikle Yahudi toplumunun kültürel, tarihi ve dini mirası üzerinde devlet otoritesinin sadece Diasporada geçerli olması İsrail'deki dini otoriteler üzerinde hakim ultra Ortodoks siyasal aktörlerin muhalefeti sayesinde yasaya eklenmiş ve İsrail içerisindeki temel dini pratiklerin (din değiştirme, koşer, vs.) üzerindeki kontrolün devamlılığı sağlanmıştır.

Bunlara ek olarak İbrani takvimi, Miladi takvimin yanı sıra resmi takvim olarak tanımlanmış ve 'Bağımsızlık Günü' (Yom HaAtzmaut) devletin ulusal bayram günü 'İsrail Savaşlarında Kaybedilen Askerleri Anma Günü ve Holokost ve Kahramanları Anma' (Yom HaŞoah) günü ise devletin resmi anma günleri olarak kanunda yer almışlardır. Bunların dışında Şabat ve diğer İsrail bayramlarının resmi tatil statüleri yeniden tanınmış ve bu noktada Yahudi olmayanların da kendi tatil ve bayram günlerini sürdürmelerini güvence altına alınmıştır.

Kudüs'ün tam ve birleşik olarak başkent olduğunun vurgulanması dışındaki diğer maddeler aslında İsrail'de devlet kurulma sürecinden itibaren Bağımsızlık Bildirgesi başta olmak üzere çeşitli yasa ve belgelerde açıkça gösterilen ve pratikte uygulaması olan noktalardır. Bunlara ek olarak Diaspora ile ilişkiler bağlamında verilen Haredilerin tepkisi de görece daha kolay bir şekilde uzlaşma ile sonuçlanabilmiştir. Ancak Arapça'nın resmi dil statüsünden özel bir statüye indirilmesi ile Batı Şeria'daki yerleşimlerin ulusal bir değer olarak altının çizilmesi ciddi etkiler yaratmaktadır. Bu etkiler hem İsrail iç politikasında tarihsel olarak oluşmuş belirli statükolara meydan okumakta hem de İsrail-Filistin barış süreçlerinde vurgulanan en klasik yaklaşım olan iki devletli çözümün maddi koşullarını ortadan kaldırmaktadır.

4. Yasanın İç Politika ve Yerleşimler Üzerine Etkisi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ulus-devlet yasasının getirdiği en tartışmalı alanlardan bir tanesi de Arapça'nın özel statülü hale getirilmesi yoluyla İsrail'deki Arap azınlığın siyasal haklarının uğradığı kayıptır. Bağımsızlık Bildirgesinde yer alan Yahudi olmayanların dil hakları bağlamında kamusal hayatın pek çok alanında Arapça'nın resmi dil muadilinde işlem görmüştür. Esasen 1922 Britanya Mandası döneminde Arapça'nın resmi dil olarak kabulünden sonra herhangi bir yasa İsrail'de Arapçayı resmi dil olarak tanımamıştı. Ancak İsrail siyasal tarihi açısından bakıldığında gerek din-devlet ilişkilerinde gerekse İsrail yurttaşı Araplar ile devlet ilişkilerinde geçerli olan pragmatik bir kavram olarak statükonun böylesi bir tanıma verdiğini söylemek mümkündür. İşte ulus-devlet yasası tam bu noktada bir sosyal kontrat olarak statükonun Yahudi ulusal kimliği lehine bozulması anlamına gelir. Bu manada yasada ifade edilen Arapça'nın o güne de elde ettiği kazanımlara zarar verilmeyeceğinin beyanının siyasal açıdan ne ifade ettiği konusunda belirsizlikler vardır. Aynı şekilde devlet kurumlarında yahut bu kurumlar karşısında Arapça'nın kullanımıyla alakalı düzenlemelerin de daha sonraki yasalara bırakılması bu konunun ülkenin siyasal ve ideolojik konjonktürüne bağımlı kalacağını göstermektedir.

İbranicenin tek resmi dil olarak kabul edilmesini savunan görüş, dünyadaki diğer ulus devletleri örnek göstererek ülkelerde çoğunluğun konuştuğu dilin resmi dil olarak kabul edilmesinin olağan bir durum olduğunun altını çizmişlerdir. Ancak İsrail devlet kurulum süreci ve hemen sonrasında toplumsal grupların siyasal ve sosyal varlıklarının çeşitli biçimlerde tanındığı bir sistemin ürünü olduğu durumu gözden kaçmaktadır. Günümüzde medeni hukuk, eğitim, vs. gibi alanlarda sadece Yahudi-Yahudi olmayan şeklinde değil dindar Yahudilerin kendi aralarında da farklı pratikleri içeren özerkliklerin tanınmış olduğu görülmektedir. Bu açıdan baştan beri çoğulcu (ya da çoğulculuğun sürekli tartışıldığı) bir ülke olarak İsrail'de nüfusun yaklaşık %20'sinin oluşturan Arap yurttaşlarının anadillerine özel statü vermek suretiyle resmi statüsünü kaldırmak bu yöndeki çoğulculuğun önünü kesmektedir. Ayrıca yasa yapıcıların temel motivasyonu, Arapça'nın resmi statüsünün iptal edilmesiyle İsrail'in iki uluslu bir devlet haline gelmesinin önünün kapatılmasıdır. Sağcı Siyonist Stratejiler Enstitüsü (The Institute for Zionist Strategies) temsilcisi ve yasa yazım sürecinin ortaklarından Adi Adler Arapçanın statüsü ile İsrail yurttaşı Arapların geleceğini bu noktada kesiştirmiştir. "...iki dillilik bir devletin iki uluslu olduğunun önemli bir ifadesidir."[8] Ona göre bu durum aynı zamanda Arap toplumunun ve özellikle

[8] The National, Israel's push to strip Arabic of its official language status,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Arap milletvekillerinin Knesset'te İsrail'in bir Yahudi ulus devlet olmasına muhalefet edecek bir araç olarak dilin kullanılmasının önünü kesmeyi amaçlamıştır.[9]

Ulus-devlet yasasının hazırlık aşamalarında kapsamı öngörülemeyen unsurlardan bir tanesi de İsrail'in kuruluşundan bu yana devlet ile ittifak içerisinde olan ve İsrail ordusu, güvenlik teşkilatları ve devlet bürokrasisi içerisinde görev yapan Dürzi toplumunun gösterdiği tepkidir. Dürziler ulus-devlet yasası ile kendilerinin de dışlandıklarını düşünmektedirler. İsrail Dürzi toplumu lideri Muafak Tarif rahatsızlıklarını Başbakan Netanyahu'ya iletmiş ve yeni bir yasa sözü almışlardır. Ronson Merkezi'ndeki Dürzi Çalışmaları'nın başkanı olan Dr. Amin Kneifess de sorunun aslında doğrudan Dürzi toplumu ile alakalı olmadığını iddia etmekte ve asıl meselenin gelecekteki İsrail'in nasıl bir devlet olacağına ilişkin İsrail tanımlanmasını gösterdiğini vurgulamaktadır. Bunun yanında Dürzilerin askerlik yapmaktan vazgeçmeyeceğini söyleyerek Dürzilerin ulus devlet yasasına karşı olduklarını ifade etmiş ve eşit haklar ve çoğulculuk temelinde demokratik bir İsrail arzusunu dile getirmiştir. Yasaya karşı çıkmak için Tel Aviv'in ünlü Rabin meydanında toplanan Dürziler ve İsrail toplumunun çeşitli kesimlerinden gelen gruplar ve insanların oluşturduğu 50.000 kişilik kalabalık İsrail ve Dürzi bayraklarını bir arada taşırken benzer bir eleştiriye işaret ediyorlardı. Gösteride konuşma yapan Muafak Tarif Dürzilerin İsrail Devletinin varlığının devamı için yaptıklarını hatırlatarak bundan sonra da aynı kararlılıkla eşit ve onurlu bir yaşam için mücadele edeceklerini duyurdu[10]

İsrail içerisinde Yahudi olmayan grupların kimliksel haklarını tartışmalı bir pozisyona getiren ulus-devlet yasasının önemli bir etkisi de özellikle Batı Şeria'daki Yahudi yerleşimlerini kurumsallaştırmasıdır. Yasa, Yahudi yerleşimleri ulusal bir değer olarak görürken bu yerleşimlerin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi için devleti sorumlu kılmaktadır. Yasanın ilk halinde sadece Yahudilerin yaşayacağı yerleşimlerin kurulmasının bir hak olarak tanınması gibi bir durum vardı. Ancak gelen yoğun eleştirilen bu maddenin iptal edilmesini sağladı. Buradaki temel motivasyon Yüksek

---

https://www.thenational.ae/world/mena/israel-s-push-to-strip-arabic-of-its-official-language-status-1.747850

[9] The National, Israel's push to strip Arabic of its official language status, https://www.thenational.ae/world/mena/israel-s-push-to-strip-arabic-of-its-official-language-status-1.747850

[10] Walla, רבבות במחאת הדרוזים: "פודלים מסיתים נשלחו להגן על חוק הלאום, https://news.walla.co.il/item/3178360

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mahkeme'nin Yahudi Ajansı tarafından alınarak da kurulsa İsrail içindeki Yahudi yerleşimlerde Arapların da oturmasına müsaade eden meşhur kararlarının bir temel yasa ile üzerine çıkma arzusudur. Yasanın mevcut hali ise daha çok Batı Şeria'daki kolonizasyonun sistemselleştirilmesinin bir adımı olarak görülebilir. Bu bağlamda İsrail aslında bir gelecek tahayyülü ortaya koyarak Batı Şeria topraklarında bir irade göstermiş oluyordu.

Ulus-devlet yasasının yerleşimleri merkeze alan tahayyülü İsrail'de iki devletli çözüm kampının temel argümanlarının altının oyulması anlamına gelmektedir. Çünkü iki devletli klasik barış kampının temel prensibi olan 'iki halk için iki devlet' fikrinin pratikte uygulanmasının önü alınmıştır. Bu haliyle Dichter'in ifade ettiği gibi 'iki uluslu tek devlet' fikrini iç politikada ortadan kaldırmayı amaçlamış olsa da Batı Şeria'daki İsrail askeri rejiminin devletsiz bir halkı yönetmesi gibi anti-demokratik bir sistemin kurumsallaşmasının da önü açılmış oldu. Esasen İsrail toplumunda siyasal, sosyal, ideolojik ve ekonomik (özellikle Harediler için) gerekçelerle Batı Şeria'ya Yahudi göçünün arttığı bilinmektedir. Devletin de güvenlik ya da siyasi gerekçelerle yerleşimlere yönelik desteğin arttığı ya da azaldığı dönemler olmuştur. Hali hazırda ise Doğu Kudüs hariç Batı Şeria'da 400.000 Yahudi yaşamaktadır. Ancak yasanın getirdiği en önemli noktalardan bir tanesi bu yerleşimlerin ulusal bir değer olarak görülmesi yoluyla ulusal kimlik ile bağının kurulması ve gelecek İsrail Devleti tahayyülünün ayrılmaz bir parçası olarak tanımlanmasıdır. Bu yöndeki bir irade beyanı Batı Şeria'da gelecekteki bir Filistin Devleti ideasını da büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır.

5. Sonuç

İsrail'deki ulus-devlet yasası Bağımsızlık Bildirgesinden itibaren İsrail Devleti'ni Yahudilerin ulus devleti olarak nitelendiren pek çok yasaya rağmen, iktidar koalisyonu ve siyasal atmosferin uygun olmasıyla demokratik İsrail Devleti ideasının altını oyarak geçirilmiştir. Ulus-devlet yasasının parlamentoda kabul edilmesi hem İsrail iç siyaseti açısından hem İsrail-Filistin çatışmasının geleceği açısından önemli etkiler yaratmıştır. Arapçanın resmi dil statüsünün elinden alınması özelinde ve Yahudi olmayan İsrail yurttaşlarının sosyal ve siyasal haklarının göz ardı edilmesi genelinde İsrailli liderlerin uluslararası kamuoyuna verdiği Yahudi ve demokratik devlet ideası ve imajı zarar görmüştür. Demokratik prensipler Yahudi ulusal kimliğinin öne çıkarılmasıyla arka plana itilmiştir. Bu durum aynı zamanda 1992 yılında kabul edilen ve İsrail Devleti'ni Yahudi ve demokratik olarak niteleyen 'İnsan Onuru ve Özgürlüğü' ile de zıtlık göstermektedir. Yasanın İsrail-Filistin

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

meselesindeki yansıması ise daha çok yerleşimlerin ulusal değer olarak tanınması suretiyle ulusal kimliğin içerisine alınması ve Batı Şeria'nın kolonizasyonunun sistematize edilmesidir. Bu yolla iki devletli çözüm olasılığı ciddi bir darbe almış olmakla beraber bölgedeki tüm Yahudi ve Arapları içerecek tek bir İsrail Devleti yolunda da herhangi bir adım atmış değildir. Zira yasanın en temel motivasyonu olan devletin Yahudi kimliğinin bekası için Batı Şeria'nın bir bütün olarak ilhak edilerek Filistinlilere vatandaşlık verilmesi düşünülmemektedir. Bunun yerine kısmi ilhak ve yerleşimlerin kurumsallaşması yoluyla bir apartheid rejimi kurumsallaştıran bir yol açılmıştır. Bu yöndeki bir askeri rejimin ise İsrail'in demokratik olma iddiasının sürdürmesi mümkün değildir.

The Effects of the Nation-State Law in the Context of the National Identity Debates

Abstract

The law named 'Israel: The Nation State of the Jewish People', which also known as 'the nation-state law', which recognises Israel as the state of the Jewish nation was passed in the Israeli parliament Knesset and became the 15th Basic Law in Israel, which has quasi-constitutional statue. The nation-state law challenges Israel's claims of being democratic and Jewish by bringing ambiguity in very controversial issues like the status of Arabic and the settlement issue in the West Bank and its relations with the previous basic laws. In this context, this paper focuses on the reflections of the law on the balances in domestic politics as well as the Palestinian issue. In this manner, the political context that enabled the creation of this law will be explained and the ideological and political structure of the current Israeli coalition will be discussed. Then, the political and societal fault lines that the law touches upon will be summarized by emphasizing the changes that the law brings in both domestic and international politics. Finally, the impact of the nation-state law on the Israeli national identity and Israel-Palestine conflict will be analysed.

Keywords: Israel, Nation-State Law, Palestine, Settlements, Israeli Arabs

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ULUSLARARASI İNSAN TİCARETİNİN ÇÖZÜMÜNE DAİR YENİ BİR MODEL: "5P" VE TÜRKİYE

Furkan Yıldız*

Özet

İnsan ticaretine karşı uluslararası literatürde karşımıza çıkan farklı modeller vardır. Bu modellerin genel olarak, insan ticaretine karşı olarak dikkate aldıkları formüllerin üç temel unsuru vardır. Bu unsurlar şu şekilde sıralanabilir; önleme (prevention), yargılama (prosecution) ve koruma (protection). Fakat devletlerin uluslararası insani hukuka dair değişen yaklaşımları bu elementlere " ortaklık (partnership)" konusunu yeni bir element olarak getirmiştir. Bu çalışma, başta Birleşmiş Milletlerin (BM) kullandığı bu elementlere "algı (perception)" öğesini ekleyerek insan ticareti suçunun hem mağdurlarının konak ülkelerde karşılaştıkları algısal problemleri vurgulamış hem de konak ülkelerde ki insanların hem suçu önlemeye hem de mağdurların korunmasına dair idari, yargısal ve ekonomik becerilerini kullanmaya odaklanmıştır. Netice itibariyle, ortaya çıkan 5P formülasyonu hem ulusal bazda hem de uluslararası bazda devletlerin insan ticareti suçuyla mücadele edebilme kapasitelerini arttırmayı ve mağdurlarında uluslararası insani hukukun getirilerinden daha iyi istifade edebilmelerini hedeflemiştir. Bu bağlamda, konak ve transit ülke olarak sınıflandırılan Türkiye de özellikle Bağımsız Devletler Topluluğuna üye ülkelerin vatandaşları insan ticareti mağduru olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Tasarlanmış yeni model ile beraber bu insanların, ülkeye girdikleri andan rehabilitasyon ve insani vize verilene kadar olan dönemdeki yaşamış oldukları toplumsal, adli ve idari süreçleri değerlendirilecek ve hali hazırda ki modellerle yeni modelin farkları karşılaştırılacaktır.

1.Giriş

İnsan Ticareti suçu, antik dönemden günümüze kadar uzanan uzun ve karanlık bir geçmişe sahiptir (Perry 2012). Bu suç günümüzde sıkça karşılaşılan, ciddi, ülke bölge farkı gözetmeksizin kendine kurban bulabilen bir suçtur. İnsan ticaretinin, geçtiğimiz yüzyılın sonlarında artış yaşaması ve günümüzde sıkça karşılaşılan bir suç haline gelmesi, konu ile ilgilenen uzmanların hem fikir olduğu gibi, küreselleşme, artan yasa dışı ticaret ve Soğuk Savaş'ın bitişiyle ilişkilendirilmiştir (Nikolic-Ristanovic 2003; O'Brien 2009; Bayar 2008; Steger 2009; Dinan 2008).

* Araştırma Görevlisi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, E-mail: furkanyildiz1985@hotmail.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Serbest pazarlar, serbest ticaret, daha büyük ekonomik rekabet ve devletlerin ekonomideki müdahalelerinin azalmasının yanı sıra küreselleşme, malların ve insanların daha büyük bir oranda hareket edebilmeleri anlamına gelmektedir (Shelley 2010; Louise Shelley 2003). Küreselleşme bağlamında bakıldığında, insanlar, daha kolay nakledilebilen, her daim ekonomik ihtiyaçları varolan ve günümüz de insan ticaretinin doğurduğu sonuçlar itibariyle bakıldığında bedenen sömürüye açık olan ticari bir meta konumundadırlar.

Konunun, hem insanların en tabii haklarına olan müdahalesi hemde sınıraşan bir karakteri olması nedeniyle, bu çalışma, insan ticaretine dair ortaya konmuş çözüm önerilerinin tasniflenmesinde kullanılan modellemeleri değerlendirip daha genel geçer ve uluslararası metinleri anlamada daha faydalı olan bir modelleme ortaya koyarak, yeni modellemenin Türkiye de nasıl işlevsel hale getirileceğini değerlendirecektir.

2. Birleşmiş Milletler Kapsamında İnsan Ticareti Konusuna Terminolojik Bir Bakış

İnsan ticareti suçunun tanımı, günümüz uluslararası toplumun ihtiyaçlarını ve tanımın son haline gelene kadar yaşadığı hukuki değişimi anlatması açısından ciddi bir öneme sahiptir. 2000 yılında Palermo da imzaya açılan BM İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadınların ve Çocukların Ticaretinin Önlenmesi, Durdurulması ve Cezalandırılmasına Yönelik Protokol (Palermo Protokolü)'üne kadar üzerinde fikir birliği sağlanan bir insan ticareti tanımı yapılamamıştır. Bu durum, insan ticareti ile mücadelede uluslararası bir çabanın tam anlamıyla oluşamamasının en temel sebeplerinden biridir (Yıldız 2017). Protokolün 3(a) maddesin deki fikir birliği sağlanan tanıma göre:

> "İnsan ticareti", kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir. İstismar terimi, asgari olarak, başkalarının fuhuşunun istismar edilmesini veya cinsel istismarın başka biçimlerini, zorla çalıştırmayı veya hizmet ettirmeyi, esareti veya esaret benzeri uygulamaları, kulluğu veya organların alınmasını içerecektir (TBMM 2003).

Bu tanım, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi gibi büyük çapta olan uluslararası örgütlerin ve daha bir çok ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının insan ticareti ile mücadele adımlarının temelini oluşturmuştur (Roth 2011). Buna ek olarak, bu tanım, geniş bir ölçüde sözleşmeye taraf olan devletlerin iç hukukunda Protokolün bir gerekliliği olarak yer bulmuş ve bu sayede 'insan ticareti' suç olarak ceza sistemleri içerisine girmiştir (Roth

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2011). Fakat tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, devlerlerin bu tanımı iç hukuklarına alırken kullandıkları sistemler birbirleriyle farklılık göstermektedir. Örnek verilecek olursa, fuhuş ve başkalarının fuhuş için istismar edilmesi ülkelerin iç hukuklarında insan ticaretinde farklı olarak değerlendirilebilmektedir. Ülkelerin iç hukuk yollarında bu tanımı kullanmaları veya bu tanım doğrultusunda adımlar atmaları olumlu gibi dursa da, insan ticareti suçu günümüzde en hızlı büyüyen sınıraşan organize suç faaliyetlerinden biridir (Shelley 2010).

3. İnsan Ticaretine Karşı Çözüm Üretmekte Kullanılan Modellemeler

2001 yılından itibaren Birleşik Devletlerin her yıl yayınladığı 'İnsan Ticareti Raporları', Birleşik Devletlerin Palermo Protokolüyle eş güdümlü olarak çıkartmış olduğu 'İnsan Ticareti Mağdurlarını Koruma Akdi' çerçevesinde ülkeleri değerlendirmektedir. Bu değerlendirme esnasında, Birleşik Devletler Dış İşleri Bakanlığı, İnsan Ticareti Mağdurları Koruma Akdi'nin 108. maddesinde belirtilen 'insan ticaretini ortadan kaldırmak için minimum standartlar' bölümüyle paralel olarak ülkeleri onların çabalarına göre üç grupta inceler. Birinci grup (Tier 1) olarak sınıflandırılan ülkeler belirlenen minimum standartlara tam anlamıyla riayet etmektedirler. İkinci grup (Tier 2) olarak sınıflandırılan ülkeler ise minimum standartlara tam olarak uymasalar bile insan ticareti ile mücadelede ciddi adımlar atmaktadırlar. Üçüncü grup (Tier 3) olarak belirtilen ülkeler minimum standartlara uymayan ve uymak içinde çaba sarf etmeyen ülkeleri vurgular (The Departmen of State 2001).

Küresel bir sorun olan insan ticaretini değerlendirme noktasında uluslararası bir rapor olma açısında bu raporlar önem arzetmektedir. Raporlar, ülkeleri Palermo Protokolünde altı çizilen öneleme (*prevention*), yargılama (*prosecution*) ve koruma (*protection*) bu üç unsura göre değerlendiriler. Dolayısıyla raporların formülasyonu şu şekildedir:

$$P(prevention)+P(prosecution)+P(protection)=x^{1}$$

Fakat bu formülün içerisinde değerlendirme unsuru olarak kullanılan üç unsur, insan ticareti ile mücadele konusunda ülkeleri sınıflandırmak için yeterli gelmemiştir. Palermo Protokolü Madde 2(c), formülün eksik parçası olan dördüncü bir unsurun altını çizmiştir. Protokolün vurgusuna ek olarak, yukarıda ki formül bağlamında ülkeleri değerlendiren Birleşik Devletler eski Dış İşleri Bakanı Hillary Rodham Clinton tarafından 2009 yılında Protokolün atıf yaptığı, işbirliği (*partnership*), konusunun diğer üç unsurun başarıya

[1] Formülün neticesi olarak gösterilen (x), insan ticaretiyle mücadele deki başarıyı ve kararlılığı vurgulayarak, üç unsurun neticeye ne kadar yararlı şekilde ulaştığını temsil etmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
ulaşmasındaki kilit rolünü vurgulanarak konunun öneminin altı çizilmiştir (The Departmen of State 2001). Ek olarak ise, Sheldon-Sherman işbirliği (*partnership*) konusunu formülün eksik parçası olarak görerek yeni formülü ortaya şu şekilde koymuştur (Sheldon-Sherman 2012):

$$P(prevention)+P(prosecution)+P(protection)+P(partnership)=x$$

Bu noktada, işbiriliğinin (partnership) çözüme katkılarından bahsetmekte fayda var. Konunun formüle katkıları iki başlık olarak değerlendirilebilir. İlk katkı olarak eklenen yeni unsur ile beraber sivil toplum kuruluşlarıyla kanun güçlerinin ulusal işbirliği vurgulanmıştır. BM Sınıraşan Organize Suçlar Konvansiyonunun 19. maddesi, taraf devletleri soruşturma, kovuşturma ve yargılama aşamalarının hepsinde kurumların birbirleriyle ortak hareket etmelerinin sağlanması konusunda teşvik etmiştir. Buna ek olarak, kurumların birbirleriyle olan iletişiminin ve işbirliğinin yanında kurumların sivil toplum kuruluşlarıyla da işbirliği içinde olmalarının önemi vurgulanmıştır. Karşılıklı iletişim önemi, kurbanların süreç içerisinde görmeleri gereken desteğin profesyonel anlamda onlara sağlanmasıdır ve gereken hakların (adli yardım, rehabilitasyon, insani vize, konaklama) kurbanlara etkili şekilde ulaştırılmasıdır (Yıldız 2017). BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi (BMUSO), insan ticaretine karşı programların ve uygulamaların oluşturulması ve uygulanabilmesi için devlet organlarından bağımsız tarafların insan ticareti ile mücadelede taraf olması gerektiğinin altını çizmiştir (BMUSO 2008). Ulusal organların işbirliğinin yanısıra, formüle eklenen işbirliği unsuru, uluslararası işbirliğinin etkilerinide bir katkı olarak karşımıza çıkartmıştır. İnsan ticareti suçu devletlerin sınırları içerisinde olabileceği gibi karakter itibariyle çoğunlukla sınıraşan bir özellik gösterir (Alexey Vladimirovich Boretsky 2015). Gallagher ve Karlebach (2011) insan ticaretinin sınıraşan doğasını kurbanların bir ülkeden alınıp bir ikincisine veya üçüncüsüne götürmek olarak tanımlıyor. Bu durum insan ticaretinin soruşturma, kovuşturma ve yargılama aşamalarını etkili bir biçimde icra etmeyi zorlaştıran en temel engellerdendir. Bu gibi durumlarda, uluslararası işbirliği insan ticaretine karşı etkili mücadele noktasında adli anlamda ve kurbanların tesbit edilmesi ve desteklenmesi noktasında ciddi bir önem arzetmektedir (Gallagher 2011). İnsan ticaretine karşı çabaları temsil eden formülasyonun içine işbirliği unsurunun girmesinin önemi, akademik açıdan da sıkça vurgulanan bir durumdur. Birçok akademisyen konunun hayati öenm arzettiğini ve insan ticaretine karşı hem ulusal hemde uluslararası işbirliğinin diğer üç elementin etkili kullanımına hem bir standart getireceğinin hemde başarısını arttıracağının altını defalarca çizmişlerdir (Hall 2013; Piotrowicz 2010; Haynes 2004).

4.Yeni Bir Yaşlaşım Olarak '5P'

Önceki modeller olan '3P' ve '4P', Palermo Protokolünün çıktılarını kapsamlı şekilde sistematize etmesine rağmen, Protokole taraf olan devletler arasında insan ticaretine karşı bakışta farklı uygulamalar olması etkin bir çözüm üretiminin önündeki kritik engellerden biri olmuştur. Bu bağlamda, Protokolün içeriği kapsamında, madde 10(2), suçun tespitinden kurbanların rehabilitasyonuna kadar olan dönem içerisinde, kanun koyucuların ve uygulayıcıların insan ticareti hakkında daha yetkin ve donanımlı hale getirebilmeleri için hem ulusal hemde uluslararası eğitim programları tertip edilerek uygulama birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Buna ek olarak, Protokol madde 9(2), çözümün sadece kanun koyucular ve uygulayıcılar vasıtasıyla değil aynı zamanda, ülke vatandaşlarınında bilinçlendirilerek olabileceğinin altını çizmiştir.

Bu açılardan baktığımız takdirde, karşımıza, önleme, koruma, yargılama ve işbirliğinden öte bir faktör çıkmaktadır. Bu yeni eklenen faktör, algı (*perception*), formülümüze eklenerek, önleme aşamasından, yargılamaya süreci kolaylaştıran ve daha çözüm odaklı hale getirmiştir. Yeni eklenen faktör ile formülümüz şu hale gelmiştir:

$$\text{'3P'}(\textit{Prevention, Prosecution, Protection}) + \text{'P'}(\textit{Partnership}) + \text{'P'}(\textit{Perception}) = x$$

'5P' modelinin, insan ticareti ile mücadele eden devletlere en büyük getirisi kendi toplumsal, kültürel, ahlaki ve dini değerlerini aktif olarak kullabilmeleridir. Bu noktoda, algı (perception), diğer dört elementten içsel bir karakteri olması noktasında ayrılır. Daha öncede belirtildiği gibi, algı ve bilinçlendirme hali hazırda Protokolün bir unsurudur ve bu unsurlar uygulayıcı devletlere bir takım avantajlar sağlamaktadırlar. Örneğin, konuyla ilgili bilinçlenmiş ve algı sahibi bir toplum, kolluk kuvvetlerine insan ticareti suçunun oluştuğu bir durumda ihbar edebilir ve soruşturma aşamasını başlatabilir. Konuya hakim kolluk kuvvetleri, mağdurların fuhuş veya zorla çalıştırma gibi suçlarınmı yoksa insan ticareti suçununun mu konusu daha doğru bir şekilde ayırtedebilir. İnsan ticaretinin sonuçlarını olan zorla çalıştırma veya fuhuş gibi suçlar arz ve talep dengesiyle oluşan durumlar olduğu için toplumdaki algısal dönüşüm suça konu olan kişilerin mağduriyetini ön plana çıkararak bu kişilerin masumiyetini ve insaniyetini talepedilir olmaktan çıkarabilir. Kısaca altını çizecek olursak, '5P' modeli kamusal ve kurumsal insan ticareti karşıtı operasyonlardaki başarıyı arttırabilir. Toplumsal algı, magdurların beden gücünü ve bedenlerini talepedilir olmaktan çıkarabilir. Teşhis aşamasından koruma aşamasına kadar hali hazırda mağdur olan

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
kurbanı, sürecin içerisinde yeniden mağdur olmaktan kurtarabilir (Yıldız 2017).

5. Yeni Modelin Uygulama Alanı Olarak Türkiye

Bahsi geçen tüm modellerin içeriklerine bakıldığı zaman aslında vurgulanan konu, insan ticaretinin bir insan hakkı ihlali olmasıdır. Bu sebepten ötürü, öncelikle devletler bu suçun bir hak ihlali olduğunu kabul etmeli, bu suça dair caydırıcı etmenler kullanmalı, kurbanlara koruma ve yardım sağlamalı, suçluları ve onların iştirakçilerini yargılamalı ve tüm bunları aktif olarak kullanabilmek için ulusal, bölgesel ve uluslararası işbirliğini sağlamalıdır.

Yeni modelimizin girdisi olan, algı, yargı süreci için bir erken uyarı sistemi olarak görülebilir. Ayrıca, bu suçun servis yaptığı talepleri azaltabilir veya durdurabilir. Bu algıyı oluşturabilecek en önemli araç farkındalık kampanyalarıdır. Bu kampanyalarda ise toplumların duruşlarını ve ahlaki gerçeklerini kullanmak kampanyaların etkinliğini arttıracaktır (The Advocates for Human Rights 2011). Bahsi geçen ahlaki gerçeklikler, vicdan, tolerans ve masumiyettir.

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye de insan ticareti konusunda şu ana kadar yapılanlar ve daha ilerisi için yapılabilecek olanlar hakkında modele eklenen son 'P' kapsamında bir değerlendirme yapılacaktır.Bu konuya değinmeden önce, algıyı değiştirmeye yönelik Palermo Protokolünün, madde 9(2), önerileri şu şekildedir: "….araştırma, bilgi ve kitle iletişim kampanyaları ve sosyal ve ekonomik girişimler…". Ayrıca madde 10(2)'de konuyla ilgili olarak Protokole taraf olan devletlere yükümlülükler şu şekilde yüklenmiştir: "Taraf Devletler, insan ticaretinin önlenmesinde kanun uygulayıcı makamlar, göçmenlikten sorumlu görevliler ve ilgili diğer görevlileri eğitecek ve verilen eğitimi güçlendireceklerdir. Eğitim, mağdurların insan tacirlerinden korunması dahil, bu tür ticaretin önlenmesinde, insan tacirleri hakkında kanunî takipte bulunulmasında ve mağdurların haklarının korunmasında kullanılan yöntemler üzerinde odaklanmalıdır. Eğitim, insan hakları ile çocuk ve kadınlara özgü sorunları gözönüne alma gereğini de hesaba katmalı ve sivil toplum örgütleriyle, diğer ilgili kuruluşlarla ve sivil toplumun diğer unsurlarıyla işbirliğini teşvik etmelidir."

Bu bölümde, genel çerçevesi Protokol tarafından çizilen toplumsal ve kurumsal algı oluşturma yöntemleri bakımından Türkiye'nin şu ana kadar atmış olduğu adımları değerlendirilecektir. 2005 yılında, İnsan Ticareti Mağdurlarını Koruma Projesi kapsamında, Türkiye, insan ticaretinin muhtemel kurbanlarının ve hali hazırda kurban olanların yardım alabilmeleri için '157' acil yardım hattını kurdu. Bu 7/24 aktif olarak çalışan ve operatörlerin Türkçe,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
İngilizce, Romence ve Ruşça olarak cevapladığı yardım hattı, 2007 yılında uluslararası aramalarada cevap verebilecek altyapıya büründürüldü (Yıldız 2017). Yardım hattına ek olarak, hem potensiyel kurbanları haberdar edebilmek hem de toplumda farkındalık oluşturabilmek adına Uluslararası Göç Örgütü (UGÖ), 500.000 adet Türkçe, İngilizce, Romence ve Ruşça el ilanını, Atatürk Havalimanı, Sabiha Gökçen Havalimanı ve Antalya Havalimanı ile beraber İstanbul Karaköy ve Trabzon Limanında dağıttı. Ayrıca bu projeye ve yardım hattına, Türkiye, bilinçlendirmeye katkıda bulunmak adına 2012 ve 2013 yılları arasında $150.000 bütçe ayırdı. Bu noktada dikkat edilmesi gereken bir husus ortaya çıkmaktadır. Yardım hattında ve broşürlerde kullanılan dillen aslında bizlere kurbanların hangi coğrafyadan Türkiye'ye geldiklerini göstemektedir. 2005 yılından 2013 yılına kadar Türkiye'de tesbit edilen 764 insan kaçakçılığı kurbanının 750 adedi Bağımsız Devletler Topluluğundan (BDT) gelmiştir (UGÖ 2014). Bu sayıyla doğru orantılı olarak, sadece 2015-2017 yılları arasında BDT'den 24 milyona yakın ziyaretçi Türkiye'ye giriş yapmıştır (TÜRSAB 2018). Sayılar göz önünde bulundurulduğunda bilinçlendirmeye yönelik broşür ve el ilanı dağıtımının yetersizliği dikkat çekmektedir.

İnsan ticareti kurbanlarına dair talebin kırılmasında da algı oluşturabilmek önem arzetmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin ilk farkındalık oluşturma kampanyası, UGÖ desteğiyle 2 Şubat 2006 yılında 'Annemi Gördünüzmü?' kampanyası olmuştur. Bu kampanya, televizyon ve radyolarda reklam kuşaklarında yayınlanıp dinleyici ve izleyicilere ulaştırılmıştır. Ayrıca, ulusal ve yerel televizyonlar da Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından desteklenmiş ve bu kampanyaya katılımları en üst ölçüde sağlanmıştır.

Bu kampanyaya ek olarak, UGÖ, 5 otobüs hazırlayıp Türkiye yollarında ve illerinde '157 Yardım Hattının' tanıtımını yapmak ve farkındalık oluşturmak üzere tasarlanmıştır. Bu otobülerin ilk hedefleri insan ticareti şuçunun en yüksek oranda ortaya çıktığı iller ve bölgeler olmuştur. Ayrıca, profesyonel futbol takımları, müsabakalar öncesinde taraftarların konuyla ilgili farkındalığını oluşturabilmek için sahaya çıkışlarında üzerinde '157'yi Ara İnsan Ticaretini Durdur' yazılı pankartlar kullanmışlardır (UGÖ 2014). İnsan ticareti suçu halen devam etmesine rağmen 2006 yılından bu zamana kadar konuyla ilgili somut bir adım atılmamıştır.

Algı oluşturabilmek adına, konuyla ilgilenen resmi görevlilerin bilinçlendirmesine dair Türkiye de işlevsel ve sürekli eğitimler düzenlenmemektedir. Halbuki uluslararası olarakta akademik olarakta eğitim programlarına ciddi anlamlar yüklenmiştir. Birleşik Devletler İnsan Ticareti

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
raporunda Türkiye'ye dair iki problemden bahsedilir: ilk problem, Türkiye halen çocuk ve Türk vatandaşlarının kurban olabileceği ihtimalini göz ardı ediyor; ikinci problem ise, konuyla ilgili sürece dahil olan memurların insan ticareti şuçunun ciddiyetini hafife alıyor olması. Aynı rapor, kanun güçlerinin ve ilk müdahele ekiplerinin eğitiminin kurbanların kimliklerinin doğru saptanmasını sağladığı vurgulanmıştır (U.S. Department of State 2015). Bu noktada karşımıza tekrardan modelimizin 'algı' unsuru çıkmaktadır. Örnek verecek olursak, yeteri kadar bilgi ve farkındalığı olmayan bir polis memuru, aslında insan ticareti suçunun mağduru olan bir kişiyi, fuhuş suçunun öznesi olarak tanımlayıp, bu kişinin fuhuştan yargılanıp ceza almasına sebebiyet verebilir (Dempsey 2015). Konuyla ilgili olarak yapılan bir çalışmada ise, kanun uygulayıcılarının hatalı algısının insan ticaretine dair kanunların uygulanmasının önündeki en büyük engel olduğu vurgulanmıştır (Amy Farrell 2015). Eğitim programları, insan ticaretinin dinamikleri, kurbanlara etkileri gibi temel problemlere odaklanırken, eğitimi alan kişilere suçra rıza ve zorlama veyahut zorla çalıştırma ile adaletsiz işverenlik arasındaki farklarıda belirtmelidir (Pfeffer 2014). Bu programların kurumsal algıya katkısının yanısıra, Türkiye, insan ticaretinin kötü sonuölarını önlemek için toplumsal algıyı ve farkındalığı arttırmak adına işitsel ve görsel medya organlarını kullanarak kampanyalar yapmalıdır. Bu suçla mücadelede, toplumun desteği soruşturma aşamasından kurbanların toparlanma süreçlerine kadar olan dönemde hayati önem arzetmektedir. Örnek verecek olursak, eğer toplum insan ticaretinin kurbanlarının mağdur olduklarına dair bir inanca sahip değilse, kanun güçleri suçun üstesinden gelmekten ziyade toplumun oluşturacağı engelle uğraşmak zorunda kalacaklardır (Robinson 2011; Herzog 2008)

Modelimiz kapsamında, Türkiye'nin ilerleyen dönemler için yapması gerekenlere bakmakta fayda var. İlk insan ticaretine karşı atılması gereken adım ulusal bir sistem oluşturulmalı ve bu yapı içerisinde kapsamlı ve hedef odaklı bir strateji belirlenmelidir. Ulusal sistemin aktörleri ise, konu ile ilgili kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri olmalıdır. Bu durum hem ulusal işbirliğini arttırır hemde kurum ve kuruluşların saha tecrübelerini mağdurların rehabilitasyon ve yardım süreçlerinde kullanılmasını kanalize eder.

Algı oluşturma noktasında Türkiye'nin geleceğe yönelik yapması gerekenleri iki konu halinde değerlendirmekte fayda var. İlki, kurumsal yada kamusal algı oluşturmak, ikincisi toplumsal algı ve farkındalık oluşturmak. Bu bağlamda, kurumsal eğitim faaliyetleriyle, suça ilk müdahale eden polis memurlarından savcı ve hakimlere kadar konunun ciddiyeti anlaşılmış olur. Kanunda benzer suçları birbirlerinden ayırma noktasında kanun uygulayıcılar farkları öğrenerek

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

suçu doğru teşhis edip suçluları buna göre yargılayabilir. Örneğin, Türk Ceza Kanunu'nun 227. maddesinde konu edilen fuhuş suçunun kanundaki cezası 'iki yıldan dört yıla kadar hapis ve üçbin güne kadar adlî para cezası' olarak belirlenmişken ilgili kanunun 80. maddesinde konu edilen insan ticareti suçunun cezası 'sekiz yıldan oniki yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adlî para cezası' olarak belirlenmiştir. Bu durumda, aslında insan taciri olan bir kişi fuhuşa racılıktan veya yer temininden ceza alırsa normalde alması gereken cezadan çok daha azıyla cezalandırılacaktır. İşte bu örnekte de açıkça görüldüğü gibi kanun uygulayıcıların konu ile ilgili bilgilerinin arttırılması bu gibi hayati önem arzetmektedir. Eğitim programlarının içeriği sadece suçu tanımakla alakalı olmakla sınırlı kalmamalıdır. Mağdurlara nasıl davranılacağı ve ifadelerin nasıl alınacağı konusundada ilgili kişiler bilgilendirilmelidir. Bunun önemi ise mağdurların suçun kurbanı oldukları gerçeğini irdelemektir ve onların ifadelerini özensiz almak suretiyle mağduru yaşadığı travmanın içine psikolojik olarak sokmayı önlemektir (Yıldız 2017).

Yazılı ve görsel medya organlarının kullanımı vasıtasıyla toplumsal farkındalığın oluşturulması da en az kurumsal algı kadar öenmlidir. Toplum, insan ticareti kurbanlarının mağduriyetine inandığı takdirde onları korumak için daha dikkatli olacaktır ve kurbanlardan talep edilen cinsel ihtiyaçların giderilmesi ve işgücü gibi konularda da daha vicdanlı olacaklardır. Bu bağlamda, Türk Halkının vicdanlı ve yardımsever hissiyatını hedef alan kampanyalar yürütülmelidir (Imamoğlu 2002). Özellikle, cinsel istismar amaçlı insan ticaretinin önlenmesi açısından yürütülecek kampanyalar, Cuma namazlarında yürütülmesi mümkün kampanyalardır. Bunun nedeni ise, Cuma namazına katılım erkekler tarafından olduğu için en geniş kitleye Diyanet İşleri Başkanlığı uhdesinde okutulacak hutbeler ile ulaşılabilir. Devletin toplumsal algı konusunda yetersiz kalması durumunda, 1992-2002 yılları arasında Türkiye'nin yaşamış olduğu 'Nataşa Krizi' gibi durumlar ortaya çıkar ve hali hazırda oluşmuş ve oturmuş sosyolojik düzen de altüst olabilir.[2]

Görüldüğü üzere, insan ticareti ile ilgili olarak algı oluşturmak, hem suçu cezalandıracak olan kanunlara işlevsellik kazandırıyor hem de suçtan etkilenen kişilerin haklarını ve kendilerini koruyor. Ek olarak ise muhtemel ihbarlar sayesinde de suçun önlenmesi açısından erken uyarı mekanizması gibi

[2] Konuyla ilgili detaylı araştırma için bakınız: Yıldız, Furkan. (2017) "Attempts to Address the Problem of Trafficking in Women at the Bridge Connecting Europe and Asia: The Case of the Former Soviet Republics to Turkey from 1992 to 2016" (Brighton, University of Sussex) url: https://sro.sussex.ac.uk/view/creators/12193.html.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
çalışıyor. Sivil Toplum Kuruluşları ve kamu görevlileri arasındaki iletişimde de mağdurlara nasıl davranılması gerektiği hususundaki hassasiyetleri yükselterek daha dikkatli bir çalışma zemini hazırlıyor. Kısacası baktığımız zaman, algı, insan ticaretine karşı oluşturulan modelin diğer dört elemanı olan önleme, yargılama, koruma ve işbirliği unsurlarına işlevsellik kazandıran bağlayıcı ve birleştirici bir element olarak karşımıza çıkmaktadır.

6. Sonuç

Uluslararası metinlerde ve akademide kullanılan insan ticareti ile mücadele elementlerini kapsayan modeller, zaman içinde Palermo Protokolü'nün içeriği doğrultusunda üçte dörde artmıştır. Bu elementler, özellikle Birleşik Devletler'in altını çizdiği '3P' (önleme, koruma,yargılama) modelinin hem Protokolün direktifleri noktasında yetersizliği hem de akademinin ve Birleşik Devletler'in konunun eksikliğini vurgulaması ile '4P' (önleme,koruma,yargılama,işbirliği) modeline dönüşmüştür.

Bahsi geçen dört elementli modelin de kendi içerisinde problemleri vardır. Bu problemlerin ilki, dörtlü model Palermo Protokolünün 9. ve 10. maddelerinde geçen kanun güçlerinin eğitimi ve bilinçlendirme kampanyalarından bahsetmemektedir. İkinci problem ise, dörtlü sistem uluslararası sitemin ve Protokolün taraf devletlerin sistemlerinde nasıl değişiklikler yapmasını söyleyen fakat devletlerin uygylamada yaşayacakları problemleri nasıl çözeceklerinden bahsetmeyen bir yapıya sahiptir. Bu çalışma, dörtlü modelin eksiklerini tamamalamak ve devletlere daha etkin bir uygulama şansı sağlayabilmek için '5P' (önleme, koruma,yargılama,işbirliği,algı) modelini üretmiştir. Modele yeni eklenen, 'algı' unsuruyla, Protokolün bahsettiği ve önem verdiği eğitim faaliyetleri ve bilinçlendirme kampanyaları bağlamında bir değerlendirme ölçütü elde edilmiş oldu. Ayrıca, Protokole taraf devletlerin iç dinamiklerini (kültür, ahlak, vicdan, ekonomi, din v.b.) kullanarak yapılması gereken değişikliklerin azami işlevsellik elde edebilmesi yoluyla toplumun değişiklikleri içselleştirmesi sağlanmıştır.

Türkiye örneği bakımından yeni model ele alındığında Anayasa'nın 90. maddesi kapsamında iç hukuka dahil edilip kanun niteliği kazanan Palermo Protokolünün tam manasıyla içselleştirilmediği gerçeği ile yüz yüze kalınmaktadır. İnsan ticareti şuçunun tanımı TCK'nın 80. maddesi olarak karşımıza çıksada, Protokolün altını önemle çizdiği insan ticaretine müdahale eden ve kanunları uygulayan kamu personeline dair eğitim programlarının olmayışı halen suçun mağdurlarına karşı ilgili personelin zihninde önyargıların mevcudiyetini korumasına sebep olmaktadır. Bu durumdan ötürü, kurbanların mağduriyeti uygulamadaki problemler (iletişimsizlik ve bilgisizlik) yüzünden

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

devam ettirilmekte.Bu konuda, Türkiye, sürecin teşhis aşamasından mağdurların rehabilitasyon sürecine kadar olan dönemde etkin ve aktif olan tüm personellere konu hakkında farkındalık oluşturup negatif algılarını bertaraf edecek bir eğitim vermelidir. Kurumsal bazda algı oluştururken, toplumsal bazda da insanları konu ile ilgili bilgilendirmeye yönelik yazılı ve görsel yayın organları kullanılmalı bu sayede hem suçun doğurduğu arza olan talep düşürülmeli hemde insanların konuyla ilgili olarak ihbarlar yapması sağlanmalıdır.

Expanded Summary

In international literature, there are several models against human trafficking. These models consider three elements against trafficking in general meaning. These elements are prevention, prosecution and protection and are known "3P Model." However, with states' tendencies for international humanitarian law, "partnership" is added the model as a fourth "P". In this study, "perception" as the fifth "P" is added this model used primarily by United Nations in order to emphasize the perception related problems of victims in destination countries and to focus on the societies' administrative, legal and economic roles on preventing the trafficking and protect the victims. In this regard, the "5P" formulation targets to enhance the states' combat capacity both in national level and in international level, and to provide more efficient possibilities and opportunities supplied by international humanitarian law for victims.

Turkey which classified as not only a transit country but also a destination country by United Nations deals with the victims particularly from Commonwealth of Independent States (CIS). With this "5P" model, the study evaluates the victims' situation in society, prosecution and administrative levels from their first step on Turkey's soils to reflection, rehabilitation and humanitarian visa. In addition, the study compares the differences among these models not only in general meaning but also in specific meaning for Turkey.

The 5P model highlights the role of social perception regarding human trafficking crime. Perception is closely related to the elements of prevention, but the 5P model gives it a particularly significant role in Turkey's anti-trafficking action. Trafficking in human beings has very different characteristic features from country to country. In the case of Turkey, the perception of society and law enforcement agencies has various roles to play in areas such as a detection or the warning and assistance system.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Different from the training for law enforcement officials and awareness raising campaigns mentioned in international obligations, the perception element of the 5P model emphasizes that sociological, traditional, and religious elements are important for the efficacy of training programs and campaigns. To build up perception, Turkey needs to concentrate on training programs and awareness raising campaigns.

Kaynakça

The Advocates for Human Rights. *Working with the Justice Sector to End Violence against Women and Girls.* Justice Sector Module, 2011.

Alexey Vladimirovich Boretsky, Sergey Gennadjevich Pen ve Alexander Vladimirovich Borovkov. «Anti-Trafficking in the Commonwealth of Independent States: The Main Areas and Mechanism of International Cooperation.» *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2015: 94-101.

Amy Farrell, Rebecca Pfeffer ve Katherine Bright. «Police perceptions of human trafficking.» *Journal of Crime and Justice*, 2015: 315-333.

Bayar, Firat. «Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye.» *Uluslararasi Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 2008.

BMUSO. *Toolkit to Combat Trafficking in Persons Global Programme against Trafficking in Human Beings.* New York: BM, 2008.

Dempsey, Michelle Madden. «Decriminalizing Victims of Sex Trafficking.» *American Criminal Law Review*, 2015: 207-229.

Dinan, Kinsey Alden. «Globalisation and National Sovereignty: From migration to trafficking.» *Trafficking in Humans: Social, Cultural and Political Dimensions* içinde, yazan Sally Cameron ve Edward Newman. New York: United Nations University Press, 2008.

Gallagher, Anne T. ve Karlebach, Nicole. *Prosecution of Trafficking in Persons Cases: Integrating a Human Rights-Based Approach in the*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Administration of Criminal Justice. BM Toplantı Raporu, Cenevre: BM, 2011.

Hall, Casey. «Strengthening Coordination of Efforts to Combat Human Trafficking.» *Old Dominion University.* 2013. https://www.odu.edu/content/dam/odu/offices/mun/un-day-human-trafficking.pdf (erişildi: 07 07, 2018).

Haynes, Dina Francesca. «Used, Abused, Arrested and Deported: Extending Immigration Benefits to Protect the Victims of Trafficking and to Secure the Prosecution of Traffickers.» *Human Rights Quarterly*, 2004: 221-272.

Herzog, Sergio. «Lenient Social and Legal Response to Trafficking in Women: An Empirical Analysis of Public Perceptions in Israel.» *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 2008: 314-333.

Imamoğlu, Zahide Karakitapoğlu Aygün ve E. Olcay. «Value Domains of Turkish Adults and University Students.» *The Journal of Social Psychology*, 2002: 333-351.

Louise Shelley, C. Corpora ve J. Picarelli. «Global Crime Inc.» *Beyond Sovereignty: Issues for a Global Agenda* içinde, yazan Maryann Cusimano Love, 143-166. Wadsworth, 2003.

Nikolic-Ristanovic, Vesna. «Sex Trafficking: The Impact of War, Militarism and Globalization in Eastern Europe.» *Gender and Globalism*, 2003.

O'Brien, Cheryl. «An Analysis of Global Sex Trafficking.» *Indiana Journal of Political Science*, 2009: 7-19.

Özer, Elif. *Kimse Duymaz: Türkiye'de İnsan Ticareti Mağdurları Üzerine Bir Araştırma.* Ankara: Ayizi Yayınları, 2012.

Perry, Marvin. *Western Civilization: Ideas, Politics, and Society.* Cengage Learning, 2012.

Pfeffer, Amy Farrell ve Rebecca. «Policing Human Trafficking: Cultural Blinders and Organizational Barriers.» *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 2014: 46-64.

Piotrowicz, Ryszard. «Human security and trafficking of human beings: the myth and the reality.» *Human Security and Non-Citizens Law, Policy*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

and International Affairs içinde, yazan Alice Edwards and Carla Ferstman. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Robinson, Jill. «Public Perceptions of Human Trafficking in Moldova.» *Psychosocial Intervention*, 2011: 269-279.

Roth, Venla. *Defining Human Trafficking and Identifying Its Victims.* Martinus Nijhoff, 2011.

Sheldon-Sherman, Jennifer A.L. «The Missing "P": Prosecution, Prevention, Protection, and Partnership in the Trafficking Victims Protection Act.» *Penn State Law Review*, 2012: 443-501.

Shelley, Louise. *Human Trafficking: A Global Perspective.* New York: Cambridge University Press, 2010.

Steger, Manfred B. *Globalization: A Very Short Introduction.* Oxford: Oxford University Press, 2009.

TBMM. 30 1 2003. https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4804.html (erişildi: 7 11, 2018).

The Departmen of State. 07 2001. https://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2001/3929.htm (erişildi: 08 06, 2018).

TÜRSAB. *Milliyetlerine Göre Gelen Yabancı Ziyaretçiler.* 07 01 2018. https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/milliyetlerine-gore-gelen-yabanci-ziyaretciler (erişildi: 08 11, 2018).

U.S. Department of State. *The 2008 TIP Report.* Washington: U.S. Department of State, 2008.

—. *The 2015 TIP Report.* Washington: U.S. Department of State, 2015.

UGÖ. *Counter Trafficking.* 09 08 2014. http://www.countertrafficking.org/whose.html (erişildi: 01 08, 2018).

Yıldız, Furkan. *University of Sussex.* 10 03 2017. http://sro.sussex.ac.uk/67070/ (erişildi: 03 10, 2017).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türk Dış Politikasında İnsani Yardım Kuruluşları: Motivasyonlar ve Temel Sorunlar

Hakan Mehmetcik*

Galip Yüksel**

Konferans için hazırlanmış taslak metindir. Lütfen, yazar(ların) izni olmadan alıntılamayın ve yaygınlaştırmayın.

Öz

Türk Dış Politikasına bir şekilde etki eden ya da katkı sunan İnsani Yardım Kuruluşlarının (İSTK'ların) insani yardım yapma nedenleri ile bu türden faaliyetlerinde karşılaştıkları temel sorunlar bu çalışmanın hareket noktasını oluşturmaktadır. Son on yıllarda etkisi ve kapsamı giderek artan küreselleşme, devlet dışı aktörleri Uluslararası İlişkiler disiplininin gündemine yeniden getirmiştir. Bu çerçeveden bakıldığında, herhangi bir dış politikanın bu aktörlerin rolleri, ağırlıkları, etkileri bakımından incelenmesi dış politika yapım ve karar alma süreçleri açısından olduğu kadar akademik bir düzeyden de bir zorunluluk haline gelmektedir. Küresel düzeyde artan bu ilgiye ek olarak TDP'nın son on yıllarda geçirdiği dönüşüme paralel bir şekilde, TDP'sında da hem devlet dışı aktörlerin rolü ve etkinliği artmış, hem de devlet ve devlet dışı aktörlerin belirli politika alanlarında iş birliği ve koordinasyonu meselesi daha önemli bir hale gelmiştir. Fakat TDP özelinde bu türden devlet dışı aktörlerin özel olarak çalışıldığı, konu, bölge ve kapasite gibi kategoriler bağlamında sınıflandırıldığı, derinlemesine analiz edildiği, etkilerinin ölçüldüğü ve gelecek projeksiyonlarının yapılıp doğrudan politik birtakım çıkarsamalara ulaşıldığı bir çalışma yapılmamıştır. Alandaki bu boşluğu tamamlamayı amaçlayan bir projenin belirli bir kısmından üretilen bu çalışma bu bağlamda, TDP için önemli devlet dışı aktörlerden İSTK'ların değişik boyutlarıyla karşılaştırmalı bir şekilde incelemekte ve insani yardım yapma nedenleri ile bu türden faaliyetlerinde karşılaştıkları temel sorunları bu kuruluşlarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler üzerinden değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Dış Yardım, İnsani Yardımlar,

* Dr. Ögr. Üyesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Marmara Üniversitesi, hakan.mehmetcik@marmara.edu.tr

** Marmara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Politik Ekonomi Tezli Yüksek Lisans öğrencisi, glpyuksel@gmail.com

Kalkınma Yardımları, İSTK.

Giriş

Devletler tıpkı ticaret yaparken karşılaştırmalı olarak üstün oldukları alanlara yoğunlaşmak eğilimindelerken, dış politika ile ilgili faaliyetlerinde de kendileri için bir takım öncelikli "niş" alan arayışı içinde olurlar. Niş alanlar özü itibariyle, bir dış politika açısından devletlerin mümkün olan her türlü (beşeri, ekonomik, finansal, diplomatik) kaynağını organize bir şekilde belirli bir alana yoğunlaştırarak, bir nevi diplomatik markalaşma yaptıkları bir alandır (Cooper 2016). Son on yıllarda Türkiye, Kalkınma ve İnsani Yardımlar çerçevesinde önemli bir gelişme kaydetmiş ve bu alanı adeta kendisi için bir niş diplomasi alanına dönüştürmüştür. Türkiye'nin son on yıllarda gösterdiği ekonomik kalkınmaya paralel olarak, yakın coğrafyasında yaşanan kriz ve çatışmalar sonucu ortaya çıkan insanlık trajedilerini önlemeye dönük katkısı da artmıştır. OECD verileri dikkate alındığında, Türkiye'nin GSYİH'ye oranı olarak sağladığı kalkınma/insani yardımları 2000-2016 yılları arasında önemli ölçüde artmış ve 2012'den bu yana da OECD ortalamasının üzerinde bir seyir izlemiştir. Nicel artışın yanı sıra Türkiye; Afrika ve özellikle Somali'deki kalkınma ve insani yardım pratiği ile bu alanda önemli bir nitel katkı da yapmaktadır. Bugün artık Türk tipi kalkınma yardımları başlıklarıyla yazılar ortaya çıkmakta (Akpınar 2013; Baird 2016) ve Türkiye'nin pratiği, alanda faaliyet gösteren geleneksel aktörlerden pozitif anlamda ayrışmaktadır. Bu da insani yardımların TDP açısından önemli bir yumuşak güç unsuru ve TDP'nın önemli bir tamamlayıcısı olarak görülmesine neden olmuştur (Cannon 2016).

Şekil 1: Türkiye'nin NET ODA Yardımlarının OECD Ortalamasına Karşılaştırılması (GSYİH'ye Oranı Olarak)

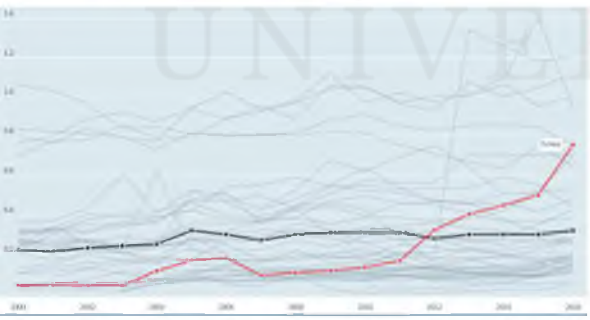

Kaynak: OECD (2018), Net ODA (indicator). doi: 10.1787/33346549-en (Accessed on 23 February 2018)

Şekil 2: STK'lar tarafından sağlanan yardım miktarının yılla

Kaynak: OECD (2018), Grants by private agencies and NGOs (indic 2018)

Yukarıdaki veriden de görüleceği üzere, Türkiye özellikle son on yıllarda bu alanda önemli ölçüde ağırlığını artırmıştır. Ayrıca Türkiye'nin sağlamış olduğu yardımların oldukça küçük bir kısmının, OECD verileri içerisinde yer alan çok taraflı kuruluşlar eliyle yapıldığı dikkate alınırsa (Türkiye yaptığı toplam yardımların sadece %2'lik bir kısmını bu kurumlar aracılığıyla gerçekleştirmektedir) Türkiye'nin bu alanda yaptığı toplam yardımların boyutlarının çok daha fazla olduğu söylenebilir (Mehmetcik 2018). Irak ve Suriye iç savaşı gibi Türkiye'nin yakın coğrafyasında yaşanan krizler ve çatışmalar, Arakan gibi uzak coğrafyalarla kurulan kültürel ve duygusal yakınlıklar ve Afrika'da yaşanan insanlık trajedilerine üretilen tepkiler, Türkiye'yi insani yardım alanında daha organize politikalar ve etkili pratikler geliştirmeye zorlamaktadır. Ayrıca son yıllarda; Afrika, Orta Doğu ve diğer Uzak Doğu ülkelerinin, Birleşmiş Milletler (BM) gibi kurumlardaki stratejik önemi, Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi Geçici Üyelik oylaması bağlamında yeniden keşfedilmiştir. Yine bu ülkelerin, Türkiye'nin ekonomik kalkınması için önemli stratejik ortaklar oldukları, Türkiye'nin bir bölgesel güç olma iddiası çerçevesinde geliştirdiği politikaların bu ülkelerle kurulacak yakın ilişkiler ile mümkün olabileceği gerçeği, Türkiye'nin ekonomik ve insani yardım alanını bir stratejik öncelik olarak ele almasını gerektirmektedir. TDP açısından bu alanda en önemli kaldıraçlardan bir tanesini insani yardım faaliyeti yürüten sivil toplum örgütleri (İSTK'lar) ve bu örgütlerin yürüttüğü faaliyetler oluşturmaktadır.

2016 yılı verileriyle, Türkiye ABD'nin ardından dünyada en fazla insani yardım yapan ülke konumundayken, milli gelirinden en fazla payı insani yardımlara ayıran ülke olarak da öne çıkmaktadır (Ergocun 2017). Bu bağlamda, Türkiye'nin kalkınma yardımları ve insani yardımlarına ilişkin ciddi çalışmalar var olmakla birlikte (Bayer ve Keyman 2012; Gilley 2015; Hasimi 2014; Ozkan 2017, 2013); konu Türkiye, Türk Dış Politikası ve Türkiye'deki insani yardım kuruluşları olduğunda, bu türden devlet dışı örgütleri sistemik bir şekilde inceleyen, bunların Türk Dış Politikasına katkılarını araştıran sınırlı sayıda akademik çalışma bulunmaktadır (Çelik ve İşeri 2016; Kavakli 2018; Aras 2018; Aras ve Akpinar 2015). Bu kurumların kendilerinin yayımladığı raporlar, yarı-akademik çalışmalar dışında bu alan görece olarak oldukça az çalışılmış ve sistemik detaylı bir incelemeye tabi tutulmamıştır. Benzer bir şekilde bu İSTK'ların çalışıldığı bilimsel araştırma projeleri de TUBİTAK proje veri tabanında ilgili anahtar kelimelerle yapılan taramalar sonucunda

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
bulunamamıştır. YÖK ulusal tez kataloğu taramalarında da çoğunluğu insani yardım lojistiğiyle ilgili olmak üzere toplamda 22 kayıt bulunmuş ve bu kayıtların detaylı incelemesinde alanda sadece 1 adet yüksek lisans tezinin bu alanla doğrudan bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Özet olarak hem yabancı dillerde hem de Türkçe literatürde Türk İSTK'larıyla ilgili oldukça sınırlı sayıda çalışma yapılmış alan henüz sistematik olarak ve bütünlükçü bir çerçevede incelenmemiştir.

Özet olarak Türk İSTK'larıyla ilgili oldukça sınırlı sayıda çalışma yapılmış alan henüz sistematik olarak ve bütünlükçü bir çerçevede incelenmemiştir. Literatürdeki bu boşluğu gidermek amacıyla, öncelikle Türkiye merkezli olup Türkiye dışında faaliyette bulunan İSTK ile ilgilenen bir proje yazımına girişilmiştir. Marmara Üniversitesi BABKO tarafından desteklenen bu araştırma projesinin küçük bir kısmının incelendiği bu metin bu İSTK'ların temel motivasyonları ve bu kurumların temel sorunlarına işaret etmektedir. Bu amaçla 25 adet İSTK ile yapılan mülakatlardan derlenen veriler faktör analizi yöntemi ile incelenmiştir. Faktör analizi ile tespit edilmek istenilen iki boyutludur. Birincisi bu İSTK'ların faaliyetlerinin temel motivasyonlarının tespiti ve TDP bağlamında öne çıkartılan konu başlıklarıyla ilişkilerinin tespitidir. Örneğin bu İSTK'larının faaliyetlerini planlarken hareket noktaları aşağıdaki gibidir:

- Dini motivasyonlar: İslami gerekçeler, Müslüman dayanışması vs.
- Kimliksel ve kültürel motivasyonlar; Osmanlı bakiyesi topraklar, Türkiye'nin temsil ettiği medeniyetten doğan sorumluluklar, Türk milliyetçiliği vs
- Finansal ve operasyonel kısıtlar/kaygılar
- Sahada insanların ihtiyaçları

İkincisi İSTK'lar faaliyetlerini planlarken ve uygularken beş temel sorunla karşılaşmaktadır.

- Bürokratik sorunlar
- İnsan kaynağı sorunları
- Güvenlik
- Lojistik sorunlar
- Finansal sınırlar

Bu çalışma da Türk İSTK'larının temel motivasyonları ve karşılaştıkları temel sorunları ele almaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiyede İSTK'lar: Motivasyonlar ve Karşılaşılan Sorunlar

Bu proje kapsamında Türkiye'de merkezi olan ve yurt dışında (Suriye dahil, Türkiye sınırları dışında) herhangi bir türden insani yardım faaliyeti yürütmüş yaklaşık 25 kadar kurumla yapılan görüşmelerden derlenen verilerden elde edilen ve bu kurumların temel motivasyonlarının ve sorunlarını belirleyen temel göstergeler aşağıdaki grafiklerde gösterilmektedir.

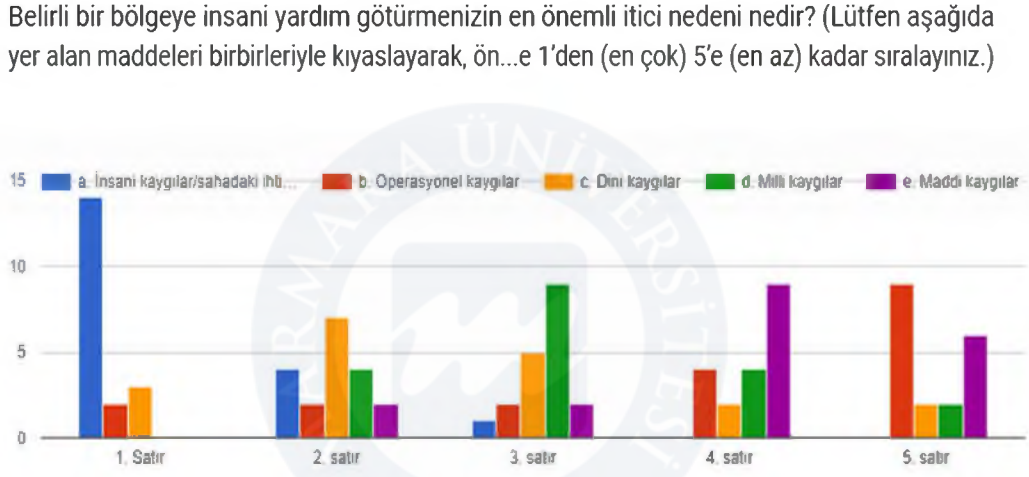

Şekil 3: Motivasyonlar

Şekil 3'de İSTK'ların belirli bir bölgeye insani yardım götürme motivasyonları birden beşe kadar 1 (satır) en çok etkileyen 5 (satır) en az etkileyen şeklinde bir demet halinde sunulmaktadır. Bu motivasyonlar demetinin öncelikli olarak sırlanmasında birincil öncelikli olanlardan (1. Satırda görülenler) görüleceği üzere Türk İSTK'larının herhangi bir bölgeye insani yardım götürmelerindeki en temel neden insani kaygılar/sahadaki ihtiyaçlar olarak ortaya çıkmaktadır. Türk İSTK'ları için önemli bir eleştiri unsuru olan faaliyetlerin sadece belirli dönemlerde- ve özellikle Ramazan ve Kurban Bayramı gibi dini bayramlarda- arttığı tezi yapılan görüşmelerde de teyit edilmekle birlikte, dini kaygıların bu kurumların faaliyetlerinde birincil öncelik olduğu örneklem sadece 25 kurumdan 3 tanesi olarak ortaya çıkmıştır. 25 kurumdan 2 tanesi operasyonel kaygıları birincil öncelik olarak listelerken 20 tanesi insani kaygıları/sahadaki ihtiyaçları belirli bir bölgeye insani yardım götürmekte en öncelikli motivasyon olarak listelemiştir. Bu motivasyonlar demetinin öncelikli olarak sıralanmasında ikincil öncelikli olanlar ise yine insani kaygılar/sahadaki ihtiyaçlar olarak ortaya çıkmaktadır. Dini kaygıları ikincil bir öncelik olarak

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

belirten kurum sayısı 25 kurumdan sadece 7 tanesindedir. Diğer öncelikleri gösteren satırlara bakıldığında da dini öncelikler daha az vurgulanan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Milli kaygılar (Türkiye'yi temsil etmek, Türk uluslara yardım etmek vs.) ise bütün bu öncelikler demetinde son iki satırda (daha az önemlilik derecesinde) yer almaktadır. Buradan çıkarabileceğimiz ilk sonuç Türk İSTK'lar için dini kaygılar görece önemli bir motivasyon kaynağı olmakla birlikte faaliyetlerin planlanması ve yönlendirilmesinde öneminin daha az olduğu görülmektedir. Yine Türk İSTK'lar için sahadaki ihtiyaçlar ve operasyonel kaygılar bir insani yardım faaliyetinin başlatılması için en önemli öncelik olarak ortaya çıkmaktadır.

Şekil 4: Öncelikler

Sekil 4, bir önceki soruya paralel olarak fakat motivasyonlardan daha çok insani yardım faaliyetlerinin operasyonalize edilmesinde ne türden önceliklerin dikkate alındığını ölçmeye çalışmaktadır. Buna göre 25 kurumun 25'i de sahadaki öncelikleri faaliyetlerin planlanması ve yürütülmesinde en öncelikli olarak görmektedir. Bu öncelikler demetinin ikincisinde yardım yapılan ülkenin öncelikleri (gıda yardımı mı, eğitim mi, sağlık yardımı mı) belirlemektedir. Burada belki de kurum için ve Türkiye için önceliklerin faaliyetlerin planlanması ve yürütülmesinde oynadığı rolün ölçülmesidir. Yapılan görüşmelerde gerçekten de bir çok kurum yetkilisi Türkiye (Türk dış Politikası) için önceliklerin faaliyetlerinin yöneliminde önemli olduğunu vurgulamış olsa da bu soruya verilen yanıtlarda bunu kurum için önceliklerden sonra gelmesi ve 25 kurumdan sadece 4 tanesinin bunu ikincil önemde bir öncelik olarak belirtmesi dikkat çekicidir.

44. İnsani yardım faaliyetinde bulunmak istediğiniz bir alanlarda faaliyetinizi engelleyen en önemli unsur nedir? (Lütfen aşağıda yer alan ma...1'den (en çok) 5'e (en az) kadar sıralayınız.)

Şekil 5: Sorunlar

Şekil 5'te Türk İSTK'ların faaliyetlerini yürütürken karşılaştıkları sorunları önem derecesine göre 1-4 arasında (1 en sık karşılaşılan, 4 en az karşılaşılan) sıralamaları sonucu ortaya çıkan tabloyu göstermektedir. Buna göre bu İSTK'ların faaliyetlerinde karşılaştıkları sorun güvenlikle ilgili sorunlardır. Hiç kuşkusuz insani yardım faaliyetinin devletlerin zayıf oldukları ve ekstrem güvenlik sorunlarının yaşandığı iç çatışma bölgelerinde vuku bulmasından kaynaklı olarak güvenliğin en önemli bir sorun olarak ortaya çıkması normal görülmektedir. Benzer bir şekilde sıralamada ikinci olarak ortaya çıkan bürokratik sorunlar da İSTK'ların faaliyetlerinin planlanması ve yürütülmesinde en fazla dikkat çektikleri sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır. Burada belki de en ilginç sonuç finansal sorunların görece (yine de öncelikli olmakla birlikte) daha az en önemli sorun olarak ortaya konmuş olmasıdır. 25 kurumdan sadece 4'ü finansman meselesini birinci öncelikli, 7'si ikinci öncelikli, 4'ü üçüncü öncelikli ve kalanı da 4 (en az) öncelikli sorun olarak belirtmiştir. Bunun iki temel açıklaması olabilir. Bunlardan birincisi İSTK'ların faaliyetleri sınırlı alanlarda gerçekleşmektedir ve bu alanlar içinde gereken finansmanı bulabilmektedirler. Örneğin birkaç İSTK temsilcisi kendi faaliyetleri açısından bazen gelen finansal katkıları kabul etmediklerini çünkü mevcut koşullarda zaten sınırlarının ötesinde yardım götürdüklerini söylemişlerdir. Bu özellikle faaliyetleri Kurban kesimi gibi dönemsel faaliyet yürütenlerde görülmektedir. İkinci tür açıklama ise mevcut koşullarda

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
uluslararası fonlara ulaşmak ya da diğer fonu olan kurumlarla işbirliği yapma olanaklarının artmış olmasıdır. Yapılan görüşmelerden elde edilen (fakat başka verilerle teyit edilmeye çalışılacak olan) bizim görüşümüze göre ise Türk İSTK'larının çok azının gerçek anlamda büyük çaplı insani yardım faaliyeti yürüttükleri ve dolayısıyla da yapılan faaliyetin mahiyeti ve büyüklüğü açısından da finansal bir sorunla karşılaşılmadığıdır.

Sonuç

İnsani yardım faaliyeti yürüten STK'lar diğer devlet dışı örgütlerden, yapı, finansman ve çalışma pratikleri bağlamında önemli ölçüde ayrışmaktadır. İnsani yardım, geniş bir gönüllü ağı oluşturularak ve bu ağı etkin bir şekilde kullanarak sahada yapılan bir iş olması bakımından önemli ve uzmanlık gerektiren bir iştir. Türkiye açısından da özellikle Soğuk Savaş'ın bitişi ve eski Sovyet bloğu üyesi Türki Cumhuriyetlerle kurulan ilişkilerin bir boyutu olarak başlayan, Bosna Savaşı'yla coğrafyası genişleyen, 1999 depremiyle iç örgütlenmeleri hızlanan ve daha sonrasına 2000'li yıllarla birlikte Türkiye'deki iç politik değişikliklerle daha geniş tanınma ve hareket alanı kazanan insani yardım kuruluşlarının sayı ve etkinliklerinin artma trendi özelikle Orta Doğu ve Afrika'da yaşanan krizlerle hızlanmaya devam etmiştir. Günümüzde irili ufaklı onlarca Türk İSTK yüzlerce ülkede insani yardım faaliyeti götürmekte; eğitimden sağlığa, su kuyusu açmaktan barınaklar inşa etmeye, katarak ameliyatı yapmaktan yetim çocuklara bakmaya kadar çok çeşitli alanlarda ve kimi zaman devlet kurumlarıyla birlikte faaliyet göstermektedirler (Aras 2018). Türk İSTK'larının temel motivasyonları incelendiğinde bu kurumların akademik çevrelerde ve yarı akademik/akademik olmayan kimi yazınlarda vurgulandığının aksine sadece dini gerekçelerle bir takım faaliyetler yürüttükleri bu çalışmada empirik olarak doğrulanamamıştır. Bu kurumlar faaliyetlerinin ana gerekçesi olarak alturistik nedenler, insani gerekçeleri ön plana çıkartmaktadır. Dini motivasyonlar kuşkusuz bir rol oynamakla birlikte sayılan diğer motivasyonlar arasında görece daha az etkilidirler.

Bu kurumların en temel problemi ise güvenlik, operasyonel ve bürokratik kısıtlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Finansal sorunlar ise ilginç bir şekilde daha az dile getirilen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun Türk İSTK'ların faaliyetlerinin kapsamının dar ve kısıtlı olmasından kaynaklandığı, hala büyük ölçekte insani yardım faaliyeti götürebilecek büyük çapta bir İSTK'nın var olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Kısıtlı bir coğrafyada küçük çaplı faaliyetler için temel sorun finansal değil daha çok operasyonel ve güvenlik merkezlidir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kaynaklar:

Abiew, Francis Kofi. 2012. "Humanitarian Action under Fire: Reflections on the Role of NGOs in Conflict and Post-Conflict Situations". *International Peacekeeping* 19 (2): 203–16. https://doi.org/10.1080/13533312.2012.665698.

Akpınar, Pınar. 2013. "Turkey's Peacebuilding in Somalia: The Limits of Humanitarian Diplomacy". *Turkish Studies* 14 (4): 735–57. https://doi.org/10.1080/14683849.2013.863448.

Aras, Bülent. 2018. "Medical Humanitarianism of Turkey's NGOS: A 'Turkish Way?'" *Alternatives: Global, Local, Political*, Şubat, 030437541875440. https://doi.org/10.1177/0304375418754404.

Aras, Bülent, ve Pinar Akpinar. 2015. "The Role of Humanitarian NGOs in Turkey's Peacebuilding". *International Peacekeeping* 22 (3): 230–47. https://doi.org/10.1080/13533312.2015.1033374.

Baird, Theodore. 2016. "The Geopolitics of Turkey's 'Humanitarian Diplomacy' in Somalia: A Critique". *Review of African Political Economy* 43 (149): 470–77. https://doi.org/10.1080/03056244.2015.1084913.

Barnett, Michael. 2011. *Empire of humanity: A history of humanitarianism*. Cornell University Press.

Bayer, Reşat, ve E. Fuat Keyman. 2012. "Turkey: An Emerging Hub of Globalization and Internationalist Humanitarian Actor?" *Globalizations* 9 (1): 73–90. https://doi.org/10.1080/14747731.2012.627721.

Benthall, Jonathan, ve Jérôme Bellion-Jourdan. 2003. *Charitable crescent: Politics of aid in the Muslim world*. IB Tauris.

Bogner, A., B. Littig, ve W. Menz, ed. 2009. *Interviewing Experts*. 2009 edition. Basingstoke England ; New York: Palgrave Macmillan.

Büthe, Tim. 2004. "Governance through private authority? Non-state actors in world politics". *Journal of International Affairs* 58 (1): 281–290.

Büthe, Tim, Solomon Major, ve André de Mello e Souza. 2012. "The Politics of Private Foreign Aid: Humanitarian Principles, Economic Development Objectives, and Organizational Interests in NGO Private Aid Allocation". *International Organization* 66 (04): 571–607. https://doi.org/10.1017/S0020818312000252.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Cannon, Brendon J. 2016. "Deconstructing Turkey's Efforts in Somalia". https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2872980.

Cooper, Andrew F. 2016. *Niche Diplomacy: Middle Powers after the Cold War*. Springer.

Çelik, Nihat, ve Emre İşeri. 2016. "Islamically Oriented Humanitarian NGOs in Turkey: AKP Foreign Policy Parallelism". *Turkish Studies* 17 (3): 429–48. https://doi.org/10.1080/14683849.2016.1204917.

Edwards, Michael. 1999. "International Development NGOS: Agents of Foreign Aid or Vehicles for International Cooperation?" *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 28 (1_suppl): 25–37. https://doi.org/10.1177/089976499773746410.

Gilley, Bruce. 2015. "Turkey, middle powers, and the new humanitarianism". *Perceptions* 20 (1): 37.

"Global Humanitarian Review 2018". 2018. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. https://www.unocha.org/sites/unocha/files/GHO2018.PDF.

Hasimi, Cemalettin. 2014. "Turkey's Humanitarian Diplomacy and Development Cooperation". *Insight Turkey; Ankara* 16 (1): 127–45.

"How DAC Members Works with CSOs". 2018. OECD. 2018. https://www.oecd.org/dac/peer-reviews/Final_How_DAC_members_work_with_CSOs%20ENGLISH.pdf.

Kavakli, Kerim Can. 2018. "Domestic Politics and the Motives of Emerging Donors: Evidence from Turkish Foreign Aid". *Political Research Quarterly*, 1065912917750783.

Khamaru, Koulik ve Rahul Mazumder. 2018. " Computation of the Maximum Likelihood estimator in low rank Factor Analysis".

arXiv:1801.05935 [math.OC]

Krause, Monika. 2014. *The good project: humanitarian relief NGOs and the fragmentation of reason*. University of Chicago Press.

Malhotra, Kamal. 2000. "NGOs without Aid: Beyond the Global Soup Kitchen". *Third World Quarterly* 21 (4): 655–68. https://doi.org/10.1080/713701062.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mehmetcik, Hakan. 2018. "Making Sense of Turkey's Development Aid Policies: The Comparison of Turkish and Indian Development Aid Towards Africa". Içinde *Middle Powers in Global Governance: The Rise of Turkey*, editör Emel Parlar Dal, 1. baskı. Palgrave Macmillan. //www.palgrave.com/de/book/9783319723648.

Ozkan, Mehmet. 2013. "Turkey's Religious and Socio-Political Depth in Africa". *Emerging Powers in Africa, LSE IDEAS Special Report* 16: 45–50.

———. 2017. "The Turkish Way of Doing Development Aid?: An Analysis from the Somali Laboratory". Içinde *South-South Cooperation Beyond the Myths*, editör Isaline Bergamaschi, Phoebe Moore, ve Arlene B. Tickner, 59–78. London: Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/978-1-137-53969-4_3.

Turanli, Munevver, Dicle Taspinar Cengiz, Rona Turanli ve Serem Akdal. 2015. " Effect of Female Education and Labor Force Ratio on Economic Development". *Educational Sciences: Theory & Practice* 15(2): 387-396. EDAM.

"Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2016". 2016. Faaliyet Raporları. Ankara: TİKA Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı. http://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/Faaliyet%20Raporlar%C4%B1/2016/T%C3%BCrkiye%20Kalk%C4%B1nma%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%20Raporu%202016.pdf.

Humanitarian Aid Agencies and Turkish Foreign Policy: Motivations, and main Challenges

This is only a preliminary Draft! Please do not cite or circulate without author(s)' permission!

Abstract

This study deals with Humanitarian NGOs (HNGOs) or Humanitarian Aid Agencies (HAAs). Globalization, whose effects and impact has been increasing over the recent decades, has brought back non-state actors to the agenda of International Relations. Therefore, analysis of any foreign policy with respect to these non-state actors' role, weight and effects is not just a matter of foreign policy implementation and decision making but also a matter of academic necessities. In addition to the increasing interests in these non-state actors at global level, the role and effects of non-state actors in TFP has increased, which is a parallel development to the processes of increasing

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

deepening and broadening in TFP over the last years. However, there is no systemic study that deals with such NGOs with respect to the TFP by classification in terms of subject, geography and capacities, by in-depth analysis, by measuring their respective effects, by providing policy relevant outcomes with making future projections. In this context, with the aim of filling this gap in the field, based on a research Project, this paper is a comparative study of the non-state actors for TFP in comparison with the different dimensions of HNGOs and HAAs sheding lights on their motivations and their main challenges.

Key words: Turkish Foreign Policy, Aid, Humanitarian Aid, Development Aid, HNGOs.

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Avrasya'da Rusya'nın ve Çin'in Bölgeselcilik Anlayışı

Gökhan KATITAŞ*

Öz

2008 yılındaki küresel ekonomik kriz sonrasında uluslararası arenada Rusya'nın ve Çin'in görünürlüğü artmıştır. Bu bağlamda Rusya, Batı'nın eski Sovyet alanına nüfuz etmesini ve bu bölgeler ile işbirlikleri gerçekleştirmesini önlemeye yönelik politikalar uygulamaya çalışırken, sahip olduğu üretim kapasitesi ve sermaye miktarı ile dünyanın en büyük ekonomilerinden birini oluşturan Çin de ekonomik alandaki bu başarısını siyasi alana da taşımaya ve kendi etki alanını genişletmeye çalışmaktadır. Asya'da konumlanmış olan ve birbirleri ile çeşitli alanlarda işbirlikleri kuran, Batı hegemonyasına karşı Doğu cephesinin öncüsü olan bu iki devlet kendi jeopolitik ve jeoekonomik çıkarları doğrultusunda kıtada bölgeselleşme çabaları sarf etmektedirler. Rusya politik saikleri odak noktasına koyan, coğrafi sınırlamalarla hareket eden, dışa kapalı ve katı kurumsal mekanizmalara sahip olan ve ulus devlet merkezli olarak klasik bölgeselcilik anlayışı kapsamında hareket ederken; Çin ise ekonomik motivasyonları merkeze koyan, coğrafi sınır tanımayan, kapsayıcı ve esnek bir yapıda olan ve tüm aktörlere açık olarak yeni bölgeselleşme anlayışı çerçevesinde politikalarını uygulamaktadır. Bu mentalite doğrultusunda Rusya, 1990'ların ortasından itibaren oluşturulma sürecine giren ve 2015 yılında faaliyete geçen Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) ile eski Sovyet alanında bulunan devletlerin üzerinde nüfuzunu sürdürmeye ve bu ülkelerin kendisine bağımlılık durumlarını devam ettirmeye çalışırken; Çin de eski İpekyolu coğrafyasını yeniden canlandırarak, Modern İpek Yolu (MİY) olarak da adlandırılan Tek Kuşak Tek Yol Projesi ile kendisini geniş bir alanda politik ve ekonomik olarak merkezi bir noktada konumlandırmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bölgeselcilik, Rusya, Çin, Asya, Avrasya Ekonomik Birliği, Modern İpek Yolu Projesi.

Giriş

Bu çalışmada kesişen coğrafyalar üzerinde kendi dış politika heddeflerine sahip olan Çin ve Rusya'nın bölgeselleşme anlayışları ve girişimleri 2010 sonrası süreçte ortaya koydukları pratikler olan Modern İpek

* Araştırma Görevlisi, Marmara Üniversitesi, Siyasal bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü. E-Posta: gokhan.katitas@marmara.edu.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yolu girişimi ve Avrasya Ekonomik Birliği üzerinden değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda çalışmada sırasıyla Avraysa coğrafyasındaki son durum, bölgeselcilik yaklaşımları, Rusya'nın bölgeselcilik anlayışı, Avrasya Ekonomik Birliği'nin (AEB), Çin'in bölgeselcilik anlayışı, Modern İpek Yolu Projesi (MİY) ve sonuç olarak MİY ve AEB girişimlerinin karşılaştırılması yer almıştır.

Çin – Rusya İlişkileri ve Avrasya Coğrafyası'nda Son Durum

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından dönemin ABD Başkanı George H.W. Bush, Yeni Dünya Düzeni Söyleminde bulunarak Sovyetler Birliği'nin çöküşünü, liberal kapitalist anlayışın mutlak zaferini ve ABD'nin uluslararası arenanın tek ve değişmez süpergücü olduğunu belirtmiştir. Dünyanın polisi olarak değerlendirilmeye başlayan ABD'nin bu mutlak otorite statüsü zaman içerisinde yaşanan olaylar ve gelişmeler neticesinde sorgulanmaya başlamış ve bazı şüphelerin oluşmasına neden olmuştur. Bu olaylara örnek olarak Ruanda ve Srebrenitsa katliamlarının önlenememesi, 11 Eylül saldırıları ve sonrasında gelen Afganistan'ın işgali, kimyasal silah kullnaımının öne sürülerek başlatılan fakat sonraki süreçte gerçeği yansıtmadığı bildirilen Irak'ın işgali ve liberal kapitalist sistemi derinden etkileyen 2008 Küresel Ekonomik Krizi, ABD'nin üstünlüğü ve sistemi işler kılma noktalarında şüpheler uyandırmıştır. Bu olayların yanı sıra Sovyetler Birliği'nin varisi olan Rusya Federasyonu'nun Vladimir Puitn liderliğinde özellikle siyasi arenada kendini toparlamaya başlaması, 2000'li yıllardan itibaren çift haneli büyüme rakamları ile ekonomik alanda büyük mesafeler kaydeden Çin'in uluslararası siyasette yükselişi ve yükselen güçler olarak nıtelendirilen Brezilya, Hindistan Endonezya ve Türkiye gibi birçok ülkenin ilerlemeler kaydederek uluslararası arenada görünürlüklerini ve etkilerini artırmaları Değişen Yeni Dünya Düzeni'nin ortaya çıkmasına yol açmış ve çok kutuplu dünyanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Aynı dönem içerisinde Avrasya Coğrafyası'nın önde gelen iki ülkesi olan Rusya ve Çin dış politikalarında birbirlerine yakınsayan siyasaları uygulama başlamış ve Soğuk Savaş dönemi süresince devam eden gergin ikili ilişkileri geride bırakmışlardır. İki ülke arasındaki ilişkiler Nikita Krusçev'in Sovyetler Birliği liderliğine gelerek destalinizasyon ve birlikte yaşama politikalarını uygulamaya dökmesiyle başlamıştır. Dönemin Çinli lideri Mao Zedong, Krusçev'in kapitalist ABD ile birlikte var olma ve uyum içerisinde yaşama anlayışını komünist ideolojiye ihanet olarak değerlendirmiş ve Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki ilişkiler en düşük seviyeye kadar

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gerilemiştir. Bu düşük düzeydeki ilişkiler Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber geride kalmış ve iki ülke sıcak ikili ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bu dönemde Rusya ve Çin; 1994'te Ortaklık Anlaşması'nı, 2001'de Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nı, 2012'de Stratejik İşbirliği Ortaklığı Anlaşması'nı ve 2014'te Stratejik Ortaklık Anlaşması'nı imzalayarak uluslararası arenada Doğu cephesinin öncü iki ülkesi olarak yakınsayan politik tutumları benimsemişlerdir. Oldukça yakın ilişkiler kuran bu iki devlet, uluslararası arenada attıkları adımlarda birbirlerini desteklemeya başlamışlardır. Bu duruma örnek olarak; Çin'in, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesine ve Ortadoğu'daki Suriye Krizi'nde Esad Rejimini savunan politikalar izlemesine destek vermesine karşılık, Rusya'nın, Çin'in Tayvan ve Güney Çin Denizi'ndeki politikalarına arka çıkması verilebilir. Rusya ve Çin'in uluslararası siyasette ortak olarak benimsediği politikalara örnek olarak ise ABD hegemonyasına karşı çıkarak çok kutuplu dünya düzeninin savunuculuğu, Avrasya bölgesinde herhangi bir yabancı müdahalenin gerçekleşmesine karşı çıkma ve Batı'nın yaptırımlarına karşı Alternatifler Üretme çabaları gösterilebilir.

ABD, AB, Çin, Rusya ve Japonya gibi birçok küresel ve bölgesel güç tarafından nüfuz altına alınmaya çalışılan alan olan Avrasya Coğrafyası, pasif meydan okumalara, ideolojik yüzleşmelere ve etnik çatışmalara sahne olmaktadır. Bölgede bulunan birçok devlet istikrarsız ve zayıf hükümetlere sahip iken, aynı zamanda yoksullukla ve radikalizm ile mücadele etmektedir. Bazı bölgelerde ise kara ve deniz sınırları hususunda devletler anlaşmazlıklar yaşamakta ve bu anlaşmazlıklar kimi zaman sıcak çatışmalara dönüşmektedir.

Bölgeselcilik Yaklaşımları

Bölgeselcilik konusunda temel olarak iki yaklaşımın varlığından söz edilebilir. Bunlar klasik bölgeselcilik ile yeni bölgeselcilik anlayışlarıdır. Klasik Bölgeselcilik yaklaşımı bölgeselciliği belirli bir coğrafi alanda siyasi, ekonomik ve kültürel çıkarları korumayı ve bölge sınırları içerisinde yer alan iç ve dış kaynakları en etkili bir biçimde kullanmayı hedefleyen politik bir ideolojinin ürünü şeklinde yorumlamaktadır. Bu doğrultuda ortak hedeflere ve duygulara hitap edilerek birbirini yakınsayan kimlikler bir araya getirilmektedir. Böylelikle ulus devletlerin bölge motifi kapsamında bir çatı altında buluştuğu ulus üstü bir yapı inşa edilmektedir. Yeni Bölgeselcilik anlayışı ise ekonomik karşılıklı bağımlılık temelinde küresel ve yerel unsurlar arasında optimum dengeyi gözeten ve coğrafi olarak kendisini sınırlandırmayan bir yaklaşımı ifade etmektedir. Çok kutupluluğun modern

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

şekli olarak ifade edilen bu düşünce tarzında yalnızca ulus devletler değil, uluslararası örgütler ve uluslararası kurumlar gibi diğer aktörler de bölgesel yapılanmaların bir katılımcısı olarak yer alabilmektedirler. Askeri ve siyasi bloklara esneklik kazandırma kabiliyetine sahip olan bu anlayış dışa açık bir karaktere sahiptir.[1]

Rus Bölgeselciliği

Rusya'nın bölgeselcilik anlayışlarının temelinde Şubat 2000 tarihinde yayımlanan Ulusal Güvenlik Konsepti ile Nisan 2000 tarihinde yayımlanan Askeri Doktrinin yer aldığı söylenilebilir. Bu belgelere göre Rus bölgeselciliğinin temelinde; başta Batılı devletler olmak üzere, yabancı aktörlerin bölgeye herhangi bir müdahalede bulunmasına ve bölgeyi tahakküm altına almasına karşıtlık, Rusya'nın bölgede üstünlüğü yeniden ortaya koyması gerekliliği, Çok kutuplu dünya düzeninin yeniden oluşturulması ve Avrasya'da Batı'nın oluşturmuş olduğu nüfuzun ikili ve/veya çoklu ilişkiler kurularak bertaraf edilmesi yer almaktadır.[2] Resmi belgelerde yer alan bu amaçlar ile birlikte Rusya'nın bölgeselcilik yapılarıyla belirlemiş olduğu Doğu Politikası çerçevesinde – ki bu politikanın temelinde Batı'ya karşı başta Çin ve Güney Kore olmak üzere Asya'daki devletler ile olan ilişkisini artırma arayışları yer almaktadır- eski Sovyet Coğrafyasında bulunan ülkelerin üzerindeki etkiyi sürdürmeyi ve dış güçlerin tehditlerine karşı iyi komşuluk ilişkileri ile bir kuşak meydana getirerek kendisine tampon bölge oluşturmayı amaçladığı ifade edilebilir.[3] Böylelikle Rusya'nın güvenlik ve savunma konularını merkeze oturtarak hareket ettiği söylenebilir. Bu anlayışın belirlenmesinde ise kendi doğal nüfuz alanı olarak gördüğü coğrafyalar olan Gürcistan'ın ve Ukrayna'ın AB ve NATO ile olan pozitif ilişkileri ve üye olacak aşamaya gelmeleri reelpolitik açıdan Rusya'nın kendi çıkarları doğrultusunda haklılığını ortaya koymuştur. Rusya kendi bölgesi olarak nitelendirdiği ve kırmızı çizgisi olarak betimlediği bu alanları korumak için silahlı çatışmalara girmekten kaçınmamıştır.[4]

---

[1] Björn Hettne vd., *Globalization and the New Regionalism.* Basingstoke: MacMillan Press, 1999.

[2] Kubangazy Bugubaev, Kyrgyzstan-Russia Relations". *Strategic Outlook*, 2013, http://strategicoutlook.org/publications/Kyrgyzstan_Russia_Relations.pdf.

[3] Marcin *Kaczmarski,* "Non-western visions of regionalism: China's New Silk Road and Russia's Eurasian Economic Union". *International Affairs*, 93 (6), 2017; 1357–1376.

[4] 2008 Yılında Gürcistan İle Güney Osetya Ve Abhazya Krizi Sebebiyle Batı İle Olan İlişkilerinde Gerilimler Yaşanması ve 2014 Yılında Ukrayna'ya Bağlı Olan Kırım'ın İlhak edilmesi gibi olaylar Rusya'nın Doğal Nüfuz Alanı Olarak Gördüğü Bölgelere yönelik gerçekleştirdiği operasyonlardır. *Bkz.* Gökhan Katıtaş, Bir dış Politika Nüfuz Aracı Olarak

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Avrasya Ekonomik Birliği kurulana kadar Bağımsız Devletler Topluluğu ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü gibi yapılanmalara öncülük eden Rusya bölgeselcilik araçları olarak coğrafi yakınlığı, ortak kimliği, tarihsel bağları, sınır güvenliğini, terörizm ve radikalizm ile mücadeleyi, enerji teminatını ve ticaret alanlarının oluşturulmasını kullanmıştır.

Avrasya Ekonomik Birliği: Üyeler, Amaçlar ve Rusya

Avrasya Ekonomik Birliği, yaklaşık yirmi yıllık bir sürecin sonunda Rusya, Kazakistan ve Belarus tarafından kurulmuş; örgüte sonraki süreçte sırasıyla Ermenistan ve Kırgızistan da dahil olmuştur. AEB'nin kurucu anlaşması 29 Mayıs 2014'te Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alan oluşumları çerçevesinde imzalanmış ve 2015 yılının Ocak ayında yürürlüğe girmiştir. Kurucu anlaşmada yer alan maddelere göre AEB'nin Temel Amaçları şunlardır;[5]

- *Üye Ülkelerin Ekonomilerinin Entegrasyonunu Mal, Hizmet, Enerji ve İşgücü Gibi Araçlar İçin Tek Bir Pazar Oluşturarak Sağlamak*
- *Üye Ülkelerin Para ve Finans Politikalarını Uyumlaştırmak*
- *Bölgenin Modernizasyonunu Gerçekleştirmek*
- *Uluslararası Arenada Bölge Ülkelerini Rekabetçi Bir Konuma Ulaştırmak*
- *Bölgede Zayıf Ekonomileri Güçlendirmek*
- *Küresel Piyasalarda Etkin Bir Konuma Yükselmek*

Şekil 1. Avrasya Ekonomik Birliği'ne Doğru Giden Süreç

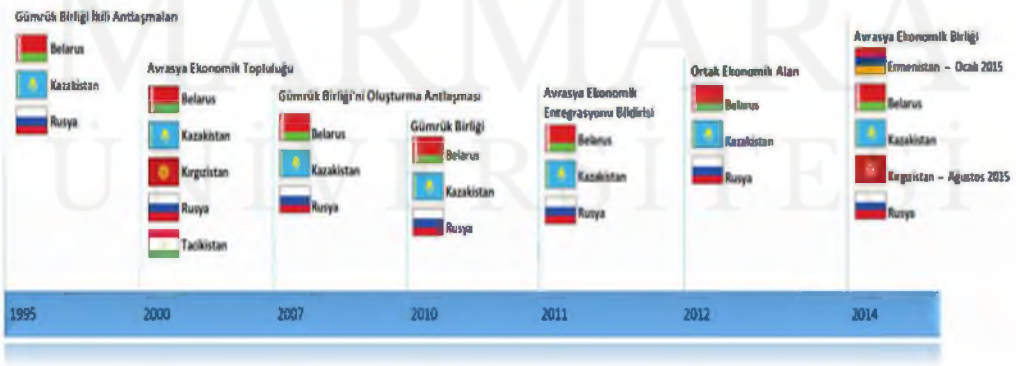

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

Uluslararası Örgütler ve Dış Yardımların Politik Ekonomisi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.

[5]Vladimir Putin, "Novyi integratsionnyi proyekt dliya Yevrazii-budushcheye, kotoroye rozhdayetsiya segodniya". *Izvestia*, 3 Oct. 2011, http://izvestia.ru/news/502761.

Rusya'nın AEB'yi oluşturarak sahip olduğu amaçlar ise süreç içerisinde ülkenin lideri olan Putin'in ve diğer bürokratların söylemleri incelendiğinde ise tarihsel rüya olan Büyük Avrasya İmparatorluğu'na doğru adımlar atmak[6], etrafında uygulamaya dökülen bölgesel yapılanmalara karşı kendi pratiklerini gerçekleştirmek[7], Avrasya bölgesinde oluşan liderlik ve yönetim boşluğunu doldurmak, batılı aktörlerin hem rusya'yı çevrelemesini hem de zengin doğal kayaklara haiz olan bölgeden faydalanmasını engellemek ve bölgedeki tarihsel nüfuzunu muhafaza etmektir.[8]

Rusya, AEB'yi kurarken taraf olacak ülkelere ortak dil, ortak kültür ve ortak tarih temaları etrafında hitap ederken; ekonomik kalkınmayı, enerji piyasasında imtiyazlı fiyatları ve alt yapılarında yenilikler yapmayı vadederek kendi etrafında toplamaya çalışmıştır. Örgütün kendisinden bağımsız bir şekilde karar almasının önüne geçmek için ise oldukça katı bir işleyiş mekanizması belirleyen Rusya, herhangi bir karar alınabilmesi için oy birliği şartını getirerek üye ülkelere yasal prosedürler konusunda herhangi bir manevra ve yorumlama alanı bırakmamış ve örgütün tek sözcüsü olarak hareket etme imkânı elde etmiştir.

Çin Bölgeselciliği

Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış politikasının temelinde; kendi egemenliğini güvence altına alma, müttefiklik oluşturan yapılara dâhil olmama ve diğer devletlerin iç işlerine müdahale etmeme prensipleri yer almaktadır. Bu doğrultuda Çin, Soğuk Savaş'ın Sona Ermesinin Ardından kendi dış politikasında Yeni Güvenlik Konsepti, Yeni Kalkınma Yaklaşımı, Yeni Medeniyet Anlayışı ve Yeni Dünyada Ahenk Konsepti kavramlarını türeterek dışarısı ile olan ilişkisinde Komşuluk Diplomasisi'ni uygulamaya başlamıştır. Buna göre; Batı'nın kapalı, bloklaşma ve müttefiklik esasına dayanan diplomasi yapılanmasının yerine, yenidünya düzeni kapsamında çok boyutluluk ve çok kutupluluk karakterlerine sahip, ülkelerin ve grupların uyum

[6] Başta Büyük Avrupa olan Putin ile birlikte Büyük avrasya tahayyülüne dönüşmüştür. Buna göre, Merkeze AEB yerleştirilmesi, ASEAN ve Şangay İşbirliği Örgütü kapsama dahil edilmesi ve Çin, Hindistan, İran ve Pakistan gibi Asya'nın önde gelen ülkelerini blok sistemine entegre edilmesi planlanmaktadır.

[7] Batısında AB öncülüğünde Trans Atlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı, Doğusunda ABD liderliğinde Trans Pasifik Ortaklığı, Güneyinde Çin kontrolünde Modern İpek Yolu.

[8] Vladimir Putin, "Novyi integratsionnyi proyekt". Plenarnoye zasedaniye Petersburgskogo mezhdunarodnogo ekonomicheskogo foruma, St Petersburg, 17 June 2016, http://kremlin.ru/events/president/news/52178

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

içerisinde bulunduğu bir yapı oluşturma amacına haiz olmuştur. Böylelikle Çin kendi tahayyülünü hayata geçirmeye çalışmaktadır. Çin Rüyası olarak adlandırılan siyasa uyumlu toplum, uyumlu dünya temelinde ulusal kalkınma, barışçıl kalkınma çerçevesinde bölgesel güvenliği sağlayarak ekonomik ilerlemeleri gerçekleştirme ve açık kapı söylemiyle piyasa temelli reformları hayata geçirerek ürün, sermaye ve işgücünün engellere maruz kalmadan serbestçe dolaşımını hayata geçirme düşüncesine dayanmaktadır.[9]

Çin'in bölgeselcilik politikaları ele alındığında tarihsel süreç içerisinde 1990-2012 ve 2012 sonrası olmak üzere iki safhaya ayrıldığı görülmektedir.[10] 1990-2012 yılları arasını kapsayan ilk dönemde Çin, pasif katılım hareket tarzını benimseyerek var olan ekonomik ve ticari işbirlikleri ile serbest ticaret bölgelerine dahil olmuştur. Bu dönemde Çin müzakere yoluyla karşılıklılık ve tüm tarafların kazancı doğrultusunda ortak bölgesel çıkarlar çerçevesinde hareket etmiştir. Şi Cinping'in ülkenin liderliğine geldiği Kasım 2012'den sonraki dönemde ise Çin dış politikasında dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Bölgesel inisiyatiflerde pasif katılımcı olmak yerine proaktif öncü olmaya başlayan Çin, ekonomik entegrasyon ve bölgesel dağılım kapsamında taraf ülkelerde adım adım iç reformları gerçekleştirmekte ve bölgenin tarihine ve yapısına uygun bir şekilde ahenk içerisinde bölgesel bir kimlik inşa etmektedir. Bölge İçi ve bölgeler arası olmak üzere açık bölgeselcilik anlayışını benimseyen Çin, ticari alanda serbestleşmelerin önünü açmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda dış politikasında ahlak-çıkar (Yi-Li) Dengesinde ortak kader ve menfaatler prensibini kendisine rota olarak belirlemiştir.[11]

Dış politikasında bölgeselcilik hususunda önemli dönüşümler yaşayan Çin'in önünde birçok sorun bulunmaktadır. Öncelikle Asya; ABD, Japonya, Rusya gibi birçok büyük devletin nüfuz kurmak istediği alandır. İkinci olarak Çin'in yükselişine Hindistan gibi bazı ülkelerin endişe ile bakmakta ve son olarak Çin'in bölgede yer alan ülkeler ile sahip olduğu sınır anlaşmazlıkları ikili ilişkilerinin ve bölgeselciliğinin kapsamı noktasında problemler oluşturmaktadır. Bu problemleri bertaraf etmek ve bölgedeki imajını düzeltmek için Çin kültürel ve eğitim programları düzenlemekte ve ülkelere

---

[9] Hongyuan, L., Yun, G. ve Qifa, S, *China's Road.* Beijing: Huangshan Publishing House, 2012; 128.

[10] *Tatyana V. Kolpakova, Tatiana N. Kuchinskaya,* "China's 'New Regionalism' as a Mechanism to Strengthen the Influence of China in the Global Integration Processes: An Example of Eurasian Economic Union". International Journal of Economics and Financial Issues, 5(Special Issue), 2015; 109-115.

[11] Zhang Xiaotong and Li Xiaoyue, China's Regionalism in Asia". The Asian Forum, 3 (3), 2014. http://www. theasanforum.org/chinas-regionalism-in-asia.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kredi ve yardım desteklerinde bulunmaktadır. Bu doğrultuda Konfüçyus Enstitüleri, Chiang Mai Çoktaraflı İnisiyatifi, Asya Altyapı Ve Yatırım Bankası ve İpek Yolu Altyapı Fonu gibi yapılar Çin'in başlıca araçlarıdır.

Modern İpek Yolu

Modern İpek Yolu Projesi, Şi Cinping tarafından 2013 yılında Bir Kuşak ve Bir Yol girişimi olarak uygulamaya koyulmuştur. Bunun öncesinde 2011 yılında dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Tarihi İpek Yolu coğrafyasını ABD menfaatleri doğrultusunda yeniden canlandırmak için Yeni İpek Yolu projesini dile getirmiş;[12] 2012 yılında Çin'in başına geçen Şi Cinping, ABD'nin bölgeye nüfuzunu engellemek ve Çin'in kontrolünde ticaret yolları oluşturmak hedefiyle Kuşak ve Yol girişimini başlatmıştır. Çin, geniş kanatlı kartal olarak betimlediği bu inisiyatif ile bölgede politikaların uyumlaştırılması, altyapı bağlantılarının oluşturulması, engelsiz ticaretin başlatılması ve finansal entegrasyonun sağlanmasını amaçlamaktadır. Hem devletlerin hem de uluslararası yapılanmaların taraf olabildiği bu proje ile Çin kendi etrafında bir kutup oluşturmaya çalışmaktadır.

Harita 1. Modern İpek Yolu Coğrafyası

Kaynak: HKTDC Research, The Belt and Road Initiative, 2017.

Çin, Modern İpek Yolu'nu hayata geçirerek dış politikasında birçok hedefi gerçekleştirme gayesindedir. Ekonomik olarak aşırı üretimde bulunduğu malların yeni piyasalara erişmesini, oluşturulacak olan taşıma hatları ile doğal

[12] Theresa Fallon, "The new Silk Road Xi Jinping's grand strategy for Eurasia". *American Foreign Policy Interests*. 37(3), 2015; 140–147.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kaynak bakımından zenginliğe sahip olan ülkeler ile etkileşime geçerek enerji gereksinimlerini gidermeyi ve bol alternatifli güzergâhlar ve kaynaklar oluşturarak başta batılı ülkeler olmak üzere herhangi bir aktöre aşırı bağımlı hale gelmekten de kaçınmayı amaçlayan Çin; siyasi açıdan ise kurulacak ikili ve çok taraflı ilişkiler ile bölgedeki güç mücadelesinde avantajlı konuma geçmeyi, taraf ülkelere sağlanan kaynaklar ile onları kendisine bağımlı hale getirmeyi, inşa edeceği birliktelikler neticesinde oluşturacağı tampon bölgeler ile güvenli bir hat kurarak olası dış saldırılardan korunmayı ve olası yaptırımlara ve ambargolara karşı kendisini güvence altına almayı hedeflemektedir. Girişimin hem daha kapsayıcı olması hem de kendi kontrolünden çıkmaması için Çin, yapılanmanın kurumsal mekanizmasını oldukça esnek bir şekilde inşa etmiştir. Böylelikle Çin; katılımcıdan katılımcıya farklı koşullar ve kurallar belirleyerek uygulama imkanına sahip olmakta, temel prensipleri siyasi ve ekonomik koşullara göre yorumlanabilmesi olanağına erişmekte ve projenin yürütme aşamasında yaşanabilecek aksaklıklara ve gecikmelere karşı kendisine manevra alanı oluşturmaktadır.

Sonuç

Çin ve Rusya'nın bölgeselcilik anlayışları Modern İpek Yolu ve Avrasya Ekonomik Birliği üzerinden ele alındığında MİY coğrafi sınır tanımayan, sadece devletlere değil tüm uluslararası aktörlerin taraf olduğu bir yapılanma iken, AEB eski Sovyet coğrafyası ile sınırlanmış ve sadece devletlerin taraf olduğu bir yapıdır. MİY'de Çin ekonomik saikleri ağır basan bir şekilde hareket ederken, Rusya AEB'yi siyasi ve jeopolitik hedefleri doğrultusunda hareket ettirmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda Çin'in yeni bölgeselcilik anlayışıyla hareket ettiği; Rusya'nın ise klasik bölgeselcilik yaklaşımını benimsediği ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

Bugubaev, Kubangazy. "Kyrgyzstan-Russia Relations". *Strategic Outlook.* 2013.
http://strategicoutlook.org/publications/Kyrgyzstan_Russia_Relations.pdf.

Fallon, Theresa. "The new Silk Road Xi Jinping's grand strategy for Eurasia". *American Foreign Policy Interests*. 37(3), 2015; 140–147.

Hettne, Björn, Inotai, A. and Sunkel, O. *Globalization and the New Regionalism.* Basingstoke: MacMillan Press, 1999.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Hongyuan, L., Yun, G. and Qifa, S. *China's Road*. Beijing: Huangshan Publishing House, 2012.
Kaczmarski, Marcin. "Non-western visions of regionalism: China's New Silk Road and Russia's Eurasian Economic Union". *International Affairs*, 93 (6), 2017; 1357–1376.
Katıtaş, Gökhan. "Bir Dış Politika Nüfuz Aracı Olarak Uluslararası Örgütler ve Dış Yardımların Politik Ekonomisi: ABD, Çin ve Rusya Üçgeni". Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Kolpakova, Tatyana. V. & Kuchinskaya, Tatiana. N. "China's 'New Regionalism' as a Mechanism to Strengthen the Influence of China in the Global Integration Processes: An Example of Eurasian Economic Union". International Journal of Economics and Financial Issues, 5(Special Issue), 2015; 109-115.
Putin, Vladimir. "Novyi integratsionnyi proyekt dliya Yevrazii-budushcheye, kotoroye rozhdayetsiya segodniya". *Izvestia*, 3 Oct. 2011, http://izvestia.ru/news/502761.
Putin, Vladimir. "Novyi integratsionnyi proyekt". Plenarnoye zasedaniye Petersburgskogo mezhdunarodnogo ekonomicheskogo foruma, St Petersburg, 17 June 2016, http://kremlin.ru/events/president/news/52178
Xiaotong, Zhang and Xiaoyue, Li. "China's Regionalism in Asia". *The Asian Forum*, 3 (3), 2014. http://www. theasanforum.org/chinas-regionalism-in-asia.
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Summary

Regionalism Approaches of Russia and China in Eurasian Geography

Visibilities of Russia and China began to increase in international arena, after the 2008 Global Financial Crisis. Within this context, while Russia tries to imply policies to prevent Western influence toward ex-Soviet region and their cooperative initiatives with regional actors; China, who is one of the biggest economy in the world thanks to production capacity and its accumulation of capital, aims to raise its political effect and enhance sphere of influence as did in economic field. These two states, that are located in Asia, cooperate in various areas and lead Eastern frontier against to Western hegemony, make regionalization efforts in their own geopolitical and geoeconomical interests in the continent. On the one side, Russia adopts classical regionalism understanding which is shaped by political motivations, has geographical boundaries, exclusive and strict institutional mechanism, and eligible for nation-states; on the other hand China indigenises new regionalism approach that is surrounded by economical goals, has distanceless and borderless characteristics, inclusive and flexible mechanism, and open to all actors in international arena. In this direction, while Russia tries to maintain its influence over and dependency relationship with ex-Soviet countries through Eurasian Economic Union (EAEU) which is output of twenty years process; China aims to revive old Silk Road geography and puts itself in the center politically and economically via One Belt One Road Initiatives (OBOR), also known as Modern Silk Road Project.

Key Terms: Regionalism, Russia, China, Asia, Eurasian Economic Union, Modern Silk Road Project.

MARMARA POLITICAL SCIENCE ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bölgeselcilik Çalışmalarında Bölgeler Ötesi ve Bölgeler Arası İlişkiler

Konferans için Hazırlanmış taslak metindir. Yazar izni olmadan atıf yapmayınız ve yaygınlaştırmayınız.

Hakan Mehmetcik*

Öz

Bu çalışmanın temel sorunsalı Türkiye'nin Afrika Birliği ve Avrupa Birliği ile olan bölgeler üstü (transregional) ilişkilerini merkeze alarak bölgeselcilikte bölgeler üstü ilişki kavramının çalışılmasıdır. Bölgeler arası ve bölgeler ötesi kavramları bölgeselcilik literatüründe oldukça yeni kavramlar olmakla birlikte uluslararası ilişkiler açısından son yıllarda özgül ağırlıkları önemli ölçüde artmıştır. Dünya politikasında bölgesel entegrasyon ve iş birliklerinin sayılarının giderek artmasıyla birlikte gerek bölgeler arası gerekse de bölgeler ve üçüncü ülkeler arası kurumsal ve diplomatik ilişkilerin ortaya çıktığı gözlenmektedir. Literatürde bu ilişkileri tanımlanmasına dönük disiplinel bir oydaşma olmamakla birlikte bölgeler arasıcılık ve bölgeler ötesicilik bu türden ilişkileri ele almak üzere sıklıkla kullanılan iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgeselcilik literatürü açısından da bu iki kavram son dönemde ilgi uyandıran bir çalışma alanına dönüşmektedir. Farklı bölgeler arası ve bölgeler ötesi ilişkileri odağına alarak bu kavramların hangi anlam ve bağlamda kullanıldıkları bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Çalışma bu kavramların farklı kullanımlarını özetleyen ve bu kavramlarla kastedilen ilişkilerin bir çerçevesini çizen betimsel bir yönteme dayanmaktadır. Çalışmanın en temel amacı bölgeselcilik alanında Türkçe literatüre bu iki kavramın tanıtılmasıyla bir katkı sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Bölgeler arası ilişkiler, bölgeler ötesicilik ilişkiler, bölgeselcilik,

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler bölümü, hakan.mehmetcik@marmara.edu.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Giriş

Bu çalışmanın temel sorunsalı bölgeselcilikte bölgeler arası/ötesi ilişki kavramının çalışılmasıdır. "Bölgeler arasıcılık" (inter-regionalism) ve "bölgeler ötesicilik" (trans-regionalism) bölgeselleşme literatürü açısından oldukça yeni kavramlardır. Bu kavramlarla ifade edilenlerin tam anlamıyla hangi türden ilişkilere işaret ettiğine ilişkin tam bir disiplinel oydaşma olmamasının yanı sıra bu türden ilişkiler ağı olarak adlandırabileceğimiz ilişkileri tespit eden, kategorize eden, temel stratejilerini, beklentilerini ve sonuçlarını karşılaştırmalı bir şekilde analiz eden çalışmalar da oldukça az sayıdadır. Var olan çalışmaların önemli bir kısmı AB'nin diğer bölgesel örgütler ile kurduğu resmi ilişkileri (inter-regional) ya da AB'nin ABD, Çin, Hindistan gibi büyük güçlerle olan ilişkilerini (trans-regional) inceleyen çalışmalardır. Doğrudan doğruya Türkiye'yi merkez alan ve Türkiye'nin bölgesel örgütlerle kurduğu resmi ve gayri resmi ilişkileri inceleyen bir çalışma ise bulunmamaktadır. Türkçe literatürde de bu kavramlar henüz ele alınmamıştır. Bu çalışma literatürde var olan bu boşluktan hareket etmekle birlikte, makale boyutunda bir çalışma içerisinde Türkiye'nin diğer bölgesel örgütlerle resmi ve gayri resmi her tür (politik, ekonomik, askeri, sosyal) ilişkisinin bütün boyutlarıyla ele alınamayacak olmasından dolayı, sadece Türkiye'nin Avrupa Birliği ve Afrika Birliği ile resmi olarak kurduğu ve kurumsallaşmış bölgeler üstü ilişkilerini inceleyecektir.

Soğuk Savaş sonrası dünyanın küreselleşmeyle birlikte aynı zamanda bölgeselleştiği bir yapı ortaya çıkmış ve bölgesellcilikle ilgili bilimsel çalışmaların sayısı da bu gelişmeye paralel olarak hızlı bir şekilde artmıştır.[1] Özellikle son yıllarda Avrupa odaklı bölgeselcilik çalışmalarından, Avrupa dışı bölgelerin de farklı kapsam ve yöntemler içerisinde çalışıldığı yeni bir bölgeselcilik çalışma alanı oluşmuş ve farklı bölgesel örgütler ve bölgeselleşme pratikleri bu alanın içerisinde yer almaya başlamıştır. Bölgeselleşme literatürde var olan farklı tanımlamalara rağmen devletler eliyle yürütülen ve belirli bir kurumsallaşmaya ulaşmış ilişkileri belirtmek üzere kullanılmaktadır.[2] Bu türden bölgeselleşme pratiklerinin sayısının ve etkinliğinin artması Uluslararası İlişkiler açısından bu tür örgütler çerçevesinde gerçekleşen ilişkilerin çalışılmasında birkaç temel düzlem gündeme

[1] Bu çalışmaların kapsamlı ve tarihi bir perspektiften özeti için özel sayının giriş makalesine bakılabilir.

[2] Bölgeselleşme (regionalism) devletlerin bir ulus ötesi örgüt kurarak ilerlettikleri faaliyetlerken, bölgeselcilik (regionalization) devlet ve devlet dışı aktörler arasında belirli bir alanda gerçekleşen her ekonomik, kültürel, sosyal, ve politik ilişkilerin tümünü işaret eden bir kavramdır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

getirmektedir: i) belirli bir bölge içerisindeki ilişkilerin çalışılması (intra-regionalism); ii) bölgeler arası resmi/formel ilişkilerin çalışılması (inter-regionalism); iii) bölgeler arası/ötesi enformel/gayri resmi ilişkilerin çalışılması (trans-regionalism); iv) Bölgelerin üçüncü ülkelerle geliştirdikleri ilişkilerin çalışılması (hybrid inter-trans regionalism).

Bu çerçeve içerisinden bakıldığında Türkiye'nin bölgesel örgütlerle kurduğu ilişkiler bölgeler ötesi ya da hibrid bölgeler arası/ötesi ilişkiler şeklinde tanımlanabilir. Fakat bu farklı isimlerle adlandırılan ilişkilerin literatürde nasıl ele alındığına değinilmesi ve bu çalışma içerisindeki kullanımının neye işaret ettiğinin belirlenmesi çalışmanın teorik temelini ve bütünselliği açısından önemlidir. Buradan hareketle öncelikle bölgeler ötesi ilişkiler daha detaylı bir şekilde tanımlanmaya çalışılacak daha sonrasında Türkiye'nin Afrika Birliği ve Avrupa Birliği ile kurduğu bölgeler ötesi ilişkiler konu kapsam ve amaçları bağlamında karşılaştırmalı bir şekilde incelenecektir.

Bölgeler ötesi ilişki nedir?

Bölgeselleşme literatürünün tarihsel gelişimi dikkate alındığında genel olarak bölgelerarası ilişkiler ve bu ilişkilerin sonuçları detaylı analizlere konu olmamıştır. Fakat bölgeselleşme literatürüne paralel olarak, bölgeler arası/ötesi ilişkiler üzerine yazılan teorik çalışmalar son dönemde artış göstermiştir. Bu trendi resmetmesi bağlamında örneğin Google NGram'da "interregionalism, transregionalism" anahtar kelimeleriyle bir arama yaptığımızda özellikle 2000'ler sonrası bölgeler arası ve bölgeler ötesi çalışmalara ilişkin yazınlarda çok hızlı bir artış olduğunu görülmektedir.

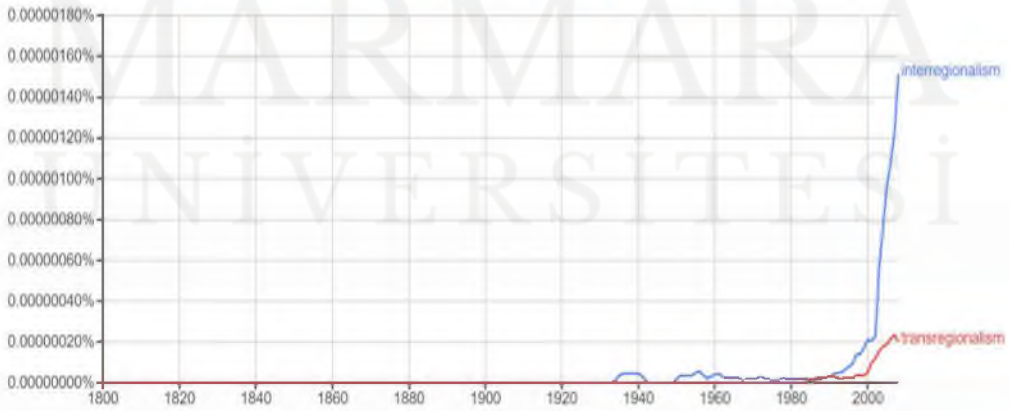

Şekil 1: Interregionalism and Transregionaslim GNgram

Fakat gerek bu kavramların tanımlanmasında gerekse de bu türden ilişkilerin

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

farklılıkları bağlamında hala ciddi bir karmaşa söz konusudur.[3] Uluslararası İlişkiler literatüründe ulus ötesi ilişkiler (transnational relations) en az bir devlet dışı aktörün dahil olduğu sınır aşan ilişkileri tanımlamak üzere kullanılmaktayken, devletler arası ilişkiler iki ya da daha fazla devlet arasındaki resmi ilişkileri tanımlamaktadır. Bu tanımlardan hareketle Hoffmann (2016:p) bölgeler arası ilişkileri (inter-regional relations) iki kurumsal bölgesel örgüt arası ilişki olarak tanımlarken bölgeler ötesi ilişkileri ise devlet dışı aktörlerle olan ilişkileri de kapsayacak şekilde daha enformel olan bütün ilişkileri işaret etmek için kullanmaktadır. Hettne (2007:108) ise bölgeler ötesi ilişkileri bir bölgesel örgüt ve diğer bölgesel örgütler arasındaki her tür ilişkileri kapsamakla birlikte devletler devlet dışı aktörler arasındaki ilişkileri de işaret edecek şekilde tanımlamaktadır. Fakat Hettne bölgeler ötesi ilişkilerin içerisinde bir bölgesel örgütün üçüncü bir ülke ile kurduğu ilişkiler olan hibrid bölgeler arası ilişkileri (hybrid interregional) ve bir bölgesel örgütün bir başka bölgesel örgütle kurduğu ilişkininse sahih bölgelerarası ilişkileri (authentic interregional) de ekleyerek kullanmaktadır.(p118) Hettne ayrıca bölgeler ötesi ilişkilerin genel olarak gönüllülük esasına dayalı iş birlikçi olmakla birlikte tanımlanması ve kategorize edilmesinin zor olduğuna işaret etmektedir(p118). Rüland (2014:16) bölgeler arasında vuku bulan ilişkilerin i) iki taraflı bölgesel (bi-regional) ya da iki taraflı bölgeler arası (bi-interregional); ii) bölgeler ötesi (transregional); iii) hibrid bölgeler arası (hybrid/quasi interregional) olmak üzere üç kategoride ele alınabileceğini söylemektedir.[4] Rülan'ın işaret ettiği iki taraflı bölgesel ya da iki taraflı bölgeler arası ilişkiler iki bölgesel örgütün düzenli olarak gerçekleştirdiği resmi zirvelerken, bölgeler ötesi ilişkiler farklı bölgesel örgütlere üye ülkelerin ya da farklı bölgesel örgütlere üye ülkeler merkezli devlet dışı aktörlerin daha enformel yapılar altında bir araya gelmeleridir. APEC, ASEM, FEALAC gibi örgütler Rüland'ın tanımlamasında bölgeler ötesi ilişkilere örnek olarak gösterilebilir. Anthony Payne (2006:143-145) kıtasal bölgelerötesicülük ve kıtalararası bölgelerötesicülük (intra-continental vs inter-continental transregionalism) arasında ayrım yaparak, bölgelerötesicülüğü bölgeler arasında ilişkileri kolaylaştıran aktörler ve yapılar olarak tanımlamaktadır.[5]

---

[3] Rüland, Jürgen, Ralf Roloff, and HEINER HÄNGGI. "Interregionalism: a new phenomenon in international relations." *Interregionalism and International Relations*. Routledge, 2006. 23-34.

[4] Jürgen Rüland, "Interregionalism and International Relations: Reanimating an Obsolescent Research Agenda?" in Intersecting Interregionalism: Regions, Global Governance and the EU, ed. Francis Baert et al., (Dordrecht: Springer, 2014), 16-17.

[5] Payne, Anthony, ed. *Key debates in new political economy*. Routledge, 2006.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aggarwal and Fogetry (2004) bölgelerötesicülüğü bölgeler arasında klasik, resmi ve hükümetler arası ilişkilerin ötesine geçen ilişkiler olarak tanımlamaktadır.[6] Hanggi'ye (2000) bölgelerötesicülük devletlerin üyesi oldukları bölgesel örgütleri değil kendilerini temsilen katıldıkları bölge dışı ve bölgeler arası oluşumlardır.[7] Mattheis ve Litsegard (2018:79) bölgeler ötesicülüğü ulusötesi aktörleri (transnational actors) de içerecek şekilde bölgeler arası enformel ilişkileri işaret etmek üzere kullanmaktadır.[8] Literatürde en fazla atıf alan yazarlardan olan Hanggi (2000) ise mevcut bölgeler arası ilişkileri üç kategoride ele almaktadır: i) bölgeler arası ilişkiler; ii) iki taraflı ve bölgeler ötesi ilişkiler; iii) bir bölge ve bir üçüncü ülke arası hibrid ilişkiler.[9] Hanggi'nin iki çalışması (2000; 2006) kavramsal çerçevenin ve uluslararası ilişkiler açısından bölgeler arası ve bölgeler ötesi ilişkilerin öneminin anlaşılması için oldukça önem arz etmektedir. Hanggi'ye göre, bölgeler arası ilişkiler söz konusu olduğunda AB, ABD ve görece daha da az olsa da Asya'nın merkezde yer aldığı bir merkez ve bağlantı sistemi (hub and spoke) mevcuttur fakat AB örneğinden hareketle farklı bölgesel iş birliği ve entegrasyon hareketlerinin de arasında son yıllarda artan ölçüde bir formel bölgeler arası ilişki ağı gelişmektedir.[10]

Yukarıdaki özetten de anlaşılacağı üzere bölgeler ötesi ilişkilerin tanımında akademik düzeyde disiplinel bir oydaşma olmamakla birlikte, bir bölge diğer üçüncü bir ülke arasındaki ilişkiler genel olarak bölgeler ötesi ilişkiler bağlamında, kimi zaman da hibrid bölgeler arası ilişkiler başlığı altında değerlendirilmektedir. Türkiye'nin bölgesel örgütlerle ilişkilerini incelemeyi hedefleyen bu çalışma bağlamında da bölgesel ötesi ilişkiler bir bölgenin

[6] Aggarwal, V. K., & Fogerty, E. A. (2004). Between regionalism and globalism: European Union interregional trade strategies. In V. K. Aggarwal & E. A. Fogerty (Eds.), EU trade strategies: Between regionalism and globalism (pp. 1–40).

[7] Hänggi, H. (2000). Interregionalism: Empirical and theoretical perspectives. Paper prepared for
the Workshop "Dollars, Democracy and Trade. External Influence on Economic Integration in the Americas". Los Angeles, May 18.

[8] Mattheis, Frank, and Andréas Litsegård, eds. *Interregionalism across the Atlantic Space*. Springer, 2018.

[9] Hänggi, Heiner. "Interregionalism: empirical and theoretical perspectives". *St. Gallen, University of St. Gallen*, 2000.

[10] Hänggi, Heiner. "Interregionalism: empirical and theoretical perspectives". *St. Gallen, University of St. Gallen*, 2000. Hänggi, Heiner "Regionalism through interregionalism: East Asia and ASEM". *Regionalism in East Asia: paradigm shifting*, 2003, 197–219. Rüland, Jürgen, Heiner Hänggi, ve Ralf Roloff. *Interregionalism and International Relations: A Stepping Stone to Global Governance?* Routledge, 2006.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ulusötesi aktörleri de kapsayacak şekilde diğer bölgelerle ve üçüncü ülkelerle geliştirdiği ilişkileri işaret edecek şekilde tanımlanmakta ve kullanılmaktadır.

Türkiye'nin Bölgeler Ötesi İlişkiler Ağı

Türkiye'nin bölgeseler örgütlerle olan ilişkileri genel olarak üç başlık altında incelenebilir: i) Türkiye'nin üyesi olduğu bölgesel örgütler ve diğer bölgesel örgütler arasında bölgelerarası iliişkileri; ii) Türkiye'nin bölgesel örgütlerle kurduğu bölgeler ötesi ilişkileri; iii) Türkiye'nin bölgesel örgütlerin üyeleriyle kurduğu ikili ve çok taraflı ilişkiler. Aşağıdaki tabloda Türkiye'nin üyesi olduğu ve/veya doğrudan bölgesel örgütle bir ilişki kurduğu ve/veya üye ülkelerle ikili veya çok taraflı ilişkiler geliştirdiği örgütler sıralanmıştır. Hiç kuşkusuz bütün bu ilişkiler ağı (özellikle i ve ii madde bağlamında sıralananlar) bölgeler arası ve bölgeler ötesi ilişkilerin Türkiye örneğinde incelenmesi için önem taşımaktadır. Fakat makalenin odak noktasını bölgeler ötesi olarak adlandırdığımız (ve burada ii madde başlığı altında yer alan) ilişkiler olması nedeniyle Türkiye'nin bir üyesi olmadığı bölgesel örgütlerle geliştirdiği ilişkiler bölgeler ötesi ilişkiler bağlamında değerlendirilebilir.

Tablo 1: Türkiye'nin Bölgesel Örgütler ve Uluslararası Kurumlarla İlişkileri

Bölge	Örgüt/Kuruluş	Sektör	Üyelik
Amerika-Avrupa	NATO	Güvenlik	üye
Amerika	NAFTA	Ekonomi	değil
Latin Amerika	OAS	Çok Amaçlı	değil
Latin Amerika	Andean Pact	Çok Amaçlı	değil
Latin Amerika	Rio Grup	Çok Amaçlı	değil
Latin Amerika	MERCOSUR	Çok Amaçlı	değil
Latin Amerika	UNASUR	Çok Amaçlı	değil

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Avrasya	CIS	Çok Amaçlı	değil
Avrasya	Common Wealth Union of Russia and Belarus	Ekonomi	değil
Avrasya	Avrasya Ekonomik Birliği	Ekonomi	değil
Avrasya	Organizations of Collective Security	Güvenlik	değil
Avrasya	Avrasya Kalkınma Bankası	Finans	değil
Orta Asya	Orta Asya İşbirliği Teşkilatı	Çok Amaçlı	değil
Orta Asya-Asya	Şangay İşbirliği Teşkilatı	Güvenlik	değil
Orta Asya	Türk Konseyi	Çok Amaçlı	üye
Avrasya-Avrupa-Orta Asya	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	Ekonomi	üye
Avrasya-Avrupa	BlackseaFor	Güvenlik	üye
Asya	Asya Kalkınma Bankası	Finans	üye

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Asya	ASEAN	Çok Amaçlı	değil
Asya	SAARC	Çok Amaçlı	değil
Asya	APEC	Çok Amaçlı	değil
Asya	ARF	Çok Amaçlı	değil
Asya-Avrupa	ASEM	Çok Amaçlı	değil
Orta Doğu	Arab Ligi	Çok Amaçlı	değil
Orta Doğu - Avrasya Latin Amerika	OPEC	Enerji	değil
Orta Doğu-Asya-Africa	İslam İşbirliği Teşkilatı	Çok Amaçlı	üye
Orta Doğu	Körfez İşbirliği Teşkilatı	Çok Amaçlı	değil
Afrika	SACU	Ticaret	değil
Afrika	Afrika Birliği	Çok Amaçlı	değil
Afrika	ECOWAS	Çok Amaçlı	değil
Afrika-Asya	SADC	Çok Amaçlı	değil
Afrika	COMESA	Ekonomi	değil
Avrupa	AB	Çok Amaçlı	değil

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA UNIVERSITESI

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Avrupa	Avrupa Konseyi	Çok Amaçlı	üye
Avrupa	Nordik Konseyi	Çok Amaçlı	değil
Avrupa	EFTA	Ekomi	değil
Avrupa	OSCE	Güvenlik	üye

Burada kullanılan bir başka kriter ise ele alınan örgütün bölgesel bir entegrasyon olarak tanımlanabilecek bir yapı olmasıdır. Bölgeler ötesi ya da bölgeler arası ilişkiler özü itibariyle çok taraflı ilişkiler (multilateral) olmakla birlikte yapısı ve içeriği bağlamında çok taraflı ilişkilerden farklılıklar arz etmektedir. Ülkelerin BM, MIKTA, G20, NATO, OECD gibi platformlarda ve bu uluslararası örgütlerle gerçekleşen diplomatik, politik, ekonomik ve askeri çok taraflı ilişkileri bölgeler ötesi ve bölgeler arası ilişkiler olarak tanımlanamazlar. Bölgeler ötesi ve bölgeler arası ilişkileri belirleyen unsur ilişkinin tarafı olan uluslararası kurumun bir bölgesel entegrasyon örgütü olması gerekliliğidir. Hiç kuşkusuz bölgeselcilik ve bölgeselleşme farklı anlam ve bağlamlar içerisinde kullanılarak hemen hemen her örgüte belirli bir bölgeselleşme misyonu yüklenebilir. Fakat en dar anlamıyla bölgeselleşme bölgesel bir entegrasyon örgütü çerçevesinde belirli bir grup ülke arasında gerçekleşen iş birliği mekanizmalarıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin taraf olduğu bölgeler ötesi ilişkiler Türkiye – AB, Türkiye-Arap Ligi, Türkiye-Afrika Birliği, Türkiye- Bağımsız Devletler Topluluğu, Türkiye- ASEAN Güneydoğu Asya Uluslar Birliği, Türkiye-COMESA Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı, Türkiye- ECOWAS Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu, Türkiye-Körfez İşbirliği Teşkilatı arasındaki ilişkiler ağı olarak sıralanabilir.

Türkiye'nin üyesi olmadığı bölgesel örgütlerle geliştirdiği ilişkiler bağlamında kuşkusuz en kapsamlı ve en kurumsal olanı AB ile olan ilişkilerdir. Fakat özellikle 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'nin artan uluslararası profiline paralel olarak önemli ölçüde bu türden ilişkiler ağı da gelişmiştir. Afrika Birliği ile olan ilişkiler de son dönemde artan bölgelerötesi ilişkiler ağı bağlamında önem arz etmektedir. Bu iki farklı bölgeler ötesi ilişki dinamiğin karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmesi, Türkiye örneği üzerinden bölgeler ötesi ilişki kavramının incelenmesinde ve anlaşılmasında önemli bir işlev üstlenecektir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bölgeler Ötesi Örneği olarak Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri

AB Türkiye bölgeler ötesi ilişkileri çok boyutlu ve oldukça karmaşıktır. 1950'li yıllara kadar geri götürülebileceğimiz Türkiye AB ilişkileri 2005 yıllında Türkiye'nin bir aday ülke olarak kabul edilmesiyle birlikte farklı bir boyut kazanmış olsa da bu yönde çok önemli bir kazanım elde edilememiştir.[11] Putnam'ın iki-düzeyli-oyun kuramını takiben, zayıflayan AB-Türkiye ilişkileri hem AB'nin 2008 finansal krizi sonrası yaşadığı ekonomik, politik ve moral krizlerin AB üyesi ülkelerin iç politikalarına yansımaları hem de Türkiye'nin içinden geçtiği çalkantılı iç politik ve sınır aşan güvenlik sorunlarının Türkiye'nin iç politikasına olan yansımalarının doğrudan bir sonucu olarak görülebilir. Fakat, AB ile kurulan bölgeler ötesi ilişkilerin olmaması durumunda, Türkiye-AB üyesi ülkelerin ilişkileri çok daha sorunlu ve kötü durumda olacağı göz ardı edilmemelidir. Türkiye'nin AB kurumlarıyla geliştirdiği kurumsal ilişkiler, Türkiye'ye demokratik ve ekonomik reformlar yapma teşviki sağladığı sıklıkla dile getirilen bir konudur. Buna ek olarak bu ilişkiler Türkiye ve AB kurumları arasında düzenli ve sürekli bir iletişim kurmanın yanı sıra Türkiye ve AB üyesi ülkeler arası iş birliklerinin artmasını sağlamaktadır.

Türkiye-AB ilişkilerinin tarihsel bağlamı dikkate alındığında bu ilişkilerin merkezinde sürekli bir gel-git, yükseliş ve düşüş, yaşandığı yadsınamaz.[12] Fakat, Türkiye-AB arası bölgelerötesi ilişkileri, Türkiye'nin bu türden ilişkilerinin en gelişmişi ve en kurumsal olanıdır. Bununla birlikte ilişkilerdeki yoğunluk ve karmaşıklık kimi birtakım zorluklar yaratmaktadır. Örneğin Türkiye'nin herhangi bir AB üyesi ülke ile ikili ilişkilerinde yaşanan sorunlar Türkiye-AB ilişkilerini de dolaylı yollardan etkilemektedir. Özellikle 2011 yılına kadar Türkiye-AB ilişkileri çok daha fazla oranda Türkiye ile AB kurumları ve özellikle AB Komisyonu, arasında tezahür eden ilişkilerken, 2011'den bu yana ilişkilerin bu boyutu zayıflamış ve Türkiye 28 üye ülkeyle ayrı ayrı ilişkiler kurmak ve Birlikle ilişkilerini bu ikili ilişkilerin paralelinde devam ettirmek zorunda kalmıştır. İngiltere'nin Birlikten ayrılış yönündeki referandumundan sonra Birlik içerisinde yaşanan de-entegrasyon süreçleri, Visegrad, Weimar Üçgeni gibi hizipleşme ve gruplaşmaların belirginleşmesi de Türkiye-AB bölgeler ötesi ilişkilerini bu yönde etkileyen süreçler olarak

[11] Casanova, Jose. 2006. 'The Long, Difficult, and Tortuous Journey of Turkey into Europe and the Dilemmas of European Civilization'. *Constellations* 13 (2): 234–47. https://doi.org/10.1111/j.1351-0487.2006.00453.x.

[12] Haferlach, Lisa, Funda Tekin, and Jakub Wódka. 2018. 'Friends. Foes. Frenemies? Unpacking the Future of EU-Turkey Relations'. *Futures* 97 (March): 53–62. https://doi.org/10.1016/j.futures.2017.04.006.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

karşımıza çıkmaktadır. Yine de Türkiye-AB arasında son yapılan Varna Zirvesinin de gösterdiği üzere Birlik ve Türkiye arasındaki ilişkiler Türkiye'nin AB üyesi ülkelerle olan ikili ilişkilerine ek olarak belirleyici konumunu korumaktadır.[13] Ayrıca Türkiye ve AB kurumları arasındaki bölgeler ötesi ilişkiler, Türkiye'nin üyesi olduğu diğer Batılı kurumlarla da - NATO, OECD, Avrupa Konseyi, AGİT- olan ilişkilerin bir devamı ve tamamlayıcısı durumundadır.[14]

Türkiye ve AB arasındaki bölgeler ötesi ilişkiler çok boyutlu ve karmaşık bir yapıdadır. Fakat, 4 temel alanda bu ilişkileri kategorize etmek mümkündür: i) ekonomik; ii) politik; iii) güvenlik; ve hukuki- sosyal.

AB Kurumları	Ekonomik	Politik	Güvenlik	Hukuki ve Sosyal
AB Parlementosu		x		x
AB Komisyonu	x	x	x	x
AB Konseyi	x	x	x	x
Avrupa Konseyi		x		x
AB Adalet Divanı				x
Europol			x	

[13] Demirtaş, Serkan. 2018. 'Varna Summit Signals a New Model for Turkey-EU Ties'. *Hürriyet Daily News*, 28 March 2018, Elektronik edition. http://www.hurriyetdailynews.com/opinion/serkan-demirtas/varna-summit-signals-a-new-model-for-turkey-eu-ties-129398.

[14] Aybet, Gulnur. 1999. 'Turkey and European Institutions'. *The International Spectator* 34 (1): 103–10. https://doi.org/10.1080/03932729908456850.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Avrupa Sayıştayı	x			
AB Merkez Bankası	x			
Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi	x			x

AB Komisyonu ve AB Konseyi, Türkiye-AB arasındaki bölgeler ötesi ilişkilerin yürütülmesi ve geliştirilmesinde iki temel AB kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Türkiye-AB arasındaki bölgeler ötesi ilişkileri Türkiye'nin bu iki temel kurumla olan ilişkileri bağlamında okumak doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu iki temel kurum arasında da Türkiye-AB bölgeler ötesi ilişkileri bağlamında bir sıralama yapacak olursak AB Komisyonu en önemli organdır. 2004'e kadar Birliği Türkiye'de temsil eden kurumun adının Avrupa Komisyonu Türkiye temsilciliği olması da Komisyonun AB'nin Türkiye ile olan bölgeler ötesi ilişkilerdeki ayrıcalıklı yerini göstermesi bağlamında ilginç bir örnektir. Bu delegasyon 2004'ten bu yana AB Türkiye Delegasyonu ismiyle Türkiye'de faaliyetlerini yürütmektedir. Faaliyet alanları olarak bakıldığında Avrupa Birliği'ni diplomatik düzeyde temsil etmek dışında ekonomik, mali, ticari gelişmelerden, AB'ye katılım müzakereleri ve müktesebata uyum konularına, göç, enerji, eğitim, sağlık, yönetişim, yargı, sivil toplum, terörle mücadele gibi konulardan katılım öncesi yardım ve hibe programlarına kadar oldukça fazla sayıda alana yayıldığı görülmektedir.[15] Delegasyonun faaliyet alanları, Türkiye-AB arasındaki bölgeler ötesi ilişkilerin ne kadar çok boyutlu ve karmaşık olduğunu resmetmesi bakımından önemlidir.

Türkiye-AB bölgeler ötesi ilişkilerinin en önemli enstrümanlarından bir tanesi 1995 yılında Birlik ve Türkiye arasında kurulan gümrük birliğidir. Bu bağlamda Birliğin Türkiye dışında üçüncü ülkelerle yaptığı serbest ticaret antlaşmaları ve bu antlaşmaların Türk ekonomisine yansımaları ayrı bir başlık altında incelenmelidir. Örneğin AB ve ABD arasında uzun dönemdir devam

[15] "AB Türkiye." *Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu*, www.avrupa.info.tr/tr.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

eden TTIP (Transatlantik Trade and Investment Partnership) müzakereleri[16] ya da birliğin Kore, Japonya, Hindistan ve Çin gibi ticari anlamda önemli etkiye sahip ülkelerle yaptığı serbest ticaret antlaşmaları da bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Türkiye Afrika Birliği ile Bölgeler ötesi İlişkileri

Türkiye son on yıllar içerisinde Afrika kıtası içerisinde önemli bir aktör konumuna gelmiş ve hemen hemen tüm kıta ülkeleri ile mevcut ilişkilerini önemli ölçülerde artırmıştır. Gerek uluslararası sistemin yapısında gerçekleşen gerekse de iç siyasal/sosyal/ekonomik alanda yaşanan dönüşümler Türkiye'nin Afrika açılımını yönlendiren önemli yapısal faktörlerdir. Günümüzde ortaya çıkmakta olan çok kutuplu ve çok merkezli uluslararası sistem, Türkiye gibi bölgesel ve yükselen güçlere kendi dış politika önceliklerini ve gündemlerini oluşturmak için daha geniş bir hareket alanı tanımaktadır. Buna ek olarak taşımacılık ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, sermayenin, yatırımın ve ticaretin küreselleşmesi gibi olgularda Türkiye gibi yükselen güçlerin dış politika etkinlik alanlarını geleneksel sınırlarının ötesine taşımalarına yardımcı olmuştur. Özellikle 2008 ekonomik kriziyle birlikte geleneksel ticaret ortaklarında yaşanan duraklamalar, Türkiye'yi daha öncelerde ihmal edilen ülkeler ve bölgelerle ekonomik ve siyasi ilişkilerini artırmaya zorlamıştır. Söz konusu Afrika olduğunda, Türkiye ticari/ekonomik kaygıların ötesinde bu bölgede sömürgeci bir geçmişe sahip olmaması, sömürgecilik karşıtı söylemi paylaşması ve bölge ile dini ve kültürel bağlarının derin ve sürdürülebilir olmasından hareketle daha geniş ekonomik, politik, kültürel, dini ve en önemlisi alturistik saiklerle hareket etmektedir.[17] Türkiye'nin son yıllarda gösterdiği ekonomik büyüme, siyasal, sosyal ve kültürel dönüşüm de Türkiye'nin Afrika kıtasına artan ilgisinin anlaşılmasın da önemli bir açıklayıcılığa sahiptir. Ayrıca Afrika küresel politika açısından Türkiye'nin profilinin yükseltilmesinde önemli bir siyasi kaldıraç rolü oynayabilen stratejik bir kıtadır. 1990'lı yıllarda başlatılmaya çalışılan ilk Afrika açılımının Türk malları ve hizmetleri için yeni pazar arayışı kadar Ermeni iddialarına ve Kıbrıs meselelerine karşı Birleşmiş Milletlerde destek arama arayışları ile başlamış olması bunun önemli bir göstergesidir. Türkiye, 2009-2010 dönemi Birleşmiş

[16] Catherine Long, 'The Opportunity Space of Overlapping Trade Regimes: Turkey, the Customs Union, and TTIP', *Global Policy* 7, no. 3 (September 2016): 360–69, https://doi.org/10.1111/1758-5899.12314.

[17] Ambassador Tom Wheeler, "Ankara to Africa: Turkey's Outreach since 2005," *South African Journal of International Affairs,* Vol. 18, No. 1, 2011, p. 43–62

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeliği seçimlerinde Afrika'nın stratejik önemini gerçekten yaşayarak deneyimlemiştir.[18]

Bu bağlamda Türkiye son on beş yıl içerisinde Afrika kıtasındaki diplomatik temsilcilik sayısını 12 den 40'a yükseltmiş,[19] benzer bir şekilde 2008 yılında sadece 10 olan Türkiye'deki Afrikalı ülkelerin temsilcilik sayıları da 2017 yılında 33'e yükselmiştir. Buna paralel olarak Türkiye Afrika kıtası arasındaki hemen hemen her boyutta ilişkiler önemli oranda artmıştır. Türkiye Afrika ticareti 2000'li yılların başından bu yana 4 kattan fazla artmış, Türk iş adamları ve müteahhitleri Afrika'da önemli yatırımlar yapmışlardır. Türkiye'nin kıtaya olan insani ve ekonomik kalkınma yardımları önemli ölçüde artmış, Türk sivil toplumu eliyle onlarca yardım kuruluşu, vakıf ve dernek su kuyusu açmaktan, insani yardım, mesleki dini eğitim, barınma gibi onlarca konuda Afrika kıtasının dört bir yanında faaliyet göstermektedir. Türk Hava Yolları, Afrika'da 30'u aşkın ülkede 57'den fazla destinasyona ulaşarak yabancı taşıyıcılar arasında en fazla destinasyona sahip olmak anlamında Afrika'daki en büyük hava yolu taşımacısı olmuştur.[20] Bunlara ek olarak imzalanan vize muafiyeti ve vize süreçlerini iyileştirme antlaşmaları da Türkiye'nin Afrika açılımının bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Türkiye ayrıca Afrika'daki barış ve istikrara büyük önem vermiş ve Afrika'da yedi BM Barış Misyonuna (MONUSCO/DRC, MINUSMA/Mali, MINUSCA/CAR, UNAMID/Darfur, UNMISS/Kuzey Sudan, UNOCI/Fil Dişi Sahili ve UNMIL/Liberya) personel ve para yardımı yaparak katkıda bulunmuştur.[21] Geleneksel olarak dış politikasında güvenlik sağlama ve ulus inşası konularında tereddüt içinde olan Türkiye, Somali ve diğer Afrika ülkelerinden

[18] This point has been raised by the President Erdogan in his joint press meeting with Benin President Talon and he stated that "Our aim is opening up 54 embassies in 54 countries. Because every country, independent of size, is dear to us and every country has a vote at the United Nations – big or small- everyone has one vote. That's why all of them are important for us." See 'T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI : "Afrika Kıtasının Geleceği Aydınlık ve Parlaktır"', Türkiye Cumhurbaşkanlığı, http://bit.ly/2hC7O9s, http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/65263/afrika-kitasinin-gelecegi-aydinlik-ve-parlaktir.html.

[19] '"Türkiye En Çok Dış Temsilciliği Olan 5. Ülke"', accessed 13 May 2018, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-en-cok-dis-temsilciligi-olan-5-ulke/1058534.

[20] 'Turkish Airlines Will Add Six New Destinations for 2015 in Africa, for a Total of 48 Cities | CAPA - Centre for Aviation', 24 December 2014, http://centreforaviation.com/analysis/turkish-airlines-will-add-six-new-destinations-for-2015-in-africa-for-a-total-of-48-cities-202922.

[21] 'Somalia Needs Stimulus to Recover - SOMALIA CONFERENCE', Hürriyet Daily News, June 2012, http://www.hurriyetdailynews.com/Default.aspx?pageID=238&nID=22222&NewsCatID=456.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

askeri üs kurmak ve özelikle Somali başta olmak üzere ulus inşası faaliyetlerinde bulunmaya başlamıştır.[22] Bu bağlamda Türkiye uzun zamandır farklı Afrika ülkelerinden askeri personele askeri eğitim vermektedir.

Türkiye'nin Afrika açılımın uluslararası örgütler içerisinde de bir boyutu bulunmaktadır. 2008'deki birinci Türkiye-Afrika Zirvesi'ne ev sahipliği yapan ve ikincisini 2014'te tamamlayan Türkiye, sadece devletler değil bölgesel kurumlar ile olan ilişkilerini de güçlendirmiştir. Türkiye 2005 yılında Afrika Birliği'nin yedi bölgesel ortağı arasında yer almış, 2008 yılında Afrika Kalkınma Bankası (ADB) üyesi olmuştur. ADB Türk şirketlerine projelerin üstlenilmesi için uygun fırsatlar vermeye başlamıştır. 2014 yılındaki son Afrika Birliği Zirvesi ile Türkiye ayrıca Afrika kıtası için stratejik ortak ilan edilmiştir. Farklı ülkelerdeki büyükelçilikler tarafından akredite edilen bazı kurumlar şöyle sıralanabilir: Hükümetler Arası Kalkınma Ortakları Forumu (IGAD); Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS); Doğu Afrika Topluluğu (EAC); Doğu ve Güney Afrika için Ortak Pazar (COMESA); Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECCAS). Bütün bu gelişmelerin bir sonucu olarak da 2011 yılında Afrika Kalkınma Bankası ve OECD tarafından hazırlanan bir raporda Türkiye, Çin, Hindistan ve Brezilya ile birlikte Afrika'nın önemli ve aktif oyuncularından biri olarak tanınmıştır.[23]

Sonuç

Dünya hızla küreselleşirken aynı zaman da hızla bölgeselleşmektedir. Bölgelerin dünya politikalarındaki rolleri ve ağırlıkları artıkça bölgeler arası ilişkiler de önemli konu başlıkları olmaya başlamıştır. Bugün bölgeler arası ve bölgeler ötesi ilişkiler uluslararası ilişkilerin tali konuları olmaktan oldukça ileri bir aşamaya gelmiştir. AB- ASEAN (ASEM) ya da ABD-ASEAN (APEC) arasındaki örneklerde görüldüğü gibi bu türden ilişkiler kurumsallaşmakta ve dünya ekonomi politiği açısından oldukça önemli vakıalar ve yeni rekabet blokları olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu türden bölgeler arası ve bölgeler ötesi ilişkiler aracılığıyla dünya giderek artan oranda birbirine bağlanmakta ve bu türden ilişkilerin çalışılması Uluslararası İlişkiler disiplininin temel sorunsallarından bir tanesi haline gelmektedir.

Türkiye coğrafyası ve ilişkileri bağlamında birden fazla bölgenin içerisinde fakat hiç bir bölgenin tam olarak parçası değildir. Bu bağlamda bölgeselcilik

---

[22] 'Details Emerge of Turkish Military Base in Somalia', Anadolu Agency, 13 October 2016, http://aa.com.tr/en/africa/details-emerge-of-turkish-military-base-in-somalia/664139.

[23] Savas Genc and Oguzhan Tekin, 'Turkey's Increased Engagement in Africa: The Potential, Limits and Future Perspective of Relations', *European Journal of Economic and Political Studies* 7, no. 1 (4 February 2016): 87–115.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çalışmaları bağlamında Türkiye ilginç bir vaka çalışması örneğidir. Türkiye'nin dış politik ilişkinlerinin amacı ekonomik çıktıları artırmak ve jeopolitik riskleri azaltmak önceliği olmalıdır.

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Inter-Regionalism and Trans-Regionalism in Regionalism Studies

This is only preliminary draft. Do not cite or circulate without author permision.

Abstract

The central aim of this article is to examine the concepts of inter regionalism and trans regionalism in regionalism studies by taking Turkey's trans-regional relations with European Union and African Union. Inter and trans regionalism are patently new concepts within the regionalism studies and yet their importance for international relations has been increasing over the years. As the numbers of regional integration and regional cooperation thriving, both diplomatic and institutional region to region or region to third countries relations become more present in the world politics. Even if there is no disciplinary concession yet on the definitions of these concepts in the literature, inter and trans regionalism have been widely used to refer these types of relations. These concepts also provide compelling new area of study for the flourishing regionalism literature. The article tackles the question of in which meaning, and context inter and trans regionalism. This study scrutinizes a descriptive methodology to deal with the question at hand by looking at the different meaning and usage of these concepts and try to frame the relationship among regions. The aim of the study to contribute to the regionalism literature in Turkish by introducing these two phenomena.

Key words: Inter regionalism, trans regionalism, regionalism, regionalization, European Union, African Union.

FACULTY OF MARMARA POLITICAL SCIENCE ÜNİVERSİTESİ

ABD'NİN ÇİN'E UYGULADIĞI EK GÜMRÜK VERGİLERİNİNDONALD TRUMP'IN SEÇİM VAATLERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Halit Ahmet Kahraman

Öz

2008 finansal krizinden sonra küresel çapta korumacılık politikaları yaygınlaşmaya başlamıştır. Krizin oluşturduğu etkileri bertaraf etmek için devletler iç piyasalarını koruma yoluna gitmiştir. Yerli üretimi desteklemek ve ekonomik milliyetçilik her geçen gün daha fazla ağırlık kazanan ticaret politikası olmuştur. Küresel serbest ticaretin tekrardan sorgulandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

ABD Dünya üzerinde serbest ticaretin ve küreselleşmenin temel destekçisi olan bir devlettir. 2. Dünya savaşından sonra başat aktör olarak kurmuş olduğu uluslararası ticaret sisteminde gümrük vergilerinin düşürülmesi ve serbest ticaretin yaygınlaştırılması önceliği olmuştur. Fakat Trump'ın hükümete gelmesi ile birlikte ABD bu politikasında değişikliğe gitmiştir. ABD, Çin'e bedeli milyarca doları bulan ek gümrük vergileri getirmiştir.

Donald Trump seçim kampanyasını yürüttüğü günlerden itibaren ithalata vergiler getireceğini beyan etmişti. Trump'ın bu hamlesiyle birlikte Çin, ABD kadar sert olmasa da korumacı tedbirler alacağını ilan etmiştir. Bundan sonra ise iki devlet karşılıklı olarak ithalatı azaltacak adımlar atmıştır.

Bu araştırmada küreselleşme ve serbest ticaretin temel aktörü olan ABD'nin neden Çin'e ek gümrük vergileri getirdiği araştırılacaktır. Bu bağlamda serbest ticaret ve ekonomik korumacılık ile ilgili teoriler tartışılacaktır. Açıklama kabiliyeti en yüksek yaklaşım ise Donald Trump'ın uyguladığı tüm politikaların temelinde seçim vaatlerini yerine getirmek olduğudur. Trump için ulusal ve küresel ekonomik çıkarlardan ziyade iç politik kaygıların daha öncelikli olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ticaret Savaşları, Korumacılık, Serbest Ticaret, ABD, Çin

GİRİŞ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2008 finansal krizinden sonra küresel çapta korumacılık politikaları yaygınlaşmaya başlamıştır. Krizin oluşturduğu etkileri bertaraf etmek için devletler iç piyasalarını koruma yoluna gitmiştir. Yerli üretimi desteklemek ve ekonomik milliyetçilik her geçen gün daha fazla ağırlık kazanan ticaret politikası olmuştur. ABD'de Donald Trump'ın başkan olması, İngiltere'nin AB'den çıkma süreci ve Avrupa'da merkez sağ siyasi görüşlerinin daha fazla destek bulması, küresel serbest ticaretin tekrardan sorgulandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

ABD, Dünya üzerinde serbest ticaretin ve küreselleşmenin temel destekçisi olan bir devlettir. 2. Dünya savaşından sonra başat aktör olarak kurmuş olduğu uluslararası ticaret sisteminde gümrük vergilerinin düşürülmesi ve serbest ticaretin yaygınlaştırılmasına yönelik politikalar ortaya koymuştur. Zaman zaman korumacılık politikaları geliştirse de ağırlık serbest ticarete yönelik olmuştur. Fakat Trump'ın hükümete gelmesi ile birlikte ABD bu politikasında değişikliğe gitmiştir. ABD, Çin'e bedeli milyarca doları bulan ek gümrük vergileri getirmiştir. ABD'nin ekonomi politikasında büyük oranda değişikliğe gitmesi küresel ölçekte etkileri olacak bir sürecin başlangıcı olarak görülmektedir.

Donald Trump seçim kampanyasını yürüttüğü günlerden itibaren ithalata ek vergiler getireceğini beyan etmişti. Bu açıklamalar hem ABD hem de uluslararası kamuoyunda büyük bir kaygıya sebep olmuştur. Donald Trump başkanlık koltuğuna oturduktan sonra ise ilk olarak 8 Mart 2018 tarihinde demir-çelik ve alüminyum sektörlerine %25 ve %10 ilave gümrük vergisi koyma kararını duyurmuştur (Aran, 2018). Trump'ın bu hamlesiyle birlikte Çin yönetimi ABD kadar sert olmasa da korumacı tedbirler alacağını ilan etmiştir. Bundan sonra ise iki devlet karşılıklı olarak farklı sektörlerin bazı kalemlerinde karşıdaki devleti zarara uğratacak ve ithalatı azaltacak adımlar atmıştır. Bu durum Dünya kamuoyunda büyük bir infial oluşturmuştur. Yeni bir ticaret savaşı dönemine girildiği tartışmaları başlamıştır. Bundan sonraki süreçte küresel ticaretin sekteye uğrayacağı ifade edilmektedir. (Ünay & Dilek, 2018)

Bu araştırmada küreselleşme ve serbest ticaretin temel aktörü olan ABD'nin neden Çin'e ek gümrük vergileri getirdiği araştırılacaktır. Bu bağlamda serbest ticaret ve ekonomik korumacılık ile ilgili teoriler tartışılacaktır. Devletlerin korumacılık politikası oluşturmasına yönelik olarak literatürde ciddi argümanlar bulunmaktadır. Serbest ticaret ve korumacılık uluslararası ekonomide sürekli gündemde olan yaklaşımlar olmuştur. Devletler, korumacılık politikalarını ekonomik ve siyasi kriz dönemlerinde tercih etmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Serbest ticaret ise ABD gibi büyük ölçekli ekonomilerin liderliğinde uluslararası ticaretin yaygınlaşması için barış ve ekonomik istikrarın temin edildiği dönemlerde benimsenmiştir.

SERBEST TİCARET- KORUMACILIK SARKACI

Bastiat, Smith ve Ricardo'nun başını çektiği liberal düşünürlere göre (Skousen, 2016) uluslararası ticaret serbest olmalıdır. Gümrük vergileri en az olmalı her millet uzmanlaştığı ürünleri birbirine satmalıdır. Bu şekilde ticaretten her millet yararlanmış olur. Ayrıca her devletin her ürünü kendi iç kaynakları üretmesi de mümkün değildir. Özellikle 1990'lı yıllardan başlayarak günümüze kadar küreselleşme olgusu Dünya'da yaygınlaşmıştır. Artık ABD ve serbest ticaretin önünde Sovyetler Birliği gibi bir tehdit kalmadığı için tüm Dünya'nın ABD'nin empoze ettiği sisteme adapte olması gerektiği, tarihin sonunun geldiği gibi argümanlar üretilmişti. Ama 2018 yılında ABD bu politikaların aksine bir siyaset ortaya koydu. Ayrıca İngiltere'nin de 2017 yılında Avrupa Birliği'nden çıkmış olmasıyla birlikte Avrupa'da da korumacılığa yönelik ekonomi politikaları ön plana çıkmaya başladı. Korumacılığa yönelik en temel argümanları üreten yazarlardan biri F. List'tir. List'e göre (Skousen, 2016) kendi iç sanayi dinamiklerinin gerçekleştiremeyen ülkelerin serbest ticaret politikalarına sahip olmaları büyük ekonomiler tarafından sömürülmelerine neden olur. Buradan hareketle realistler ise serbest ticarette kazan-kazan yoktur, tek bir kazanan devlet vardır argümanını ileri sürmüştür. Devletlerin gümrük vergisini yükseltmesine sebep olarak gösterilen bir diğer neden ise devletlerden bir tanesinin korumacılık yapmasının diğerlerini tetiklediği ve uluslararası piyasada bir durgunluğun hakim olduğudur (Ünay & Dilek, 2018).

Açıklama kabiliyeti en yüksek yaklaşımlardan biri ise Donald Trump'ın uyguladığı tüm politikaların temelinde seçim vaatlerini yerine getirmek olduğudur. Ulusal ve uluslararası çapta yaptığı siyasi manevraların temeli seçim kampanyasında bahsettiği çizgide devam etmektedir. Trump için ulusal ve küresel ekonomik çıkarlardan ziyade iç politik kaygıların daha öncelikli politika olduğu anlaşılmaktadır. Bu araştırma sonucunda cevaplama olasılığı en yüksek açıklamanın bu olduğu ifade edilemeye çalışılacaktır.

Bu araştırmanın temel iddialarından biri devletlerin kriz dönemlerinde gümrük vergilerini artırdığıdır. Serbest ticareti her platformda yaygınlaştırmaya çalışan ülkelerin dahi kriz dönemlerin de korumacılık politikaları uyguladığı gözlemlenmiştir (Ertürk, 2017). Serbest ticareti salt bir şekilde kabul eden

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ülkelerin kısa vadeli tüketici refahları olsa da uzun vadede de zararlı oldukları açıklanacaktır. Bu alan ile ilgili araştırmalar incelendiğinde araştırmaların kriz değerlendirmelerinin büyük devletlerin temel alarak yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Dünyanın en güçlü ekonomilerine sahip ABD, İngiltere gibi ülkelerin krizlerden kaynaklanan negatif etkileri açık bir şekilde ortaya koyulup çözüm araştırmaları yapılırken, kırılgan ve düşük ölçekli ekonomiye sahip ülkelere yönelik araştırmalar azdır. Bu durumda kriz analizlerinin ABD gibi büyük devletlerin çıkarları doğrultusunda yapılmaktadır. Çözüm önerilerinin de bu perspektiften yayınlanmasına sebep olmaktadır. Bu çalışma, serbest ticaret ve korumacılık politikalarının bütüncül bir şekilde bir ülkenin sahiplenmesi gereken politikalar olmadığını iddia etmektedir. Devletlerin nevi şahsına münhasır ekonomik durumları bir etkenken aynı zamanda dönemin küresel ekonomik yapısının izin verdiği ölçüde ülke ekonomileri pozisyon almaktadır.

Küresel piyasalar, büyük devletlerin iradelerine bağlı olarak yönlendiği için küçük ve orta ölçekli ülkelerin serbest ticaretten bir anda çekilme ihtimali yoktur. Öte yandan büyük devletlerin ise serbest ticaret yerine korumacılık politikalarına geçişleri esnek olabilmektedir. Dolayısıyla küçük ölçekli ekonomilerin büyük devletin hamlelerine karşı hazırlıklı olması gerekmektedir. Örneğin DTÖ toplantılarında bazı ülkelerin tek taraflı olarak yapacakları gümrük duvarlarında yükseltme kararı sonrasında o devletin üyeliğini kaybetme tehlikesinden bahsedilmektedir. Ayrıca tek taraflı gümrük duvarlarının yükselten devlete karşı diğer ülkelerin ihracat önlemleri alacağı öne sürülmüştür (Öz, 2009). ABD ve büyük ölçekli ekonomiler serbest ticaret yanlısı politikalar geliştirirken mümkün gibi gözüken yukardaki durum ABD ve büyük ölçekli ekonomiler gümrük duvarlarını yükseltirken uygulanması zor gözükmektedir. Hangi ülkenin gücü ABD'yi korumacılık politikasından vazgeçirip serbest ticaret politikasına itmeye yeter? ABD'yi caydırma kapasitesine sahip bir ihracat tedbiri alınması diğer devletler için oluşturulması zor gözüken bir politikadır.

Dolayısıyla küresel rekabetin gümrük duvarları ile korunabildiği uluslararası sistemde büyük ölçekli ekonomiler kendi çıkarlarını küçük ölçekli ekonomili devletlere dayatmaktadır. Bu durumda küçük ölçekli ekonomilerin gümrük duvarları vasıtasıyla kendi ekonomi politikalarını uygulaması serbest ticaret yerine tercih edilebilir gözükmektedir. Uluslararası anarşinin hüküm sürdüğü ve suçluların iç hukuktaki gibi yargılanamadığı bir sistemde devletlerin birbirine koşulsuz güvenmesi düşünülemez.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Korumacılık politikalarının en tutarlı olduğu alanlardan birisi ise bebek endüstriler diye ifade edilen alanda gerçekleşmektedir. Bebek endüstriler ülkelerin ihraç ettikleri sanayi ürünlerini kendi ülkelerinde üretmek için başvurulan bir ekonomi politikasıdır. Bazı sanayi ürünlerini üretmenin başlangıç maliyeti ve ilk yıllarda piyasada tutunma maliyeti çok yüksek olduğu için bireyler ve özel sektör piyasaya girmekten çekilebilir. Bu yüzden devlet genelde teknoloji oranı yüksek olan bu sektörleri büyüyene kadar gümrük vergilerini artırarak ya da diğer ticari politikalar ile destekler (Acar, 2010). Bu politikanın en güzel örneklerini Güney Kore vermiştir. Otomotiv sektöründe hiç yok denecek kadar az bulunan Güney Kore ekonomisi teknoloji transferi ve yaparak öğrenme gibi metotları uygulayarak aynı zamanda eğitim seviyesini her geçen gün ileriye taşıyarak otomotiv sektöründe en önde gelen ülkelerden biri olmuştur. Başlangıçta Güney Kore otomotiv ithalatına ciddi oranda vergi getirmiş buna karşılık olarak içeride üretilen otomobillerin alımını teşvik etmiştir (Çalışır & Gülmez, 2007, s. 34). Belli bir süre ithal otomobillere göre kalitesiz olan otomobiller yerli ve küresel talepler temel alınarak geliştirilen yeni modeller ile küresel ölçekte rekabet edebilen birçok markaya dönüşmüştür. Bu aşamadan sonra devlet piyasadan çekilerek markalar kendi ayakları üzerinde durmuştur. Teknoloji transferi sadece otomotiv sektörü ile kalmamış ülke birçok sektörde teknoloji ithal eden ülke konumundan teknoloji ihraç eden ülke konumuna gelmiştir. Eğer Güney Kore siyasi iradesi korumacılık politikalarına başvurmasaydı ülke otomotiv sektöründe hiç olmayabilirdi. O halde korumacılık politikaları gelişmemiş ülkeleri gelişmiş ülkeler sınıfına geçmesinde etkili rol oynarken; bebek endüstriler ülkelerin ekonomik çıkarlarına hizmet eder. Tamamen serbest piyasaya önceliklerine bırakılan bir ekonomi ve girişimcilik politikası ülkelerin ürün üretme kapasiteleri, sanayi devrimini gerçekleştirmeleri on ya da yüz yıllar almasına sebep olabilir. Buna paralel olarak devletler teknolojik anlamda dışa bağımlı kalır. Bu durum devletlerin ulusal güvenlik ve çıkarlarında ciddi kayıplara sebep olabilir (Yiğenoğlu, 2016).

Serbest ticaret politikalarını destekleyen en büyük yaklaşımlardan biri de kazan- kazan yaklaşımıdır. Buna göre iki devlet karşılıklı çıkarlar üzerinde birleşir. Örneğin A ülkesi B ülkesinin yollarını yapar ve B ülkesi bu sayede yola sahip olur. A ülkesi ise o yollar üzerinden B ülkesinin pazarına girer. Kâğıt üzerinde iki ülkenin de kazançlı çıktığı bu yaklaşımda pratikte farklı durumlar ortaya çıkabilmektedir. Yukarıdaki örnekte B ülkesi artık A ülkesinin ürettiği ürünlerde üretici ise tüketici konumuna geçmektedir. Ulaşım maliyetleri ve gümrük vergilerinin düşmesi bunda önemli etken olurken B ülkesi üretim

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kabiliyetini kaybetmekte A ülkesi ise üretim kapasitesini ve pazarını genişletmektedir. Benzer durumun bir kaç mal ve hizmet kaleminde gerçekleşmesi B ülkesini uzun bir süre hammadde sağlayıcısı A ülkesini ise son ürünü satan bir sanayi ülkesi haline getirmektedir. Bu durumda A ülkesi ile B ülkesinin zenginlikleri arasında sürekli açılan bir fark oluşmaktadır. Aynı zamanda A ülkesi B ülkesine verdiği yardımların uzantısı olarak B ülkesinin siyasi ve ekonomik bağımsızlığına müdahale edebilmektedir Bu şekilde B ülkesini uzun yıllar boyunca etkisinde bırakarak askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel politikalarına yön verebilmektedir. A ülkesi ise kredi ve hibe verdiği ülkelerin kendisini yakalama kapasitesi olanlar kendi seviyesine geldiğinde onlara karşı korumacılık politikası uygulanmaktadır. Serbest ticaret, ancak kendi mal ve hizmetleri satıldığında serbesttir. Burada kredi ve hibe verilen ülkelerin A ülkesini yakalama kabiliyeti bir başka çalışmanın konusudur. Fakat kısaca değinmek gerekirse, örneğin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya ve Japonya kısa sürede ABD'ye bazı sektörlerde kafa tutacak seviyeye gelmiştir. Burada vurgulanması gereken, ABD kredilerinden daha ziyade Almanya ve Japonya'nın Savaş öncesinde de benzer kabiliyetlere sahip olduğudur (Derya, 2015).

Kazan- kazan politikasına madalyonun diğer yüzünden bakıldığında kaybet-kaybet yönü de vardır. Gelişmiş ülkeler belli sektörlerde kendilerine rakip olabilecek ülkelerin ortaya çıkmasına sebep olarak kaybederken gelişmemiş ülkeler de siyasi ekonomik ve askeri iradelerini kaybederek, birçok sektörde dışa bağımlı hale gelmektedir.

Avrupa Birliği dünya üzerinde liberal kurumsallaşmanın en etkin sonuçlar ortaya çıkaran bölgesel ittifakıdır. Ana prensipleri serbest piyasa ekonomisi ve temel özgürlükler üzerine kurulu olan bu birlikte tarım politikaları korumacılık açısından ciddi ilgi uyandıran bir alan olarak bulunmaktadır. İki Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini kıta Avrupa'sında yaşayan devletler, birlik vasıtasıyla bir tarım politikası geliştirmiştir. Buna göre bir daha savaş çıkma ihtimaline karşı Avrupa'nın kendi kendini besleyebilen bir coğrafya olması temel hedeftir. Bu amaçla tarım sektörü birlik tarafından sübvanse edilmektedir (Tetik, 2015). Burada iki temel çıkarım bulunmaktadır. Birincisi Avrupa'da savaşın izleri hala tazedir ve devletler kendi kendine yetebilen politikalara destek vermektedir. İkincisi ekonomik olarak serbest ticaretin daha verimli olduğunu düşündükleri halde ulusal güvenlik ve çıkarları için serbest ticareti kısmaktadırlar. Serbest ticarete güvenmeyip ulusal güvenlik ve çıkarları için serbest ticaretin aleyhine politikalar geliştirmektedirler.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Serbest ticaret argümanın temel eleştirilerinden biri ise serbest ticareti en yüksek sesle savunan ülkelerin dahi gelişmiş ülke haline gelene kadar korumacılık politikalarını uyguladığıdır. ABD, İngiltere gibi büyük güçlerin ve Avrupa Birliği ülkelerinin tarihlerinde korumacılık örnekleri ile doludur (Derya, 2015, s. 99).

Korumacılığa yapılan bir eleştiri kriz sonralarında ki ekonomik durgunluğun derinleşmesine sebep olarak ekonomik krizin süresini uzatması yönündedir (Öz, 2009). Kriz dönemlerinde birçok ülkenin gümrük duvarlarını önde gelen ülkelerin ardından yükseltmesi birçok düşünür tarafından normal karşılanmaktadır. Bu durumda gümrük vergilerini artırmayan ülkeler diğerleri için serbest pazar haline gelecek ve bu nedenden dolayı kriz bu ülkede diğer ülkelere kıyasla daha uzun vadeli ekonomik problemlere sebep olacaktır.

Korumacılık eleştirisinde ifade edilen bir diğer konu ise uzun bir süre yabancı rekabetten korunan sektörlerde gelişmekte olan ülkelerin yeterli ilerleme kat edemediğidir. Öte yandan bazı sektörler bebek endüstrisi koruması olmadan dünya piyasalarında başarılı olmuştur. Burada araştırmacıların gözden kaçırdığı nokta, korunan sektörlerde devletlerin korunma politikasını Ar- Ge ve inovasyona yönelik geliştirdiğinde aksi sonuçlar çıktığını görmezden gelmeleridir. Bebek endüstrisi olmadan dünya piyasalarında başarılı olan devletler incelendiğinde başarılarının geçici olduğu saptanmıştır. Çünkü eşit rekabet halinde oldukları devletleri teknoloji ve verimlilik açısından geçemedikleri için; işçi maliyetlerinden kısarak ucuz işgücü sayesinde piyasadaki tutunabilmektedirler. Fakat ilerleyen süreçte emek ücretleri arttığında bu ülkelerin piyasada tutunması zorlaşmaktadır. Bu durum gelişmiş ülkelerin sanayilerinin gelişmekte olan ülkelerin sanayilerine zarar veren ana etken olmasa da yan bir etken olduğunu açıklar.

Son analizde her devletin her ürünü üretemeyeceği dolayısıyla birbiriyle ticaret yapması gerektiği açıktır. Fakat her ülkenin kendisi için stratejik olan sektörlerde korumacılık politikaları yapması ulusal çıkar ve güvenlik için elzemdir (Mangır & Acet, 2014).

SEÇİM VAATLERİNİN KÜRESEL SERBEST TİCARETLE İKAMESİ

ABD başkanı Donald Trump'ın ek gümrük vergileri koymasının arkasındaki sebep, serbest ticareti önlemek ya da korumacılık yapmaktan ziyade iç politikayı, yerel talepleri önceleyen bir politik vizyona sahip olmasıdır. Trump, ABD'nin ekonomik kaygılardan daha ziyade iç siyaset temelli bir çizgide ilerlemektedir. Seçim kampanyasında öne sürdüğü vaatleri mümkün olduğunca

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
yerine getirmektedir. Seçim kampanyası esnasında Çin'den yapacağı ithalatı sınırlayacağını belirten Trump tüm söylemlerinde serbest ticarete karşı mesafeli durdu. Çin'de üretim yapan Amerikan firmalarını da ülkesine geri dönmesi ve istihdam oluşturması için teşvik edeceğini söyledi (Grün, 2017) .Trump'ın seçim vaatlerini gerçekleştirmeye çalıştığını diğer politikalarında da gözlemlemekteyiz.

TRUMP'IN SEÇİM VAATLERİ

Trump'ın seçim vaatleri incelendiğinde büyük ölçüde seçim vaatlerine sadık kaldığı gözlemlenmektedir.

- Vergi İndirimi

Seçim öncesinde kurumlar vergisin de indirerek Amerika Birleşik Devletleri'nin içinde yatırımları artırmak istiyordu. Kasım 2017'de bu sözünü yerine getirdi (www.bbc.com, 2018).

- İklim Değişikliği ve Paris Anlaşması

Seçim kampanyasını yürütürken iklim değişikliğinin Çin uydurmaları olarak alay etti ve Paris düzenlemelerinin ABD'nin büyümesini engellediğini belirtti. Bu gerekçelerle anlaşmadan çekildi. Amerikan başkanı hem Amerika'da hem de küresel çapta liderler ve ünlü kişiler tarafından birçok tepki almasına rağmen kararından vazgeçmedi.

- IŞID ve Ticaret Anlaşmaları

IŞID'in 2015'ten beri ağır bir şekilde bombalanmasını destekliyordu. Amerikan teknolojisinin en büyük bombalarını IŞID üzerine yağdırdı. Ticaret anlaşmalarının ilgili çekincelerini her fırsatta dile getiren Trump, seçim öncesi NAFTA(North American Free Trade Association)'yı felaket olarak tanımladı. TPP(Trans Pasific Partnership) 'in ise kötüye gittiğini söylemişti. Başkan olduktan sonra TPP'den çekildi ve NAFTA'yı yeniden müzakereye açtı. Ulusal ve uluslararası ekonomistler bu anlaşmaların Amerika Birleşik Devletleri'nde çıkarlarını olduğunu söylemesi kararını değiştirmedi.

- ABD Büyükelçiliğinin Kudüs'e Taşınması ve Meksika Sınırı

Seçim öncesinde Amerikan Büyükelçiliğinin Tel Aviv'den Kudüs'e taşınacağını duyurmuştu. Kasım 2017'de Kudüs'ü İsrail'in resmi başkenti olarak tanırken elçiliğin Mayıs 2018'de açılacağını söyledi. (www.bbc.com, 2018) Seçim öncesinde Meksika sınırına duvar örmeyi planlayan Trump duvarın ödemesini Meksika'ya yaptırmak istemiştir 30 Mart 2018 itibari ile duvar

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
örülmeye başladı fakat finansmanın Amerikan Savunma Bakanlığı tarafından yapılması bekleniyor (Trthaber, 2018).

Trump'ın bu vergileri getirmesindeki diğer bir açıklama küresel ekonominin günümüz dinamiklerini iyi okuyamadığının ifade edilmesidir (Sak, 2018). Fakat Trump çağdaş dinamikleri yeterince hesaba katmasa bile ABD, küresel ekonomik düzeni kuran bir devlet olarak, Dünya ekonomik sistemine hakim insan kaynaklarına ve yeterli kurumsal kimliğe sahiptir. Dolayısıyla Trump'ın gümrük vergilerini artırma istemi uluslararası ekonomik dengeleri anlayamamasından kaynaklanamaz. Trump bilinçli bir şekilde ekonomik verimlilik düşüncesini ikinci plana atıyor ve kendisi gibi düşünen Amerikalılara hitap edecek şekilde hareket ediyor. Trump için bir malı yurtdışından daha ucuza ihraç etmek eğer uğrunda bir Amerikan şirketi zarar görecekse makul değil. Aynı şekilde Amerikan malına göre daha ucuza ihraç edilen bir mal bir yerli üretim mala zarar vererek Amerikan işçisini işsiz bırakacaksa ekonomik verimliliğin bir önemi yoktur. Bu düşüncelerinin temellendirmesini ''Make America Great Again'' ve 'America First' sloganlı kampanyasında açıkça gözlemlemekteyiz.

Trump ABD'nin ekonomik ve siyasi çıkarları için korumacılık politikasını öncelememektedir. Hangi politikanın daha iyi olduğunu umursamıyor. Onun için seçim vaatlerini yerine getirmek daha öncelikli gözükmektedir. Trump bu politikaları uluslararası ekonomik düzen korumacılığa doğru kaydığı için de yapmamaktadır. Çünkü uluslararası düzeni belirleyen temel ülke ABD'dir. Aynı zamanda diğer ülkelerin korumacılık yapmamasını önleyebilecek temel aktördür. Buna rağmen korumacılık politikalarının fitilini ateşleyen bir devlet izlenimindedir. Diğer devletleri korumacı bir dış ticaret politikası izlemeye itmektedir.

Yukarda bahsettiğimiz iddiaları ispatlamak için araştırma yöntemi olarak olay incelemesi yapacağım. Bu tür sorulara cevap aramanın en güzel yolu nitel araştırma yöntemidir. Benim sorumdan anlaşılacağı üzere olay incelemesi iddia ettiğim ifadeleri en iyi şekilde ortaya koyacaktır. Trump'ın Çin'e uyguladığı gümrük vergilerinin ve tarihçesinin ayrıntılarına bu bölümde gireceğiz.

ABD- ÇİN TİCARET SAVAŞLARI

ABD Başkanı Donald Trump seçimlerden önce bahsettiği ek gümrük vergisi ve korumacılık politikalarının ilk hamlesini 8 Mart 2018 tarihinde demir- çelik ve alüminyum sektörlerine ilave ek gümrük vergisi koyarak yapmıştır. Bu karar her ne kadar genel olsa da Kanada, Meksika, Avrupa Birliği, Avustralya, Arjantin, Brezilya ve Güney Kore istisna tutulmuştur. Karardan en fazla

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

etkilenen ülke ise Çin olmuştur. Çin, bu hamleye karşı saldırgan bir tavır takınmak yerine ölçülü bir açıklama yapmıştır. 23 Mart tarihinde ABD'den ikinci hamle gelmiştir. Çin'den ithal edilen 60 milyar dolarlık mal soruşturma kapsamına alınmıştır. ABD'nin bu hamlelerine Çin'den 2 Nisan tarihinde cevap gelmiştir 3 milyar dolarlık ithalat ürününe %25' lik vergi soruşturması başlatılmıştır (Aran, 2018).

ABD 4 Nisan'da fikri mülkiyet hakkındaki endişelerini dile getirerek karşılık vermiştir. 1300 ürünün ithalatı için %25' lik ek vergi getirebileceğini açıklanmıştır. Çin'de üretim yapan ABD firmalarının teknolojilerinin çalındığını iddia eden ABD yönetimi Çin'i hırsızlıkla suçlayarak Çin'in zorunlu teknoloji transferi gerçekleştirdiğini ilan etmiştir (Aran, 2018).

Çin ise 106 Amerikan menşeili ürüne %25 ek gümrük tarifesi koyacağını duyurmuştur. Çin tarafı ABD'yi DTÖ'nün kurallarını uygulamamakla suçlamıştır. Mevcut tansiyonun, ticari politikaların küresel ve yerel ekonomilere zarar verebileceğini ifade etmiştir. Son hamle ABD tarafından gelmiş Çin'in 100 milyar dolarlık atılımı için inceleme başlatacağı duyurulmuştur. ABD başkanının bu hamleleri Amerika'da farklı yansımalar ile karşılaşmaktadır. Çin ile ticarete sekte uğramasının tüketici refahında azalmaya yol açacağı, üretim maliyetlerini artıracağı, Amerikan çiftçisinin Çin'e satış yapamayacağı gibi olumsuz senaryolar vardır (Aran, 2018). Diğer taraftan Trump ve taraftarları ek gümrük vergilerinin Amerikan şirketlerinin ve işçilerinin çıkarına olduğu ve bunların korunması için gerçekleştirildiği ifade etmektedir.

SONUÇ

Bu araştırma da ABD'nin Çin'e uygulamış olduğu gümrük vergilerini neden uygulamaya çalıştığını izah etmeye çalıştım. ABD gibi küresel serbest ticaretin baş aktörü olan bir ülkenin tekrardan neden korumacılık politikalara geri döndüğünü anlamaya çalıştım. Fukuyama'nın tarihin sonu tezinde insanlığın son evrimi olan liberal devlet anlayışından sapma olmasının sebeplerini ortaya çıkarmaya çalıştım. Eğer serbest piyasa ve ekonomiye devlet müdahalesinin en aza indirgenmesi küresel ekonomi politikte üstün geldiyse, serbest piyasanın bayraktarlığını yapan bir ülke neden korumacılık politikalarına geri dönmeye yönelmiştir sorusunu cevaplamaya çalıştım. Öncelikle serbest ticaret ve onun karşıtı olan korumacılığın teorik yaklaşımlarını ele aldım. Uzun süredir tartışılagelen bu iki yaklaşımın açıklamalarıyla devletlerin uluslararası ticaret politikalarını açıklamaya çalıştım. Liberal argümanın aksine devletlerin her

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
koşulda serbest ticaret yaparak refaha erişemeyeceğini, uygun şartlar altında devletlerin korumacılık yaparak ulusal refah ve çıkarlarını oluşturabileceklerini fark ettim. Buradan hareketle Donald Trump'ın izlediği politikanın ayrıntılarını inceledim. Literatürden farklı olarak ABD'nin dış ticaret politikasının temelinde Trump'ın iç politik kaygıları olduğunun altını çizdim. Trump'ın gerçekten de diğer seçim vaatlerini tutmaya çalıştığını tespit ettim. Trump'ın bu politikayı oluşturmasındaki sebebin gerçekten ABD siyasi ve ekonomik çıkarlarının bu yönde olduğuna inandığından mı yoksa sadece tekrardan seçilebilmek için mi olduğu ileriki araştırmaların konusu olabilir. Trump ve onu iktidara getiren insanlar gerçekten küreselleşmenin sonuçlarından, serbest ticaretin mal ve hizmet dolaşımından, göç, terör ve iklim gibi küresel problemlerle uğraşmak istemiyor olabilir. Bunun yerine Amerika'ya odaklanıp izolasyonculuk politikası izlemek isteyebilir. Serbest ticaret adı altında ülkelerinin aldatıldığını ve adil olmayan bir ticaretle zarara uğradıklarını iddia ediyorlar. Bu söylem yüzyıllardır çeşitli yollarla sömürülen ülkelerinin söylemleriyle benzeşiyor. Burada dikkat çekilmesi gereken noktalardan biri Trump yanlısı Amerikalıların şu an istemedikleri küresel düzeni kuran ana aktör olmaları ve hala bu sistemin varlığından dolayı Amerikan çıkarlarına ciddi katkılar geldiğinin unutulmamasıdır. İkincisi Amerika, korumacılık politikasıyla şirket ve işçilerini korurken çiftçilerinin zararıyla sonuçlanacak durumlara yol açabilir. Çünkü karşılıklı bağımlılık ve küreselleşme ülke ekonomilerini iç içe geçirmiş ve katı korumacılık önlemleri misillemelerle karşılık bulabilir.

Son olarak ABD halkının ve onun temsilcisi olan Başkan Trump'ın ekonomi politikasında korumacılığı tercih etmesi şu açıdan da aydınlatıcı olacaktır. Eğer serbest ticaret, ekonomik açıdan daha verimli ise ve bu durum ampirik olarak ortaya konuyorsa buna rağmen sırf demokratik taleplerle yada egoist tavırlarla ekonomik çıkarlar feda ediliyorsa; demokratik yönetim biçiminin devletlerin ekonomik çıkarlarına zarar verip vermediği ileriki araştırmalar için iyi bir çalışma alanı olabilir.

Kaynakça

Acar, M. (2010). Serbest Ticaret, Ekonomik Özgürlükler ve Refah. *Bilig*, 52.

Aran, B. (2018). *ABD, Çin, Ticaret Savaşları ve Türkiye.* TEPAV.

Çalışır, M., & Gülmez, A. (2007). Güney Kore'nin Başarısının Arkasında Arge Gerçeği ve Türkiye Örneği. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 32-34.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Derya, H. (2015). Almanya ve Japonya'nın Sanayileşme Sürecinde Korumacı Politikaların Önemi. *Akademik Bakış Dergisi*, 107.

Ertürk, N. (2017, Mayıs). Ticaret Savaşları Ve Dünya Ekonomilerine Etkileri. *Fiscaoeconomia*, s. 90.

Grün, C. (2017, Ocak 20). *Deutsche Welle Türkçe*. Mayıs 1, 2018 tarihinde Deutsche Welle Türkçe Web Sitesi: http://www.dw.com/tr/6-maddede-trump%C4%B1n-se%C3%A7im-vaatleri/a-37203760 adresinden alındı

Mangır, F., & Acet, H. (2014). Serbest Ticaret ve Korumacılık, Avrupa Birliği'nde Malların Serbest Dolaşımı ve Türkiye'nin Uyumu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 97

Öz, S. (2009). *Kriz ve Korumacılık: Tarih tekerrür edecek mi?* İstanbul: Tüsiad- Koç University Economic Reserch Forum.

Sak, G. (2018, Mart 12). *Amerikasız TPP Şili'de imzalandı.* Mayıs 1, 2018 tarihinde www.tepav.org.tr: http://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/6146 adresinden alındı

Skousen, M. (2016). *İktisadi Düşünce Tarihi.* (M. Acar, M. Toprak, & E. Erdem, Çev.) İstanbul: Adres Yayınları.

Tetik, Z. Ö. (2015). *Türkiye Cumhuriyeti Tarım Bakanlığı.* Mayıs 1, 2018 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Tarım Bakanlığı Web Sitesi: https://www.tarim.gov.tr/ABDGM/Belgeler/%C4%B0DAR%C4%B0%20%C4%B0%C5%9ELER/Uzmanl%C4%B1k%20Tez%20Eyl%C3%BCl%202015/Zafer%20Ozgu%20Tetik.pdf adresinden alındı

Trthaber. (2018, Mart 30). Mayıs 1, 2018 tarihinde trthaber: http://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-meksika-sinirina-duvar-ormeye-basladi-357898.html adresinden alındı

Ünay, S., & Dilek, Ş. (2018). *Yeni Korumacılık ve Ticaret Savaşları.* İstanbul: SETA.

www.bbc.com. (2018, Şubat 26). Mayıs 1, 2018 tarihinde Trump's campaign promises - has he delivered on them?: http://www.bbc.com/news/world-us-canada-37982000 adresinden alındı

Yiğenoğlu, K. (2016). İktisadiMilliyetçilik ve Artan Korumacılık Eğilimleri: ABD Otomotiv Sektöründe Korumacılığın EKonomi Politiği. *Jomelips*, 20-21.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ABSTRACT

After 2008 financial economic crisis, protectionism policies became prevalant globally. States protect to own domestic market in an effort to influence of crises low level. Domestic production is supported and economic nationalism increased. Global free trade is examined this era.

US was the main booster of free trade and globalization. Before Trump administration US advised to whole World to free trade and cooperation. For this reason US aim to non-tax agreement or marjinal tariff in international trade. But Trump economic approach reverse general trade inclination. In 2018 Trump imposed 25 percent additional tax of Chinese imports. In September Trump enacted 200 billion dollar worth of Chinese output. The fact that despite escalating economic and political tensions, Beijing declared peaceful expression.

In this research explained that Why Donald Trump placed tariffs on billions of dollars worth of goods from China? This article emphasises that Donald Trump's primary long term concern is the profitability of his own enterprises. Thus Trump's primary interest to stay in power. In his presidential campaign, Trump made China the thief for stealing American business and technology through unfair trade. Trump want to keep his prisidantal campaign promises for next election. His essential goal is local political demands rather than international economic balances.

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KÜLTÜR YATIRIMLARI VE GİRİŞİMLERİNE YÖNELİK VERGİSEL TEŞVİK UYGULAMALARININ BATI KARADENİZ BÖLGESİNDEKİ YANSIMALARI

Meltem İrteş Gülşen

ÖZET

Kültür; sosyoloji, siyaset ve tarih gibi disiplinlerle olduğu gibi ekonomi ile de yakın ilişki içerisindedir. Ülkelerin ekonomik kalkınma ve büyümelerini sağlamak için bölgesel ve sektörel yatırımları yaparken kültürel yatırım ve girişimlerin öneminin de göz ardı edilmemesi gerekir. Kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması kadar kültür ekonomisinin de önemi günümüzde artmıştır. Bu nedenle araştırma, devletin kültür yatırım ve girişimlerini teşvik edici rolü ne olmalıdır, devlet kültür yatırım ve girişim faaliyetlerini sağlanan vergi teşviklerinin ne gibi katkısı bulunmaktadır sorularına cevap vermeyi amaçlamaktadır. Kültür yatırım ve girişimlerine sağlanan vergisel teşvikler söz konusu yatırım ve girişim miktar ve kalitesini arttırdığı ölçüde turizm sektörüne ve dolayısıyla ekonomik büyümeye de katkıda bulunacaktır. Çalışma Türkiye'deki ve özellikle Batı Karadeniz Bölgesindeki mevcut kültürel yatırımlara vergi teşvik uygulaması ele alınarak vergi teşvik politikası, Karadeniz'e komşu kıyısı olan Romanya örneklerinden hareketle karşılaştırma yöntemiyle incelenmiştir. Kültürel yatırım ve girişimleri arttırmak için vergi teşvikleri etkin bir araç olarak kullanılırsa Türkiye'de kültürel yatırımların miktarı ve kalitesinde dolayısıyla kültürel mirasın aktarılmasında fayda sağlayacaktır.

Anahtar Kelime: Kültürel Yatırım, Kültürel Girişim, Vergi Teşvikleri, Karadeniz

REFLECTIONS OF TAX INCENTIVES ON CULTURAL INVESTMENTS AND INITIATIVES IN THE WESTERN BLACK SEA REGION

ABSTRACT

Culture, sociology, politics and history as well as disciplines such as close relationship with the economy. The importance of cultural investments and initiatives should not be underestimated when making regional and sectoral

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

investments in order to ensure economic development and growth of countries. The importance of cultural economy as well as the transfer of cultural heritage to future generations has increased today. Therefore, research aims to answer the questions of what should be the role of the state in promoting cultural investment and initiatives, and what may be the role of tax policy in presenting state cultural investment and enterprise activities. Tax incentives provided to cultural investment and enterprises will contribute to the tourism sector and hence to economic growth as the amount and quality of the investment and enterprise in question increases. The tax incentive policy was examined in comparison with the examples of countries bordering the Black Sea by considering the tax incentive application for the existing cultural investments in Turkey and especially in the Western Black Sea region. If tax policies are used as an effective tool to increase cultural investment and initiatives, they will benefit in the transfer of cultural heritage due to the quantity and quality of cultural investments in Turkey.

Keywords: Cultural Investment, Cultural Enterprise, Tax Incentives, Black Sea

Giriş

Kültür ve kültüre ilişkin tanımlar psikolojide, antropolojide, sosyolojide, coğrafyada, iktisat ve siyaset biliminde değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Antropolog Edward Tylor' un 1871 yılında yaptığı etnografi, *"insanın toplumun bir üyesi olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, yasa, görenek ve başka herhangi bir yetenek ya da alışkanlığı içeren karmaşık bir bütün"* şeklinde tanımlamaktadır.[1] Psikolojide, *"insanların özdeş güdüleri olduğu düşüncesinden uzaklaşma, sosyoloji ve antropolojiyle yakınlaşma"* anlamına gelmektedir. Kültür, coğrafyada, *"belirli bir bölgedeki toplumsal ayrılıkları ve toplumsal çatışmaları görmezlikten gelen geleneksellik"* anlamındadır. İktisatta, *"tüketim üstünde daha çok durulması ve eğilimlerin basit bir rasyonel tüketici modeliyle doyurucu bir biçimde açıklanamayacağı bilinci"*, siyaset biliminde *"siyaseti simgesel bir olay olarak görme, farklı medyalarda siyasal iletişimi inceleme"* olarak tanımlanır.[2] Bozkurt Güvenç ise antropolojik açıdan, *"Kültür, toplum insanoğlu, eğitim süreci ve kültürel muhteva gibi değişkenlerin ve bunlar arasındaki karmaşık ilişkilerin bir işlevidir"* tanımını

[1] Burke Peter, *Kültür Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 41

[2] Emre Kongar, *Kültür Üzerine*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, s.19.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yapmaktadır.[3] John J. Macionis ise sosyolojik açıdan kültürü "*düşünce biçimleri davranış biçimi ve maddi nesnelerle birlikte insanların yaşam biçimleridir Kültür ne düşündüğümüzü, nasıl davrandığımızı ve neye sahip olduğumuzu kapsamaktadır. Hem geçmişle olan bağımız, hem de gelecek için kılavuzumuzdur*" şeklinde tanımlamaktadır.[4]

Kültürel varlıkları, belli bir toplumun veya insanların yarattığı, özgün değere sahip bilimsel ve kültürel taşınır ve taşınmaz eserlerdir. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda "*Kültür varlıkları; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır*" şeklinde ifade edilmektedir.[5] (Külcü, 2015: 28)

UNESCO Kültürel Miras veya Kültür Mirasını, evrensel bir bakış açısına sahip olan, *"daha önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve evrensel değerlere sahip olduğuna inanılan eserler, dil, kültür gibi yaşanmışlıklardan günümüze kalanlara verilen genel bir isimdir"* şeklinde tanımlamaktadır.

Söz konusu mirasın aktarımının önemi, gelişen teknoloji ile turizmde yaşanan radikal gelişmelerle birlikte hızla artmıştır. Kültürün artan önemi bu alanda yapılan aktarım, yatırım ve girişimlerin sayısının artmasına ve çeşitlenmesine neden olmuştur. Söz konusu gelişmeler Türkiye'nin kültüre ve kültürel yatırım ve girişimlere gereken önemi vermesi gerekliliğini ortaya çıkartmıştır. Çalışmanın temel amacı, Türkiye'de kültüre ve bu konuda yapılan yatırım ve girişimlere tanınan vergisel teşvikleri incelemek, ne kadar uygulandığını tespit etmek ve sonuçlarını Karadeniz'e komşu olan Romanya kanunları ile karşılaştırarak irdelemektir.

Çalışmamız da öncelikle genel olarak kültürel yatırımlar ve vergi teşviklerinden kısaca bahsedilmiştir. Romanya ve Türkiye kanunlarının kültürel faaliyetlere tanıdığı vergisel teşvikler incelenmiştir. Daha sonra da Batı Karadeniz Bölgesinde yer alan illerin kültürel yatırım teşviklerinden ne derece yararlandığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. Teşvikler

[3] Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2011 s. 129

[4] John J. Macionis, *Sosyoloji*, (Çev. Vildan Akan.), Nobel Yayıncılık, Ankara 2013 s. 58.

[5] Özlem Taşkın KÜLCÜ, *Kültürel Miras Kavramının Eğitim Açısından Önemi*, Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 2015, s:27-32.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kültürel faaliyetleri desteklemek için farklı finansman kaynakları bulunmaktadır. Kültürel alanda özel sektör yatırımlarının finansmanında kamu desteğini kadar özel desteklerde yer almaktadır. Bu bağlamda, özel yatırım terimi, bireyler, işletmeler veya halka açık olmayan örgütler tarafından kültüre yatırım yapmak, vermek veya harcama yapmak gibi herhangi birini içermektedir. Bu tanım, özel yatırım kavramının ötesine uzanmaktadır. Sermaye getirileri ile ilişkili yatırım yapıp yapmadıkları yanında bireyler ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından türetilmiş, sponsorluk ve bağışları da kapsamaktadır. Bu nedenle ilgili destek biçimleri doğrudan yatırım, sponsorluk, patronaj ve bağışlar şeklinde olabileceği gibi bireylerin kendi kazançları ile aldıkları bilet ve giriş ücretleri gibi üretilen geliri de kapsamaktadır.

Yatırım ve harcamalar farklı motiflerle yönlendirilir. Yatırımlar, kazanç ilkesine göre, harcamalar piyasa tarafından ölçülen tüketicinin egemenliği ilkesine göre yönlendirilir. Kültürel yatırımlar ise ekonomik olmayan değerleri ile ifade edilen sosyal sorumluluk ilkesine göre yönlendirilir. Söz konusu sosyal sorumluluğu yerine getirebilmek için bağışlar, sponsorluklar, kamu sübvansiyonları ve vergi teşvikleri gibi farklı önlemler ile kültürel faaliyetlere ve girişimlere desteği arttırmak için mekanizmalar geliştirilmiştir.

Kültür sektörü sadece kamu kurumları ve kar amacı gütmeyen kuruluşlardan oluşmamaktadır. Aynı zamanda dolaylı kamu önlemlerinden yararlanan kültürel işletmeleri de içermektedir. Bu çalışmanın ana odak noktası, finansman modellerinden hükümetler tarafından kültüre yapılan özel sektör yatırımlarını teşvik etmek için geliştirilen vergisel mekanizmalar ve bunların kültürel yatırımlara etkisidir. Genel olarak sınıflandırırsak, sanat ve kültürün finansmanını üç kaynaktan oluştuğunu görürüz; kamu finansmanı, özel fonlar ve kazanılan gelirler. Kaynaklarına göre sınıflandırırsak: kurumsal, bireysel ve kar amacı gütmeyen kurumlar şeklinde sıralayabiliriz. Bu üç kaynak aynı anda çalışır. Klamer, Mignosa ve Petrova'nın yaptığı çalışmada ise kültür için çeşitli finansal destek türlerini oluşturan söz konusu üç alanı ayırmışlardır.[6]

Ancak genel görüş, sanat ve kültür finansmanında, karma finansman ekonomisinin kullanılmasıdır. Yaygın algı kültür sektörünün sürdürülebilirliğine yönelik yeni bakış açıları bulmak için bir baskı

[6] Klamer, A., Mignosa, A. and Petrova L. (2010), The Relationship Between Public and Private Financing of Culture in the EU, Paper Presented at The 14th International Conference of ACEI the Association for Cultural Economics International, Copenhagen, June s:1

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yaratmaktır. Böylece diğer kaynaklar, kamu fonlarını tamamlayacak ve kullanımını teşvik edecektir. Bu nedenle, özel fonların büyüklüğü hakkında yeterli karşılaştırmalı verinin olması gerekmektedir. Ancak ülkemizde olduğu gibi Avrupa Birliğine üye ülkelerde de kültür ve kültüre verilen önemin etkinliği ve karşılaştırmalı yöntemlerin şaşırtıcı bir şekilde olmadığı görülmektedir. Mevcut veriler farklı yöntemler kullanılarak toplanmaktadır ve bu nedenle Avrupa düzeyinde karşılaştırılabilir kaliteye sahip değildir.[7] Özel yatırımlarla ilgili konularda sistematik verilerin eksikliğini telafi etmek için kültür ve özellikle AB'de özel yatırımlar için mevcut teşvikler ve yatırımlarla ilgili durumlara dair fikir edinmek için girişim yapılmıştır, farklı AB ülkelerinde anketler aracılığıyla bilgi toplamaya çalışılmaktadır.

2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE GÖSTERGELERİN SEÇİMİ

AB'de somut ve somut olmayan kültürel mirasa verilen önem göz önünde bulundurularak, ülkelerin teşvik amacıyla kullanmış oldukları vergisel düzenlemelerin karşılaştırılmasının fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmamızda öncelikle genel olarak kültürel yatırımlar ve vergi teşviklerinden kısaca bahsedilmiştir. Romanya ve Türkiye kanunlarının kültürel faaliyetlere tanıdığı vergisel teşvikler incelenmiştir. Daha sonra da Batı Karadeniz Bölgesinde yer alan illerin kültürel yatırım teşviklerinden ne derece yararlandığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece hem Türkiye'de hem de Batı Karadeniz Bölgesi illerinde kültür yatırım ve girişimlerine verilen önem karşılaştırılmıştır. Ülke genelinde şartları taşıyan herkese sunulan bu imkânlardan Batı Karadeniz Bölgesi ne kadar yararlanmış, ne kadar etkili olmuş tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak Türkiye'de kültür yatırım ve girişimlere kanunlarla ne ölçüde teşvik imkânı sağlandığı tespit edilmiştir.

3. Romanya'daki Teşvik Politikaları

Romanya'da yatırımlara genel olarak sağlanan devlet destekleri ve teşviklerde şu şekildedir;

- Gelir ve Kurumlar Vergisi oranı % 16'dır.
- İlk yıl için %50 amortisman düşülebilmesi imkanı vardır.
- Zarar mahsubu 5 yıldır.
- Arsa ve inşaatlarda vergi muafiyeti 5 yıldır.
- Sanayi Parklarında vergi muafiyeti vardır.
- Belirli tutarı aşan yatırımlarda finansal destek sağlanmaktadır.

[7] Avrupa Parlamentosu, Encouraging Private Investment In The Cultural Sector, 2010, IP/B/CULT/FWC/2010-001/Lot4/C01/SC01

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- Katma Değer Vergisi (KDV) açısından bakıldığında, Romanya'da Gelir ve Kurumlar Vergisinde sabit bir oran yani % 16 uygulanmasına karşın KDV'de oran %19 gibi yüksek bir rakamdır. Ancak gıda ve ürünleri, alkolsüz içeceklerdeki KDV oranı %9'dur. Kitap, dergi, müzelere, tarihi eserlere, hayvanat bahçelerine giriş ücreti, sinema ve kültürel faaliyetlerdeki KDV oran %5'dir.

Vergi otoritelerine, işletmelerin KDV'nin düşülmesi talebini, yalnızca yasalar tarafından öngörülen kanıtlama araçları uygulamaya konduktan sonra, her şüphenin ötesinde, söz konusu işletmenin söz konusu işlemin, işlem zincirinin başında veya sonunda ortaya çıkan bir KDV yolsuzluğunu teşkil ettiğini bildiğini veya bilmesi gerektiğini ispatlaması durumunda reddetmelerine hak tanınmaktadır.

İşçinin sosyal güvenlik katkısına (CAS) ödeyeceği oran %25 değerindedir (daha önce %10,5 değerindeydi); işverenin ödeyeceği oran ise, normal, farklı ve özel çalışma şartlarına göre %0, %4, %8 değerindedir. Sağlık katkısı (CASS) oranı %10 değerinde olup, işçi (çalışan) statüsünde olan veya sağlık katkısını ödeme zorunluluğunda bulunan gerçek kişiler tarafından ödenecektir. İşverenler, işçilere ödedikleri maaşlara ait gelirler için, %2.25 değerinde olan iş için sigorta katkısını (CAM) ödeyeceklerdir.

İşsizlik yardımı verildiği gibi, işsiz olan ortaokul, lise, üniversite mezunları ve 45 yaş üzerindekileri en az 3 yıl çalıştırılmaları şartıyla farklı tutarlarda verilen aylık ücretin ilk yılı devletçe ödenmektedir. Ayrıca bu koşulları sağlayan personelin en fazla %20'si için eğitim masraflarının %50'sini devlet karşılanmaktadır.

Belirlenen miktarda yatırım yapılması, en az 300 yeni iş imkânı sağlanması ve de faaliyetin Romanya'da yürütülmesi şartıyla devlet yardımları verilmektedir.[8]

4. Mevzuatımızdaki Kültürel Yatırım ve Girişimlere Yönelik Vergisel Teşvikler

Kültür ve sanat faaliyetlerinin teşvikine ilişkin, hem 5225 Sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu'nda, hem de vergi kanunlarında, çok sayıda düzenleme bulunmaktadır.

[8] T.C. Ticaret Bakanlığı, https://www.ticaret.gov.tr/portal/content/conn/UCM/.../Romanya/.../Teşvikler.doc?lve

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

4.1.Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu'nda Yer Alan Teşvikler

5225 sayılı Kanun kapsamında sağlanan teşviklerden sigorta primi işveren paylarında indirim, su bedeli indirimi ve enerji desteği gibi destek ve teşviklerin 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 90. maddesinin 6. fıkrası kapsamında sağlanan Devlet yardımı, teşvik ve destekler olarak kabul edileceği belirtilmiştir.

4.1.1.Teşvikin Amacı

14.07.2004 Tarihinde kabul edilen 5225 Sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunun amacı; *"Bireyin ve toplumun kültürel gereksinimlerinin karşılanmasını; kültür varlıkları ile somut olmayan kültürel mirasın korunmasını ve sürdürülebilir kültürün birer öğesi haline getirilmesini; kültürel iletişim ve etkileşim ortamının etkinleştirilmesini; sanatsal ve kültürel değerlerin üretilmesi, toplumun bu değerlere ulaşım olanaklarının yaratılması ve geliştirilmesini; ülkemizin kültür varlıklarının yaşatılması ve ülke ekonomisine katkı yaratan bir unsur olarak değerlendirilmesi, kullanılması kültür merkezlerinin yapımı ve işletilmesine yönelik kültür yatırımı ve kültür girişimlerinin"* teşvik edilmesidir.[9]

4.1.2.Teşvik Konuları

Yerli veya yabancı tüzel kişilerin; "*kültür merkezlerinin yapımı, onarımı ve işletilmesi, kültürel ve sanatsal alanlara yönelik özel araştırma, eğitim veya uygulama merkezlerinin yapımı, onarımı veya işletilmesi, 2863 sayılı Kanun kapsamındaki taşınmaz kültür varlıklarının kullanılması ve kültür varlıkları ile somut olmayan kültürel mirasın araştırılması, derlenmesi, belgelendirilmesi, arşivlenmesi, yayınlanması, eğitimi, öğretimi ve tanıtılması faaliyetlerinde"* bulunması durumunda teşvikten yararlanabilmektedir.[10]

Yukarıda belirtilen konularda teşviklerden yararlanabilmek için; işverenlerin müracaat tarih itibarıyla muaccel olan hiçbir sigorta primi borcu, idari para cezası ve buna bağlı cezalardan doğan borcunun olmaması veya olması durumunda, bunların tecil, taksit ya da yapılandırma yapıldığının Sosyal Güvenlik Kurumundan alınacak yazı ile kanıtlanması gerekmektedir.

---

[9] 5225 Sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,132334/5225-sayili-kultur-yatirimlarini-ve-girisimlerini-tesvi-.html

[10] 5225 Sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu Genel Tebliği Seri No:1, (2009)

4.1.3.Teşvik Unsurları

Bu kanun kapsamındaki kültür yatırım ve girişimleri için uygulanacak teşvik unsurları aşağıdaki gibidir:

A. Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu'nda Yer Alan Teşvikler

5225 Sayılı Kanun'a dayanak " teşviklerden sigorta primi işveren paylarında indirim, su bedeli indirimi ve enerji desteği gibi destek ve teşviklerin, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 90. maddesinin 6. fıkrası[11] kapsamında sağlanan devlet yardımı, teşvik ve destekler olarak kabul edileceği" belirtilmiştir.

5225 Sayılı Kanun kapsamında sağlanan teşvik unsurları aşağıdaki gibidir:

- Taşınmaz Mal Tahsisi;
- Gelir Vergisi Stopajı İndirimi
- Sigorta Primi İşveren Hissesi İndirim
- Su Bedeli İndirimi ve Enerji Desteği
- Yabancı Uzman Personel ve Sanatçı Çalıştırabilme
- Hafta Sonu ve Resmi Tatillerde Faaliyette Bulunabilme

B. Diğer Vergilerde Yer Alan Teşvikler

- İlave Sigorta İndirimi
- Vergi İndirimi (5228 Sayılı Kanun)
- Telif Kazançları İstisnası
- İndirimli KDV Uygulaması
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Kapsamındaki İşlemlerde KDV İstisnası
- Belediye Gelirleri Kanunu'ndaki İndirimler
- Damga Vergisi İstisnası
- Harç İstisnası

[11] 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

5. Batı Karadeniz Bölgesinde Yararlanılan Kültürel Yatırım ve Girişimlere Yönelik Vergisel Teşviklerin Değerlendirilmesi

Günümüzde sürdürülebilir bölgesel kalkınmanın sağlanması ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının ise azaltılmasının önemi artmaktadır. Bölgelerin birbirinden farklı ekonomik ve sosyal yapıya sahip olmaları nedeniyle kalkınmanın bölgesel düzeyde ve o bölgenin özellik ve sorunlarına uygun planlamalar yapılarak hedeflerin belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu nedenle kalkınma planları bölgelere göre hazırlanmaktadır. Bu çerçevede Batı Karadeniz Bölgesinde bulunan Zonguldak, Karabük ve Bartın illeri TR81 bölgesini oluşturmaktadır. Bu illerin genel durumuna baktığımızda; her üç ilinde kalkınmada birinci derecede öncelikli iller arasında olduğu görülmektedir. Yatırım teşvik bölgeleri açısından da Zonguldak ve Karabük 3. Bölgede yer alırken Bartın 4. Bölgede yer almaktadır.

Zonguldak ilinin doğa turizmine uygun bir yapısı bulunmaktadır. Küre Dağları Milli Parkı ve Yenice Ormanları bu değerlere örnektir. Bölge, doğa turizminin yanı sıra kültür-tarih-kongre ve kıyı turizmi için de elverişlidir. Ayrıca UNESCO tarafından "Dünya Miras Kenti" unvanı verilen Safranbolu turizm açısından önemli bir düzeydedir.

TR81 bölgesindeki illere 5225 S.K. ile sağlanan teşviklerden ne derece yararlandığına baktığımızda ise; öncelikler 6 puanlık sigorta prim indiriminden iller arasında sadece Bartın yararlanabilecektir. Diğer Batı Karadeniz illeri olan Karabük ve Zonguldak bu indirim teşvikinden yararlanamamaktadır.

5225 Sayılı Kanun Kapsamında Tahsisi Yapılan Taşınmazlar iller arasında Ankara, Diyarbakır, İstanbul, Rize ve Sinop yer almaktadır. TR81 bölgesinde bu kanun kapsamında tahsisli taşınmaz bulunmamaktadır.

Belgeli Tesislere Sağlanan Enerji Desteği Miktarları ile ilgili olarak 2009 yılından bu yana 17 tesis bu teşvikten yararlanmaktadır ve büyük çoğunluğu İstanbul'daki tesislerdir. 2016 yılı itibariyle yararlanan tesis sayısı 7'dir. Alınan teşvik miktarının yıllar içinde azalmış ve 2016 yılı teşvikin en az alındığı yıl olmuştur. Kültür ve sanat alanında faaliyet gösteren yatırımcı ve girişimcilerin teşviki kapsamında 2009-2017 yılları arasında 19 tesise toplam 999 bin TL enerji desteği geri ödemesi yapılmıştır.[12] [13]

[12] Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstatistikleri, 2018, s:29

[13] http://www.kulturvarliklari.gov/Resim/208438,belgeli-tesislere-saglanan-enerji-destegimiktarijpg.png?0

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2016 yılı istatistiklerine göre yabancılara verilen çalışma izin sayısı, 2016 Zonguldak'ta sürekli çalışan sayısı 204 kişi, Bartın da 346 ve Karabük'te 26 kişidir.[14] Kütüphaneler, arşivler, müzeler ve diğer kültürel faaliyetler de sürekli çalışmasına izin verilen kişi sayısı 2'dir ve hangi ilde olduğu bilinmemektedir. Sinema filmi, video ve televizyon programları yapımcılığı, ses kaydı ve müzik yayımlama faaliyetlerinde de 94 kişi çalışmaktadır. Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence faaliyetlerinde de 2690 kişidir. 2017 yılı Aralık Ayı Merkezi Yönetim Bütçe Harcamalarına baktığımızda; Ankara 3.039.912 TL, İstanbul'un 1.237.737 TL, Zonguldak'ın 99.579 TL, Bartın'ın 53.139 TL ve Karabük'ün 69.092 TL' dir.[15]

Çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarının kültür merkezi ve kültür evi niteliğindeki projelerine destek kapsamında; 2017 yılı Eylül ayı itibariyle 17 kamu kurumuna 9 milyon TL yatırım desteği sağlanmış olup, yılsonuna kadar toplam 15,5 milyon TL destek sağlanması hedeflenmiştir. 2017 yılında Bakanlık bütçesinden 50 milyon TL ayrılan "Ankara AKM Alanı Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Konser Salonu ve Koro Çalışma Binaları" İnşaatının 2019 yılında tamamlanması planlanmaktadır.[16]

Tepav tarafından hazırlanan raporda girişimcilerin büyümelerinin önündeki en büyük engelin vergi oranı olduğunu belirtilmektedir. İşgücü maliyetleri toplam maliyet içerisindeki payının yüksek olmasına rağmen yatırım konusunda vergi oranlarını birinci derece de sorumlu tuttukları görülmektedir. Yine aynı raporda firmaların teşviki konusunda verilen teşviklerin yetersiz ve ihtiyaca cevap vermediği belirtilmektedir.[17]

Diğer taraftan; Batı Karadeniz Bölgesi sahip olduğu kültürel yapı bakımından Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bölgede kurulan Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Bartın Üniversitesi ve Karabük Üniversitesi bölgeye genç ve eğitimli nüfusun gelmesine sağlamıştır. Bu durum bölgede festivallerin, sinema ve kütüphane sayısında artış olmak üzere farklı alanlarda katkıda bulunmuştur.

Tablo 1 Kültürel İstatistikler

[14] Çalışma Hayatı İstatistikleri; 135

[15] Gelir İdaresi Başkanlığı, İstatistikler, http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/mevzuatek/488_II_sayili_tablo.pdf

[16] Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstatistikleri, 2018

[17] Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Zonguldak İli Yatırım Ortamı Değerlendirilmesi, 1-100 ,http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1424246289-3.Zonguldak_Yatirim_Ortami_Degerlendirmesi.pdf, Erişim Tarihi: 14.09.2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

	ZONGULDAK	KARABÜK	BARTIN	TR81
Kütüphane Sayısı	6	8	4	18
Müze Sayısı	1	-	1	2
Sinema Salonu Sayısı	17	6	3	26
Sinema Koltuk Sayısı	2511	797	431	3739
Sinema Gösteri Sayısı	339	140	150	629
Tiyatro Salonu Sayısı	3	4	2	9
Tiyatro Koltuk Sayısı	736	1683	247	2666
Tiyatro Gösteri Sayısı	209	18	26	253

Kaynak: TÜİK, Kültür İstatistikleri, 2016

Tablo 1 incelendiğinde, TR81 bölgesindeki illerin Türkiye genelindeki kütüphane, müze, sinema ve tiyatro sayılarının ancak % 1'lik kısmını oluşturduğu görülmektedir. UNESCO tarafından "Dünya Miras Kenti"[18] unvanı verilen Safranbolu'nun bulunduğu bir bölgenin kültür harcamalarından bu kadar az yararlanması dikkat çekicidir. Özellikle müze ve tiyatro sayılarındaki düşüklüğün kültüre verilen önem kadar ülkedeki nüfusun ve gelir dağılımındaki dengesizliklerinde payı büyüktür.

Tablo 2 2018 Nisan Ayı Teşvik Verileri

Kanun No	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı			Kamu Payı
		Kadın	Erkek	Toplam	(TL)
5510 (81. md/ı) 5 Puan İndirimi	1.077.804	2.353.055	5.890.664	8.243.719	**1.470.060.427**
5510 (81'inci Madde/i) Yurtdışına Götürülen Sigortalılara 5 puan	330	439	22.135	22.574	**6.041.653**
5510 (81'inci Madde/2) Bölgesel İstihdam	241.123	292.624	1.150.102	1.442.726	**155.513.114**

[18] http://www.unesco.org.tr/?page=15:62:1:turkce (23. 04. 2014)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

5510 (Ek 2'nci Madde) Bölgesel Yatırım	2.641	61.318	115.389	176.707	**65.176.677**
4447 (50'nci Madde) İşsizlik Ödeneği Alanların İstihdamı	31	158	658	816	**346.582**
4447 (Geçici 10'uncu Mad.) Kadın, Genç ve Mesleki Yeterlilik	149.690	225.811	170.141	395.952	**141.779.008**
4447 (Geçici 15'inci Madde) İşbaşı Eğitim Teşviki	4.832	7.630	8.650	16.280	**4.782.669**
4857 (30'uncu Madde) Engelli İstihdamı	34.617	18.664	72.615	91.279	**26.005.877**
5225 (5'inci Madde) Kültür ve Turizm Yatırımları	11	140	220	360	**80.757**
5746 (3'üncü Madde /3) AR-GE Yatırımı	3.807	19.166	55.395	74.561	**35.388.751**
5510 (81'inci Madde/j) 5 Puanlık Prim Teşviki (4/1-b)	-	202.040	746.789	948.829	**94.319.195**

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İstatistikleri, (https://www.csgb.gov.tr/home/contents/istatistikler/tesvikverileri)

Tablo 2'de ise Türkiye'de teşvikten yararlanan işyeri sayısı, sigortalı işçi sayısı ve kamunun payı yani yaptığı teşvik miktarları gözükmektedir. Tablonun incelenmesinden de görüleceği üzere en fazla yararlanılan teşvik 5510 S.K.' un 81. Maddesine göre yararlanılan 5 puanlık sigorta prim indirimidir. Bu 5 puanlık indirimden kalkınmada öncelikli yöreler arasında yer almalarından dolayı TR81 bölgesindeki üç il de yararlanmaktadır. İkinci sırada da bölgesel istihdam gelmektedir. Bu da göstermektedir ki; ülkemizde istihdamın arttırılması için devlet teşvikler aracılığı ile girişimcilere destek olmaktadır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi Tepav'ın yapmış olduğu araştırmada girişimciler en büyük maliyetleri işçi ücretlerinin oluşturduğunu söylemişlerdir. Bu durumda devletin bu şikâyetleri göz önünde bulundurarak gerekli desteği sağladığı görülmektedir. Tablodaki en dikkat çekici konu ise; çalışma konumuz olan kültür yatırım ve girişimlerine sağlanan teşviklerdir. Sağlanmakta olan 11 kalem teşvikten en az yararlanılan kültürel teşviklerdir. Kanunlarla tanınan bu kadar teşvike rağmen teşvikten yararlanan iş yeri sayısı sadece 11'dir. 5 puanlık indirimden yararlanan 1.077.804 işyeri olduğu düşünüldüğünde 11 çok düşük bir rakamdır.

6. Değerlendirme ve Sonuç

Belli bir toplumun veya insanların yarattığı, kendine özgü değere sahip bilimsel ve kültürel taşınır ve taşınmaz eserler ülkelerin geçmişlerinden teslim alıp geleceklerine taşımaları gereken emanetlerdir. Bu emanetlerin bulunması, onarılması ve korunması için gereken yatırım ve girişimlerin devlet ve özel kesim tarafından yapılması gerekmektedir. Devlet bütçesinden ayrılan kaynaklarla kültürel yatırımlar yaparak hem kültürel değerlerini korumakta hem de ekonomiye katkı sağlanmaktadır. Diğer taraftan özel kesimin kültür yatırım ve girişimleri için desteklenmesi gerekmektedir. Bu konuda en çok başvurulan yöntem vergi teşvikleridir ve ülkemizde de bu konuda bazı eksiklere rağmen birçok düzenleme bulunmaktadır. UNESCO'nun dünya mirasına ilişkin çalışmalarında, bu değerlerin tespit edilmesi ve korunması için gerekli önlemlerin alınması istenmektedir. Avrupa Birliğinde bu yönde çalışmalar yapılmakla birlikte üye ülkeler bazında yapılan bir çalışmada, ülkelerin çok büyük bir bölümünün kültürel verileri yeterli düzeyde toplamadıkları, toplananlarında her ülkede farlı yöntemlerle toplanması nedeniyle karşılaştırma yapmanın çok da verimli olmadığı tespit edilmiştir. Türkiye'de de sistematik olarak toplanan veriler ağırlıklı olarak kütüphane, kitap, müze, tiyatro, hane halkı kültür harcamaları ile sınırlıdır. Bu verilerin de yeterli düzeyde ve istenilen niteliklere sahip olmadığı açıktır. Bu nedenle öncelikle kültürel mirasımıza ait verilerin çok iyi bir şekilde toplanarak değerlendirilmelerde kullanılabilecek hale getirilmeleri gerekmektedir. Romanya'da da durum çok da farklı değildir. Literatür ve istatistik eksikliği bulunmaktadır. Kültüre tanınan teşvikler KDV indirimi ile sınırlıdır. Diğer teşvik uygulamalarından izin verilen konularda ve şartları taşıyan herkesin yararlanabileceği teşviklerdir.

Türkiye'de kültürel yatırım ve girişimlere sağlanan teşviklerin ne derece faydalı olduğunu görebilmek için her bir madde için ayrı tablolara bakmak gerekmektedir. Hatta genel olarak bakıldığında sağlanan bir teşvikten kimlerin yararlandığı ve ne miktarda yararlandığını bilmek için tek tek sorgulama yapılmalıdır. Bu zaman ve para kaybıdır. Batı Karadeniz Bölgesindeki illere baktığımız da ise söz konusu illerin kültürel yatırım ve teşviklerden yeteri derecede yararlanmadığı görülmektedir. Özellikle Dünya Miras Kenti olarak kabul edilen Safranbolu dışında bu bölgede kültüre gereken önemin verilmediği görülmektedir.

Kaynakça

Avrupa Parlamentosu, *Encouraging Private Investment In The Cultural Sector*, 2010, IP/B/CULT/FWC/2010-001/Lot4/C01/SC01

Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2011 s. 129

Burke Peter, *Kültür Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 41

Çalışma Hayatı İstatistikleri. Ankara, **28 Aralık 2017, s:**135

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İstatistikleri, https://www.csgb.gov.tr/home/contents/istatistikler/tesvikverileri, (Erişim: 27.9.2018)

Emre Kongar, *Kültür Üzerine*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, s.19.

Gelir İdaresi Başkanlığı, İstatistikler, http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/mevzuatek/488_II_sayili_tablo.pdf, (Erişim: 26.9.2018)

John J. Macionis, *Sosyoloji*, (Çev. Vildan Akan.), Nobel Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 58.

Klamer, A., Mignosa, A. and Petrova L. (2010), *The Relationship Between Public and Private Financing of Culture in the EU*, Paper Presented at The 14th International Conference of ACEI the Association for Cultural Economics International, Copenhagen, June 2010.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, *İstatistikler, 2018*

5225 Sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,132334/5225-sayili-kultur-yatirimlarini-ve-girisimlerini-tesvi-.html, (Erişim: 26.9.2018)

5225 Sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu Genel Tebliği Seri No:1, (2009)

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, *Zonguldak İli Yatırım Ortamı Değerlendirilmesi*, 1-100, http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1424246289-3.Zonguldak_Yatirim_Ortami_Degerlendirmesi.pdf, (Erişim: 26.9.2018)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye İstatistik Kurumu, http://www.tuik.gov.tr/Start.do;jsessionid=ys1DbzHdsB3w1YJmQxTw1B4Y0TGyTT9LxnG65x2pcRcd2y9PMZC9!-114975765, (Erişim: 26.9.2018)

Özlem Taşkın KÜLCÜ, *Kültürel Miras Kavramının Eğitim Açısından Önemi*, Akademia Disiplinler arası Bilimsel Araştırmalar Dergisi 1, 2015, 27-32.

http://www.unesco.org.tr/?page=15:62:1:turkce, (Erişim: 26.9.2018)

https://www.ticaret.gov.tr/portal/content/conn/UCM/.../Romanya/.../Teşvikler.doc?lve,(Erişim: 26.9.2018)
http://www.kulturvarliklari.gov/Resim/208438,belgeli-tesislere-saglanan-enerji- destegimiktarijpg.png?0, (Erişim: 26.9.2018)

http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14726/2863-sayili-kultur-ve-tabiat-varliklarini-koruma-kanunu- .html, (Erişim: 26.9.2018)

REFLECTIONS OF TAX INCENTIVES ON CULTURAL INVESTMENTS AND INITIATIVES IN THE WESTERN BLACK SEA REGION

ABSTRACT

Culture is in close relationship with economics as well as with disciplines such as sociology, politics and history. The importance of cultural investments and initiatives should not be underestimated when making regional and sectoral investments in order to ensure economic development and growth of countries. The importance of cultural economy as well as the transfer of cultural heritage to future generations has increased today. Therefore, the research aims to answer the questions of what should be the role of the state in promoting cultural investment and initiatives, and what may be the role of tax policy in presenting state cultural investment and initiative activities. Tax incentives provided to cultural investment and enterprises will contribute to the tourism sector and hence to economic growth as the amount and quality of the investment and enterprise in question increases. The tax incentive policy was examined in comparison with the examples of countries bordering the Black Sea by considering the tax incentive application for the existing cultural investments in Turkey and especially in the Western Black Sea region. In our study, it is observed that tax incentives are mainly provided for employment in

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

investments and enterprises in Romania. There is no detailed incentive law for cultural investment and initiatives. In addition to the Law No. 5225, in order to encourage cultural investment and enterprises in Turkey, there are 11 separate incentive provisions in total with the articles included in other tax laws. It has been observed that the provinces in the western Black Sea region benefit very little from incentives for cultural investment and initiatives. Tax incentives granted to cultural investments and initiatives across the country have been the least amount of incentives compared to other incentives. Furthermore, the analyses found that sufficient data were not found in both Romania and Turkey. It is thought that the use of tax incentives as an effective tool to increase cultural investment and initiatives will help in the transfer of cultural heritage in Turkey in terms of the quantity and quality of cultural investments.

Keywords: Cultural Investment, Cultural Initiative, Tax Incentives, Black Sea.

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ VE ALMANYA

Meral BALCI[*]
Atakan BÜYÜKDAĞ[**]

Özet

Türkiye, Lozan'da her ne kadar pozitif düzenlemeler elde etse de Boğazlar Meselesinin kısıtlayıcı hükümlerin tamamının kaldırılmasını sağlayamamıştır. Boğazların savunulması Türkiye'ye değil Birleşmiş Milletlere bırakılmış ve Boğazlardan geçişleri düzenlemek üzere bir uluslararası kurulun oluşturulmasına karar verilmiştir.

İtalya'nın 1935'te Habeşistan'a saldırması ve Almanya'nın 1936'da Ren bölgesine asker çıkarması ise diplomatik dengeleri değiştirmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda Türkiye, küresel güçlerin bu iki örnekte garantörlüğünün yetersiz kaldığını işaret etmiştir. Buna ek olarak Türkiye, İtalya'nın Akdeniz'deki yayılmacı politikasına karşı kendisini korumak amacı ile Boğazların askeri savunması ve geçişlerin düzenlenmesi hükümlerinde Türkiye lehine pozitif değişikliklere gidilmesi isteklerini içeren birer nota göndermiştir. Sovyetler Birliği'nin de içerisinde olduğu ülkeler 22 Haziran 1936'da Montrö'de toplanarak Türkiye'nin boğazlar üzerindeki hâkimiyetini temel hatları ile kabul etmiş ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi 9 Kasım 1936'da yürürlüğe girmiştir. Ancak bu antlaşma ile Sovyet donanmasının Karadeniz'den çıkıp Baltık Denizi ile bağlanabileceğini düşünen Almanya, Türkiye'den ayrı bir antlaşma ve garanti istemiştir.

Bu çalışmada Almanya'nın II. Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte Montrö Antlaşması'na karşı tutumu, Türkiye'den talepleri ve sonuçları incelenmiştir. Almanya ile imzacı ülkeler arasında kalan Türkiye'nin ise bu süreci denge politikası güderek aşmaya çalıştığı izlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Montrö, Sözleşme, Boğazlar, Almanya

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, mbalci@marmara.edu.tr

[**] Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, atakanbyd@gmail.com

GİRİŞ

Kurtuluş mücadelesi vermiş ve bu mücadeleden muzaffer çıkmış, bütün kadrosu ve vizyonu ile yeni Türkiye, zaferini uluslararası bir platformda tescil ettirmek ve bu tescilden doğan haklarını almak üzere başı dik bir şekilde Sevr'i imzalatmak isteyen devletlerin milli mücadele neticesinde düzenlemek zorunda kaldıkları Lozan Konferansı'na katılmıştır. Nitekim bağımsızlığını başkasından almayıp kendi kazanan Türkiye, Lozan'dan bazı istisnalar hariç birçok konuda istediğini alarak ayrılmıştır. Fakat bu istisnalar zaman geçtikçe birer problem haline gelmiş ve Türkiye tarafından çözüme kavuşturulması adına doğru zaman beklenmeye başlanmıştır. Bu istisnalardan birisi de Boğazlar Meselesi'dir. Türkiye Lozan'da, tarihi 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasına dayanan Boğazlar Meselesinin kısıtlayıcı hükümlerin tamamının kaldırılmasını sağlayamamıştır[1]. Lozan ile birlikte Boğazların savunulması Türkiye'ye değil Milletler Cemiyetine bırakılmış ve Boğazlardan geçişleri düzenlemek üzere yine Milletler Cemiyeti'ne bağlı bir uluslararası kurulun oluşturulmasına karar verilmiştir[2].

Lozan'dan itibaren Boğazların nihai durumu ile ilgili duyduğu memnuniyetsizliği belli eden, fakat bir düzenleme için doğru zamanı bekleyen Türkiye; Akdeniz'i "Mare Nostrum" (Bizim Deniz)[3] olarak adlandıran ve Akdeniz'deki yayılmacı politikasını her fırsatta dile getirerek Türkiye'yi rahatsız eden İtalya'nın 3 Ekim 1935'te Habeşistan'a saldırması[4] ve 1933'te başa gelen Hitler iktidarı ile birlikte Alman İmparatorluğu'nu eski ihtişamına kavuşturmayı amaçlayan ve "lebensraum" politikası gereğince yayılmacı bir politika izlemeye başlayan Almanya'nın da 7 Mart 1936'da Ren bölgesine asker çıkarması[5] ile Avrupa'daki diplomatik dengelerin değiştiğini gözlemlemeye başlamış ve doğru zamanın gelmek üzere olduğunu anlamıştır.

Nitekim bu gelişmeler ile Türkiye, Lozan'dan itibaren aradığı diplomatik haklılık seviyesine erişmiş ve küresel güçlerin hem Habeşistan olayında hem de Ren bölgesine asker çıkarılmasında garantörlüğünün yetersiz kaldığını

---

[1] Yalçın, Durmuş ve diğ., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara: 2016, s. 384.

[2] Erikan, Celal, *Kurtuluş Savaşı Tarihi* (Haz. Akın, Rıdvan) (3. Baskı), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul: 2014, s.403.

[3] Tekeli, İlhan; İlkin, Selim, *Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi* (I. Cilt), (2. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul: 2014, s.48.

[4] Koçak, Cemil, *Türk – Alman İlişkileri (1923-1939)* (2. Baskı), Türk Tarih Kurumu, Ankara:2013, s.111.

[5] Tekeli, İlhan; İlkin, Selim, *a.g.e.,* s.52.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

işaret ederek 11 Nisan 1936'da Lozan'ı imzalayan ülkelere birer nota göndermiştir. Bu nota vesilesi ile Türkiye, İtalya'nın Akdeniz'deki yayılmacı politikasına karşı kendisini korumak zorunda olduğunu ve bu nedenle de Boğazların askeri savunması ve geçişlerin düzenlenmesi hükümlerinde Türkiye lehine pozitif değişikliklere gidilmesini talep ettiğini belirtmiştir.

Sovyetler Birliği'nin de içerisinde olduğu ilgili ülkeler 22 Haziran 1936'da Montrö'de toplanarak Türkiye'nin boğazlar üzerindeki hâkimiyetini temel hatları ile kabul etmiş ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi 9 Kasım 1936'da yürürlüğe girmiştir[6].

Lakin dönemin söz sahibi gücü Almanya, bu antlaşma ile Sovyet donanmasının Karadeniz'den çıkma ve bu vesile ile Baltık Denizi ile bağlanma olanağını kazandığını düşünmüştür.[7] Bunun sonucu olarak da Almanya, Lozan'da taraf olmadığı için Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne etki etme hakkı bulunmadığından ve de bir yandan Türkiye ile diğer yandan da İtalya ile kuvvetli bağları bulunması sebebiyle Türkiye'den ayrı bir antlaşma ve garanti istemiştir. Almanya ile imzacı ülkeler arasında kalan Türkiye ise bu süreci denge politikası güderek aşmaya çalışmıştır.

Bu çalışma, Almanya'nın II. Dünya Savaşı'na kadarki süreçte Montrö Antlaşması'na karşı izlediği bu talepkâr tutumuna ve sonuçlarına ışık tutması amacı ile hazırlanmıştır. Montrö antlaşmasının öncesi, süreci ve sonrası şeklinde Almanya – Türkiye odaklı bir çerçevede işlenen konuda Almanya'nın beklentileri ve Türkiye'nin denge politikası analiz edilmiştir.

1. Tarih Boyunca Boğazlar Sorunu

Nüfuzu üç kıtaya birden yayılan fakat Avrupa'daki Sanayi Devrimi ile birlikte askeri ve iktisadi gelişmelerden uzak kalarak önce duraklama ardından da kademeli gerileme dönemine giren Osmanlı Devleti, Boğazlar üzerindeki mutlak egemenlik haklarının sınırlandırılmasını da ilk defa Rusya ile 1774'te imzaladığı Küçük Kaynarca Antlaşması ile kabul etmiştir[8].

Küçük Kaynarca antlaşmasının 11. maddesi şöyledir:

[6] Tekeli; Selim, *a.g.e.*, s.53.
[7] Koçak, Cemil, *a.g.e.*, s.115.
[8] Yalçın, Durmuş ve diğ., *a.g.e*, s.384.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"...iki devlete müteallik gemi ve tüccar sefainine bigayr-i mümaneatin serbestiyet üzre geşt ve güzar eylemeleri akd ve temhid olunub ve iskelelerine ve her mahalle mutlaka sair devletlerin icra ittikleri ticaretlerinde kamyab oldukları vech üzre işbu Rusya gemileri tüccar sefayinine dahi Devlet-i Aliye'm canibinden ruhsat virile Karadeniz'den Akdeniz'e ve Akdeniz'den Karadeniz'e murur ve amme-i sevahil ve kıyılarının limanlarından maruzzikir deryalar ittisalinde olan memer ve boğazlarında meks ideler ve işbu maddeye dair balada izah olunduğu üzre Devlet-i Aliye'mizi memalikinden emr-i ticarete dair biaynihi Françe ve İngiltere misillü ola..."[9]

Küçük Kaynarca Antlaşması ile birlikte Rus ticaret gemilerine Boğazlardan, Akdeniz'den ve Karadeniz'den serbest geçiş hakkı tanınmıştır. Fakat Boğazlarda askeri donanma bulundurma gayesinde olan fakat bu talebine karşılık Babıali'den mutlak bir ret alan Rusya, bu emelini gerçekleştirmediği için Boğazlar konusunu da Küçük Kaynarca Antlaşması ile kapatmamıştır. Nitekim ilerleyen dönemde Rusların yaptığı daimî baskı Osmanlı için adı net olarak koyulmuş bir "Boğazlar Sorunu"nu doğurmuştur[10].

Bu süre zarfında gerek Rusya'nın Kırım'ı da ilhak ederek sıcak denizlere inme politikasının en temel ayaklarından birisi olan Boğazlar için baskı yapması, hem Fransa ile İngiltere arasında yaşanan Hindistan'a açılan kapı Mısır gerginliği bir anda hem Rusya hem de Batı Avrupa sömürgeci ülkelerinin dikkatini Boğazlar üzerinde toplamıştır. Nitekim bu çok başlı oligark yapının, Mısır'daki ayaklanmalar nedeni ile güç kaybetmekte olan Osmanlı Devleti'ne dayattığı, İngiltere, Avusturya, Rusya, Fransa, Prusya ve Osmanlı Devleti tarafından Londra'da imzalanan "1841 Boğazlar Sözleşmesi" Boğazları Osmanlı Devleti'nin egemenlik alanından çıkarıp uluslararası bir statüye bağlamıştır[11].

Osmanlı Devleti'nin barış zamanında hiçbir savaş gemisinin Boğazlardan geçirmeyeceğini taahhüt etmesi, Osmanlı'nın boğazlar hakkında tek başına karar alma yetkisini ortadan kaldırmış ve uluslararası devletleri Boğazlar adına alınan bu karara ortak ederek, Boğazları uluslararası bir sorumluluk haline getirmiştir.[12] Öte yandan dönem şartlarını göz önünde bulundurarak

---

[9] Dördüncü, Muharrem, "*1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1841 Londra Sözleşmesine Kadar Boğazlar Meselesi*" Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, *Haziran 2001, C. III, Sayı 1*, s.75.

[10] Dördüncü, Muharrem, *a.g.y*, s.76.

[11] Yalçın, Durmuş ve diğ., *a.g.e*, s.385.

[12] Dördüncü, Muharrem, *a.g.y,* s.88.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Osmanlı'nın bu antlaşma ile Rusya'nın Boğazlar üzerindeki egemenlik tehditini savuşturup, yerine Boğazlar üzerindeki egemenlik haklarından uluslararası bir denetimin sorumluluğu adına feragat etmeyi tercih ettiği sonucuna da varabilmektedir.

Boğazlar Sorunu, Londra Boğazlar Sözleşmesi ile de neticeye varmış bir konu değildir. Zira Birinci Dünya Savaşı'nın ardından önce Sevr sonra da Lozan ile tekrar gün yüzüne çıkmıştır.

2. Lozan'da Boğazlar Sorunu

Boğazlar Sorunu tabiatı ile Lozan'ın en çok tartışılan konularından birisi olmuş, hatta konunun şiddeti görüşmelere katılan Rus temsilcinin öldürülmesine kadar erişmiştir.[13]

Hiçbir tarafın isteklerinden ödün vermek istemediği ve ortak noktanın bulunamadığı[14] uzun tartışmaların sonucunda Boğazlar adına "serbestlik" ön planda tutularak geçici bir çözüm yolu bulunmuştur.[15] Bu çözüm gereğince; barış zamanında boğazlardan geçişin serbest olmasına, savaş zamanı da eğer Türkiye tarafsız ise yine tüm geçişlerin serbest olmasına, taraf ise tarafsız ülkelerin gemi ve uçaklarına geçişi serbest kılmak koşulu ile düşman gemileri ve uçakları hakkında kendi insiyatifine göre yetki kullanabilmesine karar verilmiştir. Barış zamanında Karadeniz'e doğru geçişte, Karadeniz'e sınır olan devletlerden en güçlü donanmaya sahip olanından daha fazla gemi ve uçak geçememesine ve Türkiye'nin bu geçişlerden doğacak sorumluluklardan muaf tutulmasına karar verilmiştir. Boğazların iki yakasının da silahlardan arındırılmasına, savunulmasının Milletler Cemiyeti'nin güvencesi altına bırakılmasına ve boğazlardan geçişleri düzenlemek üzere uluslararası bir kurul oluşturulmasına karar verilmiştir.[16] Bu sonuç, genç Türkiye Cumhuriyeti'ni memnun etmemiş, Boğazlar sorununa Türkiye lehine bir çözüm bulmak adına doğru zamanın gelmesini beklemeye itmiştir.

---

[13] Yalçın, Durmuş ve diğ., *a.g.e*, s.385.

[14] Ryan, Sir Andrew, *Sonuncu Dragoman*, Dilek Berilgen Cenkçiler (çev.), Ankara: 2015, s.159- 187.

[15] Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi* (11. Baskı), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul: 2016, s.176.

[16] Yalçın, Durmuş ve diğ., *a.g.e*, s.385

3. Montrö'ye Doğru

Birinci Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği sefalet İtalya'da Faşizmi, Almanya'da da Nazizmi körüklemiştir. Özellikle dönem itibari ile Fransız Devrimi'nden beri radikal sol hareketin simgesi olan Kızıl Bayrağın Ekim Devrimi ile birlikte Rusya'da dalgalanmaya başlaması, Avrupa'daki birçok ülkede radikal sol hareketlerin komünizmi yaşadıkları coğrafyaya entegre etme çabası ile sonuçlanmış, bu eylemler zinciri de dolaylı yoldan radikal sağ hareketlerin güç kazanmasını sağlamıştır[17].

Nitekim iki ülkedeki aşırı milliyetçi tutum, imparatorluklarının eski heybetli dönemlerine olan özlemi tetiklemiş ve bu da İtalya'nın ve Almanya'nın yayılmacı politikaları ile sonuçlanmıştır. İtalya, 3 Ekim 1935'de Milletler Cemiyeti üyesi Habeşistan'a saldırıp işgal etmiş, Almanya da 7 Mart 1936'da Versay ile silahsızlandırılmasına karar verilen Ren bölgesine asker çıkarmıştır.

İtalya'nın Milletler Cemiyeti üyesi bir ülkeye saldırması, Almanya'nın da uluslararası garantörlerin koruması altındaki Versay Antlaşması ve Lokarno paktı yükümlerini yok sayarak Ren bölgesine asker çıkartması bahsi geçen uluslararası otoritelerin işlevsizliğine birer kanıt oluşturmuş ve boğazları korumak ile görevlendirilmiş Milletler Cemiyeti'nin vaat ettiği korumanın yetersiz olduğunu dünyanın gözleri önüne sermiştir. Bunun üzerine, Hariciye Vekaleti Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu, 11 Nisan 1936'da Lozan Antlaşması'nın imzacı ülkelerine, Lozan Antlaşması'nda yer alan Boğazlar ile ilgili hükümlerin yeniden düzenlenmesi adına birer nota göndermiştir. Bu nota aynı gün, Lozan imzacısı olan dönemin etkin gücü Almanya'ya da dönemin Berlin büyükelçisi Hamdi Arpag tarafından teslim edilmiştir[18].

Boğazlar sorunu ile ilgili nota oldukça kritik bir dönemde gelmiştir. Zira dönem itibari ile İngiltere ve Fransa, İtalyan faşizminin yayılmacı politikasının demokrasilerine ve bölgesel çıkarlarına ters düşeceğini öngörerek Türkiye'ye yanaşma, Almanya da aynı şekilde ileri dönem planları ve hammadde alımı ve takip eden Kliring Politikası[19] gereğince Türk dostluğuna ihtiyaç duyma ve sıkı

[17] Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1991* (12. Baskı), İmge Kitabevi Yayıncılık, Ankara: 2004, s.17-63.
[18] Koçak, Cemil, *a.g.e,* s.112.
[19] Oğuz, Burhan, *Yüzyıllar Boyunca Alman Gerçeği ve Türkler,* Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları, İstanbul: 2007, s. 286-321.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ilişkiler kurma eğilimindedir. Avrupa'nın "*Türkiye de Almanlar gibi bir oldubitti ile Boğazları silahlandıracaklar*" öngörüsü tutmamış, Atatürk, bu sorunu Almanya örneğindeki gibi değil, diplomasi ile çözme yoluna gitmiştir ki bu Türkiye'nin duruşunu kuvvetlendiren bir diğer etken olmuştur.[20]

4. Montrö Antlaşması

İlgili nota neticesinde Bulgaristan, Büyük Britanya, Fransa, Japonya, Romanya, Sovyetler Birliği, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan'ın katılımı ile İsviçre'de Lozan'ın yakınında bulunan Montrö'de 22 Haziran 1936'da Montrö Konferansı adı verilen bir konferans düzenlenmiştir[21]. Almanya, Lozan'da taraf olmadığı için bu konferansa katılmamıştır, fakat hem güncel hem de gelecek idealleri açısından Almanya'yı oldukça yakından ilgilendiren bu görüşmeleri itina ile takip etmiştir.

Avrupa'nın diplomatik bir gerginlik sürecine girdiği ilgili dönem itibari ile İngiltere, egemen güçlerin özellikle Akdeniz'deki İtalyan genişleme politikasından ve yine sıcak denizlere inme politikasının savunucusu olmaya devam ederek ileriki tarihlerde yönünü Ortadoğu'ya da çevirme potansiyeli olan Rusya'dan çekinerek Türkiye ile bir yakınlaşma politikası gütmeye başlamıştır. Nitekim 1905'teki Japon zaferi ile sonuçlanan savaşta Karadeniz filosunu sıcak sulara indirip uzak doğuya gönderememenin sıkıntılarını yaşayan Rusya, Birinci Dünya Savaşı öncesinde de Balkanları kendi hâkimiyetinde görerek Avusturya-Macaristan'ın Balkanlarda artan nüfusunu engellemek adına Karadeniz filosunun Akdeniz'e serbestçe inebilmesine ihtiyaç duymuş,[22] bu yaşananlar da sıcak denizlere inme politikalarının 20.yy'da daha da kuvvetlenmesine sebep olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Ekim Devrimi ile yönetimi ele geçiren Sovyet Rusya da ardından 1922 yılında kendi idaresinde kurulan SSCB de her ne kadar farklı ideolojilere sahip olsalar da tarih boyunca süregelen sıcak denizlere inme politikasından feragat etmemişlerdir. Tüm bunları göz önünde bulunduran İngiltere, şimdi bir de SSCB'nin Orta Asya'da artan nüfuzunun SSCB filosunun Akdeniz'e inmesi

[20] Tekeli, İlhan; İlkin, Selim, *a.g.e.,* s.52.
[21] Tekeli; İlkin, *a.g.e.,* s.53.
[22] Akgün, Mensur, Great Powers And The Straits: From Lausanne To Montreux, Turkish Year Book, 1994, Vol. XXIV, erişim: 08.09.2018 http://www.politics.ankara.edu.tr/yearbookdizin/dosyalar/MMTY/24/5_mensur_akgun.pdf, s.57.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

vesilesi ile Orta Doğu'ya sıçrama şüphesini beslemeye başlayınca, Türkiye'ye stratejik olarak daha da fazla ihtiyaç duymaya başlamıştır. Öte yandan Ruslar da Karadeniz'e girme hakkı bulunan İngiliz donanmasının gücünden çekinmektedir. Bu nedenle Montrö'deki yeni bir düzenlemeye hem Sovyetler Birliği'nin hem de İngiltere'nin sıcak bakabilmesi söz konusu olmuştur.

Neticede Türkiye'nin soruna diplomatik çözümlerle yaklaşması ve kararlılığından taviz vermeyeceğini belirterek "*Sorun diplomatik olarak çözülemezse Türkiye kendi güvenliğini sağlamak adına gerekli önlemleri kendisi alacaktır*[23]" ifadesindeki mutlakiyeti, İngiltere başta olmak üzere Montrö Konferansı katılımcılarının Boğazlar konusundaki önemli değişiklikleri kabul etmeleri ile sonuçlanmış ve Boğazların Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından savunulmasını ve Boğazlara ait hüküm yetkisinin Komisyondan Türk hükumetine geçmesini onaylayan Montrö Boğazlar Sözleşmesi 9 Kasım 1936'da imzalanmıştır.[24]

Montrö sözleşmesi her ne kadar ticaret gemileri için serbestlik tanısa da savaş durumunda Türkiye'nin önemini oldukça artırmıştır. Zira sözleşmeye göre barış zamanında, bütün ülkelerin küçük ve hafif savaş gemileri Türkiye'ye gerekli bildirimlerde bulunmak ve belirli kısıtlamaları aşmamak kaydı ile boğazlardan geçebileceklerdir. Tarafsız ülkelerin savaş gemileri ise barış zamanındaki koşullara uyarak geçiş sağlayabileceklerdir. Türkiye'nin savaşta taraf olduğu durumlarda ise Türkiye, savaş gemilerinin geçişi konusunda istediği gibi davranabilecektir.[25]

Bu maddeler Türkiye'nin olası bir savaştaki müttefikliğinin önemini daha da artırmaktadır. Ve Lozan'da taraf olmayan Almanya'nın böylesi kritik bir antlaşma sonrasında Türkiye ile ilişkilerini sıkılaştırıp kendisini de sürecin içerisine talepkâr bir şekilde sokmak istemesi diplomasinin doğası gereğince oluşan bir süreçtir.

5. Almanya'nın Çekinceleri

Montrö konferansı süresince gelişmeleri yakından izleyen ve soğuk tutumunu hissettiren Almanya, antlaşmanın ardından taleplerini ve tepkilerini dile

[23] Tekeli, İlhan; İlkin, Selim, *a.g.e.,* s.52.

[24] Sovyetler Birliği, Lozan imzacısı olmasa da kendisini oldukça yakından ilgilendiren bu konferansa katılıp, isteksiz bir şekilde imzacı olmuştur. İtalya ise konferansa katılmamış ve sözleşmeyi ancak Almanya'nın da baskısı ile 1938 yılında kabul etmiştir. Tekeli, İlhan; İlkin, Selim, *a.g.e.,* s.53.

[25] Tekeli, İlhan; İlkin, Selim, *a.g.e.,* s.53.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

getirmeye başlamıştır. Almanya'nın dönem itibari ile çekindiği senaryo, Sovyet donanmasının Karadeniz'den çıkması ve Baltık Denizi ile bağlantı olanağı elde etmesidir. Almanya, olası bir savaş halinde, Sovyet Karadeniz filosunun Akdeniz'de Fransız filosunun harekâtını destekleyeceğinden de çekinmektedir. Nitekim Montrö sonrası İngiliz-Türk ilişkilerinin iyiye gitmesi ve Rüştü Aras'ın dünyada iki keskin kutup oluşturma gayesinde olan Sovyet Dışişleri Komiseri M. Litvinov ile arasındaki kuvvetli iletişimin de etkisi ile Sovyet-Türk ilişkilerinde yeni adımlar atıp Sovyetler Birliği'ni tatmin etme amacı ile ayrı bir Türk-Sovyet paktı imzalanmasını gündeme alması Almanya'nın çekincelerini artıran diğer etkenlerdir.[26]

Öte yandan Almanya'nın öngörüsünü doğrular gibi Sovyetler Birliği de Türkiye'den gizli ve ikili bir antlaşma talep etmektedir. Bu antlaşma gereğince iki tarafın da katılmadığı bir savaşta Sovyetler Birliği, Türkiye'den boğazların kapatılmasını talep edebilecek, fakat nihai karar Türkiye'ye ait olacaktır. Sovyetlerin katıldığı bir savaşta ise Türkiye boğazları kapatacaktır.[27]

Türkiye-İngiltere yakınlaşmasından dolayı Sovyetler Birliği'nin tepki gösterip uzaklaştığını hisseden ve olası bir saldırı söz konusu olduğunda Sovyetlerin askeri desteğini alabilme ihtimalini göz önünde bulunduran Türkiye, bu ikili antlaşmayı değerlendirmeye değer bulup dönem Dışişleri Bakanı Rüştü Aras ve Moskova Büyükelçisi Zekai Apaydın vesilesi görüşmeler gerçekleştirse de İngiltere'nin yoğun baskısı neticesinde bu antlaşma asla imzalanmamış ve Sovyetler Birliği'ne bir ayrıcalık tanınmamıştır.[28] Lakin bunun gün yüzüne çıkması Almanya'yı daha da talepkâr bir tutum sergilemeye itmiştir.

Almanya, Versay yükümlülüklerini üzerinden atan bir ülke olarak Türkiye'nin Boğazları silahlandırmasını takdir ettiğini ve Türkiye'yi Birinci Dünya Savaşı sonrası oluşan yükümlülüklerden kurtulma mücadelesinde bir kader ortağı olarak gördüğünü ifade etmiştir, zira Türkiye Almanya için artık eski Doğu değildir.[29] Lakin bunun yanında Almanya, kendisinin artık Birinci Dünya Savaşı'nı kaybeden Almanya değil, Avrupa'nın oyun belirleyici güçlerinden birisi olan Almanya olduğunun ve Lozan'da taraf olmayan Almanya'nın dışında yeni ve çok daha güçlü bir Almanya'nın söz konusu olduğunun bilincinde olunması gerektiğini vurgulamaktadır. Berlin, Türkiye'nin haklarını

[26] Koçak, Cemil, a.g.e., s.115.
[27] Koçak, a.g.e., s.114.
[28] Tekeli, İlhan; İlkin, Selim, *a.g.e.,* s.53.
[29] Ihrig, Stefan, *Naziler ve Atatürk*, Alfa Yayınları, İstanbul: 2015, s.17.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tanımaya hazır olduğunu, fakat Türkiye'nin de Boğazlar sorunu ve Montrö antlaşmasında Almanya'yı eşit haklara sahip bir taraf olarak tanıması gerektiğini ve ek olarak Almanya'ya bazı düzenleme talep etme yetkilerinin sunulması gerektiğini ısrarcı bir şekilde dile getirmiştir.[30] Zira Alman Savunma Bakanlığı Montrö'nün bu halinin Alman çıkarlarına ters düşebileceği kanaatindedirler.

Almanya için Montrö'nün 8. Maddesi ile ilgili olarak II. Ek'in 6.fıkrasına göre, yardımcı savaş gemilerinin küçük ve hafif savaş gemisi kategorisine giriyor olmaları üzerinde durulması gereken bir noktadır. Özellikle, Boğazlardan askeri birlik ya da savaş malzemesi geçirebilecek Sovyet yardımcı gemilerinin bu kategori içerisine sokulması Almanya için büyük bir tehdit olarak görülmüştür.

6. Montrö'den II. Dünya Savaşı'na Almanya'nın Boğazlar Sorununa Karşı Tutumu

Birinci Dünya Savaşı'nda yenilen Almanya her ne kadar Lozan'da taraf olmamış olsa da, Nasyonal Sosyalist Almanya, Montrö gibi kritik bir konuda kesinlikle söz sahibi bir taraf olmak istemiş ve bunu doğrudan Türkiye ile çözmek amacında olmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı Konstantin von Neurath ile sıkı bir baskı uygulayan Berlin, her ne kadar olası bir Almanya-Türkiye ikili antlaşmasının diğer imzacı ülkelerin kararına bağlı olduğunu bilse de Montrö'den istediğini alabilecek güçte olan Türkiye'nin bu talebi de imzacı güçlere kabul ettirebileceği konusunda ısrarcı olmuş ve Türkiye'nin bu konuda kendilerine bir güvence vermelerini talep etmiştir.[31]

Türkiye'ye isteklerini kabul ettirmeye çalışan Almanya, süreç içerisinde antlaşmanın Sovyetler Birliği ile birlikte en kritik tarafı olan İtalya kozunu da kullanmaktan çekinmemiştir. Roma-Berlin paktından doğan Alman-İtalya askeri stratejik birlikteliği gereğince 4 Mayıs'ta Roma'da Alman Dışişleri Bakanı Neuraht ile İtalyan Dışişleri Bakanı Ciano, Boğazlar konusunda Türkiye'ye karşı ortak bir politika izlenmesine karar vermişlerdir ve bu karar Türkiye'ye de iletilmiştir.[32]

[30] Koçak, Cemil, *a.g.e.,* s.117.
[31] Koçak, *a.g.e*, s.118
[32] Koçak, *a.g.e.,* s.117.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Almanya, süreç içerisinde ikili görüşmeler ile Almanya'nın da bir imzacı güç gibi eşit haklara sahip olması ve hatta özel çekinceler koyma yetkisinin kabul edilmesi adına Türkiye'ye baskı yapmaya devam etse de, Türkiye her geçen dönem konunun üzerinde durulduğunu ve her koşulda Alman çıkarlarına dikkat edileceğini belirtmekten öteye gitmemiştir. Nitekim sürecin sürüncemeye girmesi de Türk-Alman ilişkilerinde soğumaya sebep olmuş, boğazları korumak için ordusunu kuvvetlendireceğini deklere eden Türkiye, iddia edildiği gibi savunma sanayi takviyelerini sıkı bir ticari ilişki içerisinde olunan Alman Krupp firması ile değil, İngiliz Brasset&Co firması ile yaptığı antlaşma sonucunda elde etmiştir[33]. Bu da dönem itibari ile oluşan ve Almanya'yı restleşmekten uzak tutan bir Türk-İngiliz yakınlaşması örneği olarak göze çarpmaktadır.

Nitekim 1938 yılı itibari ile İtalya'nın, Habeşistan'daki varlığının tanınması koşulu ile Montrö'yü herhangi bir çekince koymaksızın imzalamayı kabul edeceği haberlerinin Ankara'ya ulaşması[34], İtalya Dışişleri Bakanı Ciano'nun Ankara'yı ziyaret etmesi ve en nihayetinde 2 Mayıs 1938'te İtalya'nın Montrö'yü imzalaması Almanya'nın Türkiye üzerindeki baskıcı gücünü zayıflatan diğer etkenler olmuştur. Lakin tüm bunlara karşın Almanya'nın görüş ve taleplerinde bir değişiklik olmamıştır.

Şubat 1938'te Almanya'nın yeni Dışişleri Bakanı olarak atanan Ribbentrop da 7 Temmuz'da Numan Menemencioğlu ile görüşmüş ve yine aynı talepleri dile getirmiştir. Ribbentrop, Türkiye ile Almanya arasında ikili bir antlaşmanın yapılması gerektiğini yinelemiş, böylesi bir antlaşmada Almanya'nın Montrö'nün hükümlerini olduğu gibi tanıyacağını belirterek Montrö antlaşmasında yapılacak olası bir değişiklikte Almanya'nın görüşünün alınacağına dair de Türkiye'den güvence istemiştir. Fakat Menemencioğlu, Almanya'nın Lozan'a taraf olmadığı için kendi isteği ile antlaşmada imzacı taraf olmasının hukuksal yönden zorluklar barındırdığını yinelemiştir[35]. Nitekim hem başka bir ülkenin antlaşmaya imzacı olarak katılımı, hem de Türkiye'nin bir başka ülke ile Boğazlar konusunda ikili antlaşma yapma durumu diğer ülkelerin onayını gerektirmektedir. Bu nedenle Menemencioğlu, ısrar ile Almanya'nın Montrö antlaşmasını tek taraflı tanıması gerektiğini ifade

[33] Akgün, Mensur, *Great Powers And The Straits: From Lausanne To Montreux,* Turkish Year Book, 1994, Vol. XXIV, Erişim: 08.09.2018, http://www.politics.ankara.edu.tr/yearbookdizin/dosyalar/MMTY/24/5_mensur_akgun.pdf , s.76.

[34] Koçak, *a.g.e.,* s.120

[35] Koçak, *a.g.e.,* s.121-122.

etmiştir.

Öte yandan Türkiye, Montrö antlaşmasında özellikle Batı Avrupa'nın cephe almak üzere olduğu ülke Almanya'ya karşı takınması istenilen ısrarcı tutumumun, Montrö'ye de zarar vereceği görüşündedir. Bu nedenle de Almanya'nın taleplerini gerçekleştirmek bir yana iletmeye dahi pek yanaşmamış, bu süreçte Almanya olan ilişkileri de dengede tutmak için konuyu sürece yayma politikası gütmüştür. Fakat uzayan süreç içerisinde Ribbentrop, Neutraht kadar sakin olmamış ve Almanya-Türkiye ilişkilerinin olumsuz etkilendiğini ve bu ilişkilerin yeniden gelişime açık olmasının ancak bu ikileme bir çözüm üretildiği takdirde sağlanabileceğini belirtmiştir. Zira Ribbentrop'a göre hem diğer ülkelerin Almanya'yı imzacı taraf olarak kabul etmek istememesi, hem de Türkiye'nin bu konuda Almanya ile birlikte hareket etmek adına güvence vermemesi anlaşılamayan bir durumdur.[36]

İlerleyen süreçte Türkiye'nin attığı en somut adım, 1939 yılı başlarında Menemencioğlu'nun Alman Dışişleri Bakanlığı müsteşarı Weizaecker ile görüşerek bir taslak formül önermesi olmuştur. Öneriye göre, Türkiye Montrö konusunda imzacı ülkelere uygulanan tüm ayrıcalıkların Almanya'ya da uygulanacağını açıklamaya hazırdır, buna karşılık Almanya'dan da antlaşmanın içeriğini tek taraflı tanıması istenmektedir. Fakat Ribbentrop, antlaşmaya eşit şartlarda katılmadıkça böyle bir çözümün Almanya için Boğazlar sorununa çare getirmeyeceğini ve acelece eksik bir çözüm bulmak yerine oturaklı ve nihai bir çözüm bulmak gerektiği konusunda Menemencioğlu'nu uyarmıştır.[37]

Aynı yıl içerisinde başlayan II. Dünya Savaşı sürüncemedeki görüşmeleri tamamıyla rafa kaldırmış, gittikçe soğuyan Almanya-Türkiye ilişkilerinde Montrö'den bağımsız yeni bir sayfa açılması zorunda bırakmıştır.

Sonuç

Jeopolitik önemi nedeni ile tarih boyunca yayılmacı politika izleyen egemen güçlerin hedefinde olan boğazlar; Rusların tarih boyunca sıcak denizlere inme politikasının ve İtalyanların "Mare Nostrum" olarak adlandırdıkları Akdeniz'deki yayılmacı politikalarının önündeki engel, İngilizlerin Ortadoğu

[36] Koçak, *a.g.e.,* s.122.
[37] Koçak, *a.g.e.,* s.123-124.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ve Hindistan yolları üzerindeki tekelinin koruyucu üssü, Almanların, Avrupa'yı ve Balkanları Bolşevizmden uzak tutma tamponu ve gelecek hedeflerini gerçekleştirirken Sovyet filosundan korunma aracı, olası bir Sovyet işgali için de potansiyel rota olmuştur.

Milli Mücadele ile bağımsızlığını yeni kazanmış, fakat ne istediğini bilen ve taleplerini doğru zamanı ve doğru tutumu sergilemekte egemen güçlere diplomasi dersleri verecek seviyede olan genç Türkiye Cumhuriyeti ise Lozan'da istediğini alamadığı Boğazlar Sorununu Milletler Cemiyeti korumasındaki Habeşistan'ın İtalya tarafından işgal edildiği ve Almanya'nın Versay Antlaşması ve Lokarno Paktına aykırı olarak Ren bölgesine asker çıkarttığı bir dönemde gündeme getirerek, Montrö'ye giden yolun kapısını aralamıştır.

Avrupa'da çanların çalındığı ilgili dönem itibari ile kutuplaşan dünyada Türkiye gibi jeopolitik öneme sahip bir ülkeyi yanında barındırmaya gayret gösteren Sovyetler Birliği'nin de Boğazlar konusuna dâhil olduğu Lozan imzacısı ülkeler, diğer ülkelere duydukları şüpheler dolayısı ile de Türkiye'nin Montrö'deki taleplerini olumlu karşılamışlar ve imzacı olmuşlardır. Fakat Lozan imzacısı olmayan Almanya, gelecek planları nedeni ile kendisini yakından ilgilendiren bu antlaşmada imzacı olamama eksikliğini Türkiye ile var olan ikili ilişkilerini kullanarak baskı yapma yöntemi ile elde etmeye çalışmıştır. Sovyet donanmasının boğazlardan serbest geçiş ile Alman hedeflerindeki bölgelere erişmesinden çekinen Almanya, Türkiye'den kendisi ile ayrı bir ikili antlaşma yapma ve Montrö'nün hükümlerinden imzacı ülkeler ile eşit miktarda yararlanma talebinde bulunmuştur.

Dönem itibari ile barışı destekleyen ve kendisini hem savaştan hem de İspanya'daki İç Savaş ile birlikte Avrupa'da ülkeler hızla saflarını belli ederlerken Montrö'yü de kaybetmek ile sonuçlanabilecek bir Alman yanlısı tutum sergilememek adına kutuplaşmadan uzak tutmaya çalışan Türkiye ise Almanların baskısını sürece yayarak Türk-Alman ilişkilerinde zedelenmeye yol açabilecek bir durumu, Türk-İngiliz ve Türk-Sovyet yakınlaşmalarını güçlendirerek tölere etmiş ve bu sayede kendisini kaybetmek istemeyen Almanya'nın baskısına karşı denge politikası sürdürebilmiştir.

Alman taleplerine karşı yürütülen bu denge politikası, Türkiye'yi herhangi bir kutba entrege olmaktan koruduğu gibi, Türkiye'nin bu denge politikasını II. Dünya Savaşı'nda da devam ettirebilmesini sağlamış ve toplamda 60 milyonun

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

üzerinde insanın öldüğü II. Dünya Savaşı'na fiilen katılmamasına katkıda bulunmuştur.

Kaynaklar

Akgün, Mensur, *Great Powers And The Straits: From Lausanne To Montreux,* Turkish Year Book, 1994, Vol. XXIV, http://www.politics.ankara.edu.tr/yearbookdizin/dosyalar/MMTY/24/5_mensur_akgun.pdf, Erişim: 08.09.2018.

Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi* (11. Baskı), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul: 2016.

Dördüncü, Muharrem, "*1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1841 Londra Sözleşmesine Kadar*

Boğazlar Meselesi" Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, *Haziran 2001, C. III,*

Sayı 1.

Erikan, Celal, *Kurtuluş Savaşı Tarihi* (3. Baskı), Rıdvan Akın (Haz.), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul: 2014.

Ihrig, Stefan, *Naziler ve Atatürk*, Alfa Yayınları, İstanbul: 2015.

Koçak, Cemil, *Türk – Alman İlişkileri (1923-1939)* (2. Baskı), Türk Tarih Kurumu, Ankara: 2013.

Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C.I, Ankara, 1953.

Oğuz, Burhan, *Yüzyıllar Boyunca Alman Gerçeği ve Türkler,* Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları,

İstanbul: 2007.

Ryan, Sir Andrew, *Sonuncu Dragoman*, Dilek Berilgen Cenkçiler (çev.), Ankara: 2015.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1991* (12. Baskı), İmge Kitabevi Yayıncılık, Ankara: 2004.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tekeli, İlhan; İlkin, Selim, *Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi* (I. Cilt),

(2. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul: 2014.

Yalçın, Durmuş ve diğ., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara: 2016.

MONTREUX CONVENTION AND GERMANY

Abstract

Although Turkey has achieved positive arrangements in Lausanne, it has not been able to ensure the abolition of all restrictive provisions on the Straits issue. The defence of the Straits was left not to Turkey but to the United Nations and it was decided to establish an International Committee to regulate the passage of the Straits.

Italy's attack on Abyssinia in 1935 and Germany's withdrawal from the Rhine region in 1936 changed diplomatic balances. As a result of these developments, Turkey pointed out that the guarantees of the global powers were inadequate in these two examples. In addition to this, Turkey sent a note containing requests for positive changes in the provisions of the military defence of the straits and the regulation of the passage in order to protect itself against Italy's expansionist policy in the Mediterranean. On June 22, 1936, the countries including the Soviet Union gathered in Montreux and accepted Turkey's dominance over the Straits with the main lines and the Montreux Straits Convention entered into force on November 9, 1936. However, Germany, thinking that the Soviet Navy could be connected with the Baltic Sea out of the Black Sea with this Treaty, asked Turkey for a separate Treaty and guarantee.

In this study, Germany's attitudes towards the Treaty of Montreux, demands from Turkey and their results until World War II were examined. Turkey, which remains between Germany and the signatories, has been shown to be trying to overcome this process by motivating a balance policy.

Keywords: Montreux, Convention, Straits, Germany

TÜRKİYE'NİN KARADENİZ'DE OLUŞTURDUĞU BÖLGESEL EKONOMİK BÜTÜNLEŞMELER EKSENİNDE KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ'NÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Meral BALCI*

Yeşim KARADENİZ**

Öz

Soğuk Savaş sonrasında terörizm, yasa dışı göç, uyuşturucu kaçakçılığı ve çevre sorunları durumların oluşturduğu tehlikeli ortam Türkiye'nin güvenliğini yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Sovyetler Birliği'nin 1990'lı yıllarda dağılması ile birlikte yaşanan uluslararası gelişmeler de beraberinde bölgeselleşme faaliyetlerini getirmiştir. Dünya konjonktüründe oluşan bu siyasal değişimler ve kaotik ortam bölgeselleşme ekseninde küreselleşme hareketlerinin de hız kazanmasına neden olmuş ve uluslararası ekonomik faaliyetler ön plana çıkmıştır. Bu çerçevede Karadeniz'e kıyısı olan ve ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından birbirine benzer ülkeler Türkiye öncülüğünde örgütlenmiş ve 25 Haziran 1992 günü Karadeniz Ekonomik İş birliği Örgütü kurulmuştur. Bu bağlamda Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü, ekonomik bağların güçlenmesi ve bölge güvenliğinin uzun vadede sağlamlaştırılmasını hedefleyerek uluslararası ve bölgesel bir yapılanma amacı gütmüştür. Karadeniz bölgesinde var olan ülkeler arasında ekonomik ve siyasal bir iş birliğinin sağlanması yönünde adımlar atan örgüt, bu çerçevede birçok ülkenin herhangi bir baskı ile karşılaşmadan bir araya gelmesine imkân sağlamıştır. Ayrıca, Türkiye bu yapılanma ile bölgesel bütünleşmenin sağlanması için mücadele ederek Avrupa'da önemli bir etkinlik sağlamayı hedeflemiştir.

Bu bağlamda, bu çalışma ile Karadeniz Ekonomik İş birliği Örgütü'nün ortaya çıkışı ile tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ve önemi detaylandırılarak ekonomik ilişkiler çerçevesinde siyasal konjonktür üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Ekonomi, Bölgesel Kalkınma, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, Küreselleşme ve Bloklaşma.

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, mbalci@marmara.edu.tr

** YL. Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, yesimkaradeniz@marun.edu.tr

Giriş

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Karadeniz bölgesi uluslar arası sistemde giderek artan önemi ile dikkat çekmeye başlamıştır. 1990'lı yılların değişen siyasal sistemleri çerçevesinde küreselleşme kavramı etkin olmaya başlamış ve bu aşamada yeni devletler ortaya çıkmıştır. Bir taraftan da Karadeniz'in uluslararası sistemde etkin olması ve bu sistemin bir parçası haline gelmesi ile bölgede bulunan ülkeler dağılan ve bozulan Sovyet ekonomilerinden kurtulmak adına yeni bir değişim yaşanmasına neden olmuşlardır. Böylece değişim gösteren dünya sisteminde bölgesel ekonomilerin küresel iktisadi piyasalar ile bütünleşmesi adına Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü kurulmuştur. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü değişen bu yenidünya konjonktüründe önemli bir oluşum olmuştur. Karadeniz'in jeopolitik önemi bölgeselleşme kavramı ile ifade edilmiş ve bu bölgeselleşme kavramı Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ile bütünleşmiştir. Bu süreç ile birlikte ekonomik bağların güçlenmesi ve bölgede güvenliğin sağlanması hedeflenerek hem uluslararası hem de bölgesel bir yapılanma amacı güdülmüştür. Karadeniz'de olan ülkeler arasında iktisadi ve siyasal bir işbirliğinin oluşumu yönünde katkı sağlayan bu işbirliği örgütü bölgesel bütünleşmenin oluşturulması için de mücadele etmiştir. Bu bağlamda çalışmanın ilk aşaması ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün oluşumu, tarihsel süreç içerisindeki gelişimi, amaç, yapı ve işleyişi detaylandırılmıştır. Son aşama da ise bölgesel bütünleşme açısından işbirliği örgütünün ekonomik ilişkiler ve siyasal konjonktür üzerindeki etkisi özellikle Türkiye açısından analiz edilmiştir.

1. Dünya Konjonktüründe Yaşanan Küresel Değişimler ile Birlikte Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün Oluşturulması

Kapitalist sistemin karşısında alternatif olarak ortaya çıkan sosyalist sistem, 1917 yılından itibaren Sovyetler Birliği ve daha sonra Doğu Avrupa ülkelerinde etkin bir şekilde görülmeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı'da ABD, Doğu'da ise SSCB güç merkezli iki kutuplu bir dünya oluşmuş ve Soğuk Savaş dönemi boyunca iki ülke arasında yoğun bir rekabet yaşanmıştır. Bloklarda uygulanan kapitalist ve sosyalist sistemler rekabetin önemli bir aşamasını oluşturmuştur. Kapitalist sistemde ortaya çıkan sorunlara çözüm olarak yeniden yapılanma yöntemi çerçevesinde çözümler üretilmiş ve bu durum Almanya, Japonya gibi yeni ekonomik güçlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sosyalist sistemde ise sorunlar tam anlamı ile

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
çözülememiş ve bu durum sistemin sonunu getirmiştir. 1980'li yıllarla birlikte gözlemlenen halk hareketleri, 1989 yılından itibaren sistemin çökmesi ile birlikte siyasal ve iktisadi alanda büyük değişimlerin yaşanmasına yol açmıştır. Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanan siyasal ve iktisadi sistemin değişmesi İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki etkin güç olan iki kutuplu dünya düzenini yıkmıştır. Bu yıkımın beraberinde getirdiği büyük değişim sonrasında dünya konjonktüründe küreselleşme ve çok amaçlı bölgesel karakterli uluslar arası bütünleşme yönünde yeni bir düzen inşa etme süreci başlamıştır. Oluşturulan bu yeni düzende siyasal bloklaşmalar yerini iktisadi bloklaşmalara bırakmıştır (Balkır, 1993: 13). 20'nci yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan bu değişimler ile birlikte dünyada etkinliği hissedilen bölgeselleşme ve bloklaşma hareketleri ile küreselleşme hareketi, uluslar arası ekonomik ilişkilerde gün geçtikçe önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Bu bağlamda Türkiye, dünya ülkeleri ile işbirliği için farklı modeller geliştirmiş ve Avrupa'nın bütünleşme aşamasında aktif rol oynamıştır (Karluk, 2014: 543). Karadeniz'de bölgesel ekonomik kalkınmayı amaçlayarak oluşturulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği, uluslar arası bütünleşmeyi hedeflemenin yanı sıra siyasal alanda da yeni bir düzenin oluşumuna katkı sağlamayı amaçlamıştır. Bu çerçeve de Karadeniz'de hâkimiyet alanı olan devletler, bölgede refahı artırabilmek adına bir araya gelmişlerdir. 1990'lı yıllarda etkin olarak konuşulmaya başlanan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ile ekonomik işbirliğine uygun ortam yaratarak bölge ekonomisini canlandırmak ve bölge ekonomisi adına oluşturulacak yeni ortamda uluslar arası barış ve güven ortamına katkı sağlanmak hedeflenmiştir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği ile ilgili görüşmeler 1990 yılında başlamış ve görüşmeler sonrasında sağlanan ilke anlaşması çerçevesinde ilk toplantı 19-21 Aralık 1990 tarihleri arasında Ankara gerçekleşmiştir. Bu ilk toplantının ardından 12-13 Mart 1991 tarihlerinde Bükreş, 23-24 Nisan 1991 tarihlerinde Sofya, 11-12 Temmuz 1991 tarihlerinde ise Moskova'da toplantılar gerçekleştirilerek işbirliği ile ilgili temel bir metin üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. 25 Haziran 1992 günü İstanbul'da düzenlenen Zirve Toplantısına katılan devletlerin, Devlet veya Hükümet Başkanları tarafından "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Zirve Bildirisi" imzalanmıştır. Böylece Karadeniz Ekonomik İşbirliği, "İstanbul Bildirisi" ile resmi olarak işlerlik kazanmıştır (Karluk, 2014: 545). Karadeniz'e kıyısı bulunan ve ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından birbirine benzer Arnavutluk, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan, Moldova, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Romanya ve Yunanistan'ın Türkiye önderliğinde örgütlenmesi sonrasında 25 Haziran 1992 günü Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü kurulmuştur. Karadeniz Ekonomik

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İşbirliği Zirve Bildirisi'ni imzalayan devletler, işbirliği örgütünün kurucu üyeleri olarak kabul edilmiş ve bu devletler 25 Haziran 1992 tarihli Boğaziçi Açıklaması'nda, 30 Haziran 1995 tarihli Karadeniz Ekonomik İşbirliği Katılımcı Devletleri Yüksek Düzeyli Toplantısının Bükreş Bildirisi ve 25 Ekim 1996 tarihli Karadeniz Ekonomik İşbirliği Katılımcı Devletleri, Devlet ya da Hükümet Başkanları Moskova Bildirisi'nde de Birleşmiş Milletler Şartı'nda, Helsinki Nihai Senedi'nde ve Yeni Avrupa için Paris Şartı'nda yer alan ilkeleri benimsediklerini ifade etmişlerdir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Şartı 5 Haziran 1998 günü Yalta'da gerçekleştirilen Devlet veya Hükümet Başkanları zirvesinde imzalanarak 1 Mayıs 1999 günü yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşme'yi 5 Haziran 1998 günü imzalamış ve 23 Haziran 1999 günü onaylamıştır. Sözleşmenin onaylanmasına ilişkin 4392 sayılı kanun, 23 Haziran 1999 günü TBMM'de kabul edilmiş ve 25 Haziran 1999 tarihli 23736 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır[1] (Topal, 2012: 502-503).

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Şartı'nın 1. maddesine göre işbirliği, kurucu üyeler tarafından bölgesel bir iktisadi örgüt olarak kurulmuştur. Ekonomik işbirliği temeli üzerine inşa edildiği belirtilen örgütün kurucu belgesi olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Şartı'nın 4. maddesi, aktif hale getirilmek istenen işbirliği alanlarıyla ilgilidir. Bu maddeye göre üye devletler, işbirliği örgütü tarafından kabul edilen ilkelere uygun olarak, üyelerinin milli ekonomilerinde sürdürülebilir kalkınmayı ve üye devletlerde yaşayan vatandaşların sosyal refah ve kalkınmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda da, beşeri, tabii ve diğer kaynakların daha etkin bir biçimde kullanılması hedeflenmektedirler. Bu amaçlar ve hedefler perspektifinde ticaret ve ekonomik kalkınma; bankacılık ve finansman; iletişim; enerji; ulaşım; tarım ve tarıma yönelik sanayi; sağlık ve eczacılık; çevrenin korunması; turizm; bilim ve teknoloji; istatistikî veri ve ekonomik bilgi değişimi, gümrükler ve diğer sınır yetkilileri arasında isbirliği; insan ilişkileri; örgütlü suçlarla ve uyuşturucu, silah ve radyoaktif madde kaçakçılığı, her turlu terör hareketi ve yasadışı göç ile mücadele alanlarında veya Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Dışişleri Bakanları Konseyi'nin alacağı kararlar doğrultusunda ilgili diğer herhangi bir alanda işbirliğinin gerçekleştirileceği ifade edilmiştir. Tek tek belirtilmiş olan işbirliği alanları incelendiğinde, genel olarak doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik nitelikli faaliyet alanları olduğunu söylemek

[1] Detaylı bilgi için: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Şartının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc083/kanuntbmmc083/kanuntbmmc08304392.pdf

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mümkündür. Fakat tüm bunlara ek olarak, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne karşı, uluslar arası siyasette Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni yapının yansımalarına yönelik alanların da kapsam içine alındığı gözlemlenmektedir. Her ne kadar Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün amaçları arasında, barışı ve istikrarı sağlamak olsa da "örgütlü suçlar ve uyuşturucu, silah ve radyoaktif madde kaçakçılığı, her çeşit terör hareketi ve yasadışı göç ile mücadele" gibi oldukça geniş çaplı ve ekonomi haricinde "güvenlik" öncelikli bir alan yaratılmış olması son derece önemlidir. Sonuç olarak, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Dışişleri Bakanları Konseyi'nin kararlarına göre başka işbirliği alanları oluşturabilme yetkisi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nü sadece ekonomik işbirliği temelli bir örgüt olmanın dışına çıkarmaktadır. Bu perspektif şaşırtıcı değildir çünkü Soğuk Savaş sonrası dünya siyasetinde ortaya çıkan ekonomik yapı, işbirliği alanları arasına kalın çizgiler oluşturmaya izin vermemektedir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nde olan işbirliği alanlarındaki çeşitlilik ve yaygınlık, bu anlamda büyük bir önem taşımaktadır (Özarslan, 2012: 135- 166).

1.1. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün Amaçları

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün amaçları kuruluş anlaşmasında altı madde olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu maddeler ile ilk olarak dostluk ve komşuluk ilişkilerinin karşılıklı saygı, güven ve işbirliği ruhu ile sağlamlaştırılmasına yönelik kararlar alınmıştır. Ayrıca ikili ya da çok taraflı uluslar arası hukuk kuralları ve ilkeleri temeli çerçevesinden hareketle iş hayatını ve iktisadi işbirliğine katılan şirket ve kuruluşların girişimlerini desteklemek Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün başlıca amaçları arasında yer almaktadır (Topal, 2012: 503). Ayrıca, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü iktisadi ilişkilerin güçlenmesi ve bölgesel güvenliğin uzun sürede sağlamlaştırılmasını hedefleyerek hem uluslar arası hem de bölgesel bir yeniden yapılanma sürecinin amacını gütmektedir. Bu çerçevede üye ülkelerin coğrafi yakınlıkları ve ekonomik düzeylerinin benzerliğinden yararlanılmış ve oluşturulacak iktisadi, ticari, bilimsel vb. işbirliği hareketlerinin Karadeniz bölgesinde barış ve huzur ortamı yaratması öngörülmüştür. Karadeniz bölgesinde var olan ülkeler arasında iktisadi ve siyasal bir işbirliğinin sağlanması yönünde adımlar atan bu örgüt aynı zamanda birçok ülkenin herhangi bir baskı ile karşılaşmadan bir araya gelmesine de imkân sağlamıştır.

1.2. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün Yapısı ve İşleyişi

İşbirliği örgütünün yapısı incelendiğinde üye devletlerin Devlet ya da Hükümet Başkanları'ndan oluşan Zirve'nin hemen sonrasında Karadeniz Ekonomik

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
İşbirliği Örgütü'nün en yüksek karar alma organı olarak "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Dışişleri Bakanları Konseyi" görev yapmaktadır. Bu konsey, Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin işleyişinden, gözlemci üye statüsünün belirlenmesinden, iç tüzüğün kabulünden ve değiştirilmesinden sorumludur. Konsey Başkanı olan kişi dönem başkanlığını üstlenen ülkenin Dışişleri Bakanı'dır (Karluk, 2014: 546). Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Dışişleri Bakanları Konseyi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren çalışma grupları oluşturulmuştur. Oluşturulan çalışma grupları şu şekilde sıralanabilir: Bilim ve Teknolojide İşbirliği Çalışma Grubu, Banka ve Finans Çalışma Grubu, İstatistiksel Veri ve Ekonomik Bilgi Değişimi Çalışma Grubu, Örgütsel Konular Çalışma Grubu, Sağlık ve Eczacılık Çalışma Grubu, Ulaşım Çalışma Grubu, Acil Durum Çalışma Grubu, Suçluluğun Önlenmesi Çalışma Grubu, Ticari ve Ekonomik Gelişmeler Çalışma Grubu, Komünikasyon Çalışma Grubu, Çevre Koruması Çalışma Grubu, Tarım ve Tarım Sanayii Çalışma Grubu, Uzmanlar Geçici Çalışma Grubu. Bu çalışma grupları somut projeler üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, www.tarim.gov.tr ET: 01.08.2018). Yüksek Yöneticiler Komitesi ile merkezi İstanbul'da bulunan Uluslararası Daimi Sekretarya Dışişleri Bakanları Konseyi'ne bağlı alt organlar olarak faaliyet göstermektedirler. Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin Uluslararası Daimi Sekretaryasının, 10 Aralık 1992 günü Antalya'da gerçekleştirilen Karadeniz Ekonomik İşbirliği Dışişleri Bakanları Toplantısında kurulmasına karar verilmiş ve Sekretarya 3 Mayıs 1993 günü göreve başlamıştır. Sekretaryanın üstünde direktör bulunmakta ve bu direktör dönem başkanına karşı sorumlu olarak görev yapmaktadır. Sekretarya'nın görevleri arasında taslakların hazırlanarak katılan ülkeler tarafından verilen resmi evrakların dağıtılması, Karadeniz Ekonomik İşbirliği toplantılarına idari destek sunulması ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği belgelerini korumak amacı ile arşiv faaliyetlerinin yerine getirilmesi yer almaktadır (Harp Akademileri, 1995: 11).

İşbirliği örgütünün yapısındaki önemli bir organ olan "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi" ise 31 Ağustos 1993'te oluşturulmuştur. Konsey, işbirliğine katılan ülkelerin iş çevrelerini temsil etmektedir. Özellikle, çalışmalarında başta Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası olmak üzere, uluslar arası finansman kuruluşları ile yakın işbirliği fırsatlarını incelemektedir (Karluk, 2014: 547). 31 Ağustos 1992 günü İstanbul'da gerçekleştirilen görüşmede, Karadeniz Ekonomik İşbirliği ülkelerinin özel teşebbüslerini temsil eden bir yapının kurulması ve bu yapının İstanbul merkezli olmasına karar verilmiştir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi, 11 üye ülke arasında ticaret odaklı iş

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
temasını geliştirmeye yönelik çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar ile bir taraftan özel sektörün iktisadi ve doğal kaynaklarının değerlendirilmesi hedeflenmekte diğer taraftan ise farklı alanlardaki yatırım planlamalarının bir araya getirilerek oluşumuna maddi destek sağlanmaktadır. Ayrıca bu planların başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesi için enerji, iletişim ve ulaşım gibi altyapıdaki yatırımların faaliyet gösterebilmesi adına işbirliğine üye tüm ülkeler, kamu kurumlarına destek sağlamaktadır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi başkanlığını, Karadeniz Ekonomik İşbirliği dönem başkanlığı görevini yapan ülkenin temsilcisi yürütmektedir. Başkan, yönetim kurulunca belirlenen kararlarının hayata geçirilmesi aşamasında etkin olmaktadır. Ayrıca Karadeniz Ekonomik İşbirliği amaçlarına uygun olarak Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi politikalarının yürütülmesine uygun ortamı yaratmaktadır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi Yönetim Kurulu, üye ülkeler tarafından belirlenen 11 temsilciden oluşmaktadır. Kurul her ay en az bir kere toplanır ve yeni üyenin kabul edilmesi, gözlemcilik statüsünün tanınması, yeni alt organların kurulması, iç tüzüğün kabul edilmesi ve değişimiyle ilgili konular üzerinde çalışmalar yürütmektedir (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, www.tarim.gov.tr ET: 01.08.2018).

"Karadeniz Kalkınma ve Ticaret Bankası", Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün finansal birimi olarak etki göstermektedir. Bu banka Yunanistan'da kurulmuştur ve ortak bölgesel projeleri geliştirmek için üye ülkelere gereken maddi kaynakları sağlayan bir mekanizma olarak planlanmıştır. En az altı üye devletin milli parlamentosunda onaylanmasının ardından Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası yürürlüğe girerek işbirliği örgütünün yapısı çerçevesinde finansal destek oluşturacaktır (Harp Akademileri Basımevi, 1995: 15). Bölgedeki yatırım projelerinin faaliyete geçirilmesini sağlamak amacıyla, kuruluşundan hemen bir yıl sonra, uluslararası bankalar ve kredi kuruluşlarıyla ilişkileri geliştirmesine karar verilmiştir. Banka kar amacı ile oluşturulmamıştır. Amaç bölge ülkelerinin kalkınması aşamasında ucuz kredi sağlanması olmuştur (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, www.tarim.gov.tr, ET: 01.08.2018).

"Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi" ise, 26 Şubat 1993 günü Bulgaristan ve Yunanistan'ın haricindeki Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ne üye ülkelerin İstanbul'da gerçekleştirilen bir toplantı sonrasında imzaladıkları bildirge ile oluşturulmuştur (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi ve Türkiye Açısından Önemi, http://nejatcogal.com/category/manset/2015/06/09/karadeniz-ekonomik-isbirligi-bolgesi-keib-ve-turkiye-acisindan-onemi/ ET: 01.08.2018). Karadeniz

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi'nin amaçları, Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ne üye ülkelerin, Devlet ve Hükümet Başkanları görüşmesinde ve Dışişleri Bakanları Konseyinde belirlenen kararların hayata geçirilebilmesi adına gerekli kanuni yeniliklerin yapılmasını sağlayarak, Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin ideal hedeflerinin üye ülkeler tarafından benimsenmesi için çalışmalar yürütmek, demokrasinin gelişimine katkı sağlayarak, uluslararası diğer örgütler ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği ülkeleri arasındaki işbirliğini geliştirmek olarak kısaca ifade edilebilir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi'nin en yüksek karar alma organı Genel Kurul'dur. Genel Kurul, üye ülkelerin nüfuslarına göre hesaplanarak belirlenen 70 görevliden oluşmaktadır. Türkiye'yi temsil eden grubun üyeleri 9 görevliden oluşmaktadır. Başkanlık görev süresi bir yıl olarak belirlenmiş ve işbirliğine üye ülkelerin parlamento başkanlarınca rotasyon yöntemine uygun olarak yürütülmektedir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi'nin diğer bir kurumu olan Daimi Komite üye ülkelerin delegasyon başkanlarından oluşmaktadır. Daimi Komite, Asamble kararlarının uygulanıp uygulanmadığını takip ederek komisyonların faaliyetlerinin devamını sağlayarak, Asamble toplantılarının gündem başlıklarını, tarihini ve yerini belirleyerek, bütçeyi kabul eder ve Genel Kurul'un onayına sunmaktadır. Böylece hem fonlar idare edilmiş olur hem de diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği sağlanır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi'nin üç tane önemli komisyonu bulunmaktadır. Hukuki ve Siyasi İşler Komisyonu, Kültür, Eğitim ve Sosyal İşler Komisyonu, Ekonomi, Ticaret, Teknoloji ve Çevre Komisyonu olarak oluşturulan bu üç komisyon uzmanlık alanlarına göre alt komisyonlar oluşturma yetkisine sahiptir (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, www.tarim.gov.tr, ET: 01.08.2018).

2. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün Bölgesel Entegrasyon Çerçevesinde Faaliyetleri

Türkiye'nin öncelikli stratejik bölgelerinden olan Kafkaslar ve Balkanlar arasında bir köprü niteliği taşıyan Karadeniz Bölgesi, tarihsel süreçten günümüze kadar çevre ülkeler için sürekli olarak yüksek önem taşımaktadır. Zengin doğal hammadde ve enerji kaynaklarına sahip olunması ile birlikte Avrupa, Kafkasya, Asya Ulaşım Koridoru varlığı Karadeniz Bölgesi'ne duyulan uluslararası ilgiyi günümüzde de devamlı olarak artırmaktadır. Karadeniz Havzasındaki işbirliği imkânları değerlendirildiğinde, Türkiye bölgenin en kapsayıcı ve en etkili ekonomik örgütü olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin kuruluşunda önemli role sahip olmuştur. İşbirliği örgütünün kuruluşundan itibaren faaliyetlerine aktif katılım sağlamakta ve

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sekretarya'sına ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca, uluslararası toplumun Karadeniz'e artan ilgisinden yararlanarak, Karadeniz Ekonomik İşbirliği çerçevesinde somut işbirliği projelerinin hayata geçirilmesi için çalışmaktadır. Böylece Türkiye, Örgüt'ün etkinliğinin daha da arttırılması için yoğun çaba harcamaktadır. Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği ile Avrupa Birliği arasında gelişmekte olan ilişkileri ve her iki örgüt arasında kurumsal işbirliği oluşmasını desteklemektedir. Avrupa Birliği Komisyonu 2007 Haziran ayından bu yana Karadeniz Ekonomik İşbirliği nezdinde gözlemcilik statüsüne sahiptir. Avrupa Birliği'nin Karadeniz Sinerjisi'ne görünürlük ve uyum kazandırmayı hedeflediği ilk üst düzey siyasi etkinlik 14 Şubat 2008 tarihinde Ukrayna'nın Karadeniz Ekonomik İşbirliği Dönem Başkanlığı sırasında, Kiev'de "Karadeniz Bölgesi Ülkeleri ve AB Dışişleri Bakanları Toplantısı" başlığı altında gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıya esas itibariyle Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Avrupa Birliği Dışişleri Bakanları katılmıştır. Toplantı, Karadeniz Ekonomik İşbirliği ile Avrupa Birliği arasında Bakan düzeyinde yapılan ilk toplantıdır ve bu yüzdendir ki büyük önem taşımıştır. Kiev'de yapılan toplantı sonunda, "Geniş Karadeniz Bölgesi Ülkeleri ve Avrupa Birliği Dışişleri Bakanları Toplantısı Ortak Açıklaması" yayınlanmıştır. Avrupa Birliği ile tamamı Karadeniz Ekonomik İşbirliği üyesi olan Geniş Karadeniz Bölgesi ülkeleri arasında ulaştırma, enerji, örgütlü suçla mücadele ve ticaret gibi alanlarda proje bazında işbirliği geliştirilmesine yönelik siyasal irade sergilenmiş ve söz konusu alanlarda işbirliğinin temeli atılmıştır (TC Dışişleri Bakanlığı, 2013). Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği başkanlığını 15 Aralık 2012 de Ukrayna'ya devretmiş, böylece Ukrayna'nın 1 Ocak'tan 30 Haziran 2013'e kadar sürecek olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü dönem başkanlığı resmi olarak başlamıştır. Tüm bunlara ek olarak Ukrayna, 2013 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) dönem başkanlığını da yapmıştır. Ayrıca Ukrayna yönetimi, AGİT başkanlığı süresinde insan ticaretine karşı mücadele vaadinde bulunmuştur (Ardıl, http://avekon.org/papers/661.pdf, ET: 01.08.2018).

Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin küresel ve bölgesel gelişmeler karşısında etkinlik ve görünürlüğü artmaktadır. Nitekim Karadeniz Ekonomik İşbirliği 20. Kuruluş Yıldönümü Devlet ya da Hükümet Başkanları Zirvesi, Türkiye-Sırbistan eş başkanlığında 26 Haziran 2012 günü İstanbul'da gerçekleşmiştir. Gerçekleştirilen bu zirvede küresel ve bölgesel ekonomik gelişmeler ışığında Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ne yeni bir görünüm kazandırılması, etkinliğin artırılması ele alınmış ve işbirliğinin önümüzdeki on yıllık sürece dair hedeflerini belirleyen Ekonomik Gündem Belgesi kabul edilmiştir. Bu belge,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
ticaret, ulaştırma, enerji, haberleşme, bilim ve teknoloji, turizm ve eğitim başta olmak üzere farklı alanlarda işbirliğinin 2020 yılına yönelik görünümünü ortaya koymaktadır (TC Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-_kei_.tr.mfa, ET: 14.08.2018).

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün oluşumu Türkiye açısından ele alındığında özellikle iktisadi kalkınma politikaları çerçevesinde farklı avantajlı durumlar oluşturulması için çeşitli politikalar yürütülmüştür. Özellikle ulaşım ve iletişim sektörleri bu işbirliği sürecinin önemli bir aşamasını oluşturmuştur. Karadeniz Ekonomik İşbirliği, iletişim alanında üç projeyi planlamış ve hayata geçirmiştir. ITUR projesi ile Türkiye, Ukrayna ve Rusya denizaltından 3200 km.lik fiber optik kablo sistemi ile birbirine bağlanmıştır. Buna ek olarak KAFOS projesi, Türkiye, Bulgaristan, Romanya ve Moldova'nın katılması ile gerçekleşerek İstanbul, Varna ve Kişinev arasında doğrudan bağlantı kurulmasını sağlamıştır. Üçüncü önemli proje olarak Trans Balkan Hattı ile İtalya, Makedonya, Arnavutluk, Bulgaristan ve Türkiye birbirine bağlanmıştır. Diğer taraftan üye ülke yetkili kişileri demiryolu ve karayolu ulaşımının, limanların ve bölgedeki deniz yollarının haritasını çıkartarak Karadeniz Ekonomik İşbirliği üye ülkelerinin 2005 yılına kadar milli altyapı ve tercihli yollarını saptamıştır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, dört önemli ulaştırma projesi üzerinde durmuştur. Bunlar, Baltık Denizi, Orta Rusya, Azak ve Karadeniz arasında Pan Avrupa koridoru, Adriyatik Denizi, Karadeniz ve Orta Asya arasında Pan Avrupa 8. koridoru, Tuna, Don, Volga Nehirleri arasında Pan Avrupa 7. Koridoru ve Karadeniz Pan Avrupa Ulaştırma Alanı'dır (Oktay, 2003: 243-253). Ancak Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü dünyada yaşanan küreselleşme faaliyetlerine eş zamanlı olarak Türkiye'nin dünya ile bütünleşmesine katkı sağlamış ve bölgedeki dostluk esasına dayanan barış ve huzur ortamının ülkeler arasında iktisadi bir birliktelik getirmesi ile çeşitlenmiş olsa dahi Türkiye'nin öncülüğünde oluşturulan işbirliği örgütü kuruluşundan itibaren geçen süreçte beklenen başarıya ulaşamamıştır. Örneğin; ülkeler birbirlerinin vatandaşları için uyguladıkları vizeleri kaldıramamışlar, üye ülkeler çifte vergilendirmenin önlenmesi ile karşılıklı yatırımların teşvik edilmesi ve bu yatırımların korunmasına yönelik çok taraflı anlaşmalar imzalayamamışlardır (Karluk, 2014: 549).

Sonuç

Bu çalışmada, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü kuruluş süreci, yapısı ve faaliyetleri, bölgesel güç ve siyasal entegrasyon çerçevesinde ele alınarak analiz edilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında dünya konjonktüründe oluşan

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yenidünya düzeni çerçevesinde ortaya çıkan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, üye ülkeler arasında ekonomik iş birliği temelinde barış ve huzur ortamı yaratmayı hedeflemiştir. Böylece hem bölgesel asayiş sağlanmış hem de ortak işbirliği alanları oluşturulmuştur. Enerji ve ticaret yollarının üzerindeki jeostratejik konumu ile Türkiye, yeni tehdit ve risklerin yoğunlaştığı Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu üçgeninin merkezinde yer almış ve etkin bir dış politika sürecine girmiştir. İkili ve çok taraflı birçok uluslararası örgütte yer alan Türkiye'nin içinde yer aldığı uluslararası örgütler arasında, Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Nitekim Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecinde, 1992 yılında Türkiye'nin öncülüğü ile kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği, geçen 25 yıl içinde kurumsallaşmayı tamamlamış ve bölge ülkeleri için önemi her geçen daha büyük bir kabul gören platforma dönüşmüştür (Topal, 2012: 509). Ancak 2017 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen 25. Yıldönümü Zirvesi'nde Türk Dışişleri Bakanlığı'nın Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nde reforma yönelik çalışmaların yapılmasından ve böylece daha etkili, sonuç odaklı bir çalışmanın olmasından bahsedilmesi örgütün kendi içinde yenilikçi kararlar alarak değişmesinin sinyallerini vermiştir. Bu yüzdendir ki yatırımların daha geniş bir perspektif ile teşviki, desteklenmesi ve korunması gibi konularla ilgili daha net ve somut adımların atılması ve bu çerçevede sözleşmeler imzalanması beklenmektedir (Yalçınkaya, 2017, 1-16). Sonuç olarak Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü hem bölgesel kalkınma açısından hem de sürdürülebilir bir siyasal kalkınma açısından son derece önemlidir. Özellikle Türkiye'nin böyle bir oluşumun kurucu ülkesi olarak başından itibaren içinde yer alması ve yapıcı bir tavır sergilemesi güçlü iktisadi kalkınma ve aynı zamanda güçlü bir siyasal birliğin geleceği ve gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Unutulmamalıdır ki Karadeniz'in bölgeselleşme faaliyetleri Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün etkisi ile gelişmeye devam etmektedir.

Kaynakça

Ardıl, Candidate Cemal. "Türkiye- Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü: 1996-2012 Dönemi Dış Ticaret İlişkileri, http://avekon.org/papers/661.pdf.

Balkır, Canan. *Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB)*, İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 1993.

"Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB) ve Türkiye Açısından Önemi". http://nejatcogal.com/category/manset/2015/06/09/karadeniz-ekonomik-isbirligi-bolgesi-keib-ve-turkiye-acisindan-onemi/, ET: 01.08.2018.

"Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Şartının Onaylanmasının Uygun

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Bulunduğuna Dair Kanun". www.tbmm.gov.tr, ET: 01.08.2018.
"Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü". http://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-_kei_.tr.mfa, ET: 14.08.2018.
"Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü". www.tarim.gov.tr, ET: 01.08.2018.
Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Türkiye, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1995.
Karluk, Rıdvan. *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2014.
Osmançavuşoğlu Oktay, Emel. "Karadeniz Bölgesi'nde İşbirliği ve Avrupa Birliği'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne Yaklaşımı." *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21/1 (2003): 243-253.
Özarslan, Bahadır Bumin. "Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz'de Güvenlik Politikaları ve Türk-Rus İlişkileri." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII/1 (2012):135-166.
"TC Dışişleri Bakanlığı". http://www.mfa.gov.tr, 2013.
Topal, Coşkun. "Türkiye'nin Karadeniz Politikası ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü." *V. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu*, (2014): 501-510.
Yalçınkaya, Alaeddin. "Kuruluşundan Günümüze Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü." *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi,* 5/Özel Sayı (2017): 1-16.

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF ORGANIZATION OF THE BLACK SEA ECONOMIC COOPERATION ON THE AXIS OF REGIONAL ECONOMIC INTEGRATIONS FORMED BY TURKEY IN THE BLACK SEA REGION

Abstract

After the Cold War, the dangerous environment created by terrorism, illegal immigration, drug trafficking, environmental problems has led Turkey to review of its security. In addition, with the dissolution of the Soviet Union in the 1990s, the international developments brought regional activities in the agenda. These political changes in the world conjuncture and chaotic environment have caused globalization movements to gain speed in the region and international economic activities have come to the fore. Therefore, the countries which are on the Black Sea coast and are similar to each other in terms of economic development level were organized and established the Organization of the Black Sea Economic Cooperation on 25 June 1992. In this context, the organization of the Black Sea Economic Cooperation aimed at strengthening economic ties and strengthening regional security in the long term, aiming at an international and regional structure. The organization, which took steps to establish economic and political cooperation among the countries that exist in the Black Sea region, allowed many countries to unite without any pressure. In addition, Turkey aims to provide an important activity in europe by fighting for regional integration with this structure. In this context, the emergence of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation and its development and importance in the historical process have been studied and the impact of the political conjuncture within the framework of economic relations has been analyzed.

Keywords: Turkey, Economy, Regional Development, Organization of the Black Sea Economic Cooperation, Globalization and Blocking.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI VE TÜRKİYE: FIRSATLAR VE MEYDAN OKUMALAR

Merve Aksu*

ÖZET

Son otuz yılın en büyük durgunluğunu beraberinde getiren 2008 finansal krizi, mevcut uluslararası politik ekonomi paradigmalarının sorgulanmasına neden olan aksaklıkları da gün yüzüne çıkarmıştır. Krizin ardından IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası örgütlerin yanı sıra ABD ve AB ülkeleri gibi gelişmiş ekonomiler; krizin olumsuz etkilerini ortadan kaldırıcı reçeteler bulmakta güçlük çekmiş ve küresel yönetişim kriz karşısında yetersiz kalmıştır. Küresel liberal düzenin bir değişim ve dönüşüm içinde olduğu ise açıktır. Bu değişim ve dönüşümün en temel göstergesi de doğrudan yabancı sermaye girişlerinin gelişmiş ekonomilerden gelişmekte olan ve yükselen ekonomilere doğru kaydığıdır. Gelişmiş en büyük ekonomilerden olan ABD ve AB artan küresel rekabet karşısında 28 Kasım 2011 tarihinde kendi aralarında kurdukları Yüksek Seviyeli Çalışma Grubu (YSÇG) aracılığıyla Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTYO) çatısı altında bir serbest ticaret anlaşması geliştirme kararı almışlardır. Kabulüne ilişkin tartışmaların devam ettiği TTYO, küresel piyasalar ve başta Türkiye olmak üzere yükselen ekonomiler için büyük bir meydan okumadır. Bu çalışmanın amacı ABD ve AB arasında müzakerelerine devam edilen TTYO'ya yönelik kavramsal bilgiyi sunmakla birlikte; iki taraf ile hem ekonomik hem de ticari bağları bulunan ve yükselen ekonomiler arasında olduğu kabul gören Türkiye'nin anlaşmadan ne şekilde etkileneceği sorusunu cevaplamaktır.

Anahtar Kelimeler: Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTYO), AB-ABD İlişkileri, Küresel Ekonomi, Türkiye Ekonomisi.

1. GİRİŞ

Son otuz yılın en büyük durgunluğunu beraberinde getiren 2008 finansal krizi, mevcut uluslararası politik ekonomi paradigmalarının sorgulanmasına neden olan aksaklıkları da gün yüzüne çıkarmıştır. 2007'nin ortalarında ABD'de konut finansman sistemindeki kredi temerrüt oranlarında meydana gelen artışın yarattığı sorunlar neticesinde ortaya çıkan kriz, finansal

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

piyasalardaki likidite sorunu ile birlikte piyasanın geneline yayılarak 2008 sonbaharında karşılıklı bağımlılığın hakim olduğu liberal düzende küresel bir nitelik kazanmıştır.[1]

Krizin ardından IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası örgütlerin yanı sıra ABD ve AB ülkeleri gibi gelişmiş ekonomiler; krizin olumsuz etkilerini ortadan kaldırıcı reçeteler bulmakta güçlük çekmiş ve küresel yönetişim kriz karşısında yetersiz kalmıştır. Küresel liberal düzenin bir değişim ve dönüşüm içinde olduğu ise açıktır. [2] Bu değişim ve dönüşümün en temel göstergesi de doğrudan yabancı sermaye girişlerinin gelişmiş ekonomilerden gelişmekte olan yükselen ekonomilere doğru kaydığıdır. Gelişmiş en büyük ekonomilerden olan ABD ve AB ise artan küresel rekabet karşısında 28 Kasım 2011 tarihinde kendi aralarındaki kurdukları Yüksek Seviyeli Çalışma Grubu (YSÇG) aracılığıyla Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTYO) çatısı altında bir serbest ticaret anlaşması geliştirme kararı almışlardır.[3] YSÇG'nin sunmuş olduğu nihai raporda 13 Şubat 2013 tarihi itibariyle TTYO için taraflar arasında görüşmelerin başlatılacağı kararı alınmış ve aynı yılın Temmuz ayı itibari ile de iki taraf arasında müzakereler resmen başlatılmıştır. Yaklaşık beş yıldır müzakerelerine devam edilen TTYO'nun temel amacı ise tarafların rekabet gücünü arttırmakla beraber ekonomik büyüme hızında artışlar meydana getirmek olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmanın amacı ABD ve AB arasında müzakerelerine devam edilen TTYO'ya yönelik kavramsal bilgiyi sunmakla birlikte; iki taraf ile hem ekonomik hem de ticari bağları bulunan ve yükselen ekonomiler arasında olduğu kabul gören Türkiye'nin anlaşmadan ne şekilde etkileneceği sorusunu cevaplamaktır. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde TTYO'nun kapsamına ilişkin kavramsal çerçeve ortaya konulacak olup ikinci bölümde taraflar özelinde etkisine değinilecektir. Çalışmanın son bölümünde ise anlaşmanın Türkiye ekonomisini ne şekilde etkileyeceğine yönelik çıkarımlarda bulunulacaktır.

2. TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞININ KAPSAMI

2013 yılının başları itibariyle müzakerelerine başlanan TTYO'nun

---

[1] Hülya Kırcı, 2008 Küresel Krizinin Kökeninde Yatan Hatalar ve Dodd-Frank Kanunu Düzenlemeleri, Yönetim ve Ekonomi Celal Bayer Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Manisa, 2016, Cilt:23, Sayı:2, s.467-468

[2] Fikret Şenses, Ziya Öniş, Caner Bakır (Der.), Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s.9.

[3] M. Sait Akman, AB-ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. Anakara Avrupa Çalışmaları Dergisi,2014, Cilt: 13, Sayı: 1, ss.4

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

küresel piyasalar bağlamında iki temel önemi bulunmaktadır[4] İlki serbest ticaret anlaşmaları içerisinden en geniş kapsamlı anlaşma olmasıdır. Diğer bir önemi ise tarafların kendi aralarında daha önce hiç müzakere etmedikleri konular üzerinde mutabakata vararak küresel ekonomideki etkinliklerini arttırma hedefinde olmalarıdır.

TTYO ile tarafların tarım ve sanayi ürünleri bağlamında var olan tarifelerin büyük bir kısmını kaldıracak olmaları, yatırımda bulunma koşullarında gerçekleştirilecek iyileştirmeler, hizmet ticaretine getirilecek esneklikler, kamu ihalelerine giriş serbestliklerinin getirilmesi ve tarife dışı engellerin kaldırılması için atılan adımlar ve geliştirilen stratejiler aracılığıyla ticaret ve yatırımlar serbestleştirilecek olup yeni pazarlara girişin önü açılacaktır.[5] Bu bağlamda Ekim 2015'te yapılan görüşmeler neticesinde; rekabet, sürdürülebilir kalkınma, enerji ithalatı ve ihracatı, fikri mülkiyet hakları, sağlık ve bitki sağlığı, gümrükler, ticaret kolaylaştırıcı işlemler, devletler arası uyuşmazlık halleri ve sübvansiyonlar gibi konu başlıkları tartışılmıştır. [6]

TTYO ile başta ekonomik ve ticari engeller olmak üzere yasal engeller de ortadan kaldırılarak mal ve hizmetlerin, sermaye ve yatırımın kıtalar arası hareketliliğinin önü açılacaktır. Bu bağlamda en dikkat çekici gelişme tarım sektörüne yönelik serbestleşmedir. Bunun nedeni ise AB bünyesindeki tarım ürünlerinin ABD ile kıyaslandığında oldukça fazla olması ve AB'nin ABD'ye kıyasla bu sektörde ticaret fazlası vermesine karşın gerçekleştirilecek olan düzenleme ile tarım ürünlerine yönelik AB'nin korumacı politikalarının son bulacağı görüşüdür. [7]

ABD ile AB arasında bir takım istisnai mallar dışındaki mevcut tarife oranları ortalama %3 civarında olmakla birlikte taraflar arasındaki geniş ticaret hacmi hesaba katıldığında bu oran geniş çapta bir kayıp olarak da nitelendirilmektedir. Bu kaybın kazanca dönüştürülmesi için gündeme alınan TTYO ile birlikte muazzam ölçekte bir entegrasyon sürecine de girilmiştir. Ancak tarafların mevzuatlarındaki farklılıklar ve anlaşmanın oldukça geniş kapsamlı oluşu bu entegrasyonda bir takım meydan okuma ve zorlukları da

---

[4] European Commission, "Transatlantic Trade and Investment Partnership: The REgulatory Part", Erişim Adresi: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/july/tradoc_151605.pdfErişim Tarihi: 23.03.2017

[5]Deniz Dilara Dereli, Transatlantik Ticaret Ve Yatırım Ortaklığı'nın Avrupa Birliği Ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Rekabet Gücüne Muhtemel Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Isparta, 2016, Cilt:21, Sayı:2, ss.443.

[6]**A.g.m.** ss.443-444.

[7] Melike Akkaraca Köse, "Agricultural Policy Reforms and Rural Development: Turkey and the EU", Avrupa Çalışmaları Dergisi, 2012, Cilt:11 Sayı:2 ss.82

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

beraberinde getirmektedir.[8] Bu duruma bir örnek teşkil etmesi bakımından; AB vatandaşlarının katkı maddesi kullanılmayan organik besinleri tercih etmesine karşın ABD'de yaygın tüketim anlayışının hazır gıda ya da genetiği ile oynanmış alternatif ürünler oluşu bahse konu olan entegrasyon sürecini ve uyumu güçleştirmektedir.[9]

AB vatandaşı ve firmalarının ABD ile kıyaslandığında daha normatif bir karaktere sahip oluşu iki taraflı bir soruna neden olmaktadır. Genetiği değiştirilmiş gıdaların ithalatına sıcak bakmayan AB vatandaşları karşısında ABD'deki kimya üretiminde gerçekleşmesi muhtemel düzenlemelerin getireceği maliyetlerden memnun olmayan fabrika sahipleri bu açmazın en açık örnekleridir.

3. TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞININ ABD VE AB EKONOMİSİNE ETKİLERİ

ABD ve AB'nin günlük ticaret hacmi 2 milyar doların üzerindedir.[10]Küresel mal ticaretinin yaklaşık %35'i ile toplam hizmetler ticaretinin %40'ı transatlantikte gerçekleşmektedir. Yıllık ihracatta Çin'in ardından 2. ve 3. Sırada yer alan AB ve ABD'nin dış ticaret hacmini gösteren tablo 1'e bakıldığında iki ülkenin birbiri ile olan ihracatında düzenli bir artış olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo1: AB ve ABD Dış Ticaret Hacmi (Milyar $)

YIL	AB'nin ABD'ye İhracat	ABD'nin AB'ye İhracatı	Hacim
2000	220.1	190.5	410.6
2005	314.4	203.5	517.9
2010	321.2	229.5	550.7
2015	390.4	260.1	650.5

Kaynak: *Eurostat 2015 verileri ile oluşturulmuştur.*

[8]Daniel S. Hamilton, America's Mega-Regional Trade Diplomacy: Comparing TPP and TTIP. The International Spectator: Italian Journal of International Affairs, Cilt:49, Sayı:1, ss.82

[9] Shayerah Ilias Akhtar ve Vivian C. Jones "Proposed Transatlantic Trade and Investment Parnership (TTIP): In Brief" CRS Report, Congressional Research Service, 2014, 1-13.

[10]Uğur Özgöker, Yusuf İnamoğlu, AB ve ABD Arasındaki Transatlantik Ticaret ve Yatırım Anlaşması (TTIP - Transatlantic Trade and Investment Partnership) ve Türkiye'ye Muhtemel Etkileri, İstanbul Arel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2016, Cilt:1, Sayı:2 ss.4

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Günümüzde birçok kurum ve araştırma şirketleri tarafından TTYO'nun iki taraf ekonomisi ve küresel ekonomi üzerine etkileri analiz edilmektedir. Bu bağlamda 2013 yılında sunulan rapora göre, TTYO'nun AB bağlamında yaklaşık 119 milyar dolar ABD için ise 95 milyar dolarlık bir geliş artışı meydana getirmekle birlikte AB yıllık ihracatında %6, ABD ihracatında %8'lik bir yükselmenin gerçekleşeceği öngörülmektedir.[11] TTYO'nun iki taraf açısından en geniş kapsamlı halinin uygulanmasının etki analizini gerçekleştiren raporlarda ise AB'nin yıllık milli gelirinde yaklaşık %0.48'lik ABD'nin yıllık milli gelirinde ise yaklaşık %0.39'luk bir artış meydana getireceği tespit edilmiştir.[12]

Özellikle 2008 kriziyle birlikte ABD ve AB'de gözlemlenen düşük büyüme hızları ve yükselen ekonomilerin küresel ekonomideki artan payları göz ününde bulundurulduğunda TTYO taraflar için avantajları bir hayli fazla olan bir anlaşma görünümündeyken diğer ülkeler için de büyük bir meydan okuma niteliğindedir.

3. TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞININ TÜRKİYE'YE MUHTEMEL ETKİLERİ

TTYO'nun gündeme geldiği 2011 yılı itibariyle anlaşmanın imzalanması halinde en çok etkilenen ülkelerden birisi de Türkiye olacaktır. Bu durumun en temel nedeni ise Türkiye'nin AB ile 1996 yılında imzalamış olduğu Gümrük Birliği Anlaşması'dır. Bu anlaşma uyarınca aralarında Gümrük Birliği bulunan ülkeler aynı gümrük tarifesini uygularlar. Bunun anlamı ise TTYO imzalandığında AB ile ABD arasında gümrük tarifeleri kaldırıldığında direkt ve tek taraflı olarak Türkiye ile ABD arasındaki gümrük tarifeleri de kalkacaktır. ABD'den gelen malların gümrüksüz bir şekilde AB'ye girmesinin ardından aynı mallar serbest dolaşım gereği yine gümrüksüz bir şekilde Türkiye'ye girecektir. Ancak Türkiye bağlamında bu durum ele alındığında aynı malın satışında ABD'ye gümrük ödenecek olup bunun doğal bir sonucu olarak ticaret sapması meydana gelecektir.[13]

Türkiye ihracatının yaklaşık %45,5'i AB, %4,4'lük kısmı ise ABD'ye gerçekleşmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde TTYO; Türkiye'nin dış

---

[11] Joseph Francois, Miriam Manchin, Hanna Norberg, Olga Pindyuk, Patrick Tomberger Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment: An Economic Assessment", CEPR-Centre for Economic Policy Research, 2013 Erişim Adresi: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdfErişim Tarihi 23.03.201

[12] M.Sait Akman, Transatlantik Ticaret Ve Yatırım Ortaklığı: Ortaya Çıkaran Etkenler, Kapsamı, Etkileri Ve Güçlükleri, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2014, Cilt: 36 Sayı:2, ss.38.

[13] Işın Çelebi, ABD Ve AB'nin Yeni Ekonomik İşbirliği Stratejileri Ve Türkiye'ye Etkileri, Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, 2013, Cilt:21, Sayı:2, ss.224.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ticaret hacminin yarısını meydana getiren ülkelerle ticari dengenin bozulmasına neden olabilecek kapsama sahiptir. Bu durum ise Türkiye'nin dış ticaret açığının artması tehlikesini ortaya çıkarmaktadır.

Son yıllarda ekonomisinde meydana gelen büyüme, sahip olduğu materyal gücü, bulunduğu coğrafyada lider ülke olma potansiyelini barındırması ve küresel yönetişimde giderek artan etkinliği ile Türkiye değişen küresel düzen içerisinde yükselen güç ve önemli bir bölgesel aktördür.[14] Türkiye'nin ortaya çıkan yeni düzende yükselen güç olarak konumlandırılması bağlamında AB ve ABD'nin ekonomik entegrasyon süreçlerinin yükselen ekonomilere bir meydan okuma olduğu gereceğinden hareket edildiğinde bu durumun Türkiye açısından olumlu sonuçlar doğurmayacağı açıktır. Ancak böylesi bir durum aynı zamanda Türkiye'nin Batı bloğu karşısında Çin, Hindistan, Rusya ve Brezilya gibi yükselen güçlerle hareket etme fırsatını da beraberinde getirecektir.

Bu gelişmelerin yanı sıra Türkiye ile AB arasında görüşmeleri devam eden üyelik sürecinin belirsizliklerle dolu olduğu gerçeği Gümrük Birliği'nden kaynaklı dezavantajın kısa sürede çözülemeyeceğinin de bir göstergesidir. Gümrük Birliği Anlaşması'na göre yükümlülükleri bulunan ve uyması gereken taraf Türkiye'dir. Yükümlülükleri ve sunduğu fırsatlar bağlamında bu anlaşma önemli bir entegrasyonun da önünü açmıştır. Ancak TTYO ile birlikte ele alındığında Türkiye'nin anlaşmanın getirilerinden faydalanamaması ve dahası anlaşma ile birlikte maddi yükünün artması Türkiye için bir hayli olumsuz sonuçlar doğuracağından bu durumun önüne geçmek için ABD ile Türkiye arasında benzer formatta bir serbestlik anlaşması imzalaması ihtiyacı doğmaktadır.[15]

Bu argümanlar ışığında söylenebilir ki; Türkiye için başta ticaret sapmasından kaynaklı gümrük vergisi gelirlerinde azalmalar meydana gelecektir. AB pazarının ABD ile giderek daha yüksek oranda bütünleşecek olması AB'nin dış ticaret ortağı olan Türkiye için pazar payında düşüşler meydana getirecektir. Aynı etki ABD pazar için de muhtemel gerçekleşecektir. Sermaye ve yatırım hareketliliği daha ziyade AB – ABD odaklı olacağından Türkiye'deki yatırımlar da azalmalar meydana gelecektir.

Ticari dengede yaşanan sorunların politik etkilerinin de ortaya çıkacağı

---

[14] Emel Parlar Dal, G20 Örneği Özelinde Türkiye'nin Yeni Küresel Yönetişim Stratejisi, içinde Emel Parlar Dal, Gonca Oğuz Gök, Tolga Sakman (Der. Küresel Yönetişim, Güvenlik ve Aktörler: 70. Yılında BM, İstanbul, Tasam Yayınları, 2016, s.311

[15] Kemal Kirişçi, Engaging Turkey: Turkey and the Transatlantic Trade and Investment Partnership: Challanges, Means and Prospects for Trilateral Cooperation. Institute for Strategic Dialogue, 2013. ss.6

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
gerçeği göz önünde bulundurulduğunda bu durum Türkiye'nin AB ve ABD ile ilişkilerini ve dış politikasını gözden geçirip yeniden ele alacağı bir süreci de beraberinde getirecektir.

TTYO'nun imzalanması halinde Türkiye sahip olduğu jeopolitik konumunu fırsata çevirip uluslararası politikada manevra alanını genişletebilir. Bu noktada 2018 ortalarında açılan Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) ve çalışmalarına başlanan Türk Akımı projeleri Türkiye'nin sahip olduğu önemli jeopolitik araçlar olarak kabul edilmektedir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

2008 finansal krizi ile birlikte küresel düzende meydana gelen değişimler en net haliyle gözler önüne serilmiştir. Sunulan bilgiler ışığında söylenebilir ki, TTYO ile AB ve ABD 2008 finansal krizinin ardından büyüme hızlarında ivme yakalamak ve küresel ekonomide artan rekabetin gerisinde kalmamak adına önemli bir eşiktedirler. Anlaşmanın imzalanmasıyla birlikte başta Çin olmak üzere, Rusya, Hindistan, Brezilya ve Türkiye gibi yükselen ekonomilerdeki yatırım ve sermaye hareketliliğinin önemli bir kısmı ABD ve AB'ye doğru kayacaktır.

Anlaşmanın imzalanması ile birlikte ortaya çıkacak olan serbestleşme aracılığıyla küresel ekonominin seyri bir kez daha değişeceğe benziyor. Bu durumun yanı sıra ABD ve AB için yavaşlayan büyüme hızları, istihdam sorunu ve rekabet gücünde iyileşmelerin ortaya çıkacağı da açıktır. Nitekim araştırma sonuçları ve etki analizleri incelendiğinde iki tarafında ekonomik göstergelerinde olumlu eğilimlerin meydana geleceği öngörülmektedir. Ancak taraflar arasında büyük bir uyuşmazlık olabilecek gıda, kimyasal üretimde bulunan fabrikalar, yatırımcı-devlet ilişkisini düzenleyen hukuki temeller ve hizmet sektöründe oluşabilecek işgücünün serbest dolaşımı gibi konularda entegrasyonun ivedilikle sağlanamayacağı açıktır.

AB ve ABD ile ticari ilişkileri gelişmiş olan Türkiye içinse temel sorun Gümrük Birliği Anlaşması olarak gözükse de küresel ekonomide yükselen bir ülke olarak diğer ülkelere nazaran daha dezavantajlı bir konumdadır. Bu durumun yanı sıra AB ile üyelik konusunda mevcut konjonktüre bakıldığında uzun bir süre gelişme kaydedilemeyeceği açıktır. Bu ise ABD ile özel bir serbest ticaret anlaşmasının gerekliliğini daha da arttırmaktadır. ABD ile AB arasında uygulanacak sıfır gümrüğün Türkiye için ticaret sapmasını doğuracağı açıktır ki bu durum vergi gelirlerinde önemli bir açığa neden olacaktır. Bu bakımdan değerlendirildiğinde TTYO; Türkiye'nin oldukça yakından izlemesi gereken bir süreçtir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TRANSATLANTIC TRADE AND INVESTMENT PARTNERSHIP AND TURKEY: OPPORTUNITIES AND CHALLANGES

Summary

The 2008 financial crisis, bringing with it the greatest recession of the last thirty years, brings to light the disruptions that have caused the question of the current international political economy paradigms. Following the crisis, international organizations such as IMF, World Bank, and developed economies such as US and EU countries have had difficulty finding remedial prescriptions from the adverse effects of the crisis and global governance has been inadequate in the face of the crisis. It is clear that the global liberal order is in a change and transformation. The parameter of this change and transformation is that direct foreign capital in flows are shifting from developed economies to emerging economies. The US and EU, which are among the largest developed economies, have taken the decision to develop a free trade agreement under the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) on November 28, 2011, through their High Level Working Group (HLWG). TTIP, which is on the agenda of the signing, is a major challenge for global markets and especially emerging economies, including Turkey. The aim of this study is to present conceptual knowledge for the TTIP and to answer the question that how Turkey will be affected by TTIP.

Keywords: Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP), EU- US Relations, Global Economy, Turkish Economy.

KAYNAKÇA

AKHTAR, S.I. ve JONES, V.C. (2014). *"Proposed Transatlantic Trade and Investment Parnership (TTIP): In Brief" CRS Report*, Congressional Research Service: 1-13.

AKKARACA KÖSE, Melike. *(*2012*). Agricultural Policy Reforms and Rural Development: Turkey and the EU,* Avrupa Çalışmaları Dergisi, 11(2): 75-98

AKMAN, M.Sait. (2014). *AB-ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*. Anakara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt.13, No.1, ss.1-29.

AKMAN, M.Sait (2014). *Transatlantik Ticaret Ve Yatırım Ortaklığı: Ortaya Çıkaran Etkenler, Kapsamı, Etkileri Ve Güçlükleri,* Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 36(2), 22-45.

ÇELEBİ, Işın, (2013), *ABD Ve AB'nin Yeni Ekonomik İş Birliği Stratejileri Ve Türkiye'ye Etkileri,* Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, 21(2), 217-229

DERELİ, Deniz Dilara, (2016) *Transatlantik Ticaret Ve Yatırım Ortaklığı'nın*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Avrupa Birliği Ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Rekabet Gücüne Muhtemel Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler *Fakültesi Dergisi, Isparta, 2016, 21 (2), 441-452.*

European Commission, "Transatlantic Trade and Investment Partnership: The Regulatory Part", Erişim Adresi: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/july/tradoc_151605.pdf, Erişim Tarihi: 23.03.2017

FRANCOIS, Joseph, MANCHIN Miriam, NORBERG Hannah, PINDYUK Olga, TOMBERGER Patrick, (2013) *"Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment: An Economic Assessment"*, CEPR-Centre for Economic Policy Research, Erişim Adresi: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf Erişim Tarihi 23.03.2017

HAMILTON, Daniel. S. (2014). *America's Mega-Regional Trade Diplomacy: Comparing TPP and TTIP.* The International Spectator: Italian Journal of International Affairs, 49 (1), ss.82-84.

KIRCI, Hülya, (2016), 2008 Küresel Krizinin Kökeninde Yatan Hatalar ve Dodd-Frank Kanunu Düzenlemeleri, *Yönetim ve Ekonomi Celal Bayer Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Manisa, 23 (2), 467-484.

KİRİŞÇİ, Kemal, (2013). *Engaging Turkey: Turkey and the Transatlantic Trade and Investment Partnership: Challanges, Means and Prospects for Trilateral Cooperation.* Institute for Strategic Dialogue, s.6

ÖZGÖKER Uğur, İNAMOĞLU Yusuf, (2016), *AB ve ABD Arasındaki Transatlantik Ticaret ve Yatırım Anlaşması (TTIP- Transatlantic Trade and Investment Partnership) ve Türkiye'ye Muhtemel Etkileri,* İstanbul Arel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(2): 1-14

PARLAR DAL, Emel, (2016), G20 Örneği Özelinde Türkiye'nin Yeni Küresel Yönetişim Stratejisi, (içinde) Emel Parlar Dal, Gonca Oğuz Gök, Tolga Sakman (Der.) *Küresel Yönetişim, Güvenlik ve Aktörler: 70. Yılında BM*, İstanbul: Tasam Yayınları.

ŞENSES, Fikret, ÖNİŞ, Ziya, BAKIR, Caner, (2015), *Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Turkish Foreign Policy and the 2014 Crisis in Ukraine

Murat Önsoy

Abstract

Beginning with the erupting of tensions in Ukraine in late February onwards, Turkey has been walking a tightrope in its foreign policy between its Western allies and Russia. On multiple occasions, Ankara showed its support for the territorial integrity and political unity of Ukraine, but did not take any concrete measures against Russian aggressiveness. Some particular factors would predict a more aggressive reaction of Turkey to the crisis in Ukraine. To name a few, the increasingly active and engaged nature of Turkish foreign policy under AKP rule and the manifested Islamic identity and positioning as the leader of the Muslim world, the significance of Crimea and the Crimean Tatars in the domestic politics, the obligations as a long-term NATO ally and a EU candidate, a pro-status quo foreign policy in Black Sea, and its understandably acute security concerns with regard to Russian expansionism. But in fact what we see is a reserved policy which stems from the fact that Ankara prefers to downplay the differences in opinion in favor of good economic relations with Moscow. The cost of upsetting the balance in its relations with Russia indeed is very high.

This analysis attempts to contribute to the deeper understanding of Turkey's policy towards the crisis in Ukraine by exploring the reasons that lie behind Turkeys reaction to the crisis. Turkey's response to the Ukrainian crisis was a surprisingly reserved one. Many factors related to Turkey's domestic politics and international geostrategic situation would lead us to expect that Turkey's response would be an aggressive one, especially given the increasingly active and engaged nature of Turkish foreign policy under AKP (Justice and Development Party).

The Islamic identity of the party – manifested in the party's positioning of itself as the leader of the Muslim world [1] – may be assumed to have obliged the party to pursue a policy towards Russia similar to the vehemently critical and even militant policies directed toward Syrian President Bashar al-Asad, Egyptian President Abdel Fatah al-Sisi or Israeli President Shimon Peres, as

[1] Ömer TAŞPINAR, Turkey the New Model, *Brookings Institute*, 24.04.2012, available at <http://www.brookings.edu/research/papers/2012/04/24-turkey-new-model-taspinar> 12.06.2014.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

the Crimean Tatars are no less Muslim than the Syrians, Egyptians, and Palestinians.

In the same vein, the Turkish public demand from the government for the pursuance of an active and aggressive policy in the Ukrainian crisis was very high due to the historical and cultural importance of Crimea and the Crimean Tatars for Turkey.[2] Meanwhile, AKP rulers did not want to take the risk of being projected as weak on the eve of the March 2014 elections, which might have resulted from a failure to protect these ethnic – or "outside" – Turks.[3]

Shifting from domestic to international contextual factors, as a long-term NATO member and an EU candidate, Turkey was expected by its Western allies to jump on the anti-Russian bandwagon and impose sanctions against Russia.[4] Further, given Turkey's pro-status quo foreign policy in the Black Sea, and its understandably acute security concerns with regard to Russian expansionism, it would not have come as a surprise if Ankara went beyond a carefully structured rhetoric and join its old allies.

Finally, the sensitivity of the issue of self-determination after the referendum in the Crimea rings major alarm bells over the territorial integrity of Turkey and its turbulent neighborhood.[5] Particularly given international support for Kurds in their ongoing struggle for autonomy/independence, Turkey's interest certainly is to be particularly vocal its opposition to any action that may lead to increased acceptance of self-determination as a precedent.[6]

Despite all these factors suggesting that Turkey was to respond openly and even aggressively to Russia's actions, Ankara's approach towards the crisis was highly measured, verbally supporting the territorial integrity of

[2]Soner CAĞAPTAY and James F. JEFREY, Turkey's Muted Reaction to the Crimean Crisis, *The Washington Institute,* 04.03.2014, available at < http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/turkeys-muted-reaction-to-the-crimean-crisis>, 01.07.2014.

[3] Alexander ROGOZHIN, Crisis in Ukraine – Why Turkey is in no hurry to impose anti-Russian Sanctions, *New Eastern Outlook*, 07.04.2014, available at <http://journal-neo.org/2014/04/07/rus-krizis-v-ukraine-pochemu-turtsiya-ne-toropitsya-s-antirossijskimi-sanktsiyami/> 01.07.2014.

[4] Dorian JONES, Ukraine Crisis Puts Strain on Turkey-Russia Ties, *Eurasianet*, 07.05.2014, available at <http://www.eurasianet.org/node/68351> 01.07.2014.

[5] Levent BAŞTÜRK, Turkey's policy towards Ukraine: Crimean crisis, *World Bulletin*, 02.04.2014, available at <http://www.worldbulletin.net/news-analysis/132095/turkeys-policy-towards-ukraine-crimean-crisis >, 01.07.2014.

[6] Yossi ALPHER, The Ukraine/Crimea crisis: ramifications for the Middle East, *Open Democracy*, 08.05.2014, available at <http://www.opendemocracy.net/arab-awakening/yossi-alpher/ukrainecrimea-crisis-ramifications-for-middle-east> 01.07.2014.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ukraine in line with its Western allies while avoiding any direct criticism of or actions against Russia's regionally – and, arguably, internationally – destabilizing moves. In fact, Ankara had been walking a tightrope in its relations with the Russian Federation and the West for over a decade, and thus, in the face of the crisis in Ukraine, found itself caught between the two rival camps. As making a choice between its commitments to its Western allies and its economic and political relationship with Moscow was undesirable, Turkey opted for neither.

How Has Turkey Reacted to the Crisis?

The reaction by Turkey to the Ukrainian events has been quite restrained. For months, Turkey's policies reflected an attitude of indifference to the developments that led to the downfall of the pro-Russian government in Ukraine, at least relative to other challenges to regimes.[7]

The then prime minister of Turkey Recep Tayyip Erdoğan, did not apply to the Ukrainian crisis, the phrase "who came to power with elections should go by elections only" – which he used after the overthrow of Egyptian President Mohammed Morsi and during Turkey's Gezi protests in the summer of 2013.[8] Indeed, Turkey started to take an active position only from late February 2014 onwards, after deadly clashes began between pro-Western and pro-Russian groups in Crimea. The first high-level reaction came from the then Turkish Foreign Minister Ahmet Davutoğlu on 27 February, when key buildings in the Crimean capital of Simferopol were invaded by pro-Russian paramilitary groups. Davutoğlu stressed the importance that Turkey attaches to democracy and democracy-based political stability in Ukraine's future.[9] The following day, Davutoğlu paid an unscheduled three-day visit to Kiev to discuss the developments in Crimea to consult with the acting President Oleksandr Turchynov, Prime Minister Arseniy Yatsenyuk and Deputy Foreign Minister Andriy Deshchytsia. Speaking at a joint press conference with his Ukrainian counterpart, Davutoğlu expressed Turkey's support for the territorial

---

[7] Levent BAŞTÜRK, Turkey's policy towards Ukraine: Crimean crisis, *World Bulletin*, 02.04.2014, available at <http://www.worldbulletin.net/news-analysis/132095/turkeys-policy-towards-ukraine-crimean-crisis >, 01.07.2014.

[8] Erdoğan: Perde arkasında illegal örgütler var, *Ege Postası*, 14.06.2013, Available at <http://www.egepostasi.com/yhaber.asp?haberid=35099 > 07.06.2014.

[9] Turkey closely following developments in Crimea, *Anadolu Agency*, 27.02.2014, available at <http://www.aa.com.tr/en/news/294354--turkey-closely-following-developments-in-crimea> 04.06.2014

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

integrity and political unity of Ukraine.[10] Prime Minister Erdoğan also expressed his concerns over Crimea to Russian President Vladimir Putin during a phone conversation on March 4, stating that Russia should protect the rights of Crimean Tatars as they do those of the Russian majority and other minorities in Crimea. He also emphasized the need to find a solution to the crisis within the territorial integrity of Ukraine.[11]

In the following days, similar concerns were repeatedly expressed by Turkish statesman.[12] Following the vote in the Crimean Parliament to hold a referendum on whether to secede from Ukraine to join Russia, the Turkish Ministry of Foreign Affairs issued a press release condemning the resolution as a dangerous step that may create negative results in the region and beyond. The statement also indicated that the crisis in Ukraine should be resolved on the basis of the political unity and territorial integrity of the country, within the framework of democratic principles and in accordance with international law and agreements. It urged all sides to act with restraint and common sense to ease the tension in Crimea. It was further stated that the Autonomous Republic of Crimea was a particularly sensitive issue for Turkey because it hosts the Crimean Tatars, the cultural and historic kinsmen of the Turkish people.[13]

Turkey also voted in favor of the adoption of a resolution in the UN General Assembly along with 100 other countries "calling upon states not to recognize changes in the status of the Crimea region," **despite strong rebukes from Moscow.**[14] Further, the Foreign Ministry and Davutoğlu's statements with regard to a separate referendum held in the eastern Ukrainian regions of Donetsk and Luhansk were once again supportive of the territorial integrity of Ukraine, arguing that the results of the referendum are null and void and

[10] Fm Davutoğlu in Ukraine, *Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü*, 01.03.2014, available at <http://www.byegm.gov.tr/english/agenda/fm-davutoglu-in-ukraine/54892 02.06.2014.

[11] #give title (please adjust all footnotes according to the editorial guidelines) http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/03/crimea-russia-turkey-crisis-challenge-opportunity.html

[12] Cemil Cicek: "Autonomous Republic of Crimea occupies special place in the relationship of Turkey and Ukraine", *the State Council of the Republic of Crimea*, 06.04.2013, available at <http://www.rada.crimea.ua/en/news/06_04_301_5>, 01.07.2014.

[13] Press Release Regarding the Latest Developments in Crimea, *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs,* 06.03.2014, available at <http://www.mfa.gov.tr/no_-77_-6-march-2014_-press-release-regarding-the-latest-developments-in-crimea.en.mfa >07.06.2014.

[14] General Assembly Adopts Resolution Calling upon States Not To Recognize Changes in Status of Crimea Region, *UN General Assembly*, 27.03.2014, available at <http://www.un.org/News/Press/docs/2014/ga11493.doc.htm> 07.06.2014.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

therefore not recognized.[15]

While Ankara's approach to the crisis sometimes echoed statements made by its Western allies, it would be a mistake to conclude that Turkey's policies toward Ukraine are pro-Western. Though not comfortable with Moscow's aggressive power politics, Davutoğlu's statements contained no direct criticism of Russian aggressiveness.[16] Ankara remained far from showing determination or firmness, using a very moderate tone and hardly (if ever) voicing an opinion against the Russian strategy in Ukraine. Clearly Ankara did not want to suffer the negative consequences of a political move impacting its relations with Russia.

For example, at a time when the West was increasingly requesting that Turkey assume a more active role,[17] Davutoğlu called for an international approach to deal with the crisis in Ukraine.[18] Attempting to rule out a Russian-Turkish conflict over Crimea, he was quoted by a Turkish newspaper as saying "If anyone attempt to turn the Crimea issue into first a Tatar-Russian and subsequently a Turkish-Russian crisis. We will not let this happen."[19] In an effort to justify Turkey's refusal to join the US and the EU in applying sanctions against Russia, Davutoğlu said "diplomacy is the way, rather than sanctions."[20] He argued that the crisis between Ukraine and Russia is a global one concerning all countries that, instead of isolating Moscow, should be settled by a mutually acceptable compromise.[21]

---

[15] Press Release Regarding the Referendum Held in the Eastern Regions of Ukraine, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, 14.05.2014, available at < http://www.mfa.gov.tr/no_-148_-14-may-2014_-press-release-regarding-the-referendum-held-in-the-eastern-regions-of-ukraine.en.mfa> 07.06.2014.

[16] Levent BAŞTÜRK, Turkey's policy towards Ukraine: Crimean crisis, World Bulletin, 25.03.2014, available at <http://www.worldbulletin.net/author/levent-basturk/2404/turkeys-policy-towards-ukraine-crimean-crisis>, 08.06.2014.

[17] "Turkey can play active role in Crimea issue": German politician, Anadolu Agency, 19.03.2014, available at <http://www.aa.com.tr/en/news/303316--quot-turkey-can-play-active-role-in-crimea-issue-quot-german-politician > 01.07.2014.

[18] Davutoğlu: Türk-Rus krizine izin vermeyiz, *Dünya Bülteni*, 03. 03.2015, available at <http://www.dunyabulteni.net/haber/291298/davutoglu-turk-rus-krizine-izin-vermeyiz>, 07.06.2014.

[19] FM Davutoğlu rules out Turkish Russian crisis over Crimea, *Todays Zaman*, 03.03.2014, available at <http://www.todayszaman.com/news-341063-fm-davutoglu-rules-out-turkish-russian-crisis-over-crimea.html>, 10.06.2014.

[20] Turkey pushing diplomacy over sanctions in Crimea crisis, *Todays Zaman,* 18.03.2014, available at <http://www.todayszaman.com/news-342453-turkey-pushing-diplomacy-over-sanctions-in-crimea-crisis.html> 08.06.2014.

[21] Richard WEITZ, Global Insights: Turkey's Russia Policy Put to the Test by Ukraine Crisis, *World Politics Review*, 18.03.2014, available at

International Factors that Shape Turkey's Response

Relations with Russia

Turkey's relations with Russia represent a key determinant for its reaction to the crisis in Ukraine.[22] Economic factors are critically significant here. Russia has been a leading trade partner and has risen to become Turkey's top energy supplier since 2007. Economic relations extend beyond energy trade, as Turkey is also providing Russia with various goods and services such as construction and tourism.[23] Despite some major political differences, including over the ongoing crisis in Syria, Turkey and Russia have been able to maintain certain disputes at a "frozen" level.

Historically Rooted Distrust

In addition to economic factors, security factors – and particularly historical perceptions of insecurity vis-à-vis Russia – also play a large role in shaping Turkey's foreign policy in the region. Centuries-long hostilities have affected the Turkish perception of Russia and the Russians.[24]

Although decades-long diplomatic efforts have helped the two states to build effective mechanisms for solving certain problems and ironing out some former animosities, contemporary Russian-Turkish relations suffer from a political dualism. While the relationship contains cooperation, rivalry and insecurity never disappear.[25] Historical deduced insecurities, coupled with Russia's aim to re-emerge as a superpower, make it difficult for Turkey to ignore the signs of an emerging security dilemma by turning a blind eye to the

POLITICAL SCIENCE

<http://www.worldpoliticsreview.com/articles/13636/global-insights-turkey-s-russia-policy-put-to-the-test-by-ukraine-crisis>, 09.06.2014.

[22] Amanda PAUL, Turkey's Crimea Quandary, *Todays Zaman*, 11.03.2014, available at <http://www.todayszaman.com/columnist/amanda-paul_341805_turkeys-crimea-quandary.html > 08.06.2014.

[23] Ziya ÖNİŞ, Turkey and Post-Soviet States: Potential and Limits Of Regional Power Influence, *Middle East Review of International Affairs* 5 (2001), n. 2, 66-74, 69.

[24] Sergey MARKEDONOV and Natalya ULCHENKO, Turkey and Russia: An Evolving Relationship, Carnegie Endowment for International Peace, 19.08.2011, available at <http://carnegieendowment.org/2011/08/19/turkey-and-russia-evolving-relationship/8kld> 12.06.2014.

[25] Igor TORBAKOV, Turkey-Russia: Competition and Cooperation, *Eurasianet*, 26.12. 2002, available at <www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav122702.shtml> 11.06.2014.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

threat-like signals coming from its northern neighbor.[26] Fears abound of a revival of Russian expansionism in the Black Sea at any time. Increasing Russian Black Sea fleet capabilities is a major issue of concern for Turkey. With the seizure of the Ukrainian fleet by Russia, Turkey now faces a stronger Russian naval power in the Black Sea.

Referendum and the Use of Self-determination: A Threat for Turkey and the Region

Another factor shaping Turkey's reaction to the Ukrainian crisis is the Turkish attitude towards the use of the principle of self-determination in Crimea. Ankara, worried about an over-generous acceptance of the principle of self-determination in international politics as a conflict resolution method, did not hesitate to display its anti-referendum stance to the world. An over-generous acceptance of the principle of self-determination in the region is likely to have destabilizing effect. A norm or precedent being set legitimizing secession based on the principle of self-determination is concerning not only Turkey but also but also Azerbaijan, Georgia, and Moldova, whose territorial integrity would also be put at risk by means of a referendum.[27]

Domestic Factors that Shape Turkey's Response

As elsewhere, domestic policy calculations have always affected foreign policy decision processes in Turkey. However, in the pre-AKP period, international and domestic politics had been two distinct domains; although affecting each other, they were operating differently. When it took over power in 2002, the AKP eliminated the difference between the foreign policy-domestic politics domains.

The crisis in Ukraine was thus an untimely one in terms of Turkish domestic politics. In March, just as the crisis in Ukraine was reaching a fever pitch, Turkey was on the eve of its local elections. For the AKP, which was tussling with a massive corruption scandal, the election turned into a matter of political survival. While all eyes were focused on domestic developments, the government had neither the will nor the capacity to get involved in the newly

[26] Semih İDİZ, Turkey, Russia tread cautious line over Ukraine, *Al-Monitor*, 15.04.2014, available at <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/04/turkey-russia-ukraine-cautious.html> 11.06.2014

[27] Dimitar BECHEV, No Crimean Wars for Turkey, *ECFR*, 13.03.2014, available at <http://www.ecfr.eu/blog/entry/no_crimean_wars_for_turkey#sthash.ok3bJfFP.dpuf> 11.06.2014.

erupting conflict in Ukraine.[28]

The Crimea Factor in Domestic Politics

The developments in Ukraine raised concerns inside Turkey that put the AKP under pressure. Turkish public opinion, was concerned with the developments in Crimea and the fate of the Crimean Tatars. Firstly, a Crimean Tatar diaspora of several million lives in Turkey, many of whom protested against Russia's occupation and expected the Turkish government to do something for their relatives in the peninsula. Secondly, Crimea has an important place in the Turkish nationalist discourse as the birthplace of prominent ideologues of 20th-century Turkish nationalism and Pan-Turkism such as Ismail Gasprinski[29] and Yusuf Akcura[30]. Thirdly, the common religious identity between Crimean Tatars and many Turks is an important driver for the AKP. Failing to defend the rights of Muslims Tatars over orthodox Russians would be in contrast with the overall foreign policy goals of AKP. It is clear that with regard to domestic politics, Turkey had more than enough justifiable reasons for opposing the Russian annexation of Crimea. Any development endangering the fate of the Tatars and Crimea posed the risk of projecting the government as weak and unreliable on the eve of the upcoming elections and carried the risk that criticisms will strike another blow to AKP's standing which was severely shaken by the corruption scandal. At all costs, the government had to tailor its reaction in domestic politics to fit the political climate in Turkey.

Opposition parties such as the nationalist *Milliyetçi Hareket Partisi*, (Nationalist Action Party) directed an ample dose of criticism towards the AKP and Davutoğlu, mainly due to the AKP's indifference toward Tatars and the moderate tone taken over Crimea.[31] In addressing these criticisms Davutoğlu, appealing to the Tatar associations in Turkey, said "Don't let it cross your mind that our prime minister and president will be indifferent to any issue affecting

[28] Gönül TOL, Ukraine and the Middle East, Middle Eastern Institute, 27.03.2014, available at <http://www.mei.edu/content/ukraine-and-middle-east > 11.06.2014.

[29] Şener AKTÜRK, Counter*Hegemonic Visions and Reconciliation Through the Past: The Case of Turkish Eurasianism, Ab Imperio, 4 (2004), 207-238.

[30] Hasan KÖSEBALABAN, Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism, and Globalization(New York: Palgrave MacMillan, 2011), 41.

[31] Bahçeli'den 'Kırım' Mesajı, *İhlas Haber Ajansı*, 03.03.2014, available at <http://www.iha.com.tr/bahceliden-kirim-mesaji-politika-336942> 11.06.2014.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

our people of kin in Crimea and anywhere in the world."[32] Erdoğan tried to appease the Tatar community at home. Speaking at an election rally in Eskişehir, a western province of Turkey that is home to thousands of ethnic Tatars, Erdoğan said to the masses "We have never left our Tatar brothers on their own and we never will."[33]

Despite this rhetoric, it is clear that for AKP officials, most notably for Erdoğan himself, religious conservatism is an ideological imperative that supersedes any Turkic bonds felt by Pan-Turkists to prescribe policies based more on religious rather than ethnic or descent-based linkages.

Fear of a Refugee Problem

Ankara might face a Crimean Tatar refugee problem. Under Ukrainian rule, the Crimean Tatar community supported pro-Western figures, and opposed Russian annexation of Crimea. Taking such a position could create tensions with the ethnic Russians in Crimea, as Moscow would likely cooperate with these ethnic Russian groups in establishing local governments. As a result, the Tatar Community may find their cultural freedoms curtailed, producing a clash with the peninsula's ethnic Russians.

Conclusion

This analysis attempted to contribute to the deeper understanding of Turkey's policy towards the crisis in Ukraine by exploring the reasons that lie behind Turkeys reserved reaction to the crisis. The Ukrainian crisis was an incident in which Turkey has involved itself rather reluctantly and for which it was caught unprepared in terms of both international and domestic politics. The crisis in Ukraine was an untimely one for the Turkish domestic politics. On the eve of local elections, the AKP was tussling with a corruption scandal, and the government had no energy to make this newly erupting conflict part of the domestic political debate. However, it also did not have the luxury to completely ignore the issue as Crimea, a historically important region, and its people, the Crimean Muslim Tatars, were the points in question.

As the US and EU sanctions against Moscow appear weak, and West

[32] FM Davutoğlu rules out Turkish Russian crisis over Crimea, Todays Zaman, 03.03.2014, available at <http://www.todayszaman.com/news-341063-fm-davutoglu-rules-out-turkish-russian-crisis-over-crimea.html>, 10.06.2014.

[33] Turkey not to "leave Crimean Tatars in the lurch" , Anadolu Agency, 07.03.2014, available at <http://www.aa.com.tr/en/news/298078--turkey-not-to-quot-leave-crimean-tatars-in-the-lurch-quot> 05.06.2014.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

continue its reluctant opposition, Turkish silence on Ukraine would not cause a scene of disturbance. Neither the EU nor Turkey could afford to alienate Russia in the near future therefore, primarily due to energy dependence comprehensive sanctions against Russia are not easy to impose. In order to be effective, they should be extended to a list of economic and political targets including the energy sector in Russia. What the West could do is to punish a number of Russian officials that in some way or other supported the annexation of Crimea. These are economically powerful figures, not likely to suffer immediately from its consequences.

Ankara is not in a position to reverse the course of events in Ukraine; even so, it will continue to cautiously support Ukraine's territorial integrity via diplomatic means. The naval power balance in the Black Sea is turning in favor of Russia. Turkey losing its advantageous position in the Black Sea, could take any step to stop the course of events. However, at the time being Ankara does not aim to escalate the tensions in relations with Russia. There are certain signs of normalization and goodwill gesture by Ankara to Moscow. For instance, Turkish Airlines resumed flights to Crimea which halted in April.[34] However, the caution in this approach towards Russia should not be taken for granted. If Moscow further opts to engage in expansionist policies in the Black Sea Region, Turkey might return to its anti-Russian stance. Although Turkish foreign policy has a propensity to distance itself from the west, a radical disengagement from its traditional allies should not be expected at any time soon. Turkey's concerns regarding this matter are not likely to disappear at any time soon either.[35] However, a return to the traditional Western alliances does not necessarily provide a safe haven for Turkey, either.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ POLİTİK BİLİMLER FAKÜLTESİ POLITICAL SCIENCE

[34] Turkish Airlines to resume flights to Crimea in June, *ITAR-TASS News Agency*, 11.04.2014, available at <http://en.itar-tass.com/russia/727396 > 04.07.2014.

[35] WEITZ, Global Insights.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

AFET VE RİSK YÖNETİMİ ÇERÇEVESİNDE KARADENİZE KOMŞU ÜLKELER ARASINDA İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON

Murat Özler*

Öz

Günümüz uygarlığının ulaştığı teknolojik aşamada bile, İnsanlığın hala doğal ve teknolojik olaylar karşısında ne kadar çaresiz kaldığı ortadadır. Günümüzden çok gerilere gitmeden son iki yıla ait Dünya ölçeğinde gerçekleşmiş veriler bile bu durumu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede,2016 Yılında gerçekleşen afetlerde Dünyada 534 afette 16.484 can kaybı ortalaması ile 147 milyar dolar ekonomik kayba ulaşan zararlara üstelik salgın hastalıklar dahil edilmemiştir.Keza,2017 Yılı için ise 529 afette 16.354 can kaybı ve 318 milyar dolarlık zarar söz konusudur.

İnsanlığın ortak sorununu teşkil eden ve bu çalışmanında üzerinde duracağı afet olgusu, insanlar, ülkeler ve toplumlar için ekonomik, sosyal ve fiziksel zararlar meydana getiren ,olağan yaşam düzenini bozan sağlıklı işlemesini engelleyen neticeler yaratan doğal ve insan kaynaklı olaylara vurgu yapmaktadır. Tanımından da anlaşılacağı üzere doğal ya da teknolojik olayın neticelerinin afet oluşturmasını engellemek veya hiç olmazsa zararların büyüklüğünü azaltmak mümkündür. Afetlere yoğunluk ve çeşitlilik açısından sahip ülkemiz ve bulunulan bölge daha bir çok tehlike ve riskleri bünyesinde barındırmaktadır. Afet olgusu diğer yandan bölgesel ağırlığını korumakla beraber, iklim değişikliklerinin hissedilir olmaya başladığı dünyamızda küresel bir nitelik taşıma istidadındadır. Bu küresel tehlikede olayın ciddiyetini kat be kat arttıran bir diğer husustur.

Afet denen ortak soruna karşı başarının önkoşulu gerek ülkesel gerek bölgesel düzeyde koordinasyon ve işbirliğidir. Bu bildiri çerçevesinde bölgesel düzeyde Karadeniz Havzası ve üretebileceği tehlike ve risk potansiyeli ile olası afetlerde bölgesel komşuluk ilişkilerinin afete karşı ortak mücadelede kullanılabilirliği sorgulanacaktır. Afetlere karşı ortak mücadele afet riskini düşüren çabaların koordinasyon ve işbirliği içerisinde yapılmasını sağlarken, ülkeler ve toplumlar arasında dostluk, güven ve dayanışma ruhunuda yeniden üreterek bölgesel barışa katkı sağlayacaktır. Bu çabaya alt yapı oluşturacak Uluslararası Küresel belgeler olduğu gibi, Karadeniz Havzasında barış ve

* Dr.. İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, E-Posta:ozlermurat@gmail.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
istikrara hizmet amacına yönelik oluşturulmuş ,çoğu Karadenize kıyısı bulunan ülkelerden oluşan (Türkiye,Rusya,Azerbaycan,Ermenistan,Moldova,Gürcistan,Ukrayna,Bulgaristan,Romanya,Sırbistan,Yunanistan ve Arnavutluk)Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü bu sahada büyük bir kazanç olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afet, Tehlike, Koordinasyon, Risk, Doğal Olay

İçinde bulunduğumuz 2018 Eylül ayı içerisinde Dünyanın muhtelif bölgelerinde yaşanan afetler,(Amerika Birleşik Devletleri,Carolina ve Virginia eyaletlerini etkileyen Florence Kasırgası;Flipinlerin Kuzeyinde etkili olan Mangkhut Tayfunu.)ulaştığımız bu ileri uygarlık evresinde bile doğal ve teknolojik olaylar karşısında ne kadar çaresiz olduğumuzu göstermeye yeter.Afetlere bağlı oluşan can kayıpları yanında oluşan maddi zararlar yıllık 100 milyar doları aşan nicelikte ekonomik kayıplar üretmektedir.Bu gerçek karşısında Birleşmiş Milletler (BM),afet zararları ile kalkınma arasında ki ilişkiyi ortaya koyarak,son on yıllarda risk yönetimi odaklı Afet riski yönetimini küresel ölçekte önermektedir.

Birleşmiş Milletler,afet zararlarının yarattığı ekonomik kayıpların sürdürülebilir kalkınma önünde ciddi bir engel oluturduğundan hareketle,afet risklerinin önlenmesine yönelik harcamaların afet neticesi oluşan kayıplar ile karşılaştırıldığında kat be kat sonuçlar ortaya çıkardığını vurgulamıştır.ulusal ve bölgesel ölçekte girişimleri destekleyerek ,küresel ölçekte afet risklerine ilişkin girişimleri :Yokohama Stratejisi ve Eylem Planı,Afet Zararlarının Azaltılması Uluslararası Stratejisi,Johannesburg Eylem Planı,Hyogo Eylem Planı ve Kobe Konferansı,Sendai Afet Risk Azaltılması Çerçevesini hayata geçirmiştir.

Ülkelerin ulusal ölçekte iç politika ve hukuklarına eklemlenen bu gelişme bölgesel ölçekte aynı dilin konuşulmasını ve ortak sorun alanının belirlenmesini kolaylaştırıcı etki yapmaktadır.

Afet olgusu,doğal ya da teknolojik orjınli olayların toplumun olağan yaşam düzenini bozması veya kesintiye uğratarak,maddi ya da manevi zararlar vermesi neticesinde oluşan sonuçtur.Dolayısıyla bir olayın afet olarak nitelendirilmesi bu koşullara bağlıdır.Dolayısıyla olay ile netice arasında yer alan sürece müdahale edebilirsek veya bu süreci yönetebilirsek afet oluşmasını engelleyebilir veya zararın büyüklüğünü azaltabiliriz.Risk kavramını gelecekte olma ihtimali içeren tehlikeler olarak tanımlıyacak olursak bu çerçevede afet

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
riski yönetimi ile tehlikelerin saptanması,değerlendirilmesi,tehlike düzeyinin veya olması halinde yöneldiği bütünü tehdit eden etkilerinin azaltılmasına ilişkin hususları hayata geçirebiliriz.

Küresel iklim değişikliklerinin hızlandırıcı etkisiyle Karadeniz Havzası gerek küresel gerekse bölgeye has afet risklerine sahiptir.Bölgenin ağırlıklı ve ortak afet risklerini Kuzey Anadolu Fay Hattına yakın yerleşim olan Mega Kent İstanbul ve deprem riski bir yana bırakılırsa ,teknolojik orjinli afetler ,seller ve heyelan oluşturmaktadır.Seller ve heyelan ,her ne kadar oluştuğu bölgede ciddi zararlar üreterek can ve mal kayıplarına yol açsa da yerel kapasite ile üstesinden gelinerek kısa sürede normale dönmek mümkün olabilmektedir.Bu çerçevede bölge ülkeleri arasında ikili ilişkiler ile eğitim ve teknik konularda işbirliği işlevsel olmaktadır.

Bölgenin asıl dikkat çeken özelliği ise endüstri yoğun olmak dolayısıyla insan ve teknolojik orjinli afet riski potansiyelidir.Bu kategori altında ise nükleer enerji santrallerinin yarattığı afet risk potansiyeli yerel ve ulusal olmanın yanında ciddi bir bölgesel risk oluşturmaktadır.

Ülkelerin önemli enerji kaynaklarından birini oluşturan nükleer enerji reaktörleri ülke ekonomilerine fayda sağlayıp bir çok ülkenin refah düzeyini arttırmasına yardımcı olmuştur.Dünya elektrik üretiminde %11 lik paya sahip olan bu alan Nukleer enerjinin ,nükleer reaktörler vasıtasıyla elektrik enerjisine dönüştürülmesini içermektedir..Daha teknik ifadelerle söylemek gerekirse,''Fisyon sonucu açığa çıkan nükleer enerji nükleer yakıt ve diğer malzemeler içerisinde ısı enerjisine dönüşür. Bu ısı enerjisi bir soğutucu vasıtasıyla bazı sistemlerde doğrudan bazı sistemlerde ise ısı enerjisini başka bir taşıyıcı ortama aktararak türbin sisteminde kinetik enerjiye ve daha sonra da jeneratör sisteminde elektrik enerjisine dönüştürülür.' http://nukleerakademi.org/nukleer-enerji/nukleer-reaktor-teknolojileri).

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının verilerine göre 31 ülkede 449 nükleer reaktörün işletmede olduğu (18.Eylül 2018) ve 18 ülkede ise halihazırda 55 reaktörün inşasının devam ettiği belirtilmektedir.Bu sürece ülkemizde dahil olmuş enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve enerjide dışa bağımlılığın giderilmesi amacıyla Akkuyu ve sinop olmak üzere 2 adet nükleer santral için anlaşmaya varılmıştır.Süreci devam etmekte olan bir 3.santrallinde dönem içerisinde yapılacağı belirtilmektedir.Toplam olarak 4 reaktör den oluşacak Akkuyu Santralinin ilk rektörünün 2023 yılına kadar üretime geçeceği ve 2028 yılına kadar tümünün tamamlanması planlanmaktadır.

Bölge ülkeleri çerçevesinde baktığımızda halihazırda Rusya da 37.,Ukraynada 15.,Bulgaristan da 2.,Ermenistan da ise 1 olmak üzere 55 tesis

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mevcuttur.Az sonra işaret edeceğimiz biri Bulgaristanda diğeri ise Ermenistanda bulunan ve kullanım ömürlerini doldurmuş iki santral hem yakın çevreleri hemde bölge açısından tehlike potansiyeli taşımaktadır.

Birbirinden gerek zamansal gerekse mekânsal olarak uzak olan üç nükleer afeti hatırlayacak olursak bunlardan ilki,bulunduğumuz coğrafyaya göre farklı bir kıtada bulunan Three Mile adasıdır.Kaza 28 Mart 1979 yılında, ,Amerika Birleşik Devletleri Pensilvanya eyaletinde Three Mile adasında nükleer elektrik santralinde nükleer erime sonucu meydana gelmiştir .Kaza sonrası olayın halktan gizlenmesi ve daha sonra ortaya çıktığında yaşanan güvensizlik ,sorunlar tahliye ve iyileştirme maliyetleri bu konuda tüm Dünyaya bir tecrübe olmuştur.

Çernobil Nükleer Santral kazası ise 26 Nisan 1986 tarihinde Ukrayna Pripyat şehrinin 14.5 km. kuzeybatısında bulunan Çernobil şehrinde Çernobil Nükleer Santrali'nde yapılan bir deney esnasında meydana gelmiştir.Bir dizi birbirini takip eden hata ve ihmalin sonucu yaşananlar Nükleer kazaların sınır ötesi etkisinin kaçınılmaz olduğunu tüm Dünyaya göstermiştir.Bir çok ülke direkt yada dolaylı kazadan etkilenmiştir.Etkilenen ülkeler ülkemizde dahildir.

Fukuşima Nükleer Kazası ise en güncel olan kazadır.Ancak kendisinden önceki örneklerden farklı bir süreç sonucu yaşanmış doğal ve teknolojik bir dizi olayın sonucu olarak yaşanmıştır Fukuşima I Nükleer Santrali kazaları 2011 Tōhoku depremi ve tsunamisi sonrasında, 11 Mart 2011'de Fukuşima I Nükleer Santralinde atmosfere radyoaktif madde salınmasına sebep olan olaylar dizisidi.

Nükleer enerji terminolojisinde kaza olarak ifade edilen sınırlı sayıda kaza örneğinden hareketle, bir çok nedenin bir arada gelişmesi neticesi yaşananlar tüketici olmamak kaydıyla kabaca ifade edilecek olursa;ortam ve koşullardan kaynaklanan yani deprem,sel,tusunami,aşırı soğuk,yangın ve hataları örtbas etme gibi ;ya da tasarımda güvenlik felsefesinin göz ardı edilmesi,kötü işletme koşulları,risk analizlerinin eksik yapılması,acil durum planının yokluğu,iletişim kanallarının sağlıksızlığı,patolojik insan faktörünü temsil eden kuralları önemsememe,liyakat ilkesine uygun istihdamdan kaçınma ,denetim eksikliği gibi kabaca gruplandırılabilir.

Kababaca da olsa yukarıda tüketici olma iddiası taşımadan sydıgımız birden çok nedenin Bölgemizde ve ülkemizede son derece yakın olan santrallerde var olduğunun iddia edilmesi konunun üzerinde hassasiyetle durulmasını gerektirmektedir.Bulgaristan Nükleer Düzenleme Kurumu eski Başkanı Georgi Kasçiev in , Kozloduy santralinde 2006 yılında yaşanan arızayı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

freni tutmayan bir aracı tam gaz kullanmaya benzetmesi ve reaktörün acil duruma karşı herhangi bir koruma mekanizması olmaksızın çalışıyor olması iddiası hemen yanıbaşımızdaki yıllardır elektrik enerjisi satın aldığımız riski tekrar hatırlatmaktadır.

Ermenistanda bulunan ve sınırımıza yaklaşık 20 km uzaklıktaki Metzamor nükleer santrali ise Dünyanın en riskli santrali olarak kabul görmekte. 1988 yılındaki Deprem olayı ile daha önce zarar gördüğü iddia edilen bu işletme yeni bir depremde ciddi bir tehtid ama mevcut kullanım ömrü ve teknolojisi ile afet riski yüksek bir sorun alanı olarak görülüyor.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Karadeniz Havzası Dünyanın tüm bölgelerinde olduğu gibi doğal ve teknolojik orjinli tehlike ve riskler içeren bir bölgesidir.Bölge, ortak risk alanlarına sahip olduğu gibi kendine özgü riskleride içermektedir.Bunlar içerisinden önceki yıllardada tecrübe edilen bir nükleer kaza tüm bölgeyi etkilemiştir.Benzer nitelikte risklerin bulunması da işbirliğini zorunlu kılmaktadır.Ozellikle yerel yönetimler ve toplumlar düzeyinde oluşturulacak işbirliği ve koordinasyon bölgede oluşabilecek afetler konusunda daha duyarlı olunmasına ,afet ve güvenlik kültürüne katkı saglarken Bölge ülkeleri arasındaki iyi ilişkilerinde altyapısını oluşturacaktır.

İki Kutuplu Dünyanın son bulması ,ülkeler arası ilişkilerin yakınlaşması iletişim ve ulaşım teknolojilerinde ilerleme ve küreselleşme süreci işbirliği ve karşılıklı anlayışı destekler niteliktedir.Karadeniz deniz ulaşımı ile farklı riskler içeren bölgelere yardım ve işbirliğini kolaylaştırmaktadır.5.6.1998 Yalta Zirvesiyle imzalanan 1.5.1999 da yürürlüğe giren Karadeniz Ekonomik İşbirligi Örgütü Andlaşması bölgede ekonomik,sosyal,teknolojik ilişkilerin geliştirilmesi ve Karadeniz Havzasının barış ,istikrar ve refah bölgesi olmasını amaçlayan yapısıyla bölgesel işbirliğinin altyapısı olacaktır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İSRAİL'İN ARAP BAHARI'NA TEPKİSİNİN KİMLİK VE GÜVENLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Nurlan Muminov*

Öz

Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan ve kısa sürede tüm Arap Dünyasına sıçrayan Arap Baharı olarak bilinen rejim karşıtı ayaklanma hareketi mevcut bölgesel düzeni dönüştürücü etki yaratmıştır. Arap Baharı hareketi İsrail'de bir fırsat olarak değerlendirilmesi yerine, ulusal güvenliğine tehdit olarak algılanmıştır. Birçok çalışma, İsrail'in Arap Baharı hareketini ulusal güvenliğine tehdit olarak algılamasını bölgesel güç dengesindeki dönüşüm ve bölgesel çevredeki güvensizliğin artmasından kaynaklanmakta olduğunu savunmuştur. Bu çalışmada bu argümanlara alternatif olarak, İsrail'in Arap Bahar'ının getirdiği siyasal gelişmelere karşı güvenlik açısından verdiği tepkilerin İsrail kimliğinden kaynaklanmakta olduğu ileri sürülecektir. Çalışmada İsrail'in Arap Baharı'na tepkisi üç bölüm altında tartışılacaktır. İlk önce, Arap Baharı öncesi İsrail kimliği oluşumu Arap devletleri ile ilişkileri bağlamında değerlendirilecektir. İkinci olarak, Arap Baharı öncesi ve sırasında İsrail-Arap ilişkilerini etkileyen önemli siyasal gelişmelere odaklanılacaktır. Ve son olarak, sonuçtan önce, Arap Baharı sırasındaki siyasal gelişmelerin ne ölçüde İsrail için güvenlik endişesini oluşturduğu ortaya koyulacaktır.

Anahtar kelimeler: İsrail kimliği, Arap Baharı, Pan-Arapçılık, Pan-İslamcılık, Güvenlik

FACULTY OF MARMARA POLITICAL SCIENCE ÜNİVERSİTESİ

* Doktora Öğrencisi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul Üniversitesi.

Giriş

Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan ve kısa sürede tüm Arap Dünyasına sıçrayan Arap Baharı olarak bilinen rejim karşıtı ayaklanma hareketi mevcut bölgesel düzeni dönüştürücü etki yaratmıştır (Altunışık 2013, Haddad, Bsheer, and Abu-Rish 2012). Arap Baharı otoriter devletlerde demokratikleşme yönünde bir etki yaratacağı umuduyla Batı devletleri tarafından hoş karşılanırken (Dandashly 2015, Huber 2015, Noutcheva 2015), İsrail'de Arap Baharı bir fırsat olarak değerlendirilmesi yerine, ulusal güvenliğine tehdit olarak algılanmıştır (Amour 2017, Inbar 2012, Magen 2015). İsrailli liderler ayaklanmaları "Arap Kışı" ve "İslam Kışı" olarak adlandırmayı tercih etmiştir. Batı devletlerinin ayaklanmaları Avrupa 1989 ulusal devrimleriyle kıyaslarken, İsrail 1979 İran Devrimi'yle kıyaslamıştır. Zira İsrail için ayaklanmalar sonrası rejimin değiştirilmesiyle Arap ülkelerine demokrasi gelmeyecekti (Lehrs 2012, Byman 2011).

İsrail'in Arap Baharı'nın getirdiği bölgesel dönüşümü güvenliğine tehdit olarak algılaması İsrail dış politikasını tekrar Realist yaklaşımın odak noktası haline getirmiştir. Bu bağlamda birçok çalışma İsrail'in Arap Baharı'na tepkisini Realist perspektiften ele alarak açıklamaya çalışmıştır. Örneğin, Philipp O. Amour (2017), Amichai Magen (2015) ve Efraim Inbar (2012) çalışmalarında bölgesel anarşi, güç dengesi ve hayatta kalma nosyonları çerçevesinde İsrail'in Arap Baharı'na yönelik tepkisini incelemişlerdir.

Amour (2017) Arap Baharı ayaklanmasının Ortadoğu bölgesel düzenine getirdiği dönüşümün bölgesel anarşik yapıyı daha da kötüleştirerek İsrail'de güvensizlik ve uzlaşmazlığı şiddetlendirmiş olduğunu iler sürmüştür. Ona göre, 2011'den bu yana yaşanan siyasal gelişmeler bölgesel güç dengesinde İsrail'in aleyhine sonuçlanacak değişimleri başlatmıştır. Bölgesel güvensizlik İsrail'in potansiyel endişelerini ve Ortadoğu'daki güç dengesi üzerindeki önceliğine olan duyarlılığını arttırmıştır.

Benzer biçimde Magen (2015) Arap ülkelerindeki ayaklanmalar sonucunda otoriter iktidarların devrilmesiyle yerine İslamcı iktidarların geçmesi İsrail ulusal güvenliği için bir tehdit olarak algılanmış olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, İsrail'in Arap Baharı'na yönelik dış politikası güvenliğine tehdit oluşturan düşmanca çevresinden kaynaklanmaktadır. Dolaysıyla hayatta kalma nosyonu İsrail dış politikasında güvenlik konusunu birincil odak noktası haline getirmiştir.

Inbar (2012) ise Arap Baharı İsrail lehine işleyen bölgesel güç dengesini kötüleştirmiş olduğunu belirtmiştir. Inbar'a göre, İsrail, güvenliği açısından Arap Baharı'nın Mısır, Ürdün ve Suriye gibi yakın komşularında

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
getirdiği rejim değişikliğinin sonucunda radikal İslamcıların yükselmesinden daha çok endişe etmiştir. Ayrıca, İsrail Arap Baharı'nın getirdiği siyasal değişimlerin Batı yanlısı Arap ülkelerini zayıflatarak Hamas ve Hizbullah terör örgütlerinin destekleyicisi İran'ın bölgedeki nüfuzunun artmasından endişelenmiştir.

Bu çalışmalara göre Arap Baharı'nın sonucunda İsrail savunma harcamalarını arttırmış ve Araplar ve Filistinliler ile barış ve işbirliğini teşvik edecek açıklık ve uzlaşı nosyonlarını reddeden dış politika sürdürmeyi tercih etmiştir (Amour 2017). Bunun yanı sıra İsrail, kırmızıçizgileri geçilmedikçe Arap ülkelerindeki gerçekleşmekte olan gelişmelere "karışmama" (*non-entanglement*) amacını takip etmiştir (Magen 2015).

İsrail'in Arap Baharı'na tepkisini güvenlik açısından değerlendiren çalışmalar kimliklerin önemine dikkat çekmemişlerdir. Ayaklanma sonrası radikal İslamcılığın yükselişinden söz ederken, bunların kimlik politikaları olduğunu gözden kaçırmışlardır. Bu çalışma İsrail'in Arap Baharı'na tepkisini kimlikler açısından irdeleyerek Realist çalışmalara alternatif bir yaklaşım sunma çabasını taşımaktadır. Realistlerin İsrail'de güvenlik endişesinin Arap Baharı'nın getiridiği bölgesel güç dengesindeki değişimlerden kaynaklandığını ileri süren argümanlarına karşın, bu çalışmada bu argümanlara alternatif olarak, İsrail'in Arap Bahar'ının getirdiği siyasal gelişmelere karşı güvenlik açısından verdiği tepkilerin İsrail kimliğinden veya bölgesel "kimlikler yapısı"nın değişiminden kaynaklanmakta olduğu ileri süreceğim.

Çalışmada İsrail'in Arap Baharı'na tepkisi üç bölüm altında tartışılacaktır. İlk önce, Arap Baharı öncesi İsrail kimliği oluşumu Arap devletleri ile ilişkileri bağlamında değerlendirilecektir. İkinci olarak, Arap Baharı öncesi ve sırasında İsrail-Arap ilişkilerini etkileyen önemli siyasal gelişmelere odaklanılacaktır. Ve son olarak, sonuçtan önce, Arap Baharı sırasındaki siyasal gelişmelerin ne ölçüde İsrail için güvenlik endişesini oluşturduğu ortaya koyulacaktır.

1 İsrail Kimliği: İmha Edilme Korkusu ve Statükoculuk

Kuramsal olarak devlet kimliklerinin hem öznel (*subjective, "Ben"-"I"*) (Berenskoetter 2014) hem de öznelerarası (*intersubjective, "Bana"-"Me"*) boyutları vardır (Wendt 1999). Diğer bir ifadeyle devlet kimliklerinin ulusal ve uluslararası kaynakları vardır. Peki, İsrail'in kimliği nedir? İsrail kimliği inşasını irdeleyen çalışmaların büyük çoğunluğu devlet içi veya ulusal

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

unsurlara daha çok ağırlık verirken (Schilling 2015, 2010, Saltzman 2015, Tidy 2012, Siniver 2012, Sasley 2010, Waxman 2006, Sucharov 2005, Barnett 1999), çok azı uluslararası boyuta odaklanmıştır (Voller 2015). Mevcut çalışmalar İsrail dış politikasını anlamak için İsrail kimliğinin hem ulusal hem de uluslararası kaynaklarının birbiriyle ilişkili olduklarına dikkat çekmemişlerdir. Bu çalışma İsrail kimliğinin oluşumunda boyutları arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak bu boşluğu doldurma çabasındadır.

Ulusal ve uluslararası düzeyde İsrail kimliğini oluşturan birçok bileşen mevcuttur. Fakat çalışmanın kapsamı ve konusu açısından iki boyutu daha çarpıcı olarak ortaya çıkmaktadır. İlki, yüzyıllar boyuna devam eden Yahudi nefreti olarak bilinen antisemitizmin püf noktası olarak bilinen travmatik Holokost kolektif hafızasıdır (Barnett 1999, Waxman 2006, Schilling 2015). Diğeri ise İsrail'in bölgedeki konumu ve devletleri ile ilişkisi bağlamında oluşan "çevre devlet" kimliğidir (Voller 2015). İsrail kimliğinin bu iki boyutu da hemen hemen aynı dönemlerde inşa edilmeye başlanmıştır. Holokost travması 1960 öncesi İsrail kolektif hafızasında mevcut değildi. 1961'deki Eichmann Davası'nın etkisiyle bir Holokost travması "ulusallaştırılarak" kolektif hafızaya yerleştirilmiştir (Gutwein 2009, Segev 1993). Diğer taraftan 1956 Savaşı'ndan sonra düşman Arap devletleri tarafından çevrelenerek izole edilmiş durumda kalan İsrail, izolasyondan çıkmak için ortak tehdit düşüncesini paylaşan Arap olmayan çevre devletleri ile yakın ilişki geliştirmeye başlamıştır. Bu ilişki İsrail'in "çevre devleti" veya "ılımlı devlet" kimliğini inşa etmiştir (Voller 2015, Shlaim 2000). Holokost İsrail kimliğinde kurbanlık algısı ile imha edilme korkusunu inşa ederken, "çevre devleti" kimliği mevcut düzeni korumaya dayanan statükoculuk inancını pekiştirmiştir. İsrail bu iki bileşenden kaynaklanan kriterlere bağlı olarak bölge devletleri ve devlet-ötesi bölgesel aktörler arasında ayırma gitmiştir. Bir taraftan, İsrail Devleti'ni tanımayan, imha etmekle varoluşsal tehdit oluşturan "merkez devletleri" ve diğer taraftan, İsrail Devleti'ni tanıyan, ortak tehdit düşüncesini paylaşan ve mevcut düzeni korumaya odaklanan "çevre devletleri". İsrail "merkez" devletlerden gelen tehdidi "çevre" devletleri ile resmi olmayan askeri ittifak oluşturma yoluyla dengelemeye çalışmıştır (Shlaim 2000, Voller 2015).

1960'lı yıllarda İsrail Başbakanı David Ben-Gurion'a göre, "merkez" İsrail'i tanımayan ve potansiyel olarak imha etme niyeti taşıyan radikal Pan-Arapçılığı savunan Nasır liderliğindeki Arap devletlerinden ve "çevre" İsrail'i tanıyan ve varlığına tehdit etmeyen ve ortak tehdit algısını paylaşan statükocu, ılımlı Türkiye, İran ve Etiyopya devletleri ve Lübnanlı Marunîlerden

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

oluşmaktaydı. Ben-Gurion "çevre ittifakı" olarak bilinen strateji ile İsrail ile özdeş olan çevre devletleri ile resmi olmayan ittifak ilişkileri oluşturarak ve daha sonra 1960'larda Irak ve Suriye merkezli Baasçı Pan Arapçılığa karşı denge oluşturmaya çalışmıştır. 1967 Savaşı sonucunda Arap devletlerinin yenilgisiyle Nasırcı Pan-Arapçılık zayıflamaya başlamıştır (Ajami 1978, Farah 1987). Ancak Mısır Saddam Hüseyin'in Irak'ındaki Pan-Arapçılık 2003'e kadar sürdürülmüştür.

Pan-Arapçılığın düşmesiyle hem "merkez"de hem de "çevre"de dönüşümler ortaya çıkmıştır. Bir taraftan, Camp David Barış Antlaşması (1979) sonucunda İsrail "merkez"in en önemli devleti Mısır bir tehdit olmaktan çıkmışken, diğer taraftan İran İslam Devrim'inden (1979) sonra "çevre"nin en öenmli devletini oluşturan İran İsrail'in güvenliği için tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır. Enver Saadet'in Nasır'ın yerine geçmesiyle Mısır Batı yanlısı ve ılımlı bir kimlik kazınırken, siyasal İslam'ın iktidara gelmesiyle İran Batı ve İsrail karşıtı radikal bir kimlik edinmiştir.

Bu gelişmelerin hemen ardından hem İsrail'in devlet içindeki hem de Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası sistemdeki değişimler sonucunda İsrail de kimliğini yeniden gözden geçirmiştir. İsrail Başbakanı Itzhak Rabin'in liderliğindeki İsrail bölgeye entegre olabilmek için "tüm dünya bize karşıdır" düşüncesini reddetmiş ve İsrail kimliğinin liberal demokrasi ile Batıcılık bileşenleri açısından tanımlamıştır (Barnett 1999). İsrail-Filistin sorununa çözüm getirilmesiyle İsrail'in izolasyondan çıkması ve bölgeye entegre olabileceğini düşünen Rabin Ortadoğu Barış Sürecini desteklemiştir. Bu çerçevede İsrail FKÖ (1993) ve ardından Ürdün (1994) ile barış antlaşmasını imzalamıştır. Bu gelişmelerin ardından diğer Körfez ve Mağrip Arap devletleri de İsrail'e yönelik ilişkilerini gözden geçirmeye başlamıştır. Fas ve Tunus İsrail ile gizli ilişkiler geliştirirken, Umman, Katar gibi Körfez ülkeleri kısmen resmi diplomatik ilişkiler geliştirmeye başlamıştır (Rabi 2009, Rosman-Stollman 2004, Jones and Guzansky 2017, Abadi 2017, Economist 2016, Rabi and Mueller 2017).

İsrail Irak ve Suriye hariç "merkez" Arap devletleri ile ilişkilerini normalleştirmeye çalışırken, 1979 İran devrimiyle ve Hizbullah, Hamas, İslami Cihat ve Al-Kaide gibi gurupların ortaya çıkışlıyla bölgede radikal Sünni/Şii İslamcılık yükselişe geçmiştir. İran başta olmak üzere İran-destekli ve diğer İslamcı örgütler İsrail'i tanımadığı gibi, onu imha etmekle tehdit etmekte ve

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İsrail ile yapılan barış antlaşmaları da reddetmiştir.[1] İsrail'in en çok güvenliğini tehdit eden İran merkezli radikal İslamcılık 2003'de Saddam Hüseyin'in düşmesiyle bölgedeki nüfuzunu arttırmaya başlamıştır. 90'lar boyunca Batı yanlısı politika izleyen Suriye'nin de 2003'den sonra İran ile ilişkilerini iyileştirmesi (Altunışık 2013) güney Lübnan'da İran destekli Hizbullah güçlenmiş ve Gazze'deki Hamas ile yakın ilişki kurmuştur (Wehrey et al. 2009).

Böylece 90'lı yıllarda Rabin İsrail'i izolasyondan çıkaracak politika izlemeyi tercih ederken, bölgesel devletleri ve devlet dışı grupları "ılımlılar" ve "radikaller" olarak ikiye bölmüştür (Alpher 1995). İlki, Başta Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan ve Katar olmak üzere Körfez İşbirliği Örgütü ülkeleri ve Tunus, Fas gibi Mağrip devletlerinden oluşan "ılımlı" Arap devletleridir. Bu devletler İsrail'e tehdit oluşturmayan ve müttefik oluşturabilecek, Batı yanlısı, statükocu ve ılımlı ülkeler olarak algılanmıştır. Diğeri İran, Irak ve Suriye başta olmak üzere Hizbullah, Hamas, İslami Cihad ve Al-Kaide gibi radikal İslamcı grupların yer aldığı kesimdir. Yaniv Voller (2015) ilk gurupta yer alan aktörleri "ılımlı eksen" olarak tanımlamıştır. Voller'in tanımını takip ederek, ikinci guruptakileri "radikal eksen" olarak tanımlayacağım. Voller "ılımlı eksen"i İsrail'in uluslararası olarak inşa edilen kimliği bağlamında tanımlarken, ulusal boyutunu ihmal etmiştir. Bu bağlamda Holokost travması İsrail'in dış dünyaya bakışını, algı ve tutumlarını şekillendiren en önemli bileşendir. İsrail bölge devletleri arasında ayrım yaparken "Holokost prizması" üzerinden bakmaktadır (Meyers and Zandberg 2002, Bartov 1998, Canetti et al. 2017). Dolayısıyla ılımlı eksendekiler İsrail ile ortak tehdit algısını paylaşması dışında, İsrail'i imha etmekle tehdit etmemektedir. Buna karşın radikal eksendekiler İsrail'i imha etmekle tehdit etmekte ve varlığını tanımamaktadır. Bu açıdan İsrail için radikal eksendekilerin Naziler ile amaçları aynıdır: İsrail'i imha etmek (ASH 2016). [2]"Ilımlı ve radikal eksen" ayırımı 1990'lı yıllarda "merkez-çevre" ayrımının düşmesi üzerine inşa edilmiştir. Tanımlarının farklı olmasına rağmen, mantık aynıdır. İsrail için daha önce "merkez"de yer alan Pan-Arapçılık bir tehdit olarak algılanırken, Pan-Arapçılığın düşmesi yükselen Pan-İslamcılık bir tehdit olarak algılanmaya başlamıştır. İsrail bölgedeki ılımlı eksende yer alan devletler ile radikal

[1] 1979 Devrimi sonrası bile İsrail ile İran arasındaki ilişkiler 1990'lara kadar kısmen sürdürülmüştür. İran he ne kadar İsrail'i reddeden politika izlemişse de Baasçı Irak'a karşı İsrail'in denge sağlamada imkan sağlayacağını ummuştur (Kaye, Nader, and Roshan 2011).

[2] Merkez-çevre kavramsallaştırmasının halen İsrail dış politikasında önemli olduğu da savunulmaktadır. Bkz. (Kostenko 2017, Ozdasli 2017).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
eksendekileri dengeleyerek mevcut durumu korumaya çalışmıştır. Ancak Arap Baharı ayaklanmalarıyla ılımlı Arap devletlerindeki rejim değişikliği ve yerine İslamcı iktidarın gelmesi İsrail'i endişelendirmeye başlamıştır. Zira ayaklanmaların etkisiyle bölgenin "kimlikler yapısı" da değişmeye başlamıştır.

2 Arap Baharı ve Kimlikler Yapısının Bozulması

Arap Baharı'na kadarki dönemde İsrail ılımlı eksen devletleri ile ilişkilerini normalleştirerek radikal eksenden gelebilecek potansiyel tehdide karşı denge sağlayarak mevcut durumu korumaya çalışmıştır. Ancak Arap Baharı'nın etkisiyle bölgesel mevcut düzen dönüşmeye başlamıştır (Altunışık 2013, Haddad, Bsheer, and Abu-Rish 2012). Mevcut düzenin dönüşümü ılımlı devletlerdeki otoriter rejimlerin düşmesi ve yerine İslamcıların geçmesiyle başlamıştır.

Aralık 2010'da başlayan Arap Baharı ayaklanması sonucunda Tunus, Libya, Mısır gibi ılımlı eksen devletlerinde otoriter rejimler düşmüş ve yerine İslamcı partiler iktidara gelmiştir. "Ilımlı eksen" devletlerinde İslamcı partilerin gelmesi İsrail'i endişelendirmeye başlamıştır (Klein 2012). Zira ılımlı rejimlerin düşmesi İsrail için tekrar İsrail-karşıtı devletler tarafından çevrelenerek izole duruma düşmesi ve güvenliğinin tehdit edilmesi anlamına gelmiştir (Byman 2011, Inbar 2012, Lehrs 2012).

İsrail'in Arap Baharı'nın getirdiği bölgesel dönüşümden endişesi Şubat 2011'de Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in devrilmesi ve yerine Müslüman Kardeşlerin gelmesi ile Temmuz 2013'de askeri darbe ile Müslüman Kardeşlerin düşürülmesi arasındaki dönemde çok yüksek olmuştur. İsrail Tunus, Libya gibi "ılımlı eksen" devletlerindeki rejim değişikliğinden çok Mısır'daki rejim değişikliğinden daha çok endişelenmiştir (Magen 2015).

Neden İsrail ayaklanma sonrası demokratik seçimlerle iktidara gelen İslamcı partileri güvenliği için tehdit olarak algılamıştır? İlk olarak bu iktidara gelen partiler İsrail ve Yahudi karşıtı, antisemitizmle beslenmiştir. Ayaklanma sırasında meydanlarda, medyada ve sosyal ağlarda İsrail ve Yahudi karşıtı sloganlar çoğalmıştır. Ayrıca Yahudi sinagogları ile diplomatik kurumlarına saldırılar yapılmıştır. Ocak-Şubat 2011'de Tunus'taki bir sinagog ayaklanmacılar tarafından yakılmıştı. Yahudi mezarlıkları tahrip edilmişti. Eylül 2011'de Mısır'daki ayaklanmacılar İsrail Kahire Büyükelçiliğine saldırmıştı (Webman 2014, Guardian 2011).

İkinci olarak, ayaklanma sonrası iktidara gelen İslamcı partilerin İsrail'e yönelik tutumları olumsuzdu veya radikaldi. Örneğin, Mısır'da iktidara gelen

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Müslüman Kardeşler İsrail ile doğrudan ilişki kurmaya kaçınmış, 1979 Camp David Antlaşmasını gözden geçireceğini ve İran ile ilişkilerinin normalleştireceğini belirtmişti (Magen 2015, Byman 2011).

3 İsrail'in Güvenlik Endişeleri

Arap Baharı ayaklanmaları sırasında olduğu gibi ayaklanma sonrasında iktidara gelen İslamcı partiler İsrail-karşıtı, antisemitik ve Siyonist-karşıtı tutum benimsemiştir. İsrail'i için Arap Baharı sonrası iktidara gelen İslamcıların İran'dan hiç farkı yoktu. Onlar da İran gibi İsrail'i tanımayan radikal İslamcılardı. Bu, İsrail için bölgede radikal İslamcıların yer aldığı "radikal eksen"in yükselmesi, Mısır ve Ürdün ile yapılan barış anlaşmalarının feshedileceği, "ılımlı ekesen"in zayıflamasıyla İsrail'in izole edilerek yalnızlaşması ve Hamas ve Hizbullah gibi terör örgütünün yükselişi ile saldırıların artması anlamına geliyordu (Inbar 2012).

Bu gelişmelerin hemen ardından İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu İsrail'in güvenliğinin güçlendirilmesini istemiştir. Ve Mısır ve Ürdün ile sınırlarında güvenlik bariyerleri oluşturmuştur (Ravid 2011). Ancak Mısır'da Müslüman Kardeşlerin devrilmesiyle yerine Al-Sisi'nin liderliğindeki ılımlı iktidar tekrar gelmesi, birçok Arap ülkelerinde ayaklanmaların bastırılması İsrail'in güvenlik endişelerini düşürmüştür (Magen 2015). Zira İsrail'in güvenliği açısından en çok endişe duyduğu ülke Mısır olmuştur. Fakat İsrail'in ikilimde kaldığı devlet Suriye'dir.

İsrail ayaklanmaların iç savaşa dönüştüğü Suriye'ye bir süre kadar karışmamaya çalışmış ve seyirci kalmayı tercih etmiştir. Ancak 2013'de Suriye'deki savaşın İsrail sınırlarına yaklaşmasıyla İsrail Suriye'deki iç savaşa müdahale etmeye başlamıştır. İsrail'in müdahalesi Esad rejiminden çok İran ve onun desteklediği Hizbullah'ın Suriye'deki konumunu güçlendirmesini önlemesinden kaynaklanmıştır. Her ne kadar İsrail Esad rejimini kendine tehdit oluşturduğunu düşünse de onun düşmesinden pek istekli değildir. Zira İsrail Esad sonrası ne tür rejimin oluşacağını öngörememekte ve özellikle İslamcı rejimin oluşmasından endişelenmektedir. Bu açıdan İsrail'in yeni bir rejimden çok yakından tanıdığı eski Esad rejiminin ayakta kalmasından yana olduğu söylenebilir (Boms 2017).

Sonuç olarak, İsrail'in Arap Baharı'nı güvenliği için tehdit olarak yorumlaması, bölgesel güç dengesinden çok, kimliklerin değişiminden kaynaklanmıştır. Çünkü Arap Baharı'nın sonucunda İslamcı partilerin iktidara gelmesi, İsrail için bölgesel düzeni sağlayan "ılımlı eksene" ile "radikal eksen"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
arasındaki "kimlikler dengesi" bozulması anlamına gelmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada İsrail'in Arap Baharı'na tepkisi kimlik ve güvenlik açısından değerlendirilmiştir. Bölgesel dönüştürücü etki yaratan Arap Baharı hareketinin nasıl İsrail için bir güvenlik tehdidi olarak algılanmış olduğu sorusu yanıtlamaya çalışılmıştır. Realistlerin anarşi, güç dengesi ve güvenlik merkezli açıklamalarına bir alternatif olarak İsrail'in Arap Baharı'na karamsar tepkisinin kimliklerden kaynaklandığı ileri sürülmüştür. Bunu ortaya koymak için İsrail kimliğinin hem ulusal hem de uluslararası ortamdan kaynaklana Holokost ve çevre devleti bileşenleri irdelenmiştir. Bu bileşenlerin İsrail kimliğinde ne tür algı ve inançları inşa etmiş olduğu ortaya koyulmuş ve zaman içinde nasıl değişmiş olduğu gösterilmiştir. Bu değişimle 1990'lardan itibaren İsrail bölge devletlerini "ılımlı eksen" ve "radikal eksen" olarak ayrım yapmaya başlamış ve kendine potansiyel tehdit olarak algıladığı radikal eksendekileri kendisi ile özdeşleştirdiği ılımlı eksendekiler ile resmi olmayan müttefik ilişkileri oluşturarak mevcut durumu korumaya çalışmıştır. Ancak Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan ve diğer bölge devletlerine sıçrayan rejim-karşıtı Arap Baharı ayaklanması sonucunda birçok devlette eski rejimler düşmüş ve yerine yeni iktidar gelmiştir. Arap Baharı ılımlı eksen ve radikal eksen devletleri arasındaki dengeyi sarsmıştır. Ilımlı eksen devletleri, özellikle Mısır'da İslamcı partilerin iktidara gelmesi İsrail açısından güvenliği için tehdit olarak algılanmıştır. Çünkü yeni rejimler ile devletin kimlikleri de yeniden tanımlanırken antisemitik ve İsrail-karşıtı nitelik kazanmıştır. İsrail Mısır'dan sonra Ürdün ve diğer ılımlı devletlerde İslamcı partilerin iktidara gelmesinden çok endişelenmeye başlamıştır. Zira rejim değişikleri İsrail'i izole edilmesine; en önemlisi de İran'ın ve İran destekli Hizbullah ve Hamas gibi radikal grupların güçlenmesi ve İsrail'in saldırılara maruz kalacağı anlamına gelmiştir. Fakat 2014'ün ortasından itibaren Mısır başta olmak üzere birçok ülkede İslamcı partilerin başarılı olamaması ve ayaklanmaların bastırılması İsrail'in güvenlik endişelerini düşürmüştür.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kaynakça

Abadi, Jacob. 2017. "Tunisia and Israel: relations under stress." *Middle Eastern Studies* 53 (4):507-532. doi: 10.1080/00263206.2016.1263191.

Ajami, Fouad. 1978. "The End of pan-Arabism." *Foreign Affairs* 57:355.

Alpher, Joseph. 1995. "Israel: The Challenges of Peace." *Foreign Policy* (101):130-145. doi: 10.2307/1149413.

Altunışık, Meliha. 2013. "Ortadoğu'da Bölgesel Düzen ve Arap Baharı." *Ortadoğu Analiz* 5 (53):71-78.

Amour, Philipp O. 2017. "Israel, the Arab Spring, and the Unfolding Regional Order in the Middle East: A Strategic Assessment." *British Journal of Middle Eastern Studies* 44 (3):293-309. doi: 10.1080/13530194.2016.1185696.

ASH. 2016. "Netanyahu: Radical Islam is existential threat, just like Nazism." *Arutz Sheva*. https://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/215980.

Barnett, Michael. 1999. "Culture, Strategy and Foreign Policy Change: Israel's Road to Oslo." *European Journal of International Relations* 5 (1):5-36. doi: doi:10.1177/1354066199005001001.

Bartov, Omer. 1998. "Defining Enemies, Making Victims: Germans, Jews, and the Holocaust." *The American Historical Review* 103 (3):771-816. doi: 10.2307/2650572.

Berenskoetter, Felix. 2014. "Parameters of a National Biography." *European Journal of International Relations* 20 (1):262-288. doi: 10.1177/1354066112445290.

Boms, Nir. 2017. "Israel's Policy on the Syrian Civil War: Risks and Opportunities." *Israel Journal of Foreign Affairs* 11 (3):323-336. doi: 10.1080/23739770.2017.1430006.

Byman, Daniel. 2011. "Israel's Pessimistic View of the Arab Spring." *The Washington Quarterly* 34 (3):123-136. doi: 10.1080/0163660X.2011.588139.

Canetti, Daphna, Gilad Hirschberger, Carmit Rapaport, Julia Elad-Strenger, Tsachi Ein-Dor, Shifra Rosenzveig, Tom Pyszczynski, and Stevan E.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hobfoll. 2017. "Collective Trauma From the Lab to the Real World: The Effects of the Holocaust on Contemporary Israeli Political Cognitions." *Political Psychology*. doi: 10.1111/pops.12384.

Dandashly, Assem. 2015. "The EU Response to Regime Change in the Wake of the Arab Revolt: Differential Implementation." *Journal of European Integration* 37 (1):37-56. doi: 10.1080/07036337.2014.975988.

Economist. 2016. "Israel and the Arab world: The enemy of my enemies." *The Economist*. https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2016/07/23/the-enemy-of-my-enemies.

Farah, Tawfic. 1987. *Pan-Arabism and Arab nationalism: The continuing debate*. Boulder & London: Westview Press.

Guardian. 2011. "Cairo Israeli embassy attack: 'Staff feared for their lives'." https://www.theguardian.com/world/2011/sep/10/cairo-israeli-embassy-attack.

Gutwein, Daniel. 2009. "The Privatization of the Holocaust: Memory, Historiography, and Politics." *Israel Studies* 14 (1):36-64.

Haddad, Bassam, Rosie Bsheer, and Ziad Abu-Rish. 2012. *The Dawn of the Arab Uprisings: End of an Old Order?* London: Pluto Press.

Huber, Daniela. 2015. "A Pragmatic Actor — The US Response to the Arab Uprisings." *Journal of European Integration* 37 (1):57-75. doi: 10.1080/07036337.2014.975989.

Inbar, Efraim. 2012. "Israel's National Security Amidst Unrest in the Arab World." *The Washington Quarterly* 35 (3):59-73. doi: 10.1080/0163660X.2012.704342.

Jones, Clive, and Yoel Guzansky. 2017. "Israel's relations with the Gulf states: Toward the emergence of a tacit security regime?" *Contemporary Security Policy* 38 (3):398-419. doi: 10.1080/13523260.2017.1292375.

Kaye, Dalia Dassa, Alireza Nader, and Parisa Roshan. 2011. "A Brief History of Israeli-Iranian Cooperation and Confrontation." In *Israel and Iran*, 9-18. RAND Corporation.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Klein, Menachem. 2012. "Is the Arab Spring Israel's Winter?" *Palestine - Israel Journal of Politics, Economics and Culture* 18 (01).

Kostenko, Y. I. 2017. ""NEW PERIPHERY STRATEGY" OF ISRAEL." *Mgimo Review of International Relations* (1):101-118. doi: 10.24833/2071-8160-2017-1-52-101-118.

Lehrs, Lior. 2012. "Egyptian Plague or Spring of Youth? The Israeli Discourse regarding the Arab Spring." MITVIM. http://www.mitvim.org.il/en/israel-and-the-arab-spring.

Magen, Amichai. 2015. "Comparative Assessment of Israel's Foreign Policy Response to the 'Arab Spring'." *Journal of European Integration* 37 (1):113-133. doi: 10.1080/07036337.2014.975992.

Meyers, Oren, and Eyal Zandberg. 2002. "The Sound-track of Memory: Ashes and Dust and the Commemoration of the Holocaust in Israeli Popular Culture." *Media, Culture & Society* 24 (3):389-408. doi: 10.1177/016344370202400306.

Noutcheva, Gergana. 2015. "Institutional Governance of European Neighbourhood Policy in the Wake of the Arab Spring." *Journal of European Integration* 37 (1):19-36. doi: 10.1080/07036337.2014.975987.

Ozdasli, E. 2017. "South Caucasus in Israel's New Environmental Policy." *Bilig* (82):175-200.

Rabi, Uzi. 2009. "Qatar's Relations with Israel: Challenging Arab and Gulf Norms." *Middle East Journal* 63 (3):443-459.

Rabi, Uzi, and Chelsi Mueller. 2017. "The Gulf Arab states and Israel since 1967: from 'no negotiation' to tacit cooperation." *British Journal of Middle Eastern Studies* 44 (4):576-592. doi: 10.1080/13530194.2017.1360013.

Ravid, Barak. 2011. "The Arab Spring and Israel's Winter Hibernation." *Haaretz*. https://www.haaretz.com/1.5217636.

Rosman-Stollman, Elisheva. 2004. "Balancing Acts: The Gulf States and Israel." *Middle Eastern Studies* 40 (4):185-208. doi: 10.1080/0026320042000240401.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Saltzman, Ilai. Z. 2015. "Honor as Foreign Policy: The Case of Israel, Turkey, and the Mavi Marmara." *International Studies Review* 17 (2):249-273.

Sasley, Brent E. 2010. "Affective Attachments and Foreign Policy: Israel and the 1993 Oslo Accords." *European Journal of International Relations* 16 (4):687-709. doi: 10.1177/1354066110366055.

Schilling, Christopher L. 2010. "The Ghetto Complex: Rethinking Israel's Foreign Policy." *International Journal of Interdisciplinary Social Sciences* 5 (4):465-470.

Schilling, Christopher L. 2015. *Emotional State Theory: Friendship and Fear in Israeli Foreign Policy*. Lanham: Lexington Books.

Segev, Tom. 1993. *The Seventh Million: the Israelis and the Holocaust*. Translated by Haim Watzman. New York: Hill and Wang.

Shlaim, Avi. 2000. *The Iron Wall: Israel and the Arab World*: WW Norton & Company.

Siniver, Asaf. 2012. "Israeli Identities and the Politics of Threat: A Constructivist Interpretation." *Ethnopolitics* 11 (1):24-42.

Sucharov, Mira M. 2005. *The International Self: Psychoanalysis and the Search for Israeli-Palestinian Peace*. Albany: State University of New York Press.

Tidy, Joanna. 2012. "The Social Construction of Identity: Israeli Foreign Policy and the 2006 War in Lebanon." *Global Society* 26 (4):535-556.

Voller, Yaniv. 2015. "From Periphery to the Moderates: Israeli Identity and Foreign Policy in the Middle East." *Political Science Quarterly* 130 (3):505-535. doi: 10.1002/polq.12360.

Waxman, Dov. 2006. *The Pursuit of Peace and the Crisis of Israeli Identity: Defending the Nation*. New York: Palgrave Macmillan.

Webman, Esther. 2014. "Israel, Antisemitism, and the "Arab Spring"." *Israel Journal of Foreign Affairs* 8 (2):57-62. doi: 10.1080/23739770.2014.11446590.

Wehrey, Frederic, David E. Thaler, Nora Bensahel, Kim Cragin, Jerrold D. Green, Dalia Dassa Kaye, Nadia Oweidat, and Jennifer Li. 2009.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Iran and Its Non-State Partners Assessing Linkages and Control." In *Dangerous But Not Omnipotent,* 81-128. RAND Corporation.

Wendt, Alexander. 1999. *Social Theory of International Politics.* Cambridge: Cambridge University Press.

ASSESSMENT OF THE ISRAELI RESPONSE TO THE ARAB SPRING IN THE SENSE OF IDENTITY AND SECURITY

Abstract

The anti-regime upraising movement, the so-called Arab Spring, which began in December 2010 in Tunisia and quickly spread to the entire Arab World, has had a transformative impact on the current regional order. In Israel, the Arab Spring movement has perceived as a threat to national security rather than as an opportunity. Many studies have argued that Israel's perception of the Arab Spring movement as a threat to its national security stems from the transformation in the regional distribution of power and the increased insecurity in the regional environment. As an alternative to these arguments, it will be argued in this study that Israel's response to the Arab spring movement from the point of national security is due to Israel's identity. In this study, Israel's response to the Arab Spring, will be discussed under three section. The first section will examine the Israeli identity formation in relation with the Arab states in the pre-Arab Spring period. The following section will focus on main political developments affecting Israeli-Arab relations before and during the Arab Spring. The final section before the conclusion will reveal to what extent political developments during the Arab Spring have constituted the Israeli security concerns.

Kew words: Israeli identity, Arab Spring, Pan-Arabism, Pan-Islamism, Security.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Terörizm ve Medya: Yayın Yasaklarının Terörle Mücadelede Etkisi

Nurmurad Mommayev*

Giriş

Kişilerin haber alma özgürlüğü demokratik rejimlerde temel haklardan bir olarak kabul ediliyor ve bunun kısıtlanması da kabul edilemez bir davranış diye hesaplanıyor. Bu haber alma ve haber yapma özgürlüğünü bazı kişiler veya gruplar suiistimal edebiliyor. Terör gurupları bu konuda başı çekiyor. Günümüzde medyanın gücünün artması ve bunun farkına varan terörist gruplar eylemlerini en ses getirecek yerde ve televizyonun en çok izlendiği saatlerde yapmaya çalışıyor. Günümüzde teröristlerin hedefi çok kişiyi öldürmek değil daha çok kişiye seyrettirmek olunca artık medya teröristlerin en önemli silahına dönüşmüş durumda. Bu durumla hedeflenen kuşkusuz halkın kalbine korku salmak ve böylece korku ile harekat etmesini beklemek. Devleti acele ve planlanmadan harekâta geçmeye zorlamak. Bu arada kendi ideolojisini de kitlelere aktarabilmektir. Bu çalışma esas olarak demokrasi ve terörizm arasındaki ilişkiyi medya üzerinden anlamaya hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışma ilk bölümde terörizmin ne olduğu ve ne anlaşılması gerektiği konusu üzerinde duracak. Daha sonra medya ve teröristlerin medyayı nasıl kullandıkları konusu örneklerle verilmeye çalışılacak. En son bölümde ise teröristlerin en fazla istifade ettikleri medyanın sınırlandırması konusunun, haber alma özgürlüğüne müdahale olup olmaması ve yayın yasaklarının terörizmle mücadeledeki etkisi tartışılacaktır.

Terörün Tanımı

Terörizm etimolojik olarak kelime anlamı "korkudan titreme, korkmak" ya da "titremeye sebep olmadır". Türkçedeki karşılığı ise, "yıldırma, korkutma ve tedhiş"[1] diye ifade edilmekte. Terörün her yerde, herkes için geçerli olan nesnel bir tanımı yoktur. Birçok siyaset bilimci, düşünür terörizmi, terörü ve teröristi ne olduğu, kim olduğunu çeşitli şekille tanımlanmıştır. Ve bunlar genelde iki guruba ayrılır: Devlete karşı terör ve Devlet Terörü. Birinci guruptakilerce terör, Batı medeniyetine, değerlerine saldıran, tehdit eden, genellikle Üçüncü Dünya menşeli, Orta Doğulu ve köktenci Islama mensup kişilerce yapılan eylemdir. İkinci guruptakiler ise terörün devlet merkezli

[1] http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b96266263d963.88857173 (05.09.2018)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olduğunu söylerler. Devletler kendi koydukları kuralların ve ya benimsedikleri değerlerin dışına çıkarak vatandaşlarını korkutma, kötü muamele, faili meçhul cinayetler gibi eylemlerde bulunmasına devlet terörü diye isimlendiriyorlar.[2] Otokrat devlet liderlerin bilinçli olarak kullandıkları sindirme politikaları' da Devlet terörü tanımlamasına sokulabilir. Söz gelimi, Lenin'in deyimi ile "Terörün amacı, [insanlara] dehşet salmak ve onları arzulanan bir davranış biçimine yöneltmektir" ve ya Hitlerin: "Akla karşı terör ve zordan daha kolay zafer kazanan ikinci bir şey yoktur"[3] gibi söylemleri buna örnek olarak verilebilir. Günümüzde bu devlet merkezli terör tanımlaması yapan düşünürler göre yaşanan bu terör olaylarında Batı Ülkeleri'nin, ABD'nin, İsrail'in büyük sorumluğu vardır.[4] Aynı şekilde literatürdeki egemen söyleme karşı çıkan Chomsky günümüzde uluslararası terörizm mücadele eden başlıca ülke olan ABD'nin, bu konu günümüzde fazla tartışılmasa da, Reagan döneminde uluslararası terörizmi finanse ettiğini, yönlendirdiğini, sınır ötesi operasyonlar için kullandığını ve Nikaragua'da bunun bir örneği görüldüğünü belirtmekte[5] ve günümüzde de terörün Devletlerden kaynaklı bir olgu olduğunu belirtmektedir.

Bunun yanında terör kavramının tanımı ile ilgili de genel olarak dört ana yaklaşımın varlığından bahsedebiliriz. 1- Akademik/bilimsel yaklaşım, 2- Devletçi/resmi yaklaşım, 3- Medyatik yaklaşım, 4- Şiddet yanlısı muhali erin yaklaşımı.[6] Bu kadar farklı görüş ve yaklaşımlar, bizim terör kavramında kavram karmaşası yaşamamızın nedenlerinden birisi olarak karşımıza çıkıyor. Bu nedenle terörizmi nasıl tanımlamaya çalışırsak çalışalım, bu tanımlama sübjektif bir tanımlama olacaktır.

Terörizmin genel olarak şiddet mi yoksa şiddetin özel bir biçimi mi olduğu; vurgulanmanın onun siyasal karakterine ve savaş yöntemlerine mi, yoksa sahip olduğu stratejinin normal dışı karakterinin mi, yapılması gerektiği; belli bir amaca yönelik sistematik karakterinin mi, yoksa tahmin edilmezliği ile simgesel yönlerinin mi ya da belki de kurbanlarının pek çoğunun masum

---

[2] Necati Alkan, Gençlik ve Terörizm, **TEMUH Dairesi Başkanlığı Yayınları**, Ankara, 2002, s.19

[3] [3] Doğu Ergil, Uluslararası Terörizm, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Prof. Dr. Bedri Gürsoy'a Armağan, Cilt: 47, Sayı: 3-4, s.149

[4] Cemal Güzel, **Silinen Yüzler Karşısında Terör**, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002, s.13

[5] Nülüfer Karacasulu ve Şevket Ovalı, Terör: Kavramsal Çeşitlilik, **Mülkiye Dergisi,** Cilt 28, Sayı 243, Ankara, 2004, s.52

[6] Talip Küçükcan, **Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı**, Uluslararası İlişkiler, 6/24, Kış 2010, s.36

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

insanlar olması gerçeğinin mi seçilip gerektiği üzerine bir anlaşma yoktur.[7] Zira tanım üzerinde geniş bir anlaşma olmadıkça, herkesin terörizmi farklı şekilde ifade etmesine ve bu da kavram karmaşası oluşmasına neden oluyor.

Terörizmin ne olduğu konusu terörizm literatürde en çok üzerinde tartışma yapılan konu olmayı sürdürüyor. Hollandalı siyaset bilimci Alex P. Schimid ''Siyasi Terörizm'' isimli kitabında 1936- 1981 arası dönemde 109 ayrı terör tanımını incelemiş ve çeşitli karakteristik özelliklerin olduğunu belirtmiştir. Bu tanımlamalardan toplam 22 tane unsuru belirleyip bunların görülme frekansını ölçmüştür. Bu tanımların %83,5'nin şiddet ve kuvvet unsurunu, %65'inin siyasi unsuru, %51'nin korku ve terör unsurunu, %47'sinin tehdit unsurunu, %41'nin psikolojik etki ve öngörülen reaksiyon unsurunu, %37,5'nin kurban ve hedef farklılaştırılması, %32'sinin amaçlı, planlı, sistematik organize bir eylem olma unsurunu, 30,5%'nin savaş metodu, strateji ve taktik unsurlarını içerdiği tespit etmiştir.[8] Ama, öte yandan Şiddet, terörizmin hem amacı hem de ön şartı olmakla beraber terörizmi tamamlayan şiddetin "siyasi amaçlı" olmasıdır. "Adi şiddet"te amaç, bir varlığa zarar vermek ya da onu yok etmektir. Oysa terörist için şiddet bir amaç değil, "araç"tır.[9] Değer bir tabirle, amaç daha çok insanı öldürmek değil daha çok insana seyrettirmek, izlettirmektir.

Eğer Alex P. Schimid'in tasnifindeki gibi terörün büyük oranda şiddet unsurunu içeriyor konusunda bir konsensüs varsa, diyebiliriz ki: şiddet, insanlık tarihi kadar eski olduğu için terörde insanlıkla yaşıttır. Literatürde ilk terör gurupları arasında Romalılara karşı suikast düzenleyen Yahudi Sicariler (Zealotlar) tarihin ilk terör örgütlerinden kabul edilmektedir. Dolayısıyla terörizmin ilk örnekleri dinsel temellidir; bu yüzden eski teröristler "kutsal savaşçılar" idi.[10] Aynı şekilde Hasan Sabbah'ın Haşhaşileri de günümüzün intihar bombacılarının öncüleri olarak tarihteki yerini aldı. Hindistan'da Thug tarikatı da eski terör örgütleri olarak görülebilir. Devlet terörüne örnek olarak da Borgia'lar dönemine İtalya'sı, Cromwell döneminde İngiltere'de yaşananlar, Jakobenlerin Fransa'sında ve Bolşevik devriminde Rusya'da yaşananlar ve ya Nazi Almanya'sında ve Faşist İtalya'da yaşananlar verilebilir.

---

[7] Walter Laqueur, (ed Cemal Güzel), Terörizmin Yorumlanması, **"Silinen Yüzler Karşısında Terör**." Ayraç Yayınevi, Ankara 2002, s. 95

[8] Mesut Hakkı Caşın, **Uluslararası Terörizm,** Nobel Yayını, Ankara, 2008, s:156

[9] İsmail Alper Yalçınkaya, **Medya –Terörizm İlişkisi,** Karadeniz Teknik Ünversitesi SBE, Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi, Trabzon, 2008, s.4

[10] Halis Ayhan, Terör Kavramı, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul Özelinde Birleşmiş Milletler'in 2001 Sonrası Terör Yaklaşımı, **_Güvenlik Stratejileri Dergisi** 21.21 , 2015, s: 122

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Terörizm" ve "Terörist" kelimeleri Fransız devriminde Thermidor ile ortaya çıktı ve "Teröristler" demek devrim liderleri olan Robispierre ve Saint-Just demekti.[11] Terör, 19. yüzyıla girerken Fransız devriminin önde gelenleri için erdemi tamamlayan bir kavramken,[12] bu gün artık anlam değişikliğine uğrayarak devletler nezdinde en nefret edilesi ve lanetlenecek bir kavram haline gelmiştir. Güçlü devletler/iktidarlar muhalif olan veya kendi yanında yer almayan, kendisi gibi düşünmeyen ülkeleri/kesimi terörle, teröre destek vermekle suçlayarak susturmaya çalışabilmektedir. Robert Fisk'in ifade ettiği şekliyle artık günümüzde terörizm bir tanım olmanın yerine siyasal bir icattır. Yani terörist terörizm kelimesini kullananlara karşı şiddet uygulayanlardır. Daha anlaşılır biçimde söylersek İsrail'in terörist diye tanımlaması sadece İsrail karşıtları, ABD'nin terör tanımlaması da sadece Amerika'nın ve onun müttefiklerinin karşıtlarıdır.[13] Bu bağlamda Şer ekseni, Haydut devlet diye isimlendirilen devletlerin hükümetleri birer nefret edilesi ve yok edilmesi gereken hükümetlerdir. Aynı şekilde hükümetler de kendilerine karşı her türlü başkaldırıyı terör diye nitelendirip uluslararası kamuoyunun desteğini almaya çalışmaktadır. Kısacası terör kavramı, güçlünün kendi politikalarını uygulamaya geçirmeye çalışırken olası muhalefete karşı kendi politikasına meşrutiyet sağlayıcı bir kavramdır.

Yine, terörizm konusu tartışılırken iki farklı yaklaşımdan söz edilebilir. Gerçekçi yaklaşım dediğimiz birinci yaklaşımda teorisyenler terörizmin nedeni araştırılıp, iyice tahlil edilerek çözüm önerileri sunarlar. Gerçekçiler terör kavramının da taraflı ve ya icat edilmiş bir kavram olduğunu ve batının çıkarlarına hizmet eden bir araç olduğunu iddia etmektedirler. Onlara gör terörizm sadece korku yaratır ve o korkular yüzünden siyaset "satılır". Yani teröristler sadece adam öldürmeye yaramazalar. Teröristler terörizm üzerinden oluşturulan korku atmosferi nedeniyle politika üretmeye yararlar ve oluşturulan ve ya oluşturulması gereken politikalara meşrutiyet kazandırılmaya çalışılır. Uluslararası sistemde etkin olan devletlerin, politik amaçlarına ulaşmakta bir araç işlevi üstlenen terörizm, büyük devletler tarafından hem

---

[11] Sophie Wahnich, Terör ve Terörizm: İmgenin Sürekliliği ve İmgelem Karmaşası**, Doğu Batı Düşünce Dergisi**, (çev. Aysun Gezen), Yıl 19, Sayı 78, 2016, s.85

[12] Carr'ın, Robespierre'den alıntısı şu şekilde. Nasıl barış dönemlerinde halk hükümetinin niteliği erdem ise tıpkı bunun gibi, devrim döneminde halk hükümetinin niteliği de aynı anda hem erdem hem terördür. Erdemsiz terör felaket getirir. Terörsüz erdem ise güçsüzdür. Terör, derhal uygulanan sert ve sarsılmaz adaletten başka bir şey değildir; bundan dolayı erdemin bir belirtisidir. Bkz: **E.H.Carr**, *''Bolşevik Devrimi 1917-1923,''* cilt:1, çev. Orhan Suda, Metis Yayınları, İstanbul, 1989, s. 148

[13] Robert Fisk. **Pity the Nation: Lebanon at War,** Andre Deutsch Limited, London, 1990, s.441

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

maddi anlamda destek görmekte, hem de büyük devletlerin politikalarının meşru bir zemine oturmasına yardımcı olmaktadır. Micheal Billigi'in Banal Milliyetçilik eserinde aktardığı gibi Ulus-devletler teröristlerden daha fazla şiddete yol açıyor olabilirler; ancak ahlaki düzene ve makullüğün kendisine karşı tehdidi temsil etmek için uluslararası terörist figürü kullanılır.[14] İkinci yaklaşımda ise terör, kesinlikle düşman devletlerinin elinin altından çıkan bir olgudur. Bu yaklaşıma literatürde propogandacı yaklaşım diyiliyor. Yine bu yaklaşım terörün kaynağını düşman Üçüncü Dünya Devletleri olduğunu söylüyor.[15]

Beril Dedeoğlu'na göre Soğuk Savaş döneminde terör bazı temel özellikler dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Buna göre, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde komünizmle özdeşleştirilen eylemler "kızıl terör", 1970'li yılların sonlarından itibaren "bölgesel ayrılıkçı terör", 1990'larda "etnik terör" ve 11 Eylül saldırıları ile birlikte genellikle Batı tarafından kullanılan "İslamcı terör"/"yeşil terör" veya "din temelli terör" gibi etiketler kullanılmıştır. [16]

Terörün Nedeni

Terörizm literatüründe değer bir tartışma da teröre neyin neden olduğu konusudur. Türkiye'de terörün nedeni olarak hem içsel hem de dışsal faktörlerden kaynaklı terör varlığından söz edilebilir. Terörü içsel nedenler üzerinden açıklamaya çalışanlara göre, diktatörlüğün, baskıcı rejimin terörü doğurduğu tezidir. Buna göre otoriter rejimlerin baskısı devletin içsel sorunlarından kaynaklanan Baskı-Terörizm-İsyan-Bastırma gibi faktörleri tetikler. Bu kısır döngünün temel katılımcıları dilsel ve dinsel farklılıkları olan guruplardır. Yetirince temsil edilmediklerini, kendi potansiyellerini gerçekleştiremediklerini düşündükleri için insanlar şiddete başvurmak zorunda kalırlar.[17] İkinci tezi savunanlara göre ise; baskıcı rejimlerin kitlede genel bir memnuniyetsizlik yarattığı bir gerçek ama bunların güçlü devlete karşı isyana ve teröre girişmeleri çok nadir görülen şeydir. Güçlü devletin ne zaman

[14] Michael Billig, Banal Milliyetçilik, gelenek Yayıncılık, (çev. Cem Şişkolar), İstanbul, 2002, s.107

[15] Cemile Arıkoğlu Ündücü, Uluslararası Sistem ve Terör Arasındaki İlişki, **Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi,** Ocak 2011, Cilt 2, Sayı 1, s.10

[16] Cemile Arıkoğlu Ündücü, Uluslararası Sistem ve Terör Arasındaki İlişki, **Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi,** Ocak 2011, Cilt 2, Sayı 1, s.11

[17] İhsan Bal, **Terör Nedir, Neden Terörist Olunur? " Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler,** USAK Yayınları, Ankara, 2006: s: 7-24. Ayrıca bkz Fatih Beren, "İnsanlar Neden Terörist Olmaz? Dağa Çıkmanın Önündeki En Büyük Engel: Bireyin Toplumsallaşabilmesi." **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi** 2.2, Ankara, 2011: 73-86.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

otoritesi azalmaya başlarsa ancak o zaman kitleler veya gruplar devrim, şiddet, teröre başvurmaya başlıyor.[18] Aksi takdirde, Kuzey Kore, Kaddafi'nin Libya'sı, Saddam zamanı Irak vs. örneklerini çoğaltılabileceğimiz gibi devlet gücünün her tarafa sirayet edebilen ülkelerde ve ya yerlerde devlet teröründen başka terör olayları pek görülmez. Bunlara göre Terör, otoritenin olduğu yerden daha çok, devlet otoritesinin yetersiz veya başarısız devletlerde görünür. Diğer bir tabirle terör, başarısız devletlerde filizlenip daha sonra uluslararası boyutta bir sorun haline geliyor.[19]

Bunlar haricinde yine literatüre baktığımız zaman, tartışılan diğer bir konu da terörizmin demokratik ülkelerde daha görünür olmaları konusu. Her şeyden önce demokratik sistemler terör eylemlerinin etkilerinin daha geniş kesimlere yayılması aşamasında en elverişli şartları sağlamaktadır.[20] Demokrasilerin olmazsa olmazı ve teröristlerin de en çok işine yarayan demokrasilerin; özgür medya, fikir hürriyeti, haber alma hakkı vs. gibi değerleri teröristler kendi lehine kullanabiliyor olmaları terör olaylarının tarafsız bir şekilde haberleştirme iddiası ve bunun haber alma özgürlüğü olup olmaması tartışmasına götürüyor bizi. Margaret Thatcher'in tabiriyle demokratik ülkelerde medya, teröristin propaganda yaparak hayatını devam ettirmesi için elzem olan oksijene verilebiliyor.[21] Demokrasilerde herkes her istediğini başkalarına zarar veremeyecek şekilde yapma özgürlüğüne sahip anlayışı pratikte pek uygulanabilir olmadığı için toplumda mutsuz ve hakkını alamadığını düşünenler de olacaktır. Ve hakkını almak için şiddete meyilli insanların olması da kaçınılmazdır. Yani demokrasinin de kendine göre bir kuralı vardır. Kısacası Kentte kurallar olur ve bu kurallara uymayanlar dağa gider anlayışına uyan birileri her zaman olacaktır.

Medyanın Tanımı

Kitlesel boyutta iletişimi sağlayan araçlara "kitle iletişim araçları" ya da yaygın ifadesiyle "medya" adı verilir. Diğer bir ifadeyle kitlelerle iletişim amacıyla kullanılan afiş, broşür, kitap, radyo, TV, internet, sinema, tiyatro, vb.

---

[18] İran örneği için bkz: Bahman Nirumand, **İran. Soluyor Çiçekler Parmaklıklar Ardında,** Belge Yayınları, İstanbul, 1988. Ayrıca bkz: **Osman N Özalp**, Uluslararası İlişkilerde Başarısız Devletler Sorunsalı ve Bu Sorunsalın Uluslararası Hukukta Etkileri, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası** 72.1. İstanbul, 2014, 349-362.

[19] Özlem Kaygusuz, Devlet İnşası ve Küresel Güneyde Güvenlik: Güçlü Devlet Arayışının Kuramsal ve Siyasal Açmazları." **Uluslararası Hukuk ve Politika** , 39 (2014): s.27-61.

[20] Deniz Ülke Arıboğan, **Tarihin Sonundan Barışın Sonuna**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2003, s.148

[21] https://www.nytimes.com/1985/07/16/world/thatcher-urges-the-press-to-help-starve-terrorists.html (4.09.2018)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

araçların tamamına medya adı verilir.[22] Medya, tekili "medyum" olan, aslı Latince kökenli bir kelimedir. Medya terimi Türkçeye kitle iletişim araçları diye de çevrilebilir ve İngilizcesi de "mass media" diye tanımlanmakta. Önceleri yoğun bir şekilde Türkçeye yerleşen basın teriminin yerini alan kitle iletişim araçları terimi ağırlıklı olarak 1990'lı yıllarla birlikte kullanım kolaylığının verdiği rehavetle yerini "medya" terimine terk eder. Medya terimi de kamuoyunda kabul gördüğü biçimde; yazılı, sözlü ve görüntülü basını tanımlamaktadır.[23] Yani medya dediğimiz zaman birçok şeyi içinde barındıran bir oluşumdan bahsediyoruz. Uluslararası, ulusal veya bölgesel yayın yapan televizyonlar, radyolar, gazete ve dergiler, magazin veya ekonomi dergileri dâhil her türlü yazılı, görsel ve işitsel yayınları medyanın içinde saymamız gerek.

Toplumu etkileme bakımından ve belirli politikalar oluşturma kabiliyeti nedeniyle demokratik ülkelerde Basına ve ya Medyaya; Yasama, Yürütme ve Yargı erklerinden sonra dördüncü bir kuvvet nazarıyla bakılıyor. Yasama, Yürütme ve Yargı kuvvetler ayrılığından sonra gerçekten de medya, kamoyu oluşturmada önemli bir yere sahip olan bir kuvvet haline geldi. Siyasilerin politika oluştururken en çok dikkate aldıkları şey kamoyu oluşturma yeteneğinden dolayı yine medyadır. Örneğin özel kanal CNN 1992'de insanlık dramı görüntülerini yayınlayarak Amerika'nın Somali'ye müdahale etmesinde önemli bir rol oynamıştır. Aynı kanal, birkaç ay sonra da Mogadişu sokaklarında başıboş dolaşan Amerikan askerlerini göstererek Amerikan birliklerinin çekilmesine katkıda bulunmuştur.[24] Günümüzde demokrasinin olmazsa olmazı arasında sayılan medya aynı zamanda demokrasinin yılmaz savunucusu konumundadır. Herhangi kendi kendine yapılacak düzenleme ya da özel bazı haberlerin yine basın tarafından kontrol edilmesi pek çok gazeteci tarafından temel bir özgürlüğün tehlikede olduğu şeklinde algılanmaktadır. Onlara göre haber verme özgürlüğü diğer özgürlüklerle çatıştığı zaman (mahremiyet, kanuna saygı, bireysel emniyet gibi) her zaman öncelikli olmalıdır.[25]

Medya – Terör ilişkisi

---

[22] Necati Alkan, Terörle Mücadelede Önleme Stratejileri, USAK Yayınları, Ankara, 3. Baskı, 2009, s.100

[23] Haydar Gölbaşı, Birbirinden Beslenen İki Kavram, Medya ve Terör, **The Journal of Academic Social Science** Yıl: 4, Sayı: 31, Ekim 2016, s.71

[24] Maxime Lefebvre, **Amerikan Dış Politikası,** İletişim Yay, (çev. İsmail Yerguz), İstanbul: 2005, s.84

[25] Mesut Hakkı Caşın, **Uluslararası Terörizm,** Nobel Yayın, İstanbul, 2008, s.715

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Soğuk savaşın bitmesiyle beraber dünya genelinde eskiden varlığı hissedilen ama görünürlüğü olmayan tehditler ve ya daha önce olmayan yeni yeni tehditler ortaya çıkmaya başladı. James Woosley'e göre tüm bunlar basit bir metaforda özetleniyordu: Buna göre Sovyet ''ejderhası'' katledilmiş olmakla birlikte Dünya ve Amerika şimdi ''hayret verici çeşitlilikte zehirli yılanlarla dolu bir ormanda'' yaşıyordu. Bu daha yeni ortam, potansiyel olarak birçok bakımdan tehdit ediciydi. Yılanlar en az ejderha kadar ölümcüldü. Sayıca daha çoktu ve tespit edilmeleri zordu.[26] Küçük yılanlar diye bahsettiği metafor ise kuşkusuz organize suç, salgın hastalıklar, terörizm, yasadışı göç, çevre felaketleri ve doğal afetler gibi konulardı. Evet, kuşkusuz bu felaketler eskiden de vardı özellikle de terör. Ama bunun özelde Batıda genelde dünyada görünür olması, kuşkusuz medyanın özellikle de görsel medyanın etkinliğinin arttığı zamanlara denk geliyor.

Basının başlıca görevi dünyada ve ülkede olup bitenleri yurttaşlarına duyurmak, onlara haberleri ve bilgileri aktarmak, böylece olaylardan ve olaylara ilişkin gelişmelerden kitleleri haberdar etmektir. Öte yandan terörün temel amacı da ortaya koyduğu/koyacağı eylemlere ''kitle haberleşme araçlarının sırtına binerek'' kamoyu oluşturmaktır. Terörist bir kişiyi öldürüp milyonlarca insanı korkutabileceğini düşünür. Çünkü o, kitlelere korku salmak, tehdit etmekle amacını gerçekleştirebileceğini bilir.[27] Sözgelimi 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren teröristlerin hedefi Amerika'nın gücünü sıfıra indirmek değildi kuşkusuz. Amaçladıkları şeylerin başında terör eylemleriyle zaten gergin olan bir siyasal atmosferi daha da istikrarsız hale getirmekti.[28] Bunu da medya olmadan yapamayacaklarının pekâlâ farkındaydılar.

Günümüzde insanların kişiliklerini bile biçimlendirme gücüne sahip olan medyasız bir yaşam düşünülemez ve mevcut gücü göz ardı edilemez. Kuşkusuz salt terör de millette korku veya meşruiyet yaratmaz. Bunun olabilmesi için bazı ön şartların olması gerekmektedir ve medyasız terörün sürdürülebilirliği yoktur. Teröristlerin, dünya ekranlarına ulaşma koşuluyla, sıradan insanlara yönelik toplu cinayetlerin, çoğu ünlü ya da sembolik hedeflere yönelik bombalı eylemlerden bile daha fazla manşet değeri taşıdığını keşfetmeleridir.[29] Medyanın muhteşem gücü sayesinde çok küçük olarak kabul

---

[26] Steven W. Hook ve John Spanier. **''Amerikan Dış Politikası. İkici Dünya Savaşından Günümüze,''** İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2014, s.212

[27] Mustafa Gündüz, **Basın ve Terör**, Saray Kitabevleri, İzmir,1996, s. 85

[28] Metin Sever ve Ebru Kılıç (der), **Düşmanını Arayan Savaş**, Everest Yayınları, İstanbul, 2001, s.162

[29] **Eric J. Hobsbawm**, **Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm,** Agora Kitaplığı, (çev, Osman Akınhay), İstanbul, 2008. s. 141

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

edilecek eylemler bile yine medya sayesinde artık büyük ses getiriyor. Bu küçük diyebileceğimiz eylemlerin uyandırdığı yankıya, 19. Yüzyıl teröristleri ancak Çar'a suikast düzenlemesi sayesinde ulaşabilirdi.[30]

Terör doğası gereği amacını gerçekleştirirken, hem ulusal hem uluslararası medyadan azami miktarda faydalanmak ister. Bu sayede kendi reklamını ve propagandasını ve ya vermek istediği mesajı daha etkili bir şekilde gerçekleştireceğini bilir. Ne kadar çok izletebilirse o kadar çok korku yayarak devleti ve insanları adeta felç edeceğini de pekâlâ bilir. Aynı zamanda hiç tanımadığı kendi sempatizanlarına da moral vermiş olur. Biz buradayız ve dimdik ayaktayız. Ortada tereddütte kalanlarında kendi taraflarına yönelmelerini sağlar böylece. Bunları gerçekleştirmek içinse en medyatik saati seçerler. Örneğin Kızıl Tugaylar örgütü, gazetelerin en çok sattığı günlerin Perşembe ve Pazar olduğunu hesaplayarak, Çarşamba ve cumartesi günleri eylem yapmayı tercih etmiş, haberlere girebilmek içinse prime time kovalamıştı.[31] Aynı şekilde eylemin sonunda onun "pazarlanması" da en az yapmak kadar önemli duruma geldi. Televizyon yayınlarının doğru bir şekilde manipüle ettiği terör eylemleri yapılan saldırını bir şekilde anlamsız duruma getirebilmektedir. Söz gelimi bir işyerine yapılan saldırıda hedef zengin işadamları iken medya ölen güvenlikçi veya temizlik işçisini ekrana getirdiği vakit hedeflenen mesaj yanlış bir şekilde yorumlanmış olur. Bu da eylemin etkisiz olmasına neden olur.[32] Matbaanın daha önceki başarısına paralel olarak, televizyon da haberin hangi biçimde sunulmasının gerekli olduğunu belirleme gücüne ulaşmıştır ve bizim buna nasıl tepki göstereceğimizi de kendisi belirlemektir. Televizyon haberleri bize vodvil paketine sokulmuş haliyle sunarken, değer iletişim araçlarını da aynısını yapmaya zorlamakta, böylece enformasyon ortamı bütünüyle televizyonu yansıtacak biçimde şekillenmektedir.[33]

Terörizmin amaçlarına ulaşabilmek için kullandığı taktiklerin başında kendinden söz ettirmek gelir. Teröristler hedef aldıkları görevlileri veya ulusları etkilemek isterler. Bunu, halkı korkutarak, sahip çıktıkları sosyal ve siyası amaçları için sempati toplayarak yapmaya çalışmak yöntemlerden biridir. Bunun için çok yaygın propagandaya ihtiyaçları vardır. Terörist hareket

---

[30] Deniz Ülke Arıboğan, **Tarihin Sonundan Barışın Sonuna**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2003, s.92

[31] Deniz Ülke Arıboğan, 2003, s.95

[32] Şenol Kantarcı, Terör-Medya-Devlet; Türk Medyası İstanbul'u "Terör Başkenti"mi Yapacak, **2023 Aylık Dergi,** 15 Aralık 2003, Sayı 32, s.42

[33] Neil Postman, **Televizyon: Öldüren Eğlence,** İletişim Yayınları, (çev, Osman Akınhay), İstanbul, 2016, s.126

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

geniş reklam sağlayamazsa, arzuladığı etkiyi hiçbir zaman yapamaz.[34]

Yayın Yasakları ve Terörle Mücadele

Türkiye cumhuriyeti Anayasasının 28 maddesinin ilk fıkrası basın özgürlüğünü teminat altına almaktadır. Ama devam eden düzenlemelerde ise basın özgürlüğü hakkında bazı tedbirlerin alınabileceğini belirtir. Anayasın ilgili bölümünde *" Devlet basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır. Basın hürriyetinin sınırlandırılmasında, Anayasanın 26. ve 27. maddeleri hükümleri uygulanır. Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanma veya isyana teşvik eder nitelikte olan veya Devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı, yazanlar veya bastıranlar veya aynı amaçla basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu olurlar. Tedbir yolu ile dağıtım hakim kararıyla; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle önlenebilir. Dağıtımı önleyen yetkili mercii, bu kararını en geç yirmi dört saat içinde onaylamazsa, dağıtımı önleme kararı hükümsüz kalır. Yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için kanunda belirtilen sınırlar içinde, hâkim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz.*

...Türkiye'de yayımlanan süreli yayınlar, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyetin temel ilkelerine, milli güvenliğe ve genel ahlaka aykırı yayımlardan mahkûm olma halinde, mahkeme kararıyla geçici olarak kapatılabilir. Kapatılan süreli yayının açıkça devamı niteliğini taşıyan her türlü yayın yasaktır; bunlar hâkim kararıyla toplatılır."[35] Demektedir. Yani bazı hallerde basına yayın yasakları getirilebilcekdiğini Anayasa ilgili maddelerinde belirtilmiştir.

Daha öncede belirttiğimiz gibi medya ve terörist arasındaki ilişki sandığımızdan daha fazladır. Aynı zamanda terör haberlerinin medyada sunulması ve yayınlanması bazı yönlerinden devletler açısından baktığımızda avantaj iken bazı yönleri ile de dezavantaj sağlıyor. Eğer haberleri olduğu gibi aktarmazsanız ya da olduğu gibi aktarıldığına inandıramazsanız kitleleri, milletin merakını cezbedip halkın haberdar olma isteği daha da artacak ve alternatif yollar bulmaya çalışacaktır. Fısıltı gazetesine de mahal verilmemiş ve özgürlük ilkesini de çiğnenmemiş olur. Dezavantajına gelince eğer medya

[34] Pulat Y.Tacar**. Terör ve Demokrasi**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s.247

[35] http://www.turkhukuksitesi.com/mevzuat.php?mid=5516 (25.08.2018)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

haberleri sorumsuz ve ilkesiz bir şekilde verirse diğer terör örgütleri de bu durumdan yararlanma arayışına gideceklerdir. Çok fazla yayınlanması millette kanıksama ve durumu normal görmeye başlamasına neden olacaktır. Daha tehlikeli durum ise şu, halk bir yerden sonra eylemi yapan kişilere sempati ile bakmaya ve ya hak vermeye başlayacaktır.

Şimdi malum, terörle mücadelenin birçok ayağı var. Askeri, ekonomik, sosyal, siyasi, uluslararası ayağı gibi. Birde bunların yanında terörle mücadelenin propaganda ayağı var. Yukarda saydıklarımızdan biri eksik olursa terörün bitirilmesi veya yok dinilecek kadar minimalize edilmesi imkânsızlaşır. Mücadelenin propaganda ayağı var dedik. O ayağın en önemli aracı da medya.

Anadolu Ajansına göre Sadece İstanbul'da 2016 yılında polis ve jandarmanın sorumluluk bölgesinde 690 terör olayı meydana gelirken, 2017'de bu sayı 289'a indi. Buna göre, İstanbul'daki terör olayları 2017'de, 2016'ya oranla yüzde 58 azaldı.[36] Bu kadar fazla olayın hepsinin nasıl ve hangi terör sınıflandırılmasına dahil ettikleri hakkında bir açıklama yapmamış olan AA karşın kendim Sabah ve Cumhuriyet gazeteleri karşılaştırarak yaptığım sayıma göre 2016 senesinde 61 tane terör olayının yaşandığını tespit ettim. Bir önceki yıl olan 2015 senesinde gerçekleştirilen toplam 49 terör saldırısının sadece bir tanesi başbakanlık olmak üzere sadece 4 tanesine yayın yasağı getirilmiş. 2016 senesinde gerçekleşen toplam 61 eylemin 7 tanesi başbakanlık yayın yasağı olmakla birlikte toplam 20 olaya mahkeme kararıyla yayın yasağı getirildi. Buda her 3 olaydan birinde ekran karartılmasına gidildiğini gösteriyor. Peki bunlar etkili oldu mu? Sosyal medyanın gücü düşünülürse sınırlı bir etkisi oldu diyebiliriz. Yazılı ve görsel basına alternatif olarak internet ve sosyal medya olayları nerede olursak olalım anında haberden haberdar olmamızı sağlıyor. İnterneti engelleseniz ve ya yavaşlatsanız bile, millet alternatif yollarla olaydan haberdar olabilmekte.

Sonuç

Terör olaylarından sonra medyaya yayın yasağı uygulamak bazen gereklidir. Çünkü bunu yaparak terörün propaganda yapmasının önüne geçmiş oluyorsunuz. Ama artık teröristlerin de kendi yayın organlarını oluşturması veya oluşturabilme yeteneği olması nedeniyle yayın yasakları o kadarda etkili bir araç değil. Çünkü teröristte kendi eylemlerinin duyurulmasını hedeflemektedir. Hatta Türkiye'nin son otuz yılına damgasını vuran terör

[36] https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/istanbulda-2017de-teror-olaylari-yuzde-58-azaldi-/1060770 (25.09.2018)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

örgütü PKK da medya merkezli terör eylemlerini tercih eden bir terör örgütüdür. Örgütün ilk eyleminde hedef seçilirken "haber" olmasına dikkat edildiği bizzat örgüt yönetimi tarafından açıklanmıştır.[37]

Türkiye'de yıllarca medyada terör olaylarının veriliş şekliyle ilgili RTÜK ve hükümetin yetkili mercileri tarafından çeşitli düzeylerde toplantılar düzenlenmiş ve bazı ortak kararlara varılmıştır. Ama sosyal medyanın, basılı ve görsel medyaya ciddi bir alternatif oluşturmasından sonra uygulanan bu engellemeler görünürde pek bir işe yaramamakta. En azından belli bir kesim Twetter ve Facebook gibi sosyal medya ağlarından bazılarıysa Ekşi sözlük veya Uludağ sözlük gibi platformlar sayesinde yaşanan olaydan haberdar olabilmektedir. Bu yüzden birçok kişi haberleri buralardan ve hükümetin istediği şeklin aksine olarak haberdar olmaktadır.

RTÜK, yayıncılar, bilim insanları ve kamuoyunun hassasiyetle üzerinde durduğu yayınların başında terör ve şiddet içerin yayınlar gelmektedir. Zira, bir insanlık suçu olan terörizm ağırlıklı olarak şiddet kullanmaktadır. Teröre dayalı olsun olmasın şiddet evrensel tehlike olup, yaşamın her alanında karşımıza çıkmakta ve televizyon yayını yoluyla evlerimize kadar girerek "birey ve toplum sağlığımızı" olumsuz etkilemektedir.[38] Medyanın kontrolü terörizmle mücadelede en etkili silahlardan biridir. Ancak bu tür yöntemler, tarihte Hitler, Stalin ve Mao gibi diktatörler tarafından kullanılmıştır. Açık ve demokratik toplumlarda medyaya yönelik baskıcı yöntemlerle terörle mücadele etmek mümkün değildir. Bunun yerine medya ile etik kodlar üzerinden müzakere ortamının geliştirilmesi yararlı olacaktır.[39] Medyanın daha çok izlenme kaygısı ile şiddet görüntülerini yayınlamaktan vazgeçmelidir. Devlet bu konuda özel veya devlet televizyonlarına gerekirse caydırıcı olabilecek ağır cezalar verebilmelidir. Eğer üçüncü dünya ülkesi değilseniz, eğer devlet olarak büyük güç olma hedefiniz varsa, eğer geleceğe yönelik idealleriniz varsa ve eğer dünyayı yönetmeye aday iseniz, yine devlet olarak edebiyattan sanata filim endüstrisinden medyaya kadar birçok alanı kontrol altında tutmanız gerekir.

"Sapına kadar özgürlük" anlayışı ile terörle mücadelede başarlı olmanız zordur. Diğer yandan sırf askeri güç kullanarak terörle mücadelede kesin sonuç alınamayacağı çok açık bir şekilde anlaşılmıştır. Ancak geçmiş dönemde

---

[37] Zakir Avşar, İnternet Çağında Medya, Terör ve Güvenlik, **TRT Akademi,** cilt 2, sayı 3, Ocak 2017, s.121

[38] **Türkiye'de Terörizm: Dünü, Bugünü, Gelişimi ve Alınması Gereken Tedbirler, Bildiriler 10-11 Mayıs 2000,** Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2003, s92

[39] Zakir Avşar, İnternet Çağında Medya, Terör ve Güvenlik, **TRT Akademi,** cilt 2, sayı 3, Ocak 2017, s.122

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

uygulanan, sadece demokratikleşme paketleri ile bölgede istenilen neticenin elde edilemeyeceği de görülmüştür. Sadece demokratikleşmeye yönelik çalışmaların yürütüldüğü, örgütle silahlı mücadelenin ikinci plâna itildiği geçtiğimiz dönemde terör örgütü tekrar güçlenmeye başlamış ve bölgede alan kontrolünü eline geçirmiştir. Bunun tekrar olmaması için devletin tüm kurumları ve medya eşzamanlı ve işbirliği içinde çalışmalıdır.

Kaynakça

Alkan, Necati. *Gençlik ve Terörizm.* Ankara: TEMUH Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2002.

—. *Terörle Mücadelede Önleme Stratejileri.* Ankara: USAK Yayınları, 3. Baskı, 2009.

Anadolu Ajansı. tarih yok. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/istanbulda-2017de-teror-olaylari-yuzde-58-azaldi-/1060770 (08 25, 2018 tarihinde erişilmiştir).

Arıboğan, Deniz Ülke. *Tarihin Sonundan Barışın Sonuna.* İstanbul: Timaş Yayınları, 2003.

Avşar, Zakir. «İnternet Çağında Medya, Terör ve Güvenlik.» *TRT Akademi*, Ocak 2017: cilt 2, sayı 3, .

Ayhan, Halis. «Terör Kavramı, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul Özelinde Birleşmiş Milletler'in 2001 Sonrası Terör Yaklaşımı.» *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 21.21. 2015,.

Bal, İhsan. *Terör Nedir, Neden Terörist Olunur? " Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler.* Ankara: USAK Yayınları, 2006.

Beren, Fatih. «İnsanlar Neden Terörist Olmaz? Dağa Çıkmanın Önündeki En Büyük Engel: Bireyin Toplumsallaşabilmesi.» *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 2 2 2011: 73-86.

Billig, Michael (çev Cem Şişkolar). *Banal Milliyetçilik.* İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2002.

Carr, Edward Hallet (çev Orhan Suda). *Bolşevik Devrimi 1917-1923 cilt 1.* İstanbul: Metis Yayınları, 1989.

Caşın, Mesut Hakkı. *Uluslararası Terörizm.* İstanbul: Nobel Yayın, 2008.

Çıtak, Emre, ve Osman Şen. *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik. Teorik Değerlendirme.* İstanbul: Uluslararası ilişkiler kütüphanesi, 2014.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ergil, Doğu. «Uluslararası Terörizm.» *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Bedri Gürsoy'a Armağan*, 1992 Cilt: 47, Sayı: 3-4 .

Fisk, Robert. *Pity the Nation: Lebanon at War.* London: Andre Deutsch Limited, 1990.

Gölbaşı, Haydar. «Birbirinden Beslenen İki Kavram, Medya ve Terör.» *The Journal of Academic Social Science*, 31 Ekim 2016.

Gündüz, Mustafa. *Basın ve Terör.* İzmir: Saray Kitabevleri, 1996.

Hobsbawm, Eric J, (çev OsmanAkınhay). *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm.* İstanbul: Agora, 2008.

Hook, Steven W, ve Spainer John. *Amerikan Dış Politikası, İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze.* İstanbul: İnkılap, 2014.

Kantarcı, Şenol. «Terör-Medya-Devlet; Türk Medyası İstanbul'u "Terör Başkenti"mi Yapacak?» *2023 Aylık Dergi*, 15 Aralık 2003: Sayı 32.

Karacasulu, Nülüfer, ve Şevket Ovalı. «Terör: Kavramsal Çeşitlilik.» *Mülkiye Dergisi*, Cilt 28, Sayı 243, 2004.

Kaygusuz, Özlem. «Devlet İnşası ve Küresel Güneyde Güvenlik: Güçlü Devlet Arayışının Kuramsal ve Siyasal Açmazlar.» *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2014.

Küçükcan, Talip. «Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı.» *Uluslararası İlişkiler*, 6/24 Kış 2010.

Laqueur, Walter. «'Terörizmin Yorumlanmas.» *Silinen Yüzler Karşısında Terör* içinde, yazan Cemal Güzel. Ankara: Ayraç Yayınevi, 2002.

Lefebfre, Maxime (Çev İsmail Yerguz). *Amerikan Dış Politikası.* İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Nirumand, Bahman (çev Kemal Kurt). *İran. Soluyor Çiçekler Parmaklıklar Ardında.* İstanbul: Belge Yayınları, 1988.

Özalp, Osman N. «Uluslararası İlişkilerde Başarısız Devletler Sorunsalı ve Bu Sorunsalın Uluslararası Hukukta Etkiler.» *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2014: 349-362.

Özdiker, Cengiz. « Türkiye'de Medya ve Terör.» *Türkiye'de Terörizm: Dünü, Bugünü, Gelişimi ve Alınması Gereken Tedbirler, Bildiriler 10-11 Mayıs 2000* içinde, yazan Türk Tarih Kurumu. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Postman, Neil (çev.Osman Akınhay). *Televizyon: Öldüren Eğlence.* İstanbul,: İletişim Yayınları, 2016.

Sever, Metin, ve Ebru Kılıç (der). *Düşmanını Arayan Savaş.* İstanbul: Everest Yayınları, 2001.

Tacar, Pulat Y. *Terör ve Demokrasi.* Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999.

TDK. 2018. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b96266263d963.88857173 (2018 tarihinde erişilmiştir).

The New York Times. tarih yok. https://www.nytimes.com/1985/07/16/world/thatcher-urges-the-press-to-help-starve-terrorists.html (28.08 2018 tarihinde erişilmiştir).

Ündücü, Cemile Arıkoğlu. «Uluslararası Sistem ve Terör Arasındaki İlişki.» *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Ocak 2011.

Wahnich, Sophie (çev Aysun Gezen). « Terör ve Terörizm: İmgenin Sürekliliği ve İmgelem Karmaşası.» *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl 19, Sayı 78, 2016.

Yalçınkaya, İsmail Alper. « Medya –Terörizm İlişkisi.» *Karadeniz Teknik Ünversitesi SBE, Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi*, 2008.

FACULTY OF MARMARA POLITICAL SCIENCE ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TOTAL QUALITY MANAGEMENT IN METROPOLITAN MUNICIPALITIES IN TURKEY

Ömer Faruk Gençkaya
Emine Yanar

Abstract

Municipalities are the closest public service units to people. Human settlements, migration, economic, cultural and educational activities as well as tourism increase the scope of and extent of services provided by municipalities. The organizational capacity in terms of human resources, finance and technology is a vital element to fulfill these duties. Such comprehensive entities aim at performing a quality management in these services, too.

Turkey is passing through a transition period in terms of metropolitan administration. The number of metropolitan municipalities and their activities accelerated for efficiency and effectiveness reasons recently. This challenges the principle of quality management in municipal services. This study attempts to analyze the current state of quality management capacities of metropolitan municipalities and describe the selected good practices.

Contrary to the traditional public administration model -self-sufficiency, direct control, upward accountability, uniformity and civil service system-,[1] new public management (NPM) perspective challenged these assumptions with market-oriented and private sector-oriented models.[2] In this respect, governance paradigm underlines developing and managing public policies not only from the perspective of government but also from the perspective of private sector and clients/ citizens. Expansion of the needs of people, administrative erosion, dissatisfaction of civil servants and several other factors which combined with global competitiveness led to the development of new reforms, new concepts, and methods in public administration.

Good governance concept elaborated by World Bank[3] highlighted effectiveness, accountability, transparency and predictability. The UNDP

[1] John Stewart and Kieron Walsh, "Change in the Management of Public Services," *Public Administration* 70, Issue: 4 (1992): 499-518.

[2] George A. Larbi, New Public Management Approach and Crisis States, United Nations Institute for Social Development (UNIRISD) Discussion Paper No. 112, (Geneva (Switzerland): Palais de Nations, 1999).

[3] World Bank, *Governance and Development* (Washington, D.C.: World Bank, 1992).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

further described the nine principles of good governance as *participation, rule of law, transparency, responsiveness, consensus orientation, equity, effectiveness and efficiency, accountability, and strategic vision.*[4] In other words, good governance closely related with the public service, where *good governance* would be very responsive to community's demands for public services with sufficient quantity and good quality.

This preliminary analysis is an attempt to describe the place and importance of service quality in metropolitan municipalities in Turkey. First, a conceptual framework in relation to quality, quality system, service quality and total quality management is provided. Second, the place and importance of municipal services in municipal government is evaluated. Finally, the data which is collected from the strategic plans (2014-2019) of metropolitan municipalities in Turkey is briefly evaluated.

QUALITY AND TOTAL QUALITY MANAGEMENT

The definition of quality is made in many different ways. There is no consensus in a single definition.[5] The concept of quality has been basically used for industrial standards as the Japanese Industrial Standards which is "a system of production methods that economically produces quality goods or services that meet the needs of consumers." Similarly another definition of quality is "to develop, design, produce and maintain a quality product that is the most economical, the most useful and the consumer is always satisfied".[6] From the perspective of consumer, the concept is defined as "the product and performance produced by the operator conform to the specifications" or "the consumer's judgment about the product or service produced by the operator".[7] Similarly and from a production and consumption point of view, quality is defines a balance between product features and products free from deficiencies.[8]

It is possible to describe product quality qualitatively in a narrow sense. In broad sense, quality is quality of work, quality of service, quality of everyone including workers and managers, quality of system, quality of

[4] United Nations Development Program, *Governance for sustainable human development* (New York: UNDP,1997).
[5] Masaaki İmai, *KAİZEN: Japonya'nın Rekabetteki Başarısının Anahtarı* (İstanbul: KALDER Yayını, 2014).
[6] Kaoru Ishikawa, *Toplam Kalite Kontrolü* (İstanbul: KALDER Yayınları, 1997).
[7] William Edwards Deming, *Out of the crisis* (Cambridge, MA: MIT, 1986).
[8] Joseph M. Juran and Frank M. Gryna (eds). *Quality Control Handbook*, 4th ed., (New York: McGraw-Hill, 1989).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

objectives which include all work-related processes.[9] In the past, the quality used in the narrow sense was seen as expensive and luxurious products. Quality is now widely considered as an important tool in many areas as a lifestyle and especially customer satisfaction. The reason for this change is the development in the world of technology.

The total quality management (TQM) process began with Frederick W. Taylor, developed with Walter A. Shewhard, W. E. Deming, J. M. Juran, Philip B. Crosby and Armand V. Feigenbaum.[10]

When the existing production systems during the Second World War failed to meet urgent needs, quality control in the US began to be implemented. The introduction of statistical quality control has provided a very significant advantage to the US during the 1930s.[11] After the Second World War, companies in Japan began to do everything in their power to survive. During the 1950s and 1960s, controlling quality and quality improvement were significant impact on the development of the concept of TQM in Japan and the US. The current structure of total quality management has emerged since then.[12] In the late 1960s, companywide quality control, quality management system and quality leaders concepts were evolved in Japan.[13] The best ways to ensure continuous improvement and introduced the "Plan-Apply-Control-Prevent" method known as "Deming Cycle" or "PUKO Cycle".

Today TQM is the name for the philosophy of a broad and systemic approach to managing organizational quality. International quality standards and quality award programs specify principles and processes of TQM.

The reason why TQM is attracted to the world is in fact a competitive power. Organizations wishing to compete in the market have adopted TQM and implemented it as a part of corporate culture. The fact that the production is carried out with *zero error* principle in every process is a philosophy that allows the consideration of the expectations of the customers and the participation of all the employees. TQM refers to giving importance to trainings, team work and constantly developing with leadership understanding

[9] Ishikawa Op.cit.
[10] Angel R. Martínez-Lorente, Frank Dewhurst and Barrie G. Dale, "Total Quality Management: Origins and Evolution of the Term," *The TQM Magazine*, 10, Issue: 5 (1998): 378-386.
[11] Ishikawa Op. cit.
[12] Imai Op. cit.
[13] Ishikawa Op. cit.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

which requires "managing people, by people".[14] Total quality management does not just look at the result of the system, it deals with all processes. Therefore, it is important that employees and managers work in a business unit in all processes. Importance of quality, all employees should be grasped and all employees should be involved in the decisions taken.

It can be said that the basic philosophy of TQM is customer satisfaction, giving importance to people and continuous improvement. Today, organizations use this method as a new management style.[15] There is logic of continuous improvement as in TQM. Contrary to the traditional management systems' error correction approach TQM include progress or improvement to prevent errors.[16]

There are important differences between traditional management and total quality management as mentioned before. In traditional management approach, "order and control" approach is dominant. In contrast, total quality management requires that people are precious and team work is prevailing.[17] Management, organization, human value and scientific methods are combined.[18]

1. Human factor: There is a parallel understanding between the quality of life of individuals and their business qualities. A person whose quality of life is provided individually will provide a quality work in business life. For this reason, the "first person" or "individual quality" in the process of total quality management is very important. However, the value that should be given to human beings has not been taken into consideration until recently. Between 1950 and 1960, the concept of management was mechanized. Companies that intend to increase their qualifications at the end of the cycle understand that they should not regard people as machines to meet their demands and should give importance to employees. This is the only resource that is not less important than the production factors. All other factors cannot produce more output than total inputs; the human factor, due to its quality, can produce more

[14] Gül Karadeniz, Kamu Çalışanlarınca Toplam Kalite Yönetimi İlkelerinin Algılanması (İstanbul Avrupa Yakası PTT Baş Müdürlüğünde Bir Uygulama). *Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

[15] Vicdan Altınok, "Toplam Kalite Yönetimi Yaklaşımı," *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 1, Sayı: 2 (2001): 205-214.

[16] Ömer Peker, "Toplam Kalite Yönetimi ve Kamu Hizmetinde Kalite," *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi* 5, Sayı: 6 (1996): 43-57.

[17] Fatma S. Önal, Toplam Kalite Yönetimi Uygulanması Durumuna Göre Kamu Kamplarında Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Huzurevi Örneği *Yüksek Lisans Tezi.* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2015.

[18] Peker *Op. cit.*

output than inputs.

2. Leadership: Managers need to take responsibility, take risks and manage their employees well. For this reason, "leadership" is the most important principle in total quality management. Leading the top manager in total quality management, adapting to dynamic conjunctures and ensuring customer satisfaction are assumed to depend on the leadership nature of managers.

A democratic and participatory leadership should be the key to successful implementation of total quality management. A sense of leadership that is expected to be obeyed by authority, discipline and orders will lead to poor quality by reducing employee motivation.[19] Participatory leadership implies that leaders themselves participate in total quality management activities and motivate them as an example to their subordinates.[20]

3. Customer orientation: TQM aims to ensure quality before anything else. Quality is determined by customer satisfaction. For this reason, the customer orientation principle is the cornerstone of the total quality management process.

According to TQM, when the company is transferring its work to another person, it should be ensured that it is as smooth as the customer is delivering. In other words, the employee should feel like paying the customer and work accordingly.

It is also possible to identify hidden claims as well as explicit claims of the customer. To be able to achieve this, the company and employees must be close to the customer. The customer should not be seen as a burden, but should be seen as the most important person in the company.

The individual we mentioned above as customers is also in the public domain. The same is true for the people. The implementation of a "people-centered" system by the state or local governments will ensure that existing powers remain in power.

4. Staff Training, Full Participation and Teamwork: Training of managers, engineers, technical personnel and workers at all levels of the company in total quality management is very important in terms of quality. The training activities should be on understanding and developing the quality requirement.[21]

---

[19] Yıldız Atmaca, Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı Çerçevesinde Belediyelerde Kamu Hizmet Anlayışı Değişimi: Konya Büyükşehir Belediyesi Örneği. *Yüksek Lisans Tezi.* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

[20] SerkanYeşilbayır, Toplam Kalite Yönetimi. *Yüksel Lisans Tezi.* İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.

[21] Talha Ustasüleyman ve Selçuk Perçin, "Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci Yaklaşımı İle Toplam Kalite Yönetimi (TKY) Uygulamalarında Kritik Başarı Faktörlerinin Önem

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Later on, the trained staff should be involved in how to do a good job and how to improve it. Participation is actively involved in the negotiation and conclusion of the decisions taken by employees. Participation principle will provide quality support for total quality management by reducing employees' feeling of being managed by others.

Responsibilities for full participation should be shared among the employees, and no person should be subject to competent ascertaining.[22] Accurate full participation will ensure quality by increasing firm performance. Because employee will fully understand how it can be beneficial to the company through full participation and will benefit in this direction.

In addition to training and participation, teamwork is another important principle. Teamwork is a necessity to achieve common goals. By means of solidarity, unity and collaboration, it is easy to establish appropriate standards for quality.

5. Adoption of Kaizen: Kaizen means "healing". Kaizen is a continuous improvement that includes everything from the workers to the managers and all the processes of production. The understanding of the continuity of healing is a Japanese tradition. Japanese proverb says that "If a person does not appear around for three days, he should look closely at his friends to see the changes on his return". This understanding lies beneath the Japanese's ability to stand up after World War II.

KAIZEN is a comprehensive principle that can be applied to all kinds of activities. According to KAIZEN, a company should not spend a day without change in at least one unit. This change should be focused on improvement and improvement. Total quality management will be successful and lasting when all these principles are adopted and implemented.[23]

TOTAL QUALITY MANAGEMENT IN PUBLIC SECTOR: MUNICIPAL SERVICES

Most developed countries in the world have switched to and made progress in the implementation of TQM.[24] TQM has gained widespread use in public health facilities in the United States and the United Kingdom in the 1990s. The transition TQM has also been encouraged in other public

---

Derecesinin Belirlenmesi," *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 26, Sayı: 1 (2012): 147-164.

[22] Peker *Op. cit.*

[23] Imai *Op.cit.*

[24] Coşkun C. Aktan ve Ulvi Saran, *Kamu Yönetiminde ve Kamu Hizmetlerinde Kalite* (Ankara: Hizmet-İş Sendikası Eğitim Yayınları, 2005).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

institutions. In 1992, 68% of public institutions in the US were working to implement TQM. The prevalence of TQM in Turkey among the Balkan countries has taken place in the years 1995. Today, total quality management is among the administrative reforms in the OECD, the EU and the Balkans.[25]

TQM is not just for quality control. Total quality management does not accept quality control made at the end of production. Quality service in TQM is carried out by all employees together in all processes. Despite some criticisms it is argued that if total quality management is developed by changing for public institutions, it will give very good results. There are researches on total quality management practices of public sector in Turkey. Many philanthropic organizations have received quality-related awards after practicing this philosophy. Of course, there are a number of difficulties experienced in these applications. It is difficult to persuade senior public officials while this situation is not much experienced in institutions composed of young people. It is one of the worries that managers often think that if they are not involved in the process or that they are rarely involved, it is only an understanding of the lower levels. These obstacles prevent the whole institution from being involved in the process of working together. In total quality management, where leadership is important, leadership is not involved in the process, preventing healthy outcomes.[26] The legislation system applied in public institutions which are contrary to TQM practices can be an obstacle to its implementation. For this reason, TQM is recommended to be changed and developed in the most appropriate way considering these legislations.[27] The way in which all quality standards in an institution can be realized lies in increasing individual qualifications. If all the people working at the institution have adopted quality and if they do make it a necessity, if they make it a way of life, it will be very easy to get the desired quality in quality at that institution.[28]

One can define municipalities as local governments elected by citizens to serve citizens within the limits set by law. With the Law No. 5393, which was enacted in 2005, the duties, authorities and responsibilities of the municipalities were redefined. It is stated that the municipality can be established in settlements with a population of more than 5,000 people and it is

[25] Onur Çetin ve Necdet Özçakar, "Kamu Sektöründe Toplam Kalite Yönetimi: Bir Kamu Kurumunda Amprik Bir Araştırma," *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* 36, Sayı: 1 (2014): 351-372.
[26] Peker *Op. cit.*
[27] Çetin ve Özçakar Op. cit.
[28] Peker *Op. cit.*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
obligatory to establish a municipality in provincial and district centers. The establishment of metropolitan municipalities evolved since mid 1980s. According to the Law No. 6360 the number of metropolitan municipalities in Turkey increased up to 30 out of 80. A metropolitan municipality can be established in a city which has 750 thousand inhabitants at minimum. Due to population size, economic scale and similar characteristics it is difficult to compare metropolitan and ordinary size municipalities. On the other hand, municipalities are elected to work in a different way than most other public institutions. Local governments have a much closer relationship with the public than central governments and are able to keep the pulse of the public much better.

In the municipalities, the management approach focused on quality and productivity. These are especially related to the development of the city and the needs of the city, responsibility to the citizens, resource usage, diversification and consciousness in service demands, coordination between e-government institutions and legislative requirements. Quality management helps municipalities to understand the needs of their communities and allows administrators to contain cost and improve services.[29] In other words, TQM contributes to municipal processes in various ways:

1. The quality of the service provision is improved.
2. Satisfaction of the citizen increases.
3. Resource waste is reduced.
3. Service development time is shortened.
4. Productivity increases.
5. Increased flexibility in service offered to citizens.
6. The number of in-process operations is reduced.
7. The duration of the offered service is shortened.
8. The bond between the citizen and the state is strengthened.

A successful TQM, where these positive results can be achieved requires municipal organizations to have certain characteristics. These are being External Customer Focused, being Internal Customer Focused, leadership, training of Employees, team Work, continuous Improvement, error Prevention, management with Statistical Data, and cooperating with Suppliers.

The main problems preventing successful quality management practices in municipalities are legislation, bureaucratic obstacles, personnel regime,

[29] Jonathan P. West, Evan M. Berman and Michael E. Milakovich, "Implementing TQM in Local Government: The Leadership Challenge," *Public Productivity & Management Review* 17, No. 2 (Winter, 1993): 175-189.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
education system, management structure, guardian type supervision, lack of performance management system, tender legislation, political influence and technological inadequacy.

During the establishment of the quality system, many difficulties arise due to the reasons of the municipalities and the viewpoints of the administrators.[30] The municipalities connected to the Ministry of Interior by law are consistently under the control of the central government in terms of administration and budget. As a result, the transformation crisis which is manifest in any organization is much bigger in the municipalities. Although the public relations approach mentioned above has been adopted by many municipalities and institutionalized in practice, it has often been beyond the scope of a complaints box-system. This is one of the most striking examples of the fact that many municipal associations are not accustomed to such a unit required by the municipal law. Personnel in units such as public works and engineering or water works are not yet suitable for quality management. Personnel working in the municipalities are considered as civil servants if they are permanent staff. Legally, the municipal staff is subject to the civil servant number 657, the quality of the staff in the appropriate qualifications, and the formation of performance evaluation systems to restrict the practices of the management in many branches of human resources.

Although the municipalities are trying to overcome this by showing them as temporary workers, there are many jobs that need to be done in this area because the work habits and scope of previous legislation cannot adopt and implement the human resources approach in the municipalities.

Lack of competence in managerial aspects of management, lack of infrastructure needed to provide effective service, difficulties in management of processes in the quality management system in the service sector in general problems, and quality management practices in municipalities. Even e-municipality model which are put into practice by many municipalities for easier and effective management of processes are like blind born children due to misconceptions in many municipalities and from the point of view of administrations. The definition of municipality by a municipal system administrator who has been put into practice of e-municipal administration by saying that "e-municipality is built on accrual and deduction" clearly shows how much the viewpoints of managers should be changed.

Despite all these challenges, the quality management approach is a tool that

[30] Ülkü Arıkboğa, "Belediyelerde Toplam Kalite Yönetimi İstanbul Büyükşehir Belediyesi Gelirler Müdürlüğü Örneği," *Strategic Public Management Journal* No: 3 (2016): 53-75.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

will enable municipalities to identify, manage and control resources, and facilitate the establishment of modern public relations units, which will facilitate the transition to human resource management in the personnel management approach.

RESEARCH DESIGN

Municipalities are the closest public service units to people. Human settlements, migration, economic, cultural and educational activities as well as tourism increase the scope of and extent of services provided by municipalities. The organizational capacity in terms of human resources, finance and technology is a vital element to fulfill these duties. Such comprehensive entities aim at performing a quality management in these services, too.

Turkey is passing through a transition period in terms of metropolitan municipal administration. The number of metropolitan municipalities and their activities accelerated for efficiency and effectiveness reasons recently. This challenges the principle of quality management in municipal services.

This study is a preliminary attempt to describe the current state of quality management perception and practices of metropolitan municipalities in Turkey. The main research question is what is the place and importance of TQM in metropolitan municipalities in Turkey? What are the basic objectives and outcomes of implementing total quality management project, if there is any? How are these projects implemented from the perspective of TQM?

For this initial investigation, the Strategic Planning Documents of 30 metropolitan municipalities and their annual activity reports for 2014-2019 were coded manually. In coding process, the concepts of quality, total quality management, the related projects or projects which were included these tools, their principal objectives and outcomes are taken into account for the given period.

A GENERAL EVALUATION OF FINDINGS

This preliminary analysis indicates that the concept of quality and total quality management are considered by metropolitan municipalities widely yet not effectively. Within the scope of the written official documents, the major three metropolitan municipalities, namely Ankara, İstanbul and İzmir developed the fundamentals of these tools and they are in the process of specific implementations of their projects and improvements of the necessary tools, human resources and infrastructure (Table 1 **bold typed lines**). The

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

second group of municipalities (*italic typed lines*) is in the process of setting up infrastructure gradually and in the process of developing special projects on quality control, total quality management etc. The final group of municipalities (regular typed lines) seems to be in the process of developing an understanding of culture of quality and total quality management in their institutions. It is obvious that this is a process of awareness, planning and capacity (infrastructure, human resources and finance) as a whole. The activities, objectives and outcomes of the relevant projects which were listed in the published documents need to be evaluated technically. The relevant projects are considered positive in the sense that training and certification are given priority. Technical capacity, service improvement and citizen satisfaction are underlined as the major outcomes generally. However, to what extent these outcomes were achieved and sustained in accordance with the total quality management principles are open to question. Therefore, a detailed analysis of the total quality management practices by the metropolitan municipalities is needed.

BIBLIOGRAPHY

Aktan, Coşkun C. ve Ulvi Saran. *Kamu Yönetiminde ve Kamu Hizmetlerinde Kalite*. Ankara: Hizmet-İş Sendikası Eğitim Yayınları, 2005.

Altınok, Vicdan. "Toplam Kalite Yönetimi Yaklaşımı." *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 1, Sayı: 2 (2001): 205-214.

Arıkboğa, Ülkü. "Belediyelerde Toplam Kalite Yönetimi İstanbul Büyükşehir Belediyesi Gelirler Müdürlüğü Örneği." *Strategic Public Management Journal* 3 (2016): 53-75.

Atmaca, Yıldız. Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı Çerçevesinde Belediyelerde Kamu Hizmet Anlayışı Değişimi: Konya Büyükşehir Belediyesi Örneği. *Yüksek Lisans Tezi.* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Çetin, Onur ve Özçakar, Necdet. "Kamu Sektöründe Toplam Kalite Yönetimi: Bir Kamu Kurumunda Amprik Bir Araştırma." *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi 36*, Sayı:1 (2014): 351-372.

Deming, William Edwards. *Out of the crisis*. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology, 1986.

İmai, Makaai. *KAİZEN: Japonya'nın Rekabetteki Başarısının Anahtarı.* İstanbul: KALDER Yayını, 2014.

İshikawa, Kaoru. *Toplam Kalite Kontrol.* İstanbul: KALDER Yayınları, 1997.

Juran, Joseph M. and Frank M. Gryna (eds). *Quality Control Handbook.* 4th ed. New York: McGraw-Hill, 1988.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Karadeniz, Gül. Kamu Çalışanlarınca Toplam Kalite Yönetimi İlkelerinin Algılanması (İstanbul Avrupa Yakası PTT Baş Müdürlüğünde Bir Uygulama). *Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Larbi, George A. New Public Management Approach and Crisis States, United Nations Institute for Social Development (UNIRISD) Discussion Paper No. 112. Geneva (Switzerland): Palais de Nations, 1999.

Önal, Fatma S. Toplam Kalite Yönetimi Uygulanması Durumuna Göre Kamu Kamplarında Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Huzurevi Örneği. *Yüksek Lisans Tezi.* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2015.

Martínez-Lorente, Angel R., Frank Dewhurst and Barrie G. Dale. "Total Quality Management: Origins and Evolution of the Term." *The TQM Magazine* 10, Issue: 5 (1998): 378-386.

Peker, Ö. "Toplam Kalite Yönetimi ve Kamu Hizmetinde Kalite." *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi* 5, Sayı: 6 (1996): 43-57.

Peters, B. G. "The Changing Nature of Public Administration: From Easy Answers to Hard Questions." *Viešoji Politika Ir Administravimas* Nr. 5 (2003): 7-20.

United Nations Development Program. Governance for sustainable human development, New York: UNDP, 1997.

Ustasüleyman, Talha ve Selçuk Perçin, "Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci Yaklaşımı İle Toplam Kalite Yönetimi (TKY) Uygulamalarında Kritik Başarı Faktörlerinin Önem Derecesinin Belirlenmesi." *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 26, Sayı 1 (2012): 147-164.

Stewart, John and Kieron Walsh. "Change in the Management of Public Services." *Public Administration* 70, Issue: 4 (1992): 499-518.

West, Jonathan P., Evan M. Berman and Michael E. Milakovich. "Implementing TQM in Local Government: The Leadership Challenge." *Public Productivity & Management Review* 17, No. 2 (1993): 175-189

World Bank. Governance and Development. World Bank: Washington, D.C., 1992

Yeşilbayır, Serkan. Toplam Kalite Yönetimi. *Yüksel Lisans Tezi.* İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.

ANALYSIS OF STRATEGIC PLANNING DOCUMENTS OF METROPOLITAN MUNICIPALITIES IN TURKEY, 2015-2019

MM	Quality	TQM	Projects	Activities	Objectives	Outcome
Adana	*X*		*Smart City*	*Training for employees*	*Institutionalization/service quality*	*Efficiency/effectiveness/savings/customer satisfaction*
Ankara	**X**	**X**	**TQM in Local Government**	**Recreation/ transportation/ assessment**	**Quality service in information technology/education/health**	**Citizens' satisfaction / institutional capacity**
Antalya	*X*	*X*	*Quality Management System/Geographical Information system*	*Assessment of institutional quality*	*Quality local services*	*Citizens' satisfaction/ institutional capacity*
Aydın	-	-	-	-	-	-
Balıkesir	*X*	*X*	*Parking area*	*Training for employees*	*Quality local services / Quality HRM*	*Institutional capacity*
Bursa	*X*	*X*	*Institutional financial management/internal auditing*	*Training for employees*	*HRM/ quality service*	*Citizens' satisfaction/ institutional identity*
Denizli	X	X	Institutional financial management/internal auditing	Training/institutional risk analysis	HRM/ Quality local services	Efficiency/effectiveness/savings/customer satisfaction
Diyarbakır	-	-	-	-	-	-
Erzurum	*X*	*X*	*Human resources management*	*Training and similar activities*	*Quality local services / HRM*	*Institutional identity*
Eskişehir	*X*	*X*	*HRM/ Performance Management*	*Training*	*HRM/ Performance management*	*Efficiency/effectiveness/savings/customer satisfaction*
Gaziantep	*X*	*X*	*Work safety/ Information technology*	*Certification*	*?*	*?*
Hatay	X	X	-	Training	?	?
Istanbul	**X**	**X**	**Urban management**	**Modeling / assessment**	**Effective responses to citizens' problems /Capacity development**	**Customer satisfaction/service improvement**
Izmir	**X**	**X**	**Quality Guarantee/ Management system**	**?**	**Capacity development/internal auditing**	**High quality in services**
K.Maraş	-	-	-	-	-	-
Kayseri	*X*	*X*	*Infrastructure*	*Certification /assessment*	*Productivity/security/quality*	*Customer satisfaction/service improvement*
Kocaeli	*X*	*X*	*Certification*	*Information system / certification / assessment*	*?*	*Customer satisfaction/service improvement*
Konya	*X*	*X*	*Sustainable air quality*	*?*	*High standard*	*?*
Malatya	X	X	Quality and Performance management	Meetings/ trainings	Quality service	Customer satisfaction/service improvement
Manisa	X	–	?	Citizens' satisfaction Surveys	?	Customer satisfaction/service improvement
Mardin	X	–	?	?	Transparency/participation	Efficiency/effectiveness/savings/customer satisfaction
Mersin	*X*	*X*	*Quality Center*	*Training/ certification*	*Productivity/security/quality*	*Efficiency/effectiveness/savings/customer satisfaction*
Muğla	X	X	Quality management works	Training/ survey/ assessments	Quality service/ Effective responses to citizens' problems /Capacity development	Efficiency/effectiveness/savings/customer satisfaction
Ordu	-	-	-	-	-	-
Sakarya			*Institutional quality/ process management/ internal auditing system*	*Surveys/ risk analysis / Training*	*Productivity/ quality*	*Customer satisfaction/service improvement*
Samsun	*X*	*X*	*Institutional quality*	*Certification/ training*	*Productivity/ quality*	*Customer satisfaction/service improvement*
Ş. Urfa	X	X	Institutional quality	Certification/ training	?	Customer satisfaction/service improvement
Tekirdağ	X	X	Institutional quality	Certification/ training/ surveys	Quality and citizen focused service	Customer satisfaction/service improvement
Trabzon	X	X	Institutional quality	Certification/ training/ surveys	Quality system	Customer satisfaction/service improvement
Van	X	-	Institutional quality	Surveys	Quality system	Customer satisfaction/service improvement

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

The influence of genocide on the European Union policy towards Turkey, Ukraine and Germany.

Patrycja Karlowska*

Abstract

For many years Turkish Accession process to the European Union have been delayed by the accusation that Turkey is guilty of Armenian genocide of 1915. It has to be pointed that this genocide was committed by the Ottoman Empire and therefore Turkey is a descendant of the Ottoman Empire in the same way as German Republic is a descendant of Nazi Germany. However, the worst genocide of XX century does not bring so much controversy to the European Union community. Furthermore massacres of 100 000 Polish civilians (children and women included) committed by Ukrainians in Volhyn in 1943 did not stop European Union from active participation in Orange Revolution. It seems that European Union, which was staring with the European Coal and Steal Community formed by France, Italy, Federal Republic of Germany and Benelux countries is the last organization which can use genocide as an argument in the accession process. The goal of this article is to analyze this three cases and to determine if the outcome of the hypothesis that the genocide argument is the proof of relativity inside the European Union.

1. Introduction

The term 'genocide' was used for the first time by Polish layer Raphäel Lemkin in 1944. He used it as a systematic term to describe that what happened to Jewish people during the World War II[1]. In this definition he meant the actions aim at the destruction of the certain group of people. It was first considered as a crime by United Nations General Assembly in 1946. *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide from 1949* describes the genocide as an intentional act directed into causing harm to the whole or a part of racial, ethnic or religious group by acts of murder, serious bodily or physically harm, forcing the change of children's identity,

* Phd., Istanbul University, Faculty of Economy, Department of Political Science and International Relations.

[1] United Nations Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect. "Genocide", *United Nations*, accessed September 3, 2018, http://www.un.org/en/genocideprevention/genocide.html.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

providing the reproduction inside that group, decreasing the quality of life to the group to the level which may cause physical harm to that group. According to this convention not only the certain act of genocide should be punished but also conspiracy supporting this act and public agenda which exhorts it.[2]

In this study I will analyse three cases of genocide Turkish on Armenians, Ukrainians on Polish and German on Jews and its implication on European Union Policy. This three cases represent different types and position between the oppressor and the victim and at the same time three different ways how these incidents reflect on the policy of the European Union towards Germany, Turkey and Ukraine. This article will be divided into three parts analysing the situation in each country by describing the background of the event, what is described by the term of genocide and how it does reflect on the policy of the European Union towards those three countries. I will also try to specify when we can really talk about genocide and in which case the situation can be considered rather as a war crime. The aim of this article is to support my thesis that genocide is being used by the European Union according to the current political demands of this organization.

2. Three Cases of genocide

2.1. Turkey

2.1.1. Background

The Ottoman Empire was since the very beginning a multi-ethnic country. Although Muslims was the dominant population, the religion minorities were treated as an integrated part of the society. The Ottoman Empire was inhabited not only by Turks but also by Kurds, Armenians, Arabs, Greeks and many other ethnicities[3]. However internal and external crisis which the Ottoman Empire had to face in the end of the XIX century forced the Ottoman politicians to take step in order to provide survive to the state. The European countries used the case of religion minorities as a pretext for interfering with the internal situation inside the Ottoman Empire[4]. Russian tried to get access to

---

[2] United Nations (1949) "Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide", accessed September 3, 2018, http://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf,.

[3] Justin Mc Carthy, "Ottoman Anatolia", in *Muslims and Minorities: The Popultion of Ottoman Anatolia and the End of the Empire* (New York: New York University Press, 1983), 1–6.

[4] Vakhan D. Darian, "Humanitarian Intervention as a Response to Nationality Conflicts in the Balkans", in *The History of the Armenian Genocide ethnic conflict from the Balkans to Anatolia to the Caucasus* (Providence: Berghann Books, 1995), 7–20.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

the warm seas though Caucasus and Balkans and Britain tried to stop Ottoman expansion in Asia[5].

Armenians were actively involved in a rebels against the Ottoman Empire. They openly supporter Russian Empire during the Turkish-Russian War. Armenians also encourage revolutionary movement at that time[6]. According to the British Report "The Armenian unmasked" Armenians started to organize structures and activities against the Ottoman Empire. One of those groups from Armenian Revolutionary movement, was founded in Geneva, Hynchak Society[7]. Its first goal was to improve Armenian situation by provoking foreign intervention inside the Ottoman Empire. They established their propaganda in the pre-war period to support the Armenian nationalist movement against the Ottoman Empire[8]. By encouraging protests and postulating support to Russia they hoped to proclaim the independent Armenian state[9]. The second group involved in Armenian Revolutionary movement was Dashnak Party – Armenian Revolutionary Federation. This group chose as their ultimate goal the political and economic freedom in Turkish Armenia by all possible methods including terrorism against state officials[10].

During World War I Armenians openly showed their positions reading the future of the Ottoman Empire. They main problem at that time was the fact that the state ruled by Sultan, was fighting during the war on a German side while Armenians wanted to support Russia[11]. As a result many Armenians decide not to take part in the war or to became a traitors by joining the Russian

---

[5] M. Serdar Palabıyık, "An introduction to the Armenian genocide until the Treaty of Lausanne", in *The Armenian question basic knowledge and documentation*, ed. Ömer Engin Lütem (Ankara: Terazi Publishing, 2009), 3–19.

[6] Guenter Lewy, "The Armenian Revoltionary Movement", in *The Armenian Massacres in Ottoman Turkey* (Salt Lake City: The University of Utah Press, 2005), 11–9.

[7] Feroz Ahmad, "Young Turk-Armenian Relations during the second consitutional period 1908-1914", in *Armenians in the Ottoman Society*, ed. Metin Hülagü, Şakir Batmaz and Gülbadi Alan, Vol. I (Erciyes: Erciyes University, 1978), 305–32.

[8] Yavuz Ercan, Introduction, in [8] Charles Boswell Norman, *The Armenian Unmasked,* ed. Yavuz Ercan (Ankara: Ankara University Publications of the Centre for Research Studies in Ottoman History: No 1), 25–48.

[9] Donald Bloxham, "The Armenian Political Parties", in *The Great Game of Genocide* (Oxford: Oxfrod University Press, 2005), 49–51.

[10] Charles Boswell Norman, *Kaptan Norman Tarafından Muharrer Ermeni Rezalet-I Zahiresi: The Armenian Unmasked,* 79–109.

[11] Guenter Lewy, "The Armenian Rebelion", in *The Armenian Massacres in Ottoman Turkey* (Salt Lake City: The University of Utah Press), 2005, 92–5.

army[12].

2.1.2. The genocide or the civil war?

There is no certain answer to the question about the circumstances of Armenian genocide. Some scholars claim that the reason behind massacres and relocations was Turkish nationalism. According to those sources the pan-Turkism and turkishness ideologies gave a solid base to the racism inside the Ottoman Empire which consequently evolve to the plans of total Armenian extermination.[13] This narration is based on the Henry Morgenthau's memories and descriptions of his talks with Telat Pasha. According to American Ambassador the Turkish leader was sure about the fact that Armenian question should be ultimately solve for the sake of Turkish nation[14]. Another thesis supporting the thesis about Armenian genocide claims that demobilization of Armenian men and action against rebellions and resettlements were the element of Holy War which was proclaimed in November 1914[15]. There is absolutely no word about the Armenian participation in the war against the Ottoman Empire. According to the information from the book *Crimes Against Humanity and Civilization: The Genocide of the Armenians*, the Armenians were actually loyal to the Ottoman Empire and Russian efforts to recruit Armenians to their site had very little respond[16].

What did really happen? The Ottoman Empire was inside war. It was forced to provide the safety to the people. The Armenians who were engaged in collaboration with Russian Empire, illegal weapon trade and brutal attacks directed against Muslim population[17]were a threat to the country's integrity. In 1914 Armenians attacked Kurdish population in Dir–Başkale and Saray regions. At first they murdered the soldiers, gendarmes and officials. The Ottomans were responding accordingly to the progress of Armenian revolt. Not

---

[12] Justin McCarthy, "Armenian Rebellions and the Ottomans", in *The Armenian question basic knowledge and documentation*, ed. Ömer Engin Lütem (Ankara: Terazi Publishing, 2009), 63–7.

[13] Stephan H. Astourian, "Modern Turkish Identity and the Armenian Genocide. From Prejudice to Racist Nationalism", in "*Remembrance and denial. The Case of the Armenian genocide*, ed. Richard G. Hovannisian (Detroit: Wayne State University, 1999), 23-49.

[14] Ronald Grigor Suny, "Writing genocide. The fate of the Ottoman Armenians", in *A question of genocide. Armenians and Turks at the end of Ottoman Empire*, ed. Ronald Grigor Suny, Fatma Müge Gökçe, Norman M. Naimark (Oxford: Oxford University Press, 2011), 15–41.

[15] Darian, *The History of the Armenian Genocide,* 239.

[16] "Planning mass murder", in *Crimes Against Humanity and Civilization: The Genocide of the Armenians* (Massachusetts: Facing History and Ourselves Foundation, Inc., 2004), 72–6.

[17] Justine McCarthy Esat Arslan, Cemalettin Taşkıran and Ömer Turan, "World War I and the Revolt in Van", in *The Armenian Rebellion in Van* (Salt Lake City: The University of Utah Press), 2006, 176–232.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
a long time after the Russian arrived to the Van region the Muslim population of this city consisted mainly of women and children[18].

As a result, the people took they revenge on Armenians. What was the response to those killings from the Ottoman authorities? Muslim revenge brought death to about 3000 Armenians in Dıyarbakır and Mardin region. As a result Telat Pasha ordered the investigation of those cases with the attempt to punish the people responsible for that tragedy[19]. Earlier in 1909 the Ottoman Administration punished Young Turks responsible for Adana massacres by sending them to the exile. Consequently the Administration did not support bloodshed and did not justify genocide[20].

That is truth that Armenians were the subject of force migration. Many Armenians from Anatolia and Cilicia were relocated to the Syrian and Iraqi provinces of the Ottoman Empire[21]. The aim was not to exterminate the Armenian population but to avoid their participation in activities against the Ottoman Empire. According to the document from June 1915 deportations had to be protected by military and gendarme forces, which were obligated to avoid any attacks of aggression towards Armenians, secondly their resettlement was told to be only temporary so that they were not allowed to sell their land properties. For obvious reasons they were forbidden to carry the weapon. Active intervention was possible only if the person tried to escape from the convoy or get involved in the activities against the Ottomans[22]. That is true that many of them died during the way. Nevertheless, on the contrary to the beliefs forced by some European sources high death rate was not a result of the extermination plan but the consequence of a hard conditions during the war. Many witnesses said that at that time Christians and Muslims were begging next to each other. It is also known that more Turkish soldiers died as a result of poor diet and diseases than during the military operation as a result of supply problems[23].

According to the discourse of Armenian Genocide the Armenians did not share any participation in events from 1915 and 1916. They were exterminated

---

[18] Justine McCarthy Esat Arslan, Cemalettin Taşkıran, Ömer Turan, "Destruction and Murder in Van", in *The Armenian Rebellion in Van*, 257.

[19] Lewy, "The Punishment for Excesses", in *The Armenian Massacres in Ottoman Turkey*, 109–15.

[20] Ahmad, "Young Turk-Armenian Relations during the second consitutional period 1908-1914", 305–32.

[21] "Evacuation Deportation and Death", in *Crimes Against Humanity and Civilization: The Genocide of the Armenians*, 83–7.

[22] "Under the cover of War", in *Crimes Against Humanity and Civilization*, 87–91.

[23] Lewy, "Genocidal Consequences", in *The Armenian Massacres in Ottoman Turkey*, 53–62

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

despite being loyal citizens of the Ottoman Empire. Ottomans, Muslims, Turks had slaughtered about 1 500 000 innocent Armenians[24]. On the contrary to this claims according to the memoirs of Djemal Pasha from 1922 same amount of Ottoman Muslim population lost their lives during the conflict with Armenians[25].

2.1.3. The response of European Union.

Armenian genocide is not a condition included inside Copenhagen Criteria under which Turkey initiated their Accession process[26]. However European Union use those massacres as an argument against Turkish membership inside community[27].

Although all actions connected with force migration and killings were connected with war, European Union tries to present the Turkey as a beneficent of this situation. The land of Ottoman until 1923 lost their lands too Greece, Bulgaria, Romania, Cyprus, Bosna and Herzegovina, Turkey, Syria, Lebanon, Palestine, Jordan, Saudi Arabia and Iraq[28] with the great threat that even Anatolian Turkey will be abolished[29]. Did Ottoman Empire had no right to protect their sovereignty?

European Union since many years attempts to force Turkey to unconditional acceptation of Armenian genocide. With the resolution from 2015 the Community persuades recognizing the massacres from 1915-1917 as a genocide by Turkey and encourages the improvement of Turk-Armenian diplomatic relations[30]. European Union in the general discourse ignores the fact that not only Armenians were killed at time. Many victims can be also found by Turkish site. Secondly the claims Armenians were innocent do not

[24] Vladislav B. Sotirović, "The Armenian genocide: the first modern islamic-jihad ethnic cleansing", *Journal of security studies and global politics* 3, no. 1 (2018):121–5.

[25] Lewy, "Armenian Atrocities: A civil War within a global War", in *The Armenian Massacres in Ottoman Turkey*, 115–28.

[26] Mirela Bogdani, "The Armenian issue", in *Turkey and the dilemma of EU acceession. When religion meets politics* (London: I.B. Tauris), 2011, 35–6.

[27] Mustafa Fişne, "*Being a European State*, Turkey and The Copenhagen Criteria", in *Political conditions for "being a European State" The Copenhagen Critiria and Turkey* (Afryon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2003), 97–110.

[28] M. Şükrü Hanioğlu, "The Collapse of the Empire", in *The Brief History of the Late Ottoman Empire* (Princeton: Princeton University Press, 2008), 192–7.

[29] Alexander Lyon Macfie, "The Secret Treaties", in *The End of Ottoman Empire 1908–1923* (London: Longman, 1998), 161–72.

[30] European Union Parliament, "European Parliament resolution of 15 April 2015 on the centenary of the Armenian Genocide (2015/2590(RSP))", Brussels, April 15, 2015, accessed Sep 16, 2018, http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P8-TA-2015-0094#def_1_1.

represent the truth[31].

Why does European Union not recognize the errors in Armenian genocide narration? What was the reason of genocide? The Turkification process, holy war or the sudden urge to kill all Armenians? The European Union seems to have so many opinions about that matter as many speakers are expressing their voice.

Third matter which should be solved before including a matter of Armenian genocide inside the accession process to European Union is the problem of spectrum in which Republic of Turkey proclaimed in 1923 is a descendant of the Ottoman Empire. According to three concepts explained in article *State Identity, Continuity, and Responsibility: The Ottoman Empire, the Republic of Turkey and the Armenian Genocide* the state succession process does not require the responsibility for wrongful by the country[32]. Turkish Republic was proclaimed in 1923 so how it is possible that the Turkish government is responsible for the events which happened in the Ottoman Empire? European Union also ignores the fact that the Ottoman Empire was a multi-ethnic country and some conflicts did happen not between Turks and Armenians but Turks and other ethnicities[33].

Last but not least, Turkey never denied that mass murders of Armenian people did happen[34]. Turkish government just does not agree with that even Germany[35] which is a country with about 5 million Turkish minority[36] does accept the fact o Armenian genocide without proper investigation and recognition that true victim of World War I and previous events is truly the

---

[31] European People's Party, "Resolution adopted by the EPP Political Assembly. 3 March 2015. The Armenian Genocide and European Values", accessed 16 September, 2018, https://www.epp.eu/files/uploads/2015/11/The-Armenian-Genocide.pdf.

[32] Vahagn Avedian, "State Identity, Continuity, and Responsibility: The Ottoman Empire, the Republic of Turkey and the Armenian Genocide", *European Journal of International Law* 23, no. 3, (August 2012), 797–820.

[33] Justine McCarthy Esat Arslan, Cemalettin Taşkıran and Ömer Turan, "World War I and the Revolt in Van", 176–232.

[34] Richard Spencer, "Turkey accuses EU of 'enmity' over 1915 Armenian genocide recognition". *The Telegraph*, April 17, 2015, accessed September 16, 2018, https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/turkey/11546643/Turkey-accuses-EU-of-enmity-over-1915-Armenian-genocide-recognition.html.

[35] Alison Smale and Melissa Eddy, "German Parliament Recognizes Armenian Genocide, Angering Turkey", *The New York Times*, June 2, 2016, accessed September 16, 2018, https://www.nytimes.com/2016/06/03/world/europe/armenian-genocide-germany-turkey.html.

[36] Daniel Pipes, "The Mundane Origins of Germany's Huge Turkish Population", *National Review*, October 31, 2016, accessed September 16, 2018, https://www.nationalreview.com/corner/turks-germany-history/.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ottoman Empire which by a miracle did not share a fate of Poland in XVIII century.

2.2. Ukraine

2.2.1. Background

Anthony D. Smith dedicated one of his books to the problem of national myths and memories. According to him these are components which help the nation to decide who they are. Ukrainians did not have their country so constructing a new myth of nation's origin was crucial to construct their national identity[37]. The essence of Ukrainian "Myth of origin" is blaming Poland for depriving of independency. Although maybe Polish rulers can be blame for this situation there is no guilt on the order peoples' site. Before the end of XVIII century the territory of Polish-Lithuanian Commonwealth was inhabited by the famers and ruled by lords of the feudal system. Therefore, it was not much more difference between the situation of Polish and Ukrainian farmers[38]. The intensification of conflicts between Poland and Ukraine took place in XVII century with the revolt of Chmielnicki and Cossacks' movement[39]. However, all of this seems not to matter anymore after 1795 when due to the third Polish partition Poland was divided between Austria, Prussia and Russia. As a result lands inhabited by Ukrainians were taken under the rule of Russian Empire[40]. Nevertheless, those historical events took place many centuries before the Volynian incidents did happened. Therefore, blaming Poland for depriving of independency cannot be justifying genocide as a way to construct national state.

Furthermore the reason of the rise of Ukrainian nationalism was connected with the fact that Ukrainians did not get their own country after World War I as they did previously hope[41]. The bitterness of this situation affected the Ukrainian movements during the Interwar Period. In 1939 Ukrainian nationalists get involved into the "Nachtigall" formation which was connected with Wehrmacht. Later in 1941 Stefan Bandera proclaimed in Lvov the

---

[37] Anthony D. Smith, "National Identity and the Myth of Ethnic Descent", in *Myths and Memories of the Nation* (New York: Oxford University Press, 1999), 29.

[38] Orest Subtelny, "The Polish-Lithuanian Period", in *Ukraine: a history* (Toronto: Toronto University Press, 2009), 69–92.

[39] Subtelny, "The Cossaks era", in *Ukraine: a history*, 105–200.

[40] Jerzy Lukowski and Hubert Zawadzki, "The Commonwealth of two nations 1572-1795", in *A Concise History of Poland* (Cambridge: Cmbridge University Press, 2001), 66–106.

[41] Czeslaw Partacz, "Banderyzm. Przyczyny zbrodni ludobójstwa SB-OUN i UPA w czasie II wojny światowej (Banderism the origin of the SB-OUN's and UPA's crime of genocide during Second Wrold War)", *Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem* 34, no. 4 (2012), *Acta Universitatis Wratislavienis* no. 3505, 51–74.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

independence of Ukraine. As a result, he was captured by the Germans and sent to a concentration camp from where he continued directing activities of Organization of Ukrainian Nationalists. It has to be mentioned that the centre of Ukrainian movement is located in Cracow at that time[42]. The outbreak of the World War II OUN and other nationalist Ukrainian groups understood as an opportunity for their case. Very quickly they reacted with upraises against Poland in Galicia. Those actions were later pacified by Soviet Army. The Volynian massacre was exercised mostly by an organization which was a military wing of OUN – Bandera faction: Ukrainian Insurgent Army (UPA). The members of UPA were not only former members of OUN but UPA recruited also many volunteers. According to some testimonies there were incidents when expressing a rejection towards the membership in UPA was punished by death. The UPA and OUN organizations hoped that the World War II will provide the circumstances for creating an independent state[43].

2.2.2. The forgotten genocide

The first document exposing the intentions toward the future of Polish people living in Volyn and East Galicia was the document "External Policy" presented on the first OUN Congress in 1930. According to this Agenda the Ukrainian land should be cleared from all foreigners in order to create the place for Ukrainian nation. Until 1942 this idea had spread between Ukrainian nationalists[44].

As earlier mentioned the war created suitable circumstances for the realization of this plan. Germans who at first were cooperating with Ukrainians withdrew their support after proclaiming the independence of Lvov. In 1943 the anti-Polish actions started. The first massacre happened in Parośla I Colony and was committed by the group commanded by Taras Bulba and 150 people were killed. Very quickly killing spread to other villages such as Kostopol, Sarny, Łuck, and Zdołbunów[45].

The carminative point took place on July 11 1943, the day which is

---

[42] Ivan Katchanovski, "Terrorists or National Heroes? Politics of the OUN and the UPA in Ukraine", in *Proceedings Annual Conference of the Canadian Political Science Association*, Montreal, June 1–3, 2010, accessed September 19, 2018, https://www.cpsa-acsp.ca/papers-2010/Katchanovski.pdf

[43] Grzegorz Rosinski-Liebe, "The "Ukrainian Revolution" Mass violence and political disaster", in *Stepan Bandera: The Life and afterlife of a Ukrainian Nationalist: Fasism, Genocide, and Cult* (Sttutgard: ibidem Verlag, 2014), 167–80.

[44] Partacz.

[45] 1943 Volhynia Massacre, "Truth and Remembrance. The Genocide on Poles Conducted by the OUN-B and UPA", accessed 16, 2018, http://volhyniamassacre.eu/zw2/history/178,The-Genocide-on-Poles-Conducted-by-the-OUN-B-and-UPA.html.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

remembered as Bloody Sunday. Polish people were exterminated in about 100 administration units. All actions were being proceeded according to a strategic plan[46]. Firstly, nationalists wanted to make sure that Polish people feel safe. As the time to start the action they have chosen late evening or early morning when people were gathering to have supper or breakfast after which they would go to the field for work. July was also not selected by a chance. In villages it is a time when the majority of the population is constantly busy with harvest. Therefore, they have less possibility to notice any suspicious actions. Secondly when the time the settlement which had to be exterminated was being surrounded by armed forces of UPA, what as a consequence did not leave any chance for escape to anyone. The most tragic fact about those events is the fact that those killings were not committed just by armed paramilitary UPA forces, but by civilians as well. Men, women, teenagers - those people were living near Poles, gathering together, living the same fate typical for village people in East Galicia and Ukraine. It has to be pointed that the most brutal killings were committed by those non-military people armed with guns, scythes, axes etc. Before July 1943 those neighbours were gathering in secret meetings where they had discussed how and when those massacres should be committed[47]. The sacred places like churches and chapels did not give Polish people any chance survive because they were slaughtered there as well. This activity was common during the Volynian massacres. Aside from other locations the killing happened e.g. in Poryck (about 200 people killed) and Chrynów (150 people killed)[48].

How brutally were those killings can be seen in many photographs and read in the witnesses relations. All of those sources show or describe corpses without heads, pregnant woman nailed to the table, children killed with axes.

Some commentators like to point out that there was an actually mutual fight

[46] Projekt ustawy o ustanowieniu 11 lipca Dniem Pamięci o Polakach - ofiarach ludobójstwa dokonanego przez OUN-UPA na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej Polskiej oraz o zmianie niektórych innych ustaw. Druk nr 2035 Warszawa, October 2, 2017, accessed September 16, 2018, http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/B713E037777080E5C12581E00037BEB2/%24File/2035.pdf.

[47] Ewa Siemaszko, "The July 1943 genocidal operations of the OUN-UPA in Volhynia", accessed 9, 2018, http://zbrodniawolynska.pl/ftp/zbrodnia_wolynska/The-July-1943-genocidal-operations-of-the-OUN-UPA-in-Volhynia.pdf.

[48] Bogusław Szarwiło, „*Krwawe dorzynki* Sierpień 1943 r. na Wołyniu", accessed September 16, 2018, http://wolyn.org/index.php/publikacje/875-krwawe-dorzynki-sierpie-1943-r-na-woyniu.html.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

between Poles and Ukrainians[49]. So consequently this massacre should be not considered as genocide. However, the fact that there was a strategic plan, no way to escape and absolutely no former conflict between Poles and Ukrainians prove that it was definitely a case of genocide and with this term it should be described.

There is still a dispute regarding the number of victims. According to the historian Grzegorz Motyka the number of people killed between 1939 and 1947 is closed to 100 000. The proportion of victims killed by Ukrainians and Poles in the act of revenge is 14 to 1[50]. The aim of those killings was one – to clear the land to be claimed by Ukrainians from Polish people. Therefore, in this article I use it as an example of genocide.

2.2.3. What have the European Union done with it?

The question of this article is how does the case of this genocide reflect on the policy of the European Union towards Ukraine and is that better one does it reflect? There is no administrative response from the European Union.

Polish side ask question why the killings in Srebrenica are accepted as genocide and those from Volyn are not. Why the Community support 11 July as a memory day for the Srenrenica victims, but does not react when Ukrainians attack Polish People when they try to proclaimed 11 July as a memory day for Volynian massacres[51]?

The final test for the European Union view on cooperation with Ukraine came in 2013 when the former president of Ukraine Viktor Yanukovych expressed the will to pull out from the association agreement with European Union[52]. Protests against this decision quickly escalated to the revolution which its final point met with overthrowing the government and the President. Suddenly the most important task for all countries in the European Union was to support the transformation in Ukraine[53]. There was no place for Volyn genocide at that

---

[49] Andrii Portnov, "Clash of victimhoods: the Volhynia Massacre in Polish and Ukrainian memory", *ODR Russia and Beyond*, November 16, 2016, accessed September 18, 2018, https://www.opendemocracy.net/od-russia/andrii-portnov/clash-of-victimhood-1943-volhynian-massacre-in-polish-and-ukrainian-culture.

[50] Grzegorz Motyka, *Wołyń '43* (Cracow: Wydawnictwo Literackie, 2011).

[51] *Remembering Srebrenica*, accessed September 17, 2018, https://www.srebrenica.org.uk/.

[52] Andrzej Szeptycki, "The European Union and the 'Euromaidan' in Ukraine", in *8th General Conference of the European Consortium for Political Research*, University of Glasgow, Glasgow, September 3 – 6, 2014, https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/b00e77b5-102b-44c7-9f51-6526eb16a2a6.pdf.

[53] Paul Kubicek, "Dancing with the Devil: Explaining the European Union's Engagement with Ukraine under Viktor Yanukovych", in *The Biennial Conference of the European Union Studies Association*, Boston MA, March 6, 2015.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

time. Politicians were afraid that this case may cause an obstacle for the process which had started in Ukraine. Polish government did not only stop discussing the case of genocide but also until last year did not accepted proclaiming 11th of July as an official state holiday celebrating the memory of the victims of Volynian massacres[54].

Finally, the European Union did not have any question regarding the ideas which were spread by the revolution participators. Moreover, there were also no questions regarding the people and symbols used during the events from 2014. Nobody expressed their concern regarding the black and red flag used by UPA at the time of Volynian massacres. No one also saw any controversy when the Bandera was called a Ukrainian hero[55].

European Union did not see any controversies in the act adopted by Verkhovna Rada of Ukraine on April 9, 2015 which is maintaining the military rankings of members of the UPA and OUN, and recognizing them as national heroes. What is more, in the same document the Ukrainian government provides legal protection to the memory of UON and UPA members[56]. The government plans to punish foreigners and their own citizens for negating the righteous of actions committed by those organizations[57]. In practice it means that killing about 100 000 children, women and men has to be seen by the international community as a justified.[58] Does the European Union take any response to this action? No. Poland is encouraged to protect the relationship with Ukraine because Ukraine became the strategic point in constructing the balance of power between the European Union and Russia. In the current political agenda there is no place for disputing the genocide which took place in Volyn. With on exception: the moment when Ukrainian politicians express their will to open their accession process to European Union. At that time, with the words of Polish politicians

[54] RFE/RL's Ukrainian Service, "Poland's Parliament Declares Volyn Massacres 'Genocide,' Ukraine Laments Move", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, July 22, 2016, accessed Sep 17, 2018, https://www.rferl.org/a/poland-parliament-declares-volyn-massacres-/27874252.html.

[55] Volodymyr Kulyk, "Ukrainian Nationalism Since the Outbreak of Euromaidan", *Ab Imperio* 2014, no. 3 (2014), 94–122.

[56] Verkhovna Rada Of Ukraine, "Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті", (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 25, ст.190), accessed September 17, 2018, http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/314-19.

[57] Josh Cohen, "Dear Ukraine: Please Don't Shoot Yourself in the Foot A controversial new law sends the wrong signals about the past and threatens free speech", *Foreign Policy*, April 27, 2015, accessed September 17, 2018, https://foreignpolicy.com/2015/04/27/dear-ukraine-please-dont-shoot-yourself-in-the-foot-nationalists-russia-bandera-rada/.

[58] Taras Kuzio, "The genocide myth and Poland's victimisation complex", *New Eastern Europe*, December 1, 2017, accessed September 19, 2018, http://neweasterneurope.eu/2017/12/01/genocide-myth-polands-victimisation-complex/.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

the European Union expresses their consideration regarding the national myth of Ukraine[59].

Do those actions affect the policy of European Union towards Ukraine? 2014 Agenda European Union provided to the Ukraine financial support estimated for about 15 billion dollars. Furthermore, bilateral agreement predicts the cooperation between European structures and Ukraine in the following areas: democratic reforms, economic development, peace building operations and support for the most needed people[60]. In 2017 the European Union and Ukraine signed the agreement about Deep and Comprehensive Free Trade Area[61].

The actions from the site of the European Union should have been taken. That is because Ukrainian nationalists are an active political force in contemporary Ukraine. In 2013 the group led by Andrey Bilecki cut off a head from the puppet imitating former Polish president Bronislaw Komorowski with the words "that is the destiny which waits for everyone standing against the unity of Ukraine"[62]. Last year the monument in honour of the victims from the Volyn Massacre was vandalized with nationalist's symbol[63]. It is reported that many Ukrainians who come to Poland refuse to use the Polish language even while they are working. Poland cannot be treated as a scapegoat and should be defended as a member state. Why is Poland not being defended? The answer of this question I will try to include after I will analyse the third case of genocide - probably the most dramatic moment for the European history - holocaust which - like it is postulated by Jews - should be called Shoah.

2.3. Germany

2.3.1. Background

Holocaust started with a concept that one race is a superior towards the other.

[59] Irina Czajko, "Czemu Ukraina nie może wejść do Unii?", *Opinie* July 14, 2017, September 17, 2018, https://pl.sputniknews.com/opinie/201707145876676-szczyt-ue-ukraina-bez-rezultatow/.

[60] European Union, "Delegation of the European Union to Ukraine. Ukraine and the EU. 16/05/2016", September 17, 2018, https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine_en/1937/Ukraine%20and%20the%20EU.

[61] European Comission, "EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area", September 17, 2018 http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_150981.pdf.

[62] "Ukrainian Banderites decapitate effigy of Polish president in front of the Polish embassy "(2013 video), March 8, 2015, accessed 17, 2018, https://freeukrainenow.org/2015/03/08/ukrainian-banderites-decapitate-effigy-of-polish-president-in-front-of-the-polish-embassy-2013-video/.

[63] "Monument to UPA fighters demolished at Polish cemetery: Authorities claim "illegal construction"", *UNİAN Information Agency*, April 27, 2017, accessed September 17, 2018, https://www.unian.info/politics/1897176-monument-to-upa-fighters-demolished-in-polish-cemetery-authorities-claim-illegal-construction.html.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

This statement is not new. XIX century brought the nihilist philosophy of Nietzsche who claimed that in the world one race is a master race designated to rule while the others are slaves. Consequently, for the sake of the world's development each race has to be placed in their places. From his work also comes the term "Übermensch" – superman[64] which was later used by Nazis. This ideology spread among NSDAP members through Nietzsche's sister who introduced them her brother's works[65]. For Hitler the "Übermensch" were Aryans and therefore they are on the top of a human race[66]. Others, Jews included, should be placed in their places according to their national and ethnical features.

Why the holocaust did happen? According to Hitler Jewish people were not possible to rule and understand. Their ideas, lifestyle and culture were seen as a reason why the Germany could not rich its rightful place[67]. Other scholars blame the humiliation caused by the Treaty of Versailles which together with the great depression caused the frustration in the society. All of this make a suitable condition for the rise of Nazi ideology[68].

Germans focused not only on providing the *Lebensraum* (living space) for the superior race. But what is superior race? How to define it? And finally how to transform current society into superior race? In other to achieve this goal German doctors implied eugenic methods. First they investigate physical biological features of each race. It allowed them not only to find the purest Aryan race but also to identify the members of Jewish population[69]. In the superior race was no place for any weaknesses. Potential genetic disorders were eliminated by force sterilization and abortion while handicapped people were a subject of euthanasia[70].

2.3.2. Not Holocaust but Shoah

[64] Friedrich Nietzche, "Zarathustra's Prologue", in *Thus Spoke Zarathustra*, trans. RJ Hollingdale, (London: Penguin Books, 1969), 39–53.

[65] Lucas Carte, "How did Friedrich Nietzsche's ideas influence the Nazi regime in the Third Reich?", accessed September 20, 2018, https://www.activehistory.co.uk/ib-history/extended-essay-history-samples/nietzsche.pdf.

[66] Adolf Hitler, *Mein Kampf (My Struggle),* (London: Hurst and Blackett Ltd.), 222–300, accessed September 20, 2018, https://thevirtuallibrary.org/index.php/en/?option=com_djclassifieds&format=raw&view=download&task=download&fid=9860.

[67] Hitler, 28–61.

[68] William L. Shirer, "Versailles, Weimar and the Beer Hall Putsch", in *The Rise and fall of the Third Reich: a history of Nazi Germany* (New York: Simon & Schuster Inc., 1990), 52–79.

[69] Robert N. Proctor, *Racial Hygiene: Medicine Under the Nazis* (Cambridge: Harvard University Press, 1988), 148–56.

[70] Henry Friedlander, *The Origins of Nazi Genocide: From euthanasia to the final solution* (Chapel Hill: The University of Carolina Press, 1995), 23–63.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

The genocide committed by Germans was the worse from all of those described in this article. It was the only one ordered, controlled and proceed by the state administration and with governmental orders[71] and also it has changed the view what does it mean to be a human and finally as a consequence made many things which we can observe today justifiable.

How all of that started? German decided that Jews are a threat for Germany and due to protect the III Reich they have to be separated[72]. Firstly, in the cities like Warsaw Jewish population was forced to wear an armband with the star of David. After some time Jews were forcibly relocated to the selected areas called ghettos[73]. Formally public opinion was told that the reason behind that are high epidemiological risk and Jewish collaboration against the Third Reich. The biggest ghettos in Poland were in Warsaw, Lodz and Bialystok. The rules in each were different. In some places Jews were allowed to go out from Ghettos while in others it was forbidden[74]. What was common in those areas is the fact that people lived in worse condition than animals. The food ration provided to ghettos was able to satisfy about 10% of the overall need. It is said that only in ghettos died about 700 thousand people as a result of hunger, executions and diseases[75]. After 1942 ghettos liquidation process had begun. Jews were gathered in trains and transported to the concentration camps[76].

According to the latest data published by United States Holocaust Memorial Museum the total numbers of ghettos, concentration camps and other facilities established by Nazi Germany between 1933-1945 could rich 42,000. Camp system included force labour camps, extermination camps (death camps) and

---

[71] Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force Evaluation and Dissemination Section G-2 (Counter Intelligence Sub-Division), "German Concentration Camps", *Central Intelligence Agency,* (2001 released), accessed September 21, 2018, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/GERMAN%20CONCENTRATION%20CAMPS_0001.pdf.

[72] Daniel Jonah Goldhagen, "The Eliminationism Program and Institutions, in *Hitler's Willing Executioners* (New York: Alfred A Knopf, 1996), 127–63.

[73] Emmanuel Ringelblum, Notes from the Warsaw Ghetto: The Journal of Emmanuel Ringelblum, ed. and trans. Jacob Sloan (New York: McGraw Hill Book Company, INC, 1958).

[74] Republic of Poland: Ministry of Foreign Affairs, The Mass Extermination of Jews in German Occupied Poland NOTE: adressed to the Goverments of the United Nations on December 10th. 1942 (New York: Roy Publishers, 1942), accessed September 21, 2018, https://www.iwp.edu/docLib/20131119_PLtotheUNontheHolocaust.pdf.

[75] Szmul Zygielbojm, *Stop them now: German mass-murder of Jews in Poland,* (London: Liberty Publications, 1942), accessed September 21, 2018, http://pbc.gda.pl/dlibra/plain-content?id=44516.

[76] Simone Gigliotti, "Ghetto Departures: The Emplotment of Experience", in *The Traim Journaey: Transit, Captivity, and Witnessing in the Holocaust* (New York: Berghahn Books, 2009), 60–89.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

transit camps[77]. The main complexes located in Poland were: Auschwitz where about 2 mln people were killed[78], Gross Rosen (about 40 000 killed)[79], Treblinka (about 800 000)[80], Majdanek (about 80 000)[81] and Stuthof (about 65 000 killed)[82].

How the life in concentration camp looked like? It was typical that when the new transport came people were selected two groups. First group was send to factories while the second was designated to the gas chambers. People who was unable to work were told that they are going to take a shower. They were stripped. Their hairs were cut down, they cloths were taken and stored, their gold was stolen as well (including gold teeth). Gold was send to the Reich, clothes were cleaned and resold in Germany. From hair they were making wigs. People sent to death were told now to have a shower.

People were divided into two groups. Frist which was sent to work and second which was killed in the gas chambers. Jews were told that they will only take a shower[83]. Those who survived first selection were told that the only way out from the camp is though the crematorium chimney. If somebody will work hard have a chance to live for about three months, if the prisoner is Jew three weeks. Total food ration for one prisoner was about 80 g of black bread[84].

Germans used prisoners as a material for their medical experiments. The most well-known are those with attitude, hypothermia, mustard gas, eye colour changes, dwarfs' skeletons, hepatitis, methods of sterilization, regeneration and transplantation of bones[85].

---

[77] United States Holocaust Memorial Museum, "CAMP SYSTEM: MAPS", Holocaust Encyklopedia, accessed September 22,2018, https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/gallery/camp-system-maps?parent=en%2F10760.

[78] Memorial and museum Auschwitz-Birkenau former German Nazi concentration and extermination camp, "The number of victims", *History*, ccessed September 22, 2018, http://auschwitz.org/en/history/the-number-of-victims/.

[79] Gross-Rosen Museum in Rogoźnica, "History of KL Gross-Rosen", *Gross-Rosen*, accessed September 22, 2018, https://en.gross-rosen.eu/historia-kl-gross-rosen/

[80] Muzeum Treblinka, Niemiecki nazistowski obóz zagłady i obóz pracy (1941-1945), "Liczba ofiar", *Treblinka II*, last update: December 13, 2013, accessed September 9, 2018, http://www.treblinka-muzeum.eu/index.php/historia/oboz-zaglady/liczba-ofiar.

[81] Majdanek Miejsce Pamięci i Muzeum, "History", *General Information*, accessed September 22, 2018, http://www.majdanek.eu/en/history/general_information/1.

[82]Muzeum Stutthof w Sztutowie. Niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady (1939-1945), *History*, accessed September 22, 2018, http://stutthof.org/english/node/8.

[83] Tadeusz Borowski, *Here in our Auschwitz and other stories*, trans. Madeline G. Levine (New Haven: Yale University Press, 2008).

[84] Tadeusz Borowski, *This Way for the Gas, Ladies and Gentlemen*, trans. Barbara Vedder and Michael Kandel (New York: Penguin Books, 1992).

[85] Andrew Korda,"The Nazi medical experiments", *ADF Health* 7, no. 1 (April 2006), 33–7.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Only in this case for 100% can be said that the State order the extermination of the people of a different race.

Germans eliminated the possibility of survival for Jews. In Poland for helping to the Jew the death penalty was given to the whole family[86]. However, the most tragic fact is that prisoner were forced to share the responsibility in the genocide. In concentration camps Germans many times used the hands of Capos to punish or murder the prisoners[87].

Why shoah? Jews used to protest against the word 'holocaust' which is taken from a Greek language and means 'the sacrifice'. They prefer the term 'Shoah' – a biblical term used to be explained as 'destruction'[88].

Zofia Nałkowska in the short story 'Medallions' wrote that "People dealt this fate to people"[89].

2.3.3. The response of European Union

Regardless the popular belief that the holocaust was something unusual for Germany and from the realistic perspective it is not possible that this ideology was actively supported by the nation which gave the world Goethe, Beethoven and Mozart. Unlike Turkey and Ukraine do not have a tendency to total annihilation concept based on their national pride. Thus Germany since Holy Roman Empire tried to do their best to success in their war with pagans. Holy Roman Empire tried to prevent the emerge of Polish national state by forcing Christianisation over territories occupied by Slav tribes ruled by Piasts[90].

Secondly Poland lost independency for nearly 150 years and did not commit the genocide like Germany after Versailles.

The European Union usually claims that the holocaust was only the matter of a sick political system. However, let's not forget that people working in concentration Camps were ordinary members of German society whose complexes regarding their national identity escalated to the moment when the

---

[86] United States Holocaust Memorial Museum, Victims of the Nazi 1933-1945-Poles, accessed September 22, 2018, https://www.ushmm.org/m/pdfs/2000926-Poles.pdf.

[87] Adam Braun, "La "zona gria" the paradox of judgment in primo levi's 'grey zone'", in *JUDGING 'PRIVILEGED' JEWS Holocaust Ethics, Representation, and the 'Grey Zone'*, (New York: Berghahn, 2013), 42-75.

[88] Yad Vashem, "The Holocaust: Definition and Preliminary Discussion", *The Holocaust Resource Center*, accessed September 22, 2018, http://www.yadvashem.org/yv/en/holocaust/resource_center/the_holocaust.asp.

[89] Zofia Nałkowska, Medallions (Jewish Lives), translated by Diana Kuprel, (Evanston: Northwestern University Press, 2000).

[90] Richard Kwiatkowski," The Birth of Poland", in *The country that refused to Die: The story of the People of Poland* (XLIBRIS, 2016).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

last solution was to construct the superior race[91]. Above this in concentration camps the manufacturing of soap from the human fat was not operated by machines but people who did believe that Jews are not humans[92].

Those facts open a question if it is really safe to put the security of Europe in German hands? If there are so may disputes regarding the genocide of Armenians why the European Union allows Germany to remain the dominant power in Europe? Many will argue that Germany is a great economy and German people did pay their price for that what happened. Did they really do? Right after World War II Germany was divided into two parts - Federal Republic of Germany and German Democratic Republic[93]. Nevertheless in 1950 Germany along with Belgium, France[94], Italy[95], Luxembourg and the Netherlands was the founding state of the European Coal and Steel Community[96].

It is well known that the prisoners in concentration camps were forced to work in a military, industrial and pharmaceutical factories. Did they receive any gratification for their work? Did Germany, as it should be done in XX century, close those factories and distributed their assets between the victims of force labour? No, it didn't. Bosch, Siemens, Bayern and many others are fine and well on a global market nowadays[97].

The latest very alarming phenomenon is connected with the transfer of responsibility for holocaust from Germany to Poland. In 2012 President Obama used a phrase Polish Death Camps in his speech[98]. This year the American government accepted the law 447 which gives a right to the Jewish population regardless even if they blood relation or nor with Jewish victims of

---

[91] Yehuda Cohen, "The nature of German Identity-A Comparison", in *The Germans: Absent Nationality and the Holocaust*, (Brighton: Sussex Academic Press, 2010),42–63.

[92] Nałkowska.

[93] "Potsdam Agreement Protocol of the Proceedings, August l, 1945", *NATO: ebookshop*, accessed September 24, 2018, https://www.nato.int/ebookshop/video/declassified/doc_files/Potsdam%20Agreement.pdf.

[94] Ayşe Kulin, Last Train to Istanbul, translated by John W. Baker, (Las Vegas : Amazon Crossing, 2013).

[95] Frederick William, "Twenty years after" in, *The Brutal Friendship: Mussolini, Hitler and the Fall of Italian Fascism*, (London: Weidenfeld and Nicolson, 1962), 29–41.

[96] David M. Wood, Birol A. Yeşilada, "The Theory and Practice of Regional Investigation", in: *The Emerging of European Union* (New York: Longman, 1996), 15–30.

[97] Vincent Chatel and Chuck Ferree, "List of the Major Companies Involved in the Concentration Camps", in The Forgotten Camps, (JewishGen, Inc.), accessed 22 September, 2018, https://www.jewishgen.org/ForgottenCamps/Camps/MainCampsEng.html.

[98] "US President Barack Obama: "Polish death camp"", *Polskie Radio*, August 16, 2017, accessed September 19, 2018, https://www.polskieradio.pl/320/6223/Artykul/1820696,US-President-Barack-Obama-Polish-death-camp.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

the holocaust right to claim the material fulfilment from Poland for the properties lost in World War II[99]. European Union did not make any intervention against this law. Finally, Erika Steinbach and her German Federation of Expellees reclaims the reparation for their resettlement at the same time presents German people not as oppressors but as victims of World War II[100].

On the contrary to the discourse forced by Germany[101], the oppressor were German people. Holocaust and the total destruction of Warsaw were done not by some UFO's SS from the planet Nazi how they wish to believe. Consequently, the question if German domination in the European Union is safe and justifiable for the European Community have to be asked.

3. Conclusion

The main explanation behind the genocide as a determinant of the European Union policy regarding selected countries is related with so called European values. Consequently, in theory the European Union does not support those countries which were involved in mass murders. However, three cases described in this article expose that this problem does not have same impact on the European Union policy each time. The European Union declares that the dominant factor which determines either the genocide has influence on the bilateral relation or not is state's attitude to the genocide. However, three cases analysed in this article support the these formulated by Martha Finnemore that human life does not have an equal meaning[102]. The question is why if the European Union sees the genocide as an obstacle for Turkey in the accession process this is not a problem case of German dominance in the European Union? Why also does the European Union not support Poland - a member states - in the case of genocide investigation? Needless to say that when Turkey is urged to unconditional acceptance of Armenian genocide, while Ukraine is not being even warned because of their open support to the

[99] Polish-American constituency, "Legal Objections to Bills S.447 and H.R.1226", *Polonia Institude*, January 31, 2018, accessed September 9, 2018. https://www.poloniainstitute.net/polonia-today/legal-objections-to-bills-s-447-and-h-r-1226/.

[100] Samuel Salzborn, "The German myth of a victim nation: (re-)presenting Germans as victims in the new debate on their flight and explusion from Eastern Europe", in *A Nation of victims?: representations of German wartime suffering from 1945 to the present*, ed. Helmut Schmitz (Amsterdam: Rodopi, 2007), 87–104.

[101] Yehuda Cohen, "A Changing Self-Image vis a vis the Holocaust", 108–16.

[102] Martha Finnemore, "Constructing the norm of Humanitarian Intervention", in *The Culture of National Security: Norms and identity in World Politics*, ed. Peter J. Katzenstein (New York: Columbia University Press, 1996), 153–85.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

organization which committed the genocide. There is also no intervention in case of Germany and their growing domination. To sum up, my arguments support the thesis of this article that the European Union's use of the term 'genocide' is a proof of relativism inside the community policy.

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE BİR DIŞ POLİTİKA ARACI OLARAK KAMU DİPLOMASİSİ KAVRAMI

Pınar Eldemir

Özet

Kamu diplomasisi başta Uluslararası İlişkiler (Uİ) disiplini olmak üzere İletişim Çalışmaları ve Siyaset Bilimi gibi sosyal bilimin birçok farklı disiplin ve teorik yaklaşımı tarafından incelenmekte olan ve stratejik iletişim düşüncesini içeren bir kavramdır. Bu kavram devletler ile yabancı halklar arasında kurulan ilişkinin farklı boyutlarına işaret eder. Her ne kadar kamu diplomasisi Uİ disiplinine Soğuk Savaş'ın ortası itibariyle girmiş olsa da, bir devletin başka bir devletler o devletin halkı vasıtasıyla iletişime geçme fikri aslında çok daha eskilere dayanır. Kavramın literatüre girişi dönemin tarihsel ve siyasal koşulları ile ilgilidir ve bu konu çalışmamızda ayrıca tartışılacaktır.

Bu çalışma ise kamu diplomasisi konseptini Uİ disiplini çerçevesinde ve bir dış politika enstrümanı olarak soyut olarak değerlendirmeyi hedeflemiştir. Çalışma temel olarak iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kamu diplomasisi kavramın tanımına, literatüre nasıl ve ne şekilde girdiğine, hangi araçların kamu diplomasisi aracı sayıldığına, kamu diplomasisini propaganda olarak değerlendirmenin yanlışlığına ve kavramın sosyal bilim disiplini ile olan çok boyutlu ilişkisine değinilmiştir. İkinci kısımda ise Uİ teorilerinin kamu diplomasisi kavramına nasıl yaklaşabileceği üzerinde bir tartışma yapılmıştır.

1. Kavramsal ve Tarihsel Arka Plan

Devletler tıpkı insanlar gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda birbirleri ile etkileşime geçme ihtiyacı duyarlar ve bu ihtiyaçları son dönemde ortaya çıkmış değildir. Aksine, Vestfalya düzeninin oluşmaya başladığı yıllardan beri birbirlerinden bilgi almak ve birbirlerine bilgi vermek her biri için oldukça önem taşımıştır. Klasik diplomasi tam da bu noktada devreye girmiştir. Yani devletler eşitler arası bir iletişim kurmakta ve bunu da kendi kurumsal yapılarından destek alarak yapmaktadır. Kimi durumlarda elçiler görevlendirilmekte ve devletlerarası üst düzey ziyaretler yapılarak bu süre içerisinde ikili ilişkiler ele alınarak dönemin ihtiyaçları doğrultusunda bir politika izlenmektedir. Özetle, klasik anlamda diplomasi devlet düzeyindeki ilişkileri ile devletlerin ulusal ve siyasal çıkarlarını içeren bir kavram olmuştur.

Bununla birlikte, devletler arası ilişkilerin kurulmasında tek önemli unsur klasik diplomasi değildir. Zira dönüp Weberyan devlet tanımına bakarsak görebileceğimiz şey, meşru şiddet tekelini elinde tutan devletin bu tekeli uygulayacağı bir halk veyahut bir toprak parçası olmaksızın işlevsiz kalabileceği olacaktır. Dolayısıyla, diplomatik ilişkileri incelerken insan faktörünü göz ardı etmek uluslararası siyaseti anlama ve yorumlama konusunda eksik bir analiz yapmaya yol açabilir.

Kamu diplomasisi, uluslararası siyaset literatüründeki devlet-toplum ilişkisini bu anlamda bir bağlama oturtma konusunda işlevsel kavramlardan bir tanesi olmuş olsa da bunun çok daha ötesinde bir anlama sahiptir. Kavram temel olarak devletlerin yabancı halklar ile sahip olduğu sosyal, kültürel, politik ve ekonomik diplomasi araçları ile belirli bir strateji doğrultusunda doğrudan iletişim kurabilmesine verilen addır. Devletler tarih boyunca belirli dönemlerde bu stratejik iletişimi yabancı halklar ile kurmaya çalışmış olsa da, bu ilişki biçiminin Uluslararası İlişkiler (Uİ) literatürüne girmesi Soğuk Savaş'ın ortalarını bulmuştur.

Ancak burada bir parantez açmak gerekmektedir. Zira kavramın disipliner tartışmalara kamu diplomasisi etiketiyle girmesinin Soğuk Savaş ile başlatılması aslında kavramın politik ve ideolojik bir yanının da olduğunu gösterir. Zaten devletlerin toplumları etkileyerek diplomatik ilişkilerini geliştirmeye dair yapmış olduğu pek çok şey varken, tüm bunların iki dünya gücü arasında gerçekleşen ekonomik ve kültürel üstünlük savaşında ortaya çıkması tarihten kopuk bir biçimde değerlendirilemez.

Kamu diplomasisi oldukça politik ve ideolojik bir kavram olmakla beraber, zaman içerisinde teknolojinin ve siyaset yapma biçiminin değişmesi dolayısıyla kavramın politik yapısı yerini devlet merkezli bir diplomasiden çok kamuoyunun diplomasisine geçişini sağlamıştır. Nasıl geleneksel diplomasinin devletlerarası bir ilişki anlamına geldiğini söylüyorsak, kamu diplomasisi de, özellikle 1960'lı yılların sonrasında, devlet-yabancı toplum (ya da öteki halk) aktörleri arasında gerçekleşen bir politika olmuştur. Ne zaman dijital dönüşüm ve çok aktörlü uluslararası sistem tartışmaları başlamış ise, işte o zaman yeni-kamu diplomasisi kavramı literatüre girmiş ve devlet dışı aktörlerin de birbirleri ile kurduğu ilişkinin diplomatik boyutunun öne çıkması sağlanmıştır. Bu ayrımı yapabilmek Uİ teorilerinin kamu diplomasisini açıklarken nasıl

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

farklı pencerelerden baktığını anlamak adına oldukça önemlidir.

Nelerin kamu diplomasisi aracı olarak sayılabileceğini açıklarken ise bunları tek bir kategoriden anlatmaya çalışmak çok da yeterli olmayabilir. Çünkü insana dair olan her şey bir kamu diplomasisi aracı olabilir ve bunun sebebi de toplumsal çeşitlilik ile ilgilidir. Yani nasıl ki dünya üzerinde birden çok kültür ve toplum varsa, bir o kadar da kamu diplomasisi aracı ve toplumlara ulaşma yolu vardır. Ayrıca bu çeşitlilik sadece devletlerin toplumsal yapıları ile de ilgili değildir. Zamana ve mekana bağlı olarak kamu diplomasisi araçları çeşitlenebilir. Örneğin, Gilboa kamu diplomasisi araçlarının kullanımında göz önünde bulundurulması gereken faktörün kurulması arzulanan ilişki biçimi ile yakından ilişkili olduğunu söyler. Gilboa'ya göre, kurulan ilişkinin "kısa, orta ve uzun vadeli" olmasına göre kullanılacak aracın da çeşitlenebildiğini belirtmiştir.[1] Bunun yanı sıra, Nakamura ve Weed yapmış oldukları çalışmada daha geniş bir kamu diplomasisi aracı perspektifi sunmuş ve "insanlarla kurulan birebir etkileşimi, uzman programlarını, kültür ve sanat performanslarını, edebi eserlerini, filmleri ve TV programlarını" bir kamu diplomasisi aracı olarak değerlendirmektedir.[2]

Buna ek olarak, teknolojinin gelişmesi ile birlikte dijital dönüşüm devletler için gözden kaçırılmaması gereken bir olgudur. Çünkü dijital dönüşüm devletlere toplumlarla birebir iletişim kurma ve etkileşime geçme şansı tanır. Medyanın kullanımı bu şansın değerlendirilmesi açısından önemlidir. Özet olarak, bir devletin kamu diplomasisi politikası oluştururken kullanmayı planladığı araçlar hem hedeflediği toplumun kültürel kodlamasına hem de dönemin siyasal koşullarına bağlıdır. Ayrıca artık kamu diplomasisinin tek yürütücüsünün de ulus-devletler olmayışı bize ne kadar geniş bir araç yelpazesinden bahsedebileceğimizi gösterir.

Kamu diplomasisinin ne olduğuna yönelik tartışmalar yapılırken en çok tartışılan konulardan birisi kavramın propaganda ile aynı kefeye konulup konulamayacağı olmuştur. Bu açıdan bakıldığında, kamu diplomasisinin Soğuk Savaş ile olan ilişkisini açıklamak kavramın neden propagandadan ayrı

[1] Eytan Gilboa, "Searching for a Theory of Public Diplomacy," *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, no. 616 (2008): 73.

[2] Kennon H. Nakamura, Matthew C. Weed, *U.S. Public Diplomacy: Background and Current Issues,* (Fas: 2009), https://fas.org/sgp/crs/row/R40989.pdf.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bir yerde değerlendirilmesi gerektiğini anlamak açısından önemlidir. Çünkü Soğuk Savaş yapısı itibariyle ideolojik bir rekabet ortamını da içerisinde barındırmaktadır ve gerek Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) gerekse Sovyetler Birliği'nin nükleere dayalı Soğuk Savaş stratejilerinin uluslararası açıdan kabul görmesi için onaylanma ihtiyacına sahiptir. Yani silahlandıkları zaman onların politikalarını onaylayacak ve gerek duydukları zaman stratejik ve politik olarak onlara ihtiyaç duydukları her ne ise onu sağlayacak diğer devletlere ihtiyaçları vardır.

Fark edileceği üzere kamu diplomasisinin hedefleri arasında uzun vadeli ilişki kurma fikri de vardır ve dolayısıyla propaganda bu uzun ilişkiyi kurma konusunda yetersiz olmaktadır. Çünkü propaganda tek taraflı bir etkileşim sürecine maruz kalma anlamına gelmektedir. Buna ek olarak da, hedef kitleye verilen mesaj çeşitli tarihsel çarpıtmalar ve ideolojik vurgular içerebilir. Burada kamu diplomasisinin de ideolojik unsurları içerdiğini söylemek mümkündür ancak bu iki kavramın eş anlamlı kullanılabileceği anlamına gelmez. Çünkü kamu diplomasisinde en önemli şey ilişkinin çok taraflı olması ve her iki devletin birbirinden birbirinin kim olduğunu öğrenmesidir. Devletler kamu diplomasisi politikalarını belirlerken, bu politikayı uygulayacakları devletlere kendilerini tanıtmak adına ulusal kimliklerini tanıtmak ve onların bu kimliği bilgisel olarak özümseyerek kendileri ile bir ortak düşünce kanalı açmaya çalışmalarını amaçlar.

Uİ literatüründe propaganda ve kamu diplomasisi konusunda birbirine zıt iki görüş bulunmaktadır. Propagandanın kamu diplomasisi ile bir tutulması gerektiğini düşünenler kavramın aslında hükümetler tarafından yürütülen bir propaganda biçimi olduğunu savunur. Örneğin, Hart'a göre kamu diplomasisi "bir dış politika aracı olarak propagandanın kurumsallaşmış" haline denmektedir.[3] Ancak propagandanın başkalarını etkileme konusundaki en önemli özelliği tek taraflı bir yapıya sahip olmasıdır. Bununla paralel olarak, Cultural Diplomacy Dictionary'de belirtildiği üzere bu kavram "bireylerin ya da bir grup insanın algılarını ve inançlarını etkilemek üzere tek taraflı bir argüman sunarak kullanılan iletişim aracı" anlamına gelmektedir.[4] Yani

[3] Justin Hart, *Empire of Ideas: The Origins of Public Diplomacy and the Transformation of U.S. Foreign Policy* (New York: Oxford University Press, 2013), 3.

[4] Center for Cultural Diplomacy Studies, *Cultural Diplomacy Dictionary* (Berlin: Center for Cultural Diplomacy Studies Publications, 2013, 78.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

görüleceği üzere propagandada kamu diplomasisindeki sürece dahil olan tarafların birbirlerinden beslenmesinden çok, tek tarafın kendi fikir ve düşüncelerini belirli dışlamalarla oluşturmuş olduğu karşı tarafa empoze etmesi üzerinde durulmaktadır.

İki kavram arasındaki karşılıklılık ayrımından öte, üzerinde durulması gereken diğer bir farklılık da varsayımsal bu iletişimi kurarken devletlerin birbirlerine verdikleri, daha doğrusu pazarlamayı amaçladıkları mesajın niteliğine ilişkin ortaya çıkan farklılıktır. Wolf ve Rosen'ın da belirttiği üzere propaganda "gerçek dışı ve asılsız bazı kombinasyonların olgularla karıştırılmasıdır".[5] Yani propaganda olmayanı olmuş gösteren tek taraflı yanıltıcı mesajlar içerir. Ancak kamu diplomasisinin vermiş olduğu mesaj bundan daha farklıdır. Açacak olursak, kamu diplomasisi var olan kültürel kodlamayı satmanın bir yoludur. Yani, kamu diplomasisi politikalarında oluşturulan mesajlar devletlerin sahip oldukları kültürel ve sosyal arka plandaki imgelerin alınıp tarihsel bir zeminde söyleme dökülmesi yoluyla oluşturulmaktadır.

Kamu diplomasisini Uİ literatüründe analiz ederken karşımıza çıkabilecek bir diğer kavramsal tartışma kavramın akademik literatüre girdiği Soğuk Savaş dönemi koşulları ile yakından ilgilidir. Soğuk Savaş'a kadar "savaşmak" iki devletin çıkar çatışması sonucunda varmış oldukları politik gerilimin sert güce dayalı bir biçimde uluslararası sistemde dışavurumu şeklinde tarif edilmiştir. Yani devletler bu periyod öncesinde savaştıkları zaman askeri güçlerini kullanarak birbirlerine askeri stratejileri, ulusal çıkarları ve daha da önemlisi güç kapasiteleri uyarınca saldırmışlardır. Elbette ki, saldırmak savaşma nosyonunun sadece bir parçası olmuştur. Soğuk Savaş ile değişen şey savaş formatında yaşanan devrimsel bir dönüşümdür. Zira, artık ideolojik gerilimler kendi başlarına bir savaş biçimi olabilmekte ve bunun askeri gücün dışında pek çok farklı araçtan bahsedilebilmektedir.

Parantez açacak olursak, burada söylenmeye çalışılan şey ideolojinin devletler arası çatışmalardaki rolünün Soğuk Savaş ile var olduğu değildir. Vurgulanan şey aslında kültürel ve düşünsel farklılıkların artık başlı başına bir savaş sebebi haline gelmesidir. Devletler, askeri güçlerine dayalı olan savaş ve çatışmalarda

[5] Charles Wolf Jr, Brian Rosen, Public Diplomacy: How to Think About and Improve It (Santa Monica: RAND Corporation, 2004), https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/occasional_papers/2004/RAND_OP134.pdf.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

hedeflerine odaklanmak ve daha az maliyetle ulusal çıkarlarına daha çabuk ulaşmak için toplumsal desteğe ihtiyaç duyarlar. Her ne kadar bu ihtiyaç devletlerin siyasal kültüründe devlet-toplum ilişkisinin nasıl tanımlandığına bağlı olarak değişkenlik gösterse de, Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği uluslararası toplumda güven kazanmaya ihtiyaç duymuşlardır ve bunun yolunun da daha çok nükleer silaha sahip olup birbirine saldırmak olmadığının aslında farkındadırlar. Askeri güç sahibi olmak her ne kadar bir devlet için önemli olsa da, siyasal gücün sadece askeri unsurlardan oluşmadığını bilmek ve bunun ayrımının farkında olmak kamu diplomasisinin uluslararası politikadaki rolünü analiz ederken epey önemlice bir role sahiptir.

Gücün tanımının nasıl yapılabileceği Uİ disiplininden önce siyaset felsefesi literatürü tarafından üzerinde oldukça çok durulmuş olsa da, tahmin edileceği üzere tanımın ne olabileceği üzerine tek bir şeyde uzlaşılamamıştır. Zaten uzlaşılmasına da gerek yoktur çünkü bazı kavramlar çok anlamlılıkları ile daha anlaşılabilir bir anlam seti sunar. Bu tip bir çok-anlamlılığın yanı sıra, birden fazla tanım sosyal bilim araştırmalarında hakim paradigma dönüşümlerini anlama konusunda da epeyce işlevselidir. Bütün bu bilgilerin ışığında, gücün unsurlarını tanımlamadan ve ona bir uluslararası politika perspektifi vermeden önce özünde ne anlama geldiğini ve ne biçimde kullanıldığını açıklamak faydalı olacaktır.

Bir kamu diplomasisi programının ya da politikasının başarılı olup olmaması, bu politikaları uygulayan devletin müzakere, ikna ve kendisini küresel düzeyde toplumlar nezdinde nasıl kabul ettiği ile yüksek derecede ilişkilidir. Bu kabul ettiriliş de bizi siyasal güç kavramına getirir. Tarih boyunca devletler silah yoluyla istediklerini yaptırmaya çalışmış olsalar da, bunun her zaman işe yaramadığı açıkça görülmüştür. Kaldı ki bunun en büyük kanıtı yıllarca süren Soğuk Savaş dönemidir. Her ne kadar Uİ literatürü bu periyoda çoğunlukla nükleer savaş vurgusu üzerinden yaklaşmış olsa da, savaşın ideolojik boyutunun etkisi göz ardı edilemez. Çünkü savaşan sadece iki devlet değildir, aksine savaşan iki dünya düzenidir. Kapitalist ve komünist ideolojinin gerilimi uluslararası politikaya yansımış ve hatta bu dönemin bu kadar uzun sürmesinin de en büyük tetikleyicisi olmuştur. Sonuç olarak, siyasal güç kavramı kamu diplomasisi söz konusu olduğunda ikna etme ve kendini başkalarının gözünde onaylatma üzerinden okunduğu takdirde neden bir devletin başka bir devlete giderek bir dans festivali düzenlediği, veyahut bir spor müsabakası organize ettiğini bize açıklar.

Bu kısımda son olarak değinilmesi gereken diğer bir konu kamu diplomasisinin Uİ disiplininin dışındaki diğer disiplinler ve düşünce okulları tarafından dikkate değer bir biçimde incelenmesinin önemli olmasıdır. Örneğin, hedef kitleyi belirler ve yabancı halkın kim olduğunun içi doldurulurken sosyolojik bir perspektiften, verilecek mesajı belirli bir bağlama oturturken dilbilimden ve bu mesaj bir nevi pazarlanır hale getirip satarken de halkla ilişkiler ve pazarlama alanından faydalanılır. Örnek vermek gerekirse, ulus-markalaşması kavramı pazarlama literatürü tarafından kamu diplomasisinde verilen mesajın ne şekilde oluşturulması ve nasıl yaygınlaştırılması gerektiği sonucunda ortaya çıkmış bir kavramdır. Kısacası, tüm bunlar bir bütün olarak ele alındığında anlamlıdır.

2. Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Kamu Diplomasisi

Uluslararası politikayı anlamak ve açıklamak siyaset teorisi olmaksızın yapıldığında, yapılan şey basit bir kronoloji anlatısının ötesine geçemez. Teoriler tarihsel, siyasal, kültürel ve toplumsal olguları bir yapı ve bağlam üzerinde anlamaya yarar ve hiçbirinin hedefi birbirini olabildiğince yanlışlamak değildir. Bununla birlikte, pek çok teori bir öncekine bir eleştiri getirerek kendi ontolojik ve epistemolojik arka planını beraberinde getirir, temelini oluşturur ve bunun üzerinden bir analiz yapar.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, Uİ literatüründe üç temel teorik yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Her biri belirli bir konjonktürün uzantısı olarak oluşmuş ve dönemin politik dünyasına dair argümanlar geliştirmişlerdir. Çalışmanın bu kısmı birazdan özetlenecek olan üç temel teorik sınıflandırmanın kamu diplomasisi kavramına ne şekilde yaklaşabileceğini yorumlamayı hedefler.

Eğer diplomasiyi bir eylem olarak tarif edersek, bu eylemin aktörü Uİ literatüründe devlettir. Bununla bağlantılı olarak, Uİ teorileri çoğunlukla devlet ve devletin parçası olduğu uluslararası politika konularında siyasal güç kavramı üzerinden hipotezler geliştirmişlerdir. Yani her ne kadar literatürde kamu diplomasisi ve Uİ disiplinini birbirine bağlayan teorik çalışma sayısı çok olmasa da, çalışmamızın bu kısmı geleneksel ya da klasik kamu diplomasisi kavramını Uİ teorilerinin nasıl okuduğunu açıklamaya çalışmıştır.

Realizm fikirsel temellerini Thomas Hobbes ve Niccolo Machiavelli gibi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

düşünürlerden alan ve dünya siyasetini çoğunlukla güç ve güvenlik odaklı okuyan devlet merkezli bir teoridir. Klasik realizm ve neorealizm gibi farklı alt dalları da içinde barındıran bu teoriye göre devletler uluslararası siyasetteki en önemli aktörleridir ve her zaman kendi çıkarlarını ön planda tutar. Buna göre, ulusal güvenliklerinin sağlam olup olmadığı ve sahip oldukları siyasal güç bir devletin uluslararası sistemdeki yerini belirler.

Üzerinde durulmasının önemli olduğu ikinci bir konu ise realizmin uluslararası siyasetin anarşik bir yapısı olduğuna ilişkin varsayımıdır. Bu perspektif bizi devletlerin böylesine bir karmaşada tüm bu anarşik yapının yaratması muhtemel olası yıkıcılığını önleyebilme becerisinin devlete has bir şeymiş algısına sahip olmamıza sebep olur. Ulusal güvenlik bu anarşik yapıda devletler tarafından sağlanan bir güvencedir. Tam da bu noktada Kegley ve Wittkopf'un ulusal güvenlik tanımına bakmak oldukça faydalı olacaktır. Yazarlar ulusal güvenliğin "bir ülkenin dış müdahale korkusundan psikolojik olarak kurtulması" anlamına geldiğini söyler.[6]

Yani tüm bu çerçeveden bakıldığında, realizm için devletlerin diğer devletleri görme şekli dost-düşman analojisi üzerinden oluşur. Dolayısıyla realist perspektifin kamu diplomasisinin neden bir devlet için önemli olduğunu, kavramın ulusal çıkarların hayata geçirilmesi üzerinden yorumlandığını söyleyebiliriz. Özetle, realist kamu diplomasisi devletlerin birbirleri hakkında bilmedikleri kritik bilgileri edinmeleri ve rakiplerini kendi çıkarları doğrultusunda ikna etmek üzerine kullandıkları bir strateji biçimidir.

Liberalizmin temelinde ise, bireyin ön planda olduğu ve fikirlerin siyaset yapma şekillerini etkilediği fikrini görmemiz mümkündür. Pek tabii ki, bunun çok daha ötesinde derin anlamlara sahip olan liberal düşüncenin uluslararası politikaya yansıma biçimi Kant tarafından ortaya konan "ebedi barış" fikridir. Ayrıca bununla ilintili olarak da Uİ disiplininin içerisinde tartışılan demokratik barış teorisi demokratik devletlerin birbirleriyle savaşmayacağı iddiasını savunur. Bu noktada şunu söylemek mümkündür ki, Kant tarafından idealize edilen ebedi barış, bugünün uluslararası ilişkilerini açıklamada kimi zaman yetersiz kalmış olsa da kamu diplomasisinin devletlerin birbirlerine yönelik algılarını değiştirirken ne işe yaradığını anlamamız açısından oldukça önemli

[6] Charles W. Kegley, Eugene R. Wittkopf, *World Politics: Trend and Transformation* (New York: St. Martin Press, 1995), 371.

bir yeri bulunmaktadır.

Açacak olursak, liberalizm perspektifinden kamu diplomasisi okuması yapmak çok kolaydır. Çünkü kavram zaten kendinden menkul bir biçimde siyasal aktörler arasındaki fikir ve kimliklerin alışverişi yoluyla birbirinin dış politikasını etkileme ve uzun vadeli ilişki kurma düşüncesini en başından beri içerir. Bu düşünceye göre, devletler kamu diplomasisi ile uzun vadeli ittifaklar kurabilir ve realist perspektiften farklı olarak bu ittifakı kendi çıkarlarından çok uluslararası toplumun çıkarı olarak tanımlarlar. Yani, liberal kamu diplomasisi anlayışı devletler arası işbirliğinin önemini vurgular ve bu toplumların da uluslararası politikada oynadığı role dikkat çeker. Ancak bu kolaylık kamu diplomasisinin liberal bir kavram olduğu anlamına gelmez. Kamu diplomasisi herhangi bir Uİ teorisine has bir kavram değildir.

Liberal kamu diplomasisi düşüncesine göre eğer bir devlet başka bir devletle iletişimden öte "etkileşime" geçmek istiyorsa, hem kendisini açık bir biçimde tanıtmalı hem de karşısındaki diğer aktörün kültürel kodlamalarına da hakim olmalıdır. Bu konuda parantez açacak olursak, kamu diplomasisinde hedef alınmış her gruba aynı politikalarla yaklaşmanın istenen sonucu vermeyeceğini söyleyebiliriz. Çünkü kamu diplomasisi bir açıdan da stratejik bir iletişim biçimidir. Dolayısıyla, nasıl insanlar herkesle aynı şekilde konuşmuyorsa; devletler de her topluma aynı biçimde yaklaşamaz.

Son olarak ise, inşacı perspektifin kamu diplomasisine nasıl yaklaştığı konusu Uİ literatüründe oldukça seyrek rastlanan bir tartışmadır. Fakat sayısal bu azlık analizin yeteriz oluşu anlamına gelmez. Aksine bir devletin kendisine dair yarattığı algıyı nasıl yeniden inşa ettiği ve bu süreçte karşısındaki aktörü nasıl etkilediğini inşacı perspektiften görmek mümkündür. Ötekinin, yabancı halkın, diğer olanın inşa edilmesi ve buna yönelik bir kamu diplomasisi politikası oluşturarak sahip olunan algının değiştirilmesi aslında inşacı perspektifin üzerine eğilmiş olduğu konulardır.

3. Sonuç

Korku ile yaptırılan hiçbir şey uzun vadeli ilişki kurma açısından olumlu bir getiriye sahip olmaz. Her ne kadar korku kısa vadede gücün istenilen şeyi yaptırma ya da yaptırmama boyutunu ortaya çıkartırken iyi bir itici güç olsa da, bir devlet uzun vadeli ilişki kurmak ve kamuoyunda kendisine yönelik olumlu bir algı yaratmak istediği bir başka devleti bombalayarak veya korkutarak

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
istediğine ulaşamaz. Kalıcı diplomatik ilişkileri kurmak ikna etmek ile ilgilidir ve toplumsal tarih okuma becerisi gerektirir. Dolayısıyla propaganda ile kamu diplomasisi her ne kadar birbirine benzer iki kavrammış gibi gözükse de, doğaları gereği birbirinden farklıdır. Çünkü propaganda tek taraflı bir ilişkidir ve bir aktörün başka bir aktörü yanlış bilgiye maruz bırakması sonucu o devletteki algısını oluşturur. Ancak kamu diplomasisi bir devletin kültürel ve sosyal kimliğinin başka bir devlete nasıl ve neden satıldığı ile ilişkilidir. Bunu yaparken de, kamu diplomasisini uygulayan taraf da karşısındaki aktörün kim olduğuna dair bilgilenir ve her iki taraf da birbirinden etkilenir. Sonuç olarak uluslararası sistemdeki bir aktörün kendisine dair yerleşik bir algıyı kırması için yapması gereken şey hedef kitlesinin başına silah dayamak değil, onun kültürel yapısını anlayarak buna yönelik stratejik hamleler oluşturması ve dahası kendisinin de zararsız olduğuna karşısındakini ikna etmesi gerekir.

Çalışma bu bağlamda bir devletin başka bir devletle kurmuş olduğu ilişkinin toplumsal boyutunun Uİ literatüründeki kamu diplomasisi kavramına sıkıştırılması iddiasını reddeder. Bir adım daha ileri gidersek, bu çalışma geleneksel kamu diplomasisi literatürünün de aslında bir kamu diplomasisi aracı olduğunu savunur. Bunun anlamı da şudur: bir aktör başka bir aktörün üçüncü bir aktörle uzun vadeli bir ilişki kurmasını istemediği zaman, bunu direkt olarak ifade etmek yerine ikinci aktörün üçüncüsü üzerinde propaganda uyguladığını öne sürebilir. Böylelikle kendi yaptığının da propagandadan farklı olduğunu iddia etme alanına sahip olur. Böylece kamu diplomasisi literatürüne sahip olarak uluslararası sistemde bir öteki oluşturur.

Bununla birlikte, kamu diplomasisi literatürünü önemsizleştirmek devletlerin uluslararası politikaya yaklaşımlarını anlamaya çalışırken önümüzün kesilmesine yol açabilir. Çünkü daha önce de belirtildiği üzere, özellikle Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte, devletler artık iç ve dış politikalarını meşru kılmak adına sadece ittifaklar oluşturamazlar. Kamuoyu olgusu bir devletin dış politikasında ciddi anlamda yükseliştedir ve kamu diplomasisi araçlarının da akıllıca kullanılması bu açıdan çok önemlidir. Örneğin, demokratik olmayan bir ülkede verilen demokrasi paneli istenilen sonucu vermeyebilir. Toparlayacak olursak, kamu diplomasisi literatürünü devlet bağlamından kopartıp daha çoğulcu bir biçimde yorumlamak her ne kadar bir ideal gibi gözükse de, bireyselliğin yükselişte olduğu bir çağda çok da imkansız sayılmaz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tartışmanın teorik boyutuna gelindiği zaman belirtilmesi gereken ilk şey Uİ teorilerinin kamu diplomasisine tek bir biçimde bakamayacağıdır. Çalışma buradan hareketle kamu diplomasisinin hiçbir teoriye has veya özgün olmadığını, kavramın yalnızca bu teorilerle yorumlanabileceğini savunur. Yani bazı devletlerin kamu diplomasisini kısa vadeli bir dış politika aracı olarak ulusal çıkar ile paralel biçimde kullanması, kavramı realizme özgü bir kavram yapmaz. Realizm, liberalizm ve inşacılık kamu diplomasisini yorumlarken nasıl bir analiz yapılabileceğine dair düşünsel bir zemin verir. Kavramı teorik bir tutuculuk ile okumaya çalışmak, uluslararası politikayı anlamlandırmaya çalışırken camsız gözlük takmaya benzer ve bunun süreklileşmesi de kör bir analizin yapılmasına sebep olur.

Summary

Public diplomacy is a concept, including the idea of strategic communication, firstly and mostly used within the scope of IR discipline and then approached through many other schools of thoughts like Communication Studies and Political Science as well. It points out the different dimensions of the relationship between states and foreign publics. Even though the notion of public diplomacy has started to be discussed in the IR literature by the midst of the Cold War, in fact, the idea of the communication between two states through publics is not a new phenomenon and it can be related to the historical and political conditions of the Cold War period which is discussed here.

This study aims to evaluate the concept of public diplomacy within the literature of IR as a foreign policy tool intangibly. It consists of two main subsections. In the first part, there is a discussion about the meaning of public diplomacy, how this concept has started to be discussed, which tools can be viewed as public diplomacy tool, how wrong saying that public diplomacy is a way of propaganda, and lastly, how different disciplines in social science approach to public diplomacy. In the second part, there is a theoretical discussion regarding how IR theories might approach the concept of public diplomacy.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kaynakça

Center for Cultural Diplomacy Studies. "Propaganda." *Cultural Diplomacy Dictionary,* (2013), 1-97.

Gilboa, Eytan. "Searching for a Theory of Public Diplomacy." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, no. 616 (2008): 55-77.

Harti Justin. *Empire of Ideas: The Origins of Public Diplomacy and the Transformation of U.S. Foreign Policy.* New York: Oxford University Press, 2013.

Kegley, Charles W. ve Wittkopf, Eugene R. *World Politics: Trend and Transformation.* New York: St. Martin Press, 1995.

Nakamura, Kennon ve Weed, Matthew C. *U.S. Public Diplomacy: Background and Current Issues.* Fas: 2009. https://fas.org/sgp/crs/row/R40989.pdf

Wolf Jr, Charles ve Rosen, Brian, *Public Diplomacy: How to Think About and Improve It.* Santa Monica: RAND Corporation, 2004. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/occasional_papers/2004/RAND_OP134.pdf

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

YENİ TERÖRİZM VE ULUSLARARASI GÜVENLİĞE ETKİLERİ

Selim Kurt*

Özet

Siyasal amaçlı şiddet kullanımı olarak özetlenebilecek olan terör, modern bir olgu olmayıp, aslında çok uzun bir geçmişe sahiptir. Hiç kuşkusuz terörizm açısından yakın geçmişteki en önemli kırılma noktası 11 Eylül saldırılarıdır. Bu noktaya kadar geleneksel terörizm olarak nitelendirebileceğimiz terörün parametrelerinin de önemli ölçüde değiştiği söylenebilir. Öncelikle artık terörist örgütler organizasyon şemaları belirsiz, minimum emir komuta zincirine dayalı, gevşek ve hücre tabanlı ağlar halinde organize olmaktadırlar. Ayrıca eylemlerinde geleneksel konvansiyonel silahların yanı sıra yüksek yoğunluklu silahların da kullanıldığı görülmekte ve söz konusu örgütlerin kitle imha silahlarına erişimlerinin arttığı da müşahede edilmektedir. İlave olarak bu yeni terörizmin aşırılıkçı düşüncelerinin zeminini oluşturan fikirsel yapılar da geleneksel terörizme nazaran siyasal olarak belirsiz, dine dayalı veya mistik motivasyonlar tarafından yönlendirilmektedir. Bu yeni teröristler can kayıplarını en üst düzeye çıkaracak alışılmadık asimetrik terör yöntemleri kullanmaktan da kaçınmamaktadırlar. Ayrıca 90'lı yıllarla birlikte tüm dünyaya yayılan internet ve buna paralel olarak popüler olan sosyal medyanın kullanışlılığının farkına da varan teröristler internetin ve dolayısıyla da sosyal medyanın kullanımında ve manipüle edilmesinde de uzmanlaşmışlardır. Bu çerçevede çalışmada, tüm bu nitelikleri dolayısıyla geçirdiği dönüşüm sonucunda "Yeni Terörizm" olarak adlandırılan ve Soğuk Savaş sonrası dünyada uluslararası güvenliğe yönelik en önemli tehdit olarak tanımlanan terörün, uluslararası güvenlik ortamı üzerindeki etkilerinin analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, Yeni Terörizm, Uluslararası Güvenlik, Dinsel Aşırılıkçılık, Küresel Teröre Karşı Savaş.

Terörizm Nedir?

Terörizmi tanımlamadan önce nedenine bir göz atarsak, terörün insanların zihninde başladığı sonucuna ulaşabiliriz. Esasen terör zihinlerde yaşar ve olgunlaşır, bunun nedeni ise insanın bu hususa ilişkin tecrübesinin

* Doktor Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-Posta: selim.kurt@giresun.edu.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

terör hissiyatına dayanmasıdır. Pek çok çalışma, taktikleri, normatif olarak çağrıştırdığı mana ve amaçları tarihsel süreçte dönüşen terörizm adını verdiğimiz faaliyetin tarihsel olarak koşullandığını göstermektedir. Terörün araçsallaştırılması tarih ötesi insan gerçekliğine dayanan bir faaliyet, bir uygulamadır.[1]

Diğer taraftan terörizmin tanımlanması hususu sosyal bilimlerin en tartışmalı konularından biridir. Bu konuda yaşanan zorluk, alanda yaygın bir şekilde kabul görmekte ve üzerinde ayrıntılı çalışmalar yapılmaktadır. Terörizmi gerilla savaşı, suç veya çılgın seri katillerden ayırt etme probleminin yanı sıra "birinin teröristi, diğerinin özgürlük savaşçısıdır" şeklinde genel olarak bilinen ifade, "terörizm" sınıflandırılmak istediğinde moral bir yargıda bulunulabilmesi problemini de ortaya koymaktadır. Bu nedenle halen terörizme ilişkin yaygın bir şekilde kabul edilmiş bir tanım bulunmamaktadır. Walter Laqueur gibi bazı yazarlar "hem terörizmin kapsamlı bir tanımının bulunmadığını hem de yakın bir gelecekte de bulunmamasının mümkün olmadığını" iddia etmektedirler. Diğer taraftan Jeffrey Simon, terörizmin tüm dünyada kullanımda olan en az 212 farklı tanımının olduğunu ifade etmekte ve bunlardan 90'ının hükümetler ve diğer kurumlar tarafından kullanıldığına işaret etmektedir.[2]

Terörizm kelimesi Latince kökenli bir kelimedir. Gerçekten de Latince "terrere" kelimesinden gelen sözcüğün anlamı "korkudan titreme" veya "titremeye sebep olma"dır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde "yıldırı" şeklinde ifade olunan kelime, Fransızca Petit Rebort sözlüğünde "bir toplumda bir grubun, halkın direnişini kırmak için yarattığı ortak korku" olarak tanımlanmaktadır.[3]

Zaman içinde terörizmin diğer anlamlarının önüne, "siyasi bir amaçla" yapılıyor olmak da eklenmiş, yani siyasi bir amaçla hareket etme ve dehşete düşürme, korku salma terör eyleminin temel unsurları haline gelmiştir.[4] Esasen siyasi amaçla yapılan eylemlerin tarihi, siyasi bir otoritenin ortaya çıkışıyla ilişkilendirilmekte olup, iktidarın tek bir kişinin eline geçmesi ve bu kişinin ortadan kaldırılmasının siyasi değişime yön verebilmenin en seri ve basit yolu

---

[1] Ken Booth ve Tim Dunne. Terror in Our Time (New York: Routledge, 2012), s. 18.

[2] Alexander Spencer, "Questioning the Concept of 'New Terrorism'," *Peace Conflict & Development*, no. 8 (2006): 2-3.

[3] Atilla Yayla, "Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 4, no. 1 (1990): 335. ve "Terör", TDK Büyük Türkçe Sözlük, Erişim Tarihi: 03 Ekim 2018. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts.

[4] Tuğçe Gençtürk, "Terör Kavramı ve Uluslararası Terörizme Farklı Yaklaşımlar," *Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi*, (2012): 3, Erişim Tarihi: 03 Eylül 2018, http://sam.baskent.edu.tr/makaleler/tgencturk/TerorUluslararasi.pdf.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olduğunun keşfedilmesine dayanmaktadır. Bu şekildeki eylemler genellikle ya şahsi ya da hizbi sebeplerden veya taht kavgaları hüviyetinde vuku bulmuşlardır. Bu çerçevede gerçekleştirilen eylemlerin mağdurları kimi zaman bir zorba, kimi zaman da bir haydut olsa da, onu öldürmek bir cinayet olarak değil bir fazilet olarak görülmüş ve bu eylemleri bir fazilete dönüştürecek ideolojik meşruiyet kazandırma çabaları genellikle siyaset ve din bağlamında gerçekleşmiştir.[5]

Bu çerçevede, çok genel bir bakış açısından, terörizm bireylerin veya ulus-altı grupların şiddeti, terör eylemlerinin kurbanlarının ötesinde daha büyük bir dinleyici kitlesinin gözünü korkutmak suretiyle politik veya sosyal bir amaç elde etmek için önceden tasarlanmış şiddetin kullanımı ya da kullanma tehdidinde bulunulmasıdır.[6]

Terörizmi milattan öncesine götürerek bugünkü Filistin topraklarında faaliyet göstermiş bulunan Yahudi kökenli Scari örgütü ile özdeşleştirenler olduğu gibi Hasan Sabbah'ın Haşhaşin'lerini ilk örgütlü terör hareketi olarak gösteren uzmanlar da bulunmaktadır. Ayrıca terörizmi anarşizmle özdeşleştirerek günümüz eylemlerine referans olarak 18'nci yüzyılda Çarlık Rusya'sında ortaya çıkan Narodnoya Volya'yı verenler de bulunsa da,[7] terör kelimesinin, bugünkü anlamında ilk defa Fransa'da, Fransız Devrimi'nden sonra kullanıldığı kabul edilmektedir.[8]

Bu çerçevede terör kelimesi Batı'nın kelime dağarcığına Fransız ihtilalcilerinin iç düşmanlarına yönelik 1793 ve 1794 yıllarındaki eylemleri dolayısıyla girdiği söylenebilir. Kelime doğrudan idam şeklinde tezahür eden hükümet baskısına göndermede bulunmaktadır. Terör iktidarı döneminde yaklaşık 17.000 yasal idam gerçekleşmiş ve 23.000 civarında da yasadışı idam vakası vuku bulmuştur. Bazı uzmanlar 1793-1795 yılları arasındaki son derece kanlı Vendee Sivil Savaşını da Terör İktidarı'nın bir sonucu olarak görmekte olup, bu savaşın da dahil edilmesi halinde yasal araçlarla öldürülenlerin sayası 200.000 dolaylarına ulaştığı söylenmektedir.[9]

Fransız İhtilali uzmanları, radikal devrimci gücün etkili olduğu iki yılda orijinal Terör İktidarı'nı Fransız muhaliflere yönelik devletin organize ettiği

---

[5] Bernard Lewis, *Haşhaşiler: İslam'da Radikal Bir Tarikat*, çev. Kemal Sarısözen (İstanbul: Kapı Yayınları, 2018), 194-195.

[6] Todd Sandler, "New frontiers of Terrorism Research: An Introduction," *Journal of Peace Research* 48, no. 3 (2011): 280.

[7] Ercan Çitlioğlu ve Fatih Dedemen, "Terörizmi Anlamak," *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 3, no. 2 (2014): 26.

[8] Yayla, a.g.e., 335.

[9] Charles Tilly, "Terror, Terrorism, Terrorists" (sunum, Theories of Terrorism: A Symposium, Washington, DC, Mart 2004): 9.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

veya devlet destekli bir şiddet olarak değerlendirmektedirler. Ancak Fransız İhtilali'nden bu yana terör kelimesinin anlamı da genişlemiştir. Halen terör hususunda çalışan uzmanlar terörü vatandaşların gözünü korkutmaya yönelik bir yıldırma politikası olarak görmeye devam etmektedirler. Bunun en iyi örneği Joseph Stalin'in Sovyetler Birliği içerisinde muhaliflere karşı idamı kullanmış olmasıdır. Ancak uzmanlar terör terimini, tıpkı Basklı ayrılıkçıların, İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu'nun ve Sri Lanka'daki Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları gibi yerel muhaliflerin hükümet hedeflerine yönelik gizli saldırılarına işaret etmek için de kullanmaktadırlar. Zaman zaman etnik temizlik ve soykırım gibi uygulamalar da terör yakıştırmasına maruz kalmaya başlamıştır. Bu nedenle terim günümüzde çok çeşitli insan gaddarlıklarını tanımlamak için kullanılır hale gelmiştir.[10]

Yeni Terörizm ile Eski Terörizm Arasındaki Farklar

Terörizme ilişkin hangi tanım kabul edilirse edilsin, pek çok bilim adamı, hükümet analizcisi ve politikacı 1990'lı yılların ortasından itibaren terörizmin yeni bir karakteristik ile birlikte yeni bir şekle dönüştüğünü iddia etmektedirler. Onlar, 20. yüzyılın ortasında geçerli olan eski terörizm konsepti ile karşılaştırıldığında farklı aktörleri, motivasyonları, amaçları, taktikleri ve hareket tarzlarını içeren "yeni" bir terör konseptine işaret etmektedirler. 11 Eylül'den bu yana bu yeni terörizm şekli, önemli ölçüde ön plana çıkmış ve hiç şüphesiz tüm dünyada merkezi bir mesele haline gelmiştir.[11] Ancak bu, terörizme ilişkin "yeni" etiketlemesinin doğrudan 11 Eylül olayları ile bağlantılı olduğu manasına da gelmemektedir. Terörizm için "yeni" ifadesi daha önce de kullanılmış olup, özellikle 1990'lı yılların ortasında su yüzüne çıkmıştır. Ancak terörizmin yeni karakterine bu kadar yaygın bir şekilde vurgu yapılmasının en önemli nedeni, hem fiziksel hem de duygusal olarak, 11 Eylül'de gerçekleşen saldırının yıkımı ile şokunun büyüklüğüdür.

Yeni terörizmi yeni yapan özellikleri birkaç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan ilki terörizmin faillerinin uluslararası olarak hareket etmeleridir. İkincisi eski terörist ağların güçlü hiyerarşik yapılarının aksine gevşek bir şekilde organize edilmiş ağlarda faaliyet göstermeleridir. Üçüncüsü, politik ve milliyetçi ideolojilerin aksine büyük ölçüde dinsel dürtülerle hareket etmeleri ve dinsel fanatikler olarak görülmeleridir. Dördüncüsü, kitle imha silahları da dahil, mümkün olduğunca çok sayıda insanı öldürmelerine olanak tanıyacak silahların arayışı içerisinde olmalarıdır. Ve nihai olarak kurbanların

[10] Tilly, a.g.e., 9.
[11] Spencer, a.g.e., s. 4.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

seçiminde herhangi bir hassasiyet göstermeyip, rastgele hareket almalarıdır. Bu çerçevede, yeni terörizm, kapsamının ortaya konması ve eski olandan farklı olan yönlerinin tespiti için operasyon alanı, organizasyonel yapı, ideolojik arka plan, kullanılan taktikler ve kurbanların tespiti gibi açılardan ele alınarak değerlendirilmiştir.[12]

Operasyon Alanı

Yeni terörizmin faillerinin uluslararası seviyede faaliyet gösterdikleri söylenmektedir. Ulusal bağ ve düşüncelerle bağlı olmadıkları gibi, kendi finansal kanalları bulunmakta ve gevşek bir şekilde organize olmuş ağlar şeklinde organize olmaktadırlar. Bu durum, tamamıyla ulusal ve topraksal odak noktalarına ve hiyerarşik bir organizasyona sahip olan eski terörizm ile tezat teşkil etmektedir.[13]

Bu çerçevede yeni terörizm taraftarları geleneksel terörist grupların açık bir topraksal yönelime sahip olduklarını ve kendi ev sahibi bölgeleriyle sınırlı bulunduklarına işaret etmektedirler. Bu sadece eski etno-milliyetçi gruplar için geçerli olmadığı gibi, 1970'lerde ve 1980'lerde Batı Avrupa'da faaliyet gösteren ve Marksist teröristler gibi küresel ideolojilere sahip oldukları farz edilen gruplar için de geçerlidir. Onların faaliyetlerinin ve eylemlerinin de büyük ölçüde yöneldiği bir ağırlık merkezi mevcuttur. Operasyon alanına ilişkin bu geleneksel kalıba karşın, yeni terörizmin terörist grup organizasyonu olarak gerek erişim gerekse yönelim açısından artan oranda uluslararası bir nitelik kazandığı görülmektedir. Milliyetçi ve ayrılıkçı gündemlere sahip olan eski terörizm bu nedenle daha çok spesifik bir ülke ve bölgedeki politik durum ile ilgiliyken, küresel statükoyu değiştirme ve yeni bir dini temelli dünya düzeni kurma hedefiyle hareket eden yeni terörizm ise daha geniş bir coğrafi gündeme sahiptir. Sonuç olarak yeni terörizmin tekil olarak devletlerden daha çok uluslararası sistemin tamamına bir meydan okuma teşkil ettiği söylenebilir. Özellikle dinsel temelli terör örgütlerinin en önemli temsilcilerinden olan El Kaide'nin uluslararası terörist faaliyetlerinin genişliği, kollektif politik düşün dünyamızı yeni terörizmin küreselleştiği hususunda ikna eden en önemli etmenlerden biridir.[14]

---

[12] Isabelle Duyvesteyn, "How New Is the New Terrorism?," *Studies in Conflict & Terrorism* 27, no. 5 (2004): 443.

[13] Duyvesteyn, "a.g.e., s. 443.

[14] Andreas Gofas, "'Old' vs. 'New' Terrorism: What's in a Name?," *Uluslararası İlişkiler* 8, no. 32 (2012): 23-24.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Organizasyonel Yapı

Yeni terörizmin savunucularına göre, yeni ve eski terörizm arasındaki en önemli farklılıklardan biri de onların organizasyon yapısından kaynaklanmakta olup, geleneksel terörist gruplar hiyerarşik bir yapıya sahipken, "yeni" gruplar gevşek bir ağ yapılanmasına sahiptirler. Eski terörizmden farklı olarak yeni terörizm, grubun yer aldığı ülke ve bölgede geleneksel hiyerarşik komuta ve kontrol yapısına sahip bir organizasyondan ziyade gevşek bir şekilde eklemlenmiş uluslararası bir şebeke kullanan ve şebekeleri destekleyen karmaşık ve belirli bir biçimi bulunmayan bir organizasyona sahiptir. Hiç şüphesiz yeni ve geleneksel terörist gruplar arasında yukarıda belirtilen organizasyonel farklılıklar daha çok El Kaide örneğinden kaynaklanmakta olup, El Kaide çeşitli yerel eylemlere küresel bir çerçeve sunan ve onları aynı zamanda birleştiren "franchise" bir örgüt olarak tanımlanmaktadır.[15]

El Kaide gibi şemsiye örgütler, dünya çapındaki eylemleri motive etmek için coğrafi olarak geniş bir alana dağılmış olan eğitim kamplarında eğitilmiş ve motive edilmiş daha küçük bir hücreler ağının yaratılmasını teşvik etmektedirler. Şemsiye grup tarafından sağlanan şebeke dışsallıkları, böyle bir terörist gruba, aksi taktirde grubun içsel uyumunu zayıflatma eğiliminde olacak olan geniş bir alanda faaliyet yürütmenin olumsuz etkilerini bertaraf etme imkanı tanır. Ayrıca her bir hücrenin küçük doğası, hücre liderlerine güven atmosferini besleme imkanı tanıdığı gibi, grup üyeleri arasında, yüksek risk almalarına sebep olacağından, örgütten çıkma hususunda korku yaşamalarına neden olur. Her bir hücre bağımsız bir şekilde kendi başına hareket ettiği için, hücrelerden herhangi birinin kimliğinin bir terörist saldırının kurbanı tarafından ortaya çıkarılması, diğer hücrelerin veya şemsiye organizasyonun otomatik ve kolay bir şekilde tespit edilmesine ya da bir karşı saldırıya maruz kalmasına engel olur.[16]

İdeolojik Arka Plan

Yeni terörizmin bir takım ayırt edici özellikleri olsa da, bu özelliklerden belki de en önemlisi ve tanımlayıcı olanı, terörizmin laik ideolojik motivasyonlarının yerini dini motivasyonların alması ve tarihsel süreçte bu tür bir değişimin ortaya çıkmasıdır. Esasen eski teröristlerin hedeflerinin seçimi onların düşünce yapısını yansıtmakta olup, son derece sembolik bir karakter arz etmektedir. Bu çerçevede, geleneksel terörizmin laik

[15] Gofas, a.g.e., s. 22.
[16] Anne Rathbone ve Charles K. Rowley, "Terorism," *Public Choice* 111, no. 1/2 (2002): 11.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

karakteri, 1945 sonrası dönemde terörizmin çoğunlukla milliyetçi ve özellikle de ayrılıkçı hareketlerle ilişkili olduğu fikrinden ortaya çıkmıştır. Bu örneklerde terörizmin hedefi dar ve siyasi nitelikte olup, büyük ölçüde yabancı yönetimlerin devrilmesini ve self-determinasyon ilkesinin uygulanmasını içermektedir. Milliyetçi terörizm, daha geniş kapsamlı ideolojik düşünceler tarafından teşvik edildiği durumlarda devrimci Marksizm ya da Maksist-Leninist düşünceye dayanmıştır. Ancak 1980'li yıllara gelindiğinde din siyasi şiddetin önemli motivasyon kaynaklarından biri olmaya başlamıştır.[17]

Bu noktada yeni terörizm algısının, daha bilindik olan geleneksel politik olarak motive edilmiş terörizmden temel olarak farklılık arz ettiği söylenebilir. Bu yeni terörizmin ideolojik motivasyonu büyük ölçüde dönüşümsel ve vahiye dayanan inançlara vurgu yapan genellikle İslamiyet ile bağlantılı dinsel doktrinlerden türetilmiştir. Bu nedenle bu dinsel ideolojik arka plan radikal bir şekilde farklılık arz eden değerler sistemi, meşrulaştırma ve gerekçelendirme mekanizmaları ile ahlak konseptleri üretmektedir.[18] Dinsel olarak motive edilmiş terörist organizasyonların yükselişinin Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle çakıştığı kabul edilmektedir.[19] Bu çerçevede 90'lı yılların başından itibaren dinsel temelli ideolojiye dayanan terör örgütleri tüm dünyada yaygınlık kazanmaya başlamış olup, örneğin 1995 yılında faal olduğuna inanılan 56 terörist grubun neredeyse yarısının, niteliği ve/veya motivasyonu çerçevesinde dini olarak sınıflandırılabileceği ifade edilmiştir. İslamcılık şeklindeki genel ve radikal nitelikli siyasi-dini ideolojinin motive ettiği El Kaide bu eğilimin kesin olarak örneğidir, ancak tek örneği değildir.[20]

Kullanılan Taktikler

Terörizmin bir diğer "yeni" özelliği ise teröristlerin para karşılığı olarak ya da imalat yoluyla nükleer, kimyasal ya da biyolojik kitle imha silahlarına erişim arayışlarının başarı şansının gittikçe artmasıdır.[21] Geleneksek teröristlerin nükleer, kimyasal ve biyolojik silahları nadiren kullandıkları, buna karşılık "yeni" teröristlerin söz konusu kitle imha silahlarını, radikal gündemlerini ilerletmenin meşru bir yolu olarak gördükleri iddia edilmektedir. Geleneksel teröristler stratejik, politik ve etnik sınırlamalar içerisinde hareket etmekte ve anlaşıldığı kadarıyla da kitle imha silahlarını kullanma hususunda

[17] Andrew Heywood, *Küresel Siyaset*, çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir (Ankara: Adres Yayınları, 2013), 345 ve Duyvesteyn, a.g.e., 445.
[18] Gofas, a.g.e., s. 25.
[19] Duyvesteyn, a.g.e., s. 445.
[20] Heywood, a.g.e., s. 345.
[21] John Deutch, "Terrorism," *Foreign Policy*, no. 108 (1997): 11.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çok da istekli davranmamaktadırlar. Onun yerine uyguladıkları şiddeti ateşli silahlar ve patlayıcılar ile sınırlandırarak, nükleer, kimyasal ya da biyolojik saldırılara müsamaha göstermeyecek olan politik destekçilerini yabancılaştırmaktan kaçınmaktadırlar.[22] Geleneksel teröristleri bu hususta sınırlandıran üç önemli nedenden söz edilebilir. Bunlardan ilki, geçmişte teröristlerin, kullanımları teknik bir ustalık gerektiren kitle imha silahlarını tercih etmiyor olmalarıdır. İkincisi hiyerarşik örgütlenme yapısının teröristlerin eylem özgürlüklerinin önünde önemli bir kontrol mekanizması işlevi görmesidir. Üçüncüsü ise, siyasi çıkarlar ve ayrıcalıklar elde ederek davalarında başarıya ulaşmak isteyen komuta sınıfının eylemlerde kitle imha silahları kullanılmasına izin vermemesinin yanı sıra bu silahların kullanılmasından sonra tüm sistemin düşmanlığını kazanmak istememeleridir.[23] Aksine, yeni teröristler stratejik ve politik mülahazalarla daha az bağlı oldukları gibi, kitle imha silahlarının kullanımı hususunda da daha isteklidirler. Radikal bir dini inanç sistemine sahip olan bu teröristler geniş sosyal hareketlerden izole edildikleri gibi, kamuoyunu da çok fazla dikkate almamaktadırlar.[24] Ayrıca kitle imha silahlarının ucuzlamasının yanı sıra saklanmasının da daha kolay hale gelmesi de bu silahların kullanımını teröristler için daha da kolaylaştırmaktadır.[25] Bunun bir sonucu olarak, dinsel rakiplerini tamamen ortadan kaldırma veya küresel bir kıyameti tetikleme gibi aşırılıkçı amaçlarını gerçekleştirmek için yeni teröristler nükleer, kimyasal ya da biyolojik silahların kullanımı hususunda daha büyük bir potansiyele sahiptirler.[26]

Özellikle SSCB'nin dağılması teröristlerin kitle imha silahlarına erişimi olasılığını önemli ölçüde arttırmış olup, istihbarat birimleri özellikle SSCB'nin dağılmasını takiben eski Sovyet Cumhuriyetleri'nden nükleer bileşen çıkarılmaya çalışıldığına dair çok sayıda istihbarat almışlardır. Bu raporların pek çoğu doğru çıkmasa da, SSCB'nin çökmesi, Rus toplumunun dışarıya açılması ve yaşadığı ekonomik zorluklar, eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin nükleer güvenlik sisteminin sorgulanmasına neden olmuştur. Bu çerçevede aldıkları ücret yaklaşık olarak geçim seviyesinde olan Rus nükleer

[22] Antony Field, "The 'New Terrorism': Revolution or Evolution?," *Political Studies Review* 7, no. 2 (2009): 200.
[23] Selim Kanat, "Terörizmin Dünü Bugünü Yarını: Siyasal Gerçekçi Bir Değerlendirme," *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 19, no. 3 (2014): 206.
[24] Field, a.g.e., 200.
[25] Rathbone ve Rowley, a.g.e., 16.
[26] Field, a.g.e., 200.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

komplekslerinde çalışan ve nükleer malzemelere erişimi olan binlerce kişinin, pazardaki herhangi birine nükleer bileşenleri satın alması hususunda teklifte bulunması ihtimali artmıştır. Ayrıca üretimi ucuz olan ve siviller üzerinde dehşet verici etkilere yol açabilecek olan kimyasal ve biyolojik silah tehdidine karşı da hükümetler son derece endişelidir. Bu hususa ilişkin somut örnek Japon Aum Shinrikyo terör örgütünün Tokyo metrosuna yönelik olarak düzenlediği sarin sinir gazı eylemedir. Yıllarca, konunun uzmanları kitle imha silahlarının teröristlerin amaçlarına hizmet etmeyeceğini ifade etmişlerdir. Bu şekilde gerçekleşecek olan kitlesel ölümlerin terörist iddiaların aksine sonuçlar yaratarak, küresel tepkilere neden olacağı iddia edilmiştir. Bu çerçevede teröristlerin "çok sayıda ölü yerine çok sayıda seyirci istediği"ne dikkat çekilmiştir. Ancak Aum Shinrikyo'nun düzenlemiş olduğu eylem, daha sonra El Kaide ve IŞİD'in eylemlerinde de görüldüğü üzere, bu kuralın bir istisnasını teşkil etmiştir. Esasen bu hususa ilişkin tük dünyada rahatsız edici bir sürecin yaşandığı söylenebilir. Bu çerçevede artık daha fazla sayıda terörist, kitlesel sivil hedeflere daha güçlü patlayıcılar kullanarak saldırmaktadırlar.[27] Bunun en can alıcı örneği ise hiç kuşkusuz 11 Eylül saldırılardır.

Kurbanların Tespiti

Yeni terörizmin, eskisinden en büyük farklılardan biri de hiç şüphesiz kurbanların seçimi hususundadır. Yeni terörizmin kurbanların seçiminde öncekilerle aynı ahlaki hassasiyetleri paylaşmamaktadır.[28] Geleneksel teröristler kurbanlarının tespitinde adeta cerrahi bir hassasiyetle hareket etmektedirler. Terörist eylemlerin kurbanlarına ilişkin Walzer'in yapmış olduğu üçlü ayrım bu duruma güzel bir örnektir. "Öldürülebilirliğin özetleyici skalası" adı verilebilecek olan bu ayrıma göre; zalim addedilen bir aygıta mensup devlet görevlileri öldürülebilir. Diğer taraftan devletin hizmetindeki, rejimin zalimane veçheleriyle ilgili olmayan öğretmenler ve sağlık personeli gibi diğer kişiler tartışmalı bir kategori oluşturmakta olup, sırf bunların devletten maaş aldıkları için öldürülmeleri düşüncesi aşırı ve ölçüsüz olacaktır. Üçüncü kategori ise özel kişiler olup, bunlar hiçbir şekilde öldürebilir değildir. Çünkü bunlar tutumlarını değiştirerek hayatlarını kurtaramazlar, bu nedenle de en ufak bir şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde onları öldürmek ahlaki

[27] Deutch, a.g.e., 11.

[28] Gus Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*, çev. İhsan Çapçıoğlu ve Bahadır Metin (Ankara: Adres Yayınları, 2013), 161-162.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

değildir.[29] Bu duruma bir örnek olarak 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Rusya'daki terörizm verilebilir. Bu terörizm türü belirli kişileri öldürmeyi, belirli bankaları soymayı ve belirli rehinleri kaçırmayı hedef aldığı için noktasal hassasiyet arz etmektedir. Nitekim 1900'lu yıllarda Rusya'da kurulan Sosyalist Devrimci Parti'nin popülerliği, kurbanlarının genelde nefret edilen devlet görevlileri olmasından ileri gelmektedir.

Buna karşılık, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, düşmanın kim olduğu, hangi hedeflerin meşru olduğu ve hangi silahların kullanılacağı tartışmaları çok daha yaygın bir hal almış ve bu yeni bir tür siyasal şiddete yol açmıştır. 20. yüzyılın sonlarına doğru terörizm, eylemlerinde ayrım gözetmeyen, masum insanları da öldürüp, sakatlayan, keyfi ve öngörülemeyen, savaş sözleşmeleri ya da yasalarını tanımayan ve savaşçılarla savaşçı olmayanlar arasında ayrım yapmayan yeni bir olgu haline gelmiştir. Eylemsel olarak yeni terör ahlakı son derece öngörülemez ve vahşidir. Örneğin Mart 2004'te dört ABD'li özel müteahhit Irak'ın Felluce kentinde düzenlenen bir pusuda öldürülmelerini takiben, cesetleri yakılmış, sokaklarda sürüklenmişler ve sonrada bir köprüde asılarak ifşa edilmişlerdir. Teröristlerin hedef seçimi hususundaki pervasız bu tavırları, modern silahların gittikçe artan ölümcüllüğüyle birleştiğinde, yüksek can kayıplarına neden olmaya başlamış ve benzeri görülmemiş ölçekte bir terör potansiyeli son derece muhtemel bir hal almıştır.[30]

Yeni Terörizmin Uluslararası Güvenliğe Etkileri

Bu bölümde, iki açıdan değişen organizasyon yapısı ve yöntemleriyle «yeni terörizm» olarak adlandırılan terörizmin günümüzde uluslararası güvenliğe yönelik en önemli meydan okuma olarak kabul edildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Öncelikli olarak teorik perspektiften, terörizmin uluslararası güvenliğe etkisi ele alınmış ve bu çerçevede yeni terörizmin küresel bir boyut kazanması ile tahrip gücünün hiç olmadığı kadar artması gibi niteliklerinin uluslararası güvenliğe yönelik tehdit sıralamasındaki konumlanışına etkileri tespit edilmiş, ikinci olarak ise Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Birleşmiş Milletler (BM) ve Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi uluslararası güvenliğin sağlanmasında etkin olan örgütler tarafından terörizmin ne şekilde uluslararası güvenliğe yönelik en önemli tehdit

[29] Ariel Merari, "Ayaklanma Stratejisi Olarak Terörizm," çev. Bülent Tanatar, *Terörizmin Tarihi: Antikçağdan IŞİD'e* içinde (25-63), eds. Gerard Chaliand ve Arnaud Blin (İstanbul: Nora Kitap, 2016), 35.

[30] Martin, a.g.e., 161-162.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olarak etiketlendiği ele alınmıştır.

Teorik Düzeyde Yeni Terörizmin Uluslararası Güvenliğe Etkisi

11 Eylül olayları ile zirveye çıkan yeni terörizm akımının, terörizmin öneminde de köklü bir değişikliğe neden olduğu varsayılmaktadır. 11 Eylül ile birlikte terörizmin ortaya koyduğu tehdidin, daha önce görülmemiş bir önem düzeyine ulaştığı ve uluslararası güvenliğe yönelik bir numaralı meydan okuma olarak kabul edilmeye başlandığı görülmektedir. Bu değerlendirmelerin temelinde terörizmin artık 21. yüzyılda uluslararası politikayı tanımlayabilecek olan yeni fay hatlarından biri olduğu inancı da yatmaktadır. Esasen terörizme ilişkin bu değerlendirmenin iki nedenden kaynaklandığı düşünülmekte olup, bunlardan ilki terörizmin günümüzde gerçek anlamda küresel bir boyuta ulaşması, ikincisi ise tahrip potansiyelinin ciddi bir şekilde artmasıdır.

Terörizmin uluslararası, ulus ötesi ya da küresel bir boyuta sahip olduğu anlayışı kesinlikle yeni değildir, ancak terörizmin küresel olmasa bile gerçek anlamda ulus-ötesi bir olgu haline gelmesi, genellikle küreselleşmenin gelişmesiyle ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle yeni terörizm bazen küreselleşmenin çocuğu olarak da lanse edilmektedir. Bunun çeşitli nedenleri bulunmakta olup, bu nedenlerden ilki, insanların, malların, paranın, teknolojinin ve fikirlerin artan oranda sınırları aşması olup, bu eğilim genelde devletlerin aleyhine olacak şekilde, teröristler başta olmak üzere, devlet dışı aktörlerin işine yaramıştır. İkincisi, artan uluslararası göç hareketleri olup, bu şekilde meydana gelen diaspora topluluklarının terör örgütlerinin temel para ve insan kaynağı haline gelmesi çerçevesinde terörist çabaların sürmesine katkıda bulunarak, söz konusu faaliyetleri kolaylaştırıcı bir etki göstermiştir. Üçüncüsü ise, küreselleşmenin tetiklediği Batılı malların, fikirlerin ve değerlerin yayılması, küresel Güney'in fakirleşmesi ve küresel kapitalist sistemin dengesizliği gibi gelişmelerin bu akımlardan etkilenen topluluklarda tepki mahiyetinde siyasi militanlığın yaygınlaşmasını desteklemesidir. Bu ise terör örgütleri için daha çok militan manasına gelmektedir.[31]

Özellikle günümüzün küresel alanda faaliyet gösteren en tehlikeli terör yapılanmaları olan dini temelli terör örgütlerinden Cihatçı terör örgütleri dikkate alındığında; bu örgütlerin 1970'lerde ve 1980'lerde ülke içerisinde gerçekleştirdikleri mücadelenin küresel mücadeleye baskın çıktığı görülmektedir. ABD'ye düşmanlık ve Batı'ya karşı daha geniş bir mücadele fikri ulusal düzeyde güç elde etme girişimlerinin sadece arka planını

[31] Heywood, a.g.e., s. 347.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

oluşturmaktadır. Ancak bu durum 90'lı yılların ortasından itibaren değişmeye başlamış olup, değişim büyük oranda siyasi İslam'ın ülke içi hedeflerine ulaşmada başarısız olmasından kaynaklanmaktadır. Yani bu örgütlerin faaliyet gösterdikleri ülkelerdeki anti-demokratik ve baskıcı rejimler tahmin edildiğinden daha istikrarlı ve kalıcı olmuş ve uyguladıkları askeri tedbirlerle dini motivasyonlu kalkışmaları bastırmaya muvaffak olmuşlardır. Bu bağlamda İslami hareket içerisinde gücünü artıran unsurlar, "uzak düşman", yani Orta Doğu'ya ve bütün İslam dünyasına yönelik Batı ve özellikle Amerikan politikası etrafında stratejilerini yeniden düzenlerken cihat küresel bir olgu haline gelmiştir.[32]

İslami temelli olduğu iddia edilen terörün küreselleşmesine giden yoldaki en önemli adım hiç kuşkusuz, Afganistan'da Sovyet askerilerini ülkeden atmak için 1979 yılında başlatılan ve on yıl süren savaştır. Bu savaşta dünyanın dört bir yanından gelen savaşçılar, Afgan mücahitler ile birlikte savaşmaya veya onları desteklemeye gönüllü olmuşlardır. Bu, El Kaide ağının ve Filistin, Malezya, Orta Asya ve Cezayir'e kadar olan sahadaki yerli dini şiddet hareketlerinin doğmasına yol açan bir bilinç yaratmıştır. Bu savaşta mücadele veren Müslüman gönüllüler (yani Afgan Araplar) tüm Ortadoğu coğrafyasındaki benzer motivasyonlu örgütler arasında efsanevi bir savaş gücü haline gelmişlerdir. Savaşın Sovyet döneminden sonra ise, bu Afgan Arapların çoğu uluslararası mücahitler olarak mücadelelerini pek çok ülkede sürdürmüşlerdir. Afgan Araplar tarafından başlatılan bu uluslararası dayanışma modeli yeni bir İslamcı kuşak tarafından taktiksel olarak kabul edilmiş ve bu uluslararası savaşçılar ortak davaları adına kendi ülkelerinden uzakta (Çeçenistan, Bosna, Irak ve Suriye gibi) düzenli olarak yerli savaşçıların yanında savaşmışlar ve El Kaide başta olmak üzere devamı niteliğindeki IŞİD gibi örgütlerin gerek kuruluşunda gerekse ses getiren eylemlerinde önemli roller oynamışlardır.[33]

Genel manada dini temelli terör olarak nitelendirebileceğimiz bu terör hareketi sadece ABD'yi tehdit etmekle kalmamış, dünyanın önemli bir bölümünü de tesiri altına almıştır. Küreselleşen bu terör dalgası farklı bir dünya öngörüsüne sahip olsa da, El Kaide ve IŞİD örneklerinde de görüldüğü üzere, Müslüman ülkeleri de hedef almaktadır. Söz konusu örgütler sıklıkla Müslüman ülkeleri yabancı unsurlardan temizleme niyetlerine de vurgu yapmaktadırlar. Müslümanların dünyanın her yerinde karşılaştıkları adaletsizliklere çözüm bulmak için takipçilerinin Batı dünyasına yönelik

[32] Heywood, a.g.e., 348.
[33] Martin, a.g.e., 211-212.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

topyekûn bir savaş yürüttüklerine işaret etmektedirler. Sözde işbirlikçilere öncelik verilerek, yerel hedeflere yönelik operasyonların teşvik edilmesi yoluyla bu amaca etkili bir şekilde ulaşılacağı düşünülmüştür.[34]

Bu çerçevede yeni terörizmin en güzel örneğini sunan El Kaide ve IŞİD gibi örgütlerin faaliyetlerini küresel seviyede yürüttükleri söylenebilir. Usame Bin Ladin'e göre El Kaide'nin amacı; ABD'nin Arap dünyasından çekilmesi, Batı yanlısı Müslüman devletlerin ve sistemlerin yıkılması ve Orta Doğu'da halife yönetiminde bir "İslam Devleti" kurulmasıdır. Yani ABD ve Batı'nın hakim olduğu küresel sisteme ve bu sistem içinde onlarla birlikte hareket eden İslam ülkelerine küresel bir meydan okumadır.[35] Ayrıca, söz konusu örgütler birbirinden oldukça farklı Yemen, Hindistan, Türkiye, Belçika, Suudi Arabistan, Kenya, ABD, İspanya, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi ülkelerdeki saldırılarla ilişkilendirilmektedir ve dünyanın her yerinde hücreleri ya da yardımcı örgütleri bulunmaktadır ki, bu söz konusu örgütlerin küresel alanda faaliyet gösterdiklerinin ve küresel bir terörizmin günümüzün bir gerçekliği olduğunun kanıtı mahiyetindedir. Bu yeni terörizm herhangi bir zamanda herhangi bir yerde eylem gerçekleştirebilecek bir terörizm türü olarak ortaya çıkmamakta aynı zamanda hedeflerini uygarlıkla ilgili kavramlarla tanımlayarak potansiyel hedeflerini kitlesel şekilde artırır gözükmektedir.[36]

Diğer taraftan günümüzde terörizmin etkisinin ciddi bir şekilde artarak, uluslararası güvenliğe yönelik temel meydan okuma olarak görülmesinin bir diğer önemli nedeni ise yıkıcılığında görülen artıştır. Bazen "yıkıcı terörizm" olarak da nitelendirilen yeni terörizmin bu kadar yıkıcı olmasının üç nedeni bulunmaktadır. Birincisi, doğası gereği terörizme karşı savunma çok zor ve belki de imkansızdır. Terörizm, düzenli ordulardan farklı olarak sivil halktan ayırt edilemeyecek şekilde kamufle olmuş küçük gruplar ya da yalnız bireyler tarafından büyük bir gizlilik içerisinde gerçekleştirilen bir eylemdir. Bu tür zorluklar yeni terör taktiklerinin keşfedilmesiyle, özellikle intihar terörizmine yoğun şekilde başvurulmasıyla aşırı derecede artmıştır. Bu tür saldırıların azaltılması mümkün olsa da, doğası gereği tehdidin tamamen ortadan kaldırılması mümkün değildir. İkincisi terörizmin potansiyel kapsamı ve boyutu, modern teknoloji sayesinde ve özellikle de kitle imha silahlarının teröristlerin eline geçmesi olasılığı çerçevesinde ciddi şekilde artmıştır.

---

[34] Bülent Aras ve Şule Toktaş, "Al-Qaida, 'War on Terror' and Turkey," *Third World Quarterly* 28, no. 5 (2007): 1036.

[35] Atilla Sandıklı, *Türkiye'nin Jeopolitiği: Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm* (İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2015), 128-129.

[36] Heywood, a.g.e., 349.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Örneğin nükleer terörizm olasılığı artık hayal ürünü bir olgu olmaktan çıkmış gözükürken, 11 Eylül olaylarından beri hükümetler, teröristlerin kimyasal ve biyolojik silah kullanması olasılığı çerçevesinde planlar yapmaya da başlamışlardır. Üçüncüsü, modern teröristler sadece kitle imha silahlarına daha kolay ulaşmamaktadırlar, aynı zamanda onları kullanma konusunda da daha fazla isteklidirler. Bunun nedeninin modern teröristlerin önceki terörist nesillere göre ahlaki ya da insani değerler tarafından daha az sınırlandırılmış olduğu varsayımıdır. İslami motivasyona sahip olduğunu iddia eden terörist gruplar bağlamında bu, İslam'ın değişmez düşmanı olan Batı toplumunu ve onun değerlerini şeytani ve özünde yozlaşmış olarak gören radikal nitelikli siyasi-dini bir ideolojiyle açıklanmaktadır.[37]

Bu duruma örnek olarak ise genellikle 11 Eylül olayları gösterilmektedir. 11 Eylül 2001 günü, saat 08:45'de, Boston'dan kalkıp Los Angeles yönündeki American Airlines'ın 11 sefer sayılı uçuşunu gerçekleştiren uçak, New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin kuzey kulesine çakılmıştır. Saat 09:05'teki United Airlines'ın aynı rotayı izleyen 175 sefer sayılı uçağı ise Dünya Ticaret Merkezi'nin güney kulesine çarpmıştır. Saat 09:39'da Washington'dan kalkıp Los Angeles'a giden American Airlines'ın 77 sefer sayılı uçağı ise Pentagon'a düşmüştür. Saat 10:00'da Newark'tan kalkıp San Fransisko'ya uçan United Airlines'ın 93 sefer sayılı uçağı ise Somerset'e çakılmış; dördüncü hedef olan Beyaz Saray'ın vurulmasını ise yolcuların isyanı (ya da Amerikan avcı uçağının eylemi) önlemiştir. Bu saldırılar sonucunda 3.000'e yakın insan öldürülmüş ve Amerikalı kurbanların yanı sıra 79 farklı milletten insan, yedi milyar doları bulan bir zarara yol açan bu saldırılar sırasında hayatlarını kaybetmişlerdir. 11 Eylül hiper terörizmi, yani hep daha da korkunç saldırıların gerçekleşeceği bir dünyayı haber vermektedir. 11 Eylül'ün önemi kolay kolay kontrol edilemeyen ve son derece yıkıcı bir güvenlik tehdidinin ortaya çıkışını temsil etmesidir. Bu tehdit neredeyse tarifsiz tahribat ve ölüme neden olma potansiyeline sahiptir ve kendisine karşı konulması neredeyse imkansızdır.[38]

Uluslararası Örgütlerin Yeni Terörizme Bakışı

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte rakipsiz kalan Batı ittifakının savunma örgütü olan NATO, takip eden süreçte gerçekleştirildiği genişleme

[37] Heywood, a.g.e., 350-352.

[38] Philippe Migaux, "El Kaide," çev. Bülent Tanatar, *Terörizmin Tarihi: Antikçağdan IŞİD'e* içinde (390-436), eds. Gerard Chaliand ve Arnaud Blin (İstanbul: Nora Kitap, 2016), s. 408-411 ve Heywood, a.g.e., 350.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dalgalarıyla üye sayısını 29'a çıkararak yeni dönemde de askeri alanda dünyanın en önemli örgütü olmayı sürdürmüştür. Soğuk Savaş döneminde varlık sebebi olan Doğu Bloku'nun dağılmasını takiben, Soğuk Savaş sonrası dönemde kendine yeni bir varlık gerekçesi arayan NATO, bu dönemde tehdit listesinin başına terörü eklemiştir. Zira daha Nisan 1999'da Yeni Stratejik Konsept ile NATO, üyelerini tehdit edecek terörist faaliyetlerin giderilmesini görev alanı olarak tayin etmiştir. Bundan sonra NATO'nun tüm toplantı ve zirvelerinde terör ve terörizmle mücadeleye hep özel bir yer ayrıldığının altı çizilmelidir.[39]

11 Eylül 2001'de Amerika'nın terörist bir saldırıya maruz kalması üzerine, İttifak daha 1999'da Stratejik Konsept belgesinde üyelerinin güvenliğine yönelik en önemli risklerden biri olarak tanımladığı terörizme karşı aktif bir şekilde mücadeleye girişme kararı almış ve Avrupa-Atlantik alanının dışında ilk operasyonunu başlatarak, imkan ve kabiliyetlerinde son derece önemli bir dönüşüme gitmiştir. Bu durum NATO'nun Washington Uzlaşısı'nın 5. maddesi'nin[40] tarihte ilk defa kullanılması manasına da gelmektedir.[41] İttifak üyelerinden birine karşı yapılacak bir silahlı saldırının tüm üyelere yöneltilmiş bir silahlı saldırı olacağı ve bu saldırıya karşı tüm üyelerin müşterek karşılık vermesi anlayışına dayanan bu maddenin kullanımı, esasen NATO tarihinde de bir dönüşüme de işaret etmekte olup, NATO bu maddeyi terörizme karşı kullanıma almakla, terörizmi son derece önemli bir tehdit olarak gördüğünü ortaya koymuştur.

Diğer taraftan, NATO'nun resmi websitesi ziyaret edildiğinde faaliyet konuları arasında "Countering terrorism" (terörle mücadele) başlığının da yer alması NATO'nun uluslararası güvenliğe yönelik en önemli meydan

[39] Muharrem Ekşi, "Dönüşerek Varlığını Sürdüren NATO'nun 2000'lerdeki Yeni Rolü: DEAŞ/Terörizmle Mücadele ve Türkiye," *Bölgesel Araştırmalar Dergisi* 1, no. 3 (2017): 46.

[40] Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırının ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir. Bkz. Sebestyen L. v. Gorka, "5. Maddenin İşletilmesi: Beş Yıl Sonra", NATO Dergisi, 2006, https://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/turkish/art1.html (17.09.2018).

[41] NATO, "Collective defence - Article 5" (12.06.2018), https://www.nato.int/cps/en/natohq/topic s_110496.htm (17.09.2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

okumalardan biri olarak terörü gördüğünün kanıtı niteliğindedir.[42]

Ayrıca NATO Genel Sekreteri'nin 2017 yılına ilişkin Yıllık Raporu'nda yer alan "İstikrar Sağlama: Terörizmle Mücadele, Partnerlerle Çalışma" başlıklı bölümde; terörizmin tüm NATO üyesi ülkeleri etkilediği, onun müttefiklerin değerleri ile yaşam şekillerine yönelik uzun vadeli bir tehdit oluşturduğu, terörizmle mücadelenin kapsamlı ve koordine edilmiş uluslararası karşılığı da içeren karmaşık bir meydan okuma olduğu, NATO'nun terörle mücadeleye katkısının Amerika'ya 11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen saldırıyı takiben Afganistan'da başladığı, bunun halen daha İttifakın en geniş kapsamlı operasyonu olduğu ve NATO'nun terörle mücadele çabalarının daha da genişlediği ifade olunarak, NATO'nun terör tehdidine ve terörle mücadeleye verdiği önem açık bir şekilde ortaya konulmuştur.

Nihayetinde 11-12 Temmuz 2018 tarihleri arasında Brüksel'de gerçekleştirilen NATO Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 10. ve 11. maddelerinde[43]

---

[42] Daha fazla bilgi için bkz. "Countering Terrorism," *NATO* online, 18 Temmuz 2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.htm.

[43] 10. madde "Uluslararası camianın terörizmle mücadelesinde, farkındalık ve analizler, hazırlık ve karşılık verme, yetenekler, yetenek inşası ve işbirliği ile operasyonlar aracılığıyla NATO'nun artırılmış bir rol oynayacağını taahhüt ediyoruz. Mayıs 2017'deki topaltımızda fikir birliğine vardığımız Hareket Planı'nı tamamen uygulayacağız ve onu 2018 yılının sonuna kadar değişen öncelikler ve belirmekte olan terörist tehditlere cevap verecek şekilde güncelleyeceğiz. NATO'nun terörle mücadeleye artırılmış katılımı, üzerinde mutabık kalındığı üzere, yeterli ve sürdürülebilir insan kaynağı ve mali kaynakla desteklenmelidir. Terörizme Karşı Savunma Çalışma Programı'nın inşasına devam ederken, el yapımı bombaları ve kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer tehditlere karşı savunmayı ve teknolojinin yanlış kullanımına karşı teröristlere karşılık vermeyi de içeren yeteneklerimiz ile teknolojilerimizi geliştirmeyi sürdüreceğiz. Geçerli ulusal ve uluslararası hukuka uyumlu ve ulusal gerekliliklere ve kısıtlamalara tabi üzerinde mutabık kalınan ve UNSCR 2396'a uyumlu olan yeni biyometrik veri politikası dönüş yapan yabancı terörist savaşçılar ve diğer tehdit edici aktörleri tanımlama kapasitemizi daha da artıracaktır. NATO, IŞİD/DAESH'i yenmek için Küresel Koalisyonu'nda bir parçasıdır ve AWACS ve havadan ikmal desteğini artırmaktadır. Ayrıca NATO, diğer partnerler ve özellikle AB ve BM gibi diğer uluslararası aktörlerle de katma değer yaratmak ve bütünlük sağlamak gibi amaçlarla mümkün olduğunca temaslarını sürdürecektir. Böylelikle, kapasite inşası ve diğer işbirliği faaliyetleri partner ülkelere kendi kendilerine terörizm ile mücadelede ve teröristlere güvenli liman olmama hususunda yardımcı olacak ve bu da dönüş olarak NATO'nun kendi güvenliğinin güçlendirilmesine de yardımcı olacaktır. Ayrıca NATO ittifak uzmanlığını kullanarak uluslararası çabaları tamamlayabilir. Partner ülkelerde, ilgilenen partner ülkeler ile işbirliği halinde, terörizm karşıtı kapasite inşa faaliyetlerinin haritasının çıkarılması NATO'ya hangi alanlarda artı değer yaratabileceğini tespit hususunda yardımcı olacaktır." 11. madde "Galler ve Varşova zirvelerinde mutabık kalınan vaatlerin yerine getirilmesi sonucunda, duruşumuzun güçlendirilmesinde önemli bir ilerleme sağladık. Bir yandan caydırıcılık ve kolektif savunma hususlarına yeniden vurgu yapılırken, diğer yandan da NATO'nun istikrar yaratma ve terörizme karşı savaşma kabiliyetinin devamlılığını temin ettik. Bir aradayız ve bir diğerimizi savunma hususundaki kabiliyetimiz ve isteğimiz son derece yüksek. Özel koşullara ilişkin uygun cevapları devamlı sunma imkanı verecek şekilde ittifaka geniş

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

terörizm tehdidi ve alınacak önlemlere değinilmiş olup, bu çerçevede NATO'nun terörle mücadelede artırılmış bir rol oynamaya ve müttefiklerini desteklemeye devam edeceği belirtilmiş, terörle mücadeleye ilişkin alınan önlemler ve bunların hayata geçirilmesine ilişkin uygulamalar ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.[44]

Dünyadaki 195 devletten 193'ünün[45] üye olması hasebiyle dünyanın en geniş katılımlı örgütü olan BM, özellikle 11 Eylül olaylarını takiben terörü daha ciddi bir tehdit olarak değerlendirmeye başlamıştır. Bu noktada, 11 Eylül olaylarının ardından BM Güvenlik Konseyi'nin 28 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen 4385 sayılı toplantısında kabul edilen 1373 sayılı kararı, BM'nin teröre bakışını ortaya koyması açısından son derece önemlidir. Söz konusu kararın girizgâhında, Güvenlik Konseyi öncelikle 11 Eylül 2001'de New York ve Pennsylvania'da meydana gelen terörist saldırıları açık bir şekilde kınamakta ve bu tür eylemlerin önlenmesi konusundaki kararlılığını ifade etmektedir. Ayrıca bu tür eylemlerin, uluslararası terörizmin diğer eylemleri gibi, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit oluşturduğunu tekrar teyit etmektedir. Birleşmiş Milletler Antlaşması'na uygun bir şekilde, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik olarak terörist eylemlerden kaynaklanan tehditlere karşı, tüm yollarla mücadele etme ihtiyacını da teyit etmiştir. Diğer taraftan kararda atılacak olan adımlar çerçevesinde yer alan 5 nolu madde de ise; terörizmin metotlarının ve uygulamalarının BM'nin amaçlarına ve prensiplerine aykırı olduğu gibi, terörist faaliyetleri finansa edici, planlayıcı ve teşvik edici faaliyetlerin de yine BM'nin amaçları ve prensipleri ile tezat oluşturduğu ilan edilmektedir. Ve diğer maddelerde de terörizm ile mücadele için üye devletlerin atması gereken adımlar ile alması gereken önlemlere işaret edilmektedir. Böylelikle belgenin genelinde uluslararası terörizmin uluslararası

yelpazede seçenekler sunmak için ve bir bölgeden daha çok potansiyel olarak çok sayıdaki yönden doğacak olan herhangi bir tehdide cevap vermek için gerekli tüm seviyelerdeki yeteneklerimizi devamlı hazır halde bulundurmaya kararlıyız. İttifakın caydırıcılık ve savunma duruşunun güvenilir, ahenkli ve esnek oluşunu ve tüm müttefiklerinin güvenliğini ve özgürlüklerini korumayı sürdürmek istediğimiz için, cevap verebilirliği artırma, hazırlık derecesini yükseltme ve ikmal imkanlarını geliştirme stratejik önemdedir. İttifakın etkinliğini artırmak için caydırıcılık ve savunma duruşunu güçlendirecek gerekli askeri bileşenleri sürekli olarak değerlendirmeye devam edeceğiz." Bkz., "Brussels Summit Declaration," *NATO* online, 11 Temmuz 2018, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_ 180711-summit-declaration-eng.pdf.

[44] "Brussels Summit Declaration," *NATO* online.

[45] "How many Countries are there in the World?," *Worldometers* online, Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2018, http://www.worldometers.info/geography/how-many-countries-are-there-in-the-world/.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

güvenliğe yönelik önemli bir tehdit olduğuna işaret edilerek, önlenmesi ve ortadan kaldırılması için tüm üyelerin müşterek çalışmasına duyulan ihtiyaca vurgu yapılmaktadır.[46]

Aynı zamanda Amerika'ya yönelik olarak gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarının hemen ertesinde 28 Eylül 2001 tarihinde kabul edilen 1373 sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla "Terörle Mücadele Komitesi" de kurulmuştur. Onbeş Güvenlik Konseyi üyesinin tamamını kapsayan Komite, üye ülkelerden kendi ülkelerinde, bölgelerinde ve dünya genelinde yürütecekleri terörle mücadele faaliyetlerine ilişkin yasal ve kurumsal kabiliyetlerini geliştirmeyi hedefleyen bir takım tedbirleri hayata geçirmelerini talep eden 1373 sayılı kararın uygulamasının gözetimi ile görevlendirilmiştir. Ayrıca söz konusu karar, mümkün olan en kısa sürede, üye devletlere, uluslararası terörizmle mücadele eden yasal enstrümanların bir parçası olma çağrısında bulunmuştur.[47]

Diğer taraftan, BM Genel Kurulu 8 Eylül 2006 tarihinde Küresel Terörle Mücadele Stratejisi'ni kabul etmiştir. Bu strateji terörle mücadele ile ulusal, bölgesel ve uluslararası çabaları geliştirmek için kendine özgü küresel bir enstrümandır. Bu stratejinin kabulüyle ilk defa tüm üye devletler terörizm ile mücadele için ortak bir stratejik ve operasyonel yaklaşım üzerinde fikir birliğine varmışlardır. Bu ise, sadece terörizmin tüm çeşitlerinin ve dışa vurumlarının kabul edilemez olduğuna ilişkin açık bir mesaj göndermekle kalmayıp, aynı zamanda terörle mücadele ve onu önlemek için bireysel ve kolektif somut adımlara ilişkin bir kararlılığı da temsil etmektedir. Bu somut adımlar, terörle mücadele için devlet kapasitesinin güçlendirilmesinden BM'nin sisteminin terörizmle mücadele faaliyetleri için daha iyi koordine edilmesine kadar çok geniş bir yelpazedeki önlemleri içermektedir. Bu stratejinin kabul edilmesi, Eylül 2005 Zirvesi'nde dünya liderleri tarafından verilen taahhüdün gerçekleşmesini sağladığı gibi, "Terörizme Karşı Birleşmek: Bir Küresel Terörle Mücadele Stratejisi için Tavsiyeler" başlıklı 2 Mayıs 2006 tarihli raporda Genel Sekreter'in önerdiği unsurların da hayata geçirilmesine vesile olmuştur. 2016 yılında BM Küresel Terörle Mücadele Stratejisi'nin 10. yılı kutlanmıştır.[48]

Takip eden süreçte BM bünyesinde bu kez de Genel Kurul'un 15 Temmuz 2017 tarih ve 71/291 nolu kararıyla "Birleşmiş Milletler Terörle

---

[46] "Resolution 1373 (2001)," *BM* online, 28 Eylül 2001, https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement.

[47] "About the Counter-Terrorism Committee," *BM* online, Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018, https://www.un.org/sc/ctc/about-us/.

[48] "UN Global Counter-Terrorism Strategy," *BM* online, Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018, https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/un-global-counter-terrorism-strategy.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mücadele Ofisi" kurulmuştur. Ofisin beş temel fonksiyonu bulunmakta olup, bunlardan ilki Birleşmiş Milletler sistemi yoluyla Genel Sekretere tevdi edilen terörle mücadeleye ilişkin Genel Kurul direktiflerini yönetmek; ikincisi, BM Küresel Terörle Mücadele Stratejisi'nin dört ayağının dengeli bir şekilde uygulanmasını sağlamak için 38 Terörle Mücadele Uygulama Görev Gücü arasında koordinasyonu ve uyumu arttırmak; üçüncüsü, BM'nin terörizmle mücadele için kapasite inşa desteğinin üye ülkelere daha etkili bir şekilde erişimini sağlamak; dördüncüsü, BM terörizmle mücadele çabalarının görünürlüğünü, müdafiliğini ve kaynak mobilizasyonunu geliştirmek ve son olarak BM sisteminde terörle mücadeleye verilen önceliğin ve şiddet içeren aşırılıkçılığın önlenmesi hususundaki önemli görevin sıkı bir şekilde Strateji'den temellenmesini sağlamaktır.[49]

Görüldüğü üzere BM hem Genel Kurul hem de icracı Güvenlik Konseyi düzeyinde terörizmle mücadele hususunda kabul ettiği pek çok kararda, terörizmin uluslararası güvenliğe yönelik en önemli meydan okumalardan biri olduğunu kabul etmekte ve kurguladığı çok sayıda yapılanmayla terörizmin uluslararası güvenliğe teşkil ettiği tehdidi bertaraf etmek için gerekli tedbirleri almaya çabalamaktadır.

Diğer taraftan, temelleri ilk olarak 1996 yılında Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Rusya Federasyonu (RF), Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan tarafından üye ülkeler arasında güvenin arttırılması, sınır bölgelerinin silahsızlandırılması ve bölgesel işbirliğinin teşvik edilmesi amacıyla "Şangay Beşlisi" adıyla atılmış olan ŞİÖ, Batı güvenlik yapılanmasının dışında kalan Rusya ile Çin gibi iki büyük gücü içinde barındıran önemli bir örgüttür. Esasen bölgesel bir güvenlik yapılanması olarak temelleri atılan örgütün de terörizm tehdidine hassasiyetle yaklaştığı ve bu alanda adımlar attığı görülmektedir.[50]

ŞİÖ, Kazakistan, Çin, Kırgızistan, RF, Tacikistan ve Özbekistan tarafından 2001 yılında kurulmuştur. 8-9 Haziran 2017 tarihlerinde Astana'da gerçekleştirilen Zirve toplantısında ise Pakistan ile Hindistan da örgüte üyelik hakkı kazanmışlardır. Temel amaçları arasında üye devletler arasında karşılıklı güven ve komşuluğu geliştirmek, bölgedeki barışı, güvenliği ve istikrarı sürdürmek ve sağlamak olan örgüt, güvenlik temelli bir yapılanmadır.[51]

Terörle mücadele ŞİÖ'nün önceliği ve güvenlik işbirliğinin temelidir.

---

[49] "United Nations Office of Counter-Terrorism," BM online, 9 Eylül 2018, https://www.un.org/en/counterterrorism/.

[50] "Şanhay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)," *T.C. Dışişleri Bakanlığı* online, Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018, http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa.

[51] "The Shanghai Cooperation Organisation," *SCO* online, 1 Eylül 2017, ttp://eng.sectsco.org/about_sco/.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Genel olarak, üye devletler arasındaki terörizmle mücadele alanındaki işbirliğinin gerekliliği büyük ölçüde örgütün kapsadığı sahadaki terörist faaliyetlerin yarattığı tehditten kaynaklanmaktadır.[52] Örgüt kuruluşundan bu yana terörizme ilişkin olarak ondan fazla yasal doküman benimsemiştir. Örneğin 15 Haziran 2001 tarihli "Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılıkla Mücadeleye İlişkin Şangay Uzlaşısı" adlı belge ŞİÖ'nü terörizme karşı mücadele hususunda açık taahhütte bulunan ilk uluslararası örgütlerden biri yapmıştır.[53]

7 Haziran 2002 tarihli "Bölgesel Terör Yapısına İlişkin Şangay İşbirliği Örgütü Üye Devletleri Arasında Anlaşma" adlı belgede terörizmin ayrılıkçılık ve aşırılıkçılık ile birlikte uluslararası barış ve güvenliğe, üye ülkeler arasındaki dostluk ilişkilerinin gelişimine ve hatta temel haklar ile insan haklarına yönelik önemli bir tehdit oluşturduğunun farkına varıldığı ifade olunmaktadır.[54] 16 Haziran 2009 tarihli "Şangay İşbirliği Örgütü'nün Terörizme Karşı Uzlaşısı" adlı belge, "Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılıkla Mücadeleye İlişkin Şangay Uzlaşısı" adlı kararı daha somut hale getirmiştir. 27 Haziran 2007 tarihli ŞİÖ'ne üye ülkeler arasında ortak askeri tatbikatlar düzenlenmesine ilişkin anlaşma, terörizmle mücadele amacı taşıyan ortak harekatlar düzenlenmesi için uzun vadeli organizasyonel ve yasal kurumsal bir zemin hazırlamıştır. 16 Haziran 2009 tarihinde ise "ŞİÖ Üyeleri arasında Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılıkla Mücadele Hususunda İşbirliği Programı 2010-2012" adlı belge kabul edilmiştir. Ve yine 16 Haziran 2009 tarihinde "Şangay İşbirliği Örgütü'ne Üye Devletlerinin Antiterörizm Birimleri için Personel Eğitimine İlişkin Anlaşma" adlı belge imzalanmıştır.[55]

Diğer taraftan, terörizme karşı daha etkili bir mücadele yürütmek için örgüt içerisinde müstakil olarak 2004 yılında ŞİÖ'nün Bölgesel Anti-Terörizm Yapısı kurulmuştur. Örgütün websitesinde yer alan örgüt direktörü Yevgeniy Sergeyevich Sysoyev'in açılış konuşmasında, Sysoyev ŞİÖ'nün kuruluşundan bu yana üye devletlerin güvenliğine yönelik gerçek bir tehdit teşkil eden terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılık gibi tehditlerle mücadeleye büyük bir

---

[52] Zhao Xiaodong, "The Shanghai Cooperation Organisation and Counter-Terrorism Cooperation," *Institute for Security and Development Policy*, (2012): 8.

[53] Xiaodong, a.g.e., s. 11.

[54] "Agreement Between State Members of The Shanghai Cooperation Organization on Regional Anti-Terrorist Structure of June 7, 2002," CIS Legislation, Erişim tarihi: 9 Eylül 2018, http://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=3857.

[55] Xiaodong, a.g.e., 11-12.

öncelik verildiğini ifade etmiştir.[56]

Ayrıca örgütün amaçları arasında, terörizm başta olmak üzere belirtilen tehditlerle mücadele için üye devletlerin yanı sıra uygun uluslararası örgütlerle işbirliği yapılması gerekliliği üzerinde durulmakta ve terörizmle mücadele için uluslararası literatürle de uyumlu gerekli yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinin yanı sıra yine uluslararası aktörlerle işbirliği halinde ortak askeri operasyonlar düzenlenmesinin önemine de işaret edilmektedir.[57]

Diğer taraftan 11-12 Eylül 2014 tarihlerinde Duşanbe'de gerçekleştirilen ŞİÖ'nün 13. Yıllık Devlet Başkanları Zirvesi'nde masadaki en önemli konulardan biri Irak ve IŞİD tehdidi olmuştur. Örgüt üyesi ülkelerin kendi topraklarında bulunan silahlı militanların savaşmak üzere Suriye ve Irak'a geçtiklerine dair kuvvetli emareler bulunmakta olup, örgüt üyeleri Suriye ve Irak'ta mevcut istikrarsızlıktan daha çok bu militanların dönüşü ihtimalinden endişe etmektedirler. Bölgede dini temelli radikal bir hareketin ortaya çıkması Orta Asya Cumhuriyetleri açısından kritik bir güvenlik tehdidi olarak algılanmaktadır. Bu durum Uygur Türkleri üzerindeki baskıyı her geçen gün artıran Pekin yönetimi tarafından da suiistimal edilmeye açık bir unsur olarak değerlendirilmektedir. ŞİÖ üyelerinin en önemli motivasyonu tehdit algılamaları olup, IŞİD tehdidinin Şangay zemininde "ortak tehdit algılamasını" pekiştirici bir etki yarattığı söylenebilir.[58]

Görüldüğü üzere ŞİÖ de diğer uluslararası yapılanmalar gibi terörizmi gerek üyelerinin gerekse uluslararası toplumun güvenliğine yönelik öncelikli bir tehdit olarak görmekte ve aynı diğer örgütler gibi terörizmle mücadele için kendi bünyesinde müstakil bir terörle mücadele biriminin hayata geçirilmesine ön ayak olmaktadır ki, bu durum terörizm tehdidine ve terörizmle mücadeleye ŞİÖ'nün verdiği önemin bir kanıtı niteliğindedir.

Sonuç

Esasen 90'lı yılların ortasına kadar geri götürülebilecek olan "yeni terörizm" ifadesinin kullanıma ilişkin, genel olarak, 11 Eylül tarihi referans verilmektedir. 11 Eylül saldırısı gerek hedefi gerekse düzenleniş şekli ve neden olduğu can kaybı dolayısıyla, tüm dünyada tam bir şok etkisi yaratmış ve "yeni terörizm"in başlangıcı olarak kabul edilmiştir.

---

[56] "Regional Anti-Terrorist Structure of Shanghai Cooperation Organization," *RATS* online, Erişim tarihi: 9 Eylül 2018, http://ecrats.org/en/.

[57] Xiaodong, a.g.e., 12.

[58] "Şanghay İşbirliği Örgütü Zirvesi'nin Ardından: Tehdidin Yeni Adı IŞİD," *Aljazeera* online, 13 Eylül 2014, http://www.aljazeera.com.tr/gorus/sanghay-isbirligi-orgutu-zirvesinin-ardindan-tehdidin-yeni-adi-isid.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Esasen siyasal amaçlı şiddet kullanımı olarak özetlenebilecek olan terörizm her çağda ve dönemde görülmektedir. Terörizmin eski ve yeni olarak etiketlenmesinin nedeni ise 11 Eylül saldırılarıyla ete kemiğe bürünen terörizmin örgütlenmesi ve kullandığı metotlarda, öncekinden önemli bir kopuşun yaşanmasıdır. Bu çerçevede yeni terörizm öncekilerin aksine tüm dünyayı eylem sahası kabul ederek, terörizmin küresel bir boyut kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca yeni terörist organizasyonlar önceki katı hiyerarşik yapısından sıyrılarak, gevşek ağ tipi bir örgütlenmeyi tercih etmişlerdir. İdeolojik olarak geleneksel terör örgütlerinin etnik/milliyetçi ya da sağ-sol ayrımına dayanan motivasyonlara sahip olmalarına karşın, yeni terörizmin motivasyonu daha ziyade dini temelli mistik bir yapıdadır. Eski terörist organizasyonlar eylemlerinde silah ve bomba gibi klasik silah ve araç-gereçleri tercih etmelerine rağmen, yeni terörist organizasyonlar Sovyetlerin dağılmasının yarattığı boşluktan da faydalanarak, kitle imha silahları adı verilen yüksek tahrip gücüne sahip silahları da eylemlerinde kullanabilmektedirler. Son olarak eski terörist organizasyonlar kurbanlarının tespitinde cerrahi bir hassasiyetle hareket ederken, yeni terörist organizasyonlar kurbanlarında ayrım gözetmezler ve mümkün olduğunca çok insanı öldürmeyi amaç edinmektedirler.

Tüm bu özellikleri ile yeni terörizm Soğuk Savaş sonrası tehdit algılamalarında da ön plana çıkmaya başlamıştır. Özellikle yeni terörizmin tüm dünyaya yayılarak küresel bir boyut kazanması ve tahrip gücünün de daha önce hiç olmadığı kadar artması gibi hususlar, uluslararası güvenliğe yönelik tehdit sıralamasında terörizmi üst sıralara taşımış olup, bunun en güzel örneği El Kaide ve o ekolü temsil eden IŞİD'in tüm dünyada gerçekleştirdiği eylemlerde, çok sayıda insanın hayatına kast etmesidir.

Tabi bu husus küresel arenanın en önemli aktörleri olan NATO, BM ve ŞİÖ gibi örgütler tarafında da tasdik edilmiş ve söz konusu örgütler, özellikle 11 Eylül sonrası dönemde, kabul ettikleri kararlar ile terörizmi uluslararası güvenliğe yönelik en önemli tehdit olarak etiketlemişler ve terörle mücadeleye verdikleri önemi göstermek için her biri kendi bünyelerinde müstakil terörle mücadele birimleri de teşkil etmiştirler.

Tüm bu hususlar, kullandığı yeni yöntemler ve organizasyon yapısıyla "yeni terörizm" olarak adlandırılan terörün günümüzde uluslararası güvenliğe yönelik en önemli meydan okumayı teşkil ettiğinin genel olarak kabul gördüğünü ortaya koymaktadır.

Kaynakça

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"About the Counter-Terrorism Committee." *BM* online. Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018. https://www.un.org/sc/ctc/about-us/.

"Agreement Between State Members of The Shanghai Cooperation Organization on Regional Anti-Terrorist Structure of June 7, 2002." CIS Legislation. Erişim tarihi: 9 Eylül 2018. http://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=3857.

Aras, Bülent ve Toktaş, Şule. "Al-Qaida, 'War on Terror' and Turkey." *Third World Quarterly* 28, no. 5 (2007): 1033-1050.

Booth, Ken ve Dunne, Tim. *Terror in Our Time*. New York: Routledge, 2012.

"Brussels Summit Declaration." *NATO* online. 11 Temmuz 2018. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf.

"Countering Terrorism." *NATO* online. 18 Temmuz 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.htm.

Çitlioğlu, Ercan ve Dedemen, Fatih. "Terörizmi Anlamak." *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 3, no. 2 (2014): 25-39.

Deutch, John. "Terrorism." *Foreign Policy*, no. 108 (1997): 10-22.

Duyvesteyn, Isabelle. "How New Is the New Terrorism?." *Studies in Conflict & Terrorism* 27, no. 5 (2004): 439-454.

Ekşi, Muharrem. "Dönüşerek Varlığını Sürdüren NATO'nun 2000'lerdeki Yeni Rolü: DEAŞ/Terörizmle Mücadele ve Türkiye." *Bölgesel Araştırmalar Dergisi* 1, no. 3 (2017): 43-72.

Field, Antony. "The 'New Terrorism': Revolution or Evolution?." *Political Studies Review* 7, no. 2 (2009): 195–207.

Gençtürk, Tuğçe. "Terör Kavramı ve Uluslararası Terörizme Farklı Yaklaşımlar." *Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi*, (2012): 1-11, Erişim Tarihi: 03 Eylül 2018, http://sam.baskent.edu.tr/makaleler/tgencturk/TerorUluslararasi.pdf.

Gofas, Andreas. "'Old' vs. 'New' Terrorism: What's in a Name?." *Uluslararası İlişkiler* 8, no. 32 (2012): 17-32.

Gorka, Sebestyen L. v. (2006), "5. Maddenin İşletilmesi: Beş Yıl Sonra", NATO Dergisi, https://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/turkish/art1.html (17.09.2018).

Heywood, Andrew. *Küresel Siyaset*. Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir. Ankara: Adres Yayınları, 2013.

How many Countries are there in the World?." *Worldometers* online. Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2018.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
http://www.worldometers.info/geography/how-many-countries-are-there-in-the-world/.

Kanat, Selim. "Terörizmin Dünü Bugünü Yarını: Siyasal Gerçekçi Bir Değerlendirme." *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 19, no. 3 (2014): 195-210.

Lewis, Bernard. *Haşhaşiler: İslam'da Radikal Bir Tarikat*. Çev. Kemal Sarısözen. İstanbul: Kapı Yayınları, 2018.

Martin, Gus. *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. Çev. İhsan Çapçıoğlu ve Bahadır Metin. Ankara: Adres Yayınları, 2013.

Merari, Ariel. "Ayaklanma Stratejisi Olarak Terörizm." çev. Bülent Tanatar, *Terörizmin Tarihi: Antikçağdan IŞİD'e*, eds. Gerard Chaliand ve Arnaud Blin, 25-63. İstanbul: Nora Kitap, 2016.

Migaux, Philippe. "El Kaide," çev. Bülent Tanatar, *Terörizmin Tarihi: Antikçağdan IŞİD'e*, eds. Gerard Chaliand ve Arnaud Blin, 390-436. İstanbul: Nora Kitap, 2016.

NATO (2018), "Collective defence - Article 5", https://www.nato.int/cps/en/ natohq/topics_110496.htm (17.09.2018).

Rathbone, Anne ve Rowley, Charles K.. "Terorism." *Public Choice* 111, no. 1/2 (2002): 9-18.

"Regional Anti-Terrorist Structure of Shanghai Cooperation Organization." *RATS* online. Erişim tarihi: 9 Eylül 2018. http://ecrats.org/en/.

"Resolution 1373 (2001)." *BM* online, 28 Eylül 2001, https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/557/43/PDF/N0155743.pdf?OpenElement.

Sandıklı, Atilla. *Türkiye'nin Jeopolitiği: Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm*. İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2015.

Sandler, Todd. "New frontiers of Terrorism Research: An Introduction." *Journal of Peace Research* 48, no. 3 (2011): 279-286.

"Şanghay İşbirliği Örgütü Zirvesi'nin Ardından: Tehdidin Yeni Adı IŞİD." *Aljazeera* online. 13 Eylül 2014. http://www.aljazeera.com.tr/gorus/sanghay-isbirligi-orgutu-zirvesinin-ardindan-tehdidin-yeni-adi-isid.

Spencer, Alexander. "Questioning the Concept of 'New Terrorism'." *Peace Conflict & Development*, no. 8 (2006): 1-33.

"Şanhay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)." *T.C. Dışişleri Bakanlığı* online. Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018. http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa.

Tilly, Charles. "Terror, Terrorism, Terrorists." Theories of Terrorism: A Symposium'da sunulan bildiri, Washington, DC, Mart 2004.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

"Terör", TDK Büyük Türkçe Sözlük, Erişim Tarihi: 03 Ekim 2018. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts.

"The Shanghai Cooperation Organisation." *SCO* online. 1 Eylül 2017. ttp://eng.sectsco.org/about_sco/.

"UN Global Counter-Terrorism Strategy." *BM* online. Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018. https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/un-global-counter-terrorism-strategy.

"United Nations Office of Counter-Terrorism." BM online. 9 Eylül 2018. https://www.un.org/en/counterterrorism/.

Xiaodong, Zhao. "The Shanghai Cooperation Organisation and Counter-Terrorism Cooperation." *Institute for Security and Development Policy*, (2012): 1-25.

Yayla, Atilla. "Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 4, no. 1 (1990): 335-385.

Abstract

Terrorism is not a modern phenomenon, but it has a very long historical background. There is no doubt that the most important breaking point in the recent past in terms of terrorism was the September 11 attacks. Although these attacks are considered to be the beginning of new terrorism, there are also those, who took the beginning of the new terrorism to the mid-90s. It can be said that the parameters of terrorism, which we can characterize as traditional terrorism Until the September 11 attacks, have changed significantly. The September 11 attacks, both its target, and acting style and the loss of life caused by it, have created a complete shock effect all over the world and therefore considered to be the beginning of "new terrorism". In fact, terrorism, which can be summarized as the use of violence for political purposes, has seen in every era and period of history. The reason for labeling terrorism as old and new is breaking in its organization and used methods, which were realized by September 11 attacks, from the "old" one. In this framework, new terrorism has made it possible for terrorism to take on a global dimension by accepting the whole world as a place of action, unlike the old one. In addition, new terrorist organizations prefer to organize loose network type by stripping away from the previous strict hierarchical structure. Ideologically, the traditional terrorist organizations had ethnic / nationalist or left-right discrimination motives, but the new motivation for terrorism is a more religious-based mystical structure. Although old terrorist organizations prefer classic weapons and equipment such as weapons and bombs in their actions, new terrorist

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

organizations can also use weapons with high destructive power, known as weapons of mass destruction, by taking advantage of the suitable environment created by the disintegration of the Soviet Union. Finally, while old terrorist organizations act with a surgical sensitivity in the detection of their victims, new terrorist organizations do not discriminate in their victims and aim to kill as many people as possible. With all these features, the new terrorism has also come to the forefront in the post-Cold War threat perceptions. The new terrorism has been carried higher place in the order of threats to international security, because of it gains global dimensions by spreading to the whole world and its destruction power has increased as never before. The best example of this situation is the actions, which was spread all over the world and caused to death of so many people, taken by Al Qaeda and Islamic State of Iraq and the Levant, represented the same tradition with former. Of course, this issue has also been identified by organizations such as NATO, UN and SCO, the most important actors of the global arena, and they have labeled terrorism as the most important threat to international security, especially in the aftermath of September 11, each of them constitutes independent terrorist units in their own structures. All these aspects revealed that terrorism, which is called "new terrorism" with its new methods and organizational structure, is generally regarded as the most important challenge for international security, today.

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İNGİLTERE EGEMEN ASKERİ ÜSLERİNİN AKDENİZ'DEKİ DENİZ YETKİ ALANLARINA ETKİSİ

Zeynep Erhan[*]
Sezai Özçelik[**]
Ayşegül Bostan[***]

Kıbrıs adası taşıdığı stratejik önem nedeniyle yüzyıllar boyunca İngiltere'nin odak noktası olmayı basarmıştır.[1] Akdeniz'e kıyısı olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türkiye kadar, Doğu Akdeniz'e doğrudan kıyısı olmayan İngiltere'de Akdeniz'in petrol ve doğalgaz zenginliklerinden pay almak istemektedir.[2] Zira İngiltere, 1960 Londra ve Zürih Antlaşmaları ile Kıbrıs adası üzerinde iki egemen askeri üs elde etmeyi başarmıştır.

Bu çalışmanın amacı, İngiltere'nin bu iki askeri üssün varlığına dayanarak Akdeniz'de denizalanı iddiasında bulunup bulunamayacağı ve dolayısıyla petrol ve doğalgaz aramalarında söz sahibi olup olamayacağı noktasındadır. Bu amaçla, öncelikle, İngiliz askeri üslerinin hukuki statüsü, Kıbrıs'ın Kurucu Sözleşmeleri ve Ek metinleri incelenerek tartışılacaktır. Bu incelemeleri takiben, İngiliz üslerinin gerçekten *jui jeneris* bir statüye sahip olup olmadığı ve gerekçeleri incelenecektir. Sonuç olarak, egemen İngiliz askeri üslerinin Doğu Akdeniz'de olası denizalanı iddiasının sonuçları, kurucu antlaşmalar ve üslerin hukuki statüleri değerlendirilerek sonuçlandırılacaktır.

1960 Kurucu Antlaşmalar ve İngiliz Askeri Üsleri

1960 Londra ve Zürih Antlaşmaları elde edilen İngiliz askeri üsler, coğrafi

[*] Arş.Gör.Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, zeynephukuk25@gmail.com
[**] Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, sezaiozcelik@gmail.com
[***] Arş.Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, aysegul_bostan@yahoo.com

[1] Daha ayrıntılı bilgi için, bakınız Tanelik, S. ve Kurt, E. (2013). "Türkiye'nin Münhasır Ekonomik Bölge Algısı Ve Yakın Tehdit Alanı: Kıbrıs." Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı (Cilt 3), Editör: Hasret Çomak, Kocaeli Üniversitesi Yayınları 1. Baskı, Nisan 2014, Kocaeli, (s.885)

[2] Daha ayrıntılı bilgi için, bakınız Balık, İ., (2018). Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları, Kent Akademisi, 11 (33), Issue 1, (s.94).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

açından oldukça stratejik bir şekilde konumlanmışlardır. Zira Doğu Akdeniz kıyılarında olan üslerden birisi Süveyş Kanalı karşısında diğeri de Orta Doğu devletlerinin karşısındadır.

[3]

1960 yılında kurulan askeri üslere, sivil yerleşimleri engellemek için sınırlar çizilmiştir ancak an itibariyle üslerde bir kısmı sivil olmak üzere yaklaşık 14.000 kişi yaşamaktadır. Yaşayanların 7000'ini tarımsal arazilerde çalışan Kıbrıslılar, geriye kalanını ise İngiliz askerler ve aileleri oluşturmaktadır. Ağrotur Güney Kıbrıs'ın ikinci büyük şehri Limasol'a yakın olup adanın güneyinde olup 123 km kare yüzölçümüne sahiptir. Dikelya ise 131 km kare yüzölçümünde olup Larnaka yakınlarında adanın güneydoğusundadır. Her iki askeri alanın yüzölçümü 254 km kare olup yönetim merkezi Ağrotur'da bulunan Episkopi'dir. Her iki askeri alan kumsalı nesli tükenmekte olan deniz kaplumbağaları yumurtlama alanıdır.

İngilizlere ait tüm denizaşırı alanların yönetimi Dış İlişkiler ve İngiliz Milletler Topluluğu Ofisi'nde iken bu iki Egemen Askeri Üs Alanlarının (EAÜA) yönetimi İngiltere Savunma Bakanlığına aittir. 1878 yılında Osmanlı'dan İngiliz egemenliğine geçen Kıbrıs adası, 1914 yılında İngilizler tarafından ilhak edilmiştir. 1923 Lozan Anlaşması ile Türkiye tarafından bu ilhak

[3] Resim için, bakınız Dünya İstihbarat Ağının Merkezi İngiliz Derin Devleti. (2017). Erişebilirlik : **https://ingilizderindevleti.net/dunya-istihbarat-aginin-merkezi-ingiliz-derin-devleti/**

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tanınmıştır. 1925 yılında Kıbrıs Yasama Konseyi'nin oluşturulması ile Kıbrıs Kolonisi kurulmuştur.

1960 yılında Kıbrıs'ın bağımsız olmasının ardından EAÜA olarak Ağrotur ve Dikelya'ya İngiliz Kraliçesi tarafından Kıbrıs İngiliz Kuvvetleri Komutanı'nın başında olduğu yönetici atanmıştır. Bu iki bölgede İngiliz yasaları geçerlidir. Yönetici tarafından çıkarılan yönetmelikler yanında Kıbrıs Koloni zamanında kalan ve değişikliğe uğrayan kanunlar hala geçerlidir. İngiliz hükümeti tarafından kurulan kendi kanun ve yasalarının geçerli olduğu İngiliz mahkemeleri görevdedir. Güney Kıbrıs'ta kullanılan para birimi Avro geçerlidir.

Ağrotur ve Dikelya EAÜA 1960 yılında Kıbrıs bağımsız olduktan sonra Birleşik Krallık Kıbrıs Kanunu 2(3) maddesine göre savunma amacıyla İngiliz egemenliğine verilmiş ve sınırları çizilmiştir.[4] 19 Ağustos 1960 Kıbrıs Kurucu Sözleşmelerinin A Ekinin (Annex A) 3. Bölümünde; Kıbrıs Cumhuriyeti'ne, egemen İngiliz askeri üssü olan Ağrotur ve Dikelya topraklarına ait kıyılarda karasuları iddiasında bulunmaması yönünde yükümlülük getirmektedir. Başka bir ifadeyle Kıbrıs Cumhuriyeti, Ağrotur ve Dikelya kıyısındaki deniz alanları ile ilgili karasuları iddiasında bulunamayacaktır. Sözleşmenin orijinal metninde de belirtildiği üzere;

> *'Cyprus shall not claim, as part of its territorial sea, waters lying between the lines described in the report referred to in the Additional Protocol to this Treaty.'*[5]

Sözleşme eki, askeri üslere ait karasuları ibaresini kullanmamıştır ancak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin askeri üslere ait kıyılarda herhangi bir denizalanı iddiasında bulunmasının önü kapatılmıştır. İfade etmek gerekir ki, karasuları kendiliğinden doğan (*ipso facto*) denizalanıdır, bu nedenle ilan edilmesi veya hak iddiasında bulunmak için kıyı devletlerin sözleşme yapması gerekmemektedir. Bu sebepledir ki Sözleşme ekinde denizalanı olarak yalnızca karasularından bahsedilmesi ilgi çekicidir. Zira Kurucu sözleşmeler askeri üsler için karasuları dışındaki deniz alanlarından, örneğin kıta sahanlığı veya münhasır ekonomik bölgeden bahsetmemektedir.

Kanaatimizce, sözleşmeye karasularına dair böyle bir madde konulmuş olması iki şekilde yorumlanabilir. Birincisi, İngiltere'nin henüz gelişmekte olan deniz hukuku ve devletlere ait deniz alanları konusunda aşırı öngörülü hareket etmiş

---

[4] İ.Hendry ve S. Dickson, (2011). *British Overseas Territorial Law*, UK: Hart Publishing, 2nd ed.

[5] 19 Ağustos 1960 Kıbrıs Kurucu Sözleşmesi Ek A (Annex A),Bölüm 3.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olma olasılığıdır. Ancak bu yorum çok mümkün gözükmemektedir. Zira sözleşme maddesi, askeri üslerin karasularına veya diğer deniz alanlarına sahip olduğuna dair herhangi bir ibare içermemektedir. Yalnızca Kıbrıs Cumhuriyetine, askeri üslerin kıyısında olan deniz sahasında karasuları iddiasında bulunmama mükellefiyeti yüklüyor.

İkinci yorum ise sözleşmenin konuluş amacı ve lafzi doğrultusunda yapılmalıdır. Zira 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 31'e göre, bir anlaşma 'konunun amacının ışığında' genel manaya uygun şekilde 'iyi' niyetle yorumlanmalıdır.[6] Şöyle ki askeri üslerin temel olarak kuruluş amacı savunmadır, bu nedenle yalnızca askeri amaçlarla kullanılırlar. Örneğin, NATO Anlaşmasına göre, kurulan askeri üsler, NATO'ya üye devletlerin ortak savunma kapasitelerini güçlendirmek için yapılmışlardır.[7] Bu nedenle askeri üslerin yalnızca savunma ve üye devletlerin güvenliğini sağlama amacıyla kurulması veya kurulmuş olması NATO Antlaşması'nın amaçlarına da uygun olacaktır.

Zira 1960 Kıbrıs Kurucu Sözleşmeleri akabinde İngiliz Hükümeti tarafından yapılan bildirge de sözleşmenin ikinci şekilde yorumlanmasını desteklemektedir. 1960 tarihli bu deklarasyon, askeri üslerin hangi amaç için kullanılacağını açık bir şekilde belirlemiş ve sınırlarını çizmiştir. Örneğin:

> *2. Her Majesty's Government further declare that their intention [Majestelerinin hükümeti ilan eder ki];*
>
> *(i) Not to develop the Sovereign Base Areas for other than military.*[8]
>
> *[Egemen [askeri] üsler askeri amaç dışında kullanılmayacaktır].*
>
> *3. With these purposes in mind, [bu amaç doğrultusunda] and subject to their military requirements and security needs, Her Majesty's Government make the following declaration.*[9]
>
> *[Yalnızca askeri gereklilik ve güvenlik ihtiyacı ile bağlı kalmak koşuluyla...]*
>
> *(6) Water Control -Su Kontrolü*

---

[6] 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi

[7] Daha ayrıntılı bilgi için, bakınız Bölme, S. M. (2012). Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik ve Değişim. *Uluslararası İlişkiler/International Relations*, 51-71.

[8] Appendix O of the Cyprus Agreements Decleration of Her Majesty's Government regarding the Administration of the Sovereing Base Areas. (Erişebilirlik : http://www.kypros.org/Constitution/English/appendix_o.htm , 12.09.20189).

[9] Appendix O of the Cyprus Agreements Decleration of Her Majesty's Government regarding the Administration of the Sovereing Base Areas. (Erişebilirlik : http://www.kypros.org/Constitution/English/appendix_o.htm , 12.09.20189).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

> *Subject only to military requirements and security needs being met, [Yalnızca askeri gereklilik ve güvenlik ihtiyacı ile bağlı kalmak koşuluyla] the policy to be carried out in regard to water control in the Sovereign Base Areas will be considered and decided by a joint committee.* [10]

Bu deklarasyon gösteriyor ki, karasularına yönelik böyle bir düzenlemenin yapılmış olması, askeri üslerin İngiltere tarafından etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Başka bir deyişle, İngiltere, denize kıyısı olan askeri üslerin etkin kullanımının, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin karasuları iddiasıyla kısıtlayabileceğini varsayarak koymuştur. Ancak İngiltere'nin sözleşmeyi bizim yorumladığımız şekilde yorumlamasını beklemek ve Akdeniz'deki gelişmelere kayıtsız kalmasını düşünmek, İngiltere'nin Ortadoğu ve Akdeniz politikalarına ters düşeceğinden hatalı bir çıkarım olacaktır.

Annan Planı ve İngiliz Askeri Üsleri

Her ne kadar uygulamaya geçmemiş olsa da, Annan Planı A Eki'nin 3. Bölümü askeri üslerine yönelik düzenlenmeler içermektedir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, 1960 Kıbrıs Kurucu Sözleşme de geçen ibare;

> *'Cyprus shall not claim, as part of its territorial sea, waters lying between the lines described in the report referred to in the Additional Protocol to this Treaty.'*

Ancak 2004 tarihli Annan Planı'nda yer alan yeni ibare, İngiltere'nin sözleşmeyi amacının çok ötesinde ve oldukça geniş yorumladığını göstermektedir. Zira,

> *'The United Kingdom shall continue to enjoy complete and unimpeded access for any purpose whatsoever to the waters lying between the waters which the United Cyprus Republic shall not claim adjacent to the eastern part of the Dhekelia Sovereign Base Area adjoining the sea (which part is marked on Map A with an area of 16.10 sq. km), and the waters which the United Cyprus Republic shall not claim adjacent to the western part of the*

[10] Appendix O of the Cyprus Agreements Decleration of Her Majesty's Government regarding the Administration of the Sovereing Base Areas. (Erişebilirlik : http://www.kypros.org/Constitution/English/appendix_o.htm , 12.09.20189).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Dhekelia Sovereign Base Area adjoining the sea (which is marked on Map A with an area of 5.01 sq km).'

1960 tarihli Kurucu Sözleşme Eki, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karasularına yönelik bir iddia da bulunmama yükümlülüğü yüklüyor. Ancak 2004 tarihli Annan Plan'ında, askeri üslere ait deniz sahasının her türlü amaç için kullanılabileceği ifade ediliyor. Bu yönde bir değişiklik yapılmış olmasının olası nedeni, İngiltere'nin bölgedeki gelişmelere kayıtsız kalmayacağının, yani askeri üslere ait karasuları iddiasına müteakiben münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı iddialarında bulunabileceğinin sinyalini vermektedir.

Yine 2005 CIA Dünya Gerçekleri Kitabında bu iki askeri üs için 'devlet' ibaresi kullanılmıştır. Her iki üs içinde Ağrotur Devleti ve Dikelya Devleti ibareleri orijinal doküman metninde yer almaktadır. Örneğin CIA'in web sayfasında:

'It is stated for "Akrotiri State" that Chief of State is Queen Elizabeth II since 6 February 1952 and head of government is Administrator Major General Richard Cripwell since January 2013. For "Dhekelia State", it is stated that Chief of State is Queen Elizabeth II since 6 February 1952 and head of government is Administrator Air Vice Marshall Graham Stacey since 4 November 2010.' [11]

Bu yönde ibarelerin kullanılması askeri üslerin devlet olarak kabul edilebileceğinin sinyalini vermektedir. Ayrıca İngiliz askeri kuvvetleri de 'Ağrotur karasuları' ibaresini birçok kez kullanmıştır.[12] Politik söylemlerle bu askeri üslere hem devlet statüsü verilmek hem de denizalanı tahsis edilmek istenmektedir. Başka bir ifadeyle bu yönde kullanımların literatüre sokulmak istenmesi, İngilizlerin askeri üslerin *sui jeneris* bir statüye sahip olduğunu kanıtlama çabasının bir sonucudur.

Annan Planı, kurucu anlaşma ile kurulan iki egemen askeri üs alanları olan Ağrotur ve Dikelya'nın 98,1 mil kare ve İngiliz egemenliğinde olan bölümünden yaklaşık 49,7 mil kare vazgeçmesini öngörmekteydi. Annan III Planı'nın Ek II-C bölümü, Kurucu Anlaşması'na Ek Protokol kısmına ek

[11] Daha detaylı bilgi için, bakınız, Central Intelligence Service. (Erisebilirlik: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/wfbExt/region_eur.html). Ayrıca bakınız Ak, G. (2014). Sovereign British Bases On Cyprus and Their Impacts On The Maritime Delimitation In The Eastern Mediterranean. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, *13*(4). (ss.63-64).

[12] Daha detayli bilgi icin, bakınız Ak, G. (2014). Sovereign British Bases On Cyprus and Their Impacts On The Maritime Delimitation In The Eastern Mediterranean. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, *13*(4).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

(Codicil) yapılarak belirtilmiştir. Annan Planı'nda İngiliz hükümeti egemenlik alanını kısıtlamış fakat EAÜA arasında bulunan bölgede Kıbrıs'ın karasuları iddiasında bulunamayacağını da belirtmiştir. Ayrıca İngiliz hükümeti iki egemen askeri üs bölgesi karasuları hakkında Ek Protokol'ün yürürlüğe girmesinden bir ay sonra bu konuda uzman olan birisini görevlendirecek ve bu kişi karasuları konusunda dokuz ay içinde bir rapor hazırlayacaktır. Bu kişi gerekli gördüğü hallerde kendisine yardımcı olmak üzere teknik uzmanlar atabilecektir. Hazırlanan rapor Kıbrıs ve İngiliz hükümeti yetkilileri ile paylaşılacaktır.

Annan Planı IV'de ise yukarıda belirtilen raporun hazırlanması için bir kişi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti ve bir kişi Birleşik Krallık'tan olmak üzere iki kişinin görevlendirilmesi öngörülmüştür. Annan Planı V'te ise Annan Planı III geri dönülerek Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sürece dahil olması çıkarılmıştır. Burada önemli olan nokta, Güney Kıbrıs hükümet ve toplumunun büyük çoğunluğunun Ağrotur ve Dikelya konusunda İngiliz egemenliğinde çıkarılmasını istemesidir. İngilizler, Annan Planı III ve V arasında kabul edilen Annan Planı IV'teki önerinin yani Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin karasularının belirlenmesi sürecine katılmasına karşı olduklarını belirtmişlerdir. Bunun Annan Planı'nın kabul edilmesi için Güney Kıbrıs'ın ikna edilmesi için panik içinde yapılan bir hareket olduğunu ve İngiltere'nin ulusal çıkarlarına aykırı olan bu öneriden vazgeçilmesinin yerinde bir hareket olduğu altı çizilmiştir.[13]

Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak diyebiliriz ki, İngiltere 1960 Kıbrıs Kurucu Sözleşmelerini oldukça geniş yorumlamaya başlamıştır. Bu durum İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki gelişmelere kayıtsız kalmayacağının açık göstergesidir. Ancak, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 1960 Kıbrıs Kurucu Antlaşmaların ilgili maddenin konuluş amacı doğrultusunda iyi niyetle yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Bu nedenle askeri üsler ancak savunma ve güvenlik amacıyla kullanılabilir. Zira 1960 Kurucu Sözleşmelerine müteakiben yapılan deklarasyon da askeri üslerin yalnızca savunma amaçlı kullanılabileceğini ifade etmiştir. NATO Sözleşmesi de bu yorumu destekler niteliktedir.

[13] Potier, T. (2009). "A Comparative Analysis of the Five Versions of the Annan Plan", A. Varnava ve H. Faustmann (ed.), *Reunifying Cyprus: The Annan Plan and Beyond*, London: I.B Tauris, ss. 42-43.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bununla beraber deniz alanları iddiasında bulunabilmek için uluslararası hukuk altında devlet olarak ortaya çıkmak gerekir. Bu iki askeri üssün devlet olduğunu söylemek mümkün değildir. Sözleşme metninde kullanılan 'egemen üs' ibaresi bu toprak parçalarının ayrı bir devlet olduğunu göstermez. Zira bir uluslararası hukuk kişisi olarak devlet, (a) daimi bir nüfus; (b) belirli bir toprak parçası; (c) hükümet; (d) diğer devletlerle ilişki geliştirme kapasitesi niteliklerine sahip olmalıdır.[14] Üslerin toprak parçası ve sınırları vardır ancak tamamen İngiltere'ye bağımlıdırlar. Daha önce de belirttiğimiz üzere, üslerin nüfusunu İngiliz askerleri ve onların aileleri oluşturmaktadır. Diğer sivil nüfus ise Güney Kıbrıs Yönetimi vatandaşıdır. Hepsinden önemlisi askeri üslerin bir hükümeti yoktur ve devlet olarak tanınmamışlardır. Denizalanı iddiasının birincil koşulu ise devlet olmaktır. Bu askeri üsler Birleşik Karalık'ı oluşturan parçalardan biri olmamakla birlikte, birleşik Karalık'a ait topraklardır ancak ayrı birer devlet değildirler.[15] Bu nedenle İngiltere'nin denizalanı iddiasında bulunarak Doğu Akdeniz'deki zenginliklerden pay istemesi mümkün gözükmemektedir.

1960 Kıbrıs Kurucu Anlaşması ile İngiliz egemenliğine bırakılan Ağrotur ve Dikelya EAÜ alanları için Güney Kıbrıs'ın güvenliğini sağlama yükümlüğü bulunmaktadır. Birleşik Krallığı'nın egemenliğinde olsa da bu iki EAÜA uluslararası hukuka göre devlet olmadığı gibi İngiliz kolonisi de değildir. Birleşik Krallığı'nın bu iki askeri üs üzerindeki egemenliği sınırlandırılmıştır. Bu iki askeri alan örneğin Hint Okyanusunda Amerika'ya verilen Diego Garcia'da olduğu gibi üçüncü ülkelere verilemez. Sadece Annan Planı'nda olduğu gibi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'ne egemenlik hakları devredilebilir. Bu iki bölge sadece askeri amaçlarla kullanılmalıdır. Bu iki askeri bölge sınırlandırılmış egemenliği bulunan "yarı-İngiliz kolonisi" olarak tanımlanabilir. Birleşik Krallık açısından ise bu iki askeri alanın statüsü tartışılamaz ve müzakere dışındadır. Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde bile İngilizler bu iki askeri alanı tam olarak olmasa da AB hukuku dışında tutmaya başarmıştır. İngiliz hükümeti pragmatik yaklaşım benimseyerek belli ölçülerde AB hukukunun belli ölçülerde uluslararası hukuk ve Kıbrıs Kurucu Anlaşması ile belirlenen kuralların bu iki askeri alanda uygulanmasını kabul etmiştir. Ağrotur ve Dikelya EAÜ alanlarında AB *Acquis* "ihtiyat prensibi" (cautious principle) çerçevesinde kısıtlı ölçüde

[14] Bakınız Pataraya, A. (2017). *Tanınma sorunu yaşayan ülkelerin diplomasisinin analizi: Abhazya örneği* (Master's thesis, ESOGÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

[15] Skoutaris, N. (2011). *The Cyprus issue: the four freedoms in a member state under siege*. Bloomsbury Publishing. (s.19).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

uygulanacaktır. Kısa dönemde Annan Planı gibi barış süreçlerinin yaşanmaması halinde bu iki EAÜ alanının hukuki statüsünün değişmesi ve özellikle karasuları ve münhasır ekonomik bölge konularında İngilizlerin geri adım atması beklenmemelidir. Kıbrıs garantör anlaşmasına imza atan Türkiye, Yunanistan, İngiltere yanında Güney Kıbrıs ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) irade göstermedikçe bu iki askeri alanda sınırlandırılmış İngiliz egemenliğinin sürmesi ve "yarı koloni" statüsünün devam edeceği öngörülmelidir.

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

The Changing Dynamics of Mixed Migration Flows in the Euro-Mediterranean Region and the EU's Policy Response

Suna Gülfer Ihlamur-Öner*

Introduction

"Mixed migration flows" is a new term, which seeks to capture the complex population movements including refugees, asylum-seekers, irregular labour migrants and other groups of voluntary migrants. Given the multiplicity of factors, including poverty, environmental degradation, persecution, conflict and/or generalized violence, giving rise or direction to different types of irregular migration flows, it is becoming extremely difficult to distinguish forced migration from other forms of migration. Growing volume, scale and complexity of migration flows towards the European Union (EU) have wide-ranging impact on the countries of origin, transit, and destination, particularly on the transit countries in the Euro-Mediterranean region, and seriously strain the EU's asylum regime, especially after the escalation of the so-called "EU migration crisis".

This study seeks to put forward a concise analysis of the nature, causes and changing dynamics of mixed flows in the Euro-Mediterranean region. Within this context, the role of the EU migration management regime, particularly its border policies and practices over the last two decades, in shaping and shifting mixed migration flows on the one hand, and constructing the "migration crisis" on the other, will be subjected to close scrutiny. The EU policy response towards growing volume of mixed flows, particularly after 2015, and its implications for human security and lives at the margins of Europe will also be critically evaluated. This study will finally briefly discuss alternative measures beyond border control to address mixed migration flows.

What is Mixed Migration?

Mixed migration is a flow through which refugees and other migrants move alongside each other, using the same routes, means of transport and smuggling networks (Van Hear et al. 2009: 10). There are mainly two aspects of mixed migration; mixed motivations which are a combination of economic problems, socio-economic crisis and political upheavals that could be summarized as poverty, inequality and conflict, and mixed flows constituted by refugees, irregular migrants, and other categories of migrants. Mixed flows are "complex population movements" consisting of refugees, asylum seekers, economic

* Asst. Prof., Marmara University, Faculty of Political Science.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
migrants (IOM, 2008: 4) as well as unaccompanied minors, environmental migrants, smuggled and trafficked persons, and stranded migrants (IOM, 2008: 2).

The concept of mixed migration entails multiplicity of factors giving rise to voluntary and forced human mobility and distinct and different needs of the people that constitute these flows. Therefore, it requires attention to different motivations of persons taking the decision to migrate in the countries of origin, the departure from home country to transit country or countries and to destination, arrival in the destination and the post-arrival stage and options available to migrants including settlement and integration to a new society, onward or circular movement, voluntary or forced return. In mixed flows return does not constitute an end but might entail a new beginning (IOM, 2008: 1).

Even though mixed migration is presented as a new phenomenon, it could be argued that migration has always involved different categories of migrants leaving their homelands for a variety of reasons (IOM, 2008: 1). In fact as Van Hear et al. argue, voluntary and forced migrant categories can be quite "misleading" if they are seen as "mutually exclusive" (2009: 3). Constraints and choices can be found in all forms of human mobility. Some migrants have more choices and some face more constraints (2009: 3). Richmond based on the structuration approach, argues that migration decisions should be evaluated based on the choices available and constraints that individuals face. As structuration theory points out social structures both constrain and enable social actors (Richmond, 1988: 17). Forced migrants are facing extreme constraints that limit their choices (Richmond, 1988: 14). Richmond argues that "[a]ll human behaviour is constrained" and "degrees of freedom" and autonomy may change from case to case. Rather than maintaining categories of forced and voluntary migration, migration decisions should be seen on a continuum on one edge of which there are proactive individuals and on the other reactive (1988: 12).

Choices and constraints are not found only at the decision-making stage. One of the main factors that constrain the options of irregular labour migrants as well as forced migrants in terms of safe and humane travel is the restrictive migration policies and asylum regulations that close legal channels to reach the countries in the North. As migrants and refugees cross borders, they review their options and based on the constraints they face they revise their plans.

Although the distinction between forced and voluntary migration does

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

not hold, these categories are maintained by the bureaucracies and policy-makers in formulating policy responses (Van Hear et al., 2009: 1). It is not only bureaucracies that cling to these categorizations and labels but also many migration scholars. Crawly and Skleparis (2018) criticize and challenge what they call as the "categorical fetishism". This has a lot to do with the division within the migration studies of the study of forced migrants and the study of labour and other forms of voluntary migration. Therefore, migration studies is characterized by a division between forced migration/refugee studies and migration studies. While migration theorizing mainly focused on voluntary or labour migration, forced displacement was considered to be "spontaneous and unpredictable", despite considerable empirical evidence proving otherwise (Richmond, 1988: 9).

The refugee flows are not random events but are related to political transformations (Zolberg et al., 1986: 153). The political economy of migration and refugee flows are well-connected with the questions of sovereignty, interests of international actors and international politics (Weiner, 1985 cited in Richmond, 1988: 12). The economic determinants of migration emerge and evolve within the global socio-political context (Richmond, 1988: 22). Therefore, the analysis of refugee flows have to situate these flows within the global economic and political system and should not disregard the impact of global socio-economic inequalities on refugee flows. This is where the analysis of mixed flows should also be embedded.

Policy Challenges Posed by the Mixed Migration Flows

Blurring of the boundaries between forced and voluntary migration, became more visible from the 1990s onwards. This found its expression in newly coined concepts; the "migration-asylum nexus" and recently "mixed migration" (Van Hear et al., 2009: 6). The term is gaining salience as new routes, trends and patterns emerge and evolve, attracting the scholarly interest and attention of the policy world. Mixed migration requires both the migration studies and policy circles to recognize both the structural factors and the individual aspirations influencing the migration experience. Therefore, mixed migration poses a challenge to policy regimes that tend to see migrants with sole motivation to migrate.

Mixed flows requires the countries of origin, transit and destination to develeop coordinated responses, and rather than *ad hoc* solutions, a longitudinal approach covering pre-migration stage in the sending country, mobility and transit, arrival in the destination country, long-term settlement or

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
return (IOM, 2008: 3). Therefore, the IOM focuses mainly on the formulation of comprehensive policies, which respect international law, human rights and refugee protection obligations as well as priorities of national, regional and international actor that seek to reduce irregular migration. It is a priority for the IOM to ensure the dignity of all categories of migrants, which could be achieved by providing channels for humane migration (IOM, 2008: 7).

As in mixed flows migrants and refugees travel together using the same irregular routes, means of transport and smuggling networks (Angenendt and Koch, 2017: 7), the most important challenge for policy-makers is identifying and providing international protection for vulnerable persons and not violating the principle of non-refoulement (IOM, 2008: 2). At this point closer cooperation among states, international organizations such as the UN, the the UN High Commissioner for Refugees (UNHCR) and IOM, humanitarian NGOs and or other local, national and regional networks and actors becomes very important. Main people of concern in the mixed migration flows for the UNHCR are the refugees and asylum-seekers (IOM, 2008, 2). Its Protection Dialogue of 2007 and 10-Point Plan are mainly on refugees in mixed migration flows and focus on refugee-related measures such as protection-sensitive entry systems, reception arrangements, mechanisms for profiling and referral, differentiated processes and procedures and solutions for refugees (UNCHR, January 2007). Mixed migration flows are connected with transnational flows and movements and the networks that faciliate mixed flows are transnational in nature. Therefore, policies that can embrace and accommodate transnational mobility can address migration flows.

The EU Migration Management and Fortress Europe

Before evaluating the EU's policy response to the "migration/refugee crisis" in 2015, there is the need for a brief discussion on the EU policy-making on migration and asylum in the last two decades. This is necessary, since the refugee influx and dramatic growth of mixed migratory flows from the EU's neighbouring regions to the EU, which were framed as a "migration crisis" (Jeandesboz and Polly Pallister, 2016: 316) was "not a sudden unforeseen event" but an implication of the EU border regime under construction since the end of the Cold War (Pallister-Wilkins, 2016: 312). Therefore, such an evaluation would allow us to see the continuity in the EU's policy response towards growing mixed flows before and after 2015.

Migration has emerged as a very important priority for the EU in the post-Cold War era. Growing irregular migration flows towards the EU with the

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

end of the Cold War, led the EU organs and member states to seek to harmonize their policies and create a common EU migration and asylum policy. However, the EU policy-making on migration has been security-oriented at the outset, which defined migration among the security risks and threats in the post-Cold War era. "Fortress Europe" is the policies and practices of the EU and its member states' within the EU space as well as at and outside the EU's borders seeking to prevent irregular migration.

Fortress Europe is constructed through a securitizing discourse over the years, particularly following the end of the Cold War era and politization of migration. Securitization of migration allows for the adoption of "exceptional measures" to deal with an "imminent threat", which is irregular migration, and therefore makes it possible for the EU member states and agencies to bypass rules, norms, and democratic procedures. All these exceptional measures to curb "illegal migration" as EU policy-makers would prefer to call it, puts emphasis on border management and constructs the EU border regime.

The EU border regime is constituted by a network of detention sites and centers managed by Securitas, which are located in and out of the EU territory. Frontex (The European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union), which was established on 26 October 2004, is a key actor in coordinating the EU border management. Frontex's activities is not limited to the EU space but goes beyond the EU territory, mainly through the deployment of border patrols in the third countries.

In 2011, the EU developed its "Global Approach on Migration Management" (GAMM), which is based on "mobility partnerships" with the countries of transit (PACE, 11 September 2015: 3). Another important and recent mechanism created within the EU border regime is the Eurosur (The European Border Surveillance System), which became operational in December 2013. EUROSUR enables the member states, Frontex, non-EU countries bordering the EU to cooperate on border management through information exchange. These measures resulted in the externalization of the EU border regime to the transit or neighbouring countries such as Morocco, Libya, Algeria, Tunisia and Mauritania and putting them in charge of preventing and/or detaining irregular migrants seeking to reach the EU territories (Ferrer-Gallardo and van Houtum, 2014: 299).

The externalization of EU's migration management entails outsourcing of migrant processing and detention centers that detain or deport migrants to the EU's "neighborhood", containment of refugees in the areas neighbouring

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
the country where refugee crisis erupt, and deterring mobility before people reach the Euro-Mediterranean borders (van Reekum, 2016: 337; Mountz and Loyd, 2013: 175). The EU member states, particularly transit countries adopt certain practices that deter migrants such as interception at sea, push-back operations, bilateral readmission agreements with sending countries or other transit countries and detention or deportation of unauthorized entries (Mountz and Loyd, 2013: 178).

The detention centers in the third countries beyond the EU territory lack the basic human rights standards, and are sites where migrants and asylum-seekers face human rights abuses and live in misery in overcrowded facilities. Libya is holding detention camps for irregular migrants since 2003 to prevent irregular migration to Italy. A MSF (*Médecins Sans Frontières*) report from 2011 about the detention facilities in Libya shows that such sites are places where migrants are systematically tortured and abhorrent human rights abuses take place (Mountz and Loyd, 2013: 184). This did not, however, stop Italy from signing a Memorandum of Understanding (MOI) in February 2017 with Libya, which sets the terms of cooperation on a number of issues including border control and curbing of irregular migration. The MOI aims at reducing crossings through the Central Mediterranean route and detaining irregular migrants in Libyan territory. Therefore, what mattered most was the reduction of incoming flows at the expense of human rights and lives (Palm, 2 October 2017).

Border management leads to the creation of a "cross border economy" and "a labour market with no rights" embedded in EU's and global formal economic system (Raeymeakers, 2014: 165). Moreover, the borderization practices turn certain locations or zones into strategic sites on the EU border. The Euro-Mediterranean region is a region created through migration management, which is in fact border management. It is a region the borders of which are constructed through borderization practices such as establishing detention centers, deploying border guards, employing patrol boats as well as humanitarian workers (Cuttitta, 2014: 200, 203), particularly along the borderlands between north Africa and southern Europe. The borders of the region therefore are not fixed but are continuously reconstructed and shifting. Border enforcement in one area makes the human smuggling and trafficking networks to shift routes to new entry points, which also become subject to borderization process (Mountz and Loyd, 2013: 178).

As Balibar argues "borders are no longer at the border" (1998: 217-218 cited in Gjergji, 2018: 156) and are diffused. As borders become blurred they

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
do not disappear, but tend to appear everywhere. From the euphoria about the "borderless world" with the end of the Cold War, we ended up with the world, particularly the Euro-Mediterranean space, where boders are ubiquitous. Migrants and refugees travelling together in the Euro-Mediterranean region are now facing mobile borders (Guild, 2003: 103 cited in Gjergji, 2018: 155). Border management came to rest at the center stage of Mediterranean politics in the last decades. Border management at Italy-Libya, Italy-Tunisia, Italy-Egypt, Spain-Morocco, France-Algeria, France-Tunisia and Greece-Turkey borders are where borderization practices take place (Gjergji, 2018: 156) and reveal how global inequalities play out in transit zones located at the crossroads of the North–South divide.

The Mediterranean rather than a region has been transformed into a border that is "permanent, mobile and enveloping" separating the North from the Global South, poor from the rich, Europe from Africa and the Middle East. The real Mediterranean, very different from its image happy, sunny place with clear skies, is "like a military zone" where people fleeing war face armies or police using tear gas or fences and walls or death on the "left-to-die boats" (Gjergji, 2018: 155) and in the words of the Malta's Prime Minister "a cemetery" (*BBC*, 12 October 2013).

As the EU countries and agencies as well as the EU's partner countries seek to deter migrants they push migrants and asylum-seekers to other countries territory, violate the principle of non-refoulement and avoid their responsibility to provide international protection, human beings lose their lives. Through the EU transit countries and agencies are now pushing back mixed migration flows indiscriminately to places where migrants and refugees can face torture or even risk death. Disputes over "burden"-sharing and shirking of responsibilities lead to inaction. A nine-month investigation by the Council of Europe revealed that NATO warships, European coastguards and commercial vessels left a boat floating for two weeks despite emergency calls. The boat that departed from Tripoli in March 2011 was carrying 72 African migrants. The human tragedy took place when NATO military intervention in Libya was ongoing and when the attention of the world public opinion was on the region. 63 of the migrants, including two babies, died of starvation and thirst (Shenker, 12 May 2012).

It would not be wrong to argue that the EU prioritizes border control over international protection. The EU allocates more funding for border management than asylum procedures. Of the €4 billion for the period 2007-2013 allocated by the European Commission under the Solidarity and

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Management of Migration Flows Programme (SOLID), almost half was used for border control, while only 17% was used to support asylum procedures, reception centers and integration of refugees (Amnesty International, 2014: 9).

The EU external border in the Euro-Mediterranean region has now become the deadliest border on earth (Ferrer-Gallado and Van Houtum, 2014: 297). According to 2014 figures based on the data compiled by journalists for the "Migrants Files" project, at least 23,000 people are estimated (as we will never know the exact figures) to have lost their lives trying to reach EU countries since 2000 (Amnesty International, 2014: 5). The sea route between North Africa, particularly Libya, and Italy has become deadlier than previous years, even during and after the summer of 2015, the so-called Mediterranean or European "migration crisis". During the first seven months of 2018 figures show that for every 18 migrants that arrived by boat and set foot in Italy, 1 person was drowned (Kingsley, 2018).

The EU's Response to 2015 "Migration Crisis"

The refugee influx to Europe in the summer of 2015 was the largest inflow of refugees that Europe faced since the World War II. The EU leaders, organs and agencies were alarmed, as the Syrian refugees together with other groups of asylum-seekers and irregular migrants crossed the Agean Sea in dinghies to reach Greece and marched on foot through the Western Balkans, Hungary to Austria, Germany and Sweden. In both 2015 and 2016 the number of asylum applications lodged at the EU member states rose up to 1.2 million, majority of whom were from Syria, Afghanistan and Iraq (Niemann and Zaun, 2018: 3).

Migrants and refugees arrive in the Euro-Mediterranean area through three routes, which are the Central Mediterranean route from Libya, Tunisia and Egypt to Italy and Malta; the Eastern Mediterranean route from Turkey to Greece and the Western Balkan route from Serbia to Hungary (Banulescu-Bogdan and Fratzke, 2018: 83-84). The majority of those who arrive are Syrians (more than 50%) followed by Eritrea, Afghanistan, Kosovo, Nigeria, Iraq and several West African countries. In these mixed flows three groups could be identified. Refugees mainly from Syria and Eritrea, individuals fleeing violence but who may not qualify as refugees such as Somalis, some Syrians and Afghans and irregular migrants who leave their countries due to economic problems mainly from the West Balkans. Apart from these three groups there are many individuals that migrate with complex motivations (Banulescu-Bogdan and Fratzke, 2018: 84-85).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

The Afghan case seems to be emblematic of mixed flows in the Euro-Mediterranean region. The Afghans constitute one of the largest and longest-displaced refugee groups. As Dimitriadi (2018) aptly describes in her book on Afghan transit migration to Greece, migration or refugeeism, is a rite of passage, an investment and a household survival strategy for many young Afghan men, informed by a culture of migration and shaped through the family and kinship networks. To understand the motivations behind the decision to migrate one has to take into consideration a variety of factors. Many of the Afghans depart due to security concerns linked with political instability and conflict (Dimitriadi, 2018: 33), but also to find jobs and have access to education, which makes it difficult to identify whether they are refugees or economic migrants or both. The withdrawal of International Security Assistance Force (ISAF) in 2012, emergence of ISIL-K in January 2014 and expanding power and control of Taliban over the Afghan territory, attacks against civilians and deterioration of security situation led to new outflows from Afghanistan and growing asylum applications to European countries from 2012 onwards. The middle and professional class that emerged as a result of the ongoing conflict in Afghanistan such as interpreters, doctors, aid workers or security forces became the target of Taliban attacks after the foreign troops withdrawal (Dimitriadi, 2018: 35-36). Lack of financial security, growing unemployment and poverty also pushed many Afghans out.

Afghan mobility is irregular from the moment migration decision is taken (Dimitriadi, 2018: 77). As they cross borders or face new obstacles they redefine their next step and destination. The Afghans transit through Iran and Turkey to reach Greece. The Afghans consider Greece as a transit country as well. The Afghans stranded in Greece are forced to choose between long detention periods or voluntary return (Dimitriadi, 2018: 168). A growing number of the Afghans in Greece choose repatriation, which is not a viable solution. Many Afghans agree to return back, even though the conditions in Afghanistan are not conducive for their stay and many of those who return back, leave the country due to violence.

High number of asylum applications, influx of refugees and growing mixed flows revealed that the vigorous efforts to create and implement a common asylum policy in the last two decades did not lead to collective and concerted action in the face of "crisis" (Niemann and Zaun, 2018: 4). The shortcomings of the Common European Asylum System (CEAS) became visible and in fact if there was a crisis it was the crisis of the CEAS (Niemann and Zaun, 2018: 3). The Dublin System, putting much of the responsibility on

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

the shoulders of the first country of asylum or on "frontline" states, broke down due to the refugee influx. Germany as a solution unilaterally suspended the Dublin Regulation in August 2015 and allowed the entry of Syrians into its territory regardless of their first country of entry into the Schengen space. However, the other EU member states did not follow suit and Germany, overwhelmed by growing number of arrivals decided to temporarily impose border controls at its borders with Austria. France, Denmark, Austria and Sweden reintroduced border controls to not to be inundated by refugees. Hungary not only closed its borders with Croatia and Serbia but also erected a fence, directing the refugee flow towards Slovenia. These moves by member states eventually led to the closing down of the Western Balkan route (Niemann and Zaun, 2018: 4).

Migration has moved up to the first place on the EU agenda. President Jean-Claude Juncker of the European Commission introduced the Political Guidelines "A New Start for Europe", which included migration as one of the key action areas. Moreover, the Commissioner for Home Affairs is also nominated as the Commissioner for Migration. Federica Mogherini, in her dual capacity as the High Representative and Vice-President of the European Commission responsible for the Commissioners' Group on External Action (CGEA) played a key role in keeping the refugee issue high on the agenda (Carrera et al., 2015: 2). Tusk also kept migration and asylum issues on the agenda of every European Council summits (Carrera et al., 2015: 3).

The EU's urge to find a solution to the refugee influx led to a series of inconclusive extraordinary summits and conferences. As a result of these meetings and Commission's initiatives certain steps have been accepted. These steps aimed to ensure equal sharing of responsibilities, which would strengthen solidarity among the member states, seek enforcement of EU laws and norms as well as common EU agenda on asylum. The EU also sought to go beyond the "unworkable EU Dublin system" (Carrera et al., 2015: 1-2).

To address the crisis in May 2015, the Commission adopted the "European Migration Agenda", setting the contours of the migration, asylum and border policies of the EU (Carrera et al., 2015: 3) and identified six short-term actions: 1) establishing hotspots[1] where the agencies would work with the national authorities in identifying, registering and fingerprinting migrants 2) relocating refugees from Italy and Greece to other EU member countries 3

[1]The hotspot areas in Italy are Augusta, Lampedusa, Porte Empedocle, Pozzallo, Taranto and Trapani, and in Greece Lesvos, Chios, Leros, Samos and Kos (Carrera et al., 2015: 7).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
)relocating 20,000 additional refugees from outside the EU within the EU with an extra €50 million budget to prevent the refugees from taking the dangerous journey to reach Europe 4) returning migrants that are not entitled to international protection 5) improving border management with a view to curb irregular migration and fight against human trafficking and smuggling 6) creating or improving reception capacity. In implementation of these solutions the EU agencies, namely Frontex, the European Asylum Support Office (EASO), Europol and Eurojust are to provide operational support to local authorities. EASO will be assisting member countries in dealing with asylum applications, Frontex in returning irregular migrants and Europol and Eurojust against human trafficking and smuggling. The EU also introduced trust funds to prevent the arrival of refugees and to contain them in their home or neighbouring countries (Carrera et al., 2015: 4-5; Niemann and Zaun, 2018: 5-6). The Agenda also identified four medium-term actions: reducing irregular migration, border management, a strong common asylum policy, and a new policy on legal migration (Carrera et al., 2015: 5).

Based on these measures the EU attempted to establish a Temporary EU Relocation System for the redistribution of asylum-seekers between EU member states. It was a move to fix the Dublin System, which requires asylum-seekers to lodge their asylum claims in the first country of arrival and hampers the solidarity among the EU member states. The EU agreed upon new criteria to allocate responsibility between member states. The new criteria include GDP, population, unemployment, etc. for the relocation of 160,000 asylum-seekers in Greece and Italy (Carrera et al, 2015: 5). However, relocation scheme of refugees from Italy and Greece to other member states faced strong resistance and talks in 2016 were interrupted. Commission launched a new proposal for relocation; Dublin plus regulation. It entailed redistribution of asylum-seekers in times of crisis to relieve the pressure off the "frontline" states. This proposal was also criticized, which this time led to the promotion of "flexible solidarity" by Visegrad states in 2016. Flexible solidarity allows some countries to contribute through provision of financial support and expertise, while others could opt for accepting refugees (Niemann and Zaun, 2018: 7).

Relocation so far proceeded at a very slow pace. Carrera et al. argue that at this pace it would take 750 years for the EU to relocate the 160,000 asylum-seekers in the EU member countries (2015: 6). On 2 October 2016 in the referendum Hungarians voted against the refugee quotas agreed by the EU and relocation of 1,294 refugees in Hungary. Even if the vote is not valid due

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
to low voter turnout (42%), the Hungarian government, which was against the quotas, considered it a victory as 98% of those who participated in the referendum said no (Foster, 3 October 2016). As relocation scheme failed but mixed flows continued, the individual member states started to opt for different solutions to block the arrival of migrants and refugees. The Italian Interior Minister Salvini has declared that Italy has closed its ports to the NGO boats that carry migrants rescued at sea (*BBC*, 30 June 2018).

As the relocation move by the EU failed in the midst of the refugee crisis and growing number of arrivals, the EU sought to collaborate with neighbouring transit countries. With a view to address the root causes of irregular migration and manage refugee flows, the EU tried to increase cooperation with Turkey, the Western Balkan countries and the African countries (Carrera et al., 2015: 5). These new measures increased the pressure on the "frontline" states to implement EU policies, especially in terms of registration and fingerprinting as well as refugee reception (Niemann and Zaun, 2018: 6).

The Turkish-EU deal is indicative of the failure of the EU's internal measures to resolve the crisis (Niemann and Zaun, 2018: 8). On 18 March 2016, EU Heads of State and Turkey reached an agreement on ending the flow of irregular migrants from Turkey to Greece and the EU and develop mechanisms for the flow of migrants through legal and safe channels to Europe (European Commission, 2017). The Commission sought to use the 1:1 scheme as the basis of collaboration. For every Syrian to be returned to Turkey from Greece, another Syrian would be resettled from Turkey to the EU. With the Turkish-EU deal 72,000 people were planned to be returned to Turkey. Turkish-EU deal activated the EU-Turkey Readmission Agreement from June 2016 onwards, which is based on the principle of returning irregular migrants who do not need international protection to their country of origin. Turkey pledged to prevent Syrian refugees in Turkey from crossing into Greece and agreed to adopt measures to improve the situation of Syrian refuges and implement strategies to integrate Syrians into the Turkish society, labour market, education and health system. In return the EU promised to take steps towards visa liberalization, provide €3 billion of funding for Syrian refugees and €3 billion of additional funding to be used in specific projects for Syrian refugees, work on to upgrade the Customs Union and resume talks with Turkey for Turkey's accession to the EU opening of new chapters (Carrera et al., 2015: 7-8; Niemann and Zaun, 2018: 8).

The relocation of asylum-seekers from Greece to Turkey, which forms

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
the basis of the Turkish-EU deal took place at a slow pace and could only relocate 25% of the refugees (Niemann and Zaun, 2018: 7). Between April 2016 and March 2017 3,656 Syrians were resettled in Turkey. At this pace resettlement could be completed in around 13 years (Niemann and Zaun, 2018: 9). Despite its limited success, the deal became the model to develop joint resettlement programmes to be followed in other deals agreed upon between the EU and Afghanistan and Mali. The Turkish-EU deal is a political deal, not legally binding andit is criticized for not being in accordance with international standards. The other deals that followed were also not subject to legal scrutiny of the EU organs (Niemann and Zaun, 2018: 8-9).

The EU adopted a regulation that defined the safe third countries of origin the nationals of which would not *a priori* be considered as refugees. These countries are potential or actual EU candidate countries located along the Western Balkan route: Albania, Bosnia-Herzegovina, Macedonia, Montenegro, Kosovo, Serbia and Turkey (Carrera et al., 2015: 7). The asylum applications lodged by the nationals of these countries constitute around 17% of the asylum applications lodged to the EU. While citizens of these countries may still apply for international protection, in practice the asylum-seekers right to appeal are compromised (Niemann and Zaun, 2018: 10).

The Commission's agenda on migration set the fight against human smuggling and trafficking as a priority and launched a military naval operation called EUNAVFOR MED, which was later renamed as SOPHIA to curb trafficking and prevent loss of life in the Mediterranean (Niemann and Zaun, 2018: 11). The funding and personnel allocated to Frontex has been increased to conduct Joint Operations in the Mediterranean. The EU increased the budget on Triton close to the Italian coast and Poseidon close to the Greek coast that focus on border control and surveillance. With this move, Frontex is going to play a more active role in returning irregular migrants (Carrera et al., 2015: 7; Niemann and Zaun, 2018: 11).

The EU also agreed on furthering cooperation against migrant smuggling networks and deployment of immigration officers in third countries to increase cooperation and coordination to this end (Carrera et al., 2015: 10). The EU is seeking to establish the European Border and Coast Guard, the personnel of which would be constituted by the Frontex, the EU member states' border control authorities and national guard authorities with the task of EU border management and supporting the "frontline" member states in meeting the EU standards and coping with the challenges (Carrera et al., 2015: 11). The Agency would have the capacity to develop hotspot approach,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

cooperate in operations with the third neighbouring countries and initiate return operations (Carrera et al. 2015: 12).

An Evaluation of the EU Policy Response from 2015 Onwards

One million people who arrived in EU in 2015 constitute 0.2% of the total EU population and public expenditure for the refugees did not create a big burden on the national budgets, despite the fact that refugees were unevenly distributed across the EU (Carrera et al. 2015: 19). However, the crisis discourse constructed an image of Europe inundated by mixed migration flows. Therefore, the EU's response to the "migration crisis" does not introduce anything new, but shows that the EU will pursue security-oriented policies and rather than a rights-based approach will implement "more of the same" measures against irregular migrants, refugees and asylum-seekers. The success of EU's short-term actions has been limited, particularly in redistribution of refugees. Moreover, the border management failed to stem the tide and stop the arrival of mixed flows at the gates of the EU. Most of the measures adopted by the EU so far do not really seek to nor allow the EU to address the root causes of refugee influx (Carrera et al., 2015: 13). The EU does not acknowledge the fact that no matter how high the fence is, mixed flows could not be stopped (Ferrer-Gallardo and van Houtum, 2014: 300). Despite all these, the EU and its member states still opt for border enforcement. It will not be wrong to argue that the EU is "obsessed" with border control and cannot find or is not willing to opt for alternative solutions (Jorry, 2007 cited in Gjergji, 2018: 155).

The EU has to acknowledge that the EU's migration and border management policies are not part of the solution, but the problem. The crisis and emergency discourse is part and parcel of the EU border regime. This securitizing crisis discourse constructs "the state of exception" in Agamben's words, which reduces migrants to "bare life", rather than individuals entitled to rights and does not only push migrants and refugees out of the legal system but also "abandons" them and lets them to die (1998: 28 cited in Gjergji, 2018: 156).

The EU initiatives did not guarantee formulation and implementation of common standards, it even failed to implement minimum standards for international protection (Niemann and Zaun, 2018: 12). In these agencies, which are in charge of dealing with the refugee influx the participation and contribution of the member states is not even or equal (Niemann and Zaun, 2018: 14). Some member states see no incentive to accept refugees and refrain from responsibility sharing. Moreover, particularly the radical right in various

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
EU member countries is seeking to capitalize on the people's fears and concerns about the refugee influx (Niemann and Zaun, 2018: 13), which leads to protests against the acceptance or relocation of refugees.

The most important criticism on the EU's short-term solutions is the implementation of these solutions without a legal framework. Hotspot approach in Greece and Italy was criticized for undermining the rights of refugees (Niemann and Zaun, 2018: 6). Asylum-seekers preferences or their personal or family conditions were/are not taken into consideration in the relocation scheme (Niemann and Zaun, 2018: 7). Repressive measures towards refugees such as prolonged detention or return of refugees with no or limited access to information is a case in point, which led many NGOs to leave the camps in protest of the EU practice (Niemann and Zaun, 2018: 6). The EU's reliance on informal mechanisms and agreements allows it to evade institutional and legal constraints and "bypass its humanitarian responsibilities" (Niemann and Zaun, 2018: 15).

Humanitarian conditions in the reception and detention centers of many of the EU member states are inadequate and deficient. The backlog of asylum applications extend the period of waiting for many asylum-seekers and forces them to live in inhuman conditions within or out of detention centers (Carrera et al., 2015: 13). This reflects the lack of will and personnel in providing international protection as well infrastructural deficiencies and problems. We increasingly hear the news of asylum-seekers and refugees committing or attempting to commit suicide in detention centers in the EU. There are reports that children at the age of 10 are attempting to commit suicide at Moria camp on the Greek island of Lesbos as appalling conditions become unbearable (Nye, 28 August 2018).

Some of the EU member states fail to uphold some of the founding principles of the EU such as respect for democratic rule of law and fundamental rights. Hungary's building of walls on its borders with Croatia and Slovenia is against the Schengen rules as it prevents the asylum-seekers to access international protection (Carrera et al., 2015: 16). Human rights violations beyond the EU's borders should also be a concern of the EU, owing to the outsourcing of border management to neighbouring third countries (Carrera et al., 2015: 17; Niemann and Zaun, 2018: 14).

Policy Proposals for a New EU Agenda on Migration and Asylum

Mixed flows pose significant challenges to the EU policy-makers in the field of migration and asylum, which the EU so far has failed to address. The

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

statement by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe summarizes the main problems with the EU policy response and expresses what should be done. The Parliamentary Assembly drawing attention to the very negative implications of externalization of EU border control for migrants and refugees (PACE, 11 September 2015: 3) argues that the EU member countries should refrain from "a narrow emphasis on border control and security" in dealing with migration and asylum issues (PACE, 11 September 2015: 4) and rather seek to develop cooperation with the transit countries based on "a more holistic, rights-based and effective approach to migration policy" (PACE, 11 September 2015: 3).

The Syrian refugee crisis and mixed flows exposed the limits of EU solidarity in responsibility sharing. The EU needs to create a working system of responsibility-sharing within the EU, which would require it to revise or totally abandon the Dublin System. The EU also needs to develop a "multi-sector policy approach" integrating policy areas such as development cooperation, foreign or external relations, trade (Carrera et al., 2015: 20-21) and develop mechanisms to swiftly integrate newcomers. This would allow the EU take the sensitivities and expectations of transit (partner) countries into consideration and do more in terms of responsibility sharing together with the neighbouring third countries.

More importantly, the focus of the EU's policy response to migration and asylum should shift from security to human rights. There is the urgent need for establishing more legal channels for economic immigration into the EU, which is missing in the EU's policy response to the "crisis". Another solution would be to make it easier for those who need international protection to access it through humanitarian visas that could be issued instantly. The EU countries could also develop mechanisms that would allow the asylum-seekers to apply for work, student or family reunification visas (Carrera et al., 2015: 20). The Commission expressed the need for the asylum-seekers to access EU labour markets, however no concrete initiative has been presented to this end yet. In redistribution of refugees' individual preferences, priorities as well as family circumstances should be taken into consideration. The EU and its main organs such as the Commission and the European Parliament should seek to live up to its own ideals and founding principles and make sure that implementation of policy responses to migration and asylum would not violate human rights, international law and local guarantees (Carrera et al., 2015: 21) and treat all migrants and refugees with dignity and respect that they deserve.

The EU migration or border regime leaves those fleeing violence or

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

poverty with few options and safe travel is not among them. The EU policy-makers, organs and agencies involved in migration and asylum policy-making and implementation has to understand that "No one puts their children in a boat unless the boat is safer than the land." This is a line from Warshan Shire's poem, *Home*, which sums up all we can say about the people fleeing conflict and generalized violence. The human cost of Fortress Europe or human tragedies and loss of lives at the Europe's borders are not inevitable. Therefore, the EU should immediately take measures to stop human suffering at the EU borders and seek to reduce the human cost of its migration and asylum polices.

References

Amnesty International. (2014) "The Human Cost of Fortress Europe: Human Rights Violations Against Migrants and Refugees at Europe's Borders," https://www.amnesty.ch/de/themen/asyl-und-migration/festung-europa/dok/2015/die-kampagne-sos-europa/bericht-the-human-cost-of-fortress-Europe, accessed on 3 October 2018.

Angenendt, Steffen and Koch, Anne. (June 2017) "Global Migration Governance and Mixed Flows: Implications for Development-Centred Policies," SWP Research Paper, Berlin https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2017RP08_adt_koh.pdf, accessed on 27 September 2018.

Banulescu-Bogdan, Natalia and Fratzke, Susan. (2018) "No Easy Answers," in Chris Eboch (ed.) *Migrants and Refugees: Global Viewpoints*, New York: Greenhaven Publishing, 80-95.

BBC, (30 June 2018) "Migrant Crisis: Italy Minister Salvini Closes Ports to NGO Boats," https://www.bbc.com/news/world-europe-44668062, accessed on 26 September 2018.

BBC, (12 October 2013) "Mediterranean 'a Cemetery' - Maltese PM Muscat," https://www.bbc.com/news/world-europe-24502279, accessed 27 September 2018.

Carrera, Sergio, Blockmans, Steven, Gros, Daniel and Guild, Elspeth. (December 2015) "The

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

EU's Response to the Refugee Crisis: Taking Stock and Setting Policy Priorities,"

CEPS Essay, No. 20/16, https://www.ceps.eu/publications/eu's-response-refugee-crisis-taking-stock-and-setting-policy-priorities, accessed on 12 September 2018.

Crawley, Heaven and Skleparis, Dimitris. (2018) *Journal of Ethnic and Migration Studies*,

Vol. 44, No. 1, 48-64, DOI: 10.1080/1369183X.2017.1348224.

Cuttitta, Paolo. (2014) "'Borderizing' the Island Setting and Narratives of the Lampedusa

'Border Play'," *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies*, 2014, Vol. 13, No. 2, 196-219.

Dimitriadi, Angeliki. (2018*) Irregular Afghan Migration to Europe At the Margins, Looking*

In, Cham: Palgrave Macmillan.

European Commission. (2017) "EU-Turkey Statement: One Year On,"

https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/eu_turkey_statement_17032017_en.pdf, accessed on 26 September 2018.

Ferrer-Gallardo, Xavier and van Houtum, Henk. (2014) "The Not so Collateral Damage:

Politics of Deadly EU Border Control", *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies*, 2014, Vol.13, No. 2, 295-304.

Foster, Alice. (3 October 2016) "What Was the Hungarian Referendum About? Voters Reject

EU Migrant Quotas but Low Turnout", *Express*, https://www.express.co.uk/news/politics/714536/Hungary-referendum-2016-when-Hungarian-vote-EU-migrant-quotas-key-dates-immigration, accessed 26 September 2018.

Gjergji, Iside (2015) "Lost in the Mediterranean: Theories, Discourses, Borders and

Migration Policies in the 'Mare Nostrum'," *RCCS Annual Review*, Issue: 7, 151-162, DOI: 1 0.4000/rccsar.628.

IOM, Ninety-Sixth Session "International Dialogue On Migration 2008. Challenges of

Irregular Migration: Addressing Mixed Migration Flows Discussion Note," MC/INF/294, Dakar, Senegal, 7 November 2008,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

http://www.unhcr.org/protection/migration/49e479c911/37-discussion-note-mixed-migration-flows-regional-conference-refugee-protection.html, accessed on 21 September 2018.

Jeandesboz, Julien and Polly Pallister-Wilkins. (2016) "Crisis, Routine, Consolidation: The Politics of the Mediterranean Migration Crisis", *Mediterranean Politics,* Vol. 21, No. 2, 316-320.

Kingsley, Patrick. (3 September 2018) "Mediterranean Death Rate Is Highest Since 2015 Migration Crisis," *New York Times*, https://www.nytimes.com/2018/09/03/world/europe/mediterranean-migrants-deaths.html, accessed 21 September 2018.

Mountz, Alison and Jenna M. Loyd. (2013) "Constructing the Mediterranean Region: Obscuring Violence in the Bordering of Europe's Migration 'Crises'", *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies,* Vol. 13, No. 2, 173-195.

Niemann, Arne and Zaun, Natacha. (2018). "EU Refugee Policies and Politics in Times of Crisis: Theoretical and Empirical Perspectives," *JCMS*, Vol.56, No.1, 2018, 3-22.

Nye, Catrin. (28 August 2018) "Children 'Attempting Suicide' at Greek Refugee Camp," BBC,https://www.bbc.com/news/world-europe45271194https://www.bbc.com/news/world-europe-45271194, accessed on 10 September 2018.

Pallister-Wilkins, Polly (2016) "Interrogating the Mediterranean 'Migration Crisis'," *Mediterranean Politics,* Vol. 21, No. 2, 311-315.

Palm, Anja. (2 October 2017) "The Italy-Libya Memorandum of Understanding: The Baseline of a Policy Approach Aimed at Closing all Doors to Europe?", Istituto Affari Internazionali, http://eumigrationlawblog.eu/the-italy-libya-memorandum-of-understanding-the-baseline-of-a-policy-approach-aimed-at-closing-all-doors-to-europe/, accessed on 26 September 2018.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) (11 September 2015) Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons' Report on "Countries of Transit: Meeting New Migration and Asylum Challenges," Doc. 13867, http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?FileID=22017&lang=2, accessed on 26 September 2018.

Raeymaekers, Timothy. (2014) "Introduction: Europe's Bleeding Border and the Mediterranean as Relational Space", *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies*, 2014, Vol. 13, No. 2, 163-172.

Richmond, Anthony H. (1988) "Sociological Theories of International Migration: The Case of Refugees," *Current Sociology*, Vol. 36, No. 2, 7-25.

Shenker, Jack. (28 May 2012) "Migrants Left to Die After Catalogue of Failures, Says Report into Boat Tragedy," *The Guardian*, https://www.theguardian.com/world/2012/mar/28/left-to-die-migrants-boat-inquiry, accessed on 27 September 2018.

Shire, Warsan. *Home*, http://www.care.org/sites/default/files/lesson_1_-_home-poem-by-warsan-shire.pdf, accessed on 3 October 2018.

UNHCR. (January 2007) "Refugee Protection and Mixed Migration: A 10-Point Plan of Action", http://www.unhcr.org/protection/migration/4742a30b4/refugee-protection-mixed-migration-, 10-point-plan-action.html, access date: 21 September 2018.

van Hear, Nicholas, Brubaker, Rebecca and Bessa, Thais. (June 2009) "Managing Mobility for Human Development: The Growing Salience of Mixed Migration," United Nations Development Programme Human Development Reports, Research Paper 2009/20, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/19202/1/MPRA_paper_19202.pdf, accessed on 3 September 2018.

van Reekum, Rogier. (2016) "The Mediterranean: Migration Corridor, Border Spectacle, Ethical Landscape," *Mediterranean Politics*, Vol.21, No. 2, 336-341.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Zolberg, Aristide R., Suhrke, Astri and Aguayo, Sergio. (1986) "International Factors in the Formation of Refugee Movements," *The International Migration Review*, Vol. 20, No.2, 151-169.

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

New World (Dis)Order: A Thermodynamical Approach to Rising Instability in the World System

Şükrü YAZĞAN*

Contrary to post-cold war expectations, the contemporary world system is increasingly characterized by socio-political and geopolitical upheavals and rising disorder all around the world. The chaotic interactions between constituent units of the international system have become the norm and the rising unpredictability has contributed to the overwhelming sense of increasing instability. In order to understand the underlying dynamics that led to increasingly volatile and unpredictable relations between the systemic actors and the rising instability within the international system, a new perspective that is incorporating insights from the second law of thermodynamics and chaos theory is required. This new perspective should be based on the acceptance that a) "disorder" and/or "crisis" is the rule/normal condition of the existence and "order" is just a spatial-temporal exception/a dissipative structure that should be created and which may endure as long as material and ideational flows feeding it can be sustained b) increasing complexity of both socio-political order(s) and environmental systems has elevated the systemic instability by increasing the number of systemic possibilities which should be controlled exponentially and thus has made it more difficult to (re)construct or sustain any particular order pattern within the world system.

Keywords: World (Dis)Order, Non-Linear Thermodynamics, Dissipative Structures, Chaos Theory

A. Introduction

The instability in the world system seems to be rising and the relations between its constituent units look increasingly chaotic. In order to understand the underlying dynamics that lead to increasingly volatile and unpredictable relations between the relevant systemic actors and the rising instability within the international system, a new approach based on insights from the second law of thermodynamics (explaining the relation between motion and energy)

* Asst. Prof ., Marmara University, Department of International Relations, E-mail: syazgan@marmara.edu.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

and the chaos theory is required. This new approach, first of all, should be based on the acceptance that within any system "disorder" and/or "crisis" is the rule/normal condition of *existence* and "order," as a spatial-temporal continuity, is just an *exception*. All orders (including international order) should be conceptualized as a "dissipative structure" that either may emerge under extra ordinary and rare systemic conditions by itself through self-organization or should be created by deliberate agency, and in any case which may only endure as long as the material and ideational flows nurturing it continue or be sustained. Secondly, it should also be understood that the increasing complexity of both socio-political order(s) and their environmental contexts has elevated the systemic instability by exponentially increasing the number of systemic possibilities to be controlled and thus has made it more difficult to (re)construct or sustain any particular order pattern within the system. According to this new approach, the increasing instability within the international system can be considered as a consequence of the weakening energy basis of the human societies due to entropic entrapment, increasing inability of the existing institution in controlling the exponentially growing systemic complexity, and the inevitable fluctuations associated with the power vacuum that may emerge during all hegemonic transition periods.

B. The New World (Dis)order

Contrary to post-cold war expectations, the contemporary international system is increasingly characterized by socio-political and geopolitical upheavals and rising disorder all around the world. Chaotic interactions between constituent units of the international system seem to become the norm and the concomitant rise in unpredictability is contributing to the overwhelming sense of increasing instability.

The signs of rising tensions, conflicts and crisis reflecting and strengthening the rising instability within the international system ranges from rising geopolitical tensions and accelerating regional conflicts to lasting effects of the ongoing crisis in the capitalist economy and to seemingly unstoppable massive refugee flows from crisis ridden regions of the world to the advanced industrialized western countries.

The foremost sign of the rising instability is the intensifying global and/or regional military confrontations. The accelerating military tension between Russian Federation and NATO in Eastern Europe and the Baltic region after the Russian invasion of some parts of Ukraine and its subsequent annexation of

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Crimean Peninsula,[1] rising military tension on the Korean Peninsula,[2] and the accelerating arms race between USA and China in the Asia-Pacific region[3] can be given as the examples of intensifying geo-political tensions.

The increasing regional tensions and conflicts, particularly over the control of resource rich territories also contributing to the rising instability within the world system. These regional conflicts include the increasing rivalry between China and the other regional states about the control of resource rich islands and islets in the South China Sea[4]; the increasing tension in the Eastern Mediterranean between regional states for the control of undersea resources[5]; the diplomatic crisis between Egypt, Ethiopia and Sudan over the control of Nile,[6] and the rising tensions in the Arctic region over the control of undersea

[1] For the military escalation between Russia and NATO after the Crimean Crisis, see Aleksandr Khramchikhin, "Rethinking The Danger of Escalation: The Russia-Nato Military Balance" *Carnegie Endowment for International Peace*, 2018, pp. 1-12; Bryan Frederick et al, *Assessing Russian Reactions to US and NATO Posture Enhancements*, Santa Monica, California: Rand Corporation, 2017; and, F. Stephen Larrabee et al, *Russia and the West After the Ukrainian Crisis: European Vulnerabilities to Russian Pressures*, Santa Monica, California: Rand Corporation, 2017.

[2] For rising tension in the Korean peninsula, see Peter Hayes, "The Future of Conflict in the Korean Peninsula and Beyond: The War Dreams of Kim and Trump," *The Asia-Pacific Journal* 15 Issue: 19 No. 5 (October, 2017), pp. 1-8; and "The Korean Peninsula Crisis (II): From Fire and Fury to Freeze-for-Freeze" *Crisis Group Asia Report* No. 294, 2018.

[3] For an analysis of Chinese-USA rivalry, see Kai He, "Explaining United States-China Relations: Neoclassical Realism and the Nexus of Threat-Interest Perceptions", *The Pacific Review* 30 No. 2 (2017), pp. 133-151; and Robert C. Watts IV, "*Rockets' Red Glare*—Why Does China Oppose THAAD in South Korea, and What Does It Mean for U.S. Policy?" *Naval War College Review* 71 No. 2 (Spring 2018), pp. 79-107.

[4] For the historical background and the eco-strategic reasons for the rising conflict in the South China Sea, see Christopher L. Daniels, *South China Sea: Energy and Security Conflicts*, Lanham: Scarecrow Press, 2014; Alice D. Ba, "Staking Claims and Making Waves in the South China Sea: How Troubled Are the Waters?" *Contemporary Southeast Asia* 33 No. 3 (2011), pp. 269-291; and Zhou Fangyin, "Between Assertiveness and Self-restraint: Understanding China's South China Sea Policy," *International Affairs* 92 No. 4 (2016), pp. 869-890.

[5] For how the discovery of oil and natural gas resources in the Eastern Mediterranean is exacerbating the existing regional conflicts between Turkey, Israel, Egypt, Greece, South Cyprus, Syria and Lebanon, see James Stocker, "No EEZ Solution: The Politics of Oil and Gas in the Eastern Mediterranean," *Middle East Journal* 66 No. 4 (Autumn 2012), pp. 579-597; Eric R Eissler and Gözde Arasil, "Maritime Boundary Delimitation in the Eastern Mediterranean: New Conflict between Cyprus, Turkey, Greece and Israel?" *The RUSI Journal* 159 No. 2 (April-May 2014), pp. 74-80; Ioannis N. Grigoriadis, "Energy Discoveries in the Eastern Mediterranean: Conflict or Cooperation?" *Middle East Policy* XXI No. 3 (Fall 2014), pp. 124-133; and Andrea Prontera and Mariusz Ruszel, "Energy Security in the Eastern Mediterranean," *Middle East Policy* XXIV No. 3 (Fall 2017), pp. 145-162.

[6] For the historical roots of the Nile Crisis, see Sam L. Laki, "Management of Water Resources of the Nile Basin," *International Journal of Sustainable Development & World Ecology* 5

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mineral resources and shipping lanes.[7]

The instability in the world system seems to be continuously fueled by the spreading socio-political and military conflicts and terrorism in the sub Saharan Africa that is daily inflicting everlasting costs for the native populations. The socio-political upheavals in the region, like the ongoing ethno-religious conflict in Nigeria,[8] the civil and political unrest in Democratic Republic of Congo,[9] the civil war and ethnic cleansing in Central African Republic,[10] seemingly unending civil war in South Sudan,[11] and sporadic political unrests and riots following the elections in many African countries[12] are strengthening its position as a major center of crisis.

The never ending chaos in the Middle East region due to the rising diplomatic and military tensions between regional states and the persistent civil wars is a

---

No. 4 (1998), pp. 288-296. For the rising tension between Egypt, Ethopia and Sudan over the allocation of the water resources of the Nile, see Fred H. Lawson, "Egypt versus Ethiopia: The Conflict over the Nile Metastasizes," *The International Spectator* 52 Issue: 4 (2017), pp. 129-144.

[7] For the increasing rivalry over the Arctic regions and its consequences see, Mikkel Runge Olesen, "Arctic Rivalries: Friendly Competition or Dangerous Conflict?" *DIIS Working Papers* (2017); and Marian Lutostański and Tadeusz Kęsoń, "International Rivalry for Arctic Chances and Its Impact on Regional and Global Security," *American International Journal of Contemporary Research* 6 No. 5 (October 2016), pp. 115-121.

[8] For the on-going ethno-religious conflict in Nigeria and its causes, see Ukoha Ukiwo, "Politics, Ethno-Religious Conflicts and Democratic Consolidation in Nigeria," *Journal of Modern African Studies* 41 No. 1 (2003), pp. 115-138; and Daniel Egiegba Agbiboa, "Ethno-religious Conflicts and the Elusive Quest for National Identity in Nigeria," *Journal of Black Studies* 44 No. 1 (2013), pp. 3-30.

[9] For the long conflict in Democratic Republic of Congo, see Emmanuel Sithole, "Democratic Republic of Congo-A Fertile Ground for Instability in the Great Lakes Region States" (Unpublished Master Thesis, U.S. Army Command and General Staff College, 2017), pp. 27-36; and Jordi Calvo Rufanges and Josep Maria Royo Aspa, "Democratic Republic of Congo: A Review of 20 Years of War," *Escola de Cultura de Pau / Centre Delàs d'Estudis per la Pau Report* (2016).

[10] For the civil war in Central African Republic, see Ilmari Käihkö and Mats Utas, "The Crisis in CAR: Navigating Myths and Interests," *Africa Spectrum* 49 No. 1 (2014), pp. 69-77; and Nathalia Dukhan, "The Central African Republic Crisis," *GSDRC Report* (March 2016).

[11] For the causes and dynamics of the civil war in South Sudan, see Alex Dewaal, "When Kleptocracy Becomes Insolvent: Brute Causes of The Civil War in South Sudan," *African Affairs* 113 Issue: 452 (July 2014), pp. 347-369; Aziza Geleta Dessalegn, "The Cause and Consequence of Conflict in South Sudan," *International Journal of Political Science and Development* 5 No. 1 (2017), pp. 15-21; and Kate Almquist Knopf, "Ending South Sudan's Civil War," *Council on Foreign Relations Special Report* No. 77 (November 2016).

[12] For an analysis of post-election violence in Sub-Saharan Africa and examples, see Stephanie M. Burchard, *Electoral Violence in Sub-Saharan Africa: Causes and Consequences*, Boulder, CO: First Forum Press, 2015; and Sanne Timmer, "Causal Factors of Election Violence in Africa: A Comparative Analysis of Kenya's 2007 Elections and Zimbabwe's 2008 Elections" (Unpublished Master Thesis, University of Stellenbosch, 2012).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

persistent factor contributing to the rising systemic instability. These tensions and civil wars are fueled by the decades old Israeli-Palestinian conflict,[13] the Iran-Saudi Arabia rivalry over the Persian Gulf,[14] the diplomatic tension between Qatar and Saudi Arabia and United Arab Emirates,[15] ethno-religious sectarian civil war in Iraq,[16] the civil wars in Syria, Libya and Yemen in which regional and global actors involved through their proxies,[17] and the destabilization created by the political upheavals and the radical Islamist terrorist attacks in Egypt, Tunisia and Algeria.[18]

The increasing ethno nationalist conflicts in the countries of the global south and the extant secessionist movements in the economically advanced democracies of the West are invigorating the sense of rising instability in the world system. These conflicts and movements are exemplified by the vibrant Catalan and dormant Basque separatist movements in Spain,[19] the Flemish

---

[13] For the enduring causes and impact of Palestinian-Israeli conflict, see Montse Ferrer, "The War Report 2017: The Armed Conflict in Israel-Palestine" *Geneva Academy* (January 2018); and C. Ross Anthony et al, *The Costs of the Israeli-Palestinian Conflict*, Santa Monica, California: Rand Corporation, 2015.

[14] For the rising tension between 2 countries after 2011, see Muhammad Rizwan et al, "From Rivalry to Nowhere: A Story of Iran-Saudi Ties," *IOSR Journal of Humanities and Social Science* 19 Issue: 9 (September 2014), pp. 91-101; and Ali Fathollah-Nejad, "The Iranian–Saudi Hegemonic Rivalry" *Harvard Belfer Center Iran Matters Blog Post* (October 25, 2017) https://www.belfercenter.org/ publication/iranian-saudi-hegemonic-rivalry.

[15] For the regional implications of the Qatar Crisis, see Talha Köse & Ufuk Ulutaş, "Regional Implications of the Qatar Crisis: Increasing Vulnerabilities," *SETA Perspective* 31 (June 2017); and Prasanta Kumar Pradhan, "Qatar Crisis and the Deepening Regional Faultlines," *Strategic Analysis* 42 No. 4 (2018), pp. 437-442.

[16] For an analysis of the causes and impacts of ethno-religious sectarian conflict in Iraq, see Harith Hasan Al-Qarawee, "Iraq's Sectarian Crisis: A Legacy of Exclusion," *Carnegie Middle East Center* (April 2014); and Brigitte Rohwerder, "Contemporary Conflict Analysis of Iraq," *GSDRC Rapid Literature Review* (October 2014).

[17] For the spread of civil wars particularly in the Middle East, see Barbara F. Walter, "The New Civil Wars," *Annual Review of Political Science* 20 (2017), pp. 469-486; and Kenneth M. Pollack and Barbara F. Walter, "Escaping the Civil War Trap in the Middle East," *The Washington Quarterly* 38 No. 2 (Summer 2015), pp. 29-46.

[18] For the ISIS activities in North Africa, see Jason Warner and Charlotte Hulme, "The Islamic State in Africa: Estimating Fighter Numbers in Cells Across the Continent," *CTC Sentinel* 11 Issue: 7 (August 2018), pp. 21-28; and "How the Islamic State Rose, Fell and Could Rise Again in the Maghreb," *Crisis Group Middle East and North Africa Report* No.178 (24 July 2017).

[19] For separatist movements in Spain, see Matthias Bieri, "Separatism in the EU," *CSS Analyses in Security Policy* 160 (September 2014); and Eivind Jerve, "Explaining Scottish and Catalan Secessionist Mobilization in the Framework of the EU: A Comparative Case Study of Minority Nationalist Mobilization in Scotland, Catalonia, Wales and the Basque Country," (Unpublished Master Thesis University of Bergen, 2015), pp. 77-92.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

speaking population's demands for secession from Belgium,[20] the Kurdish struggle for an independent Kurdish state,[21] the Russian speaking separatist movement in eastern Ukraine,[22] the growing Scottish aspirations for independence,[23] the Azawad movement for Tuareg self-rule in Mali,[24] and the different ethnic groups' demands for independence from Myanmar.[25]

The rise of different types of non-state and/or individual violence can be given as another sign of rising systemic instability. That trend is exemplified by the increasing ferocity, magnitude and frequency of attacks committed by millennialist nihilist religious (like Islamic State affiliates or Al-Qaeda)[26] or ultranationalist-white supremacist terrorist groups,[27] by the contagious gun

---

[20] For Flanders separatism, see Bart Maddens, "Secessionist Strategies: The Case of Flanders," in *Secession and Counter-secession: An International Relations Perspective* Diego Muro and Eckart Woertz (Eds.), Barcelona: CIDOB, 2018, pp. 55-62

[21] For the Kurdish separatist movement and its impact on regional security see, Laura Bröker, "Any Hope for a Kurdish State? The United States, Germany and the Prospects of Kurdish Self-Determination," Heinrich-Böll-Stiftung North America; and Radwan Ziadeh, "The Kurds in Syria Fueling Separatist Movements in the Region?" *United States Institute of Peace special Report* (April 2009).

[22] For analysis of Russian separatism in Eastern Ukraine and the Russia's support, see "Russia and the Separatists in Eastern Ukraine," *Crisis Group Europe and Central Asia Briefing* No. 79 (February 2016); and Gary Wilson, "Secession and Intervention in the Former Soviet Space: The Crimean Incident and Russian Interference in Its *Near Abroad*," *Liverpool Law Review* 37 (2016), pp. 153-175.

[23] For Scottish and Welsh aspirations for independence, see Nicola McEwen, "Insights from The Scottish Independence Referendum," in *Secession and Counter-secession: An International Relations Perspective* Diego Muro and Eckart Woertz (Eds.), Barcelona: CIDOB, 2018, pp. 47-54.; and Jerve, pp. 61-69.

[24] For the history and the evolution of Tuareg separatist movements, see David Alvarado, "Independent Azawad: Tuaregs, Jihadists, and an Uncertain Future for Mali," *CIDOB Notes Internacionals* (May 2012); and Baz Lecocq and Georg Klute, "Tuareg Separatism in Mali," *International Journal* 68 No. 3 (September, 2013), pp. 424-434.

[25] For the active separatist groups in Myanmar, see Tin Maung Than, "Ethnic Insurgencies and Peacemaking in Myanmar," *IIAS Newsletter* No. 66 (Winter 2013), and Mahalia Gaskin McDaniel, "The Politics of Identity in Myanmar: The Rohingya, Kachin & Wa Ethnic Minorities," *Institute for International Development* (July 2017).

[26] For an analysis of terrorist attacks associated with ISIS and other radical Islamist organizations, see Kyle Orton, "Foreign Terrorist Attacks by the Islamic State, 2002-2016," *Centre for the Response to Radicalisation and Terrorism at the Henry Jakson Society* (2017); and Canelle Beuze, "Terrorist Attacks, Failed Attacks and Plots in the West linked to the Syrian-Iraqi Context (2013-2016)," *Center for the Analysis of Terrorism* (March 2017).

[27] Although the number and and ferocity of the violent terrorist attacks by far right groups are increasing, the attacks by white supremacist and far right groups in Europe and USA are generally ignored or de-emphasized in the studies on terrorism. For the far right attacks in Europe and USA, see Vidhya Ramalingam, "Old Threat, New Approach: Tackling the Far Right Across Europe: Guide for Policy Makers," *Institute for Strategic Dialogue* (2014); Jeff Gruenewald, Steven Chermak, and Joshua D. Freilich, "Far-Right Lone Wolf

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

violence particularly in US schools,[28] and by increasing power and visibility of heavily armed organized crime syndicates (such as paramilitary drug cartels in Mexico or drug smugglers in South America) that are flourishing in the regions of the third world where state control is weak or non-existent[29] and that occasionally cooperate with ideological or ethnic guerrilla groups fighting against established states.[30]

The increase in the magnitude and frequency of crisis within the capitalist world economy and the weakening of liberal economic order also points out to increasing instability. The weak and precarious economic recovery after 2008 economic crisis[31], and the looming trade wars between the leader of liberal capitalism, USA, and other economic power centers initiated by US president Donald Trump in order to make "Make America Great Again" are all

---

Homicides in the United States," *Studies in Conflict & Terrorism* 36 (2013), pp. 1005-1024; and "A Dark & Constant Rage: 25 Years of Right-Wing Terrorism in the United States," *Anti-Defamation League* (2017).

[28] For the gun violence in USA, see James A. Densley and Jillian K. Peterson, "Gun Violence in America," *Gun Violence Project Issue Brief I* (2017); and James M Shultz et al, "Fatal School Shootings and The Epidemiological Context of Firearm Mortality in The United States," *Disaster Health* 1 No. 2 (April-December 2013), pp. 1-18.

[29] For the disruptive impacts of the crime syndicates and drug cartels in Central and South America, see Steven Dudley, "Transnational Crime in Mexico and Central America: Its Evolution and Role in International Migration," *Migration Policy Institute* (November 2012); "The Globalization of Crime: A Transnational Organized Crime Threat Assessment," *United Nations Office on Drugs And Crime* (2010); and June S. Beittel, "Mexico: Organized Crime and Drug Trafficking Organizations," *Congressional Research Service* (July 2018).

[30] For the links between terrorist/insurgent groups and organized crime, see "The Drug Problem and Organized Crime, Illicit Financial Flows, Corruption and Terrorism" *The United Nations Office on Drugs and Crime-World Drug Report 2017* No. 5 (May 2017); and Tamara Makarenko, "The Crime–Terror Continuum: Tracing the Interplay between Transnational Organised Crime and Terrorism," *Global Crime* 6 No. 1 (February 2004), pp. 129-145.

[31] Marxist and neo-Marxist scholars have long predicted the inevitable terminal crisis of capitalism that would be provoked by its internal contradictions as an economic model. For the crisis dynamics inherent in capitalist mode of production see, Barry K. Gills, "Going South: Capitalist Crisis, Systemic Crisis, Civilisational Crisis," *Third World Quarterly* 31 No. 2 (2010), pp. 170-174. For the 2008 financial crisis and its long term and enduring consequences, see Nancy Birdsall, The Global Financial Crisis: The Beginning of the End of the *Development* Agenda?" *Center for Global Development Policy Paper* No. 3 (April 2012); Michael Redmond and Willem Van Zandweghe, "The Lasting Damage from the Financial Crisis to U.S. Productivity," *Federal Reserve Bank of Kansas City Economic Review First Quarter* (2016); and Maurice Obstfeld, "Evening Keynote Address: The World Economy after the Global Financial Crisis," *Asia Economic Policy Conference: Policy Challenges in a Diverging Global Economy*, San Francisco November 19-20, 2015.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

evidences for the economic problems contributing to the systemic instability.[32]

Finally, the seemingly unstoppable massive refugee flows from various crisis ridden regions of the world to the economically developed countries are threatening the receiving countries' socio-political stability and thus contributing to the trend for rising instability. These massive refugee inflows are fueling ultra nationalist far right discourses, movements and parties, creating extra burden on their welfare institutions, intensifying the existing problems about social services such as accommodation, healthcare and education, creating a socio-political environment that is mainstreaming the radical discourses through their adoption by centrist political parties,[33] and triggering centrifugal socio-political reactions that lead to the questioning of the European Union project and to the calls for defection by empowering the Eurosceptic movements, parties and discourses.[34]

All these geo-political developments contributing to the instability in the international system have been strengthened by negative consequences of growing human ecological footprint on the natural environment (such as increasing environmental degradation, growing relative resource scarcity,

---

[32] For the trade war initiated by US President Donald Trump and its probable negative consequences, see Marcus Noland, "US Trade Policy in the Trump Administration," *Asian Economic Policy Review* 13 (2018), pp. 262-278; Bonnie S. Glaser and Kelly Flaherty, "US-China Relations: Hurtling Toward A Trade War," *Comparative Connections: A Triannual E-Journal on East Asian Bilateral Relations* 20 No. 1 (May 2018), pp. 19-32; Zornitsa Kutlina-Dimitrova and Csilla Lakatos, "The Global Costs of Protectionism," *World Bank Group Policy Research Working Paper* 8277 (December 2017); and Antoine Bouët and David Laborde, "US Trade Wars with Emerging Countries in the 21st Century: Make America and Its Partners Lose Again," *International Food Policy Research Institute Discussion Paper* 1669 (August 2017).

[33] For the disruptive socio-political consequences of increasing refugee flows, see Erika Brady, "An Analysis of Security Challenges Arising from The Syrian Conflict: Islamic Terrorism, Refugee Flows and Political and Social Impacts in Europe," *Journal of Terrorism Research* 8 Issue: 1 (February 2017), pp. 59-67; Marinella Taoushiani, "Effects of the Syrian Refugee Crisis on the EU: Nationalism on the Rise," (Unpublished Master Thesis Brandeis University, 2017); and Claudia Postelnicescu, "Europe's New Identity: The Refugee Crisis and the Rise of Nationalism," *Europe's Journal of Psychology* 12 No. 2 (2016), pp. 203-209.

[34] For the impact of refugee flows on European Union, see Karl Vick, "Refugees: The Migrant Crisis Is A Major Test for European Identity—and Unity," *Time* September 28, 2015, pp. 11-12; d'Artis Kancs and Patrizio Lecca, "Long-term Social, Economic and Fiscal Effects of Immigration into the EU: The Role of the Integration Policy," *JRC Working Papers in Economics and Finance 2017/4* (2017); and Atanas Dimitrov and Goran Angelov, "Refugee Integration in the EU: Challenges and Economic Impact," *Economic Alternatives* Issue: 4 (2017), pp. 584-600.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

unintended consequences of climate change, etc.),[35] the rising domestic social tensions and political upheavals (rise of the radical parties and the weakening of the political center, adoption of radical discourses by center right and left parties,[36] increasing socio-economic inequality,[37] etc.), the cultural dislocations that are fueled by globalization and leading to a loss of identity and sense of certitude,[38] and the loss of faith in the ability of human beings to solve their problems (loss of faith in human rationality and science, concomitant rise of anti-intellectualism, growing appeal of pseudo-scientific/pseudo-spiritual remedies, etc.)[39].

C. Systemic Reasons for the Increasing (Dis) order

The persistency of the multi-faceted crisis (re)shaping the contemporary world system, indicates that far from being random and/or temporary developments based on the conjuncture; the rising socio-political and military crisis/conflicts breeding instability within the international system are structural and systemic.

The existence of widespread socio-political and economic instability in today's world should not be considered as an extraordinary problem in itself.

---

[35] Ecological Footprint is described as "a measure of the amount of bio-productive land and sea required to support a person's lifestyle, which includes "all the impacts of personal spending as well as the business and government expenditure on their behalf." Alan Calcott and Jamie Bull, "Ecological Footprint of British City Residents," *WWF-UK Report* (October 2007), p. 5. For the human societies' increasing ecological footprint that has exceeded natural environment's capacity for renewal 40 years ago, see WWF-World Wide Fund For Nature, "Living Planet Report 2016: Risk and Resilience in A New Era," WWF International (2016).

[36] For the rise of radical left and right wing political parties and discourses, see Ljupcho Stevkovski, "The Rise of Right-Wing Extremism in European Union," *International Studies Interdisciplinary Political and Cultural Journal* 17 No. 1 (2015), pp. 43-57; Daniel Oesch and Line Rennwald, "Electoral Competition in Europe's New Tripolar Political Space: Class Voting for the Left, Centre-right and Radical Right," *EUI Working Papers MWP 2017/02* (2017); and George Eaton, "How Radical Left Populism Was Reborn: Progressives Are Championing *The People* against *The Elite*," *New Statesman* 13-19 July 2018, pp. 16-17.

[37] For the rising socio-economic inequality both in rich and developing countries, see Brian Keeley, "Income Inequality: The Gap between Rich and Poor," *OECD Insights* Paris; OECD Publishing, 2015; and Era Dabla-Norris et al, "Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective," *IMF Staff Discussion Note* (June 2015).

[38] For the identity crisis created or exacerbated by globalization process, see Elirea Bornman, "Struggles of Identity in the Age of Globalisation," *Communicatio* 29 No. 1 & 2 (2003), pp. 24-47; and Larry Polivka, "Postmodern Aging and the Loss of Meaning," *Journal of Aging and Identity* 5 No. 4 (2000), pp. 225-235.

[39] For an analysis of how the ideas and the intellectuals are becoming irrelevant for public discourse and policy, see Frank Furedi, "Afterword: The Downsizing of Intellectual Authority," *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 6 No. 4 (Winter 2003), pp. 172-178.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

According to the 2nd law of thermodynamics, instability and its incessant rise is the rule/norm of existence in the absence of a deliberate intervention by conscious and sentient agency. What is conspicuous and what demands a comprehensive explanation is the increasing incapacity of the relevant global, regional, and national actors (including both governments and NGOS) to reign over the spreading instability within the world system.

The on-going incapability of the constituent units (actors) of the world system to continuously (re)create or maintain *international order*, individually or in cooperation with each other, can only be explained by 2 reasons: either the elements of disorder are too complex and too strong to be controlled or the relevant actors in the system is too weak to suppress the growing elements of disorder. These two reasons, which are operating in tandem and weakening the ability of actors to sustain international order, can be seen as consequences of 3 interrelated developments affecting the world system: *thermodynamic entrapment* due to ever increasing level of entropy in a virtually closed energy environment, ever increasing complexity of the world system that inescapably complicates the processes of creation of order, and the growing fluctuations within the world system as a result of the period of hegemonic transition.

1. Thermodynamic (Entropic) Entrapment

There is a thermodynamical context for "social order(s)"[40] of any kind (local, national and global) based on their need for energy-matter flows to be created/sustained and thus the natural environment impose limits on any societal orders. The laws of thermodynamics indicate that, just like all other living systems, human societies need flow of energy-matter from their environment in order to continuously (re)create their orders and thus protect their vitality. For this reason, all systemic/societal order can be conceptualized as "dissipative structures" which are functioning within the framework of non-equilibrium thermodynamics. Dissipative structures are defined as "relatively stable" disequilibrium structures formed and sustained by the constant energy-

[40] Although order is defined differently from various philosophical, political and social approaches, it can be reduced to an appearance of mathematical *orderliness* and/or perception of this orderliness. According to K.G. Denbigh the problem of order is related to the question of whether a set of objects are distributed in space and time according to a rule or not. He argues that if three or more objects seem to be arranged according to a rule that can be represented with a geometrical shape, then it means these objects present a kind of order. K. G. Denbigh, "Note on Entropy, Disorder and Organization," *British Journal for the Philosophy of Science* 40 (1989), p. 328. According to the perspective offered by Denbigh, societal order can be defined as the existence or perception of an orderliness observed in the spatial and temporal distribution of the societal structures and processes.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

matter flows from the environment, and thus, which are prone to destabilization and dissolution if and when the energy-matter flows creating order partially interrupted or completely halted. In this sense they are opposite of equilibrium structures which tend to protect their stable conditions in the short or medium terms even when there are occasional problems/fluctuations in the flow of energy-matter from the environment.[41]

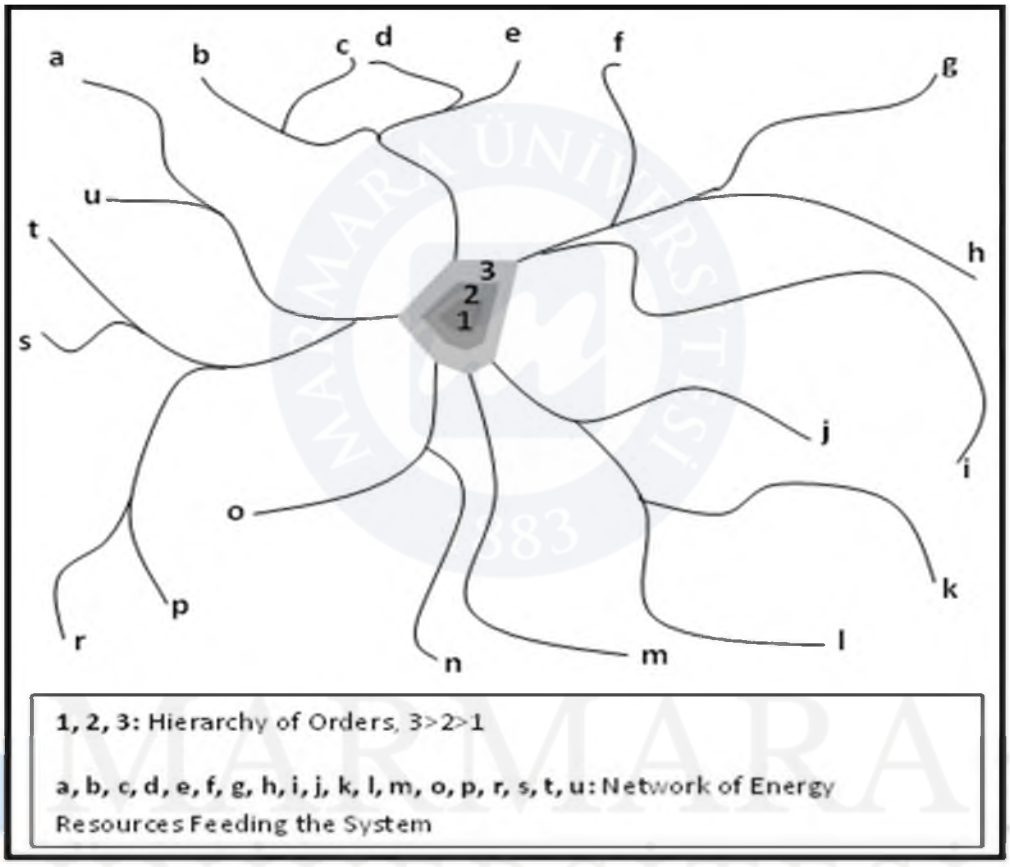

Figure 1: Energy Basin of an Order

In order to escape from the systemic dissolution (indicated by the propensity of entropy to rise within the universe) and to grow, the societal orders must import energy-matter from their natural environment in ever increasing quantities in line with their increasing complexity. Thus, in determining the possibility frontier of a societal order, the quantity and diversity of energy available for a system is fundamental. In other words, every societal order can only exist within the structural restrictions imposed by the "energy-matter

[41] For a discussion of dissipative structures, see Ilya Prigogine and Isabelle Stengers, *Kaostan Düzene*, 2th ed. (Trans.) Senai Demirci, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998, pp. 178-184.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

basin"[42] it has been located in, and both its existing level of complexity and its future potential for increasing complexity are determined by the limits of its energy-matter basin. (See Figure 1)

When the amount of energy-matter available in an energy-matter basin decreases or the rising complexity of a societal order exceed the capacity of the existing energy-matter basin, the societal order should be expanded both geographically and functionally to farther regions in order to capture and integrate new energy resources to its energy basin. This process eventually lead to the creation of a globalized energy basin.[43] (See Figure 2)

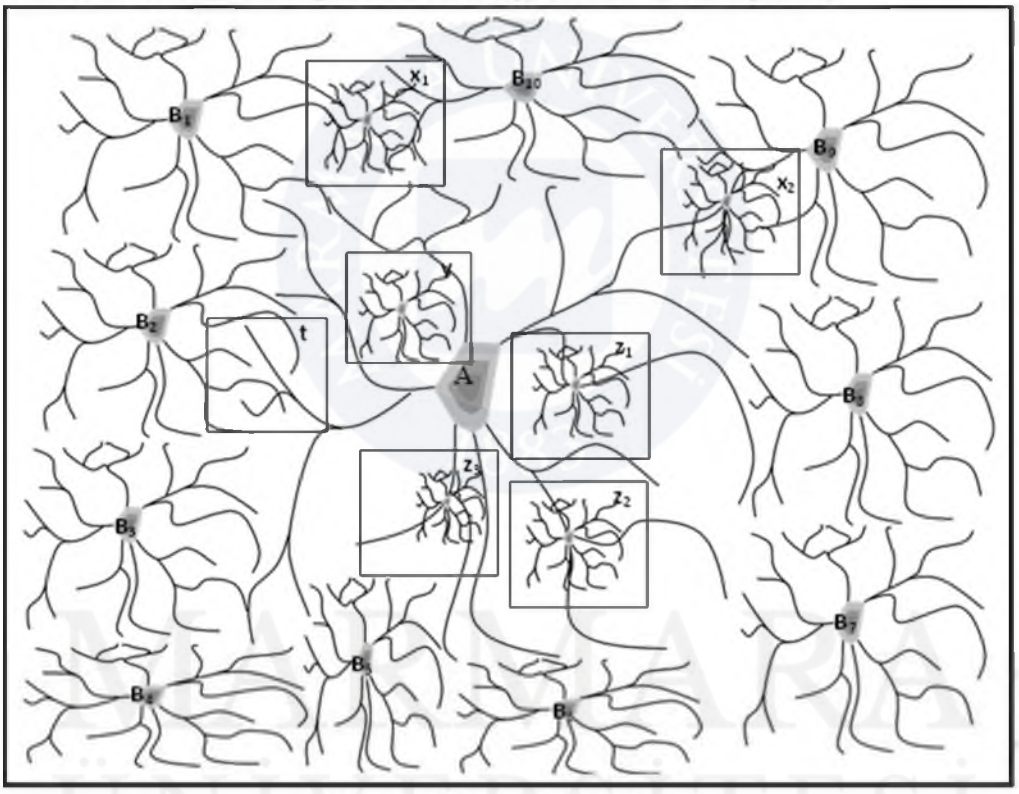

Figure 2: Globalized Energy Basin

[42] The concept of *energy-matter basin* is an abstraction that shows the geographical and functional boundaries of the energy resources that are available for a systemic/societal order at a given level of technology and socio-political organization. Debeir, Deléage and Hemery used the concept of *energy system* in order to refer to *energy-matter basin*. Jean Claude Debeir, Jean-Paul Deléage, and Daniel Hemery, *In the Servitude of Power: Energy and Civilization Through the Ages*, (Trans.) John Barzman, London: Zed Books, 1991, pp. 3-4.

[43] The ever-extending energy lines are the visible manifestations of the ever globalizing energy-matter basin for the sustainability of human societies at their current level of complexity. For the ever increasing energy needs and expanding energy networks of human societies, see Vaclac Smil, "World History and Energy," *Encyclopedia of Energy* 6, 2004, pp. 549-561; and Malcolm Keay, "Energy: The Long View," *Oxford Institute for Energy Studies* (October, 2007).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

This inevitable expansion process causes positive-feedback loops, which create more complex and fragile order patterns that are depended on more energy-matter flow from a more globalized energy-matter basin. Eventually, this expansion process increases the probability of disorder/instability within the system by increasing the energy needs of societal orders and by making them more vulnerable to fluctuations in energy-matter flow over long distances in competition with each other.

In the absence of a regulatory mechanism or a higher authority accepted as legitimate by all actors, the rivalry among different constituent units of a system is inevitable as all units want/try to increase their share from the flow of energy-matter in a globalized energy-matter basin. They attempt to divert more energy from the energy-matter basin through processes of "channeling" for carrying the energy-matter flows to their own orders or "barraging" for preventing the energy-matter to flows into other societal orders. The rival infrastructural projects in the field of oil and natural gas transportation or diplomatic and even military rivalry among economically advanced members of the world society for the exploitation of natural resources of the global south are visible expressions of the continuing attempts for channeling and barraging.[44]

Chinese project for the establishment of a "New Silk Road" [45] that exclusively links China with other Eurasian countries; European Union's "Neighborhood

[44]. For rival pipeline projects see, Ildiko Benke, "Power and Energy: Geopolitical Aspects of The Transnational Natural Gas Pipelines From The Caspian Sea Basin to Europe," (Unpublished Master Thesis Naval Postgraduate School, 2010); J.D. Aleksei Tarasov, "The Making of Empires: Russia's Gas-exporting Pipelines v Nabucco," *Journal of World Energy Law and Business* 4 No. 1 (2011), pp. 77-87; Matt Miller, "Multi-billion Dollar Pipeline Projects Battle to Stay on Track," *American Journal of Transportation* Issue: 675 (September, 2018) https://www.ajot.com/premium/ajot-multi-billion-dollar-pipeline-projects-battle-to-stay-on-track; and Henry Foy, "Russia's $55bn Pipeline Gamble on China's Demand for Gas," *Financial Times* April 3, 2018 https://ig.ft.com/gazprom-pipeline-power-of-siberia/ (07.10.2018). The states also compete for the control over the flow of raw materials either by monopolizing its source or controlling lines of transportation. For example, the Chinese infrastructural projects in other countries can be considered as attempts for control over the raw materials. See, Erich D. Grome, "The Dragon on Our Doorstep: China's Nicaraguan Canal, Its Geopolitical And Economic Impacts, and Potential U.S. Rebuttals Utilizing The Monroe Doctrine," *Florida Journal of International Law* 29 Issue: 2 (August 2017), pp. 183-228.

[45] For Chinese project for a new Silk Road (The Belt and Road Initiative), see, Rob Koepp (Ed.), "*One Belt, One Road*: An Economic Road Map," *The Economist Intelligence Unit Report* (March 2016); and Peter Cai, "Understanding China's Belt and Road Initiative," *Lowy Institute for International Policy* (March 2017).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Policy"[46] that is trying to structurally integrate the countries in its vicinity to the Union; Russia's "Near Abroad"[47] concept for incorporating ex-soviet republics into its orbit; and the USA president's policies for protecting the hegemonic position of USA in the world system through different initiatives such as George Bush, Sr.'s "New World Order", George Bush, Jr.'s "The Project for New American Century" and Donald Trump's "Making America Great Again",[48] should also be considered as attempts for increasing their share from the globalized energy-matter basin through channeling and barraging.

Rivalry among the constituent units a system for the energy-matter flow deepens during the periods of thermodynamic entrapment in which the energy-matter basin contracted either in absolute or relative terms. As the available energy-matter flow increasingly becomes inadequate for maintaining the orders of all the constituent units at their current level of complexity, all actors try to increase their share in a destructive competition for resources at the expanse of all others. This rivalry can take the form of rhetorical threats and actual coercive operations that aim to create and maintain exclusive zones which are used only for the satisfaction their own needs.[49]

Contemporary world system carries all hallmarks of a thermodynamical

---

[46] For the latest version of the EU's Neighbourhood Policy, see "Review of the European Neighbourhood Policy" 18.11.2015 http://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/documents/2015/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf.

[47] For Russian Near Abroad Policy, see Michael Rywkin, "Russia and the Near Abroad under Putin," *American Foreign Policy Interests* 37 (2015), pp. 229-237; and Elias Götz, "Putin, the State, and War: The Causes of Russia's Near Abroad Assertion Revisited," *International Studies Review* 19 (2017), pp. 228-253.

[48] For *New World Order* formulated after the end of the Cold War, see Walter Russell Mead, "The Bush Administration and the New World Order," *World Policy Journal* 8 No. 3 (Summer, 1991), pp. 375-420. For the *The Project for New American Century*, see Donald Kagan, Gary Schmitt and Thomas Donnelly, "Rebuilding America's Defenses: Strategy, Forces and Resources for a New Century," *The Project for the New American Century* (September 2000). For *Making America Great Again*, see Jason A. Edwards, "Make America Great Again: Donald Trump and Redefining the U.S. Role in the World," *Communication Quarterly* 66 No. 2 (2018), pp. 176-195.

[49] Colonialism in the 16th century after the geographical discoveries, economic policies of mercantilism in the 16th -18th centuries and imperialism in the late 19th and early 20th centuries can be conceptualized as attempts by relatively advanced states and societies to create this kind of exclusive exploitation zones. For the economic rationale of mercantilism and imperialism, see J. H. Dales, "The Discoveries and Mercantilism: An Essay in History and Theory," *The Canadian Journal of Economics and Political Science* 21 No. 2 (May 1955), pp. 141-153; and John Bellamy Foster, *The Theory of Monopoly Capitalism: An Elaboration of Marxian Political Economy* New Edition, New York: Monthly Review Press, 2014, pp. 160-192.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

(entropic) entrapment. The resource-energy base of the system is increasingly becoming inadequate in absolute and relative terms: not only large amounts of energy-matter is irreversibly transformed into entropic waste during the industrial production processes for the satisfaction of human needs and thus lost for the future purposes, but also the demand for raw materials and energy incessantly increases as the industrial productive capabilities of the countries grow in an unprecedented pace. The rising entropic entrapment in today's world system due to the increasing inadequacy of the resource base (energy-material basin) manifests itself in two interrelated developments: a) widespread fears about the resource depletion in raw materials in the near future, which is particularly apparent in the depletion of mineral resources used in industrial processes including hydrocarbons, rare earth materials, industrial metals and non-metals, etc. b) deterioration of the resource base because of the decreasing quality of the renewable resources provided by the nature.[50] The impact of the entropic entrapment on the survival of human societies is strengthened by growing "footprint" of human societies over their natural environment due to their ever increasing demand for energy in the form of various resources. This increase in demand is a direct consequence of rapid population growth,[51] the changing life styles within a consumer society,[52] the increasing industrialization and unrelenting economic growth.[53]

This situation can be seen an example of the classical ecological problem related to population, consumption and resource base within a particular

[50] Since the Club Rome's groundbreaking report/book *The Limits to Growth*, the future availability of natural resources has been a concern for the activists, economists, and statesmen. For the predictions about the deterioration of the mineral resource base of the human societies, see Donella H. Meadows et al, The *Limits to Growth: A Report For The Club of Rome's Project on The Predicament of Mankind*, New York: Universe Books, 1972; and "Measuring and Managing Environmental Exposure: A Business Sector Analysis of Natural Capital Risk," *Allianz Global Corporate & Specialty Report* (June 2018).

[51] For the impact of population growth on resource depletion, see Fred Magdoff, "The Depletion of the World's Natural Resources: Is Population the Problem?" *Monthly Review* 64 Issue: 8 (January 2013), pp. 13-28; and Robert Repetto and Thomas Holmes, "The Role of Population in Resource Depletion in Developing Countries," *Population and Development Review* 9 No. 4 (December 1983), pp. 609-632.

[52] For analysis of consumerism on the resource depletion, see Walter Cardoso Satyro et al, "Planned Obsolescence or Planned Resource Depletion? A Sustainable Approach," *Journal of Cleaner Production* 195 (2018), pp. 744-752; and Pradip P. Kalbar et al, "Environmental Impact of Urban Consumption Patterns: Drivers and Focus Points," *Resources, Conservation & Recycling* 137 (2018), pp. 260-269.

[53] For the relation between production and resource use, see Wojciech Stanek et al, "Chapter 2: Resources. Production. Depletion," in *Thermodynamics for Sustainable Management of Natural Resources* Wojciech Stanek (Ed.), N.A: Springer, 2017, pp. 7-36.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

natural habitat. The requirement for satisfying the exponentially growing demand for energy-matter within an ever diminishing energy environment, inevitably leads to mutually exclusive demand for the same natural resources and strengthen the systemic instability by increasing the possibility and the magnitude of the rivalry and conflict between different actors in the world system. The ever shrinking resource base and the incessantly increasing demand and need for resources due to increasing complexity, render the creation and maintenance of systemic order more difficult.

2. Increasing Complexity of the World System

The degree of systemic complexity directly linked to the level of instability in a societal system. There is a link between the increasing complexity of a system or its environment and the potential for instability to emerge in a societal system: the increasing complexity inescapably increase the fragility of the system and it becomes more difficult to continuously re-create systemic order patterns.

First of all, thermodynamical context of order creation indicates that there is a direct relation between the complexity of an (societal) order and the amount of energy required for its (re)creation. The more complex an order is, the more energy is required for maintaining its order patterns, and the increasing reliance on energy flow intensify its vulnerability to the fluctuations in energy flow from the environment. As the contemporary world system is structurally and functionally becoming more complex, its energy requirements are becoming both qualitatively more varied and quantitatively greater.[54] This situation makes the contemporary world system more vulnerable to inescapable fluctuations in the energy supply from the globalized energy-matter basin that has been constructed upon a complex network of energy transportation lines effectively covering all but some remote regions of the

[54] Increasing complexity of the contemporary world system is a consequence of increasing number of relevant actors within the system, increasing connectivity between previously unconnected parts of the system through creation of new functional networks, increasing pace of the systemic processes, and the inclusion of new systemic factors such as new technologies, merchandise or practices that multiply the systemic possibilities. For complexification of the systems during their evolution, see Francis Heylingen, "The Growth of Structural and

Functional Complexity during Evolution," in F. Heylighen, J. Bollen & A. Riegler (eds.) The Evolution of Complexity, Dordrecht: Kluwer Academic, 1999, pp. 17-44; and; and Yaneer Bar-Yam, "Complexity Rising: From Human Beings to Human Civilization, A Complexity Profile," *Encyclopedia of Life Support Systems*, Oxford: EOLSS UNESCO Publishers, 2002.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

world. This increasing vulnerability to energy supply makes is one of the factors that makes the world system more amenable to emergence of socio-political crisis and that strengthen the existing systemic instability.

Secondly, the need for more effective and efficient control sub-systems increases with the growing complexity of world system because complexity entails establishment of a control over increasing number of systemic probabilities and increasing speed of systemic processes. The control sub-systems are necessary for ensuring the functionality of the system, keeping the flow of energy under control, and preventing the potentially destructive contingent threshold behaviors.[55] However, the proper functioning of these more effective and efficient control sub-systems depended on more comprehensive regulation feed-back loops and the existence of organizations/machines capable of processing more information in shorter time intervals. As the functioning of any control system is conditioned or constrained by the informational entropy—used as a measure of loss of information during the transmission of command and control messages among the control systems—the more complex an order becomes, the more informational entropy it will produce, and the probability of anthropogenic or systemic errors in the transmission of control messages increases. This relation foresees weakening capability of control sub-systems over the systemic order re-creation processes as a consequence of the increasing complexity and thus it entails a possible exponential increase in the probability of a crisis to emerge as the system becomes more complex.[56]

Finally increasing complexity of societal orders may also trigger non-linear dynamics within the system due to its increasing "sensitivity to initial conditions",[57] and the emergence of non-linear dynamics may create

[55] Threshold behaviors are also called phase transitions. They are sudden and discontinuous critical changes (like breaking of a rope) that cannot be predicted by observing the micro level details of the system. James Gleick, *Kaos: Yeni Bir Bilim Teorisi* 10th ed. (Trans.) Fikret Üçcan, İstanbul: TÜBİTAK, 2000, pp. 148-150. The threshold behaviors usually have fractal borders. ibid, pp. 187-188.

[56] Şükrü Yazğan, "From Crisis of Civilizatıons to the Civilization of Crisis: Long-Term Patterns in/of Civilizational Life-Cycles," *Medeniyet Araştırmaları Dergisi* 2 No. 3 (January 2018), p. 20. For the relation between complexity and loss of control, see Francis Heylingen, "Complexity and Information Overload in Society: Why Increasing Efficiency Leads to Decreasing Control," *The Information Society* 4 (2002), pp. 1-44.

[57] Sensitivity to initial conditions described the situations where minute differences in the starting conditions/parameters create exponentially growing changes in the systemic trajectories. David Ruelle, *Rastlantı ve Kaos* 13th ed. (Trans.) Deniz Yurtören, İstanbul: TÜBİTAK, 1999, p.38. Extreme sensitivity to initial conditions is one of the defining characteristics of a deterministic chaotic system. Julien Clinton Sprott, *Chaos and Time*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bifurcations[58] in the evolutionary trajectories of the system that lead to unpredictable behaviors which may increase the system's vulnerability against the internal and external detrimental effects.[59] Increasing unpredictability of systemic processes constrain the ability of actors to re-crate a systemic order according to their pre-defined set of systemic preferences by further weakening the control sub-systems and make the world system more prone to crisis dynamics.[60]

All these developments related to increasing complexity of the world system has resulted in unpredictable border conditions that can negatively affect the evolutionary trajectory of the world system. The conceptual and physical border between (areas of) order and disorder has become fractal and the impact of seemingly miniscule factors on the systemic disequilibrium and the systemic evolutionary trajectory in the phase space have been strengthened. As all societal orders have become more fragile, the constructive capability of even the most capable actors in the world system has been diminished and it has become more difficult for them, individually or in cooperation, to create and maintain order patterns reflecting their systemic preferences—even when they have a will to do it.

3. Systemic Fluctuations Generated by Increasing Rivalry and Conflicts in a Hegemonic Transition Period

The on-going hegemonic transition process within the world system is injecting more uncertainty to the world system, and thus creates more

---

Series Analysis, Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 104. In chaotic systems small errors in measuring the initial conditions incessantly enlarged in time by positive feedback loops and create large differences in the evolutionary trajectories of the system. Christopher G. Hudson, "At the Edge of Chaos: A New Paradigm for Social Work", *Journal of Social Work Education* 36 No. 2 (Spring/Summer 2000), p. 221.

[58] According to Hudson, the concept of bifurcation is used to refer to the threshold where systemic processes split into 2 or more sub-processes or rhythms due to the increase in one of the systemic parameters. Hudson, p. 223. According to Lorenz, bifurcation point is a phase transition and breaking point for the systemic functioning. At the point of bifurcation minute quantitative changes in the systemic constants lead to qualitative differences in the systemic behavior. Edward N. Lorenz, *The Essence of Chaos*, Seattle: University of Washington Press, 1995, p. 69.

[59] For system vulnerability and complexity, see Mohan Munasinghe, *The Economics of Power System Reliability and Planning: Theory and Case Study*, Baltimore: John Hopkins University, 1979, pp. 10-11.

[60] According to Tainter, diminishing returns of investment in social complexity because of the decreasing marginal productivity of changes (innovation/novelty) in socio-political organization can be used to explain the uncontrollability. See, Joseph Tainter, *Collapse of Complex Societies*, Cambridge: Cambridge University Press, 1988, pp. 91-118

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

instability and unpredictability. As *dissipative structures*, all actors in the world system can be conceptualized as *orders*[61] that are constructed and sustained through continuous re-generation of their peculiar *order patterns* reflecting their *sets of social values* by using both the material and non-material environmental flows.

Although all *orders* are similar in their basic function, they can be differentiated and categorized according their capability to impose their systemic preferences on the others: as "hegemonic order" (*H-Order*), "alternative order" (*A*-order) and "potential order" (*P*-Order). P-Orders have a potential for *self-organization* and they constitute the nucleus/core of any existing order. All orders, both alternative and hegemonic, emerge out of the potential orders. *Alternative Orders* emerge out of potential orders through intensification of the initial clustering creating those potential orders by the suitable environmental conditions. As they differ from each other on systemic preferences they desire for the present and future conditions, all alternative orders exist within permanent struggle with each other and the dominant hegemonic order. If and when one of the A-Orders can restrict and thus control all other alternative orders within the system, it rises to the status of H-Order—hegemonic order. Hegemonic orders suppress or incorporate rival orders into accepting their systemic preferences, rather than destroying them or completely eliminating their impact on the evolutionary trajectory of the system. Thus, in a complex system the dominant order pattern should be considered as a product of the continuous interaction among all alternative orders and between them and the hegemonic order. It is a continuously evolving *global* order due to the impact of various sub-orders (both potential and alternative) and it is subject to a process of incessant destruction and (re)construction at the micro-level.

According to this theoretical framework, the characteristics of the relations between different actors within the world system are determined by the(ir perception on the) degree of compatibility of their systemic preferences on the desired evolutionary trajectory of the international relations with each other. In

[61] A societal order as a concept can be defined as spatial-temporal continuities within functional and structural arrangements. According to Chalidze, it refers to restrictions imposed on the dispersion probabilities of constituent units within the system. These restrictions can be both physical limitations created by laws of physics and social limitations imposed by taboos, traditions, practices, conventions and laws of society. Valery Chalidze, *Entropy Demystified: Potential Order, Life and Money*, USA: Universal Publishers, 2000, pp. 41-43.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

other words the nature of their relations is shaped by the compatibility of their desires and priorities for today and their aspirations, dreams and projects for the future regarding their own countries, the region and the world. If their systemic preferences in foreign policy are more overlapping and compatible; it would led to converging priorities for today and converging aspirations for the future and thus, the relations between these actors would be more cooperative. However, if these alternative orders are working to realize different or diverging preferences on the same issues or regions, their relations will become conflictual and they will find themselves in a continuous struggle against each other for the materialization of their own priorities and aspirations within the world system. The probable consequences of such a permanent conflict is either a constant *disorder*—in which none of the alternatives can succeed to impose its will on the others—or a series of fragile hegemonic orders replacing one another in quick succession. That is particularly true under the conditions of entropic entrapment that have the potential to intensify the rivalry and struggle among alternative orders *for regeneration* under the conditions of diminishing resource base. Even under the conditions of constant struggle over systemic preferences the stability of a system can be ensured as long as an H-Order capable of imposing its will through coercion and persuasion exist. However, when and if the hegemonic actor within a system becomes incapable of imposing its systemic preferences on the other actors and of determining the evolutionary trajectory of the system, the instability will quickly rise due to the discharge of potential energy that has been accumulated due to their suppression by the hegemonic power.[62]

In the contemporary world system, it is becoming more apparent that the existing H-Order is weakening as USA, the hegemonic power, is increasingly becoming incapable of imposing its will on the other constituent units within the world system. Although, USA is still powerful in destructive terms as it still possess a military dominance, it seems to be incapacitated in constructive terms as its ability to reshape/(re)construct the world system according to its own preferences has been weakened. The decrease in its ability is a result of its relative decline in economy and diplomacy: although USA is still the most prosperous nation with the largest productive capacity and gross domestic

[62] For conceptualization of potential, alternative and hegemonic orders and their characteristics, see Şükrü Yazğan, *Sistem ve Kriz: Sistemsel Kriz ve Uluslararası Sistemin Yeniden Kurgulanması* (The System and Crisis: Systemic Crisis and the Reformulation of the International System) Unpublished PhD Thesis, İstanbul, Marmara University, Social Sciences Institute, 2009, pp. 130-135.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

production, it has lost its dominant position.[63] A-Orders within the system are strengthening their power position visa via USA and thus they are becoming more assertive in international relations as exemplified by China, EU, Russia and even emerging regional power like Turkey, Brazil, India etc.[64] This incapacitation is also partly related to the confusion on the part of the hegemon's ruling about the best or more appropriate way to tackle with the problems of weakening hegemony.

Thus, it is becoming more visible that the current hegemon is either not powerful enough or willing to suppress or control the rising A-Orders (other regional and global actors with their own preferences for the future of the world system) and the exponentially increasing systemic possibilities throughout the complexification process. The direct or indirect resistance to the hegemon and its policies is accelerating through anti-hegemonic discourses and actions by different actors within the international system. The loss of intellectual leadership is also further weakening the hegemon's position as its ability to persuade other actors through hegemonic discourses based on ideational power has also been weakened.

Incapacitation of the hegemon is contributing to the rising instability in the world system as different A-orders with differing and even conflicting priorities and preferences are trying to materialize different order patterns on

---

[63] There exist heated debates on the relative decline of the USA's hegemonic position within the world system and its increasing incapacitation to impose its will on the other actors. For the relative decline of USA, see Kenneth S. Zagacki, "The Rhetoric of American Decline: Paul Kennedy, Conservatives, and the Solvency Debate," *Western Journal of Communication* 56 (Fall 92), pp. 372-393; Stephen G. Brooks and William C. Wohlforth, "The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty-First Century: China's Rise and the Fate of America's Global Position," *International Security* 40 No. 3 (Winter 2015/16), pp 7-53; Immanuel Wallerstein, "The Curve of American Power," *New Left Review* 40 (July-August 2006), pp. 77-94; and Francis Shor, "War in the Era of Declining U.S. Global Hegemony," *Journal of Critical Globalisation Studies* Issue: 2 (2010), pp. 65-81.

[64] Although the debates are centered on the possibility of China's ascendancy to hegemonic power position within the world system, many other emerging power centers ("the rest") are also improving their power positions against the "West" and the USA. For rise of *the rest*, see Charles Kelly, *The Upside of Down: Why Rise of the Rest Is Good for the West*, Philadelphia: Basic Books, 2013; Alice H. Amsden, *The Rise of the "Rest": Challenges to the West from Late-Industrializing Economies*, New York: Oxford University Press, 2001; and Fareed Zakaria, *The Post-American World: Release 2.0*, London: Penguin Books, 2011. For the rise of China, see K. Heng, "The Rise of China: Global Threat or International Peace?" *UC Occasional Paper Series* 1 Issue: 1 (2017), pp. 1-18; Wayne M. Morrison, "China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States," *Congressional Research Service Report* (February 5, 2018), pp. 1-49; and Yan Xuetong, "The Rise of China and its Power Status," *Chinese Journal of International Politics* 1 (2006), pp. 5-33.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

the same geographical and functional areas. The possibility of regional and global conflict is rising particularly because of rising competition for resources, and there exist no hegemonic power willing or capable of regulating competition and arbitrating conflicts. Also, the gradual transformation of the hegemon into just another A-order within the system increases the possibility of an eventual hegemonic struggle similar to historical examples, but more destructive because of the new technologies of destruction including the WMDs.

D. Conclusion

Increasing instability in the international system is a consequence of the thermodynamic entrapment that weaken the resource-energy basis of the human societies, inability of the existing socio-political institutions to control or suppress cascading systemic possibilities produced by the increasing complexity, and the increasing hegemonic struggle due to systemic uncertainties and fluctuations created by the process of hegemonic transition. The impact of these different sources of instability is strengthened by a "crisis systematic" produced by positive feedback loops between and among them and this crisis systematic exponentially enhance the magnitude of uncertainty and unpredictability for the international system.

The increasing instability has the potential to endanger the survival of the humanity as a species, and any solution to it should include: a) harmonization and alignment of the SoSVs of different actors within the system and thus replacing destructive rivalry among the constituent units of the system with a constructive cooperation; b) improving the resource-energy basis of the human societies through generic technological innovations (such as fusion power stations) or through geographical expansion by effective colonization of solar system and beyond; c) redesigning the human societies' life styles (the way they produce, distribute, consume and live) root and branch, and ensuring more effective and efficient utilization of the existing resource basis; and d) inventing and establishing new institutional structures (Order Creating Mechanisms) at the local, national and global levels that are capable of controlling and repressing the cascading systemic possibilities produced by increasing complexity.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bibliography

"A Dark & Constant Rage: 25 Years of Right-Wing Terrorism in the United States." *Anti-Defamation League* (2017).

"How the Islamic State Rose, Fell and Could Rise Again in the Maghreb." *Crisis Group Middle East and North Africa Report* No.178 (24 July 2017).

"Measuring and Managing Environmental Exposure: A Business Sector Analysis of Natural Capital Risk." *Allianz Global Corporate & Specialty Report* (June 2018).

"Review of the European Neighbourhood Policy" 18.11.2015 http://eeas.europa.eu/archives/ docs/enp/documents/2015/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf.

"Russia and the Separatists in Eastern Ukraine." *Crisis Group Europe and Central Asia Briefing* No. 79 (February 2016).

"The Globalization of Crime: A Transnational Organized Crime Threat Assessment." *United Nations Office on Drugs and Crime* (2010).

"The Korean Peninsula Crisis (II): From Fire and Fury to Freeze-for-Freeze." *Crisis Group Asia Report* No. 294, 2018.

Agbiboa, Daniel Egiegba. "Ethno-religious Conflicts and the Elusive Quest for National Identity in Nigeria." *Journal of Black Studies* 44 No. 1 (2013).

Al-Qarawee, Harith Hasan. "Iraq's Sectarian Crisis: A Legacy of Exclusion." *Carnegie Middle East Center* (April 2014).

Alvarado, David. "Independent Azawad: Tuaregs, Jihadists, and an Uncertain Future for Mali." *CIDOB Notes Internacionals* (May 2012).

Anthony, C. Ross et al. *The Costs of the Israeli-Palestinian Conflict*. Santa Monica, California: Rand Corporation, 2015.

Ba, Alice D. "Staking Claims and Making Waves in the South China Sea: How Troubled Are the Waters?" *Contemporary Southeast Asia* 33 No. 3 (2011).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bar-Yam, Yaneer. "Complexity Rising: From Human Beings to Human Civilization, a Complexity Profile." *Encyclopedia of Life Support Systems*, Oxford: United Nations, 2002.

Beittel, June S. "Mexico: Organized Crime and Drug Trafficking Organizations." *Congressional Research Service* (July 2018).

Benke, Ildiko. "Power and Energy: Geopolitical Aspects of the Transnational Natural Gas Pipelines from the Caspian Sea Basin to Europe." (Unpublished Master Thesis Naval Postgraduate School, 2010).

Beuze, Canelle "Terrorist Attacks, Failed Attacks and Plots in the West linked to the Syrian-Iraqi Context (2013-2016)." *Center for the Analysis of Terrorism* (March 2017).

Bieri, Matthias. "Separatism in the EU." *CSS Analyses in Security Policy* 160 (September 2014).

Birdsall, Nancy. The Global Financial Crisis: The Beginning of the End of the *Development* Agenda?" *Center for Global Development Policy Paper* No. 3 (April 2012).

Bornman, Elirea. "Struggles of Identity in the Age of Globalisation." *Communicatio* 29 No. 1 & 2 (2003).

Bouët, Antoine and David Laborde. "US Trade Wars with Emerging Countries in the 21st Century: Make America and Its Partners Lose Again." *International Food Policy Research Institute Discussion Paper* 1669 (August 2017).

Brady, Erika. "An Analysis of Security Challenges Arising from the Syrian Conflict: Islamic Terrorism, Refugee Flows and Political and Social Impacts in Europe." *Journal of Terrorism Research* 8 Issue: 1 (February 2017).

Brooks, Stephen G. and William C. Wohlforth. "The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty-First Century: China's Rise and the Fate of America's Global Position." *International Security* 40 No. 3 (Winter 2015/16).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bröker, Laura. "Any Hope for a Kurdish State? The United States, Germany and the Prospects of Kurdish Self-Determination." Heinrich-Böll-Stiftung North America.

Burchard, Stephanie M. *Electoral Violence in Sub-Saharan Africa: Causes and Consequences*, Boulder. CO: First Forum Press, 2015

Cai, Peter "Understanding China's Belt and Road Initiative." *Lowy Institute for International Policy* (March 2017).

Calcott, Alan and Jamie Bull. "Ecological Footprint of British City Residents." *WWF-UK Report* (October 2007).

Chalidze, Valery. *Entropy Demystified: Potential Order, Life and Money*. USA: Universal Publishers, 2000.

Dales, J. H. "The Discoveries and Mercantilism: An Essay in History and Theory." *The Canadian Journal of Economics and Political Science* 21 No. 2 (May 1955).

Daniels, Christopher L. *South China Sea: Energy and Security Conflicts.* Lanham: Scarecrow Press, 2014.

Debeir, Jean Claude, Jean-Paul Deléage and Daniel Hemery. *In the Servitude of Power: Energy and Civilization through the Ages*. (Trans.) John Barzman. London: Zed Books, 1991.

Denbigh, K. G. "Note on Entropy, Disorder and Organization." *British Journal for the Philosophy of Science* 40 (1989).

Densley, James A. and Jillian K. Peterson. "Gun Violence in America." *Gun Violence Project Issue Brief I* (2017).

Dessalegn, Aziza Geleta. "The Cause and Consequence of Conflict in South Sudan." *International Journal of Political Science and Development* 5 No. 1 (2017).

Dewaal, Alex "When Kleptocracy Becomes Insolvent: Brute Causes of The Civil War in South Sudan." *African Affairs* 113 Issue: 452 (July 2014).

Dimitrov, Atanas and Goran Angelov. "Refugee Integration in the EU:

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Challenges and Economic Impact." *Economic Alternatives* Issue: 4 (2017).

Dudley, Steven. "Transnational Crime in Mexico and Central America: Its Evolution and Role in International Migration." *Migration Policy Institute* (November 2012).

Dukhan, Nathalia. "The Central African Republic Crisis." *GSDRC Report* (March 2016).

Eaton, George. "How Radical Left Populism Was Reborn: Progressives Are Championing *The People* against *The Elite*." *New Statesman* 13-19 July 2018.

Edwards, Jason A. "Make America Great Again: Donald Trump and Redefining the U.S. Role in the World." *Communication Quarterly* 66 No. 2 (2018).

Eissler, Eric R. and Gözde Arasil. "Maritime Boundary Delimitation in the Eastern Mediterranean: New Conflict between Cyprus, Turkey, Greece and Israel?" *The RUSI Journal* 159 No. 2 (April-May 2014).

Era Dabla-Norris et al. "Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective." *IMF Staff Discussion Note* (June 2015).

Fangyin, Zhou. "Between Assertiveness and Self-restraint: Understanding China's South China Sea Policy." *International Affairs* 92 No. 4 (2016).

Fathollah-Nejad, Ali. "The Iranian–Saudi Hegemonic Rivalry." *Harvard Belfer Center Iran Matters Blog Post* (October 25, 2017) https://www.belfercenter.org/publication /iranian-saudi-hegemonic-rivalry.

Ferrer, Montse. "The War Report 2017: The Armed Conflict in Israel-Palestine" *Geneva Academy* (January 2018).

Foster, John Bellamy. *The Theory of Monopoly Capitalism: An Elaboration of Marxian Political Economy* New Edition. New York: Monthly Review Press, 2014.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Foy, Henry. "Russia's $55bn Pipeline Gamble on China's Demand for Gas." *Financial Times* April 3, 2018 https://ig.ft.com/gazprom-pipeline-power-of-siberia/ (07.10.2018).

Frederick, Bryan et al. *Assessing Russian Reactions to US and NATO Posture Enhancements*. Santa Monica, California: Rand Corporation, 2017.

Furedi, Frank. "Afterword: The Downsizing of Intellectual Authority." *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 6 No. 4 (Winter 2003).

Gills, Barry K. "Going South: Capitalist Crisis, Systemic Crisis, Civilisational Crisis." *Third World Quarterly* 31 No. 2 (2010).

Glaser, Bonnie S. and Kelly Flaherty. "US-China Relations: Hurtling Toward a Trade War." *Comparative Connections: A Triannual E-Journal on East Asian Bilateral Relations* 20 No. 1 (May 2018).

Gleick, James. *Kaos: Yeni Bir Bilim Teorisi* 10th ed. (Trans.) Fikret Üçcan. İstanbul: TÜBİTAK, 2000.

Götz, Elias. "Putin, the State, and War: The Causes of Russia's Near Abroad Assertion Revisited." *International Studies Review* 19 (2017).

Grigoriadis, Ioannis N. "Energy Discoveries in the Eastern Mediterranean: Conflict or Cooperation?" *Middle East Policy* XXI No. 3 (Fall 2014).

Grome, Erich D. "The Dragon on Our Doorstep: China's Nicaraguan Canal, Its Geopolitical And Economic Impacts, and Potential U.S. Rebuttals Utilizing The Monroe Doctrine." *Florida Journal of International Law* 29 Issue: 2 (August 2017).

Gruenewald, Jeff, Steven Chermak, and Joshua D. Freilich. "Far-Right Lone Wolf Homicides in the United States." *Studies in Conflict & Terrorism* 36 (2013).

Hayes, Peter. "The Future of Conflict in the Korean Peninsula and Beyond: The War Dreams of Kim and Trump." *The Asia-Pacific Journal* 15 Issue: 19 No. 5 (October, 2017).

He, Kai. "Explaining United States-China Relations: Neoclassical Realism and

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

the Nexus of Threat-Interest Perceptions." *The Pacific Review* 30 No. 2 (2017).

Heng, K. "The Rise of China: Global Threat or International Peace?" *UC Occasional Paper Series* 1 Issue: 1 (2017).

Heylingen, Francis. "Complexity and Information Overload in Society: Why Increasing Efficiency Leads to Decreasing Control." *The Information Society* 4 (2002).

------- "The Growth of Structural and Functional Complexity during Evolution." In F. Heylighen, J. Bollen & A. Riegler (eds.) the Evolution of Complexity. Dordrecht: Kluwer Academic, 1999.

Hudson, Christopher G. "At the Edge of Chaos: A New Paradigm for Social Work." *Journal of Social Work Education* 36 No. 2 (Spring/Summer 2000).

Jerve, Eivind "Explaining Scottish and Catalan Secessionist Mobilization in the Framework of the EU: A Comparative Case Study of Minority Nationalist Mobilization in Scotland, Catalonia, Wales and the Basque Country." (Unpublished Master Thesis University of Bergen, 2015).

Kagan, Donald Gary Schmitt and Thomas Donnelly. "Rebuilding America's Defenses: Strategy, Forces and Resources for a New Century." *The Project for the New American Century* (September 2000).

Käihkö, Ilmari and Mats Utas. "The Crisis in CAR: Navigating Myths and Interests." *Africa Spectrum* 49 No. 1 (2014).

Kalbar, Pradip P. et al. "Environmental Impact of Urban Consumption Patterns: Drivers and Focus Points." *Resources, Conservation & Recycling* 137 (2018).

Kancs, d'Artis and Patrizio Lecca. "Long-term Social, Economic and Fiscal Effects of Immigration into the EU: The Role of the Integration Policy." *JRC Working Papers in Economics and Finance 2017/4* (2017).

Keay, Malcolm. "Energy: The Long View." *Oxford Institute for Energy*

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Studies (October, 2007).

Keeley, Brian. "Income Inequality: The Gap between Rich and Poor." *OECD Insights* Paris; OECD Publishing, 2015.

Kelly, Charles. *The Upside of Down: Why Rise of the Rest Is Good for the West*. Philadelphia: Basic Books, 2013. Amsden, Alice H. *The Rise of the "Rest": Challenges to the West from Late-Industrializing Economies*. New York: Oxford University Press, 2001.

Khramchikhin, Aleksandr. "Rethinking the Danger of Escalation: The Russia-Nato Military Balance." *Carnegie Endowment for International Peace*, 2018.

Knopf, Kate Almquist. "Ending South Sudan's Civil War." *Council on Foreign Relations Special Report* No. 77 (November 2016).

Koepp, Rob (Ed.). "*One Belt, One Road*: An Economic Road Map." *The Economist Intelligence Unit Report* (March 2016).

Köse, Talha & Ufuk Ulutaş. "Regional Implications of the Qatar Crisis: Increasing Vulnerabilities." *SETA Perspective* 31 (June 2017).

Kutlina-Dimitrova, Zornitsa and Csilla Lakatos. "The Global Costs of Protectionism." *World Bank Group Policy Research Working Paper* 8277 (December 2017).

Laki, Sam L. "Management of Water Resources of the Nile Basin." *International Journal of Sustainable Development & World Ecology* 5 No. 4 (1998).

Larrabee, F. Stephen et al. *Russia and the West after the Ukrainian Crisis: European Vulnerabilities to Russian Pressures*. Santa Monica, California: Rand Corporation, 2017.

Lawson, Fred H. "Egypt versus Ethiopia: The Conflict over the Nile Metastasizes." *The International Spectator* 52 Issue: 4 (2017).

Lecocq, Baz and Georg Klute. "Tuareg Separatism in Mali." *International Journal* 68 No. 3 (September, 2013).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Lorenz, Edward N. *The Essence of Chaos*. Seattle: University of Washington Press, 1995.

Lutostański, Marian and Tadeusz Kęsoń. "International Rivalry for Arctic Chances and Its Impact on Regional and Global Security." *American International Journal of Contemporary Research* 6 No. 5 (October 2016).

Maddens, Bart. "Secessionist Strategies: The Case of Flanders." In *Secession and Counter-secession: An International Relations Perspective* Diego Muro and Eckart Woertz (Eds.). Barcelona: CIDOB, 2018.

Magdoff, Fred. "The Depletion of the World's Natural Resources: Is Population the Problem?" *Monthly Review* 64 Issue: 8 (January 2013).

McDaniel, Mahalia Gaskin. "The Politics of Identity in Myanmar: The Rohingya, Kachin & Wa Ethnic Minorities." *Institute for International Development* (July 2017).

McEwen, Nicola. "Insights from the Scottish Independence Referendum." In *Secession and Counter-secession: An International Relations Perspective* Diego Muro and Eckart Woertz (Eds.), Barcelona: CIDOB, 2018.

Mead, Walter Russell. "The Bush Administration and the New World Order." *World Policy Journal* 8 No. 3 (Summer, 1991).

Meadows, Donella H. et al. The *Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. New York: Universe Books, 1972.

Miller, Matt. "Multi-billion Dollar Pipeline Projects Battle to Stay on Track." *American Journal of Transportation* Issue: 675 (September, 2018) https://www.ajot.com/premium/ajot-multi-billion-dollar-pipeline-projects-battle-to-stay-on-track.

Morrison, Wayne M. "China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States." *Congressional Research Service Report* (February 5, 2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Munasinghe, Mohan. *The Economics of Power System Reliability and Planning: Theory and Case Study*. Baltimore: John Hopkins University, 1979.

Noland, Marcus. "US Trade Policy in the Trump Administration." *Asian Economic Policy Review* 13 (2018), pp. 262-278

Obstfeld, Maurice. "Evening Keynote Address: The World Economy after the Global Financial Crisis." *Asia Economic Policy Conference: Policy Challenges in a Diverging Global Economy*, San Francisco November 19-20, 2015.

Oesch, Daniel and Line Rennwald. "Electoral Competition in Europe's New Tripolar Political Space: Class Voting for the Left, Centre-right and Radical Right." *EUI Working Papers MWP 2017/02* (2017).

Olesen, Mikkel Runge. "Arctic Rivalries: Friendly Competition or Dangerous Conflict?" *DIIS Working Papers* (2017).

Orton, Kyle "Foreign Terrorist Attacks by the Islamic State, 2002-2016." *Centre for the Response to Radicalisation and Terrorism at the Henry Jackson Society* (2017)

Polivka, Larry. "Postmodern Aging and the Loss of Meaning." *Journal of Aging and Identity* 5 No. 4 (2000).

Pollack, Kenneth M. and Barbara F. Walter. "Escaping the Civil War Trap in the Middle East." *The Washington Quarterly* 38 No. 2 (Summer 2015).

Postelnicescu, Claudia. "Europe's New Identity: The Refugee Crisis and the Rise of Nationalism." *Europe's Journal of Psychology* 12 No. 2 (2016).

Pradhan, Prasanta Kumar. "Qatar Crisis and the Deepening Regional Faultlines." *Strategic Analysis* 42 No. 4 (2018).

Prigogine, Ilya and Isabelle Stengers. *Kaostan Düzene*. 2. ed. (Trans.) Senai Demirci. İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.

Prontera, Andrea and Mariusz Ruszel. "Energy Security in the Eastern Mediterranean." *Middle East Policy* XXIV No. 3 (Fall 2017).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ramalingam, Vidhya. "Old Threat, New Approach: Tackling the Far Right across Europe: Guide for Policy Makers." *Institute for Strategic Dialogue* (2014).

Redmond, Michael and Willem Van Zandweghe. "The Lasting Damage from the Financial Crisis to U.S. Productivity." *Federal Reserve Bank of Kansas City Economic Review First Quarter* (2016).

Repetto, Robert and Thomas Holmes. "The Role of Population in Resource Depletion in Developing Countries." *Population and Development Review* 9 No. 4 (December 1983).

Rizwan, Muhammad et al. "From Rivalry to Nowhere: A Story of Iran-Saudi Ties." *IOSR Journal of Humanities and Social Science* 19 Issue: 9 (September 2014).

Rohwerder, Brigitte. "Contemporary Conflict Analysis of Iraq." *GSDRC Rapid Literature Review* (October 2014).

Ruelle, David. *Rastlantı ve Kaos* 13th ed. (Trans.) Deniz Yurtören. İstanbul: TÜBİTAK, 1999.

Rufanges, Jordi Calvo and Josep Maria Royo Aspa. "Democratic Republic of Congo: A Review of 20 Years of War." *Escola de Cultura de Pau / Centre Delàs d'Estudis per la Pau Report* (2016).

Rywkin, Michael. "Russia and the Near Abroad Under Putin." *American Foreign Policy Interests* 37 (2015).

Satyro, Walter Cardoso et al. "Planned Obsolescence or Planned Resource Depletion? A Sustainable Approach." *Journal of Cleaner Production* 195 (2018).

Shor, Francis. "War in the Era of Declining U.S. Global Hegemony." *Journal of Critical Globalisation Studies* Issue: 2 (2010).

Shultz, James M. et al. "Fatal School Shootings and the Epidemiological Context of Firearm Mortality in the United States." *Disaster Health* 1 No. 2 (April-December 2013).

Sithole, Emmanuel. "Democratic Republic of Congo-A Fertile Ground for

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Instability in the Great Lakes Region States." (Unpublished Master Thesis, U.S. Army Command and General Staff College, 2017).

Smil, Vaclac. "World History and Energy." *Encyclopedia of Energy* 6, 2004.

Sprott, Julien Clinton. *Chaos and Time Series Analysis*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

Stanek, Wojciech et al. "Chapter 2: Resources. Production. Depletion." *Thermodynamics for Sustainable Management of Natural Resources*. In Wojciech Stanek (Ed.). N.A: Springer, 2017.

Stevkovski, Ljupcho. "The Rise of Right-Wing Extremism in European Union." *International Studies Interdisciplinary Political and Cultural Journal* 17 No. 1 (2015).

Stocker, James. "No EEZ Solution: The Politics of Oil and Gas in the Eastern Mediterranean." *Middle East Journal* 66 No. 4 (Autumn 2012).

Tainter, Joseph. *Collapse of Complex Societies*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.

Taoushiani, Marinella. "Effects of the Syrian Refugee Crisis on the EU: Nationalism on the Rise." (Unpublished Master Thesis Brandeis University, 2017).

Tarasov, J.D. Aleksei. "The Making of Empires: Russia's Gas-exporting Pipelines v Nabucco." *Journal of World Energy Law and Business* 4 No. 1 (2011).

Than, Tin Maung. "Ethnic Insurgencies and Peacemaking in Myanmar." *IIAS Newsletter* No. 66 (Winter 2013).

Timmer, Sanne. "Causal Factors of Election Violence in Africa: A Comparative Analysis of Kenya's 2007 Elections and Zimbabwe's 2008 Elections" (Unpublished Master Thesis, University of Stellenbosch, 2012).

Ukiwo, Ukoha. "Politics, Ethno-Religious Conflicts and Democratic Consolidation in Nigeria." *Journal of Modern African Studies* 41 No. 1 (2003).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Vick, Karl. "Refugees: The Migrant Crisis Is A Major Test for European Identity—and Unity." *Time* September 28, 2015.

Wallerstein, Immanuel. "The Curve of American Power," *New Left Review* 40 (July-August 2006).

Walter, Barbara F. "The New New Civil Wars." *Annual Review of Political Science* 20 (2017).

Warner, Jason and Charlotte Hulme. "The Islamic State in Africa: Estimating Fighter Numbers in Cells across the Continent." *CTC Sentinel* 11 Issue: 7 (August 2018).

Watts IV, Robert C. "*Rockets' Red Glare*—Why Does China Oppose THAAD in South Korea, and What Does It Mean for U.S. Policy?" *Naval War College Review* 71 No. 2 (Spring 2018).

Wilson, Gary. "Secession and Intervention in the Former Soviet Space: The Crimean Incident and Russian Interference in Its *Near Abroad*." *Liverpool Law Review* 37 (2016).

World Wide Fund for Nature. "Living Planet Report 2016: Risk and Resilience in a New Era." WWF International (2016).

Xuetong, Yan. "The Rise of China and its Power Status." *Chinese Journal of International Politics* 1 (2006).

Yazğan, Şükrü. "From Crisis of Civilizatıons to the Civilization of Crisis: Long-Term Patterns in/of Civilizational Life-Cycles." *Medeniyet Araştırmaları Dergisi* 2 No. 3 (January 2018).

------- "Sistem ve Kriz: Sistemsel Kriz ve Uluslararası Sistemin Yeniden Kurgulanması/The System and Crisis: Systemic Crisis and the Reformulation of the International System," (Unpublished PhD Thesis Marmara University 2009).

Zagacki, Kenneth S. "The Rhetoric of American Decline: Paul Kennedy, Conservatives, and the Solvency Debate." *Western Journal of Communication* 56 (Fall 92).

Zakaria, Fareed. *The Post-American World: Release 2.0*. London: Penguin

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Books, 2011.

Ziadeh, Radwan. "The Kurds in Syria Fueling Separatist Movements in the Region?" *United States Institute of Peace special Report* (April 2009).

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TOPLUMSAL İNŞACI YAKLAŞIM AÇISINDAN YENİ TERÖRİZM

M. Turan Çağlar*

ÖZET

1990 sonrası yeni terörizm kavramı, gerek güvenlik çalışmaları gerekse de Uluslararası İlişkiler disiplininde önemli bir konu haline gelmiştir. 9/11 saldırıları sonrası iyice popülerleşen yeni terörizm kavramının gerçekten yeni olup olmadığı ve eğer yeniyse bu terörizmin ayırt edici özelliklerinin ne olduğu sıkça tartışılmıştır. Bu tartışmalar doğrultusunda, yeni terörizmin ayırt edici özellikleri; dini motivasyonun ön plana çıkması, bu örgütlerin yatay ve ağ biçiminde küresel boyutta örgütlenmeleri, şiddeti gelişigüzel kullanılmaları ve kitle imha silahlarını elde etmeye daha istekli olmaları şeklinde özetlenmektedir. Kısaca, 1990'lardan itibaren görünür olan yeni terörizm, geleneksel terörizmden niteliksel olarak farklı olarak tanımlanmış ve bu farklılıklar, terör örgütlerinin ilan edilmiş niyetleri ve uyguladıkları taktikler üzerinden gösterilmiştir. 1990'lardan itibaren popülerleşen yeni terörizm kavramı, beraberinde kuramsal tartışmaları getirmiş ve toplumsal inşacı yaklaşım, yeni terörizm tartışmaları açısından ön plana çıkan Uluslararası İlişkiler kuramlarından biri olmuştur. 1990 sonrası Uluslararası İlişkiler disiplininde ön plana çıkmaya başlayan toplumsal inşacılık açısından yeni terörizmin nasıl toplumsal olarak inşa edildiği, yeni terörist örgütlerin yaşadıkları dönüşümde fikirlerin, kimliklerin ve ben-öteki ilişkisinin önemi ön plana çıkan noktalar olmuştur. Toplumsal inşacılık; yeni terörizme fikirler ve kimlikler üzerinden dikkat çekerken bu kavramın toplumsal olarak inşa edildiğini savunmuş ve bu yüzden yeni terörizm konusunda motivasyonun dönüşümlerine ve manişeist anlayışın yükselişine dikkat çekmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Yeni Terörizm, Toplumsal İnşacılık, Terörizm, Terörle Mücadele, Uluslararası İlişkiler Kuramları

1. GİRİŞ

Soğuk Savaş sonrası dönemde en önemli tehditlerden biri olarak görülen terörizm, Uluslararası İlişkiler disiplini açısından en çok kullanılan ve tartışılan kavramlardan biridir. 9/11 sonrası dönüşen terör ve güvenlik anlayışları doğrultusunda Soğuk Savaş sonrası dönemde ön plana çıkan terör faaliyetlerini

* Işık Üniversitesi, E-Posta: turan.caglar@isikun.edu.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

açıklamak için kavramsal ve kuramsal tartışmaların merkezinde "yeni terörizm" kavramı olmuştur. 1990'larda popülerleşmeye başlayan yeni terörizm kavramı açısından; bu terörizmin gerçekten yeni bir tip olup olmadığı, eğer yeni bir terörizm çeşidi ise bunu önceki terörizm çeşitlerinden nasıl ayrıldığı ve bu terörizm tipinin uluslararası siyaset açısından önemi gibi konular üzerine akademik tartışmalar ve çalışmalar yapılmıştır. 9/11 saldırıları sonrası daha da popülerleşen yeni terörizm kavramı, 2001'den günümüze kadar ön plana çıkan terör saldırıları için sıkça kullanılmış ve bu kavram, günümüzün tüm terörizm anlayışını tanımlar hale gelmiştir. Bu yüzden ister merkezde isterse de yarı-çevre ve çevrede olsun, artan terör saldırıları sonrası yeni terörizm kavramını incelemek ilgi çekici hale gelmiştir. Tüm bunların yanında, bugünün uluslararası ilişkileri adına, yeni terörizm kavramı, sadece bu kavramın ne olduğu ve nasıl tanımlandığı açısından önem taşımamaktadır. Terörizm konusu kadar terörle mücadele konularının da ön plana çıktığı bu dönemde; terörizmin nasıl tanımlanması gerektiği, terörizm tehdidine karşı hangi önlemlerin alınması gerektiği ve terörle mücadele stratejilerinde öne çıkan yaklaşımlar da önemli tartışma konuları haline gelmiştir. Daha doğrudan ifade etmek gerekirse, yeni terörizm konusu sadece kavramsal-kuramsal tartışmalarla sınırlı kalmamış, karar alıcıların ve devletlerin aracılığıyla gündelik hayatın bir parçası haline gelmiştir. Yeni terörizmin bu pratik boyutu da konunun incelenmesini daha ilgi çekice hale gelmiştir.

Yeni terörizm konusu Uluslararası İlişkiler teorileri açısından da önemli bir tartışma konusudur. Özellikle Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte hem hakim paradigmaların kendilerini yeniden tanımlama zorunluluğu hem de Soğuk Savaş döneminde göz ardı edilen kuramların yükselişi, yeni terörizm kavramının popülerleşmesiyle aynı döneme denk gelmiştir. Bu yüzden yeni bir tehdit olarak görülmeye başlanan yeni terörizm, Uluslararası İlişkiler disiplinin farklı kuramları tarafından incelenmiştir. Bunun yanı sıra 9/11 saldırıları sonrası, gerek terörizm gerekse de terörizm ile mücadele konuları, uluslararası siyasetin en önemli konuları haline gelirken, bu dönüşüm, Uluslararası İlişkiler kuramlarını da doğrudan etkilemiştir ve gerek pozitivist gerekse de post-pozitivist kuramlar, yeni terörizm konusuyla daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Her ne kadar bir çok Uluslararası İlişkiler kuramı, terörizm ve yeni terörizm konuları ile ilgilense de çalışma boyunca yeni terörizm kavramı, toplumsal inşacılık üzerinden incelenecektir.

Toplumsal inşacı yaklaşımın genelde Uluslararası İlişkiler alanında özelde ise terörizm ve terörle mücadelede ön plana çıkardığı noktalardan biri yapı ve faili birlikte dikkate almasıdır. Böylece toplumsal inşacılık yeni

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
terörizm ve terörle mücadele kavramlarının hem yapı hem de fail ve aktör tarafından incelenmesine olanak sağlar. Toplumsal inşacılık geleneksel olarak devlet merkezci bir yaklaşım olsa da devlet dışı aktörler giderek kuramın ilgi alanı haline gelmektedir. Kimlik ve çıkar ilişkisine odaklanan toplumsal inşacılık, maddi gerçeklerin yanında fikri faktörlere de dikkat çekmekte ve aktörlerin, terörle mücadele konusunda uyguladıkları farklı yöntemlerin doğrudan aktörlerin kimlikleriyle ilgili olduğunu savunmaktadır.

Bu bilgiler ışığında araştırmanın temel sorusu, toplumsal inşacılığın yeni terörizm kavramını ve devletlerin terörle mücadele yaklaşımlarını nasıl açıkladığıdır. Bu temel soruya cevap ararken, yeni terörizm kavramının neden yeni olduğu ve hangi faktörlerin terörizmin dönüşümüne yol açtığı sorularına cevap aranacaktır. Son olarak toplumsal inşacı yaklaşımın yeni terörizm ve terörle mücadeleyi açıklarken hangi noktalarda ön plana çıktığı ve hangi noktalarda yetersiz kaldığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Yukarıdaki bilgi ve araştırma sorularının ışığında, çalışmanın giriş ve sonuç bölümleri dışında 3 bölümden oluşması planlanmaktadır. Birinci bölümde, toplumsal inşacılığın temel argümanları gösterilecektir. İkinci bölümde yeni terörizm kavramı açıklanmaya çalışılacak ve son bölümde toplumsal inşacılığın yeni terörizm ve terörle mücadele kavramlarına yaklaşımları açıklanacaktır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE: TOPLUMSAL İNŞACILIK

Pozitivist yaklaşımların hem Soğuk Savaş'ın bitişini ön görememesi hem de Soğuk Savaş sonrası dönem için kendilerini yeniden tanımlama ihtiyacının ortaya çıkması, toplumsal inşacı kuramı, Uluslararası İlişkiler kuramında merkezi bir konuma getirmiştir. Özellikle pozitivist ve post-pozitivist kuramlar arasında bir orta yol oluşturan toplumsal inşacılık, Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslararası ilişkiler konularında merkezi bir yer edinmeye başlamış ve bu doğrultuda terörizm ve yeni terörizm konuları da toplumsal inşacılığın incelediği konulardan biri haline gelmiştir. Aktörlerin kimlik ve çıkar ilişkilerine bakan toplumsal inşacı kuram, ayrıca failin yanında yapıyı da göz önünde bulundurması ve fikirlerin yanında maddi gerçekliği de incelemesi açısından hem yeni terörizm hem de terörle mücadele kavramlarını açıklama konusunda iddialıdır. Toplumsal inşacılığın yeni terörizm ve terörizm ile mücadele ile ilişkilerine bakmadan önce toplumsal inşacı kuramın temel argümanlarını incelemek, toplumsal inşacılık ve terörizm arasındaki ilişkiyi görmek açısından önemlidir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Toplumsal inşacı yaklaşım fikirlere merkezi bir yer vermektedir, çünkü toplumsal inşacılık için uluslararası ilişkilerin doğası toplumsal ve uluslararası ilişkilerin merkezi kavramları aktörlerin fikirlerine bağımlıdır.[1] Fikri etkenlerin maddi gerçekler üzerindeki etkilerinin yanında toplumsal inşacılık açısından aktörlerin kimlikleri ve çıkarları da aktörlerin fikirleri tarafından inşa edilmektedir.[2] Toplumsal inşa süreciyle grup üyeleri, kolektif bir şekilde paylaştıkları fikirlerle toplumsal gerçekliği inşa ederler. Bu yüzden de toplumsal inşacılık için normlar, değerler ve kültürler, toplumsal fikirler aracılığıyla özneler arası inşa edilir.[3] Fikirler aracılığıyla inşa edilen norm, değer ve kültür, aktörlerin için uygun davranışı belirlerken aynı zamanda aktörün çıkar tanımlamasını doğrudan etkiler. [4]

Toplumsal inşacı yaklaşıma göre kimlikler çıkarların temelidir. Kimlikler uluslararası ilişkiler açısından aktörlere, belirli ölçülerde düzen ve öngörülebilirlik sağlamakta[5] ve aktöre kendisinin kim olduğunu, diğer aktörlere kendisinin kim olduğunu ve aktöre diğerlerinin kim olduğunu anlatmaktadır.[6] Bu kimlik anlatımları, aktörler arasındaki ilişkileri doğrudan etkilemekte ve "ben" ile "öteki" arasındaki ilişkiyi inşa etmektedir. Kimlikler aynı zamanda uluslararası ilişkilerdeki değişim açısından merkezi bir rol oynamaktadır. Toplumsal inşacılık açısından alternatif kimlikler, yeterli maddi kapasitelerle birlikte failin dönüşümünü sağlayabilir. Failin dönüşümü ise yapının yeniden üretimine etki etmektedir. Bu yüzden kimlik kavramı hem failin hem de yapının değişmesinde merkezi bir role sahiptir.

Yapılaşmacı kuramı savunan toplumsal inşacılık açısından Uluslararası İlişkilerin önemli tartışma konularından biri olan yapı-fail ilişkisinde yapının ve failin birbirlerine bir üstünlüğü yoktur. Fail ve yapı eşit ontolojik statülere

---

[1] Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 24.

[2] Yücel Bozdağlıoğlu, "Constructivism and Identity Formation: An Interactive Approach," *Uluslararası Hukuk ve Politika* 3, no. 11 (2007): 122.

[3] Brian Rathbun, "A Rose by any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism," *Security Studies* 17, no. 2 (2008): 300.

[4] Peter J. Katzenstein, "Same War—Different Views: Germany, Japan, and Counterterrorism," *International Organizations* 57, no. 4 (2003): 737.

[5] Ted Hopf, "The Promise of Constructivism in International Relations Theory," International Security 23, no. 1 (1998): 174.

[6] Enver Gülseven, "Identity Security and Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Period: Relations with the EU, Greece and the Middle East" (Doktora Tezi, Brunel University, 2010), 35.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sahiptir ve her iki kavram, birbirlerini sürekli olarak üretir.[7] Bu iki kavram birbirlerinden farklı kavramlar olsa dahi birbirlerine bağımlı kavramlardır ve toplumsal yapılar, aktörlerin üzerinde ve devletler arasındaki ilişkilerde önemli etkilere sahipken failler, kolay olmasa da, inşa edilmiş uluslararası yapıyı değiştirmeye veya yapının dışında algılamalara sahiptir.

Toplumsal inşacılığın bir diğer merkezi öğesi, fikirlerin rolü, kimlik ve yapı-fail ilişkisiyle bağlantılı olan farklı rol tipleridir. Hem yapının hem failin etkisiyle, aktörler arasındaki "ben" ve "öteki" ilişkileri farklı şekillerde ortaya çıkar ve aktörler, öznel algılamalara ve yaklaşımlara bağlı olarak başka aktörleri "düşman", "rakip" ve "dost" olarak tanımlarlar.[8] "Ötekinin" nasıl tanımlandığı aktörler arasındaki ilişkileri doğrudan etkilerken[9] aynı zamanda yapının dönüşümünde de önemli rol oynar. Bu yüzden aktörlerin fikirler aracılığıyla inşa ettikleri kimlikler, hem ben ile öteki arasındaki ilişkiyi belirler hem de yapı ve fail arasındaki etkileşimi etkiler.

3. YENİ TERÖRİZM

Terörizm en geniş tanımlamasıyla kitlelerin davranış ve tavırlarında değişiklik yaratmak için sistematik ve organize bir şekilde uygulanan, sivil ve uluslararası sembolik amaç taşıyan şiddettir. Bu yüzden çoğu terörizm tanımlamalarda öne çıkan 3 ortak nokta, terörizmin şiddet içermesi, siyasi bir motivasyona sahip olması ve korku yaratmayı amaçlamasıdır.[10] Bu genel geçer tanımlamaya rağmen terörizm ve terör taktikleri, zaman içerisinde evrim geçirmiş ve bu üç noktanın ötesinde farklı ayrım noktaları ortaya çıkmıştır. Bu tarihsel dönüşüm içerisinde de özellikle 9/11 sonrası yeni terörizm tanımı, akademik ve siyasi çevrelerde popülerlik kazanmıştır. Her ne kadar yeni terörizm tanımının kullanılması 1970'lerin sonunu bulsa da 1990'larda popülerleşmiş ve 9/11 saldırıları sonrası yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.[11] Özellikle 1993 yılında Dünya Ticaret merkezinin bombalanması, 1996 Oklahoma City ve 1998 Doğu Afrika saldırıları ve de

---

[7] Alexander Wendt, "The Agent-Structure Problem in International Relations," *International Organizations* 41, no. 3 (1987): 350.

[8] Bozdağlıoğlu, 134.

[9] Alexander Wendt, "Constructing International Politics," *International Security* 20, no. 1 (1995): 78

[10] Leonard Weinberg, Ami Pedahzur ve Sivan Hirsch-Hoefler, "The Challenges of Conceptualizing Terrorism," *Terrorism and Political Violence* 16, no .4 (2004): 781.

[11] Douglas J. Cremer, Will McConnell ve Emerald M. Archer, "Plus ça Change, Plus C'est la Même Chose: The 'New' Terrorism," *The European Legacy* 19, no. 5 (2014): 544.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1995 Tokyo'da yaşanan sarin gazı saldırısı terörizm kavramı açısından yeni bir evreye girildiğinin işaretleri olmuştur.[12] 9/11 saldırıları sonrası El-Kaide, yeni terörizm kavramının görünür yüzü ve eş anlamlısı haline gelmiş ve IŞİD'in yükselişiyle birlikte terörizm tehdidi uluslararası toplum açısından daha fazla ön plana çıkmıştır. Yine de 1990'ların başından bugüne kadar hem yeni terörizmin ne olduğu ile ilgili hem de yeni terörizmin gerçekten yeni olup olmadığıyla ilgili bir çok akademik ve siyasi tartışma yaşanmıştır.

Yeni terörizm, kabaca bilgi çağında terör organizasyonlarının uğradığı örgütsel, stratejik ve teknolojik değişimini tanımlamaktadır[13] ve yeni terörizm ve bu terörizm tipinin getirdiği yeni dalga, geleneksel terörizmden niteliksel olarak farklıdır. Yeni terörizm kavramıyla ilgili farklı tanımlamalar yapılmasına rağmen bu farklı tanımlamalarda ortaya çıkan ortak noktalar; yeni terörizmde dini motivasyonun ön planda olması, ağ biçimde örgütlenme şekli, kitlesel zayiatlar oluşturacak eylemlerde bulunma ve bu örgütlerin kitle imha silahlarını kullanma yönündeki istekleri ve eğilimleri olarak özetlenebilir.[14]

3.1. Motivasyonun Değişmesi

Yeni terörizmi, geleneksel terörizmden ayıran en önemli farklılıklardan biri yeni terörist örgütlerin değişen motivasyonudur. Yeni terörizm türünde geleneksel terörizmin aksine seküler motivasyonlar yerine dini motivasyon ve dini inançlar ön plana çıkmaktadır.[15] Bu yüzden yeni terörizm açısından seküler siyasal programdan daha çok kutsal görev anlayışı merkezidir.[16] Yeni terörizmde, saldırıların meşrulaştırılmasında seküler söylemden ziyade dini söylemin ön plana çıkması terörizmin motivasyonlarında yaşanan paradigma kaymasını göstermesi açısından önemlidir. Gerek Irak, Afganistan, Pakistan, Çeçenistan gibi yerlerde ayaklanmaların dini içerikli olmaları gerekse de El-Kaide, IŞİD ve benzeri örgütler açısından mücadelenin, "inananlar" ile onların düşmanları arasındaki sonsuz savaş olarak tanımlanması, yeni terörizmin temel motivasyonunun geleneksel terörizmden önemli bir şekilde ayrıştığını göstermesi açısından önemlidir.[17]

---

[12] Roy Olivier, et al. "America and the New Terrorism: An Exchange," *Survival* 42, no. 2 (2000): 156.

[13] Ersun N. Kurtulus, "The 'New Terrorism' and its Critics," *Studies in Conflict & Terrorism* 34, no .6 (2011): 478.

[14] Kurtulus, 476.

[15] Alexander Spencer, "Sic [k] of the 'New Terrorism' Debate? A Response to Our Critics," *Critical Studies on Terrorism* 4, no. 3 (2011): 461.

[16] Antony Field, "The 'New Terrorism': Revolution or Evolution?," *Political Studies Review* 7, no. 2 (2009): 197.

[17] Olivier, et al., 167.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3.2. Örgütlenme Biçiminin Değişmesi

Yeni terörizmi yeni yapan önemli noktalardan bir diğeri örgütlenme biçimidir. Yatay ağlar biçiminde örgütlenen yeni terörist organizasyonlar, tek ve merkezi liderliğin, komutanın ve karargahın ön plana çıkmadığı hiyerarşik olmayan ve çoklu liderlik yapılarına sahiptirler.[18] Yeni terörizm örgütlenme açısından daha belirsizdir ve yapılanma, gevşek ağlardan ve hücrelerden oluşmaktadır. Başka bir ifadeyle yeni terörizm geleneksel terörizmin dikey örgütlenme modelinin aksine yatay örgütlenme biçimi uygulamaktadır.[19] Bu tip örgütlenmende ayrıca geleneksel terörizmin tek yönlü örgütlenmesinin aksine güç ve etkinlik de çok yönlüdür. Bu yüzden yeni terörizm açısından sadece yukarıdan aşağıya işleyen bir sistem yoktur, ayrıca aşağıdan yukarıya işleyen bir sistem de vardır.[20] Bu noktada da kendiliğinden ortaya çıkan yalıtışmış hücreler ve bireysel terörizm ön plana çıkmaktadır.[21] Başka bir ifadeyle, grup olmayan gruplar veya lidersiz direnişler olarak da tanımlanan yeni terörist örgütler, yeni tip örgütlenme ile merkezi idare ve kontrolden görece bağımsız olan bireyler ve grupların, esnek örgütlenmelerini sağlayabilmekte ve bu da bu tip örgütlerin tespit edilebilmelerini zorlaştırmaktadır.[22] Kısaca özetlemek gerekirse, küreselleşme ve teknolojinin yardımıyla da gevşek ağlar şeklinde örgütlenen bu gruplar, daha esnek ve şartlara daha uyarlanabilir bir kimliğe bürünmüştür. Bu ise geleneksel terörizmin aksine yeni terörist örgütlerin organizasyonlarının dağıtılmasını zorlaştırırken, terörizm tehdidini de küresel boyutlara taşımıştır.

3.3. Şiddetin Gelişigüzel Kullanılması

Yeni terörizmi geleneksel terörizmden ayıran bir diğer önemli nokta, şiddetin ayrım gözetmeksizin gelişigüzel kullanılması ve yüksek sayıda zayiat yaratmayı amaçlamasıdır. Bu tip örgütler, sadece çok sayıda kişinin izlemesini değil, ayrıca çok sayıda kişinin ölmesini de istemektedir.[23] Şiddetin sınırlandırılmasından yana olmayan bu örgütler için büyük çaplı eylemler, stratejilerinin önemli bir parçasıdır. Geleneksel terörizm açısından şiddet belirli siyasi hedeflere ulaşma amacıyla sınırlı bir şekilde kullanılmaktadır. Bu yüzden uygulanılacak şiddet daha iyi hesaplanırken rastgele şiddetin sebep

---

[18] Kurtulus, 478.
[19] Field, 198.
[20] Bruce Hoffman, "Rethinking Terrorism and Counterterrorism since 9/11," *Studies in Conflict and Terrorism* 25, no .5 (2002): 309.
[21] Kurtulus, 490.
[22] David Tucker, "What is New about the New Terrorism and How Dangerous is it?,"*Terrorism and Political Violence* 13, no. 3 (2001): 2.
[23] Hoffman, 306.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olacağı yabancılaşma engellenmek istenir.[24] Diğer taraftan yeni terörizm, yıkımı bir araç olarak değil, başlı başına bir amaç olarak görmektedir.[25] Yeni terörizm açısından şiddet; diğer stratejik hesaplardan ayrı olarak bir topyekûn savaş, sembolik yıkım, cezalandırma ve intikam aracıdır.[26] Şiddetin ayırt etmeksiniz kullanılması, askeri ve devlete ait hedefler ile siviller arasındaki ayrımın ortadan kalkmasını da simgelemektedir. Bu yüzden şiddetin rastgele kullanılması, şiddet kullanmadaki yeteneklerden ve bu yeteneklerin sebep olduğu ölümlerden farklıdır.[27]

3.4.Kitle İmha Silahlarına Ulaşmadaki İsteğin Artması

Şiddetin rastgele ve gelişigüzel kullanılmasıyla da ilişkili olarak yeni terörizm açısından ortaya çıkan bir diğer farklılık, yeni terörist örgütlerin kitle imha silahlarına ulaşma ve bu silahları kullanma konusundaki niyetlerdir.[28] Geleneksel terörist örgütlerin kitle imha silahları ile ilişkileri daha sınırlıyken yeni terörizm için kitle imha silahları hedeflerin gerçekleşmesi için meşru bir araç olarak görülmektedir. Yeni terörizmin geleneksel terörizme kıyasla toplum görüşünü daha az dikkate alması da bu isteği kolaylaştırmaktadır. Yeni terörizm ile birlikle özellikle düşmanın yok edilmesi ve aşağılanması noktasında azami etkiye sahip olacağı düşünülen kitle imha silahlarına ulaşma isteği, terörist örgütler açısından rasyonel bir istek haline dönüşmüştür.[29]

3.5. Yeni Terörizmin Ayırt Edici Diğer Özellikleri

Yukarıda bahsedilen ve bir çok yeni terörizm tanımlamasında ön plana çıkan ortak noktaların ötesinde, yeni terörizm kavramını açıklamak için yukarıda bahsedilen ortak noktalarla da yakından ilişkili olan başka farklılıklara dikkat çekilmektedir. Bunlardan birincisi, geleneksel terörizmde görünen devlet desteği ve sponsorluğunun yeni terörizm tipinde görünmemesidir.[30] Yeni tip örgütler, devletlere bağlı olmaktan daha çok dini veya uluslararası ağlara bağlılar. Bu yüzden El-Kaide veya IŞİD gibi örgütler üzerinden tanımlanan yeni terörizm, dini motivasyona sahip, ulus üstü,

---

[24] Daniel Benjamin ve Steven Simon, "America and the New Terrorism," *Survival* 42, no. 1 (2000): 65-66.
[25] Cremer, McConnell ve Archer, 544.
[26] Field, 199.
[27] Kurtulus, 486.
[28] Jeroen Gunning ve Richard Jackson, "What's so 'Religious' about 'Religious Terrorism'?," *Critical Studies on Terrorism* 4, no. 3 (2011): 372.
[29] Steven Simon ve Daniel Benjamin, "The Terror," *Survival* 43, no. 4 (2001): 11.
[30] Benjamin ve Simon, "America and the New Terrorism," 66.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

devletsiz ve İslami olarak tanımlanmaktadır.[31] Bir diğer ayrım noktası, yeni terörizm ile küreselleşme ve teknoloji arasındaki ilişkidir. Bu örgütlerin mensupları, küreselleşmenin de etkisiyle kozmopolit ve yerinden edilmiş kişilerden oluşmaktadır.[32] Ayrıca yeni terörist örgütler, kürenin bir çok ülkesinde faaliyet göstermekte ve ileri teknolojinin nimetlerinden faydalanmaktadır. Bu yüzden yeni terörizm, küresel ve yüksek teknoloji bir terörizm türüdür.[33] Üçüncüsü, yeni terörist örgütler, müzakere etme ve anlaşmaya varma konusunda geleneksel terörizm anlayışından farklılaşmaktadır. Geleneksel terörizmde siyasal hedefler daha esnek ve açık iken yeni terörizm açısından amaçlar ve hedefler uzlaşılmaz ve mutlaktır. Yeni terörizm müzakere masasına oturmak yerine o masayı yok edip yerine bambaşka bir masa koymayı hedeflemektedir.[34] Dördüncüsü, yeni terörizm açısından taleplerde değişim ve artış görülmektedir. Geleneksel terörizmin amaçları ve talepleri daha yerel ve sınırlı iken yeni terörizmin talepleri küresel boyuttadır.

Her ne kadar yeni terörizm açısından öne çıkan bu özellikler farklı şekillerde veya seçici olarak daha önceki dönemlerde uygulanmış olsa da yeni terörizm açısından önemli olan, bu özelliklerin yeni ve baskın trendler oluşturmasıdır. Bu yüzden yeni terörizm tanımlamasında yeni terörizmin bileşenlerinin ilk defa kullanılması değil, bu bileşenlerin, birlikte ve artan bir şekilde her yerde kullanılan yöntemler olarak düşünülmesi gerekir.[35] Bir diğer ifadeyle, yeni terörizm açısından bileşenlerinin faaliyet alanının ve sıklığının artması, yeni terörist örgütlerin faaliyetlerinin bir çok ülkede meydana gelmesi ve grup mensuplarının özelliklerini belirleyen baskın noktaların oluşması, yeni terörizmi yeni yapan faktörlerdir.[36]

Özetle, yeni terörizm açısından dini içerik ve motivasyonun artması, şahadet kavramının ve koordineli atakların daha fazla kullanılması, terör ağlarının artması, örgütlerin uyguladıkları yöntemlerin daha ölümcül hale gelmesi, faaliyet alanlarının artması, teknoloji kullanımının daha sık olması, kitle imha silahlarına ulaşma istekleri, yeni terörizmin ayırt edici özellikleri

[31] Cremer, McConnell ve Archer, 544.
[32] Olivier, et al., 160.
[33] Robinson A. Grover, "The New State of Nature and the New Terrorism," *Public Affairs Quarterly* (2002): 133.
[34] Frank J. Cilluffo ve Jack Thomas Tomarchio, "Responding to New Terrorist Threats," *Orbis* 42, no. 3 (1998): 441.
[35] Kurtulus, 482.
[36] Kurtulus, 484.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olarak özetlenebilir.[37] Tüm bu ayırt edici özellikler ise ilan edilmiş niyetlerde ve uygulanan taktiklerde görünmektedir.[38]

4. TOPLUMSAL İNŞACILIK AÇISINDAN YENİ TERÖRİZM

Toplumsal inşacılık açısından yeni terörizm bir kurgudur ve toplumsal olarak inşa edilir. Bir aktör için terörist olarak görünen başka bir aktör için özgürlük savaşçısı olarak görünmektedir ve bu tip bir ayrım farklı kimlik inşalarından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden yeni terörizm, birey ve devletler tarafından inşa edilir ve yeni terörizm de toplumsal bir gerçek olarak sübjektif anlayışa ve kurumlara ihtiyaç duyar. Toplumsal inşacılık açısından yeni terörizmin var olup olmamasından daha çok ben ve öteki arasındaki ilişki ve fikirlerin yeni terörizmde oynadığı rol ön plana çıkan noktalardır. Bu yüzden toplumsal inşacılık hem yeni terörizmin sahip olduğu motivasyonunun kaynağını açıklamada hem de yeni terörist örgütlerin sahip olduğu manişeist anlayışını anlamlandırmada kuvvetlidir.

Toplumsal inşacılık özellikle yeni terörizmin ideolojik boyutunu anlamlandırma açısından ön plana çıkmaktadır. Bu örgütler için amaç sadece eski düşünceleri yok etmek değil, eski düşünceleri yenileri ile değiştirmektir.[39] Bunun yanında, yeni terörizm için ideoloji ve fikirler, şiddetin temel motivasyonu ve meşruiyetini oluşturmaktadır.[40] Bu yüzden de yeni terörist örgütlerin uyguladıkları şiddetin fikirler üzerinden incelenmesi gerekir.

Toplumsal inşacılık açısından ben ve öteki arasındaki ilişki de yeni terörizmi anlamlandırma açısından önemlidir. Yeni terörizmde ben ile öteki ve kutsanmış olanla lanetli olan arasındaki ayrım daha nettir ve amaç lanetli olanın yok edilmesidir.[41] Bu yüzden de yeni terörist örgütler, dünya politikasını bir çeşit medeniyetler çatışması olarak görme eğilimindedir ve kendilerini büyük güçlerin karşısında konulmaktadırlar.[42]

Toplumsal inşacılığın, yeni terörizmi açıklama konusunda kimliklere yaptığı vurgu yeni terörizmi anlama adına önemlidir. Özellikle El-Kaide ve

---

[37] Eric E. Otenyo, "New Terrorism: Toward An Explanation of Cases in Kenya,"*African Security Studies* 13, no .3 (2004): 76.
[38] Kurtulus, 493.
[39] David Martin Jones ve M. L. R. Smith, "Beyond Belief: Islamist Strategic Thinking and International Relations Theory," *Terrorism and Political Violence* 22, no. 2 (2010): 248.
[40] Jones ve Smith, 244.
[41] Tucker, 3.
[42] Marc Lynch, "Al-Qaeda's Constructivist Turn," *Praeger Security International: Terrorism, Homeland Security, Strategy* (2006): 1, Erişim Tarihi: 13 Eylül 2018, http://www.marclynch.com/wp-content/uploads/2011/03/Al-Qaedas-Constructivism.pdf

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

benzeri örgütler, İslami kimliği yüceltmeyi ve bu doğrultuda tüm Müslümanların çıkarlarını tanımlamayı ve İslami siyaset için gerekli olan normatif bir dünyayı kurgulamayı amaçlamaktadır.[43] Bu hedefe ulaşmak için ulus ve devlet ötesi İslami bir kimliğin inşası sürecinde yeni teknolojinin yardımıyla da birey seviyesinde kimliklerin dönüşümünü hedeflemektedir.[44]

4.1.Toplumsal İnşacılık ve Yeni Terörizmin Öne Çıkan Özellikleri

Toplumsal inşacılık, terörizm ve yeni terörizm açısından genel olarak fikirlerin önemine, yeni kimliklerin sebep olduğu dönüşümlere ve ben ile öteki arasındaki ilişkinin yeniden kurgulanmasına dikkat çekerken yeni terörizm açısından ön plana çıkan yeni özelliklerde de benzer noktalara dikkat çekmektedir.

Yeni terörizm açısından toplumsal inşacılığın en çok dikkat çektiği özellik, yeni terörist örgütlerin yaşadığı motivasyon değişimidir. Başta El-Kaide ve IŞİD gibi örgütler olmak üzere yeni terörist örgütlerin kimlik inşasına odaklanan toplumsal inşacı yaklaşım, fikirlerin yaşanan dönüşümdeki etkilerine odaklanmaktadır. Yeni terörist örgütler açısından ön plana çıkan dini fikirlere bağlılık, dini kimliğin yüceltilmesi, bireysel inanç ve imanın önemi ve manişeist anlayışa yaptığı vurgu; yeni terörizmin yaşadığı motivasyon değişimini göstermesi açısından toplumsal inşacı kuramı güçlü kılmaktadır.

Yeni terörist örgütlerin örgütlenme biçiminde yaşadığı dönüşüm açısından toplumsal inşacılık, ben ile öteki arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Ötekinin yakındaki düşman yerine uzaktaki düşman olarak yeniden tanımlanması, yeni terörist örgütlerin hem küresel ölçekte hem de daha esnek ve ağ şeklinde örgütlenmelerini getirmiştir. Bir başka ifadeyle, ideal düzene ulaşmanın yakın düşmanı yenmek yerine uzak düşmanı yenmekle elde edileceğine dair dönüşüm, ben ve öteki arasındaki ilişkinin yeniden kurgulanmasına ve bu da yeni terörizmin çatışma alanının yerelden tüm küreye yayılmasına sebep olmuştur.[45]

Toplumsal inşacılığın yeni terörizm açısından en çok ön plana çıkardığı noktalardan bir diğeri yeni terörizmin şiddet ile olan ilişkisidir. Toplumsal inşacılık açısından şiddetin gelişigüzel kullanılması, yeni terörist örgütlerin kimlikleri ve dünya görüşleriyle ilgilidir. Yeni terörizme göre dünyanın

---

[43] Janani Krishnaswamy, "How Does Terrorism Lend Itself to Constructivist Understanding?," E-International Relations Students, 18 Eylül 2012/Erişim Tarihi: 11 Eylül 2018, https://www.e-ir.info/2012/09/18/how-does-terrorism-lend-itself-to-constructivist-understanding/

[44] Lynch, "Al-Qaeda's Constructivist Turn,"

[45] Lynch, "Al-Qaeda's Constructivist Turn,"

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kurtarılması imkansızdır.[46] Bu yüzden yeni terörizm, imtiyaz elde etmeyi veya sınırlı dönüşümü sağlamak yerine topyekûn dönüşümü amaçlamaktadır. Bu doğrultuda da şiddet bir araç değil, bir amaçtır.[47] Şiddetin amaç olması ise kutsal bir yaptırım anlayışından kaynaklanmaktadır. Şiddet konusundaki bu dönüşüm, yeni terörizmin yaşadığı motivasyon dönüşümüyle doğrudan ilgilidir. Dinin temel motivasyon haline gelmesi, yeni terörist örgütlerin mücadelelerini kutsal olarak görme eğilimlerini arttırmıştır. Mücadelelerini ahlaki düzenin yeniden kurulması olarak gören bu tip örgütlerde, düşmanın yok edilmesi önemli bir amaç haline gelmiştir.[48] Böyle bir anlayış da şiddetin sınırlandırılmasını engellemektedir. Kısacası toplumsal inşacılık açısından şiddetin yeni terörist örgütler tarafından gelişigüzel kullanılması, değişen taktiklerden daha çok yeni örgütlerin fikirlerinden ve dünyayı algılama biçimlerinden kaynaklanmakta ve ortaya çıkan motivasyon değişimi, şiddetin kullanılması konusunda geleneksel terörizminden farklılaşmaya sebep olmaktadır.

Toplumsal inşacılık, yeni terörizmin kitle imha silahlarıyla ilişkisine çok fazla değinmemekte, terörist örgütlerin yaşadığı fikri dönüşüm ve şiddetin amaç haline gelmesi üzerinden dolaylı bir şekilde kitle imha silahlarıyla yeni örgütlerin ilişkisine bakmaktadır. Toplumsal inşacılık açısından kitle imha silahlarının kullanımı konusundaki istek tıpkı şiddetin gelişigüzel kullanılmasında olduğu gibi yeni terörist örgütlerin manişeist dünya görüşleriyle ve ideal düzenle ilgilidir ve temel olarak motivasyonun değişmesi ve şiddetin gelişigüzel kullanılması kitle imha silahlarına ulaşmadaki isteği arttıran özelliklerdir.

4.2.Toplumsal İnşacılık ve Terörle Mücadele

Toplumsal inşacılık açısından savaş ve terörle mücadelenin de dahi olduğu siyasi şiddetin tüm çeşitleri, kültür ve kimlik tarafından inşa edilir. Bu yüzden toplumsal inşacılık, terörle mücadeleyi tamamen objektif bir gerçeklik olarak algılanmasını reddeder. Terörle mücadele maddi gerçeklikten bağımsız değildir ve ortada somut eylemlerin ve politikaların olduğu gerçeklik mevcuttur fakat terörle mücadele de terörizm gibi kimlik ile ilişkilidir[49] ve

[46] Cremer, McConnell ve Archer, 544.
[47] Field, 199.
[48] David Schild, "Constructivism as a Basis for Understanding Transnational Terrorism: The Case of Al Qaeda" (Yüksek Lisans Tezi, University of Johannesburg, 2011), 68.
[49] Alexander Spencer, "The Social Construction of Terrorism: Media, Metaphors and Policy Implications," *Journal of International Relations and Development* 15, no. 3 (2012): 394.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

toplumsal olarak inşa edilir.[50] Terörle mücadelenin kimlik ve kültüre bağımlı olmasından dolayı toplumsal yapılar içerisindeki fikirler, hangi politikaların kabul edilebilir ve makul olduğunu belirler.[51] Toplumsal inşacılık ayrıca yeni terörizmde olduğu gibi terörle mücadelede de ben ile öteki arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Ben ve öteki arasında yapılan ayrım ve ilişki, aktörler için tehdit algılamasını doğrudan etkilemekte[52] ve en uygun davranışın ve cevabın ne olduğunu belirlemektedir.

Toplumsal inşacılık açısından farklı terörle mücadele stratejileri maddi farklılıklardan kaynaklanmamaktadır. Sadece askeri yeteneklere odaklanmak ve sistem seviyesinde analizlerde bulunmak, terörle mücadele stratejilerindeki farklılıkları anlamamızı engeller. Toplumsal inşacılık için farklı terörle mücadele stratejileri, tehdidin nasıl inşa edildiğiyle, kurumsallaşmış pratiklerle ve ben ile öteki arasındaki ayrımla açıklanabilir.[53] Hem tehdidin hem de tehditle mücadelenin toplumsal olarak inşa edilmesi ise benzer maddi kapasitelere sahip olan devletlerin, yeni terörizme karşı farklı siyasalar geliştirmelerine sebep olur.[54] Yeni terörizm sorununu; savaş, suç, hastalık veya istenmeyen bir kötülük olarak tanımlamak farklı terörle mücadele stratejileri oluştururken, bu stratejileri etkileyen toplumsal yapılar, diğer mücadele seçeneklerini dışarda bırakmaktadır.[55] Bu da fikirlerin, normların ve kimliklerin oluşturduğu kuvvetli toplumsal yapıların, aktörlere seçim yapma konusunda izin verici veya engelleyici etkiye sahip olduklarını göstermektedir.

Terörle mücadele kapsamında örneğin ABD ve Avrupa yeterli güç kapasitelerine sahip olmalarına rağmen farklı stratejiler yürütmüş ve farklı terörle mücadele yöntemlerini bu aktörlerin tehdit algılamaları, ben ile öteki arasındaki ilişki ve kurumsallaşmış pratikler etkilemiştir. ABD, 9/11 saldırılarını bir savaş ve dış tehdit olarak algılanmış ve bu yüzden de terörist tehdide askeri yöntemlerle cevap vermiştir. Özellikle Afganistan ve Irak'a yapılan askeri müdahaleler, terörizm ile mücadelenin askeri kuvvete dayanacağını gösterirken[56] IŞİD ile mücadelede de askeri yöntemler önceliğini

[50] Krishnaswamy, "How Does Terrorism Lend Itself to Constructivist Understanding?,"
[51] Richard Jackson, "Culture, Identity and Hegemony: Continuity and (the lack of) Change in US Counterterrorism Policy from Bush to Obama," *International Politics* 48, no .2 (2011): 392.
[52] David L. Rousseau ve Rocio Garcia-Retamero, "Identity, Power, and Threat Perception A Cross-National Experimental Study", *Journal of Conflict Resolution* 51,no. 5 (2007): 744.
[53] Katzenstein, 736.
[54] Katzenstein, 733.
[55] Spencer, "The Social Construction of Terrorism: Media, Metaphors and Policy Implications," 394.
[56] Katzenstein, 737.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

korumuş ve ABD, terörizme karşı "savaş" stratejisini sürdürmüştür. Fakat başta Almanya olmak üzere kıta Avrupası terörizmi bir suç olarak inşa etme eğilimi göstermiş, yeni terörizmi besleyen ekonomik ve sosyal yapılara dikkat çekmiştir. Bu yüzden de terörle mücadele stratejisinde suç ile mücadele anlayışı ön plana çıkmış ve çözüm olarak hukuki önlemlere vurgu yapılmıştır.[57] Ben ile öteki arasındaki ilişki bağlamında 9/11 saldırıları sonrası ABD yönetimi durumu, iyinin şeytanla savaşı şeklinde betimlemiş ve Manişeist dünya görüşü, ABD'nin terörle mücadele stratejisini etkilerken kıta Avrupası'ndaki ben ile öteki arasındaki ayrım, ABD örneğindeki kadar keskin olmamıştır.

Toplumsal inşacılık açısından aktörlerin terörle mücadele stratejilerini etkileyen bir diğer faktör, aktörlerin kurumsallaşmış pratikleridir. Daha önceki sıcak savaş ve soğuk savaş pratikleri, terörizm tehdidine karşı ABD'yi askeri güç ile cevap verme noktasına itmiştir.[58] Bu kurumsallaşmış pratik ise sadece Bush yönetimini değil, ayrıca Obama ve Trump yönetimlerini de doğrudan etkilemiş ve 2001 sonrası terörle mücadele araçları değişse de terörle mücadele stratejisi, yani terörizme karşı savaş stratejisi devam etmiştir.[59] Diğer taraftan kıta Avrupası kurumsal normların etkisiyle terörle mücadele konusunda çok taraflı kurumları uluslararası platformda ön plana çıkarırken ABD'nin ben ve öteki arasında kurguladığı manişeist yaklaşımı da belirli ölçülerde reddetmiştir.[60]

Özetlemek gerekirse, gerek terörizmi gerekse de terörizmle mücadeleyi, grupların ve devletlerin şiddet kullanımını nasıl algıladıkları, toplumların güvensizliği nasıl tanımladıkları ve tehditlerin siyasi olarak nasıl inşa edildikleri gibi toplumsal süreçler belirler. Bu yüzden toplumsal inşacılık açısından ben ve öteki arasındaki ayrım ve kurumsal normlar ve fikirler, devletlerin yeni terörizme karşı uyguladıkları farklı terörle mücadele stratejilerini açıklamada maddi kapasitelerden ve tehdidin doğasından daha önce gelmektedir. Daha doğrudan ifade etmek gerekirse, toplumsal inşacılığın genel yaklaşımına uygun bir biçimde yeni terörizm ve terörle mücadelede maddi gerçeklik önemli olsa da fikirlerin bu maddi gerçekliklere kazandırdıkları anlam daha önemlidir.

[57] Katzenstein, 733.
[58] Katzenstein, 755.
[59] Jackson, 392.
[60] Katzenstein, 736.

5. SONUÇ

Yeni terörizm, Soğuk Savaş'ın bitişi sonrası görünür olan ve 9/11 sonrası iyice popülerleşen bir kavramdır. Bu yüzden de yeni dönemin en önemli tehditlerinden biridir. Özellikle 2011 sonrası başta Orta Doğu olmak üzere dünyanın bir çok yerinde faaliyetlerini arttıran yeni terörist örgütler, uluslararası ilişkilerin gündemini uzun süredir işgal etmektedir. Böyle bir gündemde yeni terörizmin ne olduğu, hangi özelliklerinden yeni olduğu ve bu tehditle nasıl mücadele edilmesi gerektiği gibi sorular uluslararası ilişkilerin önemli soruları haline gelmiştir. Yeni terörizmin ayırt edici özelliklerine bakıldığında bu özelliklerin farklı zaman dilimlerinde farklı aktörler tarafından uygulandığı görülmektedir. Fakat yeni terörizmi yeni yapan şey, yeni terörizmin özelliklerinin bir arada baskın ve yaygın bir şekilde kullanılmasıdır. Bir diğer ifadeyle yeni terörizmin, yeni bir trend veya dalga oluşturmasıdır. Yeni terörizmin ayırt edici özellikleri kabaca dini motivasyonun öne çıkması, hiyerarşik örgütlenme biçimi yerine adem-i merkeziyetçi örgütlenmenin yaygınlaşması, şiddetin gelişigüzel kullanılması ve kitle imha silahlarına ulaşma konusundaki istek şeklinde özetlenmektedir. Bunun yanında özellikle Soğuk Savaş sonrası her kavramın dönüşümünde rol oynayan küreselleşme ve teknolojinin terörizme etkileri, yeni terörizmi önceki benzerlerinden ayıran diğer önemli faktörler haline gelmiştir.

Fakat gerek yeni terörizm gerekse terörle mücadele kuram bağımlı kavramlardır. Yeni terörizm ve terörle mücadele konularında ön plana çıkan toplumsal inşacı yaklaşım terörizm açısından fikirlerin önemine, kimliklerin çıkarları nasıl dönüştürdüğüne, yapı ile fail ve ben ile öteki arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Toplumsal inşacılık terörizm ve terörle mücadele yöntemlerinin nasıl toplumsal olarak inşa edildiğini açıklamaya çalışırken yeni terörizmin ayırt edici özelliklerinden terörist örgütlerin yaşadığı motivasyonun değişimini ve şiddetin gelişigüzel kullanılmasını ön plana çıkarmış, bu örgütlerin yatay örgütlenmeleri ve kitle imha silahlarına ulaşma konusundaki istekleri konularınaysa dolaylı yoldan katkıda bulunmuştur.

Kaynakça

Benjamin, Daniel ve Steven Simon. "America and the New Terrorism." *Survival* 42, no. 1 (2000): 59-75.

Bozdağlıoğlu, Yücel. "Constructivism and Identity Formation: An Interactive Approach." *Uluslararası Hukuk ve Politika* 3, no. 11 (2007): 121-144.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Cilluffo, Frank J. ve Jack Thomas Tomarchio. "Responding to New Terrorist Threats." *Orbis* 42, no. 3 (1998): 439-451.

Cremer, Douglas J. Will McConnell ve Emerald M. Archer. "Plus ça Change, Plus C'est la Même Chose: The 'New' Terrorism." *The European Legacy* 19, n. 5 (2014): 543-555.

Field, Antony. "The 'New Terrorism': Revolution or Evolution?" *Political Studies Review* 7, no. 2 (2009): 195-207.

Grover, Robinson A. "The New State of Nature and the New Terrorism." *Public Affairs Quarterly* (2002): 125-141.

Gunning, Jeroen ve Richard Jackson. "What's so 'Religious' about 'Religious Terrorism'?." *Critical Studies on Terrorism* 4, no .3 (2011): 369-388.

Gülseven, Enver. "Identity Security and Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Period: Relations with the EU, Greece and the Middle East." Doktora Tezi, Brunel University, 2010.

Hoffman, Bruce. "Rethinking Terrorism and Counterterrorism since 9/11." *Studies in Conflict and Terrorism* 25, no .5 (2002): 303-316.

Hopf, Ted. "The Promise of Constructivism in International Relations Theory," International Security 23, no. 1 (1998): 171-200.

Jackson, Richard. "Culture, Identity and Hegemony: Continuity and (the lack of) Change in US Counterterrorism Policy from Bush to Obama." *International Politics* 48, no .2 (2011): 390-411.

Jones, David Martin ve M. L. R. Smith. "Beyond Belief: Islamist Strategic Thinking and International Relations Theory." *Terrorism and Political Violence* 22, no. 2 (2010): 242-266.

Katzenstein, Peter J. "Same War-Different Views: Germany, Japan, and Counterterrorism." *International Organizations* 57, no. 4 (2003): 731-760.

Krishnaswamy, Janani. "How Does Terrorism Lend Itself to Constructivist Understanding?" E-International Relations Students. 18 Eylül 2012/Erişim Tarihi: 11 Eylül 2018. https://www.e-ir.info/2012/09/18/how-does-terrorism-lend-itself-to-constructivist-understanding/

Kurtulus, Ersun N. "The 'New Terrorism' and its Critics." *Studies in Conflict & Terrorism* 34, no .6 (2011): 476-500.

Lynch, Marc. "Al-Qaeda's Constructivist Turn." *Praeger Security International: Terrorism, Homeland Security, Strategy* (2006): 1-26. Erişim Tarihi: 13 Eylül 2018. http://www.marclynch.com/wp-content/uploads/2011/03/Al-Qaedas-Constructivism.pdf

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Olivier, Roy, B. Hoffman R Paz, S. Simon ve D. Benjamin. "America and the New Terrorism: An Exchange." *Survival* 42, no. 2 (2000): 156-172.

Otenyo, Eric E. "New Terrorism: Toward An Explanation of Cases in Kenya."*African Security Studies* 13, no .3 (2004): 75-84.

Rathbun, Brian. "A Rose by any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism." *Security Studies* 17, no. 2 (2008): 294-321.

Rousseau, David L. ve Rocio Garcia-Retamero. "Identity, Power, and Threat Perception A Cross-National Experimental Study." *Journal of Conflict Resolution* 51,no. 5 (2007): 744-771.

Schild, David. "Constructivism as a Basis for Understanding Transnational Terrorism: The Case of Al Qaeda." Yüksek Lisans Tezi, University of Johannesburg, 2011, 68.

Simon, Steven ve Daniel Benjamin. "The Terror." *Survival* 43, no. 4 (2001): 5-18.

Spencer, Alexander. "Sic [k] of the 'New Terrorism' Debate? A response to Our Critics." *Critical Studies on Terrorism* 4, no .3 (2011): 459-467.

Spencer, Alexander. "The Social Construction of Terrorism: Media, Metaphors and Policy Implications." *Journal of International Relations and Development* 15, no. 3 (2012): 393-419.

Tucker, David. "What is New about the New Terrorism and How Dangerous is it?"*Terrorism and Political Violence* 13, no. 3 (2001): 1-14.

Weinberg, Leonard, Ami Pedahzur ve Sivan Hirsch-Hoefler. "The Challenges of Conceptualizing Terrorism." *Terrorism and Political Violence* 16, no .4 (2004): 777-794.

Wendt, Alexander. "Constructing International Politics." *International Security* 20, no. 1 (1995): 71-81.

Wendt, Alexander. "The Agent-Structure Problem in International Relations." *International Organizations* 41, no. 3 (1987): 335-370.

Wendt, Alexander. *Social Theory of International Politics.* Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Summary

The concept of new terrorism became an important discussion both in security studies and in International Relations after 1990. There has been considerable debate over the new terrorism, which became more popular concept after 9/11, and the novelty of the new terrorism and if it is novel, the distinctive features of it are frequently discussed. In the light of these

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

discussions, the distinctive features of the new terrorism are described as the increasing religious motivation of the terrorist organizations, horizontal and networked organizational structure at the global level, use of violence indiscriminately, and increasing willingness to obtain weapons of mass destruction by the terrorist organizations. Moreover, the effects of globalization and technology have also been shown as important factors that distinguish the new terrorism from its previous counterparts. In addition, for new terrorist organizations compared to the traditional terrorism, violence is an end rather than the means for achieving objectives. The demands of them are irreconcilable, and the means to achieve their aims are more lethal and destructive. Due to the global and individual-based character of the new terrorism, identification of and fight against it is also more difficult. In short, the new terrorism that has been visible since the 1990s is qualitatively different from traditional terrorism, and its differences are evident in their declared intentions and deployed tactics.

The concept of new terrorism like other concepts is theory laden and theoretical debates are important part of the new terrorism. The constructivist International Relations approach is one of the main theories that interests in terrorism, new terrorism and counter terrorism and has made crucial contributions to terrorism studies. Generally, social constructivism makes emphasis over the role of ideas, importance of identities and mutual construction of agent and structure. In terms of new terrorism, social constructivism focuses on how new terrorism is socially constructed and the effects of ideas, identities and the relationship between the self and other on the new terrorist organizations. According to social constructivism, new ideas and identities mainly resulted in the change of motivations of new terrorist organizations, new conceptualization of relations between the self and other contributed to the changing organizational structure of these organizations and the identity of these organizations affected the use and level of violence deployed by them and their willing to obtain weapons of mass destruction. Social constructivism argues that counter-terrorism practices are also socially constructed as all other forms of political violence. That is why, in terms of counter terrorism, it focuses on the role of ideas on new counter terrorism measures, threat perception of the states and institutionalized practices as the effect of national and international structures over the agents.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

LEGITIMIZATION OF RUSSIAN ANNEXATION OF CRIMEA THROUGH DISCURSIVE PRACTICES

Zeynep Elif Koç*

ABSTRACT

Russian annexation of Crimea in 2014 has had broad repercussions and has been debated in both academia and international politics in terms of its legality according to international legal norms. As context of Russian declarations over the issue has pointed out, for Russian perspective, Crimean intervention was both legal and legitimate. In this regard, this paper aims at examining Russian discursive practices concerning annexation of Crimea. In accordance with its aim, this paper will briefly cover the course of events in Crimea in 2014 that was concluded with Russian annexation of the peninsula. Then, it will focus on alleged legality of the annexation in question in accordance with the principles of self-determination in international law. Finally, this paper will analyze Russian discourses about Crimean annexation. As a result of the aforementioned analysis, this paper will conclude with the argument that Russian authorities legitimized illegal annexation of Crimea through discursive practices.

Keywords: Crimean Annexation, Russia, Vladimir Putin, Self-Determination Principle

Introduction

Foreign policy-making is a complex and intertwined process to understand and analyze. Both ideal and material dimension of this process create a slippery slope for foreign policy analysis. Thus, poststructuralist research design focuses on multidimensional feature of decision-making in foreign policy and takes both dimensions into consideration (Hansen, 2013, p. 2). On this basis, material dimension of this process is relatively easy to track since it is based on physical capabilities such as military and economic capability. However, ideational dimension of the process is rather complex since it is an abstract combination of political history and identity, which form their basis upon social phenomena such as history, geology, culture, ethnicity and collective memory.

* Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-mail: zeynep.koc@atilim.edu.tr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Ideational dimension in question constructs and reconstructs itself within discursive practices by both governmental sources and communication channels such as TV programs, newspapers, magazines etc. These practices are strongly related with identity, because, identity itself is a product of social and political heritage of a society as well as its imagination of itself and the other (Anderson, 1991, p. 184). Moreover, when it comes to foreign policy-making, discursive practices of government agencies legitimize state actions. On the other hand, communication channels function as consolidator of these discourses in the minds of people to produce legitimacy, which government seeks for (Hansen, 2013, p. 28). Thereby, these practices become a useful political tool and constitutes a legitimate basis for government's policy actions concerning an issue. On this basis, legitimacy is significant in terms of providing a wide sphere of maneuver by forming public opinion: thus, identity becomes a tool for legitimation and at the same time legitimation constructs identity (Campbell, 1992, pp. 8–9). This situation manifests an ongoing formulation of public opinion in accordance with changing discourses as a result of changing political conjuncture. Thus, it could be argued that discourses utilized in policy-making indicate an overall political tendency, which grants a political framework to state actions in foreign relations.

In case of Russian foreign policy after the collapse of the Soviet Union, ideational dimension became even more intertwined. Since the collapse of the Soviet Union, three main discourses have prevailed in different periods of Russian Federation: (i) liberal discourses, (ii) centrist discourses and (iii) conservative discourses (Hopf, 2016, p. 228). Whereas liberal discourses centralize upon cooperation with the U.S. and the E.U. under neo-liberal economic norms and European identity, conservative discourses focus on the Soviet and Russian Imperial past and therefore have an imperial aspect. In the middle of these two, centrist discourses position itself in accordance with political conjuncture that Russia has being witnessing: centrist discourses have a wide maneuver space, they may possess both conservative and liberal aspects at the same time (Hopf, 2016, pp. 228–236).

In the past twenty-seven years, each discourse had its own golden age per se. During Kosovo War of 1999, conservative discourse was popular in the sense of ethnonational features of Russia that have been shared with the Balkan region. However, political developments following 9/11 incident of 2001 led liberal discourse prevailed in terms of vital necessity to cooperate with the U.S. in the struggle against Islamist radicals, which were directly related to Chechen movement in Russia. Since mid-2000s, centrist discourse has become very

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
popular. As its range is so wider that it could contain both conservative and liberal aspects, it leaves a wider space to maneuver in a changing political environment (Hopf, 2016, pp. 228–236).

Starting from 2010, centrist discourse has tent to conservative aspects in its contextual domain. Increasing emphasis on description of Russianness in an imperial sense has manifested itself within both security perceptions and foreign policy-making at the same time. Under these perceptions and measures, the term *Novorossiya* (New Russia) has become more of an issue.

Alongside with indicating a new political direction for Russian Federation, the term *Novorossiya* is also significant in reference to historical background for alleged natural boundary of Russia. After all, *Novorossiya* also refers to a region including eastern part of Ukraine, which is a neighbor region to Crimea includes cities of Sevastopol and Odessa. Furthermore, the region has historically been considered concomitantly with Crimea under the reign of Crimean Khanate. After its subjugation from Ottoman Empire, the region started to be known as southern part of Russian Empire. However, the region seceded from newly formed Soviet Union after the Bolshevik Revolution. After the secession, it became a part of Ukrainian Soviet Republic. However, since the dissolution of the Soviet Union, it has always hosted separatist groups that demanded accession to Russian Federation on grounds of common cultural and ethnic heritage they have shared with the Russian state. Especially in 1994, requisition of accession was frequently expressed by those groups (Laruelle, 2016, p. 56). Thereby, Crimean issue could be interpreted as prolongation of historical and geographical debates upon Russia's natural boundaries as well as Ukraine's sovereign territory.

On grounds of aforementioned historical background of the alleged natural boundaries of Russia; its scope in terms of territorial inclusion of Crimean Peninsula and discursive practices of Russian Federation since 1991, this paper problematizes the relation between Russian narratives about Russian annexation of Crimea and legitimation of it. On this basis, the paper starts with a summary of what happened in Crimea in 2014. After a brief summary, it analyzes the course of events that took place in Crimea in 2014 in terms of its compliance with international law. Then, the paper conducts an in-depth analysis towards Russian narratives about the Crimean issue. Lastly, it concludes with an argument that discourses that Russian authorities and media contextually utilized are practiced in order to legitimize Russia's illegal annexation of Crimea.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1. Crimean Crisis of 2014

Political events, which eventually concluded with Russian annexation of Crimea in March 2014, became a worldwide issue of interest. Unrest in Crimea started in February 2014 when pressures to the then President of Ukraine Viktor Yanukovych became intense. Yanukovych was exposed to an intense pressure after he enacted a law that had restrained utilization of minority languages as official correspondence language in the regions that minority population was over 10% of total population (Biersack & O'Lear, 2014, p. 249). This new law concerned Russian minority in Crimea, whose population density is 58.5% according to 2001 census[1]. Although the language law was repealed by Oleksandr Turchynov (2014, p. 249), the then acting President of Ukraine after Yanukovych, social unrest it caused has been continuing. In March 2014, an armed group called *little green men*, which was seen as a Russian intervention to Crimea by the international community, took control of the peninsula quickly. After armed intervention of *little green* men, decision to hold a referendum in Crimea regarding its inclusion to Russian Federation was taken by Autonomous Republic of Crimea (ARC). On 17 March 2014, referendum took place, ARC declared its independence and applied for unification with Russian Federation (Van Den Driest, 2015, p. 330). Russian arguments over the issue centralized upon the principle of self-determination in international law. According to these arguments, Crimean people have chosen to be a part of Russian Federation in accordance with their inherent right that was secured under international legal system. On this basis, in order to have a wider picture of Russian arguments' accuracy, it is arguably necessary to analyze the course of events in Crimea with regard to legality of the issue in terms of principle of self-determination in international law.

2. Self- Determination under International Law: Legality of Crimea's Separation?

Crimea and Russia interpreted the accession of Crimea to Russian Federation as the consequence of the right to self-determination of Crimean people and developed their arguments on this basis (Gürseler, 2014, p. 92). At this point, the principle of self-determination and remedial secession is important to focus on in order to have a legal understanding and analysis over the issue.

Newly acquainted idea that is based on a presumption that citizens of a state

[1] Statistical data is obtained from All-Ukrainian Population Census in 2001, to see the detailed population proportion: http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/Crimea/ (Accessed on 28 August 2018)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
have an inherent right to determine their own future pointed out a responsibility of a state over its citizens and thus, it brought peoples' right to self-determination up for discussion (Senaratne, 2013, p. 465). Especially after dissolution of Ottoman and Austro-Hungarian empires, idea of self-determination became prominent (Hannum, 1990, p. 27). However, despite all of these developments in the world, self-determination concept remained limited within the political domain and was considered as a political matter rather than a legal concept: after all, there was no place for self-determination as a legal right within the Covenant of the League of Nations (Senaratne, 2013, p. 465). In the Aaland Island question, a report submitted to the Council of the League of Nations shows lack of legality of self-determination:

> "This principle (self-determination) is not, properly speaking a rule of international law and the League of Nations has not entered it in its Covenant" (Council of the League of Nations, 1921, p. 3).

However, after WWII, with the establishment of the United Nations (UN), since UN Charter Article 1(2) stated its aim as "to develop friendly relations among nations based on respect for the principle of equal rights and self-determination of peoples, and to take other appropriate measures to strengthen universal peace", principle of self-determination gained a legal status (Senaratne, 2013, p. 466).

Within scholar, self-determination is analyzed in two dimensions, which are internal and external self-determination: Basically, the former one can be understood as people's right to determine domestic political affairs of their state and the latter can be understood as people's right to determine international status of their state (Saul, 2011, p. 614).

In Crimean case, external dimension of self-determination was the basic argument as it was mentioned above and this argument was based on two emphasis, which are emphasis on cultural right and emphasis on notion of "peoples" who have right to self-determination (Gürseler, 2014, p. 92).

First of all, emphasis on cultural rights is not considered under the framework of external self-determination. External self-determination is seen as a response to colonial rule (Senaratne, 2013, p. 474). Minority rights, on the other hand, are considered as the issue of domestic affairs of Ukraine, not the right to self-determination of Crimean people, as the Committee on the Elimination of Racial Discrimination clearly stated in its forty-eighth session that:

> "The external aspect of self-determination implies that all peoples have the right to determine freely their political status and their place in the

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

> international community based upon the principle of equal rights and exemplified by the liberation of peoples from colonialism and by the prohibition to subject peoples to alien subjugation, domination, and exploitation"(1966, para. 4).

However, unilateral secession may be considered as a legal basis. In fact, for some, this concept stems from the right to self-determination (Van Den Driest, 2015, p. 334). However, the most important element of unilateral secession under international law is constitutional base for secession under parent state's constitution and even if there is a constitutional base, it is a must to invoke to secession without any external influence to the peoples in question (Van Den Driest, 2015, p. 338). However, if the peoples in question suffer from serious atrocities, those peoples have a right to secede from parent state whether parent state's constitution enables it or not: that is called "remedial secession"(Van Den Driest, 2015, p. 113). However, one should keep in mind that remedial secession is *ultimum remedium,* in other words "last resort" even in these circumstances (Van Den Driest, 2015, p. 113). In the case of Crimea, it is hard to invoke such resort because of several reasons. Firstly, in Ukrainian Constitution, there is no right to secede for ACR, despite Crimean authorities claims upon non-bindingness of Ukrainian constitution, which stemmed from the violation of it with the overthrown of Viktor Yanukovych (Gürseler, 2014, p. 92). Secondly, in remedial secession, peoples in question should have diverse from the majority of the people in parent state in terms of (a) common historical tradition, (b) racial or ethnic identity, (c) cultural homogeneity, (d) linguistic unity, (e) religious or ideological affinity, (f) territorial connection, (g) common economic life (UNESCO, 1989, para. 22).

Moreover, giving a decision on which peoples have a right to self-determination led different interpretations. In terms of determining "who else (other than the population of an overseas colony) is a 'people', whether other peoples have a right to self-determination, and, if so, how they can exercise their right of self-determination" (Knop, 2002, p. 56), there are doctrinal debates and because of that reason, there is no consensus over it (Summers, 2004, p. 326). According to the Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples (1960, para. 5), emphasis on "the inhabitants of trust territories and non-self-governing territories" in terms of a right to self-determination is in case. However, on the other hand, in some legal documents of the UN such as common Article 1(1) of International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and also International Covenant on Civil and Political Rights have a broader statement that all people

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
have a right to self-determination (United Nations General Assembly, 1966b, 1966a, para. 1). Under these circumstances, a clear interpretation, therefore a clear breach of international law is not in case. On this basis, in Crimean case, lack of certainty makes a legal analysis over the issue difficult, but in terms of emphasis on liberation from colonial rule in the 1960 Declaration, it can be argued that (especially, when one considers about the importance of territorial integrity in maintaining peace), in contemporary international law, this interpretation is neither prohibited nor favorable (Van Den Driest, 2015, p. 331).

Under legal norms of international system, when one compares the principle of self-determination under international law and Crimean-Russian arguments over Crimean Peninsula, it could be said that there is no overlapping. On this basis, Crimean-Russian arguments does not have a legal basis.

3. Russian Narratives over the Issue: New Russia?

As argued above, discursive production that state officials and media channels have been practicing since mid-2000s has tent to be conservative (Hopf, 2016, p. 241). This, of course, could be interpreted as a result of Vladimir Putin's ambitious assertation of Russia, which aims at regaining the losses of great Russian political heritage in its previous political landscape (Biersack & O'Lear, 2014, p. 251). In this regard, three different perspectives (the red, the white and the brown) upon mythmaking concerning Novorossiya region constitute the bigger picture of Russian side of the story. The red one promotes its ideals in terms of the Soviet past while focuses on the great heritage that the Soviet Union left. The white, on the other hand, idealizes Russian imperial past. Finally, the brown considers the unification as an opportunity to revive Aryan supremacy throughout Europe. After all, according to the brown perspective, Europe is degenerating by suppressing Aryan supremacy (Laruelle, 2016, pp. 70–71). All of these perspectives share one common ground above all: they all have a conservative aspect towards what is happening in the immediate environment of Russian Federation. Their understandings are directly related with Vladimir Putin's image that he has wanted to construct for years: a national hero, who has looked out for every Russian individual that lives both in Russia and outside of the motherland (Chaisty & Whitefield, 2014, p. 157).

Along with Vladimir Putin's political ambition, people, who wanted to secede from Ukraine and integrate with Russian Federation, have also contributed nationalist/conservative narratives that Russia had been constructing. After the

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
annexation, Novorossiya authorities stated their desire to "integrate their own history into the historical course of the Russian state" and changed their flag to Russian imperial tricolor flag consists of white, yellow and black details. (Laruelle, 2016, p. 63).

Conservative aspects in political discourses concerning Crimean issue also stem from changing perspective upon Russianness. After the collapse of the Soviet Union, Russian officials, especially Yeltsin used the term *rossiyskiy* to describe the population, which refers to non-ethnic features of being a Russian (Teper, 2016, p. 381). However, since mid-1990s, the description has transformed into an ethnic reference namely *russkii* that includes Russian population lives outside of Russian Federation (Newton & Tompson, 2010, p. 122).

On this basis, Crimean issue becomes an ultimate point for conservative discourses that Russia have been experiencing for years. During Crimean crisis, alongside with increasing nationalist concerns that focus upon greater Russian community in the world, combined with anti-Westernism and thus, conservative centrist discursive practices emerged. A well-known Russian conservative Egor Kholmogorov's statement in *Politika* TV Show of Channel One upon his belonging to "a generation whose whole adult life experienced only defeat, [and] endless humiliation of what came after '91" reveals increasing conservative and nationalist feelings in Russia during the Crimean crisis ("Politika," 2014). Starting from Crimean issue arose, Russian media had attributed a negative image towards the West - the U.S. and the E.U. in particular (Hutchings & Szostek, 2014, p. 174). Narratives concerning the issue focused on an alleged sponsorship of particularly the U.S. in carrying out a genocide in Crimea against Russian minority (2014, p. 176). Thus, Russian annexation of Crimea in 2014 became a hybrid identification of Russian discourses that has been positioned between conservative and centrist discourses (Hopf, 2016, p. 236). Nationalist feelings with anti-Western concerns constituted a very aggressive tone in official and public discourses in legitimization of the annexation in question.

Vladimir Putin's address to the people on 19 March 2014 questioned the West's political aim by imposing sanctions to Russian Federation and he blamed some Russian citizens of being national traitors, who were criticizing his actions. He stated that he was not sure if their ultimate goal is "an action by

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

fifth column[2], this disparate bunch of 'national traitors' or worsening social and economic condition so as to provoke public discontent" (Percha, 2014, para. 58). In the first place, Russian narratives described Crimean annexation as *reunification of Crimea*. Vladimir Putin declared on 4 December 2014 in Federal Assembly that:

> "Of course, we will talk about this year's landmark events. You know that a referendum was held in Crimea in March, at which its residents clearly expressed their desire to join Russia. After that, the Crimean parliament – it should be stressed that it was a legitimate parliament that was elected back in 2010 – adopted a resolution on sovereignty. And then we saw the historical reunification of Crimea and Sevastopol with Russia." (Putin, 2014c, para. 4)

Furthermore, Vladimir Putin indicated the main reason of Crimean annexation as follows:

> "…we could not allow NATO forces to eventually come to the land of Crimea and Sevastopol, the land of Russian military glory, and cardinally change the balance of forces in the Black Sea area. This would mean giving up practically everything that Russia had fought for since the times of Peter the Great, or maybe even earlier – historians should know…" (Putin, 2014b, para. 7)

In this sense, Russia's action became a preventive action that stemmed from a possible NATO activity in Crimea. With his reference, Putin's discourses have gained both anti-Western and historical aspects that aimed at constituting a legal legitimacy to Russian actions.

Similarly, Russia's official speaker of lower house of the parliament (State Duma) stated on 11 July 2014 that after all, that was Ukraine, which annexed Crimea in 1991 in the first place (Biersack & O'Lear, 2014, p. 247). The first Deputy Chairman of the Crimean Council of Ministers claimed in *Politika* TV Show of Channel One that Crimean case "the symbol of a new Russia, and the movement back to the lands where Great Russia once was" ("Politika," 18 March 2014). Thereby, discourses emphasizing New Russia (*Novorossiya*) became the center of conservative centrist discursive practices concerning the Crimean issue. Vladimir Putin's 17 April 2014 address in TV Program *Direct Line with Vladimir Putin* that:

> "…I would like to remind you that what was called Novorossiya (New

[2] The term 'fifth column' commonly refers to a group of people, who sabotages actions of a party in a conflict in which it belongs, for the benefit of the enemy in the conflict in question.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

> Russia) back in the tsarist days – Kharkov, Lugansk, Donetsk, Kherson, Nikolayev and Odessa – were not part of Ukraine back then. These territories were given to Ukraine in the 1920s by the Soviet government. Why? Who knows. They were won by Potyomkin and Catherine the Great in a series of well-known wars. The centre of that territory was Novorossiysk, so the region is called Novorossiya. Russia lost these territories for various reasons, but the people remained…" (Putin, 2014a)

Thus, his references towards Russia's historical rights in Crimean territory formed its basis upon the term *Novorossiya* and its historically inherent involvement to Russian Federation. Moreover, Russia's alleged historical right stems from common ethnic and cultural grounds they share with Crimean people in consequence of long-standing territorial inclusion of Crimean Peninsula to Russian territory.

Conclusion

Annexation of Crimean Peninsula by Russian Federation in 2014 has become a controversial issue among scholar and international political arena. Russian/Crimean arguments on legality of the annexation are based upon Crimean people's inherent right to self-determination that arose from historical ties between them.

On this basis, before, during and after the annexation, Russian narratives have focused on its historical right within the framework of Crimean people's inherent right to secede from Ukraine and be a part of Russian Federation that stem from common ethnic and cultural grounds they share. However, international legal norms tells a different story. Russian involvement to Crimea constitutes a breach of international law concerning self-determination principle.

According to international legal norms concerning principle of self-determination of peoples, Russian and Crimean authorities' arguments do not have a legal basis because of both unclear description of the term *peoples* and lack of constitutional basis in accordance with Ukrainian constitution.

Thus, as a result of analysis upon the context that Russian and Crimean authorities and media channels utilized concerning the Russian annexation, this paper concludes with the argument that national/conservative discourses that have rooted to historical, ethnic and religious references were utilized to legitimize illegal action that Russia has pursued in Crimean Peninsula in 2014.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bibliography

Anderson, B. (1991). Imagined Communities. *Nationalism*. https://doi.org/10.1080/1382557042000294701

Biersack, J., & O'Lear, S. (2014). The geopolitics of Russia's annexation of Crimea: Narratives, identity, silences, and energy. *Eurasian Geography and Economics*, *55*(3), 247–269. https://doi.org/10.1080/15387216.2014.985241

Campbell, D. (1992). *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*.

Chaisty, P., & Whitefield, S. (2014). Putin's Nationalism Problem. In A. PIKULICKA-WILCZEWSKA & R. SAKWA (Eds.), *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives* (pp. 157–163). Bristol: E-International Relations Publishing.

Committee on the Elimination of Racial Discrimination. (1966). General Recommendation 21, The right to self-determination. Retrieved August 27, 2018, from http://hrlibrary.umn.edu/gencomm/genrexxi.htm

Council of the League of Nations. (1921). League of Nations Council Document B7 21/68/106 Report Presented to the Council of the League of Nations by the Commission of the Rapporteurs. Retrieved August 27, 2018, from https://www.ilsa.org/jessup/jessup10/basicmats/aaland2.pdf

Gürseler, C. (2014). KIRIM'IN "SELF-DETERMİNASYONU" NASIL YORUMLANABİLİR? *Journal of Black Sea Studies*, (43), 87–116.

Hannum, H. (1990). *Autonomy, sovereignty, and self-determination : the accommoof conflicting rights*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Hansen, L. (2013). Security as practice: Discourse analysis and the Bosnian war. *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*, 1–239. https://doi.org/10.4324/9780203236338

Hopf, T. (2016). 'Crimea is ours': A discursive history. *International Relations*, *30*(2), 227–255. https://doi.org/10.1177/0047117816645646

Hutchings, S., & Szostek, J. (2014). Dominant Narratives in Russian Political and Media Discourse during the Ukraine Crisis. In A. PIKULICKA-WILCZEWSKA & R. SAKWA (Eds.), *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives* (pp. 173–186). E-International Relations Publishing.

Knop, K. (2002). Diversity and Self-Determination in International Law. *Cambridge Scholars Publishing*, *53*(9), 1689–1699. https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Laruelle, M. (2016). The three colors of Novorossiya, or the Russian nationalist mythmaking of the Ukrainian crisis. *Post-Soviet Affairs*, *32*(1), 55–74. https://doi.org/10.1080/1060586X.2015.1023004

Newton, J. M., & Tompson, W. J. (2010). *Institutions, Ideas and Leadership in Russian Politics. St. Antony's series*. https://doi.org/10.1057/9780230282940

Percha, J. (2014, March 18). Transcript: Putin says Russia will protect the rights of Russians abroad. *The Washington Post*. Retrieved from https://www.washingtonpost.com/world/transcript-putin-says-russia-will-protect-the-rights-of-russians-abroad/2014/03/18/432a1e60-ae99-11e3-a49e-76adc9210f19_story.html?utm_term=.9a7d09748439

Politika. (2014). Russian Federaiton: Channel One.

Putin, V. (2014a, April 17). Direct Line with Vladimir Putin. *Official Internet Resources of the President of Russia*. Retrieved from http://en.kremlin.ru/events/president/news/20796

Putin, V. (2014b, July 1). Conference of Russian ambassadors and permanent representatives. *Official Internet Resources of the President of Russia*. Retrieved from http://en.kremlin.ru/events/president/news/46131

Putin, V. (2014c, December 4). Presidential Address to the Federal Assembly. *Official Internet Resources of the President of Russia*. Retrieved from http://en.kremlin.ru/events/president/news/47173

Saul, M. (2011). The normative status of self-determination in international law: A formula for uncertainty in the scope and content of the right? *Human Rights Law Review*, *11*(4), 609–644. https://doi.org/10.1093/hrlr/ngr025

Senaratne, K. (2013). Beyond the Internal/External Dichotomy of the Principle of Self-Determination. *Hong Kong L.J.*, 463–496. https://doi.org/10.1097/ANS.0000000000000109

Summers, J. J. (2004). The Rhetoric and practice of Self-Determination: A Rigt to All Peoples or Political Insitutions. *Nordic Journal of International Law*, *73*(28), 325–363. https://doi.org/10.1525/sp.2007.54.1.23.

Teper, Y. (2016). Official Russian identity discourse in light of the annexation of Crimea: national or imperial? *Post-Soviet Affairs*, *32*(4), 378–396. https://doi.org/10.1080/1060586X.2015.1076959

UNESCO. (1989). International Meeting of Experts on Further Study of the Concept of the Rights of Peoples, Final Reports and Recommendations. Retrieved August 27, 2018, from

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

http://unesdoc.unesco.org/images/0008/000851/085152eo.pdf

United Nations General Assembly. (1960). Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples. Retrieved August 27, 2018, from http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml

United Nations General Assembly. (1966a). International Covenant on Civil and Political Rights. Retrieved August 27, 2018, from https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/ccpr.pdf

United Nations General Assembly. (1966b). International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Retrieved August 27, 2018, from https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx

Van Den Driest, S. F. (2015). Crimea's Separation from Ukraine: An Analysis of the Right to Self-Determination and (Remedial) Secession in International Law. *Netherlands International Law Review*, *62*(3), 329–363. https://doi.org/10.1007/s40802-015-0043-9

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ABD'nin NATO Şemsiyesi Altında Karadeniz ve Hazar Denizine Nüfuz Etme Girişimleri

Abbas Karaağaçlı*

Özet

Bilindiği gibi Sovyetler Birliği'nin çöküşüne kadar olan dönemde Karadeniz Havzası hemen hemen tamamıyla Doğu Bloğu diye adlandırdığımız Sovyetler Birliği bloğunun hakimiyeti alanında yer almaktaydı. Karadeniz kıyılarında söz konusu bloğun dışında yalnızca güney sahilleri NATO üyesi olan Türkiye bulunmaktaydı. Öte yandan Hazar Denizi de 1921 ve 1940 anlaşmalarıyla Sovyetler Birliği ve İran arasında yer alan kapalı bir deniz konumundaydı. Sovyetler Birliğinin çökmesiyle birlikte Varşova Paktının dağılma sürecine girmesi ile birlikte çok kısa sürede Romanya ve Bulgaristan Atlantik Bloğuna yanaşıp önce NATO daha sonra Avrupa Birliği üyeliğine kavuşunca ABD ile ikili ve çoklu askeri anlaşmalar imzalayarak batının hegemonyası altına girdiler. Öte yandan Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte Hazar Havzasında da bağımsızlıklarını kazanan yeni devletler yani Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan, Rusya Federasyonu ve İran'la birlikte kıyı sahibi konumuna geldiler.

Soğuk Savaş döneminde NATO ve ABD istilasından uzak kalan Karadeniz ve Hazar Denizi 1991'den sonra ABD ve NATO'nun stratejik hedefleri doğrultusunda Batının iştahını kabartmış, söz konusu bölgelerde iktidara gelen yönetimler ya doğrudan doğruya NATO üyeliği ya da barış için ortaklık gibi sinsice hazırlanmış stratejik planlar çerçevesinde bu bölgelere yerleşmeye başladılar. Karadeniz'de Romanya, Bulgaristan doğrudan doğruya batı hegemonyasına girerken Ukrayna ve Gürcistan ABD ve NATO ile kurdukları kirli ittifaklarla ABD ordusunun ülkelerine yerleşmelerine izin verdiler. Batı yanlısı iktidarların ABD ile kurdukları ekonomik, siyasi, istihbarat ve askeri ilişkiler neticesinde daha önceleri belirli uluslararası kurallara örneğin Montrö Boğazlar Sözleşmesi gibi Karadeniz'in güvenliğini ve savaş gemilerinin giriş çıkışını düzenleyen anlaşmalar ihlal edilmeye başladı.

Öte yandan Hazar Havzası özellikle petrol, doğal gaz gibi zengin enerji kaynaklar barındıran bir bölge olarak çok uluslu dev enerji şirketlerinin ilgisini çekince bağımsızlığına kavuşmuş yeni devletler yani Kazakistan, Türkmenistan ve bilhassa Azerbaycan' a hücum etmeye başlayıp yaptıkları

* Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi (KARASAM) Müdürü, Giresun Üniversitesi Öğretim Üyesi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

anlaşmalarla bu bölgeye hakim olmaya başladılar.

Bu makalede Karadeniz ve Hazar Denizi bölgelerinin çok uluslu şirketler ve Batı emperyalizminin işgal ve sömürü sürecini araştırmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Emperyalizm, Karadeniz, Hazar Denizi, Enerji şirketleri, Ham petrol, Uluslararası Anlaşmalar, NATO, Varşova Paktı

Giriş

Bilindiği gibi Sovyetler Birliği'nin çöküşüne kadar olan dönemde Karadeniz Havzası hemen hemen tamamıyla Doğu Bloğu diye adlandırdığımız Sovyetler Birliği bloğunun hakimiyeti alanında yer almaktaydı. Karadeniz kıyılarında söz konusu bloğun dışında yalnızca güney sahilleri NATO üyesi olan Türkiye bulunmaktaydı. Öte yandan Hazar Denizi de 1921 ve 1940 anlaşmalarıyla Sovyetler Birliği ve İran arasında yer alan kapalı bir deniz konumundaydı.

Amerika Birleşik Devletleri diğer büyük güçler gibi kendi çıkarları doğrultusunda dönem dönem ekonomik, kültürel ve siyasi yayılma siyaseti uyguladığı gibi fiilen askeri birliklerle de müdahalelere yönelebilmektedir. ABD'nin bu harekât tarzına ait örnekler yakın tarihte Güneydoğu Asya da, Afrika da, bugün ise Afganistan, Irak'ta, Libya da ve Suriye de görülebilir.

Karadeniz (1) havzası, dünyanın diğer çatışma bölgelerine yakın olmasına rağmen nispi bir istikrara sahiptir. Amerika Birleşik Devletleri ve diğer Batılı güçler çeşitli siyasi gelişmeleri gerekçe göstererek Karadeniz havzasında doğrudan veya dolaylı yoldan müdahil olmagirişimlerini sürdürmektedir.
Bu çalışmada, ABD ve diğer batılı güçlerin müdahale sahasına dönüşen Afrika, Afganistan ve Irak gibi kriz bölgelerinden örnek verilerek, ABD'nin Karadeniz ve Hazar denizi (2) bölgesine yönelik politikaları incelenecektir. ABD'nin insan hakları, demokrasi ve benzeri gerekçeler üzerinden Karadeniz bölgesine nüfuz etme ve bölgede sürekli varlık tesis etmeye yönelik izlediği siyaset analiz edilecektir.
Karadeniz havzası bulunduğu coğrafi konum itibariyle çok önemli stratejik, jeopolitik ve jeostratejik öneme sahiptir. Öncelikle bu coğrafya Rusya, Kafkasya ve Orta Asya'ya yakınlığı nedeniyle enerji, nakil ve ulaşım yolları üzerinde bulunmaktadır. Rusya Federasyonu'nun en önemli ticari ve askeri limanları Karadeniz kıyısında bulunmaktadır. Deniz taşımacılığı bakımından

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Rusya'nın bu limanları ülke ekonomisi bakımından hayati konumdadır. Rusya Batı'nın özellikle Avrupa'nın enerji ihtiyacını karşılarken Karadeniz limanlarını kullanmaktadır. Ayrıca Orta Asya'nın Batı pazarlarına ulaşmak için kullanabileceği en önemli alternatiflerden biri Karadeniz'dir.

Karadeniz Havzasında Meydana Gelen Gelişmeler

Sovyetler Birliğinin çökmesiyle birlikte Varşova Paktının dağılma sürecine girmesi ile birlikte çok kısa sürede Romanya ve Bulgaristan Atlantik Bloğuna yanaşıp önce NATO daha sonra Avrupa Birliği üyeliğine kavuşunca ABD ile ikili ve çoklu askeri anlaşmalar imzalayarak batının hegemonyası altına girdiler. Öte yandan Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte Hazar Havzasında da bağımsızlıklarını kazanan yeni devletler yani Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan, Rusya Federasyonu ve İran'la birlikte kıyı sahibi konumuna geldiler.

Kafkasya ülkelerinin, özellikle Azerbaycan'ın Batı pazarlarına ulaşmakta en rasyonel alternatifi Karadenizdir. Karadeniz'de bulunan mevcut enerji, nakil hatları ve gelecek dönemde yenilerinin yapılması düşüncesi bir gerçeği ortaya koymaktadır. Bu gerçek, Avrupa'nın enerji ihtiyacını tedarik ve temin için Karadeniz'in vazgeçilmez olduğudur.

Soğuk Savaş döneminde Karadeniz havzası Türkiye hariç doğu bloğu ülkelerinin egemenliği altında bulunduğundan genellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği hâkimiyeti altındaydı. Rusya'nın yanı sıra o dönem Sovyetler Birliği'nin bir parçası konumunda bulunan Gürcistan ve Varşova Paktı (3) üyeleri olan Romanya ve Bulgaristan Karadeniz ülkesiydi. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin nüfuz sahasında yer alan Karadenizde, Sovyetler Birliği'nin ve ardından Varşova Paktı'nın dağılmasından sonra dengeler Batı lehine değişmiş oldu. Gürcistan bağımsızlığını kazandıktan sonra liderlerinin tercihi neticesinde hızlı bir şekilde Rusya'dan uzaklaştı ve Batı eksenine yaklaştı. Etnik sorunların ortaya çıkmasıyla kısa süre içinde ülkenin bazı bölgelerinde (4) Tiflis'in hâkimiyeti zedelendi. Daha sonra Rusya'nın Güney Osetya meselesini gerekçe göstererek Gürcistan'a savaş açması bağımsızlığına yeni kavuşan bu küçük ülkeyi önemli sorunlarla baş başa bıraktı. Gürcistan'ın Rusya ile sorunları halen devam etmektedir.

Romanya ve Bulgaristan da Sovyetlerin dağılmasından sonra kısa zaman

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

içinde Batı eksenine müdahil oldu. İki ülke de çok kısa sürede NATO'ya (2004), gerekli reformları gerçekleştirerek Avrupa Birliğine (2007) katıldı. Romanya ve Bulgaristan'ın NATO'ya üye olması ise özellikle ABD'nin Karadeniz üzerinde nüfuz tesis etme hedefiyle açıklanabilir. Bu iki ülkenin hem AB'ye hem de NATO'ya katılması, Gürcistan ve Azerbaycan'ın da başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerle yakın ilişkiler geliştirmesi Karadeniz'deki dengelerin değişmesine neden olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Karadeniz havzasında daha önceleri Sovyetler Birliği sınırları içerisinde bulunan yeni devletlerin ortaya çıkması ve bağımsızlıklarını kazanması Batı'nın ilgisini çekmiştir. Özellikle Ukrayna, Beyaz Rusya ve Moldova bu hususta öne çıkmış görünmektedir. ABD ve Avrupa devletleri bütün olanaklarını kullanarak bu ülkeler üzerinde nüfuz tesis etmeye yönelik girişimlerde bulunmuştur.

Bu girişimler zaman zaman söz konusu ülkelerin iç işlerine müdahil olmak şeklinde de tezahür etmiştir. Bu nüfuz yöntemi özellikle genel seçimler sırasında, parlamento veya başkanlık seçimleri dönemlerinde büyük fonlarla ve kitle iletişim araçlarının imkânlarıyla gerçekleştirilmiştir. Nitekim George Soros'un (5) Ukrayna ve Beyaz Rusya'daki seçim dönemleri esnasında ve sonrasında meydana gelen toplumsal hareketliliklerde yönlendirici rol oynadığı bilinmektedir.

ABD'nin Karadeniz politikalarının en önemli ayağı Rusya'yı siyasi ve askeri abluka altına alma politikasıdır. Bu nedenden dolayı 2004 olayları (Turuncu Devrimi) gelişmelerde ABD batı yanlısı devletleri iş başına getirme peşindedir. (6)

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD, Karadeniz ve Hazar havzasında nüfuz tesis etmeye yönelik somut girişimlerde bulunmuştur. Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova arasında oluşturulan GUAM Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Teşkilatı, Washington'ın teşvikiyle ortaya çıkmıştır.

1997 yılında kurulan teşkilat ile hedeflenen NATO'nun Karadeniz havzasında etkinliğini artırması ve Rusya'nın nüfuzunun sınırlandırılmasıdır. Teşkilatın adı 1999 da Özbekistan katılımıyla GUUAM olarak değiştiyse de, 2005'te Taşkent'in bu oluşumdan ayrılması ile tekrar GUAM olmuştur. GUAM'ın

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şangay İşbirliği Teşkilat'ına alternatif olarak kurulduğu da ileri sürülmektedir. Bu teşkilatın, bünyesindeki ülkeleri Avrupa-Atlantik kurumlarına yaklaştırdığı gözlemlenmektedir.

ABD, Karadeniz'de etki alanı tesis etme hedefiyle, 2001'den beri Akdeniz'de faal olan NATO'nun Aktif Çaba Harekâtı'nı terörle mücadele gerekçesi ile Karadeniz'e genişletmeye çalışmıştır. Türkiye ve Rusya bu girişime birlikte muhalefet etmiş, Türk yetkililer böyle bir adımın Karadeniz'de gereksiz yere gerilim doğurabileceğine işaret etmiştir. Türkiye, Karadeniz'de terörle mücadeleyi mevcut oluşumların yürütebileceğini beyan etmiştir. Bu oluşumlar 2001'de teşkil edilen Karadeniz İşbirliği Görev Grubu ve 2004'te faaliyete geçen Karadeniz Uyumu Harekâtıdır.

Diğer taraftan, 2005 yılında ABD, Karadeniz Ekonomik İşbirliğine gözlemci statüsüyle katılmak istemiş, Rusya veto etmiştir. Yine aynı süreçte ABD'nin Trabzon da bir askeri üs talebinde bulunduğu, Türkiye'nin ise bu talebe sıcak bakmadığı basına yansımıştır.

ABD'nin Karadeniz havzasında etki kurma çabası Bulgaristan ve Romanya'nın 2004'de NATO'ya üye olması ile hız kazanmıştır. ABD Bulgaristan'la 2006 yılında bir savunma işbirliği antlaşması imzalamıştır. Romanya ile de balistik füzelere karşı konuşlandırılacak bir savunma kalkanı konusunda işbirliği kararlaştırılmıştır.

Bu işbirliği doğrultusunda Romanya'ya 2015 yılında kıyı konuşlu radar sistemi ve kara konuşlu füze bataryaları yerleştirilecektir. ABD hâlihazırda iki ülkede de askeri üs bulundurmaktadır.

Bulgaristan ve Romanya'nın ABD ile gelişen ilişkileri, İsrail'in de bu ülkelerle münasebetlerini güçlendirmesi için gerekli zemini hazırlamıştır. İsrailli pilotlar Romanya semalarında eğitim uçuşları yapmaya başlamıştır. İki ülkenin hava kuvvetleri ortak tatbikatlar gerçekleştirmektedir. İsrail, Bulgaristan ile de 2011 yılında bir askeri işbirliği anlaşması imzalamıştır.

Son dönemde Avrupa Birliği de Karadeniz bölgesindeki siyasi nüfuzunu artırmaya yönelik somut girişimlerde bulunmuştur. AB, 2007'de bölge ülkeleriyle çevre, ulaşım ve enerji alanlarında sektörel işbirliği ve ortak projeler hedefiyle Karadeniz Sinerjisi girişimini başlatmıştır. AB, Komşuluk Politikası'nın bir parçası olarak geliştirdiği Karadeniz Sinerjisi ile birlikte AB-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Rusya ilişkilerinde ve AB-Türkiye ilişkilerinde yeni bir strateji geliştirmiş, Karadeniz'deki varlığını artırmayı amaçlamıştır.

AB; Ukrayna, Moldova, Beyaz Rusya, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile imzaladığı Doğu Ortaklığı stratejisi ile de aynı doğrultuda hareket etmektedir. AB ile gümrüksüz ticaret ve vizesiz seyahatin öngörüldüğü bu strateji ile Birlik, Karadeniz havzası üzerindeki ekonomik ve siyasi nüfuzunu artırmaya çalışmaktadır.

Karadeniz Havzası, enerji kaynaklarına yakınlığının yanı sıra bölgesel kriz merkezlerine de yakın mesafede bulunması bakımından önem arz etmektedir. Etnik gerilimin dinmediği Kafkasya, Karadeniz'in güneydoğu bölgeleriyle iç içedir. Gürcistan da filli bir parçalanmışlık söz konusudur. Kuzey Kafkasya da Çeçenistan ve Dağıstan sorunlarının ciddiyeti devam etmektedir. Azerbaycan topraklarının başta Karabağ olmak üzere %20'si (7) Ermenistan işgali altındadır. Bütün bu kriz böl egeleri, Güney ve Kuzey Kafkasya coğrafyasını bir çatışma alanına çevirmiş durumdadır.

Karadeniz güneybatıdan Balkanlarla iç içedir. Eski Yugoslavya'nın parçalanmasıyla birlikte Balkanlarda ortaya çıkan uyuşmazlıklar; etnik çatışmalar, iç savaşlar, etnik temizlik ve soykırımı beraberinde getirmiştir. Balkanlarda nispi bir barış ortamı sağlanmış ise de bölgedeki hiçbir etnik ve dinsel sorun tamamen çözülmemiştir. Ortaya çıkan yeni devletlerin iç siyasi karışıklıkları, birbirleriyle olan sınır anlaşmazlıkları ve diğer sorunları varlığını devam ettirmektedir.
Karadeniz, Kafkasya ve Balkanlar'ın yanı sıra dünyanın diğer çatışma bölgelerine de yakın mesafede bulunmaktadır. İsrail'in Filistin meselesindeki uzlaşmaz tutumu ve bölgesel hegemonya hedefi doğrultusundaki Makyavelist politikaları sebebiyle Orta Doğu'nun kalıcı barış ve huzura ermesinin uzak olduğu söylenebilir.

Öte yandan Kuzey Afrika ve Orta Doğu coğrafyasındaki hâkim konumdaki otoriter iktidarları sarsan, Arap Baharı(8) diye adlandırılan toplumsal hareketlilik ve değişim rüzgârı bölgenin istikrarını ve güvenliğini doğrudan etkilemektedir. Diğer taraftan Irak ve Afganistan işgalleri de Karadeniz havzasını yakından ilgilendirmektedir. Zira Irak ve Afganistan Karadeniz'e

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çok yakın mesafededir. Karadeniz de meydana gelen gelişmeler; Rusya, Bulgaristan, Ukrayna, Romanya, Beyaz Rusya, Moldova, Ermenistan ve Gürcistan'ı etkilediği kadar Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. Türkiye, Karadeniz'e 1685 km'lik kıyı şeridiyle bu havzanın en önemli aktörlerinden biri konumundadır. Karadeniz'in açık denizlere tek ulaşım yolu olan boğazların da sınırları içinde bulunması Türkiye'nin konumunu daha da güçlendirmektedir.

Uzun kıyı şeridi boyunca irili ufaklı yüzlerce yerleşim merkezi ve Samsun, Ordu, Giresun ve Trabzon gibi önemli limanların bulunması bu havzayı Türkiye için ekonomik bakımdan oldukça önemli kılmaktadır. Bu nedenle Karadeniz ve havzasında meydana gelebilecek herhangi bir istikrarsızlık ve sıcak çatışma, doğrudan doğruya Türkiye'nin milli güvenliğini tehdit edebilir. Türkiye'nin enerji ihtiyacının büyük kısmı Rusya ve Azerbaycan dan doğrudan, Hazar'ın doğu kıyısından dolaylı yoldan enerji nakil hatları vasıtasıyla Karadeniz havzası üzerinden karşılanmaktadır. Karadeniz coğrafyası üzerinden Türkiye'ye nakledilen enerji kaynakları Akdeniz limanlarından, boğazlardan ve batı sınırından dünya ve Avrupa piyasalarına taşınmakta, bu vesileyle ülkeye önemli bir döviz girdisi sağlanmaktadır. Diğer taraftan Karadeniz'de deniz taşımacılığının yaygınlaşması Türkiye limanları üzerinden gerçekleşen ticaret açısından oldukça faydalıdır. Mesela, Trabzon limanı komşu İran devleti için çok önemlidir. İran'ın bütün dünyadan ithal ettiği mal ve ihtiyaçlarının önemli bir kısmı Trabzon limanı üzerinden bu ülkeye sevk edilmektedir. Bu liman İran dış ticareti bakımından en önemli alternatiflerden birisidir. Dolayısıyla Karadeniz; Türkiye için olduğu kadar komşularla yürütülen ticari ve ekonomik ilişkiler açısında da önem teşkil etmektedir.

Hazar Havzasının Konumu ve Durumu

Öte yandan Hazar Havzası özellikle petrol, doğal gaz gibi zengin enerji kaynaklar barındıran bir bölge olarak çok uluslu dev enerji şirketlerinin ilgisini çekince bağımsızlığına kavuşmuş yeni devletler yani Kazakistan, Türkmenistan ve bilhassa Azerbaycan' a hücum etmeye başlayıp yaptıkları anlaşmalarla bu bölgeye hakim olmaya başladılar.

Bildiğimiz gibi Sovyetler Birliği çökünceye kadar Hazar denizi İran-Sovyetler Birliği arasında kapalı bir deniz konumundaydı. Deniz taşımacılığı , balıkçılık

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

vb ticari ve ulaşım yetkisi yalnızca bu iki ülke denetiminde yapılmaktaydı. 1920 ve 1941 anlaşmaları yetersizde olsa Hazar konusunda yapılmış en önemli anlaşmalar olarak yürürlükteydi. O dönem Hazar büyük bir istikrar içinde her türlü uluslararası müdahaleden ve çok uluslu şirketlerin hakimiyet kurma politikalarında uzak durma çabasındaydı.1991 den sonra Sovyetlerin çöküşü ile birlikte bağımsızlıklarını kazanan Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ının da Hazar'a kıyıdaş olmaları sebebiyle bu denize kıyısı olan ülke sayısı5'dir.

Yeni siyasal ortamda Rusya Federasyonu kendi iç problemleri ve Sovyetler Birliği çöküşünün ardından yaşanan yapısal ve siyasal sorunlarla uğraşırken, İran da devrim sonrası kurulan İran İslam Cumhuriyeti daha yeni yeni hakimiyet alalarını tespit etmeye ve iktidarını pekiştirmeye çaba gösterirken Hazar havzasında nispi bir otorite boşluğu doğmaya başlamıştır. Çok uluslu enerji şirketleri bilhassa ABD'li petrol konsorsiyumları fırsatı değerlendirmiş çok kısa sürede Hazar'a yerleşmeyi ve petrol aramaya başlamışlardır.

Başta Azerbaycan yönetimi olmak üzere Kazakistan ve Türkmenistan kurdukları yeni devletlerinin bütçesini denkleştirmek ve hızlı paraya kavuşmak için birçok uluslararası enerji şirketi ile anlaşmalar imzalamış söz konusu şirketler Hazar'a yerleşmeye ve petrol aramaya başlamışlardır.

Bildiğimiz gibi Hazar denizi yer altı kaynaklarının yanı sıra çok zengin deniz canlısını barındırmaktadır. Bilhassa dünyanın en kaliteli havyarı Hazar denizinde bulunan Mersin balığından üretilmektedir. Özellikle Azerbaycan ile işbirliği yapan enerji şirketleri deniz canlılarını ve Hazar'ın tüm tabiat varlığını yok edecek uluslararası standartlardan uzak çevre düşmanı şirketlere teslim olmuş ve kısa sürede Hazar denizinde tüm deniz canlılarında olduğu gibi Mersin balığı üretiminde de büyük düşüşe sebep olmuşlardır. Hazar hızlıca kirlenmektedir.

Çok uluslu şirketlerin Hazar'a girişi ardından söz konusu şirketlerin faaliyette bulundukları ülkelerin siyasal denklemlerinde etkili bir aktör konumuna gelip, kitle iletişim araçları ve siyasal iktidarı yönlendirmeye ve hakimiyet kurmaya başlamışlardır. Bu ise Hazar'ı bir istikrar denizinden uzaklaştırıp uluslararası güç odaklarının mücadelesi sahasına dönüştürmeye başlamıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Önümüzdeki dönemde Hazar'ın hukuki statüsü karara bağlandığında ülkelerin deniz havzası ve kıta sahanlığı alanlarına girecek olan bölgeler çok uluslu enerji şirketlerinin hakimiyeti alanına girmiş olacaktır.

Her ne kadar Rusya Federasyonu ve İran Hazar havzasının yabancı savaş gemilerine ve askerlerine açılmaması yönünde büyük çaba gösteriyorlarsa da yeni kıyıdaş ülkelerin bu konuda pekte hassasiyet göstermeyip hatta yer altı kaynaklarını ve kıyılarını batılılara peşkeş çekmekte çokta davranmaktadırlar.

Amerikalı düşünürlere göre Sovyetler Birliğinin çökmesinin sonucunda iki kutuplu sistem sona ermiş böylece Amerika devleti ekonomik ve askeri gücüne dayanarak
tüm dünyada olduğu gibi Karadeniz ve Hazar havzasına yerleşip kendi çıkarları doğrultusunda eylemler gerçekleştirebilir. Amerikan devletinin bölgedeki hedeflerine baktığımızda:

- ✓ Bölge ülkelerine bir şekilde etki ederek İran ve Rusya'nın önünü kesmek.
- ✓ Hazar enerji kaynakları üzerinde kontrol sağlamak ve Amerikan şirketlerinin çıkarını korumak.
- ✓ Hazar'ın hukuki statüsü belirlenirken en az payın Rusya ve İran'a verilmesini sağlamak.
- ✓ Bölgede askeri varlığını sürdürmek.
- ✓ Tüm bölgede İran ve Rusya'yı inzivayi etmek.
- ✓ Kafkasya bölgesinde askeri üstler kurarak bölgeye yerleşmek. (9)

Sonuç Olarak

ABD Soğuk Savaş sonrası dönemde Karadeniz'de bir etki alanı meydana getirmeye çalışmıştır. Bu çabanın 2000'li yıllarda arttığı, somut girişimlere dönüştüğü gözlemlenmektedir. ABD'nin girişimlerine karşın, bölgede Türkiye ve Rusya'nın mevcut dengelerin muhafaza edilmesi doğrultusunda tutum sergilediği fark edilmiştir. Karadenizdeki mevcut dengenin ABD lehine

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

değişmesi, özellikle Karadeniz de olduğu gibi Kafkasya ve Orta Doğudaki hassas süreçleri de olumsuz etkileyebilir.

Netice olarak Karadeniz havzası ve Hazar denizi Sovyetler Birliğinin çöküşüne kadar olan dönemde ABD, NATO ve yandaşlarının hakimiyetinden uzak kaldığından dolayı dünyanın en istikrarlı ve sükunetli bölgelerinin başında gelmelerine rağmen şimdi durum giderek değişmeye yüz tutmaktadır. Her iki denizinde bir barış havzası olmaları uluslararası ve ikili anlaşmalarla garanti altına alınmışken ne yazık ki söz konusu anlaşmaların yürürlükten kaldırılması veya en azından delinmesi ile birlikte çok uluslu şirketlerin bölgeye girmesiyle önce özel paralı askerler ardından NATO gibi düzenli askeri orduların bölgeye girmesi istikrarsızlığa kapı açacaktır.

NATO'nun ve ABD'nin girdiği her bölgede Örneğin. Uzak doğu, Güney Amerika , Orta Amerika ve Orta Doğuda olduğu gibi irili ufaklı terör örgütlerinin faaliyetlerine şahit olacağız. Batılı istihbarat ve derin devletler tarafından örgütlenen finanse edilen ve kurulan bu örgütlerle mücadele için sözde terör ile mücadele adı altında istilalar, müdahaleler ve saldırılar yapılacak iç savaş çıkartılacak ve bölgeler top yekün istikrarsızlaştırılacak.

Bunların yaşanmaması için çok uluslu şirketler, paralı özel askerler, batılı askerler, NATO ve her ne adla olursa olsun ABD kaynaklı girişimleri bölgeden uzak tutmak gerekiyor. Aksi takdirde önümüzdeki dönemlerde Karadeniz ve Hazar bölgesi bugün ki Afganistan, Pakistan, Libya, Irak, Suriye vb. ülkeler gibi iç savaşlara din , etnik ve mezhep savaşlarına sahne olacaktır.

Son Notlar

(1.) Karadeniz: 461.000 $km^{2'}$ lik alanı kapsayan 8350 km'lik kıyı şeridine sahip olan Karadeniz'in doğudan batıya en geniş noktalarının arası 1175 km, en derin noktası 2210 m'dir.

(2.)Hazar denizi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.bilgesam.org/incele/1291/-hazar-denizi/#.W8G82qhuY2w

(3.) Varşova Paktı: Soğuk Savaş döneminde ABD önderliğindeki Batı bloğunun oluşturduğu Kuzey Atlantik Antlaşması'na (NATO) karşı Sovyetler Birliği ve güdümündeki ülkeler tarafından iş birliği ve karşılıklı yardımlaşma amacıyla kurulan askeri ve siyasi bir birliktir. 14 Mayıs 1955 yılında

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Polonya'nın başkenti Varşova'da kurulan Birliğe, Sovyetler Birliği'nin yanı sıra Arnavutluk, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Polonya, Çekoslovakya ve Romanya üye olmuştur. Varşova Paktı 1990 da Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla feshedilmiştir.

(4.) Gürcistan: 69.700 km2 yüz ölçüme sahip ülkede nüfus 5 milyon (tahmini 2010) civarındadır. Acaristan, Abhazya ve Güney Osetya bölgeleri merkezi hükümetin denetimi dışında bulunmaktadır. Gürcistan, NATO ve AB üyesi olmak için uğraş vermektedir.

(5.) George Soros: 1930 doğumlu Soros, Macar Yahudi bir ailenin mensubu olup, halen ABD vatandaşıdır. Soros, finans spekülatörü olarak özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan ülkelerdeki açık ve kapalı faaliyet ve toplumsal hareketleri yönlendirmesiyle üne kavuşmuştur.

(6.)http://interpolitics.guilan.ac.ir/article_2186_77698737f2e56f16c186663b3f17cec3.pdf

(7). Azerbaycan: Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Dağlık Karabağ'ın yanı sıra halen 7 ilçesi Ermenistan işgali altında bulunmaktadır. Bu ilçeler: Ağdam, Fuzuli, Cebrail, Zengilan, Laçin, Kelbecer ve Gubatlıdır.

(8.)Arap Baharı: Bkz:http://www.bilgesam.net/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1067:arap-baharna-farkl-bak&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150

(9.)http://prb.iauctb.ac.ir/article_524622_ef4df9fa0cedea697b424d6eeb5dcb60.pdf